

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/19022>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-08 and may be subject to change.

Proeven van eigen cultuur – deel 1

Deze publicatie kwam tot stand mede dankzij
een financiële ondersteuning van de Generale Bank

Proeven van eigen cultuur

Vijfenzeventig jaar

Katholieke Universiteit Nijmegen

1923-1998

Deel I *1923-1960*

door Jan Brabers

Valkhof Pers

Nijmegen

Dit boek is uitgegeven in opdracht van de Katholieke Universiteit Nijmegen
ter gelegenheid van het vijftiende lustrum

75 JAAR

Katholieke *Universiteit* Nijmegen

ISBN 90 5625 040 X

© 1998 Katholieke Universiteit Nijmegen

Omslagontwerp: Brigitte Slangen, Nijmegen

Boekverzorging: Peter Tychon, Wychen

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, mikrofilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint or any other means without prior written permission from the publisher.*

Inhoud

DEEL I: 1923-1960

TEN GELEIDE 11

BRONNEN EN LITERATUUR 13

VOORWOORD 33

HOOFDSTUK 1 *Wording* 41

1. Voors en tegens 46
 - Eerste initiatieven 46
 - Het geloof als tegenstelling van het weten 48
 - De Vrije Universiteit als baanbreker 51
 - Isolement of integratie? 55
 - Kuypers Hoger-Onderwijsnovelle 61
 - De Sint Radboudstichting 65
 - Gerard Broms 'idee van een universiteit' 71
 - Tussenbalans 80
2. Het resultaat 85
 - De hoofdrolspelers 85
 - Het slijk der aarde 90
 - De R.K. Universiteit in een gemengde stad 94
 - Keizer Karel Universiteit? 106
 - Inrichting 109
 - Zoektocht 133

HOOFDSTUK 2 *Vestiging 1923-1945* 143

1. Gadeslagen door Thomas en Schaepman 143
2. Obstakels 150
 - Onwennigheid 150
 - Rangorde 153
 - Inmenging van boven 164
 - Benoemingen: "een zaak van leven en dood" 171
 - Begrensde groei 181
3. De oogst 203
 - Onderwijs, alumni en promovendi 203
 - Onderzoek 224
 - Erkenning 237
 - Centrum van 'eigen cultuur' 242

4. Oorlog 246
 - De aanloop 247
 - Tussen accommodatie en verzet 254
 - De loyaliteitsverklaring: “zijn of niet zijn” 265
 - De zuivering 275

HOOFDSTUK 3 *Uitbouw 1945-1960* 281

1. Achtergronden 285
 - Staatsinmenging 285
 - Bestuur 289
 - Financiën 292
2. Geestelijk klimaat 302
 - Een “nieuwe mentaliteit” 302
 - Pluriformiteit 308
 - Studenten 320
3. Tijdperk van mijlpalen 328
 - De faculteit der Geneeskunde 329
 - De faculteit der Wis- en Natuurkunde 345
 - Sociale Wetenschappen 353
4. Differentiatie 363
 - De ‘oude’ faculteiten 363
 - Benoemingen 371
5. Burcht of moeras? 383

DEEL II: 1960-1998

HOOFDSTUK I *Groei en verwetenschappelijking* 11

1. Inleiding 11
2. Wetenschappelijke differentiatie 17
3. Structureren en groeperen: succes en mislukking 26
4. Onderzoekscommissie en beleidsprocedures 31
5. Een onderzoekskaart 34
6. De onderzoekstimuleringspool 36
7. Programmafinanciering 37
8. Het benoemingsbeleid 42
9. Kwalificeren en promoveren 50
10. Flexibiliteit en juniorbeleid 57
11. Dissertaties en de ‘ivoren toren’ 63
12. Besluit 71

HOOFDSTUK 2 *Democratisering: het proces (1960-1970)* 73

1. Inleiding 73
2. Een nieuw regime 75
3. Statusgevechten 79
4. Studiecommissies en studieraden 82
5. Maris: pro en contra 90
6. De stellingen worden betrokken 102
7. Praten en handelen 108
8. Een heterogene federatie 117
 - Theologie en Filosofie 118
 - Rechtsgeleerdheid en Letteren 120
 - De bètafaculteiten 124
 - De gammawetenschappen 126
9. Van groen naar bruin en grijs 130
10. Besluit 138

HOOFDSTUK 3 *De democratie in functie (1970-1980)* 139

1. Inleiding 139
2. Het Algemeen Voorlopig Reglement en de aanpassing 140
3. Onder studenten 145
4. In de Universiteitsraad 148
 - Onbehagen en knelpunten 151
 - Conflictbeheersing 158
 - Coördinatieproblemen 164
 - Conclusie 169
5. Bij Sociale Wetenschappen 170
6. Besluit 179

HOOFDSTUK 4 *Katholiciteit en liberalisering* 183

1. Inleiding 183
2. De katholiciteit van de universitaire bevolking 184
3. Twee klarenstoten 188
4. Een belangrijke opdracht 191
5. Opbloei van het theologisch en wijsgerig denken 193
 - Theologen voor de wind 193
 - Een Centrale Interfaculteit op nieuwe wegen 198
6. Initiatieven, successen, mislukkingen 203
 - Sociale Wetenschappen 203
 - Niet-westerse studies 210
 - Het Katholiek Documentatie Centrum 216
 - De juristen en de bèta's 218
7. Drie commissies 222
8. Het Katholiek Studiecentrum 229

- 9. Een verfoeid memorandum 232
- 10. Student en engagement 241
- 11. Staf en katholiciteit 244
 - Psychologen en sociologen 245
 - Historici 247
 - Theologen 249
 - Filosofen 252
- 12. Besluit 254

HOOFDSTUK 5 *Bedreigd en vernieuwd (1980-1995)* 259

- 1. Inleiding 259
- 2. Protest tegen het centralisme 262
- 3. Zorgen: instroom en omvang 266
- 4. In de verdediging 274
- 5. Onderwijsvernieuwing 280
 - Informatica 282
 - Gezondheidswetenschappen 284
 - Communicatiewetenschap 285
 - Milieukunde 287
 - Beleidswetenschappen 290
 - Letteren: oud en nieuw 295
 - Conclusie 302
- 6. Kwaliteitsmanagement 302
- 7. Onderzoeksprikelen 312
- 8. Open huis 328
- 9. Besluit 339

HOOFDSTUK 6 *Een nieuwe orde* 343

- 1. Inleiding 343
- 2. Nieuwe hiërarchie 343
- 3. Strubbelingen en ombuigingen 347
- 4. De commissie-Zeevalking 353
- 5. Naar een tour de force 358
- 6. Een nieuw bestuursmodel 360
- 7. Protesten 365
- 8. Compromissen 372
- 9. Gemengde gevoelens 375
- 10. De Modernisering Universitaire Bestuursstructuur en de gevolgen 377
- 11. Besluit 386

HOOFDSTUK 7 *Katholieke profilering* 389

1. Inleiding 389
2. Op rotsachtige bodem 391
3. Meer dan een naam 394
4. Reacties en een imago-onderzoek 397
5. Een initiatief- en een projectgroep 400
6. Speerpunten 403
7. Identiteitsgevoeligheid 405
8. Het draagvlak wil niet dragen 406
9. Een andere ingang 410
 - Historici, sociologen, psychologen 414
 - Medici, natuurwetenschappers en anderen 7
 - De wijsgeren 416
 - De theologen 422
 - Het Katholiek Studiecentrum 432
10. Conclusie 434

NAWOORD 439

BIJLAGEN 447

Toelichting 449

Verklaring der gebruikte afkortingen 451

BIJLAGE I. Studentenaantallen, totalen 1923-1998 453

BIJLAGE II. Studentenaantallen per faculteit en studierichting 456

BIJLAGE III. Alfabetische lijst van hoogleraren en lectoren
der Katholieke Universiteit, 1923-1998 461

BIJLAGE IV. Bestuurders van de Katholieke Universiteit Nijmegen,
1923-1998 505

BIJLAGE V. Overige naamlijsten 518

REGISTER VAN PERSONEN 521

REGISTER VAN INSTELLINGEN 531

PERSONALIA 542

Ten geleide

Al in 1992, bij de voorbereiding van het veertiende lustrum van de Katholieke Universiteit Nijmegen, nam prof.dr. O. Schreuder het initiatief voor een uitvoerige geschiedschrijving van de instelling bij gelegenheid van haar vijfenzeventigjarig bestaan. Hiervoor richtte hij zich onder meer tot het bestuur van de stichting Batavia Academica. Na enig overleg werd in datzelfde jaar nog een redactiecommissie gevormd met een in de loop der jaren wisselende samenstelling. De commissie bestond vanaf het begin uit de volgende personen: dr. A. Bots, prof.dr. J. Bots (voorzitter), prof.dr. J. Roes, prof.dr. O. Schreuder en dr. L. Winkeler (secretaris). Voorts werd de commissie aangevuld of korte of langere tijd versterkt met de volgende leden: dr. G. Beekelaar, prof.dr. J. Bosmans, dr. J. Brabers, mw. drs. M. Derks, mw. dr. M. Grever en dr. J. Janssen. Het was de commissie vanaf het begin duidelijk dat het bij deze gelegenheid niet alleen mocht gaan om een uitbreiding van het in 1973 geschreven *Documentenboek*, maar om een samenhangende beschrijving van de geschiedenis van de Katholieke Universiteit. In vele bijeenkomsten heeft de commissie de opzet van zo'n geschiedschrijving bediscussieerd en gedurende de laatste twee jaren werden de verschillende hoofdstukken uitgebreid besproken en van commentaar voorzien.

In de eerste fase van haar werkzaamheden kon de commissie gebruik maken van de inventarisatie van beschikbare bronnen en literatuur die drs. J. Willemssen in opdracht van het College van Bestuur had verricht. Ook het initiatief tot de samenstelling van een universiteitsgeschiedenis werd door het College van harte ondersteund hetgeen onder meer tot uitdrukking werd gebracht door verschillende subsidies die sinds 1993 voor het project ter beschikking zijn gesteld.

De door prof. Schreuder ontwikkelde opzet voor de hier gepresenteerde geschiedenis van de Katholieke Universiteit Nijmegen¹ werd aan enige universiteitshistorici voorgelegd en vervolgens tijdens een symposium, in november 1995, uitgebreid ter discussie gesteld.² Ook al hebben de auteurs de daar naar voren gebrachte suggesties en opmerkingen maar gedeeltelijk gevolgd, zeker is wel dat zij er hun voordeel mee hebben gedaan.

Was het aanvankelijk de bedoeling dat het boek door een team zou worden samengesteld, in 1996 werd om praktische redenen besloten de geschiedenis

¹ *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 19(1996), p. 127-142.

² De handelingen van dit symposium zijn gepubliceerd in *Ex Tempore*, 15(1996), nr. 43.

door slechts twee personen te laten schrijven. De periode 1923-1960 werd toevertrouwd aan J. Brabers, de periode daarna werd beschreven door O. Schreuder. Het Katholiek Studiecetrum was bereid het eerste deel van deze studie als project te adopteren en zijn studiesecretaris hiervoor gedurende enige jaren vrij te stellen. De andere auteur, die al geruime tijd van zijn *otium* geniet, heeft sinds 1992 een belangrijk deel hiervan in deze geschiedschrijving geïnvesteerd.

De samenstelling van een universiteitsgeschiedenis is slechts mogelijk dankzij de steun en de inspanningen van velen. De auteurs werden vanaf het begin bijgestaan door een aantal onderzoeks-assistenten die veel materiaal uit de universitaire en facultaire archieven bijeen hebben gebracht: in de eerste plaats mw. mr.dr.s. D. Brugman en verder drs. J. Boots, drs. P. van Dijk, mw. drs. V. Kwantes en drs. P. Verheesen. Daarnaast werden ten behoeve van het tweede deel inlichtingen verstrekt en hoofdstukken gelezen en van commentaar voorzien door dr. J.F.M.C. Aarts, prof.dr. E. de Boer, drs. G. Dierick, prof.dr. A. Dymanus, prof.dr. H. Häring, dr. J.A.P.J. Janssen, prof.dr. M.L.J. Karskens, prof.dr. J.M. van der Lans, drs. J. van der Maazen, drs. A. Mens, prof.dr. J. Peters, prof.dr. A.M. Stadhouders, prof.dr.ir. J.J. Steggerda, prof.dr. A. Vendrik † en prof.dr. J.A. van der Ven.

De auteurs en hun assistenten hebben bij hun onderzoek steeds ruimhartige medewerking gekregen van faculteitsbesturen en -secretariaten die hun archieven voor het onderzoek beschikbaar stelden, en van de archivariissen van de universiteitsarchieven, met name C.T.M. Lukassen en drs. W. Dings (Katholiek Documentatie Centrum).

Het beeldmateriaal werd met medewerking van de documentaliste van het Katholiek Documentatie Centrum, mw. E. Brok, verzameld uit verschillende universitaire collecties die thans berusten bij de stichting Katholiek Leven in Beeld.

Nu het boek gereed is gekomen, wil ik als voorzitter van de redactiecommissie drie van haar leden in het bijzonder mijn erkentelijkheid betuigen voor hun inspanningen voor het welslagen van deze universiteitsgeschiedenis. Allereerst aan prof. Schreuder, die als initiator steeds de dragende kracht is gebleven en die als geen ander de voortgang van het project heeft bevorderd. Dr. Brabers, die nog op een betrekkelijk laat tijdstip bereid bleek als auteur op te treden, heeft een bijzondere krachtsinspanning verricht. Tenslotte dr. L. Winkeler, die als secretaris in de laatste fase veel redactioneel werk heeft verricht en die op allerlei andere wijzen onmisbaar is geweest voor de commissie en de auteurs.

J.A.H. Bots

Bronnen en literatuur

I. ARCHIEVEN EN ARCHIVALIA

a. Universitaire en faculteitsarchieven

Archief van de Academische Senaat
Archief van het College van Bestuur
Archief van het College van Curatoren
Archief van het College van Decanen
Archief van de faculteit der Letteren
Archief van de faculteit der Sociale Wetenschappen
Archief van de faculteit der Wiskunde & Natuurwetenschappen
Archief van de Senatus Contractus
Archief van de Universiteitsraad

b. Archieven, berustend bij het Katholiek Documentatie Centrum

Archief van de Sint Radboudstichting
Archief Th.L.J.A.M. Baader
Archief G.B. Brom en W.J. Brom-Struick
Archief B.H.D. Hermesdorf
Archief J.H.E.J. Hoogveld
Archief M.A.P.C. Poelhekke
Archivalia W.M. van Rossum
Archivalia J.C.F.H. Schrijnen
Collectie 'Losse Archivalia'

c. Overige archieven

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam
Gemeentearchief Nijmegen

2. GEDRUKTE BRONNEN

a. Algemeen

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Statistiek van het Hoger Onderwijs*,
1937/48-1959/60
Gids voor het jaar ... van de (Roomsche) Katholieke Universiteit Nijmegen, 1923-
1960

- 14 *Handelingen der Staten-Generaal*
Jaarbeeld Katholieke Universiteit Nijmegen, 1991-1993
Jaarboek der Katholieke Universiteit te Nijmegen, 1961/62-1966/67
Jaarboek der R.K. Universiteit te Nijmegen, 1923/24-1960/61
Jaarboek der Sint Radboudstichting, 1923/24-1956
Jaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1961/62-1979
Jaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1994-1997
Kennis en markt. Informatie van het Transferbureau, 1996
Onderwijs & onderzoek jaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1993
Onderwijsjaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1986-1992
Reglement der Roomsche Katholieke Universiteit. Benevens instructies, enz.,
 Nijmegen, zonder datum
Sociaal jaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1990-1995
Studiegids Faculteit der Letteren
Studiegids Faculteit der Sociale Wetenschappen.
Studiegids Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen
Wetenschappelijk jaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1990-1992
Wetenschappelijk verslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1985-1989

b. Rapporten

- Concept-beleidsvoornemens groei en krimp universiteiten en academische ziekenhuizen 1987-1991, september 1986.*
Flexibiliteit in de onderzoekcapaciteit in een 'steady state', 25 juni 1976 (vervolgnota 8 december 1977).
Imago-onderzoek. Rapport-Verdonk, definitieve versie, z.j. [1985].
 Instituut voor Toegepaste Sociologie, *Verslag van de studenten-enquête 1988*, Nijmegen 1988.
 Instituut voor Toegepaste Sociologie, *Verslag van de studenten-enquête 1992*, Nijmegen 1992.
 Instituut voor Toegepaste Sociologie, *Verslag van de studenten-enquête 1994*, Nijmegen 1994.
Inventarisatie 1973-1974 van het onderzoek aan de Katholieke Universiteit, mei 1975.
 D.J. van de Kaa, *Conceptbeleidsvoornemens groei en krimp, 1987-1991. Advies aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen betreffende Sociale Wetenschappen, oktober 1986.*
Kaderstelling selectieve krimp en groei universiteiten en academische ziekenhuizen 1987-1991, augustus 1986.
Het Katholiek Studiecentrum in 1977-1980. Verslag en evaluatie, december 1980.
Katholiek Studiecentrum Beleidsplan 1992-1997.
Knelpunten in de Bestuursstructuur op Topniveau van de Universiteit. Verslag aan de universiteitsraad van een inventarisatie door de Commissie Bestuursstructuren, maart 1978.

- Kwelpuntennota bestuursstructuur K.U.*, oktober 1977 (bijlage H bij de nota *Knelpunten*).
- Men weegt kaneel bij 't lood*, Rapport van de commissie Toekomst van de Geesteswetenschappen, Utrecht 1995.
- Model voor de structuur van de Katholieke Universiteit*, z.j. [1992].
- Onderwijsvisitatierapport Sociologie en Culturele Antropologie*, VSNU, Utrecht 1993
- Over het werken aan de K.U. gesproken. Verslag van een verkennend onderzoek naar de opvattingen en ervaringen van medewerkers aan de K.U. rondom werk en welzijn*, Sociologisch Instituut, mei 1986 (rapporteur: M. Kabel).
- Programmafinanciering, een instrument van een onderzoekbeleid*, 8 februari 1980.
- Rapport van de Bisschoppelijke Studiecommissie inzake de spreiding van het hoger onderwijs*, mei 1960.
- Rapport van de commissie van advies inzake het democratisch en doelmatig functioneren van gesubsidieerde instellingen*, Ministerie van CRM, 's-Gravenhage 1977.
- Rapport van het Instituut voor Arbeidsvraagstukken van de Katholieke Economische Hogeschool* (bijlage bij het *Rapport van de Bisschoppelijke Studiecommissie inzake de spreiding van het hoger onderwijs*).
- Rapport van de Staatscommissie tot Reorganisatie van het Hoger Onderwijs ingesteld bij Koninklijk Besluit van 11 April 1946, Nr 1*, 's-Gravenhage 1949.
- Rapport van de visitatiecommissie Bestuurs-, beleids- en politieke wetenschappen*, VSNU, Utrecht 1992.
- Rapport van de visitatiecommissie Communicatiewetenschap*, VSNU, Utrecht 1993.
- Rapport van de visitatiecommissie voor sociologie, politicologie en bestuurskunde*, VSNU, februari 1987.
- Rapport van de visitatiecommissie pedagogiek en onderwijskunde. Voorstellen krimp en groei bij pedagogiek en onderwijskunde. Advies aan de Minister van Onderwijs en Wetenschap*, VSNU, februari 1987.
- Regionale herkomst van studenten in het wetenschappelijk onderwijs*, Ministerie van O&W, 's-Gravenhage 1994.
- J. Schrijnen, *Verslag van de Commissie van Voorlichting inzake de stichting eener R.K. Universiteit uitgebracht aan Hunne Doorluchtige Hoogwaardigheden den Aartsbisschop en de Bisschoppen van Nederland over de mogelijkheid van het bezetten der verschillende leerstoelen*, zonder datum [medio 1922].
- Sociologisch Instituut der R.K. Universiteit te Nijmegen, *Nihilisme of differentieële participatie? Een sociologisch onderzoek naar de deelname aan de studentenverenigingen in Nijmegen*, Nijmegen 1961.
- De spreiding van het hoger onderwijs*. Advies van de Commissie Spreiding Hoger Onderwijs en van de Commissie Spreiding Technisch Hoger Onderwijs, 's-Gravenhage 1959.
- Strategisch Plan*, Katholieke Universiteit Nijmegen, Nijmegen 1995.

- 16 *Structuur van het wetenschappelijk Corps*, 's-Gravenhage 1968.
Het systeem voor de kwaliteitsbewaking van het onderwijs, 1989.
 UBO-werkgroep, *Voorstel tot oprichting van een faculteit der bedrijfs- en bestuurs-
 wetenschappen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen*, Nijmegen 1986.
Universiteit in verandering. Hoofdlijnen van aanpassing van de organisatie, Nij-
 megen 1997.
Universiteit in verandering. Wijziging van de structuurregeling KU Nijmegen,
 Nijmegen 1997.
*Verslag van de Commissie van Voorlichting inzake de stichting eener Roomsche
 Katholieke Universiteit aan hunne Doorluchtige Hoogwaardigheden den Aarts-
 bisschop en de Bisschoppen van Nederland*, zonder datum [februari 1920].
Zelfstandige taakvervulling van de universiteit en hogeschool, Academische Raad,
 's-Gravenhage 1968.

c. Periodieken

- KUNieuws*, weekblad voor de Katholieke Universiteit Nijmegen, 1(1971/72)-
 27(1997/98)
Nieuws. Katholieke Universiteit Nijmegen, 1(1965)-7(1971)
Nijmeegs Universiteitsblad, forum van de academische gemeenschap, 1(1951)-
 29(1980)
Vox Carolina: Nijmeegsch studenten-weekblad, 1(1927-28)-21(1950-1951)

3. LITERATUUR

- J. Aarts e.a., *Van een toegevoegde waarde. Studium Generale 1966-1996*, Nijme-
 gen 1996.
 R. Abma, *'Methodisch zonder confessie'. Uit de geschiedenis van de Nijmeegse psy-
 chologie*, Nijmegen 1983.
 Th.W. Adorno, *Einleitung in die Soziologie*, Frankfurt am Main 1993.
AmbtsceLIBAAT in een veranderende kerk, Amersfoort-Nijmegen 1969.
 R.P.L. Arpots, 'Een schenker van het eerste uur. J.A. van Waardenburg', in: L.
 Stapper e.a., *Capita Selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek
 Nijmegen* (Nijmegen 1995), p. 103-113.
 W.J.M.A. Asselbergs, 'Geen roomse sterrenkunde', in: *Onze Universiteit.
 Maandblad van het Centraal Comité voor de R.K. Universiteit*, 18(1953), nr.
 91.
 R. Aubert e.a., *De universiteit te Leuven. 1425-1975*, Leuven 1975.
 H.W.F. Aukes, *Het leven van Titus Brandsma*, Utrecht 1961.
 J. Bank, 'Katholiek en de Nederlandse monarchie. Tussen staatsraison en
 populariteit', in: C.A. Tamse (red.), *De monarchie in Nederland* (Amster-
 dam-Brussel 1980), p. 195-207.

- A.A.R. Bastiaensen, 'Schrijnen-Mohrmann. Samenwerking en uitgestelde opvolging', in: *In memoriam Christinae Mohrmann. Cuius anima in pace* (Nijmegen 1989), p. 29-44.
- J. Benders, *De rituele dans rond de doctorstitel. De discussie over het promoveren in de geesteswetenschappen in Nederland circa 1900-1990*, Groningen 1993.
- W. van den Berg, *Ruim vijftig jaar sociologie in Nijmegen, oftewel een geschiedenis van gebouwen, mensen en stemmingen*, Nijmegen z.j. [1980].
- W. Berger en J. Janssen, 'De katholieken en hun psychologie. De geschiedenis van een problematische relatie', in: B. Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen* (Baarn 1980), p. 25-41.
- B. van Bilsen e.a., *Het uur van de leek. Naar de voltooiing van de katholieke emancipatie*, Nijmegen 1953.
- J.C.H. Blom, 'Verzet als norm', in: *Maatstaf*, 34(1986), p. 20-28.
- J.C.H. Blom e.a. (red.), *Academische vrijheid*, Amsterdam 1995.
- H.C. Boekraad e.a., *Universiteit en onderneming. Een analyse van het rapport Maris*, Nijmegen 1968.
- H.C. Boekraad en M.J. van Nieuwstadt, *Aantekeningen voor een radenuniversiteit*, Nijmegen 1968.
- H. Boelaars e.a., *Onrust in de zielzorg*, Utrecht-Brussel 1950.
- Th. de Boer, 'De Centrale Interfaculteit: constructie en deconstructie', in: *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*, 80(1988), p. 149-168.
- B.R.C.A. Boersema, *De Linie, 1946-1963. Een weekblad in handen van Jezuïeten*, Amsterdam 1978.
- M.D. Bogaarts, *Parlementaire Geschiedenis van Nederland na 1945. II - De periode van het kabinet-Beel. 3 juli 1946-7 augustus 1948*, 's-Gravenhage 1989.
- G. Bolkestein, 'Subsidiëring van het bijzonder hooger onderwijs', in: *De Opbouw. Democratisch tijdschrift voor Nederland en Indië*, 20(1937-1938), p. 358-371.
- G. Bomans, 'Nijmeegse herinneringen', in: *Nijmegen in de spiegel*, (z.p. 1957), p. 53-68.
- S.L. Bonting, *Schepping en evolutie. Poging tot synthese*, Kampen 1996.
- G.A.A.M. Boot, 'Opening', Congres Rooms-Katholieke Algemene Ambtenaren Vereniging, 12/13 juli 1954, in: *ARKA-weekblad*, 33(1954), nr. 27, p. 218-224.
- J.A. Bornewasser, 'Geschiedwetenschap en engagement bij L.J. Rogier (1894-1974)', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 87(1974), p. 443-459.
- H. Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg. Deel I 1927-1954. Economie-Ethiek-Maatschappij*, Baarn 1978.
- J.A. Bornewasser, 'Geschiedbeoefening en katholieke geloofsovertuiging in verschuivend perspectief', in: B. Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen* (Baarn 1980), p. 42-68.
- J.A. Bornewasser, 'De katholieken en hun negentiende-eeuwse vaderland', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 95(1982), p. 577-602.

- H. Bornewasser, *In de geest van Thijm. Ontwikkelingen in de verhouding tussen wetenschap en geloof 1904-1984*, Baarn 1985.
- 18 J.A. Bornewasser, 'Hoe dient de geschiedschrijving van 75 jaar "Nijmegen" er (niet) uit te zien?', in: *Ex Tempore*, 15(1996), nr. 43, p. 57-61.
- M. Bosch, *Het geslacht van de wetenschap. Vrouwen en hoger onderwijs in Nederland, 1878-1948*, Amsterdam 1994
- J. Bosmans, 'Van Wijnbergen en de democratie', in: H.J.M. van Geest, L.J.M. de Leede, A.B. Ringeling (red.), *Regel en Praktijk. Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. S.F.L. van Wijnbergen* (Zwolle 1979), p. 231-244.
- J. Bosmans, 'De academie in bezettingstijd', in: J. Bosmans e.a. (red.), *Tot hier en niet verder! De R.K. Universiteit in oorlogstijd* (Nijmegen 1993), p. 8-22.
- J. Bosmans e.a., *Tot hier en niet verder. De R.K. Universiteit in oorlogstijd*, Nijmegen 1993.
- J. Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1982*, Nijmegen 1994.
- J. Brabers, 'Brandsma en Baader', in: *KUzien*, (1997), nr. 52, p. 23.
- J. Brabers, 'Van gemengd servet tot rooms tafellaken', in: *Jaarboek Numaga. Gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving*, 44(1997), 97-127.
- T. Brandsma, *De studie der wijsbegeerte aan de R.K. Universiteit in verband met de weder-instelling van het kandidaats-examen in de wijsbegeerte*, Nijmegen-Utrecht 1926.
- G. Brom, 'De katholieke universiteit', in: *De Beiaard*, 2(1918), I, p. 101-139, II, p. 204-236.
- G. Brom, *Dies Natalis. Stichting van de Katholieke Universiteit*, Nijmegen-Utrecht 1955.
- G. Brom, *Een katholiek leven. Autobiografische aantekeningen*, bezorgd door P. Luykx en J. Roes, Baarn 1987.
- G. Brom, *Herleving van de wetenschap in katholiek Nederland*, 's-Gravenhage 1930.
- D. Brugman, 'Allerminst warm voor een bijzondere universiteit. Het parlement en het katholieke belang bij de wijziging van de Hoger Onderwijs Wet, 1903-1905', in: *Ex Tempore*, 16 (1997), p. 89-98.
- F.J.J. Buytendijk, 'Het medische denken en de katholieke universiteit', in: *R.K. Artsenblad*, 28(1949), p. 17-21.
- J. Cools, 'In Memoriam P. Regin. Jansen', in: *Neerlandia Dominicana*, 1(1947), p. 162-164.
- C. Damen, 'De Constitutio "Deus scientiarum Dominus" over de hogere kerkelijke Studieën', in: *Nederlandsche Katholieke Stemmen*, 31(1931), I, p. 293-298, II, p. 325-331, III, p. 359-368.
- M. Derks, 'Dienende liefde en feministerij. Het ontstaan van de katholieke vrouwenbeweging in Nederland', in: M. Monteiro e.a. (red.), *De dynamiek*

- van religie en cultuur. *Geschiedenis van het Nederlands katholicisme* (Kampen 1993), p. 182-208.
- A.Th. van Deursen, 'De Vrije Universiteit en de geschiedwetenschappen', in: M. van Os e.a. (red.), *Wetenschap en rekenschap 1880-1980. Een eeuw wetenschapsbeoefening en wetenschapsbeschouwing aan de Vrije Universiteit* (Kampen 1980), p. 360-400. 19
- J.F.R. van Deursen, J.A.M. Kersten en H.R. Wolf, *Kennis en ondernemerschap in Nijmegen. Profielen van ondernemende onderzoekers en kennisintensieve bedrijven*, Nijmegen 1994.
- A. Dieleman, 'De katholieke pedagogiek op weg naar volwassenheid', in: F. Meijers en M. de Bois-Reymond (red.), *Op zoek naar een moderne pedagogische norm. Beeldvorming over de jeugd in de jaren vijftig: het massajeugdonderzoek (1948-1952)* (Amersfoort-Leuven 1987), p. 117-131.
- I.A. Diepenhorst, *De geprangde universiteit*, Utrecht 1960.
- I.A. Diepenhorst, 'Confessie en universiteit', in: *Universiteit en Hogeschool*, 24(1977-1978), p. 199-210.
- J. Donner, *De vrijheid van het bijzonder wetenschappelijk onderwijs*, Zwolle 1978.
- J.A.A. van Doorn en C.J.M. Schuyt (red.), *De stagnerende verzorgingsstaat*, Meppel 1978.
- V. Dubois, 'De colleges der bijzondere hoogleraren', in: *Roomsche Studenten Blad*, 9(1919), p. 195-196.
- H.P. Dürr, *Physik und Transzendenz. Die großen Physiker unseres Jahrhunderts über ihre Begegnung mit dem Wunderbaren*, München 1986.
- T. Duffhues, A. Felling en J. Roes, *Bewegende patronen. Een analyse van het landelijk netwerk van katholieke organisaties en bestuurders 1945-1980*, Nijmegen-Baarn 1985.
- F.J.F.M. Duynstee en J. Bosmans, *Parlementaire Geschiedenis van Nederland na 1945. 1 - Het kabinet Schermerhorn-Drees. 24 juni 1945-3 juli 1946*, Assen-Amsterdam 1977.
- A. Dymanus, *Universitair onderzoekbeleid, quo vadis?* Afscheidscollege, Nijmegen z.j. [1987].
- L.K.A. Eisenga, *Geschiedenis van de Nederlandse psychologie*, Deventer 1978.
- R. Eisinga (red.), *Social and Cultural Trends in the Netherlands. A Sociological Research Program, 1979-1994*, Nijmegen 1995.
- R. Erikson, J. Goldthorpe en L. Portocaro, 'Intergenerational Class Mobility in Three Western European Societies: England, France and Sweden', in: *British Journal of Sociology*, 30(1979), p. 415-441.
- A. Etzioni, *The Active Society*, New York-Londen 1968.
- K. Fens, 'Om de bekering van heel Nederland', in: *de Volkskrant*, 11 april 1988.

- A. Foolen en J. Noordegraaf (red.), *De taal is kennis van de ziel. Opstellen over Jac. van Ginneken (1877-1945)*, Munster 1996.
- 20 M.F. Fresco, 'Philosophie und Philosophie-Unterricht in den Niederlanden', in: E. Fey (red.), *Beiträge zum Philosophie-Unterricht in europäischen Ländern. Ein Integrationsversuch* (Munster 1978), p. 106-122.
- W.Th.M. Frijhoff, *Keuzepatronen van de universiteit in historisch perspectief*, Rotterdam 1987.
- W. Frijhoff, 'Hoezo universiteitsgeschiedenis? Indrukken en stellingen', in: *Ex Tempore*, 15(1996), nr. 43, p. 13-22.
- H. van Galen Last, 'Het cultureel-maatschappelijke leven in Nederland 1928-1940', in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel 14: Nieuwste Tijd, Nederland en België 1914-1940* (Haarlem 1979), p. 285-311.
- Geloven in de wereld. Een vriendenboek voor en over prof.dr. A.G.M. van Melsen*, Nijmegen-Baarn 1985.
- Gids voor onderzoek en onderwijs op het gebied van levensbeschouwing, christelijk geloof en ethiek aan de Katholieke Universiteit Nijmegen*, Nijmegen 1994.
- J. Goudsmit, *Anderhalve eeuw dokteren aan de arts. Geschiedenis van de medische opleiding in Nederland*, Amsterdam 1978.
- M. Greiffenhagen, *Das evangelische Pfarrhaus. Eine Kultur- und Sozialgeschichte*, Stuttgart 1984.
- M. Grever, *Strijd tegen de stilte. Johanna Naber (1859-1941) en de vrouwenstem in geschiedenis*, Hilversum 1994.
- H. van Groessen en C. van Vlissingen, *Het kerkelijk recht. Commentaar op den Codex met vermelding van het particulier kerkelijk recht voor Nederland en België*, Roermond-Maaseik 1947.
- W. Grossouw, 'De bijbelwetenschap', in: W.J.M.A. Asselbergs e.a. (red.), *De ontwikkeling der wetenschappen in de laatste halve eeuw. Gedenkboek van het Thijmgenootschap bij het vijftigjarig bestaan* (Amsterdam 1954), p. 35-61.
- W. Grossouw, *Alles is van u. Gewijde en profane herinneringen*, Baarn 1981.
- J. de Haan, *Research Groups in Dutch Sociology*, Amsterdam 1994.
- F. Haarsma, 'Gerardus Kreling (1888-1973). Een biografische schets', in: *Het Goddelijk Geheim. Theologisch werk van G.P. Kreling OP*, uitgegeven en ingeleid door F.J.A. de Grijs e.a. (Kampen 1979), p. 15-46.
- C.B. van Haeringen, 'Herdenking van J.J.A. van Ginneken', in: *Jaarboek der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen 1945-1946*, p. 220-230.
- J.M. Hageman, 'Wel en wee van een nieuwe bestuursstructuur', in: E. Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit. Beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983* (Nijmegen-Baarn 1983), p. 58-84.
- E.O.G. Haitsma Mulier en A.E.M. Janssen, 'J.D.M. Cornelissen: leven en werk van een cultuurhistoricus', in: J.D.M. Cornelissen, *De eendracht van*

- het land. Cultuurhistorische studies over Nederland in de zestiende en zeventiende eeuw* (Amsterdam 1987), p. 9-51.
- A. van Harskamp, 'Zoeken naar gegeven eenheid. Academische vorming volgens John Henry Newman', in: *Tijdschrift voor Theologie*, 35(1995), p. 338-357.
- J.J.M. de Hart, *Jongeren na de middelbare school. Levensbeschouwelijke opvattingen, waardeoriëntaties en sekseverschillen*, Kampen 1994.
- F. van Heek en E.V.W. Vercruijse, 'De Nederlandse beroepsprestige-stratificatie', in: F. van Heek e.a., *Sociale stijging en daling in Nederland* (Leiden 1958), p. 11-48.
- K. Heeroma, *De Nijmeegse Nederlandistiek. Rede gehouden in de aula van de R.K. Universiteit te Nijmegen bij het vierde lustrum van het gilde Achter 't Vercken op 26 mei 1960*, Assen 1960.
- M.J.M. van der Heijden, *De dageraad van de emancipatie der katholieken. De Nederlandsche katholieken en de staatkundige verwikkelingen uit het laatste kwart van de achttiende eeuw*, Nijmegen 1947.
- A. Hoogerwerf, 'Afbraak van een studierichting', in: *Wetenschap en democratie*, 4(1975), p. 263-270.
- 'H' [J. Hoogveld], *De Katholieke Universiteit een belang voor ons heele Katholieke volk! Een eenvoudig woord tot onze Roomsche Mannen en Vrouwen*, Utrecht 1921.
- J.H.E.J. Hoogveld, 'Schaepman en de Katholieke Universiteit', in: *De Maasbode*, 20 januari 1928 (avondblad).
- J. Hoogveld, *Na vijftien jaar*, Nijmegen 1938.
- P.G. van Hooijdonk, 'Intellectuele emancipatie van de Nederlandse katholieken in de laatste jaren', in: *Sociale Wetenschappen*, 8(1965), p. 217-229.
- F.G. Huisman, 'Inhoud en geschiedenis van de sociale geneeskunde', in: J.A. van der Duim-Rogers e.a., *Bibliografie hoogleraren Sociale Geneeskunde en hun promovendi in de jaren 1865-1990* (Groningen 1995), p. 2-12.
- J. Huizinga, *Verzamelde werken VIII. Universiteit, wetenschap en kunst*, Haarlem 1951.
- B.F.M. van Iersel en A.J.M. Plasschaert, *Van ivoren toren naar open huis*, Nijmegen 1990.
- M. Jammer, *Einstein und die Religion*, Konstanz 1995.
- A.E.M. Janssen, 'Geschiedkundig credo in praktijk. Notities over de beoefening van de geschiedenis van het Nederlands katholicisme (inzonderheid te Nijmegen)', in: *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*, 29(1987), p. 118-137.
- A.E.M. Janssen, 'Thijm en Nuyens: over een esthetisch en moreel beproefde vriendschap', in: P.A.M. Geurts e.a. (red.), *J.A. Alberdingk Thijm 1820-1889. Erflater van de negentiende eeuw* (Baarn 1992), p. 233-263.

- A.E.M. Janssen, 'Titus Brandsma als "hovenier van ons geestelijk erf"'. Enkele geschiedkundige aantekeningen in de context van heilig- en zaligverklaringen', in: C.E.M. Struyker Boudier (red.), *Titus Brandsma herzien-herdacht-herschreven* (Baarn 1993), p. 49-71.
- J. Janssen, 'Onder emancipatoren. Han Fortmanns godsdienstpsychologie in een culturele context', in: H.M.M. Fortmann, *Symbol en werkelijkheid. Essays over religie en cultuur 1962-1970* (Baarn 1990), p. 9-31.
- J.A.P.J. Janssen, *Jeugdcultuur, een actuele geschiedenis*, Utrecht 1994.
- J. Janssen en P. Voestermans, *De vergruisde universiteit. Een cultuurpsychologisch onderzoek naar voorbije en actuele ontwikkelingen in de Nijmeegse studentenwereld*, Nijmegen 1978.
- J. Janssen en P. Voestermans, *Studenten in beweging. Politiek, universiteit en student*, Nijmegen-Baarn 1984.
- G. Jensma en H. de Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs in Nederland tussen 1815 en 1940*, Hilversum 1997.
- F. de Jong Edz, *Macht en inspraak. De strijd om de democratisering van de Universiteit van Amsterdam*, Baarn 1981.
- L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, 's-Gravenhage 1969-1994.
- O.J. de Jong, *Benoemingsbeleid aan de Rijksuniversiteiten*, z.p. 1982.
- H.W.A. Joosten, 'Kors, Joannes Augustinus Alphonsus Maria' in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. 1 ('s-Gravenhage 1979), p. 316-317.
- L.H.M. Joosten, *Katholieken en Fascisme in Nederland 1920-1940*, Hilversum-Antwerpen 1964.
- 'Katholieke Universiteit (veertig); verwachtingen en werkelijkheid' [interview met W.K.M. Grossouw], in: *De Tijd-Maasbode*, 23 mei 1964.
- E. Kellner (red.), *Christentum und Marxismus heute*, Wenen 1966 (Ned. vert. *Christendom en marxisme*, Utrecht z.j.).
- J.A. van Kemenade, *De katholieken en hun onderwijs. Een sociologisch onderzoek naar de betekenis van katholiek onderwijs onder ouders en docenten*, Nijmegen 1968.
- M. van Kempen, 'Tussen kurie en furie. Anton van Duinkerken als hoogleeraar' in: *Tegenspraak*, 3(1979), p. 23-26.
- M.P.A.M. Kerkhof, 'Benedek Elemér Vidos', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1987-1988*, p. 263-269.
- M. Kirejczyk, 'Marianne van Herwerden (1874-1934). De eerste vrouwelijke lector aan de Rijksuniversiteit Utrecht', in: T. Loosbroek e.a., *Geleerde vrouwen. Negende Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* (Nijmegen 1988), p. 146-151.
- C.J. Klop, *Bestaat er publieke moraal?*, Nijmegen 1997.
- H. Knippenberg en W. van der Ham, *'Een bron van aanhoudende zorg'. 75 jaar ministerie van Onderwijs, [Kunsten] en Wetenschappen 1918-1993*, Assen 1993.

- J. Kocka, 'Hoffnungen der Reform – Sieg der Bürokratie', in: H.A. Glaser (red.), *Hochschulreform und was nun?* (Frankfurt am Main 1982), p. 122-143.
- E.H. Kossmann, *De Lage Landen 1780-1940. Anderhalve eeuw Nederland en België*, Amsterdam-Brussel 1976.
- E.H. Kossmann, 'De universiteit', in: id., *Vergankelijkheid en continuïteit. Opstellen over geschiedenis* (Amsterdam 1995), p. 15-31.
- F. Koster, *Studenten van proletariaat tot praatgroep. Een verhaal over de nijmeegse studentenbeweging tussen 1970 en 1976, vooral over de socialistiese studentenbond politikologie*, Nijmegen 1979.
- G.P. Kreling, 'St. Thomas en onze tijd', in: *Annalen van het Sint Dominicus College 1944-45*, p. 98-104.
- J.P. Kruijt en W. Goddijn, 'Verzuiling en ontzuiling als sociologisch proces', in: A.N.J. den Hollander e.a. (red.), *Drift en koers. Een halve eeuw sociale verandering in Nederland* (Assen 1961), p. 227-264.
- W.H. van Laarhoven e.a. (red.), *Chemie in het zilver*, Nijmegen 1987.
- O. Lankhorst, 'Voedsters of dochters. De betwiste positie van de instituutsbibliotheken in het eerste decennium van de Nijmeegse Alma Mater', in: L. Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen* (Nijmegen 1995), p. 23-44.
- J.M. van der Lans, *Volgelingen van de goeroe*, Baarn 1981.
- A.M. Lauret, *Cité Medicale. Ontstaan en ontplooiing van de medische fakulteit der Katholieke Universiteit te Nijmegen*, Nijmegen 1974.
- G. van der Leeuw, 'De crisis der universiteit', in: *Wending. Maandblad voor evangelie en cultuur*, 5(1950-1951), p. 604-611.
- A.Th. van Leeuwen, 'Theologisch woord bij de daad. Naar een na-burgerlijke ethiek', in: *Tijdschrift voor Theologie*, 13(1973), p. 391-407.
- A.Th. van Leeuwen, 'Theologie als "economische godsdienstwetenschap"', in: *Vox Theologica*, 44(1974), p. 182-198.
- J.Ph.S. Lemmink, *Trouw steeds ter zijde... J.H.P.M. van der Grinten betrokken bij de r.k. Universiteit in wording (1918-1932)*, Nijmegen 1993.
- W.C.M. van Lieshout, *Terugblik – Droom – Werkelijkheid*, Nijmegen 1991.
- W.C.M. van Lieshout, 'Het Katholiek Studiecentrum', in: *Geloven in de wereld. Een vriendenboek voor en over prof.dr. A.G.M. van Melsen* (Nijmegen-Baarn 1985), p. 267-281.
- M.J.F. Lindeyer, "'Heilige Petrus Canisius, Roem van Nijmegen, Uw geboortestad, bid voor ons". Over de bevordering en de praktijk van de Canisiusverering in Nijmegen, 1864-1934', in: *Jaarboek Numaga*, 44(1997), p. 61-95.
- P. Luykx, *De Actie 'voor God' 1936-1941. Een katholieke elite in het offensief*, Nijmegen 1978.
- P. Luykx, 'De katholieken en het Comité van Waakzaamheid in 1936', in: *Spiegel Historiae*, 16(1981), p. 43-50.

- P. Luykx, 'Verzuiling en biografie. Gerard Brom tussen idealisme en werkelijkheid', in: M. Monteiro e.a. (red.), *De dynamiek van religie en cultuur. Geschiedenis van het Nederlands katholicisme* (Kampen 1993), p. 283-300.
- P. Luykx, 'Erger dan de Reformatie? Katholieken in de jaren vijftig' in: P. Luykx en P. Slot (red.), *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig* (Hilversum 1997), p. 67-88.
- P. Luykx, 'Nederlandse katholieken en de natie 1900-1960. Enkele verkenningen', in: *Ex Tempore*, 11(1992), nr. 33, p. 203-216.
- P. Luykx en P. Slot (red.), *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, Hilversum 1997.
- N.A. Luyten (red.), *Naturwissenschaft und Theologie*, Düsseldorf 1981.
- P.F. Maas, *Sociaal-Democratische Gemeentepolitiek in katholiek Nijmegen 1894-1927*, Nijmegen 1974.
- 'Magnaspero' [J. van Ginneken], 'Het wetenschappelijk te-kort der katholieken en der openbare universiteiten', in: *Stemmen onzer Eeuw*, 1(1905), p. 329-330.
- F. Malmberg, 'De dogmatiek', in: W.J.M.A. Asselbergs e.a. (red.), *De ontwikkeling der wetenschappen in de laatste halve eeuw. Gedenkboek van het Thijmgenootschap bij het vijftigjarig bestaan* (Amsterdam 1954), p. 1-34.
- A. Manning e.a. (red.), *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek*, Bilthoven 1974.
- M.A.J.M. Matthijssen, *Katholiek middelbaar onderwijs en intellectuele emancipatie. Een sociografische facetstudie van het emancipatievraagstuk der katholieken in Nederland*, Assen 1958.
- J.D. McCarthy en M.N. Zald, 'Resource mobilization and social movements', in: *American Journal of Sociology*, 82(1977), p. 1212-1241
- D. Meadows, *Rapport van de Club van Rome. De grenzen aan de groei* (met commentaar van de Club van Rome), Utrecht-Antwerpen 1972.
- J.P. Meeuwissen, 'Nijmegen als stad van kloosters', in: D. Nicolaisen (red.), *Een veelkleurig habijt. Kloosters in Nijmegen in de negentiende en twintigste eeuw* (Grave 1989), p. 20-35.
- A.G.M. van Melsen, 'De katholieke universiteit en de exacte wetenschap', in: *R.K. Artsenblad*, 28(1949), p. 11-16.
- A.G.M. van Melsen, 'De Katholieke Universiteit. Haar wezen en taak', in: *Onze Universiteit*, 19(1955), nr. 106, p. 1-3.
- A.G.M. van Melsen, 'Herdenking van F.L.R. Sassen (13 augustus 1894-16 september 1971)', in: *Jaarboek Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen 1971*, p. 107-112.
- A.G.M. van Melsen, 'Het neo-thomisme, herleving van een schijn-dode of schijnherleving van een dode?', in: B. Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen* (Baarn 1980), p. 93-113.

- A.G.M. van Melsen, 'Over de identiteit van de Katholieke Universiteit', in: E. Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit. Beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983* (Nijmegen-Baarn 1983), p. 24-39.
- A.Th.L.M. Mertens, 'Veranderingen in het curriculum van de medische faculteit te Nijmegen', in: *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 110(1966), p. 1706-1708.
- R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Glencoe Ill. 1957 (rev.ed.).
- W. Mes e.a. (red.), *Exfoto. Een halve eeuw Katholieke Universiteit Nijmegen in beeld*, Bilthoven 1974.
- P.M. Mitchell, 'Deutsches Literatur-Lexikon', in: *Journal of English and German Philology*, 93(1994), p. 284-285.
- Chr.A.E.M. Mohrmann, 'Schrijven, Joseph Charles François Hubert', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. 1 ('s-Gravenhage 1979), p. 539-541.
- B.H. Molkenboer, 'Het Thomasbeeld van August Falise' in: *Jaarboek der Sint Radboudstichting 1925*, p. 22-23.
- A. Monshouwer, *Ratio militans. Perspectieven op Stephan Strasser*, Bommel 1997.
- E. Mulder, *Beginsel en beroep. Pedagogiek aan de universiteit in Nederland 1900-1940*, z.p. 1989.
- W. Mulder, 'Een karolingische renaissance te Nijmegen', in: *Studiën. Tijdschrift voor godsdienst, metenschap en letteren*, 55(1923), p. 478-484.
- A. Mulders, 'Bij het Vijfde Lustrum van de R.K. Universiteit. Een fragment uit haar geschiedenis', in: *Het Missiewerk. Nederlands Tijdschrift voor Missiewetenschap*, 28(1949), p. 102-109.
- P.L. Nève, 'Hoogveld, Johannes Hendrikus Everardus Jacobus', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. III ('s-Gravenhage 1989), p. 266-267.
- J.H. Newman, *Het begrip universiteit*, Bussum 1946 (oorspr. *The Idea of a University defined and illustrated*, 1873)
- J. Nuchelmans, 'Waarheen met meer dan een naam?', in: *Tussen gisteren en morgen. Aspecten van bestuur en beleid van de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1991), p. 38-51.
- W. Otterspeer, 'Het liberaal tekort. Opvattingen van het Leids professoraat over onderwijs, universiteit en maatschappij in de negentiende eeuw', in: G.M. Schermer en M.E. Stuart (red.), *Universiteit en samenleving: confrontatie of interactie?* (Nijmegen 1993), p. 65-80.
- P.J. Oud, *Het jongste verleden. Parlementaire geschiedenis van Nederland. Deel 6 1937-1940*, Assen 1968.

- W. Pannenberg, *Theologie und Philosophie. Ihr Verhältnis im Lichte ihrer gemeinsamen Geschichte*, Göttingen 1996.
- 26 J. Peters, *Kerkelijke betrokkenheid en levensbeschouwing. Een onderzoek naar de verbreiding en de sociale relevantie van kerkelijke betrokkenheid in een nieuwe stadswijk*, Nijmegen 1977.
- J. Peters en O. Schreuder, *Katholiek en protestant. Een historisch en contemporain onderzoek naar confessionele culturen*, Nijmegen 1987.
- Pis sheshaked eisei suodalicium?* Gedenkboek bij het 50-jarig jubileum van het Sodalicum Classicum, Nijmegen 1979.
- M. Plattel, 'In memoriam prof. dr. A. Oldendorff', in: *Sociale Wetenschappen*, 13(1970), p. 1-5.
- W. Plöchl, 'The Saga of Nijmegen' in: *America*, 74(1946), nr. 21.
- M.A.P.C. Poelhekke, *Het Te-kort der Katholieken in de Wetenschap*, Nijmegen 1900.
- M. Polman, 'Anton van Duinkerken als literair criticus bij *De Tijd* (1927-1952). Oordelen over literatuur en leven: tussen geluk en gevaar', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 26(1996), p. 76-106.
- A. Pompen, 'Het minderbroedersklooster "Sint Bonaventura" te Nijmegen 1924-1955', in: D. van Heel en A. Pompen, *De minderbroeders te Nijmegen 1455-1955* (Roosendaal 1955), p. 83-120.
- M.H. Prins, J.A.P.J. Janssen en D. Hutsebaut, 'Universitaire culturen in Vlaanderen en Nederland', in: *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 15(1997), p. 296-317.
- B. van Raaij, 'Geloof als kritiek. De katholieke studentenvereniging Heemvaart, 1920-1935', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 19(1989), p. 11-41.
- P. Raedts, 'Katholieken op zoek naar een Nederlandse identiteit', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 107(1992), p. 713-725.
- C. Remery, F.L. de Leeuw en J. de Haan, *Zwaartepuntvorming in de maatschappijwetenschappen en overheidsbeleid. Evaluatie van de TVC-DAS-operatie*, Utrecht 1992.
- H. Righart en P. de Rooy, 'In Holland staat een huis. Weerzin en vertedering over "de jaren vijftig"', in: P. Luykx en P. Slot (red.), *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig* (Hilversum 1997), p. 11-18.
- H. Robbers, 'De taak van de universiteit', in: *Annalen van het Thijmgenootschap*, 40(1952), p. 97-108.
- H. Robbers, 'In memoriam mgr. prof. dr. K.L. Bellon', in: *Tijdschrift voor Philosophie*, 20(1958), p. 369-374.
- J. Roelink, *Vijfenzeventig jaar Vrije Universiteit. 1880/1955. Gedenkboek bij het vijfenzeventig-jarig bestaan der Vrije Universiteit te Amsterdam*, Kampen 1955.

- J. Roes, *Het Groot Missieuro 1915-1940. Op zoek naar de missiemotivatie van de Nederlandse katholieken*, Bilthoven 1974.
- J. Roes, 'Een gemankeeerde emancipatie? Het "tekort" der Nederlandse katholieken in de wetenschap sinds het einde van de 19e eeuw', in: B. Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen* (Baarn 1980), p. 141-174.
- J. Roes, "'Eigen cultuur"-behoud, De Nijmeegse zorg voor het katholiek erfgoed', in: L. Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen* (Nijmegen 1995), p. 115-127.
- L.J. Rogier, *Katholieke herleving. Geschiedenis van katholiek Nederland sinds 1853*, 's-Gravenhage 1956.
- L.J. Rogier, *Het verschijnsel der culturele inertie bij de Nederlandse katholieken*, Amsterdam 1958.
- L.J. Rogier, 'Herdenking van Gerard Brom (17 april 1882 - 30 november 1959)', in: *Annalen van het Thijmgenootschap*, 48(1960), p. 1-17.
- L.J. Rogier, 'Katholieke Universiteit: Brug naar nationale samenleving', in: *40 jaar katholieke universiteit* (Hilversum 1964), p. 4-9.
- L.J. Rogier, 'Op- en neergang van het integralisme', in: *Archief voor de geschiedenis van de katholieke Kerk in Nederland*, 12(1970), p. 257-357.
- L.J. Rogier, 'De historicus, hoogleraar en bestuurder R.R. Post', in: *Herdenken en herzien. Verzamelde opstellen van L.J. Rogier* (Bilthoven 1974), p. 389-416.
- L.J. Rogier, 'Terugblik', in: A. Manning e.a. (red.), *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek* (Bilthoven 1974), p. 15-47.
- L.J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953*, 's-Gravenhage 1953.
- J. Romein, 'Universiteit en maatschappij in de loop der tijden', in: *Tussen vrees en vrijheid. Vijftien historische verhandelingen* (Amsterdam 1950), p. 275-294.
- L. van Romunde, 'Rede uitgesproken ter gelegenheid van de Buitengewone Alg. Vergadering der R.K. Artsenvereniging op 4 Juni 1932 te Nijmegen', in: *R.K. Artsenblad*, 11(1932), p. 162-165.
- F. Rondagh, 'De affaire Terruwe', in: *De Groene Amsterdammer*, 109(1985), in negen afleveringen tussen 6 maart 1985 en 8 mei 1985.
- C. de Ru, *De strijd over het hoger onderwijs tijdens het ministerie-Kuyper*, Kampen 1953.
- H.W.M. van Run, 'Openingswoord bij het begin der Universiteitsdagen', in: *Waarom een Rooms-Katholieke Universiteit? Voordrachten van Nijmeegse Studiedagen* (Nijmegen 1946), p. 3-5.
- H. van Run, 'Evenveel verhalen als er studenten waren', in: *KUzien*, (1993), nr. 37, p. 16.
- H. Ruygers, *De beide geslachten. Schetsen voor een wijsgerige sexuologie*, Roermond-Maaseik 1952.
- H. Ruygers, 'Zielzorg en psychotherapie: kritische beschouwing van een document', in: *Tijdschrift voor Theologie*, 5(1965), p. 60-88.

- T.N.J.A. van Rijn, 'De huisvesting van de R.K. universiteit in de eerste vijftwintig jaren van haar bestaan', in: *Jaarboek Numaga*, 41(1994), p. 135-153.
- Th. Salemink, *Krisis en konfessie. Ideologie in katholiek Nederland 1917-1933*, Zeist 1980.
- F.L.R. Sassen, 'Thomas van Aquino en wij. Neo-Thomisme in een crisisperiode', in: *De Maasbode*, 6 maart 1956.
- F. Sassen, *Wijsgerig leven in Nederland in de twintigste eeuw*, Amsterdam 1960.
- J. Sassen, 'Kerk en Universiteit', in: *De Beiaard*, 6(1921), p. 278-289.
- H.J.A.M. Schaepman, *Chronica over Staatkunde en Letteren*, Utrecht 1901-1903.
- A.H.M. van Schaik, 'Brom, Gerardus Bartholomeus', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. 11 (Amsterdam 1985), p. 69-70.
- T.H.M. van Schaik, *Alfrink. Een biografie*, Amsterdam 1997.
- H. Schelsky, *Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend*, Düsseldorf-Keulen 1958.
- H. Schelsky, *Einsamkeit und Freiheit. Idee und Gestalt der deutschen Universität und ihrer Reformen*, Reinbek 1963.
- H. Schelsky, *Abschied von der Hochschulreform oder die Universität im Fadenkreuz des Versagens*, Bielefeld 1969.
- E.C.F.A. Schillebeeckx OP, 'Kreling en de theologische situatie in zijn tijd', in: *Het Goddelijk Geheim. Theologisch werk van G.P. Kreling OP*, uitgegeven en ingeleid door F.J.A. de Grijs e.a. (Kampen 1979), p. 47-68.
- E. Schillebeeckx, 'Het "project Katholieke Universiteit". Geen stok om te slaan maar een staf om te gaan', in: E. Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit. Beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983* (Nijmegen-Baarn 1983), p. 11-23.
- E. Schillebeeckx e.a., *Katholieke universiteit? Kritische reflectie over eigen karakter en functie van de katholieke universiteit te Nijmegen*, Bussum 1971.
- E. Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit. Beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983*, Nijmegen-Baarn 1983.
- K. Schodrok, 'Wilhelm Kosch. Zum achtzigsten Geburtstage', in: *Aurora. Eichendorff Almanach*, 20(1960), p. 105-107.
- H.G.C. Schoenaker, 'Nachruf Richard Mohr 1900-1978', in: *Anthropos. Internationale Zeitschrift für Völker- und Sprachenkunde*, 74(1979), p. 1-2.
- J. Schopman, *Kritiese universiteit. De ruk naar links in de Nijmeegse studentenbeweging*, Nijmegen 1974.
- O. Schreuder, 'Die deprivierte Mitte', in: W. Weymann-Weyhe, *Offene Kirche. Analysen zur Situation, Modelle der Praxis* (Düsseldorf 1974), p. 234-264.
- O. Schreuder, 'De zwijgende meerderheid', in: *Concilium*, 14(1978), nr. 1, p. 31-38.
- O. Schreuder, 'Metamorfosen: de gedaanteveranderingen van de socioloog', in: B. Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen* (Baarn 1980), p. 192-202.

- O. Schreuder, 'De wijsbegeerte aan de KUN 1923-1995', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 16(1996), p. 107-124.
- O. Schreuder, 'Vertellen – selecteren – modelleren. Over het schrijven van universiteitsgeschiedenis', in: *Ex Tempore*, 15(1996), nr. 43, p. 23-30.
- O. Schreuder (red.), *Der alarmierende Trend*, München-Mainz 1970.
- O. Schreuder en J. Hutjes, *Priester zur Geburtenregelung*, München-Mainz 1972.
- J. Schrijnen, *Eigen Kultuur. Rede uitgesproken op 17 oktober 1923 ter gelegenheid van de plechtige opening der Roomsche Katholieke Universiteit gevestigd te Nijmegen*, Nijmegen 1923.
- E. Simons en L. Winkeler, *Het verraad der clercken. Intellectuelen en hun rol in de ontwikkeling van het Nederlands katholicisme na 1945*, Baarn 1987.
- B.P. Sloot, 'Grondwettelijke gelijkheid en de discriminatie van katholieken in het negentiende-eeuwse Nederland', in: E.M.V.M. Honée e.a., *Minderheden in een dominante cultuur* (Zwolle 1988), p. 39-50.
- H.J. Smidt, *Het Academisch Statuut. Met aantekeningen*, Uitgegeven met machtiging van Zijne Excellentie den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Alphen aan de Rijn 1922.
- J.M. Snoek, 'De bisschoppen en de bordjes "Verboden voor Joden"', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 20(1990), p. 143-160.
- A.M. Stadhouders, 'Wetenschap en geloof. Een situatieschets vanuit het natuurwetenschappelijke veld', in: A.G.M. van Melsen e.a., *Wetenschap en geloof. Verslag van een studiedag, georganiseerd door het Katholiek Studiecentrum op 30 maart 1985* (Nijmegen 1987), p. 53-65.
- L. Stapper, 'De bibliothecarissen van de Katholieke Universiteit. Zes korte biografische schetsen', in: L. Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen* (Nijmegen 1995), p. 7-21.
- L. Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, Nijmegen 1995.
- J.G.M. Sterk, *De leek over het ambt*, Nijmegen 1967.
- J.G.M. Sterk, *Preek en toehoorders. Sociologische exploratie onder katholieke kerkgangers in de Bondsrepubliek Duitsland*, Nijmegen 1975.
- A.V.M. Struycken, 'Katholiek Documentatie Centrum 1969-1994. Ontstaan en ontplooiing', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 24(1994), p. 39-47.
- C.E.M. Struyker Boudier, *Wijsgerig leven in Nederland, België en Luxemburg 1880-1980*, 8 delen, Nijmegen-Baarn 1985-1992.
- C.E.M. Struyker Boudier, *Een man van de geest. Hoofdstukken over leven en werken van Ferdinand Sassen*, Nijmegen 1997.
- H. Suèr, *Niet te geloven. De geschiedenis van een pastorale commissie*, Bussum 1969.

- E. Teeuwen, 'De Katholieke Hoogeschool', in: *Roomsche Studenten Blad*, 9(1919), p. 185-187.
- 30 A.A.A. Terruwe, *Opening van zaken. In usum privatum*, Nijmegen 1964.
Theological Research in Dutch Universities 1989-1993, Utrecht 1995.
- J. den Tex, 'Een katholieke hoogeschool', in: *De Nieuwe Gids*, 38(1923), p. 500.
- J.M.G. Thurlings, *De wankelende zuil. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme*, Nijmegen 1971.
- W.Th.M. Thijssen, *Genesis van een faculteit. De oprichting en opbouw van de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen*, Nijmegen 1985.
- A. Touraine, 'Crise et conflit', in: *Cahiers Internationaux de Sociologie*, 48(1970), p. 5-24.
- A. Touraine, *The May Movement*, New York 1971.
- P.M.J.E. Tummers, 'Het Nijmeegse universitaire bestuursmodel', in: G.L. Buevink e.a. (red.), *Tussen gisteren en morgen. Aspecten van bestuur en beleid van de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1991), p. 52-56.
- UBC-Vademecum 1994-1995. Bedrijvenoverzicht UBC Nijmegen*, Nijmegen 1994.
- G.J. Uitman, 'Gerard Brom naar Amsterdam? De benoeming van een nieuwe hoogleraar in de Nederlandse letterkunde aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam in 1936', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 4(1974), p. 43-58.
- H. de Valk, 'Het Nijmeegs studententijdschrift "Vox Carolina" over de democratie (1927-1935)', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 2(1972), p. 57-88.
- Van bolwerk tot filiaal. 25 jaar politicologen in Nijmegen. Kroniek van een instuut*, Nijmegen 1994.
- J.M. van Veen, 'Ten geleide' [bij een themanummer over de crisis der universiteit], in: *Wending. Maandblad voor evangelie en cultuur*, 5(1950-1951), p. 601-604.
- H. van der Velden, 'De beoefening der geschiedenis onder de Nederlandsche katholieken. – Verleden en toekomst', in: J.A. Loeff e.a. (red.), *Katholiek Nederland 1813-1913. Ter blijde herinnering aan het eerste eeuwfeest onzer nationale onafhankelijkheid* (Nijmegen 1913), p. 171-193.
- H. van der Velden, 'Hoogeschool-allures', in: *De Beiaard*, 2(1918), p. 92-100.
- H. van der Velden, 'Keulen, Leuven en', in: *De Beiaard*, 6(1921), p. 290-299.
- J.A. van der Ven, 'Practical Theology: from Applied to Empirical Theology', in: *Journal of Empirical Theology*, 1(1988), p. 7-27.
- A.J.H. Vendrik, 'Onderzoeksbeleid', in: G.L. Buevink e.a. (red.), *Tussen gisteren en morgen. Aspecten van bestuur en beleid van de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1991), p. 77-85.

- L.G.J. Verberne, 'De katholieke Nederlanders en de wetenschap', in: *R.K. Artsenblad*, 28 (1949), p. 68-76.
- H. Verbiest, 'Levensbericht van Joseph Jules Guillaume Prick', in: *Jaarboek Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen* 1978, p. 146-151.
- G.Th.M. Verhaak, *Pedagogiek tussen dood en leven*, Nijmegen 1986.
- C.W. van Voorst van Beest, *Grepen uit de geschiedenis van de Radboudstichting 1905-1980*, Rotterdam 1980.
- J. de Vries, *Katholieke Hogeschool Tilburg. Deel 11. 1955-1977. Onderweg van Hogeschool naar Universiteit*, Baarn 1981.
- N.H. Vroege, 'Artsenaantal en artsenebehoefte', in: *Maatschappelijke gezondheidszorg in perspectief* (Assen 1968), p. 102-125.
- J.C.M. Wachelder, *Universiteit tussen vorming en opleiding. De modernisering van de Nederlandse universiteiten in de negentiende eeuw*, Hilversum 1992.
- A.F.C. Wallace, *Religion. An Anthropological View*, New York 1966.
- Max Weber, 'Vorbemerkung' in: *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, deel 1 (Tübingen 1947), p. 1-16.
- Max Weber, 'Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis', in: id., *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (Tübingen 1973, 4e druk), p. 146-214.
- W.G.Ph.E. Wedekind, 'Pompe, Willem Petrus Joseph', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. 1 ('s-Gravenhage 1979), p. 466-467.
- A.G. Weiler, 'Post, Regnerus Richardus', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. 1 ('s-Gravenhage 1979), p. 470-471.
- J. Weima, *Psychologie van het antipapisme*, Hilversum-Antwerpen 1963.
- Welche Uni ist die beste? Spiegel-Rangliste der deutschen Hochschulen* (Spiegel Spezial), Hamburg 1993.
- W.J. van Welderen Rengers, *Schets eener Parlementaire Geschiedenis. Derde deel 1901-1914* (bijgewerkt door W.H. Vermeulen), 's-Gravenhage 1950.
- H. Westhoff, 'Het antropologisch concept van J.J.G. Prick naar het model van F.J.J. Buytendijk: een biografische introductie', in: J.J.G. Prick, *Heel de zieke mens. Pleidooi voor een antropologische neurologie* (Nijmegen 1994), p. 9-22.
- H. Westhoff, *Geestelijke bevrijders. Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw*, Nijmegen 1996.
- Wetenschap en Rekenschap 1880-1980. Een eeuw wetenschapsbeoefening en wetenschapsbeschouwing aan de Vrije Universiteit*, Kampen 1980.
- O. Weijers, 'De terminologie van de universiteiten in de 13e eeuw', in: *Batavia Academica. Bulletin van de Nederlandse werkgroep universiteitsgeschiedenis*, 2(1984), p. 1-11.
- A. Weijnen, 'Jac. van Ginneken', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1946-1947*, p. 50-61.

- 32 I. de Wilde, "Aaneensluiting van de afgestudeerde vrouwen is een eisch van den tijd". Ontstaan en beginjaren van de Nederlandsche Vereeniging van Vrouwen met Academische Opleiding', in: A. Schreuder e.a. (red.), *Een verbond van gestudeerde vrouwen. 75 jaar Nederlandse Vereniging van Vrouwen met Academische Opleiding 1918-1993* (Hilversum 1993), p. 21-69.
- J.Th. Willemsen, *Academische Leken Missie Actie 1947-1967*, Nijmegen 1990.
- J. Willemsen, *Van tentoonstelling tot wereldorganisatie. De geschiedenis van de stichtingen Memisa en Medicus Mundi Nederland, 1925-1995*, Nijmegen 1996.
- L. Winkeler, 'Verdringing van de moraal. De discussie rond het proefschrift van mevr. dr. A.A.A. Terruwe', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 10(1980), p. 118-134.
- J. Witlox, 'Onze Universiteit. Stemmen uit het verleden', in: *De Maasbode*, 7 april 1920 (avondblad).
- G.H.L. Zeegers e.a., *God in Nederland*, Amsterdam 1967.

Voorwoord

“Wie vandaag de dag de geschiedenis van een universiteit mag of moet schrijven is een beklagenswaardig mens”, zo stelde de op dit vlak ervaren historicus J. Bornewasser nog niet zo lang geleden op een door de Commissie Geschiedschrijving Katholieke Universiteit Nijmegen gehouden symposium.¹ Aanleiding waren de talrijke, even eerder door andere sprekers gememoreerde overwegingen die een moderne universiteitshistoricus krachtens de nieuwste geschiedtheoretische inzichten in zijn onderzoekingen zou kunnen of zelfs zou moeten betrekken.² Bornewassers vakbroeder W. Frijhoff, eveneens een door de wol geverfde universiteitshistoricus, schetste elf mogelijke invalshoeken, en dat waren dan nog maar enkele van de belangrijkste: een celebrerende, een institutionele, een bestuurskundige of instellingspolitieke, een ideeënhistorische, een ideologische, een professorengeschiedenis, een historisch-sociologische, een syndicalistische, een sociaal-intellectuele, een sociaal-economische en een anekdotische. Idealiter dienen enkele van deze invalshoeken zinvol te worden gecombineerd, aldus Frijhoff, terwijl een universiteitsgeschiedenis bovendien van prospectieve waarde zou moeten zijn.

Universiteitsgeschiedschrijving is, hoe dan ook, waarlijk een genre zonder grenzen. Net zomin als de ene academie de andere is, behoeft ook de ene universiteitsgeschiedenis niet de andere te zijn. Een jonge instelling als de Katholieke Universiteit Nijmegen, die door een bepaalde groep werd opgericht om min of meer duidelijk omschreven bijzondere doeleinden te verwezenlijken vraagt een andere benadering dan een oude, uit de Middeleeuwen of de vroegmoderne tijd stammende en door de eeuwen heen gestadig gegroeide universiteit. Het is waar, de verschillende uitgangspunten en uiteenlopende historische ervaringen van universiteiten laten hun sporen tot op de huidige dag na. Universiteiten bezitten krachtens de geschiedenis die zij hebben doorlopen bijna noodzakelijk een profiel, of ze zich daarvan nu bewust zijn of niet, of de overheid daarvoor nu een open oog heeft of zich daarentegen blind staart op actuele maatschappelijke noden, taakverdeling, concentratie en *efficiency*. Kortom, welke invalshoek wij ook uit de overdaad aan mogelijkheden zouden

- 1 J.A. Bornewasser, ‘Hoe dient de geschiedschrijving van 75 jaar “Nijmegen” er (niet) uit te zien?’, in: *Ex Tempore*, 15(1996), nr. 43, p. 57-61. Het symposium had plaats in november 1995.
- 2 W. Frijhoff, ‘Hoezo universiteitsgeschiedenis? Indrukken en stellingen’, *ibid.*, p. 13-22, en O. Schreuder, ‘Vertellen – selecteren – modelleren. Over het schrijven van universiteitsgeschiedenis’, *ibid.*, p. 23-30.

kiezen, vaststond dat het eigen, specifieke karakter van de Katholieke Universiteit Nijmegen tot zijn recht moest komen. Daadwerkelijk beklagenswaardig hebben we ons allerminst gevoeld.

Het schrijven van de geschiedenis van een relatief jonge universiteit kent evenwel zijn eigen problemen. Universiteiten, en zeker laat-twintigste-eeuwse, zijn grote, uiterst complexe organisaties. Enerzijds is een universiteit méér dan enkel een ‘federatie van faculteiten’, zoals sommige faculteitsbestuurders haar overigens het liefst zouden zien, anderzijds zonder diezelfde faculteiten een lege huls – alleen daar immers wordt vorm gegeven aan haar kerntaken: onderwijs en onderzoek. Het naast elkaar bestaan van verschillende faculteiten, waarbinnen op hun beurt de specialisering ver is doorgevoerd, confronteert de universiteitshistoricus met sterk uiteenlopende typen van onderwijs en onderzoek; bovendien vindt hij allerlei asynchrone ontwikkelingen op zijn weg. Eigenlijk zou de geschiedschrijver moeten beschikken over kennis van disciplines variërend van de theologie en de rechtsgeleerdheid via de sociale wetenschappen tot de geneeskunde, de natuurkunde en de informatica. Natuurlijk is het mogelijk te steunen op voorstudies in de vorm van de geschiedenissen van de verschillende faculteiten en vakgebieden, maar die zijn wat de Katholieke Universiteit betreft slechts in beperkte mate voorhanden. De studies die er zijn, dragen onmisbaar materiaal en de nodige gedachten en interpretaties aan.³ Voor het overige moesten we roeien met de riemen die we hadden.

- 3 A.M. Lauret, *Cité Medicale. Ontstaan en ontplooiing van de medische fakulteit der Katholieke Universiteit te Nijmegen*, Nijmegen 1974; W.Th.M. Thijssen, *Genesis van een faculteit. De oprichting en opbouw van de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen*, Nijmegen 1985, zie ook W.H. van Laarhoven e.a. (red.), *Chemie in het zilver*, Nijmegen 1987; J. Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1982*, Nijmegen 1994. Minder uitvoerige en meer impressionistische studies zijn: R. Abma, ‘Methodisch zonder confessie’. *Uit de geschiedenis van de Nijmeegse psychologie*, Nijmegen 1983; W. van den Berg, *Ruim vijftwintig jaar sociologie in Nijmegen, oftewel een geschiedenis van gebouwen, mensen en stemmingen*, Nijmegen z.j. [1980]; *Van bolwerk tot filiaal. 25 jaar politicologen in Nijmegen. Kroniek van een instituut*, Nijmegen 1994; O. Schreuder, ‘De wijsbegeerte aan de KUN 1923-1995’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 16(1996), p. 107-124. De oprichting van de universiteit wordt beschreven in: G. Brom, *Dies Natalis. Stichting van de Katholieke Universiteit*, Nijmegen-Utrecht 1955. Belangrijke algemene informatie bieden: A. Manning e.a. (red.), *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek* (Bilthoven 1974, voortaan geciteerd als *Documentenboek*), daarin: L.J. Rogier, ‘Terugblik’, p. 15-47; E. Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit. Beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983*, Nijmegen-Baarn 1983. Aspecten van de geschiedenis van de Nijmeegse universiteit worden beschreven in: J. Bosmans e.a., *Tot hier en niet verder. De R.K. Universiteit in oorlogstijd*, Nijmegen 1993; L. Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, Nijmegen 1995; J. Aarts e.a., *Van een toegevoegde waarde. Studium Generale 1966-1996*, Nijmegen 1996; J. Schopman, *Kritiese universiteit. De ruk naar links in de Nijmeeg-*

De Katholieke Universiteit is in 1923 opgericht als de ‘kroon op het werk’ van de katholieke zuil, als het culturele en wetenschappelijke sluitstuk van de katholieke emancipatie. Er bestonden grote verwachtingen over de betekenis van de universiteit voor het katholieke volksdeel. Door katholieke academici op te leiden kon de universiteit ertoe bijdragen de intellectuele tekorten aan te vullen, die mede oorzaak waren van de achterstand van de katholieken in de middelbare en hogere posities op economisch, sociaal, politiek, cultureel en natuurlijk wetenschappelijk gebied. Tegelijk was zij bedoeld als kweekplaats van een *Eigen cultuur*, aldus de eerste rector magnificus Jos. Schrijnen. Slechts dankzij een eigen universiteit zou “katholiek Nederland volwassen worden, om des te krachtiger, maar ook des te vruchtbaarder, zijn aandeel in de nationale kultuurtaak te kunnen volbrengen”.⁴ Geen bleke assimilatie dus, maar integratie in de Nederlandse samenleving met handhaving van de eigen kleur, althans zo lag in de bedoeling.

De beslissing om een universiteit te stichten als hulpmiddel en tegelijk als blijk van de katholieke emancipatie was niet van risico ontbloot. Immers, bij de vormgeving van een universiteit was men niet vrij. In Nederland bestond een traditie omtrent hetgeen een universiteit moest zijn. Die traditie schreef voor dat een universiteit de wetenschap door middel van onderzoek actief moest beoefenen, dat zij moest opleiden voor diverse hogere beroepen en dat beide elementen, wetenschap en scholing, met elkaar moesten worden verweven. Onderwijs én onderzoek alsmede de eenheid van ‘Forschung und Lehre’ vormden de kern van de befaamde Humboldtse universiteitsvorming, die ook in Nederland haar sporen had nagelaten. De nieuwe Nijmeegse instelling moest – en wilde – krachtens het Humboldtse patroon te werk gaan op grond van de uit 1876 daterende Hoger Onderwijswet. Zij mocht weliswaar bescheiden beginnen, maar op afzienbare termijn diende voor uitbreiding en voor een goede kwaliteit te worden gezorgd. Bij gebrek aan geld en bij een haast spreekwoordelijk tekort aan wetenschappelijke krachten was dit geen eenvoudige opgave. Bovendien, was er in het katholieke milieu wel voldoende engagement voorhanden om de universiteit als wetenschappelijk instituut tot bloei te brengen?

se studentenbeweging, Nijmegen 1974; J. Janssen en P. Voestermans, *De verguisde universiteit. Een cultuurpsychologisch onderzoek naar voorbije en actuele ontwikkelingen in de Nijmeegse studentenwereld*, Nijmegen 1978 (bewerkt en opnieuw uitgegeven als: J. Janssen en P. Voestermans, *Studenten in beweging. Politiek, universiteit en student*, Nijmegen-Baarn 1984); F. Koster, *Studenten van proletariaat tot praatgroep. Een verhaal over de nijmeegse studentenbeweging tussen 1970 en 1976, vooral over de socialistiese studentenbond politiekologie*, Nijmegen 1979; *Pis fhefhaked eisei suodalicum?* Gedenkboek bij het 50-jarig jubileum van het Sodalicum Classicum, Nijmegen 1979; W. Mes e.a. (red.), *Exfoto. Een halve eeuw Katholieke Universiteit Nijmegen in beeld*, Bilthoven 1974.

4 J. Schrijnen, *Eigen cultuur. Rede uitgesproken op 17 oktober 1923 ter gelegenheid van de plechtige opening der Roomsche Katholieke Universiteit gevestigd te Nijmegen* (Nijmegen 1923), p. 21.

Daarnaast heerste in brede kring de opvatting dat er een onoverbrugbare kloof bestond tussen het traditionele katholicisme en de moderne wetenschap. Zat daarin geen kern van waarheid? Lag in de naam van de Katholieke Universiteit niet een tweede – en nog belangrijker – grens van de vrijheid verscholen? Wie wetenschap zegt, zegt vrijheid, vrijheid van denken en doen, vrijheid ten aanzien van overtuigingen en levensstijl. Deze vrijheid konden de grondleggers van de universiteit ogenschijnlijk niet voor honderd procent geven; zij voelden zich gebonden aan normen van een bovennatuurlijke orde, aan de leerstellingen van het christelijk geloof waarvan zij de katholieke kerk als draagster erkenden, zoals neergelegd in het Reglement van 1923. Vanaf het begin was dus een zekere spanning tussen geloof en rede ingebouwd. Datzelfde gold voor de relatie tussen de universitaire bevolking en het bestuur van de universiteit, waarin aanvankelijk het Nederlandse episcopaat de dienst uitmaakte. Wetenschap veronderstelt discussie, uitwisseling van standpunten, een strijd om de waarheid die met zakelijke argumenten wordt gevoerd en niet wordt beslist door een beroep op een of ander gezag. Dergelijke discussies waarin de rationele inbreng is gegarandeerd van iedereen die inhoudelijk wat heeft te zeggen, dienen idealiter het fundament te vormen van het beleid in een rationele, wetenschappelijke organisatie die zich universiteit noemt.

Kortom, er leek een tegenspraak te bestaan tussen het substantief universiteit en het bijvoeglijk naamwoord katholiek. Universiteit staat voor wetenschap, vrijheid en democratie, katholiek voor geloof, orthodoxie en gezag. De vraag is of en hoe de Katholieke Universiteit deze (schijnbare) tegenspraak in de ontwikkeling van 75 jaar heeft opgelost.

Want dat er in 75 jaar ontwikkelingen hebben plaatsgehad, spreekt vanzelf. Veranderingen in samenleving en kerk hadden steeds hun weerslag op onderzoek en onderwijs, bestuur en beleid van de Katholieke Universiteit. Na de Tweede Wereldoorlog begon de ‘Eigen cultuur’ te veranderen, mede ten gevolge van de beginnende ontzuiling. Vanaf de jaren zestig zette de ontzuiling, die gepaard ging met secularisatie (in de zin van verslapping van de kerkelijke betrokkenheid), krachtig door, echter zonder totaal te worden. Vooral in de onderwijswereld werd op de oude voet voortgegaan, het hoogste, universitaire niveau inbegrepen. Het katholieke onderwijs werd verdedigd als een van de kerninstrumenten voor de overdracht en ontwikkeling van de katholieke cultuur en identiteit. Intussen was het onvermijdelijk dat de ontzuiling en de secularisatie invloed kregen op de universiteit als instituut en als cultuurdraagster; toen de zuil begon te wankelen kon de ‘kroon’ niet onbeweeglijk in de lucht blijven hangen. Ten slotte geraakte de universiteit tevens in het vaarwater van een effectieve politiek van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dat zich liet leiden door een soort utilitaristische prestatie-ideologie. Een golf van nota’s en verplichtingen rolde over de universiteit heen. De reactie was tweeërlei. Enerzijds ging de universiteit in het dagelijkse

werk, bijvoorbeeld op het vlak van onderwijs, onderzoek, het bestuursmodel, met de stroom mee. Anderzijds plaatsten de hoogste bestuursgremia golfbrekers, bedoeld om het katholieke karakter van de universiteit sterker te profileren. Deze laatste ontwikkeling duurt tot op de huidige dag voort. De bestuurders ondervonden en ondervinden verzet dan wel onverschilligheid van de meerderheid van de universiteitsbevolking, die zich geen bepaalde cultuur van boven wil laten opleggen. Overigens is ook dat een vorm van eigen cultuur.

Op grond van de hier gegeven ontwikkelingen is deze studie ingedeeld. Het eerste deel behandelt de wording, de vestiging en de uitbouw van de universiteit, de periode 1923-1960. De ontstaansgeschiedenis wordt beschreven in het eerste hoofdstuk. Discussies over de voor- en nadelen van een Katholieke Universiteit en de organisatorische moeilijkheden waarmee men met de inrichting van de drie eerste faculteiten – Theologie, Letteren en Wijsbegeerte, Rechtsgeleerdheid – te kampen had, staan daarin centraal. In hoofdstuk twee wordt de geschiedenis gevolgd tot en met de Tweede Wereldoorlog, een periode gekenmerkt door kinderziekten en andere obstakels van uiteenlopende aard die de wetenschapsbeoefening, de ontplooiing tot universiteit dwarsboomden. Die obstakels leken overigens de ijver en het idealisme waarmee werd gewerkt alleen maar te voeden. Dan staat hoofdstuk drie in het teken van de beginnende schaalvergroting, van de eerste pogingen tot modernisering, maar vooral van de uitbouw van de universiteit. Met de oprichting van faculteiten der geneeskunde en der wis- en natuurkunde bereikte de universiteit in deze periode haar organisatorische voltooiing waarmee zij voldeed aan de wetelijke vereisten om zich met recht en reden ‘universiteit’ te noemen.

Het tweede deel beschrijft het jongste verleden, vanaf 1960. Rond dat jaar begon de fase van de *formative years* van de universiteit als zodanig⁵ (de oudste drie faculteiten hadden natuurlijk al de nodige *formative years* achter de rug), waarin een worsteling plaatshad om de ‘juiste’ inhoud en de ‘juiste’ vorm van onderwijs, onderzoek en organisatie. Het waren jaren van probeersels, van *trial and error*. De universiteit ‘verwetenschappelijkte’ in toenemende mate en werd – niet zonder strijd – gedemocratiseerd en geliberaliseerd. Rond 1979, aan het einde van deze periode, was zij een regelrecht ‘bedrijf’ geworden met fraaie en minder fraaie tradities. In de eerste vier hoofdstukken wordt achtereenvolgens de verwetenschappelijking, de strijd om de democratisering en de praktijk die daarop volgde, en de liberalisering beschreven.

In een derde fase vanaf 1980 werd de Nijmeegse instelling bijna volledig in het Nederlandse wetenschappelijke bestel ingekapseld en raakte zij, evenals haar zusterinstellingen, meer dan ooit onderworpen aan het beleid van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dat blijkbaar de idee van een *universitas neerlandica* voor ogen had. Het ministerie streefde naar een zekere uniformiteit en samenwerking, maar tegelijk naar taakverdeling tussen

5 Zie deel II, hoofdstuk I.

en profilering van de afzonderlijke universiteiten. Deze ontwikkelingen worden in hoofdstuk vijf, zes en zeven gevolgd aan de hand van achtereenvolgens onderwijs en onderzoek, bestuur en de discussies over de katholieke identiteit van de instelling.

Ofschoon de vraagstelling in de beide delen van deze geschiedschrijving dezelfde is, verschilt de werkwijze van de auteur van het eerste deel van die van de auteur van het tweede deel. Dat verschil vloeit niet alleen voort uit hun onderscheiden persoonlijke stijl en wetenschappelijke achtergronden, een historische respectievelijk een sociologische. Ook de ontwikkeling die het beschreven object zelf doormaakte, noopte tot verschillende werkwijzen. Ofschoon de groei reeds eerder inzette werd de Katholieke Universiteit, en zij niet alleen, na 1960 een zo grote en gedifferentieerde instelling dat haar geschiedenis niet meer tot in detail te volgen is, wil het resultaat niet uitlopen op een seriewerk in vele delen. In de geschiedschrijving van de tweede periode wordt dan ook ter staving van het betoog veelvuldig gebruik gemaakt van kwantitatief materiaal en worden algemene ontwikkelingen geschetst aan de hand van exemplarische situaties of faculteiten. Een laatste reden die een onderscheiden werkwijze rechtvaardigt ligt in de afstand tussen 1998 en het behandelde tijdperk. De periode 1923-1960 kan worden opgevat als een min of meer afgesloten stuk geschiedenis, bovendien met een geheel eigen problematiek. Er kan met nuchterheid, met afstand, met historische distantie naar worden gekeken. Dat geldt veel minder voor de periode daarna. Niet alleen omdat de auteur van het tweede deel zelf een belangrijk aandeel had in de moderne geschiedenis van de Katholieke Universiteit, maar vooral ook omdat het een tijdvak betreft waarin problemen begonnen te spelen die nog altijd niet zijn opgelost, waarin ontwikkelingen hun aanvang namen die heden ten dage nog voortduren. Er is met andere woorden weinig historische afstand. Geconfronteerd met hetzelfde probleem schreef J. Huizinga in 1914: "In elke geschiedverhandeling, die zich uitstrekt tot de grenzen van het heden, kan de historische toon en opvatting niet tot het einde worden volgehouden. De laatste veertig jaar zijn nog geen historie."⁶ De portee van deze slotzin is door de sinds enkele decennia opgekomen contemporaine geschiedschrijving inmiddels goeddeels gelogenstraft, maar Huizinga's eerste zin is nog altijd trefzeker. Toen L.J. Rogier een studie liet doorlopen tot het tijdvak waarin hij schreef, merkte hij op: "de afstand tussen object en lens (is) te kort om geslaagde opnamen te doen verwachten."⁷ Of onze opnamen zijn geslaagd, beoordele de lezer zelf.

6 J. Huizinga, 'Geschiedenis der universiteit gedurende de derde eeuw van haar bestaan 1814-1914', 'Voorbericht', in: idem, *Verzamelde werken VIII. Universiteit, wetenschap en kunst* (Haarlem 1951), p. 37-38. (Oorspronkelijk: *Academia Groningana MDCXIV-MCMXIV. Gedenkboek ter gelegenheid van het derde eeuwfeest der Universiteit te Groningen, uitgegeven in opdracht van den academischen senaat*, Groningen 1914.)

Uit het voorgaande valt al op te maken dat de aandacht in deze geschiedenis vooral zal uitgaan naar de ontwikkeling van de universiteit zelf. Zoals reeds aangegeven is het zeer wel mogelijk een universiteitsgeschiedenis ook vanuit andere invalshoeken te belichten. Behalve op de interne geschiedenis van de instelling kan de geschiedschrijver het accent bijvoorbeeld leggen op de invloed van de maatschappelijke krachten op de universiteit, of op de uitstraling respectievelijk de effecten die de instelling had op de sociale omgeving, het katholieke volksdeel en het landelijk bestel. De auteur van het eerste deel, de periode 1923–1960, heeft dergelijke factoren in het blikveld gehouden, in de wetenschap overigens dat integrale geschiedschrijving een utopie blijft. Voor het tweede deel, de recente periode, echter werd, al was het maar om het overzicht te behouden, besloten de aandacht volledig te richten op de interne geschiedenis.

Ook de persoonlijke belangstelling van ‘het geschiedschrijvende subject’ is daarbij in het geding. Bij de beschrijving van de thema’s zullen in het tweede deel geen verklaringen worden gegeven op grond van de invloed van externe krachten. Er zal niet worden verwezen naar instanties, groepen of individuen die van buitenaf op de Katholieke Universiteit druk uitoefenden, noch zullen algemene achtergronden worden geschetst in de vorm van ‘de’ tendensen of ‘de’ eisen van ‘de’ moderne maatschappij. Evenmin wordt ingegaan op maatschappelijke machtsverhoudingen en verschuivingen daarin die worden weerspiegeld door de inhoudelijke heroriëntatie van de universiteit en de gewijzigde sociale herkomst van docenten en studenten. Verder wordt geen aandacht besteed aan de effecten die de Nijmeegse universitaire activiteiten hebben gehad, in welke zin dan ook. Deze negatieve beslissingen zijn niet genomen omdat de hier aangeduide perspectieven niet belangrijk en niet zinvol zouden zijn, integendeel. De keuze voor de interne geschiedenis en de daaruit voortvloeiende beperkingen is ingegeven door de principiële overweging van de socioloog dat deze invalshoek logisch voorafgaat aan de analyse van causale condities en functionele gevolgen. Voorts zijn er natuurlijk pragmatische motieven: het desbetreffende materiaal was via de universitaire archieven betrekkelijk gemakkelijk bereikbaar en de aan de geschiedschrijver toegemeten tijd was relatief kort. Maar geen regel zonder uitzondering: in de hoofdstukken vijf en zes waar het gaat over de inlijving van de Katholieke Universiteit in het nationale universitaire bestel kon natuurlijk het concrete beleid van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen niet buiten beschouwing blijven; hier vloeien nationale en lokale universiteitsgeschiedenis ineen.

7 L.J. Rogier, *Katholieke herleving. Geschiedenis van katholiek Nederland sinds 1853* ('s-Gravenhage 1956), 540.

40 Hoewel de Katholieke Universiteit in 1998 een groot bedrijf met amorfe trekjes is, waarin ontwikkelingen zich haast autonoom lijken te voltrekken, blijft voorop staan dat het uiteindelijk geen naamloze schimmen, maar concrete personen zijn (geweest) die haar, agerend en reagerend, geleid door hun idealen, hun waarden en hun belangen hebben gemaakt tot wat zij is. De universiteit is een microkosmos van mensen, vaak niet de minst kleurlozen, een sociale figuratie waarin diverse groepen en individuen met elkaar samenwerken dan wel rivaliseren om in hun zoektocht naar de waarheid hun ideeën en hun belangen te realiseren. Dat geldt voor het heden, voor de toekomst, maar uiteraard ook voor het verleden. Iedere universitaire generatie creëert daarbij haar 'eigen cultuur' op een wijze die haar lijkt te passen bij de eisen van de tijd.

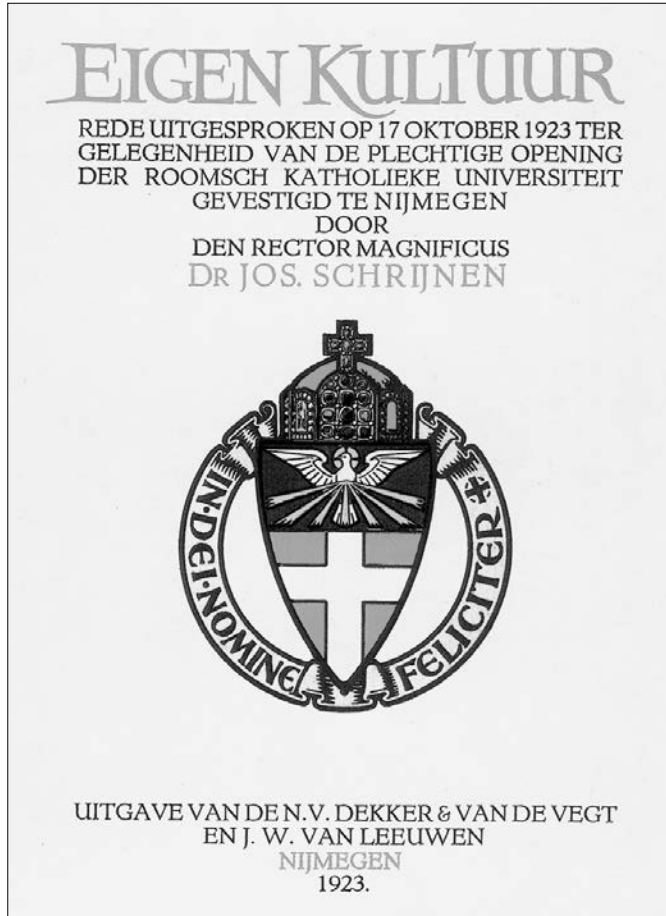
Jan Brabers
O. Schreuder

HOOFDSTUK I

Wording

Het was vrijdagmiddag 17 oktober 1923, iets na half drie. De grote zaal van het Nijmeegse Concertgebouw De Vereeniging was tot de laatste plaats gevuld met een keur van kerkelijke en wereldlijke hoogwaardigheidsbekleders. Uit allerlei richtingen waren zij die dag naar de oude Gelderse provinciestad gereisd om de plechtige opening van de Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen bij te wonen. De meeste genodigden hadden al een zwaar programma achter de rug. 's Ochtends hadden zij in de St. Ignatiuskerk aan de Molenstraat in het centrum van Nijmegen deelgenomen aan de Pontificale Hoogmis, opgedragen door Henricus van de Wetering, aartsbisschop van Utrecht, die daarbij was geassisteerd “door vijf kanunniken, één uit ieder der vijf Bisdommen”.¹ De wisselende gezangen tijdens deze lange ceremonie waren uitgevoerd door de Schola cantorum van de theologanten van het seminarie Haaren, terwijl het Kathedrale Koor van Utrecht onder leiding van J. Winnubst bij het binnentreden van de aartsbisschop in de kerk een voor deze gelegenheid door Winnubst zelf gecomponeerd *Ecce Sacerdos* had uitgevoerd, later gevolgd door de *Mis* van Alphons Diepenbrock. Na afloop waren de autoriteiten, de zwart getabberde hoogleraren in een aparte groep, in een lange stoet naar het Keizer Karelplein getrokken, waar de aartsbisschop onder het verwonderd toezien oog van duizenden belangstellenden het universiteitsgebouw had ingezegend en waar de burgemeester van Nijmegen, F.M.A. van Schaeck Mathon, de universiteit namens de plaatselijke bevolking welkom had geheten. En na een korte lunch hadden zij zojuist, onder begeleiding van een instrumentale compositie van de priester en musicus J.A.S. van Schaik, met veel geroezemoes, ongetwijfeld nog even deze of gene bekende groetend, de hun toegewezen stoelen in De Vereeniging gevonden. Toen, als gezegd iets na half drie, het laatste gefluister was weggestorven en een eerbiedige stilte was ingetreden, beklom prof.dr. Jos. Schrijnen, dé architect van de academie en min of meer bij gevolg haar eerste rector magnificus, de kathedre om zijn openingsrede *Eigen kultuur* uit te spreken. Voor het eerst in de geschiedenis klonk de stem van een representant van de Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen.

1 Katholiek Documentatie Centrum (KDC), Archief Sint Radboudstichting (SRS), 373, ‘Openingsplechtigheid der R.K. Universiteit’ (zonder datum).

Titelpagina van *Eigen kultuur*, de openingsrede van prof.dr. J.C.F.H. Schrijnen.

Het was een historisch moment, daarvan was niet alleen Schrijnens gehoor, maar het gehele katholieke volk overtuigd. In de voorafgaande jaren was in de roomse pers artikel na artikel verschenen over de wenselijkheid, de mogelijkheid, maar vooral de noodzakelijkheid en de historische onvermijdelijkheid van een katholieke universiteit; er was uitvoerig betoogd, gepleit, gespeculeerd, gepolemiseerd. In de zomer van 1923 had elk zich respecterend katholiek periodiek hele katernen gewijd aan voorlichting over de op handen zijnde universiteit. En dat deel van het katholieke volk dat geen kranten tot zich nam, was wel via de kansel van de draagwijdte van de zaak doordrongen geraakt. Twee jaar eerder, op zondag 18 september 1921, bijvoorbeeld, was in alle katholieke kerken een bisschoppelijk mandement voorgelezen waarin de toe-

komstige stichting van de katholieke universiteit alvast was gewaarmerkt als “een der voornaamste gebeurtenissen in onze vaderlandsche kerkgeschiedenis”,² slechts vergelijkbaar met de komst van de eerste geloofsverkondigers in het laagland in de zevende eeuw en het herstel van achtereenvolgens de godsdienstvrijheid in 1796 en de kerkelijke hiërarchie in 1853.

Ook Schrijnens oratie was zwanger van euforie. “Aan God boven alles dank, aan den Albeheerscher en Albestuurder, en overvloedigen dank ook aan den Heiland en Verlosser onzer zielen, Jezus Christus, door Wien wij ten allen tijde bidden, de zegeningen des vredes in alle uitwendige gevaren en geestelijke noodwendigheden hecht en ongeschonden te bewaren”. Aldus begon de Limburgse wereldheer zijn, bijna klassiek geworden,³ rede over de wording en het program van de Katholieke Universiteit.⁴ Los van de betonnen taal klonk de aanhef als een tamelijk obligate dankbetuiging van een priester-hoogleraar die sprak bij de opening van een rooms-katholieke instelling. Schrijnens ouverture was echter meer dan dat. Hij citeerde Eusebius van Caesarea, de ‘vader der kerkgeschiedenis’ uit de vierde eeuw, die deze juichtoon had opgetekend uit vreugde over de uitvaardiging van het Edict van Milaan (in het jaar 313) door de keizers Constantijn de Grote en Licinius. Het Edict van Milaan had eenieder in het Romeinse Rijk godsdienstvrijheid geschonken, waarvan vooral de christenen, na eeuwenlang te zijn vervolgd, de vruchten hadden geplukt. Schrijnen ging niet zover om de historische betekenis van de stichting van de Katholieke Universiteit op één lijn te stellen met die van het befaamde tolerantie-edict, maar zijn blijdschap en dankbaarheid op deze “driewerf gedenkwaardigen dag, die een periode afsluit in de geschiedenis van Katholiek Nederland”, waren, zo getuigde hij, wel vergelijkbaar met die van Eusebius. Want met de opening van de Nijmeegse universiteit leerde katholiek Nederland ook “de zegeningen des vredes” kennen waarvan Eusebius had gewaagd. “Wij mogen het feit niet miskennen”, zo vervolgde Schrijnen, “dat wij nu de laatste schrede hebben gezet op den glorieuzen maar doornigen weg, dien onze ouders en voorouders, gehoor gevend aan de roepstem hunner Bisschoppen, hebben ingeslagen”. De “velerlei bezwaren (tegen) de reuzenbouw eener eigen hoogeschool” waren dankzij “offers en strijd” nu, op 17 oktober 1923, pas echt overwonnen.

In de allure van de festiviteiten werd de grootsheid van het moment weerpiegeld. Nadat Schrijnen zijn rede had beëindigd en hartelijke toejuichingen in ontvangst had genomen, ging de aartsbisschop over tot de plechtige opening van de universiteit. Onder het gebeier van alle klokken in de stad en het weerklinken van kanonschoten barstte vervolgens uit de kelen van de tweedui-

2 Geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 89.

3 Chr.A.E.M. Mohrmann, ‘Schrijnen, Joseph Charles François Hubert’, in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. I (’s-Gravenhage 1979), p. 540.

4 Schrijnen, *Eigen kultuur*, p. 7.

zend prominenten in De Vereeniging een gejubel los als Schrijnen “slechts zelden, neen, nimmer” had gehoord.⁵ Vanzelfsprekend volgden daarop nog enkele gezwollen redevoeringen van deze en gene dignitaris. De dag werd afgesloten met een fakkeloptocht van de aankomende studenten, opnieuw onder grote belangstelling. Ofschoon de katholieken wel gewend waren aan massale, feestelijke manifestaties, moet die dag in Nijmegen werkelijk iets bijzonders hebben betekend. ‘De geestdrift was algemeen bij een feest zoals de geloofsgenoten nooit hadden beleefd’, aldus een in het gemoed geroerde waarnemer.⁶

De hedendaagse lezer zal ongetwijfeld minder geïmponeerd raken door het jubelende proza en de verbluffende vergelijkingen van Schrijnen en de bisschoppen dan de doorsnee katholiek uit 1923. Die eerste jaren van het interbellum waren nu eenmaal een tijd van grote, plechtige woorden, waarin gezagsdragers (niet alleen katholieke) niet moe werden om hun publiek te wijzen op het geweldige en uitzonderlijke van het tijdvak.⁷ Het mandement uit 1921 is voorts te ontmaskeren als een zuiver staaltje propaganda, bedoeld om het volk tot gulle gaven te bewegen (“een grootsche daad van geloofsbelijdenis”). Niettemin, zelfs ontbloot van alle opsmuk blijft de betekenis die aan de stichting van de Katholieke Universiteit werd gehecht overeind.

Het antwoord op de vraag *waarom* aan de oprichting van de Nijmeegse universiteit zo zwaar werd getild is niet eenvoudig te geven. Sinds in de twaalfde eeuw de eerste universiteiten in Europa verschenen, waren zij bedoeld om te voorzien in bepaalde behoeften van hun stichters, aanvankelijk veelal kerkelijke, later, vanaf de zestiende eeuw, vooral wereldlijke overheden.⁸ Elke stichting van een universiteit kan dan ook worden beschouwd als ‘een politieke daad’.⁹ De behoeften konden op diverse terreinen liggen: onderwijs, wetenschapsbeoefening, cultuurspreiding, elitevorming. De Nijmeegse universiteit vormde geen uitzondering en was bedoeld om een combinatie van deze behoeften te bevredigen. Maar tegelijkertijd lag de betekenis van haar oprichting voor een groot deel besloten in Schrijnens cryptische ‘doornigen weg’ waaraan slechts na ‘offers en strijd’ een ‘glorieus’ einde was gekomen, reden waarom analoog aan Eusebius een ‘vredefeest’ kon worden gevierd. Een verhandeling over deze ‘doornigen weg’, de ontstaansgeschiedenis van de Katho-

5 KDC, Archief W. van Rossum, 33, Schrijnen aan J. Drehmanns, 27 oktober 1923.

6 Brom, *Dies Natalis*, p. 123.

7 E.H. Kossmann, *De Lage Landen 1780-1940. Anderhalve eeuw Nederland en België* (Amsterdam-Brussel 1976), p. 439-440.

8 Zie bijvoorbeeld J. Romein, ‘Universiteit en maatschappij in de loop der tijden’, in: *Tussen vrees en vrijheid. Vijftien historische verhandelingen* (Amsterdam 1950), p. 275-294.

9 W.Th.M. Frijhoff, *Keuzepatronen van de universiteit in historisch perspectief* (Rotterdam 1987), p. 12.

lieke Universiteit, is evenwel geen rechtlijnig verhaal waarin oorzaak en gevolg logisch op elkaar volgen. Werden sommige zusterinstellingen in het verleden ‘door één wilsdaad in het leven geroepen’,¹⁰ aan de Katholieke Universiteit kwamen er meer te pas. De Nijmeegse filosoof Johannes Hoogveld, na Schrijnen de belangrijkste vormgever van de universiteit, waarschuwde in 1928 al: “De geschiedschrijver van de wording der Nijmeegsche Alma Mater zal een ingewikkeld complex van oorzaken hebben na te speuren wil hij haar stichting niet simplistisch (...) verklaren”.¹¹ Een andere direct bij de stichting betrokkene zou later die geschiedschrijver worden en het ‘ingewikkeld complex’ in heldere bewoordingen blootleggen: Gerard Brom in zijn in 1955 gepubliceerde *Dies Natalis*.

De voor ons betoog belangrijkste conclusie die uit Broms studie valt te trekken sluit aan bij Hoogvelds waarschuwing: katholiek Nederland was in zijn blijdschap met de stichting van ‘zijn’ universiteit weliswaar één, maar die gemoedstoestand kende een gevarieerde oorsprong. In de decennia die voorafgingen, waren sterk uiteenlopende argumenten aangevoerd om tot de oprichting van een katholieke universiteit over te gaan. Er hadden daarnaast ook aarzelende geluiden geklonken, terwijl spraakmakende groeperingen uit de katholieke gemeenschap oorspronkelijk zelfs tegen een katholieke universiteit hadden geopponeerd. En toch waren, paradoxaal genoeg, met de stichting van de universiteit vrijwel al die onderscheiden wensen en verlangens bevredigd en vrijwel alle aarzelingen en bezwaren ondervangen. Om kort te gaan, wie op die befaamde 17e oktober 1923 aan katholiek Nederland de vraag had gesteld, waarom de op die dag gestichte universiteit van zo’n groot gewicht was, zou een waaier van antwoorden hebben ontvangen. Daarmee wordt meteen een wezenskenmerk blootgelegd van de instelling waarvan de geschiedenis hier wordt beschreven: de ‘Roomsch Katholieke Universiteit Nijmegen’ was vanaf het begin een meerzinnig begrip; eenieder die erbij betrokken was of er een mening over had, zag er iets anders in – en met gegronde redenen. Het zou altijd zo blijven. Vooral daarom is het nuttig de voorgeschiedenis hier nog eens te belichten. Dat gebeurt aan de hand van twee vragen, in evenveel paragrafen: hoe luidden in de loop der tijden de motieven, aarzelingen en bezwaren? en hoe kon het gebeuren dat vrijwel iedereen met het eindresultaat tevreden was, ofwel, hoe zag de pasgeborene eruit toen hij in 1923 in de wieg werd gelegd? Bijkomend voordeel van een retrospectieve wandeling over de ‘doornigen weg’ zou kunnen zijn dat gaandeweg bij de hedendaagse lezer ook enig begrip groeit voor het pathos waarmee in de vroege jaren twintig over de universiteit werd gesproken.

¹⁰ J. Romein, in: *Tussen vrees en vrijheid*, 281.

¹¹ J.H.E.J. Hoogveld, ‘Schaepman en de Katholieke Universiteit’, in: *De Maasbode*, 20 januari 1928 (avondblad).

I. VOORS EN TEGENS

46

Eerste initiatieven

Het verlangen naar een katholieke universiteit kende een lange traditie en wortelde in een streven naar gerechtigheid – twee machtige factoren die het triomfalisme waarmee de opening in 1923 vergezeld ging voor een groot deel verklaren. Joachim le Sage ten Broek was de eerste katholiek die publiekelijk voor de oprichting van een katholieke universiteit pleitte. Hij deed dat in 1823, in het verlengde van de kruistocht voor de vrijheid van het katholiek lager en middelbaar onderwijs die hij een jaar tevoren was gestart. Eerder, vlak nadat de Bataafse Revolutie in 1796 de katholieken gelijke burgerrechten had geschonken – het formele begin van de katholieke emancipatie – was er achter de schermen al eens gezinspeeld op zo'n academie. Na de – achteraf tijdelijke – opheffing in 1797 van de universiteit te Leuven, tot dan het traditionele opleidingscentrum van de Noordnederlandse seculiere geestelijkheid, overwogen katholieke leken even de oprichting van een 'universitas catholica' te Utrecht.¹² In plaats daarvan begonnen kerkelijke overheden met het openen van seminaries, bijvoorbeeld in Warmond en 's-Heerenberg. In 1809 vervolgens meende 'de welwillende'¹³ koning Lodewijk Napoleon er goed aan te doen een plan te laten ontwerpen voor een "académie Royale catholique pour tous les sujets du Royaume de Hollande", compleet met vijf faculteiten en te vestigen in Den Haag.¹⁴ Vooral de motieven van de koning zijn interessant, omdat zij ruim honderd jaar later nog steeds opgeld deden. De (onbekende) opsteller van het plan zette ze in zijn inleiding op een rijtje:

“Votre Majesté veut améliorer l'éducation des catholiques dont ils ont un extrême besoin. Elle veut les rendre capables pour toutes les places, ou postes, auxquelles ils ont droit d'aspirer, par la Loi d'égalité. Elle veut introduire dans son Royaume une noble émulation dans les études des Sciences. (...) Elle veut enfin avoir un droit nouveau, et particulier à notre reconnaissance et à notre amour, et cette institution en sera le moyen le plus propre”.¹⁵

¹² M.J.M. van der Heijden, *De dageraad van de emancipatie der katholieken. De Nederlandse katholieken en de staatkundige verwickelingen uit het laatste kwart van de achttiende eeuw* (Nijmegen 1947), p. 251.

¹³ J. Witlox, 'Onze Universiteit. Stemmen uit het verleden', in: *De Maasbode*, 7 april 1920 (avondblad).

¹⁴ KDC, Losse Archivalia, 1058, NN, 'Plan tot Oprichting van een Katholieke Universiteit te 's-Gravenhage onder Koning Lodewijk Napoleon' (ongedateerd).

¹⁵ Terzijde zij vermeld dat Lodewijk Napoleon ook een persoonlijk motief had. Hij wilde "éterniser son nom, auprès de ses catholiques". Hij was dan ook "een onverbetelijke panache, gebrand op creaties die zijn daden zouden vereeuwigen" (L.J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953* [s-Gravenhage 1953], p. 27).

Aan het plan werd op voorspraak van 's konings adviseur J.H. Mollerus, minister van Binnenlandse Zaken en van Eeredienst, geen uitvoering gegeven. In tegenstelling tot Lodewijk Napoleon zag Mollerus niets in een nobele wedijver in de wetenschap; hij achtte een katholieke academie veeleer “noodlottig voor de harmonie onder de verschillende gezindten”.¹⁶ Net als Lodewijk Napoleons motieven zou ook dit tegenargument niet voor de laatste keer klinken.

Mollerus' bezwaar was een kwestie van smaak; de werkelijke zwakte van het plan lag in de initiator: de staat, gesymboliseerd in de koning. Wilde het onderwijs voor katholieken worden verbeterd, opdat zij in staat werden gebracht de hoge posten in te nemen die hun, zoals het gevoelen was, toekwamen, en wilden de katholieken een rol spelen in zoiets verhevens als de wetenschap, dan moesten de idee en de benodigde energie niet van boven, maar van onder, of liever: van binnenuit komen. Daarvoor was het nog veel te vroeg. De katholieke gemeenschap was cultureel verre van rijp voor een universiteit; hoger onderwijs was immers ‘niet ineens met een sprong vanuit de dorpschool te bereiken’.¹⁷ Bovendien konden de katholieken hun schuilkerkenmentaliteit, hun apathie ten gevolge van eeuwenlange onderdrukking en uitsluiting van het openbare leven, niet zomaar afwerpen.

Bekeerling als hij was, ondervond Le Sage ten Broek van dat laatste geen hinder. Hij ‘eiste’ een katholieke universiteit en deed dat zelfs ‘met heilig ongeduld’.¹⁸ Het pleidooi van deze apologete *pur sang* droeg het stempel van zijn tijd. Een tijd waarin de katholieken en hun geloof voor achterlijk werden versleten; het antipapisme stak regelmatig de kop op en degenen die niet door dit onuitroeibare virus waren besmet, beschouwden ‘de papen’ op hun best als tweederangs burgers. Een tijd ook waarin, als reactie daarop, ‘alle’ katholieke geloofsbeleving apologie heette te zijn, alsook elke theoloog ‘een wapensmid’ en elke katholieke school ‘een vesting in duurzame staat van beleg’.¹⁹ De vijandige tijdgeest in aanmerking genomen, is het niet vreemd dat Le Sage ten Broek zich een katholieke universiteit allereerst voorstelde als een centrum van geloofsverdediging en van beschutting – van de studenten – tegen kwalijke, ‘neutrale’ invloeden van buiten. Gelijk die van Lodewijk Napoleon zouden ook deze negatieve motieven (later wel aangeduid als het ‘tegengif’ respectievelijk het ‘beschermingsmotief’) de eeuw overleven; zelfs nog in 1923, toen er inmiddels een milder klimaat heerste, werden ze door sommigen als voorname bestemmingen van de katholieke universiteit beschouwd.

¹⁶ Witlox, ‘Onze Universiteit’.

¹⁷ Brom, *Dies Natalis*, p. 2.

¹⁸ Brom, *Dies Natalis*, p. 1.

¹⁹ L.J. Rogier, ‘Katholieke Universiteit: Brug naar nationale samenleving’, in: *40 jaar katholieke universiteit* (Hilversum 1964), p. 5-6.

J.G. Le Sage ten Broek (1775-1847).

Het geloof als tegenstelling van het meten

Sinds de dagen van Le Sage ten Broek zijn katholieken gedurende de negentiende eeuw blijven dromen van “een soort Catholieke Academie”²⁰. Frappant genoeg werd dat droombeeld meestal onder woorden gebracht op momenten waarop het zelfvertrouwen van katholieken, om uiteenlopende redenen, plotseling iets was toegenomen: Le Sage ten Broek zelf herhaalde zijn wens in 1840 bij de troonsaanvaarding van “den Katholiek gezinden”²¹ koning Willem II; de Utrechtse aartspriester G.A. Vermeulen verwoordde het ideaal in 1841 bij de oprichting van het ambitieuze tijdschrift *De Katholiek*, dat zich wilde specialiseren in wetenschappelijke studies; de Amsterdamse medicus W. Cramer deed het in 1853 bij het herstel van de kerkelijke hiërarchie. Hardop dromen over een universiteit was dus een teken van groeiend zelfvertrouwen, zo lijkt het. Dat het de hartenkreten aan nadere argumentatie en precisering ontbrak, scheen niet te deren. Een katholieke universiteit begon te gelden als een symbool van werkelijke maatschappelijke en culturele emancipatie, als “het groote middel” dat de katholieken “op volslagen gelijk plan” met hun andersdenkende landgenoten zou kunnen stellen.²²

²⁰ Term van G.A. Vermeulen uit 1841. Geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 3.

²¹ Witlox, ‘Onze Universiteit’.

Meer dan een vage droom en een symbool was een katholieke universiteit echter nog niet, ook niet in de tweede helft van de negentiende eeuw. De katholieke emancipatoren werden in beslag genomen door nijpender zaken: de roomse politiek en pers, ontwikkelingen in de kerk, de strijd voor het bijzonder lager en middelbaar onderwijs, later tevens de sociale kwestie. Daarnaast geeft de politieke discussie over de Nederlandse universitaire ordening, zoals die tussen 1850 en 1875 werd gevoerd, aanleiding te veronderstellen dat een katholieke universiteit toen verder weg was dan ooit. Meer dan eens kwam in het parlement de vraag aan de orde of een klein land als Nederland met Leiden, Utrecht en Groningen eigenlijk al niet te veel universiteiten telde.²³ Er heerste een gebrek aan geldmiddelen, aan professoraal talent en ook de toeloop van studenten liet te wensen over.

Daarenboven gold een katholieke universiteit in het heersende wetenschappelijke klimaat haast als een *contradictio in terminis*. Geloof en wetenschap leken tegengesteld aan elkaar, op zijn minst strikt gescheiden werelden. Het was de tijd van het rationalisme, empirisme en positivisme, producten van de liberale geest van de eeuw. Aan de universiteiten had de theologie, ooit de eerste onder de wetenschappen, haar hoogste plaats afgestaan aan de natuurwetenschappen, het terrein bij uitstek van het rationalisme. De resultaten van de natuurwetenschappen, de evolutietheorie voorop, betekenden veelal een aanslag op christelijke geloofswaarheden. De natuurwetenschappelijke methode werd bovendien als de enige ware, immers onbevooroordeelde, echt kritische, zuivere methode gekoesterd; zij werd de overige wetenschappen met vrucht als voorbeeld gesteld. Aan de Leidse, Groningse en Utrechtse theologische faculteiten, bijvoorbeeld, doceerde men veeleer ‘objectieve’ godsdienstwetenschap dan traditionele godgeleerdheid. Er gingen zelfs stemmen op om de theologische faculteiten maar op te heffen. Kortom, de gehele wetenschap – niet alleen de positieve natuurwetenschappen – stond in de geur van ongelooft, zelfs van anti-godsdienstigheid. Universiteiten hadden als taak de mensheid te bevrijden van de “tirannieke banden, die een priesterschaar [haar] oplegt” en te strijden “tegen den invloed der kerk”, zo heette het.²⁴

Omgekeerd veroordeelde paus Pius IX in zijn *Syllabus Errorum* (1864) de vooruitgang, het liberalisme en de moderne beschaving.²⁵ Het gold daarom als

22 Witlox, ‘Onze Universiteit’.

23 Zie bijvoorbeeld W. Otterspeer, ‘Het liberaal tekort. Opvattingen van het Leids professoraat over onderwijs, universiteit en maatschappij in de negentiende eeuw’, in: G.M. Schermer en M.E. Stuart (red.), *Universiteit en samenleving: confrontatie of interactie?* (Nijmegen 1993), p. 66-67.

24 Woorden van de Leidse president-curator C. Fock uit 1904, geciteerd bij C. de Ru, *De strijd over het hoger onderwijs tijdens het ministerie-Kuyper* (Kampen 1953), p. 40.

25 H. Bornewasser, *In de geest van Thijm. Ontwikkelingen in de verhouding tussen wetenschap en geloof 1904-1984* (Baarn 1985), p. 21.

J.A. Alberdingk Thijm (1820-1889).

de kwadratuur van de cirkel om ‘oprecht katholiek en verdienstelijk beoefenaar der wetenschappen’ te zijn. Slechts een enkele katholiek was in het land der academisch ontwikkelden geen onbekende, zoals Joseph Alberdingk Thijm, Willem Nuyens en Cornelis Broere. Als er verder al sprake mocht zijn van katholiek intellectueel leven, dan was dat een clericale activiteit, veelal bedreven achter de gesloten deuren van seminaries. Maar het niveau van die instellingen was in het algemeen laag – de meeste docenten hadden nog nooit een universiteit van binnen gezien. Ontsteld over de ‘rationalistische hoogmoed van de negentiende-eeuwse mens’,²⁶ die de wetenschap en de techniek de plaats gaf die voorheen toebehoorde aan de godsdienst, wezen seminariedocenten, zich gesteund wetend door de paus, resultaten van de positivistische wetenschap vaak ten principale af. Die resultaten leken immers niets anders te leren dan dat ‘de boze wereld nog bozer was dan men wist’.²⁷ In deze sfeer van gezapige zelfgenoegzaamheid verstijfde het besef van de ‘eigen voortreffelijkheid’ van de seminariedocenten tot axioma. Al met al geen goede voedingsbodem voor een levenskrachtige katholieke universiteit.

²⁶ L.G.J. Verberne, ‘De katholieke Nederlanders en de wetenschap’, in: *R.K. Artsenblad*, 28 (1949), p. 71.

²⁷ Verberne, ‘De katholieke Nederlanders’, p. 71.

De droom van een katholieke universiteit leidde buiten de seminaries niettemin een hardnekkig bestaan, mede omdat van over de landsgrenzen nu en dan impulsen werden ontvangen. “Mocht ook Nederland spoedig een Katholieke Universiteit hebben!” schreef *De Noord-Brabander* in 1859 bij het vijftwintigjarig bestaan (dat wil zeggen, na de ‘tweede’ stichting) van de katholieke universiteit van Leuven. De ontwikkelingen in Duitsland, waar enkele bisschoppen – uiteindelijk in de *Kulturkampf* gestrande – pogingen ondernamen om een katholieke universiteit te stichten, werden nauwlettend gevolgd. Bewondering en jaloezie streden bij menige katholieke emancipator om voorrang toen, in de jaren 1870 en 1880, in Frankrijk vijf *instituts catholiques* werden opgericht (Parijs, Lille, Angers, Lyon en Toulouse), maar vooral bij de komst van katholieke universiteiten in landen met een net als Nederland gemengde bevolking: het Zwitserse Fribourg en het Amerikaanse Washington (beide stammend uit 1889).

De Vrije Universiteit als baanbreker

Hoeveel morele steun ook werd ontleend aan buitenlandse ontwikkelingen, het voorbeeld dat vanuit eigen land werd verkregen, was van doorslaggevende betekenis. In 1880 zag door toedoen van de ‘Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag’ in Amsterdam de Vrije Universiteit het levenslicht. De Vrije Universiteit, het geesteskind van Abraham Kuiper, is in meer dan één opzicht een wegbereider van de Katholieke Universiteit geweest. Zij schoot als eerste in naam van het geloof een bres in het liberale wetenschapsmonopolie. Alleen al Kuipers euvele moed die daarvoor nodig was, heeft de katholieken sindsdien tot de verbeelding gesproken. De Vrije Universiteit heeft ook een bufferrol gespeeld. De ontzaglijke hoeveelheid hoon die zij uit liberale en later ook socialistische hoek ontving, is de Katholieke Universiteit bespaard gebleven, mede omdat de ‘Vrije’ gaandeweg, zij het pas ver na de eeuwwende, in bredere kring enig krediet verwierf en aldus heeft bijgedragen aan een mentaliteitsverandering bij de oorspronkelijke tegenstanders van bijzondere universiteiten. Dat krediet was op zijn beurt natuurlijk afhankelijk van ‘een evolutie van het geestelijk klimaat’ tussen 1880 en 1923.²⁸ Tegen de tijd dat de Katholieke Universiteit werd gesticht had het in de wetenschap in 1880 nog alleenzaligmakende positivisme inmiddels op verschillende terreinen veel van zijn glans verloren.

De Vrije Universiteit heeft tevens als schrikbeeld dienst gedaan. Op haar schamele inrichting, met drie zwaar onderbezette faculteiten (theologie, rechten en letteren), werd in het algemeen, ook in katholieke kring, meewarig neergekeken. Kuiper was overigens de eerste om de soberheid van zijn instelling te erkennen, “tot blozens toe verlegen” als hij was “met den Universiteitsnaam”.²⁹

²⁸ Rogier, ‘Katholieke Universiteit’, p. 7.

²⁹ In zijn openingsrede *Soevereiniteit in eigen kring*, geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 8.

Zeker na de eeuwwisseling, toen katholieken serieus over de inrichting van hun universiteit gingen denken, was de Vrije Universiteit een voorbeeld van hoe het niet moest. Maar het belangrijkste effect dat de oprichting van de Vrije Universiteit op langere termijn had, was de bevestiging van de sedert Le Sage ten Broek levende gedachte bij katholieken, dat, wilde men een plaats bemachtigen in het wetenschappelijke bestel, men zijn heil moest zoeken in het isolement.

Op zichzelf was het leven in een isolement de katholieken niet vreemd, een erfenis van de tijd vóór de Bataafse Revolutie, een tweede natuur. De katholieken bevonden zich, overigens evenals Kuypers 'kleine luyden', in een wurgende vicieuze cirkel. Vanwege de heersende enge gezichtskring en duffe atmosfeer in hun isolement, dat 'enige trekken van het getto' vertoonde,³⁰ werden zij door de dominante liberale burgerij niet voor vol aangezien. Wilden zij echter uit het 'getto' treden, dan werd hun de weg versperd door diezelfde liberalen. Hoe vaak werden katholieken die objectief gezien in aanmerking kwamen voor hoge maatschappelijke posten – een hoogst enkele keer ook professoraten – naar goed vaderlands gebruik om het droge feit dat zij katholiek waren, niet gepasseerd? Met betrekking tot het onderwijs was de situatie al niet eenvoudiger. In de schoolstrijd verweten de liberalen de confessionelen dat zij zich met het bijzonder onderwijs isoleerden. Katholieken en gereformeerden daarentegen voelden zich juist met alleen neutraal onderwijs geïsoleerd. Het beschavingsniveau van het katholieke Zuiden werd door de liberale goegemeente, 'het denkend deel der natie', veracht, maar wilden de katholieken dat niveau verhogen dan werden zij ook daarin door de liberalen belemmerd.

Typerend was de uitkomst van een debatje in de Tweede Kamer over het voorstel voor de Wet op het Hoger Onderwijs in 1876. De uiteindelijk met veel rumoer aangenomen wet zou belangrijke consequenties hebben voor het academische bestel. Zo creëerde zij, mede door een reorganisatie van de studieprogramma's en door een uitbreiding van het aantal te doceren vakken, op termijn de voorwaarden voor een opbloei van de bestaande universiteiten (zij het dat in de politiek nog zeer lang de indruk bleef bestaan dat Nederland te veel [rijks]universiteiten bezat, die noch alle even degelijk konden worden bemand, noch voldoende konden worden gefinancierd). En zo bood zij de mogelijkheid voor de vestiging van bijzondere instellingen, op grond waarvan vier jaar later de Vrije Universiteit werd opgericht. Krachtens dezelfde wet werd ook het Amsterdamse Athenaeum Illustre verheven tot gemeentelijke universiteit. Het katholieke Kamerlid Herman des Amorie van der Hoeven diende naar aanleiding van het wetsvoorstel een amendement in dat ook aan andere steden het recht gaf een universiteit te hebben. In het debat constateerde hij dat het Noorden vier universiteiten had (Groningen, Utrecht, Leiden en nu

³⁰ Rogier, 'Katholieke Universiteit', p. 6.

ook Amsterdam) en het Zuiden geen enkele. Hij vroeg naar de rechtvaardigheid daarvan. Druiste het niet in tegen de geest van het liberalisme?

53

“Wat vragen wij dan eigenlijk? Vragen wij eene universiteit? Verre van daar... Wij vragen niets dan een beginsel, het beginsel van gelijk recht voor allen, dat wellicht nooit, misschien in eene verre toekomst eerst zijne toepassing zal vinden. En toch kunnen en mogen wij het niet prijs geven, want juist dat beginsel behoort tot ons wettig en onvervreemdbaar erfdeel als Nederlandsche staatsburgers”.³¹

Het rechtsgevoel van Des Amorie van der Hoeven (trouwens evenals Le Sage ten Broek een convertiet) werd niet bevredigd; zijn amendement werd verworpen nadat minister J. Kappeyne van de Coppello had aangegeven zelfs een theoretische toelating van een zuidelijke universiteit “een zeer gevaarlijke gelofte” te vinden. Hij wilde eerst weten “wat de universiteit zal zijn, die men stichten wil”. Vreesde hij wellicht dat de katholieken een universiteit wilden beginnen? In ieder geval was Kappeyne van de Copello's obstructie een ‘tastbaar bewijs van het exclusivisme, waar Des Amorie van der Hoeven tegen opkwam’.³²

De vernederingen en de opgelopen frustraties ten gevolge van de onmacht om de vicieuze cirkel te doorbreken, vormden een vruchtbare voedingsbodem voor het optrekken van wat later de katholieke zuil is gaan heten en waarvan de Katholieke Universiteit ogenschijnlijk een logisch uitvloeisel was. De wal keerde het schip. Gedwongen in een isolement, zochten katholieken in datzelfde isolement hun kracht. Toen de in dit opzicht gelijkgestemde gereformeerden in 1880 de Vrije Universiteit hadden opgericht, leek het nog slechts een kwestie van tijd vooraleer ook een katholieke universiteit zou verschijnen; zelfs de – om zijn nuchterheid geroemde – katholieke voorman Herman Schaepman beschouwde dat indertijd als ‘de natuurlijkste zaak’.³³

Twintig jaar later echter, toen eigen, katholieke instellingen als paddestoelen uit de grond schoten, had Schaepman, die er nooit voor terugschrok om afwijkende standpunten in te nemen, zijn mening inmiddels belangrijk bijgesteld. Als geen ander beseftte deze erudiete publicist, seminarieprofessor en politicus die zich levenslang inzette voor de vrijmaking van het katholiek lager en middelbaar onderwijs (en daarmee op termijn de culturele sfeer hielp scheppen waarin wetenschapsbeoefening mogelijk werd), dat, ofschoon her en der tekenen van een opbloeiend geestelijk leven waarneembaar waren, de katholieke gemeenschap nog altijd niet klaar was om een universiteit te dragen. Zag

³¹ Geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 4-5.

³² Brom, *Dies Natalis*, p. 5.

³³ Brom, *Dies Natalis*, p. 10.

Dr. H.J.A.M. Schaepman (1844-1903).

Schaepman hierin een reden om te twifelen aan een spoedige verwezenlijking van zo'n universiteit, ook het voorbeeld van de Vrije Universiteit had rond 1900 voor hem min of meer afgedaan. Ofschoon hij de Vrije Universiteit altijd tegen liberale aanvallen had verdedigd, konden de katholieken er, zo was zijn overtuiging, toch eigenlijk geen voorbeeld aan nemen. Kuyper had een concrete aanleiding gehad om de Vrije Universiteit op te richten. Aan de in 1880 bestaande theologische faculteiten werd geen orthodox gereformeerde theologie meer gedoceerd. Met de Vrije Universiteit had Kuyper de opleiding van orthodoxe predikanten voor zijn 'dolerende schare' veiliggesteld. Zo'n aanleiding nu hadden de katholieken niet; zij bezaten immers hun seminaries. Bovendien had de Vrije Universiteit sedert 1880 evenveel tekenen van verval als van bloei vertoond; zij was nog altijd nauwelijks meer dan theologische faculteit, geflankeerd door uiterst pover ingerichte letteren- en rechtenfaculteiten met in 1900 tezamen vijf hoogleraren, die hun kennis aan 126 studenten overdroegen.³⁴ Zij toonde volgens Schaepman "geen verdere toekomst".³⁵

³⁴ J. Roelink, *Vijfenzeventig jaar Vrije Universiteit. 1880/1955. Gedenkboek bij het vijf en zeventig-jarig bestaan der Vrije Universiteit te Amsterdam* (Kampen 1955), p. 127.

³⁵ H.J.A.M. Schaepman, *Chronica over Staatskunde en Letteren*, derde reeks No. 2, 15 februari 1902, 30.

Maar belangrijker nog was de twijfel die bij Schaepman had postgevat over de vraag of het voor de katholieken wel verstandig was zich analoog aan de gereformeerden op te sluiten in een eigen universiteit en op die manier eveneens ‘sovereiniteit in eigen kring’ na te streven. “Een anti-revolutionair behoort als niet-katholiek steeds tot de meerderheid der bevolking”, aldus Schaepman; “hij heeft nog een band, hoe los die van zijn kant ook zijn moge, waardoor de meerderheid zich aan hem verbonden voelt”. Op grond daarvan meende ‘de doctor’ dat een alumnus van een katholieke universiteit “vreemder tegenover de gemengde wereld, waarin hij zich bewegen en werken moet” zou staan, dan “een anti-revolutionair”.³⁶ En dat terwijl katholieken juist niet de rug naar de maatschappij moesten keren, maar er, met behoud van geloof en identiteit, middenin moesten zien te komen. In landen met een gemengde bevolking hadden katholieken naar Schaepmans overtuiging daarvoor allereerst “karakter” nodig; en dat karakter werd niet verkregen door elke strijd te vermijden. “Is een universitaire opleiding geheel en al in eigen, Roomschen kring het beste voorbehoedmiddel tegen later onvermijdelijke gevaren, de beste voorbereiding voor wat den volleerden academieburger te wachten staat?” zo vroeg Schaepman zich af. Ofwel: was het stichten van een eigen universiteit niet het kiezen voor de weg van de minste weerstand? Het was deze cruciale vraag, door Schaepman op het eind van zijn leven gesteld (hij overleed in 1903) en bevestigend beantwoord, die centraal stond in het eerste debat dat onder katholieken over ‘de universiteitskwestie’ werd gevoerd.

Isolement of integratie?

Een *debat* over een katholieke universiteit! Is dat simpele feit al niet een teken van rijping? Het was de logische consequentie van een nieuwe fase die de katholieke emancipatie rond 1900 inging, waarin tal van eigen organisaties op sociaal-economisch, cultureel, politiek en allerehand ander gebied werden opgericht. Tegen de achtergrond van de laat-negentiende-eeuwse industrialisatie en de heersende economische hoogconjunctuur, die de gehele versterkte Nederlandse maatschappij in beweging bracht, brak voor de katholieken de, zo treffend door L.J. Rogier genoemde, ‘kwarteeuw der ontluiking’ aan.³⁷ De opbouw van een eigen zuil moest deelname aan nationale ontwikkelingen afdwingen, zo luidde de gangbare gedachte en zo luidt een bekende verzuijingstheorie. Naast een externe verschijningsvorm kende de nieuwe fase in de katholieke emancipatie ook een intern element: de ‘ontworsteling van de leek uit de klerikale bevoogding’.³⁸

³⁶ Schaepman, *Chronica*, p. 31-32.

³⁷ Titel van het hoofdstuk over de periode 1900-1925 in Rogier en De Rooy, *In vrijheid herborren*,

³⁸ J. Roes, ‘Een gemankeerde emancipatie? Het “tekort” der Nederlandse katholieken in de wetenschap sinds het einde van de 19e eeuw’, in: B. Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen* (Baarn 1980), p. 144.

Er stond een spraakmakende groep jonge vooruitstrevende katholieke intellectuelen op, hoofdzakelijk leken, vergezeld van enkele gelijkgestemde clerici. Zij vormden als het ware de belichaming van het verlangen van paus Leo XIII (1878-1903) naar een open, alzijdige ontplooiing van wetenschappelijke activiteiten door katholieken. Geïnspireerd door de geest van openheid, kenmerkend voor het pontificaat van Leo XIII, en door recente initiatieven in vooral België en Duitsland, begonnen de jonge intellectuelen onbevangen aan de oprichting van culturele organisaties, *debating-clubs* en tijdschriften en lieten daarbij het starre kerkelijke *establishment* voor wat het was; het leek wel of er ‘een soort evolutiesprong’ werd gemaakt.³⁹ Verfrissend mondig als zij waren, deinsden zij er evenmin voor terug kritiek te leveren op het ontwikkelingspeil van het katholieke volk als geheel.

Hét manifest van deze generatie pioniers was de in 1900 verschenen brochure over *Het Tekort der Katholieken in de Wetenschap* van de Nijmeegse letterkundige Maarten Poelhekke, directeur van de plaatselijke HBS. Met behulp van koele cijfers legde Poelhekke het tekort bloot; zo waren van alle professoren aan de Nederlandse universiteiten er maar twee van roomse komaf en van de studenten was slechts 7 procent katholiek, terwijl dat percentage bij een evenredige verhouding 30 had moeten bedragen. Voorts berekende Poelhekke de achterstand die katholieken hadden in het bekleden van hoge ambten waarvoor een academische opleiding was vereist. In de loop van de negentiende eeuw was die achterstand weliswaar al regelmatig door katholieke leiders en door de eigen pers aan de kaak gesteld, maar zij werd toen nog vrijwel uitsluitend toegeschreven aan de bewuste achterstelling van katholieken.⁴⁰ Poelhekke nu legde een rechtstreeks verband tussen het geringe aantal katholieke studenten en het geringe aantal katholieke hoge ambtsdragers, en wees aldus de katholieken op de eigen tekortkomingen:

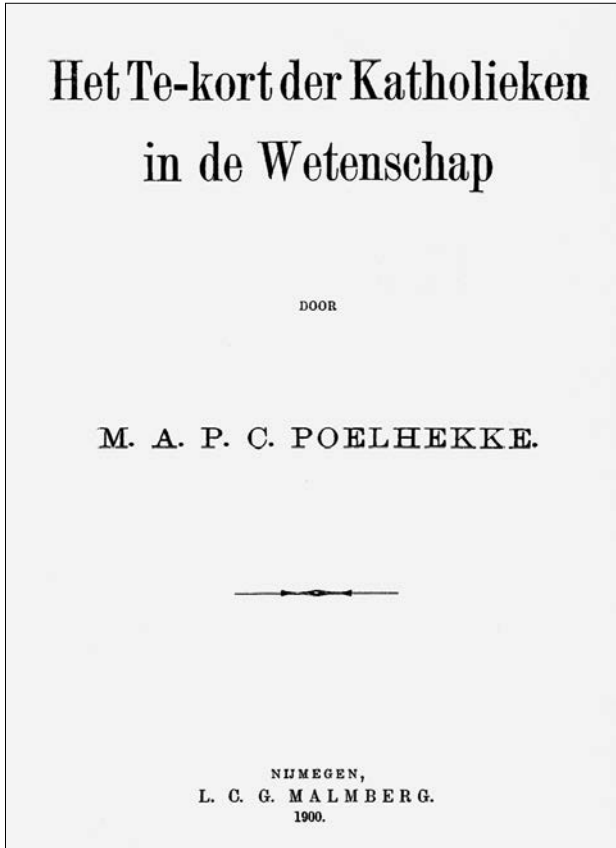
“Wie invloed wil oefenen, moet maken dat hij recht op dien invloed heeft. Wie er naar streeft de verhoudingen te regelen, de maatschappij te helpen vormen, in te werken op den algemeenen gang van zaken, de ontwikkeling te leiden, moet materiaal kunnen aanbrengen, even goed of beter nog dan dat zijner mededingers. Daardoor krijgt hij recht om mee te werken”.⁴¹

Deze boodschap met het karakter van een aantijging, komend bovendien uit een katholieke pen, veroorzaakte veel ophef, om niet te zeggen wrevel, vooral

39 J. Hoogveld, *Na vijftien jaar* (Nijmegen 1938), p. 3.

40 Zie J.A. Bornewasser, ‘De katholieken en hun negentiende-eeuwse vaderland’, in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 95(1982), p. 577-602 (i.h.b. p. 597-600), en B.P. Sloot, ‘Grondwettelijke gelijkheid en de discriminatie van katholieken in het negentiende-eeuwse Nederland’, in: E.M.V.M. Honée e.a., *Minderheden in een dominante cultuur* (Zwolle 1988), p. 39-50.

41 M.A.P.C. Poelhekke, *Het Tekort der Katholieken in de Wetenschap* (Nijmegen 1900), p. 8.

Titelpagina van M.A.P.C. Poelhekke, *Het Te-kort der Katholieken in de Wetenschap*.

bij dat deel van de clerus en van het conservatieve lekenom dat zich sinds mensenheugenis zelfgenoegzaam wentelde in de klassieke katholieke slachtofferrol. Vanuit die hoek werd Poelhekke voor ‘verrader’ uitgemaakt. Desondanks won het inzicht veld dat de opheffing van de culturele en wetenschappelijke achterlijkheid in eerste instantie door katholieken zelf moest worden aangepakt. De vraag was: hoe?

Ofschoon Poelhekke geen pleidooi voor een katholieke universiteit had gehouden, kreeg menigeen naar aanleiding van zijn vlugschrift wel universitaire visioenen – begrijpelijk genoeg, mede in het licht van de rondwarende verzuilingsgeest. De achterliggende redenering vertoonde grote overeenkomst met enkele van Lodewijk Napoleons bijna honderd jaar oude motieven voor een ‘académie Royale catholique’: ‘améliorer l’éducation des catholiques’ om hen klaar te stomen ‘pour toutes les places, ou postes, auxquelles ils ont droit d’aspirer, par la Loi d’égalité’. Toewijzing van een dergelijke utilitaristi-

sche functie aan een universiteit was vanuit historisch oogpunt wel verklaarbaar. Hoewel zeker geen scholen voor de opleiding tot nuttige carrières hadden reeds de middeleeuwse universiteiten individuen uit de lagere standen kans op emancipatie geboden.⁴² Sinds de zestiende eeuw hadden de universiteiten steeds bewuster een maatschappelijke taak opgelegd gekregen. Nederlands oudste nog bestaande universiteiten, die van Leiden, Groningen en Utrecht, waren gesticht met het “zeer bepaalde doel, om de kundigheden aan te kweken, die de staat voor zijn welzijn behoefde: rechtzinnige predikanten, geschoolde rechtsgeleerden, bekwame geneesheren”.⁴³ Later, tijdens het *ancien régime*, was die doelstelling verwaterd en hadden de universiteiten zich ontwikkeld tot een afspiegeling van de oligarchische maatschappij, tot instituten voor een elite; het hoger onderwijs in de achttiende eeuw diende eerder ter introductie in een ‘statusgroep’ (de geleerde stand) dan tot het aanleren van specifieke vaardigheden. Samenhangend met een afbrokkelend standsbesef, met een tendens naar modernisering en ‘democratisering’, had de tweede helft van de negentiende eeuw vervolgens een verschuiving te zien gegeven naar prestatiegericht onderwijs. Het leerproces was in de organisatie van het onderwijs centraal komen te staan; exameneisen waren verzaamd, het belang van vakonderwijs was toegenomen.⁴⁴ Volgens de Hoger-Onderwijswet van 1876 omvatte het hoger onderwijs de vorming en voorbereiding niet alleen “tot zelfstandige beoefening der wetenschappen”, maar ook “tot het bekleden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor eene wetenschappelijke opleiding vereischt wordt”.

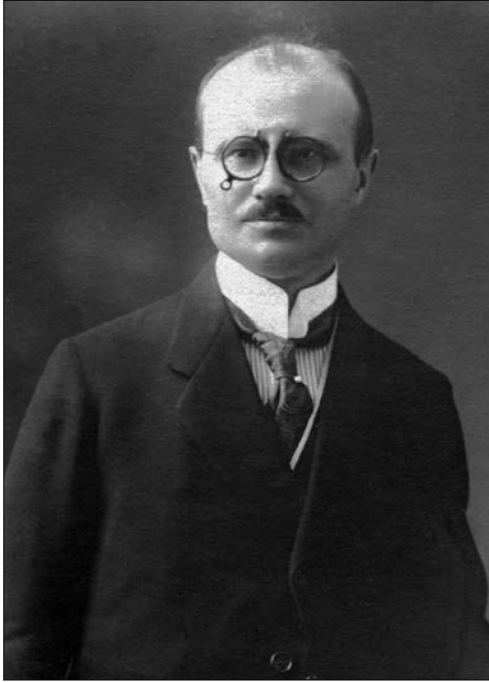
In het brede spectrum van meningen die in het debat over een eventuele katholieke universiteit tussen ruwweg 1900 en 1910 naar voren werden gebracht, lagen de opvattingen van de intelligentsia waartoe Poelhekke behoorde en die van een groep uitermate clericaal-conservatieven het verst uit elkaar. Het debat was een afspiegeling van de toentertijd in alle heftigheid gevoerde richtingstrijd over de toekomst van het Nederlandse katholicisme – een strijd inherent aan het tweeslachtige karakter van de zuilgewijze emancipatie: open versus gesloten katholicisme, een streven naar integratie versus een streven naar isolement, modernisme versus reactie.

De jonge intellectuele leken organiseerden zich in 1904 in de ‘Vereeniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland’ (korthedshalve ook wel: de ‘Katholieke Wetenschappelijke’ genoemd, het latere Thijmgenootschap), en, als zij nóg jonger waren, in de gedurende de jaren tachtig en negentig moeizaam totstandgekomen katholie-

⁴² J.C.M. Wachelder, *Universiteit tussen vorming en opleiding. De modernisering van de Nederlandse universiteiten in de negentiende eeuw* (Hilversum 1992), p. 64.

⁴³ J. Huizinga, ‘Universitas’, in: *Verzamelde werken VIII*, p. 34-35.

⁴⁴ Wachelder, *Universiteit tussen vorming en opleiding*, p. 62-80.

Mr. A.A.H. Struycken (1873-1923).

ke studentenverenigingen aan de openbare universiteiten. Hun opvattingen vonden een echo in het dagblad *Het Centrum*, de krant van Schaepman. De meeste leden van de Katholieke Wetenschappelijke waren feitelijk al geëmancipeerd. Zij hadden hun opleiding genoten aan de openbare universiteiten en waren reeds ‘goeddeels opgenomen in de vaderlandse elite’⁴⁵ – hun voornaamste woordvoerder, de vooraanstaande Amsterdamse rechtsgeleerde A.A.H. Struycken, was er het beste voorbeeld van. In deze groep heerste een mentaliteit die het tegendeel was van katholiek isolationisme. Het ambitieuze program van de Katholieke Wetenschappelijke ademde een open, modernistische geest. Het verrichten van ‘zuiver’ wetenschappelijk werk, in samenwerking en in dialoog met niet-katholieken, het aanvaarden van de uitkomsten van het onderzoek, ook als zij in het gedrang kwamen met kerkelijke grondstellingen, het verzorgen van publicaties en optredens die bewezen dat katholieke geleerden niet minder dan wetenschappers met een andere levensbeschouwing ‘de toets van de intersubjectief geldende vakkritiek konden doorstaan’,⁴⁶ het elkaar en vooral ook jongeren in die richting stimuleren – dat was de methode die in deze kring werd aangehangen ter aanzuivering van het ‘tekort’.

⁴⁵ Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 16.

⁴⁶ Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 17.

60 Men was niet *a priori* tegen een katholieke universiteit, maar dan op voorwaarde dat haar eerste en voornaamste doel wetenschapsbeoefening zou zijn – en zo'n universiteit zag men, rekening houdend met de meningen elders in het katholieke kamp, slechts voor een verre toekomst weggelegd. Tegen het denkbild van een katholieke universiteit als een apologetisch en polemisch instituut, 'dat wetenschap en geloofsverdediging bot zou vereenzelvigen',⁴⁷ was men logischerwijs fel gekant. In de vestiging van bijzondere leerstoelen aan openbare universiteiten, te bezetten door katholieke geleerden, het zogeheten "correctief", werd een veelbelovend alternatief gezien. In 1894 was al een 'Kerkelijk hoogleraar vanwege het Rooms-Katholieke Episcopaat' aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam benoemd, de dominicaan J.V. de Groot, met als leeropdracht thomistische wijsbegeerte. Zijn aanstelling, overigens op initiatief van een katholiek Amsterdams gemeenteraadslid, en zijn werk waren de vroegste signalen geweest van een veranderende verhouding tussen katholieken en de wetenschap.

Aan de andere pool van het spectrum daarentegen werden bijzondere leerstoelen slechts als 'lapmiddelen' beschouwd en ijverde men, met *De Maasbode* als heraut, voor een spoedige oprichting van een katholieke universiteit met niets meer dan het aloude tegengif- en beschermingsmotief in het vaandel. Aldaar werd een katholieke universiteit allereerst als een instrument in de strijd tegen het ongeloof beschouwd, als een "versterkt kamp, zoowel wijkplaats als steunpunt voor operaties".⁴⁸ De katholieke student moest bescherming worden geboden tegen de gevaren (het lezen van "ongodsdienstige lectuur", dwalingen, geloofsafval, gemengde huwelijken en dergelijke) van de bestaande, neutrale universiteiten, die zo zwart mogelijk werden afgeschilderd – uiteraard tot verontwaardiging van Struycken en de zijnen. Illustratief voor de denkbild over de wetenschap en haar beoefenaren in deze kringen is dat de pleidooien in *De Maasbode* voor een eigen universiteit vaak gepaard gingen met verdachtmakingen van intellectuelen. De geest van het integralisme waarde hier rond, de extreem orthodoxe stroming binnen de katholieke kerk die elke nieuwigheid en elke intellectuele notie bij voorbaat met afschuw en haat bejegende. Een opmerkelijk voorbeeld van de geslotenheid die hier werd voorgestaan, was de oprichting (in 1914) van de 'Vereniging tot bestrijding van slechte lectuur St. Nicolaas', die als hoofddoel had het vormen van een 'R.K. Bibliotheek bij de Universiteit', bestaande uit literatuur 'van *uitsluitend* Roomse schrijvers'.⁴⁹

Tussen deze extremen in het debat – waaraan overigens voorlopig voor geen der partijen een bevredigend einde kwam – lag een scala van meningen, die echter in meerderheid tenderden naar het isolationisme. Bij grote delen

47 Rogier en De Rooy, *In vrijheid herboren*, p. 509.

48 Woorden van J.M.L. Keuller uit 1906, geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 30.

49 Geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 37.

van de clerus, slechts vertrouwd met de gesloten seminariesfeer, ging het anti-intellectualisme er bovendien als manna in. Dat gold ook voor de bisschoppen, die aan het hoofd stonden van wat wel de meest ultramontaanse kerkprovincie in Europa is genoemd⁵⁰ – en in Rome was het tij sinds Leo XIII inmiddels weer gekeerd. Hun houding jegens enkele intellectueel begaafde priesters die na hun seminarie-opleiding naar Leuven, Fribourg of Rome waren gestuurd en die vervolgens waren teruggekomen met een kritischer geesteshouding dan het episcopaat welgevallig was, zegt voldoende. Meer dan eens kregen deze als lastig ervaren priesters, onder wie H. Poels en A.M.A.J. Ariëns, door de bisschoppen andere taken toebedeeld dan die gelegen in de intellectuele sfeer. Aldus was het episcopaat verantwoordelijk voor een ‘ronduit schandelijke verkwisting’ van wetenschappelijk talent.⁵¹ De opstelling van enkele bisschoppen jegens de integralisten, ‘de bulldoggen der orthodoxie’, was evenmin verheffend. De bisschop van Haarlem, A.J. Callier, heette zelfs met hen te sympathiseren, maar ook de aartsbisschop, Van de Wetering, schijnt nooit ‘tot de meest overtuigde tegenstanders’ te hebben behoord.⁵² En uitgerekend het episcopaat zou – althans formeel – de hand hebben in de stichting van de Katholieke Universiteit. In 1905 trokken de bisschoppen het initiatief naar zich toe, kort nadat een wijziging van de Wet op het Hoger Onderwijs de rechten van bijzondere universiteiten ingrijpend had uitgebreid.

Kuypers Hoger-Onderwijsnovelle

Het kabinet-Kuyper (1901–1905) was de tweede coalitie tussen antirevolutionairen en katholieken in de vaderlandse geschiedenis. Net als de eerste rechtse coalitie, het kabinet-Mackay (1888–1891), richtte deze regering zich vooral op de vrijmaking van het bijzonder onderwijs. Kuypers ‘Hoger-Onderwijsnovelle’, in 1904 door het parlement behandeld en nagenoeg ongewijzigd aangenomen (zij het dat er een ontbinding van de Senaat aan te pas moest komen), was onderdeel van een breed confessioneel offensief tegen de gehate liberale onderwijspolitiek. De Wet op het Hoger Onderwijs uit 1876 werd door Kuyper zodanig gewijzigd dat voortaan aan doctorale graden, behaald aan bijzondere universiteiten, gelijke rechten konden worden ontleend als aan die behaald aan de rijksuniversiteiten (de fameuze *effectus civilis*). Een voor aspirant-studenten potentieel bezwaar tegen bijzondere universiteiten was hiermee weggenomen. Vóór die tijd namelijk waren de alumni van de Vrije Universiteit, wilden zij rechten aan hun diploma ontlene (bijvoorbeeld om als leraar of als advocaat op te treden), verplicht geweest te promoveren of doctoralexamen af te leggen aan een rijksuniversiteit. Aan de enige bestaande (de Vrije) en de eventuele toekomstige bijzondere instellingen werden wel enkele

⁵⁰ Rogier, ‘Katholieke Universiteit’, p. 4.

⁵¹ Roes, ‘Een gemankeerde emancipatie?’, p. 147.

⁵² Rogier en De Rooy, *In vrijheid herboren*, p. 560.

voorwaarden gesteld: een eigendom van *f* 100.000 kapitaal (zij kregen geen rijkssubsidie en moesten zichzelf dus kunnen bedruipen) en de aanwezigheid van drie van de vijf toentertijd gangbare faculteiten, met elk tenminste drie hoogleraren; binnen 25 jaar zou een vierde en weer 25 jaar later een vijfde faculteit moeten worden ingesteld, wilde het recht op de *effectus civilis* van de toe te kennen graden niet verloren gaan.

Voorts voorzag de wet in de mogelijkheid voor daartoe bij Koninklijk Besluit aan te wijzen instellingen om aan rijksuniversiteiten bijzondere leerstoelen te vestigen. Een instelling die daarvoor als vanzelfsprekend in aanmerking kwam was het episcopaat, dat, zoals gezegd, al in 1894 zo'n leerstoel had gevestigd. De Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam had de katholieke filosoof De Groot indertijd kunnen benoemen omdat zij in dezen krachtens de wet van 1876 grotere vrijheden bezat dan de rijksuniversiteiten. Met de wet-Kuyper werden alle openbare universiteiten voorzover het bijzondere leerstoelen betrof gelijkberechtigd – overigens niet tot hun onverdeeld genoeg.

Het wijzigingsvoorstel passeerde het parlement weliswaar vrijwel ongeschonden, maar het debat over de *effectus civilis* in de beide Kamers der Staten-Generaal alsook in de pers was ongemeen lang en fel geweest.⁵³ Wekenlang had al wat links was, van oud-liberalen tot socialisten, zijn pijlen op Kuyper gericht, de man van de antithese, de man van de ontkenning van de objectiviteit in de wetenschap, de man die het bestond om geloof en wetenschap te vereenzelvigen. Zijn voorstel was afgeschilderd als verderfelijk en als een ramp voor het land, omdat het zou leiden tot “sectarisme”, tot “splitsing en scheiding”. Van het peil van de Vrije Universiteit bestond een uiterst lage dunk en de oppositie ging er, begrijpelijk genoeg, gemakshalve vanuit dat ook het niveau van alle eventuele toekomstige bijzondere universiteiten deerniswekkend zou zijn. Het in de wet opnemen van de *effectus civilis* voor bijzondere universiteiten betekende volgens P.J. Troelstra “het sanctioneren van inrichtingen die onder de naam van universiteiten niets anders zijn dan isoleerinrichtingen voor zwakke geesten” dan wel “drilscholen in bepaalde beginselen, die de vrije ontwikkeling der wetenschap belemmeren”.⁵⁴ De oud-liberaal W. van der Vlugt (hoogleraar rechtsfilosofie in Leiden, die zich tot Kamerlid had laten verkiezen speciaal om Kuyper te bestrijden⁵⁵) wees op het primaire doel van universitair onderwijs: het aankweken van een kritische geesteshouding bij de studenten. Dat nu achtte hij onmogelijk aan bijzondere universiteiten, die hij betitelde als “propagandascholen”, bedoeld om een vast, afgerond geheel van kennis zoveel mogelijk te bewaren en te hanteren als strijdmiddel.⁵⁶

⁵³ Zie De Ru, *De strijd over het hoger onderwijs*, p. 95-134.

⁵⁴ W.J. van Welderen Rengers, *Schets eener Parlementaire Geschiedenis. Derde deel 1901-1914* (bijgewerkt door W.H. Vermeulen) ('s-Gravenhage 1950), p. 57.

⁵⁵ Brom, *Dies Natalis*, p. 17.

⁵⁶ Van Welderen Rengers, *Schets eener Parlementaire Geschiedenis*, p. 58.

Ongetwijfeld werd de verontwaardiging, om niet te zeggen de woede, van de liberale parlementariërs gevoed door hun gevoelens van onmacht tegenover de rechtse regering na zolang zelf de dienst te hebben uitgemaakt. Bovendien was niet alleen de politieke, maar de gehele culturele en maatschappelijke dominantie in Nederland in het geding. Van oudsher bepaalden de liberalen en vrijzinnigen het openbare leven; nu probeerden ze koste wat kost opkomende bevolkingsgroepen, gereformeerden en katholieken, te beteugelen. Die natuurlijke reactie tot zelfbehoud, die hen de ‘officiële’, ‘indifferente’ wetenschap in bescherming deed nemen, werd nog versterkt doordat de openbare universiteiten uitgerekend in die tijd een gezonde aanblik begonnen te bieden.

Zowel het aantal studenten als het aantal hoogleraren aan deze universiteiten was sedert het midden van de jaren zeventig eerst sterk en daarna in een langzamer maar toch gestaag tempo toegenomen.⁵⁷ De wetswijziging van 1876 was, zoals gezegd, daarop van invloed geweest, maar ook de bevolkingsgroei en de welvaartsgroei samenhangend met onder andere de industrialisatie kunnen tot de oorzaken worden gerekend, evenals de differentiatie in de wetenschappen zelf. De vrees bestond dat de Vrije Universiteit, nu zij tot dezelfde rang werd verheven als de openbare universiteiten, meer studenten zou gaan trekken, hetgeen uiteraard ten nadele zou uitpakken van de openbare universiteiten. En dat zou nog erger worden indien de wetswijziging in de toekomst de oprichting van andere bijzondere instellingen, van welke signatuur dan ook, zou gaan uitlokken. De bloei van de bestaande universiteiten had echter niet alleen een kwantitatief, maar ook een kwalitatief aspect. Nederland telde indertijd vele wetenschappers van allure. De natuurkundigen H. Kamerlingh Onnes, P. Zeeman, H.A. Lorentz en J.D. van der Waals waren geleerden van zodanige internationale faam dat zij de Nobelprijs wonnen, terwijl de sterrenkundige J.C. Kapteijn, de fysioloog en oogheekundige F.C. Donders, de plantkundige H. de Vries, de chemicus J.H. van 't Hoff, de juristen J.T. Buys, T.M.C. Asser en Struycken en vele andere geleerden evenzeer bijdroegen tot het prestige van de Nederlandse wetenschapsbeoefening. Vrijwel onveranderlijk verrichtten zij hun arbeid in de geest van het door Kuyper zo verfoeide rationalisme. Moest die erbarmelijke, bekrompen Vrije Universiteit (en haar eventuele toekomstige stiefzusjes) nu het wetenschappelijke klimaat komen bederven?

Toch waren er ook liberale politici en hoogleraren, zoals J. Röell, D. Bos, A.S. de Blécourt, A.E.J. Holwerda en B.H.C.K. van Wijck, die meenden dat de komst van bijzondere universiteiten, mits zij voldeden aan behoorlijke eisen, juist nuttig zou kunnen zijn voor het wetenschappelijk leven in Neder-

⁵⁷ Het aantal hoogleraren was tussen 1875 en 1900 verdubbeld, van ongeveer 100 tot ongeveer 200. Het aantal studenten bedroeg in het academisch jaar 1875-1876 1684, in 1900-1901 2816 (G. Jensma en H. de Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs in Nederland tussen 1815 en 1940* [Hilversum 1997], p. 16-23, 23-29, 190 en 193).

64 land. Zij onderkenden hetgeen een hunner, de Utrechtse filosoof Van Wijck, in 1898 had geschreven, namelijk dat “die wereld zonder mysteriën, ons door de natuurkundige beloofd, een hersenschim (was) gebleken”.⁵⁸ De mentaliteit van deze even weinig bevooroordeelde als luidruchtige minderheid zou zich met het verstrijken der jaren geleidelijk verbreiden.

In het rumoer rondom Kuypers novelle waren de katholieken grotendeels buiten schot gebleven. Vrijwel alle kritiek richtte zich op Kuyper, die ervan werd beschuldigd uit te zijn op “bevoorrechtiging en begunstiging” van de Vrije Universiteit, zijn “troetelkindje”, en die zelfs het controversiële middel van ontbinding van de Eerste Kamer niet schuwde om zijn zin door te drijven. Gerard Brom meende evenwel dat de diepere grond van de ‘troebele haat’ jegens Kuyper niets anders dan ‘papenvrees’ was,⁵⁹ het spookbeeld dat de katholieken met de nieuwe wet in de hand nu ook zelf een universiteit zouden stichten. Maar wie de Handelingen erop naleest, ziet dat Broms stelling nauwelijks te onderbouwen is. Vrijwel niemand besteedde aandacht aan het roomse gevaar, eenvoudig omdat de totstandkoming van een katholieke universiteit door de tegenstanders van de wetswijziging illusoir werd geacht, een idee dat nog werd versterkt door een flauwe verdediging van het ontwerp door katholieke woordvoerders als W.H. Nolens.⁶⁰ De katholieken leken tevreden te zijn met een stelsel van bijzonder hoogleraren. En wanneer Kuyper door de oppositie een enkele keer werd gewezen op de verontrustende mogelijkheid dat zijn voorstel ook tot een katholieke universiteit zou leiden, dan kwam de minister-president spoorslags melden dat hij met zijn novelle alleen de Vrije Universiteit op het oog had. Kuyper, antipapist van den bloede, deed het voorkomen alsof hij nog liever werd beschuldigd van ‘misbruik voor zijn eigen zaak’, dan van een overvloed aan ‘papenliefde’.⁶¹ Slechts de oud-liberale senator Sam van Houten voorzag, indien de wetswijziging werd aanvaard, met zekerheid een katholieke universiteit, die hij alvast laatdunkend als “priesteruniversiteitje” begroette. Zijn idee van een katholieke universiteit was in wezen identiek aan en even simplistisch als die van de ultraconservatieve coterie rond *De Maasbode*. Waarschijnlijk zonder dat Van Houten, maar ook Troelstra, Van der Vlugt *e tutti quanti* het beseften, waren hun bezwaren tegen bijzondere dan wel katholieke universiteiten gelijkkluidend als die van Struycken en de zijnen.

58 Geciteerd bij Rogier, ‘Katholieke Universiteit’, p. 7.

59 Brom, *Dies Natalis*, p. 21.

60 Zie D. Brugman, ‘Allerminst warm voor een bijzondere universiteit. Het parlement en het katholieke belang bij de wijziging van de Hoger Onderwijs Wet, 1903-1905’, in: *Ex Tempore*, 16 (1997), p. 96.

61 Brugman, ‘Allerminst warm’, p. 97.

De Sint Radboudstichting

De wet-Kuyper verscheen op 22 mei 1905 in het *Staatsblad*. Ruim twee maanden later, op 31 juli, richtten het episcopaat en enkele vooraanstaande katholieken, vertegenwoordigers van alle bisdommen (de senatoren J.W. van den Biesen, tevens advocaat in Ginneken, jhr. P.J.J.S.M. van der Does de Willebois, tevens burgemeester van Den Bosch, en W.S.J. van Waterschoot van der Gracht, tevens notaris in Amsterdam, de Utrechtse hoogleraar C.H.A. Spronck en de Roermondse seminarieprofessor J.M.L. Keuller) de Sint Radboudstichting op, met als hoofddoel het treffen van voorbereidingen voor de oprichting van een katholieke universiteit in Nederland. Daarnaast had de Sint Radboudstichting het oogmerk om, zo lang het hoofddoel niet was bereikt, bijzondere leerstoelen te vestigen aan de openbare universiteiten. Voorts wilde zij financiële en “zedelijke” steun verlenen “aan jonge mannen van bijzondere aanleg” die wensten te studeren maar niet over de benodigde middelen beschikten.

Reeds sedert 1903 was onder leiding van de aartsbisschop een aantal malen vergaderd over de vraag, “wat er, met het oog op het aanhangig Wetsontwerp tot Regeling van het Hooger Onderwijs door de Katholieken kan en moet worden gedaan”.⁶² ‘Kan’ en ‘moet’ – woorden van Van de Wetering waaruit weinig bezieling sprak; alsof hij met lichte tegenzin gehoor gaf aan de uit zijn gevolg opborrelende verlangens naar een katholieke universiteit, die nu, tegen de achtergrond van de zuilopbouw en van Kuypers dadendrang, almaar reëler werden; alsof er voor de bisschoppen met goed fatsoen niet meer aan te ontkomen was. De bisschoppelijke houding in dezen is wellicht een goed voorbeeld ter staving van de bekende opvatting dat de verzuiling niet primair gericht was op de emancipatie van het katholieke volk, maar juist op de *beheersing* van de zich emanciperende katholieken, door hen te binden aan de traditionele leiding. Overigens, hoezeer Kuypers werk als voorbeeld heeft gediend en hoezeer in pragmatisch-emancipatorische termen over een eigen universiteit werd gedacht, blijkt uit het oudste document in het archief van de Sint Radboudstichting, dat Brom waarmerkte als ‘het initiatief voor deze onderneming’.⁶³ Het betreft een brief van het Geldropse Tweede-Kamerlid Vincent van den Heuvel aan de bisschop van ’s-Hertogenbosch W. van de Ven uit januari 1902. Van den Heuvel noemde de oprichting van een katholieke universiteit “hoogst noodzakelijk”, omdat zij de “Katholieke zaak in hooge mate ten goede (zou) komen”. Immers, zelfs de doorluchtige geadresseerde moest toch erkennen, “dat de Anti-Revolutionaire Partij het vooral aan hare Universiteit te danken heeft, dat zij zulke bekwame mannen als afgevaardigden in de Volks-

⁶² KDC, SRS, 4, ‘Verslag der Vergadering van den 15en Juli 1903, gehouden te Utrecht onder het Voorzitterschap van Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Mgr. H. van de Wetering, Aartsbisschop’.

⁶³ Brom, *Dies Natalis*, p. 26.

J.M.L. Keuller (1852-1919), eerste secretaris van de Sint Radboudstichting.

vertegenwoordiging telt”.⁶⁴ Om die reden moesten ook “de Katholieken de handen in elkander slaan”. Zuiverder voorbeeld van het Poelhekkiaans motief is nauwelijks denkbaar.

In de katholieke pers werd de oprichting van de Sint Radboudstichting met instemming begroet. Vanzelfsprekend was *De Maasbode* ronduit enthousiast over het vooruitzicht van een universiteit. *De Tijd* (de andere grote katholieke krant, waar een traditie leefde om het oneens te zijn met de concurrent) en *Het Centrum* toonden zich weliswaar sceptisch over het einddoel van de Sint Radboudstichting, maar vonden in de twee andere doelstellingen genoeg reden om verheugd te zijn. Er bestond niettemin een opmerkelijk verschil in gedachtengang over de dieperliggende bedoeling van bijzondere leerstoelen. De Sint Radboudstichting zag die leerstoelen nadrukkelijk als een overbrugging naar een katholieke universiteit. “Eerst bijzondere leerstoelen, maar als voorbereiding tot de bijzondere Universiteit”, zo meende de secretaris van de Sint Radboudstichting, de seminarieprofessor Keuller, een vertegenwoordiger van het behoudende, orthodox-apologetische kamp.⁶⁵ Naar bekend was

⁶⁴ KDC, SRS, 360, Van den Heuvel aan Van de Wetering, 20 januari 1902.

⁶⁵ Geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 30.

bijvoorbeeld de Katholieke Wetenschappelijke eveneens warm voorstander van de instelling van bijzondere leerstoelen, maar dan als *alternatief* voor een katholieke universiteit.

In niet-katholieke kranten werd verschillend gereageerd op de geboorte-annonce van de Sint Radboudstichting. Bij de redactie van *De Standaard*, het lijfblad van gereformeerd Nederland, zag men “met verlangen de dag tegemoet waarop de Roomse universiteit zal worden geopend”.⁶⁶ Kennelijk prevalearde het genoeg een toekomstige bondgenoot van de Vrije Universiteit te kunnen begroeten boven de traditionele papenvrees. Immers, hoe groot de tegenstellingen tussen protestanten en katholieken ook waren, aan een katholieke universiteit zou tenminste “een wetenschap worden beoefend die zich grondvest op de waarheden der Heilige Schrift”. De reactie van de eveneens protestantse *De Rotterdammer* was van gelijke strekking. *De Rotterdammer* wist “zeer goed, tusschen Rome en ons ligt een diepe kloof, eene historie van enige eeuwen, die veroorzaakt dat op deze aarde het protestantisme en de roomsche kerk elkander nimmermeer zullen vinden”. Maar de antithese-gedachte was sterker: “de tegenstelling tusschen de Christelijke wetenschap, die het menselijk verstand wil bestraald zien door het goddelijk licht, tegenover de liberalistische eigenwijsheid die van geen Openbaring Gods wil weten, zal (...) van roomsche zijde scherper worden afgeteekend, en uitgewerkt in de practijk van het leven”.⁶⁷

Sommige liberale kranten daarentegen leken zich verraden te voelen. “Thans eindelijk speelt men open kaart aan Roomsche-Katholieke zijde” meende *Het Vaderland* in een, ongewijzigd door de *NRC* overgenomen, azijnzuur commentaar dat impliciet refereerde aan de Kamerdebatten.⁶⁸ “Tot dusver heette het, dat de bijzondere leerstoelen aan de openbare academies den Roomsche-katholieken voldoende zouden zijn” stelde men verongelijkt vast. “En het zóó voor te stellen was zelfs heel tactisch. De antirevolutionaire en christelijk-historische bondgenoten bleven van Rome’s ongevaarlijkheid op deze wijze overtuigd”. Maar deze poging om alsnog een wig tussen de katholieken en de protestanten te drijven kwam te laat. Een veel nuchterder standpunt werd ingenomen door *Het Handelsblad*. Een eventuele katholieke universiteit kon bij deze liberale krant uiteraard eveneens slechts op afkeuring rekenen, maar, zo werd er geruststellend aan toegevoegd, “toch zal het daartoe in ’t eerst wel niet komen”.⁶⁹ En daarin zou *Het Handelsblad* gelijk krijgen.

In de eerste vijftien jaren van haar bestaan bleef het namelijk uiterst stil rond de Sint Radboudstichting. De enige daden die de aandacht van het publiek trokken, waren de benoemingen van twee bijzonder hoogleraren aan

⁶⁶ *De Standaard*, 8 augustus 1905.

⁶⁷ *De Rotterdammer*, 12 augustus 1905.

⁶⁸ *Het Vaderland*, 6 augustus 1905; *NRC*, 9 augustus 1905.

⁶⁹ *Het Handelsblad*, 7 augustus 1905.

de universiteit van Utrecht, in 1909 J.Th. Beysens met een leeropdracht in de logica, de metafysica, de zielkunde en de ethica en een jaar later J. Schrijnen, die, eerst als lector en vanaf 1912 als professor, doceerde in de cultuurgeschiedenis van de christelijke oudheid en in de vergelijkende klassieke taalkunde. Aan de vijf 'niet-vaste' leden van het bestuur van de Sint Radboudstichting heeft het niet gelegen. Zij gaven op de jaarlijkse vergaderingen blijk van een ongeduldige drift tot handelen. Met name het Brabantse Eerste-Kamerlid Van den Biesen drong telkens aan op een zo spoedig mogelijke verwezenlijking van het hoofddoel en wees daarbij steeds op het voorbeeld van de Vrije Universiteit. Het handelingstempo van de Sint Radboudstichting werd echter bepaald door de vijf bisschoppen, de 'vaste leden' van het bestuur; en hun tempo lag laag. De aandacht van de bisschoppen ging vrijwel geheel uit naar de financiële aspecten van de zaak. Het episcopaat wenste per se te beginnen met een degelijk ingerichte universiteit, met een ruime hoeveelheid leerstoelen, representatieve gebouwen en een goed voorziene bibliotheek, opdat de Katholieke Universiteit, anders dan de Vrije Universiteit, meteen in hoge achting kwam te staan bij zowel andersdenkenden als geloofsgenoten. Dat kostte geld. Daarenboven had het episcopaat een voorliefde voor een universiteit met, naast een letterkundige en een rechtsgeleerde, een geneeskundige faculteit. Ook daarin werd afgeweken van de inrichting van de Vrije Universiteit. Er bestond een groot tekort aan katholieke artsen, zo redeneerden de bisschoppen à la Poelhekke, terwijl een theologische faculteit overbodig was, omdat de seminaries "uitstekend" voldeden. Daar een medische faculteit, met haar klinieken en laboratoria, vele malen duurder zou zijn dan een faculteit voor godgeleerdheid, kon, zo meenden de bisschoppen tot frustratie van de niet-vaste leden, van de stichting van een katholieke universiteit voorlopig geen sprake zijn.

Ter verkrijging van kapitaal werden twee wegen bewandeld. Het episcopaat mikte in de eerste plaats op de goedgeefsheid van welgestelde particulieren. Incidenteel werden grote successen geboekt, zoals in 1908 toen "door bemiddeling van den Aartsbisschop" een onbekende gever *f* 150.000 schonk, terwijl een andere anonymus een hoeveelheid onroerend goed overdroeg ter waarde van *f* 689.000.⁷⁰ Voor inzamelingen onder het katholieke volk waren voorts nog in 1905 diocesane en parochiële comités in het leven geroepen. Hun organisatie was echter gebrekkig en zij opereerden met matig resultaat. Omdat na verloop van tijd nauwelijks nog een levensteken van de Sint Radboudstichting werd vernomen, verslaptte de publieke belangstelling en nam de offerbereidheid evenredig af. In 1912 bijvoorbeeld werd niet meer dan *f* 12.874 op de

⁷⁰ KDC, SRS, 258, 'Dagboek van Ontvangsten en Uitgaven'. Van het fameuze miljoen dat in 1909 door een onbekende zou zijn geschonken (zie Brom, *Dies Natalis*, p. 31) wordt wel in de notulen gewag gemaakt (SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 12 januari 1909), maar niet in het 'Dagboek'.

rekening van de stichting bijgeschreven, waarvan *f* 4.200 afkomstig was van de comités. Overigens bedroegen de opbrengsten uit pachten, rente, dividend (alle inkomsten werden, na aftrek van de kosten voor onder meer de bijzonder hoogleraren, belegd – de bisschoppen speelden op zeker) datzelfde jaar een veelvoud: *f* 59.429.⁷¹ Een rapport over “de kosten van oprichting en onderhoud eener R.K. bijzondere Universiteit” van de hand van secretaris Keuller uit 1913 (met faculteiten voor letteren, rechten en medicijnen – gebaseerd op gegevens uit Fribourg en Groningen) werd door de Sint Radboudstichting, anders dan in de bedoeling had gelegen, niet aan de openbaarheid prijsgegeven omdat de door Keuller voorgelegde bedragen zo exorbitant waren dat zij “allicht moedeloosheid” zouden verwekken.⁷² In de vergaderingen toonden de bisschoppen zich weliswaar over een en ander teleurgesteld, maar tot daden die de zaak ten goede zouden kunnen keren kwamen zij niet. Zij zagen geen andere oplossing dan “onze taak op te vatten en te volbrengen met roomsche opgewektheid en roomsche taatheid en vasthoudendheid”.⁷³ Met als gevolg dat er nauwelijks iets gebeurde.

Gerard Brom heeft het “ziekelijk quietisme” waaraan de Sint Radboudstichting leek te lijden,⁷⁴ als een bewuste vertragingstactiek van de bisschoppen geïnterpreteerd. In *Dies Natalis* nam hij de episcopale indolentie stevig op de korrel met – nadien vaak geciteerde – uitspraken als: ‘het was zalig dutten onder de kromstaf’.⁷⁵ Brom en vele contemporaine waarnemers met hem verdachten de bisschoppen ervan dat zij, gevoed door hun anti-intellectualisme en antimodernisme, in hun hart niets zagen in een katholieke universiteit. De Sint Radboudstichting was slechts schijnbaar een bewijs van goede wil, doch in werkelijkheid bestond zij voor de vorm, en werd zij misbruikt om van uitstel afstel te laten komen. Ofschoon in de beschreven bisschoppelijke geestesgesteldheid ongetwijfeld een kern van waarheid zat, heeft Brom de bisschoppen niet geheel recht gedaan.

Zeker, de bisschoppen waren niet berekend voor hun taak; zij hadden nauwelijks benul van wat een universiteit was of vermocht te zijn, mede omdat zij zelf geen academische opleiding hadden genoten. Dat kon hun echter moeilijk kwalijk worden genomen. Wel kon hun misschien worden aangewreven dat zij, in hun onbekendheid met het academische, het initiatief naar zich toe hadden getrokken; in de bisschoppelijke optiek echter was er maar één instantie die de plannen voor een zo belangrijk instituut als een katholieke universiteit kon en moest kanaliseren.⁷⁶ Tegelijkertijd beseften de bisschoppen dat zij

71 KDC, SRS, 258, ‘Dagboek van Ontvangsten en Uitgaven’.

72 KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 18 februari 1913.

73 KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 19 mei 1913.

74 E. Teeuwen, ‘De Katholieke Hoogeschool’, in: *Roomsch Studenten Blad*, 9(1919), p. 185.

75 Brom, *Dies Natalis*, p. 36.

76 De bisschoppen waren overigens lang niet de enigen die er zo over dachten. Schaepman, bijvoorbeeld, had voor de verkrijging van de benodigde kapitalen “slechts één weg”

eigenlijk boven hun macht grepen. Zij waren van meet af aan verlamd door de importantie van het gestelde einddoel. Kon hun dan worden verweten dat zij met bijvoorbeeld de ouderwetse, naar het integralisme neigende en van enige kennis van financiële aangelegenheden gespeende seminarieprofessor Keuller een verkeerde adviseur in dienst hadden genomen? Zeker, maar wie hadden zij dan voor die post kunnen benaderen? Ruimdenkende, verlichte katholieke intellectuelen met meer verstand van zaken waren immers tegen een universiteit geporteerd.

De beschuldiging dat de bisschoppen tussen 1905 en 1920 te laks waren in hun optreden en dat zij ondanks de tegenvallende oogst van de inzamelingen bleven volharden in het niets doen, was weliswaar gegrond – er is in die tijd nooit een enthousiasmerend woord van het episcopaat uitgegaan –, maar toch gelden ook hier verzachtende omstandigheden. Aan de ideale universiteit die de bisschoppen voor ogen stond mankeerde in wezen niets (integendeel, de argumenten om “goed voor den dag te komen” en om te beginnen met een medische faculteit waren sterk), behalve dat zij te duur was om spoedig te worden gerealiseerd. Inzamelen en oppotten, desnoods voor lange tijd – dat was volgens het episcopaat de enige methode om een universiteit die de toets der kritiek kon doorstaan te stichten en haar vervolgens in stand te houden. Vooral dat laatste was de bisschoppen een bron van voortdurende zorg. Als zij zich ergens van bewust waren, dan was het van hun verantwoordelijkheid voor de goede afloop van de zaak. De niet-vaste leden, later bijgevallen door Brom, meenden dat er gewoon moest worden begonnen met een goedkope variant; het katholieke volk zou dan kunnen zien waar zijn geld naar toeging, hetgeen de goedgeefsheid zou stimuleren. Maar wie kon de bisschoppen de garantie geven dat 25 jaar na de oprichting van de universiteit (dus na 25 jaar van potverteren) voldoende kapitaal was gevormd voor een vierde, bovendien dure faculteit? Dat het daarbij ging om een reële vrees (die uiteindelijk in 1948 zou worden bewaarheid) en dat de bisschoppelijke ‘slaapwagon’ ondanks alles erin slaagde om de middelen bijeen te sprokkelen waarmee in 1923 de universiteit kon worden gefinancierd, heeft bij Brom te weinig reliëf gekregen. Wellicht werd hij bij zijn oordeelsvorming gehinderd door zijn ‘allergische afkeer van het klerikalisme’,⁷⁷ en wellicht ook heeft hij, onbewust, de objectiviteit soms uit het oog verloren omdat hij nu eenmaal zelf zo’n nadrukkelijke rol in de stichting van de universiteit heeft gespeeld. Bij alle verdiensten heeft *Dies Natalis* ook het euvel dat het een relaas is van iemand die als winnaar uit de door hem beschreven strijd naar voren is gekomen.

gezien: “de Aartsbisschop en de Bisschoppen van Nederland behooren de zaak ter hand te nemen. Daar is er éénheid van beweging en vastheid van gang. Dan ook is het blijvende van de beweging verzekerd”; Schaepman, *Chronica*, eerste reeks No. 2, 29 september 1900, p. 24.

⁷⁷ Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 41.

Dr. G.B. Brom (1882-1959), ijveraar voor een katholieke universiteit en na haar oprichting hoogleraar kunstgeschiedenis.

Gerard Broms 'idee van een universiteit'

Omdat de universiteitskwestie door de lijdzame onbeweeglijkheid van de Sint Radboudstichting in een vacuüm kwam te verkeren, laaide het openbare debat nog slechts bij tijd en wijle op. Nieuwe motieven, pro dan wel contra, werden niet genoemd. Wel werd de druk op de bisschoppen vergroot toen paus Pius X hen in 1912 kwam aanmoedigen om het “heilzaam plan zo tijdig mogelijk met toewijding uit te voeren”.⁷⁸ Voorts nam de polemiek in de vroege jaren 1910 een provincialistische wending, die het geheel weinig goed deed. De meest luidruchtige pleitbezorgers van een eigen universiteit kwamen in die tijd vrijwel allemaal uit Noord-Brabant. Uit weerzin tegen de centralisering van alle cultuur in het Westen gaven zij de algemeen geldende katholiek-emancipatorische motieven een provinciale kleur. Een katholieke universiteit moest er komen, maar dan wel in het Zuiden opdat dit zou worden opgestoten in de vaart der volkeren. Zij meenden jegens de katholieken boven de rivieren, die groter in getal waren dan hun zuidelijke geloofsgenoten, recht van spreken te hebben omdat het bisdom Den Bosch het grootste aandeel had in de kapitaal-

⁷⁸ Geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 32.

vorming van de Sint Radboudstichting. Beweerd werd bovendien dat de katholieke universiteit louter kon gedijen in een “roomse cultuurhaard”, waarmee steden als Tilburg en Den Bosch werden bedoeld. Al met al leek de universiteit te verworden tot ‘een provinciaal gedoe van Brabanders’.⁷⁹

Pas in 1918 werd het debat op hoger, en beslissend, plan gebracht. De toen zesendertigjarige Gerard Brom, leraar aan het Stedelijk Gymnasium te Nijmegen, publiceerde in het mede door hemzelf opgerichte tijdschrift *De Beiaard* een tweetal artikelen waarin hij op de hem eigen wijze (‘sprankelend van een geestdrift, geneigd tot uitbundigheden’⁸⁰) en met behulp van enkele in Nederland nooit eerder gehoorde motieven een lans brak voor de spoedige oprichting van de lang beraamde katholieke universiteit. Er waren in die dagen redenen om optimistisch te zijn over de toekomst van het katholicisme, mede omdat de zuilgewijze emancipatie haar eerste tastbare resultaten begon af te leveren. Het zuiverste voorbeeld lag op politiek terrein. Na een eclatante verkiezingsoverwinning in juli 1918 (de katholieke Tweede-Kamerfractie kwam van 25 op 30 zetels) werd Ch.J.M. Ruijs de Beerenbrouck de eerste katholieke premier in de geschiedenis. Even later hadden katholieke organisaties in het terugdringen van de revolutiepoging van Troelstra in november 1918 een voorname hand. Dankzij het ‘voorbeeldige’ katholieke optreden ten tijde van ‘Troelstra’s vergissing’ en Ruijs de Beerenbroucks premierschap is ‘1918’ wel het moment bij uitstek genoemd van de integratie van het politieke katholicisme in de Nederlandse staat⁸¹ (ofschoon katholieke politici nog lang zouden lijden onder een minderwaardigheidscomplex). Maar ook op allerlei andere terreinen was de invloed van katholieken meer en meer merkbaar. Rond dezelfde tijd verloren bovendien de tegenstellingen binnen de katholieke bovenlaag enkele van hun scherpste kantjes. De kwade geur van het integralisme trok na het midden van de jaren 1910 op, terwijl aan de andere kant het rigorisme van de Katholieke Wetenschappelijke geleidelijk verzachtte.

Deze vereniging had het eenzijdig positief-wetenschappelijke nog altijd hoog in het vaandel, maar toch ontstond met de jaren het inzicht dat het katholiek-zijn voor de leden bepalender was dan ten tijde van de oprichting verondersteld. Langzamerhand groeide een fenomeen dat slechts in vage termen valt te omschrijven: ‘zo iets als een sfeer van “katholieke wetenschap”’.⁸² Niet dat katholieke juristen, medici, sociologen, economen, historici, filosofen, letterkundigen een andere wetenschap bedreven dan hun ‘neutrale’ collega’s, maar wel dat zij vaak dachten en schreven vanuit een andere, mede door hun geloofsovertuiging bepaalde optiek. Tegelijkertijd begon het door De

79 Brom, *Dies Natalis*, p. 34.

80 Rogier en De Rooy, *In vrijheid herboren*, p. 583.

81 J. Bank, ‘Katholieken en de Nederlandse monarchie. Tussen staatsraison en populariteit’, in: C.A. Tamse (red.), *De monarchie in Nederland* (Amsterdam-Brussel 1980), p. 201.

82 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 31.

Groot en Beysens gedoceede neothomisme bij academici ingang te vinden. De neothomistische denkwijze, die zich ten doel stelde de thomistische scholastiek te verbinden met de gegevens van de moderne wetenschap en met de moderne wijsbegeerte, was aan de ene kant uitdrukkelijk niet antithetisch van karakter (reden waarom zij kon worden geaccepteerd door de naar integratie strevende katholieke intellectuelen), terwijl zij aan de andere kant bijdroeg tot het besef dat katholieken op wetenschappelijk gebied iets unieks te melden hadden.

In wisselwerking met het toegenomen zelfvertrouwen leidde dat besef bij sommigen in de katholieke bovenlaag tot de drang om, in aansluiting bij een internationaal-kerkelijke tendens, het katholicisme energiek en op positieve wijze verder uit te dragen. Illustratief was de verandering van geesteshouding binnen de Apologetische Vereniging Petrus Canisius, de theologische pendant – zij het met een bekrompener karakter – van de Katholieke Wetenschappelijke, die eveneens in 1904 was opgericht. Tot rond 1912 droegen haar werkzaamheden een uitsluitend defensief-apologetisch stempel ('het hinderlijk volgen van andersdenkenden'⁸³), daarna bedreef de vereniging steeds meer een offensieve apologetiek (het verschaffen van informatie over het katholicisme aan niet-katholieken), dat uiteindelijk uitmondde in regelrecht apostolaat.

Gerard Brom nu behoorde tot de pioniers van dit missionaire denken, zoals hij in de jaren twintig een 'uitgesproken representant' zou worden van het 'zich zegevierend opstellende katholicisme'.⁸⁴ Zijn pleidooi in *De Beiaard*, die 'poort naar het open katholicisme',⁸⁵ was van onvervalst apostolische strekking. Gewapend met citaten van autoriteiten als mgr. A. Baudrillart, rector van het Institut Catholique te Parijs, de Belgische kardinaal D. Mercier en vooral de Engelse kardinaal J.H. Newman (zonder zijn *The idea of a university* zouden de stukken in *De Beiaard* 'niet denkbaar' zijn geweest⁸⁶) bepleitte Brom de oprichting van een universiteit waar "katholieke wetenschap" zou worden beoefend in plaats van wetenschap bedreven door katholieken, een universiteit die van "toevallige brokken van losse personen (een) organies geheel" zou maken.⁸⁷ Zo'n universiteit veronderstelde in de eerste plaats de

83 Rogier en De Rooy, *In vrijheid herboren*, p. 577.

84 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 41.

85 Rogier en De Rooy, *In vrijheid herboren*, p. 583.

86 Brom, *Dies Natalis*, p. 52. John Henry Newman (1801-1890), van origine een gevierd Anglicaans predikant en theoloog die zich in 1845 tot het katholicisme bekeerde, trachtte in de jaren vijftig van de negentiende eeuw in opdracht van het Ierse episcopaat in Dublin een katholieke universiteit te stichten. Hij hield onder meer een serie conferenties waarin hij zijn ideale universiteit schetste, later, in 1873, gebundeld in *The Idea of a University*. Newman was een oorspronkelijk denker, met een schitterende stijl en taalgebruik, die tot ver in de twintigste eeuw grote invloed heeft gehad op de discussie over de relatie tussen katholieke levensbeschouwing en academische vorming.

87 G. Brom, 'De katholieke universiteit', in: *De Beiaard*, 2(1918), p. 104.

aanwezigheid van een theologische faculteit, omdat alleen de godgeleerdheid aan de profane wetenschappen de gevergdde synthese, de eenheid, het cement voor het “organies geheel”, kon geven. De godgeleerdheid moest dienen als “het brandpunt van een kring die wederkerig door het centrum stralen krijgt en stralen stuurt”.⁸⁸ Brom gaf enkele praktische voorbeelden: katholieke juristen en medici konden niet zonder moraaltheologen, de vergelijkende godsdienstwetenschap niet zonder de sociologie en de sociologie niet zonder de ethica; omgekeerd zouden theologen in het luchtledige blijven zweven zonder nauw contact met de profane wetenschappen.

Brom had het van nature in zich om allerhande schijnbaar onoverbrugbare tegenstellingen met het grootste gemak met elkaar te verenigen.⁸⁹ Hoe ‘katholiek’ de wetenschap aan de universiteit die hem voor ogen stond ook zijn mocht, zij moest even modern, belangeloos en onbevooroordeeld zijn als die beoefend aan de openbare universiteiten. Een paradox die ook de denkbeelden van zijn grote voorbeeld Newman eigen was.⁹⁰ Het doen van wetenschapsintrinsicke concessies omwille van het geloof was voor Broms ideale universiteit met andere woorden volledig uit den boze. Dat was een nobel streven, maar toch school er tevens een apostolisch addertje onder het gras. Want een “volstreckte beheersing van de moderne wetenschap” was voor Brom naast een doel op zichzelf ook een middel, nodig om “de waarheid” te kunnen laten triomferen; en die waarheid lag natuurlijk in het katholieke geloof.⁹¹

De nauwelijks verbloemde bekeringsijver, rotsvast gefundeerd in het eigen gelijk van iemand die bekend stond om zijn openheid voor andermans mening, was ook herkenbaar in enkele van Broms andere argumenten voor een theologische faculteit. Het brengen van de katholieke theologie op academisch niveau zou immers bijdragen tot de verdieping van de geloofskennis en daarmee op termijn tot een “verheffing van de apologie”.⁹² Vanzelfsprekend zou een theologische faculteit het peil van de seminaries ten goede komen; zij zouden er bijvoorbeeld hun professoren kunnen laten opleiden, met alle gunstige gevolgen voor het katholieke geestesleven vandien. De kloosterorden konden eveneens profiteren door studiehuzen te vestigen rond de universiteit. Maar Brom werd pas echt enthousiast bij de gedachte aan de missionaire werking van een theologische faculteit waaraan ook leken zouden kunnen studeren. “Ongezalfdde personen” konden immers ook, of wellicht beter nog dan clerici, “gezegend werk” verrichten: “wat een licht, wat een kracht zal er van zo’n sedes sapientiae uitgaan!”⁹³

⁸⁸ Brom, ‘De katholieke universiteit’, p. 107.

⁸⁹ Zie bijvoorbeeld het portret dat Bornewasser van hem tekende in *In de geest van Thijm*, p. 41.

⁹⁰ Zie bijvoorbeeld A. van Harskamp, ‘Zoeken naar gegeven eenheid. Academische vorming volgens John Henry Newman’, in: *Tijdschrift voor Theologie*, 35(1995), p. 338-357.

⁹¹ Brom, ‘De katholieke universiteit’, p. 105.

⁹² Brom, ‘De katholieke universiteit’, p. 116.

De stimulerende werking van een universiteit waar ‘katholieke wetenschap’ werd bedreven kende nog meer dimensies. Brom constateerde dat “bij ons” nog te veel intellectuele potentie verloren ging door het gemis aan een methode, een instituut, een centrale bibliotheek, leiding. En hij stelde vast dat er pijnlijke leemten bestonden in de bestudering van typisch “Roomse themata”, vooral op geschiedkundig terrein (monografieën over bijvoorbeeld “parochies, kloosters, grote mannen”, en in breder verband over de rol van het katholieke volksdeel in de traditionele vaderlandse geschiedenis⁹⁴). Tenslotte zong hij mee met het oude refrein dat katholiek Nederland pas volwassen zou worden, wanneer het eenmaal een universiteit bezat. Het was de hoogste tijd “onze erfelijke schuwheid” definitief af te leggen: “ons offer is niet meer het hoofd onder ’t zwaard, maar over ’t boek te buigen”.⁹⁵ Aan een toekomstige katholieke universiteit, die een wezenlijk verband moest houden met de gemeenschap waarvan zij de intellectuele exponent vormde, viel een voortrekkersrol toe: slechts met behulp van een wetenschappelijke vertegenwoordiging zou het volk volop mondig kunnen worden. Zonder enige zinspeling op het Poelhekkiaanse motief (net als Newman was hij afkerig van dergelijk op de maatschappij gericht utilitaristisch denken over een universiteit⁹⁶) toonde Brom aan dat er tal van uiterst nuttige functies voor een katholieke universiteit waren weggelegd; nuttig, niet alleen voor het katholieke leven, maar, zo benadrukte hij zelfverzekerd, voor de gehele Nederlandse wetenschap.

In een van de vele definities van een universiteit die Brom in zijn uitgebreide betoog gaf omschreef hij haar als “een leidend milieu, een atmosfeer, geladen met energie en ideeën, een samenwerking van financiële en intellectuele krachten”.⁹⁷ In die definitie liggen zijn twee oogmerken besloten: hij wilde enthousiasmeren en hij wilde verzoenen. Het is de welbespraakte idealist beide gelukt. Zijn artikelen deden heel wat stof opwaaien, werden veel geciteerd en slechts een enkele keer, hoogstens op details, tegengesproken. Hij had, om kort te gaan, bij onderscheiden groepen de juiste toon aangeslagen. Dankzij het hameren op de belangeloze beoefening van de profane wetenschappen wist hij de oorspronkelijke tegenstanders in de intelligentsia aan zijn zijde te krijgen. Dat zou onder meer tot uiting komen in de omstandigheid dat

93 Brom, ‘De katholieke universiteit’, p. 123.

94 Een uitstekend overzicht van de stand van zaken van die tijd in de geschiedbeoefening door katholieken, waaruit kan worden geconcludeerd dat er door Nuyens, en naar zijn voorbeeld, op dit vlak nochtans al veel werk was verzet, levert H. van der Velden, ‘De beoefening der geschiedenis onder de Nederlandsche katholieken. – Verleden en toekomst’, in: J.A. Loeff e.a. (red.), *Katholiek Nederland 1813-1913. Ter blijde herinnering aan het eerste eeuwfeest onzer nationale onafhankelijkheid* (Nijmegen 1913), p. 171-193.

95 Brom, ‘De katholieke universiteit’, p. 125.

96 Van Harskamp, ‘Zoeken naar gegeven eenheid’, p. 339.

97 Brom, ‘De katholieke universiteit’, p. 103.

de Nederlandse leden van het in 1923 benoemde *corpus doctum* van de universiteit voor het merendeel lid was van de Katholieke Wetenschappelijke, van oudsher het bolwerk van de oppositie. Tegelijkertijd hebben Broms artikelen een aandeel gehad in de groei van het inzicht bij de bisschoppen dat heus met een theologische faculteit kon, zelfs moest worden begonnen – ofschoon in die kring uiteindelijk toch het financiële argument de doorslag zou geven. Brom somde een lange reeks argumenten op ten faveure van een theologische faculteit (de belangrijkste zijn al genoemd), sommige daarvan leken rechtstreeks tot het episcopaat te zijn gericht. Op een nogal belerende toon wees hij op het kwalitatieve verschil tussen een seminarie en een theologische faculteit. De eerste had een pastoraal-pedagogische bestemming, de tweede een vakkritische. Een seminarie diende om “de wil te wennen aan de tucht”, terwijl een academie beoogde “de geest zelfstandig te (leren) werken”.⁹⁸ Als klap op de vuurpijl voerde hij een gezagsmotief aan: een katholieke universiteit was volgens hem onbestaanbaar zonder een canonieke inrichting, die de H. Stoel echter uitsluitend bij de oprichting van een theologische faculteit zou toestaan.

Ofschoon Brom en zijn mede-redactieleden bij *De Beiaard*, de latere Nijmeegse hoogleraren Schrijnen en Hoogveld, wisten dat de *episcopi* enigszins in hun wiek geschoten zouden zijn (kritiek leveren op de seminaries, zelfs in voorzichtige bewoordingen, was schoppen tegen het zere been), hadden zij toch doorgezet en de artikelen geplaatst, omdat alleen een universiteit met een theologische in plaats van een medische faculteit spoedig zou kunnen worden verwezenlijkt en omdat zij aanvoelden dat de tijdgeest gunstig was. De publicatie was zorgvuldig voorbereid. Brom had zijn pleidooi al jaren eerder ontworpen en uitgewerkt; het verscheen uiteindelijk in een editie van *De Beiaard* die uitkwam vlak voor de jaarlijkse vergadering van de Sint Radboudstichting, om “de hoge omes” te verrassen.⁹⁹ Bovendien kreeg zijn eerste artikel niet toevallig een plaats direct na een stuk van de historicus Henri van der Velden, vriend en collega van Brom.

Onder de titel ‘Hoogeschool-allures’ waarschuwde Van der Velden daarin tegen de wispelturige en doordrammerige durfal Hendrik Moller, die de indruk gaf aan zijn geesteskind, de in 1912 in Amsterdam en Den Bosch en later (1918) in Tilburg gevestigde R.K. Leergangen een universitaire grandeur te willen geven.¹⁰⁰ Zo had Moller aan zijn – succesvol opererende – lerarenopleiding allerlei normaliter aan universiteiten voorbehouden titulatuur geïntroduceerd, men kon er zelfs ‘promoveren’. Ofschoon Moller dankzij zijn lef, zijn dadendrang en zijn feitelijk bereikte resultaten in katholieke kring op veel sympathie kon rekenen (een voorbeeld voor de bisschoppen), was bij dat “academietje-spielen” niemand gebaat, meende Van der Velden, die overigens

98 Brom, ‘De katholieke universiteit’, p. 110.

99 KDC, Archief Hoogveld, 212, Brom aan Hoogveld, 19 februari 1918.

100 H. van der Velden, ‘Hoogeschool-allures’, in: *De Beiaard*, 2(1918), p. 92-100.

Dr. H.E.J.M. van der Velden (1883-1923), lid van de voorbereidingscommissie van de universiteit en eerste bibliothecaris.

ook persoonlijke redenen had zich tegen Moller te keren. Van der Velden vreesde dat, nu de Sint Radboudstichting zo lang niets meer van zich had laten horen, Moller zijn Leergangen “langs een zigzag” wilde laten opstijgen tot een katholieke universiteit. Nog erger was dat Mollers “quasi-universiteit” de invloed in de weg stond van “de eerlijk getoetste en overtuigend voorgedragen katholieke zienswijze in de wetenschap”.¹⁰¹ Dat gevaar (“c’est le ridicule qui tue”) zou door alle katholieke intellectuelen moeten worden onderkend, of zij nu voor- of tegenstander van een eigen universiteit waren. Die katholieke zienswijze moest immers niet “door het schel gekef van betweterij”, maar door “het rustige, eerbiedafdwingend woord van een waarlijk bevoegde” naar voren worden gebracht.

Het behoeft nauwelijks betoog dat Van der Veldens filippica tegen Moller door menigeen werd geïnterpreteerd als een verkapt pleidooi voor een zo spoedig mogelijke stichting van een échte universiteit. Het was weliswaar een negatief geladen motief, maar daarmee niet van belang gespeend, omdat het kwam van iemand die behoorde tot de traditionele tegenstanders van een

¹⁰¹ Van der Velden, ‘Hoogeschool-allures’, p. 96.

eigen universiteit. Bovendien gaf Mollers optreden alle reden om te veronderstellen dat de vrees van Van der Velden niet uit de lucht was gegrepen. Omdat Van der Veldens betoog in relatie werd gebracht met Broms positieve motieven, al was het maar dankzij de fysieke nabijheid van beider pennevruchten, won het nog aan kracht; gecombineerd hadden de twee artikelen des te groter invloed. Zij vonden in de pers veel weerklank en kregen zo een grote verspreiding.

Merkbaar werd die invloed al direct in 1918, toen de jaarlijkse geldinzameling van de Sint Radboudstichting plotseling een veel hogere opbrengst te zien gaf,¹⁰² hoewel ook de spectaculaire hausse die de Nederlandse economie in dat laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog doormaakte – en die tot 1920 zou duren – ongetwijfeld mede een rol heeft gespeeld. Hoe dan ook, zelfs de bisschoppen beseften dat de stukken in *De Beiaard* en de reacties in de pers het volk blijkbaar aanspraken. Hierboven zijn reeds enkele algemene en meer bijzondere redenen genoemd waarom het tij voor de stichting van een katholieke universiteit gunstig leek; er waren er nog meer. In 1917 was de decennialange schoolstrijd uiteindelijk ten gunste van het bijzonder lager onderwijs beslecht. Vanzelfsprekend gaf dat aan het zelfvertrouwen en aan het ontwakend triomfalisme een nieuwe impuls. Bovendien was het sindsdien haast vanzelfsprekend om de infrastructuur van het onderwijs te willen vervolmaken (sinds 1900 hadden tal van katholieke gymnasia en hogere-burgerscholen het licht gezien), opdat het ‘katholieke jongelingschap’ een volledige opvoeding in katholieke geest kon genieten. “Van bewaarschool tot *en met* de universiteit” werd een gevleugelde kreet.¹⁰³ Rond diezelfde tijd gingen steeds meer stemmen op die zeiden dat het systeem van de bijzondere leerstoelen aan het mislukken was: amper 10 procent van de katholieke studenten volgde de colleges.¹⁰⁴ Die mening werd heftig weersproken door de bijzondere hoogleraren Beysens en De Groot – met als gevolg het ontstaan van een wilde polemiek –, maar, tekenend genoeg, niet door hun collega Schrijnen en evenmin door de Sint Radboudstichting zelf. Een en ander deed de roep om een universiteit luider worden. Datzelfde was het geval toen in 1919 de allerwegen als geniaal taalgeleerde erkende jezuiet Jac. van Ginneken door de Amsterdamse gemeenteraad op niet-wetenschappelijke gronden werd gepasseerd voor een hoogleraarschap in de Nederlandse taalkunde. ‘Heel katholiek Nederland’ was beledigd en begon met des te groter verlangen uit te zien naar een eigen academie.¹⁰⁵ Tenslotte werden de bisschoppen niet alleen van onder, maar ook

102 In 1918 kwam *f* 34.113 aan schenkingen binnen, in 1919 *f* 33.558. Zoals eerder vermeld bedroeg de opbrengst in een doorsnee slap jaar als 1912 *f* 12.874.

103 Titel van een lezing van de Limburgse onderwijs-ijveraar P.J.M. van Gils op de ‘Eersten Nederlandschen Katholiekendag’ te Utrecht, september 1919.

104 Cijfer genoemd in V. Dubois, ‘De colleges der bijzondere hoogleraren’, in: *Roomsche Studenten Blad*, 9(1919), p. 195.

van boven gemaand tot actie. In 1918 werd de nieuwe Codex van het canoniek recht van kracht, die voorschreef: “Als de openbare universiteiten niet doortrokken zijn van de Katholieke leer en geest, is het te wensen, dat een Katholieke Universiteit gesticht wordt”.¹⁰⁶ In hetzelfde jaar werd in Lublin een dergelijke universiteit opgericht, in 1922 gevolgd door Milaan – alsof in Polen en Italië de daad bij het canonieke woord werd gevoegd. Brom *cum suis* hadden een stevige wind in de zeilen.

De Sint Radboudstichting ging echter pas tot daden over toen zij in maart 1919 van een door de gemeenteraad van Nijmegen geïnstalleerde commissie het verzoek ontving om de katholieke universiteit te zijner tijd in de Waalstad te vestigen. De redenen waarom uitgerekend Nijmegen zich kandideerde komen in de volgende paragraaf aan de orde. Hier is slechts van belang dat het verzoek de Sint Radboudstichting in beweging bracht, omdat het vergezeld ging van de belofte dat Nijmegen zich “belangrijke opofferingen wilde getroosten” alsmede van een uitgewerkt plan, inclusief een beredeneerde begroting (gebaseerd op gegevens ingewonnen bij de openbare universiteiten) voor een universiteit met faculteiten voor theologie, letteren en rechten, de goedkope variant. Ofschoon het Nijmeegse plan, naar later bleek, in de begroting grote feilen vertoonde waardoor het op verschillende belangrijke aspecten moest worden bijgesteld, had het in 1919 zijn functie omdat in één klap antwoord werd gegeven op alle vragen en problemen waarmee de Sint Radboudstichting bijna vijftien jaar had geworsteld: hoe moest de universiteit eruit gaan zien? Hoeveel geld is daarvoor nodig? Wanneer hebben we dat? En: in welke stad moest de universiteit, mocht zij er ooit komen, worden gevestigd? Het Nijmeegse schrijven bood concrete uitzichten en werd daarom in dankbaarheid aanvaard, temeer daar de bisschoppen tevreden konden vaststellen dat de stemming onder “gestudeerden en studeerenden” intussen gunstiger was dan ooit – het effect van de *Beiaard*-artikelen.¹⁰⁷

De Nijmeegse commissie had zeker geen toevalstreffer gemaakt. Tot haar leden behoorden onder anderen Van der Velden en Brom, beiden in de keizerstad woonachtig. Bij Van der Velden, inmiddels volledig geporteerd voor een katholieke universiteit, lag zelfs het overwicht in de commissie. Tijdens de werkzaamheden had hij voortdurend contact gehad met Schrijnen; maar eigenlijk was het omgekeerd. Schrijnen, een krachtige, dominante persoon-

105 Brom, *Dies Natalis*, p. 59.

106 Can. 1379 § 2; geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 53. De *Codex Iuris Canonici*, het officiële wetboek der katholieke kerk, was een nieuwe codificatie van het kerkelijk recht (met 2414 canones), vervaardigd op last van de paus onder de redactionele leiding van kardinaal P. Gasparri. De wetsbepalingen golden als universeel recht voor de Latijnse kerk; de betreffende passage over een katholieke universiteit kan worden opgevat als een aan de bisschoppen opgedragen inspanningsverplichting.

107 KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 14 mei 1919.

lijkheid,¹⁰⁸ even gewiekt als geraffineerd, wilde van elk besproken onderwerp op de hoogte blijven; van zijn oudere broer Laurent Schrijnen, de bisschop van Roermond, kreeg hij bovendien regelmatig belangrijke informatie uit de bisschoppenconferentie en de Sint Radboudstichting toegespeeld. De Nijmeegse commissie had haar plan gemaakt op voorspraak van Van der Velden, gestuurd door de jongste Schrijnen, die precies wist waaraan de Sint Radboudstichting behoefte had en hoe hij haar, via een omweg, kon bespelen.

In de herfst van 1919 benoemde het episcopaat een zogeheten Commissie van Voorlichting onder voorzitterschap van de gezaghebbende katholieke politicus A.I.M.J. baron van Wijnbergen, bestaande uit vooraanstaande katholieken onder wie Van der Velden, Hoogveld en Schrijnen (de laatste trad als secretaris – en daarmee opnieuw als spin in het web – op),¹⁰⁹ met als opdracht advies uit te brengen over het Nijmeegse plan. Toen zij een half jaar later met een positief oordeel terugkwam was de kogel door de kerk. De ontstaansgeschiedenis van de Katholieke Universiteit ging een nieuwe fase in, die van voorbereiding en van organisatie. Nieuwe motieven om tot de oprichting van de Katholieke Universiteit over te gaan, of om haar juist te willen verhoe-den, kwamen tussen 1920 en 1923 niet meer aan de oppervlakte – die strijd was gestreden.

Tussenbalans

Ofschoon nog nauwelijks een woord is gewijd aan de specifieke hoedanigheden van de Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen zoals zij in 1923 van start ging, kan al wel worden aangeduid waarin de redenen van haar bestaan lagen. Op de keper beschouwd waren de verschillende motieven die met de jaren naar voren werden gebracht verre van uniek. Stuk voor stuk waren zij er immers op gericht in behoeften te voorzien die al eeuwenlang bij de stichting van universiteiten een rol hadden gespeeld: onderwijs, wetenschapsbeoefening, cultuurspreiding, elitevorming. Maar tegen de achtergrond van de enerverende geschiedenis van het zich emanciperende katholieke volk had de wording van de Katholieke Universiteit natuurlijk wel een geheel eigen verloop. Alle motieven, hoewel in hun algemeenheid onder te brengen bij bovengenoemde behoeften, hadden een bijzondere, door culturele en historische omstandigheden bepaalde kleur. De lengte van de voorgeschiedenis en de, al naar gelang de tijdgeest en de historische ontwikkelingen, telkens wisselende kracht van de motieven maakten de zaak bovendien uiterst gecompliceerd. Hoogvelds ‘ingewikkeld complex van oorzaken’ staat niet toe dat er een hoofdmotief voor de oprichting van de universiteit wordt aangewezen. Niet voor

108 Rogier noemde hem “een gentleman met prelatenallures en een dictatoriale aanleg”, Rogier, ‘Terugblik’, p. 24.

109 De commissie bestond verder uit J.Th. Beysens, W. A. Boekelman, P.G.M. Dirckx, W.H. van Lanschot en J.R.H. van Schaik.

niets kon de stichting van de Katholieke Universiteit op 17 oktober 1923 zovelen, met uiteenlopende achtergrond en opvatting, tot tevredenheid stemmen.

De aanhangers van het ‘Lodewijk Napoleontische’ of ‘Poelhekkiaanse’ motief, en vrijwel iedere rechtgeaarde katholiek die het goed voorhad met zijn geloofsgenoten behoorde tot die categorie, zagen in de universiteit een belangrijke infrastructurele voorwaarde tot stand komen voor de realisatie van hun maatschappelijk-emancipatoire doelstelling.¹¹⁰ Zij gingen ervan uit dat de universiteit meer katholieke jongeren tot het studeren zou stimuleren, waardoor het tekort in het bekleden van functies in de hogere maatschappelijke regionen versneld zou worden aangevuld. Alumni van de universiteit zouden immers later professor, leraar, rechter, advocaat, politicus, bestuurder worden en daarmee het gehele katholieke volk opwaarts stuwen. In het opleiden van toekomstige leiders, aan wie het katholieke volk zo’n behoefte had, lag de belangrijkste concrete, maatschappelijke taak van de universiteit.

De zuivere ‘isolationisten’, verre erfgenamen van Le Sage ten Broek, triomfeerden eveneens; per slot van rekening konden zij zich beroemen op het bezit van een ‘eigen’ universiteit. Zij sloegen de laatste jaren minder hard op de trom, maar vormden nog altijd een niet te onderschatten factor, te meer daar hun argumentatie, zonder dat zij er invloed op hadden, sinds 1900 aan kracht had gewonnen. In dat jaar waren er in Nederland 200 studenten van katholieken huize aan de openbare universiteiten geweest; in 1919 was dat aantal al tot 908 gegroeid.¹¹¹ De ‘gevaren’ van neutrale universiteiten werden dus in kwantitatieve zin almaar acuter. De kampioenen van het aloude tegengif en beschermingsmotief vertrouwden erop dat de universiteit onder het waakzaam oog van het episcopaat zou uitgroeien tot een zuiver en afgeschermd katholiek bolwerk, waarin onderzoek werd bedreven en onderwijs werd gegeven ter meerdere eer en glorie van het katholieke geloof en waarin door hoogleraren zowel als door studenten naar goed katholieke zeden werd geleefd. In het ‘missioneringsmotief’ van Brom konden de intransigente apologeten zich voor een groot deel uitstekend vinden.

Ook degenen die van oudsher streefden naar assimilatie van de katholieken in het nationale openbare leven, de intellectuelen dus uit de school van Schaepman die oorspronkelijk fel tegen een katholieke universiteit gekant waren geweest, konden zich beroepen op Brom. Hij had immers tevens gehamerd op een belangeloze beoefening van de profane wetenschappen. Het anti-

¹¹⁰ De rol van Poelhekke in de totstandkoming van de universiteit was onbetwist; toch werd hij, tot teleurstelling van velen, niet door Schrijnen in zijn openingsrede gemoreerd.

¹¹¹ M.A.J.M. Matthijssen, *Katholiek middelbaar onderwijs en intellectuele emancipatie. Een sociografische facetstudie van het emancipatievraagstuk der katholieken in Nederland* (Assen 1958), p. 35.

intellectualisme in sommige katholieke geledingen (bijvoorbeeld binnen het episcopaat) was weliswaar nog niet overwonnen, zoals de toekomst zou uitwijzen, maar toch, of juist daarom, moet de 17e oktober 1923 de geleerde stand bijzondere voldoening hebben geschonken. En dat gold zeker dat befaamde moment, iets na half drie, waarop Schrijnen in de volgepakte Vereniging zijn rede begon. Niet eerder in de moderne geschiedenis had zoveel opeengehoopte kerkelijke en wereldlijke macht gezwegen voor het woord van een katholieke intellectueel, die naast geleerdheid nu tevens een instituut, als het ware een nieuwe macht vertegenwoordigde.

De apostolisch gedrevenen hadden evenzeer reden tot voldaanheid. De stichting had plaats in een tijd van ‘apostolische hoogconjunctuur’,¹¹² zonder welke de universiteit, gelet op de invloed van Broms *Beiaard*-artikelen, waarschijnlijk pas veel later, of wellicht zelfs in het geheel niet het levenslicht zou hebben gezien. In de geest van Broms idealisme, zij het afgezwakt, wees Schrijnen als “hoogste bestemming” van de universiteit aan dat zij een “hard van cultuur” zou vormen, waarin de katholieke gedachte zich zou kunnen ontplooien en waarin “het ééne goddelijke licht der waarheid en kennis met harmonische verscheidenheid weerkaatst in de flonkersteenen harer fakulteiten en korporaties”. Die beoogde verdichting van de eigen cultuur was, verzekerde Schrijnen, allermint een daad van afscheiding. Integendeel, zij moest “door differentiatie leiden (...) tot hooger nationale integratie”.¹¹³

In deze “hoogste bestemming” van de universiteit lag het tweeslachtige karakter van de gehele katholieke emancipatie besloten: enerzijds het streven naar gelijkheid, naar nationale integratie, anderzijds het besef ‘anders’ te zijn en het streven de eigen identiteit te versterken. Precies die tweeslachtigheid vormde de reden waarom met de stichting van de universiteit aan zo’n rijke schakering van verlangens tegemoet kon worden gekomen.

De strikte onderscheiding van bovenstaande motieven is slechts gemaakt ten behoeve van de helderheid van het betoog. In de historische werkelijkheid gingen de motieven veelal hand in hand. Sterker, de échte verklaring voor de zo intens beleefde feestvreugde op 17 oktober 1923 ligt in de onderlinge overeenkomst tussen de motieven: alle herbergden een ‘vindicatief element’.¹¹⁴ Dat vindatieve berustte op het gevoel van katholieken dat zij tekort waren gedaan in de natie. Bij de grote zich verongelijkt voelende massa (wier verongelijkt-hed zorgvuldig werd gecultiveerd door leiders en pers) overheerste de gedachte dat na zoveel jaren eindelijk gerechtigheid was geschied. Nu zij in het bezit waren van een universiteit telden de katholieken pas volop mee, tot

¹¹² Rogier, ‘Katholieke Universiteit’, p. 8.

¹¹³ Schrijnen, *Eigen cultuur*, p. 21–25.

¹¹⁴ Term van W.J.M.A. Asselbergs, ‘Het katholieke karakter van onze universiteit’, in: *Nieuws Katholieke Universiteit Nijmegen*, 2(1966), nr. 6, juni 1966, p. 88.

op het hoogste niveau. Dat het bedrijven van wetenschap voor de meesten een esoterische bezigheid was, deed de trots alleen maar groeien. De stichting van de universiteit had in dit oude, diep ingesleten en door emoties gekleurde samenspel van opvattingen vooral ook een symbolische betekenis; zij was evenzeer eindpunt als begin, inderdaad de “laatste schrede (...) op den door-nigen maar glorieuzen weg”. Met de stichting van een in aanzien staand instituut als een universiteit beleefde de katholieke gemeenschap bovendien een onmiskenbaar hoogtepunt in de organisatiedrift die zij sinds het einde van de negentiende eeuw met toenemend zelfvertrouwen aan de dag had gelegd. De universiteit gold als ‘de kroon op het werk’ van het katholieke onderwijs dat zo lang voor erkenning had moeten strijden. Voeg daarbij de heersende ‘apostolische hoogconjunctuur’, dan is het licht te begrijpen waarom men op 17 oktober 1923 niet schroomde om in navolging van Eusebius van Caesarea de komst van de ‘zegeningen des vredes’ te vieren.

Tot slot nog een woord over de reacties uit niet-katholiek Nederland, waartegen de vindictieve gevoelens waren gericht. Met veel omhaal beloofde Schrijnen in zijn rede dat de universiteit “geen katholiek ghetto” zou worden, dat zij “geen kaste-geest, geen separatisme” zou kweken, maar dat zij “een nationale Nederlandsche Universiteit” was, “een vredeswerk” dat niet wilde “scheiden, maar vereenigen, niet afbreken, maar aanvullen”.¹¹⁵ Die opmerkingen waren niet zozeer bedoeld om bij andersdenkenden in het gevlj te komen, maar veel-
eer om, zoals gezegd, te benadrukken dat de katholieken deel waren van de nationale cultuur en dat zij, met behulp van een eigen universiteit, een bijzondere bijdrage wilden leveren aan de verdere ontwikkeling van die cultuur. Tegelijkertijd echter kunnen zij ook worden gezien als een reactie op de honende commentaren die in de liberale, socialistische en christelijk-historische pers eerder in 1923 waren verschenen, toen bekend was gemaakt dat de Katholieke Universiteit er daadwerkelijk zou komen. Nog één keer waren toen alle bekende tegenargumenten (vooral het verwijt van sectarisme) aangevoerd, opnieuw in bloemrijke laatdunkendheid, zij het een weinig minder fel en minder hatelijk dan de Vrije Universiteit zich enkele decennia eerder had moeten laten welgevalen. Op 18 oktober deden de meeste niet-katholieke dagbladen overigens rustig verslag van de opening, alsof men in het onvermijdelijke berustte. Een enkele “links-staande” krant wenste katholiek Nederland zelfs geluk, vooral “wjl de Katholieke Universiteit een kroon is van het groote nationale beginsel, dat de volkomen uitleving van alle overtuigingen waarborgt”.¹¹⁶

Niet bij voorbaat afkeurend, maar eerder sceptisch afwachtend – zo zou de algemene houding in het Nederlandse academische milieu rond die tijd kun-

¹¹⁵ Schrijnen, *Eigen cultuur*, p. 25 en p. 28-29.

¹¹⁶ *Utrechts Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, 18 oktober 1923.

nen worden omschreven, die van de verstokte anti-papisten daargelaten. Of het nu een tot ontluiking komende tolerantie betrof, of doodeenvoudig een toegenomen onverschilligheid, de bijna volmaakte anti-stemming was in de voorafgaande decennia grotendeels vervluchtigd. Dat het aantal studenten aan universiteiten en hogescholen in Nederland de laatste kwarteeuw nog eens sterk was toegenomen moet de acceptatie van de nieuwe ‘concurrent’ overigens des te lichter hebben gemaakt.¹¹⁷ Een enkeling die zich als spreekbuis opwierp van “positief-tolerant” academisch Nederland, beschouwde de Katholieke Universiteit niettemin nog altijd als “een rampje voor onze cultuur”¹¹⁸ – het enige verschil met 1904-1905 zat in het diminutief. Tot degenen die de toekomst van de Katholieke Universiteit met meer dan gemiddeld vertrouwen tegemoet zagen, behoorden de prominente historici G.W. Kernkamp en J. Huizinga. De laatste, de belichaming van het conservatief-liberale burgerlijke Holland en niet zonder invloed op de publieke opinie, meende dat voor een katholieke universiteit “in ons land zonder twijfel reden, stof en voedingsbodem” was.¹¹⁹ Het zuiverst kwam de kentering in mentaliteit tot uiting in de Leidse rector magnificus H. Krabbe, die op 17 oktober 1923 namens alle universiteiten de katholieke zusterinstelling verwelkomde. De rechtsfilosoof Krabbe was in Leiden opvolger van Van der Vlugt, de man die zich twintig jaar eerder in het debat over Kuypers Hoger-Onderwijsnovelle de meest verwoede tegenstander van bijzondere universiteiten had getoond. Zich richtend tot de nieuwbakken hoogleraren van de Katholieke Universiteit zei Krabbe:

“In den wensch, dat Uwe wereldbeschouwing zal heerschen in het leven van ons volk, ligt niets dat, als van propagandistischen aard, zou moeten worden verworpen of tegengegaan. Een leer zonder overtuiging is een holle klank. Zóó is het bij ons, zóó zal het wezen bij U. In onzen kring binnentredende, treedt Gij een strijdperk in, waar het gaat om niets meer of minder dan om de bemachtiging van waarheid. (...) Professoren zijn dan ook strijdbare manschappen, omdat de wetenschap slechts kan worden

117 In het academisch jaar 1900-1901 bedroeg het aantal studenten 2816; in 1922-1923 was het meer dan verdrievoudigd: 9686. Jensma en De Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs*, p. 193 en 201.

118 J. den Tex, ‘Een katholieke hoogeschool’, in: *De Nieuwe Gids*, 38(1923), p. 500.

119 J. Huizinga, ‘Overheid en wetenschap’, in: *Verzamelde werken VIII*, p. 387. Oorspronkelijk gepubliceerd in: *De Gids*, 89(1925), p. 386-394. Huizinga wees overigens de bruikbaarheid van elk levensbeschouwelijk beginsel – ook het katholieke – als “metaphysische grondslag voor beoefening van wetenschap” af. Met het in de tekst geciteerde bedoelde hij slechts dat er voldoende katholieke Nederlanders waren om “een volwassen universiteit te onderhouden”, en onder ‘volwassen’ verstond hij degelijk uitgerust, van goed niveau, met een wetenschappelijke methode en instelling. Mede om die reden had hij grote bezwaren tegen de Vrije Universiteit (*ibid.*, p. 390-392).

opgebouwd door strijd. Thans zullen wij in dien kamp ook U ontmoeten. Maar eerst reiken wij de hand, opdat voor ieder vaststa dat wij strijden als cavaliere[n]”.¹²⁰

Geen wonder dat Krabbe in De Vereeniging minstens zo hartelijk werd toegejuicht als Schrijnen.

2. HET RESULTAAT

De hoofdrolspelers

Enkele dagen na de opening van de universiteit schreef Jos. Schrijnen aan een vriend in Rome dat hij zich “tot dusver (...), ofschoon 54, voor grijze haren (had) kunnen vrijwaren”, maar, zo voegde hij daaraan toe: “dit jaar krijg ik ze”.¹²¹ De eerste rector magnificus verwachtte een drukke tijd vol kopzorgen, waarin zich aan de prille universiteit tal van onvoorziene problemen zouden voordoen die alleen hij, als eerste onder zijn gelijken, het hoofd zou kunnen bieden. Het was het zelfbeklag van iemand die genoot van zijn machtige positie. De suggestie die hij trachtte te wekken, dat hij een nog turbulenter tijd tegemoet ging dan die zojuist was afgesloten, kan voor hemzelf niet eens overtuigend hebben geklonken. In de voorafgaande vijf jaren had hij onder voortdurende hoogspanning een ontzaglijke hoeveelheid werk ten behoeve van de universiteit verzet, meer dan honderd contacten gelegd, een veelvoud aan brieven geschreven, tientallen reizen in Nederland en daarbuiten gemaakt. Allengs had hij daarbij vele problemen op zijn weg gevonden en bijna even zovele frustraties opgelopen. Dat hij nog altijd geen grijze haren had, mocht een wonder heten.

De geboren Venlonaar, die een studie klassieke letteren in Leuven en Parijs in 1891 had afgerond met een dissertatie over de prefixering in de Indo-europese talen, bezat rond 1920 een grote wetenschappelijke vermaardheid (vooral dankzij zijn *Handleiding bij de studie der vergelijkende Indogermaanse Taalwetenschap* uit 1917, die enkele malen werd vertaald, en verschillende studies over het oud-christelijk Latijn), maar zijn persoonlijke ambities reikten verder. Als bijzonder (vanaf 1921 buitengewoon) hoogleraar in Utrecht meende hij, ondanks zijn prestaties, niet voor vol te worden aangezien, terwijl een gewoon professoraat in Utrecht of elders alleen vanwege zijn katholieciteit en zijn priesterschap – zo was zijn stellige overtuiging – niet in de rede lag. De energie voor de ontembare werkkraft die hij tussen 1918 en 1923 aan de dag legde om de universiteit er koste wat kost te laten komen, peurde hij in laatste instantie uit zijn eerzucht. Aan de Katholieke Universiteit immers zou hem

¹²⁰ Geciteerd bij Brom, *Dies Natalis*, p. 123.

¹²¹ KDC, Archief Van Rossum, 33, Schrijnen aan Drehmanns, 27 oktober 1923.

Prof.dr. J.C.F.H. Schrijnen (1869-1938), grondlegger van de universiteit en vervolgens hoogleraar Griekse en Latijnse taalkunde.

vanzelfsprekend de waardigheid van ordinarius toevallen. Het was wellicht niet het meest nobele ideaal, maar tegelijk kan worden gesteld dat de intelligente, mondige en met grote geldingsdrang bedeelde Schrijnen als het ware een brandpunt was van de, in zijn eigen woorden, “rechtmatige ontevredenheid”¹²² van het katholieke volk – met alle gunstige gevolgen voor de universiteitszaak van dien.

Als secretaris van de Commissie van Voorlichting (ook wel Commissie van Voorbereiding), zonder al te strikt omschreven taken, had Schrijnen het volkomen naar zijn zin. Op sommige terreinen gold hij als deskundige bij uitstek. Zo was hij, als enige katholiek, lid van de Eerste Afdeling van de in 1919 bij Koninklijk Besluit opgerichte Onderwijsraad, die van de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen de opdracht kreeg om de universitaire regeling van examens en vakken te herzien, resulterend in het Academisch Statuut van 1921. De inrichting van de diverse studies aan de nieuwe universiteit was dus wel aan Schrijnen toevertrouwd. Mede dankzij datzelfde lidmaatschap was hij bekend in academisch Nederland en verkeerde hij op goede voet met

¹²² KDC, Archief Poelhekke, 64, Schrijnen aan Poelhekke, 8 september 1918.

hoogleraren van de openbare universiteiten; een kwaliteit die hem bij de zoektocht naar professoraal talent te stade kwam. Mocht hij zich wat dat aangaat met recht onmisbaar weten, hij waande zijn bemoeienis met vrijwel elk facet van de organisatie onontbeerlijk. Toch zat Schrijnen ook met die opvatting niet ver bezijden de waarheid. Zo gaf de voorzitter van de in oktober 1922 benoemde Commissie van Organisatie (belast met het ontwerpen van reglementen en instructies en het voeren van diverse onderhandelingen), jhr. P.J.A.A.M. van Nispen tot Sevenaer, aan een vertrouweling ruiterlijk te kennen dat in ieder geval hij, hoewel voorzitter, geen enkel verstand had van de organisatie van een universiteit.¹²³ Als vanzelf kwam het werk van die commissie op het bordje van de alles naar zich toe zuigende Schrijnen terecht. Het optreden van deze zelfbenoemde roerganger werd, begrijpelijk genoeg, lang niet door iedereen geapprecieerd. Schrijnen kende vele onhebbelijkheden en was zich daarvan overigens zeer bewust. Hij was jachtig, drammerig en prikkelbaar. Zijn opportunisme, onder de gegeven omstandigheden een noodzakelijk goed, kende weinig grenzen. Zijn eigenwijsheid werd alleen door hemzelf als zijn beste eigenschap beschouwd. Vooral zijn ‘drijfverij’ en zijn eigendunk schoten in die jaren met grote regelmaat bij menigeen in het verkeerde keelgat.

De negen jaar jongere Hoogveld, eveneens priester, heeft daar het meest onder geleden. Hoogveld, in 1904 in Rome aan het Angelicum tot *doctor duplex* gepromoveerd in de wijsbegeerte en de godgeleerdheid, werd in 1920 tijdelijk van zijn functie als docent filosofie aan het Culemborgse seminarie ontheven om zich volledig te wijden aan de organisatie van de universiteit. Terwijl Schrijnen hoofdzakelijk belast was met wat hij noemde “de ideële organisatie”, boog Hoogveld zich goeddeels over de “materieele” aspecten. Voornaamheid en hooghartigheid streden in beider gedrag om voorrang; voor het overige vloekten hun karakters. Werd Schrijnen gedreven door persoonlijke ambitie, de enigszins verlegen Hoogveld was een gezagsgetrouw priester die opereerde in opdracht van Van de Wetering. Anders dan Schrijnen streefde hij geen professoraat na, tenminste niet als hij daarmee zijn “rust en vrede” zou verliezen; dan “liever pastoor op het eiland Ameland”.¹²⁴ Hij zou nochtans in 1923 net als Schrijnen gewoon hoogleraar worden in de letterenfaculteit. Wat Schrijnen aan tact en diplomatie ontbeerde, bezat de plechtstatige Hoogveld, ‘met zijn gave verschijning’,¹²⁵ te over en dat heeft de gang van

123 “Wie heeft verstand van organisatie van een Hoogeschool? Ik niet, dat weet ik alvast zeker”; KDC, SRS, 360, Van Nispen tot Sevenaer aan W.E. Bosch van Oud-Amelisweerd, 1 november 1922. De andere leden van de Commissie van Organisatie waren P.P. Wiegman (net als Van Nispen tot Sevenaer tevens niet-vast lid van het bestuur van de Sint Radboudstichting), Hoogveld, Schrijnen en C. Prinzen (secretaris).

124 KDC, Archief Schrijnen, 1, Hoogveld aan Schrijnen, 12 februari 1921.

125 Brom, *Dies Natalis*, p. 70.

Dr. J.H.E.J. Hoogveld (1878–1942), mede-oprichter van de universiteit en vervolgens hoogleraar wijsbegeerte.

zaken geen kwaad gedaan. Samen met Schrijnens vriend en klankbord Van der Velden heeft Hoogveld door sussen en zalven heel wat ruzies in de kiem gesmoord of, als dat stadium reeds was gepasseerd, alsnog weten bij te leggen.¹²⁶ En zo fungeerde Hoogveld jarenlang als het stootkussen tussen de ongeduldige Schrijnen (die bijvoorbeeld eigenlijk al in 1921 de poorten van de universiteit had willen openen) en de voortdurend remmende Van de Wetering.

Ofschoon ook anderen als Brom, Van der Velden, Van Wijnbergen, jhr. W.E. Bosch van Oud-Amelisweerd (de opvolger, vanaf 1919, van Keuller als secretaris van de Sint Radboudstichting), C. Prinzen (secretaris van de Commissie van Organisatie) het hunne hebben gedaan in de totstandkoming van de universiteit, kunnen Schrijnen en Hoogveld worden beschouwd als de werkelijke *founding fathers*. Beiden waren priester, beiden waren ook werkzaam lid van de Katholieke Wetenschappelijke en redacteur van *De Beiaard*. Door die combinatie van hoedanigheden kwamen zij soms in een persoonlijk loyaliteitsconflict; anderzijds werd hun werk erdoor vergemakkelijkt, omdat zij vrij een-

¹²⁶ Van der Velden was de enige betrokkene die het volledige vertrouwen van Schrijnen genoot. De aanhef van Schrijnens brieven luidde steevast “carissime”; hij was “zoon doodeerlijke kerel, Streberei is hem een gruwel”; KDC, Archief Hoogveld (ongedend), Schrijnen aan Hoogveld, 15 februari 1920.

voudig toegang hadden tot onderscheiden groepen katholieken, van verstokte clericalen tot hyperkritische anti-clericalen. Niettemin ondervonden zij veel weerstand, waarbij die van het episcopaat het moeilijkst te overwinnen bleek. Met name de bejaarde, enigszins boerse en autocratische aartsbisschop Van de Wetering was moeilijk van zijn koudwatervrees voor een universiteit af te brengen. In de openbaarheid liet hij zich gelden als een hartstochtelijk voorstander, achter de schermen bleef hij dwarsliggen – niet altijd zonder reden, geheel verstoken van prudentie was hij niet. Hij koesterde vooral wantrouwen jegens Schrijnen en dat gold omgekeerd evenzeer. Dat wantrouwen werd overigens niet door alle bisschoppen gedeeld; in die kring bestond tegelijk ook grote bewondering voor de energieke Schrijnen.¹²⁷ Eigenlijk werd Van de Wetering, de vleesgeworden anti-intellectueel, in kringen rond *De Beiaard*, met uitzondering van Hoogveld, niet *au sérieux* genomen. Als over hem werd gesproken, gebeurde dat veelal met *dédain* en klonk er een spottende ondertoon:¹²⁸ in correspondentie werd hij vaak “den Archi” of “Henricus” genoemd. Mét hem ging het dus niet, maar zonder hem evenmin. Daarom werd een middenweg bewandeld: “Henricus” werd “het gevoel” gegeven “te leiden, zonder dat hij hindert”.¹²⁹

Maar ook als het episcopaat buiten beschouwing blijft, kunnen de verhoudingen tussen de hoofd- en bijrolspelers allerm minst harmonieus worden genoemd. Wie ruim 75 jaar na dato de uitvoerige correspondentie tussen Schrijnen, Van der Velden, Brom, Hoogveld, Bosch van Oud-Amelisweerd, mgr. dr. B.J. Eras (‘Procurator van het Hoogwaardig Nederlands Episcopaat te Rome’) en J.M. Drehmanns (particulier secretaris van kardinaal W.M. van Rossum te Rome) tot zich neemt, wordt toch allereerst getroffen door een mufte walm van nepotisme, pluimstrijkerij, argwaan en roddel, wellicht kenmerkend voor een besloten circuit van ambitieuze mannen – onder wie een aantal clerici, met hun geheel eigen wereldbeeld en omgangsvormen – die macht bezaten dan wel roken. Vooral de soms overspannen Schrijnen stak, meestal ten overstaan van Van der Velden, zijn mening over bepaalde personen niet onder stoelen of banken. Zijn collega Beysens noemde hij een “doldriftig lasteraar”; De Groot was een “slap en versleten man”; Van de Wetering, Hoogveld en Brom waren allen “onbetrouwbaar”, “ondankbaar” en

127 Bijna aan het eind van de rit liet de bisschop van 's-Hertogenbosch A.F. Diepen, een autoritaire prelaat met wie Schrijnen menig robbertje had uitgevochten, aan de grondlegger van de universiteit weten “persoonlijk diep overtuigd” te zijn “van de volkomen eerlijkheid, onbaatzuchtigheid en rechtschapenheid uwer (...) bedoelingen en inzichten”; KDC, Schrijnen, 60, Diepen aan Schrijnen, 25 mei 1923.

128 Brom begon zijn portret van Van de Wetering alleszeggend: ‘Stond de H. Bonifacius afwijzend tegenover het natuuronderzoek van de H. Virgilius, zijn opvolger Henricus van de Wetering voelde zich voor elke wetenschap onverschillig’ (Brom, *Dies Natalis*, p. 71).

129 KDC, Hoogveld, 212, Brom aan Hoogveld, ongedateerd.

gaven blijk van “geniepigheden” en “achterbaksheden”; laatstgenoemde was ook vervelend vanwege zijn “tijdrovende Brommiaansche spitsvondigheden”; Bosch van Oud-Amelisweerd was “bekrompen”; Van Nispen tot Sevenaer “de trage bij uitstek”; Van Ginneken een “partijvormer” en een “twistzaaier”; Poelhekke moest worden “uitgeschakeld”, en zo verder.¹³⁰ Omgekeerd luchtte Hoogveld regelmatig bij zijn Romeinse intimus Eras zijn hart over Schrijnen, die “drijver” en “ruziezoeker”. Het is al met al des te verbazingwekkender dat er in dit kluwen van onderlinge haat en liefde iets tot stand werd gebracht.

De organisatiegeschiedenis kende velerlei dimensies, van het werven van hoogleraren en studenten tot het inzamelen van boeken voor de bibliotheek en het aankopen van gebouwen. Zij worden hier niet alle aan een onderzoek onderworpen. Gezocht is naar een beperking tot die facetten, die uiteindelijk het meest bepalend zijn geweest voor de specifieke eigenheid en voor de uitstraling van de Rooms Katholieke Universiteit: haar inrichting met faculteiten, studierichtingen, leerstoelen en professoren, en haar vestiging in de stad Nijmegen. Het eindresultaat uit 1923 werd door tal van factoren bepaald, door persoonlijke voorkeuren en overtuigingen, maar ook door concrete omstandigheden. Bij de inrichting was men bijvoorbeeld in de allereerste plaats gebonden aan de beperkingen gesteld door de thesaurie van de Sint Radboudstichting. Daarom volgt hieronder eerst een korte beschouwing over het meest prozaïsche facet uit de organisatiegeschiedenis: de zorg om de financiële middelen. Vervolgens komt de keuze van Nijmegen als zetel van de universiteit aan bod en tenslotte de inrichting met alle bijbehorende complicaties. De lezer zij erop gewezen dat deze facetten hier weliswaar keurig worden onderscheiden, maar dat de organisatie in werkelijkheid, in dat korte bestek van vijf jaren tussen 1918 en 1923, een doolhof vormde van synchroon verlopende en elkaar beïnvloedende ontwikkelingen.

Het slijk der aarde

Alle hooggestemde redenen voor een theologische faculteit die Gerard Brom in *De Beiaard* had opgevoerd ten spijt, was het episcopaat uiteindelijk slechts voor één argument gevoelig: het geldelijke. Daartoe door de Sint Radboudstichting opgedragen maakte Hoogveld in de zomer van 1920, “met opoffering van bijna zijne geheele vacantie”, diverse kostenberekeningen, zowel voor een universiteit met drie faculteiten (letteren, rechten en theologie), als voor een met vijf faculteiten (met geneeskunde en wis- en natuurkunde).¹³¹ De

¹³⁰ Vermoedelijk om reden van dit gesmijt met visitekaartjes bepaalde Schrijnen dat zijn correspondentie pas vijftig jaar na dato, of vijftientwintig jaar na zijn dood (in 1938), voor onderzoek beschikbaar mocht worden gesteld. Brom had er in 1955 voor zijn *Dies Natalis* slechts gedeeltelijk inzage in gehad.

¹³¹ KDC, SRS, 360, J. Hoogveld, ‘Beknopte begroting van de onkosten van stichting en

stichtingskosten voor de goedkope variant werden door hem beraamd op *f* 450.000; de instandhouding van zo'n universiteit zou jaarlijks ongeveer *f* 250.000 bedragen. De cijfers voor een 'complete' universiteit staken daar scherp bij af: *f* 7.630.000 voor de stichting (waarbij een academisch ziekenhuis nog buiten beschouwing was gebleven), ongeveer een miljoen per jaar voor de exploitatie.¹³² Aangezien de Sint Radboudstichting, in weerwil van de geruchten over haar rijkdom, sinds 1905 niet meer dan *f* 1.360.000 had gekapitaliseerd, stond er, wilde zij op korte termijn beginnen, slechts één mogelijkheid open. Maar zelfs dan was er reden tot zorg. Want ook al werd voor de goedkope variant gekozen, dan nog zou, zo schatte Hoogveld, het jaarlijks tekort voor de Sint Radboudstichting ongeveer *f* 200.000 bedragen. Om dat gat te dekken was, gerekend tegen een rente van 7 procent, een startkapitaal van 3 miljoen nodig. Daar er met de jaren bovendien een geweldige som vergaard zou moeten worden voor een vierde en een vijfde faculteit, is het niet verwonderlijk dat de immer voor zekerheid kiezende Van de Wetering, ook nadat het organisatieproces al volop in gang was, voorlopig aan de rem bleef trekken en dat hij de, in zijn ogen onbesuisde, dadendrang van Schrijnen *cum suis* probeerde te beteugelen.

Al vóór Hoogveld zijn kostenberekeningen indiende, waren de bisschoppen tot de slotsom gekomen dat de Sint Radboudstichting nooit in haar eentje een universiteit zou kunnen stichten en instandhouden. Zonder noemenswaardige aarzeling besloot het episcopaat een beroep te doen op de wereldlijke overheid. Afhankelijk van zijn positie *vis-à-vis* de verschillende instanties gebeurde dat op vragende dan wel op gebiedende toon. In mei 1920 ging een brief uit naar de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen met het verzoek de bestaande rijkssubsidie voor bijzondere universiteiten (*f* 4000 's jaars, zijnde "een tegemoetkoming in de kosten van de voorziening in onderwijslokalen" krachtens artikel 197 van de Hoger-Onderwijswet) aanzienlijk te verhogen. Eerder al waren de katholieke politici Van Wijnbergen en J.R.H. van Schaik erop uitgestuurd om langs informele weg de welwillendheid van de minister, de christelijk-historische J.Th. de Visser, in dezen te onderzoeken. Die welwillendheid was echter niet aanwezig. De Visser, lid van het door Ruijs de Beerenbrouck geleide kabinet, was de man die de onderwijspacificatie van 1917 in wetgeving had omgezet (wellicht hadden de bisschoppen daarom hun hoop op hem gevestigd), maar deze van huis uit Nederlands-Hervormde predikant stond tevens bekend om zijn afkeer van bijzonder hoger onderwijs. Het behoeft geen betoog dat, ook indien De Visser anders had besloten, de parlementaire – en maatschappelijke – steun voor een substantië-

jaarlijksch onderhoud eener Universiteit in den zin van de Nederlandsche wet', zonder datum (september 1920).

¹³² Om een indruk te geven van de gigantische omvang van die bedragen: het maximum salaris van een gewoon hoogleraar bedroeg in die tijd *f* 9000 per jaar.

le rijkssubsidie aan bijzondere universiteiten ongetwijfeld zou hebben ontbroken.

92

De bisschoppen dreven de zaak vanzelfsprekend niet op de spits en wendden zich tot een lagere overheid. Een delegatie van de Sint Radboudstichting gaf in de onderhandelingen met Nijmegen, die in juli 1920 waren aangeknoopt, te kennen dat de ‘belangrijke opofferingen’ die de stad beloofd had zich in ruil voor de universiteit te willen getroosten, dienden te bestaan uit een bedrag van *f* 2.000.000 ineens. Die mededeling deed de Nijmegenaren, die toen met een jaarlijkse begroting van ongeveer 18 miljoen werkten, begrijpelijkerwijs enigszins terugschrikken. Voorlopig konden ook daar geen spijkers met koppen worden geslagen.

Er bestond natuurlijk nóg een weg om kapitaal te vergaren. In mei 1921 werd onder leiding van Hoogveld een ‘Comité van Actie tot Stichting eener R.K. Universiteit’ in het leven geroepen, die de sinds jaren sluimerende diocesane en parochiale inzamelingscomités hervormde en nieuw leven inblies. Het reeds genoemde bisschoppelijk mandement uit september 1921 vormde het startsignaal voor een speciale stichtingsactie, die een jaar van even intense als welluidende propaganda te zien gaf. In pamfletten en brochures, in preken van de kansel, in advertenties en artikelen in de kranten werden de gelovigen aangezet tot het schenken van gelden voor de katholieke universiteit en daarmee “tot het stellen van een grootsche daad in het belang van ons heele Roomsche volk”. Hoogveld zelf richtte “Een eenvoudig woord tot onze Roomsche Mannen en Vrouwen”, waarin hij de betekenis van de universiteit voor “alle standen” uiteenzette.¹³³ Het meer ontwikkelde publiek kreeg in *De Beiaard* nog eens alle bekende motieven voorgeschoteld en voorts een tweetal essays waarin werd verklaard dat de Europese universiteit “van huis uit”, dus historisch gezien, een katholiek cultuurproduct was. De middeleeuwse universiteiten waren immers “ontsproten” aan en “steeds bevorderd” door “den Godsdienst en de Kerk”.¹³⁴ Hetgeen in Nederland stond te gebeuren, was, met andere woorden, een “voortbouwen op vroegere traditie, zij het in den persoonlijken stijl van den nieuweren tijd”.¹³⁵ Het was niet de eerste, en evenmin de laatste, krampachtige poging om de stichting van de Katholieke Universiteit te verantwoorden door haar met een historische mantel te omhangen.

Hoe het zij, de stichtingsactie, die in de zomer van 1922 ten einde liep, bracht een voor iedereen verbluffend bedrag van ruim *f* 2.000.000 binnen, precies wat de Sint Radboudstichting nodig had. In een ongeveinsd dankwoord aan katholiek Nederland – waaruit vooral verbazing sprak – zei Van de

133 ‘H’ [J. Hoogveld], *De Katholieke Universiteit een belang voor ons heele Katholieke volk! Een eenvoudig woord tot onze Roomsche Mannen en Vrouwen*, Utrecht 1921.

134 J. Sassen, ‘Kerk en Universiteit’, in: *De Beiaard*, 6(1921), p. 278-289; citaten op p. 282.

135 H. van der Velden, ‘Keulen, Leuven en’, in: *De Beiaard*, 6(1921), p. 290-299; citaat op p. 290.

Wetering dat hij “niet had durven verwachten” dat de vrijgevigheid, vooral ook van de “minder rijk bedeeden”, zo groot zou zijn.¹³⁶ Hoe belangrijk Hoogvelds bijzondere geldinzameling was, blijkt wel uit het feit dat de Sint Radboudstichting pas in oktober 1922, toen alle centen waren geteld, besloot om, “zoo eenigszins mogelijk”, de universiteit met ingang van het academisch jaar 1923-1924 operatief te maken. Anders gezegd, het waren vooral de eenvoudige gelovigen die de universiteit hielpen stichten, het ‘heiligdom’, zoals Brom haar noemde, ‘waar ze zelf geen voet in zouden zetten’.¹³⁷ Dat naast de ‘stille offervaardigheid van de gemeenschap’ ook de overdadige propaganda alsmede de gezagsgetrouwheid van de doorsnee katholiek aan het succes van de inzamelingsactie hebben bijgedragen, werd in die tijd – uiteraard – niet met zoveel woorden gezegd. Aan de wezenlijke rol die de gewone roomse mannen en vrouwen, met hun stuivers en dubbeltjes, toen en in de latere geschiedenis van de universiteit hebben gespeeld,¹³⁸ doet dat overigens niets af.

Ofschoon nu kon worden begonnen met drie “niet kleine, maar uitstekend uitgeruste” faculteiten,¹³⁹ bleef Van de Wetering binnenskamers lucht geven aan zijn bekommernis over de goede afloop van het project. Zelfs de hem geheel toegewijde Hoogveld vertrouwde hij niet volledig – althans dat is af te leiden uit Van de Weterings verzoek aan diverse deskundigen, onder wie zijn tegenpool Struycken, om alle begrotingen nog eens kritisch na te lopen. Zijn wantrouwen werd wellicht gevoed door allerlei kwaadwillende roddel (zo schenen “de Paters Jezuïeten” rond te vertellen dat Hoogveld berekeningen had gemaakt “voor een Fröbelschool”¹⁴⁰), maar zeker door raadgevers als Beysens, de Utrechtse bijzonder hoogleraar die met de verschijning van een katholieke universiteit zijn status in het gedrang zag komen en vooral daarom een gezworen vijand van Schrijnen was, en W.A. Boekelman, directeur van het Utrechtse St. Anthoniusziekenhuis en lijfarts van de aartsbisschop die alleen voor een medische faculteit warm liep. Zij bleven maar hameren op uitstel vanwege de onmogelijkheid om over 25 jaar een vierde faculteit te hebben. Hoogveld en Schrijnen bezwoeren Van de Wetering daarentegen herhaaldelijk dat het nakomen van die wettelijke verplichting geen problemen zou opleveren, aangezien zo’n faculteit aanvankelijk niet meer dan drie hoogleraren hoefde te tellen (zonder kostbare instituten en laboratoria). Maar door de kwestie zo te bagatelliseren dreven zij de aartsbisschop nog meer in de contramine. Want Van de Wetering beschouwde de verwerkelijking van zo’n scenario als een regelrechte afgang – en wie kon hem daarin ongelijk geven?

136 Zie Hoogveld, *Na vijftien jaar*, p. 10-11.

137 Brom, *Dies Natalis*, p. 78.

138 Nog in 1922 werden de diocesane en parochiale comités onder het bestuur van de Sint Radboudstichting geplaatst, dat in de toekomst jaarlijkse geldinzamelingen organiseerde.

139 KDC, SRS, 360, Hoogveld aan Van de Wetering, 28 augustus 1922.

140 KDC, SRS, 360, Hoogveld aan Van de Wetering, 28 augustus 1922.

94 Toch gloorde er licht, zo leek het. Hoogveld gaf de aartsbisschop grif toe dat “wij” een goed uitgeruste, “geheel met de staatsinrichting op één peil” staande vierde en vijfde faculteit “nooit” zouden kunnen oprichten, tenzij er hulp van derden werd geboden.¹⁴¹ Schrijnen was ten overstaan van Van de Wetering nog iets duidelijker. Zijns inziens mocht “redelijker wijze worden verwacht, dat het Rijk in de toekomst ruimer steun zal verlenen, zoal niet financiële gelijkstelling, zooals deze bereids voor het Lager en deels ook voor het Middelbaar en Voorbereidend Hooger Onderwijs is verkregen”.¹⁴² Het is de vraag of deze verwachting Van de Wetering rustiger heeft doen slapen. Zij was gebaseerd op een optimistisch vertrouwen in de toekomstige katholieke politieke macht, maar uitgesproken door iemand van wie de aartsbisschop wist dat hij slechts voor eigen parochie preekte. Hoe dan ook, Van de Wetering kon niet anders doen dan hopen dat zij werkelijkheid zou worden.

De R.K. Universiteit in een gemengde stad

Ofschoon een grote meerderheid van de Commissie van Voorlichting Nijmegen al in februari 1920 “het meest geschikt” had genoemd als universiteitszetel, duurde het tot april 1923 vooraleer absoluut zeker werd dat de universiteit in de Waalstad zou worden gehuisvest.¹⁴³ Pas in die maand nam de gemeenteraad een voorstel van Burgemeester en Wethouders aan, waardoor Nijmegen universiteitsstad werd, in ruil voor een jaarlijkse subsidie van f 100.000 en de vrijgave voor bebouwing van een terrein aan de Bijleveldsingel.¹⁴⁴ Schrijnen *cum suis* slaakten een zucht van verlichting; de jarenlange voorbereiding was niet vergeefs gebleken. De Nijmeegse katholieken waren eveneens opgetogen; hun stad zou nu, zoals het plaatselijke roomse dagblad *De Gelderlander* eerder had geschreven, worden “verheven tot den rang die Leiden, Utrecht, Groningen” innamen.¹⁴⁵ Er kwam een definitief einde aan een jarenlange ‘kerktorenpolitiek’, waarin besturen, notabelen en pers uit andere steden de universiteit naar hun gemeente hadden willen lokken. Als serieuze mededingers hadden vooral Den Bosch en Tilburg en in iets mindere mate ook Maastricht en Den Haag gegolden, terwijl voorts nu en dan ook Eindhoven, Amsterdam en Utrecht waren genoemd. Vaststond dat de stad die het pleit in haar voordeel

141 KDC, SRS, 360, Hoogveld aan Van de Wetering, 28 augustus 1922.

142 KDC, SRS, 360, Schrijnen aan Van de Wetering, 1 juni 1922.

143 Voor een uitvoerige beschrijving van de factoren die ertoe hebben geleid dat de Katholieke Universiteit uitgerekend in Nijmegen en niet elders onderdak vond, zie J. Brabers, ‘Van gemengd servet tot rooms tafellaken’, in: *Jaarboek Numaga. Gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving*, 44(1997), 97-127. Vergelijk ook G. Broms hoofdstuk ‘Stedenstrijd’, in: *Dies Natalis*, 79-87.

144 Voorts mochten jaarlijks vijf lokale jongelieden gaan studeren zonder collegegeld te betalen en verkreeg de gemeenteraad het recht twee (van de vijf) curatoren voor te dragen.

145 *De Gelderlander*, 5 februari 1923.

kon beslechten enorm aan prestige zou winnen. De stichters dienden echter een omgekeerd belang. Naar hun oordeel zou de plaats van vestiging rechtstreeks van invloed zijn op de uitstraling van de universiteit; “zulk een Monument voor alle tijden”¹⁴⁶ mocht niet zomaar in een willekeurige stad worden ondergebracht.

In de ‘stedenstrijd’ werd geschermd met materiële en immateriële argumenten. Op beide fronten leek Nijmegen zwak te staan. Tegen de aanbiedingen van bijvoorbeeld Tilburg (dat *f* 150.000 per jaar bood, of *f* 2.000.000 ineens¹⁴⁷) en Maastricht (dat *f* 250.000 per jaar wilde betalen plus een grote reeks gebouwen ter waarde van een miljoen¹⁴⁸) was de Waalstad niet opgewassen. Vanuit Brabant en Limburg werd daarnaast bij voortduring geclaimd dat de katholieke universiteit, dat brandpunt van roomse beschaving, nergens anders thuishoorde dan in het Zuiden, “waar de hartslag klopt van het katholicisme in Nederland”.¹⁴⁹ Nijmegen lag niet in het Zuiden, maar eerder “excentrisch”, was geen “door en door roomse stad”¹⁵⁰ en bood bovenal een ongeschikt milieu “voor onze Roomsche studenten” vanwege de “dalende moraliteit” van de lokale bevolking, zo meldden alle concurrenten op incriminerende toon aan de bisschoppen.¹⁵¹ Daarentegen had bijvoorbeeld Den Bosch een centrale, dus gunstige, ligging. Als de hoofdstad van “de belangrijkste zuidelijke provincie” en als bisschopszetel had Den Bosch bovendien een allure waarop Nijmegen niet kon bogen. Den Haag kandideerde zich nooit officieel (het ging in het geval van de hofstad om een lobby van de franciscanen Cassianus Hentzen en Bonaventura Kruitwagen), maar kreeg wel machtige steun – vooral van de bisschop van Haarlem Callier en het niet-vaste bestuurslid van de Sint Radboudstichting, de Bloemendaalse bankier P.P. Wiegman. Zij vonden dat de universiteit zeker niet naar een provinciestad moest gaan, maar naar “een grootstad”.¹⁵² Het “volkrijke” en gemakkelijk te bereiken Den Haag, met zijn departementen, zijn bibliotheken, musea en archieven en met zijn uitstraling van residentiestad, zette alle rivalen in de schaduw, zo meenden Hentzen *cum suis*.

Dat de keuze uiteindelijk toch op Nijmegen viel, behoeft daarom wel enige verklaring. Reeds in 1911 was vanuit Nijmegen, op initiatief van het katholieke

¹⁴⁶ KDC, SRS, 60, Wiegman aan Bosch van Oud-Amelisweerd, 26 december 1922.

¹⁴⁷ KDC, SRS, 360, Burgemeester en Wethouders van Tilburg aan de Commissie van Voorlichting, 20 december 1919.

¹⁴⁸ Zo had de burgemeester van Maastricht, Van Oppen, aan de bisschop van Roermond medegedeeld; KDC, SRS, 360, L. Schrijnen aan Van de Wetering, 21 januari 1921.

¹⁴⁹ Zie Brom, *Dies Natalis*, p. 79-81.

¹⁵⁰ De onderhavige citaten zijn uit: KDC, SRS, 60, groep Tilburgse notabelen aan episcopaat, 24 oktober 1922.

¹⁵¹ KDC, SRS, 60, groep Bossche notabelen aan episcopaat, 21 oktober 1922.

¹⁵² KDC, SRS, 360, Callier aan Van de Wetering, 9 augustus 1922; Wiegman aan Bosch van Oud-Amelisweerd, 26 december 1922.

J.H.P.M. van der Grinten (1885-1932), gemeentesecretaris van Nijmegen en na de oprichting hoogleraar staats- en administratief recht.

gemeenteraadslid C. van der Waarden, een schrijven aan de Sint Radboudstichting gericht, waarin werd gesteld dat de stad het als “een zeer groote eer” zou beschouwen als zij de universiteit mocht huisvesten en dat de bereidheid bestond zich daarvoor “belangrijke opofferingen te getroosten”.¹⁵³ Ook toen al stond Nijmegen niet alleen, want de Sint Radboudstichting ontving in datzelfde jaar brieven van gelijke strekking uit Den Bosch, Maastricht en Breda. Van grotere betekenis was evenwel dat in 1918 het sedert jaren dommelende debat over het universiteitsvraagstuk tot leven werd gewekt door in Nijmegen woonachtige intellectuelen: Brom en Van der Velden. Zij lieten hun ene ideaal samensmelten met het andere. Brom prees Nijmegen in zijn tweede artikel in *De Beiaard* nadrukkelijk aan, maar het was vooral de historicus Van der Velden die, eenmaal gewonnen voor een katholieke universiteit, gedreven door lokale eigenliefde alles in het werk stelde om haar in zijn stad onder te brengen. Van der Velden wist in april 1918 ook Hoogveld, een Gelderlander, en Schrijnen voor Nijmegen warm te krijgen.¹⁵⁴ Samen met Brom slaagde hij er vervolgens

¹⁵³ KDC, SRS, 364, Burgemeester en Wethouders van Nijmegen aan Sint Radboudstichting, 25 november 1911.

¹⁵⁴ Brom, *Dies Natalis*, p. 56-57.

tevens in hun vriend de jurist Jos van der Grinten, de gemeentesecretaris van Nijmegen, voor zijn plan te interesseren.

De weg naar de burgemeester, Van Schaeck Mathon, was toen kort.¹⁵⁵ Op zijn voorstel stelde de Nijmeegse gemeenteraad in juli 1918 een adviescommissie in, die zich over de universiteitskwestie ging buigen. Deze Nijmeegse Universiteits Commissie, die louter uit katholieken bestond, zou in 1919 het reeds genoemde plan aan het episcopaat voorleggen. Nijmegen had daarmee het initiatief naar zich toegeroepen en zou het, ondanks de heftige concurrentie van andere gegadigden en ondanks alle vermeende schaduwzijden van de stad, niet meer afstaan. De eerste stap was door Van der Velden en Brom gezet; Schrijnen en Hoogveld zouden het traject afmaken.

Dat begon al met de samenstelling van de Commissie van Voorlichting die, onder voorzitterschap van Van Wijnbergen, het episcopaat over het Nijmeegse voorstel moest adviseren. Van de Wetering prefereerde aanvankelijk vooral personen uit zijn omgeving te benoemen, erkende twijfelaars die bovendien eigenlijk wilden beginnen met een medische faculteit. Door op de juiste momenten dwars te gaan liggen en door enkele bisschoppen te bespelen, wist Schrijnen die opzet grotendeels te verijdelen. De negen koppen tellende commissie kwam te bestaan uit personen van wie Schrijnen verwachtte dat zij in meerderheid voor Nijmegen zouden stemmen. Het *Verslag* van de commissie uit februari 1920 bewees zijn gelijk: zeven leden hadden hun stem aan de Waalstad gegeven.¹⁵⁶

Waarom werd Nijmegen nu door de een zo adequaat bevonden en door de ander “totaal ongeschikt” geacht? Nijmegen was toentertijd een sterk groeiende stad (met in 1880 26.000 en in 1923 71.500 inwoners), in de ban van een mengeling van sociale en godsdienstige spanningen. Ongeveer 70 procent van de bevolking was katholiek en veelal minvermogend; de overige 30 procent was protestants dan wel liberaal, veelal bemiddeld. Eeuwenlang was het openbare leven bepaald geweest door een protestantse elite, die haar invloed sinds de tweede helft van de negentiende eeuw weliswaar geleidelijk had zien afnemen ten gunste van zich emanciperende katholieken uit de middenklasse, maar die nog altijd aan belangrijke touwtjes trok. Net als in de rest van het land hadden de Nijmeegse katholieken eigen maatschappelijke en culturele organisaties in het leven geroepen en bouwden ze scholen, kerken en een ziekenhuis. Sommige kapitaalkrachtigen (met familienamen als Dobbeltmann, Arntz, Jurgens, De Gruyter, Schretlen, Terwindt) verwierven zich een plaats

155 J.Ph.S. Lemmink, *Trouw steeds ter zijde... J.H.P.M. van der Grinten betrokken bij de r.k. Universiteit in wording (1918-1932)* (Nijmegen 1993), p. 2-4.

156 Gedrukte exemplaren van het *Verslag van de Commissie van Voorlichting inzake de stichting eener Roomsche Katholieke Universiteit aan hunne Doorluchtige Hoogwaardigheden den Aartsbisschop en de Bisschoppen van Nederland* (voortaan *Verslag ...*), zonder datum (februari 1920), zijn in vele archieven aan te treffen, onder andere in: KDC, SRS, 360.

in de lokale bovenlaag; anderen, vooral leraren van het uit 1856 daterende Dominicus-college, van het in 1900 opgerichte Canisius-college en van het Stedelijk Gymnasium, brachten een katholiek intellectueel klimaat tot bloei, waarin bekende namen voorkwamen als Poelhekke, Brom, Van der Velden, Van der Grinten, M. van Poll, J. Toorop, Ch. Estourgie, W. Mulder.

De verroomsing van de stad, nog geïntensiveerd door de vestiging van enkele kloosters, werd gesymboliseerd door de benoeming in 1898 van een katholieke burgemeester (voor het eerst sinds de zestiende eeuw): Van Schaeck Mathon. Om meer dan een symbool ging het overigens niet, want Van Schaeck Mathon hield de belangen van de traditionele bovenlaag nauwlettend in het oog. Tegelijkertijd groeide de niet-katholieke vermogende klasse in omvang. Na de sloop van de klemmende vestingwerken in de jaren 1870 was Nijmegen begonnen met de ‘uitleg’ van de stad, tot ver rondom het oude centrum. Er verschenen prachtige nieuwe wijken met villa’s en herenhuizen, die grote aantrekkingskracht uitoefenden op welgestelde renteniers van elders, vooral ‘oud-Indischgasten’. De stad kreeg daardoor het stempel van “verteringsgemeente”, met een sfeer “van weelde en indolentie”, zo wisten voorstanders van Tilburg.¹⁵⁷ Hoe het zij, in rasse schreden was Nijmegen een van Neerlands grootste steden geworden met een katholieke meerderheid waarin tegelijkertijd een omvangrijke en nog altijd machtige niet-katholieke minderheid aanwezig was. De onderscheiden bevolkingsgroepen waren in de eerste decennia van deze eeuw verwickeld in een openlijke strijd om de politieke en culturele dominantie in de stad.¹⁵⁸ De eventuele komst van de Katholieke Universiteit fungeerde als een lakmoesproef.

Uit het *Verslag* van de Commissie van Voorlichting uit 1920 blijkt hoe goed Schrijnen, Hoogveld en Van der Velden hadden gevoeld op welke punten Nijmegen kwetsbaar was. Reeds in 1919, lang voor de mededingers aandacht vroegen voor de “moraliteitsquaestie” in Nijmegen, had Schrijnen informatie dienaangaande in de gemeente ingewonnen. Desgevraagd noemden F. Banning, voorzitter van het plaatselijke Kruisverbond, en deken C. van Son het onverantwoord de Nijmeegse bevolking “een smet van zedeloosheid” aan te wijven.¹⁵⁹ Zij verzekerden dat “de kern der Nijmeegse burgerij uitmunt door soliditeit van levensgedrag”; de “ongunstige berichten” betroffen “slechts de laagste standen” en hadden bovendien hoofdzakelijk betrekking op de toestand in 1918. In het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog was de grensstad Nijmegen het toneel geweest van woekerhandel en bandeloosheid en juist in die tijd had de katholieke matigheids- en drankweerbeweging Sobriëtas een

¹⁵⁷ KDC, SRS, 60, groep Tilburgse notabelen aan episcopaat, 24 oktober 1922.

¹⁵⁸ Zie P.F. Maas, *Sociaal-Democratische Gemeentepolitiek in katholiek Nijmegen 1894-1927* (Nijmegen 1974), passim.

¹⁵⁹ KDC, Schrijnen, 62, Van Son aan Schrijnen, 17 november 1919; Banning aan Schrijnen, 19 november 1919.

rapport over de stad gemaakt dat een wijde verspreiding had gekregen – en waaruit de rivalen later dan ook met graagte zouden citeren. De bisschoppen waren door Schrijnen in 1919 terstond van de brieven van Van Son en Banning op de hoogte gebracht en zekerheidshalve werd in het *Verslag* nog eens een samenvatting gegeven.

Alsof het om propaganda ging was in hetzelfde, door Schrijnen geschreven, *Verslag* tevens een reeks redenen opgevoerd waarom Nijmegen bij uitstek de aangewezen plaats was: “Nijmegen is een katholieke stad – dat voelt eenieder die er vertoefd heeft – en is gelegen in een geheel katholieke streek”. Dat ook “het stille tegenwicht van het andersdenkend element” niet ontbrak, was een voordeel te achten “voor jongelieden, te meer daar zij naderhand als mannen van invloed hoge betrekkingen zullen te bekleeden hebben in steden met gemengd karakter”. Aldus werd een potentieel minpunt van Nijmegen handig omgebogen in een krachtig en uniek pluspunt. Datzelfde gebeurde met betrekking tot zijn geografische ligging. Nijmegen was niet excentrisch, maar juist “gunstig gelegen voor het geheele land, met name voor de Roomsche gewesten van Twente, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg”. De stad kende in dit verband zelfs een “onschatbaar” voordeel dat haar boven alle concurrenten verhieft. Gelegen noch boven, noch onder de rivieren, werd Nijmegen gepresenteerd als een compromis tussen Zuid en Noord. Naar sfeer was het een zuidelijke stad; en de vestiging van de universiteit aldaar betekende “beslist een concessie van het Noorden”. Tegelijkertijd hield Nijmegen voldoende “voeling met de Noord-Nederlandsche cultuur” om ook voor de katholieken van boven de Moerdijk (een meerderheid) herkenbaar te zijn. De zuidelijke plaatsen vertoonden daarvoor “een te partikularistisch karakter”. Kortom, slechts Nijmegen, gelegen in een zuidelijk bisdom en in een noordelijke provincie, kon een universiteitszetel worden “voor geheel Nederland”. Tegen de achtergrond van het katholieke streven naar nationale integratie was dat een gevoelig argument. En tegen de achtergrond van de universitaire afhankelijkheid van de goedgeefsheid van het katholieke volk en van de toestroming van zoveel mogelijk studenten was dat een ronduit krachtig argument.

De andere voordelen van Nijmegen die in het *Verslag* werden genoemd, klonken niet minder welluidend, maar vielen bij de symboliek van zijn ligging en zijn gemengde cultuur in het niet. Nijmegen bood

“verreweg de meeste aantrekkelijkheid, en vestigt met zijn ruim aangelegde boulevards, zijn parken en plantsoenen geheel den indruk eener groote stad. Het ligt in een zeldzaam schoone omgeving, zoodat voor professoren en studenten in hooge mate de prikkel aanwezig is, zich daar te vestigen. (...) Men achte de schoone ligging toch vooral niet een louter materiele en bijkomstige kwestie. Kardinaal Newman durft zeggen dat de schoone ligging een eerste vereischte is, omdat daardoor de geest op een ideële wijze ontspanning vindt. (...) Dat noch Tilburg, noch Den Bosch, wat

schoonheid van plaats en omgeving betreft, met Nijmegen ook maar in vergelijking kunnen treden, behoeft wel geen betoog. (...) Nijmegen schenkt verder door zijn muziekleven, watersport, excursionisme enz. aan de studenten een schat van gelegenheid zich op een honeste wijze te vermaken. (...) Cultureel is het voor studenten een beslist geschikt levensmilieu. Nijmegen biedt met zijn bloeiend middelbaar- en voorbereidend hooger onderwijs, zijn voortreffelijke R.K. leeszaal, zijn musea, zijn rijke kloosterbibliotheken, en met de blijvende herinnering aan een groot historisch verleden, het culturele milieu, dat elke universiteit nodig heeft om te kunnen gedijen”.

Hoe mooi dit alles ook klonk, de bisschoppen waren bij lezing van het *Verslag* nog niet allen overtuigd. Harde, tastbare guldens wogen toch het zwaarst, terwijl bijvoorbeeld de Bossche bisschop Diepen de universiteit liever in zijn eigen stad of in Tilburg zag komen en Callier voor het eerst zijn voorkeur voor Den Haag uitsprak. Niettemin werd het commissie-advies opgevolgd (de bisschoppen Schrijnen van Roermond en P.A.W. Hopmans van Breda waren “zeer beslist voor Nijmegen”) en het besluit genomen dat voorzichtig contact met Nijmegen zou worden aangeknoopt. Bosch van Oud-Amelisweerd en Van Nispen tot Sevenaer voerden op 23 juli 1920 in het Nijmeegse stadhuis namens de Sint Radboudstichting een eerste gesprek met Van Schaeck Mathon en Van der Grinten.¹⁶⁰ Omdat beide partijen geen ruchtbaarheid aan de gesprekken wilden geven, werd elkaar over en weer geheimhouding beloofd. Voor het overige verliep het gesprek moeizaam, met name omdat de vraag om f 2.000.000 bij Van Schaeck Mathon aanleiding gaf tot onverbloemde ergernis. Nijmegen wilde zich beperken tot een jaarlijkse subsidie.

Na dat eerste contact volgde een twee jaar durende periode van verder aftasten, voornamelijk in de vorm van incidentele correspondentie. De Commissie van Voorlichting kende andere en meer aandacht opeisende beslommeringen. Intussen woedde de stedenstrijd in alle hevigheid. Ofschoon de delegaties van Nijmegen en de Sint Radboudstichting elkaar geheimhouding hadden beloofd, was het in den lande genoegzaam bekend geworden dat de Waalstad als voornaamste gegadigde gold. Zij kwam van alle kanten onder vuur te liggen. Nijmegen zelf mengde zich overigens niet in het straatgewoel; het nam bewust een deftige houding aan. De keuze van de plaats van vestiging moest niet “verlaagd worden tot een zaak van koopmanschap”, zo werd het episcopaat medegedeeld.¹⁶¹

Op advies van de volijverige Bosch van Oud-Amelisweerd, een gepensio-

¹⁶⁰ KDC, SRS, 364, Bosch van Oud-Amelisweerd, notitie in klad over het onderhoud op 23 juli 1923.

¹⁶¹ KDC, SRS, 63, Nijmeegse Universiteits Commissie aan episcopaat, 20 februari 1920.

Mgr. A.F. Diepen (1860-1943), bisschop van Den Bosch, en mgr. H. van de Wetering (1850-1929), aartsbisschop van Utrecht en voorzitter van de Sint Radboudstichting.

neerd notaris uit Utrecht en een bijzonder formeel man, ging de Sint Radboudstichting niet over tot een nader onderzoek van de aanbiedingen van de andere steden.¹⁶² De diverse beloften klonken weliswaar aantrekkelijk, maar Bosch van Oud-Amelisweerd vond het geen pas geven om met bijvoorbeeld Tilburg te gaan praten terwijl de onderhandelingen met Nijmegen nog liepen. Zo kon het gebeuren dat de Sint Radboudstichting, zonder het te beseffen, in de loop van 1922 langzamerhand tot Nijmegen werd veroordeeld. Op ander terrein geraakte de organisatie van de universiteit in een zodanig gevorderd stadium dat men, behalve op straffe van groot tijdverlies, niet meer voor een andere stad kon kiezen. Schrijnen had bijvoorbeeld alle reeds door hem gevonden kandidaat-hoogleraren (van wie er enkelen uit het buitenland kwamen) voorgehouden dat de universiteit in Nijmegen zou komen. Moest hij op die belofte terugkomen, dan bestond de kans dat menig kandidaat weer zou afzeggen. Hij speelde hoog spel. Aan de ene kant hield hij de bisschoppen, zijn opdrachtgevers, zo lang mogelijk slapende, opdat zij ten langsten leste niet meer om Nijmegen heen konden. Aan de andere kant liet hij Nijmegen in het onge-

¹⁶² KDC, SRS, 364, Bosch van Oud-Amelisweerd aan Van de Wetering, 18 december 1921.

wisse over de rol van de concurrenten, opdat de stad in de waan bleef dat zij voor de universiteit moest vechten.

102

In de bestuursvergadering van de Sint Radboudstichting van oktober 1922 viel tenslotte de beslissing.¹⁶³ De bijeenkomst had plaats vlak nadat het onvermoede succes van Hoogvelds geldinzameling bekend was geworden, waardoor de kracht van de financiële argumenten was afgenomen. Het werd niettemin een discussie op het scherpst van de snede. De grootste oppositie tegen Nijmegen kwam van Callier en Wiegman die het uiterste deden om op zijn minst een onderzoek naar Den Haag ingesteld te krijgen. Daarop spraken ook de andere leden hun diverse voorkeuren uit. Van de Wetering gaf te kennen “geheel neutraal” te zijn en uitsluitend “in het belang van R.K. Nederland” te willen handelen. Daartoe was inderdaad een onderzoek naar Den Haag, Tilburg en Den Bosch vereist, zo meende hij. Omdat de discussie een verkeerde wending nam, greep Hoogveld, die ter vergadering was uitgenodigd vanwege zijn kennis van de voortgang van de universiteitsorganisatie, het woord. In de trant van Bosch van Oud-Amelisweerd stelde hij uitdrukkelijk dat een onderzoek als door de bisschoppen voorgestaan niet fair ten opzichte van Nijmegen zou zijn. Bovendien, als de Sint Radboudstichting de universiteit over een jaar wilde openen – en daartoe hadden de bisschoppen enige minuten eerder het besluit genomen – was het veel te laat om de koers alsnog te wijzigen. Dat oordeel van de kenner maakte indruk. Gegeven de omstandigheden bleek het bestuur, Callier en Wiegman uitgezonderd, bij stemming Nijmegen “in ieder geval niet minder geschikt” te achten dan andere steden.

Al met al waren de bisschoppen nauwelijks toegekomen aan een inhoudelijke afweging van de voor- en nadelen van de diverse kandidaat-steden. Zeker is nochtans dat aan alle mededingers nadelen kleefden. Een keuze voor Den Haag zou door de zuidelijke katholieken niet zijn begrepen. Maastricht was (te) ver verwijderd van het centrum van het land. Tilburg, de meest roomse stad van Nederland, was toch vooral een industrieel brandpunt, verstoken van intellectueel leven. Verder werd daar al gesproken van de oprichting van een R.K. Handelshogeschool, die er in 1927 inderdaad zou komen. Den Bosch, voor menigeen de ideale zetel van de Katholieke Universiteit, had in 1918 een slecht figuur geslagen toen de stad de R.K. Leergangen onverschillig had afgescheept. De Bossche katholieke notabelen hadden bovendien geen beste naam; er heette in dat milieu een ‘karakterloos bourgeois-liberalisme’ te heersen.¹⁶⁴ Ook de gedachte dat de Katholieke Universiteit in een bisschopsstad zou komen, was voor sommigen niet aantrekkelijk.¹⁶⁵ Bisschop en universiteit

163 KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 26 oktober 1922.

164 Brom, *Dies Natalis*, p. 81.

165 Toen Keuller nog het secretariaat in handen had, scheen hij al eens gezegd te hebben: “geen plaats waar een bisschop is”; KDC, Schrijven, 1, Schrijven aan Van der Velden, 29 december 1918.

F.M.A. van Schaeck Mathon (1853-1931),
burgemeester van Nijmegen en voorzitter van
het College van Curatoren.

zouden met elkaar worden geassocieerd; er zouden voorts allerlei onnodige competentiegeschillen kunnen ontstaan. Kortom, ook in deze enigszins speculatieve redenering *a posteriori* kwam Nijmegen vanzelf bovendrijven.

Het pleit was echter nog niet beslecht. Nadat met Nijmegen overeenstemming was bereikt over de voorwaarden waaronder de stad de universiteit kreeg toebedeeld, en nadat een en ander in januari 1923 was omgezet in een voorstel van Burgemeester en Wethouders aan de gemeenteraad, ontstond een geweldige ophef. Nu de stichting van de Katholieke Universiteit daadwerkelijk op handen was, verschenen in de landelijke niet-katholieke dagbladen de bekende artikelen tegen zo'n instelling, gevolgd door ellenlange polemieken met de roomse nieuwsbladen. Binnen de Nijmeegse stadsgrenzen stond *De Gelderlander* (22.000 abonnees) tegenover de protestants-conservatieve *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant* (3000 abonnees). Anders dan de landelijke kranten voerden zij geen abstracte discussie over het al of niet wenselijke van een universiteit op katholieke grondslag. Ook de cruciale vraag, wat de eventuele komst van de Katholieke Universiteit zou betekenen voor het karakter van de stad, werd angstvallig uit de weg gegaan. De verdeeldheid in Nijmegen kwam in beide periodieken echter helder tot uiting. De tegenstanders richtten

zich vooral op de jaarlijkse subsidie van *f* 100.000. In de geest van de klassieke redenering in de zopas afgesloten schoolstrijd vonden zij het onbillijk en onrechtvaardig om niet-katholieken te laten meebetalen aan katholiek hoger onderwijs, dat slechts een particulier, geen algemeen belang zou hebben. Bovendien, de katholieken vormden weliswaar tweederde van de bevolking, zij brachten maar de helft van de belastinggelden op, zo werd, onbedoeld onthullend, vastgesteld. De voorstanders wezen uiteraard op de economische en culturele voordelen voor de stad.

Alle argumenten, pro en contra, vonden echter slechts dovemans oren. Toen op 7 februari het voorstel van het College in de gemeenteraad werd behandeld, bleken alle niet-katholieke fracties tegen.¹⁶⁶ Een motie om het voorstel terug te nemen, werd slechts met de kleinst mogelijke meerderheid verworpen: 16 katholieke tegen 15 niet-katholieke stemmen. In het debat kwam maar één nieuw gezichtspunt naar voren: de tegenstanders klaagden over het feit dat zij zich overvallen voelden. De Nijmeegse Universiteits Commissie had sedert haar instelling in 1918 namelijk nooit gerapporteerd. “Roma locuta, causa finita”, zo merkte de communistische afgevaardigde C. Hamet op en hij was daarmee een van de weinigen die onomwonden uiting gaf aan zijn gevoeligheid voor de toenemende katholieke macht in de stad.¹⁶⁷ Bij alle vreugde over de behaalde overwinning – ‘meer dan één telegram vloog uit Nijmegen naar Utrecht’¹⁶⁸ – was de uitslag voor de katholieken tegelijk teleurstellend. Het wrong dat een zo historische beslissing was gereduceerd tot een soort religieuze twistappel. Vooral het feit dat ook de vertegenwoordiger van de ARP, J.F. Kool, samen met de liberalen, christelijk-historischen, socialisten en communisten tegen had gestemd gaf aanleiding tot wrevel. Hadden de katholieken met de antirevolutionairen niet decennialang samen op de bres voor het bijzonder onderwijs gestaan?

Maar nog was de zaak niet rond. De financieel-technische zijde van het gemeenteraadsbesluit moest ook worden goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Gelderland. Aangezien zij hun oordeel pas enkele weken later zouden vellen, werd in de tussentijd de draad van voor 7 februari weer opgepakt en woedden opnieuw onstuimige polemieken. Prominente politici van diverse makelij reisden naar Nijmegen af om de plaatselijke partijgenoten een hart onder de riem te steken. Er ging geen dag voorbij zonder redevoeringen, demonstraties of pamfletacties. Bovendien werd van alle kanten druk op

166 De katholieken hadden 16 zetels, de SDAP 8, de liberale partijen tezamen 4 en de ARP, CHU en de communisten elk 1. Ofschoon de Nijmeegse bevolking voor 70 procent uit katholieken bestond, had de roomse fractie dus maar een geringe meerderheid (Maas, *Sociaal-Democratische Gemeentepolitiek*, p. 248-253).

167 Gemeentearchief Nijmegen, *Handelingen van de Nijmeegse gemeenteraad*, 7 februari 1923.

168 Brom, *Dies Natalis*, p. 101.

Gedeputeerde Staten uitgeoefend. De Gelderse gedeputeerden ontvingen een adres van de vijftien niet-katholieke raadsleden, ondertekend door liefst 6000 Nijmegenaren (een monsterverbond van protestanten, socialisten en liberalen) en voorts tientallen brieven van protestantse kerken en organisaties, met het eensluidende verzoek om afkeuring van het besluit van de gemeenteraad. Even later kregen zij tevens een stapel van 17.000 handtekeningen op het bureau vóór erkenning van het raadsbesluit; het resultaat van een actie van *De Gelderlander* naar aanleiding van het contra-adres. Tezamen vormden de ruim 23.000 handtekeningen het concrete bewijs dat het in Nijmegen om meer ging dan economische voordelen dan wel besteding van belastinggelden. De gebeurtenissen werden uiteraard door Schrijnen *cum suis*, maar inmiddels ook door de bisschoppen, met spanning gevolgd.

Het college van Gedeputeerde Staten bleef ondanks alle opschudding koel en bij zijn leest. Het kwam tot de slotsom dat de universiteit voor Nijmegen “inderdaad eene zaak van niet te onderschatten cultureel belang” was.¹⁶⁹ Slechts enkele technische, formele kanttekeningen werden geplaatst, die de Sint Radboudstichting en het Nijmeegse bestuur spoedig in een aangepast voorstel konden verwerken. Op 4 april gaf de gemeenteraad zijn definitieve fiat, dit keer niet met 16 tegen 15, maar met 17 tegen 14. Kool, de AR-man, was van positie veranderd; naar verluidt omdat hij na de vorige keer van de landelijke voorman H. Colijn een reprimande had gekregen.¹⁷⁰

De ironie van de geschiedenis wilde dat het gemengde karakter van Nijmegen, in 1920 nog als een zwaarwegend voordeel opgevoerd, na verloop van tijd door de universiteit zelf zou worden uitgehold. Ofschoon Nijmegen al hard op weg was om het ‘Rome van het Noorden’ te worden, functioneerde de komst van de Katholieke Universiteit als een katalysator. De roomse organisaties zouden met de verschijning van hoogleraren en studenten een gevoelige versterking ondergaan; bovendien zouden zich na 1923 talrijke kloosters, missie- en retraitshuizen, katholieke verpleeg- en onderwijsinstellingen rond de universiteit vestigen.¹⁷¹ Daarbij kwam dat groepen andersdenkenden langzaam zouden wegtrekken.¹⁷² Zoals Hoogveld al voorzien had, was “de invloed van Universiteit op stad (...) wel zoo gewichtig als omgekeerd”.¹⁷³ In de jaren dertig heette Nijmegen reeds ‘een clericale stad’, waar, zo schreef de student

169 Zoals het college later aan de minister zou melden; Rijksarchief Arnhem, Gedeputeerde Staten, 0039/6607.1, Gedeputeerde Staten aan de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, 19 juni 1923.

170 KDC, Schrijnen, 27, J.R.H. van Schaik aan Schrijnen, 22 maart 1923.

171 Zie J.P. Meeuwissen, ‘Nijmegen als stad van kloosters’, in: D. Nicolaisen (red.), *Een veelkleurig habijt. Kloosters in Nijmegen in de negentiende en twintigste eeuw* (Grave 1989), p. 30-32.

172 Maas, *Sociaal-Democratische Gemeentepolitiek*, p. 242-243.

173 KDC, Hoogveld (ongeordeend), Hoogveld aan Van Wijnbergen, 25 januari 1920.

Godfried Bomans later, als ‘nergens ter wereld (...) de zorg voor het hierna-
maals zozeer het straatbeeld’ bepaalde.¹⁷⁴

106

De niet-katholieke Nijmegenaren zagen de festiviteiten op 17 oktober 1923 met lede ogen aan. Dat de triomfantelijke opening van de universiteit uitgerekend plaatshad in De Vereniging, van oudsher de pleisterplaats van de protestants-liberale *haute-volée* vanwaaruit het openbare leven werd geregeld, moet door velen als een dolksteek in het hart zijn ervaren.

Keizer Karel Universiteit?

Het plan om de universiteit in het Nijmeegse te grondvesten verrijkte het grote verhaal van de ontstaansgeschiedenis met een bijzondere nevenintrige, die even onbelangrijk als in velerlei opzicht veelzeggend was. Om die laatste eigenschap wordt zij hier uit de doeken gedaan. In haar bericht aan het episcopaat uit maart 1919 had de Nijmeegse Universiteits Commissie geopperd om de te stichten academie te tooien met een naam die zowel de katholieke signatuur als de lokale historie eer aandeed en daarmee de verbintenis met de stad symboliseerde: ‘Keizer Karel Universiteit’. Het is niet duidelijk van wie dit idee stamde, maar wel dat Schrijnen er, zodra hij er in augustus 1918 van hoorde, mee begon te dwepen. Hij vond Keizer Karel Universiteit een naam waarin “alles” werd gezegd, een “schitterende” uitdrukking van “het dominerende Roomsche karakter, maar tevens het ondergeschikte lokaal-Nijmeegse karakter”.¹⁷⁵ De lading die door deze vlag zo uitstekend gedekt heette, kende een opmerkelijke samenstelling. Schrijnens gedachte in 1918, ook ten grondslag liggend aan het – door hem en Van der Velden geïnspireerde – Nijmeegse plan, was dat de universiteit geen puur katholiek, maar een “gemengd” karakter zou krijgen, tot uiting komend in de aanwezigheid van enkele “andersdenkende” hoogleraren voor vakken die “vrij neutraal” waren: “handelsrecht, wiskunde, Germanistiek enz.”. Zij zouden kunnen worden benoemd door de gemeenteraad, die dus enige medezeggenschap in het bestuur zou verkrijgen.

Het behoeft geen betoog dat Schrijnen met zijn hoogstens “overwegend Roomsche universiteit” nogal afweek van de visie die even eerder door Brom ten beste was gegeven in *De Beiaard*; een verschil van mening dat verklaard wordt door Schrijnens geringere ideologische bevoegenheid, zijn grotere drift tot handelen, maar zeker ook door zijn (over)gevoeligheid voor zijn positie in niet-katholiek Nederland. Schrijnen, die altijd haast had, meende in die tijd dat een “confessioneel-stedelijke” universiteit spoediger tot stand zou komen dan een eenzijdig katholieke. De leerstoelen voor “niet-principiële vakken”

¹⁷⁴ G. Bomans, ‘Nijmeegse herinneringen’, in: *Nijmegen in de spiegel* (z.p. 1957), p. 56.

¹⁷⁵ KDC, Poelhekke, 64, Schrijnen aan Poelhekke, 8 september 1918. De andere citaten van Schrijnen uit deze en de volgende twee alinea’s zijn uit: KDC, Schrijnen, 1, Schrijnen aan Van der Velden, 29 augustus, 30 augustus, 1 september en 23 september 1918.

zouden immers, indachtig het tekort aan katholieke wetenschappers, gemakkelijker kunnen worden bezet. Met een universiteit zonder “officieel Roomsche cachet” kon de katholieken bovendien geen “afscheiding” worden verweten; de universiteit zou bij gevolg veel minder bloot staan “aan tegenwerking en negeering van andersdenkende wetenschappelijke kringen (zoals dit met de Vrije Universiteit te A’dam het geval is)”. Op het eerste gezicht lijken deze door Schrijnen aangegeven voordelen de overtuiging, de moed en het zelfbewustzijn van de redenaar van *Eigen kultuur* uit 1923 in een ander licht te plaatsen. Maar tegelijk vormt de tegenstelling tussen Schrijnens gedachten van respectievelijk 1918 en 1923 een perfecte illustratie van het eeuwige dilemma van emancipatoren: aan de ene kant de drang naar integratie, aan de andere kant het besef anders te zijn en het streven de eigen identiteit te cultiveren.

Andere door Schrijnen opgevoerde voordelen van een gemengde universiteit luidden dat er meer studenten zouden komen, omdat de diploma’s meer waarde zouden krijgen en omdat de drempel voor niet-katholieke jongeren lager zou worden. Tenslotte zou het andersdenkend element de onderlinge verhoudingen tussen de professoren ten goede komen: “Broeders hebben steeds ruzie, noem het gekibbel, als Ge wilt. Gaan ze op reis, dan doen ze beter er een vreemde bij te nemen”.

In de naam Keizer Karel Universiteit kwam dit alles tot uitdrukking. Hij zou voor- en tegenstanders verzoenen, “in het Roomsche kamp en ver daar buiten”; het was een veelzeggende naam “die geen animositeit opwekt”. Maar hier had de voortvarende Schrijnen buiten de waard van de Utrechtse Maliebaan gerekend. Waren Van de Wetering en de andere *episcopi* over allerlei onderdelen van het Nijmeegse plan te spreken, niet over het gemengde karakter van de beoogde universiteit. Daaraan zouden de bisschoppen, zo werd meteen na ontvangst van het plan gezegd, “nimmer fiat” geven.¹⁷⁶ Over de naam Keizer Karel Universiteit werd toen geen uitspraak gedaan, maar bij een aantal bisschoppen stond hij sindsdien in een slechte reuk, juist omdat hij allerlei profane associaties opriep.

De episcopale blokkade van een gemengde universiteit werd door Schrijnen met opvallend gemak geaccepteerd; de naam Keizer Karel Universiteit bleef hem echter dierbaar – hij kon nog altijd dienst doen als het zinnebeeld van het open karakter van de universiteit. In de vele contacten die Schrijnen tussen 1918 en 1923 aanging, bezigde hij, en ook de medestanders die hij gaandeweg kreeg, de naam (of varianten daarop, ‘Universitas Carolina’ dan wel het wellicht nog indrukwekkender ‘Université de Charlemagne’) alsof de zaak reeds was beklonken. Des te spoediger hij was ingeburgerd, des te moeilijker zou het zijn er alsnog van af te zien, moet Schrijnen hebben gedacht. Maar ook die hoop, zo hij die heeft gekoesterd, bleek ijdel. Toen de naamgeving in

176 KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 14 mei 1919.

Prof. dr. W.J.M. Mulder SJ (1875-1936), hoogleraar kerkelijke en middeleeuwse geschiedenis.

februari 1923 op de agenda van het bestuur van de Sint Radboudstichting verscheen, stelde de Bossche bisschop Diepen, gesteund door zijn ambtgenoot Callier, kortweg dat hij bezwaar had tegen de naam Keizer Karel Universiteit.¹⁷⁷ Dat was dat. Zonder enige discussie werd op voorstel van diezelfde Diepen, die gold als de onderwijsspecialist onder de bisschoppen, besloten tot het eenvoudige ‘Roomsche Katholieke Universiteit Nijmegen’, een naam die niet alleen weinig tot de verbeelding sprak, maar zelfs het tegenovergestelde suggereerde van wat Schrijnen had voorgestaan. Want ‘Nijmegen’ werd daarmee de enige katholieke universiteit ter wereld met het extra adjectief ‘Rooms’ in haar naam, een toevoeging overigens in de beste Nederlandse katholieke verenigingstraditie, waarin de ultramontaanse trouw tot uitdrukking werd gebracht. In plaats van een symbool van openheid werd de naam aldus eerder een symbool van geslotenheid. Het voorval maakte bovendien helder hoe de gezagsverhoudingen lagen.

Vanzelfsprekend was Schrijnen teleurgesteld. Zijn eerste reactie was om Hoogveld, die de Radboudvergadering wederom als deskundige zonder stemrecht had bijgewoond, de schuld te geven; hij had “slecht geageerd”. Vervol-

¹⁷⁷ KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 8 februari 1923.

gens stelde hij alles in het werk om Universitas Carolina desnoods als tweede titel ingevoerd te krijgen. Zo liet hij, om die poging kracht bij te zetten, W.J.M. Mulder, die op de nominatie stond voor het Nijmeegse hoogleraarschap middeleeuwse geschiedenis, een artikel schrijven waarin Karel de Grote, in typische *invented tradition*, werd gepresenteerd als een vroege belangenbehartiger van de katholieke wetenschap. Mulder noemde Karel “een vroom, schoon niet onberispelijk christen” die dankzij zijn *Schola Palatina* “misschien de eerste katholieke vorst is geweest die duidelijk de betekenis der wetenschap voor de Kerk en voor haar bloei heeft ingezien”.¹⁷⁸ Daarom was in Keizer Karel Universiteit “in drie woorden het program eener Katholiek-wetenschappelijke renaissance” vervat. Ook deze inspanning om de naam als ondertitel voor de bisschoppen acceptabel te maken leed echter schipbreuk op Diepen.¹⁷⁹

Niettemin bleef de naam Carolina of Keizer Karel Universiteit in de wandel nog jaren in gebruik, zelfs in officiële stukken en op titelpagina’s van proefschriften. Allerlei instellingen binnen de universiteit, vooral studentenverenigingen, grepen bij hun naamgeving en hun titulatuur terug op de karolingische romantiek. De karolingische kroon is afgebeeld op het universiteitswapen en ook de wapenspreuk is afkomstig van Karel de Grote. Al bladerend in een studie van de Franse historicus Alphonse Vétault vond Schrijnen dat Karel de datering van zijn diplomata vergezeld liet gaan van de sententie *In Dei nomine feliciter*. “Is dit laatste geen geschikt devies voor het wapen?” zo vroeg hij Van der Velden,¹⁸⁰ typerend genoeg enkele dagen *nadat* de bisschoppen hun veto over ‘Keizer Karel Universiteit’ hadden uitgesproken. Bij Diepen leidde dat opnieuw tot irritatie, maar Schrijnen hield aan de spreuk vast; “die houden we zolang er geen betere is”.¹⁸¹ Zo is die spreuk, die nog regelmatig bij academische plechtigheden weerklinkt, niet alleen een bede waarin op goed christelijke wijze ‘in Godes naam geluk’ – ook wel: ‘in Godes naam hou zee’ of ‘in Godes naam gelukkiglijk’ – wordt afgeroepen, maar ook een stille getuige van Schrijnens gekrenkte trots en koppigheid.

Inrichting

Het ontwerp voor de universitaire infrastructuur: de inrichting van de faculteiten met studierichtingen, bijbehorende vakken, leeropdrachten, examenindelingen en andersoortige reglementering, kan ook grotendeels op het conto van Schrijnen worden geschreven, hoewel hij uiteraard heeft gesteund op

178 W. Mulder, ‘Een karolingische renaissance te Nijmegen’, in: *Studiën. Tijdschrift voor godsdienst, wetenschap en letteren*, 55(1923), p. 478-484.

179 “Zeer ongaarne zie ik ook den doopnaam ‘Keizer Karel’ – ik wens eenvoudig R.K. Zóó is ze ons volk aangekondigd. Dit (...) moet m.i. gewijzigd worden”; KDC, Hoogveld (ongeordend), Diepen aan Hoogveld, 31 augustus 1923.

180 KDC, Schrijnen, I, Schrijnen aan Van der Velden, 10 februari 1923.

181 KDC, Hoogveld (ongeordend), Schrijnen aan Hoogveld, 23 mei 1923.

Hoogveld alsmede op vele adviseurs, gevraagde dan wel ongevraagde. Schrijnen noemde dat werk graag de “ideële” of “intellectuele” organisatie, die volgens hem, en tot zijn grote ergernis, door “de meeste menschen als bijzaak” werd beschouwd; “wanneer het geld er maar is”, zo omschreef hij hun voor-naamste bron van zorg.¹⁸²

Vanzelfsprekend was Schrijnen bij zijn werkzaamheden gebonden aan de Nederlandse wet. Tot enig probleem heeft dat nooit geleid (toen in de zomer van 1923 de laatste versie van het ontwerp-reglement ter goedkeuring aan de minister werd voorgelegd, plaatste deze slechts enkele zijdelingse opmerkingen¹⁸³), integendeel – het was zijn preoccupatie om de universiteit waar mogelijk aansluiting te laten vinden bij de normale Nederlandse academische praktijk, opdat zij zo spoedig mogelijk ingeburgerd raakte. Die praktijk was in meer of mindere mate geënt op het befaamde Duitse universiteitsmodel,¹⁸⁴ waarvan Wilhelm von Humbolt in de vroege negentiende eeuw de bekendste theoreticus was geweest. Kernbegrippen in dat model waren de vorming van de student in een neohumanistische traditie (*Bildung*), de stimulering van de student tot zelfwerkzaamheid, de eenheid van onderzoek en onderwijs, de onbelemmerde vrijheid van hoogleraren om onderzoek te verrichten (onder meer leidend tot professionalisering van de wetenschap en specialisering) en van de student om zijn programma in te richten.

Bij het formuleren van de opzet van de studies liet Schrijnen zich inspireren door het in 1921 ingevoerde Academisch Statuut. Bood het alle vrijheid, bijvoorbeeld bij de inrichting van de theologische faculteit, dan poogde hij op zijn minst “in de geest van het Academisch Statuut” te werken. Werkcolleges, ook wel responsiecolleges, bedoeld om het initiatief en het zelfstandig werken van de studenten te bevorderen, hadden in het Academisch Statuut voor het eerst officiële bekrachtiging gekregen – en zo ontwierp Schrijnen voor elke studierichting een modern, eigen instituut (met bibliotheek bestaande uit vakliteratuur) waarin die werkcolleges konden worden gegeven.¹⁸⁵

In het verlengde van de wens tot inburgering lag Schrijnens streven om de inrichting van de Katholieke Universiteit “niet ten achter (te laten) staan bij de Rijksuniversiteit”. In juni 1922 rapporteerde hij met nauwelijks verholten

182 KDC, Van Rossum, 16, Schrijnen aan Drehmanns, 12 februari 1922.

183 KDC, Schrijnen, 36, De Visser aan Sint Radboudstichting, 9 augustus 1923.

184 In zijn dissertatie uit 1996 heeft Wachelder overigens aannemelijk gemaakt dat de invloed van het Duitse model op de organisatie van de Nederlandse universiteit ondergeschikt was aan de invloed van het maatschappelijk moderniseringsproces in de loop van de negentiende eeuw (Wachelder, *Universiteit tussen vorming en opleiding*, passim).

185 O. Lankhorst, ‘Voedsters of dochters. De betwiste positie van de instituutbibliotheken in het eerste decennium van de Nijmeegse Alma Mater’, in: Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, p. 24.

trots dat hij de faculteiten “onbekrompen (had) geprojecteerd” en voerde daarvoor als bewijslast aan dat het aantal docenten groter was dan in dezelfde faculteiten van de Vrije Universiteit en van de universiteiten van Groningen en Utrecht.¹⁸⁶ Zijn bewegingsvrijheid was echter niet onbeperkt. Hij moest in de eerste plaats zuinig zijn en hij was, vaker dan gewenst, gedwongen de inrichting van de studies en de formulering van de leeropdrachten aan te passen aan de gevolgen van het heersende tekort aan katholieke wetenschappers. Anderzijds verdient het vermelding dat de bisschoppen, afgezien van de voortdurende roep om zuinigheid, op geen enkel moment in het inhoudelijke werk hun gezag lieten gelden. Uit onkunde, wellicht ook uit desinteresse of misschien zelfs uit ontzag voor en – ondanks alles – diepgeworteld vertrouwen in de priester-intellectueel Schrijnen, lieten zij hem en zijn raadgevers in dezen volledig de vrije teugel.

Schrijnen zou erin slagen de universiteit in een vorm te gieten die aansloot bij de inrichting van de openbare universiteiten, tenminste voor zover het de drie faculteiten betrof. Dat ‘succes’ behoeft wel enige nuancering. In het interbellum genoten de in Nederland beoefende wis- en natuurkunde een internationale reputatie en een evenredig grote toevloed van middelen.¹⁸⁷ Veel minder belang werd gehecht aan de sociale wetenschappen, de letterkunde, de filosofie, hetgeen de ontwikkeling (specialisering, differentiëring) van de menswetenschappen enigszins belemmerde. Het was dus relatief gemakkelijk voor de Katholieke Universiteit om aansluiting te krijgen – bovendien werd zij actief op wetenschapsterreinen die in betrekkelijk laag aanzien stonden.

Naast de overeenkomsten tussen Nijmegen en de andere universiteiten waren er natuurlijk ook verschillen, meestal direct of indirect voortvloeiend uit het adjectief ‘katholiek’ in de naam van de universiteit. Voordat overeenkomsten en verschillen per faculteit worden uiteengezet, zij voor een goed begrip eerst nog eens gewezen op de dieperliggende motieven van de stichters om juist faculteiten voor theologie, voor letteren en wijsbegeerte en voor rechten op te richten.

Het zinde Schrijnen en de zijnen allerminst dat de keuze voor de drie faculteiten louter stoelde op grond van financiële argumenten. Zij beschouwden dat als een armzalig, negatief motief. Anders dan de bisschoppen hadden zij idealen, zij wilden iets met de universiteit. Wat de theologische faculteit betreft had Brom “bewezen” dat die, los van redenen samenhangend met schatkistbeheer, “noodzakelijk een van de drie zijn moest”;¹⁸⁸ en in dezelfde trant stelde Van der Velden kortweg: “zonder godgeleerde faculteit is een katholieke

186 KDC, SRS, 360, Schrijnen aan Van de Wetering, 1 juni 1922.

187 H. van Galen Last, ‘Het cultureel-maatschappelijke leven in Nederland 1928-1940’, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel 14: Nieuwste Tijd, Nederland en België 1914-1940* (Haarlem 1979), p. 288-290.

188 KDC, Poelhekke, 64, Schrijnen aan Poelhekke, 8 september 1918.

universiteit noch universiteit noch katholiek”.¹⁸⁹ De godgeleerdheid was “in rang en waardigheid de hoogste der wetenschappen”, ofwel de “bekroning van hetgeen een R.K. Universiteit allereerst zijn moet: synthese van Roomsche cultuur”, zo meende de Commissie van Voorlichting in haar *Verslag* aan de bisschoppen uit 1920.¹⁹⁰ Ook de oprichting van een faculteit voor letteren en wijsbegeerte was volgens de grote meerderheid in die commissie “gebiedende eisch”. De waarde van de wijsbegeerte “op Christelijke grondbeginselen” sprak voor zich. Wat de “literarische” afdeling aanging, zij domineerde met haar vakken het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs. En een tijd waarin “bevoegde leerkrachten zoo dringend noodig zijn tot het oprichten en in stand houden van zoovele R.K. instellingen van onderwijs, vooral in de zuidelijke bisdommen” kon zo’n faculteit, waarin het “Christelijk vormend element” tot zijn recht moest komen, niet missen. Het belang van een juridische faculteit werd eveneens onmiskenbaar geacht. Ofschoon “in haar wezen abstract” kende de juridische studie toch ook een “innerlijk element” van levensbeschouwing. En de rechtsgeleerde oefende “in de levenspraktijk een vérstrekkende invloed uit: immers juristen beheerschen de balie, bekleeden allerlei openbare ambten, en hebben den meesten invloed op de wetgeving”. Net als aan leerkrachten bestond in katholiek Nederland aan dergelijke invloedrijke rechtskundigen grote behoefte. De Sint Radboudstichting kon, kortom, niet om de spoedige oprichting van juist deze drie faculteiten heen – zo werd de, alles voor kennisgeving aannemende, bisschoppen voorgespiegeld.

Bij de inrichting van de theologische faculteit konden de stichters uiteraard niet werken naar Nederlands voorbeeld, maar waren zij genoodzaakt de blik naar het buitenland te wenden, naar Leuven, Fribourg, Washington, Parijs. De meeste aandacht ging echter uit naar Rome, een belangstelling die wederzijds was, niet alleen ten aanzien van de theologische faculteit, maar van de gehele universiteit. Een excursie aangaande de formele band tussen de Katholieke Universiteit en de H. Stoel is daarom wel op haar plaats. Die relatie had men, ofschoon “een zaak van het allergrootste gewicht”,¹⁹¹ op officieel niveau erg lang onbesproken gelaten, tot februari 1923 om precies te zijn. Het episcopaat wenste eerst absolute zekerheid over de doorgang van de universiteitsplannen vooraleer formeel contact werd gelegd met de Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, de centrale kerkelijke instantie die regels gaf voor het bestuur en de inrichting van katholieke universiteiten, althans in zoverre zij afhingen van het kerkelijk gezag.

Vóór 1923 was al wel met hooggeplaatsten in de curie over de universiteit gesproken, maar dan op informeel niveau. Zo had Schrijnen, buiten medewe-

189 Van der Velden, ‘Keulen, Leuven’, p. 292.

190 KDC, SRS, 360, *Verslag* ... (februari 1920).

191 KDC, Van Rossum, 15, Hoogveld aan Van Rossum, 21 januari 1923.

Kardinaal W.M. van Rossum CSSR (1854-1932), prefect van de Romeinse Congregatio de Propaganda Fide en beschermheer van de universiteit.

ten van de bisschoppen, het Nijmeegse plan in 1919 aan de in Rome residerende Nederlandse kardinaal Van Rossum gestuurd, een man van groot gezag (Nederlands eerste kardinaal sinds eeuwen) en een academicus bovendien.¹⁹² De verhoopde respons werd verkregen; in mei 1919 sprak Van Rossum van een “allergelukkigst” idee,¹⁹³ een standpunt dat hij enkele maanden later nog eens bevestigde toen hij het plan in grote lijnen had besproken met kardinaal G. Bisleti, de machtige prefect van bovengenoemde Congregatie.¹⁹⁴ Tekenend voor de argwaan die jegens de bisschoppen werd gekoesterd, besloten Schrijnen en zijn vertrouwelingen Van Rossums “kostbare uitspraak” overigens niet meteen uit te spelen, maar deze troef achter de hand te houden totdat het episcopaat eventueel kerkelijke gronden zou aanvoeren om de plannen te door kruisen. Uiteindelijk verscheen Van Rossums steunbetuiging in het *Verslag* van de Commissie van Voorlichting uit februari 1920, ter bekrachtiging van de argumenten, niet voor een bestuurlijke (daartegen had het episcopaat tevoren

192 In 1921 werd hij op verzoek van Van de Wetering beschermheer van het Comité van Actie tot Stichting eener R.K. Universiteit en in 1923 beschermheer van de universiteit.

193 Brom, *Dies Natalis*, p. 58.

194 KDC, Schrijnen, 8, Van Rossum aan Schrijnen, 20 november 1919.

al zijn veto uitgesproken), maar voor een financiële samenwerking van de Sint Radboudstichting met Nijmegen.

114

Belangrijker dan de morele druk die (men via) Van Rossum op de bisschoppen kon uitoefenen was de positie van de kardinaal binnen de hogere Vaticaanse echelons. Schrijnen stond voor de moeilijkheid om de reglementen en de statuten zodanig te formuleren dat niet alleen Den Haag maar ook Rome er vrede mee zou hebben. Aanvankelijk zag het ernaar uit dat de Congregatie de universiteit canoniek wilde oprichten, zoals dat even eerder met de katholieke universiteit te Milaan was gedaan. De implicaties daarvan stonden in Nederland echter niemand helder voor ogen. Zeker was dat Nijmegen in dat geval zou afwijken van Fribourg (formeel een staatsuniversiteit) en Leuven (formeel opgericht door het Belgische episcopaat). Alleen de theologische faculteiten van beide buitenlandse voorbeelden waren canoniek opgericht. Desgevraagd leerden Leuvense en Fribourger canonisten dat indien de universiteit door Rome werd geïnstitueerd de H. Stoel formeel het hoogste bestuur zou vormen, het recht van inspectie zou hebben, het aantal leerstoelen kon bepalen en de professoren zou benoemen. Schrijnen kon dat ‘gevaar’ echter terstond met een doorslaggevend argument de kop indrukken: de Nederlandse wet stond zo’n figuur niet toe. Artikel 184 van de Hoger-Onderwijswet stelde dat alleen een door de Kroon aangewezen rechtspersoon – zoals de Sint Radboudstichting – een bijzondere universiteit mocht bezitten wier graden rechtsgeldig waren. Van meet af aan op de hoogte gehouden van de verwickelingen in Nederland, soms rechtstreeks door Schrijnen maar meestal via een omweg langs zijn secretaris Drehmanns (een vriend van zowel Brom als Schrijnen), wist Van Rossum Bisleti te doordringen van deze “speciale toestanden in ons land”.¹⁹⁵

Toen het episcopaat in februari 1923 zijn Romeinse procurator Eras als zijn zaakgelastigde aanwees om de kwestie met de Congregatie te regelen, kon deze, een oude studievriend van Hoogveld en al langer op de hoogte van de problematiek, de klus gemakkelijk klaren. De universiteit als zodanig werd gewoon naar Nederlands recht gesticht door de Sint Radboudstichting, die het hoogste bestuur ging vormen. Zonder werkelijk bezwaar, want Rome onderkende het hogere belang van een Nederlandse katholieke universiteit, stelde de Congregatie en daarmee de H. Stoel zich tevreden met het verlenen van zijn ‘goedkeuring’ (*approbatio*) aan en zijn ‘bevestiging’ (*affirmatio*) van de stichting. Of daarmee Romeinse inmenging voorgoed was verhinderd, wist echter niemand zeker. De praktijk in Leuven, waarvan men ook in Nederland op de hoogte was, wees uit dat Rome, veelal via de nuntiatuur, op allerlei terreinen, zoals het godsdienstige en geestelijke klimaat, maar ook de inhoud van het onderwijs, toezicht trachtte uit te oefenen.¹⁹⁶ Het kerkelijk wetboek (can.

¹⁹⁵ KDC, Van Rossum, 22, Schrijnen aan Drehmanns, 2 februari 1923.

¹⁹⁶ R. Aubert e.a., *De universiteit te Leuven. 1425-1975* (Leuven 1975), p. 272.

1366 § 2) bepaalde nu eenmaal dat de professoren van katholieke universiteiten bij het onderricht in de theologie en in de filosofie geheel volgens de zin, de leer en de beginselen van Thomas van Aquino te werk moesten gaan.

De theologische faculteit werd op verzoek van het episcopaat, en naar Leuven en Fribourgs voorbeeld, wél canoniek opgericht (*erectio canonica*). Dat was mogelijk omdat artikel 200 van de Hoger-Onderwijswet de regelgeving van theologische faculteiten die behoorden tot bijzondere universiteiten nagenoeg vrij liet. Voor de canonieke oprichting, waarbij de bisschoppen overeenkomstig het kerkelijk recht de “Apostolische volmacht” kregen om academische graden “met canonieke gevolgen” te verlenen,¹⁹⁷ gaf de Codex als voorwaarde dat de theologische faculteit eigen, en door de H. Stoel goedgekeurde, statuten kreeg. Naar de wens van de bisschoppen probeerde Eras, inhoudelijk bijgestaan door Schrijnen en Hoogveld, in de onderhandelingen met de Congregatie, lopende vanaf februari 1923, de toekomstige potentiële invloed van Rome op het reilen en zeilen van de Nijmeegse theologische faculteit zoveel mogelijk te beperken. Wilden de bisschoppen, normaal zo pausgetrouw, de zaak voor het bestuurlijk gemak zoveel mogelijk in eigen hand houden, en Rome buiten de deur, Schrijnen werd vooral gedreven door zijn overtuiging dat een figuur waarin de Congregatie verstrekkende bevoegdheden zou hebben bij andersdenkenden in Nederland op volslagen onbegrip zou stuiten.¹⁹⁸ Maar ook afgezien daarvan vond Schrijnen dat de statuten en het reglement van de theologische faculteit zoveel mogelijk dienden aan te sluiten bij die van de universiteit als geheel en daarmee bij de normale gang van zaken in het Nederlandse hoger onderwijs. “Nederland is nu eenmaal een gemengd land”, zo klonk herhaaldelijk zijn boodschap aan Eras en zo gaf Eras op zijn beurt te kennen aan de Congregatie.

Het resultaat was dat de theologische faculteit bestuurlijk niet onder de H. Stoel kwam te vallen, maar rechtstreeks onder het episcopaat. Zoals de canonieke oprichting vereiste, kwam aan het hoofd van de faculteit, dus boven de gewone voorzitter (een hoogleeraar), een ‘kanselier’ te staan, een positie *qualitate qua* voorbehouden aan de aartsbisschop. Net als aan de andere faculteiten

197 De ‘canonieke gevolgen’ waren ogenschijnlijk onbeduidend; anderzijds konden (en kunnen) zij slechts door clerici op hun werkelijke waarde worden geschat. Zo verkregen de aan de theologische faculteit wettig gepromoveerde doctoren de volgende rechten: “a) buiten de heilige functies mogen zij een ring dragen, ook met een edelsteen; b) zij mogen de doctorsbaret dragen; c) volgens de canonieke voorschriften genieten bij het vergeven van sommige kerkelijke ambten en beneficijs, onder overigens gelijke omstandigheden volgens het oordeel van den Ordinaris, degenen de voorkeur, die het doctoraat of licentiaat behaald hebben” (ontleend aan H. van Groessen en C. van Vlissingen, *Het kerkelijk recht. Commentaar op den Codex met vermelding van het particulier kerkelijk recht voor Nederland en België* [Roermond-Maaseik 1947], p. 822-823).

198 Het zou bijvoorbeeld “op de Protestanten slecht werken” (KDC, Schrijnen, I, Schrijnen aan Van der Velden, 10 februari 1923).

Aera Congregati de Studiorum Universitatis emmensis et studiorum Universitatis

Decretum

Albiq[ue] Episcopi Provincie Ecclesiasticae Ultramontanae, ut suo loco dicitur, idelicetque Neerlandensium votis observantur, emise a Sancta Sede Apostolicae effluxerunt, ut Universitatem Catholicam in Civitate Lovomagensi, a Societate Sancti Basilidi facultatem et trilus constantem facultatum, nempe Philosophicam, litterariam et Juridicam, superius in Sca. Auctoritate probaret et firmaret. Simul et illis ab Universitatibus et praesidium Theologicam facultatem, trilus constantem sectionibus; nempe Dogmatico-Docentes, Scripturales et Morali. Canonice erigere, sicut eorum privilegia propriae et academicas conferendi honibus, qui ordinariis Philosophiae ac Theologiae in suis seminaris confecto curruculo ad normam Can. 1365, per hincimum sacris disciplinis, tum in quae civitas, commens esse debent, tam in quae cuiusque sectionis proprias et singulis, sedulo inculcorint ac stulticia paricula figurar adoluerint. *Quarumdam in gloriam conventus, habito die XX Junii mensis Junii, Coni. Sacrae huius Congregationis, Praesides Cardinales et accliamum, Episcoporum, Neerlandensium, consilium omniq[ue] inter difficultates ad obsequi adoleant, merito porreuit, sunt laudibus, consuetisque Universitatem Catholicam in Civitate Lovomagensi, a Societate Sancti Basilidi facultatem, provendam et confirmendam; Simul in id congruat, ut Facultas Theologica in eadem Universitate canonice erigeretur, cum privilegio gradus academicos in S. Theologia conferendi, ac lege ut duobus primis agris disciplinis in Facultate tractandis sint omnibus alumnis communes, tertio vero agris sint iussum proprias, qui uni vel alteri ex tribus sectionibus sunt adscripti. *Die insequenti, 25. 26. Junii 1673, XI. referenda intranscripti. Coni. huius Congregationis, Praesides hanc rem, confirmatam, ratam, habuit et confirmavit et q[ui] affectu, addressi iussit, consilium pro et Universitatis Theologicae facultatis, sollicitudini et obsequi, viginti Episcoporum, Neerlandensium concedente, factus erat subrogato, ac suo organo. *Ap[osto]licam, obsequi et Universitatem Catholicam in Civitate Lovomagensi, institutam, et trilus in litera facultatis, non constantem, probat et confirmat, ac facultatem Theologicam in eadem Universitate canonice erigit et eorundem declarat, cum privilegio gradus academicos in S. Theologia conferendi, qui, in eadem, huiusmodi interpres, vis, summi, superius, quibus de iure servandis, *Statutum, Praesides, Sac. Congreg. de hinc ministerio et Stud. Universitatis, die XXX Junii, in S. Theol. Facultate, *Prorsus, anno MCMXXVIII.*****

Carolo Card. Bistak

Prof. studii

+ Jacobus Simulidi
 Ep. Petroni, Secretarius

Memoriae Officium Petroni.

kregen de bisschoppen statutair het alleenrecht om de hoogleraren te benoemen, zonder enige tussenkomst van of goedkeuring door Rome. Op aandringen van Van Rossum, die – ditmaal sprekend in de geest van Bisleti – “de band met den Apostolische stoel wel wat los” vond, werd echter buiten de statuten om bij “geheim schrijven” toch een aantal afspraken gemaakt over de inbreng van de Congregatie bij benoemingen van en toezicht op hoogleraren.¹⁹⁹

Slechts ten aanzien van één aspect wierp Rome echte problemen op: de *ratio studiorum*, ofwel de methode, de inrichting van de studie aan de theologische faculteit. Maar daarmee was dan ook iets bijzonders aan de hand. Al betrekkelijk vroeg was door de stichters besloten dat de theologische faculteit alleen een zogeheten *cursus major* zou verzorgen, slechts opengesteld voor personen die de gewone voorbereiding voor het priesterschap hadden beëindigd (dat wil zeggen, een tweejarige cursus in de wijsbegeerte en een vierjarige cursus in de godgeleerdheid). Zodoende zou de theologische faculteit, naar de wens van de bisschoppen, geen concurrent worden van de seminaries. Toch was de beperking tot een *cursus major* (overigens vergelijkbaar met de opzet in Washington, maar anders dan in Leuven, Fribourg en de Gregoriaanse universiteit in Rome, waar ook *cursus minores* werden gegeven) méér dan een tegemoetkoming aan het episcopaat. Men wilde eenvoudigweg de studie op een zo hoog mogelijk plan brengen; de theologen moesten “vóór alles de echt wetenschappelijke methode leeren”, aldus een deskundig raadgever.²⁰⁰ En zo was de Commissie van Voorlichting in 1920 “éénparig” van oordeel geweest dat de godgeleerde faculteit moest dienen “tot hogere, specialistische opleiding van theologen”. Dat betekende overigens dat Broms droom van een theologische faculteit die opengesteld was voor leken *en passant* in rook opging – althans voorlopig.

Na intensief overleg met theologen uit Leuven en Fribourg ontwierp Schrijnen naar eigen zeggen “een eenigszins moderne regeling”,²⁰¹ zoals gezegd mede geïnspireerd door het Academisch Statuut, bijvoorbeeld voor wat betreft de vakkenverdeling, de exameninrichting en de indeling in hoofd- en bijvakken.²⁰² De vakken werden over drie studierichtingen verdeeld: een

199 KDC, SRS, 360, Van Rossum aan Van de Wetering, 30 maart 1923.

200 KDC, Schrijnen, 57, Poels aan Schrijnen, 13 november 1919. Poels was van 1904 tot 1910 hoogleraar exegese geweest aan de katholieke universiteit van Washington.

201 KDC, Van Rossum, 22, Schrijnen aan Drehmanns, 2 februari 1923.

202 Er zou in de theologische faculteit vanaf 1923 onderwijs worden gegeven in: geschiedenis der theologie, apologie, godsdienstgeschiedenis en wijsbegeerte van de godsdienst, dogmatische theologie en bijbelse theologie, moraaltheologie, mystieke theologie en geschiedenis van de mystiek, algemene sociologie, exegese van het oud en nieuw testament, cultuurgeschiedenis van Israël, kerkelijke geschiedenis, canoniek recht, patrologie, christelijke archeologie, vergelijkende liturgiegeschiedenis, missiologie, nieuw-testamentisch Grieks. Indien gewenst konden de theologiestudenten ook volgen in de letterenfaculteit: Griekse en Latijnse letterkunde, hymnologie, vulgair

‘dogmatisch-historische richting’, een ‘scripturistische richting’ en een ‘moralistische richting’. Onafhankelijk van de studierichting zou de cursus ten minste drie jaar duren; zij kende een algemeen baccalaureaatsexamen (na één jaar), een licentiaatsexamen (na nog een jaar) en een doctoraal examen. De studenten zouden zich direct na het baccalaureaat moeten gaan specialiseren in een van de drie studierichtingen; voor het doctoraal dienden zij (analoog aan de regeling in de andere faculteiten en in het Academisch Statuut) een hoofdvak en twee bijvakken te kiezen, waarin zou worden geëxamineerd. Hoofdonderdeel van het doctoraal examen was “een dissertatie over een belangrijk theologisch onderwerp”. Overigens werd buiten dit kader nog een vierde studierichting in het leven geroepen: een ‘theologisch-sociale richting’, met het licentiaat als eindstreep, bestemd voor hen die zich aan de zielzorg gingen wijden of een “sociale of paedagogische loopbaan” wilden gaan volgen.

Op Van Rossum maakte het geheel “een besten indruk”; het was “waarlijk een flinke hoge opzet, die van hoogen ernst en groote opvatting getuigt en m.i. sympathie wekken zal ook bij wetenschappelijke mensen”. Nijmegen was “veel inrichtingen ver vooruit (...), zóó moet het zijn”.²⁰³ Hij schreef deze lofprijzingen eind maart 1923. Drie maanden later echter werd aan het aartsbisschoppelijk paleis aan de Maliebaan een Jobstijding bezorgd. In het ‘Decreet der oprichting der universiteit’ van de Congregatie werd bepaald dat niet in het tweede, maar pas in het derde studiejaar mocht worden gespecialiseerd. De drie hoofdvakken, dogmatiek, exegese en moraal, moesten in het tweede studiejaar aan iedereen worden onderwezen. Naar Bisleti Eras “in vertrouwen” had medegedeeld, was het paus Pius XI persoonlijk geweest die op deze verandering in het curriculum had aangedrongen.²⁰⁴

Aan de pauselijke beweegredenen wordt in de documenten geen aandacht besteed,²⁰⁵ maar zeker is, dat zijn machtswoord in Nederland als een zware slag werd ervaren. Schrijnen toonde zich geschokt; de vrucht van maandenlange intellectuele arbeid dreigde met één papale armzwaai van tafel te worden geveegd. Werd de theologische faculteit naar de wens van de paus ingericht, dan betekende dat zijns inziens “de genadeslag voor ons systeem”.²⁰⁶ De beoogde *cursus major* zou vanzelf verworden tot een veredelde *cursus minor*, met

Latijn, patristisch Latijn en kerklitj, Semitische taal- en letterkunde, Koptische taal- en letterkunde, Hebreeuwse en Arabische cultuurgeschiedenis, Nederlandse volkskunde.

203 KDC, SRS, 360, Van Rossum aan Van de Wetering, 30 maart 1923.

204 KDC, SRS, 651, Eras aan Van de Wetering, 21-6-1923.

205 De Vaticaanse archieven geven (nog) geen uitsluitel aangezien zij slechts tot en met 1921 toegankelijk zijn. De redenen die Pius XI had, moeten waarschijnlijk worden gezocht “in de opvatting over de inrichting van de pauselijke (theologische) universiteiten in Rome en de lopende discussies daarover binnen de curie” (brief J.P. de Valk aan auteur, 16 september 1997).

206 KDC, Van Rossum, 33, Schrijnen aan Drehmanns, 24 november 1923.

als gevolg dat er geen aanleiding meer zou zijn om jonge, wetenschappelijk getalenteerde priesters naar Nijmegen te sturen. De bisschoppen waren niet minder in hun wiek geschoten. Zij wensten slechts in te stemmen met een theologische faculteit op voorwaarde dat zij een *cursus major* bevatte die in opzet duidelijk afweek van de seminaries. Schrijnen werd bezworen naar Rome af te reizen “om te zien of er nog iets te veranderen viel”. De opening van de universiteit was nog maar enkele maanden verwijderd; de druk leek des te groter.

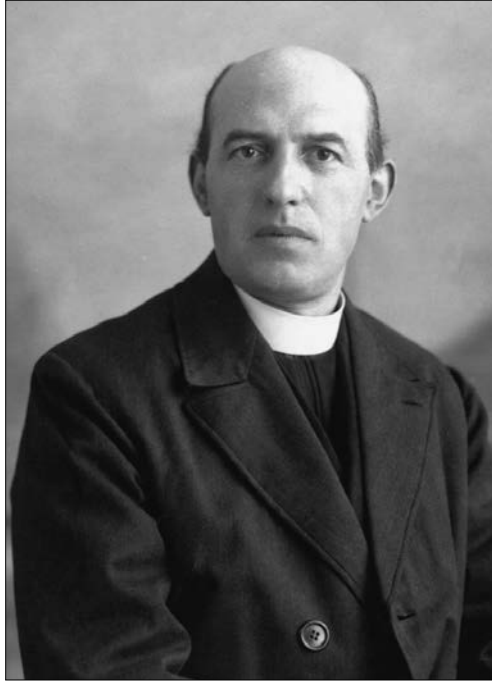
Toch volgde geen periode van koortsachtig gedelibereer. Integendeel, Eras trad behoedzaam in overleg met Bisleti, terwijl in Nederland, nadat men van de eerste schrik was bekomen, de zaak op zijn beloop werd gelaten. De opening van de universiteit kwam en ging voorbij. Alsof er niets aan de hand was, stond in de *Gids voor het studiejaar 1923-1924* gewoon Schrijnens opzet afgedrukt (“omdat wij, nu ja, toch niet konden blijven wachten”²⁰⁷); de lessen namen hun aanvang. En dat allemaal, zónder dat de statuten en de *ratio studiorum* formeel waren goedgekeurd. Werd het pauselijk gezag getart? Wilden de bisschoppen en Schrijnen Rome voor een voldongen feit plaatsen? Ja en nee. Al in het begin van de onderhandelingen tussen Eras en Bisleti was gebleken dat, als zo vaak, de soep in Rome niet zo heet werd gegeten als ze was opgediend. Bisleti verzekerde Eras “tot driemaal toe” dat de tekst van het Decreet van de Congregatie betreffende de licentiaatsfase (“de hoofdvakken moeten in de drie afdelingen dezelfde zijn”) ruimte bood voor een door Schrijnen bedacht compromis: alle studenten zou in het tweede jaar dogmatiek, exegetische en moraal worden onderwezen, maar, afhankelijk van de specialisatie, in de hoofdrichting veel meer en uitgebreider dan in de andere twee vakken. De scripturisten bijvoorbeeld zouden zich vrijwel volledig kunnen concentreren op hun specialisme en daarnaast nog enige lessen dogmatiek en moraal moeten volgen; voor de dogmatici en de moralisten gold *mutatis mutandis* hetzelfde. Toen het verlossende woord in augustus, zoals gezegd tot driemaal toe, was gesproken, vergde het vervolgens nog enige maanden om de verhoudingen tussen het aantal lessen vast te leggen en om een tekst voor de statuten te formuleren die tegelijk nauwkeurig als vaag genoeg was om alle partijen tevreden te stellen. In februari 1924 was alles in kannen en kruiken.

Het resultaat betekende volgens Eras “in goed Hollandsch: Doet wat Ge wilt, als Ge in de eerste twee jaren aan de Exegeten ook maar wat theologie geeft, aan de Theologen wat Exegese, enz”.²⁰⁸ De alsnog afgekomen zegen van de paus werd bijna als een overwinning gevierd;²⁰⁹ de tekst in de studie-

207 KDC, Van Rossum, 33, Schrijnen aan Drehmanns, 24 november 1923.

208 KDC, Hoogveld, 42, Eras aan Hoogveld, 2 februari 1924.

209 Naar Romeins gebruik ging het daarbij voor de statuten slechts om een *nilhil obstat* voor drie jaar en voor de *ratio studiorum* om een goedkeuring voor dezelfde termijn. Na de periode van drie proefjaren zou de definitieve goedkeuring voor zowel de statuten als de *ratio* vanzelf volgen – zonder groot gevaar dat nieuwe wijzigingen moesten worden doorgevoerd.

Prof. mag.dr. J.A.A.M. Kors OP (1885-1966), hoogleraar dogmatiek.

gids behoefde niet eens wijziging. Zodoende kon Nijmegen in weerwil van de aanvankelijke Romeinse obstructie toch beginnen met een eigen, Nederlands gekleurde studie-inrichting, die door de gezaghebbende prefect van de Gregoriaanse universiteit te Rome eerder al was gewaarmerkt als “degelijk” en zelfs als “een voorbeeld voor de andere universiteiten”.²¹⁰

Negen hoogleraren (zeven gewone en twee buitengewone) gaven gestalte aan die veelbelovende theologische faculteit: de dogmaticus J.A.A.M. Kors OP, de moraaltheoloog G.J. de Langen Wendels OP, de oud-testamenticus P.M. Heinisch, de nieuw-testamenticus R.L. Jansen OP, de patroloog J.D. Franses OFM, de (kerk)historicus W.J.M. Mulder SJ, de godsdiensthistoricus J.P. Steffes, de canonist F.A.M. van Welie en de liturgiehistoricus A. Baumstark. Het was echter bij voorbaat de vraag of deze geleerden hun studenten inderdaad een ‘echt wetenschappelijke methode’ konden aanleren. Want krachtens de statuten dienden zij bij hun benoeming de zogeheten antimodernisteneed af te leggen, zoals het de promovendi verboden was in hun proefschriften van ‘modernisme’ blijk te geven. De antimodernisteneed, in de donkerste dagen van het integralisme door Pius X in 1910 voorgeschreven voor

²¹⁰ KDC, Schrijnen, 37, Eras aan Schrijnen, 26 november 1923.

Prof.dr. R.L. Jansen OP (1879-1947), hoogleraar exegese van het Nieuwe Testament.

alle wijdelingen, pastoors en kerkelijk hoogleraren, was gericht “tegen de voortwoekerende dwalingen van het modernisme”,²¹¹ de internationale stroming die de theologie wilde aanpassen aan de resultaten van de moderne wijsbegeerte en wetenschap, maar tegelijk een term die zich, in een sfeer van verdachtmakingen, gemakkelijk liet plakken op ‘alwat nieuw was’, niet alleen in de theologie, ook in de hagiografie, de politiek, de maatschappelijke structuur, de kunst en de letteren.²¹² Kortom, de theologen dienden uit te gaan van de onveranderlijkheid van het dogma; het stellen van vragen naar de grondslagen van het geloof was voor hen een hachelijke onderneming. Zij kwamen *a priori* onder censuur te staan; hun recht op vrijheid van wetenschappelijk onderzoek was van meet af aan broos.

In 1905 lanceerde de toen 28-jarige Leidse student Jac. van Ginneken, later spraakmakend taalwetenschapper in Nijmegen, met een hem typerende overmoed de gedachte om aan de toekomstige katholieke universiteit de “allerlaatste, allernieuwste” vakken te verbinden, vakken die elders (nog) geen of te weinig aandacht kregen. De alumni zouden bij gevolg “onmisbare specialisten” worden; de katholieken zouden weldra in de betreffende wetenschaps-

²¹¹ *De Katholieke Encyclopedie* (Amsterdam-Antwerpen 1949), dl. 2, k. 545-546.

²¹² L.J. Rogier, ‘Op- en neergang van het integralisme’, in: *Archief voor de geschiedenis van de katholieke Kerk in Nederland*, 12(1970), p. 260-261.

sectoren “met Gods zegen (...) aan de spits” staan.²¹³ De gedachte was even aantrekkelijk als fantastisch, maar ook even snel vergeten als zij uit de studentikoze pen was gevloeid. Toen Schrijnen en Hoogveld zich een kleine twintig jaar later aan de inrichting van de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte zetten, leken zij niettemin soms gedreven door de kern van het door Van Ginneken verwoorde ideaal. Een doel op zichzelf werd het zoeken naar uitzonderingen zeker niet – een voorstel tot het instellen van Nederlands eerste “Professooraat in het Friesch” werd bijvoorbeeld nooit serieus overwogen²¹⁴ –, maar in vergelijking met de zusterinstellingen kreeg de faculteit toch enkele markante trekken.

Voor de wijsbegeerte wenste de Commissie van Voorlichting nadrukkelijk meer plaats in te ruimen dan aan de rijksuniversiteiten, waar het filosofieonderwijs van oudsher een ondergeschoven kindje was. Dat er in Nederland nooit een grote filosofische traditie heeft bestaan, is wel toegeschreven aan de koopmansgeest in combinatie met het calvinistisch arbeidsethos, beide gekenmerkt door zakelijkheid en een belangstelling die beperkt bleef tot het onmiddellijke nut van handelen en denken.²¹⁵ Conform die diepgewortelde nationale aard was in de liberale negentiende eeuw, meer nog dan voorheen, ‘wereldbeschouwing’ als een privé-aangelegenheid gezien, waarmee de staat, en daarmee het onderwijs, zich niet had te bemoeien. Tegen die achtergrond was in 1876 de filosofie, tot dan onderdeel van de algemene propedeuse, uit het verplichte universitaire curriculum geschrapt; aan het eind van de negentiende eeuw bestond de neiging ‘zich er min of meer op te beroemen’ dat het hoger onderwijs met de wijsbegeerte had afgerekend.²¹⁶ Dat de filosofie in het begin van deze eeuw toch enige allure genoot, was vooral te danken aan de omstrede Leidse Hegeliaan G.J.P.J. Bolland, niet aan de universitaire regelgeving. In de katholieke subcultuur daarentegen kan voor dezelfde tijd worden gesproken van een opwaardering van de wijsbegeerte als wetenschap. Immers, juist toen nam het door Leo XIII bevorderde neothomisme een hoge vlucht, dat voorzag in een door katholieke wetenschappers destijds ernstig gevoeld gemis aan een ‘intellectueel instrumentarium’ geschikt om nieuwe filosofische stromingen en maatschappelijke ontwikkelingen te beoordelen; geschikt ook om op positieve wijze de confrontatie aan te gaan met de moderne strijdvragen, zoals die werden opgeworpen door bijvoorbeeld het liberalisme, het socialisme, de evolutieleer.²¹⁷

213 ‘Magnaspero’ [J. van Ginneken], ‘Het wetenschappelijk te-kort der katholieken en der openbare universiteiten’, in: *Stemmen onzer Eeuw*, 1 (1905), p. 329–330.

214 KDC, Hoogveld (ongegend), T. Brandsma aan Hoogveld, 22 maart 1922.

215 M.F. Fresco, ‘Philosophie und Philosophie-Unterricht in den Niederlanden’, in: E. Fey (red.), *Beiträge zum Philosophie-Unterricht in europäischen Ländern. Ein Integrationsversuch* (Munster 1978), p. 106–122.

216 F. Sassen, *Wijsgerig leven in Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1960), p. 201.

De Commissie van Voorlichting wilde dat aan de katholieke universiteit onderwijs werd gegeven in de wijsbegeerte “in haar vollen omvang”.²¹⁸ Dat voornemen resulteerde, vooral door Hoogveld die in dezen deskundiger was dan Schrijnen, in de totstandkoming van een afdeling Wijsbegeerte en Paedagogiek waarin logica, critica, ethica, wijsgerige zielkunde, natuurfilosofie, algemene metafysica en geschiedenis van de wijsbegeerte (met name van de Grieken en Romeinen) werd gedoceerd, maar ook empirische en toegepaste psychologie, pedagogiek en didactiek. Van een verplichte “elementaire cursus” in de wijsbegeerte voor alle studenten werd afgezien,²¹⁹ vooral omdat werd gevreesd dat sommigen daardoor slechts afkerig zouden worden van de filosofie. Men volstond met het uitspreken van de hoop op “vrijwillige, zoo groot mogelijke deelneming”. De jongerejaars werd een algemene inleiding in de filosofie aangeboden; de ouderejaars konden een wijsgerige discipline als keuzevak nemen. Of wellicht ook als hoofdvak, want het stond conform het Academisch Statuut eenieder die met goed gevolg een kandidaatsexamen in een van de faculteiten had afgelegd open een doctoraal examen in de wijsbegeerte af te leggen. Als hoofdvak kon theoretische wijsbegeerte, geschiedenis der wijsbegeerte, empirische en toegepaste psychologie of pedagogiek worden gekozen.

Dat de pedagogiek een plaats kreeg toebedeeld aan de Katholieke Universiteit was een logisch gevolg van zowel wetenschappelijke als maatschappelijke ontwikkelingen. Nog maar kort tevoren had zij in Nederland de status van academische wetenschap verworven. Het belang van een “goede vorming van toekomstige leeraars” was weliswaar al in 1827 bij Koninklijk Besluit geproclameerd, maar tot een serieuze beoefening van de opvoedkunde aan de universiteiten had dat in het verdere verloop van de negentiende eeuw niet geleid.²²⁰ Rond de eeuwwisseling was de wetenschappelijke belangstelling voor opvoedingsvraagstukken in navolging van een internationale tendens gestegen. Dankzij de toenemende openheid voor waardengebonden en irrationele elementen in de wetenschap kreeg de pedagogiek, naar haar wezen een buitengewoon ‘normatieve activiteit’, nog eens de wind in de zeilen.²²¹ Daarbij kwam dat de uitbreiding van het middelbaar onderwijs en de daaraan inherente groei van de behoefte aan didactisch geschoolde leraren de pedagogiek ook van een concrete legitimatie voorzagen. Een en ander leidde in de jaren

217 A.G.M. van Melsen, ‘Het neo-thomisme, herleving van een schijn-dode of schijnherleving van een dode?’, in: Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen*, p. 93-98.

218 KDC, SRS, 360, *Verslag ...* (februari 1920).

219 Bedoeld werd een cursus zonder examen; krachtens de wet kon op pre-kandidaatsniveau niet in de wijsbegeerte worden geëxamineerd.

220 E. Mulder, *Beginsel en beroep. Pedagogiek aan de universiteit in Nederland 1900-1940* (z.p. 1989), p. 14-16.

221 Zie Mulder, *Beginsel en beroep*, p. 14-19.

1910 tot de instelling aan alle openbare universiteiten van leerstoelen in de pedagogiek, zij het voorlopig niet meer dan bijzondere of buitengewone. Gelet op de praktische dimensie (de opleiding van leraren) en het ethische aspect van de pedagogiek kon de Katholieke Universiteit uiteraard niet achterblijven. Katholieken hadden sinds 1900 zo hun eigen partij in de opmars van de pedagogiek meegeblazen; het nut van de “verdieping van onze katholieke onderwijzers en leraars, en zo van ons hele katholieke onderwijs” was onomstreden.²²² De Commissie van Voorlichting noemde het vak kortweg van “algemeene betekenis”.

Des te opmerkelijker was de aanwezigheid van de empirische en toegepaste psychologie in het vakkenpakket. Genoot de eveneens sinds enige jaren opgekomen psychologie in het algemeen bij menig katholiek leider een bedenkelijke reputatie vanwege haar veelal anti-religieuze strekking en daarmee haar gevaar voor geloof en zeden,²²³ aan de experimentele zielkunde kleefde nog het extra bezwaar dat zij ‘een bij uitstek positivistische en materialistische geest ademde’.²²⁴ Dat de psychologie in Nijmegen vanaf het begin zou worden beoefend, was vooral te danken aan Hoogveld. Van huis uit filosoof en theoloog had hij zich sinds enige jaren met vrucht verdiept in de pedagogiek en in de wijsgerige psychologie; beide vakken behoorden in 1923 tot zijn – ellenlange – leeropdracht. Onder Leuvense invloed was hij gaandeweg tot de overtuiging gekomen dat de opvoedkunde niet goed kon worden beoefend zonder ook de experimentele psychologie erbij te betrekken.²²⁵ De Commissie van Voorlichting had dan ook in 1920 het doceren van de ‘Experimenteele Zielkunde’ – door een aparte (*in casu* buitengewoon) hoogleraar – kortweg “noodzakelijk” genoemd.²²⁶ Haar redenen hield zij, wellicht bewust, nogal vaag: het “zeer nauw verband” met de wijsbegeerte, “speciaal met de Wijsgeerige Psychologie”, en het belang “voor alle faculteiten”. Maar zelfs aan de psychologie zouden de bisschoppen, ondanks het omstreden karakter van dat vak, geen woord vuil maken, tenminste niet in de documenten. Dat juist de gewaardeerde Hoogveld zo zwaar tilde aan de verschijning van de psychologie in het Nijmeegse curriculum, en dat hij daarin brede steun ondervond, onder meer van onderscheiden lieden als Beysens en Schrijnen, is daar waarschijnlijk niet vreemd aan geweest. Hoe het zij, het feit dat de psychologie in 1923 een plaats kreeg, vormt een zuivere illustratie van de open wetenschappelijke houding van de grondleggers van de universiteit. De Katholieke Universiteit

222 Abma, ‘*Methodisch zonder confessie*’, p. 21–22.

223 W. Berger en J. Janssen, ‘De katholieken en hun psychologie. De geschiedenis van een problematische relatie’, in: Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen*, p. 25–28.

224 Abma, ‘*Methodisch zonder confessie*’, p. 18.

225 Abma, ‘*Methodisch zonder confessie*’, p. 22–23.

226 KDC, SRS, 360, *Verslag ...* (februari 1920).

liep zelfs enigermate voorop; in chronologisch opzicht was zij de tweede universiteit in Nederland (na Utrecht) waar de mogelijkheid werd geboden wijsbegeerte met als hoofdvak psychologie te studeren.²²⁷

Aan de afdeling Wijsbegeerte en Paedagogiek werden vier docenten verbonden, twee gewoon en twee buitengewoon hoogleraren (naast Hoogveld de mysticus en filosoof T. Brandsma o.carm., de filosoof P.V. Sormani en de empirisch psycholoog F. Roels), waarmee zij de meeste soortgelijke afdelingen aan de openbare universiteiten ruim in omvang overtrof.²²⁸

Ook de afdeling Letteren en Geschiedenis was royaal bemeten. Met haar vijftien docenten (van wie er overigens drie, Mulder, Steffes en Baumstark, ook in de theologische faculteit waren benoemd) kon zij de vergelijking met de meeste van haar zusterafdelingen aan de andere universiteiten gemakkelijk doorstaan.²²⁹ Het was mogelijk doctoraal examen af te leggen in de klassieke, Nederlandse, Romaanse, Germaanse of Semitische taal- en letterkunde, in de geschiedenis, de kunstgeschiedenis en archeologie, de algemene taalwetenschap of de vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap.

Men had ernaar gestreefd de afdeling een sterk cultuurhistorisch karakter te geven.²³⁰ Schrijnen had erop toegezien dat de 'klassieke sectie' degelijk was ingericht, waarbij de aandacht met name uitging naar de "Oudchristelijke cultuur (letteren, kunst, privaatleven, enz.)".²³¹ In een – gedeeltelijk mislukte – poging tot wetenschappelijke differentiëring werd afgeweken van de aan de andere universiteiten bestaande indeling "in Graecus en Latinis, in Germa-

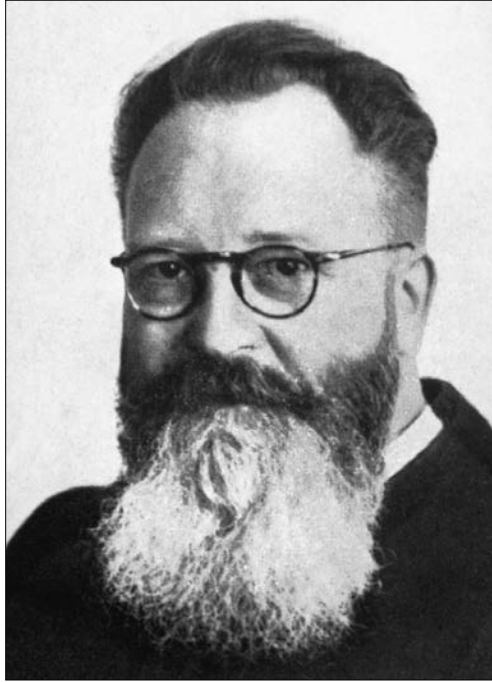
227 L.K.A. Eisenga, *Geschiedenis van de Nederlandse psychologie* (Deventer 1978), p. 117.

228 Raadpleging van de diverse studiegidsen van de universiteiten leert dat in Groningen, Leiden en Amsterdam toentertijd twee hoogleraren in deze afdeling werkzaam waren. Utrecht had er, de buitengewoon hoogleraar volkenkunde meegerekend, vijf. Aan de Vrije Universiteit was er één (bijzonder) hoogleraar in de wijsbegeerte.

229 Leiden telde in deze afdeling, inclusief zijn sterke Indische filiaal, 32 docenten, de Amsterdamse Gemeentelijke Universiteit negentien, Utrecht vijftien, Groningen veertien, de Vrije Universiteit zeven.

230 Er werd onderwijs gegeven in de volgende vakken: interpretatie van Griekse en Latijnse teksten, geschiedenis van de Griekse en Latijnse taal, Griekse en Latijnse letterkunde, hymnologie, vulgair Latijn, patristisch Latijn en kerklatijn, staatkundige geschiedenis van de oudheid, Griekse en Romeinse staatsinstellingen, Griekse en Romeinse archeologie, algemene taalwetenschap, vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap, Nederlandse taal- en letterkunde, middelnederlands, zeventiende-eeuwse letterkunde (met name Vondelstudie), Gotisch, Oudnoors, Oudsaksisch, Hoogduits, Engelse en Franse taal- en letterkunde, Keltische taal- en letterkunde en cultuurgeschiedenis, Sanskriet en de 'cultuurgeschiedenis van Voor-Indië', Semitische taal- en letterkunde, Koptische taal- en letterkunde, Hebreeuwse en Arabische cultuurgeschiedenis, wijsbegeerte van de geschiedenis, vaderlandse en algemene geschiedenis van de middeleeuwen en nieuwere tijden, paleografie en diplomatiek, schoonheidsleer en kunstgeschiedenis, Nederlandse volkskunde.

231 KDC, SRS, 360, *Verslag ...* (februari 1920).

Prof.dr. Al.P.H.A. Slijpen SJ (1884-1940), hoogleraar Romeinse geschiedenis en Latijnse letterkunde.

nist en Neerlandicus”. In plaats daarvan werden hoogleraren benoemd in de ‘Latijnsche en Grieksche *Taalkunde*’ (Schrijnen zelf – die ook de algemene taalwetenschap en een reeks andere vakken voor zijn rekening nam) en in de ‘Latijnsche en Grieksche *Letterkunde*’ (respectievelijk Al.P.H.A. Slijpen SJ en J.Ph.E. Drerup), en zo ook in het Frans (de taalkundige B.H.J. Weerenbeck en de letterkundige J. Dagens) en het Duits (Th.L.J.A.M. Baader respectievelijk W. Kosch), waarbij taal- en letterkunde tezamen werden geacht “te omvatten de geheele cultuur”. Om uiteenlopende redenen was men genoodzaakt die ambitie te laten varen voor wat betreft het Nederlands (taal- en letterkunde werden verzorgd door één hoogleraar, Van Ginneken, die overigens ook vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap en Sanskriet doceerde), het Engels (aanvankelijk alleen taalkunde gegeven door Baader, die dat ruim een jaar later zou overdragen aan de in 1923 nog niet gepromoveerde, maar al wel geoormerkte A. Pompen OFM), het Keltisch (ook Baader) en het Semitisch (de al genoemde Baumstark).

De goede vertegenwoordiging van de moderne talengroep, Duits, Engels en Frans, was voor die tijd ronduit opmerkelijk. Pas met het Academisch Statuut van 1921 was het mogelijk geworden in de Romaanse, Germaanse en Slavische taal- en letterkunde langs de normale weg te studeren en te promove-

Prof.dr. Aurelius C.G.M. Pompen OFM (1879-1967), hoogleraar Engelse taal- en letterkunde.

ren, althans als die vakken werden gedoceerd. Dat laatste gebeurde tot dusver alleen behoorlijk in Groningen en aan de universiteit van Amsterdam; in Leiden en Utrecht was de sectie moderne talen “nagenoeg onontwikkeld”,²³² aan de Vrije Universiteit zelfs non-existent. De stichters van de Katholieke Universiteit hechtten grote waarde aan de moderne talen, uiteraard omwille van het grote nut ervan voor het katholieke onderwijs, maar ook omdat zij hoopten op een extra toevloed van studenten.²³³ Nijmegen kwam met zijn onderwijs in de levende talen in 1923 meteen – à la Van Ginneken’s ideaal uit 1905 – aan de spits in Nederland, hetgeen bij sommigen bewondering afdwong (Huizinga wees er in dit verband op dat Nijmegen als enige de roep der tijden verstond²³⁴), terwijl anderen hun jaloezie nauwelijks konden onderdrukken.²³⁵

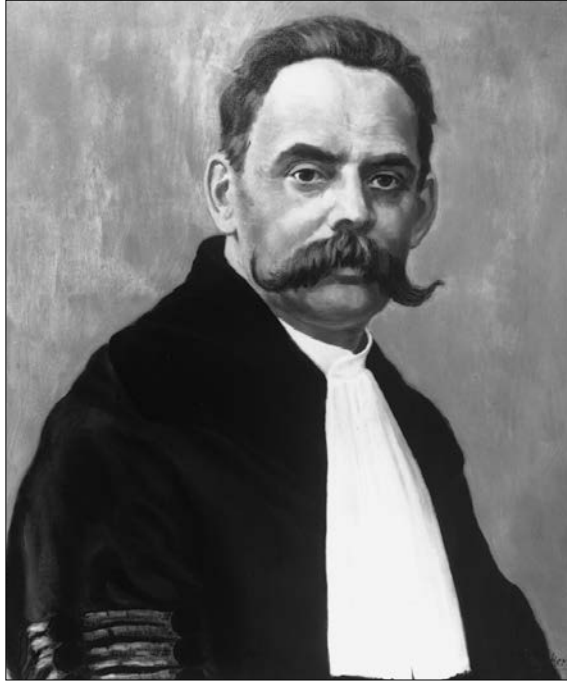
Haast vanzelfsprekend was ook aan de historische vleugel van de letterenfaculteit veel aandacht besteed. De geschiedenis was sinds de dagen van de negentiende-eeuwse amateur-historicus W.J.F. Nuyens, de pionier der katholieke geschiedschrijving, het wetenschapsterrein bij uitstek in dienst van de

232 J. Huizinga, ‘Belachelijke achterstand’, in: *Verzamelde werken VIII*, p. 393.

233 KDC, SRS, 360, Schrijven aan Van de Wetering, 13 april 1922.

234 Huizinga, ‘Belachelijke achterstand’, p. 396.

235 Typerend, ook voor de anti-Nijmeegse stemming in sommige kringen, was een ingezonden brief van zekere ‘Academicus’ in een toonaangevende liberale krant, die aldus eindigde: “Ondertusschen wordt de schoone plaats van onze eerste Universiteit langzaam en zeker door de Nijmeegsche R.C. Universiteit ingenomen. Reeds nu overtreft ze Leiden op ’t gebied der moderne talen ver en als de bezuinigersbijl zoo doorgaat, dan krijgt ze ook op ander gebied goede kansen” (Academicus, ‘De Leidsche Universiteit in de 20ste Eeuw’, in *NRC*, 13 oktober 1924).

Prof.dr. H.F.M. Huijbers (1881-1929), hoogleraar algemene en vaderlandse geschiedenis.

emancipatie. Nuyens had indertijd een “reconstructie der vaderlandsche geschiedenis in katholieke zin” voor ogen gestaan; door middel van nauwgezet bronnenonderzoek naar met name de Opstand wilde hij de ‘orangistisch-calvinistische geschiedbeschouwing’ aan de kaak stellen, of op zijn minst nuanceren, om aan te tonen dat de katholieken ‘er evenveel recht op hadden Nederland te heten als de niet-katholieken’.²³⁶ Met vrucht, want hoewel Nuyens verre van onfeilbaar was, waren zijn analyses zo degelijk onderbouwd dat bijvoorbeeld de liberaal Robert Fruin, ‘de vader der Nederlandse geschiedschrijving’, er met bewondering over had gesproken. De weinig talrijke wetenschappelijk geschoolde katholieke historici die rond 1920 actief waren (het ‘tekort’ was nog groot, te meer daar geschiedenis pas met de invoering van het Academisch Statuut een afzonderlijke universitaire opleiding werd), kunnen worden beschouwd als Nuyens’ epigonen, zij het dat de meesten zijn talent

²³⁶ J.A. Bornewasser, ‘Geschiedbeoefening en katholieke geloofsovertuiging in verschuivend perspectief’, in: Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen*, p. 42-52. Zie ook A.E.M. Janssen, ‘Thijm en Nuyens: over een esthetisch en moreel beproefde vriendschap’, in: P.A.M. Geurts e.a. (red.), *J.A. Alberdingk Thijm 1820-1889. Erflater van de negentiende eeuw* (Baarn 1992), p. 233-263.

ontbeerden. Hun tamelijk enge, maar gezien de omstandigheden begrijpelijke, doel was eerst en vooral ‘de katholieke waarheid’ boven halen. Anders dan Nuyens deden zij dat inmiddels veelal met een, door het eigen geloof ingegeven, geborneerde pretentie van wetenschappelijke superioriteit boven andersdenkenden. Dat de geschiedbeoefening zich niet leent voor het ontdekken van ‘de’ waarheid en evenmin voor het kunnen formuleren van ‘het’ katholieke standpunt over bepaalde kwesties, was een inzicht dat pas later veld zou winnen. H.F.M. Huijbers werd belast met een leeropdracht algemene en vaderlandse geschiedenis der nieuwere tijden. Zijn niet geringe streven was te komen tot een “ontzaglijke synthese (van een) Katholieke Vaderlandsche Geschiedenis”.²³⁷

Er waren in die tijd echter ook al minder apologetische, minder defensief polemische geluiden waarneembaar. Van der Velden, die werd benoemd tot hoogleraar in de ‘geschiedenis der latere Middeleeuwen vooral in verband met het humanisme en de Renaissance, en de oorkondeleer’, gaf blijk van een open, onbevooroordeelde houding, typerend voor de grondvesters van de universaliteit. Ook hem stond een nieuwe algemene geschiedenis geschreven door katholieke geleerden voor ogen, maar die auteurs moesten dan wel getuigen van “mild verdraagzaam inzicht” en “oordeelkundig in rustige onbevangenheid” te werk gaan. Het is Van der Velden zelf niet vergund geweest die opdracht in te lossen; ten detrimente van de geschiedwetenschap en van de universaliteit kwam hij in juli 1923 op veertigjarige leeftijd te overlijden.²³⁸

Van der Velden was tevens voorbestemd geweest de bibliothecaris te worden. In die hoedanigheid kon hij nog voor de opening in oktober 1923 worden vervangen, door H. de Vries de Heekelingen, maar zijn leeropdracht zou voor het grootste deel voor altijd in het luchtledige blijven (De Vries de Heekelingen werd bekleed met een hoogleraarschap in de hulpwetenschappen diplomatiek en paleografie). Het had in de bedoeling gelegen Van der Velden min of meer aanvullend onderwijs te laten geven op dat van Mulder, die de algemene en vaderlandse geschiedenis der Middeleeuwen ging doceren. Met name de Middeleeuwen mochten zich sinds de negentiende eeuw, om legitimerende en emancipatorische redenen, verheugen in een grote belangstelling van katholieke zijde, vooral van amateur-historici. Men wilde de ‘katholieke’ Middeleeuwen in ere herstellen om daarmee de verbondenheid van de katholieken met het vaderland ‘historisch te funderen’.²³⁹ De vaderlandse geschiedenis en cultuur waren immers niet met de Reformatie en de Tachtigjarige Oorlog,

237 Geciteerd bij Bornewasser, ‘Geschiedbeoefening’, p. 46.

238 Aldus werd “onze eerste academische plechtigheid (...) een lijkdienst”, Schrijnen, *Eigen kultuur*, p. 9.

239 P. Raedts, ‘Katholieken op zoek naar een Nederlandse identiteit’, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 107(1992), p. 713-725; citaat op p. 714.

maar in de Middeleeuwen begonnen. Bij gevolg hadden niet de protestanten, maar de katholieken de ‘oudste adelbrieven’ voor het Nederlandschap.²⁴⁰ Om kort te gaan, ofschoon het in de documenten niet met zoveel woorden werd gezegd, was het, gegeven die bijzondere, katholieke belangstelling voor de Middeleeuwen, geen toeval dat Nijmegen een afzonderlijke leeropdracht in de middeleeuwse geschiedenis kreeg; de tweede in Nederland, opnieuw na Utrecht. Was Van der Velden niet overleden, dan zou de Katholieke Universiteit zelfs twee hoogleraren in de mediaevistiek hebben gehad.

Overigens hielden ook andere hoogleraren uit de letterenfaculteit zich bezig met geschiedenis in brede zin. De classici doceerden de staatkundige geschiedenis van de Grieken en de Romeinen, Steffes de godsdienstige. Brandsma gaf zowel de geschiedenis van de wijsbegeerte als de wijsbegeerte van de geschiedenis. Dit laatste vak was een toegevoegd – want niet in het Academisch Statuut genoemd – onderdeel van het kandidaatsexamen geschiedenis, bedoeld om de Nijmeegse student breder te vormen. Gerard Brom doceerde als buitengewoon hoogleraar in de schoonheidsleer en in de kunstgeschiedenis. Zoals gezegd werd de kerkgeschiedenis in de theologische faculteit verzorgd door Franses en Mulder.

Er waren nog meer bijzonderheden, zoals enerzijds het ontbreken van hoogleraren aardrijkskunde – toch ook belangrijk voor het middelbaar onderwijs – en volkenkunde, die elders veelal wel te vinden waren (uit zuinigheid werd de sociale aardrijkskunde toevertrouwd aan “een der historici”, *in casu* Mulder) en anderzijds een apart lectoraat in de ‘Zeventiende-eeuwsche letterkunde, met name Vondelstudie’, bekleed door B.H. Molkenboer OP. Met dat laatste werd de sinds de negentiende eeuw bestaande voorliefde van katholieken (bevorderd door met name Alberdingk Thijm²⁴¹) voor de bestudering van de werken van ‘s Lants outste en grootste poët’ op academisch plan gebracht.

Met de inrichting van de faculteit der Rechtsgeleerdheid had Schrijnen “verreweg de meeste moeite” gehad,²⁴² vooral omdat het arsenaal van professorabele juristen waaruit hij kon putten, beperkt van omvang bleek. De Commissie van Voorlichting had dat al min of meer aan zien komen toen zij er in haar *Verslag* nadrukkelijk op wees dat “de meest doelmatige indeeling” van de faculteit afhankelijk zou gaan worden van “de personen onder wie de functies zullen worden verdeeld”²⁴³ – een overigens ook bij de zusterfaculteiten in den lande bekend fenomeen. Uiteindelijk werden benoemd: vier gewoon hoogle-

²⁴⁰ Bornewasser, ‘Geschiedbeoefening’, p. 43.

²⁴¹ G. Brom, *Herleving van de wetenschap in katholiek Nederland* (’s-Gravenhage 1930), p. 56-68.

²⁴² KDC, Archief Brom, Schrijnen aan Brom, 9 juli 1920.

²⁴³ KDC, SRS, 360, *Verslag* ... (februari 1920).

Prof. mr. E.J.J. van der Heijden (1885-1941), hoogleraar burgerlijk recht, handelsrecht en rechtsgeschiedenis.

raren, de civilist en rechtshistoricus E.J.J. van der Heijden, de staatsrechtkundige J.H.P.M. van der Grinten (de voormalige gemeentesecretaris van Nijmegen), de generalist J.H.P. Bellefroid en de economisch georiënteerde jurist Ch.A.M. Raaijmakers SJ, een buitengewoon hoogleraar, de strafrechtkundige W.P.J. Pompe, en twee lectoren, G.M.G.H. Russel (Romeins recht) en A.P. Louwers (huwelijksgoederen- en erfrecht). Met een aantal van zeven docenten was de faculteit dan wel niet groot, maar ook niet bezwaarlijk klein,²⁴⁴ hetgeen niet weg nam dat enkelen, met name Van der Heijden en Bellefroid, waren opgescheept met immense leeropdrachten.

Twee door de Commissie van Voorlichting voorziene posten bleven onbezet. Een lector voor het fiscaal en notarieel recht was eenvoudig niet gevonden. Voor de criminele psychologie en psychiatrie was wel een bereidwillige kandidaat opgespoord, de Groningse arts J. Schulte, maar om niet te achterhalen redenen had de beoogd curator Boekelman zodanige bezwaren tegen de be-

²⁴⁴ Leiden had 12 docenten (van wie er drie zich bezighielden met Nederlands-Indisch of Zuid-Afrikaans recht), de universiteit van Amsterdam tien, Utrecht acht, Groningen zes en de Vrije Universiteit vier.

treffende persoon dat deze ten langen leste niet werd benoemd. Dat was voor de organisatoren een lelijke streep door de rekening. De Commissie van Voorlichting had enigszins overmoedig gesteld dat “noch de magistratuur, noch de balie” haar taak naar behoren kon vervullen zonder onderlegd te zijn in de criminele psychologie en psychiatrie. Men had er een vooruitstrevende indruk mee willen maken.²⁴⁵ *De facto* waren deze disciplines immers nog maar jonge loten aan de rechtswetenschappelijke boom (alleen aan de universiteit van Amsterdam werd iets soortgelijks gedoceerd). De vacature werd ook niet opgevuld en dat gaf voedsel aan het vermoeden dat Boekelmans bezwaar tegen Schulte in werkelijkheid een voorwendsel was om de ‘gevaarlijke’ criminele psychologie en psychiatrie uit Nijmegen te weren. Het zou tot na de Tweede Wereldoorlog duren vooraleer het vak, dan onder de titel forensische psychiatrie, in een Nijmeegse leeropdracht onderdak vond.

Het curriculum sloot nauw aan bij dat van de zusterfaculteiten.²⁴⁶ Het kandidaatsexamen omvatte de inleiding tot de rechtswetenschap, de historische ontwikkeling van het recht en de grondbeginselen van de staathuishoudkunde. Verschillen waren er niettemin ook. Het Academisch Statuut sprak sec van ‘inleiding tot de rechtswetenschap’, die blijkens een toelichting van “deels wijsgeerige, deels historische” aard kon zijn.²⁴⁷ In Nijmegen echter werd, meer dan aan de meeste andere universiteiten, de rechtsfilosofie als een “belangrijk onderdeel van de rechtsgeleerde studieën” beschouwd, apart onderwezen en (verplicht) geëxamineerd, bovendien niet door een jurist maar door een filosoof (Hoogveld) – een en ander vergelijkbaar met de wijsbegeerte der geschiedenis voor historici. Bij het doctoraalexamen Nederlands recht konden studenten de klassieke keuze maken tussen de privaatrechtelijke en de publiekrechtelijke richting. Voorts was het mogelijk om, zoals elders, af te studeren in een vrije studierichting. Welke richting ook werd gekozen, altijd diende men, naast twee door het Academisch Statuut gevorderde bijvakken, tentamen af te leggen in de grondbeginselen van het canonieke recht (bij Van Welie). Deze bepaling (uiteraard uniek voor Nederland) en die betreffende de rechtsfilosofie waren erop gericht de juridische studie een katholiek *cachet* te geven alsook, maar voor de stichters betekende dat hetzelfde, de studenten tot diepere inzichten omtrent het recht te brengen. Het waren uiterlijke voor-

²⁴⁵ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 13.

²⁴⁶ De vakken waarin werd onderwezen luiden: inleiding tot de rechtswetenschap, wijsbegeerte van het recht, historische ontwikkeling van het recht, staathuishoudkunde, economische sociologie, Nederlands burgerlijk recht, handelsrecht, burgerlijk procesrecht, administratief- en sociaal recht, internationaal privaatrecht, volkenrecht, Nederlands staatsrecht, Nederlands strafrecht en strafprocesrecht, canoniek recht.

²⁴⁷ H.J. Smidt, *Het Academisch Statuut. Met aantekeningen*, Uitgegeven met machtiging van Zijne Excellentie den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (Alphen aan de Rijn 1922), p. 89.

waarden; voor het innerlijke aspect konden, waar mogelijk en gewenst, alle docenten zorgdragen, vooral die in het straf- en het staatsrecht.

Zoektocht

Van alle facetten van de universiteitsorganisatie die Schrijnen voor zijn rekening nam, zat veruit het meeste werk in het zoeken naar hoogleraren en lectoren. Hij vond er uiteindelijk 32 in getal, hierboven reeds allen bij naam genoemd. Dat een hoogleraarsbenoeming vaak gepaard ging met gekrakeel, zeker wanneer het leerstoelen met een levensbeschouwelijk element betrof, was een gewone zaak, een van de gevestigde academische tradities.²⁴⁸ Wat te denken als er, zoals in Nijmegen, 32 tegelijk moesten worden benoemd? Aan vrijwel elke benoeming uit 1923, en ook aan de benoemingen die geen doorgang vonden, zat een verhaal vast. Het is hier niet de plaats om die verhalen te vertellen. Volstaan wordt met een globale schets van de moeilijkheden waarmee Schrijnen gedurende zijn vijfjarige queeste (hij was reeds in 1919 begonnen) te kampen had gekregen.

De te benoemen personen moesten aan een aantal algemene voorwaarden voldoen. Hoofdzaak was, zo schreef een van Schrijnens raadgevers – maar daarover bestond *communis opinio* –, dat er “eerste-klas-professoren” kwamen.²⁴⁹ Het verlangen bestond om de Katholieke Universiteit zeker zo goed, zo niet beter te maken dan de bestaande universiteiten. Maar dat was, gelet op het tekort aan katholieke wetenschappers, gemakkelijker gezegd dan gedaan – waarbij moet worden opgemerkt dat in die tijd ook de rijksuniversiteiten regelmatig belemmering ondervonden door een gebrek aan gegadigden. Voorts dienden de kandidaten volgens de Commissie van Voorlichting “wijsgerig-godsdienstig georiënteerd” te zijn.²⁵⁰ “Men neme geen te oude personen” en verder hadden “ceteris paribus Nederlanders de voorkeur boven buitenlanders, leeken boven geestelijken, sekulieren boven regulieren”. Met de jaren sloop nog een ander criterium binnen: de persoonlijkheid van de kandidaten. Men wilde niet met “onhandzame nummers” worden opgescheept, die de eenheid in een faculteit zouden verstoren. Dat was een erg subjectieve maatstaf; persoonlijke sympathieën en antipathieën, die Schrijnen dan wel

²⁴⁸ Aan de rijksuniversiteiten leverden de wis- en natuurkundige faculteiten en de geneeskundige faculteiten (met uitzondering van de psychiatrie) doorgaans weinig problemen op voor benoemingsinstanties. Letteren en wijsbegeerte, rechten en theologie daarentegen des te meer; O.J. de Jong, *Benoemingsbeleid aan de Rijksuniversiteiten* (z.p. 1982), 29.

²⁴⁹ KDC, Schrijnen, 57, Poels aan Schrijnen, 13 november 1919.

²⁵⁰ KDC, SRS, 367, Schrijnen, *Verslag van de Commissie van Voorlichting inzake de stichting eener R.K. Universiteit uitgebracht aan Hunne Doorluchtige Hoogwaardigheden den Aartsbisschop en de Bisschoppen van Nederland over de mogelijkheid van het bezetten der verschillende leerstoelen*, zonder datum (medio 1922); voortaan: *Verslag ...* (medio 1922).

andere betrokkenen jegens bepaalde kandidaten koesterden, gingen dan ook een grote rol spelen.

134

Ofschoon Schrijnen, naar eigen zeggen, “met de grootste behoedzaamheid” te werk ging, persoonlijk en door briefwisseling, kon hij niet voorkomen dat de zoektocht ontaardde in een ware chaos. De ‘klassieke sectie’, zijn eigen terrein, had hij reeds in 1919 rond; voor alle andere studierichtingen ging hij te rade bij “vakmensen” aan de openbare universiteiten (aan iedereen die het horen wilde, meldde Schrijnen dat hij van “andersdenkende collega’s in den lande de meeste voorkomendheid en dienstwilligheid” ondervond), bij de Katholieke Wetenschappelijke (vooral voor de juridische faculteit, waarvoor hij de hulp van Struycken en Van Schaik inriep) en zo nodig in het buitenland (met name bij de Görres-Gesellschaft, de Duitse evenknie van de Katholieke Wetenschappelijke). Was de geschiktheid van deze of gene vastgesteld, dan moest Schrijnen vervolgens door middel van referenties de “religieuze betrouwbaarheid” nagaan. Pas als ook dat in orde was bevonden, kon Schrijnen de gegadigde polsen omtrent beschikbaarheid en bereidwilligheid, maar daarbij moest hij wel de nodige slagen om de arm houden. Zo was lange tijd onduidelijk waar de universiteit zou komen (Schrijnen noemde altijd Nijmegen, maar *de facto* bleef dat tot in 1923 onzeker) en wanneer zij zou worden geopend. Bovendien, als iemand een toezegging deed, moest Schrijnen eerst de kandidaat in de Commissie van Voorlichting bespreken. Haar opdracht in dezen was het formuleren van een namenlijst die aan het beoogde – pas in juni 1923 daadwerkelijk benoemde – College van Curatoren moest worden voorgelegd. Het curatorium zou – in unanimitieit – vervolgens de officiële voordracht doen, waarna de bisschoppen, gehoord nog eens de niet-vaste leden van het bestuur van de Sint Radboudstichting, het finale oordeel moesten vellen. De feitelijke benoemingen zouden pas eind juni 1923 afkomen. Daarbij zouden zich, behoudens het geval Schulte, geen problemen voordoen, maar dat kon Schrijnen te voren niet weten.

De hindernissen lagen vooral in het eerste deel van het traject. Voor sommige vakken dienden zich, zelfs na jarenlang zoeken, maar moeilijk kandidaten aan. Tot overmaat van ramp viel het niveau van gegadigden die gemakkelijk waren gevonden bij nadere beschouwing tegen. Een *testimonium paupertatis*, luidde het oordeel van Schrijnen over de bibliografieën die Van der Velden van enkele kandidaten voor de letterenfaculteit had opgemaakt.²⁵¹ “Bijna alles in confessionele niet-vaktijdschriften en kranten”, zo zei hij verontrust; “moge onze Keizer Karel er in slagen de mensen, die vakmensen willen zijn, wat meer te doen publiceren”. Had Schrijnen eenmaal bevredigende oplossingen gevonden, dan speelden weer andere problemen op. Zo trok de godsdiensthistoricus F. Dölger vanwege het lange uitblijven van een benoeming zijn oorspronkelijke toezegging nog in april 1923 in.²⁵² Hij prefereerde

251 KDC, Schrijnen, I, Schrijnen aan Van der Velden, 22 oktober 1921.

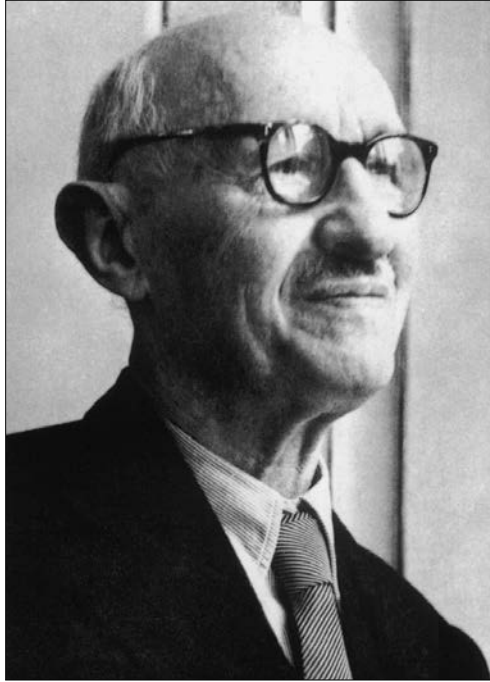
de zekerheid van een aanstelling in Munster, maar had nog wel de *courtoisie* om een alternatief aan te dragen: Steffes. Een Parijzenaar, J. Vincent, gevraagd voor de Franse taalkunde, berichtte in februari 1923 dat hij na ampel beraad toch niet zou komen, omdat zijn vrouw een hekel had aan het klimaat in Nederland. De aangewezen kandidaat voor de geschiedenis der wijsbegeerte, F.L.R. Sassen, werd, vanwege een door hem gedaan controversieel advies in zake belastingmoraal, door de aartsbisschop, onder druk van de minister van justitie D. de Geer, kort voor de benoeming van de voordracht afgevoerd.²⁵³

Voor al juristen, veelal goed verdienend in de advocatuur of het bedrijfsleven, bleken niet licht tot een professoraat te verleiden, als ze er al geschikt voor waren, want de doorsnee jurist ging na zijn studie immers terstond in de praktijk zodat er van wetenschappelijk werk niets meer kwam. Voor het burgerlijk recht, om het meest extreme voorbeeld te noemen, zegden in de loop der tijd liefst vier kandidaten na een aanvankelijke toezegging af, meestal om financiële redenen. De laatste deed dat nog in februari 1923. Schrijnen was toen gedwongen zich tot Van der Heijden te wenden, die, in 1919 gevraagd voor het handelsrecht, in 1922 ook voor het oud-vaderlands recht, nu met het uitdijen van zijn leeropdracht zijn al eerder gestelde extra salaris-eisen (een probleem op zich) nog meer kracht kon bijzetten. Het waren trouwens niet alleen juristen die financiële noten op hun zang hadden. Schermde Van der Heijden met zijn riant inkomen als advocaat, Drerup wapperde met een aantrekkelijk aanbod voor een hoogleraarschap in Keulen. Beiden waren in een vroeg stadium door Schrijnen benaderd; zij voelden wel aan hoe gewild zij waren. Eveneens om financiële redenen gaf een beoogd buitengewoon hoogleraar, Baumstark, aan alleen te willen komen als hij een ordinariaat kreeg. Onder de druk van de omstandigheden moest Schrijnen, uiteraard na overleg met de Sint Radboudstichting, aan deze eisen wel toegeven.

Ook al hadden voor de Commissie van Voorlichting leken de voorkeur boven geestelijken (Nijmegen moest vooral geen – door Van Houten voorspeld – ‘priesteruniversiteitje’ worden), toch zouden er liefst vijftien clerici worden benoemd, van wie er – in strijd ook met de onderschikkende voorwaarde – vijf seculier en tien regulier waren. De omstandigheid dat zich onder de (reguliere) geestelijkheid nu eenmaal relatief veel academici bevonden, is daarop ongetwijfeld van invloed geweest. Minstens zo zwaar woog Schrijnens opdracht om “zoo voorzichtig en zuinig mogelijk” te opereren. Geestelijken kostten eenvoudig minder dan leken en regulieren weer minder dan seculieren. De gewone “hoogleeraren-leken” genoten een jaarsalaris overeenkomstig de rijksregeling, aanvangend met f 7500, oplopend tot f 9000 (zij het onder standplaatsaf-trek van vier procent, omdat Nijmegen een “stad tweede klasse” was). Seculie-

252 KDC, Schrijnen, 27, F. Dölger aan Schrijnen, 30 april 1923.

253 C.E.M. Struyker Boudier, *Een man van de geest. Hoofdstukken over leven en werken van Ferdinand Sassen* (Nijmegen 1907), p. 26-27.

Prof.dr. W. Kosch (1879-1960), hoogleraar Duitse letterkunde.

ren werden verondersteld eigen huis en huishouding te bekostigen; hun salaris ving aan met *f* 5500 en liep op tot *f* 6500. De regulieren werden geacht in een “klooster, studiehuis of door samenwoning billijk kost en inwoning te kunnen genieten” en ontvingen een vergoeding van *f* 3500, oplopend tot *f* 4500. Dat het clericale element in het *corpus doctum* mede om financiële reden zo aanzienlijk was, moge blijken uit het verslag van een vergadering uit 1920, waarin louter om zuinigheidsmotieven toen al een getal van vijftien te benoemen geestelijken werd genoemd.²⁵⁴ Al met al kon Nijmegen met reden als een ‘priesteruniversiteitje’ worden aangewezen, terwijl er omgekeerd even goede redenen waren om dat te ontkennen.

De komst van clerici bracht weer geheel eigen complicaties met zich mee, vooral omdat hun respectieve superieuren toestemming voor de benoemingen dienden te verlenen. Erg scheutig waren de grote orden die traditiegetrouw intellectuelen voortbrachten niet, althans die indruk wekten ze. De jezuiten stelden slechts “met bloedend hart” vier hoogleraren ter beschikking.²⁵⁵ Zij

²⁵⁴ KDC, SRS, 360, ‘Kort verslag van de Vergadering van de niet-vaste leden van het Bestuur der Sint Radboudstichting met de Commissie van Overleg in zake de oprichting van eene R.K. Universiteit’, 1 december 1920.

verzekerden “volstrekt niet tuk op vele hoogleeraarskatheders” te zijn, maar “voor iets groots als een Katholieke Universiteit in Nederland (mocht) geen offer te zwaar zijn”.²⁵⁶ Ook de generaal van de dominicanen was bereid een viertal hoogleraren voor de universiteit “af te staan”, maar dan wel op voorwaarde dat de drie leerstoelen in de theologische faculteit waarop een ordegeenoot werd aangesteld, dogmatiek, moraaltheologie en nieuw-testamentische exegeze, “blijvend aan de Orde der Dominicanen” werden opgedragen.²⁵⁷ Dat ging de bisschoppen te ver; een compromis werd gevonden in de statutaire bepaling dat de respectievelijke orden bij een vacature een aanbevelingsrecht kregen.²⁵⁸

De orden hadden uiteraard ook zeggenschap over welke *personen* zij afstonden. Bereidwillig als de jezuiteten waren vier hoogleraren naar Nijmegen te zenden, het ging niet in alle gevallen om de gevraagde namen. De terughoudendheid van de redemptoristen was zelfs absoluut. De generaal van deze congregatie sprak kortweg zijn veto uit over een benoeming van W.J.A.J. Duynstee, die in aanmerking kwam voor het burgerlijk recht of voor het canonic recht. Tegen de al lang geplande benoeming van de Belgische dominicaan F. Vosté op de leerstoel exegeze van het nieuwe testament bestonden in de orde in februari 1923 plotseling “bezwaren van politieke aard”.²⁵⁹ Over Jansen, door de dominicaner orde aangedragen als alternatief, werd vervolgens weer door Bisleti gemurmureerd, omdat de aanbevolene zijn opleiding gedeeltelijk had genoten in de École Biblique te Jeruzalem, een school die bekend stond als een bolwerk van modernisme. Op advies van Eras zond Van de Wetering een schrijven naar Rome waarin werd uiteengezet dat heus “naar een professor van een andere school” was gezocht, maar dat die niet was gevonden. Ter geruststelling werd daaraan toegevoegd dat Jansen naar de overtuiging van het episcopaat “toch oprecht orthodox en zeer gematigd” was.²⁶⁰

Hoewel uit de documenten niet blijkt dat Schrijnen er rekening mee hield, was de regionale herkomst van de Nederlandse hoogleraren keurig over het land gespreid. Behalve uit Drenthe, Overijssel en Zeeland, waren de hoogleraren uit alle provincies geboortig; vijftien van boven de zo teergevoelige Moerdijkgrens, negen van eronder. Die gelijkmatige verdeling van herkomst droeg nog bij aan het nationale karakter van de universiteit. Maar onder degenen die de selectie hadden doorstaan, bevonden zich ook acht buitenlanders: vijf

255 KDC, Schrijnen, 51, R. van Oppenraaij SJ (assistent van de Generaal van de Jezuitenorde) aan Schrijnen, 16 december 1922.

256 KDC, Schrijnen, 27, R. van Oppenraaij SJ aan Schrijnen, 18 september 1922.

257 KDC, Schrijnen, 51, Schrijnen aan Van de Wetering, 13 december 1922.

258 In tegenstelling tot de jezuiteten en dominicanen stonden de franciscanen en de carmelieten met graagte ordegenoten voor een professoraat beschikbaar.

259 KDC, SRS, 367, Prinzen aan Van de Wetering, 7 februari 1923.

260 KDC, SRS, 651, Eras aan Van de Wetering, 1 juli 1923; Van de Wetering aan Bisleti, 6 juli 1923.

Duitsers (Drerup, Heinisch, Steffes, Baader en Baumstark), een Fransman (Dagens), een Oostenrijker (Kosch) en een Belg (Bellefroid). Aan de uitgesproken voorkeur van Nederlanders boven buitenlanders had Schrijnen zich dus evenmin strak gehouden als aan de voorkeur voor leken boven geestelijken. Soms was hij er eenvoudig toe gedwongen geweest over de landsgrenzen te zoeken (zoals voor de Franse letterkunde – Dagens –, of voor het Engels, een speurtocht die zonder bevredigend resultaat bleef), soms zag hij de kans schoon om met een buitenlandse renommée de universiteit extra allure te geven (zoals met Drerup en Kosch); “we kunnen toch niet met zoo goed als allen homines novi beginnen?” Hoe dan ook, met een kwart aan buitenlandse hoogleraren kreeg Nijmegen meer dan enige Nederlandse universiteit een internationaal tintje. In de vaderlandse academies bestond sinds de negentiende eeuw de traditie om liever geen buitenlanders aan te trekken; dat was immers “niet wenschelijk (...) voor den roem der wetenschap en de opleiding der studenten”.²⁶¹

Voor Schrijnen bracht het speuren op vreemd grondgebied andermaal bijzondere problemen met zich mee, vooral gelegen op het vlak van de wetenschappelijke en morele referenties. Dat gold te meer inzake de vele – aanstormende – geleerden, meestal uit Duitsland, die, via de wandel vernomen hebbend van Schrijnens speurtocht, zichzelf bij Schrijnen kandideerden. Overigens zou niemand uit deze categorie worden benoemd. Moesten alle hoogleraren idealiter “én zuiver in de leer én van echt katholieke levensopvatting en levenswijze” zijn, voor de buitenlanders stelde bisschop Diepen een en ander zelfs “absoluut te eischen als *conditio sine qua non*”. Met “de Franschen” was voorzichtigheid dubbel geboden, omdat zij naar het oordeel van de Bossche prelaat “in dat opzicht nogal gauw tevreden” waren.²⁶² Uit Duitsland verkreeg Schrijnen zoals gezegd aanbevelingen van de Görres-Gesellschaft, maar ook kardinaal M. von Faulhaber spande zich in dezen ten dienste van de Nijmeegse universiteit in.²⁶³

In dit labyrint van moeilijkheden gecreëerd door het klassieke ‘tekort’, de opgelegde spaarzaamheid, het grote aantal om uiteenlopende redenen afgebroken procedures, de wensen van de orden, de persoonlijke voorkeuren, het grote aantal – nagenoeg onbekende – vreemdelingen, alsook het noodlot (Van der Velden), moest Schrijnen zijn weg vinden om, stad en land afreizend, een gezelschap bijeen te garen dat aan de gestelde voorwaarden voldeed. Daarbij kwam nog dat hij onder almaar toenemende tijdsdruk stond. De samenstelling van de faculteiten diende bij voorkeur zo spoedig mogelijk na oktober 1922 bekend te worden gemaakt, ten laatste in de lente van 1923, de tijd waarin aan-

²⁶¹ Citaat van minister Kappeyne van de Coppello in de Tweede Kamer, 2 november 1877 (De Jong, *Benoemingsbeleid aan de Rijksuniversiteiten*, p. 6–7).

²⁶² KDC, Schrijnen, 60, Diepen aan Schrijnen, 10 november 1922.

²⁶³ KDC, SRS, 367, *Verslag ...* (medio 1922).

komende studenten hun beslissing over de te bezoeken universiteit zouden nemen. “Denk u in een vader die beslissen moet. Deze moet toch absoluut zekerheid hebben omtrent de gelijkwaardigheid van de nieuwe faculteit met de bestaande”, zo schreef een behulpzame jurist niet zonder realiteitszin, maar de druk nog opvoerend.²⁶⁴ Dat Schrijnen door de buitenlanders in de loop van 1923 ook nogal eens werd aangezocht als middelaar bij de aankoop van woningen, kon hij er nog wel bij hebben.

Net zoals Schrijnen er niet in slaagde de samenstelling van de faculteiten op tijd rond te krijgen (de benoemingen zouden pas, zoals gezegd, eind juni bekend worden gemaakt), zo gelukte het hem evenmin om, zoals is gebleken, alle gestelde voorwaarden even scherp in het oog te houden. Na verloop van tijd zou voorts blijken dat zich wel degelijk enkele ‘onhandzame nummers’ onder de 32 hooggeleerden bevonden. Aan het leeftijdscriterium hield Schrijnen echter streng de hand. De gemiddelde leeftijd van de docenten bedroeg in 1923 ruim 43 jaar (Dagens was met zijn 28 jaar de jongste, Sormani – een noodgreep in de lente van 1923, omdat Sassen niet mocht komen – de oudste met 64) en dat was, uiteraard zonder dat Schrijnen dat besepte, precies de gemiddelde leeftijd van hoogleraren bij hun benoemingen in Nederland.²⁶⁵ Het gros van de docenten was geboren in de jaren 1870–1880. Zij hadden rond 1900 gestudeerd en de jaren des onderscheids bereikt; vrijwel allemaal waren ze aangeraakt door de geest van de Katholieke Wetenschappelijke dan wel van de Görres-Gesellschaft.

Van alle docenten hadden er eenentwintig hun studie aan een openbare universiteit verricht, negen aan een bijzondere universiteit, terwijl er twee, De Langen Wendels en Molkenboer, hun opleiding geheel binnen de dominicaner orde hadden genoten. Allen tezamen brachten zij een pak aan ‘neutrale’, ‘katholieke’ en internationale wetenschappelijke achtergrond met zich mee, uit Utrecht (waar er vijf hadden gestudeerd), uit Amsterdam (vier), uit Leiden (twee) uit Groningen (een), uit Rome (drie), uit Fribourg (drie), uit Leuven (drie), uit München (drie) en voorts uit Jeruzalem, Breslau, Berlijn, Munster, Parijs, Wenen, Praag, Konstanz. Elf van hen betraden met hun komst naar de Nijmeegse academie geen onbekend terrein; een zevental was reeds elders professor geweest, de overige vier lector of privaat-docent. Van vijftien anderen kan worden gezegd dat zij minstens enige doceerervaring op niveau bezaten, afkomstig als zij waren van gymnasia, seminaries, kloosterscholen of de R.K. Leergangen. Zes professoren in de dop werden meteen in het diepe gegooid.

Tezamen met de 189 studenten die zich voor het studiejaar 1923–1924 inschreven (11 in de theologie, 66 in de rechten, 112 in de letteren), vormden de

²⁶⁴ KDC, Schrijnen, 27, R.B. Ledeboer aan Schrijnen, 22 februari 1923.

²⁶⁵ Jensma en De Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs*, p. 25.

Hoogleraren en bestuurders van de R.K. Universiteit bij gelegenheid van het eerste lustrum in 1928. V.l.n.r. op de eerste rij: prof.dr. J.Ph.E. Drerup, mgr.prof.dr. J.C.F.H. Schrijnen, prof.mr. Ch.A.M. Raaijmakers SJ, rector magnificus mgr.prof.dr. J.H.E.J. Hoogveld, president-curator F.M.A. van Schaeck Mathon, mgr. A.F. Diepen, curator dr. W.A. Boekelman, curator mr. W.M. van Lanschot, mr. C. Prinzen (secretaris van het College van Curatoren), prof.mag. R.L. Jansen OP, prof.mr. J.H.P.M. van der Grinten. Tweede rij: pedel H.M.B. Christen, moderator Ch. Hoogewegen SJ, prof.mr. B.H.D. Hermesdorf, prof.mag.dr. J.A.A.M. Kors OP, prof.dr. G.B. Brom, prof.dr. K.L. Bellon, prof.dr. A. Pompen OFM, prof.dr. J.J.A. van Ginneken SJ, prof.dr. W.J.M. Mulder SJ, prof.dr. Th.L.J.A.M. Baader, prof.mag.dr. G.P. Kreling OP, onbekend, prof.dr. Al.P.H.A. Slijpen SJ, prof.dr. Titus Brandsma OCarm. Derde rij: prof.mr. J.H.P. Bellefroid, dr. B.H. Molkenboer OP, prof.mr. W.J.A.J. Duynstee CSSR, prof. J. Dagens, prof.dr. H.F.M. Huijbers, prof.dr. F.A.M. van Welie, prof.mr. E.J.J. van der Heijden, prof.dr. J.D. Franses OFM, prof.mr. G.M.G.H. Russel, onbekend, onbekend, dr. F.J.Th. Rutten. Op de vierde rij de Senaat van het Nijmeegs Studenten Corps Carolus Magnus: J.Ph.M. van Campen, mej. D.L.J. Ivens, W.J.M. Huijnen, A.A.M. Struycken, W.E.M.C. Hamilton.

32 hoogleraren en lectoren de universiteit, de gezamenlijkheid van *magistri* en *discipuli*. Stonden de studenten voor de moeilijke opdracht hun studies aan te vangen, aan de docenten was de onmiddellijke uitvoering van de taak van de universiteit toevertrouwd. Zij allen waren op 17 oktober 1923 aanwezig in De Vereniging, waar Schrijnen in zijn *Eigen kultuur* het program van de katholieke universiteit ontvouwde. Hij onderscheidde drie doelen, waarvan het derde en hoogste doel was: het zijn van een “haard van kultuur”, zoals reeds in de vorige paragraaf besproken.²⁶⁶ Het eerste doel was “paedagogisch”: het streven naar mededeling van nuttige kennis tot het verwerven van maatschappelijke betrekkingen. Het onderwijs diende zich daarbij niet te beperken “tot

²⁶⁶ Schrijnen, *Eigen kultuur*, p. 18-25.

dorre techniek”, maar moest worden gegeven met de “scheppenden adem en bezieling” van de katholieke levensbeschouwing, “hetgeen wij als den kostbaarsten schat door het leven ronddragen”. De universiteit had echter, “ten spijt van kardinaal Newman’s beweren”, nog een “hoogere roeping” dan het mededelen van kennis: “zij is ook werkplaats van wetenschap”. Idealiter was een universiteit, zo vervolgde Schrijnen,

“een milieu van vruchtbare intellectuele samen- en wisselwerking; een wetenschappelijk centrum, waar door de docenten nieuwe gezichtseinders worden geopend, en de studenten in de methoden van het wetenschappelijk onderzoek worden ingewijd; een mikrokosmos van verstandelijke krachtsorganisatie, waar het menselijk weten nu eens in de koenste strevingen der synthese, dan weer, en meestal, door den meest nauwkeurigen détailarbeid tot dien imposanten reuzenbouw wordt opgevoerd, die de bewondering en den dank afdwingt van het verre nageslacht”.

Het was een opdracht die in wezen aan elke universiteit werd gesteld. Maar was het dan nodig een eigen, katholieke universiteit te stichten? zo vroeg Schrijnen vervolgens; sterker, was “een eigen, principiële kweekplaats van wetenschap wetenschappelijk wel toelaatbaar?” Immers, de “wetenschap der natuurlijke dingen als zoodanig (was) stellig niet konfessioneel, niet katholiek”. Weten en geloven, redelijk inzicht en het gezag van de openbaring, natuur en bovennatuur behoorden tot “een verschillende orde van dingen”. Maar “de *beoefening* van de wetenschap” kon wel katholiek zijn, aldus Schrijnen. Hoe “zwak” stond de wetenschap niet bij het onderzoek “naar het wezen der dingen”? Bij hoeveel “levensproblemen” stond zij niet “aan misgreep en dwaling bloot”? Het was ontoelaatbaar om in de wetenschap “de Openbaring niet als toetssteen” te bezigen wanneer, zo voegde hij er veelbetekenend aan toe, “de mogelijkheid daartoe bestaat”. Nog verkeerder was het “ze a priori te willen uitsluiten”, want juist daardoor zou het zelfstandig, onbevungen onderzoek “in bedenkelijke mate” worden belemmerd. Daarom had de Katholieke Universiteit “het volste recht” om in haar reglement (artikel twee) haar beginselverklaring op te nemen: “De R.K. Universiteit huldigt bij de beoefening en bevordering der wetenschap als hoogste gezag de door God geopenbaarde waarheid, waarvan zij de Roomsche Katholieke Kerk als draagster belijdt”.²⁶⁷

Desondanks vond Gerard Brom dat Schrijnen de universiteit als geheel te weinig trekken had gegeven van het ‘harmonisch geheel rondom het heiligdom’ dat Brom zelf voor ogen had gestaan.²⁶⁸ Het was Schrijnens grote ver-

²⁶⁷ Deze beginselverklaring was op verzoek van Van de Wetering door Hoogveld gecomponceerd.

²⁶⁸ Brom, *Dies Natalis*, p. 115.

dienste dat hij de Katholieke Universiteit ‘echt Nederlands van aard’ had gemaakt, maar hij was daarin te ver doorgeschooten. Beiden waren emancipator, beider rol bij de stichting was van onschatbare waarde geweest, maar volgens Brom had Schrijnen te veel toegegeven aan de neiging van emancipatoren om datgene te imiteren waarbij men zich voelt achtergesteld. Hij had zich naar Broms opvattingen ‘verhollandst’ getoond en blijk gegeven ‘te weinig scheppende verbeeldingskracht’ te bezitten. Het was de kritiek van de hemelbestormer op de pragmaticus.

De Katholieke Universiteit was in 1923 het tastbare resultaat van uiteenlopende strevingen. Apologeten, isolationisten, Poelhekkianen, apostolisch gedrevenen, assimilatie-voorstanders – allen hadden reden met de stichting van de universiteit hun wensen, voor het moment, vervuld te zien. De Katholieke Universiteit had een sterk clericaal element en een sterk lekenelement, haar wetenschappelijke opdracht was ten dele beperkt, ten dele grenzeloos, zij was het vlaggenschip van de katholieke emancipatie, de trans van de katholieke zuil, maar ook krachtens haar hele wezen – de beoefening van wetenschap – de instelling bij uitstek om de grenzen van het zuildenken te overschrijden, zij was gevestigd in een gemengde stad, symbool van het gemengde land waar zij was gesticht, zij vertoonde typisch katholieke trekken alsook typisch Nederlandse trekken, zij bood voldoende garanties voor versteviging van het eigen karakter en zij bood voldoende garanties om op te gaan in de Nederlandse academische wereld. Vandaar dat met de stichting van de universiteit aan zo’n rijke schakering van verlangens tegemoet kon worden gekomen. Vandaar ook dat de universiteit, geboren onder een ambivalent gesternte, van nature be-deeld was met interne spanningen.

HOOFDSTUK 2

Vestiging 1923-1945

I. GADEGESLAGEN DOOR THOMAS EN SCHAEPMAN

De centrale universitaire gebouwen, het hoofdgebouw aan het Keizer Karelplein en de in 1931 ingezegende aula aan de Wilhelminasingel, werden in de beste roomse iconografische traditie opgesierd met een aantal beelden en portretten die enerzijds de regelmatige bezoekers, hoogleraren en studenten, voortdurend herinnerden aan het wezen van de Katholieke Universiteit, en anderzijds de incidentele gasten, mits bedeed met gevoel voor symboliek, op aanschouwelijke wijze direct iets leerden over de instelling die zij zojuist hadden betreden. Gelegen aan het stervormige Keizer Karelplein, knooppunt van statige singels en uitvalswegen, omringd door dure villa's, De Vereniging, café-restaurant Germania en hotel Keizer Karel, weerspiegelde het hoofdgebouw, een uit 1880 daterend en van L.J.M. de Gruyter gekocht kapitaal pand, *ipso facto* de voornaamheid van de universiteit. Het bood ruimte aan het bureau van de secretaris van het College van Curatoren, de Senaatskamer, de rectoriskamer, een faculteitskamer waar ook examens werden afgenomen en het bureau van de pedel; op de eerste en tweede verdieping bevonden zich enkele kleine collegezalen. Vóór het hoofdgebouw werd in 1926 een groot bronzen beeld geplaatst van Thomas van Aquino, schutspatroom van alle katholieke universiteiten. Tezamen met het op een steenworp staande standbeeld van Bisschop Hamer en de op driehonderd meter schuin tegenover gelegen St. Jozefkerk bood Thomas geestelijk tegenwicht aan de mondaine allure van het naar provinciestedelijke maatstaven reusachtige plein. De jurist Raaijmakers, rector in 1926, meende in het afgietsel van Thomas (een geschenk van de Nederlandse provincie van de orde der dominicanen) het verlangen "van onze Moeder de H. Kerk" te zien weerspiegeld, om "dit universele genie te volgen in zijn leer als veiligen gids te midden van de talloze dwalingen van onzen tijd".¹

Maar het Thomasbeeld werd ook een bredere betekenis toebedacht. Beeldhouwer August Falise had de 'vorst der scholastieken' in zittende, docerende houding vereeuwigd. Thomas' brede voorhoofd was getekend door een "be-

1 Ch. Raaijmakers, 'Verslag van de lotgevallen der R.K. Universiteit te Nijmegen in het studiejaar 1925/1926', in: *Jaarboek RKUN 1925-1926*, p. 70.

Onthulling van het standbeeld van Thomas van Aquino voor het hoofgebouw aan het Keizer Karelplein.

zorgde, felle peinzing” (verzinnebeelding van zijn “edele intelligentie”); zijn linkerhand hield een foliant in evenwicht die lag op de leuning van zijn romaanse zetel, terwijl zijn rechterhand “met het expressief syllogistisch gebaar van duim en wijsvinger zijn scherpe *distinguo’s*” nog eens onderstreepte, aldus lector Molkenboer.² Zo beschouwd was het beeld van Thomas “een blijvende aansporing” voor alle professoren en studenten om de doctor *communis* na te volgen “in zijn vurige liefde voor de wetenschap”.³

Enigszins ten overvloede hing in de marmeren hal van het hoofgebouw nogmaals een beeltenis van Thomas van Aquino – dit keer om te benadrukken dat de theologische faculteit hem als ‘leidsman’ had gekozen. Thomas’ konterfeitsel ging hier niet alleen vergezeld van een onvermijdelijk crucifix en van een Heilig Hartbeeld (symbool van godsvrucht en onderpand van zegen), maar bovendien van een portret van Petrus Canisius, de zestiende-eeuwse jezuïet, een van de geestelijke leiders van de contrareformatie en als zodanig metafoor van de verdediging van de katholieke kerk. Als om het evenwicht in hogere zin tussen dominicanen (naar bekend behoorde Thomas tot die orde)

² B.H. Molkenboer, ‘Het Thomasbeeld van August Falise’ in: *Jaarboek der Sint Radboudstichting 1925*, p. 22-23. Het beeld staat tegenwoordig tussen het bestuursgebouw en de aula aan de Comeniuslaan.

³ Raaijmakers, ‘Verslag van de lotgevallen 1925/1926’, p. 70.

en jezuiten te bewaren, had de theologische faculteit Canisius tot haar 'patroon' gekozen, naast Thomas als 'leidsman'. Dat juist de in 1925 heilig verklaarde Canisius daar hing, had ongetwijfeld mede van doen met het feit dat hij als Petrus Kanis geboortig was geweest uit Nijmegen, waar sinds de tweede helft van de negentiende eeuw een levendige verering voor hem bestond.⁴ Petrus Canisius, eertijds oprichter en rector magnificus van de universiteit van Ingolstadt en sedert 1925 postuum begiftigd met de eretitel 'kerkleraar' (ook Thomas van Aquino bezat dit predikaat dat door de kerk slechts aan de allergrootste leermeesters werd geschonken), gold voorts als algemeen symbool van geleerdheid en als 'studentenvader'.⁵

Verder bevatte de hal een portret van Contardo Ferrini, een negentiende-eeuwse Italiaanse jurist en katholiek voorman die het samengaan van rechtsgeleerdheid en godsdienstig-wijsgerig denken en daarmee de juridische faculteit vertegenwoordigde. Of er ook een beeltenis aanwezig was van een geleerde die de faculteit der letteren en wijsbegeerte moest representeren, wordt nergens in documenten vermeld. Wellicht namen de filosofen genoeg met Thomas van Aquino en de literatoren met Contardo Ferrini, die tevens als filoloog bekendheid genoot. Het mag echter niet worden uitgesloten dat de hoogleraren uit die faculteit, met haar grote verscheidenheid aan studierichtingen, het met elkaar over een symbool niet eens konden worden, hetgeen op zichzelf al tekenend zou zijn.

In de hal hing voorts een afbeelding van de katholieke staatsman Herman Schaezman, personificatie van de katholieke strijdbaarheid ('credo pugno'), van ultramontanisme en van internationalisme, maar vooral ook van nationale politieke, maatschappelijke en culturele betrokkenheid. Het verlangen naar nationale acceptatie en integratie werd ook gesymboliseerd in het borstbeeld van koningin Wilhelmina dat in 1933 een plaats kreeg in de ontvangstruimte van de aula. "Wij katholieken, willen in vrijheid leven als goede vaderlanders", zo varieerde de rechtsgeleerde Van der Heijden, rector in het jaar van het tweede lustrum, op een oud thema.⁶ Aanhankelijkheid aan de monarchie werd in die jaren van dreigende en reële maatschappelijke ontwrichting door de katholieke bovenlaag des te nadrukkelijker gepropageerd, omdat het vorstenhuis als symbool gold van de maatschappelijke orde.⁷ De aula werd in datzelfde jaar 1933 tevens gedecoreerd met een muurschildering van Joan Collette,

4 M.J.F. Lindeyer, "Heilige Petrus Canisius, Roem van Nijmegen, Uw geboortestad, bid voor ons". Over de bevordering en de praktijk van de Canisiusverering in Nijmegen, 1864-1934', in: *Jaarboek Numaga*, 44(1997), p. 61-95.

5 W. Mulder, 'Verslag van de lotgevallen der R.K. Universiteit te Nijmegen in het studiejaar 1926/1927', in: *Jaarboek RKUN 1926-1927*, p. 119.

6 E.J.J. van der Heijden, 'De Katholieke Universiteit in 1933-1934', in: *Jaarboek RKUN 1933-1934*, p. 126.

7 Zie Bank, 'Katholieken en de Nederlandse monarchie', p. 199-200.

voorstellende de Heilige Wijsheid, symbool van de hoogste wijsheid, ver verheven boven de metafysica, alles ziende in het licht van de geopenbaarde kennis van God. Zij had volgens de kennelijk goedgemutste Van der Heijden een “zinrijke” plaats gekregen tegenover de professorenkamer, zodat zij “met kritisch oog bespieden kan, al wie daar in en uit gaat”.⁸

Worden al die heterogene symbolen bijeengevoegd, dan ontstaat een allegorie, niet per se van wat de universiteit in de eerste twee decennia van haar bestaan was, maar wel van haar ideale zelfbeeld. Uiteraard hadden niet alle symbolen evenveel zeggingskracht. Bovendien vormden de gezamenlijke hoogleraren, degenen bij wie de eerste verantwoordelijkheid lag om van de universiteit te maken wat zij wilde zijn, geen monoliet. Afhankelijk van persoonlijke overtuiging, wetenschappelijke belangstelling, individuele kwaliteiten, leeropdrachten, werd deze of gene hoogleraar meer door het ene verzinnebeelde ideaal geïnspireerd dan door het andere. Twee konterfeitsels echter voerden in hun herkenbaarheid de boventoon: het beeld van Thomas en het portret van Schaepman.

Het neothomisme, eigenlijk een verzamelnaam van uiteenlopende neoscholastieke wijsgerige stromingen, trachtte op basis van de door Thomas van Aquino geformuleerde beginselen een eigentijdse wijsbegeerte te zijn, gebouwd op redelijke gronden en kritisch verantwoord. Het was in het interbellum de huisfilosofie van de Katholieke Universiteit. Intellectuele arbeid was vanuit neothomistisch oogpunt idealiter een zuiver redelijke activiteit, verricht vanuit een zelfstandige, zij het niet geheel onafhankelijke positie ten opzichte van het geloof. Heerste over deze algemene visie op de relatie tussen geloof en wetenschap in Nijmegen een basale consensus, tegelijk was zij het vertrekpunt vanwaaruit in verschillende richtingen werd gedacht.

De Duitse graecus Drerup, rector in 1931 en een van de kopstukken van de letterenfaculteit, kan worden opgevoerd als woordvoerder van de beoefenaars van de profane wetenschappen – ofschoon deze generalisatie niet mag worden verabsoluteerd – en als vertolker van de dominante opvatting binnen de Katholieke Wetenschappelijke en de Görres-Gesellschaft (waarvan hij een actief lid was). Bewust maakte hij in zijn overdrachtsrede aan de verhouding tussen geloof en wetenschap niet veel woorden vuil. Bij de verbinding van universiteit en katholiek leven ging het volgens Drerup om hetzelfde als bij “een goed huwelijk”.⁹ En over zo’n huwelijk sprak men niet, “men kent het aan zijn vruchten”: de zuiver wetenschappelijke onderzoeksproductie, welke ook het onderwijs, “de andere zijde der professorale taak”, ten goede zou komen. De Katholieke Universiteit moest eerst en vooral middelpunt zijn van zuiver

8 Van der Heijden, ‘De Katholieke Universiteit in 1933-1934’, p. 116.

9 J.Ph.E. Drerup, ‘De Katholieke Universiteit in 1930-1931’, in: *Jaarboek RKUN 1930-1931*, p. 180-181.

Prof. mag. dr. G.P. Kreling OP (1888-1973), hoogleraar dogmatiek.

wetenschappelijke activiteit; vanzelf zou dan worden aangetoond dat het geloof niet met de wetenschap in conflict stond. Bovendien, slechts als wetenschappelijk brandpunt zou de universiteit een “werkelijke en werkzame” verdedigster van het geloof kunnen worden.

Negen jaar later sprak de theoloog G. Kreling OP, sinds 1928 hoogleraar in de dogmatiek, als rector over hetzelfde onderwerp. Kreling, een scherpzinnig thomist, de meest gezaghebbende geleerde uit de theologische faculteit, kan in dezen als representant van de gewijde wetenschappen worden aangemerkt en als vertolker van een verkapt apologetisch standpunt. Anderen, als de classicus en jezuïet Slijpen en de canonist en seculier priester Van Welie, gingen daarin overigens veel verder; zij bezaten ouderwets defensief-apologetische opvattingen. Meende Drerup dat geloof en wetenschap niet *a priori* conflicteerden, Kreling ging bij voorbaat uit van een harmonie. De Katholieke Universiteit “tobt niet” om de tegenstelling van wetenschap en geloof, zo zei Kreling,¹⁰ alsof ook hij over een goed huwelijk sprak. Zij toetste “alles wetenschappelijk op zijn waarheidsgehalte”, maar deed dit “volkomen onbevan-

¹⁰ G. Kreling, ‘De Katholieke Universiteit in 1939-1940’, in: *Jaarboek RKUN 1939-1940*, p. 84.

gen". Dat was volgens Kreling zelfs onvermijdelijk, wilde de universiteit niet "de Eeuwige Waarheid, in Christus verwerkelijk" uit het oog verliezen. Want in "de Eeuwige Waarheid" wist de Katholieke Universiteit de waarheid van wetenschap en geloof "vereenzelvigd".

De overeenkomst tussen Drerup en Kreling lag in beider overtuiging dat in Nijmegen eerst en vooral objectieve wetenschap moest worden bedreven, zonder bijbedoelingen, uit liefde voor de universele waarheid. Het was in de stichtingsperiode ook het uitgangspunt geweest van Schrijnen, Hoogveld, Van der Velden en Brom, ofschoon Broms ideeën over een 'katholieke wetenschap' en een 'door het geloof gewaarborgde synthese tussen de wetenschappen' klanke uit een ander register waren. Kortom, in het algemeen wilden de Nijmegenaren idealiter én 'in de eerste rijen van de wetenschap' staan én 'op de voorste banken van het Geloof' knielen, om een beeld te gebruiken dat de historicus Bornewasser van toepassing achtte op de internationaal vermaarde Leidse natuurkundige W. H. Keesom, in de jaren dertig de 'empirisch-wetenschappelijke trots van katholiek Nederland'.¹¹

Toch stond dat streven niet geheel op zichzelf. De jonge universiteit was tot in haar vezels behept met wat Chr.A.E.M. Mohrmann (studente van het eerste uur, vervolgens ongesalarieerd medewerkster van Schrijnen en na de oorlog hoogleraar) als "het Schaepmanniaanse complex" heeft aangeduid.¹² De hoogleraren, maar ook menig student, waren zich zeer bewust van hun pionierschap, van hun voortrekkersrol in de strijd tegen wat Schaepman katholieke "luiheid" placht te noemen, het verschijnsel waartegen Poelhekke in 1900 was opgekomen.¹³ Ten nauwste daarmee verweven was het oude roomse gevoel van miskenning door de buitenwacht. De Nijmegenaren werden gedreven door het verlangen, beter nog: de obsessie, om door academisch Nederland voor vol te worden aangezien, in de eerste plaats als wetenschappers, maar ook als dragers, als vertegenwoordigers van de katholieke cultuur. Tegelijk, en niet minder belangrijk, moesten zij zich bewijzen ten overstaan van de katholieke bevolking, die niet alleen gelden, maar ook studenten moest aanleveren. Tot de Tweede Wereldoorlog vormde deze obsessie hét leidmotief van de rectorale overdrachtsredes. Of de rectoren nu spraken van het aantal studenten, afgestudeerden en gepromoveerden, van de groei van de bibliotheek, van de uitbouw van het docentencorps, van de verkregen eredoctoraten, of van de gepubliceerde boeken en artikelen, altijd werd dat gedaan vanuit

¹¹ Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 51.

¹² KDC, Archief Mohrmann, 99, persoonlijke aantekeningen over haar "herinneringen aan de eerste jaren klassieke studie" (ongedateerd); met dank aan mw. dr. S. Verheesen-Steelman en mw. drs. M. Derks.

¹³ Later zou Rogier spreken in termen van 'katholieke schuchterheid', 'pleinvrees', ofwel van 'culturele inertie'; L.J. Rogier, *Het verschijnsel der culturele inertie bij de Nederlandse katholieken*, Amsterdam 1958.

het gedurig aanwezige besef dat er iets moest worden opgebouwd, dat er iets moest worden veroverd, dat moest worden aangetoond dat de katholieken wetenschappelijk de gelijken waren van hun andersdenkende landgenoten en dat de Katholieke Universiteit zich kon meten met haar zusterinstellingen. Terugkijkend sprak Mohrmann van een “heroïsche” tijd.

In de worsteling met ‘het Schaepmanniaanse complex’ toonde de universiteit zich een schoolvoorbeeld van de tweeslachtigheid van de verzuiling. Nijmegen wilde geen getto zijn, had Schrijnen in 1923 gezegd, maar als exponent van de katholieke zuil, die in de jaren twintig en dertig een eerste hoogtepunt in zijn organisatorische uitgroei bereikte, verkeerde de universiteit wel degelijk in een isolement, dat, paradoxaal genoeg, tot op zekere hoogte óók gewild was, getuige bijvoorbeeld de roomse triomfantelijkheid waarmee niet alleen de opening van de universiteit, maar later ook de lustra werden gevierd. In hoogleraren als de taalwetenschapper Van Ginneken en de (cultuur)historicus Brom werd die ambivalentie tot in het extreme verpersoonlijkt. Beiden waren erudiete, veelzijdige en productieve geleerden die belangrijk bijdroegen tot de faam van de universiteit als wetenschappelijk instituut; beiden waren – evenals bijvoorbeeld Slijpen – ook onvervalste zeloten die, overtuigd van het alleenzaligmakende van het katholieke geloof, zich actief in woord en daad inzetten voor de herkerstening, de herkatholisering van Nederland. De ergeris die daardoor buiten, maar ook binnen katholieke kring werd opgeroepen, kwam de naam van de Katholieke Universiteit niet altijd ten goede.

Gaf een enkeling blijk van missioneringsdrang, de beslotenheid van de roomse subcultuur had vat op de gehele universiteit. Zelfs een allerwege gerespecteerd jurist als Van der Heijden, voormalig advocaat van havenbaronnen te Rotterdam, lid van diverse staatscommissies, kortom een man van de wereld met vele contacten in niet-katholiek Nederland, het prototype van de geëmancipeerde intellectueel in de geest van de Katholieke Wetenschappelijke, liet soms merken gevangen te zijn in de hokjesgeest. Doelend op het Nederlandse academische milieu gebruikte hij eens de term “gene zijde”.¹⁴ Tegelijk waren Van der Heijden en zijn collega’s doordrongen van het axioma dat ware wetenschapsbeoefening zich niet aan grenzen stoort, dat het verrichten van vruchtbare intellectuele arbeid in een vacuüm per definitie onmogelijk is. Het inter-universitair verkeer, het contact met “gene zijde”, werd dan ook “als bij instinct” gezocht en aangekweekt.

Omdat men nu eenmaal vaak niet kan bezeilen wat men bestevent, dringt de vraag zich op, in hoeverre de door Thomas en Schaepman gesymboliseerde idealen overeenkwamen met de werkelijkheid van de jaren twintig en dertig. Anders gezegd: groeide de universiteit in deze tijd inderdaad uit tot een gerespecteerd centrum van wetenschapsbeoefening en kennisoverdracht? Werd de

¹⁴ Van der Heijden, ‘De Katholieke Universiteit in 1933-1934’, p. 133.

Katholieke Universiteit daadwerkelijk een brandpunt van katholieke cultuur alsook een instrument voor de opheffing van het katholieke tekort in de wetenschap?

Een factor die allesbepalend leek voor het antwoord op deze vragen was de kwaliteit van het onderwijs en het onderzoek. Nu bezat Nijmegen, net als alle andere universiteiten, goede en minder goede hoogleraren. Maar hoe getalenteerd zij al dan niet waren, de aard en het niveau van hun werk werden voor een belangrijk deel bepaald door historische omstandigheden. In de eerste twintig jaar van het bestaan van de universiteit werd het wetenschappelijk corps bij de uitoefening van zijn taken – en bij het nastreven van het gewenste prestige van zijn academie – belemmerd door veelsoortige hindernissen, waarvan de zuilencultuur, die zulke diepe voren door de samenleving trok, er slechts een was. Andere obstakels komen hieronder in de tweede paragraaf aan de orde. Daarna worden in paragraaf drie de in Nijmegen bereikte resultaten belicht.

In beide paragrafen wordt vrijwel steeds gesproken van de periode tussen 1923 en 1940. Ofschoon de universiteit na 10 mei 1940 in velerlei opzicht dezelfde was als voor die fatale datum, raakte de gewone gang van zaken tijdens de bezettingsjaren zodanig ontregeld dat vergelijkingen tussen de toestand van 1923 en die van 1943, bijvoorbeeld betreffende de aantallen studenten en professoren, kant noch wal zouden raken. Een aparte, vierde paragraaf, gewijd aan de bezettingstijd, is te meer op zijn plaats, omdat de universiteit in de jaren 1940-1943 werd geconfronteerd met problemen die aan de kern van haar bestaan, haar identiteit raakten, èn omdat het oorlogsgeweld nadien een bijna totale verwoesting teweegbracht van wat was opgebouwd. Van alle obstakels die een bloei van de universiteit in de weg stonden, was de oorlog de grootste.

2. OBSTAKELS

Onwennigheid

Een belemmering van tijdelijke aard was eenvoudig de jeugdigheid van de Nijmeegse academie. Hoewel grondig voorbereid, was daar plotseling een universiteit, met hoogleraren, studenten, bestuursleden, curatoren en alle bijbehorende verantwoordelijkheden. Zonder uitzondering gaven alle geledingen blijk van onwennigheid in de nieuwe omgeving. Daarbij kwam dat vele zaken niet (helemaal) naar behoren bleken geregeld. En zo moesten de competenties worden afgebakend, de onderlinge verhoudingen zich uitkristalliseren. Een en ander zou met de nodige botsingen gepaard gaan en dat kwam de rust niet ten goede.

Pas rond 1930 was er sprake van de geleidelijke vorming van een traditie, van een zekere regelmaat, ofwel van een, aldus de exegeet Jansen, “tranquilli-

tas ordinis”, door Thomas van Aquino als “het hoogste vredesgoed” gedefinieerd.¹⁵ Ofschoon Jansen zich daarmee voor wat betreft een aantal facetten van het universitaire leven bezondigde aan *wishful thinking*, waren zijn woorden niet uit de lucht gegrepen. Een vingerwijzing bieden de ontwikkelingen in de omvang van de studentenpopulatie. In de eerste tijd na de stichting groeide het totale aantal studenten telkenjare met grote sprongen, van 189 bij de opening van de universiteit tot 399 in het academisch jaar 1927-1928. Hoe verblijvend die grote toevloed ook was (in de stichtingsperiode had Schrijnen een getal van 200 studenten als maximum voorzien – op meer had zelfs hij niet durven hopen¹⁶), hij bracht tevens een zekere onbestendigheid met zich mee. Men wist domweg niet waaraan men toe was; bovendien waren aanvankelijk, vanwege de onevenredige verdeling van de studenten over de verschillende cursusjaren, de collegeroosters telkens aan wijzigingen onderhevig. Na 1929-1930, toen de studentenbevolking bestond uit 472 gelijkmatig over de studiejaren verdeelde zielen, kwam een einde aan de sterke groei. Toen Jansen zijn uitspraak in 1932 deed, was het aantal studenten dus sinds enige jaren min of meer stabiel. Groei zat er daarna, mede door de economische depressie (een obstakel op zich), nog maar mondjesmaat in: in de jaren dertig zou het aantal studenten gemiddeld 474 bedragen. Het ligt er overigens aan hoe wordt geteld. De zogeheten ‘instituutkaarthouders’ zijn in dat gemiddelde niet verdisconteerd. In de tweede helft van de jaren dertig, toen de gevolgen van de economische crisis zwaarder begonnen te wegen, schreven vele gevorderde studenten zich om zuinigheidsredenen (het collegegeld bedroeg f 350,- per jaar¹⁷) tijdelijk uit en schaften zich voor tien gulden een ‘instituutkaart’ aan. Zij hadden niet het recht aan colleges deel te nemen of tentamens en examens af te leggen, maar konden wel gebruik maken van de diensten van de bibliotheken. Hun aantal was niet gering, in 1937 bijvoorbeeld 113.

Wellicht de beste indicatie voor de juistheid van Jansens gevoelen dat er rond 1930 *tranquillitas ordinis* was ontstaan, biedt, eveneens achteraf beschouwd, de regelmaat die de omvang van de professorale productie in de vorm van publicaties juist in die tijd begon te vertonen. Uitzonderingen als Schrijnen, Van Ginneken, Brom, Drerup, Kosch, Heinisch en Bellefroid daargelaten, had het gros der hoogleraren in 1923 slechts kunnen bogen op een bescheiden onderzoekservaring en bij gevolg op een even bescheiden bibliografie. Professoren waren volgens de Leidse rector magnificus Krabbe

15 R.L. Jansen, ‘De Katholieke Universiteit in 1931-1932’, in: *Jaarboek RKUN 1931-1932*, p. 81.

16 KDC, Schrijnen, 1, Schrijnen aan Van der Velden, 4 april 1922.

17 Lange tijd was de hoogte van het collegegeld f 300,- jaarlijks geweest, alleen voor de eerste vier studiejaren. In 1934 verhoogde de regering dat bedrag met f 50,-; bovendien moest voortaan voor elk jaar dat men studeerde worden betaald. De achterliggende bedoeling was het aantal studenten te verminderen om aldus op het hoger onderwijs te kunnen bezuinigen.

Prof. mr. J.H.P. Bellefroid (1869-1959), hoogleraar inleiding tot de rechtswetenschap, internationaal privaatrecht, volkenrecht en burgerlijk procesrecht.

dan wel 'strijdbare manschappen', de meeste Nijmegenaren behoefden na de opening van de universiteit eerst enkele jaren oefening vooraleer zij goed getraind en goed bewapend het strijdperk konden betreden. De aantallen jaarlijkse publicaties van de gezamenlijke hoogleraren en lectoren, zoals steeds afgedrukt in de *Jaarboeken der R.K. Universiteit*, vertoonden gedurende de jaren twintig over het geheel genomen een opgaande lijn, zij het dat zich in de aard der geschriften schommelingen voordeden. Zo verzorgde het voltallige *corpus doctum* in het eerste jaar van het bestaan van de universiteit 93 publicaties, waaronder twaalf monografieën (de rest bestond uit boekbijdragen, tijdschriftartikelen en recensies) en in 1926-1927 159 titels, maar daaronder bevonden zich weer niet meer dan vier monografieën. In de vroege jaren dertig zette een stabilisatie in. De 'Bibliographie van professoren en andere docenten' telde in het jaar 1931-1932 242 nummers, waaronder twaalf monografieën. Het ritme leek gevonden; tot 1940 bleven de cijfers op ongeveer dit niveau.

Vanzelfsprekend mogen aan deze getallen geen scherpe conclusies worden verbonden. De omvang van de productie en de ontwikkelingen daarin zeggen immers niets over de intrinsieke waarde van de publicaties. Een praktisch pro-

bleem bij de onderlinge vergelijking van de jaarproducties wordt bovendien geleverd door de veranderingen waaraan ook de samenstelling van het docentencorps met de jaren onderhevig was. De gemiddelde productiecijfers per hoogleraar/lector bevestigen evenwel het algemene beeld: in 1923-1924 publiceerde men in doorsnee (degenen die niets aan het papier toevertrouwen meegerekend) 2,9 titels, in 1926-1927 bedroeg het *moyenne* 5,1, in 1931-1932 6,5 en bijvoorbeeld in 1937-1938 6,4. Een aanvankelijk grillig riviertje dat zijn loop nog moest vinden, was dus gaandeweg getransformeerd in een gelijkmatige brede stroom. De kwaliteit van het meegevoerde water komt in paragraaf 3 aan bod – hier ging het louter om een aanwijzing voor de regelmaat die rond 1930 in het academische bedrijf leek te zijn ontstaan.

Rangorde

Schijnbaar de belangrijkste belemmering voor de voorspoedige ontplooiing van de universiteit was van structurele aard: wetenschapsbeoefening, het zoeken naar universele waarheden, veronderstelt in de eerste plaats vrijheid, terwijl – zeker toenmalige – katholiciteit minstens een zekere mate van volgzzaamheid postuleert. Goed beschouwd stond vrijwel de gehele vooroorlogse geschiedenis van de Rooms Katholieke Universiteit in het teken van de spanning die in haar naam besloten lag.

Aan het begrip ‘universiteit’ is van oudsher de notie van ‘onafhankelijkheid’ verbonden. Het woord zelf is afgeleid van het Latijnse *universitas*: ‘associatie of corporatie, dat wil zeggen, een meer of minder onafhankelijk zedelijk lichaam, gevestigd in de wet, begiftigd met privileges en een charter, gerechtigd om zelf het werk dat door de leden ervan gedaan werd te organiseren’.¹⁸ Vanaf hun ontstaan in de Middeleeuwen hebben universiteiten gezocht naar bescherming, onder meer tegen lokale bestuurders die hun onafhankelijkheid probeerden in te dammen. De privileges die universiteiten genoten, konden variëren van eigen academische rechtspraak tot de vrijstelling van allerlei belastingen. Vooral na het *ancien régime* is door staatkundige en maatschappelijke ontwikkelingen flink aan die privileges getornd, maar aan de idee van onafhankelijkheid is, zeker door de universiteiten zelf, nog lang vastgehouden. Sinds de vroege negentiende eeuw is de onafhankelijkheid grotendeels synoniem geworden met de toen geïntroduceerde idee van ‘academische vrijheid’,¹⁹ Humboldts *Lehrfreiheit* voor de professoren en de *Lernfreiheit* voor de

¹⁸ E.H. Kossmann, ‘De universiteit’, in: id., *Vergankelijkheid en continuïteit. Opstellen over geschiedenis* (Amsterdam 1995), p. 17. Zie ook O. Weijers, ‘De terminologie van de universiteiten in de 13e eeuw’, in: *Batavia Academica. Bulletin van de Nederlandse werkgroep universiteitsgeschiedenis*, 2(1984), p. 1-11, waar *universitas* wordt gedefinieerd als ‘de corporatie van studenten of leraren en studenten die het functioneren, de eenheid en de autonomie van die instelling verzekeren’.

¹⁹ Vergelijk J.C.H. Blom e.a. (red.), *Academische vrijheid* (Amsterdam 1995), passim.

studenten. Later zijn aan ‘academische vrijheid’ nog andere betekenissen gehecht, maar in de grond behelst zij een zekere autonomie van de universiteit en haar bevolking, zonder welke onderzoek en onderwijs niet kunnen floreren. Ook in Nijmegen werd het belang van ‘academische vrijheid’ terdege onderkend. De hoogleraren moesten “voldoende vrijheid van beweging genieten, als dat niet het geval is, stel ik me van de ‘universitaire wetenschap’, die daar ten troon zal zitten, niet veel voor”, had een van Schrijnens raadgevers al in 1919 geschreven, goed aanvoelend waar de schoen zou gaan wringen.²⁰ Vaststond immers toen ook al wie in Nijmegen de grenzen van de academische vrijheid zouden gaan trekken.

Eenzaam aan de top van de bestuurlijke hiërarchie zetelden de bisschoppen, de ‘vaste leden’ van het bestuur van de Sint Radboudstichting, het gremium waarbij krachtens het Reglement de ‘bestuurs- en beheershoogheid’ over de universiteit berustte alsmede de ‘zorg voor de stoffelijke belangen’. Als kerkleiders gewend aan volgzzaamheid van de gelovigen, verwachtten de bisschoppen ook in hun hoedanigheid van academiebestuurders een verregaande dociliteit van de hoogleraren (“de heren in Nijmegen”) zowel als van de studenten (“die jongens in Nijmegen”). De historicus Rogier heeft wel overeenkomsten gezien tussen het vooroorlogse bisschoppelijk bewind over de universiteit en dat van ‘een schoolbestuur, naar welks pijpen leerkrachten en leerlingen – althans *toen* – hadden te dansen’.²¹ Naast autoritair waren de bisschoppen in hun zorg om het blazoën van de universiteit zuiver en orthodox katholiek te houden verre van ruimdenkend. Zo kon, naar het bekende woord van Brom, bisschop Diepen, de onderwijsspecialist onder zijn confraters, in wiens diocees bovendien Nijmegen lag, zich geen universiteit voorstellen ‘dan in de vorm van een seminarie’.²² Toch moet worden gewaakt voor overdrijving. Haaks op Broms mening stond die van W.K. Grossouw, Nijmeegs theoloog uit de naoorlogse periode. Grossouw omschreef Diepen als weliswaar steil, stijf en deftig, maar tegelijk als volkomen oprecht, eerlijk en bedeed met een werkelijke achting voor de wetenschap; Diepen voelde ‘intuïtief aan wat haar toekwam’ en handelde daarnaar met de hem eigen consequentie.²³ De nuchtere feiten, zoals die hieronder nog worden gepresenteerd, leren dat Broms bevinding de waarheid dichter benaderde; maar geheel naar zijn aard had hij Diepen wellicht toch te scherp gekarakteriseerd.

Hoe het zij, gedurende de onderhavige twee decennia was er sprake van een – marginale – versoepeling van het bestuur, samenhangend met de wisseling der voorzitters. Onder het voorzitterschap van Van de Wetering, dat monument van behoudzucht, was het bestuur in de praktijk even stram en bekrom-

²⁰ KDC, Schrijnen, 57, Poels aan Schrijnen, 13 november 1919.

²¹ Rogier, ‘Terugblik’, p. 37.

²² Brom, *Dies Natalis*, p. 113.

²³ W. Grossouw, *Alles is van u. Gewijde en profane herinneringen* (Baarn 1981), p. 81.

pen als in de typering van Rogier en Brom. Na het verscheiden van Van de Wetering in 1929 werd de voorzittershamer zes jaar gehanteerd door aartsbisschop J.H.G. Jansen, oud-deken van Utrecht, een ietwat kleurloze figuur die vooral bekend stond als een geestdriftig en hardwerkend zielzorger. Als voorzitter trachtte hij in de voetsporen van Van de Wetering te treden, maar hij was een minder krachtige man, mede vanwege een langdurige ziekte waaraan hij in 1936 zou bezwijken. Natuurlijk droegen de overige bisschoppen in die periode zorg voor de bestuurlijke continuïteit, maar toch lijkt Jansens minder nadrukkelijke optreden te hebben bijgedragen tot de rust en regelmaat die het universitaire leven na 1930 kenmerkten. Jansens opvolger, aartsbisschop – later kardinaal – J. de Jong, was weer uit geheel ander hout gesneden. Zelf een enigszins wereldvreemd geleerde, hij was kerkhistoricus, had hij zowel een grotere interesse als een ruimer begrip voor wat zich aan de universiteit afspeelde. Van het Nijmeegse reilen en zeilen was hij trouwens al bij zijn aantreden goed op de hoogte: in zijn vorige functie van president van het grootseminarie Rijsenburg was hij regelmatig door Jansen over de universiteit geconsulteerd. Maar ofschoon genuanceerder en coulanter dan zijn voorgangers, bleef ook deze voorzitter nog wel de verpersoonlijking van het absolute gezag.

De zes ‘niet-vaste leden’ van het bestuur van de Sint Radboudstichting waren meestal leken met voorname publieke functies (Kamerlid, directeur van een grote onderneming, burgemeester), die in het algemeen geen bijzondere kennis op het gebied van universitaire besognes hadden. Invloed konden zij hoe dan ook nauwelijks uitoefenen; zij fungeerden hoogstens als klankbord bij de beslissingen die het episcopaat nam. In de aanvankelijk jaarlijks, vanaf 1926 tweemaal jaarlijks gehouden bestuursvergaderingen manifesteerden zij een jegens de bisschoppen gepast gevonden onderdanigheid. Ook in de zogenaamde ‘rondzendbrieven’, waarin lopende zaken tussen twee vergaderingen werden afgedaan, sloten zij zich meestal aan bij de opmerkingen die eerder waren geplaatst door één of meer bisschoppen. In de praktijk had de secretaris, tot 1933 Bosch van Oud-Amelisweerd, daarna de jurist H.W.J.M. de Jong, ofschoon formeel geen lid van het bestuur, meer invloed. De bisschoppen stelden vertrouwen in beide, toegewijde ambtenaren, die werden verondersteld grote kennis van zaken te bezitten. Het was de secretaris die kwesties die het bestuur aangingen in de rondzendbrieven aankondigde en uiteenzette. Aangezien hij de door hem geschetste problematiek vaak vergezeld liet gaan van een advies en een memorie van toelichting, was hij gemakkelijk in staat bepaalde beslissingen voor te koken. Dat gebeurde in de regel te goeder trouw. Met name Bosch van Oud-Amelisweerd gaf nogal eens de indruk tevoren te weten welke kant de bisschoppen op wilden.

Het besturen per rondzendbrief kende overigens de nodige haken en ogen. Tot een open discussie tussen de bestuurderen kon het niet komen en tot snelle beslissingen evenmin. De gemiddelde rondzendbrief bleef 24 dagen onder-

Jhr. W.E. Bosch van Oud-Amelisweerd, secretaris van de Sint Radboudstichting.

weg voor hij te bestemder plaatse was teruggekeerd, in Utrecht, de standplaats van de Sint Radboudstichting en de woonplaats van Bosch, of in Scheveningen, waar secretaris De Jong woonachtig was. Een enkele rondzendbrief wilde op zijn lange weg door het land wel eens spoorloos verdwijnen. De dilettantelijke administratieve praktijk bereikte in spoedeisende gevallen telkens een hoogtepunt: Bosch schreef dan eigenhandig de elf of meer benodigde brieven aan de bestuursleden. Het zal niet verwonderen dat bepaalde zaken bij tijd en wijle door de bisschoppen onderling werden geregeld, in hun eigen conferentie – dus buiten het bestuur om.

Het College van Curatoren bestond uit vijf leden, benoemd door het bestuur van de Sint Radboudstichting. Net zoals de niet-vaste leden van het bestuur en net zoals hun collega's van de openbare universiteiten waren zij "onbezoldigde vertrouwensmannen, topfiguren uit de magistratuur, de vrije beroepen en het bedrijfsleven".²⁴ Behalve hun algemene bestuurservaring bezaten ook de curatoren geen specifieke kennis van zaken die hen voor de functie bij uitstek geschikt maakten, maar die deden zij na hun benoeming weldra op. Het curatorium had als taken het uitoefenen van toezicht op het

²⁴ Jensma en De Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs*, p. 77.

onderwijs en het waken over de ‘getrouwe naleving’ van het Reglement alsmede over de ‘stoffelijke belangen’ van de universiteit. Voor het volbrengen van die taken kwamen zij minstens eenmaal per maand te Nijmegen bijeen, tot 1931 onder voorzitterschap van burgemeester Van Schaeck Mathon, daarna onder dat van de Utrechtse ziekenhuisdirecteur Boekelman. De secretaris, die wel een salaris ontving, was C. Prinzen, de oud-secretaris van de Commissie van Organisatie bij de stichting van de universiteit, die in 1938 werd opgevolgd door F.M.E. Haan, een alumnus van de Nijmeegse juridische faculteit.

Het curatorium had een veel beter zicht op de gang van zaken aan de universiteit dan het bestuur. Weliswaar hadden de curatoren op de keper beschouwd net zo weinig in de melk te brokkelen als hun collega’s van de rijksuniversiteiten (die door Huizinga zijn omschreven als een “geluiddempende tusseninstantie tussen de universiteit en de regeering”²⁵), maar *de facto* was hun optreden niet van belang gespeend. Zij genoten het respect van de bisschoppen en meer nog van de faculteiten. Op grond daarvan waren zij vaak in staat om aan de besluitvorming richting te geven. Bovendien konden zij bij dreigende conflicten tussen hoogleraren en bestuur soms enige kou uit de lucht halen; voor beide partijen was het curatorium de eerst aanspreekbare instantie. Werd een onenigheid echter op de spits gedreven, dan lieten de combattanten het college eenvoudig links liggen.

Bij hoogleraarsbenoemingen functioneerde het curatorium ogenschijnlijk slechts als doorgeefluik. Het college had een tweeledige taak. Na raadpleging van een faculteit formuleerde het een met redenen omklede aanbevelingslijst die vervolgens werd voorgelegd aan het bestuur. Voorts voorzagen de curatoren vanaf 1934 (tevorens moesten de faculteiten dat doen) het bestuur van de nodige inlichtingen omtrent het godsdienstig, zedelijk en maatschappelijk gedrag van de kandidaten – en hun gezinnen – (voor die informatie gingen zij te rade bij de pastoor uit de betreffende parochie), “zoomede over (hun) geschiktheid tot het geven van onderwijs in Katholieken geest, d.i. doortrokken van de Katholieke leer en gericht op haar toepassing in het praktische leven”.²⁶ Desondanks had het curatorium ook bij benoemingen regelmatig een wezenlijke inbreng. Zijn kritische houding jegens de faculteiten bij het opstellen van kandidatenlijsten of bij het indienen van aanvragen voor nieuwe leerstoelen zorgde doorgaans voor een verbetering van de onderliggende argumentatie.

De Academische Senaat bestond uit de gezamenlijke gewoon hoogleraren; buitengewoon hoogleraren en ook emeriti hadden wel zitting, maar slechts met raadgevende stem. In de regel kwam de Senaat in februari en in juni in besloten vergadering bijeen, respectievelijk ter behandeling van de voordracht

²⁵ J. Huizinga, ‘Het bestuur der rijksuniversiteiten’, in: *Verzamelde werken VIII*, p. 22.

²⁶ Aldus een passage uit artikel 2.2 van de ‘Instructie voor de Curatoren’, *Reglement der Roomsche Katholieke Universiteit. Benevens instructies, enz.* (Nijmegen, zonder datum).

Tweede lustrum (1933). De hoogleraren, voorgegaan door rector magnificus E.J.J. van der Heijden en secretaris J.D.M. Cornelissen, zijn op weg van het hoofdgebouw naar de Augustinuskerk.

voor de jaarlijks roulerende functie van rector magnificus (de voorzitter van de Senaat) en ter vaststelling van de *series lectionum*. Andere zaken, mits daarbij de gehele universiteit belang had of het bestuur dan wel het curatorium om advies had gevraagd, konden eveneens in de Senaat worden besproken. Geheel conform de elders in Nederland geldende opzet hadden de gezamenlijke hoogleraren als zodanig geen inbreng in het universteitsbeleid. Dat kon af en toe aanleiding geven tot grote ergernis, zoals bij de planning en realisatie van de nieuwbouw van de aula in de jaren voor 1931. De Senaat, toch de voornaamste toekomstige bewoner van dat gebouw, werd tot zijn ongenoegen door het bestuur in het geheel niet bij de plannenmakerij betrokken. En toen rector Drerup in zijn overdrachtsrede dienaangaande onbeschroomd kritiek op het bestuur oefende (hij sprak van “een kleinzielig bureaucratisme en een echt-hollandsch wantrouwen” en wees er onder meer op dat de gebouwencommissie van de Leidse universiteit wel senaatsleden telde), werd dat door de Sint Radboudstichting niet geduld.²⁷ Overigens konden de hoogleraren die dat

²⁷ Drerups rede maakte veel ophef, ook omdat de rector kanttekeningen waagde te plaatsen bij het beleid ten aanzien van hoogleraarsbenoemingen, waarover later meer; zie *Documentenboek*, p. 52-54 en p. 77-91. Overigens kregen de hoogleraren met betrekking tot de aula, lang nadat de teerling was geworpen, van onverwachte zijde bijval. De aula

wilden zich aansluiten bij de reeds in november 1923 opgezette ‘professorenkrans’, een informeel gezelschap opgericht ter bevordering van een “gestadige vruchtbare gedachtenwisseling” en van “milieu-vorming”.²⁸ Op de onregelmatig plaatsvindende bijeenkomsten konden zaken worden besproken zonder dat zij werden genotuleerd.

De faculteiten werden gevormd door de gewoon en de buitengewoon hoogleraren – formeel hadden de lectoren geen toegang tot de Senaats- en de faculteitsvergaderingen. In de maandelijkse bijeenkomsten werden vaak kleinere zaken besproken, bijvoorbeeld de besteding van de boekenbudgetten, maar nu en dan ook uitermate belangrijke: plannen ter uitbreiding van de faculteiten en voorstellen voor de bezetting van vacant geworden dan wel nieuw gecreëerde leerstoelen.

De gezamenlijke hoogleraren vormden weliswaar rechtens een groep, feitelijk waren zij dat allerminst. Een hoop solisten die nooit een koor vormden – zo zou de Nijmeegse gemeenschap van professoren voor de oorlog cynisch kunnen worden omschreven.²⁹ Het is een karakteristiek die, naar bekend, noch typisch voor de Katholieke Universiteit, noch typisch voor de gegeven periode is. Binnen een verzameling van veelal even wereldvreemde als eigenereide en ambitieuze intellectuelen, gezegend met krachtige persoonlijkheidsstructuren en vaak ook met grote doses zelfvertrouwen dan wel ijdelheid, en ieder verantwoordelijk voor zijn eigen winkel, ontstaat nu eenmaal licht onenigheid. De meningsverschillen beperkten zich slechts zelden tot wetenschappelijke methoden en inzichten. Ruzies vloeiden veeleer voort uit verschillen in karakter en in temperament, uit *jalousie de métier*, uit tegengestelde belangen (tussen hoogleraren onderling én tussen faculteiten), maar ook uit verschillende politieke overtuigingen en uit de diversiteit van achtergronden. Om allerlei redenen wilde het bijvoorbeeld tussen de taal- en de letterkundigen niet boteren (in het algemeen vonden de letterkundigen dat de nadruk van de studies in de klassieke en de moderne talen vanwege de invloed van zwaarwegichten als Schrijnen en Van Ginneken te zeer op de taalkunde lag). Onder de leken-hoogleraren bevonden zich felle anticlericalisten; zij richtten hun pijlen weliswaar niet op personen, hun vele clericale collega’s, maar toch liet het anticlericalisme de laatsten soms niet ongedeed. Onder de dominicanen en de jezuïeten was een permanente onderhuidse spanning merkbaar die eeuwenoude wortels had. Een saillant voorbeeld van de problemen tengevolge van de uiteenlopende nationale herkomst van de hoogleraren was de wrevel tussen

werd in kringen van architecten onderwerp van bittere spot, ‘de ramp van Nijmegen’; zie T.N.J.A. van Rijn, ‘De huisvesting van de R.K. universiteit in de eerste vijftientig jaren van haar bestaan’, in: *Jaarboek Numaga*, 41(1994), p. 142-143.

²⁸ J. Schrijnen, ‘Lotgevallen der R.K. Universiteit’, in: *Jaarboek RKUN 1923-1924*, p. 29.

²⁹ De vergelijking is van G. Brom, *Een katholiek leven. Autobiografische aantekeningen*, bezorgd door P. Luykx en J. Roes (Baarn 1987), p. 180.

de Fransman Dagens en de Duitser Baader. Kort na de opening van de universiteit tooide Dagens, die in de Eerste Wereldoorlog als soldaat zijn linkerarm had verloren, zich in de corona met een Franse oorlogsonderscheiding op zijn toga, waarop Baader antwoordde met het opspelden van zijn IJzeren Kruis.³⁰ Dagens en Baader waren verbonden aan de faculteit der Letteren, maar in verschillende secties. De schade van die kleinschalige herhaling van de loopgravenoorlog bleef aldus beperkt. Anders was dat gesteld met de relatie tussen Baader en Kosch, die getweeën de afdeling Duitse taal- en letterkunde vormden. De in Moravië geboren Oostenrijker Kosch koesterde een in zijn geval historisch verklaarbare haat tegen wat ‘de Pruisische mentaliteit’ zou kunnen worden genoemd. En als iemand in Nijmegen van zo’n mentaliteit blijk gaf, dan Kosch’ *collega proximus* Baader. Een uiterst koele verstandhouding was het gevolg.

Om kort te gaan, het Nijmeegse hooglerarendom blonk niet uit door een irenische, collegiale samenwerking. Maar ook het beeld van voortdurend met elkaar overhoop liggende professoren is al te eenzijdig. De universiteit was weliswaar klein, maar nog altijd groot genoeg om de voorwaarden te scheppen voor een doorgaans vreedzame coëxistentie van eventueel met elkaar gebrouilleerde professoren. Bovendien werden in kleiner alsook in groter verband regelmatig de krachten gebundeld. Voor de juridische faculteit bijvoorbeeld is vastgesteld dat daar normaliter in een kameraadschappelijke sfeer werd gewerkt.³¹ En zo schijnt in de godgeleerde faculteit een ‘klerikale gemoedelijkheid’ te hebben geheerst; de gewoonte van de theologen om na afloop van de vergaderingen het kaartspel voor de dag te halen, duidt daar wel op.³² Hoe dan ook, het moge duidelijk zijn dat een term als ‘de Nijmeegse hoogleraren’ een generalisatie is, die, als alle generalisaties, eigenlijk geen recht doet aan de historische werkelijkheid.

Aan de basis van de universitaire hiërarchie stonden de studenten. Evengoed waren zij de belangrijkste geleding, “de bekroning van dit gemeenschapsfeest”, aldus aartsbisschop Jansen in zijn – door Hoogveld geschreven – toespraak bij de viering van het tweede lustrum in 1933.³³ “Als de vraag wordt gesteld”, zo ging Jansen verder, “voor welke personen (...) de universiteit tenslotte is gesticht en het Nederlandsche katholieke volk zijn offers brengt, dan is het antwoord vanzelfsprekend voor U, Studenten”. In zijn prevelement, slechts een van de talloze oraties van bestuurders of hoogleraren waarin de studenten op deze manier werden toegesproken, wees de aartsbisschop nog

³⁰ Brom, *Dies Natalis*, p. 125.

³¹ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 47.

³² F. Haarsma, ‘Gerardus Kreling (1888-1973). Een biografische schets’, in: *Het Goddelijk Geheim. Theologisch werk van G.P. Kreling OP*, uitgegeven en ingeleid door F.J.A. de Grijs e.a. (Kampen 1979), p. 26.

³³ KDC, Hoogveld, 421, uitgeschreven rede voor Janssen, zonder titel, zonder datum (1933).

eens op de driedelige taak van de studenten. Zij moesten “mannen en vrouwen worden van wetenschap” en zich “bekwamen in de kennis, noodig voor (hun) toekomstige maatschappelijke betrekking”; maar “daarnaast en daarboven” moesten zij mensen worden die “de beteekenis van de hoge waarden van het christendom vattend in handel en wandel, in woord en daad, den Christus uitdragen in de maatschappij”.

In de praktijk werd het de studenten niet gemakkelijk gemaakt. De ver boven hen verheven hoogleraren konden hen maken of breken. Met name in de profane faculteiten werden hoge eisen aan de studie gesteld. Hoogleraren als Drerup, Schrijnen, de anglist Pompen, de in 1929 alsnog benoemde filosoof Sassen, de juristen Van der Grinten en Van der Heijden, maar ook bijvoorbeeld F.J. Röttger, assistent bij de afdeling Duits,³⁴ genoten wat dat betreft een reputatie. Zij stonden op de bres voor hun vak en voor de kwaliteit van de opleiding, maar wellicht wilden zij ook, als overcompensatie van een minderwaardigheidsgevoel, te allen tijde voorkomen dat bij buitenstaanders de indruk werd gewekt dat de diploma's in Nijmegen voor het oprapen lagen, dat het aldaar om een rooms onderonsje ging.

Sommige docenten, zoals de taalkundigen Baader (germanistiek) en Weerenbeck (aanvankelijk Frans, vanaf 1938 Romaanse en algemene taalwetenschap), waren zo ongenaakbaar en zo hardvochtig dat studenten klachten over hen neerlegden bij het College van Curatoren. Daarvan op de hoogte gesteld, namen de bisschoppen die grieven wel degelijk serieus. Zij verheugden zich er “van harte” over dat het peil van de universiteit hoog stond, maar toch moesten de eisen niet worden overdreven, aangezien dat voor abiturienten aanleiding zou kunnen zijn om niet naar Nijmegen te komen en voor studenten om er weg te trekken, zo deelden zij de Senaat mede in een reactie op klachten over Baader in 1935.³⁵ Weerenbeck was herhaaldelijk onderwerp van discussie. Hij schreefde naar verluidde zijn eisen aangaande de taalkunde “exorbitant” op en behandelde studenten bovendien “op onbegrijpelijk grove wijze”, waardoor enkelen inderdaad de universiteit ontgoocheld verlieten.³⁶

34 Vanaf het begin waren bij de moderne talen assistenten aangesteld ten behoeve van de praktische opleiding van de studenten met het oog op hun toekomstige functies in het onderwijs; zij hamerden er bijvoorbeeld de respectieve syntaxis en grammatica in.

35 KDC, Archief Baader, 446, Sint Radboudstichting aan Senaat, 20 december 1935.

36 De citaten zijn uit: Archief College van Curatoren (CvC), Notulen van de vergadering, 11 april 1942, maar de eerste kritiek van deze strekking was reeds in 1927 hoorbaar. In 1937 werd Weerenbeck bevorderd tot buitengewoon hoogleraar en vervolgens in 1941 tot gewoon hoogleraar. Aan beide bevorderingen gingen lange discussies vooraf (de eerste slaagde pas bij het vierde verzoek van Weerenbeck). Bij de letterkundigen en enkele curatoren bestonden ernstige bezwaren tegen Weerenbecks gedrag jegens studenten; zij achtten hem eigenlijk voor een professoraat ongeschikt. Kort na de oorlog werd Weerenbeck om die reden verzocht vervroegd ontslag te nemen – een verzoek waaraan hij gehoor gaf.

Het eerste nummer van het studentenblad *Vox Carolina*, november 1927.

Het regime was streng. Soms gaven studenten ook publiekelijk, in hun in 1927 opgerichte orgaan *Vox Carolina*, uiting aan hun grieven over Baader en Weerenbeck, en dan kwam het wel voor dat de redactie daarover werd gekapitteld. Een van de voorwaarden bij de oprichting van de *Vox* luidde dat er geen kritiek op hoogleraren of andere autoriteiten in het blad mocht worden opgenomen. De studenten moesten zich volgens de aartsbisschop maar bedenken: “in fiere zelftucht toont zich de adel van de man, en in fijne schroom straalt de glans der vrouwelijke waardigheid”.³⁷ Voor de handhaving van de tucht droeg in de eerste plaats de rector verantwoordelijkheid. Afhankelijk van de ernst van de eventuele delicten (in het Reglement werd strafbaar gesteld: “het niet eeren van het universitair gezag, het verwaarloozen van godsdienstplichten en

³⁷ KDC, Hoogveld, 421, uitgeschreven rede voor Jansen, zonder titel, zonder datum (1933).

gezette studie” benevens “alle gedragingen” waardoor de studenten de universiteit “tot schande zouden zijn”) kon de rector studenten na een citatie berispen, schorsen dan wel verwijderen.

Die taak van de rector liet onverlet dat iedere hoogleraar onder de vigeur van het Reglement studenten “door raad en vermaning ten goede” diende te leiden, geheel naar de geest van kardinaal Newman (en vóór hem van Humboldt), die zei dat een universiteit niet alleen moest *opleiden*, maar ook moest *opvoeden*. Studenten aan de Katholieke Universiteit, leiders en opvoeders van de toekomst, moesten naast degelijke vaklui immers ook degelijke katholieke mensen worden, met de juiste morele overtuigingen en met een maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel. Menig hoogleraar bracht die bepaling met overtuiging in praktijk; sommige clerici waren zielzorgelijk bij de studenten betrokken, sommige leken gaven allerhande adviezen, op persoonlijk vlak, maar ook op dat van levensstijl en etiquette.

Boven de studenten, maar ook boven de rector en de andere hoogleraren, zweefde vanaf 1923 een door het bestuur van de Sint Radboudstichting benoemde moderator die belast was met “de godsdienstige leiding en de behartiging van de godsdienstige, wetenschappelijke en maatschappelijke belangen van alle studeerenden aan de R.K. universiteit en van de studentengemeenschap”. Naar de mening van de meeste hoogleraren waren de bevoegdheden van de moderator veel te ruim. De formulering van zijn instructie, pas in 1928, leidde tot een aanvaring tussen Senaat en bestuur, waarin allerlei tot dusver onderhuidse wrevel aan de oppervlakte kwam en die uiteindelijk de gezagsverhoudingen nog eens bevestigde.³⁸ In de Senaat werd de vrees geuit dat de ‘geestelijk adviseur’ als een soort handlanger van de bisschoppen zou kunnen gaan opereren (kort tevoren had de hoogleraar Brandsma een “openlijke aanmerking” over een lezing voor studenten gekregen van moderator Ch.M. Hoogeweegen SJ). Daarnaast werd zijn voorgeschreven inmenging in de relatie tussen hoogleraar en student als beledigend ervaren. Bovendien moest worden vermeden dat de universiteit op een benepen kostschool zou uitdraaien. In eerste aanleg nam de Senaat, op instigatie van vooral Brom en Van der Heijden, een motie aan waarin de instructie van de moderator in strijd met het bestaande Reglement en daarom niet uitvoerbaar werd genoemd. Omdat er tevens een klein aantal hoogleraren was met afwijkende meningen (onder wie de invloedrijke Schrijnen, die volgens Brom bezig was “zijn levenswerk” te ondermijnen³⁹), was het eerste gevolg een onverkwikkelijke ruzie binnen de Senaat. Het tweede gevolg was dat de bisschoppen, vertoornsd door het oneerbiedige karakter van de senaatsmotie, de instructie van de moderator toch doordrukten, haar hier en daar zelfs aanscherpten. De

³⁸ Zie *Documentenboek*, p. 107-109 en p. 118-135.

³⁹ Archief Senaat (AS), Notulen van de vergadering, 9 maart 1928.

Senaat moest eenvoudig onder het juk door. Na nog enig gesputter legde deze lichtelijk getraumatiseerd het hoofd in de schoot.

164

In de praktijk hield de moderator, steevast een jezuïet, zich bezig met allerlei vormen van zielzorg en waakte hij over de ordentelijke gang van zaken binnen het meteen in 1923 opgerichte Nijmeegse Studenten Corps Carolus Magnus en zijn weldra talrijke onderafdelingen en disputen. Tevens trad hij vanaf 1934 op als censor van de *Vox Carolina* – tevoren berustte die taak bij de rector.

Inmenging van boven

Gegeven de streng hiërarchische structuur, de geringe omvang en de daarmee samenhangende overzichtelijkheid van de universiteit konden de bisschoppen, zo ze dat wilden (en dat was nogal eens het geval) zich met de meest uiteenlopende zaken inlaten. De voorbereidingen voor de instructie van de moderator en voor de bouw van de aula wijzen daar al op. Vaak mengden zij zich in zaken die op de keper beschouwd ver buiten het academische lagen; de sfeer die aldus ontstond was er niet minder benauwend om. Zo moest Egidius van der Heijden in 1925 bij Van de Wetering op het matje verschijnen vanwege zijn politieke handelingen.⁴⁰ In een vergadering van de Nijmeegse R.K. Kiesvereniging 'Recht voor Allen', waarvan hij de voorzitter was, had Van der Heijden kritiek geïfend op het ondemocratische karakter van de Algemeene Bond van R.K. Rijkskieskringorganisaties (voorloper van de in 1926 gevormde R.K. Staatspartij [RKSP]). Vooral de landelijke bondsvoorzitter, de reeds genoemde politicus Van Wijnbergen, had het in Van der Heijdens speech, die de landelijke pers had gehaald, moeten ontgelden. Tekenend voor de hoëgigheid van deze overigens verdienstelijke staatsman, maar meer nog voor het heersende klimaat in katholiek Nederland, verzocht Van Wijnbergen de aartsbisschop om Van der Heijden tot de orde te roepen: "beter geen R.K. Universiteit dan eene met zulke hoogleraren", zo meende hij. Ofschoon de bisschoppen inhoudelijk geen standpunt innamen, gaven zij wel gehoor aan het verzoek van Van Wijnbergen, representant van de katholieke politiek. Van der Heijden werd geciteerd aan de Utrechtse Maliebaan. Tijdens het onderhoud met Van de Wetering boog de eigenzinnige jurist niet – Van der Heijden dreigde zelfs met het nemen van ontslag als hem de mond werd gesnoerd –, maar toch zou hij later op politiek gebied opvallend minder naar voren treden.

Naar aanleiding van deze kwestie merkte Van de Wetering op dat hoogleraren zich bij voorkeur verre van de politiek moesten houden. Niet zozeer omdat hij met de Franse filosoof Julien Benda (in zijn beroemde studie *La trahison des clercs* uit 1927) vond dat intellectuelen, de *clercs*, geen verraad aan hun stiel mochten plegen door zich te verlagen tot maatschappelijke en politieke activiteiten, maar, veel simpeler, omdat hoogleraren met afwijkende meningen zoals Van der Heijden de universiteit in diskrediet konden brengen. Dat ver-

⁴⁰ *Documentenboek*, p. 50-53 en p. 498-501.

klaart waarom bijvoorbeeld de staatsrechtsgeleerde Van der Grinten, die in 1926 optrad als secretaris van de reorganisatiecommissie van de RKSP, nergens op werd aangesproken; hij deed immers ongevaarlijk werk, in dienst van de officiële katholieke politiek. Nog in hetzelfde jaar werd de rekbaarheid van Van de Weterings algemene opvatting opnieuw getest. Toen het de bisschoppen ter ore kwam dat onder de vigeur van het ontwerp-reglement van de RKSP drie door de Senaat aan te wijzen Nijmeegse hoogleraren zitting in de partijraad kregen, reageerden zij aanvankelijk enigszins verbolgen – vooral omdat “het Doorluchtig Episcopaat hierover niet is gehoord”⁴¹ –, maar vervolgens lieten zij de zaak, op hoop van zegen, voor wat zij was.

In het algemeen beschouwde het episcopaat ook andere nevenactiviteiten van de hoogleraren als een min of meer lastige bijkomstigheid – waarop men niet leek voorbereid –, vooral omdat dat werk ten koste zou kunnen gaan van een behoorlijke vervulling van de leeropdracht. Het zitting nemen door hoogleraren in landelijke examencommissies bijvoorbeeld werd, mits daarmee meer dan twee weken waren gemoeid, in 1929 aan toestemming van de Sint Radboudstichting onderhevig. Betaalde nevenfuncties waren helemaal uit den boze; het was niet geoorloofd dergelijke ambten te bekleden, tenzij na verkregen goedkeuring van het curatorium. Sancties op het overtreden van die regel waren echter niet gesteld. Toen bleek dat de jurist P.W. Kamphuisen, sinds 1933 opvolger van Van der Grinten, tevens optrad als juridisch adviseur van de Algemene Kunstzijde Unie (voorloper van AKZO) te Arnhem, wisten het curatorium en de Sint Radboudstichting niet anders te reageren dan door hem in de tweede helft van de jaren dertig te bestoken met vragen om opheldering. Kamphuisen trok zich daarvan niets aan, evenmin als van de bepaling dat hij toestemming had behoren te vragen om buiten Nijmegen te wonen (hij was en bleef woonachtig te Velp).⁴²

Het bestuursbeleid inzake het verlenen van verlof aan hoogleraren om tijdens collegeperioden in het buitenland studiereizen te maken of congressen te bezoeken, was eveneens ingegeven door zorg om de betrokkenheid van de hoogleraren bij hun dagelijkse werk. De bisschoppen en de curatoren vonden in beginsel dat niet mocht worden afgeweken van de vastgestelde vakantiedata. Mits hun tijdig een dispensatieverzoek bereikte, toonden zij zich in het algemeen coulant (er werd door de hoogleraren geregeld gereisd, ook in de collegeperioden), maar, om onduidelijke redenen, soms ook niet. Zo werd in 1929 op een verzoek van de patroloog Franses om een Eucharistisch Congres te Carthago te mogen bezoeken afwijzend beschikt, evenals op een soortgelij-

⁴¹ KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 6 mei 1926.

⁴² Kamphuisen hield tenslotte de eer aan zichzelf; ziek van het gejeremieer dat direct na afloop van de Tweede Wereldoorlog weer begon, bood hij in de zomer van 1945 zijn ontslag als hoogleraar aan (Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 90-91 en p. 188-190).

ke vraag van Brom die kort voor aanvang van de zomervakantie een studiereis naar Nederlands-Indië wilde beginnen. Niet gespeend van lef en waarschijnlijk hogelijk geïrriteerd, vertrok Brom, die vele buitenlandse reizen maakte, desondanks, hetgeen weer bij de Sint Radboudstichting tot mateloze ergernis leidde. Nog tijdens Broms verblijf in de Oost werd gesproken van schorsing en zelfs van ontslag. Na terugkeer hoefde Brom niet verder dan voor een – op zichzelf vernederend – onderhoud met president-curator Van Schaeck Mathon te buigen. Nadien begonnen ook anderen de huik naar de wind te hangen en zo kwam het later wel voor dat pas om toestemming werd gevraagd nadat de reis was afgerond. Toen Van Ginneken in 1932 te laat na de vakantie met zijn colleges was begonnen, werd hij nog gegispst met een “ernstige berisping” en een “waarschuwing voor de toekomst”,⁴³ doch toen Kamphuisen, die rots van onbekommerde ongehoorzaamheid, vier jaar later onaangekondigd voor enkele weken naar de Verenigde Staten was vertrokken, kreeg hij na zijn repatriëring alsnog toestemming, onder voorwaarde dat hij de uitgevallen colleges zou inhalen.⁴⁴

Van het hart van de universiteit, de *inhoud* van het onderwijs en onderzoek, hielden de bisschoppen zich in het algemeen verre, zoals zij het ook eigenlijk “bezwaarlijk” vonden om zich te mengen in “de wijze van doceeren door de docenten”.⁴⁵ Er zijn slechts enkele anekdotische, zij het sprekende, uitzonderingen te noemen. Kort na zijn benoeming in 1931 tot hoogleraar empirische en toegepaste zielkunde werd F.J. Th. Rutten bij Diepen ontboden. Gevraagd naar zijn plannen met de experimentele psychologie, antwoordde de kersverse 31-jarige hoogleraar eenvoudig dat hij theorieën wilde afleiden uit het experiment. Dat had voor Diepen een vreemde bijmaak; Rutten werd erop gewezen dat hij nog onervaren was en dat zijn colleges niet in strijd mochten zijn met de katholieke leer van ‘de vrije wil’. Deze leer, die terugging op de scholastieke wijsbegeerte, stelde dat de mens als enige van de schepselen Gods was begiftigd met rede en vrije wil, op grond waarvan hij onderscheid kon maken tussen goed en kwaad en gelovig kon zijn.⁴⁶ In deterministische stromingen in de psychologie, waar alle menselijk gedrag herleid werd tot waarneembare condities, was voor de vrije wil *ipso facto* geen ruimte. Diepen was bang dat Rutten zich ook op het hellend vlak van het determinisme zou begeven; zekerheids halve deelde hij op het einde van het gesprek mede dat hij zou bidden voor de goede afloop “van een zo riskante onderneming”.⁴⁷ Maar Diepens angst was gebaseerd op onbegrip; de experimentele psychologie was niet zuiver deter-

43 KDC, SRS, 5, Notulen bestuursvergadering, 14 december 1932.

44 KDC, SRS, 5, Notulen bestuursvergadering, 16 december 1936.

45 KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 20 december 1928.

46 Abma, *Methodisch zonder confessie*, p. 36-37.

47 Ibidem. Abma vermoedt dat Diepens vrees nog werd versterkt door het feit dat Ruttens voorganger en leermeester Roels rond dezelfde tijd van zijn geloof viel.

ministisch meer, zo legde Rutten in zijn inaugurale rede uit. En zo ging deze psycholoog, die tot 1970 in Nijmegen werkzaam bleef, zoals het zijns inziens een wetenschapper betaamde “methodisch zonder confessie” te werk, in het volste vertrouwen overigens dat ook het ontsluiten van gedragscondities van dienst kon zijn voor het geloof.⁴⁸

In 1935 waren de bisschoppen verstoord door de inhoud van het bij Kosch geschreven proefschrift van zuster Mechtildis Alkemade JMJ, handelend over de levensbeschouwing van de Oostenrijkse schrijfster Freifrau Marie von Ebner-Eschenbach. Diepen vond de dissertatie “neutraal” en voorts werd het door alle bisschoppen onbehoorlijk geacht dat een van de stellingen van de promovenda, waarin zij beweerde dat Marie von Ebner-Eschenbach “oft irrümlicherwise als kirchenfeindlich” werd beschouwd, aan een katholieke universiteit werd verdedigd. Ongetwijfeld heeft het feit dat Alkemade een religieuze was de bisschoppen extra geprikkeld. De jonge doctor riposteerde even verontwaardigd als dapper dat zij opzettelijk naar een zuiver wetenschappelijke behandeling had gestreefd, juist om “niet de indruk te wekken, dat zij als religieuze het onderwerp te veel van katholiek standpunt bekeken had”.⁴⁹ Zij werd volledig gesteund door haar promotor en door de letterenfaculteit; de kwestie liep met een sisser af. Wel kwam in de Sint Radboudstichting de vraag aan de orde, of een “verscherpt toezicht” op de proefschriften nodig was – Kosch trad reeds voor de negende keer als promotor op en de andere acht proefschriften vertoonden alle eenzelfde ‘neutraliteit’.⁵⁰

Hoewel illustratief voor de bisschoppelijke wetenschapsopvatting, waren de kwesties rondom Rutten en Alkemade feitelijk niet meer dan incidenten. Maar er deed zich ook een ernstig geval van inbreuk op de academische vrijheid voor. Slachtoffer was de filosoof F.L.R. Sassen. De roemruchte affaire rond zijn persoon is echter niet ondubbelzinnig te duiden, omdat de bisschoppen er aanvankelijk een positieve rol in speelden. In 1932 kwam Ferdinand Sassen, die drie jaar eerder Sormani was opgevolgd met een leeropdracht in de geschiedenis van de Griekse en Romeinse wijsbegeerte en in de geschiedenis van de pedagogiek en didactiek, onder vuur te liggen van de Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus te Rome.⁵¹ Sassen, de met afstand meest bekende en gezagvolle Nijmeegse filosoof, had in een krantenartikel aandacht gevraagd voor enkele gedachten van Hegel over wijsgerige grondthema’s waarmee ook het neothomisme zich bezighield. Nu was Sassen een ‘streng-gelovig priester en zelfs een wettisch katholiek’,⁵² maar ook een

48 Berger en Janssen, ‘De katholieken en hun psychologie’, p. 27-28.

49 *Documentenboek*, p. 111; zie aldaar ook p. 162-164.

50 KDC, SRS, 5, Notulen van de vergadering, 16 mei 1935.

51 De ‘affaire-Sassen’ is uitvoerig beschreven in: Struyker Boudier, *Een man van de geest*, p. 39-45; zie ook *Documentenboek*, p. 110-111 en p. 140-161.

52 Rogier, ‘Terugblik’, p. 38.

objectief wetenschapper die van het neothomisme afwijkende wijsgerige overtuigingen serieus nam en ze niet enkel beschouwde als ‘schaduwzijden van het menselijk denken’,⁵³ zoals in de seminariefilosofie toentertijd nog gebruikelijk was. Vanwege zijn publicatie over Hegel, wiens standpunten hij zonder ze af te keuren had weergegeven, werd hij door enkele, buiten de universiteit werkzame, Nederlandse dominicanen in Rome aangeklaagd (hij had naar hun mening de orthodoxie geweld aangedaan), waarop de Congregatie bij de bisschoppen Sassens ontslag eiste. Formeel had de Congregatie geen enkele zeggenschap over de faculteit der letteren en wijsbegeerte, maar Sassens was nu eenmaal priester. Het Nederlandse episcopaat echter nam, mede op aandringen van Hoogveld, Sassens in bescherming en verzocht de Congregatie met klem haar eis in te trekken.

Rogiers gevoelen dat het hierbij voor de bisschoppen vooral om een prestigekwesie ging, is ongetwijfeld juist. Enerzijds hadden zij een broertje dood aan Romeinse bemoeienis met de universiteit,⁵⁴ anderzijds koesterden zij zelf vrijwel identieke bedenkingen tegen Sassens als waarop de eis tot ontslag was gebaseerd. Zij vonden Sassens “glibberig”, in zijn wetenschapsopvatting “te weinig katholiek” en daarom gevaarlijk; vooral het verkeer dat de Limburgse priester met andersdenkende filosofen zocht, werd door hen gewraakt. Niettemin toonde de bisschop van Roermond Schrijnen, onder wiens gezag de beklagde viel, ook bekommernis met de persoon Sassens (hij zou bij ontslag immers worden “geblameerd voor heel zijn leven”); tevens vreesde hij, om nogal pikante reden, voor het prestige van de universiteit: na Sassens ontslag zal “men ons aanstonds alweêr verwijten, dat wij niet vrij zijn in ons onderwijs”.⁵⁵ Hoe het zij, Utrecht won de prestigestrijd met Rome. Sassens mocht van de Congregatie hoogleraar blijven, op twee voorwaarden: elk jaar opnieuw moest aan Rome verlof om verlenging van Sassens aanstelling worden gevraagd en de filosoof zou onder toezicht moeten worden gesteld, dat wil zeggen, al zijn schrifturen moesten aan censuur worden onderworpen en hij moest contacten met andersdenkenden uit de weg gaan. De taak van censor werd door het episcopaat op de diplomatieke schouders van Hoogveld gelegd.

Aldus wisten de bisschoppen, en zeker ook Hoogveld, het ontslag van Sassens te verijdelen. Zeven jaar bleef die figuur bestaan, totdat in 1938 de bezwaren van de Congregatie plotseling vervielen. Pas toen bleek onmiskenbaar dat ook de bisschoppen niet zuiver op de graat waren: zij handhaafden de censuur.

53 A.G.M. van Melsen, ‘Herdenking van F.L.R. Sassens (13 augustus 1894-16 september 1971)’, in: *Jaarboek Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen 1971*, p. 109.

54 Zoals al is gebleken uit de stichtingsperiode en zoals hieronder nog zal blijken uit een gelijktijdig met de affaire-Sassens spelend conflict met Rome over de theologische faculteit.

55 L.J.A.H. Schrijnen, opmerkingen op een rondzendbrief, 17 augustus 1931; in: *Documentenboek*, p. 142-143.

Prof.dr. F.L.R. Sassen (1894-1971), hoogleraar geschiedenis van de wijsbegeerte.

Vermoedelijk heeft de hele affaire minstens zo zwaar op Hoogveld gewogen als op Sassen. De laatste ging, ook na 1932, onverdroten zijn weg waarmee hij de almaar schipperende, prudente Hoogveld regelmatig in een lastig parket bracht. Maar vanzelfsprekend heeft ook Sassen geleden. Zo moest hij op bisschoppelijk bevel in 1937 bedanken voor het hem aangeboden bestuurslidmaatschap van de Algemeene Nederlandsche Vereeniging voor Wijsbegeerte. Een jaar voordien was hij benoemd tot lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Naast een impliciete erkenning voor het neothomisme als wijsgerig stelsel betekende die eervolle benoeming (pas de tweede voor een Nijmegenaar, na Schrijnen in 1927; Van Ginneken was al lid sinds 1916) vooral genoegdoening voor Sassen zelf. Zijn liefde voor de Katholieke Universiteit raakte uiteraard ernstig bekoeld. Kort na de oorlog nam hij afscheid van Nijmegen, eerst om directeur-generaal op het ministerie van Onderwijs te worden, maar in 1946 was hij alweer terug achter de kathedraal, ditmaal aan de universiteit te Leiden. Zoals nog zal blijken, was het niet de eerste keer dat het bestuur een van de knapste Nijmeegse geleerden had weggejaagd.

Toch blijft het de vraag, of de bisschoppen Sassen ooit zouden hebben gemuilkorfd als niet Rome ermee was begonnen; en zo kan, nog een stapje

terug, ook worden betwijfeld of Rome zou zijn begonnen als Sassen niet vanuit Nederland was zwartgemaakt. Hoe het zij, Sassen was een slachtoffer van de antimodernistische elementen in de kerk. Zulke slachtoffers waren er in Nijmegen meer, maar zij vielen niet zo op, omdat zij uit vrees om voor onorthodox te worden aangezien voorzichtiger waren dan Sassen; zij hulden zich in een deken van zelfcensuur. Zo is van de theoloog Kreling wel gezegd dat een van de redenen die hij had om betrekkelijk weinig te publiceren, zijn angst was voor de ‘ketterjacht der integralisten’;⁵⁶ zijn collega Jansen was om dezelfde reden ‘huiverig (...) om de vruchten van zijn studie al te lichtvaardig aan de drukker toe te vertrouwen’.⁵⁷ K.L. Bellon, een andere theoloog, vanaf 1928 hoogleraar godsdienstgeschiedenis, gaf in zijn boeken blijk van ‘een veilige soliditeit, waarbij geen nieuwlichterij noch riskante escapades van de geest te duchten (vielen)’.⁵⁸ Ofschoon de grens tussen – impliciet – opgelegde en zelfgewilde geslotenheid niet helder is te trekken, met name niet bij Bellon, staat toch wel vast dat als er ergens in Nijmegen een gebrek aan academische vrijheid werd gevoeld, het aan de theologische faculteit was. Strikt genomen hadden de bisschoppen hiermee niets van doen. De theologen waren gekluisterd in onzichtbare boeien; ze anticipeerden op Rome, dat aldus, zonder in hun geval direct in te grijpen, toch een grote macht kreeg toebedeeld.

Iets soortgelijks deed zich ook dichterbij huis wel voor. Zo was in 1925 in de juridische faculteit de invloed van de bisschoppen voelbaar, zonder dat zij zich op enigerlei wijze zelf in de betreffende discussie mengden. Toen in dat jaar de eerste grote groep studenten een aanvang maakte met de doctoraalstudie, ontspon zich onder de juristen een langdurige discussie omtrent de plaats van het canoniek recht in het curriculum.⁵⁹ In theorie bestonden er twee niveaus waarop dat doctoraal vak werd gedoceerd: de verplichte cursus in de grondbeginselen (krachtens het Reglement) en het canoniek recht als gewoon keuzevak (zoals bedoeld in het Academisch Statuut). Nam een student het canoniek recht als keuzevak en slaagde hij voor dat tentamen, dan verviel automatisch de verplichting om ook nog eens tentamen te doen in de grondbeginselen. Van der Heijden zag daarin een uitholling van het Academisch Statuut en een ontoelaatbare verarming van de studie. Studenten – meestal op zoek naar de weg van de minste weerstand – zouden immers aldus worden aangespoord om het canoniek recht als een van de twee vereiste keuzevakken te nemen, waardoor er nog maar één echt keuzevak overbleef. Van der Heijden stelde daarom voor om de cursus grondbeginselen in alle gevallen verplicht te stellen en af te sluiten met een tentamen. Maar de betrokken docent, Van

⁵⁶ Haarsma, ‘Gerardus Kreling’, p. 30.

⁵⁷ B. Alfrink, ‘In memoriam prof. R.L. Jansen O.P.’, in: *Jaarboek RKUN 1946-1947*, p. 285.

⁵⁸ H. Robbers, ‘In memoriam mgr. prof. dr. K.L. Bellon’, in: *Tijdschrift voor Philosophie*, 20(1958), p. 371.

⁵⁹ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 55-56.

Welie, weigerde daaraan mee te werken. Hij voerde aan dat de bisschoppen “er bijzonder prijs op stellen dat de studenten het canoniek recht bestuderen en daarbij dan vooral de moraal van den jurist in zijn praktisch werken”. Niet zonder sarcasme repliceerde Van der Heijden, onder bijval van Van der Grinten, dat hij “niet op de hoogte (was) van de wensen van de bisschoppen”.

In de loop van 1925 en 1926 werd menige faculteitsvergadering aan dit onderwerp gewijd, zonder dat Van Welie, die zich als de edelmoedige hoeder van bisschoppelijke verlangens opwierp, een duimbreed toegaf. Later werd de vrees van Van der Heijden en Van der Grinten dan ook bewaarheid: vrijwel elke student nam het canoniek recht als gewoon keuzevak. Na verloop van tijd kreeg het de paradoxale status van ‘verplicht keuzevak’. Het ergst van al was dat noch de cursus noch het tentamen iets om het lijf had.

Benoemingen: “een zaak van leven en dood”

Beperkingen van de academische vrijheid kunnen al met al zeker niet voetstoots in de schoenen van de bisschoppen worden geschoven. Hun niettemin apodictische heerszucht werd aan de andere kant regelmatig ondermijnd door minder volgzame hoogleraren die, zoals uit enkele voorbeelden al is gebleken, gewoon hun eigen plan trokken. Rechtstreekse kritiek op het bestuur echter werd slechts een doodenkele keer geuit. De enige die daartoe in het openbaar de durf had, was een buitenlander. In zijn al vaker aangehaalde overdrachtsrede uit 1931 trok Engelbert Drerup fel van leer tegen het bestuursbeleid, in het bijzonder inzake de nieuwbouw van de aula en de benoeming van hoogleraren. Hij goot zijn aantijgingen bovendien in vlijmscherp sarcasme – zijn overdrachtsrede was volgens Rogier ‘wel de vrijmoedigste, ooit hier of elders uitgesproken’.⁶⁰ Onomwonden gaf Drerup te kennen dat de universiteit geen werkelijke universiteit kon worden als “de organieke leiding” steeds liet blijken zich niet bewust te zijn van “wat een hoogeschool eigenlijk beteekent” door zich te blijven bedienen van “oekasen en verbodsbepalingen”. Het zal niet verbazen dat Drerup kort daarna zelf in het beklagdenbankje terecht kwam. Onder meer vanwege het “gebrek aan onderdanigheid” in zijn rede, die, zoals te doen gebruikelijk, integraal in de katholieke kranten was afgedrukt, werd Drerup door de in hun wiek geschoten bisschoppen gedwongen tot een publieke *amende honorable*.⁶¹

Aangaande het benoemingsbeleid, naar zijn mening “een zaak, waarvan leven en dood onzer Universiteit afhangt”, had Drerup twee punten van kritiek gehad. In de eerste plaats laakte hij de bufferrol van het curatorium. De faculteiten werden bij benoemingen alleen maar ‘gehoord’; zicht op wat er daarna gebeurde, hadden zij niet. Het zou beter zijn wanneer de faculteiten, die toch bestonden uit de enige “kompetente beoordeelaars van wetenschap-

⁶⁰ Rogier, ‘Terugblik’, p. 36.

⁶¹ Zie *Documentenboek*, p. 52-54 en p. 77-91

pelijke vragen en behoeften”, zelf de voordrachten indienden en beargumenteerden bij het benoemende bestuursorgaan. Een tweede verschijnsel dat tot nadenken stemde en dat Drerup tersluiks in verband bracht met het eerste, was de toename van het aantal clerici onder de hoogleraren sinds 1923. Na acht jaar waren de leken inmiddels in de minderheid; “een schreeuwende wanverhouding”, aldus Drerup. De moderne universiteit, “die er naar tracht de geheele wereld en het leven daarin in hare grondslagen en hare geschiedenis te omvatten”, was toch in de allereerste plaats een zaak van leken. Verdere clericalisering zou “een catastrofe zijn voor de katholieke Universiteitsgedachte zelf”. Bovendien wekte een universiteit met een overwegend geestelijk docentencorps “a priori een zeker wantrouwen” bij andersdenkenden zowel als bij katholieken. Drerup verwoordde daarmee een gevoel dat bij vele hoogleraren (en ook bij studenten) leefde, en niet eens alleen bij de leken. Zijn kanttekeningen waren daarom zeker van belang, maar merkwaardig genoeg strookten zij niet met de feiten. Zeker, de clerici waren in de meerderheid gekomen (twintig op de toen 37 docenten), maar de oorzaak lag niet bij de Sint Radboudstichting. Zij was tot 1931 slechts één keer van een voordracht afgeweken, zoals hieronder nog nader zal worden uiteengezet, en had daarbij inderdaad een clericus benoemd in plaats van een leek, maar daar stond tegenover dat het curatorium op zijn beurt ook één keer een voordracht zodanig had gewijzigd dat niet een clericus, maar een leek werd aangesteld. De toename van het aantal geestelijken kwam dus geheel en al op het conto van de faculteiten zelf.

Ook al was Drerups wrevel niet gebaseerd op feitelijke misstanden, geheel zonder grond was hij evenmin, gezien de autoritaire houding die de bisschoppen ook bij benoemingen aannamen. Diepen merkte in 1928 in een brief aan Van de Wetering eens op dat de faculteit der Rechtsgeleerdheid blijk gaf van “een zekere onafhankelijkheid (...) tegenover het Episcopaat, voortkomend uit een verkeerde opvatting van haar rechten”. De faculteit wilde namelijk “doordrijven dat het Bestuur van St. Radboud zelfs voor benoemingen (...) niet meer te zeggen heeft, dan een Minister voor een Rijksuniversiteit”.⁶² Dat klonk streng, in de praktijk viel het mee. Tussen 1923 en 1940 hadden in Nijmegen achttien hoogleraarsbenoemingen plaats, waarbij de Sint Radboudstichting drie keer van de voordracht afweek. Daarnaast wijzigde het curatorium twee keer eigenhandig de volgorde van de kandidaten op de door de faculteit (in beide gevallen die der letteren en wijsbegeerte) aangeleverde lijst. Bij het ontbreken van vergelijkingsmateriaal over dezelfde periode is het onmogelijk om nauwkeurig de vraag te beantwoorden of het bestuur van de Nijmeegse universiteit vaker ingreep dan de besturen van de andere Nederlandse universiteiten, maar de indruk lijkt gewettigd dat niet van de normale

⁶² Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 59.

patronen werd afgeweken – ‘schandalen’ rond benoemingen hadden immers met de regelmaat van de klok overal plaats.⁶³

De drie ingrepen van het episcopaat hadden alle een andere achtergrond. Bij de opvolging van Pompe voor strafrecht in 1928 kon de juridische faculteit, gehinderd door het ‘tekort’, slechts één naam (in plaats van de vereiste drie) noemen, bovendien van iemand die nauwelijks bekend stond om zijn wetenschappelijke verdiensten: de Amsterdamse advocaat, lid van de gemeenteraad en gewezen politiek redacteur van *De Tijd* G.C.J.D. Kropman.⁶⁴ Desondanks gingen in eerste aanleg alle bisschoppen, op één na, haast intuïtief met de voordracht accoord. De ene dwarsligger was Diepen, die de kandidaat beneden de maat vond en de faculteit waarschijnlijk een lesje in gehoorzaamheid wilde leren. Na een kort onderzoek bleek voorts dat Kropman politiek nogal vooruitstrevend was en dat betekende de genadeslag voor de professorale ambities van deze latere KVP-senator; nog een lastpost à la Van der Heijden was niet gewenst. Zonder de faculteit of het curatorium te horen, daarvan kon immers niets meer worden verwacht, gingen de bisschoppen zelf aan de slag. Tenslotte kwam de aartsbisschop met W. Duynstee op de proppen, de redemptorist wie het in 1923 nog door zijn generale overste was verboden om hoogleraar in Nijmegen te worden. Duynstee, die rechten had gestudeerd in Amsterdam en er in 1908 was gepromoveerd op stellingen, kon (nog) evenmin bogen op een opvallende kennis van het strafrecht, maar hij had wel enkele rechtsgeleerde monografieën op zijn naam staan. Bovendien was hij de voorafgaande jaren opgetreden als juridisch adviseur van het episcopaat. Van de Wetering schakelde zelfs – en met goed gevolg – de paus in om druk op de eveneens in Rome residerende generaal der redemptoristen uit te oefenen, Duynstee ditmaal wel vrij te geven. Toen Duynstee’s benoeming in september 1928 af kwam, zag de faculteit zich simpelweg voor een voldongen feit geplaatst. De – begrijpelijk – diep beledigde juristen wensten hun nieuwe collega niet eens te ontvangen. Zij ‘straffen’ echter de verkeerde partij; Duynstee zelf had geen academische loopbaan geambieerd, maar was eenvoudig door zijn superieuren gestuurd.

De benoeming van R.R. Post als opvolger van de in 1936 overleden Mulder kende eveneens een frappant verloop. De jezuïet Mulder had een dubbele leeropdracht gehad; in de theologische faculteit gaf hij ‘kerkelijke geschiedenis’ en in de letterenfaculteit middeleeuwse geschiedenis. De bisschoppen wilden die koppeling per se handhaven. Aangezien in de statuten van de theologische faculteit was vastgelegd dat de orde der jezuïeten het recht van voordracht had voor de leerstoel kerkgeschiedenis, werd alleen aan de theologen een namenlijst gevraagd. Na overleg met de jezuïetenorde zette de faculteit de bijna 60-jarige G.C.W. Gorris SJ, docent aan het Collegium te Maastricht, op

63 Vergelijk bijvoorbeeld De Jong, *Benoemingsbeleid aan de Rijksuniversiteiten*, passim.

64 Zie voor deze benoeming Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 59-62.

de eerste plaats. De seculiere priester Post stond op nummer twee. Gorris werd door de jezuiten naar voren geschoven als een soort ‘tussenpaus’, die de leerstoel bezet moest houden totdat zijn jonge, getalenteerde maar nog onervaren ordegenoot J.H.M. Tesser sJ professorabel was geworden. Het zou niet zover komen. De orden bezaten weliswaar een voordrachtsrecht, maar aartsbisschop De Jong toonde aan dat het episcopaat aan de voordracht zelf niet was gebonden. Zonder veel omhaal drukte hij de benoeming van de nummer twee op de voordracht door, Reinier Post, zijn oud-leerling op het groot-seminarie Rijsenburg.

Kon daarbij sprake zijn van verkapt nepotisme, Post was onmiskenbaar de beste kandidaat. Hij had in de jaren twintig gestudeerd bij de befaamde – en uiterst kritische – Utrechtse mediaevist O.A. Oppermann en was in 1928 *cum laude* gepromoveerd, op *Eigenkerken en bisschoppelijk gezag in het bisdom Utrecht tot de dertiende eeuw*.⁶⁵ In de daaropvolgende jaren had hij zich, werkzaam op het Nederlands Historisch Instituut in Rome, verder onderscheiden als een degelijk en vakbekwaam historicus, die ook buiten de katholieke subcultuur werd gewaardeerd; zo schreef hij in 1935 het deel over de Middeleeuwen in de onder leiding van H. Brugmans uitgegeven *Geschiedenis van Nederland*. Op verzet van de faculteiten stootte de benoeming van Post dan ook geenszins; de letterenfaculteit, waaraan Post veel meer werk zou gaan verrichten dan aan de theologische faculteit, morde slechts over de procedure, waar zij geheel buiten was gehouden. Toen Post op 25 januari 1937 in de aula zijn inaugurale rede uitsprak, vereerde de aartsbisschop de plechtigheid met zijn aanwezigheid – een unicum in de universitaire geschiedenis. Bisschoppelijk bezoek aan Nijmegen, laat staan aartsbisschoppelijk bezoek, was geen alledaagse gebeurtenis en had doorgaans slechts plaats bij feestelijkheden als de viering van lustra of de opening van gebouwen. Ongetwijfeld was De Jong afgereisd uit vriendschap voor de jonge hoogleraar, maar impliciet zette hij met zijn aanwezigheid zijn, alles welbeschouwd, omstreden daad – het afwijken van een voordracht – kracht bij.

De derde keer dat het episcopaat bij een benoeming zijn lange arm gebruikte, was in 1939-1940, toen de faculteit der Rechtsgeleerdheid niet tot een bevredigende oplossing kon komen voor de opvolging van de emeritus Bellefroid, die een onmetelijk lange en gevarieerde leeropdracht had gehad: inleiding tot de rechtswetenschap, internationaal privaatrecht, volkenrecht en burgerlijk procesrecht. De faculteit was vooral voor een praktisch probleem gesteld, dat haar anderhalf jaar in beslag nam.⁶⁶ Het bleek onmogelijk om één kandidaat op te voeren, maar noch de faculteit, noch het curatorium wist hoe-

65 Over Post zijn her en der vele levensbeschrijvingen in druk verschenen; tot de meest handzame behoort die van A.G. Weiler, in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. 1 (’s-Gravenhage 1979), p. 470-471.

66 Zie voor deze ingewikkelde zaak: Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 86-93.

ver mocht worden gegaan met het opsplitsen van de leeropdracht. Ook nadat de Sint Radboudstichting had aangegeven in dit geval opmerkelijk scheidig te willen zijn (uiteindelijk kwamen er drie docenten om het vacuüm op te vullen dat Bellefroid had achtergelaten), kon de onderling verdeelde faculteit geen uitweg vinden. Het curatorium kreeg verschillende varianten voorgelegd, alle met verschillende namenlijsten. Uiteindelijk hakten de bisschoppen zelf deze gordiaanse knoop door, op een manier overigens die de meerderheid van de faculteit niet onwelgevallig was: D. van Eck werd lector in het strafprocesrecht en de criminologie (waardoor Duynstee in staat werd gesteld de 'inleiding' erbij te nemen), R.H.W. Regout SJ werd buitengewoon hoogleraar volkenrecht (overigens was hij, sinds 1937, ook moderator) en het burgerlijk procesrecht zowel als het internationaal privaatrecht werd in 1940 toebedeeld aan een ordinarius, J.W.G.P. Jurgens, die ook het door Van der Heijden terzijde geschoven handelsrecht voor zijn rekening ging nemen.

Achteraf beschouwd kan over het bisschoppelijk ingrijpen bij hoogleraarsbenoemingen nauwelijks negatief worden geoordeeld. Het episcopaat week zelden van de voordrachten af en wanneer het dat een enkele keer wel deed, dan had het meestal goede, legitieme redenen. Kwelijke gevolgen hadden hun bemoeienissen evenmin; integendeel. De stijlvolle Willem Duynstee ontpopte zich na het zijns ondanks slechte begin gaandeweg tot de *pater familias* van de juridische faculteit. Hij was tot zijn emeritaat in 1956 een bezielend docent en een actief scribent. Net als Duynstee zou de voorname Post een arbeidzaam leven in dienst van de universiteit leiden. Zijn wetenschappelijke werk, dat zich vooral kenmerkte door een strenge historische methodiek en een kritische feitenbehandeling, was van fundamentele betekenis voor de Nederlandse mediaevistiek en voor de kerkgeschiedenis. Meer dan iemand anders zou hij bovendien na de Tweede Wereldoorlog, vooral ook door zijn bestuursactiviteiten, dé gezichtsbepalende man van de Katholieke Universiteit worden. In vergelijking met Post en Duynstee waren Van Eck en Jurgens minder prominent, maar op zijn minst degelijke krachten. Van Eck was vooral geliefd om zijn didactische gaven, Jurgens eerder om zijn persoonlijkheid. Regout tenslotte kreeg geen tijd zich als wetenschapper te ontwikkelen; hij werd in 1942 in Dachau vermoord.

In de twee gevallen waarin het curatorium wijzigingen aanbracht in de aangeleverde kandidatenlijsten ging het om tamelijk technische, onschuldige, ingrepen. De opvolging van de in maart 1929 overleden Huijbers, hoogleraar in de algemene en vaderlandse geschiedenis der nieuwere tijden, was een negen maanden durend geharrewar.⁶⁷ Een aangewezen kandidaat leek de

67 Deze complexe kwestie is gedetailleerd beschreven door E.O.G. Haitsma Mulier en A.E.M. Janssen, 'J.D.M. Cornelissen: leven en werk van een cultuurhistoricus', in: J.D.M. Cornelissen, *De eendracht van het land. Cultuurhistorische studies over Nederland in de zestiende en zeventiende eeuw* (Amsterdam 1987), p. 17-22.

priester-historicus J.H.J.M. Witlox, hoofdredacteur van *De Maasbode*, maar de faculteit weigerde zijn naam te noemen. De reden was dat Witlox, deskundig op het gebied van de Nederlandse katholieke politieke geschiedenis, bekend stond als een representant van de katholiek-emancipatorische, apologetische historiografie. Volgens de faculteit was hij behept met een “engheid van geest”, hetgeen “allernoodlottigst” heette voor een hoogleraar in de geschiedenis.⁶⁸ Anticlericalisme was mede in het geding, maar anderzijds werden gedurende het proces door de – sterk verdeelde – faculteit wel weer andere geestelijken opgevoerd, onder wie Gorris, dezelfde die zeven jaar later door de jezuiten voor de opvolging van Mulder zou worden genoemd. De faculteit compliceerde de zaak door voor te stellen de leeropdracht te splitsen en over twee personen te verdelen; een in de algemene en een in de nieuwe vaderlandse geschiedenis, waarvoor respectievelijk H.J. Elias, een Vlaming, en Gorris als eersten werden genoemd. Maar bij het curatorium stuitte zo’n – opportunistische – splitsing op onoverkomelijke bezwaren. Een naam die op alle mogelijke lijsten telkens terugkwam, was die van J.D.M. Cornelissen, toenmalig secretaris van het Nederlands Historisch Instituut te Rome – en voorganger van Post. Over zijn “wetenschappelijkheid en katholiciteit” bestonden in de faculteit uiteenlopende meningen, maar bij het curatorium, dat te lang en zelf informatie ging inwinnen, niet. Cornelissen werd op de eerste plaats gezet en door de Sint Radboudstichting benoemd.

Twee jaar later, in 1931, bij de uitgestelde opvolging van De Vries de Heekelingen (een onmogelijk man die in 1927 de universiteit met ruzie had verlaten), beval de faculteit voor het extraordinaariaat in de diplomatiek en de paleografie in de eerste plaats de in Keulen werkzame hoogleraar G. Kallen aan. Omdat het voor Kallen onmogelijk was naar Nijmegen te verhuizen en omdat zich in de nummer twee van de voordracht, H.A.F.W. Lampen OFM, een gedegen alternatief presenteerde, werd de rangschikking omgekeerd.⁶⁹

Ofschoon op het bestuursbeleid bij benoemingen kortom weinig viel aan te merken, woog de invloed van de bisschoppen zwaarder dan uit de vijf besproken incidenten moge blijken. In hierboven reeds getypeerde angstvallige anticipatie lieten de faculteiten zich bij het noemen van kandidaten namelijk soms nadrukkelijk leiden door de, naar hun mening, te verwachten respons van de zijde van het episcopaat. De faculteiten schoven met andere woorden af en toe gegadigden naar voren die zij bij de bisschoppen als wenselijk veronderstelden, maar meer nog omgekeerd: zij noemden bepaalde kandidaten juist *niet* omdat ze ervan uitgingen dat de bisschoppen toch ‘neen’ zouden zeggen. Een dergelijke vorm van zelfbeknotting speelde bijvoorbeeld de juridische faculteit parten toen zij in 1938 op zoek was naar een *allround* jurist die in staat was

68 CvC, ingekomen stukken (i.s.), Faculteit der letteren aan College van Curatoren, 22 juli 1929.

69 CvC, Notulen van de vergadering, 11 april 1931.

alle door Bellefroid gedoceede vakken te verzorgen.⁷⁰ Zo'n duizendpoot leek aanvankelijk gevonden in A.H.M.J. van Kan, oud-hoogleraar Romeins recht te Leiden, oud-hoogleraar burgerlijk recht van Nederlands-Oost-Indië in Batavia en vooraanstaand lid van de Katholieke Wetenschappelijke. Deze 'artiest' onder de Nederlandse rechtsgeleerden was echter het onderwerp van roddel, handelend over schulden en wangedrag van zijn echtgenote. Omdat de bij derden ingewonnen informatie de geruchten leek te bevestigen, zweeg de faculteit in het vervolg over Van Kan, niet zozeer omdat haar leden zelf morele bezwaren hadden, maar omdat zij meende te weten dat de bisschoppen de voordracht niet zouden volgen.

De meest navrante affaire waarbij een faculteit zich bij voorbaat al te serviel opstelde, betrof de opvolging van de in januari 1938 overleden Schrijnen. Er was een gedoodverfde kandidaat: Christine Mohrmann. Sinds 1928, het jaar waarin zij op vijftientigjarige leeftijd afstudeerde in de klassieke talen, was Mohrmann de onbezoldigde rechterhand van Schrijnen geweest – haar dagelijkse kost verdiende zij als lerares op een middelbare school. De jonge gedreven vrouw en de al oudere, maar even gedreven wereldheer vormden in de jaren dertig weliswaar een 'onwaarschijnlijk duo',⁷¹ de resultaten van hun onderzoek, naar het taalgebruik in de vroegste Latijnse christenheid, waren nog opzienbarender. In 1932 bracht Schrijnen, reeds lang vermaard kenner van de oud-christelijke cultuur en van de 'groeptaal' van de eerste christenen, zijn *Charakteristik des altchristlichen Latein* uit, waarin hij, mede op grond van een aantal ontdekkingen die Mohrmann in het kader van haar promotieonderzoek had gedaan, vanuit een socio-linguïstische hoek voor het eerst een theorie aangaande de taalkundige ontwikkelingen in de christelijke oudheid formuleerde. Deze theorie, die Mohrmann later met behulp van bronnenonderzoek bleef toetsen en verfijnen, trok sterk de aandacht in zowel binnen- als buitenland en maakte weldra school. Zij werd bekend onder de naam *Ecole de Nimègue*.

Vanzelf werd Mohrmann protégée van Schrijnen, haar 'ontdekker'. Toen zij direct na haar – *cum laude* – promotie (op het taalgebruik in de preken van Augustinus) in 1932 aan de Sint Radboudstichting het verzoek richtte haar als privaat-docente aan de Nijmeegse universiteit toe te laten, kreeg zij zijn machtige steun, alsook die van de faculteit. Maar die macht kende ook grenzen; de Sint Radboudstichting liet weten "geen termen" te hebben gevonden voor haar aanstelling. Een toelichting werd niet gegeven; het episcopaat was nu eenmaal gewend geen verantwoording af te leggen. Niettemin was het genoegzaam bekend dat de bisschoppen een toelating van Mohrmann beschouwden als een eerste stap naar haar latere benoeming tot lector of hoogleraar.⁷²

⁷⁰ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 87-89.

⁷¹ A.A.R. Bastiaensen, 'Schrijnen-Mohrmann. Samenwerking en uitgestelde opvolging', in: *In memoriam Christinae Mohrmann. Cuius anima in pace* (Nijmegen 1989), p. 29.

⁷² Een niet-vast lid van het Radboudbestuur, G.A.H. Bauduin, vicaris-generaal van het

Prof.dr. Chr.A.E.M. Mohrmann (1903-1988), hoogleraar (vanaf 1953) oud-christelijk Grieks en oud-christelijk, vulgair en middeleeuws Latijn.

Een vrouw in zo'n functie, hoe briljant en goed-katholiek ook, was vanuit bisschoppelijke optiek ondenkbaar. Een tweede poging om privaat-docente te worden leed in 1935-1936 andermaal schipbreuk, opnieuw zonder dat de bisschoppen hun beslissing motiveerden. Een fel pleidooi van Schrijnen ten faveure van Mohrmann, waarin hij zelfs met ontslag dreigde, mocht niet baten. Tevergeefs voerde hij aan dat Mohrmann "de vanzelfsprekende en als enige in alle opzichten gekwalificeerde" privaat-docente was en dat het slechts om een tijdelijke aanstelling ging die niet vooruit liep op een hoogleraarschap. Nochtans deed hij dat zelf wel met zijn bewering dat een vrouwelijke hoogleraar of docent aan de Nederlandse universiteiten "niets ongewoons" was.

Dat laatste argument was een typisch staaltje van Schrijniaans vroom bedrog. Het aantal vrouwen in het vaderlandse universitaire docentencorps hield niet over. Nederlands eerste vrouwelijke hoogleraar was de biologe J. Westerdijk, die sinds 1917 in Utrecht een extraordinariaat bekleedde in de fytopatho-

bisdom Roermond, had Schrijnen daarvan op de hoogte gesteld (Bastiaensen, 'Schrijnen-Mohrmann', p. 36). Tenzij anders vermeld, is de volgende weergave van de affaire-Mohrmann ook op dit artikel gebaseerd.

logie. Tot het midden van de jaren dertig waren aan de openbare universiteiten her en der nog enkele vrouwelijke docenten aangesteld, onder wie lectoren, maar slechts met hoge uitzondering professoren: T. Tammes was in Groningen tussen 1919 en 1937 buitengewoon hoogleraar erfelijkheidsleer geweest, de kindergeneeskundige C.C. de Lange en de rechtsgeleerde D. Hazewinkel-Suringa waren respectievelijk in 1927 en in 1932 gewoon hoogleraar in Amsterdam geworden. Academische vrouwen waren nu eenmaal dun gezaaid – zelfs over het volgen van universitaire studies door meisjes bestonden tot in de jaren twintig in brede kring de meest bigotte denkbeelden,⁷³ en zo was ook verzet van mannelijke hoogleraren tegen de komst van vrouwen in hun midden geen ongewoon verschijnsel.⁷⁴ Over de maatschappelijke positie van de vrouw werd in christelijke kringen nog behoudender gedacht: net als in Nijmegen doceerde aan de Vrije Universiteit geen enkele vrouw.

Hoe het zij, Schrijnen bleef gedurig voor zijn beschermeling in de weer. In 1937 bezorgde hij haar tenslotte een aanstelling als privaat-docente in Utrecht. Maar dat was tweede keus; Mohrmann was gepredestineerd voor Nijmegen. Na zijn emeritaat in 1939 zou zij hem moeten opvolgen, de enige garantie voor het voortbestaan van de *Ecole de Nimègue* waarop men zo trots was. Een poging de Federatie van Rooms-Katholieke Vrouwenbonden te bewegen om Mohrmanns zaak bij de bisschoppen te bepleiten faalde, omdat het bestuur van die federatie zijn vingers aan zo'n heikele kwestie niet durfde te branden. Tenslotte riep Schrijnen in december 1937 de hulp in van zijn vriend A. Gemelli, rector van de katholieke universiteit te Milaan en samen met Schrijnen oprichter van de *Fédération Internationale des Universités Catholiques*. Gemelli werd verzocht zijn invloed bij de H. Stoel aan te wenden, opdat de bisschoppen vanuit Rome onder druk werden gezet. Een maand later kwam Schrijnen te overlijden. Weer een maand later kon Gemelli aan Mohrmann en aan de letterenfaculteit melden dat de paus, Pius XI, geen bezwaar had tegen een vrouwelijke hoogleraar in Nijmegen. Mits de bisschoppen erom vroegen, zou Pius zijn zegen aan Mohrmanns benoeming geven.

Maar de bisschoppen vroegen de pauselijke zegen niet. Er was ook geen enkele aanleiding toe, want de faculteit had de naam van Mohrmann in haar

73 Zie bijvoorbeeld M. Bosch, *Het geslacht van de wetenschap. Vrouwen en hoger onderwijs in Nederland, 1878-1948* (Amsterdam 1994), passim; M. Grever, *Strijd tegen de stilte. Johanna Naber (1859-1941) en de vrouwenstem in geschiedenis* (Hilversum 1994), passim, met name bijvoorbeeld p. 130; I. de Wilde, "Aaneensluiting van de afgestudeerde vrouwen is een eisch van den tijd". Ontstaan en beginjaren van de Nederlandsche Vereeniging van Vrouwen met Academische Opleiding', in: A. Schreuder e.a. (red.), *Een verbond van gestudeerde vrouwen. 75 jaar Nederlandse Vereniging van Vrouwen met Academische Opleiding 1918-1993* (Hilversum 1993), p. 21-69.

74 Zie bijvoorbeeld M. Kirejczyk, 'Marianne van Herwerden (1874-1934). De eerste vrouwelijke lector aan de Rijksuniversiteit Utrecht', in: T. Loosbroek e.a., *Geleerde vrouwen. Negende Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* (Nijmegen 1988), p. 146-151.

kandidatenlijst voor de opvolging van Schrijnen niet opgenomen. Angst voor een conflict met de bisschoppen was daarbij de voornaamste raadgever geweest, zo werd duidelijk in een onderhoud dat het College van Curatoren begin maart 1938 had met Brandsma en Rutten, respectievelijk voorzitter en secretaris van de faculteit.⁷⁵ Het curatorium was “verwonderd” dat de faculteit Mohrmann “zonder eenige motiveering” totaal had doodgezwegen, terwijl in 1932 en in 1936 een zeer gunstig oordeel over haar wetenschappelijke capaciteiten was uitgesproken en terwijl Schrijnen over zijn opvolging toch duidelijk was geweest. En nu was er bovendien het bericht van de pauselijke zegen. Zelfs toen curator J.R.H. van Schaik Brandsma op het hart drukte dat de faculteit zich niet moest laten leiden door eventuele bezwaren van het episcopaat, omdat dan haar wetenschappelijke kwaliteit gevaar liep, was Brandsma niet te vermurwen. Hij weigerde Mohrmann te noemen en wist zich daarbij door een “eenstemmige” faculteit gesteund. H.H. Janssen, ook een leerling van Schrijnen, was de nummer één op de lijst. Kort voor zijn dood had Schrijnen, in de verwachting dat Mohrmanns benoeming op moeilijkheden zou stuiten, Janssen nog ten overstaan van Brandsma “een superieure kracht” genoemd. Met tegenzin stemde het curatorium in. De Sint Radboudstichting wees vervolgens Janssen aan als opvolger van Schrijnen (althans voor de Griekse en Latijnse taalkunde), eerst als lector en in 1940 als gewoon hoogleeraar (nu ook voor de letterkunde).⁷⁶

Het vooruitzicht van een – allerminst aantrekkelijk – conflict met de bisschoppen was natuurlijk niet ongegrond geweest. Bovendien, zelfs met steun van de paus was het lang niet zeker of de faculteit de strijd had kunnen winnen. De ervaring die de collega’s van de theologische faculteit even eerder hadden opgedaan in een tweestrijd tussen Rome en Utrecht, die hieronder nog zal worden uiteengezet, leerde dat de bisschoppen zich, als ze dat nodig achtten, niets aan pauselijke inmenging gelegen lieten liggen. Er is alle reden te veronderstellen dat de faculteit het sop de kool niet waard vond. Lafhartigheid was niet de enige oorzaak. In Janssen was daadwerkelijk een gedegen alternatief beschikbaar. En ofschoon het expliciet werd ontkend, is tussen de regels van het verslag van de bespreking tussen Brandsma, Rutten en het curatorium wel merkbaar dat de faculteit zelf Mohrmann liever niet zag benoemd, ten dele vanwege haar moeilijke karakter, maar ten dele ook vanwege haar vrouw-zijn. Pas vijftien jaar later, in 1953, Mohrmann was inmiddels lector in Utrecht en in Amsterdam, werd zij alsnog als buitengewoon hoogleeraar aan haar *alma mater* toegelaten; Nijmegen was daarmee de laatste Nederlandse universiteit die een vrouw in het *corpus doctum* opnam. Mohrmann heeft het fijne van haar niet-benoeming in 1938 nooit geweten. Om begrijpe-

⁷⁵ CvC, Notulen van de vergadering, 5 maart 1938.

⁷⁶ De overige vakken uit Schrijnens leeropdracht werden verdeeld over Van Ginneken en Weerenbeck.

lijke redenen vatte bij haar de gedachte post dat de Sint Radboudstichting, het episcopaat, haar professoraat had tegengehouden – een gedachte die later algemeen werd gedeeld.⁷⁷ Ongetwijfeld zou kennis van de ware toedracht haar nog meer hebben onthutst.

181

Begrensde groei

Een gezonde uitgroei van de faculteiten werd in hoogerarenkring essentieel geacht voor het peil en daarmee voor het prestige van de Nijmeegse universiteit. De ontwikkelingen in de diverse wetenschapsgebieden vereisten soms een splitsing van bestaande, vaak ellenlange leeropdrachten, dan wel de creatie van nieuwe leerstoelen. Er moest in ieder geval gelijke tred met de zusterinstellingen worden gehouden, zo luidde het geijkte argument bij de aanvraag van een nieuwe leerstoel. Vanaf het allereerste begin werd bovendien nog een andere ambitie gekoesterd: de volledige uitbouw van de universiteit. Een natuur- en een geneeskundige faculteit waren immers ook voorwaarden voor een “stijgende bloei en intens wetenschappelijk leven”, aldus de theoloog De Langen Wendels in 1924.⁷⁸ Zonder zulke faculteiten kon de universiteit volgens Van Ginneken in 1928 nooit aan haar hoogste roeping voldoen: “het aankweken van een volle eigen Katholieke Nederlandsche cultuur”.⁷⁹ Met drie faculteiten was de universiteit “zelfs nog niet half af”, meende de jurist Bellefroid in 1930, want van de vijf faculteiten was “juist de geneeskundige verreweg de omvangrijkste en de meest noodzakelijke”.⁸⁰ Zulke geluiden bleven gedurende de volgende jaren in de rectorale redevoeringen telkens weer opklinken. Overigens werd in de jaren dertig tevens door derden, vooral door de priester P.J.M. van Gils, inspecteur van het katholiek lager onderwijs in Limburg en verwoed promotor van het bijzonder onderwijs, geregeld aangedrongen op een zo spoedig mogelijke realisatie van een vierde en een vijfde faculteit.

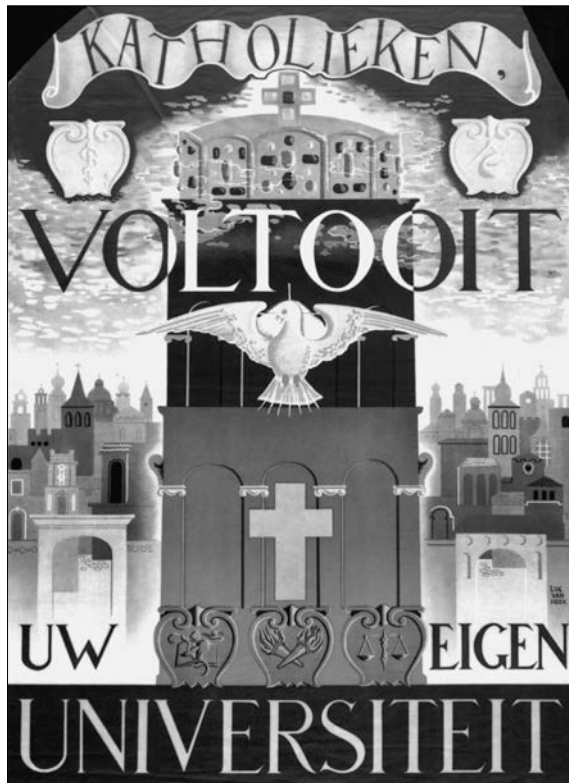
Dergelijke aansporingen aan het adres van de Sint Radboudstichting waren echter overbodig. Het belang van een medische faculteit werd door de bisschoppen immers sinds jaar en dag onderkend. Maar meer dan wie ook beseften zij dat de schatkist van de Sint Radboudstichting de gelijktijdige bevrediging van beide ambities, de uitgroei van de faculteiten en de uitbouw van de universiteit, niet toestond. Toen in de jaren dertig de inkomsten ook nog eens terugliepen, terwijl de uiterste termijn voor de oprichting van de vierde faculteit

⁷⁷ Zie bijvoorbeeld Bastiaensen, ‘Schrijnen-Mohrmann’.

⁷⁸ G. de Langen Wendels, ‘Verslag van de lotgevallen der R.K. Universiteit te Nijmegen in het studiejaar 1924/1925’, in: *Jaarboek RKUN 1924-1925*, p. 121.

⁷⁹ J. van Ginneken, ‘Oratie van den rector magnificus bij de overdracht van het Rectoraat der Keizer-Karel-Universiteit’, in: *Jaarboek RKUN 1927-1928*, p. 274.

⁸⁰ J.H.P. Bellefroid, ‘De Katholieke Universiteit in 1929-1930’, in: *Jaarboek RKUN 1929-1930*, p. 117.

Affiche voor de fondswerving van de Katholieke Universiteit.

teit – 1948 – steeds angstwekkender naderbij kwam, raakten de bisschoppen zelfs in paniek. De Vrije Universiteit gold als een afschrikwekkend voorbeeld; daar waren de voorbereidingen voor een medische faculteit (die in 1930 gereed had moeten zijn) in 1926 uit pure geldnood gestopt en was in de gauwigheid een natuurwetenschappelijke faculteit ingericht.⁸¹

Tussen 1923 en 1929 bedroegen de gemiddelde opbrengsten van de jaarinzamelingen *f* 200.000, het streefbedrag (gerekend werd op een dubbeltje per katholiek). Daarna zette een fikse daling in, waaraan ook het uitroepen van een speciale jaarlijkse ‘Universiteitszondag’ (voor het eerst gehouden in september 1932) geen einde kon maken, evenmin als de vele propagandaspreekbeurten die hoogleraren in het land hielden. Gemiddeld werd in de jaren dertig *f* 155.000 opgehaald. Dieptepunten waren 1935 en 1936, waarin de gelovigen telkens niet meer dan *f* 142.000 voor de universiteit overhadden. Het werkwoord ‘overhebben’ is hier wel op zijn plaats, omdat de daling van de inkomsten weliswaar samenhang met de depressie, maar ten dele ook met de betrek-

81 Roelink, *Vijfenzeventig jaar Vrije Universiteit*, p. 146-150.

kelijk geringe belangstelling (of achterblijvende bewondering?) die het katholieke volk voor ‘zijn’ universiteit koesterde. De haast spreekwoordelijke culturele inertie van katholieken uitte zich, zo meende Rogier twintig jaar later, onder meer in de weigering om ‘het rendement’ van de geesteswetenschappen te onderkennen.⁸² Het enthousiasme van het volk voor de sinds de Eerste Wereldoorlog tot bloei gekomen missiebeweging was bijvoorbeeld veel groter dan dat voor de universiteit. Zo bleven de inkomsten uit collectes van de gezamenlijke missiegenootschappen in de crisisjaren op hetzelfde hoge peil als in de jaren twintig; volgens een schatting uit die tijd bracht katholiek Nederland jaarlijks zo’n zeven miljoen gulden voor de missie bijeen.⁸³

Met de economische crisis ging ook een waardevermindering van de bezittingen van de Sint Radboudstichting gepaard. Het handelde daarbij vooral om onroerend goed, maar de bisschoppen zagen zich in 1931 bijvoorbeeld ook gedwongen de hoofden te buigen over de vraag wat te doen nu het Pond Sterling was gedaald.⁸⁴ In hetzelfde jaar werd in dankbaarheid het bericht ontvangen dat de minister de salarissen van hoogleraren aan de openbare universiteiten had verlaagd – terstond volgde voor Nijmegen eenzelfde beslissing. Om de financiële situatie minder netelig te maken wongen de bisschoppen zich in de meest curieuze bochten. Er werd gemorrelt aan de pensioenvoorzieningen; Van Wijnbergen werd gevraagd bij de minister van Financiën aan te dringen op gunstiger belastingvoorwaarden voor schenkingen en legaten – met succes; op bisschoppelijk initiatief werd in 1933 met de Vrije Universiteit een gezamenlijk verzoek aan de minister gericht om de reserves voor een vierde en een vijfde faculteit buiten de heffing van de vermogensbelasting te houden – ditmaal zonder het gewenste gevolg; toen bekend werd dat op de rijksbegroting 1939 *f* 1100 was vrijgemaakt voor de pedagogische vorming van aanstaande leraren aan universiteiten, werd direct getracht om voor dat doel een subsidie te krijgen, hetgeen uitmondde in de ontvangst van een bedrag van honderd gulden. Kortom, er werd gesneden en er werd geschraapt.

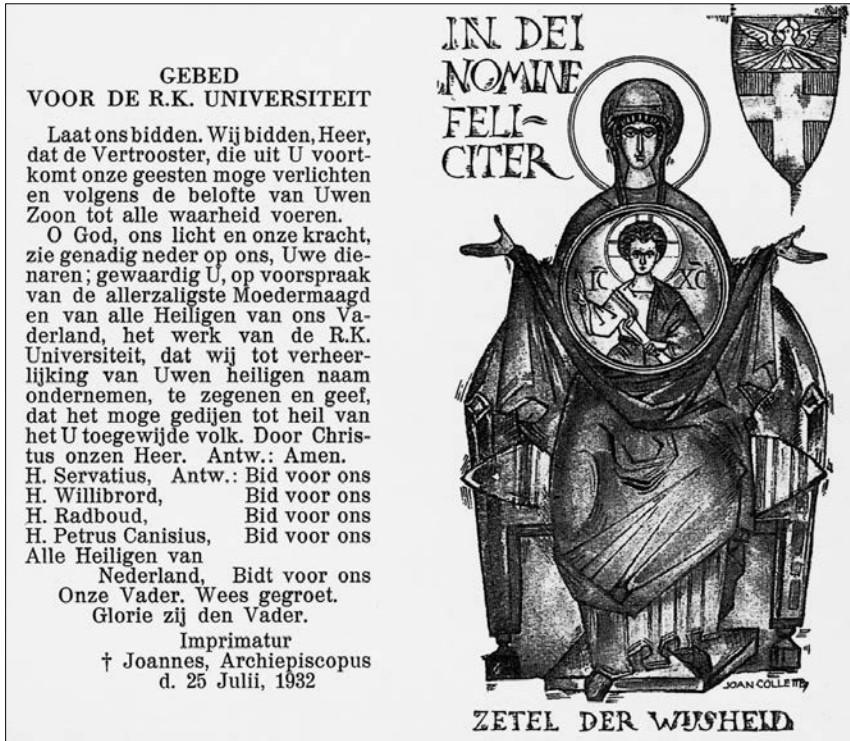
In 1936-1937 meende de Sint Radboudstichting even de panacee te hebben gevonden. Aartsbisschop De Jong richtte in januari 1937 een schrijven aan de R.K. Handelshogeschool in Tilburg waarin hij vroeg “of het niet mogelijk en wenschelijk zou zijn” deze instelling naar Nijmegen te verplaatsen en haar als vierde faculteit aan de universiteit te verbinden.⁸⁵ Die brief was niet uit de lucht komen vallen. Sinds medio 1936 was een wettelijke regeling in de maak die universiteiten in de gelegenheid stelde een faculteit der economische

82 Rogier, *Het verschijnsel der culturele inertie*, p. 12.

83 J. Roes, *Het Groot Missiejaar 1915-1940. Op zoek naar de missiemotivatie van de Nederlandse katholieken* (Bilthoven 1974), p. 37.

84 KDC, SRS, 5, Notulen bestuursvergadering, 16 december 1931.

85 H. Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg. Deel 1 1927-1954. Economie-Ethiek-Maatschappij* (Baarn 1978), p. 85.

Devotieprentje, getekend door de Nijmeegse katholieke kunstenaar Joan Collette, met een gebed voor de R.K. Universiteit.

wetenschappen te hebben; de Universiteit van Amsterdam was weliswaar al in het bezit van een faculteit der handelswetenschappen, maar die werd sedert haar oprichting in 1922 hoogstens gedoogd. Tijdens de voorbereidingen van de wijziging van de Hoger-Onderwijswet (die in april 1937 haar beslag zou krijgen) wisten Kamerleden te bewerkstelligen dat bijzondere universiteiten de mogelijkheid kregen om een economische faculteit eventueel als vierde faculteit te laten gelden; dat wil zeggen, in plaats van de bij de wet van 1905 voorgeschreven medische of natuurwetenschappelijke faculteit. Deze kleine aanpassing van de wet gaf De Jongs markante opzetje om de handelshogeschool te incorporeren zijn juridische fundering. Een van degenen die in die toegevoegde bepaling de hand hadden gehad, althans naar eigen zeggen, was het RKSP-Tweede-Kamerlid P.W.H. Truijen. Naast Kamerlid was Truijen tevens niet-vast bestuurslid van de Sint Radboudstichting; de niet-vaste leden bleken dus wel degelijk hun waarde te hebben. In de vergadering van december 1936 werd Truijen voor zijn inspanningen bedankt.⁸⁶ Indien 'Tilburg' toehapte, zou de Sint Radboudstichting voorlopig van een immens probleem verlost zijn.

Hoe schijnbaar grondig voorbereid ook, het verzoek aan de hogeschool was tegelijk een zuivere illustratie van het gebrek aan realiteitszin dat de bisschoppen wel vaker parten speelde. Sinds de handelshogeschool in 1927 was opgericht – eigenlijk zelfs tevoren al – heerste in Tilburg een stemming van verongelijkheid jegens haar grote zus, de universiteit in Nijmegen.⁸⁷ De houding van het episcopaat was daaraan niet vreemd. De bisschoppen hadden indertijd slechts aarzelend hun instemming aan de oprichting van de hogeschool verleend, vooral omdat die onderwijsinstelling inbreuk maakte op de ontwikkeling van de universiteit tot landelijk katholiek centrum van wetenschap en cultuur. Gevreesd werd bovendien dat de hogeschool studenten zou trekken die anders wellicht naar Nijmegen waren gegaan (zij werd als concurrente van met name de juridische faculteit beschouwd); en ook bij de werving van leerkrachten viste zij voor een deel (wat de rechtswetenschap betreft, maar ook voor psychologie en de moderne talen) in dezelfde, toch al niet ruim bemeten vijver van katholieke geleerden. De Sint Radboudstichting had al in 1924 laten weten dat de handelshogeschool niet op haar financiële steun behoefde te rekenen; nog in 1932 was een voorzichtig Tilburgs verzoek tot herziening van dat standpunt door Bosch van Amelisweerd als “absurd” afgedaan – een mening die qua strekking door de bisschoppen werd gedeeld.⁸⁸ Voor haar financiering was de hogeschool voornamelijk aangewezen op subsidie van de gemeente Tilburg, maar ook op de zuidelijke Kamers van Koophandel en op de toegeeflijkheid van fabrikanten en andere particulieren. Ook wat dat betreft was zij dus rivale van Nijmegen. Met een mengeling van gaandeweg groeiende jaloezie en verontwaardiging plachten de bestuurders en de docenten van de hogeschool naar de zo bevooroordeelde universiteit te kijken; tegelijk waren zij trots op de eigen prestaties en op hun vermogen zichzelf te kunnen bedruipen. Zo gezien was het niet vreemd dat het verzoek van De Jong uit 1937 in Tilburg als een ‘ijskoude uitnodiging tot zelfmoord’ werd beschouwd. Er volgde dan ook een pertinente afwijzing.⁸⁹

De opportunistische actie van de bisschoppen (die des te opportunistischer mag worden genoemd, omdat zij in de waan waren geweest dat de hogeschool in financiële nood verkeerde) was weliswaar ingegeven door goede zorg om de universiteit, maar zij bracht tevens het episcopale gebrek aan inzicht in

86 KDC, SRS, 5, Notulen bestuursvergadering, 16 december 1936. Overigens kan de rol die Truijn naar eigen zeggen bij de wetwijziging had gespeeld niet op basis van de *Handelingen der Tweede Kamer* worden verhelderd. Waarschijnlijk behoorde hij tot de ‘verscheidene leden’ uit het Voorlopig verslag (*Handelingen der Tweede Kamer 1936-1937, nr. 1 Bijlagen*, Voorlopig verslag, 3 – vastgesteld 3 november 1936) die op de gewraakte beslissing aandrongen – alleen was hij dus zeker niet. In de plenaire debatten heeft hij het woord niet gevoerd.

87 Zie Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 20-36.

88 Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 83.

89 Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 86.

bestaande gevoeligheden aan het licht; een typisch gevolg van de afzondering waarin zij in hun hoge positie verkeerden. Anderzijds waren zij zo verstandig om niet verder bij de hogeschool aan te dringen. Na de resolute afwijzing stelden zij zich op als ‘goede herders zonder wrok’.⁹⁰

Is het verwonderlijk dat aan de Nijmeegse universiteit zuinigheid troef was? De eerlijke armoede sprong direct in het oog bij aanschouwing van het – in de loop der tijden in omvang groeiende – allegaartje van gebouwen in de benedenstad (Platenmakerstraat, Snijderstraat, Muchterstraat) dat dienst deed als centrale universiteitsbibliotheek, met leeszaal, uitleen, administratieve ruimten, en dat tevens onderkomen bood aan de instituten: afzonderlijke boekerijen met een aantal tafels en stoelen voor werkcolleges en zelfstandige studie. Oorspronkelijk een bank, woonhuizen, een sigarenfabriek, een pakhuis, een werkplaats, boden die aan elkaar gekoppelde gebouwen van binnen een ‘doolhof van gangen en trapjes, een wonderlijke verzameling van vertrekken’.⁹¹ Armoede is geen schande en hinderen deed de krakemikkige huisvesting – die altijd iets tijdelijks bleef houden – geenszins. De universiteit was nog klein en de drie faculteiten hadden niet meer nodig, uitgezonderd voor de beoefening van de empirische psychologie, maar daar werd voor gezorgd. In nauwe samenwerking met curator J.P.A. Hoefnagels, oogarts te Nijmegen, wist Rutten de Sint Radboudstichting te bewegen tot de aankoop van het pand Vondelstraat 1, dat in 1936 werd ingericht als instituut voor Wijsbegeerte, Opvoedkunde en Zielkunde. In deze vierde (na hoofdgebouw, bibliotheekcomplex en aula) over de stad verspreide universitaire lokaliteit werd een Psychologisch Laboratorium gevestigd, met behalve een collegezaal en een instituutsbibliotheek ook een practicumruimte voor het verrichten van onderzoek op het vlak van de “algemene zielkunde” en de kinderpsychologie alsmede “voor proeven van psycho-technische aard”.⁹²

In theorie had ook de universiteitsbibliotheek, de “wapensmidse der wetenschap”,⁹³ ernstig kunnen lijden aan het gebrek aan financiën. Zij was in 1923 begonnen met een startkapitaal van f 100.000 en moest het daarna doen met een jaarlijkse begroting van f 10.000, in 1928 verhoogd tot f 15.000, te verdelen over de centrale bibliotheek en de instituutsboekerijen. Over de hoogte van die bedragen, alsook over de verdeling, werd door de elkaar opvolgende bibliothecarissen en de hoogleraren weliswaar herhaaldelijk bij het curatorium

⁹⁰ Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 87.

⁹¹ Van Rijn, ‘De huisvesting van de R.K. universiteit’, p. 140.

⁹² Th. Baader, ‘De Katholieke Universiteit in 1936-1937’, in: *Jaarboek RKUN 1936-1937*, p. 167.

⁹³ Term van Mulder, die in 1923 even optrad als plaatsvervangend bibliothecaris (R.P.L. Arpots, ‘Een schenker van het eerste uur. J.A. van Waardenburg’, in: Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, p. 104).

Leeszaal van de universiteitsbibliotheek aan de Snijderstraat.

geklaagd (en onderling ruzie gemaakt),⁹⁴ maar toch kreeg de bibliotheek binnen de kortste keren een respectabele omvang. Daartoe opgeroepen schonken in de jaren twintig en dertig honderden particulieren en instellingen – meestal van katholieken huize, maar niet alleen – uit sympathie voor de goede zaak jaarlijks meer dan tienduizend boeken aan de universiteit. Naar schatting kwam 70 procent van de boekenvoorraad voort uit schenkingen.⁹⁵ Nu zat er veel kaf tussen het koren, maar het koren was soms van hoge kwaliteit. Hoe het zij, de bibliothecaris en zijn personeel hadden veel meer werk met het catalogiseren en het zorgen voor ruimte voor alle boeken en tijdschriften dan met het bedelen om meer financiële armslag. Dankzij de generositeit van derden bleef de bibliotheek in belangrijke mate verschoond van de kwalijke gevolgen die de spaarzaamheid van de bisschoppen met zich mee had kunnen brengen.

Voor de faculteiten lag dat anders. Elke aanvraag voor een nieuwe leerstoel, dan wel voor de promotie van een lector of buitengewoon hoogleraar tot gewoon hoogleraar, werd door de bisschoppen haast vanzelf beantwoord met een verwijzing naar het hogere belang van een vierde faculteit. In de jaren twintig wilden zij nog wel eens over hun hart strijken, maar gedurende de crisisjaren hielden zij de hand ferm op de knip. Het aantal docenten kende een bescheiden groei, van 32 in 1923 tot 38 in 1940; de theologische faculteit

⁹⁴ Lankhorst, 'Voedsters of dochters', p. 23-44.

⁹⁵ Arpots, 'Een schenker van het eerste uur', p. 103.

breidde zich met één docent uit, de faculteit der Letteren met twee en de juridische faculteit met drie. Daarbij dient te worden aangetekend dat het soortelijk gewicht van het docentencorps sterker was toegenomen dan deze puur getalsmatige groei suggereert. Telde de universiteit in 1923 21 gewoon hoogleraren, in 1940 waren dat er 29; het aantal buitengewoon hoogleraren was van zes naar vijf gedaald en het aantal lectoren van vijf naar vier. Het is onbegonnen werk om de ontwikkelingen van de Katholieke Universiteit in kort bestek zinvol met die van andere universiteiten te vergelijken. Het fenomeen van de dubbele leeropdrachten (van de 29 gewoon hoogleraren uit 1940 hadden er vijf een leeropdracht in twee faculteiten), het onderscheiden gewicht van de docenten (gewoon, buitengewoon, bijzonder hoogleraren, lectoren) en de omstandigheid dat de andere universiteiten oud en dus in 1923, naar gemakshalve mag worden verondersteld, evenwichtiger waren ontwikkeld, zijn maar enkele factoren die aan die onmogelijkheid bijdragen. Niettemin staat wel vast dat, hoewel ook de andere universiteiten werden getroffen door bezuinigingen, Nijmegen een relatief trage ontwikkeling doormaakte. De faculteiten der Letteren en der Rechtsgeleerdheid konden in 1940 in kwantitatief opzicht de vergelijking met hun evenbeelden van de Vrije Universiteit en van de rijksuniversiteit te Groningen nog altijd zonder moeite doorstaan. Maar in verhouding tot de rijksuniversiteiten te Leiden en te Utrecht en de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam was de relatieve achterstand uit 1923 alleen maar toegenomen.

Zonder uitzondering hebben alledrie de Nijmeegse faculteiten meer aspiraties gekoesterd dan de werkelijkheid – het episcopaat – toestond. De aspiraties zelf, alsook de wijze waarop zij werden gefrustreerd dan wel bevredigd vertoonden onderling weliswaar grote overeenkomsten, maar toch waren de ontwikkelingen tegelijk zo verschillend dat een onderscheiden behandeling per faculteit, achtereenvolgens godgeleerdheid, letteren, rechten, op haar plaats is. Aan de volgorde waarin de faculteiten hier worden besproken, mag overigens geen betekenis worden gehecht, eenvoudig omdat zij voor de historische reconstructie van geen belang is. Gehanteerd is slechts de impliciete hiërarchie zoals neergelegd in het Reglement. Naast zijn tweejaarlijkse ‘gesloten’ vergaderingen kende de Senaat ook onregelmatige ‘publieke’ vergaderingen, zoals bij de overdracht van het rectoraat, doorgaans op de derde maandag van september, bij de jaarlijkse dies-viering, bij inaugurele redevoeringen of bij begrafenissen. De hoogleraren dienden dan in ambtsgewaad te verschijnen; voorafgegaan door de pedel ging de rector voorop, gevolgd door de leden van zijn faculteit en vervolgens door die van de andere faculteiten, doch in reglementair omschreven volgorde: Godgeleerdheid, Letteren en Wijsbegeerte, Rechtsgeleerdheid.

Op de theologische faculteit, die er zo veelbelovend had uitgezien, rustte geen zegen. Met haar negen hoogleraren trok zij aanvankelijk erg weinig studenten,

in de eerste jaren amper meer dan tien; daarna zette een stijging in, zij het mondjesmaat. In de doorsnee jaren tussen 1929 en 1940 bedroeg het gemiddeld aantal ingeschrevenen 35. Gezien de bijzondere opzet van de studie en de hoge toelatingsvoorwaarden (men moest immers priester zijn) lijkt dat niet eens zo weinig, maar daarbij moet in ogenschouw worden genomen dat slechts iets meer dan de helft de gewone *cursus major* liep – de rest volgde aparte, buiten het curriculum gegeven cursussen, met name in de missiologie, waarover later meer. Een massale toeloop was nooit verwacht, maar een zodanig gering aantal studenten werd toch al gauw door hoogleraren “ontmoedigend” genoemd.⁹⁶ Voor de Duitse godsdiensthistoricus Steffes was het een van de redenen om reeds in 1927 Nijmegen te verruilen voor Munster.

Zijn opvolger, de Vlaming Bellon, was ruim tien jaar later de eerste theoloog die de feitelijke deconfiture van de faculteit – in typerende voorzichtigheid – publiekelijk aan de kaak stelde. Indien er niet meer priesterstudenten “een hogere, wetenschappelijke, aan de behoeften van het land aangepaste, theologische vorming” kwamen vragen, zo zei Bellon in zijn rectorale overdrachtsrede uit 1938, dan kon de theologische faculteit “haar zending in Nederland niet vervullen (en) de katholieke theologie niet de plaats geven die haar toekomt”.⁹⁷ Achter die uitspraak ging grote frustratie schuil. Want binnenskamers, waar Bellon zijn eigen faculteit onomwonden “een bloedarm geval” durfde noemen,⁹⁸ waren de voorafgaande vijftien jaren diverse, maar goeddeels vergeefse pogingen gedaan om de faculteit leven in te blazen. Vrijwel steeds was bisschoppelijke onverschilligheid een hinderpaal geweest.

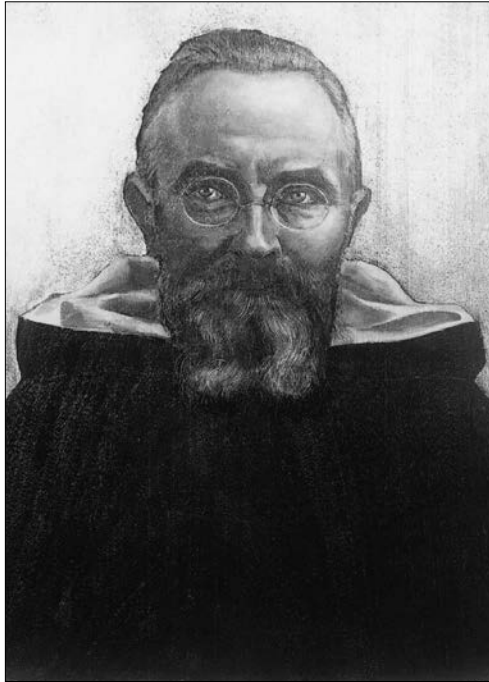
Het episcopaat liet zijn minimalistische opvatting over de werkelijke betekenis van de theologische faculteit nooit varen. De godgeleerde faculteit gaf de Nijmeegse universiteit wettelijke erkenning en meer eigenlijk niet. “Op zich zou ze niet noodig geweest zijn”, aldus bijvoorbeeld J. de Jong in 1935, een jaar voordat hij tot het ambt van aartsbisschop werd geroepen.⁹⁹ Het geringe aantal wetenschappelijk begaafde priesters uit Nederland moest zijn verdere opleiding bij voorkeur ontvangen in Rome, aan het in 1931 na een lange voorbereiding geopende Nederlands college, “waar het onderwijs uit den aard der zaak beter is dan aan een kleine Nederlandsche universiteit”. Bovendien was Nederland te klein “om én een uitgebreide theologische faculteit te Nijmegen én een college te Rome én vijf seminaries én talrijke theologische scholen van reguleren intellectueel en finantieel op een behoorlijk peil te houden”. Ongetwijfeld was die bewering van De Jong niet uit de lucht gegrepen; het verve-

⁹⁶ KDC, SRS, 1210, R.L. Jansen aan episcopaat, 3 december 1929.

⁹⁷ K.L. Bellon, ‘De Katholieke Universiteit in 1937-1938’, in: *Jaarboek RKUN 1937-1938*, p. 119.

⁹⁸ Aldus Rogier, ‘Terugblik’, p. 19.

⁹⁹ KDC, SRS, 1210, J. de Jong aan D. Huurdeman (vicaris-generaal van het aartsbisdom Utrecht), 28 januari 1935.

Prof.mag. G.J. de Langen Wendels OP (1867-1928),
hoogleraar moraaltheologie, mystiek en algemene
sociologie.

lende voor de theologische faculteit was evenwel dat zij op het prioriteitenlijstje van de bisschoppen onderaan stond. Voeg daarbij de zuinigheid die moest worden betracht ten behoeve van een vierde faculteit en het moge duidelijk zijn waarom vrijwel alle facultaire groei-ambities wel moesten smoren in episcopale onwil.¹⁰⁰

Steffes liet de faculteit voor wat zij was, anderen trachtten er, soms met de moed der wanhoop, het beste van te maken. De moraaltheoloog Jordanus de Langen Wendels was, toen hij in 1923 op 56-jarige leeftijd in Nijmegen arriveerde, een van de weinige gereputeerde geleerden aan de jonge universiteit. Hij droeg de titel van magister (een hoge wetenschappelijke onderscheiding binnen de dominicaner orde) en nam in zijn bagage de ervaring van een 23-

¹⁰⁰ Vrijwel het enig tastbare dat de bisschoppen in deze tijd voor de faculteit deden, was de beslissing in 1928 om studenten in de godgeleerdheid voortaan vrij te stellen van het betalen van collegegeld. Dat deden zij op voorstel van enkele orden, die daarbij werden gesteund door de faculteit; het vergde nochtans drie jaren vooraleer zij tot een positieve beschikking kwamen. Of de maatregel van invloed is geweest op het aantal inschrijvingen, is aan de hand van louter cijfermateriaal overigens niet vast te stellen.

jarig professoraat in Fribourg mee. Aan de internationaal georiënteerde universiteit in de Zwitserse kantonhoofdstad was hij de drijvende kracht van de godgeleerde faculteit geweest en had hij vele promoti onder zijn hoede gehad. Neergestreken in Nijmegen, ging hij naar verluidt weldra gebukt onder de “te engen werkring”,¹⁰¹ voelde hij zich “bijna verlamd”.¹⁰² Aan dit menselijk drama kwam een abrupt einde toen De Langen Wendels in 1928 overleed.¹⁰³ Een jaar voordien was deze bevlogen maar gekortwiekte geleerde, in zijn drang om het bestaan van de faculteit meer zin te geven, de dragende figuur geweest van de inrichting van een zogeheten ‘theologisch-maatschappelijke afdeling’, naar het voorbeeld van de eertijds ook door hem geleide Ecole des Hautes Etudes te Fribourg. Zij was bedoeld om een “beduidend tekort” aan te vullen, “om den katholiek niet alleen maatschappelijk te emancipeeren, maar hem ook zich evenwaardig te stellen naast diegenen onder onze landgenoten, die beter theologisch onderlegd zijn dan wij”.¹⁰⁴ De ‘theologisch-maatschappelijke afdeling’ verzorgde een tweejarige cursus in de beginselen van de katholieke wijsbegeerte en van de katholieke geloofsleer, alsmede in de toepassing daarvan op “geheel het maatschappelijke leven en de katholieke cultuur”, en stond open voor eenieder met een “voldoende algemeen-wetenschappelijke ontwikkeling”. Daarmee bood zij de mogelijkheid voor de komst van vrouwen naar de theologische faculteit, tot dan een exclusieve mannengemeenschap, en van leken (men verwachtte dat de collegezalen weldra zouden worden gevuld door “journalisten, catechisten, sociale werkers en werksters, vrijgestelden, gemeenteraadsleden, inspecteurs van het onderwijs enz.”¹⁰⁵). Een oude wens van Gerard Brom leek in vervulling te gaan.

De waarde van de ‘theologisch-maatschappelijke afdeling’ was echter vanaf het begin beperkt. Na een succesvolle afronding van de niet-academische cursus, gegeven door de zittende hoogleraren, ontvingen de studenten een ‘Theologisch-maatschappelijk Diploma’, waaraan geen enkel recht kon worden ontleend. De afdeling trok dan wel jaarlijks gemiddeld 22 cursisten,

101 N.N., ‘Prof. Mag. J. de Langen Wendels’, in: *Jaarboek RKUN 1927-1928*, p. 301.

102 Brom, *Een katholiek leven*, p. 186.

103 De opvolging van De Langen Wendels en van Steffes zorgde voor een aantal omzettingen in de faculteit. Kors, tot 1928 hoogleraar dogmatiek, dogmageschiedenis en apologie, doceerde voortaan moraaltheologie, mystiek en algemene sociologie. Franses, tot dan buitengewoon hoogleraar patrologie en oude kerkelijke geschiedenis, kreeg in 1928 de dogmageschiedenis toegevoegd en werd bij die gelegenheid gewoon hoogleraar. Nieuw waren de reeds genoemde Kreling (dogmatiek, dogmageschiedenis en apologie) en Bellon (godsdienstgeschiedenis, godsdienstfilosofie en christelijke archeologie).

104 J. de Langen Wendels, ‘Theologisch-maatsch. Sectie’, in: *Jaarboek der Sint Radboudstichting 1928*, p. 59.

105 J. van Ginneken, ‘De Katholieke Universiteit in 1927-1928’, in: *Jaarboek RKUN 1927-1928*, p. 276.

192 tot 1940 zouden niet meer dan in totaal 25 hunner het diploma verwerven, in meerderheid vrouwelijke religieuzen. Anders dan gehoopt trok de cursus geen journalisten of gemeenteraadsleden. In 1951 zou de afdeling, bij het ontbreken van levensvatbaarheid, op verzoek van de faculteit worden opgeheven. Het vrijblijvende en onbeduidende karakter van de ‘theologisch-maatschappelijke afdeling’, later een ‘uit nood geboren, hybridische constructie’ genoemd,¹⁰⁶ verklaart waarom de bisschoppen er in 1927 hun goedkeuring aan hadden verleend. De enige voorwaarde die zij hadden gesteld, luidde dat de cursus geen nieuwe kosten met zich mee zou brengen.¹⁰⁷

Zuinig toonden de bisschoppen zich ook tijdens de – langdurige – voorgeschiedenis van de instelling van een leerstoel in de missiologie. In het kielzog van de internationale opgang van de missiebeweging had de missiologie zich sinds de eeuwwisseling ontwikkeld tot een afzonderlijke tak van wetenschap, die met name in Rome, maar bijvoorbeeld ook aan de universiteiten van Munster (sinds 1910) en van Fribourg (sinds 1918) werd beoefend. De missiologie was uiterst breed georiënteerd, “een ware Encyclopedie”,¹⁰⁸ met onder meer de kerkelijke leer, de geschiedenis en de methoden van het missie-apostolaat als subdisciplines. In Nederland, waar tijdens het interbellum ‘het groote missieuur’ sloeg, werd missiologie onderwezen op de seminaries; in wetenschappelijk opzicht echter liep men achter op het buitenland.¹⁰⁹ Reeds de Commissie van Voorlichting had in 1920 de missiologie genoemd als een vakgebied dat in de toekomst aan de universiteit aandacht verdiende. Anderhalve maand na de opening van de universiteit al ontving de Sint Radboudstichting een schrijven van de Priestermissiebond, waarin f 2000 ’s jaars werd aangeboden ter gedeeltelijke bekostiging van een leerstoel.¹¹⁰ Maar omdat de bisschoppen weigerden dat bedrag aan te vullen tot de hoogte van een hoogleraar- of zelfs lectorsalaris, verdween het aanbod van de Priestermissiebond, dat in de faculteit uiteraard goed was onthaald, na kortstondige deliberatie in de ijskast.¹¹¹

Het zou daar waarschijnlijk zijn blijven liggen, als niet de faculteit in 1928 en vervolgens nog eens in 1929 de zaak opnieuw had aangekaart. De houding van het episcopaat evenwel was sinds 1923 ongewijzigd gebleven, maar bij de derde poging boekte de faculteit succes. Vermoedelijk mede onder druk van kardinaal Van Rossum (prefect van de Congregatie tot Voortplanting des

106 Haarsma, ‘Gerardus Kreling’, p. 31.

107 Zo blijkt uit: KDC, SRS, 1210, Bosch van Oud-Amelisweerd aan Diepen, 27 augustus 1927.

108 KDC, SRS, 1202, theologische faculteit aan College van Curatoren, 4 maart 1924.

109 J.Th. Willemsen, *Academische Leken Missie Actie 1947-1967* (Nijmegen 1990), p. 67.

110 KDC, SRS, 1202, Priestermissiebond aan Sint Radboudstichting, 8 december 1923.

111 KDC, SRS, 1202, Bosch van Oud-Amelisweerd aan College van Curatoren, 1 juni 1924. Van de Wetering heeft in deze zaak een merkwaardige rol gespeeld. Hij was naast voorzitter van de Sint Radboudstichting tevens voorzitter van het bestuur van de Priestermissiebond.

Prof.dr. A.J.M. Mulders (1893-1981), hoogleraar missiologie en oosterse theologie.

Geloofs en beschermheer van de universiteit) die dat jaar een bezoek bracht aan Nijmegen,¹¹² verleende het episcopaat in december 1929 toestemming voor de instelling van een lectoraat in de missiologie. Door hun knieën waren de bisschoppen echter niet gegaan: bij de Priestermissiebond was bedongen dat deze bond het volledige salaris van de lector, de priester A.J.M. Mulders, voor zijn rekening zou nemen.

Mulders begon in 1930 met het geven van wekelijks twee colleges in missie-theologie, -recht, -geschiedenis, en -methodiek. Ofschoon de missiologie niet in het bestaande curriculum paste – de cursus van een jaar was vrijblijvend, een graad kon er niet mee worden verworven –, trok Mulders telkenjare tussen de tien en vijftien studenten, die meestal behoorden tot de missionerende orden en congregaties. Dat was ruim eenderde van het totaal aantal ingeschrevenen aan de faculteit. In 1936 werd Mulders bij gelegenheid van de uitbreiding van zijn leeropdracht met ‘oosterse theologie’ gewoon hoogleraar; de extra kosten werden, typerend genoeg, niet volledig gedragen door de Sint

¹¹² Zie A. Mulders, ‘Bij het Vijfde Lustrum van de R.K. Universiteit. Een fragment uit haar geschiedenis’, in: *Het Missiewerk. Nederlands Tijdschrift voor Missiewetenschap*, 28(1949), p. 103-104.

Radboudstichting, maar gedeeltelijk ook door het Apostolaat der Hereeniging, een in 1927 opgerichte organisatie die zich inzette voor de bestudering van de oosterse kerk en voor de herenigingsidee.

Nogal lankmoedig gedroegen de bisschoppen zich ook na het vertrek van Baumstark in 1930 naar de universiteit te München. Baumstark doceerde liturgiegeschiedenis in de theologische faculteit en Semitische taal- en letterkunde in de letterenfaculteit. Het aantal studenten dat hij bediende, was “zoo minimaal” geweest, meende de Sint Radboudstichting, dat wat haar betrof zijn vacature geen opvulling behoefde; het was “onverantwoordelijk dergelijke groote kosten te doen, terwijl vaststaat dat die geen effect sorteeren”.¹¹³ Bij de beide faculteiten waren toen de rapen gaar. Zo werd het vervallen van de doctoraal opleiding Semitica door de voorzitter van de letterenfaculteit Van Ginneken “een ramp” genoemd; het aantal studenten was onbelangrijk, zo heette het, andere universiteiten zouden naar zo’n doctoraal hunkeren.¹¹⁴ De faculteiten trokken echter niet gezamenlijk op: de ene wenste een hoogleraar in de Semitica en de andere een hoogleraar in de liturgische wetenschap. Een ideale opvolger van Baumstark, die de opdrachten combineerde, kon niet worden gevonden. Bovendien ontstond er in de boezem van de letterenfaculteit de grootst mogelijke onenigheid over de – op het oog alleszins futiele – kwestie wie van haar leden (en vooral ook: een linguïst of een literator) de zaak bij de Sint Radboudstichting het beste kon bepleiten.¹¹⁵ Het gevolg van dat al was, dat pas weer in 1939 een titularis in de liturgie verscheen, lector F.G.L. van der Meer (die ook christelijke archeologie ging doceren),¹¹⁶ terwijl de Semitica tot 1948 moest wachten voor zij weer een plaats kreeg in Nijmegen.

Gedurende de jaren dertig was de faculteit lange tijd in de ban van een grootscheeps reorganisatieplan. Aanleiding waren gebeurtenissen in Rome geweest. In maart 1929 stelde de Sacra Congregatio de Seminariis et Studio-rum Universitatibus een commissie in met het oog op de noodzakelijk geachte uniformering van doel en werkwijze van de inmiddels meer dan honderd over de wereld verspreide kerkelijke universitaire instellingen. De werkzaamheden van de commissie resulteerden in de pauselijke constitutie *Deus scientiarum Dominus* die in 1932 van kracht werd. Binnen de commissie, alsook bij paus Pius XI zelf, bestonden in het algemeen bezwaren tegen “een al te eenzijdige specialisatie” in opleidingen, omdat zij “aan den Doctorandus tijd en lust tot een dieper inzicht in de hoofdbeginselen der kerkelijke Wetenschap ont-

113 KDC, SRS, 4, Notulen bestuursvergadering, 7 december 1930. Tot dan was er één doctorandus in de Semitica afgeleverd; over de populariteit van de Semitica als keuzevak is niets te zeggen.

114 CvC, i.s., Faculteit der letteren en wijsbegeerte aan College van Curatoren, 31 maart 1931.

115 Zo blijkt uit CvC, i.s., Van Ginneken aan College van Curatoren, 14 mei 1931.

116 De liturgiecolleges waren tussen 1930 en 1939 waargenomen door Kreling.

nam".¹¹⁷ In september 1929 al liet kardinaal Bisleti weten dat hij zo spoedig mogelijk een herziening van het Nijmeegse curriculum in de geest van de besprekingen in de pauselijke commissie wenste.¹¹⁸ Daarmee werd de oude twist tussen Rome en Utrecht over de *ratio studiorum* uit 1923 opgerakeld. Beide partijen groeven zich ditmaal nog dieper in dan ten tijde van de opening van de universiteit; in plaats van enkele maanden zou het acht jaar duren vooraleer deze schaaupartij na een eindeloze herhaling van zetten in remise eindigde. Het meest saillante verschil met 1923 was, dat Rome ditmaal de sympathie van Nijmeegse hoogleraren kreeg. De bisschoppen hadden met andere woorden twee partijen tegenover zich. De zaak was nog complexer, omdat een minderheid binnen de faculteit op haar beurt sympathiseerde met de bisschoppen.

Voor de meerderheid van de hoogleraren, geleid door de dominicanen, gold de brief van Bisleti als een bevestiging van "de onvolmaaktheid" van het Nijmeegse program.¹¹⁹ Om een einde te maken aan het "slepend bestaan onzer Faculteit" en om de wens van Bisleti te eerbiedigen (daaraan zou immers niet kunnen worden ontkomen), moest de opzet van de studie grondig worden gewijzigd. Aan de bisschoppen werd voorgesteld de *cursus major* te openen voor een breder publiek, namelijk voor studenten van de seminaries en kloosterscholen die hun tweejarige filosofische cursus hadden voltooid, maar nog niet aan hun theologische vorming waren begonnen. De besten onder hen zouden die algemene opleiding kunnen ondergaan aan de faculteit, die dan wel enige uitbreiding vergde. De oude *cursus major* zou blijven bestaan onder de titel *cursus complementarius*. Het was de faculteit ernst. Reeds in maart 1930 had zij dertien orden en congregaties gepolst over de cruciale vraag of zij hun beste studenten eventueel naar Nijmegen zouden sturen. Zoals kon worden verwacht, hadden de grote orden geen enkele belangstelling (zij bezaten immers zelf veelal gedegen opleidingsinstituten), maar de respons van de kleinere orden gaf aanleiding tot een voorzichtig optimisme. Er zou op jaarlijks 25 tot 30 studenten voor de nieuwe *cursus major* ("gescheiden nog van den cursus complementarius") kunnen worden gerekend.¹²⁰

De jezuïet Mulder en de franciscaan Franses hadden zich vanaf het begin tegen het voorstel van de overige faculteitsleden verzet. Zij voerden velerlei bezwaren aan, vrijwel alle centerend rond het dreigende kwaliteitsverlies van het onderwijs. Nijmegen moest het als vanouds zoeken in de diepte, niet in de breedte: "juist door het afleveren van weinig goede geleerde mannen, zal onze faculteit op den duur een naam krijgen, dien zij met het opleiden van veel

117 C. Damen, 'De Constitutio "Deus scientiarum Dominus" over de hogere kerkelijke Studieën', in: *Nederlandsche Katholieke Stemmen*, 31(1931), p. 295-296. De in Rome werkzame moraaltheoloog Damen was, als enige Nederlander, lid van de pauselijke commissie.

118 KDC, SRS, 1210, Bisleti aan Van de Wetering, 3 september 1929.

119 KDC, SRS, 1210, R.L. Jansen aan episcopaat, 3 december 1930.

120 KDC, SRS, 1210, R.L. Jansen aan episcopaat, 3 december 1930.

minder onderlegden slechts zou kunnen schaden”.¹²¹ Wilde de faculteit ook kwantitatief concurreren met bijvoorbeeld Romeinse instellingen, dan was een grote toename nodig van het aantal professoren. En daarvoor was nu eenmaal geen geld. Bovendien was een universiteit als die van Nijmegen verre van een geschikt milieu voor aanstaande priesters. Niet alleen “jonge mannen van lichtere opvattingen, jonge vrouwen, die eigenlijk alleen er op uit zijn, te behagen, maar ook andersdenkenden” hadden er immers toegang. Onvermijdelijk zouden de priesters in spe met “die wuftere elementen” in aanraking komen, hetgeen even onvermijdelijk tot “deserties” zou leiden, met alle kwalijke gevolgen voor de reputatie van de universiteit van dien.

Uiteraard was de stellingname van Mulder en Franses, in wier gezelschap zich later ook Heinisch zou voegen, koren op de molen van het episcopaat. De bisschoppen dachten er niet aan hun seminaries te ondergraven en zij dachten er niet aan een cent te veel aan de theologische faculteit te spenderen. Met grote koppigheid hielden zij de daaropvolgende jaren aan hun standpunt vast. Op straffe van het verlies van het recht om kerkelijke academische graden te verlenen, moesten de aan *Deus scientiarum Dominus* aangepaste statuten van de theologische faculteit vóór 30 juni 1932 aan de Congregatie ter goedkeuring zijn voorgelegd. In plaats daarvan stuurden de bisschoppen kort voor het verstrijken van de termijn een verzoek naar Rome tot goedkeuring van het bestaande curriculum. Op het Romeinse ‘neen’ reageerden de bisschoppen vervolgens laconiek met een langdurig stilzwijgen, dat rustig werd volgehouden ook nadat zaakgelastigde Eras in mei 1933 meldde dat de stemming in Rome verslechterde.¹²² Na inwinning van advies bij deskundigen (onder wie J. de Jong) liet het episcopaat de Congregatie begin 1935 in een beredeneerd schrijven nogmaals weten dat het “de oude toestand” wenste te handhaven. Zelfs toen de Congregatie in mei van dat jaar “een waarschuwing” deed uitgaan en mededeelde dat gewijzigde statuten “zonder dralen” moesten worden ingezonden,¹²³ hield het episcopaat voet bij stuk.

Even eerder had de bisschoppen de mare bereikt dat enkele Nijmeegse hoogleraren in Rome actief waren om stemming te maken voor de wijziging van het studieprogramma. De ontsteltenis was groot. Het was van die hoogleraren “toch geen manier, om hun eigen belangen en persoonlijke ijdelheid te stellen boven het algemeen belang der Universiteit, zooals de Bisschoppen dat zien”?¹²⁴ Ofschoon het de vraag was of hoogleraren zich daadwerkelijk aan zo’n “unfaire handelwijze” hadden bezondigd – ook later zou er een sluier over blijven hangen, hoewel het zeker was dat de Congregatie het rapport van de meerderheid van de faculteit uit 1930 in haar bezit had –, was het voor de bisschoppen ineens helder, waarom Rome zo bleef aandringen. Hoe dan ook,

¹²¹ KDC, SRS, 1210, Mulder aan episcopaat, 8 maart 1930.

¹²² KDC, SRS, 1210, Eras aan J. Jansen, 3 mei 1933.

¹²³ Zo blijkt uit KDC, SRS, 1210, Notitie Huurdeman, 13 mei 1935.

in de gegeven situatie moest een der partijen wel buigen. De eerste die dat deed, was de faculteit.

Voor het zover was, ging er nog een jaar voorbij. Aartsbisschop Jansen was in die tijd voortdurend uitgeschakeld en dat is vermoedelijk de reden geweest waarom de Congregatie nog enige inschikkelijkheid betoonde. De in mei 1936 aangetreden De Jong pakte de zaak vervolgens kordaat aan. Hij trad in rechtstreeks overleg met de faculteit (*in casu* met haar voorzitter en haar secretaris, de zwakke Van Welie en de gezagsgetrouwe Bellon) en wist haar van zijn standpunt te overtuigen: de geplande reorganisatie zou fnuikend zijn voor de kwaliteit van de faculteit, omdat zij alleen studenten van de kleine orden zou trekken, wier niveau in het algemeen laag was. De faculteit mocht een grote enquête onder de orden en congregaties houden, die, naar De Jongs stellige overtuiging, zijn gelijk zou bewijzen. En zo geschiedde. Van de 28 benaderde provinciaals reageerden slechts vier onversneden positief op een eventuele koerswijziging van de faculteit. Voorts maande De Jong de faculteit haar standpuntwijziging in Rome bekend te maken, opdat men daar zou inzien dat de bisschoppen en de hoogleraren één front vormden. Vervolgens stuurde hij Hoogveld naar Rome om te bemiddelen. De constitutie *Deus scientiarum Dominus* had in het algemeen een dwingend karakter, maar liet voor bijzondere gevallen, zoals de Nijmeegse faculteit altijd was geweest, toch hier en daar de deur open. Naar die openingen moest Hoogveld gaan zoeken.

Het resultaat, de nieuwe statuten van de theologische faculteit die in 1938 door de H. Stoel werden goedgekeurd, was een compromis, maar Rome had het meeste water in de wijn gedaan. De gewone *cursus major* bleef bestaan, met de oude toelatingseisen. Meer dan voorheen zouden de studenten in de eerste twee jaren gemeenschappelijke colleges krijgen (zoals dispuut- en werkcolleges die hen vertrouwd moesten maken met de methoden van wetenschappelijk onderzoek), maar de vroege specialisatie bleef gehandhaafd. Het aantal richtingen werd verdubbeld; voortaan konden studenten zich specialiseren in dogmatiek, moraal, exegese, kerkelijke geschiedenis, vergelijkende godsdienstwetenschap en missiologie. Uitbreiding van het docentencorps was niet nodig geweest; wel werd een enkele leeropdracht aangepast, zoals die van Mulders, die vanaf 1938 ook fundamentele theologie ging doceren.

Een jaar eerder hadden in de vergadering van de theologische faculteit nog twee leden tegen de handhaving van de *status quo* gestemd. Bij de vraag of, in aansluiting op de aartsbisschoppelijke wens, een schrijven moest worden gericht aan de Congregatie waarin het nieuwe faculteitsstandpunt werd uiteenzet, hadden drie leden tegengestemd. “De afwijkenden zullen wel de Dominicanen zijn”, zo meende De Jong.¹²⁵ Aan Jansen, Kors en Kreling heeft het dus niet gelegen. Maar ook de meeste anderen zullen alles welbeschouwd met

¹²⁴ KDC, SRS, 1210, Huurdeman aan Eras, 1 april 1935.

¹²⁵ KDC, SRS, 1210, J. de Jong aan de overige bisschoppen, 22 maart 1937.

het eindresultaat teleurgesteld zijn geweest, zoals al bij de bovenaangehaalde passage uit Bellons overdrachtsrede uit 1938 is aangeduid. Enerzijds was het uit ontevredenheid geboren reorganisatieplan, gelet op de bezwaren van de bisschoppen, wellicht naïef geweest, anderzijds had het, gelet op de wensen van de H. Stoel, kans van slagen gehad. Dat het episcopaat zo op zijn stuk bleef staan, hadden de hoogleraren niet kunnen bevroeden. Van de studenten-aantallen moest de theologische faculteit het ook de eerstvolgende decennia niet hebben. Ofschoon zich flinke schommelingen in de hoeveelheden studenten zouden voordoen, bleef het kwantitatieve aspect van de facultaire onderwijsfunctie, dat ook na de oorlog herhaaldelijk onderwerp van discussie was, nog lang onbevredigend; dieptepunt was 1954-1955 toen niet meer dan 23 priesters in de collegebanken plaats namen. Pas nadat de faculteit in de vroege jaren zestig wel werd hervormd, stroomden studenten in groten getale toe.

Hoewel de faculteit der godgeleerdheid dus nauwelijks een willoos slachtoffer van de bisschoppelijke spaarzaamheid kan worden genoemd, was zij een toonbeeld van serene rust in vergelijking tot de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte. Voornaamste oorzaak van dat verschil was de veel grotere omvang van de 'litterarische faculteit'. De taal- en letterkundigen, historici, filosofen en psychologen, die tezamen tussen 1929 en 1940 gemiddeld 236 studenten voor zich hadden, waren schijnbaar voortdurend in de weer met het zorgdragen voor opvolgingen van overleden, vertrokken of pensioengerechtigde collega's, hetgeen vaak gepaard ging met geschuif in leeropdrachten, en tevens regelmatig doende met het creëren van nieuwe of het opwaarderen van bestaande leerstoelen. Het meest opmerkelijke onderscheid tussen de letterenfaculteit en haar zusterinstelling voor godgeleerdheid was echter dat de eerstgenoemde vaker en gemakkelijker iets bij de bisschoppen gedaan kreeg.

De eerste nieuwkomer, maar zijn komst was al in 1923 voorzien, was A. Pompen OFM die in februari 1925 de leerstoel Engelse taal- en letterkunde ging bekleden, aanvankelijk als buitengewoon en (omdat de "waardigheid" van het vak "een ordinarius aan het hoofd" eiste¹²⁶) vanaf 1926 als gewoon hoogleraar. In het begin was de oud- en middelengelse taalkunde toegewezen aan de germanist Baader, een cosmetische ingreep uit de zomer van 1923 aangezien Baader het 'levende Engels' niet meester was. Hij wist voor dit onderdeel van zijn leeropdracht dan ook geen enkele student te trekken. De komst van Pompen betekende daarom feitelijk tevens de komst van het Engels. Overigens bleef een deel van de Engelse taalkunde ook na 1925 bij Baader. Pas in 1930 werd aan deze "wantoestand"¹²⁷ een einde gemaakt, toen een apart lecto-

¹²⁶ CvC, i.s., Faculteit der letteren aan College van Curatoren, 5 juni 1926.

¹²⁷ A. Pompen, 'Het minderbroedersklooster "Sint Bonaventura" te Nijmegen 1924-1955', in: D. van Heel en A. Pompen, *De minderbroeders te Nijmegen 1455-1955* (Roosendaal 1955), p. 104.

raat Engelse taalkunde werd ingesteld, bekleed door de Engelsman W.A.G. Doyle Davidson. Deze Doyle Davidson werd negen jaar later vervolgens benoemd tot buitengewoon hoogleraar.

Nog voordat Pompeen arriveerde, had in november 1924 de eerste privaatsdocent aan de letterenfakulteit zijn gezicht laten zien, G. de Casamichela, die les ging geven in de Italiaanse taal- en letterkunde. Privaatsdocenten, actief aan alle Nederlandse universiteiten (het privaatsdocentschap was mogelijk gemaakt door de wet van 1876), behoorden formeel niet tot het universitaire personeel, maar moesten, zoals al in het geval Mohrmann aangeduid, wel door het bestuur worden 'toegelaten'. En zo werden hun lessen, die bedoeld waren om het bestaande curriculum te verrijken dan wel hoogleraren te ontlasten, in de *series lectionum* opgenomen. Zij waren vaak jonge geleerden, aan het begin van een verhoopde wetenschappelijke carrière, die geen salaris ontvingen, maar voor eigen rekening werkten; zij vroegen collegegelden en kregen soms een onkostenvergoeding van de universiteit. Van die bijzonder goedkope figuur om het curriculum meer kleur te geven is in Nijmegen opvallend weinig gebruik gemaakt.¹²⁸ De Casamichela bleef slechts kort in Nijmegen. In 1927 kreeg de faculteit, na aanvankelijke obstructie van de Sint Radboudstichting, de mogelijkheid een lector Italiaans, Spaans en Roemeens te benoemen.

Schrijnen, door wie het lectoraat bij het bestuur was bepleit, had als argument aangevoerd dat Nijmegen niet ten achter mocht komen staan bij de andere universiteiten.¹²⁹ Het was een leugentje om bestwil; in feite liep de Katholieke Universiteit ook met de Romaanse-talengroep in Nederland mee vooraan. Veel geluk bracht het lectoraat in het begin niet. De eerste bezetter, de Italiaan C. Tagliavini, bleek na de zomervakantie van 1928 ineens "verdwenen"; pas in maart 1929 werd na naspeuringen van het College van Curatoren duidelijk dat Tagliavini sinds een half jaar een leerstoel in Boedapest bezette. Tot overmaat van ramp was zijn opvolger en landgenoot V. Bertoldi even onbetrouwbaar. Ook hij liet na korte tijd en zonder berichtgeving "zijne lessen in den steek"; in december 1931 gewerd de Sint Radboudstichting de tijding dat de vermiste Bertoldi sinds de zomer van dat jaar een professoraat in zijn vaderland bekleedde. Pas met de benoeming in 1932 van de jonge Hongaar B.M.P.E. Vidos, een beschermeling van Schrijnen, waren de kinderziekten over. Vidos bleef, behoudens een korte onderbreking tijdens de oorlog (hij was van joodse komaf), tot 1971 aan de universiteit verbonden, vanaf 1946 als gewoon hoogleraar.

Naast de ontwikkelingen bij de moderne talen had in de onderhavige periode nog één benoeming plaats die kan worden gerangschikt onder de noemer

¹²⁸ In 1926 werd J.H. Tummers privaatsdocent in de wijsbegeerte der wis- en natuurkunde; twaalf jaar later pas kwam de volgende, W. Roukens, voor Nederlandse volkskunde, dat voorheen tot Schrijnens leeropdracht had behoord.

¹²⁹ CvC, i.s., Faculteit der letteren aan College van Curatoren, 7 februari 1926.

‘wetenschappelijke differentiatie’. Op herhaald aandringen van – opnieuw – Schrijnen, in dit geval vergezeld van Slijpen, stemde de Sint Radboudstichting uiteindelijk in 1928 in met de creatie van een lectoraat klassieke archeologie, een specialisme dat tot dusver bij Slijpens leeropdracht hoorde. Benoemd werd de kort tevoren bij Drerup gepromoveerde Vlaming F.J.M. de Waele, die al in 1931 werd bevorderd tot buitengewoon hoogleraar. In 1940, hij nam er toen de staatkundige geschiedenis van Grieken en Romeinen bij, werd De Waele gewoon hoogleraar.

Tegenover de ‘winst’ van vier nieuwe leeropdrachten stond het ‘verlies’ van twee: het reeds besproken wegvallen van de *Semitica* in 1930 en het samenvloeden van de leeropdracht van Lampen, diplomatiek en paleografie, met die van Post na het vertrek van eerstgenoemde naar Rome in 1939 (hij werd door het Generaal-kapittel der Minderbroeders tot Definitior Generalis der Orde gekozen).¹³⁰ Van werkelijk verlies was daarbij echter geen sprake. Post, bij uitstek de man van het kritisch bronnenonderzoek, prefereerde de diplomatiek en paleografie niet langer te scheiden van de mediaevistiek; beide disciplines zouden in één hand, en zeker in die van hem, beter tot hun recht komen.

De faculteit had al eerder aangetoond niet steeds uit te zijn op groei louter om de groei. Eind 1926 begon Mulder te ijveren voor de inrichting van een afdeling aardrijkskunde. Voor een leerstoel economische en sociale aardrijkskunde had hij al een kandidaat gevonden: A.M.A.A. Steger, hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft. Door het curatorium gevraagd om informatie gaf Schrijnen echter te kennen dat voor de inrichting van een volwaardige, aan de eisen in het Academisch Statuut beantwoordende studie aardrijkskunde meer hoogleraren nodig waren (zoals in de volkenkunde en in de natuurkundige aardrijkskunde) en tevens bij voorkeur een museum en een *hortus*. Dat vond het curatorium vanzelfsprekend te duur. De motivatie van Schrijnen sprak trouwens boekdelen: “hoe gaarne ik ook het totstandkomen van het geografisch complex zou wensen – het was immers mijn eigen denkbeeld – toch zou ik het liever niet zien, dan in gebrekkige vorm. De glorie en onaanastbaarheid van Nijmegen ligt in het feit dat op onze wetenschappelijke organisatie niets is aan te merken. En dat komt onze religie ten goede”.¹³¹ Enkele jaren later, in 1929, kreeg de faculteit een bijzondere leeropdracht in de journalistiek op een presenteerblaadje aangeboden, maar zij nam het geschenk niet aan. Het betrof een opzetje van H. Kuijpers, directeur van *De Maasbode*, die zo’n leerstoel wilde financieren. De bisschoppen betuigden zonder aarzeling hun adhesie aan dit plan; een meerderheid in de Senaat echter bleek er niets in te zien. Zij vond de figuur van bijzondere leerstoelen aan de Katholieke Universiteit overbodig en zelfs gevaarlijk, omdat dergelijke leerstoelen zich kon-

130 Een jaar later werd hij tevens hoogleraar theologie aan het Franciscans studiehuis in Rome, erkend als pauselijke universiteit.

131 CvC, i.s., Schrijnen aan Steger, 27 januari 1927 (afschrift).

den ontwikkelen tot instituten voor belangengroeperingen, met alle bedenkelijke gevolgen van dien, zoals de eenzijdige behandeling van de leerstof.¹³² Daarop werd het gehele plan afgeblazen.

Schemert in het bovenstaande niet een zekere tevredenheid van de faculteit door over haar inrichting en de feitelijke ontwikkelingen – behoudens uiteraard het lot van de *Semitica* – die zij doormaakte? Andere indicaties voor die tevredenheid zijn enerzijds het achterwege blijven van aanvragen voor nieuwe leerstoelen in de jaren dertig (ongetwijfeld werd tevens verondersteld dat die vruchteloos zouden blijven) en anderzijds de energie die werd gestoken in pogingen de positie van de zittende docenten te versterken. Ofschoon de bisschoppen niet graag in de geldbuidel tastten, verliepen de reeds aangehaalde bevorderingen van Pompe, Doyle Davidson, De Waele en Janssen, betrekkelijk geruisloos. Hetzelfde gold voor de promotie van Brom tot gewoon hoogleraar in 1926, vooral op grond van zijn “bijzondere wetenschappelijke werkzaamheid”,¹³³ en die van Rutten tot dezelfde rang in 1933, vooral met het oog op de steeds grotere betekenis van de experimentele psychologie en het groeiend aantal studenten in dat vak.¹³⁴ Over de bevordering van lector Molkenboer tot buitengewoon hoogleraar in 1932, op initiatief van de faculteit, had het curatorium in eerste instantie enige twijfel – een hoogleraar die zich beperkte tot ‘Vondelen’ zou de aandacht van het hoofdvak Nederlandse letterkunde afleiden –, maar vervolgens werd er toch mee ingestemd.

Net als de letterenfaculteit kende de juridische faculteit een welwillender gehoor bij het bestuur dan de theologische faculteit. Anderzijds hadden de juristen, die tussen 1929 en 1940 hun kennis jaarlijks aan gemiddeld 176 studenten overdroegen, minder noten op hun zang dan de collega’s uit de letterenfaculteit. Een uitzondering op beide vaststellingen vormde ‘het geval Pompe’.

De jonge professor zelf (hij was bij zijn benoeming dertig jaar geweest) en zijn faculteit vonden het onbevredigend dat de leerstoel strafrecht, een van de juridische kerndisciplines, bovendien het vakgebied bij uitstek met een levensbeschouwelijke component, was opgedragen aan een buitengewoon hoogleraar. Een poging in 1924 om Pompe te doen bevorderen tot gewoon hoogleraar (met toevoeging van de criminologie aan zijn leeropdracht) mislukte, omdat het curatorium zo kort na de opening van de universiteit een ver-

132 CvC, i.s., Senaat aan College van Curatoren, 2 november 1929. Opvallend was trouwens de zwaarte van de namen van de minderheid in de Senaat die de leerstoel journalistiek wel had verwelkomd: Schrijnen, Van Ginneken, Drerup, Kosch, Slijpen en Mulder; AS, Notulen van de vergadering, 31 oktober 1929.

133 CvC, i.s., Faculteit der letteren aan College van Curatoren, 5 juni 1926. In hetzelfde jaar werd Sormani bevorderd tot buitengewoon hoogleraar, op grond van een afspraak uit 1923.

134 CvC, i.s., Faculteit der letteren aan College van Curatoren, 20 mei 1933.

andering in de bestaande toestand onverstandig vond. Twee jaar later, bij een hernieuwde poging, gingen de curatoren en nadien de bisschoppen wel overstag. De faculteit had geargumenteed dat zij naar getal het zwakst van de drie Nijmeegse faculteiten was bezet, dat haar “uiterlijk prestige” beschadigd bleef zolang het strafrecht niet door een ordinarius werd gedoceed en dat Pompe, die toentertijd de hoogleraar J. Simon van der Aa in Groningen verving, “onze universiteit tot roem (had) gestrekt”.¹³⁵ Vanaf 1923 had Pompe tevens steeds aangedrongen op de benoeming van een docent criminele psychiatrie, in aansluiting op de plannen van de Commissie van Voorlichting. Ook daarbij kreeg hij de steun van de faculteit; de groeiende belangstelling voor de psychiatrie en de “mogelijkheden en gevaren, die deze beweging voor den jurist kunnen meebrengen” maakten de komst van een “deskundig en bezadigd psychiater dringend gewenscht”, zo werd het curatorium in 1927 medege-deeld.¹³⁶ Dat pleidooi stuitte op een heftig verzet van de bestuursorganen, ten dele ingegeven door financiële motieven, maar, zo valt tussen de regels te bespeuren, ten dele ook door vrees voor de psychiatrie, dat ongrijpbare nieuwmodische vak. Pompe zelf bespeurde dat ook. In 1928 reeds besloot hij Nijmegen, waar hij zijn ambities niet kon bevredigen, te verlaten om hoogleraar te worden in Utrecht. Ofschoon hij in Duynstee een alleszins capabele opvolger kreeg, moet zijn vertrek, gezien zijn latere prestaties op het gebied van het strafrecht en de criminologie,¹³⁷ als een niet geringe misser van het Nijmeegse bestuur worden beschouwd.

De overige door de faculteit ontplooid institutionele activiteiten bleven beperkt tot een tweetal momenten, waarvan de chronologisch laatste, de opvolging van Bellefroid die in 1939 min of meer noodgewongen tot een uit-groei met twee nieuwe leerstoelen leidde, al genoegzaam is belicht. In 1927, kort na het laatste verzoek van Pompe om een docent criminele psychiatrie, had de faculteit, als typisch uitvloeisel van de niet geheel bevredigende rege-ling uit de begintijd, het curatorium een uitbreidingsplan voorgelegd.¹³⁸ De onderbezetting van de leerstoelen was, naar zij beweerde, sinds 1923 een voortdurende bron van zorg geweest; de groei van het aantal studenten noopte tot een structurele oplossing. Er zou een lector Romeins recht moeten komen, die “na gebleken geschiktheid” te zijner tijd tot hoogleraar in de rechtsge-schiedenis kon worden benoemd, waardoor Van der Heijden van het oud-vaderlands recht zou worden ontlast. De zittende lector Romeins recht, Rus-sel, die daar niet echt voldeed, kon dan als buitengewoon hoogleraar het voor hem wel op maat gesneden belastingrecht gaan doceren. Dat was “gezien de

135 Zie Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 34.

136 Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 49.

137 Vergelijk bijvoorbeeld: W.G.Ph.E. Wedekind, ‘Pompe, Willem Petrus Joseph’, in: *Bio-grafisch Woordenboek van Nederland*, dl. 1 (’s-Gravenhage 1979), p. 466-467.

138 Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 57-58.

toenemende belangrijkheid der belastingen hoogst raadzaam”, meende de faculteit; gezwegen werd over het feit dat nog geen enkele Nederlandse universiteit een aparte leerstoel voor het belastingrecht had. Toen het plan eenmaal de burelen van de Sint Radboudstichting had bereikt, sputterde een niet-vast bestuurslid nog wel tegen (“als het zoo doorgaat, komen wij nooit aan een vierde faculteit”), maar de bisschoppen namen het in een oogwenk aan. Zij vonden de klacht over de onderbezetting gegrond; bisschop P.A.W. Hopmans van Breda liet zich zelfs ontvallen dat de faculteit tot dusver “stiefmoederlijk” was behandeld. De in 1928 benoemde lector Romeins recht B.H.D. Hermesdorf zou overigens pas tien jaar later daadwerkelijk het oud-vaderlands recht erbij nemen (toen puntje bij paaltje kwam, stond Van der Heijden het maar moeizaam af); Hermesdorf werd bij die gelegenheid gewoon hoogleraar. Voor het overige bezaten de juristen hun ziel in lijdzaamheid.

3. DE OOGST

Wat werd nu “door de hulpe Gods en de eendrachtige samenwerking van professoren en studenten” tot stand gebracht “aan kultuurarbeid ten behoeve van het Katholieke Nederland”? Het is deze vraag, door Schrijnen in zijn heilig emancipatorisch ongeduld reeds op 16 september 1924 gesteld,¹³⁹ die in de onderhavige paragraaf voor de periode 1923-1943 centraal staat. Welke resultaten werden in het onderwijs en in het onderzoek geboekt, in weerwil van de diverse hierboven beschreven obstakels?

Onderwijs, alumni en promovendi

De – uiteraard – belangrijkste vruchten die de universiteit afwierp waren de 879 alumni: 65 theologen, 350 literatoren, 464 juristen. De doctorandi in de letteren kunnen worden onderscheiden in 104 classici, 70 germanisten, 48 neerlandici, 39 historici, 32 romanisten, 24 anglisten, 22 filosofen (onder wie 9 psychologen), 10 kunsthistorici en 1 semiticus. Het meest opvallende aan deze cijfers – naast hun naar huidige maatstaven geringe hoogte – is dat, terwijl de letterenfaculteit steevast de meeste studenten had, de rechtenfaculteit verreweg de meeste alumni afleverde. Dat had allereerst van doen met het onderscheid in studieduur; de omloopsnelheid van de juridische studenten was eenvoudig groter. De ideale student in de rechten kon zijn meestertitel in vier jaar bemachtigen; in de praktijk behoeft de student vijfeneenhalf à zes jaar.¹⁴⁰ Voor een studie in de letteren stond vijf jaar; de werkelijke duur was vooral bij de klassieke en moderne talen lang: ruim zeven jaar (Nederlands 7,6 jaar, klassieke talen 7,4 jaar, Engels 7,1 jaar, Frans 6,3 jaar, Duits 5,8 jaar). Het

¹³⁹ Schrijnen, ‘Lotgevallen der R.K. Universiteit’, p. 23.

¹⁴⁰ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 113.

De senaat van het Nijmeegs Studenten Corps Carolus Magnum in het lustrumjaar 1928-1929. V.l.n.r. moderator Ch.M. Hoogeweegen SJ, mej. D.L.J. Ivens, A.A.M. Struycken, praeses W.J.M. Huijnen, J.Ph.M. van Campen en W.E.M.C. Hamilton.

verschil tussen cursus- en studieduur bij de talen ('eeuwige' studenten: tiende-, elfde-, zelfs twaalfdejaars waren geen onbekende verschijningen) vond zijn verklaring vooral in de hoge eisen die door de taalkundigen werden gesteld – zo meende de Sint Radboudstichting althans, en niet geheel zonder reden, toen zij in 1935 een onderzoek naar die zorgwekkende toestand gelastte.¹⁴¹ De verongelijkte taalkundigen zochten het eerder in het niveau van de vooropleiding van hun pupillen en in het feit dat er onder de studenten velen waren die te zeer in beslag werden genomen door andere, maatschappelijke besognes.

Een tweede reden voor de in vergelijking met de rechtenfaculteit achterblijvende productie van de letterenfaculteit was het relatief grote aantal uitvallers. Ook daarvoor wezen de bisschoppen de hoge eisen als voornaamste oorzaak aan, maar de hoogleraren gaven andere verklaringen. Onder de letterenstudenten bevonden zich "verschillenden" die zich slechts wilden voorbereiden op een examen voor een akte Middelbaar Onderwijs, of anderen, veelal geestelijken, die al in het onderwijs actief waren en alleen hun vakkennis kwamen bijspijkeren, zonder het oogmerk de rit uit te zitten. De letterenfaculteit telde ook relatief veel vrouwen onder haar studenten (gemiddeld 32 procent tegen de juridische faculteit 9,6 procent). Ten dele ging het om kloosterzus-

¹⁴¹ KDC, SRS, 177, dossier 'klachten over lengte van klassieke studie en andere richtingen in de faculteit van letteren en wijsbegeerte' 1935-1936.

ters die, zoals boven omschreven, niet altijd de ambitie hadden af te studeren; over hun hoeveelheid bestaat overigens nauwelijks informatie – vaststaat dat er in 1925 dertien waren. De gewone meisjesstudenten waren veel groter in aantal, maar aan hen kleefde het nadeel, zo argumenteerden de hoogleraren, dat zij zodra een huwelijk in zicht kwam hun studie aan de wilgen plachten te hangen.

Het waren zeker niet alleen uitvluchten; tot 1936, het jaar van het onderzoek, staakten bij klassieken en Duits (over de andere richtingen is hierover niets bekend) dertien meisjes hun studie om in het huwelijksbootje te stappen – aan een zelfde aantal studies kwam overigens een einde door ziekte of overlijden (tuberculose!). Voorts lijken er – vooral in het begin – inderdaad behoorlijk veel studenten te zijn geweest met een maatschappelijke betrekking dan wel een bestaan tussen de kloostermuren. Gegevens hierover zijn niet voorhanden, maar de merkwaardige leeftijdsopbouw van de eerste cohorten onthult wel iets. Onder de 149 studenten die in het academisch jaar 1924-1925 in Nijmegen werden verwelkomd, bevonden zich maar liefst 58 lieden die ouder waren dan 25 jaar (daarbij ook ouderejaars, veelal gesjeesden van de openbare universiteiten die hun geluk in Nijmegen kwamen beproeven); precies de helft van hen was zelfs ouder dan 35, een viertal was de 50 reeds gepasseerd. Het aandeel ‘gewone’ studenten, jongens en meisjes die zich na het behalen van het gymnasiumdiploma (of het Staatsexamen) rond hun twintigste levensjaar inschreven, bedroeg in dat jaar slechts 59 procent. Dat percentage nam in de volgende jaren gestaag toe, tot het – alweer – rond 1930 een niveau bereikte dat tot de oorlog ongeveer stabiel bleef, maar nog altijd opvallend laag: 70 procent.

Wanneer de letterenstudenten na een lange weg hun doctoraalexamen in zicht kregen, hadden zij een goede kans van slagen: gemiddeld 80 procent. Het slaagpercentage bij de juristen lag daarentegen weer veel lager, het overschreed in geen enkel jaar de 70 procent. De reden hiervan was niet zozeer dat de hooglaren aan de faculteit der Rechtsgeleerdheid nóg strenger waren dan hun confraters bij letteren – in geen van beide faculteiten werd geschipperd, het niveau van de studie moest koste wat kost van alle smetten vrij zijn –, maar veeleer de eenvoudige omstandigheid dat de juridische studenten niet in staat werden gesteld om in de aanloop naar hun doctoraalexamen voorbereidende tentamens af te leggen. Men ging op de grote dag voor het hele pakket op – en dan wilde het weleens fout aflopen. De theologen lijken aanzienlijk coulanter te zijn geweest dan hun profane collega’s. In hun faculteit lag het slagingspercentage vrijwel steeds boven de 90 procent; de *cum laude*’s waren bovendien “onmatig talrijk”.¹⁴²

Bovenop de 879 met succes bekroonde doctoraalexamens hadden tot april 1943 144 promoties plaats. De “hoogfeesten der universiteit” werden vooral in de letterenfaculteit gevierd: 106, tegen 26 promoties in de rechtsgeleerdheid

¹⁴² Rogier, ‘Terugblik’, p. 21.

en twaalf in de godgeleerdheid. Het immense verschil tussen de profane faculteiten (overigens een afspiegeling van het landelijke beeld) vindt zijn verklaring, behalve wellicht in onbewijsbaarheden als de onderscheiden stimulans die van de hoogleraren uitging en een grotere wetenschappelijke belangstelling van letterkundigen, in de uiteenlopende waardering van de doctorsgraad. Met de invoering van het Academisch Statuut in 1921 was het civiel effect van de promotie komen te vervallen en de doctorstitel een zuiver wetenschappelijke graad geworden. Voor de maatschappelijke betrekkingen van juristen, bijvoorbeeld in de advocatuur of in de staande dan wel zittende magistratuur, was geen promotie meer vereist. Was de doctorstitel voor de meeste juristen daarmee tamelijk oninteressant geworden, voor mensen werkzaam in het onderwijs kon hij nog steeds carrières bespoedigen en salarissen verhogen.

Vanzelfsprekend had het een aantal jaren gekost voordat de promotiemachine op gang kwam. In de eerste tien jaar van het bestaan van de universiteit, tot en met 1933, werden 39 proefschriften verdedigd; in de daaropvolgende decade 105. Precies op de grens had de toenmalige rector Brandsma een oproep gedaan tot grotere inzet op dit vlak.¹⁴³ Met vele geleerde tijdgenoten, zoals Brom, Huizinga, Kernkamp,¹⁴⁴ vond Brandsma, staande in de traditie van vóór 1921, het betreuenswaardig dat zo weinigen nog promoveerden. Met een proefschrift werd de academische opleiding immers pas werkelijk voltooid; de titel doctorandus drukte slechts uit “dat de drager ervan tot een hooger geroepen wordt”. In Nijmegen behoorde de drang tot promoveren volgens Brandsma extra groot te zijn. Katholiek Nederland bracht zijn offers toch niet voor studenten die “het hoogst bereikbare niet zoeken”? De promoties waren bovendien de primaire maatstaven voor de waarde en de betekenis van de universiteit. Nadien zou geen enkele rector in de jaren dertig Brandsma’s oproep nog herhalen. Het was ook nauwelijks nodig. De letterenfaculteit verwierf met haar vele promoties, afgezet tegen het aantal afgestudeerden, een positie ruim boven het landelijk gemiddelde; de rechtenfaculteit echter bleef er steeds onder.

Van de inhoud van het onderwijs kan bij zoveel studierichtingen en hoogleraren hoogstens een impressie worden gegeven.¹⁴⁵ In een willekeurig gekozen semester, het eerste van het academisch jaar 1933-1934, precies tien jaar na de opening van de universiteit, luidden de onderwerpen uit de *series lectionum* die theologiestudenten kregen voorgeschoteld als volgt:

- 143 T. Brandsma, ‘De Katholieke Universiteit in 1932-1933’ in: *Jaarboek RKUN 1932-1933*, p. 85-87.
- 144 J. Benders, *De rituele dans rond de doctorstitel. De discussie over het promoveren in de geesteswetenschappen in Nederland circa 1900-1990* (Groningen 1993), p. 6-8.
- 145 Van een groot aantal hoogleraren zijn de aantekeningen ten behoeve van colleges bewaard gebleven (veelal bij het KDC). Het is in het beperkte kader van dit boek onmogelijk daarvan gebruik te maken.

SERIES LECTIIONUM ANNUENTE SUMMO NUMINE IN UNIVERSITATE CATHOLICA NOVIOMAGENSIS

HABENDARUM

INDE A DIE XVIII SEPTEMBRIS MCMXXXIII

USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI MCMXXXIII

RECTOR MAGNIFICUS EGIDIO VAN DER HEIJDEN

In facultate theologia.

V. MULLER, sub huiusmodi nomine et huiusmodi in Tempore facta, quae...
P. HEINICH, prima pars, 811 pag. 127, textus...
S. KORS, Quatuor ad Hebraeos...
F. VAN VELLE, Capta veritas est...
G. BELLIN, prima pars, de...
L. KRELING, prima pars...

I. DASEN, Liber II, de...
A. PORREN, de...
G. JANSEN, Quatuor...
G. CONNINGSBAND, de...
H. MULLER, de...
F. DE WALLE, de...
L. VAREEN, de...
R. MCKENDEER, de...
W. WIERENBEEK, de...
D. DOTTLEDAVISON, de...
L. VANDER, de...
I. DORSTEN, de...

In facultate litterarum et philologiae

J. NORMAN, prope...
P. SCHMIDT, de...
S. BRENNER, de...
I. VAN GINNEKEN, de...
J. WOODWARD, de...
W. KOCH, de...
I. BRUNING, de...
S. BAALDER, de...

In facultate iuridica.
P. BELLEFON, de...
G. RAANDKAMP, de...
I. VAN DER HEIJDEN, de...
W. DEJONCKHE, de...
P. KAMPHEISEN, de...
G. RUIJL, de...
B. HERMANSDOERF, de...

NY DRUKK: VAN DER VUUR T.W. VAN DER VUUR, NIMBROU - ULEHOUT

Series lectionum van het studiejaar 1933-1934.

'H. Eucharistie', 'de gewijde wetenschap', 'de openbaring' (alledrie verzorgd door Kreling); 'mystieke theologie', 'moraaltheologie', 'sociologie' (Kors); 'inleiding tot de H. Schrift', 'de eerste brief van de Corinthiërs', 'de beginselen der Assyro-Babylonische taal', 'Babylonische teksten en Assyro-Babylonische kultuur-geschiedenis' (Jansen); 'de kruistochten', 'het Jansenisme na de bul "Unigenitus"', 'Vaderlandsche geschiedenis', 'de Egmondsche bronnen', 'de kroniek van Giselbert van Henegouwen' (Mulder, de eerste drie collegereken ook voor historici); 'geschiedenis van het Israëlitische volk', 'Hebreeuwsch', 'den Pentateuch' (Heinisch);

‘missieleer’, ‘de missies in Oceanië en Amerika’ (Mulders); ‘1e en 4e boek van den Codex III’ (Van Welie); ‘waarheid en waarde der godsdiensten’ (Bellon); ‘voorgeschiedenis van het Oostersche Schisma’, ‘S. Leo de Grootte’, ‘Mariologie van den patristischen tijd’ (Franses).

Het aanbod aan de letterenfaculteit in datzelfde, willekeurige semester was, zoals gedurende de gehele periode, overstelpend:

‘de kunst van Rhodos en Alexandrië’, ‘archaeologische oefeningen over Grieksche en Romeinsche schilderkunst en numismatiek’, ‘oefeningen in de musea van Nijmegen’, ‘hoofdstukken uit Pausanias over Korinthe met archaeologische verklaring’ (De Waele); ‘de Grieksche geschiedschrijvers tot Alexander den Grootte, vooral Herodotus, Thucydides, Xenophon’, ‘interpretatie van Thucydides boek 1’, ‘interpretatie van Aristophanes’ *Ranae*’, ‘het private leven en zeden der Grieken’, ‘Grieksche epigraphiek’ (Drerup); ‘interpretatie van Homerus’, ‘de beginselen der algemeene taalwetenschap’, ‘Grieksche en Romeinsche morphologie en philologische oefeningen’, ‘geschiedenis van het Vulgairlatijn’, ‘hoofdstukken uit de vergelijkende Grieksche en Latijnsche syntaxis en philologische oefeningen’, ‘synchronistische taalwetenschap en synchronistische volkskunde’ (Schrijnen); ‘geschiedenis van den Griekschen en Romeinschen godsdienst’ (Bellon); ‘hoofdstukken uit de Romeinsche geschiedenis’, ‘Romeinse antiquiteiten’ ‘Papinius Statius’, ‘Petronius’, ‘Lactantius’, ‘litteraire en philologische werkcolleges’ (Slijpen); ‘het phonologische en phonetische systeem van het Nieuwhoogduits (Hochsprache) en van verschillende duitsche dialecten’, ‘Gotische vormleer’, ‘interpretatie van middelhoogduitsche teksten’, ‘interpretatie van kymogrammen en oscillogrammen’, ‘interpretatie van woordgeographische kaarten’, ‘geschiedkundige inleiding in de middel- en nieuwnederduitsche taal- en letterkunde’ (Baader); ‘oefeningen over Nestroij’, ‘de Duitsche litteratuur van Uhland tot Mörike’ (Kosch); ‘phonetiek en morphologie van het oud-Fransch’, ‘syntaxis van de Fransche taal’, ‘middeleeuwsche en zestiende-eeuwsche schrijvers’, ‘philologische werkcolleges’, ‘Provençaalsch’ (Weerenbeck): ‘overzicht der Fransche letterkunde in de middeleeuwen en de zestiende eeuw’, ‘interpretatie van Fransche schrijvers’, ‘Boileau’, ‘Victor Hugo’ (Dagens); ‘vergelijkende taalgeschiedenis van de Italiaansche en Spaansche talen’, ‘werken van Dante Alighieri’, ‘Lectura Dantis Inferno’ (Vidos); ‘problemen van de Engelsche syntaxis’, ‘Oud-Engelsche Studiën’, ‘Oud-Engelsche teksten’, ‘Oud-Engelsche oefeningen’, ‘Middel-Engelsche oefeningen’ (Doyle Davidson); ‘historische spraakkunst van het Engelsch’, ‘Engelsche letterkunde in de negentiende eeuw’, ‘overzicht van de Engelsche letterkunde met oefeningen’ (Pompen); ‘de geschiedenis der Oudnederlandsche taal’, ‘Heinrijc van Veldeken’, ‘de morphologie van de Nederlandsche dialect-

Afsluiting van een practicum bij het Psychologisch Laboratorium, december 1938.

ten', 'geschiedenis van de Nederlandsche letterkunde in de zeventiende en achttiende eeuw' (Van Ginneken); 'Vondels godsdienstige denkbelden in de jaren 1628-1635', 'Vondels didactische poëzie' (Molkenboer); 'algemeene geschiedenis', 'vaderlandsche geschiedenis' (Cornelissen); 'handschriften van de bibliotheek der abdij van Egmond', 'Latijnsche en Nederlandsche palaeographie', 'wapenkunde' (Lampen); 'Nederlandsche schilderkunst van de zestiende eeuw', 'Italiaansche kunst van de vijftiende eeuw' (Brom); 'het reactie-verschijnsel in de geschiedenis', 'overzicht van de middeleeuwsche wijsbegeerte in Nederland en omliggende landen', 'de Z. Liduina en de Mystieke School van haar tijd', 'Metaphysische stellingen over het Zijn', 'geschiedkundige en theoretische inleiding in de Aristotelische en Thomistische wijsbegeerte', 'Historische onderzoekingen over de middeleeuwsche wijsbegeerte en de mystiek in Nederland' (Brandsma); 'vraagstukken van Aristotelisch-Thomistische zielkunde', 'Sokrates en Platoon', 'algemene didactiek', 'paedagogische theorieën der negentiende eeuw' (Sassen); 'algemeene inleiding in de wijsbegeerte', 'hoofdstukken der logica', 'de paedagogische richtingen' (Hoogveld); 'psychologische beoordeeling van personen', 'waarnemen en streven', 'psychologie der rijpende jeugd' (Rutten).

Ofschoon deze kale opsomming niets zegt over de specifieke inhoud van de colleges, kan worden vastgesteld dat het aantal onderwerpen vallend onder het kopje *catholica* verwaarloosbaar was. De letterenfaculteit ademde een neutrale geest. Het onderwijs was enerzijds gericht op het overdragen van vakkennis, maar stond anderzijds met beide benen in de traditie van de neohumanistische, Humboldtse conceptie van een universiteit, met haar culturele, esthetische, wijsgerige en historische inslag. De rechtenstudie leende zich daarvoor krachtens haar aard minder – het zwaartepunt lag, zoals het betaamde, op de behandeling van het positieve recht. Maar ook in de juridische faculteit werd gepoogd de studenten te vormen tot harmonische mensen, ook daar werd de *Bildung* niet verwaarloosd. Het is helaas niet mogelijk de onderwerpen die in de colleges aan de orde kwamen op dezelfde manier te presenteren als hierboven; in de *series lectionum* behorende bij de rechtenstudie werd slechts gewaagd van ‘criminologie’, ‘strafprocesrecht’, ‘handelsrecht’, ‘behandeling van bepaalde belastingwetten’. Vaststaat evenwel dat bijvoorbeeld de rechtsgeschiedenis geen onbelangrijke plaats in het curriculum innam. Daarenboven werd aan de historische ontwikkeling van de verschillende rechtsdisciplines door hoogleraren als Van der Heijden, Van der Grinten, Duynstee, Raaijmakers (in zijn geval: de geschiedenis van de staathuishoudkunde) steevast aandacht besteed. En zo hadden de – populaire – colleges strafrecht van Duynstee een sterk ethisch-filosofisch karakter; Duynstee was een strafrecht dogmaticus die zijn behandeling van het strafrecht telkens plaatste tegen de achtergrond van diepzinnige beschouwingen over bijvoorbeeld de zin van de straf.

De juristen moesten bij hun kandidaatsexamen blijk geven van kennis van de rechtsfilosofie, de classici van de hoofdlijnen van de Griekse en Romeinse filosofie en de historici van de wijsbegeerte van de geschiedenis, maar toch vond menigeen, met name Sassen, dat de filosofie nog niet de plaats in het onderwijs had die haar toekwam. Bij de moderne talen werd wel, zoals het Academisch Statuut verlangde, onder meer gevraagd over ‘de geschiedenis en de ontwikkeling van het geestelijk leven’ in het desbetreffende taalgebied, maar daarbij bleef het. Bezorgdheid over het armzalige lot van de filosofie bestond aan alle universiteiten,¹⁴⁶ maar wellicht het meest in Nijmegen. Met zijn drie hoogleraren in de wijsbegeerte – op zichzelf een teken van goede wil – was de situatie daar gunstiger dan elders, maar tot verder dan aanmoedigingen aan studenten om algemene wijsgerige cursussen te volgen en om bij de keuze van bijvakken onderdelen van de wijsbegeerte te nemen, kon men niet gaan. Die aanmoedigingen vonden lang niet altijd het verhoopte gehoor. In 1926 was een kleine wijziging van het Academisch Statuut die een studie filosofie leek te bevorderen, in de Waalstad bijzonder toegejuicht.¹⁴⁷ Het werd voor-

¹⁴⁶ Zie Sassen, *Wijsgerig leven in Nederland*, p. 202–204.

¹⁴⁷ T. Brandsma, *De studie der wijsbegeerte aan de R.K. Universiteit in verband met de wederinstelling van het kandidaats-examen in de wijsbegeerte*, Nijmegen-Utrecht 1926.

taan mogelijk om ter voorbereiding van een doctoraalexamen wijsbegeerte, behalve elk ander kandidaatsexamen, ook een kandidaatsexamen in de wijsbegeerte af te leggen. Daarnaast kregen toekomstige filosofen een onderwijsbevoegdheid in hun bijvakken, waardoor een ernstig bezwaar – gelegen in de beperkte carrièremogelijkheden – tegen een studie filosofie werd weggenomen. Gehoopt werd op een stijgende populariteit van de filosofie, want, zo luidde de gedachtengang, “een toename van het aantal wijsgeerig geschoolden onder onze katholieke leeken is alleszins gewenscht”.¹⁴⁸ De resultaten waren uiteindelijk mondjesmaat; er studeerden immers tot 1943 ‘slechts’ dertien filosofen af.

De godsdienstigheid van de studenten was een aanhoudend punt van zorg. “Wat zij ook op wetenschappelijk gebied moge presteren”, de Katholieke Universiteit zou haar doel missen als de studenten “hun geloof niet openlijk beleden en beleefden”, zo vatte rector Bellefroid in 1930 een breed gedragen gedachte samen.¹⁴⁹ Een reeks van rituelen was ingevoerd, variërend van het openen van de colleges met het kruisteken en de aanroeping van de H. Geest (‘Spiritus Sancti gratia illuminet sensus et corda nostra!’) en het sluiten met gebed (‘Gratias tibi agimus pro omnibus beneficiis tuis. Qui vivis et regnas per omnia saecula saeculorum’) gevolgd door weer een kruisteken, tot een wekelijkse mis voor de studenten, gelezen in de kapel der Zusters Franciscanessen van de H. Familie aan de Van Oldenbarneveltstraat. Sinds de vroegste tijden echter werd geklaagd over het “opvallend gemis aan deelname” bij die mis, alsook bij officiële vieringen, zoals de opening van het academisch jaar die telkens begon met een ‘H. Mis van Dankzegging’, waarna de rector namens de universitaire gemeenschap de geloofsbelijdenis aflegde (gevolgd door een wetenschappelijke dies-rede en een professorendiner waarbij de studenten uiteraard niet welkom waren, behalve om door middel van een fakkeltocht de Senaat eer te betonen), bij het feest van Thomas van Aquino, ieder jaar op 7 maart gevierd met een mis en een wetenschappelijke lezing, en op 2 november bij Allerzielen wanneer een mis ter nagedachtenis van de gestorvenen werd opgedragen. Gaf die massale absentie reden tot gematigde ongerustheid, “aanhoudende waakzaamheid” was geboden omdat er soms afvallige studenten waren, “die reeds voor zij te Nijmegen komen de gave des geloofs verloren hebben” en die “hier door woord en voorbeeld een verkeerden invloed zouden (kunnen) uitoefenen”.¹⁵⁰

Het katholieke besef van de studenten behoefde niet te worden aangewakkerd – de gehele universiteit was ervan doordrenkt. Wel werden zij uit oogpunt van hun godsdienstige vorming gestimuleerd om algemene theologische colleges te volgen; in 1933 bijvoorbeeld bij Bellon over ‘het bestaan van God’.

148 Raaijmakers, ‘Verslag van de lotgevallen 1925/1926’, p. 65.

149 Bellefroid, ‘Verslag van de lotgevallen 1929/1930’, p. 111.

150 Bellefroid, ‘Verslag van de lotgevallen 1929/1930’, p. 112.

De gaande (Ch. M. Hoogeweegen SJ) en komende (mr. R.H.W. Regout SJ) moderator van NSC Carolus Magnus (1937). V.l.n.r. F.K.R.C. Sassen, Hoogeweegen, J.A.J. van Gorkum, onbekend, F.E.A.M. Goseling, Regout; omkijkend B.W.M. Drion (praeses 1935-36), rechtsachter jhr. A.J.M. van Nispen tot Pannerden (praeses 1936-37), rechtsvoor M.P.I.G. van Thiel (praeses 1931-32).

En zo werden, vrijwel steeds met beperkt kwantitatief succes, ook retraites georganiseerd alsmede reeksen van lezingen op het vlak van de godgeleerdheid. In 1939-1940 vond “een sedert lang door sommige collega’s gekoesterden wensch” vervulling met een op de studenten gerichte filosofische en theologische ‘conferentie’ (tezamen negen lezingen), bedoeld om “een grondiger inzicht te geven in de grondbeginselen van de katholieke wetenschap en de katholieke wereldbeschouwing”.¹⁵¹ Een kleine honderd mensen namen deel onder wie, teleurstellend genoeg, weinig studenten, merendeels “vrouwelijke hoorders”. Vooral “onze manlijke studenten” hadden te weinig van deze gelegenheid “tot een wetenschappelijke fundeering van hun katholieke overtuiging” gebruik gemaakt. Zo bleef men gedurig in de weer om de studenten net iets meer mee te geven (“het verzekeren van een Katholieke geest”), maar omdat dat op basis van vrijwilligheid gebeurde, was het succes hoogstens wisselend.

¹⁵¹ Kreling, ‘De Katholieke Universiteit in 1939-1940’, p. 77.

Wie waren nu die studenten? Op deze vraag is geen ondubbelzinnig antwoord mogelijk. Sinds de eeuwwisseling was aan de Nederlandse universiteiten een proces gaande van “verbrede recruitering”,¹⁵² een groeiende instroom vanuit de middenklasse en, zij het nog bescheiden, vanuit lagere milieus, alsook van vrouwen. Dat neemt niet weg dat studeren in de jaren twintig en dertig een betrekkelijk elitaire bezigheid was. Het collegegeld, het studiemateriaal, het wonen op kamers, de deelname aan het georganiseerde studentenleven, de vergoeding van privaat-docenten of, voor de juristen, van onmisbare repetitoren – dat al veronderstelde ruime financiële middelen. Wie de lijsten met studenten in de Nijmeegse jaarboeken uit die tijd doorneemt, stuit op vele namen van vooraanstaande katholieke families. Maar ofschoon zij een grote groep vormden, waren de telgen uit de bovenlaag niet in de meerderheid. Zoals tabel 2.1 laat zien, was de Katholieke Universiteit meer dan haar zusterinstellingen een universiteit voor de middelbare milieus. Het aandeel studenten uit lagere milieus, onder wie vaak geestelijken maar ook jongelieden die in aanmerking kwamen voor een studiebeurs van het rijk, van de gemeente Nijmegen (jaarlijks maximaal negen in totaal) of uit enkele particuliere fondsen, was eveneens betrekkelijk groot. Nijmegen werd daarin slechts overtroffen door Groningen, die andere universiteit in de periferie van het land.

Opgeteld overschreden de percentages studenten uit lagere en middelbare maatschappelijke echelons in Nijmegen de helft. Met 56 procent had Nijmegen bovendien in vergelijking met de andere universiteiten relatief de grootste groep studenten afkomstig uit milieus zonder academische traditie.

TABEL 2.1.

De studenten aan de Nederlandse universiteiten (minus de Vrije Universiteit) naar milieu in 1936-1937, in procenten¹⁵³

milieu	RKUN	RUL	RUU	RUG	GUA
hoger	44,0	62,1	55,7	47,2	55,0
middelbaar	44,3	29,7	33,7	36,6	38,4
lager	11,7	8,2	10,6	16,2	6,6

Kortom, zo lijken deze cijfers te zeggen, de Katholieke Universiteit was meer dan een instelling waaraan wetenschap werd bedreven en waaraan hoger onderwijs werd gegeven, meer ook dan een ornament aan de katholieke zuil waarmee de katholieken aantoonde voor niemand onder te doen – zij was tevens een functioneel instrument in de katholieke emancipatie, met behulp

¹⁵² Jensma en De Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs*, p. 39-47.

¹⁵³ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 103.

waarvan eerste-generatie academici, zij het nog bescheiden in getal, de sociale ladder beklommen. Maar eigenlijk zegt deze tabel alleen iets over de mate waarin de diverse universiteiten educatief werkten voor de verschillende strata, en niets over de achterliggende redenen daarvan. Voorts was, gelet op de roomse studenten elders, de katholiek-emancipatoire functie natuurlijk niet aan Nijmegen voorbehouden. Niettemin, dat de katholieke emancipatie vooral een sociale emancipatie behelsde, blijkt bijvoorbeeld zonneklaar wanneer de Nijmeegse hoogleraren op eenzelfde manier als de studenten worden ingedeeld naar hun afkomst: de overgrote meerderheid kwam uit een middelbaar, niet-academisch milieu. Sassen en Regout (geboortig uit respectievelijk Brabantse en Limburgse patriciërsgezichten) vormden tezamen met Huijbers (wiens vader notaris was), Schrijnen (apotheker) qua afkomst uitzonderingen; Duynstee (griffier kantonrecht) en Brom (edelsmid), Hermesdorf (kunstschilder), Van der Meer (bankemployé en wethouder in Bolsward) behoorden tot de grensgevallen. Rutten, Van der Grinten en Cornelissen kwamen uit een onderwijsmilieu. Raaijmakers' vader was telegrafist; de vaders van Brandsma, Bellefroid, Hoogveld, Van Welie, Mulders waren landbouwer, veehouder of stalhouder. Het grootste segment bestond uit zonen van vaders met het typisch katholieke beroep van neringdoende: Van Ginneken (brouwer), Van der Heijden (koopman in kaas), Kamphuisen (banketbakker), Jurgens (wijnhandelaar), Kors (winkelier, goudsmit), Kreling (kleermaker), Pompe (koopman in granen), Post (koperslager), Van Eck (zadelmaker), Janssen (metselaar en aannemer).¹⁵⁴ Was de universiteit voor de meeste studenten een middel om hun milieu te ontstijgen en sociaal te klimmen, hun hoogleraren wisten precies wat daarbij kwam kijken. Gevoelens van verwantschap, bovenop het gedeelde geloof, kunnen de professoren niet onbekend zijn geweest.

Het aandeel vrouwelijke studenten op het totaal schommelde de gehele periode tussen de 20 à 25 procent. Daarmee vertoonde de Nijmeegse universiteit als zodanig dezelfde trekken als het landelijk beeld,¹⁵⁵ dat echter werd gedrukt door het relatief geringe aantal vrouwen in de bètafaculteiten. Gedifferentieerd naar faculteiten had de Nijmeegse populatie bij letteren en bij rechten dan ook een minder feminien karakter dan de zusterinstellingen: in Nijmegen was gemiddeld 32 procent van de letterenstudenten vrouw, landelijk 44,3 procent; in Nijmegen was gemiddeld 9,6 procent van de rechtenstudenten vrouw, landelijk 17,6 procent. Had de katholieke bevolking als geheel een achterstand bij de deelname aan het hoger onderwijs, voor katholieke vrouwen lag er schijnbaar nog een extra barrière op de weg, vermoedelijk

¹⁵⁴ Gegevens over de resterende hoogleraren, vooral buitenlanders, bleken zonder tijdrend onderzoek niet te achterhalen; van Kosch is wel bekend dat hij uit een familie van goeude ambtenaren stamde, van Franses dat hij voortkwam uit een bekende katholieke familie uit Den Haag.

¹⁵⁵ Zie Jensma en De Vries, *Veranderingen in het hoger onderwijs*, p. 202-210.

De Meisjesclub ontvangt moderator Ch.M. Hoogeweegen SJ op de thee (1929).

gevormd door een samenspel van materiële en immateriële factoren. Conservatieve opvattingen over de plaats van de vrouw in de samenleving bestonden overal, maar wellicht in katholieke kring meer dan elders. De vrouw was als het ware ‘natuurrechtelijk’ gepredestineerd voor het gezin.¹⁵⁶ Getrouwde vrouwen en zeker moeders behoorden geen betaalde baan te hebben. Waarom dan studeren, tenzij ten bate van het gezinsleven? Voorts, en min of meer in aansluiting daarop, lieten vooral welgestelde families hun dochters naar de universiteit gaan. In heel het land, ook in Nijmegen, kwamen de vrouwelijke studenten gemiddeld uit een hoger milieu dan de mannen. De katholieke bevolking was in het algemeen economisch zwakker ontwikkeld (er konden dus minder roomse dochters gaan studeren dan meisjes uit andere bevolkingsgroepen) en bovendien kregen in katholieke families met net voldoende financiële draagkracht om een kind te laten studeren vanzelfsprekend de zonen voorrang.

De vrouwen die wel naar Nijmegen kwamen, gaven in meerderheid de voorkeur aan een studie in de schone letteren. Dat was conform de landelijke

¹⁵⁶ Zie bijvoorbeeld M. Derks, ‘Dienende liefde en feministerij. Het ontstaan van de katholieke vrouwenbeweging in Nederland’, in: M. Monteiro e.a. (red.), *De dynamiek van religie en cultuur. Geschiedenis van het Nederlands katholicisme* (Kampen 1993), p. 182-208, met name p. 190-191.

trend, een sinds enige tientallen jaren bestaande traditie,¹⁵⁷ voornamelijk resultante van het arbeidsmarktperspectief. Een baan in het onderwijs gold de ongehuwde vrouw als op het lijf geschreven – terwijl anderzijds vrouwen bijvoorbeeld niet eens tot rechter konden worden benoemd. Voor degenen die de ‘dubbele roeping der vrouw’ (huwelijk en werk) wilden beantwoorden met een keuze voor het gezinsleven, was een studie in de letteren wellicht aantrekkelijk omdat zij meer algemeen vormend van aard was dan een rechtenstudie. De eerste generaties vrouwen aan de Katholieke Universiteit hadden het overigens soms niet gemakkelijk. Zij moesten opboksen tegen vooroordelen van hun medestudenten over hun capaciteiten voor het wetenschapsbedrijf en over hun ware intenties om te studeren. Kwamen zij niet vooral om een partner te vinden? In de *Vox Carolina* verschenen geregeld quasi ironische, laatdunkende stukjes over de ‘meisjesstudenten’.

Was de sociale afkomst van de studenten relatief breed gespreid, hetzelfde kan worden gezegd van hun geografische herkomst. Tabel 2.2 toont aan dat het voornaamste recruteringsgebied van de Katholieke Universiteit, naar kon worden verwacht, bestond uit de provincies Noord-Brabant, Gelderland en Limburg. Het waren de bij uitstek katholieke provincies, gelegen op korte

TABEL 2.2.

Geboorteplaats van de eerstejaars studenten gedifferentieerd naar provincie, in procenten¹⁵⁸

	1923	1928	1933	1938
Gelderland	18,5	12,2	19,6	23,6
Limburg	17,5	23,4	20,3	13,4
Noord-Brabant	24,3	27,1	22,3	22,0
Groningen	3,7	0,9	1,4	0,8
Friesland	1,6	2,8	0,7	0,8
Drenthe	-	0,9	-	1,6
Overijssel	4,2	1,9	4,7	5,5
Utrecht	5,8	4,7	1,4	2,4
Noord-Holland	8,5	5,6	8,1	10,2
Zuid-Holland	5,8	13,1	8,1	10,2
Zeeland	1,1	1,9	4,1	2,4
buitenland	9,0	5,5	9,3	7,1
totaal	100	100	100	100

¹⁵⁷ Bosch, *Het geslacht der wetenschap*, p. 25.

¹⁵⁸ Berekend op basis van gegevens in de respectieve *Jaarboeken RKUN*.

afstand van Nijmegen. Over welk van deze twee redenen bij de keuze voor de Katholieke Universiteit het zwaarst heeft gewogen, kan, bij het ontbreken van gegevens, nauwelijks iets worden gezegd. Een – weinig betrouwbare – ‘Groenen-test’ uit 1939, de eerste keer dat een dergelijke enquête werd georganiseerd, wees uit dat vrijwel iedereen zich in Nijmegen had ingeschreven om principiële redenen.¹⁵⁹ Tegelijk is het aandeel van de andere, verder weg gelegen provincies opmerkelijk: gemiddeld ruim 30 procent. De geboorteplaats van de studenten kwam natuurlijk niet in alle gevallen overeen met hun woonplaats bij aanvang van de studie; maar zelfs al moet dit percentage enige punten lager worden gesteld, dan nog blijft de spreiding groot. Ook bij de keuze van studenten uit het Noorden en het Westen voor Nijmegen kunnen diverse factoren hebben meegespeeld. De veronderstelling dat juist bij hen – of hun ouders – levensbeschouwelijke motieven mede een rol hebben gespeeld, lijkt echter een veilige. De economische depressie van de jaren dertig heeft op het oog alleen gevolgen gehad voor de recruitering in Gelderland en Limburg. Er kwamen meer studenten uit de nabije omgeving van Nijmegen, minder uit – vermoedelijk – het verre Zuiden.

Vermeldenswaard is ook het feit dat het Nijmeegse studentendom vanaf de beginjaren een klein niet-katholiek segment kende, gevormd door enige protestantse jongeren (in 1931 zeventien, neerkomend op 4%), soms aangevuld met een “Israëliet”. Waarschijnlijk ging het om minvermogenden uit (de buurt van) Nijmegen. De ironie van de geschiedenis wil dat uitgerekend de eerste promovendus aan de Katholieke Universiteit, R. van der Velde in mei 1924, van protestantsen huize was; en zo was de enige semiticus uit de periode tot 1943 een predikant.

Gelet op de verscheidenheid naar sociale en regionale herkomst, naar sekse en zelfs enigszins naar geloof, kan niet worden gesproken van ‘de’ Nijmeegse student. Iets daarvan kwam ook tot uiting in de moeite die de studenten zelf hadden met het bepalen van de identiteit van hun organisatieleven. Vooral de eerste jaren na 1923 waren zij, aldus Schrijnen, “naarstig” op zoek “naar de juiste psychische middelbaan, waarbij men enerzijds niet te ver van den algemeen-Nederlandschen studentenmos wilde afwijken, en anderzijds toch nauwkeurig op het behoud van eigen aard was bedacht”.¹⁶⁰ De grote middengroep werd geflankeerd door twee elkaar bestrijdende partijen. Een aantal religieus geïnspireerde studenten wenste, mede daartoe gestimuleerd door hoogleraren als Brom, Van Ginneken en Kors, een ascetisch en voorbeeldig katholiek studentenleven te leiden. De oorspronkelijk Delftse Heemvaartbeweging was hun voorbeeld. Gevoed door ontevredenheid over de oppervlakkigheid van de roomse massacultuur koesterden zij, tegen de achtergrond van het in Europa

¹⁵⁹ ‘Groenen-test’, in: *Vox Carolina*, 13(1939-1940), nr. 4.

¹⁶⁰ Schrijnen, ‘Lotgevallen der R.K. Universiteit’, p. 30.

Openluchtbijeenkomst van Heemvaart. In het midden met hoed Willemien Brom-Struick, echtgenote van de hoogleraar Gerard Brom.

heersende cultuurpessimisme, een heimwee naar het middeleeuwse integraal katholicisme.¹⁶¹ Strevend naar godsdienstige verdieping en gekant tegen drankgebruik trachtten zij hun hoge idealen te cultiveren en een authentiek katholieke wind door Carolus Magnus te laten waaien.

Maar de Heemvaarders, getalsmatig in de minderheid, verloren het pleit van de voorstanders van een studentikoos gezelligheidsleven, geleid door vanuit andere universiteitssteden instromende, vaak wat oudere studenten. Deze ervaren kroegtijgers, niet van zins te wandelen, te reidansen of alleen melk en limonade te drinken, gaven Nijmegen midden jaren twintig “een liberale injectie”.¹⁶² Weldra werd de sfeer gedomineerd door de Sociëteit Roland met zijn kroegdisputen (‘HOEK’, ‘De Tempeliers’, ‘De Kavaliers’), waar traditionele – zij het van elders gekopieerde – ‘aristocratische’ mores heersten, met ontgroening, kroegjool, rijjool, gala-avonden, uittochten. Kortom, het klimaat in Roland was vergelijkbaar met dat in de ‘neutrale’ corpora. Opvallend genoeg paste die ontwikkeling in het straatje van moderator Hoogeweegen. Hij prefereerde het traditionele studentenleven boven het braaf-religieuze Heemvaartmodel, dat overigens in de vroege jaren dertig zijn beste tijd had gekend, in politiek donkerbruin water verzeild raakte en snel aan invloed ver-

161 Vergelijk bijvoorbeeld B. van Raaij, ‘Geloof als kritiek. De katholieke studentenvereniging Heemvaart, 1920-1935’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 19(1989), p. 11-41.

162 J. Janssen en P. Voestermans, *Studenten in beweging. Politiek*, p. 48.

Rijjool (1938-1939).

loor. De losbandigheid van de drinkebroers, de “liberale vrolijke Fransen”, nam de moderator op de koop toe; storend was slechts dat de onvermijdelijke ‘schandalen’ door met name de roomse pers telkens breed – te breed volgens de studenten – werden uitgemeten. Zo kreeg Nijmegen een bedenkelijke reputatie.

Tezamen met Hoogeweegen had een opmerkelijk grote meerderheid van de hoogleraren, vaak zelf gewezen corpsstudenten, geen enkel bezwaar tegen de ontplooiing van een traditioneel studentikoos gezelligheidsleven. Wanneer een enkele keer de grenzen van het betamelijke werden overschreven, ontvingen de schuldigen lang niet altijd straf; het lag er maar aan wie het rectoraat bekleedde. De bisschoppen volgden de ontwikkelingen met een zekere afschuw, maar bekommerden zich hoofdzakelijk om de naam van Nijmegen en bemoeiden zich slechts uiterst incidenteel met akkevietjes rond studenten die over de schreef waren gegaan. Aldus verwerd de universiteit, in weerwil van het in de vorige paragraaf opgeroepen beeld, geenszins tot een enggeestig internaat waarin de studenten voortdurend aan repressie bloot stonden. Volgens aartsbisschop Jansen bezaten de studenten zelfs “een hoge mate van vrijheid” die echter niet mocht worden verward met “ongebondenheid”¹⁶³ – maar hij vertegenwoordigde wel de laatste instantie die daarover kon oordelen.

Niettemin, in de *Vox Carolina* verschenen naast verhitte polemieken over

¹⁶³ KDC, Hoogveld, 421, uitgeschreven rede voor Janssen, zonder titel, zonder datum (1933).

Straatcollecte door studenten voor de hongersnood in China (1930).

de koers die het georganiseerde studentenleven moest nemen en naast vele brave en stichtende artikelen over literatuur, film, toneel, muziek, beeldende kunst, de betekenis van godsdienst voor studenten, ook regelmatig boutades over hoogleraren en andere kolderieke dan wel serieuze, maar voor autoriteiten niet vleierende stukken. Meestal werden zij met de mantel der liefde bedekt. Een zekere vrijheid spreekt ook uit de breed geschakeerde mogelijkheden voor een georganiseerd studentenleven onder de koepel van Carolus Magnus. Daarbij moet worden bedacht dat slechts een summiere minderheid van de studenten geen lid was van Carolus, de ‘knorren’. Naast de Sociëteit en haar kroegdisputen werd een aparte ‘Meisjesclub’ opgericht alsook ‘De Klimop’ (voor “naar hogere dingen strevende meisjesstudenten”) en zagen in de loop der tijd tal van “wetenschappelijke onderafdelingen” het licht, georganiseerd per studierichting (zoals de Cercle français de l’université de Nimègue, het Sodalicium Classicum voor de classici, Contardo Ferrini voor de juristen, de Germanistenverein Die Wächter, de University of Nijmegen English Circle UNEC, de Nijmeegsche Historische Kring Dr. Huijbers, E.X.C.A.L.I.B.U.R. voor de psychologen, Het Gilde achter ’t Vercken voor de neerlandici) of per faculteit (de Theologische Club, de Litterarische Faculteitsvereniging, de Juridische Faculteitsvereniging), alsmede bijvoorbeeld een Corpsdispuut De Gong voor de studieuzen en cultureel onderlegden, een muziekclub, een toneelclub, een studentenvendel, een club voor de spoorstudenten (De Noodrem) en een Club van Protestantse Studenten.

De katholieke ‘eigen aard’ van studenten verloochende zich echter niet. Het geklaag in de *Vox* over de zelfgenoegzame sfeer in het corps was gedurende het hele tijdvak niet van de lucht. En zo ontstonden een Sociale Studieclub, een Studenten Missieclub (die bijvoorbeeld in april 1930 een geldinzamelingsactie op touw zette ‘tot leniging van den hongersnood in China’) en apologetische kringen, waarin filosofisch–theologische vraagstukken werden besproken (voor de dames de Elisabethsectie en voor de heren de Clemenssectie). Er werden Maria-congregaties opgezet; menigeen deed in de crisisjaren onder de vlag van de Vincentius-conferentie van de H. Judas Thadeus aan christelijke liefdadigheid ten faveure van de plaatselijke arbeidersbevolking. Met name moderator Regout wist te inspireren. Hij was een van de leiders van de in 1936 opgerichte Actie “voor God”, een elitaire beweging die een dam trachtte op te werpen tegen de ‘gevaren’ die kerk en godsdienst tengevolge van de depressie bedreigden.¹⁶⁴ ‘Terug naar God’ luidde het parool tegen de ontkerstening in de maatschappij. Door middel van boeken, pamfletten, demonstraties voerde de Actie vooral propaganda tegen het communisme. Tegelijk zorgde zij voor een – kortstondige – bloei van het godsdienstig–maatschappelijk elan van Nijmeegse studenten, onder meer leidend tot allerlei charitatief werk.

Ondanks alle resultaten was het voor de van ambities zwellende universiteit niet genoeg. In pakweg de eerste tien jaren na 1923 werden de ontwikkelingen in de omvang van de studentenpopulatie nog met een mengeling van verbazing en tevredenheid aanschouwd, doch naarmate de jaren dertig vorderden en de groei stokte, terwijl het vertrouwen in eigen kunnen toenam, begonnen de rectores in hun publieke redevoeringen een steeds groter ongenoegen ten toon te spreiden over de volgens hen te geringe aantrekkingskracht van de universiteit. Niet dat Nijmegen de bezorgdheid zoals die gedurende de crisisjaren in den lande groeide over ‘de toekomst der academisch gegradueerden’¹⁶⁵ langs zich liet afglijden – integendeel, de bekommernis daarover was ook in de Waalstad groot. Het probleem dat de rectores telkens aansneden was van andere aard: Nijmegen was niet geworden “wat het zou moeten zijn: dé universiteit van katholiek Nederland”.¹⁶⁶

164 Zie P. Luykx, *De Actie ‘voor God’ 1936–1941. Een katholieke elite in het offensief* (Nijmegen 1978), vooral p. 104–108.

165 Titel van een rapport uit 1936 van een in 1931 ingestelde staatscommissie onder leiding van J. Limburg. De commissie deed onderzoek naar ‘de overbevolking der universiteiten en hoogeschole’, een fenomeen dat sinds het begin van de ‘verbrede recruitering’ als een probleem werd ervaren – in het interbellum onderdeel van wat toen wel als ‘het universiteitsvraagstuk’ werd aangeduid – en dat in de crisisjaren des te actueler was.

166 D. Franses, ‘De Katholieke Universiteit in 1938–1939’, in: *Jaarboek RKUN 1938–1939*, p. 199.

Keken de rectores alleen naar de grote hoeveelheden katholieke studenten buiten Nijmegen, dan was hun wrevel wel te begrijpen. De situatie in het academisch jaar 1930-1931 kan ter adstruactie dienen.¹⁶⁷ In dat jaar was 17,5 procent van alle Nederlandse studenten van katholieken huize. Op zichzelf onthult dit percentage, ofschoon inmiddels aanzienlijk gestegen sinds Poelhekkes 7 procent in 1900, in alle helderheid dat het 'tekort' nog lang niet was weggewerkt; de Nederlandse bevolking bestond immers in datzelfde jaar voor ongeveer 37 procent uit katholieken. Wanneer echter in ogeschouw wordt genomen dat van alle katholieke universiteitsstudenten niet meer dan ongeveer een kwart in Nijmegen was ingeschreven, dan blijkt hoezeer de Katholieke Universiteit in de marge opereerde en hoe kwantitatief beperkt haar emancipatorische functie eigenlijk was. Leiden en Amsterdam hadden in 1930-1931 beide ruim 300 katholieke studenten; Utrecht had er met 433 zelfs iets meer dan Nijmegen.¹⁶⁸

De klagende rectores noemden in de loop der jaren verschillende redenen die hetzij afzonderlijk, hetzij in onderlinge samenhang de betrekkelijke wervingskracht van Nijmegen moesten verkaren. In de eerste plaats was er de traditie in voornamelijk katholieke families, ook uit het Zuiden, om hun telgen naar een openbare universiteit te zenden. Vervolgens heersten in brede kring allerlei verkeerde denkbeelden over de geslotenheid, de "kastegeest", het "parochialisme" van Nijmegen. En tenslotte werden de kwaliteiten van het Nijmeegse wetenschappelijke corps ondergewaardeerd. Stuk voor stuk immense doornen in het oog. Hoewel het nooit met zoveel woorden is gezegd, lijdt het geen twijfel dat roomse families die hun kroost zonder legitieme (bijvoorbeeld financiële) redenen elders lieten studeren, naar Nijmeegse begrippen 'verraad' aan de katholieke zaak pleegden. Het feit dat 70 procent van de aan openbare universiteiten studerende katholieken lid was van de plaatselijke R.K. studentenvereniging even daargelaten, gaf de katholieke bovenlaag ogenschijnlijk allerminst blijk van de spreekwoordelijke roomse kuddegeest.

Maar schijn bedriegt, althans ten dele, en zo werd ook de wervingskracht van Nijmegen wellicht te laag ingeschat. Een groot aantal van de katholieken aan de openbare universiteiten studeerde medicijnen of natuur- en wiskunde. Op die terreinen kón de Katholieke Universiteit eenvoudig niet concurreren. Waar dat wel mogelijk was, bereikte ze misschien geen optimaal, maar toch

167 Het is het enige vooroorlogse jaar waarover het Centraal Bureau voor de Statistiek in zijn *Statistiek van het Hooger Onderwijs* voldoende informatie levert om de berekeningen op te baseren.

168 In deze berekening zijn de katholieke studenten in Groningen en aan de Vrije Universiteit niet meegenomen; het CBS had over hen geen nauwkeurige gegevens. Anderzijds: de Vrije Universiteit kán eenvoudig niet veel katholieken hebben geteld, terwijl ook de Groningse inbreng marginaal moet zijn geweest – de plaatselijke R.K. Studentenvereniging Albertus Magnus had toen slechts 29 leden (P.G. Groenen, in: *Annuaire van der R.K. studenten in Nederland*, 30[1932], p. 156).

Tuinfeest voor juristen bij professor E. van der Heijden, ca. 1938.

een redelijk resultaat: van alle katholieke letterenstudenten in Nederland (uitgezonderd Groningen¹⁶⁹) was in 1930-1931 71,7 procent ingeschreven in Nijmegen; voor de juristen bedroeg dat percentage 60,5. Het moge echter duidelijk zijn dat de gloedvolle pleidooien voor de oprichting van een vierde en een vijfde faculteit, alsmede voor een gezonde uitbouw van de bestaande faculteiten, geen praatjes voor de vaak waren.

Aan de kleinschaligheid van de universiteit zaten ook deugdelijke kanten. De verwerkelijking van het ideaal van de *civitas academica* werd erdoor bevorderd. De Katholieke Universiteit was haar tijd daarmee enigszins vooruit, hetzelfde droombeeld zou ook aan andere universiteiten maar dan pas in de eerste jaren na de oorlog, in de sfeer van verzoening die toen bestond, nadrukkelijk worden gekoesterd. De herhaalde pogingen in de jaren dertig van de corpssenaat, moreel gesteund door de moderator en hoogleraren, om ook de 'knorren' bij Carolus onder te brengen, stonden bijvoorbeeld in het teken van wat in Nijmeegse terminologie "Universitas-Catholica-ideaal" heette. Aan uitingen, hoe klein ook, van betrokkenheid werd sterk gehecht. Zo had de inschrijving van abiturienten bijvoorbeeld niet, zoals elders, plaats bij de pedel; de aankomende studenten werden hoogstpersoonlijk door de rector ontvangen, bijgestaan door de secretaris van de Senaat. Van de eerstejaars werd overigens tevens verwacht dat zij zich aan het begin van hun studie, gekleed in jacquet en hoge hoed dan wel keurig gejurkt, met visitekaartje bij de

169 Zie de vorige noot.

afzonderlijke professoren aan huis kwamen voorstellen. Mankeerde er iets aan de presentatie, dan werd op correctie aangedrongen. Hoogleraren bezaten een bijzondere statuur, boezemden nogal eens angst in en een enkeling kon zijn pupillen met kille afstandelijkheid bejegenen, maar toch wordt in uiteenlopende bronnen opvallend vaak gewag gemaakt van de goede betrekkingen met studenten. Menig hoogleraar – zeker niet alle – toonde in de geest van het Reglement daadwerkelijk belangstelling in het persoonlijk leven van de aankomende intellectuelen. Clerici als Van Ginneken, Kreling, Schrijnen, Duynstee bijvoorbeeld traden voor sommige studenten, vaak vrouwen, als ware beschermheren op, ‘studentenvaders’ in de geest van Canisius.

Aldus ontlook in de kleine, hechte universiteitsgemeenschap een sfeer van geborgenheid. De studenten leefden in een wereld op zichzelf, onder een glazen stolp, beschermd door kerk, kroeg, kathedraal en collegezaal. Iedereen kende iedereen. “Wat hier op elk gebied, ook buiten dat der wetenschap, aan banden wordt geknoopt is op zichzelf de grote offers meer dan waard”, zo merkte Van der Heijden eens op en daarmee doelde hij niet op de talrijke relaties die met de jaren in de collegebanken ontkiemden en die uitmondten in huwelijken.¹⁷⁰ De gemeenzaamheid – dan wel de verstikking – werd zo mogelijk nog bevorderd doordat vrijwel iedereen, ook de hoogleraren, bij elkaar in de buurt woonde, in de laat-negentiende-eeuwse, vroeg-twintigste-eeuwse halve-maanvormige ‘schil’ rond het centrum van de stad waar ook de universiteitsgebouwen stonden. De meeste studenten bewoonden een kamer bij een hospita; sinds 1925 was er ook een ‘pension voor damesstudenten’, de villa Stella Maris aan de Van Schaeck Mathonsingel. De na 1923 weldra als paddestoelen uit de grond schietende studiehuisen van geestelijke orden en congregaties boden onderdak aan hun studerende leden, terwijl seculiere priesterstudenten terecht konden in het in 1926 geopende (en door paus Pius XI medegefinancierde) Pius-convict aan de Van Slichtenhorststraat.

Onderzoek

Poogt de historicus de wetenschappelijkheid van de universiteit te beoordelen, dan begeeft hij zich op uitermate glad ijs. Zijn kennis van zaken in zovele disciplines is gering, hoe dan de uiterst deskundigen beoordelen? De historicus is aangewezen op de meningen van anderen, experts op de diverse wetenschaps-terreinen, maar daarbij moet hij zich ervan rekenschap geven dat die meningen om allerlei redenen gekleurd kunnen zijn. Voorts is het gevaar niet denkbeeldig dat hij, in zijn drang om kort te zijn, ertoe neigt de diverse hoogleraren etiketjes op te plakken. Niettemin dient in een boek als het onderhavige minstens een impressie te worden gegeven van wat er in Nijmegen aan onderzoek werd gedaan – per slot van rekening een van de kerntaken van de universiteit – en zeker ook van de beoordeling van de resultaten door de buitenwacht. De

170 E.J.J. van der Heijden, in: *De Maasbode*, 16 oktober 1933.

receptie van de wetenschappelijke productie in het land was immers de openliggende zenuw van de jonge universiteit.

Vooraf dient te worden opgemerkt dat het verrichten van onderzoek in die jaren, anders dan heden ten dage, in organisatorisch opzicht aan geen enkele regel was gebonden. Hoogleraren waren solisten van het zuiverste water, meesters van hun eigen vakgebied; zij konden op wetenschappelijk terrein feitelijk doen wat hun goeddunkte. Tijd was bovendien ruimschoots voorhanden; het aantal studenten was beperkt, het aantal vergaderingen eveneens.

225

In 1925 had De Langen Wendels nog gemeend dat de inrichting van de theologische faculteit “blijde vergezichten” opende. “Is de wensch naar een roomsch-nederlandsche groote Theologie een te stoute droom?” zo vroeg hij zich hoopvol af,¹⁷¹ niet bevredend dat het antwoord nog decennialang bevestigend zou moeten luiden. Haar studie-opzet, haar geringe omvang en het verstikkende antimodernisme in de kerk stonden de theologische faculteit voorschots in de weg om een naam op te bouwen. Rogier heeft er al op gewezen dat de stem van Nijmegen in de geruchtmakende theologische controverses in het interbellum (over de ‘kerygmatische’ theologie en over een vernieuwing in de ecclesiologie) niet werd gehoord.¹⁷² Het was de conclusie van een historicus, die in essentie echter door theologen werd gedeeld. In een uit 1954 daterend overzichtswerk van de ontwikkeling van de wetenschappen in de voorafgaande halve eeuw, een gedenkboek van het Thijmgenootschap, werd in de bijdragen over de theologie geen enkele Nederlander, laat staan Nijmegenaar genoemd;¹⁷³ en zo zou een naorlogs uit Vlaanderen afkomstig faculteitslid moeten bekennen dat hij voor zijn komst naar Nijmegen nog nooit van de faculteit had gehoord.¹⁷⁴

Maar het zou verkeerd zijn de theologische faculteit helemaal uit te vlakken. De dogmaticus Kreling, in 1936 bevorderd tot magister, publiceerde weliswaar geen monografie van enige omvang, maar bouwde niettemin een “respectabel oeuvre” op,¹⁷⁵ bestaande uit artikelen, brochures en schriftelijke neerslagen van redevoeringen. Hij was een origineel speculatief theoloog (indertijd geen ongevaarlijke hoedanigheid) die de teksten van Thomas van Aquino zelf bestudeerde – zonder een commentator in het achterhoofd – hetgeen zijn productie een zeker ondogmatisch, bevrijdend karakter gaf. Hij

171 De Langen Wendels, ‘Verslag van de lotgevallen 1924/1925’, p. 110.

172 Rogier, ‘Terugblik’, p. 21.

173 F. Malmberg, ‘De dogmatiek’, en W. Grossouw, ‘De bijbelwetenschap’, in: W.J.M.A. Asselbergs e.a. (red.), *De ontwikkeling der wetenschappen in de laatste halve eeuw. Gedenkboek van het Thijmgenootschap bij het vijftigjarig bestaan* (Amsterdam 1954), respectievelijk p. 1-34, p. 35-61.

174 E.C.F.A. Schillebeeckx OP, ‘Kreling en de theologische situatie in zijn tijd’, in: *Het Goddelijk Geheim*, p. 47.

175 F. Haarsma, ‘Gerardus Kreling’, p. 29.

genoot groot aanzien, bij zijn studenten en zijn collega's, tot in protestantse kring. Kors en Jansen, eveneens dominicanen, publiceerden om uiteenlopende redenen weinig. Ofschoon ook magister (hij werd dat in 1932) was de moraaltheoloog Kors eerder een doener, een adviseur, een organisator dan een wetenschapper. Net als in zijn handelen toonde hij zich in zijn publicaties een orthodox geloofsverdediger, trouw aan de paus en aan de kerkelijke dogma's.¹⁷⁶ Aan de exegeet Jansen hing voornamelijk tragiek. Hij heette objectief van geest en was met zijn "massieven kop stevig geplant op zijn vierkante schouders" een beeld van "stoerheid en fysieke kracht",¹⁷⁷ maar desondanks verlamd door de over zijn schouders meekijkende antimodernisten. In het vertaalwerk zocht hij een uitlaatklep voor zijn kennelijk mateloze energie. Tien jaar lang heeft hij als nogal eigengereid leider van een team, met onder anderen B.J. Alfrink, keihard gewerkt aan de eerste Nederlandse katholieke bijbelvertaling. Toen zij in de jaren dertig in verschillende delen uitkwam, was dat een evenement van "baanbrekende betekenis",¹⁷⁸ doch in de wetenschap is Jansen onbekend gebleven.

Heel wat meer publiceerde Jansens collega de oud-testamenticus Heinisch. Van zijn hand verscheen met een regelmaat van twee jaar een aantal monografieën, die echter in Nederland nauwelijks werden opgemerkt, omdat zij voor de Duitse markt waren bestemd. Het betrof veelal *Übersetzungen* en *Erklärungen* van oud-testamentische boeken, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Ezechiël. Een ijverig publicist was ook Bellon. Zijn handboeken, over de vergelijkende godsdienstwetenschap (1932), de godsdienstwijsbegeerte (1934), de godsdienstgeschiedenis (1935) en – later – de wijsbegeerte der geschiedenis (1953), boden overzichten van theorieën en systemen, van figuren en stromingen die hij becommentarieerde met behulp van wijsgerige normen, "gewoonlijk" geput "uit een ongecompliceerd thomisme".¹⁷⁹ Bedoeld ter ondersteuning van het onderwijs waren het echte, oerdegelijke handboeken; ze kregen een goede pers.¹⁸⁰ Diepzinniger was Bellon in een groot aantal tijdschriftartikelen, waarin de nadruk lag op allerlei methodische problemen. Hij bleef overigens ook in die studies op de "veilige paden".¹⁸¹ Hetzelfde kan worden gezegd van de patroloog Franses die, ofschoon een "eenvoudige geleerde (...) zonder enige pretentie",¹⁸² een even toegewijd docent als schrijver was met een bijzondere – en ongevaarlijke – belangstelling voor Ambrosius. De cano-

176 H.W.A. Joosten, 'Kors, Joannes Augustinus Alphonsus Maria' in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. 1 ('s-Gravenhage 1979), p. 316-317.

177 J. Cools, 'In Memoriam P. Regin. Jansen', in: *Neerlandia Dominicana*, 1(1947), p. 163.

178 Alfrink, 'In memoriam prof. R.L. Jansen O.P.', p. 286.

179 Robbers, 'In memoriam mgr. prof. dr. K.L. Bellon', p. 371.

180 R.R. Post, 'In memoriam mgr. prof. dr. K.L. Bellon', in: *Jaarboek RKUN 1957-1958*, p. 93.

181 Robbers, 'In memoriam mgr. prof. dr. K.L. Bellon', p. 371.

182 *Neerlandia Seraphica*, 16(1942), p. 48.

nist Van Welie was een kenner van het kerkelijk huwelijksrecht, maar maakte geen wetenschappelijke aanspraken.¹⁸³ Hij beschouwde het canoniek recht “als een soort manna, dat uit de hemel was neergedaald”.¹⁸⁴

Welbeschouwd is het onmogelijk een ondubbelzinnig oordeel te vellen over de wetenschappelijkheid van de theologische faculteit; daarvoor vertonen de hoogleraren en hun productie te zeer uiteenlopende eigenschappen. Zeker is evenwel dat de Nijmeegse theologie niet in de schaduw kon staan van hetgeen in de letterenfaculteit werd gepresteerd. Binnen die faculteit springen de activiteiten van de ‘klassieke sectie’ direct in het oog. Zo lagen de onderwerpen van 28 van de 106 aan de faculteit verdedigde dissertaties op het vlak van de klassieke cultuur en de klassieke taal- en letterkunde. Weer binnen die sectie trok de cultuur- en taalwetenschapper Schrijnen de meeste aandacht. Zijn publicaties op het gebied van de klassieke taalkunde (maar ook aangaande de Indogermaanse taalwetenschap en de volkskunde) bezorgden hem een internationale reputatie – in 1929 werd hij begiftigd met een eredoctoraat van de katholieke universiteit van Milaan. De *Ecole de Nimègue* moest toen nog worden geboren.¹⁸⁵ De letterkundigen lieten zich evenmin onbetuigd; Drerup en Slijpen traden tezamen 16 keer als promotor op. Slijpen publiceerde zelf vrijwel niet, maar Drerup des te meer. In grote lijnen behelsde zijn – in het Duits gepubliceerde – werk drie thema’s: de Attische retoriek (een erfenis van zijn befaamde leermeester Justus Lipsius), Homerus en de geschiedenis van het humanisme. Vooral met die laatste twee onderwerpen oogstte hij lof;¹⁸⁶ in 1937 ontving hij een eredoctoraat van de universiteit van Athene. De jonge archeoloog De Waele, die vroeg in zijn carrière succes boekte (hij deed “een belangrijke archeologische vondst”¹⁸⁷), verkeerde in een unieke situatie. ’s Zomers deed hij, als *Fellow in Archeology* in the American School of Classical Studies te Athene, opgravingen, vooral in Korinthe; ’s winters gaf hij onderwijs in Nijmegen. De Waele, “onze nomadiseerende collega”,¹⁸⁸ publiceerde enorm veel, in binnen- en buitenland, van detailstudies tot over-

183 J. Huizing, ‘In memoriam professor Dr. F.A.M. van Welie’, in *Jaarboek KUN 1967-1968*, p. 23.

184 Rogier, ‘Terugblik’, p. 23.

185 Verwijzend naar deze school sprak “de grote kenner van de oudchristelijke letterkunde Dom Germain Morin” in 1937 ten overstaan van Mohrmann van “votre jeune et déjà illustre université”; Bastiaensen, ‘Schrijnen-Mohrmann’, p. 29.

186 H. Janssen, ‘In Memoriam Prof. dr. Engelbert Drerup’, in: *Jaarboek RKUN 1942-1946*, p. 288-289.

187 Het ging tot op zekere hoogte om een toevalstreffer. “Toen hij in de bedding van een bergbeek op het eiland Santorini op zoek was naar scherven, stiet hij op twee archaische *kouroi*, marmeren beelden van jongemannen, daterend uit de zesde eeuw v. Chr.; men kan ze nu zien in het museum van Thera” (W.J.Th Peters, ‘In memoriam prof.dr. F.J.M. de Waele’, in: *Jaarverslag KUN 1977*, p. 20).

188 E.J.J. van der Heijden, ‘De Katholieke Universiteit in 1933-1934’, p. 138.

zichtswerken ten behoeve van het onderwijs, over onderwerpen variërend van kunstgeschiedenis tot letterkunde, van Olynthos tot Romeins Nijmegen. Vooral zijn werk in Korinthe bezorgde hem enige faam.¹⁸⁹ Aan het onderzoek in de 'klassieke sectie' in de jaren twintig en dertig kan zekere allure niet worden ontzegd.

Bij de moderne talengroep was er sprake van grote onderlinge verschillen in belangstelling voor wetenschappelijk onderzoek. Weerenbeck, Dagens en Doyle Davidson hebben allemaal wel een of meer publicaties op hun naam staan, maar grote indruk lijken zij daarmee niet te hebben gemaakt. Pompen was behalve een degelijk en bezielend docent (hij trok vele studenten – soms, bij de behandeling van mooie passages uit Shakespeare of Dickens, liepen hem de tranen over de wangen) ook een productief auteur, thuis in vrijwel de gehele Engelse letterkunde, van het middeleeuws kerkelijk drama via Bacon en Shakespeare tot Defoe, Carlyle en Hopkins. Van huis uit historicus placht Pompen letterkundige stromingen tegen de achtergrond van de tijd te schetsen. Voorts was hij een hartstochtelijk bewonderaar van Newman, wiens volledige werken hij in het Nederlands vertaalde. Wetenschappelijk de meeste indruk had hij evenwel met zijn dissertatie *The Ship of Fools* (1925) gemaakt; lange tijd gold hij als "the modern scholar who has most right to speak on the subject".¹⁹⁰ Een uiterst productief en breed geverseerd onderzoeker was ook de germanist Baader. Vooral het Saksisch en de dialecten in de oostelijke provincies mochten zich in zijn belangstelling verheugen. Op basis van een, met behulp van enquêtes, geheel zelf aangelegd fichesysteem gaf hij een *Zuidnederlandersaksisch woordenboek* uit (1930), gevolgd door een driedelige *Phonologie des Dialektes von Tilligte in Twente* (1933-1939).

De parels van de moderne talen waren echter Vidos en Kosch. Benedek Vidos, bij zijn benoeming tot lector in 1932 dertig jaar jong, stond aan het begin van een carrière die hem tot een van de "grote representanten" van de romanistiek zou maken.¹⁹¹ In de loop van de jaren dertig legde hij met enkele studies de grondslag voor zijn in 1939 verschenen *Storia delle parole marinaresche italiane passate in francese. Contributo storico-linguistico all'espansione della lingua nautica italiana*, waarin hij aan de hand van een "indrukwekkende hoeveelheid" bibliografisch materiaal en een "zeer solide argumentatie" aantoonde dat de nautische lexikons van Genua en Venetië tussen de dertiende en de achttiende eeuw de Franse nautische terminologie diepgaand hebben beïn-

189 Zo placht Carl Roebuck zich aangaande Korinthe te baseren op De Waeles opgravingen en voorstudies (Peters, 'In memoriam prof. dr. F.J.M. de Waele', p. 20).

190 Citaat van C.S. Lewis in *English Literature in the Sixteenth Century* (Oxford 1954), ontleend aan G. Storms, 'In memoriam prof. dr. A. Pompen O.F.M.', in: *Jaarboek KUN 1966-1967*, p. 85.

191 M.P.A.M. Kerkhof, 'Benedek Elemér Vidos', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1987-1988*, p. 265.

vloed.¹⁹² Bekende romanisten spraken al direct van een “wirklich grosse Leistung” dan wel een “Leistung von gigantischen Ausmasse”.¹⁹³ Eerder, in 1934, was Vidos medewerker van de *Dictionnaire* van de Italiaanse Koninklijke Academie geworden. Zonder dat Wilhelm Kosch daarvoor indertijd in Nijmegen de erkenning heeft gekregen, ontwikkelde deze stille kamergeleerde zich op zijn beurt in de jaren twintig en dertig tot “de meest vooraanstaande bibliograaf van de Duitse letterkunde”.¹⁹⁴ Over de Duitse literatuurgeschiedenis verzorgde Kosch talrijke publicaties in buitenlandse tijdschriften, die in Nederland welhaast onopgemerkt bleven. Tot op zekere hoogte vertoonde zijn aanpak wel overeenkomsten met die van Pompen. Ook Kosch was van origine historicus. Bij de plaatsing van letterkundigen gaf hij veel aandacht aan het historische materiaal, de biografische feiten; voorts hechtte hij grote waarde aan een nauwkeurige beschrijving van de literaire werken. Een blijvende naam vestigde hij met zijn oorspronkelijk driedelige *Deutsches Literatur-Lexikon* (1927-1930) waarvan bewerkte herdrukken blijven verschijnen.¹⁹⁵ Niet alleen in het Duitse taalgebied is de naam Kosch “ein festumrissener Begriff”. “Wo immer man sich auf der Welt mit deutscher Literatur wissenschaftlich befaßt, an dem Lebenswerk des Großen Literaturhistorikers kann man nicht vorübergehen”,¹⁹⁶ zo blijkt te meer uit het feit dat “the new Kosch” ook in de Verenigde Staten tot op de huidige dag telkens gunstig wordt ontvangen.¹⁹⁷ Kosch trad tot 1943 twaalf keer als promotor op en werd dienaangaande slechts overtroffen door Van Ginneken.

Met Jac. van Ginneken is wel de meest markante figuur uit de Nijmeegse universiteitsgeschiedenis genoemd. Bij leven al een legende, brengt hij een halve eeuw na zijn dood (1945) de pennen nog steeds in beweging.¹⁹⁸ In de vele karakterschetsen die van hem – voor en na 1945 – zijn opgetekend en die vaak samenvloeien met oordelen over Van Ginneken als wetenschapper (de man was als zijn werk), domineren termen als fantasierijk, artistiek, energiek, visionair, voornaam, trots, exuberant, zwierig, impulsief, megalomaan, gek. Maar er is één woord dat de boventoon voert: geniaal. Hij heeft, onder meer bij zijn naaste collega's, weerzin opgeroepen, is omstreden geweest en sterk

192 Kerkhof, ‘Benedek Elemér Vidos’, p. 263.

193 Citaten uit recensies van respectievelijk Ernst Gamillscheg en Max Leopold Wagner, ontleend aan Kerkhof, ‘Benedek Elemér Vidos’, p. 263.

194 P.B. Wessels, ‘In memoriam prof. dr. W. Kosch’, in: *Jaarboek RKUN 1960-1961*, p. 77.

195 Naam maakte ook zijn *Deutsches Theaterlexikon* dat hij in 1951, na zijn emeritaat, het licht deed zien.

196 K. Schodrok, ‘Wilhelm Kosch. Zum achtzigsten Geburtstage’, in: *Aurora. Eichendorff Almanach*, 20(1960), p. 105-106.

197 Zie bijvoorbeeld P.M. Mitchell, ‘Deutsches Literatur-Lexikon’, in: *Journal of English and Germanic Philology*, 93(1994), p. 284-285.

198 Zie A. Foolen en J. Noordegraaf (red.), *De taal is kennis van de ziel. Opstellen over Jac. van Ginneken (1877-1945)*, Munster 1996.

Prof.dr. J.J.A. van Ginneken SJ (1877-1945), hoogleraar Nederlandse taal- en letterkunde, vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap en Sanskriet.

bekritiseerd, maar als puntje bij paaltje kwam, overwon de bewondering. Is de persoonlijkheid van deze geleerde jezuïet niet kort en kernachtig te vatten – evenmin als een beschrijving van zijn activiteiten op religieus en apostolisch terrein –, een verantwoorde weergave van zijn schriftelijke productie (bijna zeventienhonderd titels) en de betekenis daarvan zou een kloek wetenschappelijke biografie vereisen, als dat volstaat. Deze octopus heeft oorspronkelijk werk geleverd op het gebied van de taalpsychologie, de taalbiologie, de taalsociologie, de dialectkunde, de klankleer, de spraakleer, de grammatica en hield zich voorts veelvuldig bezig met onder meer stijlleer, psychologie, spellingskwesaties, religie, geschiedenis, letterkunde. Regelmatig tastte Van Ginneken in zijn overmoed geheel mis (zijn opvattingen konden trouwens omslaan als een blad aan een boom), maar als uit de vele reacties die hij opriep een centraal punt van kritiek valt te distilleren, dan moet het zijn dat de bewijsvoering van zijn hypothesen nogal eens onnauwkeurigheden bevatte. “Het peuterwerk en daarom ook in zekere zin de volslagen acribie van de philoloog waren hem vreemd”.¹⁹⁹

¹⁹⁹ A. Weijnen, ‘Jac. van Ginneken’, in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1946-1947*, p. 51.

Hij was eerder “groot door zijn vermogen om in de afzonderlijke feiten een grote samenhang te zien of te construeren, om zulke feiten te projecteren tegen een verre en onvermoede achtergrond”.²⁰⁰ De internationaal vermaarde Van Ginneken, die vele wetenschappelijke onderscheidingen ontving (waaronder het eredoctoraat van Leuven), werd als dé coryfee van de Katholieke Universiteit beschouwd, overigens buiten Nijmegen meer dan daarbinnen, waar de weerstand tegen deze geboren solist met zijn territoriumdrift gaandeweg toenam. In 1923 had Van Ginneken aangekondigd een tweeledig doel te hebben: boeken schrijven en anderen boeken leren schrijven.²⁰¹ In die dubbele opzet is hij geslaagd. Van Ginnekens studenten moesten vele scripties aanleveren (voor het kandidaats al vijf); en onder zijn stimulerende, soms dwingende leiding zijn zestien proefschriften totstandgekomen.

Van die zestien proefschriften lagen er twaalf op het terrein van de taalkunde en alleen dat al duidt erop dat Van Ginneken veel meer linguïst was dan literator. De letterkunde, die sinds 1923 om hem te believen óók tot zijn leeropdracht behoorde, liet hij ondersneeuwen door de taalkunde – pas na zijn overlijden werden voor beide disciplines aparte hoogleraren benoemd, Brom voor de letterkunde en L.C. Michels voor de taalkunde, waardoor de Nijmeegse neerlandistiek werd “genormaliseerd”.²⁰² Tevoren moest Molkenboer in Van Ginnekens schaduw de letterkundige fakkel brandende houden. In zijn schrifturen concentreerde de dominicaan zich, geheel naar zijn opdracht, op de werken van Vondel – ofschoon hij ook wel bekend stond als kenner van Dante en van Erasmus. Molkenboer “ademde en zweette Vondel”,²⁰³ maar tot klachten leidde dat niet, getuige bijvoorbeeld het eredoctoraat dat hij in 1937 van de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam kreeg. Meer dan de aangevozen titularissen hield Brom de naam van de letterkunde van Nijmegen hoog. Uit zijn vele publicaties op dit vlak zij slechts gewezen op zijn hooggeprezen *Vondels geloofuit* 1935.

Broms spankracht was ruim. Deze geleerde “van haast griezelige belezenheid”²⁰⁴ begaf zich in zijn boeken en artikelen (een kleine vijfhonderd, waarvan er overigens vele na de oorlog verschenen) op het vlak van de literatuur, de kunstgeschiedenis, de gewone geschiedenis, maar, als een ware cultuurhistoricus, meestal op de grensgebieden daartussen. Ofschoon hem kritiek niet

200 C.B. van Haeringen, ‘Herdenking van J.J.A. van Ginneken’, in: *Jaarboek der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen 1945-1946*, p. 228.

201 Brom, *Dies Natalis*, p. 127.

202 K. Heeroma, *De Nijmeegse Neerlandistiek. Rede gehouden in de aula van de R.K. Universiteit te Nijmegen bij het vierde lustrum van het gilde Achter 't Vercken op 26 mei 1960* (Assen 1960), p. 9.

203 Hyacinth Hermans, in: *De Maasbode*, 8 december 1939.

204 A.H.M. van Schaik. ‘Brom, Gerardus Bartholomeus’, in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. II (Amsterdam 1985), p. 70.

bleef bespaard – met name vanwege de apologetische toon die zijn werk nogal eens kenmerkte –, is hij wel vergeleken met zijn tijdgenoot Huizinga,²⁰⁵ van wie hij de katholieke pendant kan worden genoemd. Want katholiek was Brom – in zijn maatschappelijke bekeringsijver, maar ook in zijn wetenschappelijke onderwerpkeuze en in zijn vaak emancipatorisch geladen betogen. Dat verhinderde niet dat bijvoorbeeld Huizinga zelf een groeiende bewondering voor Brom koesterde²⁰⁶ en dat ‘de prachtige paap’ in 1940 in de gelederen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen werd opgenomen.

Aldus was Brom, die in 1937 eredoctor van Leuven werd,²⁰⁷ niet alleen de bekendste letterkundige, maar ook de bekendste historicus van het vooroorlogse Nijmegen. De echte historici kunnen in twee richtingen worden ingedeeld. De eerstbenoemden, Huijbers en Mulder, waren exponenten van een katholiek-emancipatorische geschiedbeoefening; mannen die, zo zij niet meenden de geschiedwetenschap “katholiek” te kunnen en polemisch te moeten bedrijven (Huijbers), dan toch minstens uitgingen van de rol die de “goddelijke Voorzienigheid” in het verleden had gespeeld (Mulder).²⁰⁸ Gevierd als docenten, maar niet als scribenten is hun wetenschappelijke invloed beperkt gebleven. Mulder publiceerde nauwelijks, Huijbers veelal journalistieke producten en middelbare-schoolboeken. Vrij spoedig na de stichting van de universiteit sloeg de Nijmeegse historiografie gefaseerd een andere koers in. De in 1929 benoemde Cornelissen toonde zich in zijn publicaties, over uiteenlopende onderwerpen, met name gevonden in de ideeëngeschiedenis uit de zestiende en zeventiende eeuw (bijvoorbeeld *Hooft en Tacitus* uit 1938), allereerst een consciëntieus vakman, wars van apologetisch-katholieke predisposities. Zelf een precies en veelzijdig historicus, wenste hij ook zijn leerlingen aldus te vormen. En met succes – tot zijn vroegtijdig overlijden in 1947 had hij tien promoti, wier proefschriften, of zij nu katholieke of niet-katholieke themata behandelden, van geen enkele levensbeschouwelijke vooringenomenheid getuigden. Over de in 1937 gekomen Post, wiens ster vooral na de oorlog zou stralen, is reeds gesproken; ook hij was, in navolging van zijn leermeester Oppermann, in de allereerste plaats een objectief wetenschapper. Dankzij Cornelissen en Post, zo heeft een uitgesproken kenner van de historiografie geconcludeerd, ontwikkelde de Nijmeegse studierichting geschiedenis zich in

205 A.Th. van Deursen, ‘De Vrije Universiteit en de geschiedwetenschappen’, in: M. van Os e.a. (red.), *Wetenschap en rekenschap 1880-1980. Een eeuw wetenschapsbeoefening en wetenschapsbeschouwing aan de Vrije Universiteit* (Kampen 1980), p. 384.

206 P. Luykx, ‘Verzuiling en biografie. Gerard Brom tussen idealisme en werkelijkheid’, in: Monteiro e.a. (red.), *De dynamiek van religie en cultuur*, p. 294-296.

207 In 1953 ook van Gent.

208 A.E.M. Janssen, ‘Geschiedkundig credo in praktijk. Notities over de beoefening van de geschiedenis van het Nederlands katholicisme (inzonderheid te Nijmegen)’, in: *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*, 29(1987), p. 124-125.

de jaren dertig “tot een niet langer te miskennen instituut van academisch niveau”.²⁰⁹

Met de Nijmeegse filosofie was het heel anders gesteld; die was – vergelijkbaar met haar zus de theologie – ‘een uitdrukking van de roomse geslotenheid van de jonge universiteit en tegelijk een bevestiging daarvan’.²¹⁰ Het drama rond Sassen kan als afdoende bewijs gelden. Toch mag ook de afdeling Wijsbegeerte en Paedagogiek niet zomaar van tafel worden geveegd. Sassen trok zich immers nauwelijks iets aan van de censuur, en mede daarom is uitgerekend zijn Nijmeegse periode de vruchtbaarste van zijn leven geweest. In die jaren liet hij zijn bekende vijfdelige handboek over de geschiedenis van de wijsbegeerte het licht zien. Aan dit standaardwerk – later enkele malen bewerkt en heruitgegeven – bestond grote behoefte; “velen in het Nederlandse taalgebied” zijn erdoor vertrouwd geraakt met de geschiedenis van de wijsbegeerte.²¹¹ Bovendien behaalden zes filosofen onder Sassen’s begeleiding de graad van doctor.

233

Tot precies hetzelfde aantal kwam Brandsma, wiens werk als wetenschapper, vanwege de immense belangstelling voor zijn martelaarschap in de Tweede Wereldoorlog, zelden serieuze aandacht heeft gekregen.²¹² Zeker is dat de reeds bij zijn leven vereerde priester-monnik gezien zijn onmetelijke leeropdracht (geschiedenis der wijsbegeerte, natuurfilosofie, natuurlijke godsleer, wijsbegeerte der geschiedenis, geschiedenis der mystiek) niets anders *kon* zijn dan een eclecticus. Hij heeft over alle onderdelen wel iets gepubliceerd, maar de liefde van deze ‘hovenier van ons geestelijk erf’ ging uit naar de geschiedenis van de middeleeuwse Nederlandse mystiek, op welk terrein hij een behoorlijk oeuvre opbouwde. Daarbij heet hij echter nogal eens “in verheven gedachten voorbij” te zijn gegaan aan de werkelijkheid en de stand van zaken van de in zijn tijd gangbare wetenschapsopvattingen.²¹³ Verder stichtte hij aan de universiteit een Instituut voor Geschiedenis der Nederlandse Mystiek en legde een zeldzame en kostbare verzameling aan van (kopieën van) handschriften uit de middelnederlandse geestelijke literatuur.

Hoogveld, eveneens bedeed met een onmogelijk lange leeropdracht, was in de eerste plaats docent, een overigens niet erg geliefde. Publicistisch was hij vooral vóór 1923 actief geweest; de jaren nadien waren “minder vruchtbaar

209 A.E.M. Janssen, ‘Geschiedkundig credo in praktijk’, p. 129.

210 Schreuder, ‘De wijsbegeerte aan de KUN 1923-1995’, p. 111.

211 A.G.M. van Melsen, ‘Herdenking van F.L.R. Sassen’, p. 108.

212 Een uitzondering is de onder redactie van C.E.M. Struyker Boudier uitgegeven bundel *Titus Brandsma herzien-herdacht-herschreven* (Baarn 1993) en dan met name het artikel van A.E.M. Janssen, ‘Titus Brandsma als “hovenier van ons geestelijk erf”. Enkele geschiedkundige aantekeningen in de context van heilig- en zaligverklaringen’, p. 49-71.

213 Janssen, ‘Titus Brandsma’, p. 63.

(...) dan men mocht verwachten”.²¹⁴ Invloed als wijsgeer heeft hij nauwelijks gehad. In de jaren dertig schreef hij twee handboeken: een driedelige *Inleiding tot de wijsbegeerte* (1939-1941) en *Hoofdpijnen van de algemene rechtsfilosofie*. Daarmee, en met zijn vele, oudere publicaties, heeft hij de thomistische wijsbegeerte zoals die in het buitenland (vooral in Leuven) werd beoefend in Nederland voor het voetlicht gebracht. Als wijsgerig psycholoog maar ook als pedagoog toonde hij zich vooral een reflecterende, intellectualistische thomist, uitgaande van normatieve beginselen, ver verwijderd blijvend van de empirie.²¹⁵ Gestreefd naar een verbinding tussen theorie en praktijk van de pedagogiek heeft hij wel, maar de pogingen in die richting leden schipbreuk. Tot een monografie over zijn pedagogische denkbeelden is het niet gekomen; school heeft hij evenmin kunnen maken. Nochtans wordt zijn betekenis voor de wijsgerige pedagogiek groot geacht,²¹⁶ maar dan vooral op grond van zijn werk uit de tijd voor hij naar Nijmegen kwam.

In velerlei opzicht een buitenbeentje was de empirische en toegepaste zielkunde. De buitengewoon hoogleraar Roels, die in Utrecht dezelfde functie bekleedde, heeft de Nijmeegse psychologie, al was het maar uit tijdgebrek, geen gezicht kunnen geven. Met de benoeming van Rutten in 1931 is de psychologie pas echt van start gegaan. En eenmaal begonnen met bouwen, is Rutten, goed beschouwd, gedurende zijn vier decennia omspannende hooglerschap nooit meer gestopt. Een scheiding tussen zijn voor- en naoorlogse activiteiten is moeilijk te maken. Hij geldt als een belangrijke vormgever van de psychologie in Nederland²¹⁷ – zijn betekenis blijkt alleen al uit de omstandigheid dat twaalf van zijn promoti hoogleraar zouden worden. Rutten placht de psychologie te relativeren tot een ‘empirische persoonswetenschap’. Zij mocht niet de pretentie hebben een volledig beeld van de mens te kunnen geven, omdat zij zich diende te beperken tot het uiterlijk waarneembare en controleerbare. Maar een natuurwetenschap was het zijns inziens evenmin. Openstaand voor allerlei invloeden putte hij bijzondere inspiratie uit de wereldliteratuur (Shakespeare, Dostojevski) alsmede uit alledaagse levenswijsheden. Aan theorievorming had hij een broertje dood; hij bedreef ‘gewone psychologie’. Van zijn vindingrijkheid in het oplossen van praktische problemen getuigt onder meer een vibratiemethode voor het onderwijs aan doofstomme kinderen die hij eind jaren dertig ontwikkelde op grond van zijn waarnemingen. Rutten publiceerde betrekkelijk weinig, maar was een des te enthousiasmerender docent – die zijn leerlingen aanzette tot schrijven – en vooral ook, het is al gezegd, een gedreven organisator. Zo stond hij in de voor-

214 P.L. Nève, ‘Hoogveld, Johannes Hendrikus Everardus Jacobus’, in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, dl. III (’s-Gravenhage 1989), p. 267.

215 Mulder, *Beginsel en beroep*, p. 186-189.

216 G.Th.M. Verhaak, *Pedagogiek tussen dood en leven* (Nijmegen 1986), p. 5-8.

217 Eisenga, *Geschiedenis van de Nederlandse psychologie*, p. 117-127.

oorlogse periode aan de wieg van zijn eigen psychologisch laboratorium, maar ook van het Paedologisch Instituut St. Joseph te Nijmegen.

Wie de letterenfaculteit aldus in kort bestek overziet, kan tot geen andere conclusie komen, dan dat zij in doorsnee van een gedegen wetenschappelijk gehalte was – met ongeveer evenveel uitschieters naar boven als naar beneden. Niet voor niets werd zij later, al was het door een eigen lid, ‘het pronkstuk der universiteit’ genoemd.²¹⁸ De rechtenfaculteit had degelijkheid als voornaamste handelsmerk. Van der Heijden, onbetwist de eerste onder zijn gelijken, was een landelijke autoriteit op het gebied van het vennootschapsrecht. Hij heeft daarover onnoemelijk veel gepubliceerd, onder meer in zijn eigen tijdschrift *De Naamlooze Vennootschap*, maar zijn magnum opus was het *Handboek voor de Naamlooze Vennootschap* uit 1929, dat, in bewerking, nog altijd wordt herdrukt en als onmisbaar geldt. Voorts bezorgde hij een aantal rechts-historische bronnenpublicaties, vooral ten dienste van het onderwijs. In het door de bekende Amsterdamse en Leidse juristen P. Scholten en E.M. Meijers geredigeerde, in 1938 verschenen gedenkboek over het honderdjarige burgerlijk wetboek schreef Van der Heijden de bijdrage over het verenigingsrecht; datzelfde jaar ontving hij een eredoctoraat van de universiteit te Gent. Ook Van der Grinten, leerling en bewonderaar van Struycken, was een ijverig publicist. Gerenommeerd op het terrein van het administratief recht schreef hij vele artikelen, brochures en preadviezen, vaak in dorre maar heldere stijl. Een – geplande – monografie van enige omvang is echter nooit van zijn hand verschenen; zijn vroege dood in 1932 en wellicht ook zijn talrijke bestuursactiviteiten stonden dat in de weg. Ofschoon van origine civilist was Van der Grintens opvolger Kamphuisen lenig genoeg om ook inzake het publiekrecht gedegen studie te verrichten. Hij legde een zekere voorkeur aan de dag voor beschouwingen over de verhouding tussen koning en minister, een van de stokpaardjes van de katholieke staatkunde in de jaren dertig.

Bellefroid was een weinig sprankelende maar solide *allround* jurist die op alle vakgebieden die zijn leeropdracht rijk was publiceerde en enige naam verwierf met zijn rechtsvergelijkende studies tussen Nederland en België. Het bekendst is hij geworden met zijn handboeken, vooral zijn *Inleiding tot de rechtswetenschap in Nederland* uit 1937 dat, enkele malen herdrukt, een vaste plaats kreeg in de algemene rechtsliteratuur. Na zijn benoeming in 1928 bouwde Duynstee, geverseerd in het strafrecht, de rechtsfilosofie, de inleiding tot de rechtswetenschap en de moraaltheologie, aan een omvangrijk oeuvre, doortrokken van neothomisme. Ofschoon die filosofie bij niet-katholieke rechtsgeleerden geen ingang kreeg, stond de kwaliteit van Duynstee's werk, met name van zijn monografieën over het natuurrecht, ook bij hen buiten kijf. Kortom, de hoogleraren die de kernvakken van het juridisch curriculum verzorgden (het burgerlijk recht, het staatsrecht en het strafrecht, met het com-

²¹⁸ Rogier, ‘Terugblik’, p. 24.

plex van subdisciplines daaromheen) waren wellicht niet allemaal hoogvliegers, maar minstens deugdelijke rechtswetenschappers.

236

Datzelfde kan worden gezegd van Hermesdorf, die vooral na de oorlog van zich zou laten horen.²¹⁹ Raaijmakers, hoogleraar staathuishoudkunde en economische sociologie, was een typisch voorbeeld van een wetenschapsbeoefenaar met een grotere reputatie dan productie. Tijdens zijn twintigjarige professoraat schreef hij welgeteld twee stukken van formaat, waarvan *Economie en Ethiek* uit 1926 hem het best tekent. Als katholieke, normatieve econoom²²⁰ bestreed hij de empirische, positivistische economische wetenschap zoals die toen elders werd bedreven. Een “verabsoluteerde economie” maakte de mens materialistisch en het leven mechanisch. De economie mocht zich niet isoleren van bijvoorbeeld de sociologie, de psychologie, de wijsbegeerte en de ethiek, aldus Raaijmakers. De fiscalist Russel schreef een onafzienbare reeks monografieën en artikelen, waarin hij, soms met een beroep op Thomas van Aquino, hoofdzakelijk het zijns inziens onrechtvaardige systeem van belastingheffing in Nederland hekelde. Als extraordinarius – hij dreef een belastingkantoor in Amsterdam – die bovendien erg weinig studenten trok, heeft Russel, ondanks een verbintenis die liep van 1923 tot 1961, nooit een stempel kunnen drukken. Een echte randfiguur was ook lector Louwers (huwelijksgoederen- en erfrecht), van wie geen enkel woord in druk is verschenen.

Uit bovenstaand overzicht, hoe oppervlakkig ook, kan in de eerste plaats de gevolgtrekking worden gemaakt dat de eerder genoemde onderwerpen die in de colleges ter sprake kwamen nauw aansloten bij het onderzoek, min of meer naar Humboldts idee van de *Einheit von Forschung und Lehre*. Opvallend is de ruime hoeveelheid handboeken die werd geschreven, een aanwijzing wellicht voor het primaire belang dat door menigeen aan het onderwijs werd gehecht. Vervolgens kenmerkte het onderzoek in de profane faculteiten, vooral van de gezichtsbepalende geleerden, zich – net als het onderwijs – door een overwicht van wat de bisschoppen wel “wetenschappelijk neutralisme” plachten te noemen. Als er bij de meesten al iets katholieks aan hun onderzoek viel te onderkennen, dan betrof dat veelal de onderwerpkeuze – hetgeen op zichzelf een doelstelling bevredigde: de verdieping en verspreiding van de katholieke cultuur.²²¹ Om kort te gaan, hoe hiërarchisch de bestuursstructuur van de

219 Genoemd moet echter worden zijn *Schets der uitwendige geschiedenis van het Romeins recht* uit 1936 dat nadien vaak herdrukt is en steeds goed werd ontvangen.

220 Raaijmakers stond onder invloed van zijn vriend O. von Nell-Breuning, de Duitse moraaltheoloog die een groot aandeel had in de totstandkoming van de encycliek *Quadragesimo Anno* (1931).

221 Eenzelfde neutraliteit lijkt, afgaande op de titels, ook de voornaamste eigenschap te zijn geweest van verreweg de meeste dissertaties, niet alleen bij de taal- en rechtswetenschappen, maar ook bij geschiedenis en zelfs bij filosofie. Het is echter niet meer dan een indruk; een bevestiging, dan wel bijstelling, daarvan vereist nader systema-

universiteit ook was en hoe beknellend de omarming van het episcopaat ook moet zijn ervaren, vrijheid was toch het voornaamste kenmerk van het onderzoeksklimaat in de profane faculteiten. De meeste hoogleraren, leken en geestelijken gelijk, waren, zoals een hunner eens zei, vervuld van een “hartstocht voor de objectieve wetenschap”;²²² des te minder zij in hun werk blijk gaven van hun katholiciteit, des te beter konden zij met ‘andersdenkenden’ wedijveren.

Eerst het nodige, dan het hogere, was in de pionierstijd het adagium. In een notendop biedt de bibliografie van Van der Heijden daarvan een illustratie. In de eerste jaren na 1923 bouwde hij een naam op als vakjurist. Pas daarna waagde hij zich aan bespiegelingen vanuit levensbeschouwelijke hoek. In 1933 greep hij als rector de viering van het tweede lustrum aan om in de rede *Natuurlijke normen in het positieve recht* de betekenis van het ongeschreven recht in het geldende privaatrecht te schilderen. In een wijsgerig-historisch betoog liet hij zien hoe het positieve recht door niet geschreven normen (zoals de goede trouw) “in de borst is gegrepen”, hoe het recht meer was dan wat de mens bepaalde. Saillant was dat deze rede, net zoals Van der Heijdens rechtspositieve werk, in de vakpers gunstig werd ontvangen; Scholten liet zich zelfs in een recensie ontvallen dat voor de ontwikkeling van de rechtsfilosofie en de rechtstheorie ‘de medewerking van de Roomsche Katholieke juristen onontbeerlijk’ was.²²³

Erkenning

Uit Scholtens woorden sprak waardering voor Van der Heijden. De vraag hoe de buitenwacht tegen de universiteit als geheel aankeek, zou onderwerp van een afzonderlijke studie kunnen zijn, maar er bestaan voorlopig voldoende aanwijzingen dat Nijmegen gaandeweg mondjesmaat de zo begeerde acceptatie begon te verwerven. Zo stak de minister van Onderwijs H.P. Marchant in 1933 bij gelegenheid van het tweede lustrum “namens de regering” in een wederom volgepakte Vereeniging de loftrumpet over de Katholieke Universiteit:

“Deze tien jaren hebben gedaan wat vorige tientallen jaren niet vermochten: zij hebben de erkenning van het bestaansrecht eener R.K. universiteit afgedwongen metterdaad. Zij is een onmisbaar deel geworden van het nationaal wetenschappelijk geheel. Aanschouwelijk is bewezen, dat ook een R.K. universiteit aan de hoogste eischen van de wetenschap kan voldoen. Het verscheiden van de mannen, die hier de wetenschappen hebben

tisch onderzoek, bijvoorbeeld naar de receptie van de proefschriften in de diverse landelijke vakperiodieken.

²²² Woorden van Hermesdorf, geciteerd bij Roes, ‘Een gemankeerde emancipatie?’, p. 168-169.

²²³ P. Scholten, in: *Rechtsgeleerd Magazijn*, 53(1934), p. 427-428.

gediend, verwekte rouw in geheel de wetenschappelijke wereld. Het voltrekken van dit proces is voor de Regeering een reden tot groote voldoening. Van een belangrijk deel van ons volk is het eigen wetenschappelijk leven ontdekt. Daarin ligt een stuk volksbeschaving, waarvan de erkenning vreugde verwekt. Het is daarom van ganscher harte, dat de Regeering u met dit luisterrijke lustrum gelukwenscht. Moge uwe universiteit zich steeds meer een onmisbaar element toonen in de Nederlandsche wetenschap!”²²⁴

Deze woorden, uiteraard ‘stormachtig en langdurig toegejuicht’, kunnen echter amper als maatstaf gelden: Marchant, een vrijzinnig-democraat, zou zich een jaar later met veel rumoer bekeren tot het katholicisme. Wellicht meer zegt dan het betoog uit 1938 van de gezaghebbende onderwijsdeskundige G. Bolkestein (de latere minister van Onderwijs, eveneens een vrijzinnig-democraat) ten faveure van de subsidiëring van het bijzonder hoger onderwijs. Hij droeg verschillende argumenten aan, een ervan was de tegenstrijdigheid tussen enerzijds het erkennen door de Kroon van de diploma’s en anderzijds het weigeren van het verlenen van rijkssubsidie. Die anomalie bestond natuurlijk al sinds 1905, maar inmiddels was het belang van de bijzondere instellingen, niet in de laatste plaats door Nijmegen, aanzienlijk toegenomen.

“De eenige vraag aan de Overheid is nu nog slechts deze: de genoemde universiteiten leiden, met Uw goedkeuring, leeraren, advocaten, straks artsen, apothekers op; hun deugdelijkheid hebben de beide eerste groepen reeds kunnen doen blijken; hun beginselen bij het onderwijs en in het maatschappelijk leven dragen overvloedig bij tot verrijking van de Nederlandsche cultuur en van de Nederlandsche maatschappij, die in een veelvormigheid mede haar beteekenis en kracht mogen vinden. Vindt Gij het dáárom niet billijk, ja aangewezen, deze universiteiten te steunen? Zij nemen U, Overheid, werk uit handen en besparen U kosten; zij worden gedragen door beginselen, *in de wet als volwaardige beginselen erkend*. Wat belet U dan deze universiteiten te steunen, zoodra Uw middelen U daartoe in staat stellen?”²²⁵

Op het oog lijkt dit citaat een mooie illustratie van de kentering van de tijdgeest sinds 1905 – de werkelijkheid was anders en Bolkestein een roepende in de woestijn, althans aangaande rijkssubsidiëring. Bolkestein had zijn artikel geschreven naar aanleiding van een parlementair debat in december 1937 over

²²⁴ Geciteerd door Van der Heijden, ‘De Katholieke Universiteit in 1933-1934’, p. 125-126.

²²⁵ G. Bolkestein, ‘Subsidiëring van het bijzonder hooger onderwijs’, in: *De Opbouw. Democratisch tijdschrift voor Nederland en Indië*, 20(1937-1938), p. 363-364.

de begroting van het departement van onderwijs. Ook de eventuele subsidiëring was daarbij even ter sprake gekomen, maar zij werd door dezelfde politieke groeperingen als in 1905 met een verwijzing naar de toen gevoerde discussie resoluut van de hand gewezen. De kwestie was trouwens academisch, gezien de slechte toestand van 's lands schatkist. Niettemin plaatste G.H. Kersten, leider van de Staatkundig Gereformeerde Partij, in het debat een intrigerende opmerking waarin, onbedoeld, wel enige waardering voor Nijmegen verscholen lag. Kersten was een principieel tegenstander van subsidiëring van het bijzonder hoger onderwijs. Een extra argument was zijn vrees voor een “aanval” van Nijmegen en Tilburg op de staatskas. Nu hij toch de verschillende instellingen bij hun naam aan het noemen was, voegde hij nog toe dat de “vruchten” van de Vrije Universiteit niet “van dien aard” waren dat zij voor staatssteun in aanmerking kwam.²²⁶ Gaf hij, antipapist van het zuiverste water, daarmee niet impliciet te kennen de ‘vruchten’ van Nijmegen en Tilburg wèl van niveau te achten? Overigens kreeg een jaar later de financiële tegemoetkoming van de bijzondere instellingen van hoger onderwijs in de Tweede Kamer wel erkenning, zij het slechts principieel. Een amendement op de begroting voor onderwijs van de RKSP'er Moller (eertijds de oprichter van de R.K. Leergangen) dat voorzag in een symbolische subsidie van één gulden werd met een nipte meerderheid aanvaard (47 katholieke en antirevolutionaire stemmen tegen 46 van de andere partijen). Een uitvoerige discussie was er niet aan voorafgegaan; die zou volgens de minister van Onderwijs J.R. Slotemaker de Bruïne (CHU), die de aanvaarding van het amendement had ontraden, gelet op geringe hoeveelheid beschikbare middelen toch van “louter theoretische waarde” zijn geweest.²²⁷

Duidelijker blijken van erkenning – maar dan voor individuele hoogleraren, hetgeen uiteraard niet hetzelfde is als voor de universiteit als institutie – waren de reeds genoemde eredoctoraten, die men evenwel meer en eerder in het buitenland ontving dan in Nederland.²²⁸ Molkenboer, die de vaderlandse primeur genoot, kreeg zijn eredoctoraat in Amsterdam mede op grond van zijn verdiensten als voorzitter van het Nationaal Comité voor Vondelherdenking (ingesteld ter gelegenheid van Vondels 350ste geboortedag in 1937), een hoedanigheid die op zichzelf al waardering impliceerde. Dergelijke functies in het nationale intellectuele en culturele leven waren in de eerste jaren na 1923 voor Nijmegenaren nog hoogst uitzonderlijk geweest. In de begintijd was het hooglerarenkorps als kinderen zo blij met een benoeming van een collega tot lid van het Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunsten en Wetenschap-

²²⁶ Geciteerd in Bolkestein, ‘Subsidiëring’, p. 359.

²²⁷ P.J. Oud, *Het jongste verleden. Parlementaire geschiedenis van Nederland. Deel 6 1937-1940* (Assen 1968), p. 41.

²²⁸ Zo waren ook veel meer hoogleraren lid van buitenlandse academies van wetenschappen – hier niet genoemd – dan van de vaderlandse.

pen, van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, of zelfs van examencommissies; feiten die door de rector in hun overdrachtsredes stuk voor stuk triomfantelijk werden genoemd en voor het nageslacht vastgelegd – zo onzeker was men. Mettertijd nam het aantal van zulke vormen van verborgen eerbetoon toe. Van der Grinten en Van der Heijden werden lid van staatscommissies en traden toe tot redacties van enkele juridische vakbladen. Hoogveld, sinds 1923 lid van de staatscommissie voor het hoger onderwijs, werd voorzitter van de afdeling ‘Studie der Paedagogiek’ van de Vereeniging van Hoogleraren in de Wijsbegeerte, Zielkunde en Paedagogiek. Schrijnen, als geleerde en als lid van de Onderwijsraad al langer *salonfähig*, dwong ook met zijn organisatorische daadkracht respect af. Zo stond hij met C.C. Uhlenbeck (Leiden) en A. Meillet (Parijs) aan de wieg van een in 1928 in Den Haag gehouden mondiaal linguïstencongres, alwaar het Comité International Permanent des Linguistes werd opgericht – nadien uitgegroeid tot een wereldorganisatie – waarvan hij zelf het secretariaat ging voeren en later alle, ook de buitenlandse, congressen organiseerde. In hetzelfde jaar trad hij ‘als gedelegeerde van de regering’ op bij het Internationale Congres voor Volkskunst te Praag.

In de jaren dertig werd de lijst met zulke feiten die wijzen op erkenning geleidelijk zo lang dat voorzichtig kan worden gesproken van integratie van Nijmegen in het landelijke academische wereldje. Van Ginneken trad in 1932 als voorzitter op van het in Amsterdam gehouden eerste International congress of phonetic sciences, in 1935 was hij ‘gedelegeerde van de regering’ bij het tweede congres in Londen; Sassen was in 1932 voorzitter van het Internationaal Wijsgeerig Congres te Den Haag ter gelegenheid van het derde eeuwfeest van Spinoza, in 1937 ‘gedelegeerde van de regering’ bij het Negende Internationale Congres voor Wijsbegeerte te Parijs; Van der Heijden werd lid van de vereniging voor de uitgave van Grotius’ verzameld werk en van het Nederlands Comité voor Geschiedkundige Wetenschappen; Drerup kwam in de redactie van *Mnemosyne: Bibliotheca classica Batava*; Rutten werd benoemd tot lid van het Algemeen College van Toezicht, Bijstand en Advies voor het Rijks Tucht- en Opvoedingswezen, enzovoorts. De uitnodigingen voor lezingen aan andere universiteiten, uiteraard in de eerste plaats gericht aan de protagonisten, werden talrijker; omgekeerd zagen steeds meer grote namen er geen been in de reis naar Nijmegen te maken. Zodoende kon Kreling in 1940 wel met enige reden vermelden dat de Nijmeegse “wetenschappelijke Katholiek” zich niet terugtrok “in een vesting waarin hij zich veilig afsluit voor de buitenwereld”. Integendeel, de universiteit leek “meer op een modern huis, dat met zijn groote, wijd-open ramen de wereld daarbuiten eer binnenhaalt dan afsluit”.²²⁹

De meest verborgen, maar, achteraf tegelijk de meest heldere erkenning van de kwaliteiten van de eerste generatie Nijmeegse hoogleraren lag op ander

²²⁹ Kreling, ‘De Katholieke Universiteit in 1939-1940’, p. 85.

vlak. In 1935 stond Brom nummer één op de voordracht van de letterenfaculteit van de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam om te worden benoemd tot hoogleraar in de Nederlandse letterkunde. Nijmegen was voor Brom, in inmiddels lang vervlogen jaren de grote propagandist van een katholieke universiteit, om diverse redenen op een teleurstelling uitgelopen: het onderzoek en het onderwijs getuigden te weinig van een katholieke geest, het gebrek aan uitstraling van de theologische faculteit zat hem dwars evenals de liberale koers die het studentenleven had genomen en bovendien stond Van Ginneken hem op zijn eigenlijke vakgebied, de letterkunde, in de weg.²³⁰ Maar Broms redenen om Nijmegen te willen verlaten doen in dit verband niet ter zake, evenmin als het feit dat hij door de Amsterdamse gemeenteraad mede ten gevolge van antipapistische oprispingen uiteindelijk niet werd benoemd, hetgeen in de pers tot een rel leidde, vergelijkbaar met Van Ginnekens niet-benoeming in 1919.²³¹ Het gaat erom dat Broms kwaliteiten bij zijn Amsterdamse collega's (lees: het vaderlandse academische milieu) als een paal boven water stonden.

Dat gold kennelijk ook voor anderen. Uit het vooroorlogse *corpus doctum* zijn uiteindelijk drie leden vertrokken naar andere universiteiten in Nederland (Pompe en Roels naar Utrecht, Sassen in 1946 naar Leiden), vijf naar buitenlandse academische instellingen (Steffes en Baumstark naar Duitsland, Lampen naar Italië, Dagens en Doyle Davidson direct na de oorlog naar Frankrijk en Engeland) – de twee Italianen Tagliavini en Bertoldi worden maar niet meegeteld; vier hadden in hun Nijmeegse tijd tegelijk een extra-ordinariaat in Nederland of daarbuiten (Baumstark en Roels in Utrecht, Hermesdorf in Leuven, Van der Meer in Amsterdam – tevens nam Pompe in Groningen waar en werd Vidos aan de Amsterdamse universiteit als privaat-docent toegelaten); en tenslotte waren er minstens – want gegevens hierover zijn moeilijk bijeen te sprokkelen – vier die vanuit andere universiteiten werden beroepen, maar niet gingen (Van der Heijden vanuit Leiden, Kosch vanuit München, De Waele vanuit Amerika, Rutten kort na de oorlog vanuit Utrecht).

230 Luykx, 'Verzuiling en biografie', p. 287-291. Naar eigen zeggen had Brom zich "nooit zo eenzaam gevoeld als in Nijmegen aan de universiteit" (Brom, *Een katholiek leven*, p. 178).

231 Zie G.J. Uitman, 'Gerard Brom naar Amsterdam? De benoeming van een nieuwe hoogleraar in de Nederlandse letterkunde aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam in 1936', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 4(1974), p. 43-58. Overigens is later met goede redenen aandacht gevraagd voor de billijkheid van de beslissing van de Amsterdamse gemeenteraad. Brom stond nu eenmaal bekend om 'zijn opdringerigheid als gelovige'. De vrees "dat hij van zijn leerstoel ook een preekstoel zou maken, was niet helemaal ongegrond" (K. Fens, 'Om de bekering van heel Nederland', in: *de Volkskrant*, 11 april 1988; zie ook P. Luykx, 'Nederlandse katholieken en de natie 1900-1960. Enkele verkenningen', in: *Ex Tempore*, 11(1992), nr. 33, p. 213.

Centrum van 'eigen cultuur'

242

Gemeten naar de inhoud van het onderwijs en het onderzoek was de Katholieke Universiteit vanaf haar oprichting eerst en vooral, geheel in de geest van Schrijnen, *universiteit*. Het adjectief 'katholiek' was weliswaar een bron van inspiratie, maar speelde verder vooral een uiterlijke rol, naar voren komend in episcopale overheersing van het bestuur, in de rituelen, in de bontgekleurde hoeveelheid habijten, pijen, mantels, togen, gedragen door de clerici onder de hoogleraren en studenten. De 'eigen cultuur' die in Nijmegen werd bevorderd, was niet zozeer terug te vinden in de inhoud van het gebodene, maar in de omstandigheid dat *katholieke* docenten hun kennis van wetenschap en cultuur overdroegen aan *katholieke* studenten.

Het begrip 'eigen cultuur' kende echter een ruimere definitie. Vooreerst kan het nagestreefde *Univeritas Catholica*-ideaal ertoe worden gerekend, de pogingen om in Nijmegen een *civitas academica* te creëren. Ook de activiteiten van A.J.M. Cornelissen, de bibliothecaris vanaf 1927, stonden voor een belangrijk deel in het teken van de opdracht, neergelegd in Schrijnens openingsrede.²³² Naast zijn gewone werkzaamheden legde de "eerste volwassen bibliothecaris van de jonge universiteit"²³³ zich toe op het verzamelen en het bewaren van het katholieke cultuurgoed. Niet alleen moest Nijmegen de "R.K. Boekcentrale van Nederland" worden, Cornelissen bracht ook archieven van katholieke voormannen als Ariëns, Schaepman, Alberdingk Thijm (de *Bibliotheca Thijmiana*) bijeen, alsook allerlei vormen van documentatie, bronnen voor historisch onderzoek naar het Nederlandse catholicisme.

Van geheel andere orde was de enorme hoeveelheid nevenfuncties – niet beperkt tot de katholieke zuil – die de gezamenlijke hoogleraren, intellectuelen in hoog maatschappelijk aanzien, als een magneet naar zich toetrokken, de bisschoppelijke argwaan in dezen ten spijt. Nijmegen werd het epicentrum van vele en veelsoortige activiteiten, in tijd en in aard variërend van De Langen Wendels' inspanningen vanaf 1923 ten behoeve van de oprichting van de R.K. Vredesbond (1926) tot Kamphuisens toetreding tot het bestuur van de Nederlandse Juristen Vereniging in 1940. Het is hier niet de plaats om die werkelijk honderden functies in het intellectuele en het culturele leven, in de maatschappij, in de kerk, in de politiek, op lokaal, regionaal, landelijk en internationaal niveau naar hun belang te wegen en te analyseren opdat de invloed van Nijmegen buiten het strikt wetenschappelijke werkgebied zou kunnen worden ingeschat. Gezegd zij niettemin het volgende. De juristen verloochenden hun aard niet en hadden veruit de meeste nevenfuncties, vooral in allerlei besturen, op politiek, economisch, maatschappelijk gebied. Bovendien

232 Zie J. Roes, "Eigen cultuur"-behoud. De Nijmeegse zorg voor het katholiek erfgoed', in: Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, p. 115-127.

233 Roes, "Eigen cultuur"-behoud', p. 115.

Prof.mag.dr. J.A.A.M. Kors spreekt op de Partijraad van de R.K. Staatspartij (1936).

waren zij relatief het meest actief in algemeen, niet-katholiek verband, waaruit, het is al gezegd, minstens enige erkenning van kwaliteiten blijkt. Een geheel tegengestelde aanblik biedt de lijst met nevenfuncties van de theologen; die is aanmerkelijk korter en bevat nagenoeg alleen namen van katholieke, wetenschappelijke organisaties en periodieken waar men respectievelijk adviseur of redacteur was. De hoogleraren uit de letterenfaculteit namen in aard van de functies en in gemiddelde hoeveelheid een middenpositie in. De onderlinge verschillen waren daar overigens het grootst. Van iemand als Weerenbeck is niets bekend, terwijl Brandsma letterlijk talloze adviseurschappen op zijn weg vond – “van zijn beminnelijke eigenschap, het woord ‘neen’ alleen tot den duivel te kunnen zeggen”,²³⁴ is danig geprofitteerd.

Een beperking tot de ‘kultuurarbeid (die) ten behoeve van het Katholieke Nederland’ werd verricht, leert onder meer dat periodieken als *De Nieuwe Eeuw*, *Studia Catholica*, *Het Missiewerk*, de *Vondel-Kroniek*, *Onze Taaltuin*, *Ons geestelijk erf* zonder Nijmeegse inbreng zoniet ondenkbaar waren, dan toch ten minste een volledig ander gezicht hadden gehad. Even dominant was de Nijmeegse aanwezigheid op evenementen als de Nederlandse Katholieken-dagen, de Limburgse Sociale Studieweken, anti-neomalthusiaanse congressen, herdenkingen van Vondel, Schaepman en Willibrord en zeker ook in

234 Van der Heijden, ‘De Katholieke Universiteit in 1933-1934’, p. 137.

verenigingen als de Katholieke Wetenschappelijke, de Priestermissiebond, de Apologetische Vereeniging Petrus Canisius, de Vereniging voor Thomistische Wijsbegeerte, het Geert Grootegenootschap.

Aan de universiteit zelf werden in de jaren twintig slechts twee congressen georganiseerd, in de jaren dertig een stuk of tien. Geheel in de lijn met wat hierboven over het onderwijs en het onderzoek is gezegd, waren de thema's van de congressen vaker neutraal dan katholiek gekleurd – het eerste Nijmeegse congres, in december 1925, handelde over Grotius. Hetzelfde geldt van de onderwerpen van de lezingen die werden georganiseerd. Het duurde overigens ook enige tijd vooraleer het aantal lezingen door gastsprekers, meestal uitgenodigd door Carolus Magnus en zijn onderafdelingen, op enig niveau kwam. Aanvankelijk bleven activiteiten van deze soort grotendeels beperkt tot deelname aan een landelijke lezingencyclus onder de titel 'Indische voordrachten' die – tot 1932, toen zij door de regering om financiële redenen werden afgelast – telkenjare zo'n drie sprekers naar de Waalstad voerde. Voorts werden ieder jaar een à twee 'Aulalezingen' uitgesproken die door de KRO – welke omroep anders? – de ether werden ingezonden. In de jaren dertig hadden jaarlijks tussen de tien en vijftien gastlezingen plaats. Naar huidige maatstaven wellicht niet indrukwekkend, maar de sprekers waren kwalitatief opmerkelijk goed en gevarieerd (van E.M. Meijers tot C.P.M. Romme).

Ook de 'Nijmeegse Universiteitsvereniging', in 1923 door hoogleraren en vooraanstaanden in het stedelijk milieu opgericht om de band met de lokale bevolking te versterken, zette lezingencycli op touw. Meestal spraken de eigen hoogleraren. Maar de zalen waren zelden goedgevuld; de burgerij moest nog duidelijk wennen aan het fenomeen universiteit in haar stad. Men placht het hoofdgebouw "met een zekere huivering" te aanschouwen,²³⁵ terwijl de berichtgeving in *De Gelderlander* de sfeer nauwelijks deed verbeteren, gekenmerkt als zij werd door een zucht naar het blootleggen van allerlei 'schandalen' in het studentenleven. Al dan niet met gegronde redenen werden studenten na verloop van tijd uitgesloten van het lidmaatschap van enkele plaatselijke verenigingen. Zo er sprake kon zijn van een culturele verheffing van de stad, dan merkte de doorsnee Nijmegenaar daar weinig van. Spiritualiteit ging wel uit van de door Brandsma tot leven gewekte aloude Nijmeegse Maria-omdracht. Elk jaar op een zondag in mei of juni werd het eeuwenoude beeldje 'Maria van Nijmegen' de stad rondgedragen, gevolgd door onder meer een professorenstoet en zingende en biddende burgers.

Maar soms moeten ook de gewone man en vrouw onder de indruk zijn gekomen van andere activiteiten die de universiteit ontplooidde. Een hoogtepunt was de reeds enkele malen genoemde viering in 1933 van het tweede lustrum van zowel universiteit als corps. Het feest van de universiteit in okto-

235 Mulder, 'Verslag van de lotgevallen 1926/1927', p. 122.

ber was vooral luisterrijk, triomfalistisch.²³⁶ Op 16 oktober werd ingezet met een academische zitting, “gewijd aan de herdenking van Christus’ sterven”. ’s Middags schreed een lange stoet (pedel, vaandeldragers van Carolus Magnus, het voltallige episcopaat, andere leden van het Radboudbestuur, curatoren, rector, secretaris, Senaat, moderator, corpssenaat) onder bazuingeschalde met palmen en tapijten versierde grote zaal van De Vereeniging binnen, waar men werd vergast op lezingen, afgewisseld met koorgezang, van Kreling (‘Christus God en Mensch’), Duynstee (‘Christus Verlosser’) en Van Ginneken (‘Christus ons leven’). Een telegram ging uit naar de paus, die reageerde met het verlenen van zijn zegen. ’s Avonds werd door bisschop Diepen in de St. Augustinuskerk een pontificaal Lof gecelebreerd. Daarmee was “het feest van den volgenden dag op het geestelijke plan gebracht”. Die ochtend trok wederom een lange stoet, maar dit keer met “tamboers en trompetters”, vanaf het Keizer Karelplein via een omweg door de bevlagde straten van het centrum naar de St. Augustinuskerk, waar dit keer de aartsbisschop de mis opdroeg. Vervolgens trok men op naar de versierde aula, waar werd gerecipiëerd. Onder de aanwezigen bevond zich een viertal ministers. Na de lunch spraken in De Vereeniging rector Van der Heijden, aartsbisschop Jansen en minister Marchant. Het Wilhelmus werd aangeheven, gevolgd door gebed en het *Io Vivat*. Een tweede telegram ging uit, dit keer naar koningin Wilhelmina. Daarna bood “de rector aan genoodigden thee aan” en ’s avonds nog eens een feestmaaltijd in het Oranje-hotel, waar door de studenten een serenade werd gebracht.

Opvallend genoeg had Carolus Magnus’ viering eerder dat jaar, in mei, op een veel hoger plan gestaan. Natuurlijk was ook toen geopend met een pontificale mis (opgedragen door Diepen) “onder welke studenten en professoren gezamenlijk de H. Communie ontvingen”; natuurlijk werd er volop gefeest (een gemeenschappelijk ontbijt in het Sociëteitsgebouw, Oranjesingel 42, een receptie voor reünisten en hoogleraren, een fakkeloptocht, een – onvermijdelijke – serenade aan de hoogleraren, bijeengekomen in het door schijnwerpers verlichte hoofdgebouw, een feestbanket en een vuurwerk, aangeboden aan de burgerij); en natuurlijk werden gloedvolle feestredes gehouden, onder anderen door praeses Emanuel Sassen – redes die overigens belangwekkend genoeg waren om door de KRO te worden uitgezonden. De meeste eer haalden de studenten echter met de organisatie van een ‘Wetenschappelijke Week’ onder het motto ‘Katholieke Totaliteit’. Onder grote belangstelling spraken in de aula Van Ginneken, de even uit Munster teruggekeerde Steffes, J.A.J. Barge (hoogleraar te Leiden en voorzitter van de Katholieke Wetenschappelijke), J.I.J.M. Schmutzer (hoogleraar te Utrecht), maar ook de fameuze Franse filosoof J. Maritain en zijn even gerenommeerde landgenoot de theoloog A.D. Sertillanges OP. Een tweede climax was de opvoering door het Nijmeegsch

236 Van der Heijden, ‘De Katholieke Universiteit in 1933-1934’, p. 113-128.

Studententoneel van Vondels 'Salomon', een primeur sinds de dood van de dichter. 'Kom daar nu eens om....', meende Rogier in 1974.²³⁷

246

'Roem' is niet een woord dat op de vooroorlogse Katholieke Universiteit van toepassing was. Zij liet haar stem horen, stuurde ruim 800 alumni de maatschappij in en werd gaandeweg serieus genomen, maar ze was nog niet wat ze wilde zijn. Tegen de achtergrond van de spreekwoordelijke roomse intellectuele achterstand en zeker ook tegen de achtergrond van de jeugd en van de bescheiden omvang van de universiteit had zij niettemin onloochenbare prestaties geleverd. Naar kwaliteit leek de intellectuele achterstand van de katholieken snel te worden ingelopen, naar kwantiteit was er nog veel werk aan de winkel. De hoogleraren waren natuurlijk zelf in hoge mate verantwoordelijk voor het niveau van de door hen geleverde producten – studenten en publicaties –, maar in zekere zin was de statuur die de universiteit geleidelijk opbouwde ook de verdienste van Schrijnen. Hij was er in 1923 in geslaagd de universiteit aantrekkelijk te organiseren en de geleerden naar Nijmegen te lokken; in wezen was het toen immers om één massale kredietbenoeming gegaan.

4. OORLOG

Willen de lotgevallen van de Katholieke Universiteit in de Tweede Wereldoorlog goed worden begrepen, dan dienen zij in het licht te worden gezien van het bijzondere karakter van de universiteit en van de even bijzondere historische omstandigheden waarin zij verkeerde. In de eerste plaats was de universiteit nog jong en, naar het gevoel van betrokkenen, extra kwetsbaar; tegelijk was zij het vlaggenschip van de katholieke emancipatie: haar voortbestaan was heilig. In de tweede plaats bleef haar bestuursstructuur tijdens de bezetting intact. Terwijl het hoogste bestuursorgaan van de rijksuniversiteiten, de minister, in ballingschap verkeerde, behielden de bisschoppen hun post in bezet Nederland en daarmee in het universiteitsbestuur. De Katholieke Universiteit was in de derde plaats bijzonder door de typisch roomse, extra-curriculaire bekommernis voor de studenten. Aan alle universiteiten waren wel hoogleraren werkzaam die zich – zeker in de oorlog – zeer begaan voelden met hun pupillen, maar de Nijmeegse bezorgdheid bezat een eigen kleur en was bovendien geïnstitutionaliseerd. De betreffende instructie voor de hoogleraren in het Reglement alsook de aanwezigheid van een moderator herbergde sporen van het oude beschermingsmotief dat bij de oprichting van de universiteit een rol had gespeeld. Met milde spot sprak Rogier wel van de 'klokkenmotivering'.²³⁸ De zielzorgelijke betrokkenheid van hoogleraren en modera-

²³⁷ Rogier, 'Terugblik', p. 35.

²³⁸ Rogier, 'Terugblik', p. 18.

tor bij studenten daargelaten – over de merites daarvan kan immers niet worden geoordeeld – had de ‘karaktervorming’: het schaven aan het ethisch besef van de studenten, het corrigeren van hun gedrag en het bijbrengen van goede manieren, iets betuttelends. Tegelijk zorgde zij, zoals gezegd, voor een sfeer van geborgenheid. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, en eigenlijk al in de aanloop daarvan, bleek des te meer dat er aan de bekommernis, hoewel voortkomend uit een ‘klokken’-mentaliteit, ook positieve kanten konden zitten.

De aanloop

Naar bekend hebben vele katholieken de ware aard van het fascisme tamelijk laat doorzien. Zeker in de jaren rond 1930 is ook door Nijmeegse studenten openlijk geflirt, en soms meer dan dat, met rechts-autoritaire ideologieën. Katholieke, op jongeren gerichte tijdschriften als *De Gemeenschap* en *De Dijk*, waarin uiting werd gegeven aan een groeiende ontevredenheid ten gevolge van de economische crisis (waarvoor de RKSP met haar “compromissenpolitiek” en haar “monsterverbond met de plutocratie” mede verantwoordelijk werd gehouden) en waarin het mishagen over het heersende geestelijke klimaat werd verwoord, vonden aan de universiteit gretig aftrek, evenals sommige obscure periodiekjes van fascistische snit. Mettertijd nam ook in de *Vox Carolina* de kritiek op de parlementaire democratie, “de beroemde optelsom van de helft-plus-een”, een hoge vlucht.²³⁹ Sommige lieden uit de sociëteits sfeer, maar met name de door religieus radicalisme gedreven Heemvaarders, geleid door de in Nijmegen neergestreeken integralistische Vlaamse pater R. van Sante OP, toonden zich ontvankelijk voor dergelijke geluiden. Hun godsdienstige rechtlijnigheid vond vaak een politieke uitlaatklep in bewondering voor het Italiaanse fascisme, met zijn leidersprincipe, zijn standsonderscheid, zijn patriottisme, zijn reactionaire hang naar traditie, zijn streven naar herstel van orde en discipline, zijn gemeenschapsidee. Het zogeheten Verdinaso (Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen), een in 1931 opgerichte Belgische fascistische organisatie met wazige, geromantiseerde ideeën over de Vlaamse of Grootnederlandse volksziel en over een corporatistisch geordende maatschappij, had in de vroege jaren dertig in Nijmegen ‘relatief veel aanhang’.²⁴⁰

Maar wat betekende ‘relatief veel’? Het aantal auteurs dat in de *Vox Carolina* propaganda voor het fascisme bedreef, was vele malen kleiner dan het aantal pseudoniemen waarvan zij zich bedienden.²⁴¹ Bovendien kan de vraag in hoeverre deze “fascistophielen” eigenlijk serieus waren, nauwelijks bevredi-

239 Zie H. de Valk, ‘Het Nijmeegs studententijdschrift “Vox Carolina” over de democratie (1927-1935)’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 2(1972), p. 57-88, en L.H.M. Joosten, *Katholieken en Fascisme in Nederland 1920-1940* (Hilversum-Antwerpen 1964), p. 53-54.

240 De Valk, ‘Het Nijmeegs studententijdschrift “Vox Carolina”’, p. 58.

241 De Valk, ‘Het Nijmeegs studententijdschrift “Vox Carolina”’, p. 59-68.

Groepje studenten aan de vooravond van de oorlog.

gend worden beantwoord. Zij waren luidruchtig en hun taal klonk fel en hatelijk, maar het is niet ondenkbaar dat zij deinden op de traditionele golven van studentikoos non-conformisme – hoe verwerpelijk en onsmakelijk, zeker in het licht van de latere geschiedenis, dat ook mocht zijn. De *Vox* was per slot van rekening een studentenblad waarin wel vaker werd geprovoceerd *pour besoin de la cause*. Daarbij kwam dat de schrijfselen in de *Vox* nauwelijks respons kregen. Dat zou erop kunnen duiden dat de opvattingen van de auteurs gemeengoed waren, doch een logischer verklaring lijkt de heersende politieke onverschilligheid van de grote meerderheid van de studenten. Afkomstig uit burgerlijke milieus hadden de meesten een voorkeur voor de onbezorgde corppssfeer. Weliswaar haast van nature behoudzuchtig, bezaten zij amper politieke belangstelling, laat staan denkbeelden. Een vingerwijzing biedt een verslag in de *Vox Carolina* van een “politieke avond” in 1932, het jaar waarin het rechts-radicalisme in Nijmegen ‘een hoogtepunt’ beleefde.²⁴² Bedoeld als groot debat over de parlementaire democratie, het corporatisme en het fascisme, liep de avond uit op een volledige mislukking. Er kwamen slechts vijftien toehoorders. De organisatoren hadden naar eigen zeggen niet kunnen concurreren “tegen Marlene Dietrich, die in Olympia draaide”.²⁴³

Tekenend was ook de houding van rector Brandsma een jaar later, toen

²⁴² De Valk, ‘Het Nijmeegs studententijdschrift “Vox Carolina”’, p. 71.

²⁴³ L.N., ‘Politieke Avond’, in: *Vox Carolina*, 5(1931-1932), nr. 25.

enkele weinig frisse *Vox*-artikelen hun weg hadden gevonden naar de landelijke pers en berichten waren gevolgd over Nijmegen als centrum van Verdinaso-aanhangers. Brandsma, ook toen al principieel bestrijder van alles dat riekte naar antisemitisme en nazisme, was beschaamd over de gebeurtenissen en meende dat de auteurs van de *Vox*-artikelen de Katholieke Universiteit in den lande hadden geblameerd. Toch beperkte hij zich tot een berisping van de schuldigen. Een hardere, afschrikwekkende maatregel ging hij uit de weg omdat, zo zei hij, de goede geest onder de overgrote meerderheid hem geen aanleiding gaf zijn vertrouwen in de Nijmeegse studenten op te zeggen.²⁴⁴ Typerend genoeg werd Brandsma daarvoor op zijn vingers getikt door een actieve anti-fascistische *Vox*-scribent (want die waren er ook), Uri Nootboom. Hij vond de reactie van de rector gevaarlijk; aangaande “ziellooze borrel-cultuur individuen” kon bezwaarlijk van een goede geest worden gesproken.²⁴⁵

Nootbooms reactie leek niet van realiteitszin ontbloomd (te meer daar een jaar later een van de meest notoire extreem-rechtse studenten, Wim van Gent, praeses van Carolus Magnus werd), maar Brandsma's gevoelens evenmin. Ofschoon in het Nijmeegse studentendom tot in de oorlog een extreem-rechts element bleef bestaan (met name A. Meyers Zwart Front had zekere aantrekkingskracht), verwerd de Katholieke Universiteit nooit tot een zwart-bruine modderpoel. Daarvoor kunnen naast de politieke onverschilligheid van de meerderheid – en het gezonde verstand van anderen – nóg enkele redenen worden aangevoerd. Naarmate de jaren dertig vorderden en in Duitsland de nationaal-socialisten hun ware gezicht toonden, terwijl in Nederland A. Musserts Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) een politieke factor leek te worden (in de grote steden, maar ook onder katholieken in het diepe Zuiden), ging de kerk, na een weifelend begin, steeds duidelijker elk totalitarisme afwijzen. Een eerste signaal gaven de bisschoppen in 1934, toen zij het in hun Vastenbrief aan geestelijken verboden om lid te worden van de NSB, in 1936 gevolgd door een herderlijk schrijven waarin het alle gelovigen werd verboden binnen de NSB actief te zijn. Zeker na de pauselijke encycliek *Mit brennender Sorge* uit 1937 kon er geen misverstand meer bestaan over hoe katholieken, en dus ook studenten, dienden te oordelen over het nationaal-socialisme.

Ook in het bijzonder met betrekking tot de universiteit gaven de bisschoppen soms signalen af, hoewel het hun daarbij eerst en vooral om de goede naam van Nijmegen leek te gaan. Zo spraken de bisschoppen hun “algemene voldoening” uit over de maatregelen die rector Kors in 1935 had genomen tegen een Nijmeegse student, Ben van Oppenraay, die op een NSB-Landdag had gesproken. Niet alleen aan dat optreden, maar ook aan de link met Nijmegen

²⁴⁴ Brandsma, ‘De Katholieke Universiteit in 1932-1933’, p. 82-84.

²⁴⁵ U. Nootboom, ‘Uitspraken ex cathedra’, in: *Vox Carolina*, 7(1933-1934), nr. 2; zie ook De Valk, ‘Het Nijmeegs studententijdschrift “Vox Carolina”’, p. 80-81.

Prof.dr. Th.L.J.A.M. Baader (1888-1959), hoogleraar Germaanse taal- en letterkunde, rector magnificus in 1937.

was in de pers ruim aandacht besteed, waardoor de Katholieke Universiteit weer eens in een slechte reuk was komen te staan.²⁴⁶ Door een soortgelijke bezorgdheid werd het episcopaat gevoed toen enige tijd later, in december 1935, in de Sint Radboudstichting de benoeming van de rector voor het academisch jaar 1936-1937 ter sprake kwam. Om redenen van anciënniteit was Baader aan de beurt, maar van deze 'Rijksduitser' ging in de Senaat het gerucht dat hij nationaal-socialistische sympathieën had. Daarvan op de hoogte gesteld vroegen de bisschoppen zich in gemoede af, of zij iemand met een dergelijke overtuiging tot rector magnificus konden benoemen. Zekerheidshalve besloot men eerst "nadere informatie in te winnen".²⁴⁷ Vervolgens bleef het enige tijd stil,

²⁴⁶ KDC, SRS, 5, Notulen van de vergadering, 16 mei 1935. Overigens werd het optreden van Van Oppenraay tevens in de *Vox Carolina* streng veroordeeld. Maar ook bij de studenten moesten vooral de persreacties het ontgelden; die suggereerden immers dat "de haard der katholieke cultuur (brandde) op de geestloze blokken der N.S.B.", terwijl er "hoogstens" vijf studenten NSB'er waren (R. Steegh, 'Universiteit en NSB', in: *Vox Carolina*, 8(1934-1935), nr. 23).

²⁴⁷ KDC, SRS, 5, Notulen van de vergadering, 18 december 1935.

tot in februari 1936 De Jong aartsbisschop werd. Hij maakte zich van stonde aan sterk voor een heldere stellingname van de kerk jegens het nationaal-socialisme, enerzijds omdat hij het een gruwzame ideologie vond, anderzijds omdat de populariteit van de NSB in Limburg hem zorgen baarde; er waren in 1937 Tweede-Kamerverkiezingen op handen. Het reeds genoemde herderlijk schrijven, waarin het de katholieken werd verboden de NSB te steunen, ging in mei 1936 op zijn instigatie uit.

En zo pakte De Jong tevens de sluimerende zaak van Baaders eventuele rectoraat vastberaden aan. Hij liet een onderzoek instellen naar de juistheid van het gerucht en in afwachting van het resultaat ontbood hij Baader op de Utrechtse Maliebaan. In dat gesprek, dat plaats had op 21 april, verklaarde Baader dat hij De Jongs zorgen deelde. Een katholieke universiteit met een nationaal-socialist als rector, dat gaf geen pas, “zeker met het oog op de te verwachten kamerverkiezingen”. Maar De Jong hoefde zich niet ongerust te maken want, zo bezwoer Baader, het gerucht was geheel uit de lucht gegrepen.²⁴⁸ Enkele weken later kreeg De Jong de uitkomst van het onderzoek onder ogen. Er bestond “zekerheid”, zo was onder meer te lezen, “dat Prof. Baader noch hier in het land, noch in Duitschland bij eenig nationaal-socialistisch verband of geheime verbinding kan zijn aangesloten, integendeel steeds duidelijker het verderfelijke van dit streven inziet”. Daarom was er “geen enkele, op nationaal-socialistische sympathieën of tendenzen gefundeerde reden aanwezig (...) om Collega Baader niet tot Rector Magnificus te benoemen”. Als De Jong al niet overtuigd was na zijn onderhoud met Baader, dan was hij het nu zeker, want de auteur van deze regels was volstrekt te goeder trouw: Titus Brandsma.²⁴⁹ Baader werd dus rector. Pas in 1940 zouden de geruchten worden bewaarheid. In de woorden van Rogier wist Baader “tot weinig tijds voor de Duitse overrompeling (...) iedereen in de waan te brengen, dat hij een tegenstander was van het Derde Rijk, maar reeds op 10 mei 1940 doste hij zich in een nazi-uniform”.²⁵⁰ Brandsma noch De Jong had Baader in 1936 doorzien. Maar wellicht kon dat ook niet en was Baader een echte opportunistische ‘meikever’.²⁵¹

Hoe het zij, de bisschoppen hadden ten overstaan van de Senaat aangetoond dat op zijn minst het politiek imago van de universiteit hen niet onverschillig liet. Voor het overige vertrouwden zij er kennelijk op dat de hoogleraren, merendeels brave mannen van het behoud, wellicht geporteerd voor een corporatieve maatschappij-inrichting maar niet geneigd tot extremisme, de politieke denkbeelden van de studenten in goede banen zouden leiden – zo dat

²⁴⁸ Aldus verzekerde Baader De Jong nog eens schriftelijk; KDC, SRS, 631, Baader aan De Jong, 22 april 1936.

²⁴⁹ KDC, SRS, 361, Brandsma aan De Jong, 5 mei 1936.

²⁵⁰ Rogier, ‘Terugblik’, p. 29.

²⁵¹ J. Brabers, ‘Brandsma en Baader’, in: *KUzien*, (1997), nr. 52, p. 23.

nodig was. Tot 1940 heeft de universiteit één hoogleraar geteld die openlijk blijk gaf van zijn ultra-rechtse gezindheid. Het betrof de historicus-bibliothecaris De Vries de Heekelingen, een internationaal actieve ‘filosoof van het fascisme’, die al in 1927 met ontslag ging. Toentertijd, en ook later, is het vermoeden geuit dat dat ontslag samenhang met zijn politieke denkbeelden,²⁵² maar bewijzen daarvoor ontbreken.²⁵³ Drerup bekende zich, evenals Baader, pas na de Duitse inval als een sympathisant van het nationaal-socialisme, hoewel zeker bij hem patriottistische gevoelens hebben meegespeeld. Tevoren wees niets op een kwalijke overtuiging, behalve wellicht enkele politiek gekleurde anti-democratische Demosthenes-studies die van zijn hand verschenen. Veel kwaad richtte hij ook tijdens de bezetting niet aan – integendeel: hij fungeerde als tussenpersoon bij de vrijlating van een van zijn in de zomer van 1940 gearresteerde Nijmeegse collega’s.²⁵⁴ In 1941 bereikte hij het emeritaat en vertrok hij naar zijn vaderland.

Kreling was zo goed als a-politiek²⁵⁵ en ongetwijfeld niet de enige. De namen van Brom, Brandsma, Duynstee, Van der Grinten, Hoogveld, Van der Heijden, Kamphuisen, Kors, Kosch, Regout en Sassen daarentegen vormen tezamen een – vermoedelijk hier en daar nog wel aan te vullen – lijstje van professoren van wie vaststaat dat zij zich, de een fel en vaak, de ander in beschouwende, intellectuele termen en minder vaak, na 1930 in artikelen, brochures en redevoeringen helder hebben uitgesproken tegen het fascisme, het nationaal-socialisme, antisemitisme en wat dies meer zij. Dat gebeurde overigens veelal in één adem met het “godelooze communisme”, waarin menigeen tot laat in de jaren dertig het grootste gevaar zag. Genoemde hoogleraren richtten hun waarschuwend stem in de eerste plaats als gezagvolle intellectuelen, als opiniemakers, op de gehele maatschappij,²⁵⁶ maar zij werden ook door studenten gehoord. Een artikel in de *Vox* uit 1935 wijst daarop. In een reactie op het verschijnen van een brochure waarin veertien Nederlandse professoren (onder wie Brandsma) de Neurenberger rassenwetten scherp afkeurden, werd aangezet tot volgzzaamheid. “Wij, studenten aan een Nederlandsche Hooge-

252 L. Stapper, ‘De bibliothecarissen van de Katholieke Universiteit. Zes korte biografische schetsen’, in: Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen*, p. 11.

253 Lankhorst, ‘Voedsters of dochters’, p. 40-41.

254 H.H. Janssen, ‘In memoriam prof. dr. Engelbert Drerup’, in: *Jaarboek RKUN 1942-1946*, p. 289. Om welke arrestant het ging is onduidelijk – vermoedelijk Hoogveld.

255 Haarsma, ‘Gerardus Kreling’, p. 39.

256 Zo werden Hoogveld, Brom en Brandsma, tezamen met enkele andere katholieke intellectuelen, in 1936 lid van het door E. du Perron en M. ter Braak geïnitieerde ‘Comité van Waakzaamheid van anti-nationaal socialistische intellectuelen’. Zij verlieten het Comité echter reeds twee maanden na de oprichting. Zowel politieke als kerkelijke druk had hen daartoe aangezet. Samenwerking met ongelovigen, en dan nog wel van linkse signatuur, werd niet op prijs gesteld; P. Luykx, ‘De katholieken en het Comité van Waakzaamheid in 1936’, in: *Spiegel Historiae*, 16(1981), p. 43-50.

school mogen bij dit protest niet achterblijven. Wij mogen onze geestelijke voorgangers niet in de steek laten”, zo viel te lezen.²⁵⁷

Menige professorale activiteit was ook rechtstreeks op de studenten gericht, getuige bijvoorbeeld de met enige regelmaat voor het Nijmeegs Studenten Corps gehouden redevoeringen over het fascisme en aanverwante verschijnselen door onder anderen Brom, Sassen, Van der Heijden, Regout en enkele gastsprekers. Van der Heijden riep in 1935 een ‘Politieke Klub van Nijmeegsche Studenten’ in het leven, waarvan de leden werden aangezet tot het schrijven van korte studies over bijvoorbeeld ‘Het Duitsche Rassisme’, ‘Adolf Hitler: Mein Kampf’, ‘Psychologie der totalitaire omwenteling’ en ‘Uit de geschiedenis van het nationaal-socialisme’, die vervolgens op avonden bij hem aan huis kritisch werden besproken. Na 1933, toen de redactie van de *Vox* zichzelf van zwarte leden had gezuiverd, verschenen al veel minder radicaal-rechtse artikelen dan tevoren; als censor maakte Regout zich vanaf 1937 sterk om de plaatsing van artikelen met een extreem-rechtse teneur geheel tegen te houden.²⁵⁸ Brandsma hield in 1938-1939 een jaar lang college over ‘Het nationaal-socialisme wijsgeerig beschouwd’. Onder Duynstee’s leiding werd in 1939 door studenten een congres over ‘De rechtsopvatting van het nationaal-socialisme’ georganiseerd; in hetzelfde jaar werd, onder grote belangstelling, een studiedag gehouden over ‘het rassenvraagstuk’.

Kortom, mede dankzij de hoogleraren waren de studenten in staat zich goed op de hoogte te stellen van wat er op de politieke markt te koop was en welke kraampjes dienden te worden gemeden. “De gemiddelde student neemt een extremist niet au serieux”, zo heette het in de tweede helft van de jaren dertig.²⁵⁹ Geborneerdheid was daaraan overigens niet vreemd; met name de NSB werd als “platvloers heidendom” gezien. De wel politiek-geïnteresseerden bleken in staat een bezonnen oordeel te vormen, zoals de uitslag van een *Vox*-enquête uitwees, die was gehouden in november 1938, vlak na de Münchener conferentie waar Engeland en Frankrijk hadden moeten buigen voor Hitlers eisen ten aanzien van Tsjecho-Slowakije.²⁶⁰ De grote meerderheid van

257 ‘J’, ‘Stemmen van Nederlanders over de behandeling der Joden in Duitschland’, in: *Vox Carolina*, 9(1935-1936), nr. 13.

258 Waarschijnlijk vanwege de drukke werkzaamheden van Regout slipte er incidenteel nog wel iets tussendoor. In 1938 beëindigde Ben Overmaat een artikel over de Oostenrijkse Anschluss met de uitroep: “Heil Hitler!” Eerder had hij Hitler de “man in de hand van de Voorzienigheid” genoemd, “de woeste barbaar, die eindelijk en rücksichtslos opruiming houdt onder de laffe restanten van een kapotte cultuur: Feucht-wanger, Freud, Zweig, en de hele bende natuurverkrachters, woordverdraaiers, konkelars, kinderbeperkers, logemannen, communisten en bankjoden” (Ben Overmaat, ‘Brakkensteinsche Hypothesen’, in: *Vox Carolina*, 11[1937-1938], nr. 23). Latere artikelen van Overmaat werden wel door Regout gecensureerd of tegengehouden.

259 J. van Gorkum, ‘Studenten van heden’, in: *Vox Carolina*, 12(1938-1939), nr. 23.

260 ‘Politieke enquête. Het resultaat’, in: *Vox Carolina*, 12(1938-1939), nr. 13.

de 142 inzenders (op de toen 431 studenten) hield de vrede nog niet voor verzekerd en bleef Duitsland een “dreigend gevaar” vinden. In het algemeen steunde men Chamberlains *appeasement*-politiek. Een andere bron vermeldt dat de “geest van München” tot in de meidagen van 1940 in Nijmegen rondwaarde, dus ook nadat enkele tientallen studenten in september 1939 waren gemobiliseerd.²⁶¹

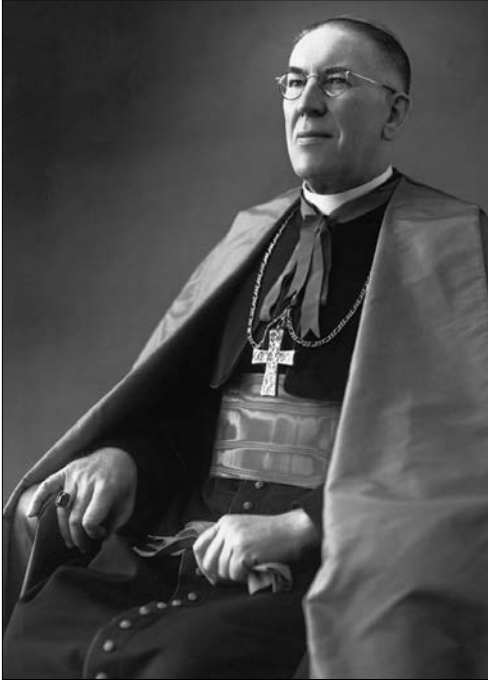
Tussen accommodatie en verzet

Het meest in het oog springende aspect van het bestuursbeleid van de Katholieke Universiteit jegens de bezetter en zijn handlangers was de voorzichtigheid waarmee werd gehandeld. Ervan overtuigd dat er in een genazificeerd Nederland geen plaats voor een universiteit op katholieke grondslag zou zijn ingeruimd, was het bestuur er alles aan gelegen uit het schootsveld te blijven, niet op te vallen, de bezetter niet onnodig voor het hoofd te stoten. De opheffing hing de universiteit gedurende de hele oorlog als het zwaard van Damocles boven haar hoofd. Aanvankelijk was lijdelijkheid, zelfs slaafsheid troef. Naarmate de jaren voorbijgingen en de maatregelen van de bezetter harder werden, dieper ingrepen en grotere morele problemen opwierpen, ging het bestuur fermer op zijn strepen staan – tot het in april 1943 de maat vol achtte. Maar ook toen trad men voorzichtig op. Meer dan ooit werd het beleid in de oorlogsjaren vorm gegeven door de aartsbisschop. Voor zaken die een snelle beoordeling vergden – en dat werden er gaandeweg steeds meer – was al in het begin van de bezetting besloten niet meer alle bestuursleden te raadplegen, maar ze primair aan de aartsbisschop over te laten. Dat juist De Jong, die in heel Nederland om zijn principiële opstelling jegens de bezetter werd hooggeacht, toen die functie bekleedde, is voor de Katholieke Universiteit van niet te overschatten betekenis geweest, hoewel daarbij moet worden aangetekend dat hij in 1943, toen het voor de universiteit erop of eronder was, belangrijke, zelfs onmisbare steun kreeg van de toenmalige rector Hermesdorf.

Ook bij het hoogerarencorps was een verschuivende houding waarneembaar. In het begin namen de professoren, evenals de meeste Nederlanders, een houding van accommodatie aan, nog versterkt door hun – enigszins wereldvreemde – traditie om vooral belang te hechten aan een ongestoorde voortzetting van de wetenschapsbeoefening. Ofschoon de oorlog zijn stempel op “de uiterlijke omstandigheden” drukte, was er “reden tot dankbaarheid en tot tevredenheid”, zo meende rector Kamphuisen na anderhalf jaar bezetting in september 1941.²⁶² De wetenschap had immers “rustig” kunnen doorgaan

261 Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOOD), Doc. II-811, M.M.L.G.M. Custers, ‘Nijmeegse Universiteit 1938-1945’. Het betreft een overzicht van de geschiedenis van de universiteit en alle betrokkenen, dat na de oorlog door Custers, een tijdens de bezettingsjaren in het verzet actieve student, is opgemaakt.

262 P.W. Kamphuisen, ‘De Katholieke Universiteit in 1940-1941’, in: *Jaarboek RKUN 1940-1941*, p. 275-276.

Aartsbisschop J. de Jong, voorzitter van de Sint Radboudstichting.

“met het zoeken naar de waarheid”. Kamphuisen beriep zich op – het apocriefe verhaal van – Archimedes, “den genialen mathematicus en mechanicus”, die tijdens de verovering van Syracuse door de Romeinen in 212 v. Chr. rustig met zijn studies doorging en, toen de Romeinse soldaten zijn woning binnendrongen om hem te vermoorden, alleen bezwaar maakte tegen het feit dat zij zijn cirkels en driehoeken door elkaar gooiden. Een dergelijke houding was te meer aanbevelenswaardig voor “onze Katholieke Universiteit, die met vast vertrouwen belijdt, dat God alleen regeert”.²⁶³

Ook de studenten namen na de Duitse inval zo goed en zo kwaad als het ging hun gewone levensstijl weer op, zij het dat zij zich jegens de bezetter iets vrijmoediger opstelden dan de meeste hoogleraren. Het hijsen van de Nederlandse driekleur op het Sociëteitsgebouw op 29 juni 1940 en het zingen van

²⁶³ Spreekt hieruit een naïeve onaantastbaarheid, zij kende ook grenzen. Op de vraag in een enquête van de Dienststelle des Reichskommissars of de hoogleraren bereid waren lezingen aan Duitse universiteiten te geven over de Nederlandse cultuur en wetenschap, antwoordden alle Nijmegenaren negatief, behalve Van Ginneken die kennelijk meende boven de partijen te staan (RIOD, HSSPF 32a, *Meldungen aus den Niederlanden*, 28 mei 1941).

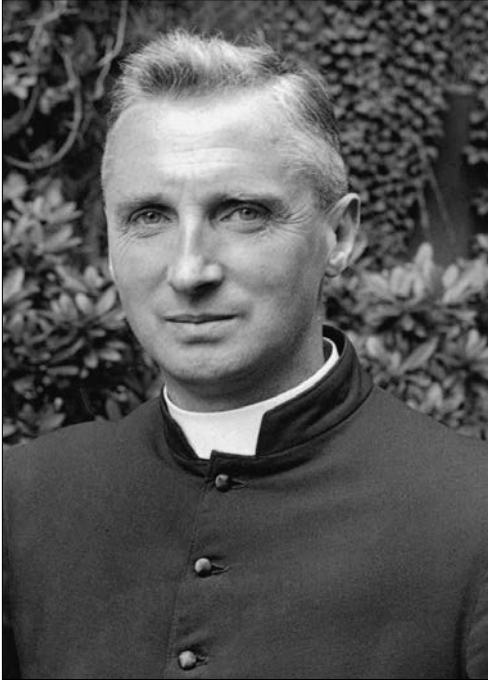
het Wilhelmus ter gelegenheid van de functie-aanvaarding van het Sociëteitsbestuur in september van dat jaar waren bijvoorbeeld kleine, maar “in die dagen veelzeggende”²⁶⁴ uitingen van vaderlandsliefde en van onvrede met de bezetting. Bovendien had een Nijmeegse delegatie in augustus een actief aandeel in de oprichting van de Nederlandse Studenten Federatie, een bundeling van alle studentenverenigingen die (tot de herfst van 1941 toen zij werd ontbonden) hét overlegorgaan werd voor de aan te nemen houding tegenover allerlei verordeningen van de bezetter. Die verbroedering met andere studenten – later zou ook bij de hoogleraren de interacademiale bedrijvigheid ten top stijgen – kan worden beschouwd als een bescheiden gunstig neveneffect van de oorlog. Een andere positieve bijwerking van de bezetting was de intensivering van het “saamhorigheidsbesef” tussen bestuur, hoogleraren en studenten in Nijmegen; men stond “nog meer aaneengesloten dan te voren, elkaar steunend en op elkaar vertrouwend”, zo meende Kamphuisen.²⁶⁵

De groei van het saamhorigheidsbesef en de passieve houding jegens de bezetter in dat eerste oorlogsjaar zijn heel wel te verklaren. Op het binnentrekken van Duitse soldaten in de vroege ochtend van 10 mei 1940 was vooral met verbazing gereageerd, maar een eerste confrontatie met de rauwe oorlogswerkelijkheid had al enkele dagen later plaats, toen bleek dat twee studenten en drie alumni waren gesneuveld op de Grebbeberg en dat bij ander geweld drie studenten waren omgekomen. Nog diezelfde meimaand werden de hoogleraren Dagens en Doyle Davidson opgepakt en geïnterneerd op grond van hun respectievelijk Franse en Engelse nationaliteit.²⁶⁶ Een maand later werden Brom, Hoogveld, Mulders en Regout plotseling gearresteerd en weggevoerd. Hun namen stonden op een door de Sicherheitsdienst opgemaakte lijst van geestverwanten van de Duitse jezuïet F. Muckermann, de drijvende kracht van de katholieke actie tegen het nationaal-socialisme in Duitsland. Sinds 1934, toen hij zijn geboorteland was ontvlucht, verkeerde Muckermann soms in Nederland – hij hield in die tijd overigens enkele lezingen aan de Katholieke Universiteit – en direct na de inval gingen de nazi's naar hem op zoek. De brute arrestatie van de hoogleraren, onderdeel van een golf van aanhoudingen in heel Nederland, maakten in Nijmegen diepe indruk; kort tevoren had de Reichskommissar A. Seyss-Inquart nog allerlei apaiserende geluiden aan de Nederlandse bevolking laten horen. Aartsbisschop De Jong protesteerde direct, doch Seyss-Inquart was niet te vermurwen. Pas toen het de Duitsers in augustus duidelijk werd dat het Muckermann-netwerk een hersenschim was, liet men Brom en Mulders gaan. Hoogveld werd nog vier maanden, onder erbarmelijke omstandigheden, in Emmerich vastgehouden. Eenmaal terug

²⁶⁴ RIOD, Doc. II-811, M.M.L.G.M. Custers, ‘Nijmeegse Universiteit 1938-1945’.

²⁶⁵ Kamphuisen, ‘De Katholieke Universiteit in 1940-1941’, p. 276.

²⁶⁶ Dagens mocht na de capitulatie van Frankrijk terugkeren naar zijn vaderland, terwijl Doyle Davidson tot het einde van de oorlog in Duitse gevangenschap bleef.

Prof. mr. dr. R.H.W. Regout SJ (1896–1942), hoogleraar volkenrecht en moderator van NSC Carolus Magnus.

was hij, geschokt en gebroken, niet meer in staat om te doceren. Regout keerde helemaal niet meer terug. De geziene hoogleraar-moderator, die in de eerste weken van de bezetting stad en land was afgereisd om eenieder die ervoor in aanmerking kwam te waarschuwen tegen een slappe houding, werd door de bezetter bijzonder gevaarlijk geacht, te meer daar hij in dezelfde tijd een ‘opruiend’ artikel in *Studiën* had gepubliceerd over de volkenrechtelijke positie van de Duitsers in Nederland.²⁶⁷ Ook enkele studenten werden gearresteerd, zoals in september Jo Cals, praeses van Carolus Magnus.²⁶⁸ Is het een wonder dat de schrik er bij de gehele universiteit vanaf het begin goed inzat?

De beruchte Ariërverklaring voor ambtenaren uit het najaar van 1940 werd door de hoogleraren, op aansporen van het College van Curatoren,²⁶⁹ zonder

²⁶⁷ Zie voor Regouts lotgevallen Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 132–136.

²⁶⁸ Aanleiding was een vechtpartij op de Sociëteit met een Duitse student die weigerde het Wilhelmus mee te zingen. Cals zat vier weken in hechtenis.

²⁶⁹ In het archief van Hermesdorf bevindt zich een exemplaar van een aan het voltallige universiteitspersoneel gezonden brief waarin werd aangezet de formulieren “zoo spoedig mogelijk” in te zenden; KDC, Archief Hermesdorf, 2, College van Curatoren aan Hermesdorf, 25-10-1940.

morren ondertekend. Daarmee vormde de universiteit geen uitzondering, maar dat deed zij wel toen even later de verordeningen tegen joodse hoogleraren afkwamen. In Nijmegen doceerden twee geleerden die naar nationaal-socialistische maatstaven joods waren, de moraaltheoloog Kors en de romanist Vidos. Om onduidelijke redenen, wellicht samenhangend met het feit hij een geestelijke was, liet men Kors ongemoeid, maar Vidos werd in november uit zijn functie ontheven. Anders dan in de meeste universiteitssteden gaf dat in Nijmegen geen aanleiding tot merkbaar protest. De gebeurtenissen aan bijvoorbeeld de Leidse universiteit gingen aan Nijmegen weliswaar niet geheel voorbij (zo werd de tekst van het beroemde college van R.P. Cleveringa naar aanleiding van het op handen zijnde ontslag van zijn collega E.M. Meijers onder de studenten verspreid), maar eigenlijk werd Vidos aan zijn lot overgelaten, een smet op het blazoen van de zorgzaamheid. In februari 1941 liet Seyss-Inquart aan de aartsbisschop weten dat Vidos als ontslagen moest worden beschouwd.²⁷⁰ De Sint Radboudstichting betaalde hem nog wel wachtgeld. Aanvankelijk kon Vidos in Nijmegen blijven, later dook hij in Hongarije onder, van waaruit hij eind 1945 terugkeerde.

Wellicht zag de aartsbisschop, die zeker niet van antisemitisme kon worden beticht, het zinloze van een protest in; wellicht ook bleef een reactie ten behoeve van Vidos uit, omdat De Jong in dezelfde tijd werd gekweld door andere zorgen. Het leven van de Katholieke Universiteit hing daadwerkelijk aan een zijden draadje, zo was begin november 1940 duidelijk geworden. H. Schwarz, hoofd van de Hauptabteilung Erziehung und Kirchen waaronder het hoger onderwijs ressorteerde, was, zonder dat hij zijn plannen aan de openbaarheid prijs gaf, voornemens de openbare universiteiten op termijn en geleidelijk te nazificeren (Leiden diende zelfs te worden omgevormd tot een 'Germaanse Universiteit'), terwijl de confessionele instellingen uiteindelijk geheel zouden moeten verdwijnen.²⁷¹ Hoewel het nooit tot een samenhangend beleid in die richting zou komen, werden nu en dan wel aanzetten gegeven. Het uitvoerend orgaan van Schwarz' ideeën was het in Apeldoorn gevestigde Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (weldra omgedoopt in Departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming), met de Duitsgezinde Amsterdamse hoogleraar J. van Dam als secretaris-generaal. In november 1940 liet Van Dam de bijzondere instellingen weten dat indien zij toekomstige hoogleraarbenoemingen niet vrijwillig ter goedkeuring aan zijn departement zouden voorleggen, een verordening dienaangaande zou volgen. Na aanvankelijke aarzeling, waaraan een einde kwam toen de Vrije Universiteit in dezen het voortouw nam, besloot de aartsbisschop om op principiële gronden niet aan de eis te voldoen. Vanaf december 1940 konden dus geen

²⁷⁰ SRS, KDC, 73, J. de Jong aan Vidos, 19 april 1941.

²⁷¹ Zie bijvoorbeeld: J. Bosmans, 'De academie in bezettingstijd', in: J. Bosmans e.a. (red.), *Tot hier en niet verder! De R.K. Universiteit in oorlogstijd* (Nijmegen 1993), p. 9.

hoogleraren meer worden benoemd, hetgeen niets anders betekende dan dat de universiteit, *ceteris paribus*, op termijn zou doodbloeden.

Daarbovenop had het Departement van Justitie in november de toestemming ingetrokken die de diocesane comités nodig hadden om ten behoeve van de universiteit geldinzamelingen te houden. Hier en daar waren de opbrengsten van plaatselijke collectes in beslag genomen. Vanzelfsprekend legde ook die maatregel een zware hypotheek op de toekomst van de universiteit. In het nauw gedreven, besloot de Sint Radboudstichting dan maar ieder jaar toestemming te vragen, zelfs toen de ‘Commissaris voor niet-economische Vereenigingen en Stichtingen’ begin 1941 een eenmalig bedrag van f 143.000 eiste ter dekking van “administratiekosten”.²⁷² Propaganda moest bovendien achterwege blijven. Wellicht mede daarom bereikten de opbrengsten in 1941 met f 111.000 een dieptepunt. Later in de oorlog bleek dat de universiteit toch op grote sympathie van het katholieke volk kon bogen; zo werd in 1943 f 235.000 ingezameld, een record.

De gevolgen van de Duitse verordening ten aanzien van de hoogleraarsbenoemingen en de weigering van de Sint Radboudstichting daaraan toe te geven, lieten zich goed voelen. In de jaren 1941-1943 overleden vijf hoogleraren (Brandsma, Franses,²⁷³ Van der Heijden, Hoogveld, Regout) en twee bereikten het emeritaat (Drerup en Raaijmakers). Om het onderwijs gaande te houden (er waren ook nog drie docenten langdurig in hechtenis, ondergedoken of in het buitenland, respectievelijk Doyle Davidson, Vidos en Dagens), moest volop worden geïmproviseerd. Zittende hoogleraren namen taken van uitgeschakelde collega’s waar; desgevraagd bleef Raaijmakers ook na zijn emeritaat actief; een reeks privaat-docenten werd toegelaten: J.G.A. Ros SJ (literatuurgeschiedenis van het Griekse proza), W. Plöchl (geschiedenis van het canonieke recht), B. Knipping OFM (iconografie van de middeleeuwen), A.M.J. Chorus (psychologie) en J.J.G. Prick (forensische psychiatrie);²⁷⁴ en tenslotte werd aan derden gevraagd tijdelijk onderwijs te verzorgen: J.J. Soons, leraar aan het St. Bonifatius-lyceum te Utrecht (Frans), P. Hoenen SJ, hoogleraar aan de Gregoriana te Rome (natuurfilosofie), P.N.U. Harting, hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam (oud- en middelengelse taal- en letterkunde).

272 Dat bedrag werd betaald “in de hoop, dat het bij deze eerste aderlating zal blijven” (KDC, SRS, 73, J. de Jong aan H.P.M. Steenberghe [administrateur van de Sint Radboudstichting], 22 maart 1941).

273 Franses heette “op zijn manier” een slachtoffer van de oorlog. Vreedzaam man als hij was, kon hij alles wat samenhang met de oorlog niet verwerken; hij raakte bedrukt, verloor zijn humeur en zijn werklust. Op een stralende zomerdag in september 1942 viel hij bij Wijchen op de Maasdijk zo maar dood van zijn fiets; zie *Neerlandia Seraphica*, 16(1942), p. 48.

274 De keuze van juist deze jonge geleerden was mede met het oog op de toekomst gedaan. Ros, Chorus en Prick zouden na de oorlog lector of hoogleraar worden.

Dat zelfs de oorlog het prestige-complex van de universiteit niet kon doen verdampen, bleek uit de discussie voorafgaand aan Hartings aanstelling tot waarnemer van Doyle Davidson. De Amsterdamse hoogleraar was in december 1940 de eerste niet-katholiek in de geschiedenis die achter een Nijmeegse kathedraal plaatsnam om onderwijs te verzorgen. Hij was voorgedragen door Pompen. Principiële bezwaren hadden de bisschoppen niet; het betrof immers een uit nood geboren, tijdelijke aangelegenheid en bovendien was het “Angelsaksisch” een “zuiver technisch, neutraal vak”. Spijtig was wel dat met de komst van Harting impliciet een “testimonium paupertatis” werd afgegeven; voor iedereen die het zien wilde, was het duidelijk dat de katholieken “in eigen kamp geen deskundige konden vinden”.²⁷⁵ Pompen en zijn faculteit achtten het daarentegen “een prachtgelegenheid om voor de oogen van Katholiek Nederland het nog altijd niet overbodige bewijs te leveren, dat de studie in Nijmegen op geen lager peil (stond) dan die van Amsterdam”.²⁷⁶ Harting zou zijn lessen tot in 1943 voortzetten.

Het geïmproviseerde bracht een zekere wanorde met zich mee en voor sommigen betekende het ook een enorme toename van de werkdruk. Diezelfde werkdruk was vanaf mei 1940 toch al hoger dan ooit tevoren. In de nerveuze eerste weken na de inval waren de colleges nog gestaakt, terwijl enkele gevorderde studenten gelegenheid was gegeven snel af te studeren. Vrij spoedig daarna hernam het academisch leven zijn gang en was alles weer “zoo normaal mogelijk geregeld”.²⁷⁷ Maar wat was normaal? In onzekerheid verkerend over de plannen van de bezetter ten aanzien van de universiteiten, zetten vele studenten zich plotseling serieus aan de studie, om zo snel mogelijk hun bul te bemachtigen. De statistieken vertonen in de zomermaanden van 1940 een opmerkelijke opleving van het aantal examens. In diezelfde zomer werden extra cursussen gegeven voor gedemobiliseerde studenten. Met ingang van het academisch jaar 1940-1941 steeg het aantal ingeschreven studenten zo maar met 42 procent tot 527; in de daaropvolgende jaren bedroegen de aantallen 634 en 639. De stijging werd hoofdzakelijk veroorzaakt door de ‘instituu-kaarhouders’ die zich in de herfst van 1940 massaal weer inschreven. Zelfs het aantal promoties, toch werk van langere adem, was in de oorlogsjaren gemiddeld hoger dan voorheen; in totaal werden tussen mei 1940 en april 1943 38 proefschriften verdedigd. Voorts vroegen aanzienlijke groepen studenten van andere universiteiten (veelal uit Leiden, waar de universiteit eind 1940 werd gesloten, maar ook uit Groningen en Amsterdam) permissie om in Nijmegen tentamens af te leggen.

²⁷⁵ KDC, SRS, 72, Sint Radboudstichting aan College van Curatoren, 11 december 1940.

²⁷⁶ KDC, SRS, 72, Faculteit der letteren en wijsbegeerte aan Sint Radboudstichting, 10 september 1940.

²⁷⁷ KDC, SRS, 71, H. de Jong aan J. de Jong, 22 mei 1940.

Naast arrestaties en verordeningen waren er in het academisch jaar 1940–1941 nog andere, kleinere geschilpunten die de vijandelijke gevoelens tussen universiteit en bezetter versterkten. Zo verwijderde de Sicherheitsdienst in november 1940 een aantal boeken uit de bibliotheek, zogenaamde “anti-Duitse” werken alsmede een collectie literatuur over seksuele onderwerpen.²⁷⁸ Van groot belang was die ingreep niet, maar zij bracht de beknotte vrijheid van de universiteit des te duidelijker aan het licht. In maart 1941 ontving rector Duynstee van Van Dam de opdracht om studenten te verbieden in de universiteitsgebouwen gekleed te gaan “in de uniform of in gedeelten van de uniform van een Nederlandsche politieke partij” (daarbij werd bedoeld op het dragen van het teken van de in Nijmegen populaire Nederlandse Unie).²⁷⁹ Duynstee, die al in september van het voorafgaande jaar op eigen gezag “iedere uiting op politiek gebied” had verboden, maakte Van Dams bericht *ad valvas* bekend, maar niet zonder de toevoeging, dat het dragen van “insignes van eenige politieke richting” tot het verleden diende te behoren. De goede verstaander wist dat dit rechtstreeks tegen mogelijke NSB-sympathisanten was gericht.²⁸⁰

Aan Duynstee’s rectoraat kwam in april 1941 een vroegtijdig einde toen de bezetter verordonneerde dat geestelijken niet langer aan het hoofd van onderwijsinstellingen mochten staan. De Sint Radboudstichting reageerde traditiegetrouw behoedzaam en sputterde nauwelijks tegen. Een probleem was wel dat uitgerekend Baader krachtens het Reglement – hij was de oudste assessor – de waarneming van het rectoraat op zijn schouders kreeg. Zijn positie werd echter binnen de kortste keren onhoudbaar; zowel de Senaat als de studenten negeerden hem volledig. Op aandringen van een senaatsdelegatie werd Baader op 3 juni alweer vervangen door de tweede assessor, Kamphuisen. In ander verband is er al op gewezen dat deze jurist een allesbehalve gezeglijk man was. Wat dat aangaat was hij de perfecte vertolker van de geleidelijk gegroeide weerzin van de universiteitsgemeenschap jegens de handelingen van de bezetter en de ontlukende passieve verzetshouding die daarvan het gevolg was. Met enige bluf weigerde Kamphuisen bijvoorbeeld in de zomer van 1941 het geëiste adressenbestand van de studenten aan de bezetter te overhandigen. In plaats daarvan liet hij het ‘verdwijnen’ in de aartsbisschoppelijke kluis in Utrecht.²⁸¹

278 Die collectie, waarin zich enkele waardevolle criminologische boeken bevonden, stond overigens “op last van den Bibliothecaris” toch al “achter slot en grendel” (CvC, i.s., K. Smits (waarnemend bibliothecaris) aan het College van Curatoren, 12 november 1940).

279 AS, Correspondentie rectoraat 1942–1945, Van Dam aan de rector magnificus, 21 maart 1941.

280 RIOD, Doc. 11–811, M.M.L.G.M. Custers, ‘Nijmeegse Universiteit 1938–1945’.

281 Twee jaar later bleek pas het echte nut van deze verdwijningstruc. In april 1943 wilden de Duitsers alle adressen van de studenten achterhalen en namen de cartotheek in

De Sint Radboudstichting had oorspronkelijk het plan om Kamphuisen tot september 1942 als rector te handhaven, maar onder Duitse druk moest hij zijn ambtsketen in september 1941 alweer inleveren.²⁸² Als onderdeel van zijn streven om het openbare leven te nazificeren had de bezetter even tevoren geëist dat voortaan ook elke aanstelling van een nieuwe rector aan hem ter goedkeuring werd voorgelegd. Zijn politiek leek te slagen: aan enkele universiteiten en hogescholen werd het rectoraat spoedig bekleed door een Duitse marionet. Opvallend genoeg werd de Nijmeegse universiteit wat dit betreft met rust gelaten. Kamphuisen mocht dan wel niet aanblijven, maar tot grote verbazing van aartsbisschop De Jong – die vreesde met Baader te zullen worden opgescheept – gingen de autoriteiten accoord met de benoeming van Rutten tot rector.

De psycholoog Rutten heeft zijn rectoraat met tegenzin uitgeoefend. Niet alleen omdat hij als eerste publieke vertegenwoordiger van de universiteit nu eenmaal aan allerlei gevaren bloot stond, in die donkere dagen moest hij beslissingen nemen van een gehalte zo zwaar dat hij, gezagvoerder voor één jaar, er niet tegen was opgewassen. Rutten kon en wilde geen grote verantwoordelijkheid nemen, met als gevolg dat het reilen en zeilen van de universiteit in 1941-1942 nog meer onder aartsbisschoppelijke invloed kwam te staan. Een voorbeeld waren de perikelen rondom de wens van de NSB om de universiteitsgebouwen te beplakken met 'reclame-biljetten'. In februari 1942 verschenen twee geüniformeerde NSB'ers onaangekondigd ten kantore van Rutten met de botte mededeling dat zulk propagandamateriaal binnenkort zou worden aangebracht. Nog dezelfde dag bracht de rector het curatorium van het voorval op de hoogte, dat op zijn beurt onmiddellijk het oordeel "in deze gewichtige zaak" aan de aartsbisschop vroeg. Na enige twijfel – er stonden grote belangen op het spel, de kwestie was ook actueel aan de middelbare scholen – kwam De Jong tot de slotsom dat geen medewerking mocht worden verleend. Sterker, indien NSB-affiches werden opgehangen, dan moest Rutten ze zo nodig eigenhandig verwijderen en als ze opnieuw werden opgehangen, ze ook opnieuw verwijderen. Zo ver zou het tot opluchting van Rutten overigens niet komen; de NSB ging een prestigestrijd uit de weg.

Met een zucht van verlichting over het feit dat zijn taak erop zat, deelde Rutten in september 1942, in navolging van zijn voorganger Kamphuisen, mee dat "het voornaamste is, dat het werk van iedere dag gewoon is doorgegaan".²⁸³ Het gebruik van dergelijke geruststellende zinsneden, hoe begrijpe-

beslag. De pedel en de administrateur van het College van Curatoren deden net alsof hun neus bloedde, door te beweren dat de cartotheek alle informatie bevatte waarover de universiteit beschikte.

²⁸² Van Dam deelde de bisschoppen botweg mede dat de Duitse autoriteiten niet wilden dat Kamphuisen voor 1941-1942 werd benoemd; KDC, SRS, 102, Van Dam aan de Sint Radboudstichting, 21 juli 1941.

Prof.dr. Titus Brandsma O.Carm. (1881-1942), hoogleraar geschiedenis der wijsbegeerte en mystiek.

lijk ook (de bezetter luisterde en las immers mee), had langzamerhand elke grond verloren. Zo had de universiteit eerder in 1942 een keiharde klap gekregen met het verlies van Brandsma. Ogepakt in januari – aanleiding was zijn samen met de aartsbisschop geschreven aanbeveling aan de katholieke pers om geen NSB-advertenties te plaatsen – was Brandsma, die al jaren in Berlijn te boek stond als ‘de hooggeleerde jodenvriend’, in juli onder de meest afschuwelijke omstandigheden in Dachau aan zijn einde gekomen.²⁸⁴ In diezelfde maand was de nooit meer van zijn gevangenschap herstelde Hoogveld overleden. Ook op ander vlak was de repressie van de bezetter meer en meer voelbaar geweest. In september 1941 trachtte hij voor het eerst – en voor het laatst – inhoudelijk vat te krijgen op het onderwijs. Het College van Curatoren ont-

283 F.J.Th. Rutten, ‘De Katholieke Universiteit in 1941-1942’, in: *Jaarboek RKUN 1941-1942*, p. 47.

284 Over Brandsma is sinds de oorlog een enorme hoeveelheid literatuur verschenen. Het meest bekend is de biografie van H.W.F. Aukes, *Het leven van Titus Brandsma*, Utrecht 1961. Een mede daarop gebaseerde kortere – maar ontroerende – weergave van Brandsma’s lotgevallen biedt L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, dl. 5 (’s-Gravenhage 1974), p. 747-759.

ving een schrijven van Van Dam, waarin werd gesteld dat de studie in het staatsrecht “aan de huidige omstandigheden” diende te worden aangepast. In cryptische termen (“de betrokken docenten zullen zich wel realiseren wat ik bedoel”) gaf Van Dam te kennen dat de algemene staatsleer in deze tijd, “waarin zich op het gebied van de rechtsvorming veranderingen opdringen”, prioriteit moest krijgen ten koste van het positief Nederlands recht.²⁸⁵ De betreffende hoogleeraar, Kamphuisen, had geen moeite Van Dams bedoelingen juist te interpreteren. “Men zal wel niet mistasten, indien men dit aldus leest, dat bijzondere aandacht gevraagd wordt voor de fascistische en nationaal-socialistische staatsleer en voor de rechtsvorming in de totalitaire staten”. Daarvoor zou Kamphuisen zich niet lenen: “het is (...) uiteraard uitgesloten, dat van de Nijmeegsche Katheder leerstellingen zouden worden verkondigd, welke in strijd zijn met de Katholieke geloofs- en zedenleer”, zo schreef hij aan de curatoren en zo werd ook aan Van Dam geantwoord.²⁸⁶ Daarna werd nooit meer iets van de zaak vernomen.

Gedurende Ruttens rectoraat was de aandacht van de bezetter zich meer gaan richten op de studenten. In de vroege herfst van 1941 werd de *Vox Carolina* op last van de Duitse autoriteiten opgeheven. Vervolgens werd in oktober bekend gemaakt dat joden geen lid meer mochten zijn van niet-economische verenigingen, waaronder ook de studentencorpora vielen. Dat bericht was voor vrijwel alle Nederlandse corpora aanleiding zichzelf te ontbinden. Carolus Magnus was een uitzondering; het had geen joodse leden en bleef, na er lang over gedebatteerd te hebben, bestaan, zij het voor even. In februari 1942 gelastte de politie dat het bordje ‘Verboden voor Joden’ op de voorgevel van de Sociëteit moest worden opgehangen.²⁸⁷ De corpssenaat vond dat niet kies en overwoog een demonstratieve optocht naar het politiebureau te houden. Zekerheidshalve werd eerst de rector verwittigd. Voorzichtig als Rutten was – in een eerste reactie wilde hij aan de eis van de politie gehoor geven – raadpleegde hij op zijn beurt de aartsbisschop. Die liet er echter geen twijfel over bestaan dat aan het ophangen van de bordjes, deze “openlijke uiting van een principieel anti-semitisme”, niet mocht worden meegewerkt.²⁸⁸ De studenten, die zich dus door het hoogste universitaire en ethische gezag gesteund wisten, besloten daarop veiligheidshalve de Sociëteit voor onbepaalde tijd te sluiten. Enige maanden later werd Carolus Magnus op last van de Duitsers definitief ontbonden. Het Sociëteitsgebouw werd door de politie verzegeld en door de Wehrmacht gevorderd. Dat weerhield de studenten er niet van het

285 CvC, i.s., Van Dam aan het College van Curatoren, 26 september 1941.

286 CvC, i.s., Kamphuisen aan het College van Curatoren, 7 november 1941.

287 Er hing al sinds een jaar een dergelijk bordje bij de zij-ingang, zodat het vanaf de Oranjesingel niet zichtbaar was (J.M. Snoek, ‘De bisschoppen en de bordjes “Verboden voor Joden”’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 20[1990], p. 153).

288 AS, Correspondentie rectoraat, De Jong aan Rutten, 7 maart 1942.

verenigingsleven clandestien in alle hevigheid voort te zetten in de disputen en onderafdelingen.

265

De loyaliteitsverklaring: "zijn of niet zijn"

De latente frictie tussen de Nederlandse universiteiten en de bezetter kwam in de eerste maanden van 1943 tot een ontlading in de gebeurtenissen rond de zogenaamde loyaliteitsverklaring, die voor de bezetter uitliepen op een "deerlijk fiasco".²⁸⁹ Evenmin als de Ariërverklaring voor de hoogleraren was de loyaliteitsverklaring voor de studenten een onderdeel van een bewuste politiek aangaande het hoger onderwijs. De loyaliteitsverklaring vond een oorsprong in de Duitse behoefte aan arbeidskrachten, maar was, toen zij ten tonele kwam, er mede op gericht de rust aan de universiteiten te doen terugkeren.²⁹⁰ Uit de lange voorgeschiedenis worden hier slechts twee feiten vermeld. In april 1942 was een verordening uitgegaan die zei dat aankomende eerstejaars studenten die voor 1 juni van dat jaar achttien jaar waren geworden pas aan de universiteiten mochten worden ingeschreven wanneer zij de zogenaamde 'arbeidsdienstplicht' hadden vervuld. De bisschoppen hadden de deelname aan die arbeidsdienst, een soort dienstplicht zonder wapenen die mede werd gebruikt om de nationaal-socialistische ideologie te propageren, nog diezelfde maand in een herderlijk schrijven op morele gronden veroordeeld.²⁹¹

Was die veroordeling op zichzelf van groot belang, zij speelde ook een rol in de benoeming van de nieuwe rector. In augustus 1942 gaf een ondergeschikte van Van Dam, de Chef Hoger Onderwijs jhr. L.P.D. op ten Noort, bij een bezoek aan Nijmegen aan rector Rutten en kandidaat-rector de jurist Hermesdorf te kennen dat het Departement de kandidatuur van Hermesdorf slechts onder condities aan de Duitsers wilde voorleggen. De universiteit zou eerst de toezegging moeten doen haar medewerking te verlenen aan de verordening betreffende de arbeidsdienst.²⁹² Maar de Sint Radboudstichting gaf geen krimp. Achter de schermen ontstond een prestigestrijd tussen Departement en universiteit, waarin beide, al was het maar om gezichtsverlies te voorkomen, geen concessies deden. In december kwam er plotseling een einde aan: Hermesdorf werd tot rector benoemd zonder dat de Sint Radboudstichting had gebogen.²⁹³

289 De Jong, *Het Koninkrijk*, dl. 7 ('s-Gravenhage 1976), p. 563.

290 J.C.H. Blom, 'Verzet als norm', in: *Maatstaf*, 34(1986), p. 22.

291 Vergelijk Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 183-184.

292 SRS, 102, Rutten aan J. de Jong, 25 augustus 1942.

293 De universiteit had in september 1942 zelfs "een belangrijk aantal" clandestiene abiturienten de gelegenheid gegeven hun studies aan te vangen. Eerder had zij ouderejaars studenten gesteund bij hun wervingsactiviteiten op middelbare scholen in de provincie. Eindexamenkandidaten werden aangemoedigd de arbeidsdienst te ontduiken; zij zouden ongestoord in Nijmegen kunnen gaan studeren (R10D, Doc. II-811, M.M.L.G.M. Custers, 'Nijmeegse Universiteit 1938-1945').

Het Departement was niet zonder reden overstag gegaan. Sinds september werd het rectoraat opnieuw door Kamphuisen waargenomen. Op 8 december ontving hij, zoals al zijn collega-rectoren, een telegram van Van Dam, waarin werd gesteld dat op last van het Reichskommissariat nog voor het einde van het jaar ongeveer de helft van de Nederlandse studenten in het kader van de Arbeitseinsatz voor een periode van twaalf maanden naar Duitsland zou moeten vertrekken. Tijdens een daags daarna in Amsterdam gehouden spoedbeeraad van alle rectores magnifici eiste Van Dam bovendien de medewerking van de universiteitsbesturen: zij zouden het naam- en adressenmateriaal van hun studenten moeten afstaan. Maar Van Dam stuitte op – wellicht onverwachte – tegenwerking. Iedere rector, op de Groningse na, weigerde een toezegging te doen. Kamphuisen vond, blijkens zijn eigen aantekeningen van de bespreking, het gehele plan “onaanvaardbaar”. Zonder omslag had hij Van Dam gewezen op de omstandigheid dat de Nijmeegse universiteit een bijzondere instelling was en zodoende van dit soort ingrepen diende te worden gevrijwaard.²⁹⁴ Vermoedelijk is Van Dam door deze onwillige houding van Kamphuisen zo geïrriteerd geraakt dat hij meteen de benoeming van Hermesdorf begon te bevorderen. Reeds twee dagen later immers, op 11 december, was Hermesdorf rector.

Als Van Dam had verwacht dat Hermesdorf een plooibaarder figuur was, dan kwam hij van een koude kermis thuis. Een van Hermesdorfs eerste daden als rector was het prepareren van een telegram aan Van Dam met daarin de bevestiging dat de Katholieke Universiteit weigerde aan de Duitse plannen mee te werken.²⁹⁵ Hij zou het echter niet hoeven te versturen. De Raad van Negen, de illegale voortzetting van de Nederlandse Studenten Federatie en het landelijke overlegorgaan dat nauw gelieerd was met studentenverzetsblad *De Geus*, had, nadat hij op of vlak na de achtste december lucht had gekregen van de oekaze van het Reichskommissariat, de studenten onmiddellijk van de inhoud op de hoogte gesteld. Het dreigende gevaar zorgde in alle universiteitssteden voor grote opschudding: in Utrecht staken studenten de administratie in brand en onder andere in Nijmegen braken spontane stakingen uit. Sommige universiteiten vervroegden snel hun kerstvakantie om razzia's tegen te gaan. Het Reichskommissariat, dat een dergelijke reactie niet had zien aankomen, trok daarop in de tweede week van december schielijk zijn plan weer in. Hermesdorfs telegram aan Van Dam werd aldus door de feiten achterhaald.

Ofschoon in januari de colleges overal weer werden hervat, bleef de toestand nerveus. Zo werden in Utrecht en Wageningen bij plotselinge invallen

²⁹⁴ AS, Correspondentie rectoraat 1942-1945, Aantekeningen Kamphuisen bij bespreking te Amsterdam met andere rectores en Van Dam, z.d. (9 december 1942).

²⁹⁵ AS, Correspondentie rectoraat 1942-1945, Hermesdorf aan Van Dam (klad), 11 december 1942.

door de Sicherheitspolizei enkele studenten gearresteerd. In Nijmegen heerste in die dagen bovendien verslagenheid omdat het bericht was ontvangen dat Regout na een lange lijdensweg in december in Dachau van uitputting was gestorven. Veel tijd tot bezinning werd de universitaire gemeenschap niet gegund. In de aanslag op de Nederlandse generaal H.A. Seyffardt, een nationaal-socialist, op 6 februari, vond de bezetter een aanleiding tot het houden van een golf van razzia's onder de studenten in Amsterdam, Utrecht, Delft en Wageningen. Zo'n zeshonderd jongelieden werden op zaterdag 7 februari uit de collegezalen en andere universiteitsgebouwen gehaald om naar het concentratiekamp in Vught te worden vervoerd. Nijmegen bleef van een klopjacht gevrijwaard, maar ook daar heerste grote onrust, zeker na de arrestatie op het station van de vice-praeses van het Corps, jhr. P.L.E. van der Maesen de Sombreff op 9 februari. De Raad van Negen, waarin de Nijmeegse afgevaardigde J.F.H.M. baron van Hövell van Wezefeld en Westervliet (sinds september praeses van het illegale Carolus Magnus) een actieve rol speelde, besloot de studenten aan te zetten tot een staking, niet alleen uit protest tegen de arrestaties, maar ook als veiligheidsmaatregel. In Nijmegen werd iedereen aangeraaden de stad te verlaten. De studenten hadden behoefte aan morele ruggesteun en ontvingen die: de Senaat besloot met ingang van 10 februari geen colleges meer te geven.²⁹⁶ De tentamens en examens zouden wel doorgang vinden, maar alleen als de studenten erom vroegen. Achteraf zou Hermesdorf zeggen dat de studenten "er recht op hadden te weten, dat zij niet alleen stonden".²⁹⁷

Voor de meeste studenten volgde een periode van gespannen afwachten in het ouderlijk huis, maar er werd ook veel gereisd en vergaderd. Velen begonnen met het treffen van 'duik'-voorbereidingen; verwacht werd dat de Duitsers hun Arbeitseinsatz-plannen alsnog zouden doorzetten. En dat zou inderdaad gebeuren. Begin maart 1943 ontving Van Dam uit Berlijn de opdracht om een *numerus fixus* in te voeren in combinatie met de verplichting voor elke student tot tekening van een verklaring van loyaliteit jegens de bezetter. Zij had de volgende inhoud:

"Ondergetekende ... geboren ... te ... wonende ... verklaart hiermede plichtig, dat hij de in het bezette Nederlandsche gebied geldende wetten, verordeningen en andere beschikkingen naar eer en geweten zal nakomen en zich zal onthouden van iedere tegen het Duitsche Rijk, de Duitsche weermacht, of de Nederlandsche autoriteiten gerichte handeling, zoomede

²⁹⁶ De Senaat kreeg hiervoor de volledige steun van de Sint Radboudstichting. Voorts werd de Senaat medegedeeld dat indien andere universiteiten tot protestmaatregelen overgingen, Nijmegen zich daarbij zou moeten aansluiten (KDC, SRS, 77, Sint Radboudstichting aan Senaat, 18 februari 1943).

²⁹⁷ B.H.D. Hermesdorf, 'De Katholieke Universiteit in 1942-1943', in: *Jaarboek RKUN 1942-1946*, p. 55.

van handelingen of gedragingen welke de openbare orde aan de inrichtingen van hooger onderwijs, gezien de vigeerende omstandigheden, in gevaar brengen”.

Tekende men niet, dan zou men de studie moeten staken en op transport naar Duitsland worden gezet. Op 4 maart stelde Van Dam enkele vertegenwoordigers van de bijzondere universiteiten en hogescholen van een en ander op de hoogte in een “vertrouwelijk gesprek”. Universiteiten die niet aan de uitvoering van dit plan zouden meewerken, werd opheffing in het vooruitzicht gesteld.

Dat dreigement was voor de vertegenwoordiger van de Nijmeegse universiteit, secretaris De Jong, aanleiding om aan zijn naamgenoot de aartsbisschop te rapporteren, dat, ofschoon hij natuurlijk niet enthousiast was over de verordening, “wij ze moeten aanvaarden, dat kán niet anders”.²⁹⁸ De voorzitter van de Sint Radboudstichting stond voor een moeilijk vraagstuk. Een katholiek student kon de loyaliteitsverklaring in “eer en geweten” niet tekenen, was het dan voor de universiteit moreel verantwoord om mee te werken aan de uitvoering van de Duitse plannen? De Jong was geneigd die vraag met ‘neen’ te beantwoorden, maar dan kwam het voortbestaan van de universiteit op losse schroeven te staan. “Het gaat om haar zijn of niet zijn”, zo vatte hij het probleem samen. Na enkele dagen in tweestrijd te hebben verkeerd wendde hij, de personificatie van het hoogste morele gezag in katholiek Nederland, zich tenslotte tot Hermesdorf. De Jong verzekerde dat hij de “grootste waarde” zou hechten aan het oordeel van de Senaat.²⁹⁹

Die consultatie bleef voor de nabije toekomst van de universiteit niet zonder gevolgen. De vergadering van “de Nederlandse leden van professoren-corps” (Baader was niet uitgenodigd) op 12 maart, nog voorafgaand aan de officiële aankondiging van de loyaliteitsverklaring die de volgende dag plaats had, was in grote meerderheid van oordeel dat de Katholieke Universiteit “onmogelijk” kon meewerken.³⁰⁰ Dit standpunt werd de komende, tumultueuze maand, de verklaring zou voor de tiende april moeten worden getekend, niet meer losgelaten. Hermesdorf (en zijn rechterhand de historicus Cornelissen, secretaris van de Senaat en Nijmeegs vertegenwoordiger in het nationale ‘hooglerarenverzet’) voerde in deze periode intensief overleg, zowel met Van Dam (die hij – tezamen met enkele andere rectores – probeerde te bewegen de tekst van de loyaliteitsverklaring zodanig aan te passen dat hij wel acceptabel werd), zijn collega-rectores (hetgeen geen sinecure was, omdat, zoals gezegd,

²⁹⁸ AS, Correspondentie rectoraat 1942-1945, Aantekeningen De Jong bij bespreking op het Departement, 5 maart 1943 (bijlage bij brief aartsbisschop De Jong aan Hermesdorf, 8 maart 1943).

²⁹⁹ J. de Jong aan Hermesdorf, 8 maart 1943, in: *Documentenboek*, p. 235-236.

³⁰⁰ Hermesdorf aan De Jong, 12 maart 1943, in: *Documentenboek*, p. 236-237.

Rector magnificus prof.mr. B.H.D. Hermesdorf (rector 1942-1945), naast hem zijn opvolger prof.dr. J.D.M. Cornelissen, geheel links en rechts respectievelijk prof.dr. F.J.Th. Rutten en prof.mag.dr. G.P. Kreling OP, die beiden in de eerste oorlogsjaren het rectoraat vervulden.

enkelen op de hand van de bezetter waren³⁰¹), als met de universitaire instanties, Senaat, College van Curatoren en Sint Radboudstichting. Het vergde een bijzonder diplomatiek talent om tussen al deze krachten te laveren, de koers recht te houden en de principes niet uit het oog te verliezen. Het belangrijkste resultaat van Hermesdorfs inspanningen was het op 8 april in zijn en Cornelissens aanwezigheid genomen besluit van de Sint Radboudstichting om de loyaliteitsverklaring niet aan de studenten voor te leggen. De rector had inmiddels uit Apeldoorn 800 exemplaren ontvangen, maar die bleven achter slot en grendel bewaard.

Nijmegen was daarmee de enige universiteit die zo'n drastische maatregel trof; andere instellingen legden de loyaliteitsverklaring wel voor, de meeste met het advies niet te tekenen. Het percentage ondertekenaars was in het algemeen laag, met name aan de confessionele instellingen. Volgens L. de Jong

301 In een rapport handelend over de "politische Beurteilung der Rektoren der niederländischen Hochschulen" dat in maart 1943 ten behoeve van de Generalkommissar für Verwaltung und Justiz F. Wimmer werd opgesteld, waren de Nederlandse rectores verdeeld in vier categorieën. Lid van de NSB was er één, "auf dem Boden der Neuordnung" waren er drie, "tragbar" waren er vijf; de enige in de categorie "unbekannt" was Hermesdorf (RIOD, 20.10.3a, 071739, Politische Beurteilung der Rektoren der niederländischen Hochschulen, 19 maart 1943).

tekende in Delft 25,6 procent, in Wageningen 14,6 procent, in Rotterdam 11,7 procent, in Amsterdam (Gemeente Universiteit) 17,5 procent, in Utrecht 12,6 procent, in Groningen 9,3 procent, in Tilburg 2,2 procent, aan de Vrije Universiteit 1,1 procent.³⁰² De Nijmeegse student die per se zijn handtekening onder de gewraakte verklaring wilde zetten, kon naar het Departement in Apeldoorn afreizen, maar vrijwel niemand ging daartoe over (er was sprake van 0,3 procent op een totaal van 639 studenten, hetgeen neerkomt op twee ondertekenaars). Het opmerkelijke optreden van de Senaat en de Sint Radboudstichting moet worden beschouwd in het licht van de traditionele drang tot bescherming, tot bevoogding van de studenten. De hoogleraren en de bisschoppen brachten op die gedenkwaardige achtste april immers een abrupt einde aan het dilemma waarvoor de studenten op 13 maart waren geplaatst. De commotie rond de loyaliteitsverklaring was sindsdien uitgegroeid tot een publieke krachtmeting tussen bezetter en universiteiten. De minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van de Nederlandse regering in ballingschap, Bolkestein, keurde vanuit Londen over de radio het tekenen scherp af, terwijl de in december 1942 door Hitler tot ‘Leider van het Nederlandse Volk’ gebombardeerde Mussert via allerhande media opriep wél te tekenen. Er waren onder studenten hevige debatten gevoerd. De Raad van Negen had bijvoorbeeld zogenaamde ‘omkletsplougen’ het land ingestuurd, die zich inzetten om voorstanders te bekeren en weifelaars voor ondertekening te behoeden. Ook waren diverse studenten in hun nood te rade gegaan bij aartsbisschop De Jong. Hij en de Senaat maakten op 8 april aan alle twijfel een einde en gaven voor iedereen tegelijk antwoord.

De dramatische consequentie van die beslissing was de stopzetting van de universitaire activiteiten. Op de “kortste Senaatsvergadering ooit in Nijmegen gehouden” van vrijdag 9 april, werd het besluit daartoe door de gehele Senaat (met uitzondering van Baader) met applaus begroet.³⁰³ Jarenlang was men bevreesd geweest voor ontmanteling van de universiteit door de bezetter, nu ging men zelf tot voorlopige sluiting over om een definitieve op last van de bezetter voor te zijn. Hermesdorf prikte het bericht dienaangaande eigenhandig op zaterdag 10 april in de hal van het hoofdgebouw op. Teleurgesteld was hij alleen over het feit dat de bisschoppen weigerden om de principiële bezwaren tegen de loyaliteitsverklaring officieel aan de bezetter bekend te maken. Het episcopaat vond nog altijd dat daaraan onnodige risico’s kleefden.

Aan de vooravond van de sluiting leek het hoofdgebouw aan het Keizer Karelplein, in de woorden van de rector, “plotseling herschapen te zijn in een zoemenden bijenkorf”.³⁰⁴ Studenten probeerden nog gauw op de valreep een tentamen of examen te halen; dag in dag uit, tot in de late avonduren, werd

302 De Jong, *Het Koninkrijk*, dl. 6 (’s-Gravenhage 1975), p. 757.

303 R10D, Doc. II-811, M.M.L.G.M. Custers, ‘Nijmeegse Universiteit 1938-1945’.

304 Hermesdorf, ‘De Katholieke Universiteit in 1942-1943’, p. 56.

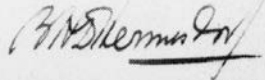
BEKENDMAKING .

Het Bestuur der Sint Radboudstichting, van oordeel, dat de R.K. Universiteit aan de uitvoering van art. 2 van het Besluit van den Heer Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming van 10 Maart 1943 (nr 28) op principieele gronden niet kan medswerken, heeft bepaald, dat de "verklaring"-formulieren vanwege de Universiteit niet aan de studenten zullen worden toegezonden noch bij den rector geteekend kunnen worden ingeleverd.

Voorts heeft het Bestuur zich, nu de "verklaring" niet is gewijzigd, op principieele gronden gedwongen gezien te gelasten - geheel in overeenstemming met het gevoelen van den Senaat - met ingang van 11 April 1943 tot nader order geen colleges te geven, geen examens of tentamens af te nemen noch promoties te doen plaats hebben.

Nijmegen, 9 April 1943

De Rector Magnificus,

De rector magnificus maakt de sluiting van de universiteit bekend, 9 april 1943.

geëxamineerd. Daarna trad de definitieve stilte in, vrijwel elke student had de stad verlaten. Op 5 mei tenslotte viel de bijl. In de avondbladen en via de radio werd bekend gemaakt dat alle mannelijke niet-tekenaars zich de volgende dag bij de commandanten van de Sicherungsbereiche dienden te melden. Eens te meer geraakten vele studenten in moreel conflict. De bezetter dreigde bijvoorbeeld bij niet-opdagen met represailles tegen de ouders; pas achteraf zou blijken dat dat een papieren tijger was. Uiteindelijk durfden 83 Nijmegenaren (13 procent van het totaal, ver onder het landelijk gemiddelde van 40 procent) het niet aan om te weigeren op het appèl te verschijnen; zes werden overigens afgekeurd voor de Arbeitseinsatz, twee ontvluchtten direct. De Ommengangers (naar het Overijsselse dorp waar zich het verzamelkamp bevond) werden aanvankelijk door andere studenten als slappelingen beschouwd, maar dat was een al te snel en gemakkelijk geveld oordeel dat geen rekening hield met per-

soonlijke omstandigheden. Spoedig bleek bovendien dat het lot van de Ommengangers niet benijdenswaardig was. Zij werden op transport naar Duitsland gezet, ondergebracht in primitieve barakkenkampen en de fabrieken ingestuurd. De berichten die Hermesdorf daarover bereikten, logen er niet om.³⁰⁵ Na verloop van tijd ging hun toestand verder achteruit ten gevolge van bombardementen, langere werktijden, een slechtere voedselvoorziening. Niet voor niets trachtte menigeen clandestien naar Nederland terug te keren; ongeveer tweederde van het totaal slaagde daarin.³⁰⁶ Voor de in Nederland achtergeblevenen resteerde niets anders dan ‘de duik’. Naar schatting 68 Nijmegenaren kwamen in de illegaliteit terecht, waarvan 39 “zwaar”.³⁰⁷ Een betere illustratie van het fiasco van de loyaliteitsverklaring is er niet. Tot mei 1943 was slechts een enkele student bij *het* verzet betrokken en richtte het gros zich slechts tegen verordeningen die de universiteit en henzelf aangingen. Daarna gingen velen ondergronds en hielden zich spoedig bezig met verzetsactiviteiten van andere orde. Ook enkele Nijmeegse studenten moesten dat bekopen met de dood.³⁰⁸

“Verlatenheid, bezinning en wachten op de bevrijding”. Met dit zinnetje tekende Hermesdorf het academisch jaar 1943-1944.³⁰⁹ In deze tijd bleven Hermesdorf en vooral Cornelissen contact houden met hoogleraren van andere instellingen, wier activiteiten ofwel eveneens eigenhandig waren stopgezet (Tilburg en de Vrije Universiteit), ofwel tot een minimum waren gereduceerd (bijvoorbeeld Amsterdam en Utrecht). Door zelf de universiteit lam te leggen (officieel werd zij nooit gesloten of opgeheven) had de Sint Radboudstichting de Duitsers in zekere zin van een probleem verlost. Achter de schermen meende de bezetter dat de Katholieke Universiteit in vergelijking met Tilburg en de Vrije Universiteit een bijzondere behandeling verdiende vanwege haar afwijkende optreden inzake de loyaliteitsverklaring,³¹⁰ maar uiteindelijk toonde hij slechts belangstelling voor de universiteitsgebouwen, die in juni 1943 in beslag werden genomen. De aula was al in april gevorderd door de Hoge Raad. Het Psychologisch Laboratorium viel in handen van het plaatselijk bureau van

305 Zie bijvoorbeeld de brief van Louis Corten uit Berlijn aan Hermesdorf van 15 september 1943, afgedrukt in: *Documentenboek*, p. 260-263.

306 De Jong, *Het Koninkrijk*, dl. 7 ('s-Gravenhage 1976), p. 583.

307 R10D, Doc. 11-811, M.M.L.G.M. Custers, ‘Nijmeegse Universiteit 1938-1945’.

308 Op twee plaquettes, een in de huidige aula en een in het Collegezalencentrum, zijn de namen vereeuwigd van 30 Nijmeegse studenten en recent afgestudeerden die ten gevolge van de oorlog om het leven zijn gekomen, voor het vuurpeloton, in concentratiekampen, bij gevechtshandelingen, bombardementen, beschietingen enzovoorts. Custers daarentegen voerde een lijst op met 36 slachtoffers, van wie zeventien ten gevolge van verzetsdaden (R10D, Doc. 11-811, M.M.L.G.M. Custers, ‘Nijmeegse Universiteit 1938-1945’).

309 Hermesdorf, ‘De Katholieke Universiteit in 1942-1943’, p. 57.

310 R10D, 54, 071042/31, Memorandum voor Wimmer, 24 juni 1943.

de Rijksgebouwendienst, terwijl het hoofdgebouw onderkomen werd van het Deutsche Obergericht. Op het einde van dat jaar overwogen de Duitse autoriteiten nog even de Sint Radboudstichting te liquideren en haar vermogen te confisqueren, maar daarvan werd uiteindelijk afgezien, mede uit vrees het katholieke volksdeel ermee te provoceren.³¹¹

Volledig stil rond de universiteit werd het evenwel nooit. Van de grootste groep studenten, verblijvend op een onderduikadres, nam menig een de gelegenheid te baat om de studie weer op te pakken. De bibliotheek bleef elke student die erom vroeg voorzien van boeken. Nooit eerder was het aantal uitleeningen zo groot. Voor de juristen was het dankzij rondreizende repetitoren mogelijk om clandestien tests af te leggen. Na de bevrijding zouden de resultaten bij tentamens en examens worden meegeteld; er zijn ruim 365 van die ‘zwarte tentamens’ afgenomen. Belangrijk werk werd voorts verricht door de nieuwe moderator, B.G.M. van Ogtrop sj (‘de Père’), die door middel van allerhande bulletins en circulaires met de ondergedoken studenten, maar ook met de Ommengangers die zich nog in Duitsland bevonden, als een ware ‘verbindingsapostel’ in contact bleef en met succes het moreel hoog trachtte te houden. In augustus 1944 verbleef hij enkele weken in handen van de bezetter.³¹² Zijn activiteiten vormen andermaal een zuivere illustratie van de positieve zijde van de ‘klokken’-mentaliteit. Onder de studenten heerste enorme bewondering voor Van Ogtrop: “Wat de moderator in de twee jaren van zijn functie – onder de meest eigenaardige en ongunstige – omstandigheden voor zijn studenten heeft gedaan, valt alleen bij benadering te vermoeden, in geen geval op zijn volle waarde te schatten”, zo schreven twee van hen al direct na de bevrijding van Nijmegen.³¹³

Bij die bevrijding in september 1944 paradeerde Gerard Brom, zo wil de anekdote, door de binnenstad van Nijmegen, gekleed in een rood-wit-blauw geveerd kostuum en strooien tuinhoed met oranje lint, “als de verpersoonlijking van hoe nationale gevoelens en katholieke overtuiging samen konden gaan”.³¹⁴ De aanblik kan hem niet vrolijk hebben gestemd. Nijmegen, een van Nederlands mooiste steden, was bij het bombardement van februari 1944 zwaar geteisterd, de bevrijding zelf was eveneens met geweld en grote vernieling gepaard gegaan en de stad zou bovendien nog maandenlang in de frontlinie liggen. Ook de universiteit had haar deel gekregen. Het hoofdgebouw was op het laatste ogenblik door de Hitlerjugend in brand gestoken; van

311 RIOD, 54, 071042/31, Memorandum voor Wimmer en Seyss-Inquart, 17 november 1943.

312 Ook Rutten, Sassen en Knipping werden in dit jaar korte of lange tijd vastgehouden.

313 G.F.J.H. van Gent en M.M.L.G.M. Custers, ‘Enisus Arces Attigit Igneas’, in: *Vox Carolina*, 15(1944-1945), nr. 1.

314 Luykx, ‘Nederlandse katholieken en de natie 1900-1960’, p. 203.

Het verwoeste hoofdgebouw aan het Keizer Karelplein.

het Psychologisch Laboratorium resteerde slechts een ruïne; de uitleen, de leeszaal, de tijdschriftenzaal en de catalogi van de centrale bibliotheek waren vernield (de boeken zelf bleven bewaard) evenals de instituten voor geschiedenis, kunstgeschiedenis en theologie. De draad kon dus allerminst weer meteen worden opgepakt, te meer daar de aula pas in augustus 1945 door de Hoge Raad zou worden ontruimd, terwijl de Sociëteit in gebruik kwam van de geallieerde troepen en pas in mei 1946 zou worden vrijgegeven. Vooralsnog was een inderhaast ingerichte noodsociëteit aan de Sint Annastraat 22 het enige bruikbare gebouw, dat, een voormalig woonhuis, ten enenmale tekortschoot. Sommige hoogleraren (Cornelissen, Rutten, De Waele, Molkenboer, Kreling, Kors, Jansen) hadden in de bombardementen en het granaatvuur zo niet hun hele hebben en houden, dan minstens hun bibliotheken en aantekeningen verloren. Anderen, ook studenten, keerden slechts druppelsgewijs terug naar Nijmegen. Vooral in de eerste tijd moesten er ontberingen worden geleden: er waren geen brandstoffen, er was te weinig voeding en huisvesting en geen telefoon, het ontbrak aan noodzakelijke formulieren, de posterijen functioneerden gebrekkig, er deden zich moeilijkheden voor met *permits*.

In maart 1945 werden de colleges hervat, zij het op provisorische wijze want diverse hoogleraren waren nog steeds niet terug evenmin als vele studenten. Bovendien had men slechts de beschikking over de noodsociëteit, een tweetal gehuurde kamers aan de Oranjesingel 72 en de pastorie aan de Stijn Buysstraat. Uit solidariteit met de andere universiteiten had Hermesdorf eigenlijk met de hervatting van de colleges willen wachten tot geheel Nederland was bevrijd. Maar onderwijsminister in ballingschap Bolkestein kon

Het verwoeste Psychologisch Instituut aan de Vondelstraat.

Hermesdorf via de post en vervolgens tijdens een bezoek aan Nijmegen ervan overtuigen dat het zo spoedig mogelijk afstuderen van gevorderde studenten in het landsbelang was.³¹⁵ Tezeldertijd, dus in het vroege voorjaar van 1945, werd een kleine nieuwe lichterij eerstejaars toegelaten tot de universiteit.

De zuivering

De hervatting van het academisch leven in september 1945 was extra problematisch door de noodzakelijk geachte 'zuivering' van studenten en hoogleraren. Aanvankelijk verliep de zuivering van de studenten moeizaam. Zo had Hermesdorf, die als rector de verantwoordelijkheid droeg, noch van de bisschoppen noch van het ministerie richtlijnen ontvangen. Bovendien maakten de studentleden van de zuiveringscommissie bezwaar tegen het voorzitterschap van curator E.H.J. baron van Voorst tot Voorst. Men vond dat iemand die tijdens de bezetting een beleidsfunctie had gehad zich niet diende in te laten met de zuivering. De studenten wilden dat de voorzitter uit hun midden kwam, dat was aan de meeste andere universiteiten ook het geval. Door dat al kon de commissie pas in de herfst van 1945 een begin maken met haar taken en toen bleek tot overmaat van ramp ook het inwinnen van inlichtingen een tijdrovende aangelegenheid. Het was een warrige periode, want de meeste studenten hadden zich inmiddels alweer ingeschreven. Criteria om met terugwerkende kracht inschrijvingen ongedaan te maken dan wel iemand een beris-

³¹⁵ AS, Correspondentie rectoraat 1942-1945, Bolkestein aan Hermesdorf, 24 januari 1945. De minister drong er "ten eerste" op aan de colleges onverwijld te beginnen.

ping te geven, waren bijvoorbeeld de vraag of een student NSB'er of lid van het Nationaal Front was geweest, of hij de loyaliteitsverklaring had ondertekend (ook na april 1943 had de bezetter nog een aantal keren gelegenheid gegeven tot ondertekening, het was niet duidelijk hoeveel studenten alsnog waren gezwicht), of hij grensganger of Ommenganger was geweest en later al dan niet was ontvlucht of daartoe een poging had ondernomen. Ongeveer 76 studenten werden aan een nader onderzoek onderworpen;³¹⁶ 25 werden onschuldig bevonden, de meeste overigen kwamen er met een berisping van af, eventueel met een verbod tot inschrijving van enkele maanden. Twee waren lid geweest van het Nationaal Front, één van de NSB. Het ergste geval betrof iemand die in 1943 in Berlijn was gaan studeren; hij mocht zich de komende vijf jaar niet aan een Nederlandse universiteit inschrijven. De zuiveringscommissie bleef tot 1948 werkzaam.

De zuivering van het hooglerarencorps werd door de Sint Radboudstichting in eigen hand gehouden, aan de overige universiteiten gebeurde dat onder auspiciën van de minister. Baader, die op Dolle Dinsdag met achterlating van alle have en goed uit Nijmegen naar Munster was gevlucht, werd “wegens wangedrag en plichtsverzuim” bij verstek oneervol ontslagen. Hij had zich niet alleen als nazi ontpopt, maar bovendien als informant voor de bezetter. Allerlei gevoelige informatie over de universiteit, vooral over de stemming binnen de Senaat, was door hem doorgespeeld.³¹⁷ Bijzonder verraderlijk was zijn aanklacht in april 1943 geweest tegen collega Kosch, over wie hij bij de Commissaris-Generaal voor Bestuur en Justitie had gesproken van “een zeer groot egoïst” met “een anti-Duitse houding”.³¹⁸ Uiteindelijk was de eis tot Kosch' ontslag via Van Dam bij de Sint Radboudstichting terechtgekomen – aldaar wist men direct waar de bron lag –, maar na enig overleg met Duitse instanties was de zaak “gedeponeerd” en werd Kosch met rust gelaten.

De zaak-Baader was helder als kristal, andere kwesties waren troebel. Zo werd er in de studentenwereld gemord over Duynstee en Kamphuisen; zij zouden “zich in den bezettingstijd aan de studenten niets hebben laten gelegen liggen”.³¹⁹ Wat deze hoogleraren precies op hun kerfstok hadden, is niet duidelijk, maar als er iets uit de klacht blijkt, dan is het wel het grote gewicht dat de studenten aan de extra-curriculaire taakopvatting van de hoogleraren hechtten. Een officiële aanklacht tegen Duynstee, normaal een toonbeeld van betrokkenheid, en Kamphuisen werd overigens niet ingediend.

Dat gebeurde wel tegen De Waele, wiens zaak in een notendop de betrekkelijkheid van het manicheïstische begrippenpaar ‘goed’ en ‘fout’ in de oorlog

316 KDC, Hermesdorf, 521, bevat een lijst met 76 namen, maar het is niet zeker of die lijst compleet is.

317 Vergelijk *Documentenboek*, p. 225-229 en p. 251-252.

318 Zo blijkt uit: KDC, SRS, 177, Van Dam aan Sint Radboudstichting, 13 april 1943.

319 CvC, Notulen van de vergadering, 16 mei 1945.

aantoon. In januari 1945 werd hem door de Senaat een tiental “geïncrimineerde feiten” ten laste gelegd.³²⁰ Zo zou hij op goede voet hebben gestaan met de NSB-burgemeester van Nijmegen M. van Lokhorst; hij zou toestemming hebben gekregen om op het Valkhof opgravingen te doen, een uitzonderlijk privilege; hij zou een student hebben aangezet om de loyaliteitsverklaring op het departement te gaan tekenen; hij zou zich negatief hebben uitgelaten over de bestaansredenen van de Katholieke Universiteit en over de cultuur van de Amerikaanse bevrijders, en zo verder. Geconcludeerd werd dat De Waele weliswaar niet “staatsgevaarlijk” was, maar, en daarin was de Senaat zeer stellig, hij kon evenmin als hoogleraar worden gehandhaafd.

Aanvankelijk volgde de Sint Radboudstichting de met zoveel prestige uit de oorlog gekomen Senaat; lopende het onderzoek (dat bijna een jaar in beslag nam en waarin de gewraakte archeoloog zich heftig verweerde) werd De Waele op non-actief gesteld. Gaandeweg echter werd het de bisschoppen duidelijk dat de tijdens de bezetting zo ‘goede’ Senaat in zijn naoorlogse zuiveringsijver te ver was doorgeschoten. De beschuldigingen tegen De Waele waren vaag, tendentius en gebaseerd op niet altijd betrouwbare getuigenverklaringen. Vanuit de letterenfaculteit kwam dan in oktober 1945 de bewering dat het niet alleen om de concrete feiten ging, maar vooral om De Waele’s “algemeene houding”.³²¹ Hij had daardoor het vertrouwen bij collega’s en studenten verloren, hetgeen, indien hij weer college ging geven, “van de zijde der studenten ongetwijfeld aanleiding (zou) worden tot groote moeilijkheden”. Die laatste bewering was niet ongegrond, maar daarvoor kon De Waele niet verantwoordelijk worden gesteld. Onder de studenten was wrevel gegroeid over de omstandigheid dat zij allen via vragenformulieren tot in detail verantwoording moesten afleggen over hun gedrag, terwijl de hoogleraren er al te gemakkelijk vanaf waren gekomen.

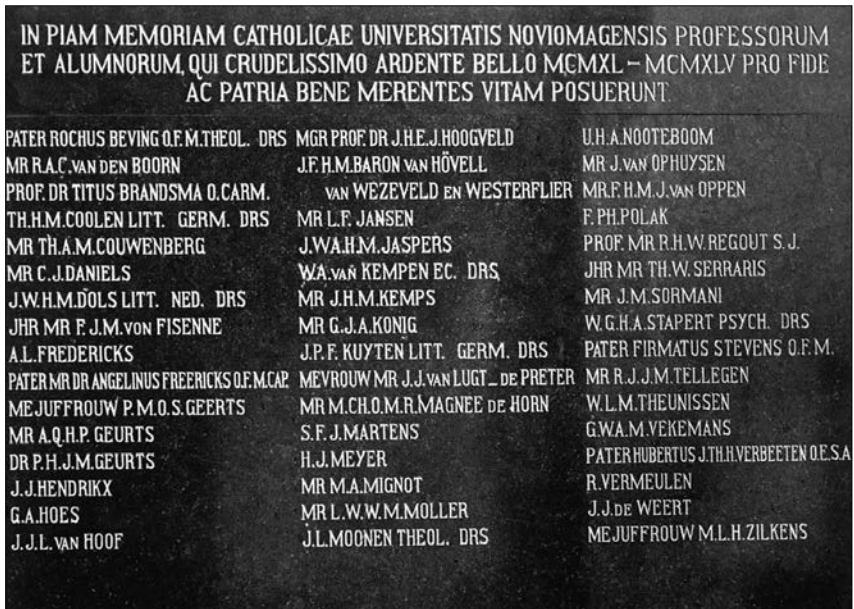
Hoe het zij, langzaam kwam de Senaat tot bezinning, volgens de aartsbischop mede door de “naamloze ellende” die de “zuiveringsziekte” elders in Nederland inmiddels had teweeggebracht.³²² De Jong vond het standpunt van de voormalige minister van Binnenlandse Zaken J. Burger (“wij moeten niet vragen of iemand een fout heeft gemaakt, doch of hij fout is”) het enige juiste. De Waele kreeg in januari 1946 een berisping omdat hij zich “niet altijd tactisch” had uitgedrukt en daarbij bleef het. Sommige van zijn collega’s konden daarmee maar moeilijk leven.

Onder historici is het welhaast gemeengoed dat de Tweede Wereldoorlog geen breuk in de vaderlandse geschiedenis heeft teweeggebracht. ‘Voor de oorlog’

³²⁰ AS, Correspondentie rectoraat 1942-1945, Hermesdorf aan College van Curatoren, 10 januari 1945.

³²¹ KDC, SRS, 754, Faculteit der letteren aan College van Curatoren, 22 oktober 1945.

³²² KDC, SRS, 754, De Jong aan de overige bisschoppen, 24 november 1945.

Gedenkplaat voor de in de oorlog omgekomen leden van de universitaire gemeenschap.

en ‘na de oorlog’ zijn in het alledaagse spraakgebruik handzame begrippen om een bepaalde sfeer te omschrijven, maar doen het verloop van de geschiedenis meestal geen recht. In de geschiedenis van de Katholieke Universiteit echter lijkt de bezetting door min of meer toevallige omstandigheden wel degelijk een cesuur te hebben betekend. De lezer denke alleen al aan het feit dat de meeste gebouwen waren vernietigd en dat er temidden van de puinhopen een geheel nieuwe infrastructuur moest verrijzen. De gedachte aan een breuk wordt nog versterkt, omdat vlak voor en in de oorlog een hele generatie hoogleraren verdween die aan de jonge universiteit kleur had gegeven: Schrijnen, Slijpen, Drerup, Van der Heijden, Hoogveld, Brandsma, Regout, Franses, Baader, Dagens, Raaijmakers. Bovendien, kort na de oorlog namen Kamphuisen, Sassen, Kors, Doyle Davidson en Weerenbeck ontslag, bereikte Heinisch het emeritaat (1946) en kwamen Van Ginneken (1945), Jansen (1947), Cornelissen (1947) en Molkenboer (1948) te overlijden.³²³ Al die namen horen associatief bij de pionierstijd. In hun plaats trad een geheel nieuwe – en veel omvangrijkere – generatie aan.

En zo hebben de gebeurtenissen tijdens de oorlog zelf ongetwijfeld de acceptatie van de Katholieke Universiteit in den lande versneld. Nijmegen

323 Cornelissen en Molkenboer werden indertijd beschouwd als verlate oorlogsslachtoffers. Beiden verloren in het laatste oorlogsjaar hun boekeries en aantekeningen, beiden kwamen de schok van hun intellectuele ontmanning niet te boven.

had in zijn houding jegens de bezetter een goed figuur geslagen, maar minstens zo belangrijk was het onder de druk van de omstandigheden gegroeide intensieve interacademiale contact, van hoogleraren zowel als studenten, waarin Nijmegen als een gelijkwaardige partner was opgetreden. Bovendien, net als de andere instellingen had de katholieke universiteit zware immateriële offers gebracht; en hoewel ook andere universiteiten soms ernstige materiële schade hadden opgelopen, veelal door roof en verwaarlozing – geen enkele zo zwaar als Neerlands jongste. Dit complex van factoren móet op de geest van ‘andersdenkend’ Nederland hebben ingewerkt; en zo lijkt het uiterst aanneemelijk dat het op de achtergrond een rol heeft gespeeld bij de beslissing van het parlement in 1948 om de bijzondere instellingen voortaan in het genot te stellen van een aanzienlijke rijkssubsidie – maar daarover meer in het volgende hoofdstuk. Hoe dan ook, in 1945 leek voor Nijmegen een nieuwe tijd aangebroken.

Daartegenover staat dat de oorlog in de hogere doelstellingen van de universiteit, in haar aard en opzet en in tal van ingeburgerde praktijken geen verandering had gebracht. Het hoofdgebouw was dan wel uitgebrand, maar het standbeeld van Thomas van Aquino stond temidden van de zwartgeblakerde restanten nog fier overeind; symbool van de blijvende betekenis van de heilige en de denker, aldus Kreling die op 7 maart (‘St. Thomasfeest’) 1945, Nijmegen lag nog in de vuurlinie, in de kapel van het Sint Dominicus College een lezing hield.³²⁴ Terwijl de granaten elders in de stad insloegen, vroeg Kreling hernieuwde aandacht voor het intellectualisme van Thomas, dat de mens openmaakte voor de werkelijkheid die geen chaos, maar orde is. De razernij van het nationaal-socialisme, zo zei Kreling, was een les om terug te keren naar de deemoed van het intellectualisme.

324 G.P. Kreling, ‘St. Thomas en onze tijd’, in: *Annalen van het Sint Dominicus College 1944-45*, p. 98-104.

Werkzaamheden voor de medische faculteit in de 'achtertuin' van Huize Heyendael.

HOOFDSTUK 3

Uitbouw 1945-1960

Nooit in de geschiedenis van de Katholieke Universiteit klonken zulke aangrijpende woorden als op 17 september 1945, toen Hermesdorf in de aula de eerste naoorlogse rectorale overdrachtsrede uitsprak.¹ Met de acribie van de rechtshistoricus deed Hermesdorf verslag van de lotgevallen van ‘de Carolina’ sinds 1942, een treurig relaas vol gevangenis, concentratiekampen, vuurpelotons, bombardementen, terreur en vernietiging. Met het morele gezag van een rector die zijn ambt drie jaar lang onder absurde omstandigheden meer dan waardig had bekleed schilderde Hermesdorf vervolgens, in scherp contrast met het voorgaande, ook de toekomst van de universiteit, passages waarin termen als bezinning, herleving, bedrijvigheid, vernieuwing, gemeenschapszin, saamhorigheid en vertrouwen de toon aangaven. Het jongste verleden was een tijd geweest van dood en verderf, maar evenzeer van “groeiend verzet naar buiten, loutering naar binnen, herrijzenis en opgang naar een nieuwe, laten wij hopen en bidden, glorieuse toekomst”. De stilte moet in de aula te snijden zijn geweest; de vraag welk gedeelte van Hermesdorfs rede de meeste indruk maakte, is even gegrond als oneerbiedig.

Vaststaat dat Hermesdorf met de opvallende, dramatische wending in zijn betoog niet enkel een retorisch effect najoeg. Naar zijn – en veler – overtuiging bevond de universiteit zich daadwerkelijk op een keerpunt in haar geschiedenis, waarbij meer in het geding was dan louter herstel van wat verloren was gegaan. Een opmerkelijke gedachte, maar wel een die uitstekend paste in de geest van de tijd. Geheel ‘Herrijzend Nederland’ stond immers bol van de hoop op een nieuwe toekomst, voor specifieke organisaties, voor de hele maatschappij. Na de catharsis van de oorlog zou alles anders worden. Een klassiek voorbeeld in de historiografie is de Nederlandse Volksbeweging die – moreel gesteund door koningin Wilhelmina – een samenleving voorzag, gebouwd op basis van de tijdens de bezetting ontstane gemeenschapszin, gezuiverd van zuilen en de bijbehorende schotjesgeest. Maar na de euforie volgde in vele gevallen de ontnuchtering. De ‘doorbraak’ werd niet of nauwelijks gerealiseerd – zoals zovele andere vernieuwingsidealen liep hij goeddeels stuk op restauratieve krachten. De wederopbouw van de geruïneerde economie voltrok

1 B.H.D. Hermesdorf, ‘De Katholieke Universiteit in 1942-1943, 1943-1944 en 1944-1945’, in: *Jaarboek RKUN 1942-1946*, p. 47-69.

zich in een samenleving die sterker was verzuild dan ooit. Niettemin werd de wederopbouw zelf, onder het zuinige, sobere bewind van W. Drees en de rooms-rode coalities, een groot succes: ‘le miracle néerlandais’.

Had Hermesdorf in 1945 voor een moment de universiteit van 1960 kunnen aanschouwen, hij zou hebben gemeend dat zich ook ‘un miracle de Nimègue’ had voorgedaan, dat zijn bede was verhoord. Vijftien jaar nadat de rector zijn hooggespannen verwachtingen door de aula, het enige gebouw dat de oorlog ongeschonden had doorstaan, liet galmen, herbergde Nijmegen een volwassen universiteit, niet met drie, maar met vijf faculteiten en een zesde in aantocht, niet met een paar honderd, maar met een kleine 3000 studenten, niet met 38, maar met ruim honderd hoogleraren en lectoren. Een blik op de andere universiteiten zou Hermesdorf tevens hebben geleerd dat de Nijmeegse groei niet op zichzelf stond. Het totaal aantal universiteitsstudenten in Nederland nam tussen 1940 en 1960 toe van ruim 9000 tot liefst 27.000 – niet voor niets kwam tegen het einde van de jaren vijftig de term ‘studentenpopulatie’ in zwang. Ofschoon de eerste vijftien jaren na de oorlog achteraf beschouwd niet meer dan een aanloopfase, een overgangstijd naar de massificatie van de jaren zestig en zeventig vormen (het hoger onderwijs stond in 1960 nog pas aan de vooravond van zijn werkelijke explosie), was de schaalvergroting van de jaren veertig en vijftig voor de toenmalige academische wereld een overweldigende, allesbeheersende ervaring. En dat gold *in extremis* voor Nijmegen. Groeiden alle universiteiten tezamen tussen 1940 en 1960 in studentental met de factor drie, het Nijmeegse studentendom, voor de oorlog nog relatief klein, werd in diezelfde tijd, mede door de oprichting van nieuwe faculteiten (in 1951 voor geneeskunde en in 1957 voor wis- en natuurkunde) en door de versneld doorzettende katholieke intellectuele emancipatie, zes keer zo omvangrijk.²

Vanzelf staat dit hoofdstuk in het teken van de schaalvergroting van de universiteit en de talrijke daarmee samenhangende veranderingen, variërend van een modernisering van het bestuursapparaat tot de ontluikende vrees voor het ontstaan van een “wildernis van individualisme en vereenzaming” in het studentenleven.³ Uitbouw, schaalvergroting, differentiatie waren echter niet de enige motoren van de zich transformerende universiteit. Ook maatschappelijke en kerkelijke ontwikkelingen droegen nadrukkelijk bij aan de veranderingen die Nijmegen onderging. Tegelijk was het niet al verandering wat de klok sloeg, er bleef ook veel bij het oude. Een tweetal kleine voorbeelden kan dat voorlopig duidelijk maken. Zo legde de beginnende massificatie de bijl aan de

2 Berekening op basis van cijfers gegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek in diverse jaargangen van *Statistiek van het Hoger Onderwijs*; het gaat hierbij overigens louter om volledig ingeschreven studenten (de studerende voor niet-universitaire examens en de ‘toehoorders’ zijn niet verwerkt).

3 W.K.M. Grossouw, ‘Rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat’, in: *Jaarboek RKUN 1957-1958*, p. 64.

wortels van de van oudsher intieme, geborgen sfeer (die in 1960 nog wel bestond, maar dan veeleer in de afzonderlijke faculteiten, of per studierichting), terwijl heel wat vooroorlogse conventies in het dagelijks academisch leven intact bleven, zoals het opstaan door de studenten bij de binnenkomst in de collegezaal van de hoogleraar, de opening en de sluiting van de colleges met gebed, de kledingvoorschriften bij de introductie, tentamens en examens, het gebruik van visitekaartjes. En zo maakten de komst van wetenschappelijke medewerkers, docenten, assistenten, die werden ingeschakeld in het onderwijs (in 1940 waren er drie, in 1960 41 werkzaam, onderzoeksassistenten niet meegerekend), en de voortschrijdende differentiatie van de wetenschap de introductie mogelijk van de moderne, professionele vakwetenschapper; aan de andere kant onderging het hyperindividualisme, de autocratie van de hoogleraar, tot uiting komend in zijn onderwijs, onderzoek en inmiddels ook personeelsbeleid, in vergelijking met de tijd voor de oorlog nauwelijks wijziging. De professorale onafhankelijkheid nam zelfs eerder toe dan af, waardoor de hoogleraar, zeker indien bedeed met een merkwaardige persoonlijkheidsstructuur (en dat kwam nogal eens voor), zijn territorium een volledig eigen kleur kon geven. In de maatschappij genoot het *métier* van hoogleraar het hoogste prestige van alle beroepen,⁴ binnen de muren van de universiteit was 'de professor' in de onderhavige periode meer dan ooit "een prachtig type voor een blijspel", zoals Brom hem eens typeerde.⁵

Meer in het algemeen verdween 'het Schaepmanniaans complex', zo karakteristiek voor de vooroorlogse universiteit, geleidelijk naar de achtergrond. De zucht naar prestige bleef natuurlijk bestaan, in de eerste plaats bij individuele hoogleraren, maar de geldingsdrang van de universiteit als zodanig, vooropgesteld dat op deze manier over haar kan worden gesproken, verloor gaandeweg de obsessieve trekken van de pionierstijd. Parallel daarmee verminderde de (over)gevoeligheid voor kritiek, afkomstig van de andersdenkende buitenwacht of vanuit katholieke kring, echter eveneens zonder geheel te verdwijnen. En zo vervluchtigde na verloop van tijd tevens de gedachte dat Nijmegen 'dé universiteit van katholiek Nederland' moest worden, zij het opnieuw niet helemaal. Na de oorlog trok de universiteit nog altijd 'slechts' een kwart van het totaal aantal katholieke studenten (vooral Utrecht en Amsterdam golden als geduchte concurrenten; zij hadden elk ongeveer evenveel studenten van katholieken huize als Nijmegen) en aanvankelijk klonk, net als in de jaren dertig, in tal van toespraken en brochures nog steeds het "Studeer Rooms" als gebiedende slogan. De jurist Jurgens bijvoorbeeld maakte zich in zijn rectorale overdrachtsrede uit 1949 nog ontzettend boos over de "drogredenen" die door katholieke ouders werden aangevoerd om hun kinde-

4 F. van Heek en E. V. W. Vercrujse, 'De Nederlandse beroepsprestige-stratificatie', in: F. van Heek e.a., *Sociale stijging en daling in Nederland* (Leiden 1958), p. 11-48.

5 Brom, *Een katholiek leven*, p. 179.

ren aan andere universiteiten te laten studeren.⁶ Ook Jurgens' opvolgers bleven het probleem aansnijden, maar met het verstrijken der tijd – en het groeien der universiteit – werd de toon gematigder. Na het midden van de jaren vijftig deden voor het eerst enkele rectores het zwijgen ertoe. Ironisch genoeg begon de universiteit juist toen aan wervingskracht te winnen; in 1961 studeerde 35 procent van alle katholieke studenten in Nijmegen.

Voldoening over de bereikte resultaten ontkiemde en kreeg de overhand. Daarvoor bestond, het kan niet worden ontkend, reden genoeg. Zo schonk de oprichting van de faculteiten voor geneeskunde en voor wis- en natuurkunde alleen al bevrediging omdat de universiteit daarmee haar voltooiing kreeg, dat wil zeggen, zoals indertijd beoogd door de stichters in 1923. Ook het in verhouding met het aantal hoogleraren onevenredig sterk groeiende aantal eredoctoraten, lidmaatschappen van binnen- en buitenlandse wetenschappelijke academies, gasthoogleraarschappen over de hele wereld (geregeld viel de term “kruisbestuiving”) gaf bevrediging. Hetzelfde gold voor de door Nijmegenaren beklede nevenfuncties, op welk vlak zelfs sprake was van een “angstwekkend grote activiteit”.⁷ Fier was men tevens op de praktische resultaten die de universiteit, zoveel jaren na haar stichting, nu in alle helderheid begon af te werpen: de vele oud-studenten die voorname maatschappelijke betrekkingen kregen (vooral juristen) en in allerlei functies in het onderwijs verdienstelijk werk voor de katholieke zaak verrichtten (vooral alumni van de letterenfaculteit, maar ook van de theologische faculteit). Natuurlijk had die trots met name betrekking op hen die de meest in het oog springende posities verwierven, van minister-president (L.J.M. Beel) tot hoogleraar, veelal in Nijmegen zelf, maar ook bijvoorbeeld in Leiden (de psycholoog A.J.M. Chorus). Met goede redenen is het eerste anderhalve decennium na de oorlog wel de ‘gelukkigste’ periode uit de universitaire geschiedenis genoemd.⁸

De schaalvergroting had verregaande consequenties, voor het karakter van de universiteit, maar ook, veertig jaar na dato, voor het karakter van dit boek. Zij dwingt de historicus tot een verschuiving in zijn aanpak: hij moet zich meer richten op de grote lijn en minder oog hebben voor het detail. Een schets van bijvoorbeeld het onderwijs en onderzoek van ruim honderd hoogleraren en lectoren is, gegeven de beperkte ruimte, niet mogelijk. Bovendien zou al snel een droge opsomming ontstaan. Een beperking tot de belangrijkste hoogleraren stuit weer op andere bezwaren. Wie is in staat, en welke criteria bestaan er, om te bepalen of het werk van de neurofysioloog van grotere wetenschappelij-

6 J. Jurgens, ‘De Katholieke Universiteit in 1948-1949’, in: *Jaarboek RKUN 1948-1949*, p. 344-345.

7 A.J. Goemans, ‘De Katholieke Universiteit in 1951-1952’, in: *Jaarboek RKUN 1951-1952*, p. 74.

8 Mes e.a., *Exfoto*, p. 69.

ke importantie is dan dat van de oud-testamenticus of van de volkenrechtkundige, de archeoloog, de fysisch-chemicus, de kunsthistoricus? En wat voor de hoogleraren – met inbegrip van hun benoemingen, hun nevenactiviteiten, hun eigenaardigheden – geldt, gaat in het kwadraat op voor de studenten. Onvermijdelijk zullen zij bij microscopische beschouwing niet allen passen in het algemene beeld dat hieronder wordt gegeven.

Continuïteit en verandering vormen het onderliggende thema van dit hoofdstuk waarin de uitbouw van de universiteit centraal staat. Paragraaf 1 biedt een overzicht van structurele veranderingen op drie terreinen die strikt genomen buiten de academie lagen, maar niettemin van allesbepalende invloed waren: het overheidsbeleid, het bestuur en de financiering van de Katholieke Universiteit. Paragraaf 2 is een schets van het geestelijk klimaat waarin de universitaire gemeenschap in de jaren veertig en vijftig werkzaam was. Dan wordt in paragraaf 3 de doopakte gelicht van de faculteiten voor geneeskunde en voor wis- en natuurkunde, gevolgd door een beschrijving van de conceptie van wat elders wel de 'zevende', maar in Nijmegen de zesde faculteit heette: die der sociale wetenschappen. In de vierde paragraaf volgt een synopsis van de – hier wel, daar niet – beginnende menigvuldige vertakking van de wetenschappen in de drie oudste faculteiten, alsmede de veranderingen die het benoemingsbeleid en de samenstelling van de Senaat in de loop der jaren ondergingen. Tenslotte wordt in de laatste paragraaf een korte balans opgemaakt. Bij dat al wordt 1960 niet als een absolute grens beschouwd. De geschiedenis van een complexe organisatie als een universiteit, met daarbinnen vele asynchroon verlopende ontwikkelingen, laat zich niet zomaar een periodisering aanmeten, passend als een maatpak. Soms wordt de grens noodgedwongen overschreden, een andere keer wordt zij niet bereikt.

I. ACHTERGRONDEN

Staatsinmenging

Het vraagstuk van de verhouding tussen universiteit en maatschappij, in de jaren dertig al een enkele keer aan de orde gekomen, stond in Nederland – zoals in grote delen van de westerse wereld – na de oorlog in het centrum van de belangstelling. Welke taak had de universiteit in een maatschappij waarin de overheid uit oogpunt van de wederopbouw de economische touwtjes strak in handen had en aanstuurde op industrialisatie en ontwikkeling van de dienstensector? – zo luidde de concrete toespitsing van een algemeen probleem. Sommigen streefden naar uitbreiding van de utilitariteitsfunctie van de universiteit, naar afstemming van de studies op de tastbare economische en technische behoeften van de maatschappij. Anderen vreesden een gang in die richting als de dood. De universiteit moest van opportunisme verschoond blijven;

haar algemeen wetenschappelijke vormingstaak moest worden geëerbiedigd en haar autonomie, de academische vrijheid, niet als museumstuk weggezet. De bestaande universiteit, onder vigeur van de Wet op het Hoger Onderwijs uit 1876 en tengevolge van ontwikkelingen in maatschappij en wetenschap half vakopleiding, half inrichting van academische vorming, verkeerde na de oorlog naar vrijwel ieders mening in een "crisis".⁹ En zo was het eveneens gemeengoed dat het hoger onderwijs planning, organisatie en "een royale steun van de overheid" vergde.¹⁰

Aan die vraag werd meer dan voldaan. Net zoals met betrekking tot zoveel maatschappelijke sectoren nam de overheid de teugels van het onderwijs stevig in de hand, een onmiskenbare breuk met de vooroorlogse politiek.¹¹ Een constructief, centraal gevoerd onderwijsbeleid ging gelden als een pijler van de 'maakbare' samenleving, als het fundament van de zich ontwikkelende verzorgingsstaat. Een tijdperk brak aan van departementale commissies, rapporten en nota's die welhaast een eigen leven gingen leiden, van planning en raming, van bureaucratisering en van snel stijgende collectieve uitgaven. In 1946 installeerde de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen G. van der Leeuw een Commissie tot Reorganisatie van het Hoger Onderwijs (bestaande uit ambtenaren, universiteitsbestuurders, inspecteurs, hoogleraren en zelfs enkele studenten) met als belangrijkste opdracht te adviseren over vernieuwing en reorganisatie van opleidingen en examens opdat zij in overeenstemming kwamen "met de eisen van wetenschap en maatschappij".¹² Op basis van het rapport van deze Commissie-Reinink en van de bevindingen van haar opvolger de Commissie voor Hoger Onderwijswetgeving (de Commissie-Van der Pot) presenteerde minister Rutten (de Nijmeegse psycholoog, in 1948 begonnen aan een uitstapje naar Den Haag waarvan hij in 1952 weer zou terugkeren) in 1951 zijn 'Eerste Onderwijsnota', met onder meer ideeën over spreiding van het hoger onderwijs en verkorting van studieduur. De rest van de jaren vijftig was het toneel van heftige debatten tussen ambtenaren, hoogleraren en soms ook studenten over de taak van de universiteit, haar autonomie, haar toelatingsbeleid, instelling van een Academische Raad, eventuele invoering van een baccalaureaatsexamen, studieduurverkorting, nieuwe studierich-

9 Zie bijvoorbeeld G. van der Leeuw, 'De crisis der universiteit', in: *Wending. Maandblad voor evangelie en cultuur*, 5(1950-1951), p. 604-611. Dit artikel vormde een van de in totaal twaalf bijdragen van de hand van hoogleraren en ambtenaren in een speciaal nummer van *Wending* over de 'crisis der universiteit', geënt op W. Moberly, *The crisis in the university*, Londen 1949.

10 J.M. van Veen, 'Ten geleide', in: *Wending. Maandblad voor evangelie en cultuur*, 5(1950-1951), p. 603.

11 H. Knippenberg en W. van der Ham, 'Een bron van aanhoudende zorg'. 75 jaar ministerie van Onderwijs, [Kunsten] en Wetenschappen 1918-1993 (Assen 1993), p. 315-317.

12 *Rapport van de Staatscommissie tot Reorganisatie van het Hoger Onderwijs ingesteld bij Koninklijk Besluit van 11 April 1946, Nr 1* ('s-Gravenhage 1949), 1.

tingen, voorzieningen voor het wassende aantal studenten (huisvesting, lichamelijke maar vooral ook geestelijke gezondheidszorg, verenigingen) en tal van andere facetten van de, naar het bekende woord van I.A. Diepenhorst, ‘geprangde’ universiteit.¹³

De Katholieke Universiteit trad de ontwikkelingen ambivalent tegemoet, geheel in lijn met de tweeslachtigheid van haar oudste doelstellingen. Enerzijds spon de universiteit nadrukkelijk garen bij de toenemende staatsinvloed op het academisch bedrijf. Zij kwam in het genot van – levensbelangrijke – overheidssubsidie (hoe dat in zijn werk ging, zal hieronder nog worden uiteengezet), kon daardoor nieuwe faculteiten ten doop houden en oude uitbreiden en zodoende een voorname doelstelling verwezenlijken. Deelname aan allerlei – in omvang en betekenis groeiend – centraal overleg bevorderde daarnaast haar verankering in het nationale academische bestel; ook dat was van oudsher een belangrijk oogmerk geweest. Zo kreeg zij – het is een van de vele mogelijke voorbeelden – via de classicus Janssen een vertegenwoordiger in het bestuur van de, sinds 1947 voorbereide en in 1950 opgerichte, Nederlandse Organisatie voor Zuiver-wetenschappelijk Onderzoek. Anderzijds werd de nivellerende tendens die in het beleid van het “moderne staatsapparaat” besloten lag als een bedreiging voor het katholieke karakter van de universiteit ervaren. De jezuïet H. Robbers, sinds 1946 hoogleraar geschiedenis der wijsbegeerte en bijzondere vraagstukken der natuurlijke godsleer, bijvoorbeeld zag in 1952 door de centrale regelgeving al dan niet terecht op termijn een wezenskenmerk van Nijmegen in het gedrang komen: “de bespreking van de hoogste waarden en laatste doelstelling van het mensenleven”.¹⁴

Bijzondere weerzin werd gekoesterd tegen de ten departemente gehuldigde opvattingen inzake de utilitariteit van het hoger onderwijs. Op die weerzin had men zeker niet het monopolie, maar de Katholieke Universiteit meende meer recht van spreken te hebben, omdat zij de *Bildung* (nog) hoger in het vaandel had dan de andere universiteiten, getuige bijvoorbeeld het aandeel van de wijsbegeerte in haar studies. In vele geschriften en redevoeringen beleiden Nijmegenaren het vormingsideaal en keerden zij zich tegen de dreigende vervlakking; zo de rechtsfilosoof en strafrechtskundige Van Eck in zijn rectorale overdrachtsrede van 1958, over de functie van de universiteit:

“Deze functie bestaat in het in verband met de beoefening van een bepaalde wetenschap cultiveren van hart en verstand, in de verruiming van het oordeel, waardoor men zicht krijgt op het geheel en op de plaats, die aan

¹³ I.A. Diepenhorst, *De geprangde universiteit*, Utrecht 1960. Zie ook de paragraaf ‘Gepuangde universiteit’ in J. de Vries, *Katholieke Hogeschool Tilburg. Deel 11. 1955-1977. Onderweg van Hogeschool naar Universiteit* (Baarn 1981), p. 9-20.

¹⁴ H. Robbers, ‘De taak van de universiteit’, in: *Annalen van het Thijmgenootschap*, 40(1952), p. 105.

Prof. mr. D. van Eck (1911-1968), hoogleraar strafrecht en rechtsfilosofie.

ieder onderdeel van het geheel toekomt, in het aankweken van een zuiver gevoel voor menselijke verhoudingen, kortom in het bijbrengen van al datgene wat besloten ligt in het begrip geestesbeschaving. Het is deze vorming, waarvan Newman in zijn nog steeds actuele *Idea of a University* als resultaten of, als men wil, als rendement noemt: het gezonde oordeel, de bezadigdheid, de redelijkheid, de openhartigheid, de zelfbeheersing en de geestelijke kalmte. Het is deze vorming, waarbij een academische vrijheid geheel natuurlijk past en waarvoor zulk een vrijheid zelfs onmisbaar is. Het is deze vorming ook, die de geschiktheid geeft voor de verantwoorde uitoefening van een aantal maatschappelijke beroepen, waarvoor behalve een bepaalde wetenschappelijke kennis een grote geestesbeschaving is vereist. (...) Zonder zulk een geestesvorming is een goed magistraat of een goed arts, om een enkel beroep te noemen, niet denkbaar”.¹⁵

Ook Robbers deed een beroep op Newman, alsmede op de Spaanse cultuurfilosoof J. Ortega y Gasset die in de jaren dertig reeds de komst van de “nieuwe barbaar” had geprofeteerd, ofwel de universitair opgeleide vakman, die “meer in zijn wetenschap geschoold en bedreven” is dan ooit, maar die tegelijk “achterlijk is gebleven in de beschaving van zijn tijd, die archaisch en primitief staat tegenover de grimmige en meedogenloze moderne problemen”.¹⁶ Nu

¹⁵ D. van Eck, ‘Rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat’, in: *Jaarboek RKUN 1957-1958*, p. 46.

¹⁶ Robbers, ‘De taak van de universiteit’, p. 107. Robbers verwees naar Ortega y Gasset’s *La misión de la universidad* uit 1930.

was de ‘geestesvorming’, die in de mooie woorden van Van Eck en Robbers bijna mythische proporties kreeg, in Nijmegen wellicht geen onverdeeld succes, maar aan de *intentie* van de hoogleraren om het onderwijs te laten uitstijgen boven de technische kennisoverdracht behoeft niet te worden getwijfeld. Die intentie was immers de quintessens van het bestaan van de Katholieke Universiteit, ‘het program’, zoals door Schrijnen in *Eigen kultuur* geschetst. Aan de andere kant waren de Nijmegenaren geen heilige boontjes. De Katholieke Universiteit had in het algemeen een broertje dood aan – al dan niet vermeende – dirigistische neigingen van het onderwijsdepartement en wilde zo onafhankelijk mogelijk opereren. Die drang naar autonomie deelde zij met haar zusterinstellingen; als bijzondere universiteit meende zij echter aanspraken te kunnen maken op een bijzondere positie. Aldus werd haar status soms een argument, min of meer een voorwendsel, om zich aan het ministeriële beleid te onttrekken.

De leiding van staatswege was in deze tijd echter nog niet zo sterk als in de jaren zestig en zeventig. Ook op dit vlak kunnen de eerste vijftien naoorlogse jaren worden gewaarmerkt als een overgangperiode, afgesloten met de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs van minister Cals uit 1960 die de Hoger-Onderwijswet uit 1876 verving.¹⁷ Niettemin, zo vrij als bijvoorbeeld in 1923 was men in de jaren vijftig niet meer. Schrijnen *cum suis* hadden de universiteit gesticht louter omdat *zij* dat nodig vonden. Na de oorlog lag dat anders; bij elke oprichting van een nieuwe faculteit sprak de overheid steeds nadrukkelijker een woordje mee.

Bestuur

Vrij spoedig na de oorlog onderging de universitaire bestuursorganisatie een niet onbelangrijke wijziging: de bisschoppen trokken zich goeddeels terug. In 1946 gaf aartsbisschop De Jong te kennen dat het hem “onmogelijk” was zijn voorzitterschap van de Sint Radboudstichting “op de wijze voort te zetten, als het tot dusver geschiedde”.¹⁸ Jaarlijks kreeg de drukbezette en met zijn gezondheid sukkelende kerkvorst alleen al in zijn hoedanigheid van Radboudvoorzitter ongeveer duizend stukken onder ogen en de in het verschiet liggende uitbouw van de universiteit zou, zo voorzag hij met goede redenen, nóg meer werk met zich meebrengen. De Jong wenste een bestuurshervorming die de bisschoppelijke betrokkenheid bij de universiteit aanmerkelijk zou beperken. Stonden praktische redenen voorop, impliciet sprak hij met die wens

¹⁷ De Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs kondigde vele veranderingen aan: de inhoud van de studie moest een meer utilitair karakter krijgen, gericht op de maatschappelijke toekomst van de student, de studieduur moest worden verkort, het examen-rendement verhoogd, de universiteiten straffer georganiseerd, hun beleid planmatiger, de rol van de overheid groter, de hoogleraar in zijn vrijheid gekortwiek.

¹⁸ *Documentenboek*, p. 91-92.

tevens zijn vertrouwen in de universiteit uit. Zij moest, wat de kardinaal betrof, haar boontjes zelf maar gaan doppen – een onmiskenbare wijziging in de bisschoppelijke mentaliteit vergeleken met de jaren twintig en dertig. Toch gaf De Jong de universiteit niet zomaar uit handen. Hoe het bestuursapparaat eruit moest zien, stond hem niet helder voor de geest (hij dacht onder meer aan een “vaste Rector” naar Leuvens model), maar voorwaarde was dat in de top een krachtig clericaal element aanwezig zou zijn, bij voorkeur belichaamd in een priester-hoogleraar.

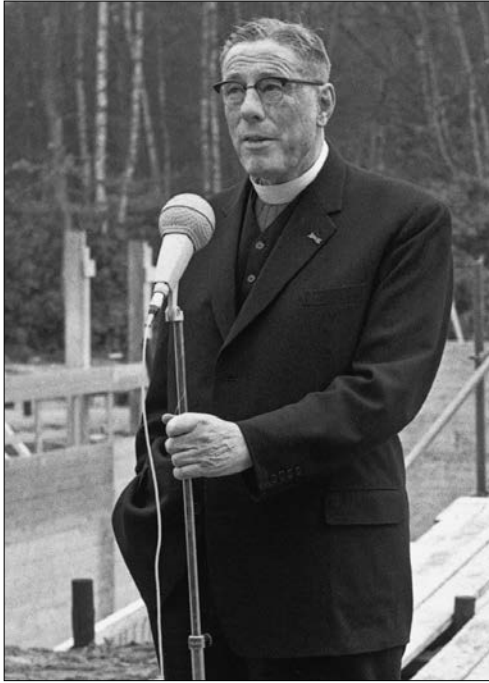
Met die boodschap toog secretaris De Jong aan het werk. Van een permanent rectoraat à la Leuven zag hij af, mede omdat bij een eenhoofdig bestuur “dictatoriale neigingen” niet waren uitgesloten.¹⁹ In plaats daarvan ontwierp de secretaris een collegiaal bestuur naar “Hollands” model: een Raad van Bestuur, gevormd door de niet-vaste leden van het bestuur van de Sint Radboudstichting, geplaatst tussen het episcopaat en het College van Curatoren. Voor de “mooie maar zware taak” van voorzitter was uit de koker van de beide De Jongen de naam van de historicus Post gerold,²⁰ met wie het clericale element in de top van de universiteit in ieder geval verzekerd was. De Raad van Bestuur kreeg alle bevoegdheden, uitgezonderd het benoemingsrecht (van de hoogleraren en de lectoren, maar ook van de curatoren en de bestuursleden zelf) en het bewind over de theologische faculteit; de laatste twee facetten bleven ressorteren onder de bisschoppen. In 1948 werd de bestuurshervorming doorgevoerd.

De benoeming van een hoogleraar tot voorzitter was mede bedoeld om de verhouding tussen het bestuur en de gezamenlijke hoogleraren te verbeteren; sinds 1946 bestond met hetzelfde oogmerk al een ‘Contact-commissie’ voor samenspraak tussen het College van Curatoren en de Senaat. Een nobel streven, erop gericht om een nadeel van de strenge hiërarchie van vóór de oorlog weg te poetsen; desondanks zou de afstand tussen de faculteiten enerzijds en de beide bestuursorganen, het curatorium en de Raad, anderzijds in de praktijk van de jaren vijftig groot blijven. Het werkelijke belang van de bestuurshervorming lag dan ook elders. Onder leiding van de Raad en met name voorzitter Post, die zijn taak onafgebroken tot 1961 uitoefende, kreeg de uitbouw van de universiteit op efficiënte wijze zijn beslag, hetgeen onder de bisschoppen ondenkbaar was geweest. Zo kwam de Raad niet, zoals het oude bestuur, twee keer per jaar bijeen, maar elke maand, en was Post, anders dan de aartsbisschop, te allen tijde beschikbaar, ofwel: hij kweet zich met hart en ziel van zijn nieuwe taak.

Door Post de juiste man op de juiste plaats te noemen is niets te veel gezegd. Vooreerst was deze wereldheer een clericus van gezag en prestige – in 1948 werd hij geheim kamerheer van de paus –, als zodanig een eminent

¹⁹ *Documentenboek*, p. 93-96.

²⁰ KDC, SRS, 85, H. de Jong aan Post, 14 mei 1948.

Mgr.prof.dr. R.R. Post, voorzitter van de Raad van Bestuur, spreekt bij de start van de werkzaamheden van een nieuw universiteitsgebouw.

plaatsvervanger van de aartsbisschop als hoogste functionaris van de *Katholieke* Universiteit. Naarmate de jaren vorderden viel hem steeds meer kerkelijk eerbetoen ten deel; in 1953 werd hij huisprelaat van de paus, zes jaar later *protonotarius apostolicus* – alles met bijbehorende attributen: grootkruis, prelatenring, purperen mantel, mijter. Bij feestelijke gelegenheden, en die deden zich vaak voor, liep hij ‘steeds paarser’ aan, aldus Rogier.²¹ Daarnaast waren zijn kwaliteiten als productief en kritisch geleerde boven elke twijfel verheven; de mediaevist Post, sinds 1946 lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, was aldus ook een achtbaar representant van de *Katholieke Universiteit*. Dan bezat Post, bij zijn aanstelling in 1948 54 jaar oud, met zijn rijzige gestalte, die hem boven iedereen deed uitsteken, zijn – geheel naar het cliché – Groningse nuchterheid en afstandelijkheid, zijn integriteit (hij kon ‘liegen noch veinzen’²²) ook alle persoonlijke eigenschappen om de uitbouw van de universiteit, een traject bezaaid met tegengestelde belangen, in goede

21 L.J. Rogier, ‘De historicus, hoogleraar en bestuurder R.R. Post’, in: *Herdenken en herzien. Verzamelde opstellen van L.J. Rogier* (Bilthoven 1974), p. 410.

22 Rogier, ‘De historicus, hoogleraar en bestuurder R.R. Post’, p. 408.

banen te leiden. Dat hij soms bruusk dan wel ‘pijnlijk openhartig’ kon zijn, stuurs en onhandig in de omgang (hij wilde beambten en ook studenten nogal eens de stuipen op het lijf jagen), maakte hem wellicht alleen maar geschikter om de mijnevelden die op zijn weg lagen te ontlopen. Hij dankte zijn bestuursfunctie aan zijn clericale hoedanigheid, maar uit geen enkel onderzocht document blijkt dat hem op grond daarvan door de anticlericalisten onder zijn collega’s iets is kwalijk genomen.

Post was weliswaar geen bestuurder van professe, aan zijn werkwijze kleefde niets amateuristisch. Hij wist zich bovendien van deskundige zijde gesteund. Voor algemene en juridische kwesties deed hij een beroep op secretaris De Jong en diens opvolger vanaf 1956 de jurist J.M. Hageman, wier vakbekwaamheid slechts werd overtroffen door hun inzet (melodramatisch als het klinkt: zij en ook anderen toonden een betrokkenheid bij de universiteit die, bezien vanuit 1998, ronduit imposant is). Tijdens de voorbereidingen van de medische faculteit heeft Post dankbaar gebruik gemaakt van de diensten van de arts Chr.J.M. Mol, lid van de Raad van Bestuur vanaf 1949. En bij de inrichting van de faculteit der Wis- en Natuurkunde leunde hij zwaar op J.S.J.A.M. van Aken, directeur van de Staatsmijnen en sinds 1949 lid van het curatorium. Beiden waren voor het bekleden van deze nevenfuncties genodigd op grond van hun expertise – ook op dit vlak van het bestuur werd dus gebroken met een traditie, zij het niet volledig. Volgens Post bleef de Raad van Bestuur hoofdzakelijk bestaan uit “heren door waardigheid, bloed of leeftijd eerbiedwaardig”; het curatorium daarentegen werd met de jaren een college “van moderner signatuur”, conform de eisen van de tijd.²³

Financiën

In het eerste naoorlogse jaar bedroegen de netto-opbrengsten van de collecten ten behoeve van de Sint Radboudstichting f 600.842, een bedrag ruim tweemaal zo groot als het uit 1943 daterende record. Aan dat succes lagen vermoedelijk vooral de geldsaneringsbepalingen van de regering ten grondslag, maar ook de deernis van het katholieke volk met ‘zijn’ zo zwaar gehavende universiteit, in combinatie met een professionalisering van de propaganda in 1945, heeft een rol gespeeld.²⁴ In 1946, toen de geldzuivering was voltooid, werd ruim f 386.000 binnengehaald; belangrijk minder dan een jaar voorheen, maar nog altijd veel meer dan in het verder weg gelegen verleden. Met zijn medeleven, getoond in een tijd van groot economisch gebrek, stond de katholieke burgerij niet alleen. Al direct na de bevrijding van Nijmegen werd de universiteit overspoeld met steunbetuigingen uit de academische wereld, nog

²³ R.R. Post, ‘Na tien jaar faculteit der wiskunde en natuurwetenschappen’, in: *Nieuws Katholieke Universiteit Nijmegen*, 3(1967), nr. 7.

²⁴ C.W. van Voorst van Beest, *Grepen uit de geschiedenis van de Radboudstichting 1905-1980* (Rotterdam 1980), p. 66-67.

in 1944 van de Tilburgse hogeschool en van de Groningse universiteit, spoedig gevolgd door zendingen studiemateriaal uit Leuven en Fribourg. Geldsommen, renteloze kredieten, studiebeurzen – zelfs fietsen, kisten met levensmiddelen en kleding, Rode-Kruispakketten – werden ontvangen vanuit Engeland, Denemarken, de Verenigde Staten, Rome; boeken werden gezonden door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de universiteiten van Leuven, Cambridge, Oxford en tal van Amerikaanse instellingen. De hulp bij de wederopbouw hield enkele jaren aan, totdat zij in mei 1949 een symbolisch einde kreeg, toen rector magnificus Jurgens uit handen van F.A. Weve op namens de Katholieke Economische Hogeschool een nieuwe “zeer fraai bewerkten” voorzitterskamer ontving ter vervanging van de oude die in de brand van het hoofdgebouw verloren was gegaan.

Maar met goedbedoelde giften, zoals een kist vol medische, natuurkundige en chemische tijdschriften, in april 1946 geschonken door de Franse ambassade in Den Haag, bouwt men geen faculteiten voor geneeskunde en voor wis- en natuurkunde. Het herstel van de infrastructuur en de uitbouw van de universiteit vergden een enorm kapitaal, dat na de magere jaren dertig en na de bezetting niet voorhanden was en evenmin, zo zag het er naar uit, in de nabije toekomst door collectes kon worden bijeengebracht. Voor een – hernieuwd – beroep op de rijksoverheid, de meest voor de hand liggende geldschieter, leek het tij kort na de bevrijding echter ongunstig. Het beleid van de eerste naoorlogse minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Van der Leeuw, afkomstig uit een christelijk-historisch milieu en aanhanger van de Nederlandse Volksbeweging, stond in het teken van ‘vernieuwing’ en ‘doorbraak’ en was er in zijn algemeenheid op gericht het bestaande onderscheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs op te heffen.²⁵ Uiteraard druiste dat streven in tegen de belangen van de Katholieke Universiteit. Toch is ook Van der Leeuw, overigens allerm minst een principieel anti-katholiek,²⁶ de universiteit te hulp geschoten. In augustus 1945 ontving hij van de Sint Radboudstichting een verzoek om de termijn voor de oprichting van Nijmegen's vierde faculteit met vijf jaar te verlengen.²⁷ Tien maanden had Van der Leeuw nodig om tot een positieve beschikking te komen, uiteindelijk legde hij in mei 1946, kort na de verkiezingen, dus als demissionair minister, het parlement een ontwerp tot wetwijziging voor. Formeel diende de vierde faculteit er in 1948 te staan,

25 Zie F.J.F.M. Duynstee en J. Bosmans, *Parlementaire Geschiedenis van Nederland na 1945. 1 – Het kabinet Schermerhorn-Drees. 24 juni 1945-3 juli 1946* (Assen-Amsterdam 1977), p. 511-524.

26 Zo was hij met Brom in het begin van de jaren dertig initiatiefnemer van een oecumenische ‘professorenkring’, bestaande uit protestantse en katholieke hoogleraren, onder wie ook Kreling, waarin, met wisselend succes, op theologisch gebied toenadering werd gezocht (Brom, *Een katholiek leven*, p. 176, p. 210-212).

27 KDC, SRS, 80, Sint Radboudstichting aan de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 6 juni 1945.

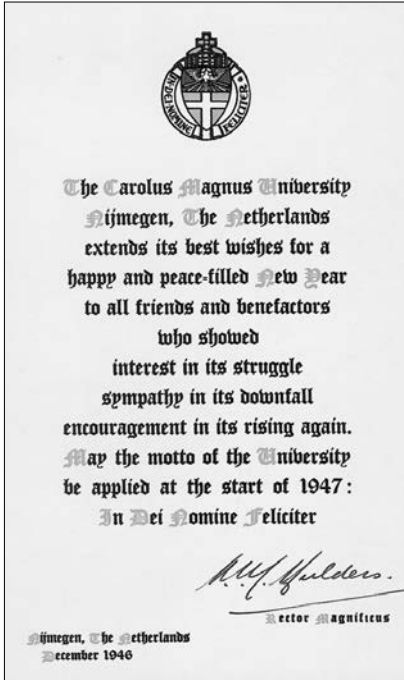
maar, zo meende Van der Leeuw, het maken van een uitzondering voor de Katholieke Universiteit was met het oog op de door haar geleden materiële schade en gelet op het feit dat met de bezetting veel tijd verloren was gegaan wel gerechtvaardigd.²⁸ Het voorstel werd later, onder Van der Leeuws opvolger J.J. Gielen, zonder debat en zonder hoofdelijke stemming door beide Kamers der Staten-Generaal aanvaard. De zwaar getroffen universiteit wekte kennelijk niet alleen bij het katholieke volk en bij de academische zusterinstellingen in binnen- en buitenland erbarmen op, maar ook bij politici.

Vanzelfsprekend werd de beslissing van het parlement om de universiteit een adempauze te gunnen in de Sint Radboudstichting warm ontvangen, maar de tergende onzekerheid over de financiële toekomst bleef bestaan. Zonder dat er sprake was van een weloverwogen keuze daartoe, ging het bestuur in de praktijk op twee paarden wedden: de rijksoverheid en – toch weer – de generositeit van derden. Dat de sleutel van de toekomst van de universiteit nog altijd in handen van particuliere geldschietters kon liggen, was een gedachte die nieuw leven werd ingeblazen door de Bossche priester P.J.M.H. Mommersteeg. In het voorjaar van 1946 wist hij van het episcopaat een opdracht te bemachtigen voor een overzeese inzamelingsactiviteit, de meest opmerkelijke geldwervingsactie uit de universiteitsgeschiedenis. Mommersteeg had de oorlogsjaren in de Verenigde Staten doorgebracht, kende het land goed en had bij de bisschoppen bepaalde verwachtingen gewekt over de vrijgevigheid van Amerikanen. In juni 1946 richtte hij in Washington het zogeheten ‘American Committee to Aid the University of Nijmegen inc.’ op, waarvan hijzelf de *executive secretary* en de drijvende kracht werd. Drie jaar lang, tot 1949, probeerde deze even ambitieuze als onvermoeibare priester bij Amerikaanse *foundations*, rijke particulieren, kerkvorsten, universiteiten en vakbonden gelden los te weken voor de wederopbouw van *The Carolus Magnus University of Nijmegen*. Vanaf het begin had hij de financiering van een nieuw te bouwen universitair complex op het oog, te noemen naar de 82nd Airborne Division, het legeronderdeel dat Nijmegen had bevrijd. Met dat project zouden miljoenen dollars gemoeid zijn. Minder duur, maar nog altijd ambitieus, was de eventuele oprichting van een ‘Instituut voor Positieve Menskunde’ aan de universiteit, waarvoor Rutten een blauwdruk had gemaakt.

Mommersteeg reisde van New York naar Chicago, van Dallas naar San Francisco, liet oogverblindend propagandamateriaal drukken waarin ‘The Saga of Nijmegen’ breed werd uitgemeten,²⁹ bewoog de Newyorkse architect Raphael Hume tot het maken van een ontwerp voor een campus en wist zo’n

²⁸ *Handelingen der voorloopige Staten-Generaal 1946*, Bijlage: Afwijking van de termijnen, bedoeld in het tweede lid van artikel 199 van de hooger-onderwijswet, enz., Memorie van Toelichting, 22 mei 1946, p. 219.

²⁹ Titel van een artikel van W. Plöchl in: *America*, 74(1946), nr. 21. Daarin en in ander materiaal werd hoog opgegeven van de moed van de Nederlandse katholieken die in

Nieuwjaarswens 1947 van de 'American Committee to Aid the University of Nijmegen inc.'.

35 grote namen uit het openbare leven voor zijn comité te interesseren. Zo traden bekende figuren toe als de chemicus en Nobelprijswinnaar P. de Bye, de generaal van de 82nd Airborne Division J.M. Gavin en de Nederlandse oud-minister M.P.L. Steenberghe; zelfs iemand als oud-president Herbert Hoover scheen voor Nijmegen warm te lopen.³⁰ Tezeldertijd hield de *assistant executive secretary* van het comité, W. Plöchl, een Oostenrijkse canonist, in de oorlog kort privaat-docent in Nijmegen en inmiddels hoogleraar aan de katholieke universiteit te Washington, zich bezig met de inzameling van boeken. Door zijn inspanningen werden naar schatting 30.000 boeken van Amerika naar Europa verscheept.

1923 een eigen universiteit hadden gesticht, maar vooral van “the story of the University’s defiance of Hitler’s orders in 1943” die “thrilling and heroic” werd genoemd en getuigde van “sheer courage and gallantry”. Aangetoond werd dat de Katholieke Universiteit een principieel voorvechter was van de democratische waarden die Amerika vertegenwoordigde. De nieuwe universiteitsgebouwen moesten een eerbetoon vormen aan de honderden Amerikaanse soldaten die bij de bevrijding van Nijmegen waren gesneuveld.

³⁰ KDC, SRS, 430, Diverse memoranda en rapporten van de hand van Mommersteeg ‘betreffende de actie voor de Katholieke Universiteit in de Verenigde Staten’, 1946-1949.

Mommersteegs werk echter draaide uit op een regelrechte mislukking. Hij boekte incidenteel succes, in de vorm van kleine geldbedragen, maar toen de actie bij uitblijven van structureel welslagen halverwege 1949 werd afgeblazen sloot het comité met een tekort van bijna 55.000 dollar.³¹ Achteraf meende Mommersteeg dat hij te lang na de bevrijding met zijn onderneming was begonnen. Het enthousiasme bij Amerikaanse particulieren voor de wederopbouw van Europa was medio 1946 inmiddels tanende geweest en nam een jaar later nog sterker af toen de overheid met het *European Recovery Program* (het Marshall-plan) het initiatief naar zich toetrok. Bovendien kreeg Mommersteeg bij het Amerikaanse episcopaat opvallend weinig gehoor. Daarnaast was het werk dat moest worden verzet eigenlijk te veel voor één man geweest; des te prestigieuzer de namen in zijn comité klonken, des te minder actief de dragers ervan waren, zo was Mommersteeg gebleken. Aanvankelijk was hij ook gehinderd door de Nederlandse ambassadeur in Washington, A. Loudon. Deze meende de in Amerika uiterst populaire generaal Gavin het lidmaatschap van het comité te moeten ontraden, omdat de Nederlandse regering geen voorstander heette van “special drives for specific purposes”. De actie voor de Katholieke Universiteit schaarde Loudon onder de noemer “sectarism”.³² Naar de motieven van Loudon, een “oud Leidenaar”, kon Mommersteeg wel raden: “katholiekenvrees”.³³ Spoedig moest Loudon zijn mening herzien op last van zijn minister, de partijloze C.G.W.H. van Boetzelaer van Oosterhout, die de zaak onder ogen was gebracht door een batterij katholieke politici onder wie premier Beel, maar er was inmiddels kostbare tijd verloren gegaan. Dat de regering overigens niets tegen de actie had, bleek te meer toen Loudons latere opvolger, ambassadeur E.N. van Kleffens, *honorary chairman* van het comité werd.

Er waren nog andere redenen die volgens Mommersteeg aan de mislukking bijdroegen, zoals de in Amerika heersende anti-Nederlandse gezindheid ten gevolge van de Indonesië-politiek. Een oorzaak lag zeker ook in de geringe steun die Mommersteeg van de universiteit zelf kreeg, nog in de hand gewerkt door een moeizame wijze van communiceren tussen de door een oceaan gescheiden werelddelen. De hoogleraren, een groepje rond Rutten uitgezou-

31 KDC, SRS, 430, P.J.M.H. Mommersteeg, ‘Rapport betreffende de actie voor de Katholieke Universiteit in de Verenigde Staten’, september 1949. Het ging om een bankschuld die was gedekt door een verzekering; de Sint Radboudstichting heeft dus niet hoeven bloeden.

32 KDC, SRS, 430, Loudon aan Gavin, 20 februari 1947 (afschrift).

33 KDC, SRS, 430, Mommersteeg aan H. de Jong, 27 maart 1947. Volgens Mommersteeg zag “de oude liberale bende”, de “camarilla van Buitenlandsche Zaken”, zich door de bekwame alumni van de Katholieke Universiteit bedreigd. Woedend, maar des te helderder de door hem veronderstelde sfeer schetsend, sprak hij van de “door nepotisme en kortzichtigheid lang gedomineerde, aan inteelt lijdende clique van Nederlands diplomaten”, die “naijverig” heette op de katholieke prestaties.

derd, voorzagen Mommersteeg slechts mondjesmaat van de door hem gewenste informatie. Bij hen, maar eigenlijk ook bij de bisschoppen, heerste vanaf het begin twijfel aan de mogelijkheden van het comité, twijfel die groeide naarmate de dollarstroom uitbleef. Mommersteegs plannen waren wel erg ambitieus en de visioenen die hij vanuit Washington schilderde, leken te mooi om waar te zijn. Een keuze tussen de twee projecten hebben de bisschoppen nooit gemaakt, waardoor de afgezant niet wist waarop hij zich moest concentreren en hij zich in de kou gezet voelde.

Allesbepalend voor de bisschoppelijke houding was het feit dat het andere paard waarop was gewed, de rijksoverheid, wél in de prijzen liep. In 1948 kwam de Wet tot Subsidiëring van het Bijzonder Hoger Onderwijs, beter bekend als de ‘wet-Gielen’, na een voorbereidingstijd van twee jaar af, waardoor de Katholieke Universiteit, met terugwerkende kracht vanaf 1947, een substantiële tegemoetkoming in haar onkosten kreeg. Daarmee was Mommersteegs comité feitelijk overbodig geworden. Even dreigde zijn optreden zelfs nadelige gevolgen te krijgen voor de hoogte van de rijkssubsidie. Drees toonde zich bij de bespreking van het wetsvoorstel-Gielen in de ministerraad veront-rust over mogelijke “dubbele betalingen” aan Nijmegen en duidde daarbij op de Amerikaanse inzamelingsactie.³⁴ De billijkheid van Drees’ zorg werd ook in katholieke kring wel gevoeld; een reden te meer om de actie dan maar te staken.³⁵

De wet-Gielen was niet alleen in katholiek belang en evenmin het resultaat van alleen katholieke inspanningen. Maar de roomse hand in de totstandkoming ervan was evident. De Sint Radboudstichting had niet lijdzaam gewacht tot de overheid eigener beweging over de brug zou komen. In de bestuursvergadering van 9 mei 1946 gaf A.C. de Bruijn, in het dagelijks leven voorzitter van de Katholieke Arbeidersbeweging en sinds kort niet-vast lid van het bestuur, als zijn oordeel te kennen dat de tijd meer dan ooit rijp was om de rijkssubsidie “bij de politiek” aan te kaarten.³⁶ Een week later zouden de eerste naoorlogse Tweede-Kamerverkiezingen worden gehouden. Volgens De Bruijn “bedelde” de Partij van de Arbeid (PvdA) om samenwerking met de Katholieke Volkspartij (KVP); als prijs kon de subsidiëring van de bijzondere instellingen voor hoger onderwijs worden gevraagd. Besloten werd dat aartsbisschop De Jong KVP-zwaargewicht C.P.M. Romme zou uitnodigen voor een bespreking over de vraag “wat politiek bereikt kan worden om de verkrijging van een behoorlijke Rijkssubsidie voor onze universiteit te verzekeren”. De verkiezingsuitslag van enige dagen nadien, die geen doorbraak maar een her-

³⁴ Zie M.D. Bogaarts, *Parlementaire Geschiedenis van Nederland na 1945. 11 – De periode van het kabinet-Beel. 3 juli 1946-7 augustus 1948* ('s-Gravenhage 1989), p. 2035.

³⁵ KDC, SRS, 430, Raad van Bestuur der Sint Radboudstichting aan Mommersteeg, 26 april 1949.

³⁶ KDC, SRS, 6, Notulen bestuursvergadering, 9 mei 1946.

stel van oude structuren te zien gaf, zal de bestuursleden in hun hoop op subsidie hebben gesterkt: de KVP kwam er als de grote winnaar uit tevoorschijn.

Als Romme al niet zelf van plan was de kwestie op de agenda te plaatsen, dan heeft de aartsbisschop hem een duwtje gegeven; in ieder geval stipte de politiek leider in zijn 'Proeve van een regeringsprogram-1946', gedateerd 28 mei 1946, de beoogde subsidie aan.³⁷ Vervolgens ging het snel. Kabinetsformateur Beel bracht de kwestie in de onderhandelingen met de PvdA ter sprake, waarbij hij overigens op geen enkele weerstand stuitte,³⁸ en later vormde de subsidie 'een belangrijk punt' in het regeringsprogramma van de rooms-rode coalitie.³⁹ Zij had een plaats gekregen in de paragraaf over de 'Versterking van de geestelijke en zedelijke grondslagen van het volksleven'. Tijdens de formatie had de KVP bovendien het ministerie van onderwijs voor zich opgeëist, niet speciaal om de subsidie voor de universiteit veilig te stellen, maar uit algemene weerzin tegen Van der Leeuws beleid.⁴⁰ In de Troonrede van 23 juli 1946 tenslotte kondigde de koningin aan dat het parlement mocht uitzien naar voorstellen "tot verbetering van de financiële verhouding ten aanzien van het Bijzonder Hoger Onderwijs".

Zoals gezegd verscheen de wet-Gielen twee jaar later in het *Staatsblad*. Zij was uiterst gecompliceerd geworden. Voor de Katholieke Universiteit kwam de wet erop neer dat 65 procent van haar huisvestings- en exploitatiekosten werd vergoed; bij de oprichting van een vierde faculteit zou het percentage worden verhoogd tot 80, bij een vijfde tot 85 – een typisch voorbeeld van "ganzenbordwetgeving", aldus de latere minister Cals.⁴¹ De subsidie had alleen betrekking op de profane faculteiten. De theologische faculteiten van Nijmegen en van de Vrije Universiteit werden, gelet op hun aparte status (zowel wettelijk als kerkelijk), op verzoek van de universiteitsbesturen buiten de regeling gehouden. Gedurende de voorbereiding van het wetsvoorstel hadden ambtenaren van het departement voortdurend overleg gevoerd met de bijzondere instellingen, naast de beide universiteiten de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg en de Economische Hogeschool te Rotterdam. Dat overleg was moeizaam verlopen, omdat het subsidiestelsel aan een aantal specifieke voorwaarden moest voldoen. Enerzijds diende de overheid voldoende zicht te hebben op de besteding van de gelden, anderzijds wilden de subsidieontvangers hun vrijheid van handelen zo min mogelijk zien belemmerd. Aan de ene kant moest de tegemoetkoming bevredigend hoog zijn, aan de andere kant moest zij voldoende ruimte laten om, zoals het heette, "de offer-

³⁷ Bogaarts, *De periode van het kabinet-Beel*, p. 78.

³⁸ Bogaarts, *De periode van het kabinet-Beel*, p. 87.

³⁹ Bogaarts, *De periode van het kabinet-Beel*, p. 2033.

⁴⁰ Bogaarts, *De periode van het kabinet-Beel*, p. 1985.

⁴¹ Citaat ontleend aan J. Donner, *De vrijheid van het bijzonder wetenschappelijk onderwijs* (Zwolle 1978), p. 127. Voor een heldere uiteenzetting van de wet zie aldaar p. 119-127.

Dr. J.J. Gielen (1898-1981), minister van Onderwijs 1946-1949, daarna hoogleraar praktische pedagogiek in Nijmegen.

vaardigheid” van het volk, waarmee de confessionele instellingen zich verwant voelden, te blijven “prikkelen”. Gielen had “dit kunststuk op tamelijk ingenieuze wijze volbracht”, aldus ARP-Tweede-Kamerlid J. Terpstra.⁴²

Met de aanvaarding van de wet-Gielen werd een voorspelling van Schrijnen uit 1922 werkelijkheid. De secretaris van de Commissie van Voorlichting had in het jaar voorafgaand aan de stichting van de universiteit ten overstaan van Van de Wetering een optimistisch beeld geschetst van de toekomstige katholieke politieke macht die het voortbestaan en de uitbouw van de universiteit zou verzekeren.⁴³ Indertijd had Schrijnen enigszins gebluft – de aartsbisschop moest van zijn aarzelingen worden genezen –, een kwarteeuw later, toen ‘leeuw en lam samen graasden onder de staf van de Nijmeegse alumnus Beel’,⁴⁴ haalde hij vanuit het graf zijn gelijk. Maar ofschoon het initiatief was uitgegaan van katholieke zijde – in zeker opzicht een tegenprestatie aan de antirevolutionaren voor Kuypers Hoger-Onderwijsnovelle uit 1904 –, was de

⁴² *Handelingen Tweede Kamer 1947-1948*, vergadering 12 februari 1948, p. 1436.

⁴³ Zie hoofdstuk 1, paragraaf 2.

⁴⁴ Rogier, ‘Terugblik’, p. 19.

wet-Gielen veel meer dan louter het resultaat van roomse machts- of achterkamertjespolitiek. De aanvaarding van het wetsvoorstel in het parlement betekende in de grond een erkenning door vrijwel alle politieke groeperingen van de verdiensten van de diverse bijzondere instellingen. De heersende sfeer van verzoening in die naoorlogse jaren heeft daarbij overigens wel een handje geholpen.

Het wetsvoorstel stuitte op slechts minimale oppositie, namelijk van de communisten en de staatkundig-gereformeerden. De woordvoerders van de overige politieke richtingen die traditioneel tegen rijks subsidie voor het bijzonder hoger onderwijs gekant waren geweest, plaatsten tijdens het debat weliswaar hier en daar een plaagstootje, maar bleken geen enkel principieel bezwaar meer te hebben. Voor H.W. Tilanus, fractieleider van de Christelijk-Historische Unie en in 1938 nog tegenstander van het amendement-Moller, hadden de instellingen hun "levensvatbaarheid" en "bestaansrecht" inmiddels dubbel en dwars bewezen. Het deed niet ter zake of men met de gedachte van op een levensbeschouwing gegrondveste universiteit kon instemmen; "zij zijn er, voldoen aan behoeften, en dragen niet onbelangrijk bij tot verheffing van het geestelijk en cultureel peil van ons volksleven".⁴⁵ Uit liberale en sociaal-democratische hoek kwamen soortgelijke klanken. De bijzondere instellingen hadden "met ere hun deel bijgedragen aan de bloei van het wetenschappelijk leven in ons land" aldus A. Fortanier-De Wit van de Partij van de Vrijheid.⁴⁶ De subsidie werd door haar en door de woordvoerder van de PvdA, G.E. van Walsum, tevens gezien als een "stuk praktische toepassing van (...) verdraagzaamheid".⁴⁷ De antirevolutionair Terpstra kon vergenoegd vaststellen dat zich sinds 1904 een "grote vooruitgang van denkbeelden" had voltrokken.⁴⁸

Als enige stipte Van Walsum nog een ander argument voor de toekenning van de subsidie aan: door de opleiding van "wetenschappelijk gevormde mannen en vrouwen" bewezen de bijzondere universiteiten de maatschappij een dienst en de billijkheid vergde dat de staat in de kosten daarvan bijdroeg.⁴⁹ Het was hetzelfde argument dat Bolkestein in 1937 al had gehanteerd. De maatschappij werd door de bijzondere instellingen gratis voorzien van talrijke juristen, leerkrachten en economen, in de toekomst zouden zich daarbij ook medici en natuurkundigen voegen. Van Walsum weidde hierover niet verder uit, maar het is niet ondenkbaar dat hij voor de bijzondere instellingen een toekomstige rol zag weggelegd in de bevrediging van de maatschappelijke

⁴⁵ *Handelingen Tweede Kamer 1947-1948*, vergadering 12 februari 1948, p. 1450.

⁴⁶ *Handelingen Tweede Kamer 1947-1948*, vergadering 12 februari 1948, p. 1444.

⁴⁷ Woorden van Van Walsum, *Handelingen Tweede Kamer 1947-1948*, vergadering 12 februari 1948, p. 1440.

⁴⁸ *Handelingen Tweede Kamer 1947-1948*, vergadering 12 februari 1948, p. 1436.

⁴⁹ *Handelingen Tweede Kamer 1947-1948*, vergadering 12 februari 1948, p. 1440.

behoefte aan bijvoorbeeld technici. In het jaar van de wet-Gielen kondigde de regering immers ook een intensieve industrialisatiepolitiek aan; in 1949 verscheen de eerste Industrialisatienota. En zo werd tevens een dringende behoefte gevoeld aan nieuwe medische faculteiten, zij het om een geheel andere reden. Sinds de bevrijding was het aantal studenten in de geneeskunde fors gestegen, zo fors dat de capaciteit van de bestaande medische faculteiten tekortschoot, aldus bijvoorbeeld de Commissie-Reinink. Reden voor diezelfde commissie om in haar rapport uit 1949 te pleiten voor meer medische faculteiten.⁵⁰ Het lijkt derhalve gerechtvaardigd om tot het complex van redenen dat bijdroeg tot de kamerbrede steun voor de subsidie (de politieke sleutelpositie van de KVP, de erkenning van de kwaliteit van het bijzonder hoger onderwijs en de toegenomen tolerantie) ook, al was het op de achtergrond, de behoefte aan uitbreiding van de bijzondere instellingen te rekenen.

Hoewel de subsidie niet zo omvangrijk was geworden als gehoopt (men had ingezet op 90 procent, de minister van Financiën P. Liefstinck wilde niet verder gaan dan 65 procent⁵¹), was zij voor de universiteit uiteraard van vitaal belang. Nog in dezelfde maand waarin het wetsvoorstel door de Eerste Kamer was geloodst, juni 1948, nam de Sint Radboudstichting het definitieve besluit tot oprichting van een medische faculteit. Zonder subsidie zou deze, alsook haar zus de faculteit der Wis- en Natuurkunde, nooit in de vorm kunnen zijn gegoten die beide afdelingen hadden toen zij het levenslicht zagen. Aan de beperkte hoogte van de subsidie werd aanvankelijk, zoals gezegd, nog een positieve draai gegeven. Het “gelukkig gevolg” was namelijk dat “onze Universiteit ook ons eigen blijft; d.w.z. van het Katholieke Volk, dat haar tot nu toe hoofdzakelijk door eigen kracht in stand heeft gehouden, en ook haar in de toekomst voor een groot deel betalen moet”, aldus Post in 1948.⁵² Die gedachte werd door velen gedeeld, maar hoe groot de psychologische betekenis van de beperkte subsidieomvang ook mocht zijn, spoedig zouden de nadelen zwaarder gaan wegen. Omdat zij na 1948 in snel tempo begon uit te breiden, kwam de universiteit, net als andere bijzondere instellingen,⁵³ vroeg in de jaren vijftig in financiële problemen. De opbrengsten uit de universiteitscollectes lieten na 1947, toen zij f 333.900 bedroegen, weliswaar een opgaande lijn zien (het jaarlijks gemiddelde tussen 1945 en 1960 bedroeg ruim f 471.000), maar zij waren lang niet hoog genoeg om het gat tussen de subsidie en de reële bestedingen te dichten. In 1945 gaf de Sint Radboudstichting aan personele

⁵⁰ *Rapport van de Staatscommissie tot Reorganisatie van het Hoger Onderwijs*, p. 235-237.

⁵¹ Bogaarts, *De periode van het kabinet-Beel*, p. 2034.

⁵² Post, ‘De Katholieke Universiteit in 1947-1948’, p. 270. In deze opmerking van Post lag tevens het zoveelste bezwaar tegen de Amerikaanse actie van Mommersteeg besloten: de eventuele toevloed van dollars zou de inzet voor de universiteit van de Nederlandse katholieken alleen maar temperen.

⁵³ Donner, *De vrijheid van het bijzonder wetenschappelijk onderwijs*, p. 128-129.

en materiële kosten een bedrag van *f* 290.000 uit; in 1960 bedroegen die lasten *f* 13.000.000!

302 Op gezamenlijk initiatief van de bijzondere instellingen besloot de minister in 1956 tot een verhoging van de tegemoetkomingen met 5 procent. Maar dat bood nauwelijks soelaas. In 1960 werd de subsidie met terugwerkende kracht vanaf 1957 opgeschroefd tot 95 procent van de totale uitgaven.⁵⁴ Mooie woorden als die van Post uit 1948 werden nu en dan nog wel gehoord (en met gevolg: in 1961 bereikte de inzameling een historisch record, *f* 650.324), maar inmiddels sloeg men richting overheid een geheel andere toon aan. Nauwelijks vijftien jaar nadat de Katholieke Universiteit nog om subsidie had willen bedelen, meende de KVP'er S. Stokman OFM in het percentage van 95 in plaats van 100 "een lacune in de gelijkheid van behandeling van openbaar en bijzonder onderwijs" te zien.⁵⁵

2. GEESTELIJK KLIMAAT

Een "nieuwe mentaliteit"

Op 5 maart 1948 opperde de canonist Van Welie in de Senaat de gedachte een schrijven aan de Sint Radboudstichting te richten met het verzoek een "kluis" te reserveren "in het hier te lande te stichten Karthuizerklooster, en te bepalen dat de monnik, die deze kluis zal bewonen, moet bidden voor de R.K. Universiteit".⁵⁶ Dat een dergelijk pieus voorstel werd gedaan door een 'argeloos origineel'⁵⁷ als Van Welie behoeft nauwelijks verbazing te wekken, maar dat zijn gedachte in de Senaat "met algemene bijval" werd begroet, mag toch wel wonderlijk heten. Wellicht moet de brede steun voor Van Welie's initiatief worden gezien als een uiting van het vernieuwde 'religieus besef'⁵⁸ dat, onder invloed van de internationale herkersteningsbeweging Katholieke Actie, na de bevrijding over de Nederlandse katholieke elite vaardig was geworden – ofschoon de anekdote overigens ook dan een verbluffend staaltje van extreme vroomheid blijft. Hoe dan ook, het wachtwoord van de Katholieke Actie: 'lekenapostolaat', werd in Nijmegen niet aan dovemansoren gericht. Het aantal lekenhoogleraren nam sinds de bevrijding ras toe. In 1946, vijftien jaar nadat Drerup zich zo woedend had gemaakt over de clericale overheersing van

54 Omwille van die verhoging tot 95 procent werd de sinds 1923 bestaande subsidie van de gemeente Nijmegen stopgezet. Kort tevoren nog, in 1956, was zij opgevoerd tot *f* 200.000.

55 Donner, *De vrijheid van het bijzonder wetenschappelijk onderwijs*, p. 140. Het besluit tot volledige subsidiëring viel in 1971 (met terugwerkende kracht vanaf 1968); eerder, in 1963, was ook de theologische faculteit in het genot van subsidie gekomen.

56 AS, Notulen van de vergadering, 5 maart 1948.

57 Rogier, 'Terugblik', p. 23.

58 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 70.

Prof.dr. F.A.M. van Welie (1886-1968), hoogleraar
canoniek recht.

de Senaat, kwamen de leken – voor het eerst sinds het einde van de jaren twintig – weer in de meerderheid. Die trend zou zich versneld voortzetten: onder de in totaal 109 tussen 1945 en 1960 benoemde hoogleraren bevonden zich nog ‘slechts’ 26 clerici, van wie er twaalf tot de zuiver clericale theologische faculteit behoorden. Aldus sloeg ook in de Nijmeegse universitaire microkosmos ‘het uur van de leek’.⁵⁹ Voor de identiteit van de universiteit had dat een paradoxaal gevolg. Met haar religieuze bezieling, haar apostolaatsijver, haar zelfbewustzijn maakte de jonge lekengeneratie de universiteit ‘katholieker’ dan toen Nijmegen nog werd gedomineerd door clerici.

Tot dusver gold voor katholieke geleerden als hoogste wijsheid dat zij zo min mogelijk van hun katholiciteit lieten merken, maar daarmee verzaakten zij “hun apostolaat”, zo luidde een veelzeggende opmerking van Rogier in 1947,⁶⁰ het jaar van zijn benoeming tot hoogleraar vaderlandse en algemene geschiedenis der nieuwere tijden. Brom, inmiddels de zestig gepasseerd maar nog altijd idealist, had er twee jaar eerder in een toespraak voor de Katholieke

⁵⁹ De titel van een befaamd bundeltje opstellen uit 1953: B. van Bilsen e.a., *Het uur van de leek. Naar de voltooiing van de katholieke emancipatie*, Nijmegen 1953.

⁶⁰ Bornevasser, *In de geest van Thijm*, p. 71.

Wetenschappelijke op gewezen dat katholieken niet de nationale eenheid mochten versterken door die in eigen kring te verzwakken. Hij vroeg hernieuwde aandacht voor de “grote synthese” die alleen katholieke geleerden, met “hun harmonische beginselen”, in de wetenschap konden aanbrengen; een synthese die “heel de mens en heel de wereld en de goddelijke dingen zelf” omvatte.⁶¹ Broms gedachte, in wezen een parafrase van zijn *Beiaard*-artikelen uit het grijze verleden, kon in die tijd rekenen op een warm onthaal. Onder invloed van Franse filosofen als de neothomist J. Maritain en kardinaal E.C. Suhard hadden katholieke intellectuelen de mond vol van christelijk humanisme, van een open katholiciteit en van een synthese tussen geloof en wetenschap, een samenbundeling van conclusies van vakstudies tot een “kosmische visie op het heelal”.⁶² Rond Newman, met zijn bijna honderd jaar oude, gelijksoortige pleidooien voor de opbouw van een allesomvattend, evenwichtig en harmonieus systeem, voor de integratie van wetenschappelijke gegevens in een totale katholieke levensbeschouwing, ontstond in de tweede helft van de jaren veertig een ware cultus, waarvan Nijmegen de *pepinière* was. De katholieke intellectueel had een “roeping”, aldus Rogier in 1950, inhoudende de beoefening van de vakwetenschap, de bevordering van de integratie der wetenschappen, het bijdragen aan de culturele emancipatie van het katholieke volk, het zorgdragen voor de handhaving van de christelijke levenswaarden en het uitoefenen van katholiek apostolaat.⁶³ Hij, de katholieke intellectueel, moest de mensheid, dit “geteisterde geslacht” dat de wetenschap “dienstbaar had gemaakt aan vernieling en vernietiging”, een reddend antwoord geven opdat zij weer kon geloven in de zin van het bestaan.

Ook de studentengemeenschap bulkte van zelfvertrouwen en bevologenheid, maar dat had slechts zijdelings van doen met religiositeit. Er heerste een “nieuwe mentaliteit”, zoals de vice-praeses van het Nijmeegs Studenten Corps Herman van Run het uitdrukte tijdens de in februari 1946 gehouden ‘Universitaire Studiedagen’ onder het veelzeggende thema ‘bezinning op heden, verleden, toekomst’.⁶⁴ Midden in de oorlog was op die ‘nieuwe mentaliteit’ reeds een voorschot genomen, toen in 1942 Carolus Magnus was ‘opengebroken’, met als oogmerk alle studenten, van welke sociale komaf en met welke belangstelling dan ook, automatisch lid te maken van het corps. Moderne studenten wilden broederlijk naast elkaar staan en tezamen met het *corpus doctum* een hechte gemeenschap, een *civitas academica* vormen. De “burgerlijke geborneerdheid” van de Sociëteitsadepten en de “overgecom-

61 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 64-65.

62 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 82.

63 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 81-82.

64 H.W.M. van Run, ‘Openingswoord bij het begin der Universiteitsdagen’, in: *Waarom een Rooms-Katholieke Universiteit? Voordrachten van Nijmeegsche Studiedagen* (Nijmegen 1946), 4.

Het 'groene boekje' voor aspirantleden van het Nijmeegs Studenten Corps.

penseerde bedremmeldheid” van de knorren waren na de bevrijding vervangen door “openheid en wederzijdse ontvankelijkheid”.⁶⁵

Op hun beurt droomden bestuurders, daartoe gestimuleerd door hoogleraren, van de uitbouw van de universiteit met faculteiten en instituten. Natuurlijk was direct in 1945 een begin gemaakt met de letterlijke wederopbouw van de universiteit. Ter vervanging van door overlijden, emeritaat of vrijwillig dan wel gedwongen ontslag verdwenen hoogleraren werden tussen 1945 en 1947 25 nieuwkomers benoemd. Voornamelijk aandacht ging daarnaast uit naar het universitaire onderkomen. Stad en universiteit lagen in puin; studenten waren “zeer bekrompen gehuisvest”, vaak in “een kamer met planken voor de ramen en alleen een heel klein noodruitje als eenige verlichting”;⁶⁶ er bestond een groot gebrek aan collegezalen, instituten en andere faciliteiten. Huur en aankoop van gebouwen, bijvoorbeeld de villa Stella Maris aan de Van Schaeck Mathonsingel, brachten uitkomst, zij het niet meer dan voorlopig; nog jaren

⁶⁵ H. van Run, ‘Evenveel verhalen als er studenten waren’, in: *KUzien*, (1993), nr. 37, p. 16.

⁶⁶ Aldus moderator Van Ogtrop in een schrijven aan mejuffrouw Jeanette Geldens, particulier secretaresse van koningin Wilhelmina (K.D.C., Archief R.K. Studentenvereniging St. Thomas, Van Ogtrop aan mej. J.C.M.M. Geldens, 17 maart 1946).

De nieuwbouwplannen voor het Galgenveld vormen aanleiding voor een eerste-steenlegging door de 'groenen' van 1949.

zou “het probleem van de ruimte voor onze Universiteit (...) niet alleen een wijsgerig probleem” zijn.⁶⁷ Maar alles went. In 1947 was “de Carolina” volgens Hermesdorf alweer “op volle toeren”.⁶⁸ Sterker: “Wie het universitaire leven van thans met dat van vroeger vergelijkt, moet erkennen, dat onze universiteit nog nimmer zo’n vitaliteit heeft vertoond”, aldus de theoloog Mulders, rector in het academisch jaar 1946-1947.⁶⁹

Mulders refereerde aan de plannen voor infrastructurele uitbouw. Vaak gingen die samen met dat andere teken van ‘vitaliteit’: het verhoogde katholieke bewustzijn; het meest opvallend – zoals nog zal blijken – in de aanloop naar de oprichting van de faculteit der Geneeskunde. Maar zelfs met het ontwerp voor een nieuw gebouwencomplex, in 1947 op verzoek van de Sint Radboudstichting gemaakt door een team van architecten onder leiding van M.J. Granpré Molière, werd een wissel op de eeuwigheid getrokken. Uitgangspunt van de bouwmeesters was de totstandkoming van een volledige universiteit, die alle faculteiten omvatte en “waar de wetenschapsbeoefening gezien en

67 J.H. Robbers, ‘De Katholieke Universiteit in 1953-1954’, in: *Jaarboek RKUN 1953-1954*, p. 67.

68 KDC, Archief Hermesdorf, 106, ‘De Carolina op volle toeren’ (aantekeningen voor een lezing), 1947.

69 Alph. Mulders, ‘De Katholieke Universiteit in 1946-1947’, in: *Jaarboek RKUN 1946-1947*, p. 281.

geleid wordt vanuit ons H. Geloof”.⁷⁰ Zij zou worden gesitueerd in de wijk Galgenveld en op het aangrenzende, bosrijke landgoed Heyendael in het zuidoosten van Nijmegen. Door te besluiten tot volledige nieuwbouw zou uit de “ramp” van de oorlog ten minste ook voordeel worden getrokken, aldus Granpré Molière, de vader van de Delftse School. In het ontwerp werd gerept over een groot plein, “een organisatorisch en tevens organisch hart”, waaraan een hoofdgebouw (voor de administratie en de grote collegezalen), de aula en de bibliotheek waren gelegen, met in de onmiddellijke nabijheid ook een universiteitskapel, “als een centrum in de orde van het bovennatuurlijke”. Daaromheen zou een openbaar gebied komen met voor elke faculteit een eigen gebouw; “enigszins geïsoleerd van het rumoer van het stadsverkeer” was voor de medische faculteit een afgesloten terrein gereserveerd. Noordwaarts, richting stad, volgden accommodaties voor een mensa, lunchrooms, turnzalen, zwembaden, sportvelden. Aan de rand van de campus zouden, langzaam integrerend met de stedelijke woonbuurten, studentenwijken worden gebouwd, alsmede “betere buurten” voor de hoogleraren. Zo’n opzet was volgens de architecten “geheel in overeenstemming met het subsidiariteitsbeginsel”. Kortom, een “Cité Universitaire” die huisvesting bood aan “een organisatorische eenheid van mensen, die allen op eenzelfde doel gericht zijn namelijk de ene en ongedeelde Waarheid”, zou een in Nederland “unieke” en “machtige” getuigenis moeten vormen van “ons H. Geloof en de wetenschapsbeoefening door Katholieken”.

In deze van hoogdravend idealisme doortrokken sfeer stak men na de oorlog van wal. Om zeer uiteenlopende redenen zou met de jaren blijken dat men toch vooral luchtkastelen had gezien, de infrastructurele uitbreidingsplannen uitgezonderd. Zo werd aan het ontwerp van Granpré Molière geen uitvoering gegeven. Geldgebrek en onzekerheid over het vrijkomen van alle geveerde bouwgrond waren de belangrijkste spelbrekers. Alleen de locatie overleefde. In de tweede helft van de jaren vijftig verrees op Heyendael het ene na het andere gebouw, maar zonder ‘organisch hart’ en vooralsnog alleen ten behoeve van de bètafaculteiten; de alfafaculteiten huisden in 1960 in “verspreide tussenstations”, tientallen villa’s en herenhuizen in en rond het centrum van de stad. En zo zou de universiteit nooit een eigen monnik krijgen die voor haar in een kluis ging bidden, al was het maar omdat de vestiging van een karthuizerklooster in Nederland geen doorgang vond.

⁷⁰ CvC, i.s., M.J. Granpré Molière, J.A. van der Laan, J. George Deur, C. Pouderoyen, ‘Rapport samengesteld naar aanleiding van de opdracht van de St. Radboudstichting tot onderzoek betreffende de situering van de R.K. Universiteit in de stad Nijmegen na de oorlogsrampen 1944/1945’, 12 december 1947.

Pluriformiteit

308

Anders dan het lot van bijvoorbeeld Granpré Molières ontwerp kan de teeloorgang van de idealen van de studenten en de hoogleraren niet met behulp van eenvoudige feiten worden verklaard; het wedervaren van die droombeelden dient in een ruimere context te worden gezien. Ingeklemd tussen de oorlog en de 'roerige' jaren zestig geven de 'lange jaren vijftig' al gauw de indruk van een periode van stilstand, van muffheid en van matheid. Aan de schaarste in Nederland kwam geleidelijk een einde (als laatste ging de koffie in 1952 van de bon), een fase van krachtige en vooralsnog stabiel lijkende economische groei zette in; op het sociale en politieke front bestond harmonie en vrede (de 'pacificatiedemocratie'), de machten ('gevestigde structuren') zaten stevig in het zadel, er heerste een benepen moraal. Aan dat stereotiepe beeld wordt de laatste tijd door historici en sociale wetenschappers behoorlijk getornd. De jaren vijftig worden steeds vaker voorgesteld als een op zijn minst broeierig, zelfs dynamisch tijdvak, als een periode waarin zich een 'stille revolutie' voordeed in afwachting van de lawaaierige van de jaren zestig.⁷¹ Gewezen is onder meer op het zich wijzigende consumptiepatroon, de onopgemerkte geloofsafval, het geëxperimenteer in de kunst en de literatuur (Cobra, de Vijftigers), de wel degelijk veranderende zeden, de 'luidruchtige aanwezigheid van nozems met hun rock 'n' roll en bromfietsen'.⁷² De voor de hand liggende, voorlopige conclusie luidt dan dat 'beide karakterisering en wel eens tegelijkertijd waar kunnen zijn'.⁷³ Die gevolgtrekking klinkt wat zouteloos, maar is daarmee niet minder gegrond. Zij kan in ieder geval dienen als uitgangspunt voor een schets van het klimaat aan de Katholieke Universiteit.

"Wij leven in een zeer bewogen tijd van nieuwe gedachten en dat brengt met zich mee zekere spanningen en divergenties van zienswijze", zo zei Kreling in een feestrede ter gelegenheid van het vierde lustrum van de Vereniging voor Thomistische Wijsbegeerte in 1953.⁷⁴ Ofschoon nog eufemistisch van aard – als zodanig tekenend voor de spreker – geven deze woorden van Kreling in een notendop de atmosfeer in het katholieke intellectuele milieu van de jaren vijftig weer. De filosofie, de theologie, de kerkelijke moraal, de zielzorg, de kerkelijke hiërarchie, de relatie tussen kerk en intellectuelen – allemaal terreinen waarop 'nieuwe gedachten' en bij gevolg 'zekere spanningen', 'divergenties van zienswijze' ontstonden. Zoals gezegd sloeg 'het uur van de leek'. De 'tweede' of 'interne' katholieke emancipatie, het afleggen door de leek van het clericale juk, zette definitief door. De kritiek op kerk en clerus werd ge-

71 P. Luykx en P. Slot (red.), *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, Hilversum 1997.

72 H. Righart en P. de Rooy, 'In Holland staat een huis. Weerzin en vertederling over "de jaren vijftig"', in: Luykx en Slot, *Een stille revolutie?*, p. 12.

73 Righart en De Rooy, 'In Holland staat een huis', p. 14.

74 Geciteerd bij Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 103.

populariseerd via de, uit de Katholieke Actie voortgesproten Ecclesiabeweging, waarvan de vertegenwoordigers stad en land afreisden om in gespreks-groepen over dogma en moraal te discussiëren. Op politiek vlak heersten onder katholieke intellectuelen sterk uiteenlopende opvattingen. Een kritisch tijdschrift als *Te Elfder Ure* vormde een platform voor polemieken over open en gesloten catholicisme, de oecumene, anticlericalisme, resultaten van de nieuwe sociale wetenschappen. In periodieken als *Dux* en *G3* werden de katholieke orthodoxe moraaltheologie en de jongerenpastoraal voorzichtig maar onmiskenbaar gehegeld; er heerste 'onrust in de zielzorg'.⁷⁵ Psychologen ontwikkelden inzichten in het verband tussen enerzijds de godsdienst en de traditionele katholieke opvoeding met haar ge- en verboden en anderzijds de geestelijke ongezondheid van gelovigen. Taboes inzake seksualiteit, huwelijk, opvoeding, gezin werden doorbroken, de moraal raakte, tegen de wensen van de kerk, in de praktijk onderhevig aan flinke veranderingen.⁷⁶

Tegelijk waren het de dagen van de antimodernistische encycliciek *Humani generis* (1950), van het de kop weer opstekende integralisme, van het roemruchte bisschoppelijk mandement *De katholieke in het openbare leven van deze tijd* (1954). Het tij was echter niet te keren. Zo beleefde de katholieke verzui-ling in de jaren vijftig weliswaar een hoogtepunt, het mandement kreeg, mede door de kritiek die na de verschijning van buiten alsook van binnen de zuil, bijvoorbeeld in *Te Elfder Ure*, werd gespuid, op den duur een averechts effect.⁷⁷ Daarbij kwam dat de houding van het episcopaat tegen het einde van de jaren vijftig versoepelde. Terwijl Rome nog herhaaldelijk spreek- en schrijfverboden oplegde, werden de Nederlandse kerkvorsten minder autoritair en ontstonden open contacten tussen de – vaak nieuw benoemde – bisschoppen, de clerus en leken. De nieuwe bisschoppen, die niets met het mandement van doen hadden gehad, volgden in het algemeen hun leider B.J. Alfrink (aartsbisschop vanaf 1955, sinds 1951 al coadjutor, voordien Nijmeegs hoogleraar exegese van het Oude Testament en Hebreeuws), die aanvankelijk uiterst star was, maar later gaandeweg blijk gaf van een 'geest van voorzichtig toegeven, verzoenend bijsturen en afwachtende souplesse'.⁷⁸

Uiteraard liet een en ander de Katholieke Universiteit niet onberoerd; sterker, zij was een broeinest van disputen. Een belangrijke verandering die de jaren vijftig met zich meebrachten, was de toenemende invloed van intellectu-

75 Naar de geruchtmakende opstellenbundel van H. Boelaars e.a., *Onrust in de zielzorg*, Utrecht-Brussel 1950.

76 De – omvangrijke – recente literatuur daarover wordt samengevat door P. Luykx, 'Erger dan de Reformatie? Katholieken in de jaren vijftig' in: Luykx en Slot, *Een stille revolutie?*, p. 80-83.

77 Luykx, 'Erger dan de Reformatie?', p. 75-77.

78 Bornewasser, ontleend aan Luykx, 'Erger dan de Reformatie?', p. 72. Zie ook T.H.M. van Schaik, *Alfrink. Een biografie*, Amsterdam 1997.

elen op de publieke opinie, een proces dat niet los is te zien van het afnemend gezag van de kerk.⁷⁹ De Senaat van de Katholieke Universiteit nu was een betrekkelijk geschakeerd samengesteld orgaan, met leden van allerlei snit, zowel critici als steunbetuigers van het mandement, zowel politiek progressief georiënteerde hoogleraren (bijvoorbeeld de neerlandicus W.J.M.A. Asselbergs) als hun tegenvoeters ter rechterzijde (van wie de staatsrechtsgeleerde F.J.F.M. Duynstee de meest spraakmakende representant was), zowel psychologen die de vastgeroeste moraal op losse schroeven zetten (bijvoorbeeld F.J.J. Buytendijk en H.M.M. Fortmann⁸⁰), als medici bij wie dat op heftig verzet stuitte (zoals de gynaecoloog L.A.M. Stolte en de sociaal-geneeskundige A.Th.L.M. Mertens). Tot binnen faculteiten ontstond vleugelvorming. Zo gold de nieuw-testamenticus Grossouw, vermaard Paulus-kenner en popularisator van de bijbel, als een toonbeeld van christelijk-humanisme. Oecumenisch gezind en gekant tegen een rigoureuus moralisme was hij een genuanceerd voorstander van een open katholicisme. Zijn collega, vanaf 1951, voor het Oude Testament (alsmede Syrisch en Hebreeuws), de dominicaan J.P.H. van der Ploeg, eveneens een veelgeprezen geleerde (met name vanwege zijn studies van de Dode-Zeerollen), was weer een archetypische aartsconservatieve, dogmatische clericus.⁸¹ Tussen die twee werd het water wel erg diep. Aldus bood Nijmegen de aanblik van een vooruitgeschoven front waarop aanvoorders van verschillende groeperingen en denkrichtingen met elkaar in de weer waren en soms in de clinch gingen, in afwachting van het voetvolk dat later – eventueel – zou volgen: katholiek Nederland, inclusief de bisschoppen die steeds vaker bij intellectuelen te rade gingen. Enerzijds werd Nijmegen wel een “KAB-universiteit” genoemd (naar de veronderstelde sympathie van hoogleraren voor de Katholieke Arbeidersbeweging), anderzijds wilde de Katholieke Arbeidersbeweging de universiteit niet subsidiëren, “omdat de

79 Luykx, ‘Erger dan de Reformatie?’, p. 73-75; uitvoeriger in E. Simons en L. Winkeler, *Het verraad der clercken. Intellectuelen en hun rol in de ontwikkeling van het Nederlands katholicisme na 1945*, Baarn 1987.

80 Gewezen zij hier ook op het in 1948 opgerichte para-universitaire Hoogveld-instituut, een ‘studiecentrum voor de vorming van de rijpende jeugd’, in het kader waarvan vooral empirisch pedagogisch onderzoek werd verricht, met vaak vanuit kerkelijk oogpunt ontluisterende resultaten.

81 Later, in de jaren zestig en zeventig, zou Van der Ploeg een bedenkelijke reputatie opbouwen als criticus en aanbrenger van zijn collega en ordegenuoot E.C.F.A. Schillebeeckx. Daarenboven was hij niet van antisemitische smetten vrij. In 1979, toen hij werd geridderd in de Orde van de Nederlandse Leeuw, ontstond een rel rond zijn persoon vooral op grond van zijn werk *Het Joodsche vraagstuk. Een maatschappelijk probleem* uit 1940. Maar ook publicaties van nadien, ten tijde van zijn hoogleraarschap, gaven soms blijk van, inmiddels verhuld, antisemitisme. Indertijd is dat niet als zodanig onderkend; hij werd en bleef rustig hoogleraar, verwierf in 1956 het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en zag zich in 1960 zonder probleem benoemd tot rector magnificus.

Prof.dr. L.J. Rogier (1894–1974), hoogleraar vaderlandse en algemene geschiedenis der nieuwere tijden.

studenten minachting voor de arbeiders en de arbeidersbeweging zou worden bijgebracht”;⁸² dubbeltjes ophalen bij arbeiders ten behoeve van toekomstige onderdrukkers gaf natuurlijk geen pas. Voor de ene beschouwer een brandpunt van nieuwlichterij, voor de andere een bastion van behoudzucht was de universiteit feitelijk beide tegelijk; als een Januskop kende Nijmegen meer gezichten.

Maar de hoogleraren die stenen in de vijver wierpen trokken de meeste aandacht, zoals Asselbergs (beter bekend onder zijn schrijverspseudoniem Anton van Duinkerken) en wellicht meer nog Rogier, beiden trouwens redactielid van *Te Elfder Ure*. Een Nijmeegs geschiedkundige uit later dagen heeft eens, met een goed gevoel voor overdrijving, beweerd dat indien men in de jaren vijftig, toen ‘onze Universiteit het knusse tuintje van het voormalige rijke roomse leven te buiten barstte’, aan een willekeurige buitenstaander de vraag zou stellen: ‘noem eens een professor uit Nijmegen’, men tien tegen één de naam Rogier ten antwoord zou hebben gekregen.⁸³ Louis Rogiers faam bij het grote publiek stoelde op een samengaan van vier kwaliteiten: hij was een begaafd wetenschapper, een subliem gebruiker van de Nederlandse taal (in 1955 ontving hij, als eerste geschiedschrijver, de P.C. Hooftprijs), een begenadigd redenaar én een historicus bij wie het verleden rechtstreeks werd betrok-

⁸² Citaten van Post (KDC, SRS, 7, Notulen bestuursvergadering, 12 december 1960).

⁸³ J.J. Poelhekke, ‘In memoriam L.J. Rogier’, in: *Jaarverslag KUN 1974*, p. II-9.

ken op het heden. Ofschoon Rogier ook over tal van andere onderwerpen en thema's schreef, mag hij worden beschouwd als 'de historicus van het nederlandse katholicisme'.⁸⁴ Zijn oeuvre vormt een schoolvoorbeeld van verzuilde geschiedschrijving, maar dan wel in een specifieke variant: de kritische. Hij 'herzag' de vaderlandse geschiedenis en de rol van katholieken daarin, zonder de roomse heilige huisjes te sparen. Rogier doorbrak met andere woorden tal van mythen uit de geschiedenis van het katholicisme, hij ruïneerde wereldbeelden.

Naar eigen zeggen werd hij daarbij gedreven door "strengere waarheidsliefde". Ofschoon zijn integriteit aan geen enkele twijfel onderhevig is, kunnen de ijver en de onbevangenheid waarmee hij te werk ging evenwel niet los worden gezien van zijn katholiek engagement, zijn *diesseitig* idealisme, dat wil zeggen, zijn voorkeur voor een open katholicisme, zijn haat jegens het integralisme, zijn anticlericalisme, zijn plichtsbesef als intellectueel, als emancipator, als 'wetenschappelijk representant der katholieke gemeenschap'.⁸⁵ Rogiers geschriften – en zijn vele redevoeringen – deden bij gevolg nogal wat stof opwaaien, met name *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953* uit 1953⁸⁶ en *Het verschijnsel der culturele inertie bij de Nederlandse katholieken* uit 1958. Velen lazen hem met rode oortjes, anderen toonden zich verontwaardigd, zo niet onthutst over de historicus die – schijnbaar onbekommerd, maar er was veel moed voor nodig – de vuile was placht buiten te hangen. Tot in Rome was men in zijn wiek geschoten over Rogier, 'de historicus uit het bescheiden Nijmegen'.⁸⁷ Rogier kon de integralistisch gekleurde kritiek op zijn werk rustig langs zich heen laten glijden – hij werd door die reacties juist bevestigd in zijn gelijk.

Maar dat Rogiers dapperheid niet mag worden onderschat, bewezen de onverkwikkelijke gebeurtenissen rond de 'apostolische visitatie' in 1955 van de jezuiet S.P.C. Tromp – het meest schrijnende geval van wetenschapsknechting uit de universiteitsgeschiedenis, kortom, navranter nog dan de affaire rond Sassen uit de jaren dertig. De visitatie, met de verbanning van de jurist en moraaltheoloog W. Duynstee als het voor dit betoog belangrijkste gevolg, was een unicum, maar tegelijk in meer dan één opzicht tekenend voor

84 J.A. Bornewasser, 'Geschiedwetenschap en engagement bij L.J. Rogier (1894-1974)', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 87(1974), p. 443-459, citaat op p. 450.

85 Bornewasser, 'Geschiedwetenschap en engagement', p. 451.

86 Geschreven samen met N. de Rooy; in 1956 verscheen een bewerkte heruitgave, ditmaal geheel van de hand van Rogier, onder de titel *Katholieke herleving. Geschiedenis van katholiek Nederland sinds 1853*. In de verantwoording schreef Rogier onder meer: "het doel der geschiedvorsing is het achterhalen van de waarheid en het doel van de geschiedschrijving is het openbaar maken daarvan. Het is een ongerijmd en – wat nog meer zegt – immoreel bedrijf de waarheid te verdraaien, verdoezelen of verzwijgen tot meerdere eer van God en de Heilige Kerk. Die het beoefenen, zijn valse-munters."

87 Bornewasser, 'Geschiedwetenschap en engagement', p. 447.

het klimaat waarin werd gewerkt. Over de affaire rond Duynstee is elders reeds uitvoerig gepubliceerd,⁸⁸ reden waarom hier wordt volstaan met een korte weergave van de verwickelingen. In de late jaren veertig en de vroege jaren vijftig deden in Rome wilde geruchten de ronde over “de psychologie van Nijmegen”, een – in zijn ongenueanceerdheid typerende – verzamelnaam voor alle binnen of buiten de universiteit ontwikkelde, moderne, althans niet met de traditionele moraaltheologie strokende, psychologische, pedagogische en psychiatrische theorieën en praktijken.⁸⁹ Bron van de roddel was een Nederlandse coterie reactionaire clerici, vooral jezuïeten, gesteund door de Bossche bisschop W.P.A.M. Mutsaerts en de pauselijke internuntius P. Giobbe. Golden de empirische gedragswetenschappen en de beoefenaars van die in opkomst zijnde disciplines in het algemeen reeds als suspect (zij hielden zich immers bezig met het *Sein* in plaats van met het *Sollen* en leken zich niet te storen aan de “kerkelijke gedragsnormering”), het was een – niet aan de universiteit verbonden – arts, de Nijmeegse vrouwelijke psychiater A.A.A. Terruwe, op wie de antimodernistische gramschap zich concentreerde. In samenwerking met haar steun en toeverlaat Duynstee had Terruwe een eigen neuroseleer ontwikkeld, onder meer gebaseerd op elementen uit de – zeer gevaarlijk geachte – Freudiaanse verdringingsleer. Haar positie was des te nijpender, daar haar patiëntenkring voor een groot deel bestond uit priesters en seminaristen. Deze (aankomende) geestelijken gingen vaak gebukt onder psychische problemen samenhangend met hun onderdrukte seksualiteit. Terruwe wond daar in haar therapie geen doekjes om. Aangezien enkele patiënten bij hun meerderen een boekje opendeden over haar – in hun optiek schokkende – behandelmethoden, kwam zij bloot te staan aan de vreemdste insinuaties, handelend over masturbatie en prostitutiebezoek als vormen van therapie. Ofschoon zij geen formele band met de universiteit had, paste Terruwe perfect in het beeld dat in Rome over Nijmegen bestond: “de zondige riviëra van het katholicisme”.⁹⁰

Op last van de Congregatie van het Heilig Officie had een commissie van moraaltheologen reeds in de jaren 1949-1950 een onderzoek verricht naar

88 A.A.A. Terruwe, *Opening van zaken. In usum privatum*, Nijmegen 1964; H. Ruygers, ‘Zielzorg en psychotherapie: kritische beschouwing van een document’, in: *Tijdschrift voor Theologie*, 5(1965), p. 60-88; H. Suër, *Niet te geloven. De geschiedenis van een pastorale commissie*, Bussum 1969; *Documentenboek*, p. 114-115 en p. 181-189; L. Winkeler, ‘Verdringing van de moraal. De discussie rond het proefschrift van mevr. dr. A.A.A. Terruwe’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 10(1980), p. 118-134; Grossouw, *Alles is van u*, p. 245-259 en p. 271-274; F. Rondagh, ‘De affaire Terruwe’, in: *De Groene Amsterdammer*, 109 (1985), in negen afleveringen tussen 6 maart 1985 en 8 mei 1985; Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 277-284.

89 Zie: H. Westhoff, *Geestelijke bevrijders. Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw* (Nijmegen 1996), met name p. 279-305.

90 Suër, *Niet te geloven*, p. 18.

Prof. mr. W.J.A.J. Duynstee CSSR (1886-1968), hoogleraar strafrecht, inleiding tot de rechtswetenschap en rechtsfilosofie.

Terruwes en Duynstee's rechtzinnigheid in de leer. Die commissie was er niet in geslaagd iets belastends te vinden; Duynstee had dan wel een open oog voor de mogelijkheden en verworvenheden van de psychiatrie, aan zijn trouw aan de katholieke geloofs- en zedenleer kon niet worden getwijfeld. De laster hield echter aan; er kwam zelfs een regelrechte denunciatiecampagne op gang, waarvan het eerste gevolg was dat de redemptorist Duynstee in 1953 door de generaal van zijn congregatie werd verboden nog langer met Terruwe samen te werken. Maar dat was kennelijk niet afdoende. Omgeven door een dikke mist van geheimzinnigheid onderwierp genoemde Tromp, 'consultor van het Heilig Officie', Nijmegen in de zomer van 1955 aan een 'apostolische visitatie'. Een jaar tevoren had Tromp al diverse Nederlandse seminaries gevisiteerd, hetgeen onder meer had geleid tot het ontslag van K. Steur als professor in de dogmatiek aan het grootseminarie Warmond, met als grond een al te onverholen sympathie voor de *nouvelle théologie*. Aanvankelijk was het voor de bestuursinstanties de vraag of Tromp wel rechtens was ook de universiteit te visiteren – zo onduidelijk was Nijmegens relatie met Rome –, volgens de kerkelijk jurist Van Welie echter bezat de consultor alle daartoe strekkende bevoegdheden.

Tromp informeerde in Nijmegen naar verschillende zaken, onder andere de moraliteit van de studenten, maar zijn hoofddoel werd spoedig helder: het vinden van nieuw belastend materiaal tegen Terruwe en Duynstee. Hij slaagde gemakkelijk, omdat hij zijn oor vooral te luisteren legde bij lieden die zijn bezwaren deelden – de ‘verdachten’ zelf werden niet gehoord en voor hun sympathisanten hield Tromp zich doof. Daarbij kwam dat Tromp niet alleen als aanklager en eenzijdig onderzoeker, maar ook nog eens als rechter fungeerde – bij menigeen drong zich een vergelijking met de Inquisitie op. Na Tromps terugkeer naar Rome volgde dan ook een veroordeling door de curie van de praktijken van Terruwe en Duynstee. Directeuren van seminaries en hogere kloosterorden ontvingen waarschuwingen tegen Terruwe – zonder dat haar naam werd genoemd, doch in formuleringen die niets te raden overlieten. De inmiddels zeventigjarige Duynstee kreeg een andere behandeling; hij werd in de ban gedaan. Kort na zijn emeritaat in 1956 was hij plotseling uit Nijmegen verdwenen. In het begin tastten zijn (oud-)collega’s over zijn verblijfplaats in het duister; pas na verloop van tijd bleek dat hij gedwongen in een klooster te Rome verkeerde en dat hij niet vrijuit mocht communiceren noch publiceren of in het openbaar spreken. Dát was in die tijd de straf voor een priesterhoogleraar die naar het oordeel van sommige enggeestigen te vrijpostig was geweest. Het vrije woord van de intellectueel legde het af tegen het zwaard van de kerk.

De affaire was echter minder manicheïstisch van aard dan hier in kort bestek geschetst. Zo mag niet worden vergeten dat Duynstee er in wezen een bezadigde, conventionele moraal op nahield – men had met de aantijgingen tegen hem geheel misgetast. Eigenlijk maakte dat het drama alleen maar dramatischer. Pas tien jaar na dato werd de fout ingezien, hoewel een formele rehabilitatie Duynstee nooit is toegefallen. Daarnaast heeft Duynstee zich gewillig naar de wensen van zijn meerderen geschikt. Hij was en bleef in de eerste plaats een priester; kritiek op de kerkelijke hiërarchie was hem vreemd. Ook aan de reacties in Nijmegen op Duynstee’s verbanning kleefde enige dubbelzinnigheid. Geen van de hoogleraren heeft de zaak indertijd aan de grote klok gehangen (pas medio jaren zestig kwam zij in de openbaarheid). Vrees om Duynstee nog meer in verlegenheid te brengen of om zelf monddood te worden gemaakt speelde daarbij ongetwijfeld mee, maar ook een heden ten dage nauwelijks te begrijpen serviliteit, geboren uit loyaliteit aan de kerk, droeg bij tot de betoonde terughoudendheid. De verwachting was namelijk dat grootscheepse publiciteit fnuikend zou zijn voor de moederkerk en die moest, koste wat kost, worden gespaard.⁹¹ Wel bepleitten Nijmeegse hoogleraren Duynstee’s zaak herhaaldelijk bij kerkelijke instanties in een stille diplomatie. Zo ging in mei 1958 op initiatief van Grossouw een brief uit naar de generaal der redemptoristen in Rome (die overigens niets met de zaak van doen had), waar-

⁹¹ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 282.

in deze werd verzocht zich in te spannen ten behoeve van de banneling, die met “zijn grote deskundigheid, wijsheid en voorzichtigheid en om de integriteit van zijn karakter en zijn voorbeeldig leven als priester en religieus boven alle verdenking is”.⁹² Zesenvijftig hoogleraren hadden dit schrijven ondertekend, een overgrote meerderheid van de toen 74 leden tellende Senaat. Saillant is tegelijk dat er kennelijk ook achttien hoogleraren waren die hun handtekening niet wensten te zetten en aldus deze “zaak van simpele rechtvaardigheid” (woorden van Grossouw) niet steunden. Ook dat zegt iets over de atmosfeer in Nijmegen. Uiteindelijk won Duynstee, mede door “uiterst discrete stappen” van Alfrink, gaandeweg verschillende vrijheidselementen terug, maar het zou tot 1965 duren vooraleer hij weer voet op Nijmeegse bodem zette. Daarmee kwam – en dat staat buiten kijf – een “onwaardig einde aan een rechteloos gesol met een man op leeftijd”.⁹³ Bijna dertig jaar lang had Duynstee aan toekomstige juristen geleerd dat een verdachte het laatste woord heeft; zelf was hij niet eens tijdens het ‘proces’ gehoord.

De wind die in de jaren vijftig uit verschillende richtingen door de katholieke bovenlaag waaide, erodeerde het idealisme van de late jaren veertig. Eigenlijk was de roep om synthese die na de bevrijding zo luid had geklonken (de hoop op de door theologie en filosofie te geven samenhang tussen de wetenschappen) geen modegril geweest, maar een nieuwe uiting van traditionele verwachtingen, in te lossen door het neothomisme.⁹⁴ In diezelfde tijd echter kwam de *philosophia perennis* van de ‘engelachtige leraar’ bloot te staan aan discussie. Invloedrijke Franse vernieuwingstheologen stelden het thomistische monopolie binnen de theologie aan de kaak en kwamen op voor ‘een zeker pluralisme’.⁹⁵ Van de weeromstuit verscheen *Humani generis* waarin de aantasting van het thomisme werd gewraakt en bijvoorbeeld de evolutietheorie en het existentialisme werden veroordeeld. Theologen die uitspraken wilden doen over de profane wetenschappen dienden op hun tellen te passen – geen geschikte sfeer om vanuit de godgeleerdheid tot een synthese te komen. Bij de filosofen boette het neothomisme ondanks *Humani generis* sterk aan gezag in; medio jaren vijftig maakte Sassen vanuit Leiden tot in de kranten toe gewag van de “crisis” waarin de leer van Thomas verkeerde: “voor de huidige generatie van katholieke denkers is het een levende waarheid geworden, dat de katholieke kerk zich nooit met enig wijsgerig stelsel heeft vereenzelvigd noch kan vereenzelvigen en dat het katholieke geloof met wijsgerige gedachten van velerlei aard en inhoud kan worden verbonden”.⁹⁶

⁹² *Documentenboek*, p. 187-188.

⁹³ J.J.H. Nieskens, in: *De Tijd*, 9 november 1968.

⁹⁴ Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 101.

⁹⁵ Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 109.

⁹⁶ F.L.R. Sassen, ‘Thomas van Aquino en wij. Neo-Thomisme in een crisis-periode’, in: *De Maasbode*, 6 maart 1956. Zie ook Struyker Boudier, *Een man van de geest*, p. 210-213.

Ter verklaring van die crisis is later door A.G.M. van Melsen, sinds de oorlog hoogleraar inleiding in de wijsbegeerte, logica, logistiek en natuurfilosofie in Nijmegen, een reeks factoren opgevoerd,⁹⁷ waarvan de crux luidt dat het neothomisme, met zijn essentialisme, zijn statische, universele karakter, geen aansluiting meer kon vinden op de dynamiek van de tijd. Het neothomisme was sterk theocentrisch, terwijl de wetenschap meer en meer antropocentrisch werd. Voorts droeg het op zichzelf ‘verheugende’ gegeven dat het neothomisme ook door niet-katholieke filosofen serieus werd genomen bij aan zijn uiteindelijk ondergang. Door het contact met andere filosofische stromingen raakte het neothomisme onderhevig aan een groeiende kritiek van buiten en viel het ten prooi aan relativisme. Nijmeegse wijsgeren als Van Melsen zelf, Robbers, J.J.P. van Boxtel, J.A.J. Peters CSSR en S. Strasser waren daarvoor niet ongevoelig. Integendeel. Zij kwamen onder de bekoring van die andere stromingen, met name het existentialisme en de fenomenologie, en hingen een soort progressief, open thomisme aan. Aldus verliet de Nijmeegse filosofie geleidelijk ‘de paden der katholieke traditie’,⁹⁸ waarbij Strasser, wellicht degene met de meeste allure van allen, zich het verst van ‘het scholastieke vaderhuis’ verwijderde.⁹⁹ “Wij zullen moeten leren ons aan te passen aan het zich voortdurend moeten aanpassen”, zo stelde Van Melsen in 1960, toen de tijd van het pluralisme overigens pas echt aanbrak.¹⁰⁰

Met dat al kwam het synthese-ideaal natuurlijk op de tocht te staan. Ook de specialiseringstendens in de wetenschappen liet zijn invloed gelden. Onder de synthese-zoekers van de jaren veertig heerste een zekere natuurlijke afkeer jegens de “specialiseeringsmanie in de wetenschap”,¹⁰¹ maar het proces van differentiatie was, zo men dat zou willen – en dat was allerminst het geval – niet te stoppen. Enerzijds had de toenemende verbrokkeling tot gevolg dat de roep om synthese werd versterkt: “meer dan ooit moet een universiteit nu (...) een geestelijk brandpunt zijn, waar alle problemen in samenhang onderzocht kunnen worden”, aldus Van Melsen in 1955.¹⁰² Anderzijds kreeg het begrip synthese gaandeweg een andere inhoud: rond 1960 ging het veeleer om “het samenspel der wetenschappen”,¹⁰³ het interdisciplinair contact tussen de specialismen, dan om een hogere samenhang.

In de denkbeelden van de meeste Nijmeegse hoogleraren over de relatie tussen geloof en wetenschap traden in de jaren vijftig hoogstens graduele ver-

97 Van Melsen, ‘Het neo-thomisme’, p. 98-102.

98 Schreuder, ‘De wijsbegeerte aan de KUN 1923-1925’, p. 115.

99 Schreuder, ‘De wijsbegeerte aan de KUN 1923-1925’, p. 114.

100 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 104.

101 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 83.

102 A.G.M. van Melsen, ‘De Katholieke Universiteit. Haar wezen en taak’, in: *Onze Universiteit*, 19(1955), nr. 106, p. 2.

103 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 118.

Prof.dr. S. Strasser (1905-1991), hoogleraar wijsge-
rige psychologie en antropologie.

schuivingen op – als zij zulke denkbeelden al hadden. Van een door hen gevoelde spanning tussen beide fenomenen is nauwelijks een spoor te beken-
nen; in wezen gingen zij nog altijd, net zoals hun voorgangers in de jaren der-
tig, impliciet uit van een harmonie. Van Melsen, die over dit onderwerp veel
meer sprak en schreef dan enig ander hoogleraar, zag in 1955 de essentiële taak
van de Katholieke Universiteit als “een integrerende”.¹⁰⁴ Natuurlijk moest de
wetenschap worden beoefend en onderwezen “vrij van elk bijgeloof en voor-
oordeel”. Maar dat liet onverlet dat ook “het geheel der profane wetenschap”
moest worden gezien in het licht “van wat het geloof over de mens in de
wereld leert”, opdat “én het geloof (...) én de zin van de wetenschap” konden
worden verduidelijkt. Ook de komst van de natuurwetenschappen, waarmee
in theorie het ‘Galileiprobleem’ werd geïntroduceerd, kon het vertrouwen in
het sinds 1923 in Nijmegen bestaande huwelijk tussen geloof en wetenschap
niet schokken. Zelfs niet bij aartsbisschop Alfrink, die bij de opening van de
faculteit der Wis- en Natuurkunde te kennen gaf dat naar zijn inzicht de tijd
waarin de natuurwetenschappen “sterk gevaar liepen in werkelijke of gewaan-
de botsing te komen met het geloof en de Kerk” wel in het verleden lag.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Van Melsen, ‘De Katholieke Universiteit. Haar wezen en taak’, p. 3.

Ofschoon strikt vanuit kerkelijk standpunt geformuleerd (niet het geloof en de kerk hadden gevaar gelopen, maar de natuurwetenschappen), getuigde deze zienswijze van een openheid die Alfrinks vooroorlogse erflaters in het ambt veel minder hadden bezeten. “De zon is al eeuwen lang het onweersproken middelpunt van het heelal, de leeftijd van het mensdom meten we niet meer met eeuwen; en ook evolutie-theorieën zijn gebleken gekerstend te kunnen worden”,¹⁰⁶ zo dacht Alfrink – in toch wel enige dubbelzinnigheid – zijn stelling het beste te kunnen staven. “Raakpunten met het geloof zijn er wel – wrijfpunten, naar het schijnt, minder.”

De kort na de bevrijding zo gloedvol beleden herkersteningstaak van de katholieke intellectueel verschoof bij de meeste hoogleraren in de loop van de jaren vijftig naar de achtergrond. Het katholieke bewustzijn daarentegen geraakte allerm minst in verval. Zoals aangeduid gold voor de oorlog het beklemtonen van de objectiviteit van de in Nijmegen bedreven wetenschap als het hoogste goed; door zich kameleontisch te gedragen wilde men niet opvallen om zodoende gemakkelijker door de buitenwereld te worden geaccepteerd. Na 1945 werd aan de objectiviteit nog steeds dezelfde waarde gehecht, maar wilde men, in toegenomen zelfverzekerdheid, als katholieke wetenschapper juist wél opvallen (hoewel dat natuurlijk per individu anders lag). Het isolement diende met verhevigde inzet te worden verlaten (onder andere door meer op te treden in neutrale wetenschappelijke verenigingen, door meer te publiceren in algemene tijdschriften), waarbij een krachtige identiteit als het ideale uitgangspunt werd gezien.¹⁰⁷ Iemand als Rogier kan worden beschouwd als de verpersoonlijking van dit streven, maar niet iedereen beoefende zulk een identiteitsgevoelig vak als de historicus of als bijvoorbeeld zijn collega's bij psychologie, pedagogiek en sommigen bij rechten en geneeskunde. Wel groeide ook bij de meer neutrale disciplines het bewustzijn van het subjectieve element in de wetenschappelijke oordeelsvorming.¹⁰⁸ De levensbeschouwing van de wetenschapper beïnvloedt op zijn minst de benaderingswijze van de vakwetenschap, zo meende bijvoorbeeld de taalkundige J.A.F. Wils in 1954. In zijn visie was de taalkunde de taalkunde, maar bestond er een verschil tussen de gelovige en de ongelovige taalkundige.¹⁰⁹ Toentertijd werd dat verschil echter veeleer verondersteld dan geëxpliciteerd – debatten over de betekenis ‘van geloven in zijn existentiële, de individuele wetenschapsbeoefenaar betreffende dimensie’ braken pas rond 1960 los. Tot slot zij nogmaals vermeld dat in de jaren vijftig lang

105 ‘Toespraak door Z.H.Exc.Mgr.dr. B.J. Alfrink, aartsbisschop van Utrecht, voorzitter van het bestuur der Sint Radboudstichting’, in: *Jaarboek RKUN 1957-1958*, p. 17.

106 Met dat laatste voorbeeld verwees Alfrink vermoedelijk naar het werk van de befaamde Franse geoloog, paleontoloog, filosoof en theoloog P. Teilhard de Chardin.

107 Roes, ‘Een gemankeerde emancipatie?’, p. 150.

108 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 96.

109 Bornewasser, *In de geest van Thijm*, p. 97.

De mensa aan de Oranjesingel 3.

niet iedereen filosofeerde over de relatie tussen geloof en wetenschap. Bij een enkeling groeide schijnbaar zelfs een zekere weerzin: “Er is veel discussie over de methodiek van ons optreden, maar aanpakken doen wij weinig”, aldus een angebrande Rogier in 1954.¹¹⁰

Studenten

Op het oog past de sfeer in de Nijmeegse studentenwereld van de jaren vijftig uitstekend in het klassieke beeld van kalmte en kleurloosheid. Zoals elders in den lande was de geest van eendracht en vernieuwing tegen het einde van de jaren veertig vervluchtigd. Een andere, ‘sceptische generatie’ jongeren trad aan, zonder grote idealen.¹¹¹ Zij interesseerde zich bijvoorbeeld, gelijk haar erflater uit de jaren dertig, amper voor politiek en maatschappij. Er waren wel politieke debatingclubs, maar slechts een kleine minderheid toonde daarvoor belangstelling. Uitzonderingen waren twee massale anti-communistische protesten, na de staatsgreep in Tsjechoslowakije in 1948 en na de inval van Sovjet-

¹¹⁰ L.J. Rogier, ‘Wacht katholiek Nederland op Nijmegen?’, in: *Nijmeegs Universiteitsblad*, 3(1953-1954), mei 1954.

¹¹¹ Janssen en Voestermans, *Studenten in beweging*, p. 66-67. Deze auteurs ontleenden de term aan H. Schelsky, *Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend* (Düsseldorf-Keulen 1958).

troepen in Hongarije in 1956; beide gingen overigens gepaard met acties voor de opvang van respectievelijk Tsechische en Hongaarse studenten. Ook andere overeenkomsten met de jaren dertig droegen bij aan de apathische odeur van de jaren vijftig. De autoriteit van de hoogleraren was even vanzelfsprekend als onwrikbaar. Nu en dan wordt in de documenten gewag gemaakt van “tuchtzaken”; de studenten moesten kennelijk nog altijd een keurbende van voorbeeldige roomse jongelieden vormen. Auteurs van gezagsondermijnende artikelen in het *Nijmeegs Universiteitsblad*, het *NUB*, een in 1951 opgericht “forum” van de universiteit, met een redactie gevormd door hoogleraren en studenten, werd de wacht aangezegd. Er heerste ogenschijnlijk een bekrompen moraal. Met name moderator Van Ogtrop trad op als hoeder van goede zeden. Op het jaarlijkse bal van Carolus Magnus in De Vereniging maakte hij regelmatig een rondgang over het balkon om na te gaan of er niets onwelgevalligs passeerde. Via de *Vox Carolina* en het *NUB* drukte hij de jongens en meisjes op het hart om niet bij elkaar op de kamer te komen, zeker niet in de late uren.

De werkelijkheid was echter ingewikkelder. Het regelmatig verschijnen van Van Ogtrops vermaningen duidt er bijvoorbeeld op dat studenten het kennelijk niet zo nauw met de zeden namen, althans niet zo nauw als de moderator wenste. Omgekeerd is het sprekend dat Van Ogtrop zijn zedenprekerij na 1955 staakte. Ongetwijfeld was hij moe van het tegen de stroom oproeien – waarmee niet de indruk wil worden gewekt dat Nijmegen bezig was te verworden tot een soort Sodom en Gomorra. Op ander vlak voldeden de studenten al evenmin aan het ideaalbeeld van brave borsten. Tegen studentikoze slempartijen die ontaarden in openbare dronkenschap, vechtpartijen, vernielingen en wat al niet, was geen tuchtrecht gewassen. Niet de incidentele bandeloosheid zelf was overigens het meest zorgwekkend, maar de slechte naam die Nijmegen erdoor in de buitenwereld kreeg. Daarbij kwam dat de pers nog steeds een zekere voorkeur scheen te hebben om juist kwalijke aspecten van het studentenleven voor het voetlicht te brengen; tot bij de bisschoppen heerste de overtuiging dat de publieke opinie “altijd tegen Nijmegen is”.¹¹² Hoe het zij, het aantal tuchtzaken werd verre overtroffen door het aantal gevallen waarin genade boven recht gold. Tegen het einde van het decennium ontloek ook de vrijheid van studentikoze meningsuiting in het *NUB*. De toenemende mondigheid van de student was een niet te stuiten proces; bovendien werden kritische scribenten door geleidelijk ruimdenkender hoogleraren in bescherming genomen (hetgeen eigenlijk weer een vorm van betutteling was). De “manhaftige taal” die in dat blad werd gesproken, leidde weliswaar soms tot “droefenis der braafste zielen”, maar dat mocht toch geen reden zijn voor “strengere curatele”?¹¹³

¹¹² KDC, SRS, 7, Notulen bestuursvergadering, 12 december 1960.

¹¹³ L.J. Rogier, ‘De Katholieke Universiteit in 1954-1955’, in: *Jaarboek RKUN 1954-1955*, p. 43.

322 Van ‘overzichtelijkheid’, een term waarmee de jaren vijftig vaak worden geassocieerd, was in het georganiseerde studentenleven geenszins sprake. Integendeel. Carolus Magnus ging gedurig gebukt onder “structurele moeilijkheden”¹¹⁴ of, positiever uitgedrukt, “natuurlijke spanningen” ten gevolge van de “bonte verscheidenheid” aan studenten.¹¹⁵ In Nijmegen studeerde een relatief groot contingent jongeren afkomstig uit middelbare en lagere, dus niet-academische milieus, dat bovendien gestaag in omvang toenam.

TABEL 3.1.

De studenten naar milieu in Nijmegen en het landelijk gemiddelde, in procenten¹¹⁶

	hoger		middelbaar		lager	
	RKUN	NL	RKUN	NL	RKUN	NL
1936-37	44	53	44	37	12	10
1947-48	38	49	52	44	10	7
1954-55	40	47	51	46	9	7
1961-62	34	46	56	46	10	8

Opvallend is overigens de, in vergelijking met de jaren dertig, relatieve daling van het aantal meisjesstudenten – in absolute zin nam het getal meisjes natuurlijk fors toe, van 84 in 1945 tot 594 in 1960. Bedroeg het percentage meisjes voor de oorlog nog tussen de 20 en 25, in 1945 was het plotseling gereduceerd tot 16; het zou zich langzaam herstellen tot 20 in het midden van de jaren vijftig (elders in Nederland lag het steevast boven de 25), maar pas in de jaren zestig bereikte het weer een vooroorlogse waarde. Vermoedelijk vindt de betrekkelijke daling een verklaring in de sociale herkomst van studenten en daarmee samenhangende culturele factoren. De meisjes die kwamen, waren per traditie merendeels afkomstig uit een hoger milieu (in 1947 70,5 procent; in 1954 62 procent) en onderscheidden zich daarmee van de jongens. Voor meisjes uit middelbare en lagere milieus was de barrière om te gaan studeren een stuk moeilijker te nemen – in vergelijking met hun seksegenoten afkomstig uit hogere maatschappelijke echelons én met de jongens uit hun eigen omgeving, die, naar de heersende mores, voorrang kregen in het gezin.¹¹⁷

114 J.H.J. Daniëls, ‘Jaarverslag van het Nijmeegs studentencorps Carolus Magnus’, in: *Jaarboek RKUN 1949-1950*, p. 118.

115 KDC, SRS, 1336, A.A.M. van Agt, H.G.M. Linnebank, P.L. Michels, ‘Rapport inzake de structuur van het N.S.C.’, zonder datum (juni 1953).

116 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, diverse jaargangen van *Statistiek van het Hoger Onderwijs*.

Hoewel studeren nog altijd een tamelijk elitaire bezigheid was, veranderde de levensstijl van de doorsnee student; hij was niet langer de “door de maatschappij vertroetelde jongeman”,¹¹⁸ niet langer “de jonge heer”, maar “de noeste werker”,¹¹⁹ die hard moest studeren,¹²⁰ en zich tevreden moest stellen met een “kleine soms niet te verwarmen zolderkamer en het gebruiken van de zeer frugale en weinig gevarieerde spijzen der studentenmensa”.¹²¹ Het aantal werkstudenten nam een hoge vlucht; in 1946 opgericht, beleefde het ‘Bureau Werkende Studenten’ in de jaren vijftig een bloeiperiode. Overheidsmaatregelen droegen ertoe bij dat ook het aantal bursalen zienderogen toenam. In 1950 had 8,4 procent een rijksstudietoelage, in 1955 21 procent en in 1960 41,4 procent. De belangstelling voor het georganiseerde studentenleven gaf een omgekeerde tendens te zien, hetgeen onder meer werd geweten aan de “toenemen- de gecompliceerdheid van het maatschappelijk leven”.¹²²

Maar men wierp de handdoek niet in de ring. In 1953 ondernam de corps-senaat, onder presidiaat van Dries van Agt, een serieuze poging om de “juist in Nijmegen zo zinvolle Universiteitsgedachte” nieuw leven in te blazen. Carolus Magnus moest waarlijk een studentengemeenschap vormen, een *corporatie* gericht tegen een “anti-sociale rivaliteit” en dienstbaar aan een “harmonieuze vorming van de katholieke academicus”.¹²³ Daartoe werd onder meer de ontgroening afgeschaft; de corps-introductie had voortaan plaats op voet van gelijkheid (alleen in de Sociëteit, met haar eigen erecode, bleef de traditionele ontgroening bestaan, tezamen met haar adat van onmaatschappelijkheid). Tevens zag een ‘Trefcentrum’ het licht, open voor alle studenten. Geheel gespeend van idealisme was het studentendom dus zeker niet. Teruggrijpend op oude droombeelden toonde de senaat-Van Agt zich in wezen vooruitstrevend; Carolus Magnus verloor de laatste rest van zijn elitaire karakter en werd nog toegankelijker voor hen die tot dusver als nihilist, obscuur of knor door het leven gingen. De herstructurering trok wijd en zijd

117 Verder heeft de oprichting van de medische faculteit het vrouwelijk aandeel gedrukt. Bedroeg het percentage meisjes in 1960 bij bijvoorbeeld letteren en rechten om en nabij de 25, de geneeskunde bleek in Nijmegen vooral een mannenstudie: in datzelfde jaar was 17 procent van alle medicijnenstudenten van het vrouwelijk geslacht. Daarmee werd behoorlijk van het landelijk beeld afgeweken (aan de andere universiteiten was het percentage toen gemiddeld 28).

118 Post, ‘De Katholieke Universiteit in 1947-1948’, in: *Jaarboek RKUN 1947-1948*, p. 279.

119 N.N. ‘De koers van vandaag’, in: *Nijmeegs Universiteitsblad*, 5(1955-1956), nr. 21, maart 1956.

120 In vergelijking met de jaren dertig traden echter noch in de slaagpercentages noch in de gemiddelde studieduur opvallende wijzigingen op.

121 Post, ‘De Katholieke Universiteit in 1947-1948’, p. 279.

122 KDC, SRS, 1336, A.A.M. van Agt, H.G.M. Linnebank, P.L. Michels, ‘Rapport inzake de structuur van het N.S.C.’, zonder datum (juni 1953).

123 Van Agt, Linnebank en Michels, ‘Rapport inzake de structuur van het N.S.C.’.

Inzegening van het Trefcentrum van het Nijmeegs Studenten Corps door moderator B.G.M. van Ogtrop SJ (1953).

de aandacht; ze werd vanwege haar egalitarisme ernstig afgekeurd door de corpora van andere universiteiten, maar luid toegejuicht door derden, van krantenredacties (*de Volkskrant*, *De Maasbode* en *De Tijd* plaatsten diverse redactionele commentaren) tot minister van Onderwijs Cals, die als oud-student en oud-praeses van de Nijmeegse problematiek goed op de hoogte was. Toch konden ook de “revolutionaire” maatregelen van de senaat-Van Agt de tegenstellingen niet overbruggen. De *civitas academica* was “nog steeds een fictie”, zo heette het in mei 1954 in het *Nijmeegs Universiteitsblad*.¹²⁴ En dat zou zo blijven, evenals de bezorgdheid daarover bij de ieder jaar nieuw aantredende corpssenaat en bij de hoogleraren. Zo sprak rector Grossouw in 1958 in een hartverscheurend betoog zijn verontrusting uit over de dreigende vereenzaming van de student en het “schreeuwend gebrek aan gemeenschapszin”.¹²⁵

¹²⁴ Hermkens, ‘Gala-gal’, in: *Nijmeegs Universiteitsblad*, 3(1953-1954), nr. 29, mei 1954.

¹²⁵ Grossouw, ‘Rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat’, p. 61-64.

De sociëteit van de studentenvereniging Diogenes.

Zes jaar nadat het Trefcentrum was gepresenteerd als een wenkend perspectief voor alle studenten, als een laatste offensief richting een katholieke *civitas academica*, maakte niet meer dan 29 procent van die studenten met enige regelmaat gebruik van zijn gastvrijheid.¹²⁶ En zo was Carolus Magnus rond 1960 weliswaar nog altijd een bloeiend conglomeraat van talloze gezelligheids-, faculteits-, sport-, cultuur-, politieke en godsdienstige verenigingen, maar het feit dat niet meer dan 31 procent van de studenten actief deelnam duidt toch op de betrekkelijkheid van die bloei. Liefst 65 procent wist zo goed als niets over de structuur van het corps. Aan de andere kant was slechts 12 procent letterlijk nihilist. Inmiddels had de Sociëteit Roland – die nog ‘maar’ 32 procent van alle studenten trok – in 1958 een geduchte concurrent gekregen in NSV Diogenes, een ‘alternatieve’ gezelligheidsvereniging. Kortom, de doodsklap die het traditionele studentenleven in de jaren zestig zou krijgen, kende een duidelijke voorafschaduwing in de jaren vijftig.

Aangaande het godsdienstig leven van de studenten kan eveneens zowel van continuïteit als van verandering worden gesproken. Het relatieve aantal

¹²⁶ Deze en volgende cijfers zijn ontleend aan: Sociologisch Instituut der R.K. Universiteit te Nijmegen, *Nihilisme of differentiële participatie? Een sociologisch onderzoek naar de deelname aan de studentenverenigingen in Nijmegen*, Nijmegen 1961.

studenten dat regelmatig de wekelijkse studentenmis bezocht, bleef tussen de late jaren veertig en de vroege jaren zestig min of meer constant en schommelde rond de 20 procent. De logica wil dan dat de belangstelling in absolute zin enorm toenam, namelijk van ongeveer 150 tot 800 regelmatige bezoekers van de studentenmis. Père Van Ogtrop klaagde in 1947 over het “slepend bestaan” van de studentenmis, terwijl pater H.P.J.M. van Waesberghe SJ in 1963 zijn geluk niet op kon over de “vele honderden” studenten die met “slechts een zielige staanplaats” in de kerk genoeg moesten nemen. Inmiddels was in 1959 een studentenparochie opgericht onder de titel ‘de Parochie van de Heilige Geest te Nijmegen’, waartoe formeel alle studenten behoorden. Aanvankelijk diende de kapel van het Canisius College als liturgisch centrum, maar omdat die spoedig te klein werd, verhuisde men naar een voormalige centrale gaarkeuken aan de Fort Kijk in de Potstraat. Weldra, in de vroege jaren zestig, kreeg ook deze ‘studentennoodkerk’ te kampen met ruimtegebrek. De populariteit van de studentenmis was onmiskenbaar en tegelijk, omdat stevast niet meer dan één op de vijf studenten kwam opdagen, betrekkelijk. Op zijn beurt zegt dat relatieve cijfer weer weinig, want over de eventuele kerkgang van de overige 80 procent, bijvoorbeeld in de parochie van het ouderlijk huis, is niets bekend. In ieder geval deden over de godsdienstbeleving van de Nijmeegse studenten in het land “allerlei geruchten de ronde” die, onder meer naar het oordeel van Post, “kant noch wal” raakten.¹²⁷

Dat die geruchten desondanks niet uit de lucht waren gegrepen, bewijzen de jaarverslagen van Van Ogtrop, gepubliceerd tot zijn vertrek in 1959. Stelde het kerkbezoek de moderator teleur, over de algemene godsdienstzin toonde hij zich bij momenten vlakaf ontgoocheld. In 1947 reeds zag hij zich gedwongen om zowel de Maria-congregaties als de maandelijkse, gezamenlijk met hoogleraren gehouden mis af te schaffen wegens gebrek aan belangstelling. Als een goede vader had hij ook wel begrip; “de combinatie: goed student zijn en ook de geestelijke zijde van het leven behartigen, is moeilijk”.¹²⁸ Ook in de deelname aan de, indertijd door Brandsma gestimuleerde, jaarlijkse Maria-omdracht door Nijmegen kwam de klad en niet alleen bij de studenten. Medio jaren vijftig was de opkomst inmiddels zo gering dat de Senaat uit schaamte besloot dat de spaarzame studenten en hoogleraren in de processie zich niet meer als ‘universiteit’ mochten presenteren, omdat deze dan “wel een zeer povere indruk” zou maken.¹²⁹ Daar stond tegenover dat Van Ogtrop erin slaagde menig student aan te zetten tot deelname aan de Vastenmeditaties in de weken voor Pasen en tot activiteiten in het kader van het St. Vincentius-werk en de Oostpriesterhulp. In 1950 beleefde het Nijmeegs studentendom zelfs een spiritueel hoogtepunt – of was het meer gezelligheid? – toen 650 stu-

¹²⁷ KDC, SRS, 7, Notulen bestuursvergadering, 16 december 1957.

¹²⁸ ‘Jaarverslag van de moderator’, in: *Jaarboek RKUN 1946-1947*, p. 329.

¹²⁹ AS, Notulen van de vergadering, 19 juni 1956.

denten, vergezeld van reünisten, professoren en uiteraard Van Ogtrop in autobussen naar Rome pelgrimeerden om in dat Heilig Jaar “ervan getuigenis af te leggen, dat in Nijmegen een Katholieke Universiteit bestaat, die centrum en uitstralingshaard wil zijn van Christelijke cultuur en leven”¹³⁰ en daarvoor van de paus de zegen te krijgen.

Maar dergelijke incidentele successen konden het werkelijke probleem niet verbloemen, evenmin als de aanstelling, mede met het oog op de groeiende studentenbevolking, van een tweede moderator in 1951 (A.W. Oremus SJ). Dat werkelijke probleem betrof de heersende ‘onrust in de zielzorg’. Van Ogtrops annalen ademden een en al frustratie en pessimisme; met zijn verouderde pastorale zielzorgmethoden kon hij niet opboksen tegen het “dodelijk vergif” van het “anthropocentrisme” en de geestelijk en materieel “chaotische sfeer” waarin de studenten leefden. Hij wilde de “fladderende, beweeglijke, jammer genoeg vaak op drift geraakte jeugd (...) zo gaarne naar Boven voeren, de tijd echter trekt zo machtig naar beneden”.¹³¹ Fladderend, beweeglijk, op drift – het zijn geen termen waarmee de student van 1950 in de regel wordt vereenzelvigd. Dat Van Ogtrop met zijn zorgen niet alleen stond, blijkt bijvoorbeeld uit de bijval die hij vrijwel jaarlijks van de rector kreeg. De gezamenlijke hoogleraren uitten hun bekommernis met de oprichting, in 1955, van een Senaatscommissie ‘inzake de godsdienstige ontwikkelingen der studenten aan de Katholieke Universiteit’. Uit dat initiatief vloeide later de komst van Van Waesberghe en van de studentenparochie voort; gesproken werd tevens van een studentenpsycholoog, maar dat was een “delicate zaak”. Het zou tot 1966 duren vooraleer een psycholoog, symbool van de veranderende relatie tussen geloof en geestelijke gezondheidszorg, werd aangesteld.

De Senaatscommissie maakte zich voorts zorgen over de geringe populariteit van de algemene colleges godgeleerdheid, sinds jaar en dag gegeven door Kreling en de zijnen. Op zoek naar andere wegen om de studenten een religieus-theoretische vorming te geven besloot men, na overleg met hogere instanties, enkele priesters aan te stellen die, per faculteit en meer gericht op specifieke disciplines, theologisch onderwijs moesten verzorgen. Even werd overwogen hun lessen verplicht te stellen en de stof te tentamineren. Maar de belangstelling moest van de studenten zelf komen, men kon haar niet opleggen.¹³² In wezen werd dus op de oude voet voortgegaan. Weldra hielden de meeste studenten het dan ook weer voor gezien.

130 H.H. Janssen, ‘De Katholieke Universiteit in 1949-1950’, in: *Jaarboek RKUN 1949-1950*, p. 66.

131 ‘Jaarverslag van de moderator’, in: *Jaarboek RKUN 1949-1950*, p. 115.

132 AS, Notulen van de vergadering, 24 februari 1956.

Viering van het vijfde lustrum op 7 mei 1949. Aankomst van kardinaal J. de Jong bij de Maria Geboortekerk aan de Berg en Dalseweg.

3. TIJDPERK VAN MIJLPALLEN

Hoewel er onderhuids van alles broeide, wakte katholiek Nederland in het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog aan de oppervlakte de indruk in een aanhoudende feestroes te verkeren. De katholieke zuil beleefde zijn era van 'het grote herdenken'.¹³³ Tal van organisaties opgericht rond de eeuwwisseling bereikten hun gouden jubileum, maar ook verworvenheden en gebeurtenissen uit een verder verleden werden triomfantelijk gememoreerd. De ene hoogtijdag was nog niet afgelopen of de volgende kondigde zich alweer aan, herinneringen oproepend aan het Rijke Roomsche Leven. Absoluut hoogtepunt was de herdenking in 1953 van het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland ('Honderd Jaar Kromstaf'). Het feestgedruis ging allerm minst aan het Nijmeegse academische milieu voorbij. Los van de gewone lustra – die al uitbundig genoeg werden gevierd – bereikten de universiteit en Carolus Magnus in 1948 hun 25-jarig bestaan en was 1955 het jaar waarin de

¹³³ Roes, 'Een gemankeerde emancipatie?', p. 149.

Sint Radboudstichting in het goud werd gestoken; een reeks van andere gedenkdagen, variërend van het honderdjarig overlijden van Le Sage ten Broek in 1947 en het zilveren jubileum van het Apostolaat der Hereniging in 1952 tot het vijftigjarig bestaan van het Thijmgenootschap (de nieuwe naam van de Katholieke Wetenschappelijke) in 1954, waren zonder Nijmeegse inbreng onmogelijk geweest, evenals ‘de dag der wetenschap’ die als onderdeel van de kromstaffeesten werd gehouden met als thema: ‘kerkelijk leergezag en wetenschap’.

In dezelfde zegepralende sfeer werden ook nieuwe verworvenheden begroet. De doop van faculteiten, instituten en afdelingen, de opening en inzegening van gebouwen, klinieken en laboratoria, de inschrijving van de duizendste student (1950), zes jaar later gevolgd door de tweeduizendste – allemaal gebeurtenissen die als gouden bladzijden in de universiteitskroniek werden bijgeschreven. En telkens opnieuw wilden de feestredenaars bij die gelegenheden hun gehoor doen geloven dat wederom een “mijlpaal” was bereikt (waarmee zij ongemerkt hun eigen woorden ontkrachtten). Tot vervelens toe. Rogier, die als rector in 1954–1955 zelf de nodige plechtige handelingen mocht verrichten, noemde de “mijlpaal” een inmiddels “versleten begrip”¹³⁴ – hetgeen zijn opvolgers er trouwens niet van zou weerhouden om het nog herhaaldelijk te bezigen. In de baaierd van mijlpalen zijn er, achteraf beschouwd, maar enkele van wezenlijk belang voor de grote lijn in de universiteitsgeschiedenis. Een ervan is reeds behandeld: de wet-Gielen. De andere betreffen de oprichting van nieuwe faculteiten.

De faculteit der Geneeskunde

De plechtige opening van de faculteit der Geneeskunde op 17 oktober 1951 werd omlijst met een feestelijk programma, slechts vergelijkbaar met de universitaire *dies natalis*, op de dag af achtentwintig jaar eerder. Centraal stond de inzegening van het ‘voorlopig praeclinisch laboratorium’ op het landgoed Heyendael door aartsbisschop-coadjutor Alfrink.¹³⁵ De namen op de gastenlijst klonken nog indrukwekkender dan in 1923, de redevoeringen waren zo mogelijk nog juichender van toon en ook over aandacht in de pers had men wederom niet te klagen. Alleen de publieke belangstelling bleef bij 1923 ten achter. Was de opening van de universiteit voor duizenden katholieken reden geweest om naar Nijmegen te trekken en massaal uiting te geven aan hun gevoelens van triomf, het evenement uit 1951 sprak minder aan. Een zekere gewenning aan “vreugdevolle en buitengewone, unieke gebeurtenissen”,

¹³⁴ Rogier, ‘De Katholieke Universiteit in 1954–1955’, p. 46.

¹³⁵ In de hal van dat gebouw was overigens een grote bronzen gedenkplaat aangebracht ter herinnering aan de bevrijding van Nijmegen door de 82nd Airborne Division – met enige goede wil te beschouwen als een resultaat van Mommersteegs inspanningen.

waartoe de 17e oktober 1951 volgens de toenmalige rector, de patroloog A.J. Goemans, moest worden gerekend,¹³⁶ is daaraan vermoedelijk niet vreemd geweest. Oppervlakkig beschouwd was de opening van de medische faculteit bovendien niet meer dan een enkele stap op weg naar de voltooiing van de universiteit – belangrijk, maar geen aanleiding voor een spontaan volksfeest.

De tevredenheid van de hoge heren over het bereikte resultaat was er niet minder intens om. Dat uitgerekend op de dag tevoren, 16 oktober, het ministerie van Sociale Zaken een bericht de wereld in had gezonden waarin gewag werd gemaakt van een toekomstig overschot aan artsen, had Post weliswaar “onaangenaam verrast”,¹³⁷ maar kon geen domper op de festiviteiten zetten. Voldaan was aan de wettelijke verplichting tot het inrichten van een vierde faculteit, zij het op het nippertje en dankzij de steun van de overheid, voldaan was aan de sinds 1923 gekoesterde wens de universiteit verder te vervolmaken, maar veel belangrijker nog was dat nu, met de oprichting van een medische faculteit, een al veel langer nagestreefd hoger ideaal was bereikt; voor sommigen kreeg de universiteit in 1951 pas echt reden van bestaan.

Sinds de dag waarop de Sint Radboudstichting werd geconcipieerd hadden bestuurderen gedroomd van een medische faculteit.¹³⁸ Een verhoopte toename van het aantal katholieke medici had daarbij voorgezeten (het tekort aan katholieke wetenschappers was juist in de artsenijs het grootst, zo had Poelhekke in 1900 becijferd¹³⁹), maar tegelijk oversteeg het beoogde maatschappelijk effect van zo’n faculteit een ordinaire getalsmatige inhaalmanoeuvre. Er was, met andere woorden, ook een ideëel motief in het geding. Het uitgangspunt luidde dat de geneesheer, na de priester, als “vertrouwensman van het huisgezin”¹⁴⁰ de meeste invloed had op het leven van gewone mensen. Daarom was het een haast gebiedende eis dat lacunes in katholieke regio’s, met name Brabant en Limburg, waar de artsendichtheid ver beneden het landelijk gemiddelde lag,¹⁴¹ werden aangevuld door *katholieke* artsen, die in staat waren om de problemen waarmee zij in hun beroep werden geconfronteerd te beoordelen “in het licht hunner geloofsovertuiging”.¹⁴²

Een “symptoom van wetenschappelijke gisting en katholieke energie” – zo werd het streven naar een medische faculteit wel genoemd.¹⁴³ Die energie was

136 Goemans, ‘De Katholieke Universiteit in 1951-1952’, p. 67.

137 ‘Stichting medische faculteit nationaal verantwoord’, in: *de Volkskrant*, 17 oktober 1951.

138 Op de eerste bijeenkomst in de aanloop naar de oprichting van de Sint Radboudstichting pleitte de Utrechtse hoogleraar in de ziektekunde en de ziektekundige ontleedkunde C.H.A. Spronck al voor een medische faculteit naast een letterkundige en juridische; KDC, SRS, 4, ‘Verslag der Vergadering van den 15en Juli 1903, gehouden te Utrecht onder het Voorzitterschap van Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid Mgr. H. van de Wetering, Aartsbisschop’.

139 Poelhekke, *Het Te-kort der Katholieken in de Wetenschap*, p. 33.

140 KDC, SRS, 888, College van Curatoren aan Sint Radboudstichting, 29 oktober 1937.

Mgr. prof. dr. R.R. Post zet de eerste spade voor het Praeclinisch Instituut in de bevroren grond, 21 december 1950.

echter niet alleen positief – meer katholieke artsen tot heil van de gelovigen –, maar voor een belangrijk deel ook negatief geladen: men zette zich af tegen de aard van de medicijnenstudie aan de openbare universiteiten. Vrijwel alle pleidooien voor een eigen medische faculteit waren polemisch getoonzet. De groei van het aantal katholieke studenten in de medicijnen in de jaren twintig en dertig¹⁴⁴ was slechts schijnbaar een ontwikkeling in gunstige richting, maar herbergde in feite grote gevaren. L.H. van Romunde, voorzitter van de R.K. Artsenvereniging (in 1919 opgericht met onder meer als doel “de beginselen der katholieke levensbeschouwing (te doen) doordringen in de praktijk der geneeskunst”), toonde zich in een in 1932 te Nijmegen gehouden rede ernstig

¹⁴¹ KDC, SRS, 903, Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut, ‘Demografische en statistische analyse met betrekking tot de op te richten medische faculteit aan de R.K. Universiteit te Nijmegen’ (1949). Zie ook N.H. Vroege, ‘Artsenaantal en artsenbehoefte’, in: *Maatschappelijke gezondheidszorg in perspectief* (Assen 1968), p. 110.

¹⁴² KDC, SRS, 888, College van Curatoren aan Sint Radboudstichting, 29 oktober 1937.

¹⁴³ Jansen, ‘De Katholieke Universiteit in 1931-1932’, p. 84.

¹⁴⁴ Bij wijze van voorbeeld: in 1934 waren dat er 543, in 1941 801; KDC, SRS, 891, ‘Rapport van de Commissie van Voorlichting inzake de oprichting en instandhouding eener medische faculteit aan de R.K. Universiteit te Nijmegen’, maart 1947.

verontrust over de “neutraliteit” en de “godsdienstloosheid” aan de openbare universiteiten.¹⁴⁵ De “ketenen” die de “liberale overheersching” de studenten daar aanlegde, konden later dikwijls maar moeilijk – en dan slechts dankzij de R.K. Artsenvereniging – worden afgeschud. De bestaande opleidingen misten elke filosofische grondslag, waardoor afgestudeerde medici, in meerderheid voorbestemd voor een huisartspraktijk,¹⁴⁶ volgens Romunde niet competent waren vraagstukken van “zedelijk-godsdienstigen inhoud”, die ze toch dagelijks op hun weg vonden, te beoordelen. En behoorde de medicus niet meer te zijn dan een “pillen-voorschrijver”? Het was de hoogste tijd (er bestond zelfs “periculum in mora”) voor een katholieke medische faculteit waar de studenten een “stevigen bodem eener filosofische vooropleiding” zou worden verschaft.

Daarnaast was eerder al, in de jaren twintig, in enkele aan de Sint Radboudstichting gerichte rapporten de noodklok geluid over het tekort aan katholieke zenuwartsen. Met het oog op het “behoud van hun geloof en van hun goede zeden” verdienden katholieke zenuwpatiënten de zorg van goed opgeleide geloofsgenoten, zo meende de zenuwarts F.S. Bouwdijk Bastiaanse.¹⁴⁷ Uiteraard moesten “krankzinnigen”, “lijders aan organische afwijkingen” en vooral “neuroselijders” (met wie werden bedoeld “lijders aan angsten, scrupules, neurasthenie, psychasthenie, hysterie enz.”) worden beschermd tegen kwakzalvers (magnetiseurs, hypnotiseurs, “mislukte schoenmakers”), maar ook tegen de aan invloed winnende “andersdenkende zenuwartsen”, in het bijzonder volgelingen van Sigmund Freud met zijn “godloochevende” en “cultuurvernielende” psychoanalyse.

Voor de voornoemde Van Gils liet in de jaren dertig niet af de Sint Radboudstichting ertoe te stimuleren de oprichting van een medische faculteit “aanstands ter hand te nemen”.¹⁴⁸ Zoals gezegd wilden de bisschoppen niets liever, maar waren zij vanwege geldgebrek machteloos. Bovendien leefden zij

145 L. van Romunde, ‘Rede uitgesproken ter gelegenheid van de Buitengewone Alg. Vergadering der R.K. Artsenvereniging op 4 Juni 1932 te Nijmegen’, in: *R.K. Artsenblad*, 11(1932), p. 162-165.

146 De verhouding tussen het aantal huisartsen en het aantal specialisten bedroeg in 1930 2,5:1. De voorafgaande decennia hadden wel een sterke verschuiving ten faveure van het aantal specialisten te zien gegeven; in 1915 was de verhouding nog 5:1 geweest. Zie J. Goudsmit, *Anderhalve eeuw dokters aan de arts. Geschiedenis van de medische opleiding in Nederland* (Amsterdam 1978), p. 67.

147 KDC, SRS, 888, Bouwdijk Bastiaanse aan episcopaat, zonder datum (1922). H.J. Schim van der Loeff, eveneens een psychiater, wees later nogmaals op het gebrek aan geschoolde katholieke gestichtsartsen dat vooral fnuikend was voor de “zielszieken, bij wier behandeling het godsdienstig element van zulk een overwegend invloed is” (KDC, SRS, 888, Schim van der Loeff aan Bosch van Oud-Amelisweerd, 19 mei 1929).

148 KDC, SRS, 888, P.J.M. van Gils aan Sint Radboudstichting, 10 juli 1931. Van Gils vroeg later nog minstens viermaal aandacht voor dezelfde zaak.

in de veronderstelling dat een medische faculteit moest worden voorafgegaan door de oprichting van een faculteit wis- en natuurkunde, omdat anders het geneeskundig propedeutisch onderwijs, met zijn natuurwetenschappelijke aard, niet kon worden verzorgd. Niettemin stond in allerlei propagandamateriaal uit die tijd een medische faculteit bovenaan het verlanglijstje. Gedurig werd geschermd met de veronderstelde gevaren die het hebben van een niet-katholieke arts met zich meebracht. Zo ontvingen de gelovigen bij het verlaten van de kerk op de jaarlijkse Universiteitszondag folders met sprekende retorische vragen als: “wat te zeggen van den medicus, die de nu gelukkige moeder van een prachtgezin reeds bij de geboorte van haar eersteling aanraadde immorele middelen te gaan aanwenden?” En over een stervende: “zou de patiënt in zijn gewichtigste levensmoment een man aan zijn zijde wensen van wien hij weet, dat hij met innerlijke hoon neerziet op zijn Godsvertrouwen?”¹⁴⁹

In 1936 gaf L.A. Veeger, rijksinspecteur van de volksgezondheid, als zijn mening dat in Nijmegen vooral aandacht zou moeten worden geschonken aan de sociale geneeskunde, inclusief de preventieve geneeskunde.¹⁵⁰ Aan de openbare universiteiten stond dit nog relatief jonge en niet in het Academisch Statuut genoemde vak, waarin de invloed van maatschappelijke factoren op ziekte en sterfte object van studie was, veelal op de tocht. Een jaar later waarschuwde het College van Curatoren de Sint Radboudstichting voor de heersende “paganistische en atheïstische opvattingen in de geneeskunde”, leidend tot praktijken “die de grondslagen der maatschappij ondermijnen, en, éénmaal doorgedrongen in het volk, niet dan met groote moeite kunnen worden gekeerd”.¹⁵¹ Het curatorium drong erop aan het verstrijken van de wettelijke termijn voor de oprichting van de vierde faculteit niet af te wachten. De tot dusver levende gedachte, dat een medische faculteit per se het bestaan van een natuurwetenschappelijke veronderstelde, moest vaarwel worden gezegd. Een schrijven uit 1936 van het Nijmeegse Sint Canisiusziekenhuis (overigens niet meer dan een “vluchtige opzet”), waarin dat ziekenhuis zich beschikbaar stelde om als een academische kliniek voor de bovenbouw van een eventuele medische faculteit dienst te doen, bood aanknopingspunten om snel te beginnen en kosten te besparen. Het ziekenhuis was zich “reeds doelbewust” aan het ontwikkelen in de richting van “een meer wetenschappelijke instelling”.¹⁵²

149 KDC, Archief Van Gils, propagandafolder ‘Ja geef gij daar een antwoord op’, zonder datum.

150 KDC, SRS, 888, L. Veeger, memorandum ‘De maatschappelijk-geneeskundige betekenis der orthopaedische inrichtingen te Nijmegen’, 1 mei 1936.

151 KDC, SRS, 888, College van Curatoren aan Sint Radboudstichting, 29 oktober 1937.

152 KDC, SRS, 888, W. Duynstee en L.A. Veeger (beiden regent van het Sint Canisiusziekenhuis) aan Sint Radboudstichting, 11 december 1936.

Nu was het uiten van kritiek op de bestaande medische opleidingen allerm minst alleen aan katholieken voorbehouden. De Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, bijvoorbeeld, gaf in 1936 de regering te kennen dat zij de studie geneeskunde eenzijdig en onsamenhangend vond, onder meer door het ontbreken van filosofie en psychologie in het curriculum.¹⁵³ Tevens was ook zij een warm voorstander van de opwaardering van de sociale geneeskunde. Toen in 1937 de leerstoel van de Utrechtse hoogleraar sociale geneeskunde J.M. Baart de la Faille wegens bezuiniging werd opgeheven, nam de Maatschappij als tegenmaatregel de kosten voor een extraordinariaat voor haar rekening.¹⁵⁴ En zo hield ook de Amsterdamse hoogleraar fysiologie G.A. van Rijnberk in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, waarvan hij tientallen jaren hoofdredacteur was, pleidooi op pleidooi voor meer eenheid in de medische opleiding, die sinds de eeuwwisseling was geworden tot niet meer dan een opeenstapeling van specialismen, en voor aanvullende studie in de sociale geneeskunde. Maar ofschoon afkomstig van bevoegde zijde vielen alle voorstellen tot wijziging van de opleidingen in de crisisjaren als zaad op de rotsen. Pas na de oorlog trad geleidelijk verandering in. Tegen de achtergrond van maatschappelijke ontwikkelingen (welvaartsstijging, uitbouw van het stelsel van sociale verzekering, toenemende bemoeienis van medici met de samenleving¹⁵⁵) en op adviezen van de Commissie-Reinink en de – inmiddels Koninklijke – Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst werden in de jaren vijftig voorheen verwaarloosde disciplines zoals de sociale geneeskunde en de preventieve geneeskunde meer op de voorgrond geplaatst en kregen in het onderwijs bijvoorbeeld psychische factoren bij het ontstaan en voorkomen van ziekten ruimer aandacht.¹⁵⁶

Voor de katholieke plannenmakers uit de jaren dertig en veertig evenwel was het een uitgemaakte zaak dat de Nijmeegse medische faculteit geen kopie mocht worden van haar zusterinstellingen. Een uitzondering maakte men voor de meer technische aspecten, zoals het aantal benodigde assistenten en ambtenaren, alsmede de materiële voorzieningen, waarvoor Groningen en Utrecht model stonden (Leiden en Amsterdam heetten “te groot van opzet”). De opleiding zelf zou een “specifiek katholiek karakter” krijgen, aldus de in 1938 naar aanleiding van de brandbrief van het curatorium ingestelde ‘Commissie van Voorlichting inzake de Oprichting en Instandhouding eener Medische Faculteit aan de R.K. Universiteit te Nijmegen’ in haar rapport van maart 1947.¹⁵⁷

153 Goudsmit, *Anderhalve eeuw dokteren aan de arts*, p. 82-85.

154 Goudsmit, *Anderhalve eeuw dokteren aan de arts*, p. 81-82.

155 F.G. Huisman, ‘Inhoud en geschiedenis van de sociale geneeskunde’, in: J.A. van der Duim-Rogers e.a., *Bibliografie hoogeraren Sociale Geneeskunde en hun promovendi in de jaren 1865-1990* (Groningen 1995), p. 6.

156 Goudsmit, *Anderhalve eeuw dokteren aan de arts*, p. 93-94 en p. 97-100.

Behalve temidden van haar zusterinstellingen zou de medische faculteit daarmee ook in Nijmegen een bijzondere positie gaan innemen. “Aan de Carolina worden thans in hoofdzaak abstracte wetenschappen gedoceed”,¹⁵⁸ aldus stipuleerde het curatorium in 1937, op een toon die teleurstelling verraadde over de zo moeilijk te bespeuren katholieke elementen in bijvoorbeeld de vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap of het vennootschapsrecht. Een soortgelijke gedachte lag ook besloten in de door de Commissie van Voorlichting uitgesproken verwachting, dat “het besef van de groote principieele waarden, die bij het medisch onderwijs een rol spelen, waarschijnlijk procentsgewijze meer katholieken naar Nijmegen zal trekken dan in de letterkundige en juridische faculteit het geval is”.¹⁵⁹ Kortom, de curatoren en de voorlichters stuurden aan op een hoogst merkwaardige, paradoxale situatie: uitgerekend een bij uitstek door leken bemande faculteit, waarin een voornamelijk exacte wetenschap werd beoefend, zou het meest herkenbare katholiek-levensbeschouwelijke *cachet* van alle Nijmeegse faculteiten moeten krijgen.

Uitgezonderd – wellicht – de ‘democratisering’ rond 1970 is er geen onderwerp in de geschiedenis van de Katholieke Universiteit geweest waarover zoveel is gediscussieerd, waarbij zoveel commissies, adviseurs, rapporteurs betrokken zijn geweest, waaraan zoveel papier is gewijd, als de oprichting en de opbouw van de medische faculteit. Niet de beoogde katholiciteit (en de vraag hoe die vorm te geven) van de faculteit was daarvan de reden, maar de duizelingwekkende bedragen die ermee waren gemoeid. Daarbij kwam dat het aantal bij de operatie betrokken partijen nagenoeg even buitenmatig was: de Raad van Bestuur, het College van Curatoren (beide voorzien van tal van bijzondere commissies en subcommissies), na 1951 de faculteit zelf, architecten, aannemers, de gemeente Nijmegen, bestuur en artsen van het Canisiusziekenhuis, na 1956 ook het Academisch Ziekenhuis Sint Radboud, de Rijksgebouwendienst, de ministeries van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Wederopbouw en Volkshuisvesting, van Sociale Zaken, van Financiën. Post was de centrale figuur naar wie alle lijnen liepen. Schoot zijn kennis inzake medisch-technische problemen tekort, dan liet hij zich, zoals gezegd, voorlichten dan wel influisteren door de arts Mol, lid van de Raad van Bestuur. In de persoon van A. van der Werf, voormalig huisarts te Bergen op Zoom, werd in 1948 voorts een ‘procurator Faculteit der Geneeskunde’ aangesteld. Als beoogd bouwheer, beleidsman en verbindingsman begon hij aan een opdracht die later met goede reden ‘krankzinnig’ is genoemd.¹⁶⁰

157 KDC, SRS, 888, ‘Rapport van de Commissie van Voorlichting ...’, maart 1947. De commissie bestond uit acht artsen, gepresideerd door Boekelman.

158 KDC, SRS, 888, College van Curatoren aan Sint Radboudstichting, 29 oktober 1937.

159 KDC, SRS, 888, ‘Rapport van de Commissie van Voorlichting ...’, maart 1947.

160 Lauret, *Cité Médicale*, p. 22.

Alle belanghebbenden dienden hetzelfde doel na te streven, maar de harmonie was nogal eens zoek. Niet alleen ontstond nu en dan onenigheid over de best te volgen koers, soms ook wist de ene commissie niet eens van het bestaan van de andere.¹⁶¹ Bij de geringste wijziging van plannen, bij de geringste tegenslag was het nodig om met vrijwel alle betrokkenen opnieuw overleg te voeren. Om de haverklap dienden zich nieuwe problemen aan, met de financiering en met onvoorziene bouw- en exploitatiekosten, met bouwvergunningen, met eisen stellende (kandidaat-)hoogleraren. Ook de relatie met het Canisiusziekenhuis liet vaak te wensen over. Omdat het Canisius zijn status van privaat-ziekenhuis niet wenste op te geven besloot de Sint Radboudstichting uiteindelijk om zelf universiteitsklinieken te gaan bouwen. Het Canisiusziekenhuis was wel bereid, zij het pas na jarenlange onderhandelingen, om in afwachting van de gereedkoming van een academisch ziekenhuis een deel van zijn klinieken voor het medisch universitair onderwijs beschikbaar te stellen. Zelfs de koele pragmaticus Post werd, vooral door representanten van het Canisiusziekenhuis maar ook door de pretenties van sommige klinici onder de professoren, een enkele keer tot wanhoop gedreven. Tijdens een vergadering in 1960 verzuchtte hij in een onbewaakt ogenblik dat wanneer “men” in 1951 had kunnen voorzien welke moeilijkheden de opbouw van een medische faculteit met zich mee zou brengen, “men” er nooit aan was begonnen.¹⁶²

In het oog van de buitenstaander daarentegen werden intussen grote resultaten geboekt. Zo raakte Rogier gedurende zijn rectoraat in het academisch jaar 1954-1955 volledig onder de indruk van hetgeen op Heyendaal uit de grond werd gestampt. In dat jaar waren diverse mijlpalen bereikt, waarvan Rogier telkens van dichtbij getuige was geweest: de eerste studenten geneeskunde die het kandidaatsgedeelte afronden, de plechtige opening en feestelijke inzegening van een nieuw gebouwd deel van het Canisiusziekenhuis dat beschikbaar was gekomen als voorlopige academische kliniek, de respectieve openingen van een kinderafdeling, van een chirurgische polikliniek, van een chirurgische afdeling, van een urologische polikliniek, van een afdeling interne geneeskunde. Tevens was in die tijd het definitieve Praeclinische Instituut voltooid en goeddeels in gebruik genomen. Op de rol stonden voorts de opening van het museum voor de anatomie, de biologie en de pathologische anatomie, en van de preklinische instituutsbibliotheek. Gewoonlijk niet verlegen om een kritische kanttekening, was Rogier in zijn overdrachtsrede ronduit lyrisch. Er werd niet alleen “iets groots” verricht, maar bovendien iets dat in Nederland “nog nooit” was gepresteerd:

161 Lauret, *Cité Medicale*, p. 42.

162 Lauret, *Cité Medicale*, p. 93.

“Wat te Leiden, Groningen, Utrecht en Amsterdam in een groeiproces van eeuwen tot stand kwam, dit ontzagwekkend geheel van een moderne medische faculteit, moet te Nijmegen binnen een bestek van zeven jaren uit het niet worden opgeroepen, een cité universitaire, waarvan ik in de maagdelijke wouden van Heyendaal de groei niet kan gadeslaan zonder dat mij tekst en melodie te binnen schieten van de hymne “Urbs Jerusalem beata, dicta pacis visio”, over de droom, die in steen zijn gestalte vindt. In hoeverre het ook in dit Jeruzalem reeds van engelen wemelt, laat ik daar, maar ons allen verenigt de overtuiging, dat deze stad heiligheid past in lengte van dagen, de hoop, dat haar open poorten altijd gezicht zullen geven op de heerlijkheid Gods”.¹⁶³

Van alle commissies die een facet van de organisatie kregen toebedeeld, was die ‘tot oprichting der faculteit der geneeskunde’ onder voorzitterschap van J.P.A. Hoefnagels, curator en oogarts, de belangrijkste, althans voor het onderhavige betoog. Haar opdracht was zorg te dragen voor de inrichting van het onderwijsprogramma en voor de wetenschappelijke personeelsbezetting. Zij was in juni 1948 ingesteld, direct nadat het besluit tot oprichting van een medische faculteit was gevallen, en bestond naast Hoefnagels uit J.J.G. Prick en F.J.J. Buytendijk; vanaf 1950 werd zij bijgestaan door E.C.H.J. Noyons, die was benoemd tot ‘hoogleraar-organisator’. Vanzelfsprekend was de aanwezigheid in de commissie van juist deze mensen geen toeval. Reeds in 1938 was de zenuwarts Prick, indertijd werkzaam in het Amsterdamse Wilhelmina Gasthuis, door de Commissie van Voorlichting verzocht zijn medewerking te verlenen “bij de bestudering van de plannen voor een verdere uitbreiding van de Nijmeegse universiteit”.¹⁶⁴ Vervolgens waren de letterenfaculteit en het curatorium tijdens de oorlog begonnen met het treffen van voorbereidingen voor de benoeming van Prick, inmiddels hoofd van het ‘zenuwpaviljoen’ van het Canisiusziekenhuis en sinds 1941 tevens privaat-docent forensische psychiatrie bij rechten, tot buitengewoon hoogleraar neurofysiologie en psychopathologie, mede met het oog op de geplande medische faculteit.¹⁶⁵ Direct na de bevrijding werd Pricks benoeming geëffectueerd en trad hij toe tot de Commissie van Voorlichting. Hij kreeg daarin gezelschap van onder anderen Buytendijk, een zeer gerenommeerd en veelzijdig wetenschapper (arts, fysioloog, psycholoog en wijsgerig antropoloog) die hoogleraar was geweest aan de Vrije Universiteit en in Groningen en die vanaf 1946 een ordinariaat in Utrecht ging combineren met een extraordinariaat algemene psychologie in Nijmegen.

¹⁶³ Rogier, ‘De Katholieke Universiteit in 1954-1955’, p. 46.

¹⁶⁴ H. Westhoff, ‘Het antropologisch concept van J.J.G. Prick naar het model van F.J.J. Buytendijk: een biografische introductie’, in: J.J.G. Prick, *Heel de zieke mens. Pleidooi voor een antropologische neurologie* (Nijmegen 1994), p. 10.

¹⁶⁵ CvC, Notulen van de vergadering, 2 oktober 1943.

Prof.dr. J.J.G. Prick (1909-1978), hoogleraar neurofysiologie en psychopathologie.

Zijn vele terreinen omspannende blik en zijn wijsgerig-antropologische wetenschapsbenadering maakten Buytendijk (van huis uit Nederlands-Hervormd, in de jaren dertig katholiek geworden) bij uitstek geschikt om aan de voorbereiding van de medische faculteit, waar katholieke artsen moesten worden opgeleid, een bijdrage te leveren. Op de schouders van de klinisch-chemicus Noyons, voormalig conservator van de fysiologisch-chemische afdeling aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, rustte een meer praktische, maar even wezenlijke taak: de inrichting van zowel het propedeutisch onderwijs als de laboratoria.

Buytendijk, gesecondeerd door Prick, sloeg, geheel in lijn met het direct-naoorlogse optimisme, gedreven aan het werk met het ontwikkelen van plannen voor een “eigen weg” van het medisch denken die nauw zou aansluiten op de “grote tradities van het wijsgerig Katholieke denken” én op de “modernste opvattingen in de geneeskunde, de psychologie en de anthropologie”.¹⁶⁶ Immers,

“slechts dan zal het mogelijk zijn, dat de Katholieke artsen behalve bewakende vakkundigen, door hun ervaring omtrent het menselijke in de mens ook inzicht zullen hebben in de verhouding van het persoonlijk bestaan en het ziek-zijn en de vele sociale en geestelijk-hygiënische pro-

¹⁶⁶ Zie Westhoff, ‘Het antropologisch concept van J.J.G. Prick’, p. 16-19.

blemen, die zij in hun praktijk ontmoeten en waaraan zij niet voorbij kunnen gaan en mogen gaan, zonder aan hun ethische en religieuze roeping te kort te doen”.

339

Tot dusver werd volgens Buytendijk in de medische opleidingen “uitsluitend de technische zijde van de geneeskunde” verzorgd, in de veronderstelling dat “de eigenlijke mensenkennis ‘vanzelf’ door de arts in de praktijk wordt geleerd”. In Nijmegen daarentegen moest een “anthropologisch georiënteerde geneeskunde” worden gedoceerd, een geneeskunde waarin lichaam en ziel van de mens als een eenheid werden opgevat. Het lichaam was geen “gestructureerd geheel (...) waaruit de normale en gestoorde functies moeten worden begrepen”; de mens was geen “ding”, maar een “geheim”, waarmee werd bedoeld dat “hij één is, en dat ook zijn ‘lagere’ (lichamelijke) strevingen doortrokken zijn van zijn geestelijke vermogens”.¹⁶⁷

Bij de inrichting van het onderwijs diende uiteraard allereerst het Academisch Statuut te worden geëerbiedigd. Het was natuurlijk mogelijk om in een vak als de neuropsychiatrie vanuit een antropologisch concept te werk te gaan, zoals Prick, eenmaal in 1954 in de medische faculteit benoemd, in eendrachtige samenwerking met Buytendijk zou gaan bewijzen,¹⁶⁸ maar de vraag hoe vanuit ditzelfde concept de gehele studie kon worden ingericht, was daarmee niet beantwoord. Kon de opleiding tot medicus, die al zwaar genoeg was (de cursusduur bedroeg zeven jaar), straffeloos worden aangevuld met vakken “welke juist voor den katholieken arts van groot belang zijn”?¹⁶⁹ De Commissie-Hoefnagels meende in navolging van de Commissie van Voorlichting van wel.¹⁷⁰ zo’n opleiding zou eerder meer dan minder studenten naar Nijmegen lokken. Later drukten anderen de Commissie-Hoefnagels op het hart dat, wat er ook gebeurde, het peil van het “gewone” medisch onderwijs onder geen beding in het nauw mocht komen; dat peil moest “even hoog (zijn) als in Leiden”, anders zouden de studenten tenslotte toch wegtrekken.¹⁷¹ In wezen waren deze schijnbaar conflicterende standpunten en overwegingen dezelfde als die van de stichters van de universiteit ruim 25 jaar eerder.

De vraag waartoe de plannen van de Commissie-Hoefnagels en de bezwaren tegen een te ver doortrekken daarvan hebben geleid, wordt hier louter aan de hand van uiterlijke gegevens, de studieregeling, beantwoord. Over de spe-

167 F.J.J. Buytendijk, ‘Het medische denken en de katholieke universiteit’, in: *R.K. Artsenblad*, 28(1949), p. 18.

168 Zie bijvoorbeeld H. Verbiest, ‘Levensbericht van Joseph Jules Guillaume Prick’, in: *Jaarboek Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen 1978*, p. 146-151.

169 KDC, SRS, 888, ‘Rapport van de Commissie van Voorlichting ...’, maart 1947.

170 CvC, Archief Commissie tot oprichting der faculteit der geneeskunde (Commissie-Hoefnagels), Commissie-Hoefnagels aan College van Curatoren, 3 december 1949.

171 Woorden van H.J. Lammers, kandidaat-hoogleraar anatomie en embryologie (CvC, Commissie-Hoefnagels, Notulen van de vergadering, 21 januari 1951).

Opening van het 'voorlopig praeclisch laboratorium' door mgr.dr. B.J. Alfrink, geassisteerd door mgr.prof.dr. R.R. Post, op 17 oktober 1951.

cifiek wijsgerig-antropologische kenmerken van de inhoud van het onderwijs in bijvoorbeeld de medische psychologie (verzorgd door P.J.A. Calon) en de 'neurofysiologie, neurologie, psychiatrie en psychopathologie' (de leeropdracht van Prick) wordt het zwijgen toegedaan, eenvoudig omdat de historicus onvoldoende onderlegd is om er zinnige uitspraken over te doen. Vaststaat dat, toen de faculteit in 1951 voor een gehoor van 90 eerstejaars studenten met het zogeheten preklinisch onderwijs van wal stak, zij zich in haar curriculum slechts op één punt onderscheidde van haar zusterinstellingen. Aan de driejarige cursus leidend tot het kandidaatsexamen, verlopend volgens de gangbare procedure,¹⁷² was een collegereeks in de wijsbegeerte ('inleiding – methodenleer – natuurfilosofie') toegevoegd. Zij werd verzorgd door Van Melsen. Toegang tot de doctoraalfase veronderstelde het bezit van een desbetreffend tentamenbriefje.¹⁷³

¹⁷² Verdeeld in twee fasen werden de volgende vakken gedoceerd: organische chemie, anorganische en fysische chemie, fysica, biologie en erfelijkheidsleer, fysiologie, anatomie-embryologie-histologie, fysiologische chemie, algemene pathologie, algemene farmacologie, psychologie (grondbegrippen en ontwikkelingspsychologie).

Het doctoraalprogramma, het klinisch onderwijs, waarmee later, in 1954, van start zou worden gegaan, bevatte meer finesses. Naast de reguliere vakken die veruit de meeste aandacht opeisten,¹⁷⁴ werd ook sociale geneeskunde, medische psychologie, algemene ethica en wijsgerige antropologie gedoceerd, waarbij sociale geneeskunde een examen-onderdeel was, terwijl in de overige genoemde vakken – verzorgd door hoogleraren uit de letterenfaculteit, respectievelijk Calon, Van Boxtel en Strasser – voorbereidende tentamens dienden te worden afgelegd. Daarmee leek men behoorlijk uit de pas te lopen.¹⁷⁵ Bovendien nam de priester A.F. Wyers in 1956, het jaar van zijn aantreden als rector van het Sint Radboudziekenhuis, een aanvang met facultatieve colleges in de theologie, terwijl de theoloog E.C.F.A. Schillebeecx vanaf 1958 ook nog eens onderwijs ging verzorgen onder de titel ‘Christelijke levensbeschouwing met bijzondere toepassing op het beroep van arts’. De regelingen aangaande het semi-arts- en het artsexamen tenslotte vertoonden weer geen bijzonderheden.¹⁷⁶ Over de praktische effecten van de ‘toegevoegde waarde’ op de vorming van de studenten is nauwelijks iets bekend,¹⁷⁷ maar uit een opmerking van Grossouw uit 1964 kan minstens worden afgeleid dat ze niet indrukwekkend waren. Deze theoloog gaf te kennen, overigens zonder een zweem van spijt, dat de doorsnee medicijnenstudent het zo druk had met zijn studie dat hij (“laten we eerlijk zijn”) maar “heel weinig” toekwam aan “de harmonie”.¹⁷⁸ Rond diezelfde tijd werd trapsgewijs een eerste grote wijziging in het studieprogramma doorgevoerd. De wijsgerige antropologie verdween, terwijl de algemene ethiek verschoof naar de kandidaatsfase.¹⁷⁹

Het vinden van hoogleraren en lectoren voor het preklinisch onderwijs leverde betrekkelijk weinig problemen op. Geadviseerd door de R.K. Artsenvereniging en door hoogleraren uit de bestaande medische faculteiten wist de

173 In 1957 volgde een splitsing in ‘wijsbegeerte’ en ‘natuurfilosofie’; nadien moest in beide vakken afzonderlijk tentamen worden afgelegd.

174 Pathologische anatomie, bacteriologie en hygiëne, farmacologie, interne geneeskunde, heelkunde, neurologie, psychiatrie, verloskunde, gynaecologie, kindergeneeskunde.

175 In Leiden en in Utrecht, bijvoorbeeld, was sociale geneeskunde wel in de studie opgenomen, maar dan in de kandidaatsfase of als doctoraal keuzevak, terwijl de drie laatstgenoemde disciplines in de respectieve ‘regelingen der examens’ in het geheel ongenoemd bleven. Zie: *Gids bij de studie aan de Rijksuniversiteit te Leiden 1948-1952* (Leiden 1948), p. 88-115, en *Gids der Rijksuniversiteit Utrecht. Cursusjaar 1951-1952* (Utrecht 1951), p. 69-81.

176 Examens dienden te worden afgelegd in: inwendige geneeskunde, pediatrie, psychiatrie, artsennijbereidkunde, chirurgie, verloskunde en gynaecologie, keel-, neus- en oorheelkunde, huid- en geslachtsziekten.

177 Lauret hult zich hierover in *Cité Medicale* in – veelbetekenend? – stilzwijgen.

178 ‘Katholieke Universiteit (veertig); verwachtingen en werkelijkheid’ (interview met Grossouw), in: *De Tijd-Maasbode*, 23 mei 1964.

179 A.Th.L.M. Mertens, ‘Veranderingen in het curriculum van de medische faculteit te Nijmegen’, in: *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 110(1966), p. 1706-1708.

Prof.dr. S.J. Geerts (1916), hoogleraar algemene biologie en erfelijkheidsleer, prof.dr. H.J. Lammers (1921-1994), hoogleraar anatomie en embryologie, en prof.dr. E.C.H.J. Noyons (1900-1960), hoogleraar fysiologische chemie.

Commissie-Hoefnagels de geverge acht geleerden te strikken: Noyons zelf, de anatoom H.J. Lammers, de bioloog S.J. Geerts, de fysioloog G.P.M. Horsten, de medisch-fysicus A.J.H. Vendrik, de farmacoloog E.J.A. Ariëns en de chemici G.A.J. van Os en J.F. Nivard. Behalve Geerts, die afkomstig was uit het bedrijfsleven, namelijk het laboratorium bij Organon, hadden allen functies bekleed aan universiteiten, bijvoorbeeld als (hoofd)assistent van een hoogleraar. Hoewel een benoeming in financieel opzicht aantrekkelijk was (het jaarsalaris voor hoogleraren bedroeg inmiddels *f* 12.000, lectoren verdienden *f* 8000), kon hun een zekere moed of zelfs een avonturiersgeest niet worden ontzegd. De toekomst van de faculteit zag er in 1951 nog hoogst onzeker uit; binnen de universiteit leefde bij menigeen de gedachte dat zij zou uitdraaien op een fiasco.¹⁸⁰ De behuizing was belabberd, de financiële tekorten deden zich gevoelen, voor het klinisch onderwijs was nog nauwelijks iets geregeld, er heerste een vrees voor te weinig patiënten en beschikbare bedden. Zouden er, mede in verband met die onzekerheid, wel genoeg studenten komen? Zou de eerste lichter hoogleraren-medicijnen, gekweld door organisatorische zorgen, wel toekomen aan wetenschappelijk onderzoek? Zo stelde de anatoom Lammers voorafgaand aan zijn benoeming ten overstaan van de Commissie-Hoefnagels met recht en rede het probleem aan de orde, hoe hij zich kon wapenen tegen het gevaar van “wetenschappelijke uitdroging”.¹⁸¹

¹⁸⁰ Lauret, *Cité Médicale*, p. 33.

¹⁸¹ CvC, Commissie-Hoefnagels, Notulen van de vergadering, 21 januari 1951.

Rond 1954 werd een tweede tranche van hoogleraren benoemd, zeven clinici dan wel paraclinici (Prick, de pediater J.P. Slooff, de pathologisch anatoom H.J.G. Wyers, de gynaecoloog L.A.M. Stolte, de chirurg P.A. Vos – in 1958 opgevolgd door E.J. Moeijs –, de hygiënist en bacterioloog J. van der Veen, de internist C.L.H. Majoor) en een sociaal-geneeskundige, de voormalige huisarts A.Th.L.M. Mertens. Tevens werd J.A.M.J. Enneking, geneesheer-directeur van het Canisiusziekenhuis, benoemd tot buitengewoon hoogleraar inwendige geneeskunde voor de propedeutische kliniek. De voorbereidingen waren getroffen door een gemengde commissie van curatoren, hoogleraren en procurator Van der Werf, opnieuw voorgezeten door Hoefnagels. Zij was bij haar werkzaamheden op immense moeilijkheden gestuit, veelal te maken hebbend met door enkele kandidaten gestelde voorwaarden op het vlak van het salaris, de inrichting van de klinieken, het aantal bedden, soms ook met persoonlijke tegenstellingen. Het fundamentele probleem was dat de commissie een beperkte keuze had: de voorraad katholieke, professorabele specialisten, genegen om een riant inkomen en een zeker bestaan in te ruilen voor een tamelijk wankele toekomst aan een faculteit verstoken van enige allure, was uiterst gering van omvang. Vaker dan gewent gaf de commissie dan maar aan eisen toe, met als gevolg dat er een weliswaar onderling kibbelend, maar toch kwalitatief uitgelezen *corpus doctum* aan de faculteit werd verbonden.

In of kort na 1956 tenslotte kwam een derde lichter hoogleraren aan, beoefenaars van de zogeheten ‘kleine specialismen’: de dermatoloog J.W.H. Mali, de oogheekundige J.E.A. van den Heuvel, de keel-, neus- en oorheekundige W.F.B. Brinkman; later volgde nog een anesthesioloog in de persoon van J.F. Crul. Tevens werd in 1956 het eerste verpleeggebouw van het Academisch Ziekenhuis Sint Radboud geopend. Daarmee was de faculteit min of meer ‘af’, een aantal gebouwen dat in constructie was of nog slechts op papier stond daargelaten. In 1960 telde zij zestien gewoon hoogleraren, twee buitengewoon hoogleraren, drie lectoren en tien docenten. Voorts waren als *chefs de clinique*, (hoofd)assistenten, wetenschappelijk medewerkers ruim 130 mensen doende in diverse facetten van de geneeskunde, terwijl 37 werknemers actief waren in de administratieve sfeer.

Alleen al deze cijfers getuigen ervan dat de bange vermoedens uit 1951 waren gelogenstraft. De faculteit had haar bestaansrecht reeds in het eerste decennium meer dan bewezen. Studenten bleken in nog ruimere mate toe te stromen dan men had durven hopen. De Commissie van Voorlichting had in 1947 op grond van enig beredeneerd natte-vingerwerk voorspeld dat de faculteit bij een volledige inrichting 400 studenten zou hebben;¹⁸² volgens een gedegener becijfering uit 1949 zou de faculteit tien jaar na haar opening

¹⁸² KDC, SRS, 888, ‘Rapport van de Commissie van Voorlichting ...’, maart 1947.

Practicumcollege in de medische faculteit.

zo'n 600 studenten tellen.¹⁸³ In werkelijkheid waren er in 1960 710. Het jaarlijks gemiddelde aantal eerstejaars studenten geneeskunde tussen 1955 en 1960 bedroeg in Nijmegen 113. De aantrekkingskracht van de Vrije Universiteit (55) en Groningen (100) was in diezelfde jaren geringer, terwijl die van Leiden (155), Utrecht (157) en Amsterdam (164) niet eens zo heel veel groter leek.¹⁸⁴

In 1958, ruim een halve eeuw na de oprichting van de Sint Radboudstichting, slaagde een eerste groepje van drie studenten voor het artsexamen. Vanzelfsprekend ging die gebeurtenis, plaatshebbend op de 18e oktober, de feestdag van Sint Lucas, patroon van de medici, niet onopgemerkt voorbij – in aanwezigheid van rector magnificus Grossouw en andere universitaire vertegenwoordigers werd volop gebeden (de dag opende met een mis, 's middags volgde nog een dankdienst), georeerd en gefeest. Wederom was een mijlpaal bereikt, wellicht de meest begeerde.

¹⁸³ KDC, SRS, 903, Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut, 'Demografische en statistische analyse'.

¹⁸⁴ Lauret, *Cité Medicale*, p. 95.

De faculteit der Wis- en Natuurkunde

Het cement van het ‘voorlopig praeclinisch laboratorium’ was nog niet droog, of er gingen stemmen op om nu ook van een natuurwetenschappelijke faculteit zaak te maken. De toen en in de voorafgaande periode gebezigde motieven ter oprichting van zo’n faculteit kunnen worden onderscheiden in twee categorieën: een groepje algemeen geldende, slechts zijdelings aan de tijd gebonden motieven en een cluster argumenten rechtstreeks voortvloeiend uit specifieke, in de eerste helft van de jaren vijftig heersende omstandigheden, leidend tot de betrekkelijk vroege opening van de faculteit in 1957. Allereerst de drijfveren van meer algemeen karakter.

In alle pleidooien werd teruggegrepen op het oude streven om katholieke jongeren te stimuleren tot een academische studie, *in casu* in de exacte wetenschappen. Het aantal katholieke studenten in de bètawetenschappen was na de oorlog verhoudingsgewijs nog laag (inmiddels ver achtergebleven bij onder meer de humaniora) en derhalve liet ook, geheel naar het Poelhekkiaanse refrein, de vertegenwoordiging van katholieken in de bijbehorende beroepssector, inclusief leraren in het middelbaar onderwijs, te wensen over.¹⁸⁵ Voorts moest de faculteit er natuurlijk komen “terwille van het geheel (waarin) geen der delen mag ontbreken”, aldus Van Melsen, haar latere eerste voorzitter.¹⁸⁶ Gedeeltelijk was dat een statusmotief – omvang en differentiatie van de universiteit mochten niet achter blijven lopen bij de zusterinstellingen –, gedeeltelijk ook een motief dat refereerde aan de *universitas scientiarum* van Humboldt. Wilde de universiteit metterdaad toekomen aan een “alzijdige beoefening der wetenschap”, dan waren de natuurwetenschappen, met “hun geheel eigen methoden en zeer omvangrijke en gedetailleerde kennis op velerlei gebied”, eenvoudig onmisbaar.¹⁸⁷ De waarde van deze motieven, een van emancipatoire, een van prestigieuze en een van wetenschappelijke aard, was onomstreden. Boden ze op het oog voldoende rechtvaardiging voor de oprichting van een natuurwetenschappelijke faculteit aan de Katholieke Universiteit, menigeen kende ook nog andere drijfveren. Volgens Van Melsen bijvoorbeeld kon met bovengenoemde motieven niet worden volstaan; hij beschouwde ze slechts als “indirect”.¹⁸⁸ Zijn “directe” motief – dat hieronder nog aan de orde komt – vond eveneens algemene ingang, maar over de meer apologetisch geladen beweegredenen van anderen liepen de meningen uiteen, overigens zonder dat het tot een openbaar debat kwam.

De biologie, behorend tot de exacte wetenschappen, gold naast de genees-

185 Zie bijvoorbeeld M.A.J. Matthijssen, in: *De Linie*, 19 december 1959.

186 A.G.M. van Melsen, ‘De katholieke universiteit en de exacte wetenschap’, in: *R.K. Artsenblad*, 28(1949), p. 11.

187 Citaat uit een memorandum opgesteld door een Senaatscommissie gericht aan het College van Curatoren, 17 juli 1953; zie Thijssen, *Genesis*, p. 58.

188 Van Melsen, ‘De katholieke universiteit en de exacte wetenschap’, p. 12.

kunde van oudsher als het terrein bij uitstek dat “geloof en zedeleer” raakte.¹⁸⁹ De vorming van leraren die dat “gevaarlijke” vak op de middelbare scholen “vanuit een katholieke levensbeschouwing” zouden gaan onderwijzen, was voor president-curator Boekelman in 1947 het belangrijkste argument om te pleiten voor de oprichting van een natuurwetenschappelijke faculteit.¹⁹⁰ Met hetzelfde oogmerk wees zijn opvolger Hoefnagels in een curatorenvergadering in 1953 op het “grote belang” dat de universiteit had “bij een principiële inzicht in de beginselen der biologie, de genetica, de systematiek en de levensleer”.¹⁹¹ In deze mening werd Hoefnagels, naar eigen zeggen, gesteund door de enige bioloog die de universiteit toentertijd rijk was: Geerts. Hoe anders luidde de opvatting van de hoogleraar Nederlandse en algemene letterkunde Asselbergs. Voor deze relatieve buitenstaander, maar gezagvolle figuur wogen de ‘indirecte’ motieven zwaar genoeg. Dat mag althans worden afgeleid uit zijn causerie over de betekenis van de Katholieke Universiteit, gehouden ter gelegenheid van Universiteitszondag, 6 september 1953.¹⁹² “Er bestaat geen Roomse sterrenkunde. Er bestaat ook geen meetkunde op Rooms Katholieke grondslag”, zo begon Asselbergs zijn door de KRO de ether ingezonden rede. Hij sprak weliswaar niet van een ‘roomse biologie’, maar legde wel gedurende naar schatting een kwartier keer op keer uit dat er geen “R.K. oordelen” over of “R.K. inzichten” in de wetenschap bestonden, dat de universiteit er niet was om “allerhande dwalingen” te bestrijden, tenzij onder het katholieke volk zelf. Op de retorische vraag: “is er dan geen afzonderlijke Katholieke wetenschap, die wij als oprechte gelovigen met heel ons verstand en al onze krachten moeten bevorderen?” luidde zijn antwoord dat het “een van de verhevenste opdrachten der R.K. Universiteit is, te bevestigen dat er niet zulk een wetenschap bestaat”.

Van Melsen nam een soort tussenpositie in. Deze in 1950 38-jarige geleerde met een dubbele deskundigheid (hij was chemicus zowel als filosoof), die toen al gold als een “ervaren raadsman”,¹⁹³ zag er een taak in de oprichting van een natuurwetenschappelijke faculteit op wijsgerige gronden te verantwoorden.¹⁹⁴ Op het oog waren er, behoudens de ‘indirecte’, geen bijzondere rede-

189 KDC, SRS, 888, College van Curatoren aan Sint Radboudstichting, 29 oktober 1937.

190 Zie Thijssen, *Genesis*, p. 51. Vgl. Van Melsen, ‘De katholieke universiteit en de exacte wetenschap’, p. 11.

191 Thijssen, *Genesis*, p. 63.

192 W.J.M.A. Asselbergs, ‘Geen roomse sterrenkunde’, in: *Onze Universiteit. Maandblad van het Centraal Comité voor de R.K. Universiteit*, 18(1953), nr. 91.

193 A.M. Stadhouders, ‘Wetenschap en geloof. Een situatieschets vanuit het natuurwetenschappelijke veld’, in: A.G.M. van Melsen e.a., *Wetenschap en geloof. Verslag van een studiedag, georganiseerd door het Katholiek Studiecentrum op 30 maart 1985* (Nijmegen 1987), p. 53.

194 Hij heeft dat op diverse plaatsen gedaan; hier wordt zijn reeds aangehaalde artikel uit het *R.K. Artsenblad* (1949), p. 11-16, geparafraseerd.

Prof.dr. A.G.M. van Melsen (1912-1994), hoogleraar inleiding in de wijsbegeerte en natuurfilosofie.

nen om zo'n faculteit aan een katholieke universiteit te verbinden, zo erkende hij min of meer analoog aan Asselbergs. Anders dan Aristoteles en de middeleeuwse natuurfilosofen, die de stoffelijke natuur vooral hadden bestudeerd aan de hand van kentheoretische en ontologische problemen, bepaalde de moderne exacte wetenschap zich uitsluitend tot "het empirisch verifieerbare en de daarin gevonden relaties". Maar, zo meende Van Melsen, elke mens, niet alleen Aristoteles, ook de moderne wetenschapper, bezat een drang tot bezinning. De mens wil, bewust dan wel onbewust, "niet bij de abstractie blijven staan, hij wil het abstracte geheel tot in zijn laatste consequenties doorschouwen". Het was dus "volkomen natuurlijk en geoorloofd" dat exacte wetenschappers hun eigen werk en de betekenis daarvan vanuit een bepaalde filosofische invalshoek bezagen. Doch zij moesten zich wel realiseren dat zij dan een grens overschreden en een geheel ander terrein betraden. Waren zij zich daarvan niet bewust, dan leidde dat onvermijdelijk tot "het scheeffrekken van de probleemstelling"; dan probeerde men bijvoorbeeld "met een astronomische formule het probleem van de schepping op te lossen of met een quantummechanische uit te maken of de menselijke kennis subjectief of objectief is".

Een universiteit die meer wilde zijn dan een vakschool kon de wijsgerige bezinning op de methode en de resultaten van de exacte wetenschap niet missen, zo stelde Van Melsen. Die bezinning moest een integrerend bestanddeel uitmaken van het onderzoek en het onderwijs, al was zij onderscheiden van de problemen waarmee de wetenschap zelf zich bezighield. Elke universiteit zou zich daarvan rekenschap moeten geven, maar een *katholieke* universiteit in het bijzonder, omdat zij een speciale belangstelling veronderstelde voor problemen "die in verband staan met de levensbeschouwing". En de exacte weten-

schap bood dergelijke problemen in overvloed, niet ofschoon, maar juist, zoals aangetoond, *omdat* zij “het abstraheren van alle wijsgerige en theologische achtergronden” als kenmerk had. De geschiedenis leverde voldoende bewijzen voor het bestaan van de “diepingrijpende relatie” tussen natuurwetenschappen en levensbeschouwing, aldus Van Melsen: “de desastreuze gevolgen” van het verwaarlozen van de natuurwetenschap door laat-middeleeuwse scholastici, “de materialistische geesteshouding” van negentiende-eeuwse natuurwetenschappers en “de relativistische geesteshouding” van hun vele hedendaagse vakgenoten. Kortom, de beoefening van de exacte wetenschap en de met haar samenhangende problemen behoorde tot “de meest wezenlijke taak van een katholieke universiteit”.

Elke poging om in de algemene motieven een rangorde aan te brengen in de betekenis die zij voor de totstandkoming van de faculteit hebben gehad, is gedoemd te mislukken. Daarvoor waren te veel mensen, ieder met eigen prioriteiten, bij de oprichting betrokken. Feit is dat de faculteit der Wis- en Natuurkunde op 26 september 1957 werd geopend, uiteraard met stereotiep feestgedruis. Dat was, zoals reeds aangeduid, opmerkelijk vroeg. Krachtens de wet immers behoefde de vijfde faculteit er pas in 1978 te zijn. Vanzelf hadden de hierboven aangeduide motieven de bestuursinstanties ertoe gemaand niet zo lang te wachten, anderzijds bestond er geen *periculum in mora*, zoals met betrekking tot de geneeskunde, en had men bovendien in die tijd de handen meer dan vol met de bestaande faculteiten. Voor de zo spoedige oprichting, spoediger dan in 1951 na het verschijnen van de vierde faculteit was beoogd, bestonden dan ook enkele concrete aanleidingen. Vooreerst de ontdekking, in 1952, door de administrateur van de universiteit, P.J.A. van Lier, van een tot dan versluierd voordelig effect van de gecompliceerde wet-Gielen. Het ‘ganzenvbord’-karakter van die wet, met haar oplopende subsidiepercentages bij meer faculteiten, maakte het gunstig indien gedurende de investeringsperiode van de medische faculteit, die gepaard ging met geweldige sommen gelds, zo snel mogelijk met een vijfde faculteit zou worden begonnen. Van Liers berekeningen wezen zelfs uit dat de universiteit met de extra vijf procent waarop zij in dat geval recht had de nieuwe faculteit zo goed als cadeau zou krijgen.¹⁹⁵ Dit financiële argument was uiteraard van grote, zelfs doorslaggevende betekenis voor de betrekkelijke snelheid waarmee de faculteit werd opgericht. Op aandringen van het College van Curatoren werd overigens voorzichtig met deze argumentatie omgesprongen; de oprichting van de faculteit moest naar buiten allereerst als een doel op zichzelf worden gepresenteerd.¹⁹⁶

Maar er bestonden ook wetenschappelijke motieven voor het maken van haast. Nog vóór Van Lier zijn vondst had gedaan, klaagden de preclinici Noy-

195 Thijssen, *Genesis*, p. 54-59.

196 Thijssen, *Genesis*, p. 77.

ons, Geerts, Vendrik, Nivard en Van Os al bij het curatorium over het isolement waarin zij zich in de medische faculteit bevonden. De chemici, de fysicus en de bioloog waren waarachtig het slachtoffer van wat de anatoom Lammers had gevreesd: ‘wetenschappelijke uitdroging’. Zij voelden zich afgesneden ‘van hun natuurwetenschappelijke basis’, het ontbrak hun aan adequate middelen tot het doen van onderzoek alsook aan uitzicht daarop.¹⁹⁷ Bovendien bleek het, vanwege de onmogelijkheid om aan de Katholieke Universiteit in de natuurwetenschappen te promoveren, een hele toer om assistenten naar Nijmegen te lokken. De behoefte aan – minstens ruggesteun van – een natuurwetenschappelijke faculteit was voor genoemde preclinici dus uiterst reëel. In 1953 benoemde de Senaat een commissie die de zaak zou gaan bepleiten bij hogere instanties. Tijdens de betreffende Senaatsvergadering merkten enkele historici en sociologen overigens op dat een natuurwetenschappelijke faculteit ook hun te stade zou komen, bijvoorbeeld voor het onderwijs in de mathematische statistiek en in de sociale aardrijkskunde.

Het vergde niettemin nog enige tijd voordat alle betrokkenen – groot in getal en bovendien niet allen even flexibel – waren doordrongen van de noodzaak zowel als de mogelijkheid van een snelle oprichting. In september 1955 dan viel het definitieve besluit; even later stelde de Raad van Bestuur een ‘Commissie ter voorbereiding van de Wis- en Natuurkundige Faculteit’ in, onder voorzitterschap van curator Van Aken, die zou worden gedomineerd door Van Melsen, Vendrik en Geerts. Net als voorheen bij de medische faculteit baseerde ook deze voorbereidingscommissie zich trouwens bij haar ramingen van de personeelsformatie en van de grootte en de inrichting van de laboratoria op gegevens uit Groningen (“een geschikt vergelijkingsobject”) en uit Utrecht.¹⁹⁸ Enige onrust ontstond toen de op handen zijnde oprichting van een technische hogeschool in Eindhoven onder de aandacht kwam. Zouden de Eindhovenaren niet de markt van potentiële hoogleraren natuurkunde, wis- kunde en scheikunde gaan afromen?¹⁹⁹ Toen in de loop van 1956 de contouren van de faculteit geleidelijk zichtbaar werden, bleek dat ook derden waren gebaat bij een snelle afwikkeling. Minister van Onderwijs Cals toonde zich in oktober van dat jaar uiterst ingenomen met het Nijmeegse initiatief. Op zijn departement heerste grote bezorgdheid over de kort tevoren door het Centraal Bureau voor de Statistiek in een rapport geuite voorspelling, dat het aantal studenten zich tussen 1956 en 1970 zou verdubbelen. De hulp van de bijzondere universiteiten bij de opvang van deze studenten werd ten departemente als onmisbaar beschouwd; Nijmegen werd alle medewerking van de overheid toegezegd voor de uitvoering van zijn plan.²⁰⁰

197 Thijssen, *Genesis*, p. 54.

198 Thijssen, *Genesis*, p. 67, p. 85.

199 Thijssen, *Genesis*, p. 77-79.

200 Thijssen, *Genesis*, p. 96-97.

Een jaar later, in zijn toespraak bij de opening van de faculteit, juichte Cals de uitbreiding van de universiteit om een andere, al langer op de achtergrond spelende reden toe: het “ernstige tekort” aan ingenieurs, chemici en fysici waarmee Nederland kampte, in het bijzonder sinds het begin van de in 1948 geïntensiverde industrialisatiepolitiek.²⁰¹ Met de oprichting van de faculteit was dus, duidelijker dan ooit, niet alleen een katholiek, maar tevens een concreet nationaal belang gediend. Brom, Schrijnen en vele anderen hadden weliswaar in en voor 1923 al gewezen op de nationale betekenis van de nieuwe, katholieke academie, maar dat gold indertijd bij de buitenwacht nog als een omstreden standpunt. In 1957 was de situatie geheel anders. Nijmegen profiteerde dankbaar van het gat in de subsidiewetgeving, maar het geld was in de ogen van de overheid goed besteed.

Een faculteit voor wis- en natuurkunde komt echter niet in een handomdraai tot stand. Discussies over de wijze van organisatie, over bestuur en beheer, over de noodzakelijke behuizing, over de inrichting van de laboratoria, over de technische eisen, waren tijdrovende aangelegenheden. En zo werd de faculteit in verschillende fasen opgebouwd. Begonnen werd met een studierichting biologie, niet om redenen van levensbeschouwelijke aard, maar, eenvoudiger, omdat daarvoor de minste voorzieningen behoeften te worden getroffen.²⁰² Voor de meeste bijvakken kon immers worden gesteund op de faciliteiten (docenten en materiaal) van het preklinisch onderwijs in de medische faculteit. Alleen de hoofdvakken dierkunde en plantkunde en het bijvak geologie en paleontologie moesten op touw worden gezet. In de nabijheid van de medische faculteit verscheen op Heyendaal een ‘Provisorium’ voor de biologie; voor de (experimentele) dierkunde werd L.M. van Nieuwenhoven SJ benoemd, tot dan directeur van het Aloysiuscollege te Den Haag, voor de plantkunde de jonge, veelbelovende Duitser H.F. Linskens, afkomstig van de universiteit van Keulen. De een clericus, de ander buitenlander – was de ‘Commissie ter voorbereiding Faculteit Wis- en Natuurkunde’ op haar zoektocht wellicht in verlegenheid gebracht door een tekort aan kandidaten? Nauwelijks. Als clericus was Van Nieuwenhoven weliswaar een vreemde eend in de bijt van de natuurwetenschappen, maar zijn benoeming had niets van een geforceerde noodgreep: hij was door vrijwel alle raadgevers aanbevolen.²⁰³ Om dezelfde reden had men een beroep gedaan op Linskens, die, zo werd in de voordracht beklemtoond als om zijn kandidatuur aannemelijker te maken, een Nederlandse grootvader had.²⁰⁴

²⁰¹ Thijssen, *Genesis*, p. 133.

²⁰² Thijssen, *Genesis*, p. 63, p. 69.

²⁰³ CvC, i.s., Commissie ter voorbereiding Faculteit Wis- en Natuurkunde aan College van Curatoren, 14 februari 1957.

²⁰⁴ CvC, i.s., Commissie ter voorbereiding Faculteit Wis- en Natuurkunde aan College van Curatoren, 2 maart 1956 en 27 februari 1957.

Inzegening van het Universeel Laboratorium (1959). De directeur, dr. C.J.M. Aarts (1919-1997), hangt een kruisbeeld op. Op de rug gezien prof.dr. A.G.M. van Melsen

Terwijl op het Toernooiveld, op een steenworp van de medische faculteit, het ene na het andere deel van het nieuwe Universeel Laboratorium werd gebouwd, ingezegend en geopend, kreeg de faculteit in 1960 uitbreiding met studierichtingen wiskunde en natuurkunde, in 1962 gevolgd door scheikunde. Daarmee was zij voorlopig voltooid. Inmiddels waren dertien gewoon hoogleraren, twee buitengewoon hoogleraren, drie lectoren, negen docenten en 52 wetenschappelijk medewerkers binnen haar muren actief, ondersteund door veertien niet-wetenschappelijke personeelsleden. Net als voor de medische faculteit was op instigatie van Van Aken (die een organisatiestructuur naar het voorbeeld van de laboratoria van de DSM voor ogen stond) in 1957 ook voor de faculteit Wis- en Natuurkunde een bouwheer-directeur aangesteld, C.J.M. Aarts, voormalig beheerder van het Natuurkundig Laboratorium in Utrecht. Aarts, een krachtige, regenteske persoon die grote invloed op het reilen en zeilen van de faculteit zou gaan uitoefenen, trad namens de faculteit op als vertegenwoordiger en pleitbezorger bij het curatorium; de administratieve en technische diensten waren in zijn bureau gecentraliseerd opdat, zo werd beoogd, de hoogleraren zich alleen maar hoefden te bekommeren om de wetenschap –

Opening van het Universeel Laboratorium door minister van Onderwijs mr. J.M.L.T. Cals op 7 oktober 1961. Op de eerste rij v.l.n.r. mgr.prof.dr. R.R. Post, de bisschop van Den Bosch mgr. W.M. Bekkers, mr. L.J.M. Beel, mw. C.J.M. van Melsen-Bernsen, prof.dr. A.G.M. van Melsen.

een unieke organisatievorm in Nederland. Dat “alles volgens de modernste inzichten” werd ingericht,²⁰⁵ was een van de voordelen van een faculteit die geheel vanaf de grond moest worden opgebouwd.²⁰⁶

In september 1957 waren zestien biologiestudenten in de collegebanken aangeschoven; ze werden onthaald op sherry, zo vergenoegd was men kennelijk met hun komst. Hun aantal groeide snel; in 1962, toen de faculteit in wezen haar echte start maakte, waren 308 studenten ingeschreven. Sherry kregen zij waarschijnlijk niet meer, maar wel, ongeacht de richting waarvoor zij opteerden, college in de wijsbegeerte (inleiding en natuurfilosofie), uiteraard gegeven door Van Melsen. Van andere bijzondere trekken in het curriculum, laat staan van ‘roomse sterrenkunde’, was geen spoor te bekennen. “Dat Gods wijsheid in geheel onze universiteit alle geesten mag helpen om ongestoord de waarheid te vinden” – zo luidde Alfrinks bede waarmee hij op 26 september de faculteit plechtig had geopend.²⁰⁷ Welnu, voor wat de faculteit

205 ‘Bouwheer van nieuwe faculteit’, in: *De Tijd*, 24 april 1957.

206 In 1966 werd dit model min of meer gekopieerd voor de andere faculteiten met de instelling van een Directoraat A-faculteiten als beheerslaag tussen de centrale universitaire overheid en de lagere eenheden.

der Wis- en Natuurkunde betreft werd die bede verhoord; daar ging men eenvoudig en zonder een zweem van bijbedoelingen aan de slag met het zoeken naar de waarheid.

353

Sociale Wetenschappen

In vergelijking met de andere nieuwe faculteiten kende de wording van de in 1964 gevestigde faculteit der Sociale Wetenschappen een geheel afwijkend verloop. De drie constituerende elementen van de faculteit waren al sinds 1923 aanwezig: psychologie, pedagogiek en sociologie (zij het dat de sociologie, toen opgevat als een soort katholieke maatschappijleer,²⁰⁸ in de handen van Raaijmakers en Kors nauwelijks uit de verf was gekomen). Hier dus geen pleidooien met een bijzondere ideologisch getinte motivatie, geen tekorten die aanvulling vergden, geen noodzaak om de universiteit te completeren. Integendeel. Voor het eerst in de geschiedenis zag aan de Katholieke Universiteit een faculteit het licht, zonder dat het initiatief in Nijmegen had gelegen. Sterker, er was vanuit Nijmegen zelfs tegen geopponneerd. De faculteit kwam louter tot stand onder druk van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen dat, naar aanleiding van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs, de gedrags- en maatschappijwetenschappen aan alle universiteiten organisatorisch nader tot elkaar wilde brengen. Omdat toch niet aan het noodlot viel te ontkomen – in zeker opzicht een prijs die de Katholieke Universtiteit moest betalen voor de integratie in het nationale academische bestel –, ontwierp men in Nijmegen een sterk gedecentraliseerde structuur waarin de meeste bevoegdheden waren gedelegeerd naar de drie subfaculteiten: Psychologie, Opvoedkunde en ‘Westerse sociologie, Niet-westerse sociologie en Culturele antropologie’. De faculteit werd in 1964 hoogstens beoogd als “paperclip” of als “brievenbus”.²⁰⁹ Kortom, de opening van de zesde Nijmeegse faculteit was een administratieve handeling waaraan geen wijwaterkwast te pas kwam, allesbehalve een mijlpaal.

Niettemin verdienen de externe ontwikkelingen die de psychologie, de pedagogiek en de sociologie tussen 1945 en 1960 ondergingen enige aandacht, al was het maar omdat zij de voorwaarden schiepen voor het ontstaan van de latere faculteit der Sociale Wetenschappen. Tegen de achtergrond van de opbouw van de verzorgingsstaat ontplooiden alle drie de disciplines zich in die tijd tot zelfstandige wetenschappen, formeel bevestigd door enkele in of rond

207 ‘Toespraak door Z.H.Exc.Mgr.dr. B.J. Alfrink, aartsbisschop van Utrecht, voorzitter van het bestuur der Sint Radboudstichting’, p. 18.

208 Zie O. Schreuder, ‘Metamorfozen: de gedaanteveranderingen van de socioloog’, in: Alfrink e.a., *De identiteit van katholieke wetenschapsmensen*, p. 192-202.

209 Archief Faculteit der Sociale Wetenschappen (FSW), ‘Rapport van de Commissie van Voorbereiding tot de oprichting van de Faculteit van Sociale Wetenschappen te Nijmegen’, maart 1964.

1950 uitgevaardigde Koninklijke Besluiten die de psychologie, de pedagogiek en de sociologie tot afzonderlijke studierichtingen promoveerden. In de praktijk nam de psychologie met de verzelfstandiging het voortouw. Zij maakte na de oorlog in Nederland een 'stormachtige groei' door, zeker ook in Nijmegen, waar het aantal studenten tussen 1946 en 1960 steeg van 72 tot 305. Was er vóór de oorlog nog slechts één hoogleraar zielkunde aan de Katholieke Universiteit, ondersteund door twee à drie assistenten, in 1960 waren vier professoren werkzaam, bijgestaan door 22 docenten, assistenten, tutores, wetenschappelijk hoofdambtenaren en wat dies meer zij. Het aantal promoties in de zielkunde bedroeg in heel Nederland tot 1940 veertien, tussen 1945 en 1960 werden alleen in Nijmegen al vijftien proefschriften op het terrein van de psychologie verdedigd. De psycholoog won aan maatschappelijke invloed; hij vond niet langer, zoals voor de oorlog nog wel, nagenoeg alleen emplooi op 'het terrein van de mens en zijn werk', maar in toenemende mate in het onderwijs, de geestelijke gezondheidszorg, de sociale diensten van de overheid, pedologische instituten, crisis-centra.²¹⁰

De psychologie verkreeg in Nijmegen organisatorisch zelfstandigheid toen zij in 1952 uit de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte werd gelicht en werd ondergebracht bij een nieuwe administratieve eenheid, de 'Verenigde faculteiten der Letteren en Wijsbegeerte en der Geneeskunde'. Officieel was zij daarmee onafhankelijk geworden van de wijsbegeerte, de praktijk zag er iets gecompliceerder uit. Zo bleef de invloed van de filosofie in het onderwijs aanvankelijk substantieel. De studenten kregen een opleiding voorgeschoteld die sterk geesteswetenschappelijk was georiënteerd (voor het kandidaatsexamen alleen al moesten vijf tentamens in de wijsbegeerte worden afgelegd); van een systematische overdracht van het 'kennisbestand van de psychologie' of van een grondige scholing in de 'experimentele methodiek' was nauwelijks sprake.²¹¹ In de tweede helft van de jaren vijftig kwam daarin voor het eerst enige verandering, niet zozeer omdat het bestuur van de 'verenigde faculteiten', een Vaste Commissie bestaande uit vertegenwoordigers van beide samenstellende delen, gekant was tegen de filosofische inbreng, maar veeleer omdat de wetenschapsbeoefening nieuwe eisen ging stellen.

Rutten had zich al in de jaren dertig eerst en vooral een empiricus getoond. De kinder- en bedrijfspsychologie die hij bedreef was vooral gericht op het zoeken naar oplossingen voor praktische problemen, wars van filosofisch, als ook van methodisch getheoretiseer. In de nieuwe specialismen die na 1945 in Nijmegen tot ontplooiing kwamen, gelegen op het vlak van het beroepsonderwijs (een door Rutten en zijn medewerkers ontwikkelde classificatie op grond van psychologische kenmerken van uitoefenaars van bepaalde beroepen werd bekend onder de naam 'la Méthode de Nimègue'²¹²), de klinische psychologie

²¹⁰ Eisenga, *Geschiedenis van de Nederlandse psychologie*, p. 180.

²¹¹ Abma, *'Methodisch zonder confessie'*, p. 95.

Inwijding van het Psychologisch Instituut aan de Berg en Dalseweg door mgr.dr. J.M.J.A. Hanssen, coadjutor-bisschop van Roermond, op 19 juni 1948. Links op de foto prof.dr. J.J.G. Prick.

(vooral door samenwerking tussen Calon en Prick), de cultuur- en godsdienstpsychologie (Fortmann) werd tot op zekere hoogte op soortgelijke wijze gewerkt. Ofschoon Calon en Fortmann allerminst volbloed empirisch psychologen waren, opereerden zij 'met vrucht in de ruimte die begrensd werd door een open neo-thomisme, existentiële fenomenologie en observerend-empirische psychologie à la Rutten'.²¹³ Enkele jonge Nijmeegse psychologen, veelal leerlingen van Rutten, meenden echter dat niet langer met die werkwijze kon worden volstaan. Uit ontevredenheid met het bestaande onderwijs en onderzoek en onder invloed van de Amerikaanse psychologie wierpen zij zich in de strijd voor een 'positivistische revolutie', waarvan de eerste tekenen in de late jaren vijftig zichtbaar werden, maar die in de jaren zestig pas werkelijk haar beslag kreeg.

Inzake de pedagogiek is voor deze periode eveneens gesproken van een 'autonomisering',²¹⁴ doch het tempo lag lager dan bij de psychologie. Het wegvallen in de vroege jaren veertig van de filosofen Hoogveld en Sassen heeft de verzelfstandiging enerzijds bevorderd, want met de 'tot dan toe onmisbaar exclusief thomistische grondslagen' van de pedagogiek was het in één klap

²¹² Abma, *'Methodisch zonder confessie'*, p. 54.

²¹³ Abma, *'Methodisch zonder confessie'*, p. 94.

²¹⁴ Verhaak, *Pedagogiek tussen dood en leven*, p. 10.

gedaan, anderzijds vertraagd, want plotseling stond de Nijmeegse pedagogiek voor een aantal jaren stil. Zo kon er geen geschikte kandidaat-hoogleraar pedagogiek worden gevonden. Het 'vaderloze tijdperk' werd tussen 1945 en 1947 opgevuld door lector Chorus, een leerling van Rutten, die in de praktische pedagogiek weinig meer zag dan een vorm van toegepaste psychologie. Na Chorus' vertrek naar Leiden deed de schaarste aan professorabele pedagogen zich opnieuw gevoelen. In 1948 dan werd oud-minister Gielen benoemd tot hoogleraar praktische pedagogiek en zag Strasser zijn leeropdracht uitgebreid met normatieve pedagogiek en geschiedenis van de pedagogiek. Dankzij een 'voortreffelijke samenwerking' tussen de practicus en de theoreticus begon een tijdvak van 'bloeiende uitbouw',²¹⁵ waarvan het hoogtepunt overigens ver na 1960 zou liggen. Het aantal studenten pedagogiek groeide in de jaren vijftig aanzienlijk, van 23 in 1949 tot 133 in 1960; het aantal hoogleraren, twee, bleef gelijk, terwijl het Paedagogisch Instituut aan de Berg en Dalseweg in de jaren vijftig vier wetenschappelijke medewerkers kreeg.

In 1956 werd de pedagogiek in navolging van de psychologie overgeplaatst naar de 'verenigde faculteiten'. Net zoals bij de psychologie bleef de filosofie in het onderwijs aanvankelijk sterk aanwezig. Strasser zorgde daar wel voor en bovendien werd aan het belang van de wijsbegeerte voor de pedagogiek slechts getwijfeld door een in omvang nog beperkte groep van experimenteel pedagogen. De wording van de Nijmeegse pedagogiek tot een waarlijk empirische wetenschap naar Frans en Amerikaans voorbeeld voltrok zich later; in de onderhavige periode was de katholieke pedagogiek niettemin onmiskenbaar 'op weg naar volwassenheid'.²¹⁶

De sociologie moest haar onafhankelijkheid niet alleen 'bevechten' op de wijsbegeerte, maar ook – en vooral – op de rechtswetenschap. Voorts onderscheidde de sociologie zich van haar gezusters, de psychologie en de pedagogiek, omdat zij, gelet op de geringe aandacht die haar voor de oorlog was gegeven, in feite vanaf de grond moest worden opgebouwd. De geschiedenis begon kort na de Tweede Wereldoorlog, toen de oprichting van een 'Politieke en Sociale School' op de agenda van de diverse bestuursorganen verscheen. Het ontwerp voor de School, vervaardigd door Post en de juristen Jurgens en F. Duynstee, bevatte afstudeerrichtingen in de politieke wetenschappen, de diplomatie en de journalistiek.²¹⁷ Het ging letterlijk om een 'school'; over wetenschapsbe-

²¹⁵ Verhaak, *Pedagogiek tussen dood en leven*, p. 9.

²¹⁶ A. Dieleman, 'De katholieke pedagogiek op weg naar volwassenheid', in: F. Meijers en M. de Bois-Reymond (red.), *Op zoek naar een moderne pedagogische norm. Beeldvorming over de jeugd in de jaren vijftig: het massajeugdonderzoek (1948-1952)* (Amersfoort-Leuven 1987), p. 117-131.

²¹⁷ CvC, 'Rapport Politieke en Sociale School', bijlage bij de notulen van de vergadering van het College van Curatoren, 15 november 1947.

oefening werd niet gerept en ofschoon er sprake was van kandidaats- en doctoraalexamens en van 'universitaire graden' zouden die graden geen civiel effect hebben, eenvoudig omdat het Academisch Statuut genoemde studierichtingen niet erkende. Het onderwijs zou worden verzorgd door zittende hoogleraren, aangevuld met enkele nieuwe docenten. Op basis van het ontwerp, dat de goedkeuring kreeg van de Sint Radboudstichting en het College van Curatoren, zag in 1948 een 'Afdeling voor politieke en sociale wetenschappen' het licht.

Over de vraag naar de ratio van die afdeling deed het ontwerp geen uitspraak, alsof het om een vanzelfsprekendheid ging. Bij oppervlakkige beschouwing leek de School bedoeld als een soort filiaal van de juridische faculteit, een toegespitste kaderopleiding voor toekomstige katholieke politici, bestuurders, diplomaten en journalisten, ter vergroting van het reservoir aan vakmensen voor functies in de katholieke zuil en daarmee tot heil van het katholieke volk. Ongetwijfeld waren de opstellers mede door dergelijke overwegingen gedreven, maar de rechtvaardiging van de School kende een negatieve oorsprong. De aanleiding voor het ontwerp moet namelijk worden gezocht in de oprichting in 1946 van een faculteit 'van sociale en politieke wetenschappen' aan de Universiteit van Amsterdam, een *novum* in Nederland. Als reactie daarop had de Nijmeegse Reünistenkring nog in datzelfde jaar aan de Sint Radboudstichting een verzoek gericht om eveneens een apart instituut voor politieke en sociale wetenschappen te creëren, als katholieke tegenhanger van het Amsterdamse initiatief. Voorkomen moest immers worden, zo meende bijvoorbeeld ook Post zelf, dat de "zeer links" georiënteerde Amsterdamse 'zevende' faculteit katholieke studenten ging trekken.²¹⁸

Die reactie was niet uniek. Eerder al, eigenlijk zodra de berichten over de Amsterdamse voornemens in de tweede helft van 1945 bekend waren geworden, was de Senaat van de Tilburgse economische hogeschool om dezelfde reden met de gedachte gaan spelen een soortgelijke faculteit in het leven te roepen.²¹⁹ Toen de bisschoppen dit ter ore was gekomen, poogden zij, mede uit oogpunt van de belangen van de universiteit, de twee katholieke instellingen voor hoger onderwijs tot een vorm van samenwerking te bewegen.²²⁰ Ofschoon universiteit en hogeschool, bondgenoten zowel als eeuwige concurrenten, in beginsel overeenstemming konden bereiken, waren de onderhandelingen over een concrete uitwerking vroeg in 1947 op een mislukking uitgelopen, omdat de Nijmeegse delegatie, Jurgens en Duynstee, naar het oordeel

218 CvC, Notulen van de vergadering, 15 november 1947.

219 Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 221.

220 Op nabijgelegen terrein, de toegepaste psychologie, waren op dat moment besprekingen gaande tussen vertegenwoordigers van beide academies (Rutten en J.E. de Quay) die zouden leiden tot de oprichting in 1947 van een Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie.

van de Tilburgers de zaak te zeer naar de universiteit wilde trekken.²²¹ Beide juristen hadden geen oog gehad voor de aangeboren gevoeligheid van de hogeschool inzake haar onafhankelijkheid. Toch waren, opnieuw op voorspraak van het episcopaat, alsnog enige afspraken gemaakt. Ter voorkoming van dublures zou de universiteit zich vooral storten op de politieke wetenschappen, terwijl de hogeschool de meer op haar lijf geschreven sociologische en sociografische richting voor haar rekening zou nemen. Voorts werd besloten tot uitwisseling van hoogleraren.

In 1948 dan begon de 'Afdeling voor politieke en sociale wetenschappen' met haar cursus. Niet alleen de naam, ook de inrichting week enigszins af van het oorspronkelijke ontwerp. De opleiding voor het kandidaatsexamen was voor elke student gelijk en had een sterk filosofische inslag met inleidingen in de wijsbegeerte, de logica, de ethica, de wijsgerige sociologie en de rechtsfilosofie. De hoofdmoot bestond uit een inleiding in de rechtswetenschap, burgerlijk en handelsrecht, staathuishoudkunde en sociaal-economische organisatieleer, positieve sociologie, sociale en economische geschiedenis, en politieke, sociale en economische aardrijkskunde. In de doctoraalfase kon in het begin uit drie richtingen worden gekozen: een 'juridisch-politieke', een 'sociaal-economische' en een 'culturele (journalistieke)', in 1951 volgde nog een 'bestuurswetenschappelijke'. Direct waren 22 hoogleraren in de afdeling actief, onder wie nieuw-benoemden als de socioloog A. Oldendorff, de sociaal-geograaf W.R. Heere, de jurist en 'dagbladwetenschapper' H.G. Hermans (parlementair redacteur van *De Maasbode*), even later ook de jurist L.G.A. Schlichting, met de welluidende leeropdracht 'Nationale en internationale politieke richtingen en strevingen' en de econoom dan wel sociograaf G.H.L. Zeegers, directeur van het in 1946 opgerichte Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut (KASKI) te Den Haag, een onderzoeksinstelling waarvan in 1952 ook een filiaal als 'para-universitair' instituut in Nijmegen werd gevestigd. Spoedig bleek dat de behoefte aan de opleidingen zeer reëel was; begonnen met 21 studenten telde de afdeling er in 1951 al 154. Veruit de meesten volgden de sociaal-economische richting.

Op organisatorisch vlak echter maakte de afdeling een valse start. Met het oog op de juridische dominantie in het curriculum was aanvankelijk de faculteit der Rechtsgeleerdheid belast met de leiding van de afdeling. Binnen een jaar gaf zij de pijp alweer aan Maarten, omdat de hoeveelheid en de complexiteit van het werk dat de afdeling met zich mee bracht haar onmiddellijk boven het hoofd was gegroeid. Vervolgens nodigde het College van Curatoren vertegenwoordigers van alle toenmalige faculteiten uit ter vorming van een 'werkcomité', dat zou moeten fungeren als alternatief bestuursorgaan. Alle 22 bij de afdeling betrokken geleerden stelden zich beschikbaar, maar toch was de animo om daadwerkelijk te besturen gering: tussen 1949 en 1952 hield dit

²²¹ Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 224-226.

Prof.dr. A. Oldendorff (1912-1970), hoogleraar positieve sociologie.

bontgekleurde werkcómité welgeteld twaalf vergaderingen, geen enkele keer in dezelfde samenstelling.²²² Bovendien was onenigheid troef.

Met name Oldendorff, een van de voortrekkers van de sociologie in Nederland en voor zijn komst naar Nijmegen lector in nota bene Tilburg,²²³ maakte zich sterk voor zijn vakgebied. In 1950, toen de sociologie in het Academisch Statuut was erkend, pleitte hij voor de inrichting van ook een studie sociologie in Nijmegen, met een onderzoeksvariant voor de opleiding van wetenschappers en een psycho-sociologische variant voor de opleiding van “sociale ingenieurs” ten dienste van grote bedrijven en het maatschappelijk werk.²²⁴ Aan aldus gevormde jongelieden bestond in katholiek Nederland grote behoefte, zo meende Oldendorff. Twee jaar later verklaarde hij, om zijn argumenten via een omweg kracht bij te zetten, de ‘juridisch-politieke’ en de ‘bestuurswetenschappelijke’ richtingen dood, daar ze te weinig beroepsgericht waren, zich

²²² FSW, Notulen van de vergaderingen van de Afdeling politieke en sociale wetenschappen, 3 juli 1949 tot en met 4 juni 1952.

²²³ M. Plattel, ‘In memoriam prof. dr. A. Oldendorff’, in: *Sociale Wetenschappen*, 13(1970), p. 1-5.

²²⁴ FSW, Notulen van de vergadering, 8 mei 1950.

nauwelijks onderscheidden van de gewone rechtenstudie en weinig studenten trokken.²²⁵ De juristen, wier voornaamste woordvoerder F. Duynstee was, wensten echter niets prijs te geven (zonder overigens de afspraak met Tilburg in herinnering te roepen), doch koesterden weer bedenkingen tegen de ‘culturele’ studierichting. Op zijn beurt wilde de filosoof Van Melsen aanvankelijk alle studenten een kandidaatsexamen in de wijsbegeerte laten afleggen. En zo had iedereen wat te klagen en te wensen. De fundamentele vraag (die in de voorgeschiedenis van de afdeling nooit was gesteld), welk doel de opleiding eigenlijk beoogde, het vormen van algemeen ontwikkelde intellectuelen of van uitgesproken vaklieden, kwam nu pas aan de oppervlakte, zonder een eensluidend antwoord te krijgen.

Het pleit werd in het voordeel van Oldendorff beslecht, in eerste instantie om pragmatische redenen. Terwijl de hoogleraren in het werkcomité bleven soebatten, werd het probleem van de wettelijke erkenning van het diploma steeds acuter. Tot tweemaal toe, in 1952 en in 1953, kwam het tot een botsing met studenten die zich beklagden over het feit dat de ‘universitaire graden’, ondanks allerlei beloften, nog steeds geen civiel effect hadden. Overigens stond ook het overladen, heterogene en onpraktische programma aan kritiek bloot. Aan die “onrust in Nijmegen over de ‘zevende’ faculteit”²²⁶ kwam een einde met de oprichting, in 1953, van een ‘studie in de sociale wetenschappen’, de sociologie. Landelijk dateerde de wettelijke erkenning zoals gezegd van 1950; door nu ook zelf zo’n richting te starten en door de ‘Afdeling voor politieke en sociale wetenschappen’ geheel daarnaar over te hevelen, kon het civiel effect van de diploma’s worden gegarandeerd. Even eerder, in de herfst van 1952, was ten behoeve van de sociale wetenschappen al een nieuw organisatorisch verband opgericht, de ‘Verenigde faculteiten der Letteren en Wijsbegeerte en der Rechtsgeleerdheid’, die onder leiding stond van een Vaste Commissie, gevormd door een vijftiental hoogleraren uit beide faculteiten.

Zoals kon worden verwacht werden de gebeurtenissen in Nijmegen vanuit Tilburg met scheve ogen bekeken. Aan de relatie tussen de twee katholieke instellingen was toch al geen liefde verspild (ofschoon sinds de oorlog diverse hooglerarenuitwisselingen tot stand waren gekomen), nu verscheen een nieuw geschil aan de horizon. Een doublure leek “volstrekt onvermijdelijk”, aldus de Tilburgse filosoof Weve in een intern memorandum. “Het publiek” zou zo iets niet begrijpen en de toestand als “onzinnig en kostbaar” afkeuren. In werkelijkheid vreesden de Tilburgers natuurlijk concurrentie. Om Nijmegen de loef af te steken nam de hogeschool in de studiegids 1953-1954 een nieuw studieprogramma voor haar afdeling sociale wetenschappen op. Inderhaast gecompieerd, rammelde dat programma aan alle kanten (er waren “bijna even-

²²⁵ CvC, i.s., Oldendorff aan College van Curatoren, 25 juni 1952.

²²⁶ ‘Onrust in Nijmegen over de “zevende” faculteit’, in: *de Volkskrant*, 23 maart 1953.

veel keuzemogelijkheden als doctoraalstudenten”), hetgeen vooral moet worden gezien als een blijk van de ernst van de onderlinge wedijver.²²⁷ Vanzelf waren opnieuw onderhandelingen tussen Tilburg en Nijmegen vereist. Bij gelegenheid richtten de beide curatoria een permanente ‘Contact-commissie Nijmegen/Tilburg’ op, zodat toekomstig onheil kon worden voorkomen. In 1954 was het conflict alweer bijgelegd: Nijmegen zou zich “in het bijzonder toelleggen op het juridisch aspect” en Tilburg op “het economisch aspect”.²²⁸ Met zo’n vage afspraak konden beide instellingen alle kanten op.

In Nijmegen waren de daaropvolgende jaren getuige van een voortdurend geschuif met vakken en het verdwijnen van oude richtingen alsmede de komst van nieuwe specialismen. Jong als de sociale wetenschappen waren, konden zij klaarblijkelijk moeilijk de ideale vorm vinden. Toch tekende zich een tendens af, die zou kunnen worden omschreven als een ‘emancipatie’ van de sociologie ten koste van de wijsbegeerte en van de rechtswetenschap. Inzake de wijsbegeerte verliep dat proces in pais en vree. Meer dan Van Melsen bepaalde inmiddels zijn collega Van Boxtel de inbreng van de filosofen in de discussie. Van Boxtel, die ethica, algemene sociologie en wijsgerige politiek doceerde, vatte de sociologie nogal breed op; hij onderscheidde een wijsgerig-sociologisch, positief-sociologisch en sociografisch deel. Vestiging en uitbouw van de sociologie zou in die gedachte automatisch ook de filosofie ten goede komen; Van Boxtel sloot zich dus aan bij Oldendorff. Gaandeweg de jaren vijftig echter kwam, door toedoen van de sociologen maar ook op verzoek van studenten, de nadruk in het onderwijs steeds meer op de exacte specialisatie en steeds minder op de wijsgerige verdieping te liggen. In het onderwijsprogramma van 1960 was niettemin nog altijd plaats voor ethiek, wijsgerige sociologie, inleiding in de wijsbegeerte en de logica, rechtsfilosofie, wijsgerige politiek en cultuurfilosofie.

Bleven de verhoudingen tussen de sociologen en de filosofen harmonisch, Duynstee heeft de Vaste Commissie met slaande deuren verlaten. De spanning kwam tot ontlading in enkele vergaderingen in 1954, die soms tot drie uur in de nacht duurden. Duynstee, die een voorliefde had voor het debat en van zijn hart geen moordkuil maakte, meende niet zonder *dédain* dat de positieve sociologie onmogelijk een centraal vak kon zijn. “Sociaal” was immers niet alleen een empirisch begrip; “het karakter van de mens (wortelt) in de wijsgerige en theologische orde”.²²⁹ Bovendien ontwaarde Duynstee in de sociologie, en dan met name in de opleiding van ‘sociale ingenieurs’, een concurrent van de rechtenstudie. Hij sprak van een “overdreven beroepsvorming” die voor de universiteit “fataal” was. Er moest toch geen “opleiding tot

227 Bornewasser, *Katholieke Hogeschool Tilburg*, p. 263.

228 KDC, SRS, 7, Notulen bestuursvergadering, 20 december 1954; citaten van Post.

229 FSW, Notulen van de vergadering, 26 maart 1954.

personeelschef” komen? Juristen leerden dergelijke beroepen in de praktijk. Om goed te fungeren had een maatschappelijk werker genoeg aan gezond verstand, een theologische vorming en sociale belangstelling. Ook daarvoor was een rechtenstudie voldoende. Nijmegen moest zich volgens Duynstee slechts “minimaal” richten op het “ongelukkige K.B.” dat de sociologie had erkend. Maar de juristen stonden niet sterk. Getalsmatig waren zij in de Vaste Commissie in de minderheid, de sociologen, bijgevallen door de filosofen, gaven geen krimp en bovendien wees de praktijk op het nut van de sociale wetenschappen: in 1954-1955 trokken zij 183 studenten. Geconfronteerd met een dergelijke overmacht verliet Duynstee in november 1954 de Vaste Commissie om er nooit meer terug te keren. Overigens was zijn bezorgdheid voor zijn eigen faculteit wel begrijpelijk. Sinds 1950 was het aantal rechtenstudenten teruggefallen van 430 tot 293 in 1954-1955. Het cijfer uit 1950 was weliswaar onnatuurlijk hoog (een gevolg van het grote aantal inschrijvingen vlak na de oorlog), maar de enorme terugval gaf toch te denken.

Grotendeels bevrijd van tegenstribbelende juristen togen de sociale wetenschappers zelf aan het werk. Ook dat ging niet van een leien dakje, omdat de vertegenwoordigers van de diverse subdisciplines, die uiteraard het beste met hun eigen vak voorhadden, in deze ontwikkelingsfase elkaar niet spaarden. In 1960 bevatten de ‘verenigde faculteiten’ een ‘westers-sociale’ richting en – sinds 1958 – een richting ‘culturele antropologie’ (die hier, vanwege haar jeugd, buiten beschouwing blijft). Het doctoraalexamen omvatte als hoofdvak de empirische en wijsgerige sociologie en als bijvakken sociale psychologie, sociaal recht en één of meer keuzevakken met behulp waarvan studenten, inmiddels 256 in tal, zich konden specialiseren.²³⁰ Curriculum, personeelsbestand en studentenaantal zouden zich de komende tijd blijven wijzigen en ontwikkelen.

Al met al was het geen wonder dat de psychologen, pedagogen en sociologen in de vroege jaren zestig niet stonden te springen om de oprichting van een faculteit der Sociale Wetenschappen. Alledrie hadden hun schaapjes kort tevoren op het droge gekregen en droegen ze hun onafhankelijkheid uiteraard hoog in het vaandel. Bovendien verkeerde hun ‘verwetenschappelijking’ in uiteenlopende stadia en waren hun personeelsformatie en het aantal studenten ongelijk van grootte. De betekenis van de faculteit was nochtans onmiskenbaar. In 1965-1966 passeerden de studenten in de sociale wetenschappen in aantal hun collega’s in de letteren; ofschoon een ‘brievenbus’ werd de faculteit daarmee de grootste in Nijmegen.

²³⁰ In: onderzoeksmethoden, wijsgerige grondslagen of historische ontwikkeling van de sociologie, sociologische vraagstukken met betrekking tot arbeid en bedrijf, tot maatschappelijk werk, tot openbaar bestuur, tot politiek, of tot publicistiek.

4. DIFFERENTIATIE

De 'oude' faculteiten

363

De inrichting van de drie bestaande faculteiten ontwikkelde zich in deze periode op zeer onderscheiden wijze, geheel naar het vooroorlogse patroon: in de theologische faculteit heerste voornamelijk stilte – althans aan de oppervlakte –, in de letterenfaculteit werden de dossiers met uitbreidingsplannen haast maandelijks dikker en tuimelden de ambitieuze hoogleraren over elkaar heen, in de rechtenfaculteit werd gestaag gearbeid aan een bescheiden uitbreiding. Van een ongeremde groei was nergens sprake; daarvoor leende de financiële situatie in de jaren veertig en vijftig zich niet. Zoals gezegd was de wet-Gielen van cruciale betekenis, maar bracht zij de universiteit tevens in onvoorziene moeilijkheden. Het College van Curatoren hield de personele en materiële kosten van de 'oude' faculteiten nauwlettend in de gaten; op aanvragen voor nieuwe leerstoelen, meer wetenschappelijke assistenten, ruimere boekenbudgetten, betere behuizing, luidde het standaardantwoord dat "om redenen van uiterste zuinigheid met het oog op de Medische Faculteit" de honorering van die aanvragen "niet opportuun" werd geacht, of formuleringen van gelijke strekking. Als het om goed beargumenteerde personele uitbreidingsplannen ging, die breed werden gesteund, gaf het curatorium na enig gedelibereer meestal alsnog toe, zodat het aantal hoogleraren en lectoren bij godgeleerdheid, letteren en rechten kon groeien van 38 in 1940 tot 70 in 1960.

In de theologische faculteit veranderde bijna niets. Naar het bekende, chargerende woord van Rogier verkeerden de hoogleraren en de studenten nog altijd 'in heilige wedijver' om elkaar in getal te overtreffen;²³¹ in 1960 stonden twaalf docenten tegenover 53 studenten. Onveranderd was ook het daarover heersende onbehagen in de faculteit; enkele hernieuwde pogingen, eind jaren veertig en begin jaren vijftig, om de opleiding fundamenteel te wijzigen, strandden echter wederom op bisschoppelijk verzet. Hoewel niet populair stak de *cursus major* op zichzelf goed in elkaar, zo mag althans worden afgeleid uit het feit dat de faculteit in vijftien jaar slechts twee verzoeken tot uitbreiding van het aantal leerstoelen indiende, allebei in 1948. Beide leeropdrachten raakten de opleiding niet in het hart. Qua karakter verraadden zij een wassende belangstelling, zo niet voor de oecumene, dan toch minstens voor aangelegenheden buiten de grenzen van het katholicisme: 'fenomenologie van het protestantisme' en 'geschiedenis van het christelijk oosten, oosters kerkelijk recht'. De eerste leerstoel werd bekleed door W.H. van der Pol, een bekeerling (van huis uit was hij Nederlands-Hervormd) die priester was geworden, en de tweede door Zacharias Anthonisse OFMcap., een Rusland-kenner wiens grote

231 Rogier, 'Terugblik', p. 20.

De leeszaal van de Universiteitsbibliotheek in het gebouw Stella Maris aan de Van Schaeck Mathonsingel.

liefde voor de Russisch-orthodoxe kerk overigens even intens was als zijn haat tegen het communisme.

Dan werd, eveneens in 1948, op initiatief van Mulders, een uiterst bezig priester, een Missiologisch Instituut opgericht, hoofdzakelijk ten behoeve van “de speciale vorming van wetenschappelijk onderlegde missionarissen, aan wie zowel in de missiegebieden als in het vaderland leidende en lerende functies kunnen worden toevertrouwd”.²³² De opleiding stond niet enkel voor priesters, maar ook voor “andere gegadigden” open, mits zij “voldoende” waren ontwikkeld om “als hoorders (hoorderessen)” het onderwijs te kunnen volgen. De driejarige cursus omvatte naast missietheologie, missierecht en missiegeschiedenis nu ook vergelijkende godsdienstwetenschap, volkenkunde en algemene taalwetenschap; voorts bestond gelegenheid om talen als Chinees, Maleis, Javaans, Madoerees te bestuderen. Een groot succes was dit instituut aanvankelijk niet; er kwamen maar “weinig hoorders” op af.²³³ Niet-

²³² R.K. Universiteit Nijmegen. *Gids voor het studiejaar 1948-1949* (Nijmegen 1948), p. 94.

²³³ Aldus Post (KDC, SRS, 7, Notulen bestuursvergadering, 13 december 1953).

temin zouden publicaties, de organisatie van een tweejaarlijkse Nederlandse Missiologische Week (waarmee Mulders overigens al in 1939 was begonnen) en een gaandeweg stijgend aantal studenten het instituut later enige faam in de katholieke wereld bezorgen. Het belang van het instituut lag in het begin veel-
 eer in de omstandigheid dat zijn oprichting aanleiding was voor de creatie van een tweetal nieuwe leeropdrachten: volkenkunde (B.A.G. Vroklage SVD, na diens overlijden in 1951 opgevolgd door een andere priester, R. Mohr) en ‘de leer en de instellingen van de Islam en arabisch’ (J.J.A.M. Houben SJ) alsmede voor het ontstaan van een afzonderlijke leeropdracht algemene taalwetenschap (Wils). Gedrieën gaven Vroklage, Houben en Wils colleges in het Missiologisch Instituut, maar ook in de letterenfaculteit, waarin zij, mede om subsidieredenen, waren benoemd. Hun wetenschapsdisciplines gingen later veel belangstelling trekken en zouden in Nijmegen met vrucht worden beoefend – in zeker opzicht had Mulders aan de basis gestaan.

Na het midden van de jaren vijftig werd de roep binnen de faculteit om een *cursus minor* te mogen inrichten, waaraan ook leken konden deelnemen, steeds luider. Ook de gedachte om in Nijmegen een leergang MO voor godsdienstleraren op touw te zetten deed de harten sneller kloppen, met name dat van Grossouw. Jaarlijks organiseerde de faculteit – op initiatief van de theologische faculteitsvereniging Alcuin – al zogeheten Nijmeegse Theologische Weken voor leken, die goed werden bezocht. Vanuit het episcopaat kwamen voorzichtige signalen die duiden op een toenemende bereidwilligheid om na bijna veertig jaar aan de wensen van de faculteit tegemoet te komen.²³⁴ In diezelfde tijd kreeg de Nijmeegse godgeleerdheid met de komst, in 1958, van de toen reeds befaamde Leuvenaar Schillebeeckx (die werd binnengehaald als “een grote aanwinst”, als de toekomstige “grote steunpilaar” van de faculteit²³⁵) een allure die zij, al dan niet terecht, tot dusver had gemist; haar stem werd gehoord en vond weerklank in de maatschappij, zeker tijdens het Tweede Vaticaans Concilie in de vroege jaren zestig, hetgeen haar importantie, haar invloed en haar studentental deed toenemen. Toen uiteindelijk in 1964 de studie werd hervormd, ging de *cursus major* in zijn geheel op de schop en was er ook geen sprake meer van een *cursus minor*. In plaats daarvan kwam er een ‘normale’ studie in de godgeleerdheid, met een kandidaatsfase van vijf jaar en een doctoraalfase van twee jaar. Zij stond open voor eenieder met een gymnasiumdiploma en mocht binnen de kortste keren op grote belangstelling rekenen.

In de letterenfaculteit was veel meer aan de hand. Daar begon de wetenschappelijke differentiatie serieuze vormen aan te nemen. Telde de faculteit in 1940 zestien hoogleraren en een lector, in 1960 bedroegen die cijfers respectievelijk

²³⁴ KDC, SRS, 7, Notulen bestuursvergadering, 12 december 1955 en 6 december 1957.

²³⁵ KDC, SRS, 7, Notulen bestuursvergadering, 15 december 1958.

Het instituut Nederlands, gevestigd in Stella Maris na het vertrek van de Universiteitsbibliotheek naar het landgoed Heyendaal.

37 en zes. De groei kwam voor een belangrijk deel op het conto van wat voor de oorlog de afdeling Wijsbegeerte en Paedagogiek had geheten. Alle vakken onder de noemers wijsbegeerte, psychologie, pedagogiek, mystiek waren indertijd door vier hoogleraren onderwezen; in 1960 werkten in datzelfde cluster vijftien hoogleraren en lectoren. De meeste van hen, de psychologen en de pedagogen, behoorden, net als de sociologen inmiddels nog louter om formele redenen tot de faculteit – aan de wederwaardigheden van hun vakken is reeds aandacht geschonken.

De differentiatie kreeg op verschillende wijzen gestalte. In het algemeen werd een ‘nieuwe’ discipline eerst ondergebracht bij een extraordinarius, lector of wetenschappelijk medewerker, die dan later, afhankelijk van zijn kwaliteiten of van de ontwikkelingen in het vak, kon worden bevorderd. Geregeld ontstonden nieuwe leeropdrachten door de opsplitsing van oude. In Van Ginneken's voetsporen, bijvoorbeeld, traden – gefaseerd, want er was tussen 1945

Instituut Nederlands: college van prof.dr. W.J.M.A. Asselbergs.

en 1948 een ware leerstoelendans gaande – drie specialisten, allen gewoon hoogleraren: Brom voor de letterkunde, Michels voor de taalkunde en Wils voor de algemene taalwetenschap. Voor dergelijke splitsingen was een overlijden of een emeritaat wel vaker aanleiding, maar soms ook stonden hoogleraren vrijwillig deelgebieden af, omdat zij de positie van een beschermeling wilden veilig stellen, of gewoon omdat zij dat nodig achtten voor de voortgang van de wetenschap. Nauw verwant daarmee was het met de jaren ontluiken van nieuwe aandachtsvelden, waarvoor dan afzonderlijke leerstoelen werden opgericht, zonder dat bestaande leeropdrachten wijziging vergden. Een voorbeeld daarvan is de creatie van de leerstoel ‘politieke, economische en sociale geschiedenis’ in 1948 (bekleed door L.J.G. Verberne), waardoor de geschiedenisstudie werd verrijkt, terwijl de zittende historici, Post en Rogier, nauwelijks een veer behoeften te laten. In 1956 werd die leeropdracht overigens gewijzigd in het nog specialistischer ‘sociale en economische geschiedenis’ (P.H. Winkelman).

Andere voorbeelden zijn de leeropdracht ‘Romeinse, en voorzover hiermede verband houdende, de prehistorische en vroeg middeleeuwse oudheidkunde van de Nederlanden’ (1959, J.E.A.Th. Bogaers) en de lectoraten ‘geschiedenis der nieuwere kunsten’ (1956, E.F. van der Grinten) en ‘de leer van de film als cultureel uitdrukingsmiddel’ (1959, A.J.P. van Domburg). Maar dat laatste vak kan evengoed volstrekt nieuw worden genoemd, gelijk Nijmegen de komst zag van bijvoorbeeld de ‘politieke, economische en sociale aardrijks-

kunde' (1948, W.R. Heere – in 1958 daarnaast ook 'sociale aardrijkskunde', R.H.A. Cools²³⁶), 'muziekwetenschap' (1952, H. Andriessen) en van de reeds aangehaalde volkenkunde en de islamologie. Omgekeerd verdwenen ook afzonderlijke leeropdrachten, zij het zelden. Molkenboer kreeg in 1948 geen opvolger; de Vondelstudie werd – natuurlijk – geïncorporeerd door Brom. En zo viel met Van Ginneken ook het Sanskriet weg.

Het assortiment van de letterenfaculteit werd steeds gevarieerder, de outillage verfijnd en het niveau van de studies, zo was de bedoeling, beter. Daarbij kwam dat de faculteit met classici als Janssen en Mohrmann, taal- en letterkundigen als Wils, Brom, Asselbergs, Vidos en T.A. Birrell, historici als Post en Rogier, een kunsthistoricus als Van der Meer, een musicoloog als Andriessen, filosofen als Strasser en Van Melsen een uitstekende naam opbouwde (ook buiten de wetenschappelijke wereld; zo zouden naast Rogier ook Van der Meer en Asselbergs de P.C. Hooftprijs winnen). Ongetwijfeld heeft een en ander bijgedragen aan haar groeiende populariteit. Na de oorlog begonnen met 246 studenten, in 1960 uitgegroeid tot 1111, behoorde zij in de jaren vijftig tot de grootste letterenfaculteiten van Nederland en was zij met die van de Universiteit van Amsterdam zelfs verwickeld in een strijd om de eerste plaats. Het meest in trek waren de studierichtingen klassieke taal- en letterkunde (in een doorsnee jaar als 1955-1956, toen de faculteit 647 studenten herbergde, waren er 149 classici, waarmee Nijmegen koploper in Nederland was), Frans (117), Nederlands (84), geschiedenis (77), Engels (74) en Duits, dat na de oorlog flinke klappen had gekregen, (50). Vanzelf werd in het onderwijs meer en meer een rol toebedeeld aan wetenschappelijk medewerkers. In 1940 waren slechts drie 'assistenten' werkzaam, een voor Frans, een voor Duits, een voor Engels; twintig jaar later zestien, bij klassieken en bij Engels elk drie, bij Frans, Duits, Nederlands en geschiedenis elk twee en bij wijsbegeerte en Spaans elk één.

In de rechtenfaculteit lag het differentiatietempo wat lager. De faculteit voorzag dan ook, in tegenstelling tot de letterenfaculteit, slechts in één studierichting. Haar studentental, dat grote schommelingen vertoonde, groeide in grote lijn matig (in 1960 waren er 282 studenten, tegen bijvoorbeeld 252 in 1941; het aantal assistenten bedroeg in 1960 drie), mede wellicht omdat zij verstoken was van professoren met de uitstraling van Van der Heijden. Geleerden als Hermesdorf, Van Eck, W. Duynstee, zeker ook de civilist Ch.J.J.M. Petit, waren, net als de meeste van hun collega's, alleszins berekend voor hun taak, maar er moest tot 1957 worden gewacht voordat met W.C.L. van der Grinten iemand kwam die zich enigszins met Van der Heijden kon meten. Bovendien

²³⁶ In 1959 werd de studie in de sociale aardrijkskunde ondergebracht in een nieuw orgaan, de 'Verenigde Faculteiten der Letteren en Wijsbegeerte en der Wis- en Natuurkunde'.

Prikbord in de aula aan de Wilhelminasingel (ca. 1950).

stonden de hoogleraren aarzelend tegenover een ver doorgevoerde specialisering, zij hechtten vooral aan de algemene juridische vorming van studenten. Zich specialiseren moesten juristen maar in de praktijk, in hun latere betrekking doen.

Aan de andere kant was ook de rechtenfaculteit bedeed met een natuurlijke drang tot groei en ontwikkeling, al was het maar om aantrekkelijker te worden en te kunnen concurreren. Het meest gehoorde argument bij de aanvraag van een nieuwe leerstoel luidde dat de faculteit niet mocht achterblijven bij haar zusterinstellingen. In 1960 telde zij veertien hoogleraren (tegen acht in 1940) en één lector (tegen twee in 1940). Algemene vorming en specialisering konden kennelijk toch samengaan, want de afgesplitste of geheel nieuw geformuleerde leeropdrachten vormen veelal een weerspiegeling van maatschappelijke (en bij gevolg rechtswetenschappelijke) ontwikkelingen en daaruit voortvloeiende behoeften aan meer gespecialiseerde juristen: er kwamen aparte leerstoelen arbeidsrecht (1947, aanvankelijk bezet door J.J.M. van der Ven, vanaf 1952 door F.J.H.M. van der Ven), volkenrecht (1947, Didymus Beaufort OFM – in 1953 voegde zich daarbij een lectoraat ‘tractatenrecht en capita selecta van het volkenrecht’, A.M. Stuyt), bestuursrecht en bestuurskunde (1949, aanvankelijk L.J.M. Beel, vanaf 1954 S.F.L. baron van Wijnbergen) en agrarisch recht (1955, F.F.X. Cerutti).

Medio jaren vijftig raakten ook de juristen in een conflict verzeild met de

Katholieke Economische Hogeschool, nadat het bericht was ontvangen dat de Tilburgers eigenhandig een cursus voor belastingkundige hadden opgezet. Als door een wesp gestoken tekende de faculteit protest aan bij het curatorium en liet dat vergezeld gaan van een ontwerp voor een eigen cursus. Zij vond aanvankelijk een gewillig oor, maar het curatorium wilde anderzijds de sinds kort harmonieuze, zij het nog altijd broze verhoudingen in de 'Contact-commissie Nijmegen/Tilburg' niet op het spel zetten. En er rees zoveel Brabants verzet tegen het voornemen van de juridische faculteit dat de Nijmeegse curatoren spoorlags het hoofd in de schoot legden. Het Tilburgse argument, dat twee cursussen elkaars bestaansmogelijkheid en de kansen op een natuurlijke groei zouden ondergraven, klonk ook wel aannemelijk. Zodoende werd aan de oudste opleiding voorrang verleend.

Wel werd de faculteit in 1959, maar ditmaal haars ondanks, met een nieuwe studierichting verrijkt: het notariaat, dat een jaar eerder een plaats had gekregen in het Academisch Statuut.²³⁷ Tot dusver kon het radicaal van kandidaat-notaris worden verkregen door eenieder met een HBS-diploma, na aflegging van een examen voor een door de minister van Justitie benoemde staatscommissie. Een gereguleerde opleiding bestond niet, iedereen kon zich opwerpen als docent. Tegen deze gang van zaken was reeds in de negentiende eeuw bezwaar gerezen en gaande de twintigste eeuw was de ontevredenheid alleen maar toegenomen, niet in de laatste plaats bij de notariële broederschappen. Het notariaat zou aan de universiteit moeten worden gebracht, zo meenden ook Cals en zijn collega van Justitie I. Samkalden in 1956. Binnen de Nijmeegse juridische faculteit, maar ook elders, stuitte dat voornemen op bezwaren. Er was sinds 1946, in navolging van een aan de meeste andere universiteiten bestaande praktijk, een privaat-docent notarieel recht aan de faculteit verbonden en dat werd afdoende geacht. In haar argumentatie sloot de faculteit aan bij tegenwerpingen stammend uit de negentiende eeuw; anderzijds kan haar verzet dienen als illustratie van haar voorkeur voor handhaving van een algemene juridische opleiding. Het notariaat paste niet binnen de rechtenstudie, zo meende de faculteit, omdat de notaris inzake sommige delen van het burgerlijk recht over een veel diepere kennis dan gemiddeld diende te beschikken, terwijl de meer theoretische kennis van het recht voor hem van minder belang was. Niet zonder minachting werd gesteld dat het notariaat "nu eenmaal (was) gericht op een bepaald ambt" waarvoor een wetenschappelijke ondergrond overbodig heette.

De ministers en het parlement wilden echter anders en de faculteit moest op last van de Raad van Bestuur en het College van Curatoren haar bezwaren inslikken. Zodoende werd in dit geval differentiatie min of meer afgedwongen; het juridische *corpus doctum* onderging uitbreiding met een buitengewoon hoogleraar notariaat (L.J.M. Nouwen) en een lector huwelijksgoederen- en

237 Zie Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 172-174.

erfrecht (E.A.A. Luyten). Het onderwijs in de overige vakken, waarvan burgerlijk recht, burgerlijk procesrecht en handelsrecht de belangrijkste waren, werd verzorgd door de zittende titularissen. Overigens gold ook voor de *notariandi* (in 1961 al honderd) naar goed Nijmeegs gebruik de verplichting tentamen af te leggen in het canoniek recht en de wijsbegeerte van het recht.

Benoemingen

De artikelen in het Reglement handelend over de procedure bij benoemingen van hoogleraren ondergingen na de oorlog nauwelijks wijziging. Net zoals voorheen leverden de faculteiten een aanbevelingslijst en deed het curatorium de voordracht. Het benoemingsrecht bleef berusten bij de bisschoppen, ook na de bestuurshervorming van 1948. Weliswaar dienden de bisschoppen voortaan bij benoemingen in de profane faculteiten de Raad van Bestuur te “horen”, maar tot complicaties leidde dat niet. De Raad kreeg in dezen eenvoudig de rol die voorheen was toebedeeld aan de niet-vaste leden van het Radboudbestuur. Aanstellingen in de theologische faculteit geschieden zoals vroeger “zonder meer” door de bisschoppen.

Bleef de procedure formeel gelijk, de praktijk gaf de nodige veranderingen te zien. De bisschoppen, die in de eerste zeventien jaar na 1923 alle voordrachten zorgvuldig hadden doorgelicht, hielden zich na 1945 nog slechts incidenteel met een benoeming bezig. En het aantal incidenten nam af naarmate de jaren vorderden. Maar als de bisschoppen bij hoge uitzondering hun macht lieten gelden, dan was hun hand nog altijd loodzwaar, vooral wanneer de politieke gezindheid van kandidaten hun niet welgevallig was, zoals hieronder nog zal blijken. Hoe dan ook, het benoemingsrecht werd steeds minder als een potentieel vetorecht geïnterpreteerd: in de onderhavige vijftien jaar liet het episcopaat het College van Curatoren op een totaal van 109 hoogleraarsbenoemingen driemaal weten dat de voordracht niet kon worden gehonoreerd, twee keer kort na de oorlog, toen de bisschoppen nog in het zadel zaten, en ten laatste nog een keer in 1954.²³⁸

In twee gevallen handelde het om dezelfde persoon, de franciscaan B. Knipping, die in 1946 en opnieuw in 1954 was voorgedragen voor de leerstoel schoonheidsleer en kunstgeschiedenis. Aangezien het episcopaat zijn besluiten niet schriftelijk toelichtte, kan naar de redenen van zijn weigerachtigheid slechts worden gegist. De deskundigheid van Knipping, een oud-student van Brom, stond in ieder geval buiten kijf; hij had een spraakmakend proefschrift geschreven en was privaat-docent in Nijmegen en in Utrecht. Hij heette zelfs “de meest geleerde privaat-docent in Nederland”.²³⁹ Vermoedelijk heeft zijn

²³⁸ Voorts keerde het episcopaat zich twee keer (op een totaal van 22) tegen de benoeming van een aanbevolen lector, eveneens vlak na de oorlog. Deze incidenten worden hieronder nog besproken.

²³⁹ Pompen, ‘Het minderbroedersklooster “Sint Bonaventura” te Nijmegen 1924-1955’, p. 114.

persoonlijkheid hem de das omgedaan.²⁴⁰ Het is daarbij niet uit te sluiten dat de oorsprong van de bezwaren tegen een benoeming van Knipping moet worden gezocht in de franciscaner orde en dat de bisschoppen er eigenlijk part noch deel aan hadden.

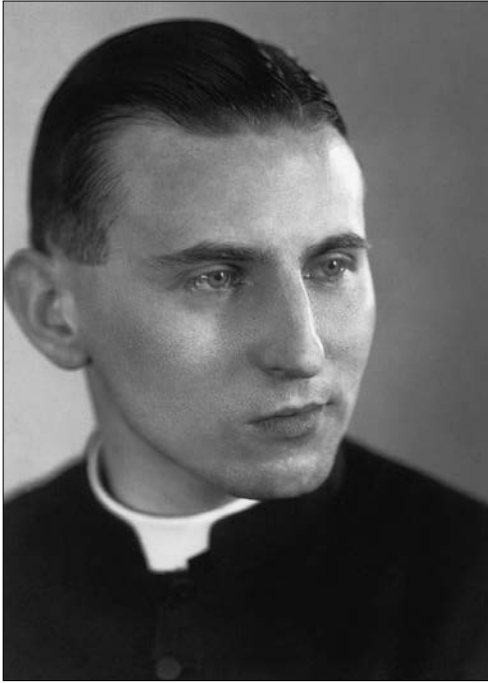
De derde zaak speelde in de theologische faculteit bij de opvolging in 1946 van de dominicaan Kors, die directeur werd van de KRO. De eerst-voorgedragene voor de vacante leerstoel moraaltheologie L. Buys, een redemptorist, werd door de bisschoppen gepasseerd ten gunste van een dominicaan: J.A.J. Schellekens, de nummer twee op de facultaire aanbevelingslijst. Aan Schellekens' kwaliteiten werd door de faculteit geenszins getwijfeld; zij had hem louter omwille van zijn gezondheidsproblemen niet op nummer één gezet.²⁴¹ Ofschoon bij de benoeming van Post in 1937 al was getornd aan de praktische consequenties van het statutair vastgelegde voordrachtsrecht van de orden, eerbiedigden de bisschoppen het gebruik nu wel. Voor het overige gaf de bezetting van leerstoelen waarop orden een claim hadden geen problemen, mits de betreffende orde een geschikte kandidaat bezat. Zo trad de franciscaan Goemans met instemming van de faculteit in 1945 in de voetsporen van de franciscaan Franses en werd de dominicaan Kreling in 1958 opgevolgd door de dominicaan Schillebeeckx. Maar wanneer een orde niet over een kandidaat beschikte die zich met anderen kon meten (zoals de jezuïeten in 1937 was overkomen), werd de claim eenvoudig door de bisschoppen genegeerd. Zo verloor de dominicaner orde in 1947 na het overlijden van Jansen de leerstoel exegetische van het Nieuwe Testament. Die ging naar de seculiere priester Grosouw, omdat hij volgens de faculteit "de eenige Nederlandsche Nieuw-Testamenticus" was die in aanmerking kwam.²⁴²

Het feitelijke terugtreden van de bisschoppen uit het benoemingsproces had tot gevolg dat de macht van het College van Curatoren toenam; in wezen werd het curatorium voor de profane faculteiten de benoemende instantie. En omdat de faculteiten niet langer met twee, maar nog slechts met één hogere macht van doen hadden, werd de gang van zaken een stuk overzichtelijker, ongeveer zoals Drerup in het begin van de jaren dertig had voorgestaan. Benoemingen bleven echter delicate aangelegenheden – tientallen archiefdozen boordevol correspondentie tussen faculteiten en curatorium vormen er het bewijs van. Uit de aard der zaak groeiden ook in deze tijd benoemingen

²⁴⁰ Mededeling aan de auteur van drs. G.J. van Dam, kenner van de geschiedenis van de franciscaner orde. Knipping gold als een chaotische figuur en was ook om andere redenen niet geheel onomstreden. Volgens Brom was het "zijn eigen schuld" dat hij niet werd benoemd (Brom, *Een katholiek leven*, p. 225). In 1959 zou Knipping uit de orde treden.

²⁴¹ CvC, i.s., Faculteit der Godgeleerdheid aan College van Curatoren, 26 maart 1946. Spoedig zou de faculteit overigens min of meer haar gelijk halen, toen Schellekens in 1954 wegens ziekte ontslag aanvroeg.

²⁴² CvC, i.s., Faculteit der Godgeleerdheid aan College van Curatoren, 1 februari 1947.

Prof.dr. W.K.M. Grossouw (1906-1990), hoogleraar exegese van het Nieuwe Testament.

weleens uit tot ware 'affaires' die maanden konden voortslepen. Veruit de meeste daarvan verdienden dat predicaat op grond van verwickelingen binnen de faculteiten, in het stadium vóórdat het curatorium betrokken raakte. Soms konden al problemen ontstaan in het allereerste deel van de aanloopfase, wanneer bijvoorbeeld werd voorgesteld een leeropdracht te splitsen. Wetenschappelijke differentiatie was een groot goed, maar deed ook de drukte, de concurrentie in disciplines toenemen. Taken werden niet altijd even licht afgestoten, zeker wanneer in de verte een nieuwe hoogleraar opdoemde in wie men of geen vertrouwen had, of een bedreiging voor de eigen status zag, hetgeen vaak op hetzelfde neerkwam.

Het werven van kandidaten was een tamelijk ondoorzichtige aangelegenheid, aan geen enkel voorschrift onderhevig. Diende zich een vacature aan, dan werd vaak één, soms een aantal hoogleraren belast met het opstellen van een lijst van gegadigden. Vanzelf zochten deze gedelegeerden vooral in eigen kring (advertenties werden in die tijd niet gezet, raadpleging van de zusterfaculteiten was nog evenmin in zwang), met als gevolg het ontstaan van een nevelige sfeer, waarin kuiperij en pluimstrijkerij geen onbekende verschijnselen waren. De zoektocht zelf kon met name voor de juristen en de medici lang duren, gehinderd als zij werden door een structureel tekort aan professorabele

vakbroeders. Was men deze toch op het spoor gekomen, dan bleek later het geringe salaris van hoogleraren, in vergelijking met dat van medisch specialisten of advocaten, vaak een breekpunt. Eenmaal gereed werd de lijst besproken in de faculteitsvergadering ter formulering van een voordracht. Verschil van mening over kandidaten – aangaande hun wetenschappelijke dan wel hun persoonlijke kwaliteiten – kon tot ellenlange discussies leiden, die nog werden verlevendigd wanneer bleek dat kandidaten al waren gepolst of dat hun zelfs reeds bepaalde toezeggingen waren gedaan. Elke faculteit bezat bovendien wel haar mannetjesputters, haar notoire dwarsliggers. Vooral de letterenfaculteit was geregeld het toneel van kibbelende professoren. Zij was dan ook veruit de grootste faculteit, waarin bovendien de meeste benoemingen (vijftig) plaatshadden. Nadat de aanloopfase was afgerond, konden weer nieuwe problemen rijzen, want de curatoren, zich bewust van hun positie, traden diligent op bij de controle van de kwaliteiten die kandidaten werden toegeschreven. Het merendeel van de voordrachten kreeg niettemin een vlotte afhandeling: anders dan voor de oorlog ging het curatorium nooit zonder instemming van de faculteit over tot een voordracht.

Uiteraard was de Katholieke Universiteit zelf een belangrijke leverancier van hoogleraren. Van de 78 professoren die in de oudste drie faculteiten werden aangesteld, hadden er 26 hun studie in Nijmegen verricht. Bij menig Senaatslid was een zekere voorkeur voor het benoemen van eigen teelt (“wetenschappelijke nakroost”) te bespeuren. Men wist dan ten minste welk vlees men in de kuip had en bovendien kwam de benoeming van een alumnus de traditie van de universiteit ten goede, alsook haar prestige van opleidingsinstituut van wetenschappers. Anderzijds was het bezit van een Nijmeegse doctorsbul voor jonge geleerden allerminst een garantie voor een benoeming. De voorraad katholieke wetenschappers nam geleidelijk in omvang toe – en daarmee de keuzemogelijkheid. Dat was tevens de belangrijkste reden waarom het relatieve aantal buitenlandse hoogleraren afnam. Was de Senaat van 1923 voor eenderde internationaal gekleurd, tussen 1945 en 1960 werden veertien buitenlanders (in meerderheid Vlamingen) benoemd, neerkomend op 13 procent van het totaal.

De meest opvallende gedaanteverwisseling die de Senaat onderging was de, reeds aangestipte, enorme groei van het aantal leken in zijn midden. Enig beleid lijkt aan de declericalisering niet ten grondslag te hebben gelegen, zoals, omgekeerd, de bisschoppen zich er niet tegen verzetten. Net als voor de oorlog stond ook in de jaren veertig en vijftig menig Nijmeegs hoogleraar bekend om zijn vehement anticlericalisme, maar bij de benoemingen heeft die houding, tenzij wellicht in de hoofden van de betrokkenen, niet voorgezeten: blijkens de archiefstukken was de kerkelijke staat van kandidaten hoogst zelden een onderwerp van gesprek. Leken zowel als geestelijken werden voorgedragen, gewoon omdat zij onder gegeven omstandigheden het meest in aanmerking kwamen. Op één terrein – naast de theologie – bleef de clerus voorshands dominant: de wijsbegeerte. Maar van een clericaal monopolie op de filosofie, zoals dat in de

jaren dertig had bestaan, was kort na de oorlog al geen sprake meer. De nieuwe generatie filosofen die toen haar intrede deed, telde naast drie geestelijken: Robbers, Peters, en Van Boxtel, ook twee leken: Van Melsen en Strasser. Of er bewust is aangestuurd op een breuk met het verleden, dan wel anderszins, of er bewust is gestreefd naar het behoud van ten minste een getalsmatige meerderheid van geestelijken in de afdeling filosofie, zijn vragen die onmogelijk aan de hand van de documenten kunnen worden beantwoord. Hoe lijkig de respectieve benoemingsdossiers ook zijn (de gehele afdeling werd gereorganiseerd en dat ging met de nodige problemen gepaard), ze bevatten geen enkele referentie aan de kerkelijke staat van de betrokkenen. Ten aanzien van Strasser tekenden de curatoren hoogstens aan dat zij hem “niet zonder bedenking” voordroegen en wel omdat de geboren Oostenrijker “een bekeerling” was.²⁴³ Wat zij met die uitlating voorhadden, blijft in het duister. De geschiedenis had al eerder convertieten naar Nijmegen gebracht, bijvoorbeeld De Vries de Heekelingen, Vidos en Kamphuisen. Maar, zo zou de tegenwerping kunnen luiden, zij doceerden dan ook geen filosofie. Anderzijds was kort voor Strasser nog een andere bekeerling benoemd, Buytendijk, die zich, zij het als buitengewoon hoogleraar, weer wel nadrukkelijk op wijsgerig terrein bewoog.

Onderging de Senaat door de toevloed van leken een ware metamorfose, in bescheiden mate won zijn samenstelling nog verder aan pluriformiteit: met de benoemingen van Mohrmann (1953) en van de cultureel-antropologe E.M. Allard in (1958) maakten de eerste vrouwen hun opwachting, met de benoemingen van de wiskundige F. van der Blij (1960) en van de sterrenkundige P.Th. Oosterhoff (1960) verschenen de eerste niet-katholieken aan het firmament en met de benoeming van de filosoof L.M. de Rijk (1961) tenslotte kwam de eerste hoogleraar in de Senaat die, prominent lid van de PvdA, in zijn politieke activiteiten afweek van de – impliciete – traditionele RKSP/KVP-norm. De laatste twee typen nieuwkomers verschenen pas aan het einde van de onderhavige periode, of zelfs over de grens van 1960 heen, maar aan hun komst was in de voorbije jaren veel strijd, dan wel discussie voorafgegaan. De jaren zestig gaven de veranderingen te zien waarvoor in de jaren vijftig de geesten waren gijpt.

“De intrede van de eerste vrouwelijke hoogleraar bracht als vernieuwing een wijziging in de aanspreekformule van de gezamenlijke hoogleraren en de aanbrengring in de wachtkamer van een spiegel, welke reeds mannelijke collega’s daar node hadden gemist”, zo grapte de hoogleraar burgerlijk recht Petit, rector in het jaar van Mohrmanns benoeming.²⁴⁴ Kennelijk wilde Petit, overi-

²⁴³ CvC, uitgaande stukken (u.s.), College van Curatoren aan Sint Radboudstichting, 11 februari 1947.

²⁴⁴ Ch.J.J.M. Petit, ‘De Katholieke Universiteit in 1952-1953’, in: *Jaarboek RKUN 1952-1953*, p. 51.

gens geen kleingeestig man, met wat Attisch zout de spanning ontladen en de schaamte bedekken, want er was, gelet op de onverkwikkelijke gebeurtenissen in de jaren dertig, natuurlijk wel iets meer loos dan de uiterlijke aanpassingen die hij constateerde. ‘Eindelijk’ was het woord dat in de lawine van gelukwensen die Mohrmann in 1953 gewerd het meeste opklonk:²⁴⁵ het onrecht haar in 1938 aangedaan was uit de wereld geholpen, zij het laat. Mohrmann kreeg de nieuwe, afgesplitste (buitengewone) leeropdracht oud-christelijk Grieks en oud-christelijk, vulgair en middeleeuws Latijn onder haar hoede.²⁴⁶ Op instigatie van Janssen had de faculteit, die in vrijwel geheel nieuwe samenstelling en onder veranderde tijdsomstandigheden aan weldenkendheid had gewonnen, haar als enige aanbevolen, daar Mohrmann “dermate toonaangevend” was dat niemand in haar schaduw kon staan.²⁴⁷ Zekerheidshalve had het curatorium aan het episcopaat expliciet om een “principiële beslissing” gevraagd,²⁴⁸ maar die was zonder pardon afgekomen. Dat de benoeming van de eerste vrouw van geduchte, zij het vooral nog symbolische waarde was, lijdt geen twijfel, vanuit universiteitshistorisch oogpunt echter is de komst van Mohrmann om een andere reden van nog grotere importantie: met de classica keerde de belangrijkste exponent van een door Schrijnen gevestigde onderzoekstraditie terug naar de alma mater. De *Ecole de Nimègue* deed eindelijk haar naam weer eer aan.

Bij de benoeming van Allard op de – eveneens nieuwe en buitengewone – leerstoel niet-westerse sociologie zes jaar later lijkt haar vrouw-zijn geen enkele rol te hebben gespeeld. Ofschoon daarmee de eerste tekenen van een normalisering zichtbaar werden, was het hek nog lang niet van de dam; vrouwelijke hoogleraren bleven nog jaren bijzondere fenomenen. Hoe het zij, anders dan in de jaren dertig was de sekse van kandidaten althans in beginsel geen maatstaf meer.

Het is, kortom, niet overdreven te stellen dat Schrijnen zijn tijd ver vooruit was geweest. Hij immers had reeds in de jaren dertig herhaaldelijk gepoogd Mohrmann aan de universiteit te verbinden. Ook op ander vlak was hij leniger van geest geweest dan menig tijdgenoot en erfgenaam. Had de oprichter van de universiteit niet reeds in 1918-1919 serieus overwogen om enkele leerstoelen te laten bezetten door ‘andersdenkenden’? Die gedachte, indertijd door de bisschoppen resoluut van de hand gewezen, kwam pas dertig jaar later opnieuw aan de oppervlakte, toen de Commissie-Hoefnagels niet in staat was

²⁴⁵ Bastiaensen, ‘Schrijnen-Mohrmann’, p. 29.

²⁴⁶ Mohrmann bleef tevens aan de Universiteit van Amsterdam verbonden, eerst nog als lector en vanaf 1955 als buitengewoon hoogleraar, ook toen zij in 1961 in Nijmegen een ordinariaat verkreeg.

²⁴⁷ CvC, i.s., Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte aan College van Curatoren, 12 mei 1952.

²⁴⁸ CvC. u.s., College van Curatoren aan Sint Radboudstichting, 16 juni 1952.

om een kandidaat voor de leerstoel pathologische anatomie te vinden. H.J.G. Wyers, verbonden aan het Haagse ziekenhuis Sint Joannes de Deo, was de enige die in aanmerking kwam, katholiek, een geleerde van onbetwist gezag,²⁴⁹ maar ook hardhorend en van middelbare leeftijd. Bovendien aarzelde hij zo lang met het geven van zijn ja-woord (in december 1949 benaderd, weifelde hij in september 1951, toen de faculteit van start ging, nog steeds), dat de Commissie-Hoefnagels gedwongen was naar alternatieven uit te zien. Ook dat was niet eenvoudig, zo meende een adviseur. Aan een eventuele “andersdenkende” hoogleraar zouden “behalve bijzondere eigenschappen van geest en hart als wetenschapsbeoefenaar en practicus” tevens “heel bijzondere eischen” moeten worden gesteld, wilde hij “als niet-katholiek passen in de Nijmeegsche faculteit”.²⁵⁰ In de persoon van J.G. Plette, een “protestant”, werkzaam in het Canisiusziekenhuis, leek zo iemand gevonden. Vooral eer het probleem aan het episcopaat te presenteren, besloot de commissie om de gevoelens in de Senaat te polsen. Zij deed dat in algemene termen, zonder Plettes naam of de leeropdracht te noemen.

De hoogleraren aanwezig in de Senaatsvergadering van februari 1952 liepen als een kat om de hete brij heen.²⁵¹ Zij konden geen uitspraak doen, zo werd opgemerkt, zonder te weten om wie en om welk vak het ging. En bovendien, de benoemingscompetentie berustte niet bij de Senaat, maar bij de bisschoppen, zo werd elke verantwoordelijkheid afgeschoven. Het algemene gevoel was dat de komst van een niet-katholieke *lector* minder complicaties zou opleveren. Vaststond in ieder geval dat een niet-katholieke hoogleraar geen rector magnificus kon zijn. Maar uiteindelijk kwam het hoge woord eruit. Aan het curatorium werd bericht dat “de Senaat zich in een uitzonderlijk geval, wanneer de absolute noodzaak hiertoe aanwezig blijkt te zijn, niet tegen de benoeming van een niet-katholiek zal verzetten”. De geringe animo van de Senaat indachtig droeg het curatorium Plette slechts voor een tijdelijke aanstelling bij de Sint Radboudstichting voor. Maar toen even nadien van de Raad van Bestuur het bericht werd ontvangen dat zelfs die voordracht voorlopig was “aangehouden”,²⁵² besloot de Commissie-Hoefnagels niet door te zetten, doch alsnog een laatste poging te doen om Wyers over te halen. Welke argumenten zij in de strijd heeft geworpen staat niet vast, maar haar noodspiong slaagde. Wyers werd hoogleraar en Plette, die van alle perikelen vermoedelijk niet eens op de hoogte is geweest, zijn assistent.

Hoe anders was de stemming acht jaar later. Vrijwel probleemloos werden tegelijkertijd twee niet-katholieke bètawetenschappers benoemd, Van der Blij

²⁴⁹ Lauret, *Cité Medicale*, p. 28.

²⁵⁰ CvC, Commissie-Hoefnagels, H.J.M. Weve (hoogleraar oogheelkunde te Utrecht) aan Commissie-Hoefnagels, 20 februari 1951.

²⁵¹ *Documentenboek*, 177, Notulen vergadering Academische Senaat, 29 februari 1952.

²⁵² CvC, i.s., Raad van Bestuur aan College van Curatoren, 3 mei 1952.

en Oosterhoff. De Senaat, bijeen in juni 1960, had inmiddels geen enkel bezwaar meer tegen de komst van niet-katholieke collega's en achtte het intussen ook onwenselijk om van de kandidaten de toezegging te vragen af te zien van een eventueel rectoraat.²⁵³ Toch werd enkele maanden later nog een klein achterhoedegevecht gevoerd, toen vanuit de medische faculteit stemmen opgingen om het senaatsbesluit gedeeltelijk te herzien. De geneeskundigen meenden dat het rectoraat, een functie "in zo hoge mate representatief" voor de universiteit, "in geen geval" aan een niet-katholiek kon worden opgedragen. Het vervolg van deze discussie geeft een mooi beeld van de veelvormigheid van het hooglerarencorps uit 1960. De theoloog Goemans suggereerde om in het Reglement op te nemen dat alleen een katholiek rector kon zijn; de juristen Van Eck en Cerutti waren het in de grond eveneens met de medici eens, maar wilden niets zwart op wit vastleggen (aan niet-katholieken zou vóór hun benoeming kunnen worden medegedeeld "wat van hen wordt verwacht", namelijk dat zij een rectoraat zouden weigeren); de filosoof Van Melsen vond dat echter "te zwaar", hij meende dat niet-katholieken alle rechten zouden moeten krijgen, maar ook de boodschap dat de Senaat hen niet voor een rectoraat zou voordragen; de theoloog Grossouw had daarentegen "geen enkel bezwaar" tegen een niet-katholiek als rector; de psycholoog Fortmann ten slotte zou "zulk een benoeming zelfs op prijs" kunnen stellen. De jaren zestig waren begonnen.

Ongeveer tezelfdertijd zag Nijmegen de komst van een andere noviteit, een hoogleraar politiek actief in een andere partij dan de KVP. Ook de benoeming van De Rijk kende een lange voorgeschiedenis.

Na de Tweede Wereldoorlog begon de katholieke politieke eenheid diverse scheurtjes te vertonen, zowel ter linker- als ter rechterzijde. Links zeiden enkele vooraanstaande katholieken de roomse politiek vaarwel om toe te treden tot de PvdA, de politieke partij die het meest met de 'doorbraak'-gedachte werd geassocieerd. Rechts splitste een groepering zich van de KVP af (de Katholiek Nationale Partij van Ch.J.I.M. Welter) uit ontevredenheid over de hoeveelheid water die de KVP in de wijn deed omwille van het voortbestaan van de rooms-rode samenwerking. Ofschoon de 'doorbraak' geen massale navolging kreeg, vormde het katholieke segment in de PvdA in de jaren rond 1950 een doorn in het oog van meer behoudende, naar restauratie van de roomse eenheid strevende katholieke leiders. Evenzo werd rechtse kritiek op de KVP als gevaarlijk beschouwd. De universiteit nu gold als het paradepaardje van katholiek Nederland. Van oudsher had de Senaat bestaan uit leden van de RKSP/KVP-familie en de bisschoppen hadden er een lief ding voor over die toestand ongewijzigd te laten; een onbevlekt *corpus doctum* als een soort demonstratie van de katholieke eenheid. Benoemingen tot hoogleraar van

²⁵³ Zie *Documentenboek*, p. 178-181.

Receptie bij gelegenheid van het zesde lustrum (1954). V.l.n.r. secretaris van de Senaat prof.dr. H.H. Janssen, onbekend, rector magnificus prof.dr. H. Robbers SJ en mr. C.P.M. Romme, voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de Katholieke Volkspartij.

KVP-bonzen als de jurist Beaufort (1947), de pedagoog Gielen (1949) en de jurist Beel (1949), alsook de terugkeer, na zijn ministerschap, van Rutten (1952), werden door de bestuurderen (niet de faculteiten), behalve om de vermeende wetenschappelijke kwaliteiten van de betrokkenen, tevens bevorderd omwille van de goed katholiek-politieke uitstraling van de universiteit; alle vier waren lieden verschoond van extreme neigingen.

Wanneer zittende hoogleraren de KVP publiekelijk bekritiseerden, en daarmee de universiteit in opspraak brachten, alsook de katholieke eenheid aantastten, dan werden zij wel gekapitteld door het curatorium, gesteund door de bisschoppen. Met name de staatsrechtsgelerde F. Duynstee is zoiets rond 1950 herhaaldelijk overkomen.²⁵⁴ Duynstee behoorde niet tot Welters KNP, maar trad wel via krantencolumns op als spreekbuis van de rechtse fractie binnen de KVP. Hij werd als vreselijk lastig ervaren, een luis in de pels van de katholieke politiek, zeker toen hij in 1950-1951 als rector magnificus zijn scherpe commentaren nog meer status gaf. 'Nijmegen' werd dankzij hem een politiek begrip, geassocieerd met kritisch rechts-conservatisme. Omfloerste pogingen van het curatorium om Duynstee monddood te maken liepen enkele malen schipbreuk op zijn inventiviteit en eigengereidheid; tot een publicatie-

²⁵⁴ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 262-270.

verbod wilde het episcopaat echter niet overgaan. Duynstee's collega de fiscalist Russel maakte het veel bonter.²⁵⁵ Hij richtte in 1952 een eigen partij op ('Partij voor Recht en Vrijheid'), liet zich het gezelschap van oud-NSB'ers aanleunen, smeed in het openbaar met modder naar KVP-leider Romme en schreeuwde van de daken dat de rooms-rode coalities slechts hadden geleid tot "knechting, dirigisme en socialisme". Even is overwogen om Russel te ontslaan, maar de bisschoppen zagen daarvan om "tactische redenen" af – een ontslag zou nog meer stof doen opwaaien.

Tegen eenmaal zittende hoogleraren die zich na verloop van tijd tot splijtzwammen ontpopten, werden dus geen harde maatregelen genomen, hoezeer zij ook ergernis wekten. En zo ging het curatorium er evenmin toe over om de politieke gezindheid van kandidaat-hoogleraren systematisch te controleren. Waarschijnlijk werd meestal voetstoots aangenomen dat zij van doorsnee KVP-huize waren. Het is ook mogelijk dat de politieke gezindheid zelf van ondergeschikt belang werd geacht, mits de kandidaten er maar niet mee op de voorgrond traden. Want zodra dat wel het geval was, ging de alarmbel, overigens slechts een hoogst enkele keer en, toeval of niet, telkens bij gegadigden die bekend stonden als 'doorbraak'-katholieken. Het *aantal* problemen is voor het betoog echter van minder belang dan de wijze waarop ze in de loop der jaren werden opgelost.

In 1946 en opnieuw in 1948 hield het episcopaat de benoeming tot lector van de in Nijmegen geschoolde psycholoog J.Th. Sniijders, van wie het gerucht ging dat hij binnen de PvdA een vooraanstaande positie innam, tot twee keer toe botweg tegen.²⁵⁶ De bezwaren lagen vooral in de sfeer van het imago van Nijmegen; een "uitgesproken aanhanger" van de PvdA op een prominente positie aan de Katholieke Universiteit zou bij het volk een verkeerde indruk wekken. Vrees voor wat de sociaal-democraat Sniijders vanaf de kathedraal aan de keur van het roomse jongelingschap zou gaan verkondigen, speelde ook wel mee, maar zat in vergelijking minder voor. Over de gehele zaak lag een deken van schimmigheid. De bisschoppen, die de gevoeligheid van hun beslissing blijkbaar onderkenden, hielden, als zo vaak, hun argumentatie binnenskamers. Slechts enkele betrouwbare clerici-hoogleraren werden van de feiten op de hoogte gesteld: Alfrink, Post en W. Duynstee. Dat verklaart ook waarom de faculteit en de curatoren Sniijders in 1948 voor de tweede keer voordroegen. In 1946 nog onwetend gehouden, werd het curatorium toen, waarschijnlijk om verdere herhaling te voorkomen, wel in de bisschoppelijke bezwaren ingewijd. Ten overstaan van de faculteit werd Sniijders' niet-benoeming telkens verantwoord met behulp van een brief van Duynstee, waarin de wetenschappelijke en wijsgerige kwaliteiten van de kandidaat-lector werden gehekelde. In werkelijkheid was die kritiek goeddeels bijzaak (Sniijders bezat

²⁵⁵ Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 270-274.

²⁵⁶ Zie *Documentenboek*, p. 112-113 en p. 165-168.

kwaliteiten genoeg: in 1947 werd hij in Tilburg lector, om drie jaar later in Groningen een hoogleraarschap te aanvaarden), doch zij werd dankbaar aangegrepen als voorwendsel om de kandidaat te passeren.

Bij de volgende ‘affaire’ rond dezelfde thematiek kon zo’n tactiek minder gemakkelijk worden gehanteerd. Toen Brom, sinds 1946 hoogleraar Nederlandse en algemene letterkunde, in 1952 met emeritaat ging, droeg de faculteit als opvolger bij uitnemendheid Asselbergs voor, ofwel Anton van Duinkerken, de imposante literatuurkenner en schrijver, onder andere redacteur bij *De Tijd* en bijzonder hoogleraar in de Vondelstudie te Leiden, een van de topfiguren in het katholieke en het nationale culturele milieu. Asselbergs, in de jaren dertig een spraakmakend anti-fascist, was tijdens de bezetting, toen hij een tijd als gijzelaar in het kamp Beekvliet te Sint Michielsgestel verbleef, in de ban geraakt van de zuiloverstijgende gemeenschapszin die aldaar in kringen rond de latere premier Schermerhorn had postgevat. Direct in 1946 was hij tot de PvdA toegetreden, daarmee de curatoren zes jaar later voor een groot probleem stellend. Zij kenden immers het standpunt van de bisschoppen. Bovendien was 1952 een verkiezingsjaar; KVP en PvdA waren verwickeld in een strijd om de meeste zetels in de Tweede Kamer. De sociaal-democraten zouden de benoeming aan de Katholieke Universiteit van hun partijgenoot, een publiek figuur, zeker electoraal gaan uitbuiten, zo luidde de vrees van president-curator Van Schaik, voormalig vice-premier onder Drees en sinds kort minister van Staat.²⁵⁷ Opnieuw was veeleer het prestige van de katholieke politiek en van de Katholieke Universiteit in het geding dan de sociaal-democratische opvattingen van de kandidaat.

Van Schaik voerde echter ook nog andere “bedenkingen” aan. Zo zou Asselbergs’ “overmatig drankgebruik” van kwalijke invloed kunnen zijn op studenten. En zo had Asselbergs een slechte verhouding met de Informatie Dienst Inzake Lectuur, een organisatie die katholieke boekhandelaren en uitgevers voorlichtte over de vraag of bepaalde boeken onder de kerkelijke boekenwet vielen. Asselbergs was inderdaad niet van de blauwe knoop en Van Duinkerken, sinds tientallen jaren een gerenommeerd criticus van de verburgerlijking, verslapping, bekrompenheid van de roomse massacultuur, was inderdaad een vurig bestrijder van de werkwijze van de IDIL.²⁵⁸ Beide ‘bedenkingen’ kunnen niettemin gevoeglijk als drogredenen worden gekwalificeerd. Er waren – haast per traditie – wel meer hoogleraren verwickeld in een conflictueuze situatie met katholieke instanties en er waren wel meer hoogleraren die als “potator”²⁵⁹ door het leven gingen. Bovendien had het criterium van de maatschappelijke

257 CvC, Notulen van de vergadering, 1 maart 1952.

258 Zie bijvoorbeeld: M. Polman, ‘Anton van Duinkerken als literair criticus bij *De Tijd* (1927-1952). Oordelen over literatuur en leven: tussen geluk en gevaar’, in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 26(1996), p. 76-106.

259 De term die Van Schaik gebruikte; letterlijk: drinkebroer.

Prof.dr. W.J.M.A. Asselbergs (1903-1968), hoogleraar Nederlandse en algemene letterkunde, wordt na zijn inaugurele rede gelukgewenst door zijn voorganger Gerard Brom.

betamelijkheid en het zedelijk peil van gegadigden sinds de jaren dertig sterk aan kracht ingeboet. Diepgaande onderzoeken naar kandidaten en hun familie werden al lang niet meer gehouden, ofschoon een getuigschrift van de pastoor uit de parochie van herkomst formeel een vereiste bleef. Waarom zouden voor Asselbergs andere maatstaven gelden, behalve wanneer Van Schaik op zoek was naar een stok om mee te slaan?

Maar Asselbergs' deskundigheid en allure in combinatie met de lof die de faculteit in haar aanbeveling op hem had bezongen, maakten het onmogelijk hem, met of zonder schijnredenen, te passeren, tenzij ten koste van een enorme rel – dat zagen de curatoren en de bisschoppen ook wel in. Zij vonden een oplossing doordrenkt van cynisme: de kandidaat werd door bisschop J.P. Huijbers van Haarlem, het diocees waarin de Amsterdamse Brabander woonachtig was, te verstaan gegeven dat, wilde hij hoogleraar worden, hij zijn lidmaatschap van de PvdA moest opzeggen.²⁶⁰ Daarmee kwam de keuze te liggen bij Asselbergs, een even gelovig als rebels katholiek. Met het oog op zijn maatschappelijke zekerheid bracht hij tenslotte het offer van de volgzzaamheid. Maar niet heus: het PvdA-lidmaatschap werd overgeschreven op naam van

²⁶⁰ M. van Kempen, 'Tussen kurie en furie. Anton van Duinkerken als hoogleraar; in: *Tegenspraak*, 3(1979), p. 23-26.

zijn echtgenote, die zich mede namens haar man aanmeldde. En zo stond niets een benoeming van Asselbergs meer in de weg.

Vervolgens bleef het op dit front weer enige jaren stil, tot in 1960 in de persoon van De Rijk de eerstvolgende sociaal-democraat werd voorgedragen, een Eerste-Kamerlid nog wel. De bisschoppelijke flexibiliteit leek te zijn toegenomen, want De Rijk, een in Utrecht geschoolde filosoof, werd in 1961 benoemd voor de – geheel nieuwe – leerstoel geschiedenis der middeleeuwse wijsbegeerte, zonder dat hij zijn PvdA-lidmaatschap aan de wilgen hoefde te hangen. Ook om hem konden de bisschoppen trouwens niet heen: hij was de enige kandidaat. De curatoren, uiteraard op de hoogte van De Rijks politieke activiteiten, hadden geen bedenkingen meer gekoesterd; de aanbeveling van de faculteit was ongewijzigd doorgestuurd naar de Sint Radboudstichting die zelf maar moest beslissen. Toch werd ook van De Rijk een offer gevraagd. In een onderhoud met aartsbisschop Alfrink was hem medegedeeld dat hij om hoogleraar te worden zijn functie van Senator moest prijsgeven.²⁶¹ Tegen zijn zin, maar op aanraden van de PvdA (hij was “belangrijker voor de partij aan de katholieke universiteit dan in de Kamer” – ook de socialisten was niets menselijks vreemd) gaf De Rijk aan Alfrinks opdracht gehoor. Sindsdien was van enige bisschoppelijke repressie in dezen geen sprake meer. Toen De Rijk in 1964 in de PvdA-Eerste-Kamerfractie terugkeerde en de bisschoppen daarvan keurig op de hoogte stelde, kreeg hij niet eens antwoord.²⁶²

5. BURCHT OF MOERAS?

Van meet af aan, sinds 1923, hebben hoogleraren, soms ook studenten, een schijnbaar onweerstaanbare drang gehad om het bestaan van de Katholieke Universiteit jegens anderen (zowel geloofsgenoten als niet-katholieken) te rechtvaardigen, om rekenschap en verantwoording af te leggen, om de specifieke opdracht van de katholieke academie uit te leggen. Talloze publicaties en nagelaten neerslagen van toespraken vormen het bewijs van het bestaan van deze drang, die zelf van de weeromstuit tot de wezenskenmerken van de universiteit moet worden gerekend. Ook al waren de betreffende redevoeringen en schrifturen vaak positief en optimistisch getoonzet, wie ze achter elkaar leest – hetgeen een tijdrovend karwei is –, krijgt de indruk dat men gedurig bezig is geweest zich te verdedigen tegen echte dan wel vermeende aanvallen.

²⁶¹ F. Jensma, interview met L.M. de Rijk, in: *NRC Handelsblad*, 24 augustus 1991.

²⁶² Ter gelegenheid van het vijftiende lustrum in 1998 heeft de Katholieke Universiteit besloten om De Rijk, in 1969 hoogleraar geworden in Leiden, een eredoctoraat te verlenen. Nog saillant: het besluit hem voor te dragen was mede ingegeven door de gedachte dat hij *als politicus* bijzondere verdiensten heeft voor de bevordering van de universitaire en maatschappelijke positie van de wijsbegeerte.

Aan de andere kant kan worden vastgesteld dat men in ieder geval voor zelfreflectie niet terugdeinsde, hoewel de uitkomsten van het continue gewetensonderzoek zelden verrassend zijn. In 1958, de universiteit was nog altijd maar 35 jaar jong, schetste Grossouw onder de titel ‘Nijmegen, burcht of moeras’ in het *NUB* nog eens de opdracht van de katholieke academie;²⁶³ zijn beschouwingen hadden evengoed fragmenten uit Schrijnens *Eigen kultuur* kunnen zijn. De universiteit, zo zei Grossouw, was

“in de eerste plaats gesticht om in ons vaderland met zijn groot aantal katholieken een katholiek centrum van wetenschap op te richten, in stand te houden en volledig uit te bouwen tot een ware universiteit, een *universitas scientiarum*. Dit betekent niet dat in Nijmegen een ander soort wetenschap wordt gedoceerd dan aan de Rijksuniversiteiten of dat de kennis er zou worden verworven met behulp van andere methoden. Het betekent wel, dat hier de wetenschap wordt beoefend, dat de waarheid wordt gezocht en gediend belangeloos, om haarszelfswil, maar dat zulks geschiedt door katholieken en in katholieke geest. Zonder dat aan de eigen wetten en eigen methoden der wetenschappen wordt tekort gedaan, zijn ze vanzelf, en niet eens opzettelijk, opgenomen in het hoger geheel waarvan zij deel uitmaken: het leven, het gehele bestaan van mens en maatschappij, in het perspectief van de gerichtheid op een andere en betere wereld”.

Concreet kwam een en ander tot uiting in bijvoorbeeld het Nijmeegse onderzoek op het gebied van de geschiedenis der middeleeuwen, “die ons als katholieken bijzonder interesseren”, in de wijsbegeerte en de godgeleerdheid, die “voorzover zulks mogelijk is en dus in bescheiden mate” waren ingevoerd in de gewone studieprogramma’s, en natuurlijk in de “samenwerking van vakgeleerden op velerlei gebied”. Aldus werden “jonge mensen alzijdig” gevormd opdat zij als katholieke academici een bijdrage konden leveren aan “wetenschap en samenleving in Nederland en ver buiten onze grenzen”. Zonder afbreuk te willen doen aan de openbare universiteiten (“de volslagen afwezigheid van het katholieke studentenelement aan de rijksuniversiteiten zou, geloof ik, door iedereen worden betreurd”) bood de Katholieke Universiteit nochtans “vele en belangrijke” voordelen, gelegen in haar gerichtheid op een “volledige ontplooiing” van de studenten, “óók van hun katholiek-zijn”. Met dat laatste had Grossouw niet de rituelen op het oog; hij, de priester, sloot zich wat dat betrof aan bij zijn collega Van Melsen die enige jaren eerder al eens had gezegd dat bijvoorbeeld de universiteitskerk “in een bepaald opzicht de onbelangrijkste aangelegenheid van de katholieke universiteit is”.²⁶⁴ Het ging

²⁶³ W.K. Grossouw, ‘Nijmegen, burcht of moeras’, in: *Nijmeegs Universiteitsblad* 7 (1957-1958), 10 mei 1958.

²⁶⁴ Van Melsen, ‘De Katholieke Universiteit. Haar wezen en taak’, p. 1.

Grossouw veeleer om “een sfeer, een geest, een milieu en een geestelijk klimaat” waarbinnen de student kon komen tot een “persoonlijk godsbesef en een werkelijk eigen geweten”. Natuurlijk liep wat dat betreft niet alles op rolletjes, maar de heersende kritiek in katholieke kring op “geloof en zedelijkheid” van de doorsnee Nijmeegse student, was volgens Grossouw ingegeven door “angst” en berustte veelal op “ordinaire roddel en op oncontroleerbare geruchten”. In Nijmegen kende de student inderdaad vrijheid, inclusief de “mogelijkheid tot bandeloosheid”, anders zou “men het doel der opvoeding nooit bereiken”: het vormen van zelfstandige, overtuigde, katholieke academiëci. “Wat wil men meer? De leiband en het klikstelsel?” Kortom,

“Nijmegen is geen burcht, geen belegerde vesting, geen agressieve uitvalspoor, geen stad met loeiende sirenes of avondklok. Maar het is ook geen giftig moeras waarin onnozele zielen wegzinken bijna zonder het te merken. Het is een huis der wetenschap (met vele woningen) en ook een open plein waar ieder welkom is en vrij kan gaan en staan”.

Beschreef Grossouw de werkelijkheid of was zijn ‘open plein’ fictie? Het is een vraag waarop geen bevredigend antwoord mogelijk lijkt. Wie de wetenschappelijke bedrijvigheid, de groeiende pluriformiteit van de Senaat of de toenemende vrijheid van de studenten als criteria neemt, kan beargumenteren dat minstens een aantal hekken rond het plein was verdwenen. Wie de vrijheid van meningsuiting voor hoogleraren als maat hanteert, kan bijvoorbeeld aan de hand van de affaire-Duynstee of van het gekrakeel rond Rogier gemakkelijk aantonen dat de Katholieke Universiteit – haars ondanks – nog een plein was, omgeven door hoge muren en prikkeldraad. Maar per saldo vertoonde het plein toch meer open dan gesloten trekken. Interessanter is evenwel dat Grossouw in 1958 (vergelijkbaar met Kreling die in 1940 had gesproken van een modern huis met open ramen) het ‘open plein’ blijkbaar als ideaal zag. Was het geen beeld waarmee hij zijn lezerspubliek – en wellicht zichzelf – moest inspraken? Voor een deel fictie misschien, maar dan met een beoogd effect.

Los van kwesties samenhangend met geloof en wetenschap stond het ‘open plein’ bloot aan een aantal paradoxale ontwikkelingen. Aan de ene kant kreeg de universiteit een steeds regionaler karakter. Schommelde het percentage studenten afkomstig uit de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg in de jaren dertig tussen de 60 en 70, vlak na de oorlog reeds was het de 80 gepasseerd. Medio jaren vijftig bedroeg het ruim 83 procent en ofschoon dat nog altijd betekende dat ruim 300 studenten uit andere regio’s – inclusief de overzeese gebiedsdelen²⁶⁵ – afkomstig waren (in absolute zin meer dan ooit),

²⁶⁵ Om welke reden dan ook mocht Nijmegen zich op een zekere Antilliaanse populariteit verheugen; in 1955 zag een vereniging voor Antilliaanse studenten, ‘Canoa’, het licht. Exacte aantallen studenten afkomstig van de Antillen zijn helaas niet voorhanden.

moest bijvoorbeeld rector Van Eck met pijn in het hart constateren dat Nijmegen daardoor een van zijn kerntaken, het leveren van een katholieke bijdrage aan het nationale cultuurbezit, niet voldoende kon vervullen.²⁶⁶ Met haar toenemende regionale functie onderscheidde de Katholieke Universiteit zich overigens niet van de openbare universiteiten.²⁶⁷ Aan de andere kant spreidde de universiteit haar vleugels uit naar het buitenland. In de onderhavige periode ontstonden structurele internationale contacten, vooral met Leuven, Poitiers (met name de juridische faculteit), Munster (mede dankzij Steffes), iets minder ook met Fribourg. Hoogleraren- en studentenuitwisselingen hadden plaats, nog niet op grote schaal, maar de basis voor de latere groei daarvan werd in de jaren veertig en vijftig gelegd.

Nijmegen wilde geen burcht zijn; men moest *aus dem Turm heraus*²⁶⁸ en daarin lijkt men, althans bij oppervlakkige beschouwing, te zijn geslaagd, getuige onder meer de talrijke functies die in algemeen wetenschappelijk verband werden bekleed en het vele wetenschappelijk eerbetoon dat werd ontvangen (Van Melsen en Mohrmann bijvoorbeeld kregen getweeën meer eredoctoraten dan de gehele vooroorlogse generatie hoogleraren bij elkaar). Soms echter gaf men nog altijd blijk van een burchtmentaliteit, of voelde men zich gedwongen die aan te nemen. Ter illustratie kan één anekdote volstaan. Enige maanden voor zijn dood in 1959 werd Gerard Brom door een vijfkoppige jury, verspreid afkomstig uit de vaderlandse academische wereld en voorgezeten door Rogier, eenstemmig voorgedragen voor de Wijnaendts Francken-prijs van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.²⁶⁹ Brom had zijn werk op letterkundig en (kunst)historisch terrein na de oorlog onvermoeibaar voortgezet, evenals zijn in de jaren dertig begonnen serie van levensbeschrijvingen (variërend van Schaeppman, Broere, Ariëns en Thijm tot Multatuli en Nietzsche²⁷⁰). Na zijn emeritaat in 1952 – gevierd als een ware mijlpaal; in aanwezigheid van studenten, wetenschappers uit alle windrichtingen en bisschoppen hield Brom als eerste hoogleraar in de Nijmeegse geschiedenis een afscheidscollege – was hij zijn schrijfgerei nog intensiever gaan hanteren dan voorheen. Zijn studie *Schilderkunst en litteratuur in de 16de en 17de eeuw* uit 1957 was de directe aanleiding voor de juryvoordracht, maar eigenlijk wilde men hem eren voor zijn gehele oeuvre, althans naar Rogiers zeggen. De Wijnaendts Francken-prijs viel Brom echter niet ten deel; het hoofdbestuur van

266 Van Eck, 'Rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat', p. 40-41.

267 Zie Centraal Bureau voor de Statistiek, *Statistiek van het Hoger Onderwijs 1954/55-1955/56*, Zeist 1957.

268 Roes, 'Een gemankeerde emancipatie?', p. 150.

269 L.J. Rogier, 'Herdenking van Gerard Brom (17 april 1882 – 30 november 1959)', in: *Annalen van het Thijmgenootschap*, 48(1960), p. 12-13.

270 Met de eersten deelde hij hun roomse emancipatiestreven, met de laatsten hun "ontembare getuigenisdrift" (W.J.M.A. Asselbergs, 'In memoriam prof. dr. G.B. Brom', in: *Jaarboek RKUN 1959-1960*, p. 65).

de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde “weigerde” de juryvoordracht te honoreren. Uit verontwaardiging zegde Rogier het lidmaatschap van de Maatschappij op, als een ridder solidair met zijn burchtgenoot.²⁷¹ Van het gedrag van het hoofdbestuur kon hij alleen maar zeggen: “c’est pire qu’un crime, c’est un sottise”. Later bleek, en dat is het meest saillante aspect van het voorval, dat Rogier waarschijnlijk toch voornamelijk spoken had gezien. Het niet toekennen van de prijs was geen resultante van “een anti-Roomse houding” in het bestuur, noch van een miskenning van Brom als geleerde. De Wijnaendts Francken-prijs was ingesteld ter bekroning van één werk en juist Broms *Schilderkunst en litteratuur* stond bloot aan wetenschappelijke kritiek, zo luidde de crux van de verklaring van het ter verantwoording geroepen bestuur.²⁷² “Uitvluchten”, meende Rogier.

Vanaf de tweede helft van de jaren vijftig vielen in toespraken en in studies geregeld de woorden ‘voltooide katholieke emancipatie’, of termen van gelijke strekking; aanvankelijk nog vragenderwijs, gaandeweg steeds meer op affirmerende toon.²⁷³ Of de waarnemers het bij het rechte eind hadden is moeilijk te zeggen, onder meer omdat het begrip emancipatie zich nu eenmaal voor uiteenlopende interpretaties leent en omdat de katholieken op de verschillende terreinen van het openbare leven onderscheiden posities innamen. Zo lijdt het geen twijfel dat katholieken *in politicis* volledig waren geëmancipeerd. De KVP had zich ontwikkeld tot een sterke, niet meer uit het politieke krachtenveld weg te denken partij, natuurlijk door de macht van het getal, maar ook door zelfbewuste en gerespecteerde parlementariërs en ministers als Romme, Cals, Beel, Klompé, Luns. Maar hoe stond het nu met de intellectuele emancipatie? De contemporaine waarnemingen van een geslaagde, dan wel een dicht genaderde emancipatie werden het vroegst en het meest gedaan door de intellectuelen zelf. Omdat intellectuelen geëmancipeerd wilden zijn en zij zich, krachtens hun voorhoede positie, als eersten in staat achtten om het Walhalla te bereiken, mag op voorhand niet worden uitgesloten dat hier de wens de vader van de gedachte was.²⁷⁴ Hoe het zij, louter getalsmatig kon daadwerkelijk op grote resultaten worden gewezen.

Voorop staat dat de katholieken nog altijd een achterstand hadden. In 1960 was 40 procent van de Nederlandse bevolking katholiek, terwijl van alle academici 23 procent een roomse achtergrond had. Tegen een gemiddelde van 116

271 Omdat hij Brom “kennisneming van dit affront wilde besparen”, wist Rogier nog wel gedaan te krijgen dat aan deze zaak geen ruchtbaarheid werd gegeven – zij kwam pas na Broms overlijden aan het licht (Rogier, ‘Herdenking van Gerard Brom’, p. 13).

272 Zie *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1959-1960*, p. 167-169.

273 Roes, ‘Een gemankeerde emancipatie?’, p. 158-160.

274 Roes, ‘Een gemankeerde emancipatie?’, p. 158.

academici op de 10.000 Nederlanders stak de verhouding voor de katholieken nog schril af: 74 op de 10.000. Maar de voorafgaande dertig jaar hadden een onmiskenbare opgang te zien gegeven. Het percentage katholieken onder de Nederlandse academici was gestegen van 15 in 1930, via 19 in 1947 tot 23 in 1960; het indexcijfer (1930 = 100) bedroeg voor de katholieke academici in 1960 264, voor de academici in het algemeen 180.²⁷⁵ En er was terecht goede hoop dat de inhaalmanoeuvre zich zou doorzetten. Het percentage katholieke studenten op het totaal in Nederland steeg van 17,5 in 1930 via 26 in 1954 tot 32 in 1961.²⁷⁶ Van alle bevolkingsgroepen, onderscheiden naar denominatie (inclusief de onkerkelijken), vormden de katholieke studenten inmiddels met dat percentage van 32 de grootste groep. Het leek nog slechts een kwestie van tijd vooraleer Poelhekkes 'tekort' was aangezuiverd.

Hoewel niet in de mate die haar van oudsher werd toebedacht, was de Katholieke Universiteit medeveroorzaker – en tegelijk profiteur – van de stroomversnelling waarin de intellectuele emancipatie zich bevond. Het percentage Nijmeegse studenten op de totale Nederlandse katholieke universiteitsbevolking bedroeg 25 in 1930, 26 in 1954 en, toen de infrastructurale opbouw na bijna vier decennia min of meer was voltooid, 35 in 1961. Tussen 17 juni 1924, de dag waarop de student A.J. Wessels zijn doctoraalexamen Romaanse taal- en letterkunde met goed gevolg aflegde en zich daarmee de eerste Nijmeegse alumnus mocht noemen (weliswaar als instromer, maar dat is niet terzake), en 22 december 1960, toen J.C.M. Coerwinkel doctorandus geschiedenis werd en daarmee de laatste afgestudeerde in het onderhavige tijdvak, behaalden in Nijmegen 3003 studenten hun doctoraaldiploma, tot en met 1943 879, erna 2124. De faculteit der Rechtsgeleerdheid was met 1276 alumni de grootste producent (tot en met 1943 464, erna 812), op de voet gevolgd door de faculteit der Letteren (gemakshalve inclusief de psychologie en de pedagogiek) met 1171 (tot en met 1943 350, erna 821).²⁷⁷ Voorts stoomde de faculteit der Godgeleerdheid 226 volleerde theologen klaar (65 voor 1943 en 161 erna) en verwierven in de jaren vijftig 135 sociale wetenschappers en 195 aanstaande medici hun doctorale graad.

De hamvraag is natuurlijk wat deze 3003 alumni met hun diploma gingen doen. Wil iets zinnigs worden gezegd over de maatschappelijke betekenis, *casu quo* de emancipatorische functie van de universiteit, dan dient dat te gebeuren aan de hand van gegevens over de door afgestudeerden doorlopen carrières, waarbij tevens vergelijkingsmateriaal van de andere universiteiten onmisbaar

275 P.G. van Hooijdonk, 'Intellectuele emancipatie van de Nederlandse katholieken in de laatste jaren', in: *Sociale Wetenschappen*, 8(1965), p. 218-219.

276 Van Hooijdonk, 'Intellectuele emancipatie', p. 223.

277 De cijfers van de grootste studierichtingen luiden voor 1923-1960 aldus: klassieke talen 283, psychologie 180, Duits 146, Nederlands 135, geschiedenis 131, Frans 111, Engels 88, filosofie 36, kunstgeschiedenis 35, pedagogiek 34.

is. Ook dan blijft waakzaamheid geboden, omdat een maatschappelijke loopbaan eenvoudig niet louter afhankelijk is van de universiteit waaraan iemand heeft gestudeerd. Om een willekeurig, maar voor de Nijmeegse alumni niet onbelangrijk voorbeeld te noemen: in hoeverre speelde het adagium ‘liever turks dan paaps’ daadwerkelijk een rol bij de achterstand die katholieken in de jaren vijftig nog hadden in de bezetting van hoge ambtelijke posten? Zelf ervoer menigeen die veronderstelde geesteshouding bij niet-katholieken in ieder geval als een belangrijke hinderpaal.²⁷⁸

Systematisch onderzoek naar wat wel de ‘sociale waarde’ van de diploma’s van de universiteit wordt genoemd, is echter nooit verricht. Voorlopig moet worden volstaan met een bescheiden steekproef onder de theologen en de alumni van de letterenfaculteit die, zoals eerder vermeld, leert dat zij – geheel naar de verwachting – merendeels in het onderwijs belandden. Slechts betreffende de juristen is er iets meer bekend. Opgericht als instituut voor de vorming van een nieuwe, katholieke ‘leidende stand’ heeft de faculteit der Rechtsgeleerdheid haar taak ogenschijnlijk alleszins bevredigend volbracht. Uit de alumni stonden later talrijke politici op, onder wie vier minister-presidenten (Beel, Marijnen, Cals, Van Agt), maar ook leden van de Hoge Raad der Nederlanden en andere hooggeplaatsten in de zittende magistratuur, achtenswaardige advocaten, ondernemers, ambtenaren, bankiers, journalisten, museumdirecteuren en natuurlijk professoren.²⁷⁹ Evenals andere in Nijmegen gevormde academici hebben de juristen mede een stempel gedrukt op het naoorlogse katholieke intellectuele leven,²⁸⁰ maar ongetwijfeld meer dan gemiddeld overschreed hun macht en invloed de grenzen van de katholieke subcultuur, waardoor zij op eigen wijze een bijdrage leverden aan de katholieke emancipatie.

Wat de universiteit betreft: het stekje uit 1923 was een boom geworden. Cijfers zeggen natuurlijk niet alles. Om met Rogier te spreken: “Elk paar, dat vandaag een min of meer christelijk huwelijk aangaat, loopt een behoorlijke kans over dertig jaar bruiloft te vieren te midden van een schare kinderen en kleinkinderen. Daartoe behoeft het nog niet uitzonderlijk begenadigd te worden”.²⁸¹ Niettemin, de uitbouw kon als geslaagd worden beschouwd. Het gebinte van de universiteit, de vijf noodzakelijke faculteiten, was voor 1960 gereed, de

278 G.A.A.M. Boot, ‘Opening’, *Congres Rooms-Katholieke Algemene Ambtenaren Vereniging*, 12/13 juli 1954, in: *ARKA-meekblad*, 33(1954), nr. 27, p. 218-224.

279 Zie Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, 118-126.

280 Voorzover betrokken bij het door E. Simons en L. Winkeler verrichte onderzoek naar de rol van intellectuelen in de ontwikkelingen van het naoorlogse katholicisme, was 41% van de in Nederland universitair geschoolde, toentertijd invloedrijke katholieken alumnus van Nijmegen. Daarna kwam Utrecht met 18 procent (Simons en Winkeler, *Het verraad der clercken*, p. 439).

281 Rogier, ‘Wacht katholiek Nederland op Nijmegen?’.

Practicumzaal in het Instituut voor Tandheelkunde.

bouwstenen voor een zesde faculteit lagen klaar. In beginsel was daarmee het ideaal van een ‘algemene universiteit’ gerealiseerd, mede dankzij de hulp van de staat en van de katholieke politiek. Evenwichtig was de universiteit nog niet; er waren drie oude faculteiten, die in onderscheiden ontwikkelingsfasen verkeerden, en enkele jonge, die nog moesten uitkristalliseren. De op- en uitbouw gingen gewoon door, spoedig resulterend in bijvoorbeeld de oprichting van een opleiding tandheelkunde (1962) waarvoor in 1964 een Instituut voor Tandheelkunde gereed kwam, en de oprichting van een Centrale Interfaculteit en een Interfaculteit der Aardrijkskunde en Prehistorie (beide 1964).

Verwachte groei en verdere uitbouw noopten in 1961 tot een volgende bestuursreorganisatie. Het bestuur moest opnieuw efficiënter en besluitvaardiger worden; bovendien vroeg de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs die dat jaar van kracht werd om aanpassingen. Samensmelting van de Raad en het curatorium tot één bestuursinstantie onder de titel College van Curatoren was het antwoord. President-curator werd, hoe kon het anders, Post, die ook het – nieuwe – Dagelijks Bestuur ging voorzitten. Onder vigeur van de wet verwierven de rector magnificus en de secretaris van de Senaat het recht om de vergaderingen van het College van Curatoren bij te wonen. Daarmee kreeg de Senaat een grotere inbreng in het bestuur; een tendens die twee jaar later nog eens werd bevestigd, toen een nieuw Reglement werd ingevoerd met allerlei bepalingen die de faculteiten van ruimere bevoegdheden voorzagen inzake bijvoorbeeld de studie-opzet. Bij gelegenheid van de bestuurshervorming viel

– volstrekt geruisloos – de ‘R’ uit de naam van de universiteit weg. Tezelfdertijd werd, ter vervanging van het eerste uit 1923, een nieuw grondslagartikel in het Reglement opgenomen: “Bij het vervullen van haar taak erkent en belijdt de Katholieke Universiteit Gods openbaring, die door de Katholieke Kerk wordt bewaard en doorgegeven”.

Voortbordurend op de hervorming van 1948 en aansluitend op de praktische gang van zaken besloten Post en Alfrink in 1961 de bisschoppelijke competenties tot een minimum te reduceren. Het episcopaat voerde sindsdien nog slechts het bestuur op kerkelijke grondslag over de theologische faculteit. De oude Sint Radboudstichting ging op in de ‘Stichting Katholieke Universiteit’, de nieuwe eigenares van de universiteit. De ironie van de geschiedenis wil dat daarmee een situatie werd gecreëerd die de bisschoppen reeds in 1923 min of meer hadden voorzien en tegelijk te allen tijde hadden willen voorkomen. Even was ook toen gesproken over een apart in het leven te roepen stichting voor het bestuur van de universiteit. Een van de redenen om daarvan af te zien luidde aldus: indien de Sint Radboudstichting “zelf de Universiteit heeft, zal wanneer te eeniger tijd (de R.K. Universiteit is bestemd voor eeuwen) de omstandigheden zich mochten wijzigen, bijv. Staatsinmenging, verwereldlijking enz. de St. Radboud-Stichting daarin rechtstreeks en onmiddellijk betrokken zijn”.²⁸² Veertig jaar later, in een tijd beheerst door ‘Staatsinmenging’ en ‘verwereldlijking’, trok de Sint Radboudstichting haar handen van de universiteit af.

De bestuursleden van de Stichting Katholieke Universiteit werden weliswaar benoemd door het episcopaat, maar het bestuur zelf was voortaan verantwoordelijk voor het beleid, inclusief de hoogleraarsbenoemingen. Wel werd afgesproken – maar niet statutair vastgelegd – dat de aartsbisschop van benoemingen op de hoogte zou worden gehouden, opdat hij kon informeren naar de godsdienstige en morele status van de kandidaat en een verklaring van *nihil obstat* kon verlenen. Het episcopaat hield dus nog een voetje tussen de deur, maar enige dreiging ging daarvan niet uit. De bisschoppen konden “te allen tijde ingrijpen”, zo verzekerde Post kardinaal Alfrink, “indien dit – wat God verhoede – ooit nodig zou zijn”.²⁸³ Inhoud en toon van die mededeling verzaadden dat het met de bisschoppelijke invloed voorgoed was gedaan.

Wat dat aangaat was een periode in de geschiedenis van de Katholieke Universiteit afgesloten. Voor het overige lag de toekomst van de universiteit open. De jaren zestig, later zo roemrucht geworden, begonnen in Nijmegen met het rectoraat van de theoloog Van der Ploeg. Sprekend over de centrale rol van de theologie aan de academie leek hij in zijn overdrachtsrede uit 1961 de klok naar het begin van de eeuw te willen terugdraaien. Anderen keken niet alleen terug,

²⁸² KDC, SRS, 1, ‘Toelichting op de agenda van de op 26 October te houden Bestuursvergadering van de Sint Radboudstichting’, zonder datum (1922).

²⁸³ *Documentenboek*, p. 102.

392 maar ook vooruit. Wie anders dan Rogier kan hier, op deze plaats, dienst doen als hun woordvoerder? In 1963 schreef hij: “Natuurlijk zullen wij voortgaan *in Dei nomine feliciter*, maar wij geven aan deze leus een eigen inhoud met hetzelfde recht als zij, die ons voorgingen”.²⁸⁴ Die ‘wij’ uit het citaat zouden het daarmee weldra vreselijk druk krijgen.

²⁸⁴ Rogier, ‘Katholieke Universiteit’, p. 8.

Proeven van eigen cultuur – deel 2

Deze publicatie kwam tot stand mede dankzij
een financiële ondersteuning van de Generale Bank

Proeven van eigen cultuur

Vijfenzeventig jaar

Katholieke Universiteit Nijmegen

1923-1998

Deel 2 *1960-1998*

door O. Schreuder

Valkhof Pers

Nijmegen

Dit boek is uitgegeven in opdracht van de Katholieke Universiteit Nijmegen
ter gelegenheid van het vijftiende lustrum

75 JAAR

Katholieke *Universiteit* Nijmegen

ISBN 90 5625 040 X

© 1998 Katholieke Universiteit Nijmegen

Omslagontwerp: Brigitte Slangen, Nijmegen

Boekverzorging: Peter Tychon, Wychen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint or any other means without prior written permission from the publisher.*

Inhoud

DEEL I: 1923-1960

TEN GELEIDE 11

BRONNEN EN LITERATUUR 13

VOORWOORD 33

HOOFDSTUK 1 *Wording* 41

1. Voors en tegens 46
 - Eerste initiatieven 46
 - Het geloof als tegenstelling van het weten 48
 - De Vrije Universiteit als baanbreker 51
 - Isolement of integratie? 55
 - Kuypers Hoger-Onderwijsnovelle 61
 - De Sint Radboudstichting 65
 - Gerard Broms 'idee van een universiteit' 71
 - Tussenbalans 80
2. Het resultaat 85
 - De hoofdrolspelers 85
 - Het slijk der aarde 90
 - De R.K. Universiteit in een gemengde stad 94
 - Keizer Karel Universiteit? 106
 - Inrichting 109
 - Zoektocht 133

HOOFDSTUK 2 *Vestiging 1923-1945* 143

1. Gadeslagen door Thomas en Schaepman 143
2. Obstakels 150
 - Onwennigheid 150
 - Rangorde 153
 - Inmenging van boven 164
 - Benoemingen: "een zaak van leven en dood" 171
 - Begrensd groei 181
3. De oogst 203
 - Onderwijs, alumni en promovendi 203
 - Onderzoek 224
 - Erkenning 237
 - Centrum van 'eigen cultuur' 242

4. Oorlog 246
 - De aanloop 247
 - Tussen accommodatie en verzet 254
 - De loyaliteitsverklaring: “zijn of niet zijn” 265
 - De zuivering 275

HOOFDSTUK 3 *Uitbouw 1945-1960* 281

1. Achtergronden 285
 - Staatsinmenging 285
 - Bestuur 289
 - Financiën 292
2. Geestelijk klimaat 302
 - Een “nieuwe mentaliteit” 302
 - Pluriformiteit 308
 - Studenten 320
3. Tijdperk van mijlpalen 328
 - De faculteit der Geneeskunde 329
 - De faculteit der Wis- en Natuurkunde 345
 - Sociale Wetenschappen 353
4. Differentiatie 363
 - De ‘oude’ faculteiten 363
 - Benoemingen 371
5. Burcht of moeras? 383

DEEL II: 1960-1998

HOOFDSTUK I *Groei en verwetenschappelijking* II

1. Inleiding II
2. Wetenschappelijke differentiatie 17
3. Structureren en groeperen: succes en mislukking 26
4. Onderzoekscommissie en beleidsprocedures 31
5. Een onderzoekskaart 34
6. De onderzoekstimuleringspool 36
7. Programmafianciering 37
8. Het benoemingsbeleid 42
9. Kwalificeren en promoveren 50
10. Flexibiliteit en juniorbeleid 57
11. Dissertaties en de ‘ivoren toren’ 63
12. Besluit 71

HOOFDSTUK 2 *Democratisering: het proces (1960-1970)* 73

1. Inleiding 73
2. Een nieuw regime 75
3. Statusgevechten 79
4. Studiecommissies en studieraden 82
5. Maris: pro en contra 90
6. De stellingen worden betrokken 102
7. Praten en handelen 108
8. Een heterogene federatie 117
 - Theologie en Filosofie 118
 - Rechtsgeleerdheid en Letteren 120
 - De bètafaculteiten 124
 - De gammawetenschappen 126
9. Van groen naar bruin en grijs 130
10. Besluit 138

HOOFDSTUK 3 *De democratie in functie (1970-1980)* 139

1. Inleiding 139
2. Het Algemeen Voorlopig Reglement en de aanpassing 140
3. Onder studenten 145
4. In de Universiteitsraad 148
 - Onbehagen en knelpunten 151
 - Conflictbeheersing 158
 - Coördinatieproblemen 164
 - Conclusie 169
5. Bij Sociale Wetenschappen 170
6. Besluit 179

HOOFDSTUK 4 *Katholiciteit en liberalisering* 183

1. Inleiding 183
2. De katholiciteit van de universitaire bevolking 184
3. Twee klaroenstoten 188
4. Een belangrijke opdracht 191
5. Opbloei van het theologisch en wijsgerig denken 193
 - Theologen voor de wind 193
 - Een Centrale Interfaculteit op nieuwe wegen 198
6. Initiatieven, successen, mislukkingen 203
 - Sociale Wetenschappen 203
 - Niet-westerse studies 210
 - Het Katholiek Documentatie Centrum 216
 - De juristen en de bèta's 218
7. Drie commissies 222
8. Het Katholiek Studiecentrum 229

- 9. Een verfoeid memorandum 232
- 10. Student en engagement 241
- 11. Staf en katholiciteit 244
 - Psychologen en sociologen 245
 - Historici 247
 - Theologen 249
 - Filosofen 252
- 12. Besluit 254

HOOFDSTUK 5 *Bedreigd en vernieuwd (1980-1995)* 259

- 1. Inleiding 259
- 2. Protest tegen het centralisme 262
- 3. Zorgen: instroom en omvang 266
- 4. In de verdediging 274
- 5. Onderwijsvernieuwing 280
 - Informatica 282
 - Gezondheidswetenschappen 284
 - Communicatiewetenschap 285
 - Milieukunde 287
 - Beleidswetenschappen 290
 - Letteren: oud en nieuw 295
 - Conclusie 302
- 6. Kwaliteitsmanagement 302
- 7. Onderzoeksprikelen 312
- 8. Open huis 328
- 9. Besluit 339

HOOFDSTUK 6 *Een nieuwe orde* 343

- 1. Inleiding 343
- 2. Nieuwe hiërarchie 343
- 3. Strubbelingen en ombuigingen 347
- 4. De commissie-Zeevalking 353
- 5. Naar een tour de force 358
- 6. Een nieuw bestuursmodel 360
- 7. Protesten 365
- 8. Compromissen 372
- 9. Gemengde gevoelens 375
- 10. De Modernisering Universitaire Bestuursstructuur en de gevolgen 377
- 11. Besluit 386

HOOFDSTUK 7 *Katholieke profilering* 389

1. Inleiding 389
2. Op rotsachtige bodem 391
3. Meer dan een naam 394
4. Reacties en een imago-onderzoek 397
5. Een initiatief- en een projectgroep 400
6. Speerpunten 403
7. Identiteitsgevoeligheid 405
8. Het draagvlak wil niet dragen 406
9. Een andere ingang 410
 - Historici, sociologen, psychologen 414
 - Medici, natuurwetenschappers en anderen 7
 - De wijsgeren 416
 - De theologen 422
 - Het Katholiek Studiecentrum 432
10. Conclusie 434

NAWOORD 439

BIJLAGEN 447

Toelichting 449

Verklaring der gebruikte afkortingen 451

BIJLAGE I. Studentenaantallen, totalen 1923-1998 453

BIJLAGE II. Studentenaantallen per faculteit en studierichting 456

BIJLAGE III. Alfabetische lijst van hoogleraren en lectoren
der Katholieke Universiteit, 1923-1998 461

BIJLAGE IV. Bestuurders van de Katholieke Universiteit Nijmegen,
1923-1998 505

BIJLAGE V. Overige naamlijsten 518

REGISTER VAN PERSONEN 521

REGISTER VAN INSTELLINGEN 531

PERSONALIA 542

HOOFDSTUK I

Groei en vermetenschappelijking

I. INLEIDING

Rond 1960 was het eerste deel van het karwei geklaard: er stond in Nijmegen een katholieke universiteit met vijf faculteiten en twee organisaties die als verenigde faculteiten werden aangeduid. In moeilijke tijden was een moeilijke taak volbracht. Natuurlijk was het resultaat van alle inspanningen betrekkelijk bescheiden. Bij het afsluiten van de lange stichtingsperiode was de Nijmeegse instelling nog erg klein. Op het einde van het studiejaar 1959-1960 telde zij minder dan drieduizend volledig ingeschreven studenten en niet meer dan ruim honderd hoogleraren en lectoren, maar daarop kon men voortbouwen.¹

De studenten kwamen voor het merendeel uit Gelderland, Noord-Brabant en Limburg, terwijl de rest hoofdzakelijk uit het westen des lands stamde. Tabel 1.1 illustreert dit aan de inschrijvingen voor het eerste jaar in de studie jaren 1959-1960 en 1960-1961. De verhouding tussen de drie genoemde provincies en de rest bedroeg 70 tot 30 procent, terwijl van die 30 procent Noord- en Zuid-Holland 17 procent voor hun rekening namen.² De tabel leert bovendien

- 1 Groot en klein zijn relatieve begrippen. Toen het CBS met zijn prognose over de groei van de studentenaantallen voor de periode 1956-1970 begon, telde geen enkele Nederlandse universiteit 7000 studenten. In 1955 was de Universiteit van Amsterdam de grootste instelling met 6383 studenten; Utrecht telde er 5111, Leiden 4292, Groningen 2254, de Vrije Universiteit 2068 en Nijmegen 1753. Zie: *Rapport van het Instituut voor Arbeidsvraagstukken van de Katholieke Economische Hogeschool* (Bijlage bij het *Rapport van de Bisschoppelijke Studiecommissie inzake de spreiding van het hoger onderwijs*, mei 1960), p. 26. Wat de normen aangaat, kan men er het gezamenlijke rapport van de commissies Piekaar en Neher van 1959 op naslaan (*De spreiding van het hoger onderwijs*. Advies van de Commissie Spreiding Hoger Onderwijs en van de Commissie Spreiding Technisch Hoger Onderwijs, 's-Gravenhage 1959). De commissies werden voorgezeten door resp. dr. J.A. Piekaar en dr. L. Neher). Volgens dit rapport zou een normale Nederlandse universiteit een optimaal aantal van 7500 studenten en een maximaal aantal van 9000 studenten omvatten. Zie: W.Th.M. Thijssen, *Genesis van een faculteit. De oprichting en opbouw van de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1985), p. 29 n.
- 2 De grondgegevens voor tabel 1.1 zijn geput uit het *Jaarboek der R.K. Universiteit*, 1959-1960, p. 88-104, en 1960-1961, p. 79-95.

TABEL I. I.

De herkomst der eerstejaars studenten 1959-1960 en 1960-1961, in %

12

geboorteplaats	%	% grote vs. kleine steden en platteland
Gelderland	16,6	48-52
Noord-Brabant	26,6	38-62
Limburg	27,3	39-61
Groningen	0,9	} 52-48
Friesland	0,9	
Drenthe	0,1	
Overijssel	5,9	
Noord-Holland	8,5	
Zuid-Holland	8,5	
Zeeland	1,5	
Utrecht	3,2	30-70
totaal	100,0	

N = 1375

dat die inschrijvingen niet overwegend uit de grotere provinciesteden of de grote steden uit het westen toestroomden, maar in dezelfde mate of zelfs in meerderheid uit kleinere plaatsjes en het platteland. Het is werkelijk indrukwekkend vast te stellen dat de nieuwelingen niet alleen uit Nijmegen en Arnhem, uit Den Bosch, Tilburg, Eindhoven en Breda, uit Maastricht, Heerlen, Roermond en Venlo kwamen, maar ook uit allerlei dorpen en gehuchten, van Sint Maartens-Voeren aan de Belgische grens tot Maasbommel in het Land van Maas en Waal, van Stampersgat in West-Brabant tot Grubbenvorst in Midden-Limburg. Geen wonder dat Nijmegen in vergelijking met andere instellingen van hoger onderwijs minder studenten uit de zogenaamde hogere standen recruteerde en daarom als 'lage-status universiteit' gold. Gerechvaardigd is echter ook een andere conclusie: de R.K. Universiteit blijkt in haar onmiddellijke omgeving en in het zuiden des lands een enorme intellectuele en educatieve functie te hebben vervuld.

Bij dit aanvankelijke succes mocht het natuurlijk niet blijven en is het in feite ook niet gebleven. Zoals bij alle maatschappelijke instituties volgden bij de KUN³ de zogenaamde *formative years*: na de oprichting en eerste vormge-

3 Afkortingen worden in dit deel alleen gebruikt indien de betekenis ervan uit de onmiddellijke context duidelijk is, met enkele uitzonderingen: de Katholieke Universiteit Nij-

Het 'Witte Huis': het Psychologisch Instituut, Berg en Dalseweg 105.

ving van de universiteit was de tijd gekomen op de gelegde fundamenten voort te bouwen; in de ontwikkelingsjaren 1960–1980 zou de KUN haar volwassenheid moeten zien te bereiken, zowel kwantitatief als kwalitatief.

Het is betrekkelijk eenvoudig de kwantitatieve aspecten van deze ontwikkeling te demonstreren. Wat er in het tijdvak 1960–1980 is gebeurd laten de tabellen 1.2 en 1.3 zien.⁴ In deze periode vervijfvoudigde zich het aantal ingeschrevenen van ongeveer 3000 tot meer dan 15.000. Kleine faculteiten en studierichtingen als Theologie, Wijsbegeerte en Geografie namen aanmerkelijk in omvang toe en de Sociale Wetenschappen groeiden zowel Letteren als Geneeskunde boven het hoofd. Globaal gesproken behoorden in 1980 37 procent van de studenten tot het alfacluster (Theologie, Wijsbegeerte, Letteren, Rechten), 29 procent tot het bèta- en medische cluster (Wiskunde en Natuurwetenschappen (W&N), Genees- en Tandheelkunde) en 34 procent tot het gammacluster (Geografie/Planologie en Sociale Wetenschappen).

megen wordt in het algemeen aangeduid als KUN, de faculteiten Wiskunde en Natuurwetenschappen en later Wiskunde en Informatica als W&N en W&I, de Unie van Studenten te Nijmegen als USN en het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen als ministerie van O&W.

4 Bron: *Jaarboek der R.K. Universiteit, 1959-1960*, p. 105; *Jaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1969-1970*, p. VI-44; *Algemeen Jaarverslag Katholieke Universiteit Nijmegen, 1980*, p. 91.

14 TABEL 1.2.
Het aantal ingeschrevenen op het eind van de studie jaren 1959-1960 en 1969-1970, en op 31 december 1980

	eerste- jaars	oudere- jaars	tezamen	overigen	totaal
1959-1960	656	2234	2890	186	3076
1969-1970	1923	6977	8900	504	9404
1980	2726	11720	14446	800	15246

TABEL 1.3.
Aantal volledig ingeschrevenen per faculteit op het einde van de studie jaren 1959-1960 en 1969-1970, en op 31 december 1980

	1960	1970	1980
Theologie	53	466	222
Wijsbegeerte	29	86	343
Letteren	984	1181	3051
Rechten	359	1298	1749
Geografie	51	278	824
Sociale Wetenschappen	662	2374	4094
W&N	72	1332	1692
Geneeskunde	680	1885	2471
totaal	2890	8900	14446

Ook het aantal personeelsleden nam toe. De KUN telde in 1970 ruim 2500 hoogleraren, lectoren, docenten, wetenschappelijke medewerkers en administratief, technisch en huishoudelijk personeel. In 1980 registreerde men 3284 *fulltime equivalents* (fte);⁵ het aantal personen lag dus hoger. Geneeskunde en W&N waren in dit opzicht de dichtst bevolkte faculteiten, gevolgd door Sociale Wetenschappen en Letteren, zoals tabel 1.4 laat zien.⁶

Naast de kwantitatieve groei staan de inhoudelijke ontwikkelingen. Tot nog toe lag het accent van de Nijmeegse instelling ongetwijfeld op het onderwijs. In het raam van de katholieke emancipatiepolitiek ging het er op de eerste

5 Fte is de gangbaar geworden teleenheid van het aantal personeelsleden na omrekening van deeltijd- in voltijdse aanstellingen.

6 Bron: *Jaarverslag, 1969-1970*, p. V-1; *Algemeen Jaarverslag, 1980*, p. 90.

TABEL I.4.
Aantal personeelsleden (wetenschappelijk en niet-wetenschappelijk) op
31 augustus 1970 en aantal fulltime equivalents op 31 augustus 1980 per
faculteit en dienst

15

	1970			1980		
	wp	nwp	tezamen	wp	nwp	tezamen
Theologie	50	10	60	41,1	9,3	50,4
Wijsbegeerte	12	2	14	31,7	6,9	38,6
Letteren	100	21	121	194,3	42,4	236,7
Rechten	39	10	49	70,8	21,2	92,0
Geografie	14	10	24	51,6	16,2	67,8
Sociale Wetensch.	186	79	265	289,7	124,0	413,7
W&N	220	377	597	287,7	377,9	665,6
Geneeskunde	517	606	1123	574,8	594,8	1169,6
Econ. Instituut	-	-	-	1,0	-	1,0
Onderwijs- en onderzoekspools	-	-	-	124,8	-	124,8
Alg. dienst	17	187	204	36,8	309,3	346,1
Alg. A-fac.	-	49	49	-	78,0	78,0
totaal	1155	1351	2506	1704,3	1580,0	3284,3

wp = wetenschappelijk personeel

nwp = niet-wetenschappelijk personeel

plaats om jonge mensen op te leiden tot wetenschapper, leraar, arts en sociale hulpverlener in deze of gene vorm, en daardoor het katholieke volksdeel van een goed opgeleid kader te voorzien. De wetenschapsbeoefening, het wetenschappelijk onderzoek, kwam op de tweede plaats. Dat mocht niet zo blijven, er moest naar een evenwicht tussen de beide grondfuncties worden gezocht. Immers, in het door Von Humboldt geïnspireerde Nederlandse universitaire bestel behoorde de overdracht van kennis hand in hand te gaan met de productie daarvan. De hoogleraar was in dit ideaalbeeld zowel wetenschapsbeoefenaar als docent; medewerkers kregen in de regel eveneens beide taken opgelegd, en de student mocht zich niet beperken tot het opzuigen van aangeboden kennis, maar moest tegelijkertijd leren hoe die kennis in onderzoek tot stand gekomen was. De *Einheit von Forschung und Lehre* gold ook in Nederland als dogma, zelfs al kon men er niet naar leven. Vandaar dat in de formatieve jaren van de KUN de bakens werden verzet en pogingen in het werk werden gesteld de instelling te ontwikkelen tot een echte, wetenschap producerende universiteit, en boven het stadium van hogeschool uit te groeien.

De inspanningen om een evenwicht te scheppen waren niet in alle faculteiten even intensief, hetgeen veel te maken had met hun uiteenlopende geschiedenis. Theologie, Wijsbegeerte, Letteren en Rechten bezaten rond 1960 zowel landelijk als in Nijmegen zelf een langere traditie en hadden dus minder neiging de gebaande paden te verlaten. Geneeskunde en w&n waren in Nijmegen nieuwe faculteiten die echter landelijke modellen voor ogen hadden. Sociale wetenschappen daarentegen was voor een groot deel zowel landelijk als lokaal een nieuw fenomeen zonder veel historie en traditie. Hier viel sinds de Tweede Wereldoorlog van alles te doen. Een eigen faculteit bestond in 1960 nog niet en sommige studierichtingen waren nog niet eens in het Academisch Statuut vertegenwoordigd of daarin pas sinds kort opgenomen. Meer dan andere studierichtingen moesten zij dus met vallen en opstaan hun weg zoeken. Daarom kunnen juist deze disciplines ons het proces van de verwetenschappelijking van de KUN het best aanschouwelijk maken, reden om er iets meer aandacht aan te besteden.

Het is natuurlijk uitgesloten hier de interne, strikt wetenschappelijke ontwikkelingsprocessen te beschrijven. Dat is iets wat eerder in de geschiedenis van de afzonderlijke disciplines en faculteiten thuishoort. Wij moeten ons beperken tot enige externe indicatoren voor deze ontwikkeling, namelijk:

- de voortschrijdende differentiatie van en binnen disciplines;
- het streven naar het opzetten van onderzoeksprogramma's en de vorming van researchinstituten of -groepen;
- de procedures en criteria bij het zoeken naar kandidaten voor leeropdrachten, alsmede het wetenschappelijke stafbeleid;
- de *output* in de vorm van dissertaties en publicaties.

De desbetreffende gegevens kunnen bij gebrek aan handzame faculteitsgeschiedenissen niet voor alle delen van de Nijmeegse universiteit worden gepresenteerd. Wij proberen niettemin een beeld te schetsen aan de hand van de genoemde punten, en letten daarbij vooral op drie faculteiten, één uit het alfa-, één uit het bèta- en één uit het gammacluster: de faculteiten der Letteren, w&n en Sociale Wetenschappen.

Overigens blijft ook na de vereenvoudiging van de aanpak het schetsen van de wetenschappelijke ontwikkelingsgeschiedenis van de KUN een ingewikkelde zaak. Keulen en Aken zijn nu eenmaal niet op één dag gebouwd en de bouwers in diverse faculteiten hanteerden hun gereedschap in een verschillend tempo. De ongelijktijdigheid der faculteiten blijft een moeilijk punt in een universiteitsgeschiedenis. Voorts is er dan nog de complicatie van het democratiseringsproces waardoor rond 1970 een reële cesuur geschapen werd die de betreffende ontwikkelingen soms wel, en soms niet of nauwelijks beïnvloedde. En dan zijn er natuurlijk nog de verschillende 'ongesynchroniseerde' spelers: die aan de facultaire basis, die op het centraal universitair niveau en die van het ministerie. Ze vormen soms een kluwen dat moeilijk te ontwarren is.

2. WETENSCHAPPELIJKE DIFFERENTIATIE

17

De verwetenschappelijking van de Nijmeegse universiteit kan in eerste instantie worden afgemeten aan de toename van het aantal leeropdrachten dat werd vervuld door gewone en buitengewone – en eventueel bijzondere – hoogleraren en lectoren. Immers, nieuwe leerstoelen werden niet aangevraagd en toegewezen voor de verdubbeling van de capaciteit maar voor de bewerking van speciale gebieden van een discipline. Specialisering stelt een wetenschapper in staat dieper op onderdelen van het vak in te gaan, daarover door onderzoek meer kennis te verwerven en deze kennis over te dragen. Dat wetenschap door specialisering gedijt vindt men bij de natuur- en medische wetenschappen vanzelfsprekend, het principe geldt echter ook voor alfa- en gammawetenschappen. Wanneer een leeropdracht voor één of andere taal wordt gesplitst in taal- en in letterkunde, of het brede veld van de geschiedenis wordt opgedeeld naar perioden en objecten, mag men uitbreiding en verdieping van kennis verwachten. Zo bestond in de sectie Nederlands van de Letterenfaculteit een leeropdracht Nederlandse taalkunde, die verbonden was met taken op het gebied van de Indogermaanse taalkunde, de dialect- en de naamkunde. Tegen het eind van de jaren zestig en in het begin van de jaren zeventig werd dit veelomvattend complex opgesplitst in drie delen: de leeropdrachten taalkunde van het hedendaags Nederlands, dialectkunde en naamkunde. Drie hoogleraren konden daaraan nu hun krachten wijden. Ook de studie van de Nederlandse letterkunde werd in de jaren zeventig uiteengelegd in drie compartimenten: de theorie van de letterkunde en de Nederlandse letterkunde in de twintigste eeuw, de letterkunde met uitzondering van die van de laatste eeuw, en die van de achttiende eeuw. Deze trits werd gecompleteerd door een leeropdracht in de algemene literatuurwetenschap.

In dezelfde faculteit en in dezelfde periode groeide de differentiatie in de sectie Geschiedenis. Rond 1965 bestonden daar drie leeropdrachten: één voor algemene en vaderlandse geschiedenis van de Middeleeuwen, met inbegrip van de diplomatiek en de paleografie, één voor algemene en vaderlandse geschiedenis van de nieuwe tijd, en één voor de sociale en economische geschiedenis. Dit drietal werd uitgebreid met drie specialismen: de wereldgeschiedenis van de twintigste eeuw, de geschiedenis van de intellectuele betrekkingen tussen de Westeuropese landen in de zeventiende eeuw, en de geschiedenis van het Nederlandse katholicisme, in het bijzonder van de Hervorming tot het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853. Bovendien werd een aparte leeropdracht voor de hulpwetenschappen van de geschiedenis geschapen.

Ook in de sociale wetenschappen vinden wij voorbeelden van groei en differentiatie. De verkaveling van de psychologie in een psychonomisch, een ontwikkelings-, een klinisch en een sociaal-cultureel cluster leidde ongetwijfeld tot kwalitatieve verrijking, evengoed als de opdeling van de sociologiebeoefe-

Begane grond	6e verdieping	Begane grond
Buro van de Pedel	Groep rekentechnische dienstverlening	Dierenverblijven
Buro Inschrijving - Examens	Electronica - rekenmachinegroep	Magazijn
Examenkamers A.00.27, A.00.28, A.00.29, A.00.30, A.00.33	5e verdieping	Instrumentmakerij
Collegezalen A.00.01, A.00.02, A.00.03, A.00.06, A.00.25	Vakgr. mathematische psych.	Electronica-rekenmachiniegroep
1e verdieping	Intervakgr. sociale gerontologie	Interne dienst
Groepsexp. ruimte	7e verdieping	Stressgroep - arbeid en organisatie
Testotheek	Vakgr. klinische psych.	Service - av dienst
Werkcollegezalen	8e verdieping	Technische adviezen
Psychologenbond	Vakgr. sociale psych.	Peuter- en kleuterklas
2e verdieping	O.w. groep psych. v. d. massacommunicatie	9e verdieping
Bibliotheek	3e verdieping	Groep onderwijspsych.
3e verdieping	Vakgr. cultuur- en godsdienstpsych.	Vakgr.ontwikkelingspsych.
Vergaderzaal A.03.08	O.w. groep persoonlijkheidsleer	10e verdieping
Beheer en administratie	Kelder	Vakgr.vergelijkende en fysiologische psych.
Repro - afdeling	Fietsenstalling	Vakgr. psych. v. arbeid en organisatie
O.w. groep wijsgerige antropologie		11e verdieping
Studentenadministratie		Vergelijkende en Fysiologische psych. - Biochemisch lab
Studie - adviseur		Kelder
Secr. commissies		Viewing av-dienst
Subfac. bestuurskamer		Videoregistratieruimte
4e verdieping		av - dienst
Vakgr. functioneel		Exp. sociale psych.
		Exp. functioneel
		Parkeergarage

Dit wegwijsbord in het Psychologisch Laboratorium illustreert het differentiatie- en specialisatieproces in de psychologie.

ning naar de verschillende levenssferen als arbeid en bedrijf, stad en platteland, gezin en verzorging, onderwijs, massacommunicatie, cultuur en godsdienst, differentiaties die een tegenhanger vormden van de algemene leeropdrachten voor theorie en methoden.

In deze geest leze men tabel 1.5, die de toename van het aantal leeropdrachten in de periode 1960-1980 in absolute cijfers laat zien en tegelijk een indruk geeft van het voorafgaande decennium, alsook tabel 1.6, waarin 1960 op 100 is gesteld en de aanwas in indexcijfers is uitgedrukt.⁷

In de formatieve jaren van de KUN, zo blijkt uit de tabellen, verdrievoudigde het aantal leeropdrachten. De groei betrof vooral de natuur- en de medische

7 De grondgegevens voor tabel 1.5 zijn geput uit de studiegidsen van de KUN van de desbetreffende jaren. Inbegrepen zijn de gewone en buitengewone hoogleraren en lectoren alsmede een enkele bijzondere leeropdracht. Niet inbegrepen zijn docenten die geen hoogleraar of lector waren. Concrete gegevens zijn ontleend aan het 'Spoor der wetenschappen', in: A. Manning e.a. (red.), *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek* (Bilthoven 1974, voortaan geciteerd als *Documentenboek*), p. 465 e.v.

TABEL I. 5.
Toename van het aantal leerstoelen per faculteit 1950-1980

19

	1950	1960	1970	1980
Theologie	11	11	22	19
Wijsbegeerte	5	5	8	10
Letteren	19	27	38	44
Rechten	11	17	18	26
Geografie	1	2	4	8
Sociale Wetenschappen	7	12	31	46
W&N	-	13	44	60
Geneeskunde	-	20	65	92
totaal	54	107	230	305

TABEL I. 6.
De ontwikkeling van het aantal leerstoelen per faculteit 1950-1980
1960 = 100

	1950	1960	1970	1980
Theologie	100	100	200	172
Wijsbegeerte	100	100	160	200
Letteren	70	100	141	163
Rechten	65	100	106	153
Geografie	50	100	200	400
Sociale Wetenschappen	58	100	258	383
W&N	-	100	338	462
Geneeskunde	-	100	325	460
totaal	50	100	215	285

wetenschappen, waar het aantal professoren en lectoren zich meer dan verviervoudigde. Zij werden gevolgd door de sociale wetenschappen, terwijl ook de reeds gevestigde alfawetenschappen hun aandeel in de groei kregen, hoewel veel minder dan de nieuwe faculteiten. Dit patroon gold zowel voor de jaren zestig als voor de jaren zeventig, met dien verstande dat in dit decennium de rem werd aangetrokken. De differentiatie kon niet eindeloos doorgaan; er was trouwens geen geld meer voor.

Interessante informatie verschaffen de studiegidsen met betrekking tot onderwijsprogramma's. We kozen voor die van W&N en Sociale Wetenschap-

pen in de jaren 1965 en 1975, en wierpen tevens een blik terug op het jaar 1955. Daarbij letten we niet alleen op de toename van specialiseringsmogelijkheden, maar tevens op andere kenmerken, met name op de band tussen onderwijs en onderzoek in de opleiding.

Wij beginnen met w&n. Deze faculteit ging in 1957 van start en bezat vijf jaar later vier studierichtingen: wiskunde, natuurkunde, scheikunde en biologie. Voor geologie en farmacie kon men in Nijmegen niet terecht.⁸ De mogelijkheden voor wetenschappelijke specialisering waren groot. In 1965 konden er door allerlei vakkencombinaties acht kandidaatsexamens worden afgelegd, welk aantal in 1975 tot vijftien à zestien was gestegen. Wat betreft het doctoraalexamen werd eenvoudig meegedeeld dat er een hoofdvak en twee bijvakken op het program stonden. Door allerlei differentiaties, combinaties en bijzondere afspraken met de studieleider had het er veel van weg dat de studie in vergaande mate werd afgestemd op de persoonlijke aanleg en belangstelling van de studenten. De individualisering van het onderwijs was dus al lang aan de gang voordat dit een thema werd in de debatten over de hervorming van het hoger onderwijs.

Veel aandacht werd bij w&n besteed aan de integratie van theorie, experiment en praktijk. In 1965 verlangde bijvoorbeeld biologie vierentwintig maanden praktijk, waarvan twaalf maanden voor het hoofdvak. Men leefde in de faculteit blijkbaar niet helemaal – of helemaal niet! – in een ivoren toren.

Als tegenwicht tegen de verbroekeling moest de wijsbegeerte fungeren, die de taak had het inzicht in de samenhang der wetenschappen te bevorderen. De gids van 1965-1966 zweeg hierover; die van 1975-1976 stelde: “De beoefening van de natuurwetenschap met de daarmee onvermijdelijk verbonden specialisatie bergt het gevaar in zich van een beperkte en eenzijdige visie op de mens en zijn wereld. In de wijsbegeerte tracht men deze eenzijdigheid te doorbreken door zich te bezinnen op de fundamentele problemen betreffende de totale mens, zijn werkzaamheid in de wetenschap en zijn verantwoordelijkheid hierin ten aanzien van de maatschappij”.⁹ Na deze hooggestemde tekst verwacht men dan natuurlijk in een vijf- à zesjarige opleiding een voortdurende presentie van de filosofie. Deze belofte werd toentertijd echter niet ingelost. Zowel in de jaren zestig als de jaren zeventig bleef het bij een dubbelcollege inleiding in de wijsbegeerte (eerste jaar) en een college filosofie van de natuurwetenschappen (tweede jaar). Het eerstgenoemde college gaf een overzicht van wijsgerige stromingen, behandelde de kenmerken van de natuurwetenschappen, hun plaats in het geheel der wetenschappen en de verantwoordelijkheid die de beoefening van de natuurwetenschappen met zich meebrengt. Het laatstgenoemde college gaf informatie over de ontwikkeling van de wetenschappelijke kennis in het algemeen en de natuurwetenschappelijke kennis in

8 Voor de gegevens zie Thijssen, *Genesis*.

9 Vgl. *Studiegids*, 1975-1976, deel III, p. 57.

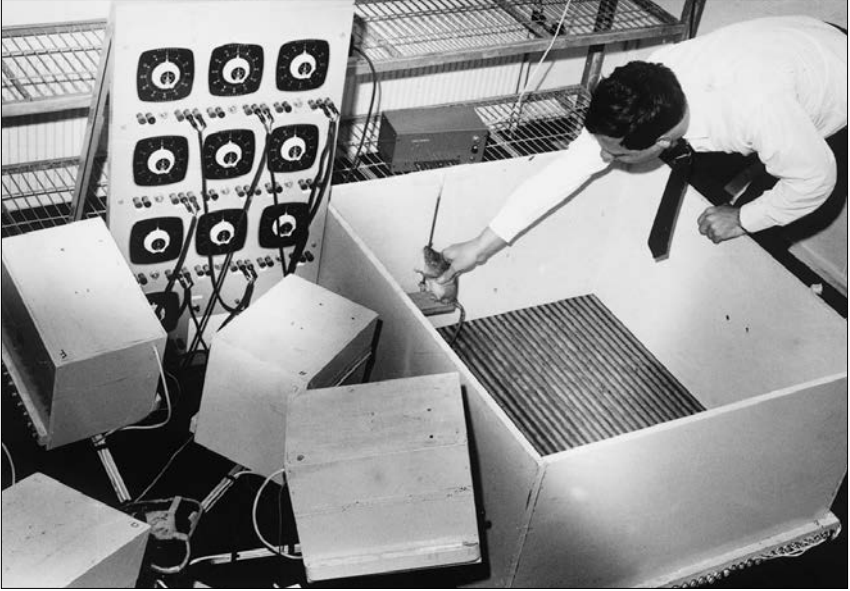
Prof.dr. F.J.Th. Rutten (1899-1980), hoogleraar psychologie, in zijn kamer op het Psychologisch Instituut.

het bijzonder, zowel historisch als systematisch. In het doctoraalprogramma was wijsbegeerte als verplicht onderdeel van de studie volstrekt afwezig. Daarom kan men met recht en reden de vraag opwerpen wat die paar prekandidaatscolleges jonge mensen die pas van de middelbare school kwamen, voor hun verdere wetenschappelijke en persoonlijke leven konden meegeven.

Het lijkt bijzonder interessant het verwetenschappelijkingsproces in de grootste faculteit, die der Sociale Wetenschappen, met 1144 studenten in 1965 en 3788 in 1975, te volgen. Deze faculteit was aan alle Nederlandse universiteiten in opbouw en standaardformules waren slechts in beperkte mate aanwezig. Zij was vanaf de jaren zestig een van de ministeriële zorgenkinderen. Op deze plaats beperken we ons tot de studieprogramma's 1965 en 1975 van de twee basisdisciplines psychologie en sociologie, met een terugblik naar 1955. De studierichting psychologie omvatte in 1965 440, in 1975 1458 studenten, de studierichting sociologie in dezelfde jaren respectievelijk 416 en 662.¹⁰

In 1955 zat de opleiding in de psychologie te Nijmegen betrekkelijk eenvoudig in elkaar; veel mogelijkheden voor differentiatie waren er nog niet. De studenten werden leerlingen van de hoogleraren F.J.Th. Rutten of van het duo P.J.A. Calon en J.J.G. Prick; ze sloegen dus ofwel de weg in van de sociale en bedrijfspsychologie ofwel die van de ontwikkelings- en klinische psychologie. Deze specialisaties waren relatief licht, de studenten werden met de diverse onderdelen van de discipline in aanraking gebracht, zowel in de prekandi-

¹⁰ Vgl. *Jaarboek*, 1964-1965, p. 97; *Jaarverslag*, 1975, p. 1-22.

Psychologisch Laboratorium: beïnvloeding van het geheugen bij ratten (1966).

daats- als in de doctoraalfase. Daar stak een heilige overtuiging van Rutten achter, die niet ophield de eenheid der psychologie te benadrukken en de studenten in te hameren dat een *allround* opgeleid psycholoog overal terecht zou kunnen.

Methodisch-technisch was de psychologie niet erg voortgeschreden, al leerden de studenten wat experimentele en testmethodiek met de daarbij behorende statistiek. Weliswaar waren zij verplicht voor het doctoraalexamen drie scripties te schrijven, waarvan één op experimentele basis en één op basis van “observatie van psychologische verschijnselen in het maatschappelijk leven”, maar zeker van het laatste hoeven wij ons niet veel voor te stellen: goed veldonderzoek kon men toentertijd bij psychologie nog niet leren.

De praktische oriëntatie op maatschappelijke velden was zeer sterk. De studenten moesten bijna een jaar stage lopen, daarvan drie maanden voor ontwikkelingspsychologie, drie maanden voor psychopathologie en vier en een halve maand voor sociale en bedrijfspsychologie. De praktische psychologie vierde hoogtij.

Zwaar was de inbreng van de filosofie. Op het prekandidaatsprogram prijken een inleiding in de wijsbegeerte, logica, kenleer, metafysiek en ethiek, en in de doctoraalfase werden de studenten nog eens onder handen genomen in de colleges moraaltheologie en in moraaltheologische practica. Van eendimensionaliteit kon men de bewoners van de Berg en Dalseweg bepaald niet verdienen.

Psychologiestudent als proefpersoon (1974).

Tegen dit beeld kunnen de ontwikkelingen in de jaren zestig en zeventig worden afgezet. Weliswaar werd de idee van de *allround* opleiding gehandhaafd, zodat alle studenten met ‘alle’ onderdelen van de discipline kennis maakten, maar de betrekkelijke eenvormigheid van de jaren vijftig was doorbroken. De studenten waren verplicht in de doctoraalfase een keuze te maken voor een van de zes (1965) of acht (1975) hoofdrichtingen. Specialisering was een mogelijkheid en een noodzakelijkheid.

De aandacht voor het onderdeel methoden en technieken van onderzoek alsmede de statistiek (tezamen het ‘mts-blok’ genaamd) was sterk gegroeid en voor het doctoraalexamen moest een scriptie worden gemaakt “waaruit blijkt, dat de betrokken kandidaat tot het zelfstandig verrichten van experimenteel onderzoek in staat is”. Zelfs bij zich rond 1975 in ‘opstand’ bevindende stafleden en studenten werden het belang van de onderzoeksopleiding en de daarmee verbonden automatisering niet serieus aangevochten. De eenheid van onderwijs en onderzoek bleef norm. De vroegere praktijkoriëntatie werd voor het merendeel gehandhaafd. Studenten liepen stages, ofwel in het laboratorium ofwel in het veld. Aan ‘droogzwemmen’ had men het land. Niettemin werd er naar veler mening iets van de beruchte ivoren toren zichtbaar, met name bij de beoefenaars van functioneel, de mathematische en de vergelijkende en fysiologische psychologie.

Tenslotte: de rol van de wijsbegeerte werd in 1965 gereduceerd en in 1975 nogmaals verzwakt; de metafysiek ging ten onder in de ideologische stormen.

Prof.dr. E.J. Leemans (1926), hoogleraar empirische sociologie.

De Nijmeegse opleiding in de psychologie werd in de loop van de jaren zestig en zeventig in hoog tempo generationaliseerd en geprofessionaliseerd, een en ander onder sterke invloed van de Amerikaanse psychologie. De studie vond plaats in een regelrecht bedrijf en was verschoolst. Colleges, *seminars*, enzovoorts, alles was gepland en geprogrammeerd. Voor elk onderdeel golden voorschriften. De tentamenregeling was nagenoeg uitputtend. Studenten werden precies geïnformeerd over tentamendata, de stof en de vorm van het tentamen, de normen van slagen, zakken en herhalen, de zittingen en procedures van de propedeusecommissie en wat dies meer zij. Er werden tips gegeven over studiemethoden, het maken van notities op colleges, het vervaardigen van scripties, boekengebruik en het benutten van de bibliotheek. Voorlichting en studiebegeleiding waren totaal en de onderwijsbureaucratie bloeide.

Over de ontwikkelingen in de andere basisdiscipline van de Sociale Wetenschappen, de sociologie, kunnen we kort zijn omdat zij volgens dezelfde principes verliepen als bij de psychologie. In vergelijking met het midden van de jaren vijftig groeide het specialistendom. Waren er in de opleidingsformule van 1955 slechts drie specialisatiemogelijkheden, in 1965 telde men er vijf en in 1975 tien. Tegelijk zorgde men voor een zekere integratie door een relatief

eenvormig maar wél breed samengesteld vakkenpakket in de prekandidaatsopleiding en een gemeenschappelijk theoretisch deel in de doctoraalfase. Veel waarde werd gehecht aan de verbetering van het mts-blok en de samenhang tussen onderwijs en onderzoek. Dit laatste kwam het duidelijkst tot uitdrukking in de groepsstages. Ze bestonden meestal in de uitvoering van een leeronderzoek waarin de groep alle stadia van de veldresearch doormaakte, van de probleemstelling tot en met de rapportage. De Nijmeegse sociologie was uitgesproken beleidsgericht; de aandacht ging eerder uit naar het signaleren van maatschappelijke problemen, het door toegepast onderzoek zichtbaar maken van knelpunten en het aandragen van praktische oplossingen dan naar het construeren of herconstrueren van theorieën. Het woord beleidssociologie werd met hoofdletters geschreven; vanaf 1958 werd deze pragmatische aanpak gepropageerd door E.J. Leemans, die zijn benadering nooit verloochende. De sociologie was reeds lang van de sociale filosofie bevrijd maar hield vast aan wijsgerige begeleiding van het eerste tot het laatste jaar van de studie. Tenslotte zij onderstreept dat ook deze opleiding bedrijfsmatig was georganiseerd en werd gedragen door een bescheiden maar krachtige onderwijsbureaucratie.

De hier beschreven differentiatie-, rationaliserings- en verwetenschappelijkingsprocessen speelden zich binnenshuis af, binnen de grenzen van de eigen discipline. Andere differentiatieprocessen droegen eerder het karakter van grensverleggingen door middel van emancipatiegevechten. Zo wist de opvoedkunde zich, via het jarenlang ijveren van de lectoren B.Th. Brus (onderzoekmethoden) en J.J. Dumont (orthopedagogiek), in 1970 – mede onder druk van de faculteit – te bevrijden van de dwangbuis der filosofie om zich te constitueren als een op empirisch onderzoek steunende en concreet opererende handelingswetenschap. Dit emancipatiegevecht bereikte dramatische hoogtepunten, vooral door de uitschakeling van twee hoogleraren, die het niet eens waren met de ‘positivistische ommezwaai’ van de pedagogiek, en resulteerde praktisch in een nieuwe discipline, hetgeen in het studieprogramma van 1975 onmiskenbaar tot uitdrukking kwam. Voorts voltrok zich bij politicologie een bevrijdingsproces dat tegen de dominantie der sociologie was gericht. Het werd in gematigde vorm in gang gezet door de hoogleraar L.G.A. Schlichting en na diens overlijden in 1968 door zijn opvolger, A. Hoogerwerf, als regelrechte onafhankelijkheidsoorlog voortgezet, die met een overwinning werd bekroond: in 1969 liep een nieuwe, complete opleiding politicologie van stapel.

De aangeduide processen van wetenschappelijke differentiatie of emancipatie werden door allerlei argumenten gelegitimeerd. In de discussies werd gewezen op de eisen van de onophoudelijk voortschrijdende ontwikkeling van de wetenschap in het algemeen en de ter discussie staande uitbreiding in het bijzonder. Daarnaast werden externe argumenten aangevoerd: de wensen en beroepsmogelijkheden van de studenten, de vragen en problemen van de samenleving, het voorbeeld van zusterfaculteiten in den lande, bij wie Nijme-

Prof. mr. L.G.A. Schlichting (1898-1968), hoogleraar in de wetenschap der politiek en publicistiek.

gen niet achter mocht blijven. Bovendien waren er natuurlijk motieven die niet zo vierkant op tafel werden gelegd. Wie een leerstoel of eigen afstudeer-richting voor zijn groep verovert, verhoogt daarmee zijn eigen status, en wie in zijn cluster als medestanders meer leeropdrachten ter beschikking heeft, kan meer *power* ontwikkelen bij het verdelen van de middelen. Dat mag allemaal nogal banaal klinken, maar in feite maakt de wetenschap in haar drang naar uitbreiding en verdieping van trivialiteiten gebruik. Dit gold in de jaren zestig en zeventig voor de motivatie die voortkwam uit de carrièrebelangen van de staf welke in sommige gevallen en met name in de sociale wetenschappen een dominante rol speelden. Wetenschappelijke differentiatie nodigde jonge wetenschappers uit zich in deze of gene richting te specialiseren, en omgekeerd werd zo'n specialisering voor diezelfde jonge mensen een middel om hogerop te komen en zich te presenteren als mogelijke kandidaat voor een nieuw te creëren leerstoel.

3. STRUCTUREREN EN GROEPEREN: SUCCES EN MISLUKKING

Een tweede criterium aan de hand waarvan het verwetenschappelijkingsproces van de KUN beschreven en beoordeeld kan worden, is de wetenschapsbeoefening via onderzoek. Tegenwoordig heeft men met name in bèta- en gamma-makeringen in binnen- en buitenland vrij duidelijke opvattingen over hetgeen

universitaire research zou moeten inhouden. Vruchtbaar worden onderzoeksactiviteiten pas, wanneer ze tot cumulatie van kennis leiden. Cumulatie is echter alleen te bereiken als er continuïteit in een onderzoek zit. Deze continuïteit moet worden gewaarborgd door een onderzoeksprogramma dat een zekere omvang en een zekere duur heeft. Dit programma wordt uiteengelegd in een serie van aan elkaar gekoppelde projecten en de koppeling wordt gegarandeerd door een beschrijving van het onderzoek met betrekking tot de doeleinden, de methode, de middelen, de looptijd, de tijdsindeling e.d. Het onderzoeksprogramma wordt gerealiseerd door een team dat in projectgroepen is opgedeeld. De taakverdeling tussen de groepen is vastgelegd en de teamleider zorgt voor de integratie. De resultaten van het onderzoek vinden regelmatig hun neerslag in dissertaties en andere publicaties waarvan het aantal wordt geregistreerd en de kwaliteit wordt geëvalueerd. Aldus het zogenaamde 'bètamodel' van onderzoek, zoals men het in de wandelgangen is gaan noemen.

Wie met dit model in de hand op zoek gaat naar onderzoeksprogramma's, researchgroepen of -instituten in de opbouwjaren van de KUN, neemt allereerst een kijkje in de faculteit der W&N. Indien ergens, dan zou daar iets van het bètamodel moeten worden gevonden. Inderdaad had deze in 1957 opgerichte faculteit van meet af aan een duidelijk plan. W&N wenste geen onderzoek te entameren dat reeds elders werd verricht; van doublures waren de Nijmeegse onderzoekers niet gediend.¹¹ Bij de oprichting van de studierichting scheikunde bijvoorbeeld raadpleegde men de collega's in den lande en vroeg om advies omtrent specialiseringsmogelijkheden aan de KUN en het alhier na te streven eigen profiel.¹² De Nijmegenaren waren er niet voor geporteerd een eindeloze reeks van thema's aan te pakken. Niet iedere hoogleraar, zo werd gesteld, moet per se een eigen specialisatie ontwikkelen. Beter is het verscheidene collega's op een beperkt aantal onderwerpen te zetten, immers, het onderzoek in de natuurwetenschappen wordt steeds gecompliceerder en de financiële middelen voor personeel en instrumentarium zijn beperkt.¹³ Bij het oprichten van een nieuwe studierichting werden dan ook tegelijk werk- of researchgroepen met een onderzoeksprogramma gevormd. Ofschoon pas in 1957 van start gegaan, kon de faculteit reeds in 1962 de nodige bouwstenen voor het *Ontwikkelingsplan 1964-1967* aandragen. Er waren bij de vier studierichtingen biologie, wiskunde, natuurkunde en scheikunde zo'n elf afdelingen of laboratoria met minstens vijftig werk- en onderzoeksgroepen.¹⁴ Technische en administratieve diensten waren vanaf het begin gecentraliseerd. Werkzaamheden die niet onmiddellijk met de kernfuncties onderwijs en onderzoek hadden te maken, werden de hoogleraren, lectoren en medewerkers uit han-

11 Vgl. Thijssen, *Genesis*, p. 227.

12 Vgl. Thijssen, *Genesis*, p. 276 e.v.

13 Vgl. Thijssen, *Genesis*, p. 227, p. 293.

14 Vgl. Thijssen, *Genesis*, p. 257 e.v., p. 293, p. 299 e.v., p. 345 e.v., p. 353 e.v.

Onderzoek in de bètafaculteiten. Een laborante van plantkunde aan het werk (1958).

den genomen, zodat ze zich volledig aan hun eigenlijke taken konden wijden, een maatregel die overigens niet altijd in goede aarde viel.¹⁵

Geheel anders zag de onderzoeksstructuur van de faculteit der Letteren eruit. Hier kan men het befaamde bètamodel wel vergeten. Wie de zes jaarverslagen in de periode 1967–1973 doorneemt,¹⁶ stelt vast dat het onderzoek van de faculteit voor het allergrootste deel, om niet te zeggen bijna geheel, individueel werd verricht, zoals er ook bijna uitsluitend individueel werd gepubliceerd en gepromoveerd. Hoogleraren, lectoren en wetenschappelijke medewerkers hadden als regel ieder hun eigen project en schreven hun boeken of artikelen bijna altijd alleen. Indien men in de documenten op werkgroepen of collectieve publicaties stoot, gaat het meestal om de vertaling of uitgave van teksten, inventarisatie van archiefstukken, de voorbereiding van woordenboeken, archeologische activiteiten, inventarisatie van kunstwerken, het samenstellen van bibliografieën of het vervaardigen, evalueren en verbeteren van testprogramma's. Samenwerking tussen wetenschappers vinden wij voorna-

¹⁵ Vgl. Thijssen, *Genesis*, p. 196 e.v.

¹⁶ In 1967 werd besloten het Jaarboek en het Jaarverslag van de KUN tot één geheel te verenigen. Sindsdien werd uitvoeriger informatie gegeven over de werkzaamheden van de faculteiten en hun afdelingen. Doorgenomen zijn: *Jaarverslag*, 1967–1968, p. 97–125; 1968–1969, p. 73–98; 1969–1970, p. IV 18–59; 1970–1971, p. IV 30–80; 1971–1972, p. III 30–82, en 1972–1973, p. III 33–93.

Prof.dr. A.A. Weijnen (1909, rechts), hoogleraar Nederlandse en Indogermaanse taalkunde, dialectkunde en naamkunde, en dr. J.J.A. van Bakel (1927, links), lector historische syntaxis, bij de aanbidding van het eerste exemplaar van het *Brabants Dialecten Woordenboek*, 28 juni 1967.

melijk bij de historici, in de afdelingen Middeleeuwse Geschiedenis (A.G. Weiler), de Nieuwe Geschiedenis na 1870 (A.F. Manning) en de Geschiedenis der Intellectuele betrekkingen in de zeventiende eeuw in West-Europa (P.A.G. Dibon). Maar verreweg de bestendigste groepen werden gevormd in de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde (A.A. Weijnen) waar gewerkt werd aan woordenboeken voor Brabantse en Limburgse dialecten en de *Atlas Linguarum Europae*.

Tussen de faculteiten w&n en Letteren namen de sociale wetenschappen een middenpositie in. Was de strenge structurering van het onderzoek voor w&n als het ware natuurnoodzakelijk, voor Letteren daarentegen bijna onvoorstelbaar, bij de gedrags- en maatschappijwetenschappen was die reglementering misschien niet zo'n absoluut gebod, maar voor vele onderdelen van de faculteit uitermate wenselijk, zo niet onontbeerlijk. Tussen ideaal en werkelijkheid gaapte echter een brede kloof, zodat men juist in de faculteit der Sociale Wetenschappen met een slecht geweten rondliep of rond zou moeten lopen. Met enige voorbeelden kan de botsing tussen norm en feitelijkheid geïllustreerd worden.

Op het eind van de jaren vijftig stelde het Gemeenschappelijk Instituut

voor Toegepaste Psychologie (GTP) – een para-universitair instituut met een researchafdeling – de vakbroeders van de studierichting Psychologie voor, om tezamen een Universitair Instituut voor Toegepast Psychologisch Onderzoek (UITPO) op te richten dat door de Radboudstichting gesubsidieerd zou kunnen worden. Dat vonden de aangesprokenen een goed idee en ze besloten dat zo'n onderzoeksinstituut er moest komen, maar dat het onafhankelijk van het GTP zou moeten functioneren en volledig in de studierichting geïntegreerd zou moeten worden. Dat vond het GTP nu weer niet zo'n goed idee, maar de psychologen zetten door en in januari 1960 werd, met medewerking van het GTP, gestart. Fricities waren aan de orde van de dag; in acht jaar tijd stond het UITPO vijftien maal op de agenda van de vergaderingen van de Vaste Commissie voor Psychologie en Opvoedkunde; over en weer werden nota's uitgewisseld. Steeds ging het om twee vragen. Ten eerste: wie heeft wat te zeggen in en over het UITPO, in hoeverre kunnen de verantwoordelijkheden van de hoogleraren en het GTP gedeeld worden? Ten tweede: wat brengt de universiteit en wat het GTP binnen aan geldelijke middelen en hoe wordt de balans van kosten en baten opgemaakt? De strijd werd een onsmakelijke affaire, die uitliep op een scheiding waar de partners moeilijke gevoelens aan overhielden. Het UITPO stierf een stille dood.

Ook de pedagogen wisten in die dagen dat ze werk moesten maken van het onderzoek en dit professioneel moesten gaan structureren. In 1963 spraken de hoogleraren J.J. Gielen en S. Strasser van een “enorme achterstand” en een “deplorabele toestand” van het opvoedkundig onderzoek in Nijmegen. Dus klopten zij aan bij het intussen gerenommeerd geworden para-universitaire Hoogveld Instituut en sloten in september 1963 een samenwerkingscontract.¹⁷ Dit bleef wat het onderzoek betreft een stuk papier, tot groot verdriet van de hoogleraren, die dan ook in het *Ontwikkelingsplan 1966-1969* – dus in de volle openbaarheid – vriend en vijand verrasten met een even eerlijke als vernietigende zelfbeoordeling.

De sociologen bleven niet achter. Via een Commissie Wetenschappelijke Communicatie hielden zij in 1966 een collectief gewetensonderzoek. Dit liep uit op een serie goede voornemens. Als voornaamste besluit kwam het gezamenlijke researchproject Zuid-Limburg uit de bus. De mijnsluitingen boden een unieke gelegenheid processen van maatschappelijke verandering te bestuderen, want de economische herstructurering van de regio zou ongetwijfeld repercussies hebben op het hele sociale, politieke en culturele leven, inclusief kerk en religie. Het zou een echt instituutproject worden waarin alle afdelingen een taak zouden vervullen en fundamenteel met toegepast onderzoek gecombineerd zou kunnen worden. Maar Limburg moest het zonder de Nijmegenaren stellen: het bleef bij mooie voornemens, de zaak liep stuk op de

¹⁷ Een overzicht van de stand van zaken is te vinden in de notulen van de Vaste Commissie voor Psychologie en Opvoedkunde, 10 oktober 1963.

onderwijsdruk, het groepsparticularisme en de individuele belangen van potentiële participanten.

Ondanks deze en andere mislukkingen bleef men zich er in de faculteit van bewust dat er het een en ander moest veranderen: meer programmering, betere planning, intensievere samenwerking, enzovoort. Het faculteitsbestuur dat in 1969 aantrad probeerde het nog eens. De hoogleraren O. Schreuder (voorzitter van de faculteit en socioloog), G. Brenninkmeijer (plaatsvervangend voorzitter en psycholoog), E. Velema (onderwijskundige) en J.A. van Kernenade (directeur van het in 1965 opgerichte para-universitaire Instituut voor Toegepaste Sociologie [ITS]) vormden een discussiegroep en spraken niet alleen over de verbetering van de infrastructuur voor het onderzoek, over tarieven, standaardcontracten en een gemeenschappelijke benadering van opdrachtgevers, maar ook over de integratie van fundamenteel en toegepast onderzoek, multidisciplinaire aanpak en invoering van het Nijmeegs onderzoek in de nationale welzijnsplanning, alsook over programmering, coöperatie en *output*. De groep legde in maart 1971 een nota op tafel en stelde voor op facultair niveau een Nijmeegs Instituut voor Toegepast Sociaalwetenschappelijk Onderzoek (NITSO) op te richten, waarin ook het ITS zou worden opgenomen. De ontworpen structuur was betrekkelijk eenvoudig en de realisering van het plan zou in fasen kunnen geschieden. Een maand later beraadslaagde de faculteit over het voorstel. Er werden allerlei, grotendeels reeds bekende, bedenkingen naar voren gebracht: de mammoetconstructie, ongewenste machtsconcentratie, verlies van onderzoeksvrijheid, budgettaire problemen, het losraken van zo'n instituut van de faculteit, laakbare scheiding van onderwijs en onderzoek, splitsing van de staf in onderwijzers en onderzoekers, enzovoort. Maar uiteindelijk durfde men de nota toch niet te verwerpen. Dus kregen de initiatiefnemers de opdracht met alle betrokken instituten te onderhandelen en een nieuwe nota voor te leggen. Daar is het niet van gekomen. De nieuwe, inmiddels gedemocratiseerde faculteitsraad ging in oktober van dat jaar van start, en toen stonden er andere punten op de agenda. De stoot moest van elders komen, en inderdaad kwam er vanaf 1973 nieuw leven in de brouwerij.

4. ONDERZOEKSCOMMISSIE EN BELEIDSPROCEDURES

Dat nieuwe leven werd begunstigd door landelijke voorstellen aangaande het universitair onderzoek. Daar was bijvoorbeeld een Gespreksgroep Universitair Onderzoek (GUO) van de Academische Raad die zich inzette voor een betere organisatie, taakverdeling en centrale sturing van het wetenschappelijke speurwerk. In het begin van de jaren zeventig bracht de groep een nota uit die evenwel weinig bijval vond, want de instellingen waren niet gediend van centralisering; zij wensten baas in eigen huis te blijven. Ook de KUN gaf er de

voorkeur aan de organisatie, planning, prioritering en aanwijzing van onderzoekszwaartepunten alsmede de desbetreffende criteria zelf te bepalen en niet over te laten aan ‘betuttelende’ externe instanties.¹⁸ De GUO-nota werkte averechts, maar zij werkte wèl!

Bij de KUN werd dat effect zichtbaar in de pogingen tot zelforganisatie. Daarvoor beschikte zij over een goed instrument: de Universitaire Onderzoekscommissie. In afwijking van de Wet Universitaire Bestuurshervorming (WUB), die voor de rijksinstellingen gold, speelde met ingang van de nieuwe bestuursstructuur van de KUN in september 1970 de vergadering van de faculteitsdecanen geen directe rol meer bij het universitaire onderwijs en onderzoek, al mocht zij wèl adviseren, zij het in alle bescheidenheid. De omvangrijke taak van dit eertijds zo illustere gezelschap was bij reglement overgenomen door de Universitaire Onderwijs- en de Universitaire Onderzoekscommissie.

De onderzoekscommissie omvatte vanaf een kleine reglementswijziging in 1972 achttien leden, waarvan acht zetels werden bezet door de voorzitters van de acht faculteiten, dus door hoogleraren. Reglementair lid van de commissie waren bovendien een lid van het College van Bestuur en de rector magnificus. Het Collegelid vervulde het voorzitterschap. Acht andere leden werden door de Universiteitsraad aangewezen: raadsleden en onderzoeksdeskundigen. In de periode 1972-1980 viel de keuze in doorsnee op vier hoogleraren, anderhalve medewerker, anderhalve student en één buitenlid van de Universiteitsraad. Alles tezamen genomen bezaten de hoogleraren in die dagen de overgrote meerderheid: gemiddeld veertien professoren tegenover vier anderen. Blijkens de herkomst van de hoogleraren kwam 57 procent van het totaal aan lidmaatschapsjaren voor rekening van W&N, Geneeskunde en de (exacte delen van) Sociale Wetenschappen. W&N was met 24 procent het sterkst vertegenwoordigd, tegenover Geneeskunde met 17 procent en Sociale Wetenschappen met 16 procent. Sommige hoogleraren leken een abonnement op het lidmaatschap te bezitten, met name A. Dymanus en A.J.H. Vendrik, beiden uit W&N.¹⁹ Zij vervulden vijfmaal het voorzitterschap, waarin zij werden bijgestaan door R. van Os, een geestverwant – afkomstig uit W&N – en nu energiek hoofd van de afdeling onderzoek.

De Onderzoekscommissie was dus bij de aanvang van de gedemocratiseerde universiteit ‘degelijk’ samengesteld. Voorzitter Dymanus vond het gezelschap toch wel wat groot en wenste de adviesstructuur wat te verfijnen door een differentiatie aan te brengen: er werd – aanvankelijk informeel en sinds het begin van 1974 formeel – een nog selecter gezelschap samengesteld, de zogenaamde Werkgroep Beleidsprocedures. Deze omvatte bij haar start zes leden: de hoogleraren Dymanus, Vendrik en H.D. Berendes, alle drie afkomstig uit

¹⁸ Met betrekking tot de GUO-nota vergelijk men het *Jaarverslag*, 1972-1973, p. I-11 e.v.

¹⁹ Vendrik had overigens ook een leeropdracht bij Geneeskunde.

Prof.dr. A. Dymanus (1922), hoogleraar experimentele natuurkunde en voorzitter van de Universitaire Onderzoekscommissie.

w&n, en de professoren J.C.F. Nuchelmans, C.I. Dessaur en O. Schreuder respectievelijk uit Letteren, Rechten en Sociale Wetenschappen. De Werkgroep stelde de nota's onder redactie van de voorzitter en het hoofd van de afdeling op en legde ze voor aan de voltallige Onderzoekscommissie die ze na discussie doorgaans overnam en doorgeleidde naar de Universiteitsraad, die volgens het reglement de adviezen van de commissie slechts met tweederde meerderheid mocht verwerpen.

De hele constructie zou men kunnen bestempelen als een hiërarchische, sterk natuurwetenschappelijk gekleurde, professoraal gestuurde pressiegroep met een reglementair gegarandeerde mogelijkheid effectief macht te ontwikkelen!

5. EEN ONDERZOEKSKAART

34 Om het onderzoek van de KUN effectief te organiseren, aldus de Werkgroep Beleidsprocedures, diende men zich eerst inzicht in de stand van zaken te verschaffen. In 1972 werd dan ook besloten alle onderzoek aan de universiteit door een zo compleet mogelijke inventarisatie in kaart te brengen. Dit besluit was het begin van een redelijk effectieve, centraal geleide onderzoekspolitiek op lokaal niveau. In mei 1973 werd met de inventarisatie gestart. Materiaal werd verzameld voor de periode december 1973 tot mei 1974. De respons was goed, de enquête leverde 1159 bruikbare formulieren op, die aan de hand van dertig variabelen konden worden verwerkt. Het beeld, dat uit de antwoorden naar voren kwam, werd met deskundigen uit de betrokken faculteit besproken. In mei 1975 werd een eindrapport op tafel gelegd.²⁰ De uitkomsten van de peiling kunnen in vijf punten worden samengevat.

Uit de enquête blijkt, dat het onderzoek van de KUN in de periode 1973-1974 een vrij kortademig karakter droeg. Slechts 51 procent van de door de ondervraagden aangesneden en in de enquête vermelde onderwerpen wist de aandacht van de betrokken onderzoekers langer dan drie jaar te boeien. Boven dit gemiddelde lagen de studierichtingen van W&N. Daar trof men meer continuïteit aan: 85 tot 95 procent van de projecten stond bij deze wetenschappers langer dan drie jaar in de belangstelling. Geneeskunde (inclusief Tandheelkunde) bewoog zich evenals de faculteit der Letteren rond het gemiddelde. De overige faculteiten – Theologie, Filosofie, Rechten, Geografie en Sociale Wetenschappen – lagen daar met 30 à 40 procent onder. Wel zeer kortademig waren psychologen, geografen en sociologen: 17 respectievelijk 22 en 23 procent van de projecten werden in minder dan een jaar begonnen en beëindigd.

Betrekkelijk weinig van dit onderzoek werd in die periode schriftelijk gefixeerd. Weliswaar werd bij 73 procent van de thema's de probleemstelling uitgeschreven en bij 57 procent de methodiek, maar in de meeste gevallen vond men dat bij de taakverdeling, de tijdsfasering en de budgettering niet nodig. Slechts bij respectievelijk 28, 28 en 34 procent der gevallen was er iets over deze drie aspecten opgeschreven. Weer staken de natuurwetenschappers en de medici gunstig af bij de overige faculteiten, hoewel de eerstgenoemden voor de medici moesten onderdoen als het ging om taakverdeling en tijdsfasering. Bij de budgettering stonden ze echter weer aan de top: natuurkunde 100 procent, scheikunde 100 procent en biologie 94 procent. Bij de andere faculteiten deden de sociale wetenschappers het aanmerkelijk beter dan de ande-

²⁰ Zie het rapport *Inventarisatie 1973-1974 van het onderzoek aan de Katholieke Universiteit*, mei 1975, 68 blz., 34 tabellen. De goede respons was te danken aan de benaderingswijze: met de faculteiten was in drie ronden contact gelegd, waarbij de voorzitter van de Onderzoekcommissie, Dymanus, en het hoofd van de afdeling onderzoek, Van Os, bijzonder actief waren. Geneeskunde deed in de derde ronde niet meer mee.

ren, hoewel ook zij het bij de taakverdeling, tijdsfasering en budgettering meestal lieten afweten.

De ondervraagden uit de alfa- en gammawetenschappen hielden zich gewoonlijk met meerdere onderzoeksthema's tegelijk bezig; het aantal onderwerpen was groter dan het aantal onderzoekers. Vooral bij filosofen, historici, taal- en letterkundigen was dit blijkbaar een ingeburgerde gewoonte: in doorsnee besteedden ze hun tijd aan bijna twee onderwerpen (1,9). Voor W&N en Geneeskunde gold het tegendeel, in het bijzonder voor de natuur- en scheikundigen (0,5).

35

In 61 procent van de gevallen was het onderzoek een individuele aangelegenheid en slechts voor 37 procent *teamwork*. Dit *teamwork* was het meest verbreid bij Geneeskunde (70 à 80 procent), gevarieerd sterk bij W&N (46 procent bij biologie tot 84 procent bij scheikunde) en uitermate zwak in de overige faculteiten waar het samenwerken beneden de 20 procent bleef (Rechten, Psychologie, Pedagogiek, Geografie) of zelfs beneden de 10 procent (Theologie, Filosofie, Letteren en Sociologie).

Tenslotte is daar nog de *output*, met name de relatie tussen de publicaties die men beoogde en die men in feite realiseerde. Opnieuw verschenen de natuurwetenschappers onaangevochten op de eerste plaats: de natuur- en scheikundigen bereikten een realiseringspercentage van 85. Volgden Theologie, Filosofie, Rechten, Geneeskunde en Geografie met een percentage tussen de 50 en 65. Letteren en Sociologie bleven daaronder, terwijl psychologen en pedagogen de laatste rangen bezetten.

Na de diagnose van de stand van zaken presenteerde het inventarisatierapport enige aanbevelingen, waarbij men zich tot het wezenlijke beperkte. Ofschoon de sympathie van de rapporteurs aan de kant van het bètamodel lag, waren ze zo verstandig het niet te generaliseren, laat staan het aan alle faculteiten op te leggen. Tussen individuele research met een geringe infrastructuur en teamwork met een omvangrijke onderbouw liggen, aldus de schrijvers, vele varianten; een verschillende organisatie van het universitaire onderzoek is mogelijk en ook gewenst. Maar wezenlijk voor alle onderzoek is dat er een samenhang tussen de afzonderlijke research-activiteiten bestaat, ongeacht of het nu om individuele projecten of om *teamwork* gaat. Die samenhang moet gefixeerd worden; programmering en beschrijving van het onderzoek naar aard, omvang, tijdsfasering enzovoorts zijn essentiële voorwaarden. Tevens moeten er werkbeprekingen en onderlinge beoordeling plaatsvinden. En tenslotte mogen de resultaten van het onderzoek niet in de la blijven liggen. Verslaglegging en communicatie naar een nationaal of internationaal wetenschappelijk forum is een dwingende eis.

De Werkgroep Beleidsprocedures en de Onderzoekscommissie lieten het niet bij een rapport, zij wensten ook tot concrete actie over te gaan. De Werkgroep stelde reeds vóór het officiële verschijnen van haar rapport in een nota van 23 januari 1975 voor, een tweede stap te doen en een onderzoekstimuleringspool in te stellen.

6. DE ONDERZOEKSTIMULERINGSPOOL

36 De onderzoekspool is geen Nijmeegse uitvinding; reeds in 1973 had de Rijksuniversiteit Utrecht zo'n fonds ingesteld. Wèl pakte de KUN de zaak wat grootscheepser aan. De Onderzoekscommissie wenste met minimaal vijftig plaatsen te beginnen en de pool uit te breiden tot vijfennegentig à honderdtien plaatsen in 1978. Bovendien werden daaraan jaarlijks 1,2 miljoen gulden toegevoegd voor bijkomende lasten en f 300.000 voor studentassistentie. Het ging dus om een stevige injectie.²¹

De injectie had tot doel onder druk staand goed onderzoek te ondersteunen, nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken en de onderzoeksstructuur te verbeteren. De commissie ging niet met een allesbesproeiende gieter rond, maar wenste uitdrukkelijk te selecteren. Daarom moesten de faculteiten bij hun aanvragen van poolplaatsen een hele serie inlichtingen geven om aan te tonen dat het om serieuze onderzoeksplannen ging. Zij dienden informatie te verstrekken over de inhoud en de methode van het te entameren project, en over tijdsplanning en budgettering. Bovendien werden voor die jaren opvallende accenten gelegd door uitdrukkelijk te informeren naar de inpassing van het project in een breder researchprogramma, de latere voortzetting van het onderzoek met facultaire middelen en de samenwerking met collega's. De intentie van de Werkgroep Beleidsprocedures en de Onderzoekscommissie was duidelijk: helpen bij de opbouw van onderzoek in grotere gehelen.

Op de weg naar de honorering van de aanvraag moesten verscheidene horden worden genomen. De vakgroep en de onderzoekscommissie van de sectie of subfaculteit moesten hun fiat geven en uiteindelijk stelde de faculteit de prioriteiten vast. Er werd dus gewikt en gewogen, er werden vergelijkingen getrokken en knopen doorgemaakt. Het centrale niveau bemoeide zich uiteraard niet met de vakmatige kwaliteit van het voorgestelde onderzoek, maar beperkte zich tot een marginale toetsing van de externe criteria, in het bijzonder om de bredere samenhangen en samenwerkingspatronen. Dat was in feite de taak van de voorzitter van de Werkgroep Beleidsprocedures en de Onderzoekscommissie. Waren er onduidelijkheden, dan werd de aanvrager om mondelinge toelichting verzocht. Na het afwerken van deze intensieve procedure werd een advies opgesteld.

De Universiteitsraad had de hele operatie goedgekeurd. Hij was in februari 1975 accoord gegaan met de instelling van de pool en de beoogde uitbreiding ervan, maar wenste wèl uitvoerig te discussiëren over de criteria. Aan de orde kwamen de in die dagen geliefde thema's als de maatschappelijke relevantie en

21 Evenals de Rijksuniversiteit Utrecht stelden ook de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit, de Landbouwhogeschool Wageningen en de Katholieke Economische Hogeschool Tilburg onderzoekstimuleringspools in; ze varieerden van 5 plaatsen in Tilburg via 25 in Utrecht tot 90 in Nijmegen.

multidisciplinariteit van het onderzoek. En natuurlijk werd aandacht besteed aan de vraag of alle faculteiten en onderdelen daarvan wel gelijke kansen hadden op honorering van hun wensen. Tweemaal stonden de kwesties op de agenda van de Universiteitsraad en de notulen hadden acht respectievelijk zes bladzijden voor het verslag van de debatten nodig.²² Harde tegenstand tegen de plannen was evenwel niet te signaleren. Daarna werden de zaken vlot afgewerkt.

De faculteiten hadden 71 projecten ingediend, die werden gescreend en doorgesproken. De goedgekeurde projecten konden in november 1975 van start gaan, maar daar bleef het niet bij. De voortgang van het onderzoek werd door tussentijdse rapportages gecontroleerd; afschriften daarvan gingen naar het College van Bestuur dat eventueel – via de voorzitter van de Onderzoekscommissie – ingreep. Voorts werden in 1979, toen er in totaal 189 projecten gestart en 69 beëindigd waren, zowel de criteria en procedures als de resultaten geëvalueerd. Er werd precies nagegaan wat er aan verslagen, publicaties en dissertaties was uitgekomen. Een en ander leidde tot nieuwe spelregels: bij het indienen van aanvragen dienden de faculteiten mee te delen welk rendement de met behulp van de onderzoekspool eerder uitgevoerde projecten hadden opgeleverd; bij de verdeling van poolplaatsen moesten faculteiten die goed met de hun toegevoerde middelen gewoerd hadden extra beloond worden; als een publicatie of dissertatie na afronding van het project langer dan een half jaar op zich liet wachten, diende een voorlopig onderzoeksverslag te worden aangereikt; tussentijdse voortgangsrapportages moesten op de vastgestelde tijdstippen worden opgeleverd.

Als men het geheel overziet, kwam de instelling van de onderzoekspool neer op een centraal geleid opvoedingsproces op het terrein van onderzoek, dat gekenmerkt werd door een expliciete opstelling van voorafgaande condities, regelmatige controle gedurende het researchproces en eventueel nodige sancties na afloop daarvan. De onderzoekspool was geen fopspeen, maar een serieus instrument van universitaire zelfcorrectie en zelforganisatie!

7. PROGRAMMAFINANCIERING

De Universitaire Onderzoekscommissie had nog meer pijlen op haar boog. In het kader van het wetenschappelijk personeelsbeleid – waarover in paragraaf 9 en 10 – werd benadrukt dat de wetenschappelijke kwalificatie van de staf en aankomende jonge onderzoekers bevorderd moest worden door de ontwikkeling van onderzoeksprogramma's op vakgroepniveau. Dat zou de keuze van dissertatie-onderwerpen vergemakkelijken, de begeleiding ten goede komen en het bewustzijn wekken dat men gezamenlijk verantwoordelijk was voor het

²² Hierbij zij opgemerkt dat er in die jaren betrekkelijk uitvoerig werd genoteerd.

onderzoek van de individuele medewerkers. Naar aanleiding hiervan werd in april 1978 in de Werkgroep Beleidsprocedures voor het eerst gesproken over programmafinanciering (PF). Aan dit overleg namen zes hoogleraren deel: Dymanus en Vendrik van w&n, J.F.G. Slegers van Geneeskunde, O. Moorman van Kappen van Rechten, Nuchelmans van Letteren en H.C. de Wolf van Sociale Wetenschappen. Het College van Bestuur was vertegenwoordigd door zijn voorzitter, ir. W. van Lieshout, hetgeen de groep nog wat meer gewicht gaf. Doel was een beleid te ontwerpen waarmee het universitair onderzoek een eigen, van het onderwijs onafhankelijke wijze van bekostiging zou krijgen en waarin niet meer een som van losse projecten, maar een reeks van onderzoeken binnen een breder programma gefinancierd zou worden. Daarvan bestond aan de Nederlandse universiteiten geen voorbeeld, alhoewel met name aan de Rijksuniversiteit Leiden tendenties in die richting waren te bespeuren. Met Leiden werd dan ook in het voorjaar van 1979 contact gezocht. Ook het ministerie van o&w had niet stil gezeten. Nadat vanaf het begin van de jaren zeventig gediscussieerd was in de Gespreksgroep Universitair Onderzoek, kwam er in 1979 een stuk van het ministerie uit de bus: de Beleidsnota Universitair Onderzoek (BUOZ).

De BUOZ-nota bevatte de volgende kernpunten. Naast de tot nog toe gebruikelijke opslagfinanciering, waardoor de middelen voor onderzoek naar rato van het aantal studenten c.q. de onderwijstaak werden toegewezen, zou in de toekomst de research tevens een onafhankelijke wijze van bekostiging krijgen. De financiering zou zich richten op uitgewerkte onderzoeksprogramma's, die van tevoren landelijk op hun deugdelijkheid zouden worden beoordeeld, na een positief oordeel officiële erkenning van het ministerie zouden genieten en overeenkomstig de ingediende plannen uitgevoerd zouden worden. Na afloop zou een nieuwe evaluatie plaatsvinden, en wanneer deze positief zou uitvallen mocht men weer meedraaien in de volgende financieringsronde. Dit systeem werd aangeduid als voorwaardelijke financiering (VF).

Voor dit systeem, zo dacht men in Nijmegen, was veel te zeggen. Het onderzoek zou als grondfunctie van de universiteit financieel onafhankelijk worden van de andere, zich echter voortdurend wijzigende grondfunctie: het onderwijs aan een telkens weer fluctuerend studentenaantal. Voorts zou men op deze manier het kaf van het koren kunnen scheiden, goed onderzoek in stand kunnen houden en versterken. Verder zouden daardoor de effectiviteit en *efficiency* van het universitair onderzoek, de interuniversitaire samenwerking en de opbouw van een wetenschappelijk kader voor jonge aankomende medewerkers kunnen worden bevorderd. Dat in tijden van sparen en bezuinigen de besteding van belastinggelden zichtbaar zou worden was een verder voordeel. Wat de Nijmegenaren echter uitermate stoorde waren de externe landelijke beoordeling van de onderzoeksprogramma's en "dat huishoudboekje van de minister". De VF, zo vond men, gaf de overheid veel te veel invloed op het universitaire onderzoek ten koste van de autonomie van de

instellingen, en als de plannen allemaal doorgingen – wat men eigenlijk niet kon geloven – zouden ze een uitdijen van de Haagse bureaucratie ten gevolge hebben. Dus voelde men zich gedrongen een ‘tegenbod’ te doen, dit te meer daar ook velen aan andere universiteiten niet verwachtten dat Den Haag het met zijn verfoeilijk centralisme zou halen.

Het Nijmeegse plan van de PF vond begin 1980 zijn neerslag in de nota *Programmafinanciering, een instrument van een onderzoekbeleid*.²³ De programmafinanciering werd daarin omschreven als “financiering over een langere periode (vijf à tien jaar) van een samenhangend en duurzaam geheel van onderzoeksactiviteiten op basis van speciale criteria en via een speciale procedure van beoordeling”. De omvang van de onderzoeksactiviteiten werd vastgesteld op tenminste 2000 uur op jaarbasis, zijnde de onderzoekscapaciteit van twee à vier stafleden, dus van betrekkelijk kleine maar wél formeel geïnstitutionaliseerde werkverbanden.

Daarnaast werden er tien speciale criteria opgevoerd: aansluiting op eerder gedaan onderzoek, de omvang van reeds verkregen subsidies van binnen en buiten de universiteit, de wetenschappelijke productie in de vorm van dissertaties, publicaties in vaktijdschriften, congrespapers, wetenschappelijke voordrachten e.d., de plaats die het uit te voeren programma nationaal innam, de gerichtheid op maatschappelijke problemen en de relatie met het onderwijs. De speciale beoordeling zou om de twee à vier jaar plaatsvinden, vakmatig op facultair en marginaal op centraal niveau. Een negatieve evaluatie zou onttrekking van de middelen en toewijzing daarvan aan andere, positief beoordeelde programma’s tot gevolg hebben.

Zaak was nu deze nota aan de goegemeente te ‘verkopen’, en dus werd er opnieuw een onderzoekspedagogische campagne van bovenaf ingezet. Een krachtige delegatie van de Universitaire Onderzoekscommissie onder leiding van Van Lieshout en vanaf september 1980 Vendrik, ging onderhandelen met delegaties van de faculteiten.²⁴ De gesprekken namen het grootste deel van het jaar in beslag en gingen gepaard met diverse herziene versies van de nota *Programmafinanciering*. Tenslotte stuurde het College van Bestuur de novemberversie naar de faculteiten voor officieel commentaar. Daarin waren enige concessies gedaan, met name ten aanzien van kleinschalig onderzoek en de reallocatie van middelen. De reacties van de faculteiten, begin 1981, zijn gemakkelijk op een schaal te plaatsen: de Centrale Interfaculteit, Rechten, Letteren en Theologie stelden zich afwijzend of nogal afhoudend op, w&n en

²³ *Programmafinanciering, een instrument van een onderzoekbeleid*, 8 februari 1980.

²⁴ Er zij aan herinnerd dat de Universitaire Onderzoekscommissie hoofdzakelijk bezet was met hoogleraren. Op 1 september 1980 was de samenstelling als volgt: twee hoogleraren-leden van het College van Bestuur — Vendrik en P.G.A.B. Wijdeveld —, voorts acht decanen, vier door de Universiteitsraad aangewezen deskundige hoogleraren, twee wetenschappelijke medewerkers en twee studenten.

Geneskunde sloegen een opvallend positieve toon aan, Sociale Wetenschappen en Geografie namen een middenpositie in. Het is interessant van de afzonderlijke facultaire reacties kennis te nemen.

De filosofen kwamen met een veto, omdat ze van de hele PF niet gediend waren. Wijsgerig onderzoek is heel wat anders dan bèta- of gammaresearch; in de filosofie komt het aan op de creativiteit van de individu en met collectieve plannen bereikt men precies het tegendeel van hetgeen men nastreeft. Die planning dooft het wetenschappelijk vuur en werkt repressief op de belangstelling van de persoon. Bovendien heeft de PF een funeste uitwerking op de collegiale verhoudingen. Het werkklimaat wordt er aanzienlijk door verslechterd, de concurrentie steekt de kop op en medewerkers gaan elkaar vliegen afvangen. Bij de filosofen is het onderzoek trouwens eng verweven met het onderwijs; de PF rukt die twee functies uit elkaar en scheidt onderwijs en onderzoek. De Centrale Interfaculteit wenst daarom voorlopig niet mee te doen: “vooralsnog zien we er geen heil in” (brief van 30 januari). Wel beloofde men de aangelegenheid in de loop van de tijd zorgvuldig te bestuderen en te bekijken wat er eventueel in de toekomst in de PF zou kunnen worden opgenomen.

Ook Rechten was – blijkens brieven van 3 en 4 februari – weinig geporteerd voor de PF. Volgens een bijgevoegd rapport *Analyse van wetenschapsbeoefening in de juridische faculteit Nijmegen* is de jurist aangewezen op het volgen en begeleiden van de actuele, sterk wisselende juridische praktijk. Daarom is verreweg het grootste gedeelte van de onderzoeksactiviteiten op straffe van verstarring niet onder te brengen in een planning op langere termijn. Een uitzondering zou men kunnen maken voor vakken als criminologie of forensische psychiatrie, maar die nemen in de faculteit een betrekkelijk geringe plaats in. Men mag het model van de bèta- en gammawetenschappen niet aan de juristen opdringen en financiële haar onderzoek zoals gebruikelijk: per opslag op de onderwijstaak.

Letteren liet een wat ander geluid horen (brief van 9 februari). Hier zou, meende de faculteit, de PF een groot probleem worden, omdat er zoveel kleine eenheden in de faculteit werken die onmogelijk grote programma's kunnen uitdokteren en uitvoeren. Er moet dus plaats blijven voor eenmansondernemingen. Bovendien verbiedt onderzoek in de letterkunde of de kunstgeschiedenis de verwaarlozing van het esthetisch gevoel van het individu dat onderzoek doet. Daarvan afgezien weet men veelal van te voren niet in welke richting de geëntameerde research de onderzoeker zal sturen. Letteren was dus niet bepaald enthousiast, maar wees deelname niet af, integendeel, de faculteit zou de toe te delen onderzoekruimte invullen.

Ook Theologie ging in het algemeen accoord (brief van 19 januari), hoewel het erop lijkt dat men het toch niet zo zag zitten. Theologische reflectie is studeerkamerwerk en de vruchtbaarheid van deze bezinning is sterk afhankelijk van de inspiratie van het individu.

Onderzoek in het bacteriologisch laboratorium van het Instituut voor Gezondheidsleer. Materiaal afkomstig van patiënten uit het Sint Radboudziekenhuis wordt onderzocht op pathogene bacteriën.

Geografie en Sociale Wetenschappen, die op 11 respectievelijk 13 februari reageerden, gingen in hoofdlijnen accoord met de plannen en beperkten zich tot het stellen van enige detailvragen.

Geneeskunde achtte de kritiek van Nijmegen op de BUOZ-nota veel te ongenueanceerd: zo kan men niet tegen het ministerie te velde trekken. Het 'tegenbod' van de PF heeft niet veel zin, aldus deze faculteit op 18 februari: de VF komt er toch. Beter is het daar maar meteen op in te spelen.

W&N was in zijn brief van 11 februari uitvoeriger. De grondgedachte van de PF was in orde, maar de kritiek op de BUOZ-nota vond de faculteit te weinig gedifferentieerd. Bij de natuurwetenschappen wordt er namelijk al lang landelijk beoordeeld en bepaald niet zonder succes. Bij duur natuurwetenschappelijk onderzoek is 'centralisme' niet te vermijden. Men moet er wel voorzichtig mee zijn; centraliserende maatregelen zijn niet meer omkeerbaar. De KUN dient door te gaan met een eigen programmafinanciering, oordeelde de faculteit; de realisering van de BUOZ-nota zou wel op zich laten wachten. In ieder geval moet ervoor gezorgd worden dat de PF te zijner tijd in de VF zou kunnen worden ingepast. W&N vond de concessie, dat bij een negatieve evaluatie van een programma na de eerste ronde de stok van de reallocatie der middelen nog

niet meteen gehanteerd zou worden, aanvaardbaar, maar dat mag geen gewoonte worden: faculteiten met kwalitatief beter onderzoek hebben recht op meer middelen.

Eind februari 1981 was het duidelijk dat de voorstellen genoeg ondersteuning hadden om met de verwezenlijking ervan te beginnen. Op basis van de PF-nota van november 1980 en het nog concretere vervolg daarop van april 1981 besloot de Universiteitsraad het nieuwe systeem in te voeren. Het College van Bestuur verzocht de faculteiten in mei om hun programma's ter beoordeling in te sturen, inclusief de voorstellen van die kleine eenheden, die met de beste wil van de wereld geen 2000 maar wel minstens 1000 uur op jaarbasis bijeen konden schrapen. De PF zou in fasen ingevoerd worden; de eerste ronde omvatte 100 van de in totaal 600 arbeidsjaren van de universiteit. De verdeling van die 100 jaren viel uiteindelijk als volgt uit: Theologie 4, Centrale Interfaculteit 2, Letteren 17, Rechten 7, Geografie 5, Sociale Wetenschappen 27, W&N 22 en Geneeskunde 16 arbeidsjaren.

Het slot van het verhaal is gauw verteld. De KUN zette het eenmaal begonnen werk onverdroten door. Over de ervaringen bij de eerste en tweede ronde werd begin mei 1982 gerapporteerd. Dezelfde maand nog ontving het College van Bestuur de beleidsnotitie *Voormaardelijke Financiering* van het ministerie met de mededeling, dat de VF per 1 januari 1983 zou worden ingevoerd en dat de onderzoeksprogramma's vóór 1 oktober 1982 ter beoordeling moesten worden ingediend. Daarmee begon een nieuw kapittel.

8. HET BENOEMINGSBELEID

Wie de wetenschapsbeoefening en het wetenschappelijk onderzoek wil verbeteren, zal op de eerste plaats aandacht geven aan degenen die daarbij het voortouw moeten nemen: de hoogleraren en lectoren. Van hen mag worden verwacht dat zij op overtreffende wijze aan de normen voldoen die zij hun medewerkers opleggen. En waar gestreefd wordt naar verbetering van het universitaire onderzoek, een grotere zichtbaarheid en vruchtbaarheid daarvan, ligt het voor de hand dat er een groeiende zorgvuldigheid wordt betracht bij de recruiting van de hooggeleerde vóórgangers. Anders gezegd: het verwetenschappelijkingsproces aan de KUN in de formatieve periode 1960-1980 zou zijn uitdrukking moeten vinden in een scherpere selectie van degenen die dat proces primair moeten gaan dragen.

Om enig zicht op de ontwikkeling van dit selectieproces te krijgen hebben we in eerste instantie de gang van zaken rond de 89 benoemingsprocedures in de faculteit der Sociale Wetenschappen uit de jaren 1960-1979 onder de loep genomen, de meetbare gegevens in tabel 1.7 bijeengezet en van commentaar voorzien. Vervolgens hebben we bij de bureaus en enige leden van de faculteit der Letteren en die der Natuurwetenschappen aanvullende informatie verza-

TABEL I. 7.

Benoemingen en bevorderingen van hoogleraren en lectoren in de faculteit der Sociale Wetenschappen 1960-1971 en 1971-1979

43

	1960-71	1971-79
aantal procedures	55	34
met rapport commissie	41	30
zonder rapport commissie	14	4
gemiddeld aantal bladzijden rapport	2,5	4,65
publicatiecriteria: vervuld	28	32
niet vervuld	23	2
onbekend	4	-
gemiddeld aantal bladzijden discussie		2,13
interne kandidaten	33	13
externe kandidaten	22	21
uitslag stemming: unaniem vóór		5
grote meerderheid vóór	50	18
(hard) omstreden	5	11
bladzijden rapport: alleen tekst (zonder curriculum vitae en zonder lijst van publicaties e.d.)		
publicatiecriteria: zoals vastgesteld op vergadering d.d. 22.4.71		
bladzijden discussie: aantal bladzijden in notulen van de faculteits(raad)vergadering		

meld om te zien of hun gegevens het beeld van Sociale Wetenschappen bevestigen, eventueel differentiëren of daarvan afwijken.²⁵

Bij de sociale wetenschappers gingen benoemingsprocedures in de jaren zestig – evenals in de jaren vijftig – veelal samen met de aanvraag van nieuwe leerstoelen. Algemene en veel omvattende leeropdrachten werden opgesplitst en men keek daarbij tegelijkertijd of men een eventuele nieuwe leerstoel ook kon bezetten. Men had dus niet zelden een gegadigde achter de hand. Het mechanisme werkte ook wel eens in omgekeerde richting: men wenste een capabele, op een bepaald gebied gespecialiseerde medewerker niet te verliezen of een verdienstelijke en loyale vakgenoot te honoreren, en vroeg dus maar een nieuwe leerstoel aan. In beide gevallen resulteerden de activiteiten in een brief aan

²⁵ Aanvullende informatie gaven J. Bots (Letteren), A. Dymanus (W&N) en J. Steggerda (W&N). De gegevens uit de archieven van beide faculteiten waren niet zo kwantificeerbaar dat er een precieze vergelijking met Sociale Wetenschappen mogelijk was.

het College van Curatoren met het verzoek de instelling van leerstoel x bij het ministerie te bepleiten en daarop persoon y te benoemen.

44

Het initiatief van een dergelijke operatie lag gewoonlijk bij de hoogleraar die als directeur een instituut van een studierichting leidde. Hij stelde tevens de voorbereidingscommissie voor, met dien verstande dat hij bij de bevordering van een lector tot hoogleraar in een betrekkelijk groot aantal gevallen zo'n commissie niet nodig vond. De benoemingscommissie bracht een rapport uit dat in de vergadering van de (sub)faculteit werd voorgelezen.²⁶ Het rondsturen van een *curriculum vitae* en een lijst van wetenschappelijke publicaties van de betrokkene, laat staan van het eigenlijke rapport, was tot ver in de jaren zestig bij deze faculteit niet gebruikelijk; men stond op absolute vertrouwelijkheid.

Die rapporten waren meestal niet erg interessant, want een diepgaande wetenschappelijke evaluatie van de kandidaten vond gewoonlijk niet plaats. De commissie beperkte zich er veelal toe te onderstrepen dat de gewenste kandidaat in Nederland wetenschappelijk en maatschappelijk aanzien genoot, dat hij vertrouwd was met het wetenschapsgebied en het beroepsveld van de leeropdracht, dat hij een goed spreker was, bestuurlijke ervaring had opgedaan, een versterking van het hooglerarencorps betekende en bij de staf goed lag. Van interne kandidaten werden vlijt, nauwgezetheid, toewijding en trouw geprezen. Bij bevordering gold nogal eens het motief dat de collega's in hetzelfde vak aan andere universiteiten ook hoogleraar waren en dat men op voet van gelijkheid met elkaar moest kunnen omgaan. Af en toe stelde de commissie vierkant dat er eenvoudig geen alternatief was, dat de kandidaat een belofte voor de toekomst inhield en de faculteit hem dus maar krediet moest geven. Kortom, afgezien van enige vaagheden over het wetenschappelijk kaliber van de voorgestelde kandidaat argumenteerde een voorbereidingscommissie meestal met secundaire en externe criteria.

Over de publicatielijsten kunnen we kort zijn. Vele kandidaten hadden hun kwaliteiten niet zwart op wit bewezen en voldeden niet aan de eisen die de faculteit in april 1971, kort voor de democratisering, opstelde: een promotie en zes (bij hoogleraren) of vier (bij lectoren) bijdragen in vakwetenschappelijke tijdschriften met een *board of reviewers*. 23 van de 55 benoemings- of bevorderingsvoorstellen, zo leert tabel 1.7, zouden na genoemde datum in de faculteit op formeel gelegitimeerde tegenstand zijn gestoten. In de faculteitsvergaderingen werd over die voorstellen niet lang gesproken, laat staan gedebatteerd; men ging op het oordeel van de commissie af. Voor de beraadslagingen in de drie subfaculteiten – Psychologie, Opvoedkunde en Sociaal-culturele Wetenschappen – geldt hetzelfde, zoals de notulen van de desbetreffende zittingen

²⁶ Het hier gezegde geldt ook voor de twee Vaste Commissies voor respectievelijk Psychologie/Opvoedkunde en Sociologie/Antropologie, die aan de oprichting van de faculteit in 1964 voorafgingen.

uitwijzen. Er werd gewoonlijk niet gestemd; als regel liet men het benoemings- of bevorderingsvoorstel eenvoudig passeren, al werd er wel eens gebromd dat de nieuwe collega wat meer zou moeten publiceren. In het bijzonder werd bezwaar gemaakt als de kandidaat nog niet gepromoveerd was. De faculteit was op dit punt echter wat ambivalent. Enerzijds wenste zij dat de te benoemen hoogleraar of lector de promotie achter de rug had; anderzijds wilde zij zich niet strikt aan deze spelregel houden. Toen bijvoorbeeld de bèta-faculteiten in 1967 enigszins kritisch de vraag stelden hoe de andere faculteiten daarover dachten, antwoordde de faculteit der Sociale Wetenschappen dat niet de promotie maar de geschiktheid van de kandidaat het voornaamste criterium was, omdat de sociale wetenschappen in de opbouwfase verkeerden en het toch al zo moeilijk was leerstoelen adequaat te bezetten. Zij had eraan toe kunnen voegen dat ze zich op dit punt aan de landelijke mores hield. De adviezen die van de zusterfaculteiten verkregen werden bevatten namelijk zeer vaak namen van niet-gepromoveerden.

In de tweede helft van de jaren zestig begon het klimaat aanmerkelijk te veranderen. Naar aanleiding van kritische opmerkingen van collega's in den lande – die overigens zeldzaam waren – achtte men het in de herfst van 1967 nodig één kandidaat uitvoerig te screenen op de volledigheid van zijn vak-kennis, en dit werd in de periode 1968–1971 steeds meer gepraktiseerd. Dientengevolge werden de benoemingsrapporten langer en bereikten voor het hele tijdvak 1960–1971 dan toch nog een gemiddelde van 2,5 bladzijden tekst (dus zonder *curriculum vitae* en de lijst van publicaties mee te rekenen). Om precies te zijn: in de hele periode vond in 14 van de 55 gevallen een meer of minder diepgaande wetenschappelijke evaluatie plaats, en dit gebeurde bijna uitsluitend in de laatste jaren van de 'oude', dat wil zeggen de nog niet gedemocratiseerde faculteit. Ter voorbereiding van de discussie werden *curricula* en publicatielijsten van de betrokkene rondgedeeld en in een enkel geval kon ieder faculteitslid over een exemplaar van het hele rapport beschikken. Het advies van de zusterfaculteiten had evenwel weinig gewicht, want zij antwoordden op een verzoek om een oordeel doorgaans met een "geen bezwaar" of een "met instemming begroet"; men wilde elkaar blijkbaar zo min mogelijk voor de voeten lopen.

Deze ontwikkelingen resulteerden in een officiële regeling van de procedures. Mede onder druk van de jongere lectoren en hoogleraren werd in oktober 1970 een commissie ingesteld – J.J. Dumont, H. Hoefnagels en J.M.H. Vossen – die vijf maanden later een rapport op tafel legde. De drie heren, vooral de twee lectoren, Dumont en Vossen, hadden de zaak flink aangepakt. Benoemingen van hoogleraren en lectoren, aldus het rapport, zijn een "zaak van het allergrootste gewicht", ze hebben een "draagwijdte van meerdere decennia" en leggen een "zware verantwoordelijkheid" op de schouders van degenen die aan de besluitvorming deelnemen. Bovendien zijn er persoonlijke aspecten: kandidaten mogen een rechtvaardige en correcte behandeling verlangen; zij

zetten tenslotte hun reputatie en hun persoonlijk geluk op het spel. Het rapport stond geheel in het teken van het prestatiebeginsel, en de prestatie moest primair geleverd worden op het terrein van de wetenschapsbeoefening, in het bijzonder door creatief onderzoek van fundamentele of toegepaste aard. Dit immers heeft consequenties voor het onderwijs, de werksituatie en het wetenschapsbeleid van de faculteit. Het essentiële criterium daarvoor, aldus het rapport, bestaat in de wetenschappelijke kwaliteit, bewezen door een dissertatie, een boek over het vakgebied en zes artikelen in een vakwetenschappelijk tijdschrift met een *board of reviewers* (voor hoogleraren) respectievelijk een dissertatie met vier artikelen (voor lectoren). Dit is een zogenaamd ‘sluiscriterium’, een *conditio sine qua non*. Op deze regel is één uitzondering die gedacht was voor benoemingen in de klinische sfeer: heeft de kandidaat te weinig publicaties maar zijn de leden van de faculteit unaniem de overtuiging toegedaan dat de wetenschappelijke kwaliteit desondanks wel degelijk voorhanden is, dan mag hij als benoembaar worden beschouwd. Is de sluis gepasseerd, dan wordt naar ‘additionele criteria’ gekeken: de omvang van de lijst van publicaties, didactische begaafdheid, organisatietalent en speciale wensen. Tevens moet gelet worden op “hechte samenwerking met andere hoogleraren en lectoren van de sectie en faculteit”! Uiteraard werd nog een positief oordeel van de zusterfaculteiten geëist, maar de commissie wenste niet over één nacht ijs te gaan en speelde met de gedachte die zusterfaculteiten een vragenlijst ter beantwoording voor te leggen. Tenslotte werden voorschriften voor de te volgen procedure voorgesteld en er werd gestipuleerd dat alle leden van de faculteit veertien dagen vóór de vergadering het benoemingsvoorstel krijgen toegestuurd, waarin onder tien kopjes verslag van zaken wordt gedaan.

De faculteit beraadslaagde in april 1971 over deze aangelegenheid. Blijkens de notulen was het een uitvoerige discussie. Tegenstand kwam vooral van de oudere professoren. Toch werd het rapport aanvaard, zij het met enkele correcties: bij de kandidaat-hoogleraar liet men het leerboek over het vakgebied vallen; bij de uitzonderingsregel werd ‘faculteit’ vervangen door ‘subfaculteit/sectie’, en de idee van het ‘verhoor’ van de zusterfaculteiten via een vragenlijst vond men toch wel wat te veel van het goede. Het rapport ging een grootse toekomst tegemoet: op het eind van de jaren zeventig was het uitgegroeid tot een regelrecht draaiboek!

De formalisering en verscherping van de benoemings- en bevorderingsprocedure wordt in tabel 1.7 zichtbaar in de kolom voor de periode 1971-1979, dit is de periode van de ‘nieuwe’, gedemocratiseerde faculteit. De vier gevallen waarin een bevordering zonder rapport plaatsvond, waren nog een erfenis uit de ‘oude’ faculteit. De gemiddelde omvang van de commissierapporten was uitgedijd tot 4,65 bladzijden tekst, welke toename zich vooral in de tweede helft van de jaren zeventig voordeed: 5,41 bladzijden voor 1976-1979 tegen 3,65 bladzijden voor 1971-1975. Ook de discussies in de nieuwe faculteit waren veel uitvoeriger. Ze besloegen gemiddeld 2,13 pagina’s van de notulen,

met een spreiding van 0,3 tot 7,5 pagina's. De lange discussies – dit zij onderstreept – waren slechts ten dele het gevolg van ideologische tegenstellingen in de raad; voor het grootste deel gingen ze over de wetenschappelijke kwalificatie van de voorgedragene, in het bijzonder over zijn of haar onderzoekscapaciteiten, en de herkomst uit de 'juiste' of 'verkeerde' discipline, soms ook wel over de didactische vaardigheden. Een en ander drukte zich in de stemverhoudingen uit. Was in de oude faculteit zo'n 10 procent van de benoemingsvoorstellen echt omstreden, in de nieuwe faculteit gold dat voor éénderde.

Uit dit alles kan men een ferme conclusie trekken. De formalisering en verscherping van de selectieprocedure bij de benoeming en bevordering van hoogleraren en lectoren wijzen op een wetenschappelijk professionaliseringsproces in de faculteit der Sociale Wetenschappen. De basis van de beoordeling van kandidaten voor leeropdrachten werd verlegd van meer externe en secundaire naar meer interne en primaire criteria, die als 'sluizen' gingen functioneren. Een sprekend detail is dat leden van benoemingscommissies sinds het einde van de jaren zestig gedwongen werden de wetenschappelijke producten van sollicitanten en kandidaten te lezen dan wel door te worstelen om hun keuze ten overstaan van de faculteit te kunnen verdedigen.

Met dit alles wil niet gezegd zijn dat in vroeger dagen niet zorgvuldig werd geselecteerd of dat er veel kandidaten werden benoemd die, gezien hun betrekkelijk geringe aantal wetenschappelijke publicaties, beneden de maat waren. Een andere gevolgtrekking ligt meer of althans evenzeer voor de hand: in de loop van de jaren zestig en zeventig onderging de figuur van de hoogleraar of lector een gedaanteverandering. Vroeger droeg het hooglerarenkorps tot op zekere hoogte het karakter van een *Honoratiorengesellschaft*. Professoren kwamen uit de gegoede burgerstand, beschikten over de 'juiste' relaties, hadden gelegenheid veel informatie te verzamelen, beschikten over enig leiderstalent en een brede algemene vorming, terwijl zij tevens overzicht over hun, toen nog niet al te zeer ontwikkeld, wetenschapsgebied demonstreerden. Dat garandeerde aanzien, ook aan de universiteit en haar selecterende gremia. In de jaren zestig begon dat profiel te veranderen. De top van het wetenschappelijk korps ging aan de Nijmeegse faculteit een groep vaklieden vormen wier reputatie primair steunde op zichtbare en meetbare wetenschappelijke prestaties die bij collega's een bepaalde waardering genoten.

Gaan we nu over naar de faculteit der Letteren. Hier waren de hoogleraren tot ver in de jaren zestig in twee kampen verdeeld: degenen die zich toelegden op serieuze wetenschapsbeoefening en de zogenaamde 'Bourgondiërs', die vooral belangstelling hadden voor literatuur en de daarbij behorende gezellige entourage. De spanningen tussen deze twee groepen kwamen onder andere bij benoemingen aan het licht. Letten de eerstgenoemden bij het zoeken naar kandidaten voor een leerstoel primair op de wetenschappelijke kwaliteiten van de betrokkenen, de laatstgenoemden waren er op uit geestverwanten te coöperen. Nog tegen het einde van de jaren zestig maakten enige hoogleraren hun

De professoren-wandelclub 'De Voghel Struys' op pad. Van links naar rechts behalve de drie bosarbeiders: prof.dr. J.J.P. van Boxtel, prof.dr. H.J.G. Wyers, prof.dr. P.B. Wessels, prof.mr. B.H.D. Hermesdorf, prof.dr. L.J. Rogier en prof.dr. H.H. Jansen.

verontrusting over deze gang van zaken aan de curatoren kenbaar, waarbij zij dat coöpteren toeschreven aan de verwerpelijke invloed van de literaire en journalistieke kringen waarin de 'Bourgondiërs' verkeerden. Adviezen van de zusterfaculteiten werden eenvoudig in de wind geslagen; de voorkeur werd gegeven aan artistieke broeders. Deze manier van selecteren werd gelegitimeerd met een vracht aan emoties en vooroordelen.

Hierin kwam pas verandering vanaf 1969, na invoering van het democratisch experiment in de faculteit. Vanaf dat moment werden benoemingscommissies gemengd samengesteld, dus met vertegenwoordiging van wetenschappelijke medewerkers en studenten. Er werden advertenties geplaatst in binnen- en buitenlandse kranten, en uiteindelijk werd een inzichtelijk rapport voor de faculteitsraad opgesteld. Meningsverschillen werden nu in de benoemingscommissie uitgevochten; de faculteitsraad nam de adviezen van de commissie gewoonlijk zonder veel discussie over en vermeed kredietbenoemingen.

Dit beeld wordt door de cijfers bevestigd. In de periode 1960-1971, die van de officiële 'oude' faculteit, en in de periode 1971-1979, die van de officiële 'nieuwe' faculteit, vonden respectievelijk 34 en 30 procedures plaats voor

Eindpunt van de wandeling. Van links naar rechts prof.mr. S.F.L. baron van Wijnbergen, prof.dr. L.J. Rogier en prof.dr. W.J.M.A. Asselbergs.

benoemingen en bevorderingen van kandidaten voor een professoraat of lectoraat in de taal- en letterkunde of geschiedenis. Als we voor het gemak, zij het wat willekeurig, voor een benoeming tot hoogleraar een promotie en zes bijdragen in wetenschappelijke tijdschriften eisen en voor een benoeming tot lector een promotie en vier bijdragen, dan blijkt dat in de jaren zestig slechts 56 procent van de benoemden aan deze eisen voldeed, tegen 83 procent in de jaren zeventig. Bovendien werden in de eerste periode meer bezwaren tegen twijfelachtige benoemingsvoorstellen ingebracht dan in de tweede. In de jaren zestig stonden 8 omstreden besluiten tegenover 23 beslissingen die door de faculteit unaniem of met grote meerderheid waren genomen, in de jaren zeventig 3 tegenover 25. In 1960-1971 werden vijf niet-gepromoveerden tot hoogleraar of lector benoemd, in 1971-1979 slechts één.

W&N pakte de zaken vanaf het begin vrij grondig aan. Ondanks alle veranderingen die in de loop van de jaren 1960-1980 hadden plaatsgevonden bleef een aantal belangrijke elementen behouden. Bij de op- en uitbouw van hun faculteit gaven de wis- en natuurkundigen steeds “de hoogste prioriteit aan de wetenschappelijke kwalificatie van de kandidaat als onderzoeker”. Pas in later jaren werd de onderwijservaring van de betrokkene in de afweging meegenomen, maar het bleef een element van ondergeschikt belang. De benoemingscommissie ging altijd op zoek in binnen- en buitenland, en trachtte op allerlei manieren aan informatie te komen: door mondelinge en schriftelijke contacten, bezoeken en raadpleging van deskundigen. Zij lieten gegadigden voordrachten houden en lazen hun publicaties. De faculteit gaf de voorkeur aan externe kandidaten. Na het opstellen van een profiel – in latere jaren – werd de

faculteit(sraad) een lijst met twee of drie namen voorgelegd. Er vond dan een eerste discussie plaats, gevolgd door een onderhoud van de benoemingscommissie met het faculteitsbestuur. In een tweede etappe voerde de commissie gesprekken met de kandidaten en bepaalde ze haar keuze tot één persoon. De faculteit weigerde steevast het universitaire bestuur meerdere kandidaten voor te stellen; zij wenste de beslissing in eigen hand te houden. Deze viel in de tweede en laatste discussie in de faculteit(sraad) aan de hand van een *curriculum vitae* en een publicatielijst. Procedurewijzigingen in de periode 1971-1979 betroffen alleen de vorm: door de nieuwe voorschriften werd de gang van zaken voor iedereen doorzichtiger.

De 52 procedures in de eerste en 38 in de tweede periode kunnen het bovenstaande illustreren. Inderdaad lag het accent gedurende het hele tijdvak 1960-1980 op de benoeming van externe kandidaten. Rekening houdend met de bevorderingen was de verhouding intern-extern ongeveer 1:2. Niet-gepromoveerden maakten in beide periodes bijna geen kans: er vonden telkens niet meer dan twee benoemingen van doctorandi plaats. Ook het aantal personen dat ondanks een geringe wetenschappelijke productie werd aangetrokken was miniem. Naar schatting beantwoordde meer dan 90 procent van de betrokkenen zowel vóór als na 1971 aan de normen van de faculteit.

Uit het voorgaande kunnen drie conclusies worden getrokken. Ten eerste opereerde W&N bij het verlenen van leeropdrachten in de faculteit gedurende de gehele formatieve periode het meest volgens professionele, wetenschappelijke spelregels. Ten tweede vertoonde deze faculteit weliswaar ontwikkelingen, maar deze betroffen hoofdzakelijk de vorm in het kader van de democratisering. Ten derde: bij de twee andere faculteiten, Letteren en Sociale Wetenschappen, deed zich bij het bezetten van de leerstoelen pas in de overgang van de jaren zestig naar de jaren zeventig een omslag voor in de richting van een sterkere verwetenschappelijking.

Een voorgevoel van deze ontwikkeling had reeds een uitgesproken geesteswetenschapper als W.J.M.A. Asselbergs, toen hij na een jaar rectoraatservaring in zijn overdrachtsrede op 20 september 1965 stelde: "Een universiteit wordt vandaag niet meer bestuurd door universele geleerden. Ze bestaat voort door het onderlinge overleg van bekwame vakspecialisten, die elkaar in dit opzicht eerbiedigen, maar feitelijk elkaar niet al te best begrijpen".²⁷

9. KWALIFICEREN EN PROMOVEREN

Ofschoon een op hoog niveau opererend hooglerarencorps van wezenlijk belang is voor de ontwikkeling van de wetenschapsbeoefening, is de kwaliteit van de wetenschappelijke medewerkers eveneens van het allergrootste ge-

²⁷ *Jaarboek*, 1964-1965, p. 30.

wicht. Ook daar moest aandacht aan worden besteed en ook in dit opzicht voltrok zich in de periode 1960–1980 een tamelijk radicale omslag. Twee factoren bevorderden de ontwikkeling. Enerzijds groeide het aantal medewerkers, zodat het onderwijs en het onderzoek van de faculteiten in toenemende mate ook en vooral door hen gedragen werden. Anderzijds stagneerde die aanwas na verloop van tijd, zodat men door kwaliteitsverhoging moest zien te bereiken wat langs puur kwantitatieve weg niet meer mogelijk was.

In het centrum van de wetenschappelijke kwalificatie stond de promotie. De werkzaamheden voor het proefschrift werden beschouwd als het sluitstuk van het academisch opleidingsproces waarin de medewerker leerde zelfstandig wetenschappelijk onderzoek te verrichten. De dissertatie gold als het meesterstuk waarmee een staflid bewees dat hij of zij het handwerk daadwerkelijk had geleerd en het vak beheerste. De zorg voor dit sluitstuk van de opleiding, zo was de *communis opinio* onder hoogleraren, mocht zich niet beperken tot de ‘zittende’ stafleden, maar moest zich uitstrekken tot de medewerkers van morgen. Zaak was voor de toekomst een reservoir van vaklieden te creëren waaruit geput kon worden, door de universiteit zelf en door allerlei andere instanties. Vraag is in welke mate de KUN zich in de jaren 1960–1980 van deze opgave bewust werd en hoe zij trachtte zich van deze taak te kwijten.

Gaan we even terug naar de jaren vijftig. Een blik in de studiegidsen van de KUN uit die tijd leert dat de opgeworpen vraag toentertijd niet aan de orde was. Men kwam in de Nijmeegse faculteiten nauwelijks wetenschappelijke medewerkers tegen. In de alfafaculteiten waren – met voorbijgaan aan privaatsdocenten – zegge en schrijve elf medewerkers of assistenten van wie er drie gepromoveerd waren. Bij Sociale Wetenschappen trof men er negen aan, allen niet gepromoveerd, en bij Geneeskunde werd melding gemaakt van drie docenten – van wie één gepromoveerd – en drieënvijftig medewerkers, dit is drie per afdeling of laboratorium. De getallen betreffen het studiejaar 1955–1956. De faculteit W&N bestond nog niet. De medewerkers in de alfa- en gammasector traden meestal op als repetitor, gaven routine-onderwijs, bijvoorbeeld in de statistiek, of verrichtten voornamelijk hand- en spandiensten voor de hoogleraar. Over de promotie maakten zij zich geen zorgen; dat was een hoog ideaal, een doel in de min of meer verre toekomst.

Tien jaar later zag het beeld er heel anders uit. Vanaf het begin van de jaren zestig vond een explosie van het aantal medewerkers plaats, hetgeen uitliep op een verzwakking van het hooglerarenregime. In het studiejaar 1965–1966, aldus tabel 1.8,²⁸ waren alleen Theologie, Filosofie en Rechten nog echte pro-

²⁸ Voor de samenstelling van tabel 1.8 en 1.9 is geput uit studiegidsen. Bij Theologie werden de in die faculteit werkzame sociale wetenschappers bij hun eigen faculteit geteld. Bij Wijsbegeerte zijn ook de buiten de Centrale Interfaculteit werkzame filosofen inbegrepen. Bij Sociale Wetenschappen werden de assistenten meegeteld; bij Geneeskunde werden de assistent-artsen buiten beschouwing gelaten.

TABEL 1.8.

Wetenschappelijk personeel naar faculteit en rang 1965-1966 en 1975-1976

52

	tot.	1965-1966			tot.	1975-1976		
		hl	wm	%		hl	wm	%
Theologie	24	19	5	21	40	20	20	50
Wijsbegeerte	8	7	1	13	36	10	26	72
Letteren	63	24	39	65	135	40	95	70
Rechten	25	18	7	28	72	23	49	68
Geografie	7	2	5	71	31	5	26	84
Sociale Wetensch.	99	20	79	80	265	41	224	85
W&N	119	27	92	77	238	53	185	79
Geneeskunde	170	35	135	79	498	77	421	85
totaal	515	152	363	70	1315	269	1046	80

hl = hoogleraren en lectoren

wm = wetenschappelijke medewerkers

fessorenfaculteiten; in de andere vormen de wetenschappelijke medewerkers een duidelijke of zelfs overgrote meerderheid. Weer tien jaar later, in het studiejaar 1975-1976, gold dit ook voor Rechten en Filosofie; alleen bij de theologen waren de verhoudingen nog *fifty-fifty*.

Wat de promotie betreft was er aan de KUN tot het jaar 1976 geen eenvoudige en duidelijke lijn te bekennen. Iedere faculteit ging bij het wetenschappelijk stafbeleid te werk zoals het haar uitkwam, en dat betekende vaak een non-beleid. Maar er waren uitzonderingen. W&N voerde vanaf het begin van haar bestaan (1957) een zogenaamd doorstroombeleid. Afgestudeerden werden doorgaans op basis van een tijdelijk contract van vier jaar in dienst genomen om hun dissertatie te schrijven en daarna plaats te maken voor een volgende generatie van promovendi. De juristen hadden in 1970 een zelfde soort maatregel genomen. Bij Sociale Wetenschappen trachtte men het promotievuur aan te wakkeren door de dissertatie tot voorwaarde te maken voor de bevordering tot hoofdambtenaar. Deze spelregel werd in 1967 opgesteld voor psychologie en in 1970 uitgebreid tot de hele faculteit.

Een jaar later startte de Senatus Contractus in het kader van het democratiseringsproces een bescheiden actie. Er was een rapport uitgebracht over de eenheid en de structuur van het wetenschappelijk corps. De eenheid werd bevestigd maar wel gedifferentieerd; het rapport maakte namelijk een onderscheid tussen senior- en juniormedewerkers en de scheidslijn werd getrokken

bij de promotie. In juni 1971 werd de nota met het stafconvent besproken. Dit was niet erg gebrand op de gemaakte differentiatie. Aan andere universiteiten kende men het verschil niet en dus zou het de Nijmeegse universiteit moeilijk vallen goede junioren te vinden die bereid zouden zijn een extra verplichting, die van de promotie, op zich te nemen. Bovendien vond men de meetlat wat hoog gelegd: een dissertatie voor een seniorschap was een overvragen van de persoon in kwestie. Trouwens, was het wel mogelijk in vier jaar te promoveren? Zou die 50 procent onderzoektijd die de junior toegewezen zou krijgen, wel gerespecteerd worden? Zouden de seniores niet met te grote lasten worden opgescheept? Zou door de differentiatie de kloof tussen seniores en junioren niet te groot worden? Allemaal geluiden die in de loop van de volgende jaren regelmatig zouden terugkeren. Niettemin werd besloten het rapport naar het universiteitsbestuur en de faculteiten te zenden met de aanbeveling de inhoud daarvan naar vermogen te realiseren. Rector W.C.L. van der Grinten hield van doordouwen.

Veel heeft het in Nijmegen niet uitgehaald. Tabel 1.9 wekt althans de indruk dat er rond het midden van de jaren zeventig in vergelijking met het midden van de jaren zestig weinig vooruitgang werd geboekt. Het aantal gepromoveerde medewerkers aan de KUN was met slechts 4 procent gestegen: van 22 tot 26 procent. Alleen w&n had een flinke stap voorwaarts gezet op het ingeslagen pad: van 29 naar 43 procent. Letteren daarentegen was 10 procent teruggevallen.

TABEL 1.9.
Gepromoveerde medewerkers naar faculteit in 1965-1966 en 1975-1976

	1965-1966			1975-1976		
	aantal wm	daarvan geprom.	in %	aantal wm	daarvan geprom.	in%
Theologie	5	1		20	4	20
Wijsbegeerte	1	1		26	4	15
Letteren	39	15	38	95	27	28
Rechten	7	1		49	1	2
Geografie	5	2		26	1	4
Sociale Wetensch.	79	3	4	224	31	14
w&n	92	27	29	185	80	43
Geneeskunde	135	31	23	421	119	28
totaal	363	81	22	1046	267	26

wm = wetenschappelijke medewerkers

De kwestie van de wetenschappelijke kwalificatie van de staf bleef op de agenda van de besturen staan, met name op die van het universiteitsbestuur. Met nauwelijks verholen cynisme beantwoordde de voorzitter van dat bestuur, A.G.M. van Melsen – filosoof van w&n –, klachten van faculteitsbesturen over “schrijnende tekorten” aan personeel steevast met de opmerking, dat de faculteiten het meer moesten zoeken in een kwaliteitsverhoging van de staf, en in dit kader kwam dan het promotie- en juniorbeleid op tafel. Daardoor geruggesteund trok het bestuur van de faculteit der Sociale Wetenschappen de stoute schoenen aan en waagde het de knuppel in het hoenderhok te gooien. Er werden drie categorieën onderscheiden. Met de oudere, reeds vast aangestelde medewerkers moesten afspraken worden gemaakt over een promotie op afzienbare termijn. Nieuw aankomende jonge medewerkers zouden als juniors met promotieplicht worden aangesteld en na vier à zes jaar plaats moeten maken voor anderen. Reeds op tijdelijke basis functionerende maar naar een vaste aanstelling uitzijnde medewerkers zouden expliciet en formeel aan de promotieplicht worden gebonden maar reeds thans de schriftelijke toezegging voor een vaste aanstelling krijgen, als ze hun dissertatie zouden opleveren en ook in andere opzichten goed zouden functioneren. Dit was het zogenaamde overgangsbeleid.

Daarmee begon een historische worsteling in deze faculteit en het is leerszaam deze strijd te beschrijven. Ofschoon het in het algemeen wel als nastrevenswaardig gold de kathedraal in de aula als promovendus te betreden, stak er in 1973, toen het faculteitsbestuur liet uitkomen via het College van Bestuur een formeel geregeld en dwingend promotiebeleid te zullen gaan voeren, een hevige storm op. De vakbonden boden in het Georganiseerd Overleg (GO) verbitterde tegenstand en ook de Universiteitsraad liet zich horen. Hij riep het Collegelid J. van der Sommen, die de personeelszaken behartigde, ter verantwoording, verzocht hem “zijn huiswerk over te maken” en met behulp van een breed samengestelde commissie de – in feite reeds voldoende gedifferentieerde en duidelijke – regelingen scherper te preciseren en tegelijk te versoepelen. Uiteraard liet ook de faculteitsraad der Sociale Wetenschappen zich niet onbetuigd. Viermaal werd het bestuur onder vuur genomen, eerst vóór de definitieve regeling in februari en december 1974 en vervolgens nog eens, na de invoering daarvan (27 januari 1975), in de vergaderingen van maart en oktober. De discussies namen veel tijd in beslag, de bezwaren waren legio. Ze kwamen vooral van de studenten en de jongere medewerkers en stoelden in hoofdzaak op vier argumenten.

Op de eerste plaats, zo werd naar voren gebracht, is het opleveren van een dissertatie geen toets voor de onderwijs- en onderzoekskwaliteiten van de medewerker. Wat bewijst het eigenlijk dat iemand “zo’n boekje” schrijft? En wat heeft de faculteit aan al die producten? Wie beoordeelt het resultaat? Een commissie? Hoe wordt die samengesteld, wat is haar werkwijze, welke criteria legt ze aan, waar is de controle? De enige instantie die over de kwaliteit kan

oordelen is de vakgroep. Daarom zou als regel moeten gelden: is de vakgroep van mening dat de junior bevredigend functioneert en aan redelijke verwachtingen beantwoordt, dan moet hij een vaste aanstelling krijgen.

Als tweede argument werd te berde gebracht dat veelal de condities voor een promotie niet vervuld waren. In sommige delen van de faculteit bestaat gewoon geen onderzoeks- en promotiecultuur. Bovendien heerst er een wanverhouding tussen taken en het aantal formatieplaatsen; de staf/student-ratio is slecht. De vakgroepen kunnen het zich niet veroorloven junioren 50 procent onderzoekstijd toe te wijzen en alle taken maar op de schouders van de ouderen te laden. Waar blijft dan de broodnodige vernieuwing van het onderwijs! Het faculteitsbestuur stelt de zaken op hun kop. Het personeelsbeleid is een afgeleide van een geïntegreerd onderwijs- en onderzoeksbeleid, maar dat heeft de faculteit niet, dus kan zij ook geen personeelsbeleid voeren. Het bestuur “hakt met de botte bijl” maar daarmee bereikt het niets.

Op de derde plaats beschouwden de opposanten het voorgestelde promotiebeleid als een staaltje van onbehoorlijk bestuur en gebrek aan democratische gezindheid. Er zijn met de medewerkers nooit duidelijke afspraken gemaakt, ze worden door het faculteitsbestuur regelrecht overvallen. Het loopt trouwens vooruit op het voornemen van de minister, juniorplaatsen te vervangen door assistenten in opleiding. Waarom is het roomser dan de paus! De faculteit mag trouwens geen personeelsbeleid voeren, dat is de taak van de vakgroep.

Tenslotte werd gewezen op de kwalijke gevolgen van het beleid. Het promotie- en juniorenbeleid drijft een wig tussen personeelsleden, tussen ouderen en jongeren, tussen gerespecteerde onderzoekers en gediscrimineerde ‘onderwijsboeren’. Onderwijs en onderzoek worden van elkaar gescheiden, en voor bestuursfuncties is niemand meer te motiveren; men moet immers promoveren! Hebben de junioren hun prestatie geleverd, dan is de dank daarvoor dat ze kunnen verdwijnen. Dat is schadelijk voor de faculteit, en ook voor de jonge doctor die in een ongunstige positie op de arbeidsmarkt belandt, want gepromoveerden zijn nu eenmaal duurder dan niet-gepromoveerden.

Kortom, tegen dit beleid moest heftig geprotesteerd worden. En daar Personeelszaken al met de uitvoering van het beleid was begonnen door aan de stafleden brieven over afspraken en planning te sturen, zouden de medewerkers collectief moeten weigeren die brieven te beantwoorden. Dit collectief verzet diende door de faculteitsraad ondersteund te worden, zo bepleitten de opposanten nog in maart 1975.

Blijkens de notulen werden de discussies telkens afgesloten met de laconieke opmerking dat het bestuur van de naar voren gebrachte bezwaren notitie zou nemen en daarover het College van Bestuur zou informeren; het moest immers regelmatig verslag uitbrengen over de gang van zaken. Opmerkelijk is overigens dat ondanks alle gevoelsexplosies nooit een motie van wantrouwen tegen het faculteitsbestuur werd ingediend en niemand op de gedachte kwam

dit gezelschap naar huis te sturen. Blijkbaar bestond er zoiets als een zwijgende meerderheid.

56

Het promotie- en juniorbeleid van de faculteit Sociale Wetenschappen – in de wandeling ‘Nota Stafbeleid’ genoemd – hield de gemoederen nog lang in beweging en het zou niet moeilijk zijn uit de pakken papier die aan dit onderwerp besteed zijn een spannend verhaal samen te stellen. Zo raakte bijvoorbeeld het bestuur van psychologie in maart 1976 slaags met het College vanwege een meningsverschil over bevorderingsnormen. En in de herfst van dat jaar was er *rumor in casa* omdat het bestuur van sociologie het lef had gehad een contract van een naar zijn mening onvoldoende functionerende medewerker niet ter verlenging voor te dragen, reden voor het College om dat bestuursbesluit te vernietigen, wat echter het subfaculteitsbestuur zich op zijn beurt niet liet welgevallen: uit protest trad het af. In een verslag over de uitvoering van het stafbeleid maakte het faculteitsbestuur er in november 1977 geen geheim van dat de implementatie van dat beleid “bepaald geen onverdeeld genoeg” was, “noch voor de betrokken stafleden noch voor de betrokken besturen”. Tevens deed het zijn beklag over de gebrekkige communicatie met het College van Bestuur.²⁹ Maar ondanks dergelijke schermutselingen bleef het beleid overeind, ook nadat het College ten overstaan van de Universiteitsraad op 5 april 1978 een overzicht had gegeven van de stand van zaken, waarbij het de problemen niet verzweg.³⁰ De raad besteedde overvloedige aandacht aan de kwestie, de discussies besloegen twaalf bladzijden van de notulen. Weliswaar poogden enige raadsleden nog wat aan de zaak te sleutelen, maar de desbetreffende vier moties werden met een kleine meerderheid afgevoerd, waarna men het verslag van het College voor kennisgeving aannam.

Over de tastbare effecten van het beleid kunnen we kort zijn. Tien jaar later, in 1985, bleek 56,5 procent van de in 1975 tot promotie verplichte medewerkers inderdaad een dissertatie te hebben afgeleverd. Van de overigen had tweederde de faculteit verlaten omdat zij een werkkring elders ambieerden en niet konden of wilden voldoen aan een promotieplicht. Van de resterende éénderde werd de helft op grond van leeftijd of ziekte met rust gelaten, terwijl de andere helft uitsluitend met onderwijs werd belast. Een ander gevolg was dat men aan de top van de universiteit nog eens extra gestimuleerd werd een plan voor een promotie- en juniorbeleid voor de hele universiteit in ogenschouw te nemen, alsook ernst te maken met de ideeën over de programmering van het onderzoek (PF). Over dit laatste thema werd boven reeds gesproken, het andere komt in het volgende aan de orde.

29 *Verslag in- en uitvoering van de nota ‘Stafbeleid Faculteit der Sociale Wetenschappen’*, 7 november 1977, bijlage bij de vergaderingen van de Universiteitsraad van 21 maart 1978 en 5 april 1978.

30 *Evaluatie stafbeleid Sociale Wetenschappen*, 10 maart 1978. Vgl. ook *KUNieuws*, 14 april 1978.

10. FLEXIBILITEIT EN JUNIORBELEID

57

Op het laatst sinds de oliecrisis van 1973 werd het de universiteiten duidelijk dat ze in de nabije toekomst niet meer behoefden te rekenen op een forse aanwas van middelen. Aan alle groei komt eens een einde. In het bijzonder verwachtten ze dat de uitbreiding van het wetenschappelijk personeel op de spaarvlam zou worden gezet. Zij waren zich er trouwens van bewust dat de in 1973 aangetreden nieuwe minister van o&w, de oud-Nijmegenaar J.A. van Kemenade, zijn prioriteiten niet bij het hoger onderwijs had liggen. Afgezien daarvan was het probleem van de flexibiliteit in een *steady state* ook buiten Nederland aan de orde. Overal rees de vraag hoe men de voor de wetenschap noodzakelijke dynamiek er in zou kunnen houden bij een gelijk blijvende of zelfs afnemende omvang van het wetenschappelijk corps. In Nijmegen was het de Universitaire Onderzoekscommissie, dus de Werkgroep Beleidsprocedures, die als eerste eind juni 1976 het vraagstuk aansneed en een rapport hierover op tafel legde.³¹

Wanneer er nauwelijks of geen aanwas van personeel is te verwachten, aldus het rapport, en wanneer er geen maatregelen worden genomen om open ruimten te handhaven of nieuwe te creëren, is er geen mogelijkheid meer jonge wetenschappers op te leiden en loopt de wetenschapsbeoefening gevaar te verstarren in de handen van een onbeweeglijk geworden en vergrijzend wetenschappelijk corps. Vernieuwing in de wetenschap wordt immers voor een groot deel gestimuleerd door het aantreden van een nieuwe generatie. Bovendien wordt het door het dichtslibben van ruimte gaandeweg moeilijker goed onderzoek te bevorderen door overheveling van formatieplaatsen uit onderzoeksprogramma's die weinig vrucht opleveren. De productiviteit van een faculteit wordt verhoogd door reallocatie van middelen in de richting van haar sterkste sectoren.

Om deze redenen achtte de commissie het noodzakelijk met het personeelsbeleid nieuwe wegen te bewandelen. Voorgesteld werd om aan de hele KUN een doorstroombeleid te voeren. Er diende een aantal plaatsen gereserveerd te worden voor jonge afgestudeerden, die vier tot zes jaar de tijd krijgen aan een dissertatie te werken, maar die daarna niet in het wetenschappelijk corps worden opgenomen en de universiteit verlaten om ruimte te scheppen voor een volgende generatie van jonge onderzoekers. Wilde deze maatregel effectief zijn, dan zou zij gepaard moeten gaan met een strakke sturing via een wèlomschreven taakstelling, frequente begeleiding, regelmatige rapportage

31 *Flexibiliteit in de onderzoekcapaciteit in een 'steady state'*, 25 juni 1976. De term 'steady state' stamt uit soortgelijke rapporten van de universiteiten van Berkeley (1973) en Cambridge (1974). Ook Nederlandse universiteiten wijdden nota's aan deze belangrijke aangelegenheid, met name Leiden (maart 1975), Utrecht (augustus 1975) en Amsterdam (november 1975).

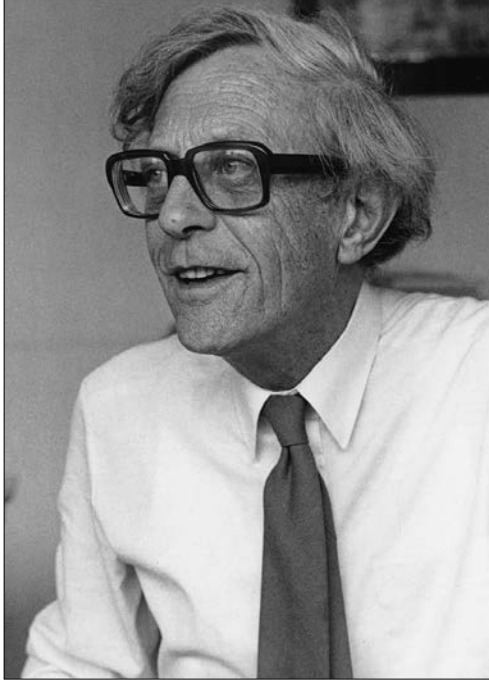
over de vorderingen, de beoordeling enzovoort. Het aantal juniorplaatsen zou 25 tot 50 procent van het wetenschappelijk corps kunnen omvatten. Daarnaast, zo ging het rapport verder, zou op het niveau van (sub)faculteit en universiteit een vrije beleidsruimte van ongeveer 5 procent geschapen moeten worden. Over de pot voor doorstromers en het fonds van de vrije beleidsruimte dienden de faculteiten afspraken te maken met het College van Bestuur.

De reacties van de faculteiten op de nota liepen sterk uiteen. W&N, Rechten, Sociale Wetenschappen en Geografie stelden zich positief op, en dat is begrijpelijk, want de bèta's voerden reeds lang een juniorbeleid, terwijl het er bij Sociale Wetenschappen anderhalf jaar daarvoor doorgekomen was. Opvallend was de reactie van de juristen. Ook zij voerden al sinds 1970 een juniorbeleid, maar dat had volgens hun zeggen niet veel zoden aan de dijk gezet. In de periode 1971-1977 waren eenentwintig van de dertig junioren wier dienstverband afliep, niet aan een promotie toegekomen. De oorzaak daarvan lag volgens de woordvoerders aan een gebrek aan planning op langere termijn, inadequate tijdsbesteding en onvoldoende begeleiding. Daarom was hun de nota *Flexibiliteit* met haar strengere regime zonder meer welkom.

Geneeskunde vond dat de nota aan de kern van de zaak voorbijging. De artsen kwalificeerden "de vernieuwende functie van de jongere generatie" als vooringenomenheid, onderstreepten in plaats daarvan de noodzaak van een betere programmering van de research en pleitten voor een terugtreden van het centrale niveau zodat iedere faculteit de zaken naar eigen inzicht en behoeften zou kunnen regelen.

Ook Letteren, Wijsbegeerte en Theologie hielden de boot af. Letteren was weliswaar begin 1976 officieel met een juniorbeleid begonnen, maar wél met huivering. Men vreesde dat de volle last voortaan op de schouders van de senioren terecht zou komen – waarvan velen zelf nog niet gepromoveerd waren – en geloofde niet aan de macht van planning in een verzameling van studierichtingen waar het onderzoek uit de aard der zaak overwegend individualistisch was. De wijsgeren en theologen bestreden de noodzaak van verjonging. Het zijn niet de jongeren die deze wetenschappen dragen, maar juist de ouderen die door jarenlange denkervaring tot die rijpheid zijn gekomen, die door hun disciplines wordt verondersteld. Vergrijzing is niet identiek met verstarren, integendeel, met het toenemen der jaren groeit de wetenschappelijke wijsheid. Daarom, aldus de filosofen, geven de jongeren in de Centrale Interfaculteit geen colleges en ook geen inleidingen, want daar zijn zij niet rijp voor. Een inlooptijd van vier à zes jaren, aldus de godgeleerden, is een veel te korte weg naar de theologische volwassenheid.

De tegenstanders van de nota *Flexibiliteit* – waarin de voorzitter van de Onderzoekscommissie, Vendrik, een groot aandeel had – konden het College van Bestuur – waarvan dezelfde Vendrik als rector magnificus van 1976 tot 1979 lid was – niet overtuigen. Het College hield aan het voorstel van het doorstroombeleid en dat van de vrije ruimte vast, en onderstreepte naar aan-

Prof.dr. A.J.H. Vendrik (1918-1997), hoogleraar experimentele natuurkunde, voorzitter van de Universitaire Onderzoekscommissie.

leiding van de opmerkingen in de desbetreffende notitie nog eens de noodzaak van onderzoeksprogrammering alsook de aandacht voor de nog niet gepromoveerde seniores.³² Na goedkeuring door de Universiteitsraad konden in de loop van 1978 de onderhandelingen met de faculteiten beginnen.

De gesprekken van de facultaire delegaties met het College verliepen volgens een strak schema en werden gearneerd met een aantal tabellen.³³ Eerst kwam de leeftijdsopbouw van het wetenschappelijk corps ter sprake. Er bleken nogal wat verschillen tussen de diverse onderdelen van de KUN te bestaan. Op 1 november 1975, zo leert tabel 1.10, was ruim 31 procent van het wetenschappelijk personeel de leeftijdsgrens van veertig jaar gepasseerd, maar dat percentage bedroeg bij de alfa's ruim 47 procent en bij de gamma's bijna 23 procent, terwijl de bèta's en de geneeskundigen met respectievelijk 32 en 30 procent rond het universitaire gemiddelde schommelden.

³² *Vervolg op de Nota Flexibiliteit*, 8 december 1977.

³³ De hier gepresenteerde tabellen zijn in een iets andere vorm gegoten dan in het geraadpleegde materiaal.

60 TABEL I. I O.
Leeftijdsopbouw van het wetenschappelijk personeel op 1 november 1975,
in %

	leeftijd				tezamen	N
	<31 j.	31-40 j.	41-50 j.	>50 j.		
alfa's	20,8	32,1	23,8	23,4	100,1	303
bèta's	37,5	30,3	20,6	11,0	99,4	300
gamma's	31,2	46,2	16,3	6,4	100,1	379
medici	28,5	42,0	18,9	10,7	100,1	779
totaal	29,4	39,2	19,4	12,0	100,0	1761

TABEL I. I I.
Leeftijdsopbouw van het wetenschappelijk personeel per faculteit op 11 mei
1978, in %

	leeftijd				tezamen	N
	<31 j.	31-40 j.	41-50 j.	>50 j.		
Theologie	2,1	14,9	42,6	40,4	100,0	47
Wijsbegeerte	17,9	50,0	21,4	10,7	100,0	28
Letteren	23,0	38,5	19,5	19,0	100,0	205
Rechten	29,8	33,3	16,7	20,2	100,0	84
Geografie	22,2	55,6	17,8	4,4	100,0	45
Sociale Wetensch.	22,4	46,7	20,0	10,9	100,0	330
W&N	36,3	29,9	21,5	12,3	100,0	325
Geneeskunde	23,9	46,8	17,2	12,1	100,0	836
totaal	25,3	41,8	19,4	13,5	100,0	1900

In een bij de gesprekken later betrokken tabel werd per faculteit gedifferentieerd (tabel I. I I). In het alfablok bleek in het voorjaar van 1978 vooral Theologie een uiterst ongunstige leeftijdsopbouw te vertonen: 83 procent van het wetenschappelijk personeel was ouder dan veertig jaar. Op grote afstand volgden Letteren met 38,5 procent, Rechten met 37 procent en Wijsbegeerte met 32 procent. Het gunstigst lagen de verhoudingen bij W&N. Weliswaar was in vergelijking met 1975 het aantal boven de veertig jaar met 2 procent gestegen, van 31,6 naar 33,8 procent, maar daar stond tegenover dat men het grote aantal jongeren tot dertig jaar op peil had weten te houden: 37,5 procent in 1975

en 36,3 procent in 1978. Ook bij de geneeskundigen waren de veranderingen in de hogere leeftijdscategorieën gering en de jongste was met slechts 4,6 procent achteruit gegaan. De bevolking in het gammablok had zich veel meer gewijzigd, met name bij Sociale Wetenschappen. Hier vond in de groep boven de veertig jaar een stijging van ongeveer acht punten plaats en in de jongste groep een daling van ongeveer negen punten.

TABEL I. 12.

Aantal doorstromers, vacatures en tijdelijk aangestelden in % van het totaal aantal wetenschappelijk personeel, en aantal gepromoveerden in % van het totaal aantal wetenschappelijke medewerkers in vaste dienst, per faculteit op 11 mei 1978

	doorstromers	vacatures en tijdelijk aangestelden	% gepromoveerde wm in vaste dienst
Theologie	0	13,5	49,2
Wijsbegeerte	0	10,3	32,6
Letteren	8,4	3,1	29,1
Rechten	45,7	5,7	44,1
Geografie	0	13,1	5,9
Sociale Wetensch.	16,9	22,3	30,3
W&N	29,9	15,0	78,2

Overziet men het geheel, dan was er reden te over om de kwestie van de beginnende of in de nabije toekomst dreigende vergrijzing aan de orde te stellen, vooral bij de alfa's, maar ook bij de gamma's. De mogelijkheid die de faculteiten eventueel hadden om de leeftijdsopbouw gunstig te beïnvloeden en tegelijk een doorstroombeleid te voeren en vrije ruimte ter beschikking te krijgen, werd de delegaties gesuggereerd door hen op het aantal feitelijke doorstromers alsmede het aantal vacatures en tijdelijk bezette plaatsen te wijzen. Tabel 1.12 geeft er een overzicht van; cijfers voor Geneeskunde waren niet voorhanden. Natuurlijk waren niet alle posities voor het nieuwe beleid in te zetten, een aantal vacatures moest voor leerstoelen gereserveerd blijven. Maar men kon in het algemeen toch wel de conclusie trekken dat W&N, Rechten en Sociale Wetenschappen in 1978 zeer goede kansen hadden de normen van minstens 25 procent doorstroomplaatsen en 5 procent vrije ruimte te realiseren. Voor de overige faculteiten die over iets meer of iets minder dan 10 procent niet vast bezette posities beschikten, was dat problematisch.

Vervolgens werd de kwestie van de wetenschappelijke kwalificatie van de medewerkers in vaste dienst aangesneden. De facultaire delegaties werd voor-

gehouden welk beleid blijkens het aantal gepromoveerden was gevoerd en welke weg zij nog hadden te gaan (tabel 1.12). Weer stond w&n aan de top: 78 procent van de medewerkers in vaste dienst was in 1978 gepromoveerd. Dit betekende dat men in die faculteit zonder een promotie meestal niet tot een vaste aanstelling was overgegaan en dat men degenen die reeds in vaste dienst waren meestal met succes over de eindstreep van de academische opleiding had getrokken. Daartegenover stonden Letteren en Sociale Wetenschappen, waar men zich niet aan dat principe had gehouden en dus nog een lange weg had af te leggen. Tussen de genoemde twee uitersten bevonden zich de juristen. De kleine faculteiten met hun kleine getallen blijven hier onvermeld.

De reacties der facultaire delegaties liepen uiteen. Sommige lieten een positief geluid horen, andere brachten allerlei argumenten naar voren die tegen het beleid van het College van Bestuur pleitten of althans begrijpelijk maakten waarom zo'n beleid in heden en toekomst op moeilijkheden zou stuiten. De klimaatsverschillen waren zeer groot. w&n stemde overal vóór. De faculteit had goede ervaringen met het doorstroombeleid en mikte op een verhouding van één op één tussen jonge promovendi en de vaste staf (exclusief leerstoelen). De vrije ruimte zou zij willen gebruiken voor innovatie en het versterken van zwaartepunten. Ook bij Sociale Wetenschappen was de stemming positief, al wees men wel op vele kleinere knelpunten. Rechten maakte eveneens weinig moeilijkheden en benadrukte opnieuw dat de spelregels van de planning bij de promovendi aangescherpt moesten worden. Het grote aantal geïntendeerde maar niet gerealiseerde dissertaties zat de juristen blijkbaar nogal hoog. De wijsgeren daarentegen waren mordicus tegen en lieten zich niet vermurwen. Van doorstromerij en vrije ruimten wilden ze niets weten; zo'n luxe kon de Centrale Interfaculteit zich niet permitteren. Zij had een enorme onderwijslast te dragen waarvoor ze geen onrijpe junioren kon gebruiken. Kortom, het gelijkschakelingsbeleid van het College strookte niet met de zending van de filosofen. Het meest opvallend echter was het gesprek met Letteren. Blijkens de maatregelen die werden opgesomd om het doorstroombeleid te realiseren en de promotie van niet-gekwalificeerde medewerkers in vaste dienst te bevorderen, was aan de goede wil van de faculteit niet te twijfelen. Anderzijds werden er zoveel vragen opgeworpen en hindernissen vermeld dat men somber moest worden ten aanzien van de effectiviteit der goede voornemens. De samenstelling van de faculteit uit vele kleine groepen of studierichtingen, de lage organisatiegraad, het individueel karakter van veel onderzoek, het gebrek aan *teamwork*, de druk van het onderwijs, de versnippering van de onderzoekstijd, de vrijheid van de studenten bij de keuze van hun scriptieonderwerp, enzovoort, het waren evenzovele donkere wolken die de zon boven de geesteswetenschappen leken te verduisteren.

Wat tenslotte in de gesprekken niet zo duidelijk naar voren kwam, maar bij

eventuele bedenkingen tegen het beleid wel degelijk een rol speelde, was de angst dat de vooruitstrevende faculteiten die via de creatie van vele slechts tijdelijk bezette plaatsen het nieuwe beleid ondersteunden, bij te verwachten bezuinigingen de tekorten van andere, meer conservatief opererende faculteiten zouden moeten dekken door een aanslag op hun zo vlijtig gespaarde middelen. Het spook van de reallocatie om de knelpunten van de burens op te lossen nam zijn intrek in menige bestuurskamer.

II. DISSERTATIES EN DE 'IVOREN TOREN'

Inventariseren, stimuleren, programmeren, flexibiliseren, het zijn allemaal lofwaardige initiatieven en procedures, maar de vraag is wat dat uiteindelijk heeft opgeleverd in termen van wetenschappelijke productie. Heeft het proces van verwetenschappelijking in de periode 1960-1980 aan de KUN geresulteerd in een toename van wetenschappelijke verhandelingen van enig of zelfs hoog niveau?

De vraag is gemakkelijker gesteld dan beantwoord. Zij heeft een kwantitatief en een kwalitatief aspect. Het kwantitatieve aspect bestaat in een groei van wetenschappelijke productiviteit in de strikte zin van het woord, dat wil zeggen een groei van de feitelijke productie in relatie tot de potentiële. Daarover kunnen we echter geen uitspraken doen. Enerzijds ontbreekt voor de periode 1960-1980 het nodige materiaal dat volgens dezelfde definities en normen verzameld is; anderzijds is het onmogelijk te berekenen wat de potentiële productie in die periode was.³⁴ Het enige wat we kunnen doen is een overzicht maken van het aantal afgeleverde dissertaties, waarbij we ten behoeve van de vergelijking de jaren vijftig betrekken.

Wat het kwalitatieve aspect aangaat, is het evenmin mogelijk uitspraken te doen. Kwaliteitsoordelen zijn een aangelegenheid van de faculteiten en disciplines zelf. Wel is het mogelijk enige opheldering te geven over de vraag in hoeverre de wetenschapsbeoefening van de KUN in die tijd de indruk maakte in een ivoren toren te verkeren en zich tot die omgeving te beperken.

34 Om de potentiële productie te kunnen berekenen zou men moeten weten hoeveel personen er in een faculteit of studierichting voor welk deel van hun werktijd voor onderzoek waren ingezet en welk deel van die onderzoekstijd daadwerkelijk aan research besteed kon worden. Bovendien zou men een wegingsfactor moeten invoeren om de verschillende moeilijkheidsgraden van diverse soorten publicaties recht te doen. Om de feitelijke productie tegen de potentiële af te kunnen zetten zou men precies over de kenmerken van die producten geïnformeerd moeten zijn, bijvoorbeeld over de omvang van de geschriften. Dergelijke gegevens stonden voor de periode 1960-1980 niet ter beschikking.

TABEL I.13.
Aantal dissertaties per faculteit 1950/1951-1979/1980

64

	50/51- 54/55	55/56- 59/60	60/61- 64/65	65/66- 69/70	70/71- 74/75	75/76- 79/80	te- zamen
Theologie	11	4	7	10	21	17	70
Wijsbegeerte	5	3	2	3	4	2	19
Letteren	35	38	50	40	32	44	239
Rechten	7	6	7	9	11	20	60
Sociale Wet.	6	16	19	31	37	70	179
W&N	-	4	10	71	139	174	398
Geneeskunde	1	21	32	92	95	126	367
totaal	65	92	127	256	339	453	1332

Sociale Wet. = incl. Geografie

Tabel I.13 is aan de hand van de jaarboeken en jaarverslagen van de KUN samengesteld en geeft uitsluitsel over het aantal afgeleverde dissertaties in de periode 1950-1980. In dit tijdvak werden 1332 proefschriften verdedigd. Daarvan kwam 29 procent uit de alfa-, 58 procent uit de bèta- en 13 procent uit de gammasector. Er vond een duidelijke verschuiving plaats. In de jaren vijftig was de KUN – te oordelen naar de herkomst der dissertaties – nog een typisch geesteswetenschappelijke universiteit; in de jaren zeventig is het accent op de bètawetenschappen komen te liggen. Bedroeg in het tijdvak 1955/56-1959/60 het aantal alfaproefschriften 56 procent, bètadissertaties 27 procent en gammathesen 17 procent, in het tijdvak 1975/76-1979/80 verscheen een heel ander beeld: 18 procent alfa, 66 procent bèta en 16 procent gamma. Een nog wat dynamischer tableau verkrijgt men als men een bepaalde periode op 100 stelt en voor de andere indexcijfers berekent. We nemen daarvoor het tijdvak 1965/66-1969/70, want toen had W&N door de uitbouw van vier studierichtingen haar definitieve vorm gekregen, had Geneeskunde haar vleugels kunnen uitslaan en waren de gedrags- en maatschappijwetenschappen in één faculteit verenigd. Men ziet dan dat Geneeskunde zich juist in die periode door een sterke aanwas van dissertaties profileerde, dat W&N zich in de eerste helft van de jaren zeventig tot een uitgesproken ‘promotiemachine’ begon te ontwikkelen en dat de Sociale Wetenschappen in de tweede helft van dat decennium een grote sprong maakten.

Binnen de faculteiten waren de nodige verschillen te constateren. Bij W&N bezette de studierichting scheikunde bij de dissertaties de eerste plaats, op afstand gevolgd door natuurkunde en biologie, terwijl wiskunde de laatste

plaats innam.³⁵ Bij Letteren domineerden Nederlands en geschiedenis, in vroeger jaren ook klassieken. Bij Sociale Wetenschappen was psychologie de koploper met 61 procent der dissertaties. Daarop volgden de maatschappijwetenschappen met 30 procent en pedagogiek met 9 procent. Een wezenlijke verandering in de verhoudingen is in deze faculteit tot 1980 niet te ontdekken. Tekenend was de omslag binnen psychologie: vanaf 1970 namen de 'exacte' psychologen het voortouw en kregen dissertaties op het terrein van de functie-leer, de mathematische en de vergelijkende en fysiologische psychologie het overwicht.

Van de dissertaties naar andere publicaties. Getuigen de publicaties van de KUN-medewerkers van een ivoren-torenmentaliteit, zo luidde onze tweede vraag. Reeds in 1954 sprak de toenmalige minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, de oud-Nijmegenaar J. Cals, over de 'vermaatschappelijking' van de universiteit, haar maatschappelijke functie en haar noodzakelijke aanpassing aan de nieuwe eisen van de moderne samenleving, waarbij hij in het bijzonder de industrialisatiepolitiek van de regering voor ogen had. Anderzijds wees Cals de overdrijving van het aspect der maatschappelijke relevantie af. In zijn rede bij de opening van de Nijmeegse faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen op 26 september 1957 verwees hij naar een rapport van de Contact-Commissie Bedrijfsleven – Hoger Onderwijs en haalde met instemming de conclusie daarvan aan: "Het bedrijfsleven hecht grote waarde aan een brede beoefening van de zuivere wetenschappen aan universiteiten en hogescholen, niet alleen omdat de zuivere wetenschapsbeoefening deel uitmaakt van de opleiding van academici, doch vooral omdat de zuivere wetenschappen de basis vormen voor toegepast onderzoek en van grote betekenis zijn voor de toekomstige ontwikkeling van ons land".³⁶ Concreter werd de minister niet en anderen waagden het al evenmin de verhouding tussen beide soorten van wetenschapsbeoefening nader te bepalen.

Hoe de accenten in Nijmegen lagen, is enigszins af te leiden uit het reeds aangehaalde inventarisatierapport van 1975. Volgens tabel 5 van dat rapport (hier tabel 1.14) karakteriseerden de over de periode december 1973 – mei 1974 ondervraagde onderzoekers 55 procent van hun onderzoeksthema's als fundamenteel en 22 procent als toegepast onderzoek, terwijl ze 10 procent als ontwikkelingswerk bestempelden. Tussen en ook binnen de faculteiten waren er echter nogal wat verschillen. W&N hield zich bijna geheel met fundamenteel onderzoek bezig. Bij Geneeskunde lagen de verhoudingen eerder omgekeerd; afgezien van de preklinische afdelingen werden de accenten op toepassing en ontwikkelingswerk gelegd. In het gammablok was de research van geografen en planologen voor meer dan de helft op de praktijk gericht, dit in

³⁵ Vgl. Thijssen, *Genesis*, p. 461.

³⁶ Zie de toespraken van Cals op 15 mei 1954 en 26 september 1957: *Jaarboek*, 1953-1954, p. 45-50; *Jaarboek*, 1957-1958, p. 21-25 (citaat op p. 22).

66 TABEL I.14.
Onderzoeksthema's naar doelstelling per (sub)faculteit of studierichting,
1973-1974, in % van het aantal onderwerpen

	fundamenteel	toegepast	ontwikkelingswerk	overig/g.a.
Theologie	80	20	-	-
Wijsbegeerte	100	-	-	-
Letteren	64	13	2	21
Rechten	45	33	-	21
Geografie	34	48	4	13
Sociale Wetensch.				
Sociologie	63	26	4	6
Psychologie	64	25	11	1
Pedagogiek	64	17	11	8
W & N				
Wiskunde	92	-	8	-
Natuurk.	97	3	-	-
Scheikunde	92	3	-	5
Biologie	91	4	2	3
Geneeskunde				
Preklinisch	62	21	11	6
Klinisch	29	36	24	12
Tandheelk.	15	32	34	18
Totaal	55	22	10	13

tegenstelling tot de andere sociale wetenschappen die daar veel minder aandacht aan schonken, alhoewel ze zich voor ongeveer éénderde met meer concrete situaties occupeerden. Bij de alfa's kwalificeerden vooral filosofen en theologen hun onderzoek als fundamenteel; dat deden de vertegenwoordigers van Letteren minder en de juristen nog veel minder, hoewel de twee laatstgenoemde groepen met het onderscheid dikwijls niets wisten te beginnen. De juristen vonden dat beide oriëntaties in hun vak nogal eens door elkaar liepen en bij Letteren zette men niet zelden een vraagteken bij de term fundamenteel, terwijl men er tegelijk op wees heel dikwijls de maatschappelijke relevantie van het werk moeilijk te kunnen aantonen.³⁷

³⁷ De klacht van Letteren is niet zonder meer begrijpelijk. Men zou toch kunnen nagaan in wat voor soort periodieken de producten van de leden van de faculteit verschijnen. Bovendien mag men de term 'maatschappelijke relevantie' — zoals te doen gebruikelijk — breed verstaan en er tevens de culturele of wat voor relevantie dan ook onder laten

Het Instituut voor Toegepaste Sociologie was aanvankelijk gehuisvest in de barakken aan de Adelbertuslaan, waar ook sociologie en psychologie van arbeid en bedrijf waren gevestigd.

Tabel 1.14 is een momentopname en geeft zelfkwalificaties weer. Om een beter inzicht in de ontwikkelingen in de periode 1960–1980 te krijgen zou men op meerdere momenten moeten peilen en een betrouwbare lijst van publicaties van alle faculteiten moeten bestuderen. Dat was in de gegeven omstandigheden niet mogelijk, maar de nieuwsgierigheid dreef ons ertoe althans één faculteit wat nader onder de loep te nemen. Aan de hand van de jaarboeken respectievelijk jaarverslagen van 1960–1961 tot en met 1979 hebben we voor de hoogleraren en lectoren van de faculteit der Sociale Wetenschappen getoond hoeveel geschriften ze hadden gepubliceerd, in welke vorm en in welk orgaan, en hoeveel voordrachten ze over welke onderwerpen voor welk publiek hadden gehouden. Om voldoende ‘massa’ te krijgen hebben we de producten meegeteld van die medewerkers die later (tot 1979) in de faculteit tot hoogleraar of lector werden benoemd. De resultaten van dit droge telwerk zijn samengevat in een paar eenvoudige tabellen.

vallen. Waar de faculteit voor een heel groot deel op de geschiedwetenschap steunt, kunnen we de verleiding niet weerstaan de humanist Philipp Melanchton (1497–1560) te citeren: “Vor allen Dingen aber lernt die Geschichte kennen. Sie lehrt Euch, was schön ist und was schimpflich, was Nutzen bringt und was nicht, besser als Chrysipp und Krantor es vermögen. Ohne Kenntnis der Geschichte kann weder öffentliches noch privates Leben bestehen, ohne sie ist eine gesunde Verwaltung der staatlichen wie der häuslichen Angelegenheiten undenkbar. Ja, ich weiß nicht, ob nicht unsere Erde leichter die Sonne, also ihr Lebensprinzip, entbehren könnte als unser bürgerliches Dasein die Geschichte.” (Ontleend aan de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* van 31 oktober 1996.)

Prof.dr. J.A. van Kemenade (1937), buitengewoon hoogleraar onderwijssociologie en van 1969 tot 1973 directeur van het Instituut voor Toegepaste Sociologie.

De hoogleraren en lectoren van deze faculteit – inclusief degenen die dat vóór 1980 werden – produceerden in twintig jaar tijd 2892 verhandelingen en voordrachten (tabel 1.15). Dit was gemiddeld 44,5 per docent. Deze doorsnee werd overtroffen door de psychologen (53); pedagogen (41) en sociologen respectievelijk politicologen en antropologen (38) bleven er onder. Die verhandelingen en voordrachten waren voor 55 procent bedoeld voor vakgenoten en voor 45 procent voor een breder publiek. Psychologen bewogen zich betrekkelijk veel in de kring der vakgenoten, de sociaal-culturele wetenschappers zochten en kregen wat meer ruimte daarbuiten. Natuurlijk werden deze verhoudingen beïnvloed door de omstandigheid dat de meer natuurwetenschappelijke richtingen der psychologie – functieleer, mathematische en vergelijkende en fysiologische psychologie – zich betrekkelijk moeilijk voor popularisering lenen, maar ook als men de producten van de desbetreffende docenten weglaat, scoren de beoefenaars van de ontwikkelingspsychologie, gerontologie, sociale en bedrijfspsychologie, klinische, cultuur- en godsdienstpsychologie zowel wat betreft het gemiddeld aantal wetenschappelijke bijdragen in het algemeen (54) als wat betreft het aantal op vakgenoten gericht-

TABEL I.15.

Aantal geschriften en voordrachten van docenten van de faculteit der Sociale Wetenschappen, gemiddeld per docent en naar soorten publiek, 1960/1961 - 1979

	aantal docenten	gemiddeld aantal producten	voor vakgenoten (%)	voor breder publiek (%)	N
Psychologie	25	53	66	34	1330
Pedagogiek	14	41	50	50	571
Sociaal-cult. wet.	26	38	44	56	991
totaal	65	44,5	55	45	2892

TABEL I.16.

Aantal geschriften en voordrachten van drie generaties van docenten van de faculteit der Sociale Wetenschappen, gemiddeld per docent en naar soorten van publiek, 1960/1961-1979

	aantal docenten	gemiddeld aantal producten	voor vakgenoten (%)	voor breder publiek (%)	N
eerste	12	35	39	61	422
tweede	34	42,5	52	48	1444
derde	19	54	66	34	1026
totaal	65	44,5	55	45	2892

te verhandelingen en voordrachten in het bijzonder (57 procent) hoger dan de andere sociale wetenschappers.

De factor tijd probeerden we te verdisconteren door de 65 docenten in drie groepen te verdelen. De eerste groep functioneerde praktisch helemaal in de 'oude' faculteit; de tweede groep maakte de overgang naar de nieuwe gedemocratiseerde structuur mee, maar verliet het toneel vóór 1991, meestal vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd; de derde groep was na het jaar 1990 nog in functie. Zoals tabel 1.16 laat zien, steeg het gemiddelde aantal wetenschappelijke producten per docent in de loop der jaren van 35 naar 54. Bovendien gingen de hoogleraren en lectoren zich in toenemende mate op vakgenoten richten. Zocht en vond de oudste generatie nog voor 61 procent een breder publiek waaraan ze haar wijsheid kwijt kon, bij de jongste generatie

was dat nog slechts voor 34 procent het geval. Men interpreteert dat zoals men wil, in ieder geval zegt deze verschuiving iets over de profielverandering van de universitaire docent. Was de professor of lector vroeger vooral de algemeen gevormde en gezaghebbende geleerde die zich overal kon en mocht bewegen, zijn moderne opvolger werd in toenemende mate de vakman die in eerste instantie zijns gelijke zocht. Deze drang naar wetenschappelijke dialoog en carrière betekende echter nog niet dat de activiteiten van de sociale wetenschappers geheel binnen de eigen kringen plaatsvonden. Ook de derde generatie bleef zich voor éénderde deel in woord en geschrift naar buiten richten.

Men kan het gezegde nog wat meer differentiëren door de aandacht van de productie naar de personen te verschuiven. Berekent men per docent het percentage van zijn op vakgenoten gerichte producten en verdeelt men hen in vier categorieën – meer dan 75 procent op vakgenoten gericht, 51-75 procent, 26-50 procent, 25 procent en minder –, dan komen er vier typen onder onze 65 docenten naar voren:

– zeer sterk op vakgenoten gericht	17
– overwegend maar niet uitsluitend	19
– overwegend op breder publiek gericht	18
– zeer sterk op breder publiek gericht	11

Men moet oppassen uit het hier gepresenteerde al te ferme conclusies te trekken; met zwaar materiaal konden we niet uitrukken. Maar we zouden afsluitend misschien wel twee uitspraken mogen doen die minstens een reële hypothetische waarde bezitten. Ten eerste suggereren de ontwikkelingen bij Sociale Wetenschappen dat in de productie van het wetenschappelijk corps van de KUN in de jaren 1960-1980 een tendens naar wetenschappelijke professionalisering naar voren kwam die wellicht het duidelijkst zichtbaar werd in de in 1964 opgerichte, tamelijk traditieloze faculteit der Sociale Wetenschappen, maar die bij nader toezien misschien ook elders aan de KUN zou zijn te constateren. Ten tweede lijkt het verantwoord te stellen dat het dikwijls gehoorde verwijt van de ‘ivoren toren van weleer’ enige differentiatie behoeft en de nodige tegenvragen uitlokt. Over welke faculteiten of disciplines heeft men het? In welke mate en ten aanzien van welke inhoudelijke complexen wil men het verwijt laten gelden? Op welk tijdvak wordt gedoeld, en – natuurlijk vooral – wat verstaat men onder ‘ivoren toren’ respectievelijk ‘maatschappelijk relevant’?

12. BESLUIT

71

Tot zover de beschrijving van het proces dat we met de term ‘verwetenschappelijking’ hebben aangeduid. Deze beschrijving had ten doel de ontwikkeling te illustreren die de Nijmeegse universiteit na haar langgerekte stichtingsperiode in haar formatieve jaren doormaakte. Zij is niet blijven steken in een alleen op onderwijs geconcentreerde ‘hogeschool’, maar zette haar weg voort van wetenschapsoverdracht naar wetenschapsproductie. Het gepresenteerde overzicht der gebeurtenissen was niet volledig en niet altijd zo precies als we dat graag zouden hebben gewild; bovendien steunde ze op externe criteria. Niettemin zijn er toch wel enige belangwekkende conclusies te trekken.

Het valt op dat het proces van de verwetenschappelijking zich hoofdzakelijk in de jaren zeventig heeft doorgezet; het daaraan voorafgaande decennium was gekenmerkt door aanzetten die dikwijls het karakter van *trial and error* droegen, niet verwonderlijk voor een universiteit op weg naar volwassenheid.

Die jaren zeventig waren de tijd van de democratiseringsbeweging, maar deze had klaarblijkelijk weinig invloed op het verwetenschappelijkingproces. Het democratische experiment heeft de verwetenschappelijking noch bevorderd noch belemmerd; dit proces voltrok zich min of meer achter de rug om van die spelers die op het democratische toneel acteerden. Voorzover er raden aan te pas kwamen betrof het primair formeel noodzakelijke legitimeringen van hetgeen reeds was besloten. De raden hadden andere interesses: het onderwijs en de ideologie.

De besluitvorming droeg een bijna oligarchisch karakter en had plaats in de cirkel van College van Bestuur, faculteitsbesturen en de Universitaire Onderzoekscommissie. Onmiskenbaar was de grote invloed van de Werkgroep Beleidsprocedures van deze commissie, een regelrechte *pressure group* in de handen van W&N, die het bètamodel van het universitaire onderzoek weliswaar niet verabsoluteerde maar toch wel sterk propageerde. De door haar voorgestelde of geïnitieerde activiteiten leken veel op wetenschapspedagogische campagnes van boven naar beneden. De faculteiten gedroegen zich als leerlingen: ze waren soms reeds *a priori* overtuigd van het goede recht van de leerstof of gemakkelijk daarvan te overtuigen, boden soms nogal wat weerstand en waren in enkele gevallen nauwelijks bereid iets nieuws te leren. We zouden de reacties van de leerlingen op een schaal kunnen plaatsen, waarvan de ene pool werd gevormd door W&N vergezeld van Geneeskunde, en de andere pool door de Wijsbegeerte waarbij Theologie enigszins aansloot, terwijl Sociale Wetenschappen meer naar de eerste pool overhelde en Letteren met gedeeltelijke steun van Rechten naar de tweede.

De effecten van alle worstelingen waren niet alleen van structurele aard; met de pogingen om het universitaire onderzoek door een rationelere organisatie op een hoger niveau te brengen, gingen gevolgen gepaard voor de leden van het wetenschappelijk corps. Hun rol en functie werden geprofessionali-

seerd, en vooral in de sociale en geesteswetenschappen vond een gedaanteverandering van de hoogleraar en de wetenschappelijk medewerker plaats.

72

Tenslotte: ofschoon de beschrijving werd beperkt tot de ontwikkelingen op lokaal Nijmeegs niveau, hadden de tendenties op landelijk niveau de nodige invloed, en wel in die zin dat de toonaangevende figuren aan de KUN voortdurend trachtten het ministerie van O&W vóór te blijven, om de ontwikkelingen toch maar vooral in eigen hand te houden. De universiteit streed voor haar autonomie en tegen het ministerieel centralisme. Maar dat betekende geenszins dat dit centralisme geen invloed op de gang van zaken zou hebben gehad, integendeel, het bevorderde de innovaties indirect. De overgang naar de jaren tachtig mag in dit licht gezien worden als een verandering in de tactiek van het centrale niveau: van indirecte sturing naar direct ingrijpen. Maar daarover later.

HOOFDSTUK 2

Democratisering: het proces (1960-1970)

I. INLEIDING

In het vorige hoofdstuk zijn wij nagegaan hoe de Nijmeegse universiteit in haar ontwikkelingsjaren trachtte haar identiteit als institutie van wetenschap te vinden. Thans is het zaak een ander aspect van die identiteit te belichten: de ontwikkeling van haar democratisch karakter.

Idealiter gaan de processen van verwetenschappelijking en democratisering hand in hand. Naarmate de productie van wetenschappelijke kennis groeit, zo kan men argumenteren, neemt het verlangen toe die groei te bespoedigen door allen die daaraan een bijdrage kunnen leveren te laten deelnemen aan de desbetreffende beslissingsprocedures. Deze deelname wordt dus niet afhankelijk gemaakt van hun positie in de organisatie, maar uitsluitend van de inhoudelijke prestatie die iemand levert. Enige voorwaarde is dat de betrokkene daadwerkelijk tot de 'democratische geleerdenrepubliek' kan behoren en wetenschappelijke kwaliteiten bezit.¹ Dat sluit inspraak en medezeggenschap van studenten niet uit. Daar waar men vasthoudt aan de erfenis van Humboldt, de *Einheit von Forschung und Lehre*, en waar men bovendien het recht heeft bij het aannemen van studenten te selecteren op inhoudelijke gronden, kan de student de hoogleraar evenveel bieden als omgekeerd, zo stelde de president van de Stanford University, Gerhard Casper, in een wat overtrokken uitspraak.² Men zou deze opvattingen kunnen bestempelen als een model van functionele democratie: aard en mate van inspraak en medebeslissing worden afgeleid uit de functies van de instelling in kwestie. In Nijmegen werd dit principe met vuur en volharding verdedigd door een van de hoofdspelers in het drama van de democratisering: de jurist Van der Grinten wilde van een groepen- of radenuniversiteit niets weten en trok daar met overtuiging tegen te velde.

De inhoudelijke verwantschap tussen verwetenschappelijking en democratisering geeft evenwel nog geen uitsluitsel over de feitelijke band tussen de

1 Vgl. J. Kocka, 'Hoffnungen der Reform – Sieg der Bürokratie', in: H.A. Glaser (red.), *Hochschulreform und was nun?* (Frankfurt am Main 1982), p. 122-143.

2 Vgl. *Frankfurter Allgemeine Magazin*, 28 februari 1997, p. 74 e.v.

twee processen en het historisch verloop daarvan. Historische processen spelen zich gewoonlijk niet af volgens de schema's van een abstracte causale logica. Integendeel, men kan met het volste recht de these verdedigen dat de democratisering van het universitaire bestel niet zonder invloed van buiten tot stand is gekomen en min of meer afgedwongen is door maatschappelijke veranderingen, politieke constellaties en zwaarwegende ontwikkelingen in de omvang en organisatie van het hoger onderwijs.³ Om de werkelijkheid recht te laten wedervaren – soms ook om de kool en de geit te sparen – tracht men vaak beide gezichtspunten te verenigen en het democratiseringsproces te schilderen als een resultante van in- en externe factoren.

In dit hoofdstuk zullen we niet pogen de twee benaderingen met elkaar te verenigen en de balans op te maken van de bijdrage die allerlei omstandigheden en invloeden aan de uitkomst van de schermutselingen hebben geleverd. Wij beperken ons ertoe eenvoudig te vertellen hoe in Nijmegen de voornaamste gebeurtenissen zijn verlopen. Dat doen we aan de hand van vijf vragen:

- In welke stappen en in welk tempo heeft het democratiseringsproces zich aan de KUN voltrokken?
- Wie waren de hoofdrolspelers, waar werkten de stuwende en remmende krachten?
- Wat heeft men in Nijmegen van de universitaire democratie in de jaren zestig en zeventig inhoudelijk gemaakt?
- Hoe heeft men dat democratiebegrip of die democratiebegrippen structureel gestalte gegeven?
- Hoe functioneerde het democratische experiment, welke positieve of negatieve gevolgen heeft die herstructurering van het universitaire en facultaire bestuur gehad?

Om de beschrijving richting te geven knopen we aan bij een beeldvorming die wijd en zijd verspreid was en waarvan men tot op de dag van vandaag elementen in de collectieve herinnering aantreft. In dit beeld verschijnt het jaar 1968 als een soort waterscheiding. De oude universiteit beleefde een regelrechte revolutie en onderging een totale gedaanteverandering. Sinds dat fameuze jaar is alles anders geworden. De actie tegen de verstofte toga's, de 'Muff von tau-

3 Voor deze benadering zie bijvoorbeeld F. de Jong Edz, *Macht en inspraak. De strijd om de democratisering van de Universiteit van Amsterdam*, Baarn 1981. Volgens De Jong werd de externe democratisering van het hoger onderwijs en bijgevolg het ontstaan van de massa-universiteit de voornaamste oorzaak van het democratiseringsproces. Een lange tijd populaire interpretatie was die van Alain Touraine. De Franse studenten protesteerden vooral tegen een universiteit die hen opleidde tot functionaris in het moderne, postindustriële, geprogrammeerde, gebureaucratiseerde en vertechniseerde economisch leven. Het zou gaan om een postmarxistische vorm van klassenstrijd. Zie A. Touraine, 'Crise et conflit', in: *Cahiers Internationaux de Sociologie*, 48(1970), p. 5-24; id., *The May Movement*, New York 1971.

send Jahren unter den Talaren', was primair een studentenbeweging, een revolte van de leerlingen tegen de leraren. De studenten namen het voortouw en alle anderen voeren in hun zog, mede agerend of tegenspartelend. In deze tijd van internationale onlusten kwamen ook de Nederlandse studenten in beweging en hierbij namen de Nijmegenaren een vooraanstaande plaats in. Dat is wat verwonderlijk, want dat waren studenten van een katholieke instelling, en confessionelen waren en zijn bepaald geen progressieve hardlopers. Sommigen hebben voor de opvallende rol van de Nijmegenaren, die voor het overgrote deel van katholieken huize waren, een op het eerste gezicht niet geheel onplausibele verklaring. Waar de secularisatie in de jaren zestig snel om zich heen greep, juist ook onder katholieken, viel er door het wegvallen van het kerkelijk gezag een gat dat door een ander ideologisch gezag, dat van het marxisme, werd opgevuld. Nijmeegse studenten vielen zogezegd van het ene autoritarisme in het andere. Maar men moet differentiëren; de ene faculteit is de andere niet. Die van de Sociale Wetenschappen moet wel als de meest onrustige worden gekwalificeerd, en ook binnen deze faculteit moet men weer onderscheid maken: bij de gedragswetenschappen – psychologie en pedagogiek – bleef men enigszins binnen de grenzen van het betamelijke; het waren vooral sociologen en politicologen die over de schreef gingen. Dat, zo voegen boze tongen eraan toe, was ook het gevolg van de lakse of permissieve houding van de faculteit. Maar hoe het ook zij, als men de positieve en negatieve effecten tegen elkaar afweegt moet men concluderen dat door of naar aanleiding van het studentenactivisme een systeemverandering is bewerkt: de Nijmeegse universiteit is van een autoritaire, voor de samenleving nogal gesloten professorenuniversiteit veranderd in een democratische, voor de samenleving openstaande instelling van studenten en docenten.

In de volgende paragrafen en het volgende hoofdstuk gaan we na, wat er van dit beeld al of niet klopt, voorzover het de jaren zestig en zeventig betreft.⁴

2. EEN NIEUW REGIME

Op 1 januari 1961 trad de nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs (wwo) in werking en daarmee werd het noodzakelijk de bestuursstructuur

4 De volgende beschrijvingen steunen op de jaarboeken en jaarverslagen van de KUN, de archieven van het universiteitsbestuur en die van enige faculteiten (Letteren, w&n, Sociale Wetenschappen). Bovendien werden, voorzover voorhanden en bruikbaar, geschiedenissen van studierichtingen geraadpleegd. Voorts werd gebruik gemaakt van het *Documentenboek*, m.n. p. 340-409. Overigens is het verhaal van het Nijmeegse democratiseringsproces al diverse malen vanuit verschillende perspectieven verteld. Voor een uitvoerig relaas vanuit het perspectief der juridische faculteit, waaruit enige hoofdrolspelers stamden, zij verwezen naar J. Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1982* (Nijmegen 1994), p. 325-380.

van de Nijmeegse universiteit aan te passen. Ondanks de vrijheid van ‘richting en inrichting’ hadden bijzondere instellingen zich aan bepaalde spelregels te houden. De aanpassing vond plaats door een wijziging van de statuten die op 15 september 1961 van kracht werd, en vervolgens door een nieuw algemeen reglement dat met ingang van het studiejaar 1964-1965 geldigheid kreeg. Sindsdien werd de Nijmeegse universiteit niet meer geleid door de Raad van Bestuur van de Sint Radboudstichting, maar door het bestuur van de Stichting Katholieke Universiteit en een College van Curatoren. Bovendien werd de Academische Senaat bij de leiding betrokken. Het hooglerarencorps, dat vroeger officieel weinig of niets te zeggen had, werd formeel bij het bestuur van de instelling ingeschakeld. De eenheid van leiding poogde men te waarborgen in de figuur van de rector magnificus, die statutair het recht had vergaderingen van curatoren bij te wonen en die voor de dagelijkse gang van zaken overleg pleegde met de president-curator. Om de rector schaarde zich de Senatus Contractus, bestaande uit zijn voorganger en de voorzitters van de faculteiten alsmede een tweede faculteitslid. Door deze herstructurering kwam het bestuur dichter bij de universitaire gemeenschap te staan, terwijl door het tweesporig bewind van curatoren en Senaat een zekere democratisering plaatsvond. De vroegere ‘curatorenuniversiteit’ deed een ferme stap in de richting van de ‘professorenuniversiteit’. Via het dagelijks bestuur van curatoren en de Senatus Contractus werd de universitaire leiding tevens ‘verdicht’.

Voorts was er sprake van een zekere declericalisering. Dat blijkt niet zozeer uit het feit dat de ‘Rooms(ch) Katholieke Universiteit’ werd omgedoopt in een ‘Katholieke Universiteit’, als wel uit het wegvallen van het voorschrift dat de voorzitter van het Curatorium een priester-hoogleraar moest zijn. Na het aftreden van president-curator R.R. Post in 1964 bestond het College van Curatoren helemaal uit leken. De declericalisering had evenwel grenzen. Het ‘Hoogwaardig Episcopaat’ hield de benoeming van curatoren in eigen hand, wees ook hun voorzitter aan en bezat het recht statuten en reglementen goed te keuren. Bovendien stond de Theologische faculteit regelrecht onder zijn jurisdictie.

Bij de verdeling van de bevoegdheden over curatorium en Senaat vallen accentverschillen op. Curatoren hadden na advisering door de Senaat het laatste woord. Ze moesten in het bijzonder waken over de naleving van de wet, de statuten en het algemeen reglement. De Senaat stond voor de behartiging van de belangen van het onderwijs en de wetenschapsbeoefening. Consensus stond hoog aangeschreven. Als bij reglementswijzigingen onenigheid ontstond over de spelregels, dan mocht het curatorium alleen van het advies van de Senaat afwijken als de belangen van de universiteit dit ‘dwingend vorderden’ en nadat in een gemeenschappelijke vergadering van het dagelijks bestuur van curatoren en de Senatus Contractus was getracht alsnog tot overeenstemming te komen. Hier kreeg het hooglerarencorps dus een tamelijk zware stem.

De professoren legden uiteraard veel gewicht in de schaal doordat zij – bin-

nen de grenzen van de wet – ten aanzien van het onderwijs in de faculteiten alles zelf konden regelen. Wél dienden de faculteiten het curatorium over het een en ander regelmatig te informeren. Dat was vroeger wel anders, toen curatoren zich om allerlei details van het studieprogramma bekommerden en met de vinger in de studiegids nagingen of alles wel volgens het boekje geregeld was. Faculteiten kregen het recht voorstellen te doen en adviezen te geven bij het ontwikkelingsplan van de universiteit, het financieel schema, de jaarlijkse begroting, de bouwvoorzieningen en de inrichting van instituten en laboratoria. Uiteraard adviseerden zij ook bij de bezetting van leerstoelen.

Bij ‘hoogleraar’ moet men aan de gewone of fulltime hoogleraar denken. Weliswaar kon het faculteitsreglement bepalen dat lectoren stemgerechtigd lid van de faculteit waren en dat ook aan buitengewone hoogleraren stemrecht werd verleend, maar van deze mogelijkheden werd in de praktijk allesbehalve getig gebruik gemaakt. De gewone hoogleraren hielden de macht liever zelf in handen. Wél schreef het nieuwe reglement voor dat lectoren en wetenschappelijke medewerkers betrokken moesten worden bij de vervulling van de taken die de faculteit en de Senaat waren opgedragen. Een concretisering van dit algemene voorschrift werd drie jaar later, in oktober 1967, in een huishoudelijk reglement van kracht. Volgens deze ‘Regeling Stafoverleg’ vormden de wetenschappelijke medewerkers in vaste dienst een faculteitsstaf die een bestuur, of minstens een voorzitter en secretaris had. Overleg tussen faculteit en faculteitsstaf moest minimaal eenmaal per jaar plaatsvinden. Leden van de staf konden benoemd worden in facultaire commissies. Op analoge wijze konden subfaculteits-, sectie-, vakgroeps-, laboratoria- en kliniekstaven vormen, waarmee dan minstens eenmaal per trimester contact werd opgenomen. De faculteitsstaven vormden samen het stafconvent van de universiteit; de voorzitters van de faculteitsstaven constitueerden het conventsbestuur. Eenmaal per jaar vond overleg met de Senaat plaats, en leden van het stafconvent konden zitting krijgen in senaatscommissies.

Al deze regelingen wijzen op democratiseringstendensen, maar veel vaart zat er eigenlijk niet in; de professoren genoten bij voorkeur hun uitgebreide zeggenschap en hun eigen vrijheid. Dat gold ook voor het onderwijs. Het was hun zelfs geoorloofd in andere vakken te doceren dan in die waarvoor ze waren aangesteld, al moest de faculteit dat wel goedvinden. Alleen als de hoogleraar het territorium van een collega betrad, werd het moeilijk; daar kwam het curatorium aan te pas. Over de wetenschapsbeoefening bepaalde het nieuwe reglement helemaal niets. Wél verbood het de gewone hoogleraren – met uitzondering van geneeskundigen en psychologen – er zonder verlof van curatoren naast de universitaire taak een praktijk op na te houden. Lectoren waren in principe aan de hoogleraren gebonden; ze moesten hun onderwijs inrichten in overeenstemming met een door curatoren aangewezen hoogleraar. De taken van de wetenschappelijke medewerkers werden in de benoemingsbrief vastgelegd; ze stonden onder het gezag van een hoogleraar of lector.

Prof.dr. A.Th.L.M. Mertens (1911), hoogleraar sociale geneeskunde, bij zijn afscheid in 1981.

Tenslotte schonk het nieuwe reglement aandacht aan de studenten. Hun studiezijn moest worden bevorderd door het uitreiken van onderscheidingen, jaarlijkse prijsvragen, oorkonden, gouden penningen, eervolle vermeldingen, geldbedragen of voorstellen voor ministeriële toelagen. Wangedrag riep curatoren, de rector of de Senatus Contractus op het toneel die opereerden met citaties, waarschuwingen, berispingen, schorsingen en verwijderingen. Maar ook hier viel een lichte tendens tot democratisering te bespeuren. Door curatoren erkende studentenorganisaties mochten de belangen van hun leden behartigen en de faculteiten waren verplicht de wetenschappelijke studentenverenigingen te raadplegen omtrent het onderwijs en de examens.

Met het nieuwe reglement konden de hoogleraren dus tevreden zijn. Van de ene kant was het curatoren niet meer mogelijk hen te passeren en waren ze in staat via de rector en de Senatus Contractus tegen ongewenste ontwikkelingen gebalde weerstand te bieden. Van de andere kant hadden zij het in de faculteit voor het zeggen; ze namen hier een zo goed als onaantastbare positie in en ze konden hun relaties tot het overige wetenschappelijke personeel gestalten zoals ze wilden, meer of minder hiërarchisch respectievelijk democratisch. Het reglement bood hen weliswaar gelegenheid genoeg bevoegdheden af te staan en de macht met anderen te delen, maar zij moesten het niet, dus deden zij het niet. Dat ze met wat meer openheid en grootmoedigheid in het verlenen van rechten aan anderen het wetenschappelijk potentieel

van hun medewerkers sterker hadden kunnen mobiliseren, is misschien een geldige conclusie, maar praten achteraf. Intussen moge de beschrijving duidelijk hebben gemaakt, dat de in de latere tegenbeweging smalend gebruikte term ‘professorenuniversiteit’ zeker een juiste kwalificatie was.

3. STATUSGEVECHTEN

Formele regelingen kunnen door informele verhoudingen in vergaande mate gecorrigeerd of zelfs ondergraven worden. In de praktijk waren met name lectoren veel zelfstandiger dan het er op papier uitzag. Bij de wetenschapsbeoefening werd hun geen strobreed in de weg gelegd en de vereiste overeenstemming over het onderwijs met de door curatoren aangewezen hoogleraar stelde ook niet veel voor. Door de toenemende differentiatie van de wetenschap waren de hoogleraren vaak niet thuis op het speciale gebied van de lectoren, en zij lieten hen dus wijselijk hun gang gaan. Evenmin gingen lectoren echt gebukt onder het feit dat de faculteitsvergaderingen zonder hen plaatsvonden. Zo interessant waren die nu ook weer niet, en vele hoogleraren zaten er ook niet op te vlassen.⁵ Maar dat deed er niet toe: hen stak de regeling als zodanig. Ze waren geen lid van de faculteit, en als ze uitgenodigd werden om vergaderingen bij te wonen, was dat een gunst. Ze hadden in dat geval hoogstens adviserende stem en moesten vóór het begin van de tweede helft van de zitting – waarin het over de bezetting van leerstoelen ging – de vergadering verlaten. Het was geen oplossing dat bijvoorbeeld bij de faculteit der Letteren de lectoren sinds 1966 tot sectievergaderingen en sinds maart 1968 tot faculteitsvergaderingen werden toegelaten. Bij Sociale Wetenschappen werden zij sinds 1965 voor subfaculteitsvergaderingen, vanaf mei 1968 voor faculteitsvergaderingen uitgenodigd. Bij W&N moesten ze tot het nieuwe reglement van 1971 wachten. In de Senaat werden ze in de loop van 1969 opgenomen. Gevoel voor dit statusprobleem had de toenmalige rector A.Th.L.M. Mertens, die in 1968 in zijn overdrachtsrede een oproep deed om de positie der lectoren officieel te verbeteren.⁶ Immers, een positieverbetering zou recht doen aan de belangrijke functie die lectoren in feite vervulden en die veelal gelijkwaardig was aan de taak van de hoogleraar.

De frustratie van de lectoren kan geïllustreerd worden met een achteraf gezien gemakkelijke gebeurtenis bij de subfaculteit der Opvoedkunde. Onder het motto ‘wie niet sterk is moet slim zijn’ stelde Brus, lector voor pedagogische onderzoeksmethoden, zijn positie ter discussie en zorgde ervoor dat daarover tussen juni 1967 en april 1968 zesmaal werd gedelibereerd. Brus argu-

5 We zijn dit nagegaan voor Sociale Wetenschappen aan de hand van de presentielijsten der faculteitsvergaderingen (zie hoofdstuk 3, paragraaf 5).

6 Vgl. *Jaarverslag, 1967-1968*, p. 11 e.v.

menteerde recht toe recht aan: wie voor onderwijs en onderzoek verantwoordelijkheid draagt moet stemrecht hebben; wordt hem dat recht onthouden, dan kan hij niet op zijn verantwoordelijkheid worden aangesproken. Om in zo'n rechteloze positie beschermd te zijn, moet de subfaculteit de taak van de lector gedetailleerd vastleggen. In dit geval was dat niet gebeurd, en dus kon lector Brus zijn ambt niet vervullen. Hij legde dat dan ook 'noodgedwongen' staande de vergadering neer. De hoogleraren waren danig geschrokken en nodigden Brus uit een gesprek met het subfaculteitsbestuur te hebben. Daar ging hij niet op in, er moest een agendapunt van de kwestie worden gemaakt. Brus zou zelf wel zorgen voor een nota met een precieze omschrijving van zijn taken en bevoegdheden. Zo gezegd, zo gedaan. Het punt kwam op de agenda, de nota werd zonder mankeren aanvaard. Daarmee had de lector zich met het officiële stempel van de subfaculteit onafhankelijk en onaantastbaar gemaakt. Brus verklaarde thans weer zijn leeropdracht te kunnen vervullen.

Wat voor de lectoren gold, lag bij de wetenschappelijke medewerkers in principe hetzelfde. Door de specialisering van de wetenschap en het groeiend aantal studenten waren de hoogleraren veelal niet meer in staat hun studierichting alleen te *runnen*. Stafleden waren onmisbaar en de hoogleraren moesten zich beperken tot de algemene leiding. Niet zelden bezaten medewerkers op hun gebied of in methodisch-technisch opzicht meer competentie en meer vaardigheden dan hun hoogleraar. Vaak werden er dan ook meer of minder regelmatig stafvergaderingen gehouden waarop gediscussieerd werd over studieprogramma's, examens, de ontwikkeling van specialisaties, het leerstoelenplan en de verdeling der middelen. Hoogleraren die prijs stelden op goede werkverhoudingen namen terdege notitie van de wetenschappelijke bagage en de aspiraties van hun medewerkers. Maar ook hier deed zich hetzelfde euvel voor. De rechtspositie van de stafleden met betrekking tot het bijwonen van (sub)faculteitsvergaderingen en het stemrecht was niet in overeenstemming met de vele en belangrijke taken die zij verrichtten. Strubbelingen konden niet uitblijven.

Zo stuurde in 1964 een aantal stafleden van psychologie een brief naar de subfaculteit – toen nog Vaste Commissie voor Psychologie en Opvoedkunde – waarin ze zich beklagden over een gebrek aan informatie en hun recht onderstreepten over de gang van zaken volledig te worden ingelicht. De brief is helaas niet bewaard gebleven, maar in de rondvraag van de vergadering van 19 maart 1964 kwam de zaak op de proppen. De hoogleraren spraken hun verontwaardiging over het schrijven uit: de brief sloeg een onaangename toon aan, was niet eens ondertekend en verdiende dus geen antwoord. De stafleden moesten zich maar in verbinding stellen met de studie leider, H.M.M. Fortmann. Deze riep de rebellen op het matje en zegde hun de wacht aan. Maar dat bracht geen soelaas, het bleef broeien. Uiteindelijk, vier jaar later, nam de staf in februari 1968 een motie aan, waarin gesteld werd dat de voorzitter en de secretaris van de subfaculteitsstaf toegang dienden te hebben tot de subfacul-

teitsvergaderingen, met het recht agendapunten aan te dragen en met stemrecht. Na veel vijven en zessen werden in september van dat jaar voor de eerste keer twee stafleden toegelaten, maar stemrecht en het recht agendapunten in te brengen waren er niet bij, en bij preciaire aangelegenheden mochten de stafleden niet worden uitgenodigd. Dit was echter de laatste keer dat de staf de hoogleraren met fluwelen handschoenen aanpakte.

Die hadden de sociologen al uitgetrokken. Na vele discussies werd in mei 1968 door de hoogleraar-directeur van het Sociologisch Instituut, J.A.P. van Hoof, een nota uitgebracht, waarin het recht op inspraak van de staf werd erkend, maar definitieve beslissingen aan het directorium, het collectief van hoogleraren, werden voorbehouden. Er brak een storm van protest los. In een schriftelijke reactie werd de nota bestempeld als ‘teleurstellend’, ‘autoritair’ en ‘beledigend’. De directie wenste blijkbaar de competenties van de staf niet te erkennen door het verlenen van medebeslissingsrecht. De kritiek kwam bij de professoren hard aan en een maand later lag er een nieuwe nota op tafel, waarin Van Hoof de stafleden schilderde als “professionals, wier zelfstandigheid en recht op eigen inzicht ook door de leeropdrachten gerespecteerd en gestimuleerd dient te worden”, zij het dat knopen door de hoogleraren doorgehakt moeten worden. Een dag later stelde het subfaculteitsbestuur voor twee stafleden tot de vergaderingen toe te laten, zij het zonder stemrecht. De voorzitter, J.M.G. Thurlings, wees op de kern van de zaak. De gedachte dat de subfaculteit gevormd wordt door leeropdrachthouders die beschikken over de assistentie van medewerkers is in vele kringen niet meer acceptabel, beantwoordt niet aan de realiteit, is ondoelmatig en niet in overeenstemming met de feitelijke verdeling van verantwoordelijkheden. Wetenschappelijke medewerkers, aldus de voorzitter, zijn veelal zelfstandig bij het vervullen van hun taak, hebben inspraak bij het studieprogramma en het beleid van het instituut. Niet alleen de hoogleraren zijn deskundig, ook stafleden zijn dat op hun terrein, soms meer dan hoogleraren. Daarmee stroken geen hiërarchische verhoudingen. Dan moet men echter consequent zijn en de feitelijke gang van zaken formeel institutionaliseren, anders is de structuur vervreemd van de werkelijkheid.

In september 1968 verschenen voor het eerst stafleden op de subfaculteitsvergadering, maar belangrijker was dat er ook werd gewerkt aan een nieuw reglement voor het Sociologisch Instituut, waarin de eenheid van het wetenschappelijk corps werd geproclameerd. Daartoe zouden alle hoogleraren, lectoren en wetenschappelijke medewerkers behoren die tezamen een plenaire vergadering constitueren, als eenheid zouden optreden en als zodanig hun afgevaardigden zouden kiezen. Dit kardinale punt van de eenheid van het wetenschappelijk corps zou de KUN nog enige jaren bezighouden en voor de nodige beroering zorgen.⁷

7 Wie van mening zou zijn dat de Nijmeegse hooggeleerden een nogal inadequate hou-

82 De sociologen konden een precieze diagnose van de gebeurtenissen geven aan de hand van twee termen: de staf had geleden aan ‘statusinconsistentie’ en het geneesmiddel was de gewonnen strijd om ‘statusequilibratie’. De collega’s uit de faculteit der Letteren definieerden de situatie zonder zulke dure woorden, maar voor we daarop ingaan besteden we eerst aandacht aan de studentenbevolking in de periode 1960-1968.

4. STUDIECOMMISSIES EN STUDIERADEN

In de tweede helft van de jaren vijftig waren de studenten van de studierichting klassieken opgefallen door notoire opstandigheid.⁸ Via een enquête van het bestuur van de faculteitsvereniging Sodalicum Classicum werden de grieven ten aanzien van de studie aan het licht gebracht. De uitkomsten van de peiling logen er niet om. In het voorjaar van 1963 stuurde het Sodalicum de studenten – de studierichting telde toen ongeveer 200 ingeschrevenen en deelde met geschiedenis na Nederlands en Frans de derde plaats in de faculteit – opnieuw een enquêteformulier toe “om een beter inzicht te krijgen in de algemeen geconstateerde langere duur van de studie en tevens om Uw opinie te vernemen over de studie-situatie in het algemeen, en de studie-begeleiding in het bijzonder”.⁹ Het formulier omvatte zes A4-bladzijden met *multiple choice*-vragen over vooropleiding, tijdsbesteding, studieprogramma en begeleiding. In september werd het rapport aan de hoogleraren – die ditmaal de enquête ondersteund hadden – overhandigd, al resulteerde dit niet in een honorering van een subsidieaanvraag bij curatoren. Het jaarverslag van het Sodalicum liet zich lyrisch over de onderneming uit: “De bloem van het Sodalicum was

ding aannamen ten aanzien van hun medewerkers en pas na vele botsingen tot beter inzicht kwamen, vergelijkte de Nederlandse verhoudingen met de Duitse. De relatie tussen Nederlandse hoogleraren en hun medewerkers was betrekkelijk informeel. Niet zelden tutoyeerden ze elkaar. De stafleden bezaten in de praktijk veel inspraak in de dagelijkse gang van zaken met betrekking tot onderwijs en onderzoek. Aanmerkelijk anders lagen de relaties aan Duitse universiteiten. Getutoyeerd werd er natuurlijk niet. De hoogleraar was de chef naar wie de assistenten zich hadden te richten. Significants was tot in de jaren zestig de processie-achtige opkomst van de hoogleraar en zijn medewerkers in de *Hauptvorlesung* van een discipline. De meester werd voorafgegaan of gevolgd door een tros van assistenten wier plaatsen op de voorste rij waren gereserveerd. Veelbetekenend was bijvoorbeeld ook het ritueel in het *Hauptseminar*: de befaamde psycholoog Bruno Bettelheim analyseerde in een reeks *Übungen Gruppendynamik* (1955) de autoritaire orde in het *Hauptseminar Philosophie* van Th.W. Adorno.

8 Vgl. het gedenkboek dat de classici bij het 50-jarig jubileum van het Sodalicum Classicum in 1979 uitgaven onder de Oskisch-Umbrische namaaktitel *Pis shefhaked eisei sodalicum?* (‘Wie heeft dit Sodalicum gemaakt?’; met dank aan J. Nuchelmans voor deze verwijzing).

9 *Pis shefhaked*, p. 62.

wel de enquêtecommissie (...) Wat zij presteerde grenst aan het ongelooflijke, en het resultaat is dan ook schier mythologisch: een rustige uiteenzetting van de studiesituatie van studenten klassieken te Nijmegen tot informatie van Professoren en Studenten. Het geheel is zo rustig getoonzet, dat pijnlijke waarheden zonder spes fructus tussen de regels en pijnlijke waarheden met spes fructus in de regel staan. Een opmerkelijke prestatie is hier geleverd”.¹⁰

Het Sodalitium liet het hier niet bij, het trachtte de tegenstellingen te overbruggen door regelmatige contacten tussen docenten en studenten te organiseren in de vorm van een gemeenschappelijk koffie- en borreluur. De uitgestoken hand werd niet door alle docenten aangenomen. Een uitnodiging voor een ‘convivium’ met een verzoek om een foto van de docent werd voor sommigen een aanleiding zich te beklagen over het karige collegebezoek. “Het door U in Uw schrijven van 23 oktober genoemde convivium”, aldus de graecus J.G.A. Ros SJ in zijn antwoord, “ligt voor mij op de eerste plaats op wetenschappelijk vlak. Zolang een groot gedeelte van onze studenten–classici doorgaat door het niet bezoeken van de colleges zonder daarvan van te voren of achteraf kennis te geven dit contact te vermijden met een doorzettingsvermogen, een betere zaak waardig, en een lompheid, die in het burgerlijk leven nooit overtroffen en zelden geëvenaard zal worden, kan ik bij mij geen verlangen naar andere contacten voelen opkomen. Een portret lijkt mij voorlopig geen voldoende compensatie voor onze om bovengenoemde reden zeldzame confrontatie”.¹¹

Uit de gebeurtenissen bij de classici blijkt, dat de studenten reeds vóór 1968 geen passieve objecten van het onderwijs meer waren, maar integendeel actief hun studiebelangen trachtten te behartigen. Dit werd van professorenzijde niet altijd gewaardeerd, en er werd weerstand geboden tegen studenteninspraak. Dit geldt ook voor de rest van de faculteit. Vanaf 1964 werden in de faculteitsverenigingen studiecommissies en voor het overleg met de docenten studieraden gevormd. Expliciete mededelingen daarover vindt men in de jaarboeken met betrekking tot klassieken, Nederlands, Engels en Spaans. Tegelijkertijd treft men bij de hoogleraren tekenen van groeiend onbehagen aan. Op verzoek van het Landelijk College van Studentenfacleiteitsorganisaties schreef de toenmalige minister van Onderwijs Th.H. Bot de universiteiten op 9 maart 1965 een brief waarin hij aandrang op de vorming van gemengde commissies of studieraden om de studenten inspraak te geven bij de vormgeving van het onderwijs. Dit leek de studenten in die dagen een effectievere mogelijkheid om invloed uit te oefenen dan het bijwonen van faculteitsvergaderingen. De hoogleraren toonden zich niet erg toeschietelijk. Ze stelden dat de faculteit geen initiatiefneemster moest zijn. Wèl zou zij “aan zodanige initiatieven vanuit de secties zelf gaarne haar steun geven”.¹² Twee jaar later was

¹⁰ *Pis shefhaked*, p. 69.

¹¹ *Pis shefhaked*, p. 63; de brief is van 25 oktober 1963.

¹² Verslag faculteitsvergadering, 7 mei 1965.

het standpunt van de faculteit blijkbaar niet veranderd. In het ontwikkelingsplan 1969-1972, geredigeerd in 1967, heette het: “De mate waarin studenten bij dit overleg (van de docenten) worden betrokken hangt tot op zekere hoogte af van de studenten zelf”. Daar waren curatoren het echter niet mee eens. Die maakten zich in het algemeen nogal zorgen over de faculteit en hadden begin 1967 een commissie ad hoc ingesteld die de faculteit moest doorlichten. Deze commissie moest in samenwerking met de faculteit – die een parallel-commissie instelde – nagaan hoe de bestuursstructuur verbeterd kon worden en hoe inhoud gegeven kon worden aan de betrokkenheid van staf en studenten. In een gesprek, pas ruim een jaar later, op 28 mei, deelde de facultaire commissie de curatorencommissie mee dat er over de rol van de studenten geen *communis opinio* bestond, waarop deze geïrriteerd antwoordde dat de faculteit de noodzaak van studenteninspraak nu eindelijk maar eens moest inzien. Twee dagen later gingen de hoogleraren ermee accoord dat het faculteitsbestuur regelmatige contacten zou onderhouden met afvaardigingen van verschillende studentenverenigingen. Dit was een zuinige concessie, want in de junivergadering vluchtten de professoren in vage algemeenheden toen hun de vraag werd voorgelegd, of het gewenst was studenten in de gelegenheid te stellen een bijdrage te leveren tot besluitvorming in sectie, faculteit en Senaat. De hoogleraren hadden blijkbaar een zetje nodig, maar het valt op dat in deze context volstrekt geen gewag wordt gemaakt van studenteneisen, opstanden of acties.

Zoeken we de revolutie wellicht op de verkeerde plaats? Letteren met haar lange traditie lijkt een vrij behoudend milieu, waarin evenmin nieuwe geluiden te verwachten waren als in die van medici en juristen. Dan zou het bij de Sociale Wetenschappen, de kersverse creatie van 1964, anders moeten zijn. De psychologen vertoonden inderdaad democratiseringstendenties vanaf hetzelfde jaar. De studentenvereniging Excalibur schreef in het studiejaar 1964-1965 drie officiële brieven over de vorming van een studieraad. Deze zou een schakel moeten zijn tussen de subfaculteit enerzijds en de op 24 mei 1965 opgerichte studentenfaculteitsraad anderzijds. De subfaculteit zou twee hoogleraren afvaardigen, de studentenfaculteitsraad twee studenten. Daaraan zou men deskundigen kunnen toevoegen. De studieraad zou eenmaal per trimester bijeen moeten komen en ‘een zuiver contactorgaan’ moeten zijn voor alle zaken die de studie betreffen. De punten die van studentenzijde zouden worden ingebracht, zouden zijn voorbereid door de alle jaargangen vertegenwoordigende studentenfaculteitsraad.

De hoogleraren stelden zich nogal gereserveerd op. S. Strasser verwees naar een brief van de Centrale Interfaculteit en stak zijn afkeer niet onder stoelen of banken: “De toon van dat schrijven en de wijze waarop daar verlangens en zelfs eisen worden megedeeld ten aanzien van zaken als leerstoelenbeleid en studieregeling hebben spreker bijzonder huiverig gemaakt voor deze aanleggenheid”.¹³ In het verslag van een volgende vergadering heette het dat het contact met studenten goed was “maar beslist ware af te wijzen dat vertegen-

Prof.dr. S. Strasser (1905-1991), hoogleraar wijsge-
rige psychologie, antropologie en pedagogiek.

woordigers van studenten, of een studieraad als zodanig, zich als gelijkgerechtigde partners van hoogleraren zouden aandienen”.¹⁴ En zo rolden dan de volgende besluiten uit de bus: het woord ‘studieraad’ wordt vervangen door de term ‘studiecontactorgaan’; de hoogleraar-studieleider convoceert de vergaderingen van dat orgaan; alle jaargangen zijn erin vertegenwoordigd; stafleden begeleiden de studieleider hoogstens van geval tot geval; het wetenschapsbeleid, het benoemenbeleid, de opzet en inhoud van de opleiding vallen buiten de bevoegdheden van het overleg; gaat de vergadering haar bevoegdheid te buiten, dan moet de hoogleraar-studieleider de zitting onmiddellijk beëindigen; de functie van het contactorgaan is informatief, niet constitutief, er bestaat geen medezeggenschap; er wordt hoogstens één vergadering per trimester geconvoceerd behoudens bijzondere omstandigheden.¹⁵

In januari en april 1966 werd in de subfaculteitsvergadering verslag gedaan van de zittingen met het contactorgaan. Het bleek allemaal niet zo’n vaart te lopen, de hoogleraren waren gerustgesteld. Vanaf november 1967 mocht het

¹³ Verslag subfaculteitsvergadering Psychologie, 20 mei 1965.

¹⁴ Verslag subfaculteitsvergadering Psychologie, 29 juni 1965.

¹⁵ Verslag subfaculteitsvergadering Psychologie, 21 oktober 1965.

studiecontactorgaan 'studieraad' heten en nog geen jaar later mochten, naast twee stafleden, een lid van de studieraad en de voorzitter van Excalibur voor het eerst aan de vergadering van de subfaculteit deelnemen.

Ook bij Pedagogiek waren de hoogleraren aanvankelijk niet zo enthousiast over de oprichting van een studieraad. Ze trokken één lijn met de psychologen. Maar in juni 1966 stemde de subfaculteit in met een experimenteel overlegorgaan dat een jaar later definitief werd. Er werden wel twee beperkingen opgelegd: de notulen van de studieraadsvergaderingen mochten niet openbaar zijn en afwijkingen van de adviezen van de studieraad behoeften door de subfaculteit niet schriftelijk gerechtvaardigd te worden. Met ingang van het studiejaar 1968-69 tenslotte werden de voorzitter van de studentenvereniging Quedio en een lid van de studieraad uitgenodigd het eerste deel van de vergaderingen van de subfaculteit, waarin geen benoemingszaken aan de orde kwamen, bij te wonen.

Veel minder stroef verliepen de processen bij de sociologen. Daar functioneerde sinds de jaren vijftig een studiecommissie van de Nijmeegse Sociologische Faculteitsvereniging (NSFV), en was de regelmatige evaluatie van het studieprogramma door studenten reeds sinds 1961 geïnstitutionaliseerd. In een begeleidend schrijven bij het rapport over dit eerste jaar heette het dat zo'n evaluatie geen teken van onvrede was, maar berustte op de overweging "dat een bezinning van studentenwege dienstig kan zijn bij de beantwoording van de vraag in hoeverre de opzet van de nu reeds gedurende vier jaar functionerende studieregeling aan haar doel beantwoordt. (...) Met voldoening en dankbaarheid wordt erkend dat er ten aanzien van de studie in de sociale wetenschappen veel tot stand is gebracht".¹⁶ Vervolgens werden drie punten naar voren gebracht: er zijn te weinig hoogleraren en te weinig stafleden, met het 'fatale gevolg' dat er te weinig aan zuivere wetenschapsbeoefening wordt gedaan en te weinig representatie naar buiten plaatsvindt; er prijken in het studieprogramma veel filosofische vakken, terwijl de studenten "een oriëntering in de diepte" en geen "oppervlakkige facetstudie" wensen; onderwijs in het bijvak psychologie is goed, maar dat dient dan wel op sociologiestudenten te worden afgestemd. Het rapport werd door de hoogleraren uitvoerig behandeld. Een jaar later bevatte het evaluatierapport opnieuw een hele serie concrete voorstellen ten bate van een betere integratie van studiefasen, vakken en literatuureisen, een en ander op basis van meningen van studenten, afgestudeerden en zusterverenigingen in den lande. Opvallend waren de positieve waarderingen: "Niet mag (...) de suggestie gewekt worden, als zou de volledige studieregeling onderwerp van kritiek zijn; integendeel, de studieregeling zoals zij thans bestaat, biedt in het algemeen de studenten de mogelijkheid tot een goede studie in de sociologie". En voorts: "De studieopzet in Nijmegen is gekenmerkt door het feit dat men in de doctoraalspecialisaties steeds op ade-

¹⁶ Brief NSFV, 29 september 1961.

quate wijze aansluiting heeft gezocht bij de bestaande maatschappelijke behoeften. De commissie hoopt dat Nijmegen met deze vooruitstrevendheid vooraan blijft staan in den lande”. Van frustraties en agressie is weinig te merken, ook daarom niet omdat het evalueren blijkt wat uithaalde: “Het Bestuur doet dit, gesterkt door de ervaring welk een daadwerkelijke belangstelling de Vaste Commissie heeft doen blijken voor hetgeen er aan gevoelens ten aanzien van de wetenschappelijke opleiding onder studenten leeft”.¹⁷

Dergelijke liefdesverklaringen stemden de hoogleraren uiteraard mild. Er kwam dan ook al spoedig regelmatig overleg tot stand tussen de studiec ommissie van de NSFV en het bestuur van de Vaste Commissie, later de subfaculteit Sociaal-culturele Wetenschappen. Begin 1966 stelden de studenten voor een studieraad op te richten, waarbij zij lieten uitkomen dat zij hun plaats terdege kenden: “Wij hebben genoeg realiteitszin dat we beseffen dat de inzet van ons streven allerminst primair de beslissingsbevoegdheid van de student kan en mag zijn”.¹⁸ De studieraad kwam er natuurlijk zonder mankeren in juni 1966. Twee jaar later besloten de hoogleraren met vijf tegen twee stemmen naast twee leden van de staf ook twee studenten tot het bijwonen van het eerste gedeelte van de subfaculteitsvergadering uit te nodigen, uiteraard zonder stemrecht. Op de eerste vergadering in de nieuwe samenstelling, op 25 september 1968, zei voorzitter Thurlings “dat de subfaculteit de inspraak van staf en studenten zeer op prijs stelt en hoge verwachtingen heeft van de bijdrage die genoemde groeperingen kunnen leveren aan de werkzaamheden van de subfaculteit”.

Over andere studierichtingen zouden vergelijkbare verhalen te vertellen zijn. Duidelijk is, dat zich in de loop van de jaren 1964-1968 de nodige ontwikkelingen voordeden. Studenten hielden enquêtes over het onderwijs, in faculteitsverenigingen werden studiec ommissies ingesteld, er verschenen studieraden als overlegorganen van docenten en studenten. De universitaire jaarverslagen meldden dit ook bij filosofie, theologie, geografie, W&N, biologie en scheikunde. De juristen bezaten zelfs twee studiec ommissies, één voor de pre-kandidaats- en één voor de doctoraalfase. Bij scheikunde hanteerde men een tripartiet model: twee hoogleraren, twee stafleden en twee studenten.¹⁹

Uiteraard waren er ook de nodige activiteiten aan de top van de Nijmeegse studentenwereld. We gaan voorbij aan de beweging die in 1963 tot oprichting van de Studenten Vakbeweging (SVB) leidde, waarbij de Nijmeegse student Ton Regtien een opvallende rol speelde. Naar het Franse voorbeeld van de

¹⁷ Zie *Rapport inzake de studieregeling der westers-sociale studierichting in de sociale wetenschappen*, 27 mei 1963, behandeld in de vergadering van de Vaste Commissie van 6 juni 1963.

¹⁸ Brief NSFV, 24 maart 1966.

¹⁹ Vgl. W.H. van Laarhoven e.a. (red.), *Chemie in het zilver* (Nijmegen 1987), p. 25. Voor de studieraadsprikelen bij Rechten zie Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 359 e.v.

jeune travailleur intellectuel schiep en propageerde hij het type van de moderne Nederlandse student.²⁰ In ons kader vestigen we liever de aandacht op de Unie van Studenten te Nijmegen (USN), die de plaats innam van het in 1965 opgeheven Nijmeegse Studenten corps Carolus Magnus. De USN bemoeide zich niet met het gezelligheidsleven, maar vormde een overkoepelende organisatie van wetenschappelijke, culturele en sociale studentengroeperingen. Zij bezat onder andere een departement onderwijs en kwam op voor de studentenbelangen op dit terrein. Al in de jaren 1965-1966²¹ pleegden de praeses, vice-praeses en assessor voor onderwijs intensief overleg met de rector magnificus en de secretaris van de Academische Senaat, de hoogleraren S.J. Geerts en S.F.L. baron van Wijnbergen. De USN was daar bepaald niet ontevreden over: "En dat het niet bij praten gebleven is blijkt uit de resultaten", aldus het verslag. Er werd een dictatencentrale in de vorm van een stichting opgericht, een commissie met studentenvertegenwoordiging in het leven geroepen voor een effectievere vormgeving van de studiegids en met uitzicht op succes gepleit voor de oprichting van een onderzoeks- en adviesinstituut dat het universitaire onderwijs onder de loep zou nemen. Bijzondere aandacht werd besteed aan het instellen van studieraden. Echter, de realisering daarvan "blijkt vooralsnog een moeilijke zaak", hoewel er ook winstpunten zijn: "De vorderingen binnen de sociologische faculteit zijn opmerkelijk. Het moet gezegd, dat de activiteit van de studenten ten aanzien van de studieraden beslissend is. Van de kant der hoogleraren blijkt vaak een grote bereidheid".

Ook twee jaar daarna was de toon weliswaar strijdvaardig, maar geenszins negatief. De centrale commissie boog zich viermaal over onderwijszaken, met name over de opname van studieraden in de faculteitsreglementen. Het maandelijks overleg met rector en secretaris van de Senaat werd ijverig voortgezet. Resultaat: "Over vele punten was een redelijke overeenstemming, maar over studieraden en de Franse sectie liepen de meningen vaak sterk uiteen".²²

Significant voor het klimaat aan de top van de studentenwereld was een brief van de USN van 24 maart 1967, waarin de secretaris onderwijs, een sociologiestudent, met verwijzing naar het algemeen reglement van de KUN een voorstel tot nadere regeling van de studieraad aan de faculteiten voorlegde. Het ging om vijf punten: 1. de faculteit heeft een studieraad bestaande uit hoogleraren, staf en studenten; 2. deze heeft tot taak overleg te voeren omtrent inrichting, organisatie en uitvoering van het onderwijs en daarmee verbonden zaken; 3. alvorens over onderwijs te besluiten vraagt de faculteit de studieraad om advies, en als zij van dit advies afwijkt, dan geeft zij daarvan schriftelijk de

²⁰ Vgl. J. Janssen en P. Voestermans, *De vergruisde universiteit. Een cultuurpsychologisch onderzoek naar voorbije en actuele ontwikkelingen in de Nijmeegse studentenwereld* (Nijmegen 1978), p. 119 e.v. Zie ook: De Jong, *Macht en inspraak*, p. 87 e.v.

²¹ Vgl. *Jaarboek*, 1965-1966, p. 181 e.v.

²² Vgl. *Jaarboek*, 1966-1967, p. 179 e.v.

reden op; adviezen en notulen van de studieraad zijn openbaar; 4. het overleg dient regelmatig en minstens driemaal per jaar te geschieden; 5. samenstelling, taak en werkwijze van de studieraad worden nader geregeld in een huishoudelijk reglement dat de goedkeuring van het faculteitsbestuur en van een algemene studentenvergadering van de betrokken studierichting behoeft.

Hoe de faculteiten precies op deze brief reageerden, zijn we niet volledig nagegaan. De sociologen, waar de USN zo tevreden over was, maar ook de psychologen en pedagogen, gingen in ieder geval zeer ver met het voorstel mee. De hoogleraren brachten enige kleine veranderingen aan en onderstreepten dat de eigen verantwoordelijkheid van de faculteit voor het onderwijs uiteraard onverlet zou blijven.²³ Daarop werkten de studenten een huishoudelijk reglement uit, keurden het zelf eind 1967 goed en boden het vervolgens ter flattering aan de faculteit aan “indien het overeenstemt met de ideeën van de Faculteit”.²⁴ De vijftien artikelen daarvan bevatten niets revolutionairs, het reglement was werkelijk zo huishoudelijk als het maar kon zijn. Over de omvang van de delegaties viel geen woord, evenmin over stemverhoudingen. De vergaderingen waren zelfs niet eens openbaar, tenzij de studieraad dit wenselijk achtte. Afgezien van enige minieme wijzigingen hadden de hoogleraren dan ook niet de minste moeite zich met de regeling accoord te verklaren.

Maken we thans de balans op. Vóór het fameuze jaar 1968 waren de studenten bepaald geen willoze, passieve objecten van onderwijs, ze ontwikkelden wel degelijk activiteiten, ook kritische activiteiten, die invloed op de gang van zaken hadden. Uitzonderingen daargelaten hadden de ontwikkelingen het karakter van nuchtere belangenbehartiging en verliepen zij meestal in pais en vree. Van een vóórrevolutionaire opeenhoping van frustraties is weinig te bespeuren. De uitbarstingen vanaf 1968 waren klaarblijkelijk geen explosies van opgekropte woede. We hoeven dus niet te speculeren over de beruchte ijsberg en het topje daarvan. In Nijmegen waren in die dagen geen ijsbergen te ontwaren. Met een frustratie-agressiemodel kan men de gebeurtenissen dan ook niet verklaren. De hoogleraren toonden zich over het algemeen terughoudend, vooral wanneer het over meer dan alleen overleg ging; ze waren niet van plan rechten af te staan of te delen. Een vergelijking met andere universiteiten, in het bijzonder met de Universiteit van Amsterdam, suggereert dat ‘de’ Nijmeegse student bij de revolutie niet in de voorste gelederen stond.²⁵ Deze

²³ Zie de verslagen van de vergaderingen van de subfaculteit Sociaal-culturele Wetenschappen van 7 april 1967, de subfaculteit Psychologie van 27 april 1967 en de subfaculteit Opvoedkunde van 5 mei 1967, alsmede dat van de faculteitsvergadering van 4 juli 1967.

²⁴ Brief USN, 8 februari 1968.

²⁵ De Jong, *Macht en inspraak*, p. 189 e.v.: de Amsterdamse universiteit liep inzake de democratisering op de andere universiteiten voor. Gezien zijn mededelingen op p. 60 e.v. en 181 e.v. geldt deze voorsprong in ieder geval met betrekking tot de Nijmeegse studenten.

90 conclusie komt ongeveer overeen met het beeld dat wordt opgeroepen in de studie van Janssen en Voestermans. Daaruit blijkt dat de barometer in Nijmegen eind 1966 bepaald niet op storm stond. Er woei slechts een stevige bries uit de hoek van de Studenten Vakbeweging. Deze verdedigde de belangen der studenten strijdvaardig, maar zonder ideologisch wapengekletter.²⁶ Hieraan mogen we toevoegen dat het jaartal 1966 mag gelden voor de top van de Nijmeegse studentenwereld, te weten de USN-leiding. Voor de faculteiten kan men echter een betrekkelijke rust waarnemen tot ver in 1968.

5. MARIS: PRO EN CONTRA

Met het nieuwe algemene reglement van 1964 was het aan de KUN niet gedaan. Daar zorgde Den Haag wel voor, waar men in die jaren zo zijn gedachten had over de zwakke bestuurskracht van de universiteiten. Zulke gedachten leefden ook in de Academische Raad en deze stelde dan ook in november 1965 een commissie in die onder het voorzitterschap van ir. A. Maris moest gaan nadenken over de 'onvolkomenheden' in de bestuursstructuur, die de universiteiten belemmerden hun taken in zelfstandigheid te vervullen. Het ministerie verzocht in dit verband de instellingen om in het op te stellen ontwikkelingsplan 1969-1972 beschouwingen omtrent de bestuurlijke organisatie op te nemen. Derhalve toog in Nijmegen een commissie aan het werk die voor de gewenste overpeinzingen zou zorgen en tevens de Nijmeegse leden van de Academische Raad moest begeleiden. Leden van deze structuurcommissie waren president-curator J.B.G.M. ridder de van der Schueren, curator Ch.M.J.H. Hustinx, J.M. Hageman, secretaris van het Curatorium, voorts zes hoogleraren, te weten F.F.X. Cerutti, Mertens, Vendrik, J.J.A. Vollebergh, Weijnen en Van Wijnbergen, verder de directeur van de Medische faculteit, J. de Leeuw, en de voorzitter van het stafconvent, A. Lansink.

De commissie-Maris pakte de zaak grondig aan en bracht in april 1967 een rapport uit dat in gewijzigde vorm een klein jaar later in druk verscheen.²⁷ De bezwaren die de commissie tegen de bestaande verhoudingen aanvoerde waren legio. Ze richtten zich tegen het ondoelmatige tweesporenbestuur van Curatorium en Senaat, parttime curatoren, de omvangrijke, logge en ondeskundige Senaat der professoren, de al te grote autonomie van de faculteiten, het academisch individualisme en het gebrek aan samenwerking in onderwijs en wetenschapsbeoefening. Daartegenover stelde de commissie een nieuw model: eenheid van bestuur, professionele bestuurders, een duidelijke gezagshierarchie, precieze vastlegging van taken, verantwoording van beneden naar

²⁶ Vgl. Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 150 e.v.

²⁷ Academische Raad, *Zelfstandige taakvervulling van de universiteit en hogeschool*, 's-Gravenhage 1968.

boven, vrijheid van wetenschapsbeoefening en zelfwerkzaamheid van de lagere organen, die echter moet passen bij de door de hogere organen vastgestelde doeleinden van de universiteit als geheel. Meer concreet kwamen de voorstellen neer op het vormen van een presidiaal universiteitsbestuur met drie professionele fulltime functionarissen, professionele fulltime faculteitsdecanen die door het presidium worden benoemd, en daaronder secties en vakgroepen met besturen. Er werden twee overlegorganen op het hoogste niveau voorgesteld: het algemeen college van overleg dat het presidium en de faculteitsdecanen omvatte, en een universiteitsraad waarin het presidium, hoogleraren, wetenschappelijke medewerkers, studenten en afgestudeerden zitting zouden hebben. Ook de decaan had zijn college van overleg, bestaande uit de voorzitters van de secties. Verder dienden er onderwijs- en onderzoekscommissies te komen waarin hoogleraren en medewerkers plaats hadden. Onderstreept werd dat overleg geen besluitvorming en ook geen afleggen van verantwoording is.

De Nijmeegse structuurcommissie kwam kort daarna met een discussienota,²⁸ waarin we veel elementen van het rapport-Maris terugvinden: de eenheid van bestuur op het hoogste niveau, bestuurlijke deskundigheid, integratie van onderwijs, onderzoek en beheer, raden van overleg, en een gezagshierarchie. Er waren echter enige opmerkelijke afwijkingen: het universiteitsbestuur moest, aldus de commissie, uit zeven leden bestaan, van wie er minstens drie hoogleraar waren; naast een universiteitsraad à la Maris wilde zij een raad van overleg, waarin vertegenwoordigers van allerlei maatschappelijke groeperingen een zetel hadden; zij sauveerde verder de autonomie van de faculteiten, waarvan de besturen beslist geen zetbazen van het universiteitsbestuur mochten zijn, maar eerder moesten handelen namens de collega's; de commissie bepleitte tenslotte de inschakeling van lectoren en medewerkers op basis van bestuurlijke deskundigheid. De discussienota mag derhalve bestempeld worden als een 'wat afgezwakte Maris'. Het is dan ook geen wonder dat de Nijmeegse top eigenlijk weinig kritiek op het rapport-Maris had. Zo stelden curatoren in een begeleidend schrijven bij de toezending van het rapport-Maris aan de faculteiten op 9 mei 1968, dat daarmee het laatste woord geenszins gesproken was, maar dat het "voor het merendeel aanvaardbare uitgangspunten" bevatte. Dezelfde mening uitte de voorzitter van de faculteit der Sociale Wetenschappen, J. Kremers, die nog een grote rol in de Nijmeegse ontwikkelingen zou gaan spelen. Samen met de eerste directeur van het Instituut voor Onderzoek van het Wetenschappelijk Onderwijs (IOWO), J.F.M.C. Aarts, verdedigde hij het rapport-Maris tegen de vernietigende kritiek van oud-minister I.A. Diepenhorst, die in het Maris-model alleen maar een 'noodlottig streven' kon zien. Volgens de twee Nijmeegse commentatoren verdiende het rapport een beter lot. Men kon ermee in zee gaan, want de eenheid van bestuur,

²⁸ 'Schets van een herziening van de structuur van de Katholieke Universiteit', 14 mei 1968.

de professionalisering daarvan, de fulltime faculteitsdecanen en het machtsverlies van de Senaat waren een goede zaak.²⁹

92

Maar aan de top van de Nijmeegse studentenwereld zag men dat totaal anders. De 'Maristen' hadden buiten de waard gerekend; de ontwikkelingen bewogen zich precies in de tegenovergestelde richting. In de loop van 1967 deden zich belangrijke veranderingen voor in de leiding van de Nederlandse studentenorganisaties.³⁰ Met name de SVB onderging een gedaanteverandering en transformeerde zich van een nuchtere belangenorganisatie tot een radicale politiek-ideologische protestbeweging. Daarvan waren het *Sindikaal Manifest* van september 1967 en de Kritische Universiteit symptomen.³¹ In het manifest werden nieuwe doelstellingen geformuleerd in het kader van een visie op de relatie universiteit-maatschappij alsook een nieuwe tactiek aangeduid, die neerkwam op een afkeer van het organisatorisch centralisme en een versterkte aandacht voor het leef- en werkmilieu van de studenten op lokaal-universitair en facultair niveau. Vanaf oktober 1967 opereerde ook in Nijmegen een werkgroep 'Kritische Universiteit'. Daarmee was naar het gevoelen van de USN de geschiedenis van de studentenbeweging een nieuwe fase ingegaan. Er voltrok zich in de discussies een bewustwordingsproces. Men ontdekte, dat de politiek niet iets externs was, maar "dat juist de eigen activiteit, de eigen intellectuele arbeid, primair de politieke functie van de student uitmaakt". Wetenschap is "een deel van de maatschappij waarvan onderdrukking en agressie de geldende beginselen zijn". Vietnam en de Derde Wereld hebben dat aan het licht gebracht. Studenten deden er willens nillens aan mee die maatschappelijke structuur te handhaven en daar moest verandering in komen. Studenten dienden hun waarden te bepalen, in het licht daarvan de heersende ideologie en die van de vigerende wetenschap te onthullen. Anderzijds "moet de student een ruime mate van zelfstandigheid hebben om de inhoud van zijn studie af te stemmen op de ideologie die hij zelf ontwikkelt en de rol die hij zelf in de maatschappij wenst te vervullen; omdat hij daarvoor medeverantwoordelijk is dient hij inzicht te verwerven in de totaliteit van de wetenschappen en de universiteit". Dit werd echter verhinderd door de plannen van Maris *cum suis*, die "een van boven gedirigeerde universiteit en wetenschapsbeoefening inhouden". Dit soort van herstructurering mocht dus niet doorgaan, en van toen af zou de USN proberen het verzet daar te stimuleren waar de student leeft en werkt: in de faculteiten. Zij verstond zichzelf voortaan als een 'sentraal informatiepunt' voor het politieke en maatschappelijke gebeuren, als een orgaan dat debatten en acties organiseert of helpt organise-

29 De discussie tussen Diepenhorst en Kremers/Aarts is te vinden in de *NRC* van 9 april en 22 april 1968.

30 Vgl. Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 152 e.v.

31 Vgl. J. Schopman, *Kritiese universiteit. De ruk naar links in de Nijmeegse studentenbeweging*, Nijmegen 1974.

ren. Daarnaast kwam zij op voor de belangen van de studenten, dit is voor de ‘voorzieningen’, aldus het jaarverslag 1967-1968 waarin de USN zich voorlopig voor het laatst presenteerde.³²

De USN-studenten lieten het niet bij verbale voornemens, maar organiseerden een tournee langs de faculteiten. Aan de discussieavonden deden ook leden van het wetenschappelijk corps en zelfs curatoren mee. De sfeer van de discussies werd onder andere beïnvloed door de gebeurtenissen in Parijs. Zo debatteerden theologiestudenten – de faculteit telde er toentertijd 470 – in de studentenkerk met hun docenten over de maatschappijkritische invulling van hun studie die het klassieke patroon van de opleiding moest vervangen of aanvullen, alsmede over de democratisering van de faculteit volgens het principe van de paritaire vertegenwoordiging van studenten en docenten. Midden in de vergadering plofte een student met het bericht “in Frankrijk is het gelukt”. Franse studenten, zo heette het, hadden tezamen met de arbeiders de macht in de staat overgenomen. Deze heuglijke tijding deed bij de theologen het vuur van de revolutie hoog opblaaien en gaf nieuw voedsel aan het geloof in een betere toekomst.

De USN-tournee langs de faculteiten werd afgesloten met een algemene vergadering op 12 juni 1968, waarop een aantal moties werd aangenomen over de democratisering van de universiteit en de Academische Raad. Tevens werd afgesproken de debatten over de herstructurering van de Nijmeegse instelling na de vakantie voort te zetten. Tot dat doel werd in juli 1968 door curatoren en Senaat een werkgroep Bestuursstructuur ingesteld. Leden waren president-curator ridder De van der Schueren, Hageman en J. Goossens namens het Curatorium, de hoogleraren Kremers, Vendrik en Van Wijnbergen namens de Senaat, J. van Bakel, Lansink en M. Stafleu namens het stafconvent, en de USN-studenten H. Boekraad, M. van Nieuwstadt en H. Sips. Het secretariaat vervulde J. Hompe van het bestuursgebouw.

In dit kader verdienen twee – veel genoemde, maar waarschijnlijk weinig gelezen – brochures de aandacht: *Universiteit en Onderneming en Aantekeningen voor een radenuniversiteit*. Het eerstgenoemde geschrift stamde van de drie bovengenoemde studenten en Regtien, studenten aan de Centrale Interfaculteit, Letteren en Sociale Wetenschappen. Het verscheen in mei 1968 en was gericht tegen het rapport-Maris. Het was een even intelligent als agressief stuk en in ieder geval allesbehalve saaie lectuur. Kort samengevat kwam de argumentatie op het volgende neer. Het algemeen verbrede verlangen naar hervorming van de universiteit spruit voort uit veranderingen in de maatschappij waarvan de universiteit uitdrukking is. De maatschappelijke veranderingen zijn te herleiden tot wijzigingen in de economische orde. Overal in West-Europa werd na de Tweede Wereldoorlog de economische infrastruc-

³² Vgl. *Jaarverslag, 1967-1968*, p. 71 e.v.

Prof.dr. J. Kremers (1933), hoogleraar psychologische functieleer, namens de Academische Senaat lid van de door het Curatorium ingestelde Werkgroep Bestuursstructuur.

tuur opgebouwd. De productie-eenheden werden vergroot en de productiviteit werd met behulp van de wetenschap opgevoerd. Dit leidde tot een verflechting van universiteit en economie die bovendien werd bevorderd door de groeiende behoefte aan hoog gekwalificeerde arbeidskrachten die het wetenschappelijkste productie-apparaat konden bedienen. De wetenschap werd steeds meer verindustrialiseerd. Dientengevolge groeide de tendens om ook het organisatiemodel van de onderneming over te hevelen naar het wetenschappelijke toeleveringsbedrijf, de universiteit. De samenleving ging haar dezelfde eisen stellen: *efficiency*, kostenverlaging, rendement, flexibiliteit, mobiliteit, slagvaardigheid. De moderne universitaire managementfilosofie van het rapport-Maris weerspiegelt deze eisen. Daartegen verzetten de studenten zich. Poogt Maris de repressieve organisatie van de samenleving op de universiteit over te dragen, de studenten willen “de universiteit als experimenteerruimte voor nieuwe democratische verhoudingen voor zich opeisen, om van daar uit nieuwe democratische verhoudingen in de maatschappij gestalte te geven”.

De schrijvers lieten het niet bij deze algemene beweringen, maar trachtten “het verborgen leven van de kommissie Maris” door te lichten. Een hele serie

Universiteit en Onderneming werd geïllustreerd door Cees Willemen, de 'huistekenaar' van het *Nijmeegs Universiteitsblad*.

van begrippen en de Maris-vertaling daarvan passeerde de revue. *Efficiency* wordt puur instrumenteel geïnterpreteerd, terwijl geen vragen worden gesteld over de – door het presidium van de universiteit vastgestelde – doeleinden, die daarmee irrationeel worden. Vrijheid en zelfwerkzaamheid worden hoog gewaardeerd maar uitsluitend ten bate van de organisatie. Openbaarheid en participatie worden beperkt tot communicatie, informatie en coördinatie; over inspraak en medebeslissing valt geen woord. Flexibiliteit en mobiliteit vinden plaats in een hiërarchie van graden en rangen à la Philips, enzovoort. Daarnaast wezen de auteurs op de verbluffende overeenkomsten tussen de ondernemingsraad en de universiteitsraad van Maris. De universiteitsraad heeft over het wat, hoeveel, voor wie en hoe van onderwijs en onderzoek evenmin iets te zeggen als de ondernemingsraad over de aard en de omvang van de productie.

De Werkgroep Bestuursstructuur vergaderde in het weekend van 10-11 september 1968 in hotel De Wolfsberg te Groesbeek. Van rechtsonder naar rechtsboven zijn te zien: dr. A.J.W. Lansink en dr. J.J.A. van Bakel (Stafconvent), mr. J.M. Hageman en ir. J.B.G.M. ridder de van der Schueren (Curatorium), H.T.J.M. Sips, H.C. Boekraad en M.J. van Nieuwstadt (USN-vertegenwoordigers), J.L.M. Goossens (Curatorium), drs. J.Th.M. Funneman (Pers en Voorlichting), secretaris drs. J.A. Hompe en voorzitter prof.dr. J. Kremers (Senaat).

De stijl waarin het rapport-Maris aan flarden gereten werd is navenant. De schrijvers namen geen blad voor de mond. Zij vonden de commissie “hypocriet”, omdat zij doet alsof ze een bestuursprobleem wil oplossen, terwijl “de werkelijke bedoeling” is alle beslissingen “in handen te leggen van een toporgaan, dat zich aan iedere vorm van democratische controle onttrekt”. In het rapport bespeurden de auteurs een “ideologische versluiering van een militair skelet” en “ondanks allerlei humane verzekeringen verraadt de commissie echter haar militaire inborst telkens opnieuw alleen al door haar taalgebruik”. Het presidium van de universiteit verschijnt in het rapport-Maris als een mythe, het is een soort “alziend oog van God”, en “het is niet eens nodig te wijzen op parallelie met fascistische en fascistoïde organisaties om het onverhuld autoritaire karakter van de universiteit van de toekomst te zien”. Ook de Academische Raad kreeg een veeg uit de pan. Deze zou vernietigende kritiek op het rapport-Maris hebben uitgeoefend, maar – aldus de schrijvers – dat is blijkens een vertrouwelijk schrijven van 15 februari 1968 helemaal niet waar. De Academische Raad doet wat “onbenullige concessies” en hanteert een “camouflagetechniek” om geen slapende professoren wakker te maken. “Evengoed als de commissie Maris beoogt de A.R. het wetenschappelijk onderwijs

en het wetenschappelijk onderzoek totaal om te bouwen in de behoeften van de neo-kapitalistische economie, die voor haar instandhouding plooibare en aangepaste technomogolen nodig heeft, en voor haar verdere technologische ontwikkeling het wetenschappelijk onderzoek aan universiteiten en hogescholen wil richten op de vraagstukken en problemen waarvoor de klasse der managers in de maatschappij van vandaag zich gesteld ziet”.

Of de Academische Raad erg onder de indruk van deze tirade was vermeldt de geschiedenis niet. Feit is wèl dat men het daar maar over één punt eens kon worden: de afkeer van het tweesporig bestuur van de universiteit. Voor de rest werd het rapport-Maris niet aanvaard en bleek een algemeen acceptabel alternatief buiten het bereik van de Raad te liggen. In arren moede verzocht hij de universiteiten dan ook de discussie maar thuis voort te zetten en de uitkomsten van de gedachtenwisseling mee te delen.

Nijmegen debatteerde na de zomervakantie door. Op 10 en 11 september 1968 ging de officiële Werkgroep Bestuursstructuur van start met een beraad over de herstructurering van de KUN in het Groesbeekse hotel De Wolfsberg. Het ging niet over de juistheid van de diagnose die de studenten in *Universiteit en Onderneming* gesteld hadden,³³ maar meteen al over de principes die aan de universitaire nieuwbouw ten gronde zouden moeten liggen. Overeenstemming werd bereikt over vijf uitgangspunten: de doelstellingen van de universiteit moeten optimaal gerealiseerd worden; de discussie over die doelstellingen moet continu worden gevoerd, mede tegen de achtergrond van de relatie tussen universiteit en maatschappij; alle geledingen moeten bij het bestuur van de universiteit en de discussie een rol op basis van medezeggenschap spelen; er dient een zo groot mogelijke openbaarheid van beleid te worden nagestreefd; verantwoording afleggen is plicht op alle niveaus.

De studentleden van de werkgroep waren uitermate actief en dienden een nota in die in oktober openbaar werd: *Aantekeningen voor een radenuniversiteit*. De beide auteurs, Boekraad (Filosofie) en Van Nieuwstadt (Letteren), leverden ongezoeten kritiek op het universitaire onderwijs. Het is hiërarchisch, wars van de socratische dialoog, gekenmerkt door de middeleeuwse meester/knecht-verhouding. Het is abstract, vervreemd van de door machtsstructuren gecorrumpeerde werkelijkheid, los van iedere persoonlijke ervaring en een voorbereiding op een “vervreemde beroepspraktijk”, hetgeen vooral tot uitdrukking komt in het “wereldvreemde estheticisme van de geesteswetenschappen”. Het is individualistisch, gestoeld op een “solistische leerstoelbekleding” en gericht op de individuele onderwerping van de student aan het studieprogramma. Het is tenslotte dogmatisch; het biedt onomstotelijke kennis aan als een waar die men kan ruilen op de arbeidsmarkt. “Kennis verschijnt als

33 Deze omissie zou de werkgroep later nog diverse malen op het brood worden gesmeerd. Men begon aan nieuwbouw zonder zich om de toestand van het bestaande te bekommeren.

De 'radenuniversiteit': ruim 1500 opeengepakte studenten discussiëren in de aula, 6 mei 1969.

een individuele, onaantastbare kwaliteit van de orator, van de kant van de studenten als een massale identificatie met het voorgedragene”.

De auteurs hadden evenwel duidelijke ideeën over de manier waarop het wél zou moeten en lanceerden een nieuwe vorm van onderwijs: het projectonderwijs. Het kan in vijf punten gekarakteriseerd worden.

Op de eerste plaats is dit soort onderwijs niet zozeer op het leren van het vak gericht alswel op het bestuderen van centrale problemen, en al naar gelang de inhoud daarvan gaan de studenten te rade bij bepaalde onderdelen van de studierichting of bij andere disciplines. Inleidingen in, cursussen over en compendia van de inzichten van een discipline zijn niet gewenst; men verschaft zich informatie over het experiment, de *survey*, de documentenanalyse en onderdelen van de statistiek al naar gelang de loop van het project. De oriëntatie op centrale vraagstukken laat overigens geen verbijzondering van de studie toe, noch als beroepsvoorbereiding, noch als vorming tot wetenschapper.

Op de tweede plaats is projectonderwijs geen individualistische, maar een collectieve onderneming. Een project wordt ontworpen en voorbereid door een paritair samengestelde commissie van wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke medewerkers alsmede studenten. Er worden taken verdeeld en er

bestaat de mogelijkheid specifieke deskundigheden aan te leren, maar dit mag niet in kennisprivileges ontaarden. De intellectuele capaciteiten worden uit de privé-sfeer gehaald en tot gemeengoed van de groep omgevormd.

Ten derde vindt in het project integratie plaats van onderwijs, onderzoek en beheer. Onderwijs en onderzoek vloeien in elkaar over; ouderejaars geven hun in het project gewonnen kennis door aan jongerejaars. Tevens leren studenten rationeel om te gaan met de materiële condities van hun project en met de middelen te woekeren.

Ten vierde: het examen bestaat in een collectieve zelfbeoordeling. De groep bepaalt de criteria volgens welke de resultaten en de bijdragen van de individuen worden geëvalueerd; zij stelt tevens de procedure van de zelftest vast.

Ten vijfde wordt de maatschappelijke relevantie van het project benadrukt. Dit heeft zowel betrekking op het te kiezen thema en de benaderingswijze als op het omgaan met de resultaten. De uitkomsten van de studie worden in principe openbaar gemaakt, want de verworven kennis is eigendom van de maatschappij. Daarbij gaat het niet om het banale toepassen van onderzoeksresultaten, maar vooral om de verheldering van de gevolgen van wetenschappelijk werk voor de leefwereld van de mensen. En “dit betekent, dat de universiteit haar opvattingen over een gewenste maatschappij omschrijft, en zo – direct en indirect – de bestaande maatschappij kritiseert”. Natuurlijk kan de samenleving de universiteit haar onderzoekswensen bekend maken, maar de instelling maakt autonoom haar keuze: “De universiteit willigt slechts die maatschappelijke verlangens in, waarvan zij zelf de rationaliteit heeft vastgesteld. Alleen zo kan zij een kritische, demokratiserende invloed uitoefenen op de maatschappij, waarin zij haar activiteiten ontwikkelt”.

Aan een dergelijke onderwijsmethode correspondeert een bestuursstructuur die niet alleen stoelt op algemene beginselen als medebeslissingsrecht, verantwoordingsplicht, openbaarheid, eenheid van onderwijs, onderzoek en beheer, decentralisatie en autonomie, maar die heel concreet als een radenuniversiteit wordt opgebouwd. De studenten verdedigden dit model vanaf het begin van de Werkgroep Bestuursstructuur. Grondenheid van zo'n universiteit is niet de discipline of studierichting maar de projectraad die tripartiet is samengesteld uit wetenschappelijk en ondersteunend personeel alsmede studenten. Die raad is de groep die een bepaald project uitvoert. Men kan eventueel een bestuur aanstellen maar dat is geheel onderworpen aan de raad. Dienovereenkomstig is de faculteit geen samenraapsel van allerlei disciplines, maar het geheel van een aantal samenhangende projecten. Dat geheel wordt bestuurd door de faculteitsraad die de projecten goedkeurt, prioriteert, middelen verdeelt en verantwoording eist. Ook de faculteitsraad en adviescommissies voor onderwijs, onderzoek en beheer zijn uiteraard tripartiet samengesteld; hetzelfde geldt voor de universiteitsraad die de hoogste macht bezit, vijftien tot vijftig leden omvat en jaarlijks wordt gekozen. Hij functioneert zoals de faculteitsraad, en vooral: hij benoemt en controleert het universiteits-

bestuur, dat vier à zes fulltime functionarissen telt, een puur voorbereidende en uitvoerende functie heeft en voor drie jaar wordt aangesteld.

100

Omdat de studentleden van de Werkgroep Bestuursstructuur een aantal voorzeten hadden gegeven en diverse thema's blijkbaar niet zo intensief werden behandeld, was het eindproduct van de werkgroep al op 31 oktober klaar. Het stempel dat de studentleden erop hadden gedrukt, is onmiskenbaar. De discussienota werd vanwege de kleur van het omslag het Groene Boekje genoemd. Het is niet nodig de inhoud ervan extensief weer te geven; het is alleen belangrijk te signaleren op welke punten men het wél en op welke men het niet eens was.

De werkgroep verschilde blijkbaar niet van mening over een afwijzing van het rapport-Maris. Dat is hoogst opmerkelijk, omdat vijf van de negen niet-studentleden lid van de boven vermelde structuurcommissie waren geweest, die nog in mei 1968 een sterk aan Maris verwant rapport had uitgebracht, terwijl een ander hoogleraarlid zich al in april voor Maris had uitgesproken. In nog geen zes maanden tijd had zich blijkbaar of ogenschijnlijk een omslag van denken en gevoelens voltrokken. Opmerkelijk is ook dat er geen verzet wordt aangetekend, als de universiteit in het Groene Boekje de opdracht krijgt permanent te discussiëren over de doelstellingen tegen de achtergrond van de relatie universiteit – maatschappij, de maatschappelijke verhoudingen aan een kritische beschouwing te onderwerpen en er een democratiserende invloed op uit te oefenen. Dat waren namelijk formules die toentertijd zwaar ideologisch beladen waren. Ook bij de principes van de universitaire nieuwbouw – autonomie, decentralisatie, verantwoordingsplicht, openbaarheid, eenheid van bestuur, beroepsrecht – vallen geen significante meningsverschillen te constateren.

Dat de universiteit van beneden naar boven moest worden opgebouwd, was voor de werkgroep blijkbaar vanzelfsprekend. Men begon bij de vakgroep en klom via de sectie op naar de faculteit en het centrale niveau. Geen genade vond echter de radenuniversiteit; de sectie bleef onderdak bieden aan een studierichting en de faculteit bleef studierichtingen omvatten. Binnen dit kader kibbelde men over allerlei ondergeschikte punten die hier gevoeglijk onbesproken kunnen blijven. Opvallend is verder dat over leeropdrachten niet werd getwist, al kregen ze bij de bezetting van zetels in de raden geen aparte rechten. Daar waar directe democratie niet mogelijk leek, werd een tripartiete vertegenwoordiging aangehouden: wetenschappelijk corps, studenten, overige personeelsleden. De gekwalificeerde vertegenwoordiging had in de werkgroep slechts twee à drie voorstanders. De Academische Senaat verdween geruisloos. Hoogste bestuursorgaan werd de Universiteitsraad; het universiteitsbestuur kreeg een voorbereidende en uitvoerende taak. Volgens de meerderheid moest dit bestuur voor vijf jaar worden benoemd; van herbenoeming moest alleen worden afgezien als iemand echt had gefaald. Studenten zezen dat af, zij wensten jaarlijks nieuwe benoemingsprocedures.

De *Discussienota Werkgroep Bestuursstructuur*, in de wandeling naar de kleur van de kافت het 'Groene Boekje' geheten, was het resultaat van het Wolfsberg-overleg.

Het Groene Boekje was een van de eerste officiële reacties op, en volgens het ministerie het meest radicale tegengeluid tegen, het rapport-Maris. Toch was er ook elders leven in de brouwerij. In Twente werd eveneens in de herfst van 1968 een 'praatstuk' op tafel gelegd; in Leiden zorgde het presidium van de Senaat voor een nota en in februari 1969 werd in Utrecht een rapport opgeleverd. Bij de overige universiteiten bevond men zich meestal nog in het overlegstadium. Of Nijmegen met het Groene Boekje het voortouw heeft genomen, is misschien wel waar, maar weinig relevant. Men had elders voldoende zelfrespect om zijn eigen weg te gaan en zich niet aan het Nijmeegse document te storen.

Intussen had het ministerie niet stil gezeten. Aangezien de Academische Raad niet tot overeenstemming kon komen, wenste minister G.H. Veringa aan de discussies richting te geven. In zijn brief van 9 januari 1969 stelde hij een aantal vragen over de volgende onderwerpen: 1. De taak en functie van de universiteit, in het bijzonder de inhoud van het begrip maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef; 2. De structuur van de universiteit: inspraak van wie op welk niveau over welke zaken, de differentiatie van de structuur, directe of

vertegenwoordigende democratie, aard van de vertegenwoordiging; 3. De informatie- en verantwoordingsplicht van beneden naar boven en vice versa; 4. Het beheersapparaat: centralisatie of decentralisatie; 5. De positie van de instellingen tegenover de overheid: autonomie, preventie, repressie; 6. De interuniversitaire relaties. Hierover moesten de universiteiten vóór 15 juli hun mening geven.

Het rapport-Maris, de Nijmeegse studentenelite, de faculteitentournee van de USN, het Groene Boekje, de brief van de minister, het waren allemaal factoren die stroomversnellingen veroorzaakten. De leiding van de Senaat wilde niet geconfronteerd worden met een bestuursvacuüm en onverantwoorde experimenten. Zij verzocht de faculteiten om uiterlijk 15 mei 1969 te reageren op het Groene Boekje en het schrijven van het ministerie.

6. DE STELLINGEN WORDEN BETROKKEN

Het jaar 1969 zou de beslissing moeten brengen en dus werden de stellingen betrokken, te beginnen aan de top van de universiteit. Curatoren bespraken het Groene Boekje in januari. Zij bleken niet bepaald enthousiast over het product, zodat een *Seelenmassage* van werkgroeplid en psycholoog Kremers nodig was om hen althans enigszins over de streep te trekken. Deze hield een inleiding over de discrepantie tussen de negentiende-eeuwse bestuursstructuur van de universiteit enerzijds en de totaal veranderde onderwijsproblematiek anderzijds, tussen de omvangrijke taken van de wetenschappelijke medewerkers en hun verstoken zijn van inspraak, en tussen de voorbereiding van de studenten op hun latere eliteposities in de samenleving en hun onmondigheid aan de universiteit. Het betoog maakte wel enige indruk, maar curatoren hadden niettemin een reeks bezwaren: de Nederlandse universiteiten hebben geen gemeenschappelijk standpunt over de plaats van de universiteit in de maatschappij; de bepleite democratisering dreigt te ontaarden in bureaucratie; van gezagsrelaties is in het Groene Boekje niet veel meer te bespeuren; paritaire vertegenwoordiging van studenten en docenten kan gevaarlijk worden, de studenten zouden de kans krijgen hun wil eenzijdig door te drijven; te vrezen is dat de universiteit wordt gepolitiseerd; in het Groene Boekje ontbreekt het 'warme leven', het rapport doet nogal 'kil' aan.³⁴

Op al die bedenkingen had Kremers wel een antwoord: men moet wat meer vertrouwen in de studenten hebben, het goed functioneren van de universiteit is toch ook hun belang, en wat die kilheid aangaat, moest men eigenlijk blij zijn, dat de studentleden van de werkgroep nog andere uitgangspunten hadden dan alleen de democratische roeping van de universiteit. Natuurlijk heeft de KUN een deskundig en slagvaardig bestuur nodig, maar de democratische-

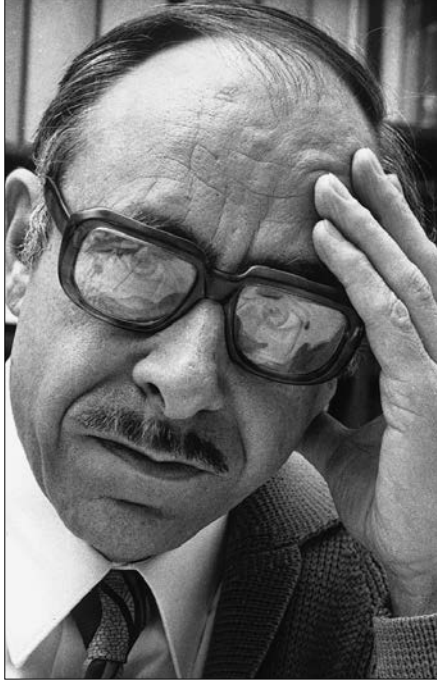

Prof. mr. W.C.L. van der Grinten (1913-1994), hoogleraar burgerlijk recht, een van de hoofdrolspelers in het democratiseringsproces.

ringsgolf is eenvoudig niet tegen te houden. Het is dus geraden een slag vóór te blijven, een coalitie tussen staf en studenten, en een splitsing van het wetenschappelijk corps te voorkómen, de gang van zaken zoveel mogelijk in eigen hand te houden en gas te geven om ontwikkelingen af te remmen die later niet meer terug te draaien zijn. Curatoren sloten zich bij deze pragmatische aanpak aan, aanvaardden de nota weliswaar niet, maar verleenden wèl toestemming voor experimenten. Ze bestempelden althans de uitgangspunten van het rapport tot een basis voor komende discussies; verder wilden ze niet gaan.

Het pragmatisme van de curatoren werd echter door de Senaat niet overgenomen. Op de bijeenkomst van hoogleraren en lectoren op 24 januari werden drie inleidingen gehouden, gevolgd door een levendige discussie.³⁵ De jurist Van der Grinten, nooit om een scherp woord verlegen, wees het Groene Boekje als basis voor discussie onomwonden af; het kon maar beter onder tafel verdwijnen. De werkgroep had zich niet afgevraagd wat er aan de bestuursstructuur nu eigenlijk mankeerde, en over *efficiency* werd met geen woord gerept. Studenten hadden op basis van een ideologie van achter de schrijftafel een structuur uitgedacht en de andere leden van de werkgroep hadden er zich toe laten verleiden over dat stuk te gaan discussiëren. Het projectonderwijs, de hoeksteen van het rapport, moest worden afgewezen, omdat in de relatie tussen leraar en leerling van gelijkheid geen sprake kan zijn. Deze verschillen mag men niet verdoezelen. Iedere maatschappelijke organisatie is een functionele inrichting en kent als zodanig een zekere hiërarchie, die overigens niet

³⁵ *Documentenboek*, p. 362 e.v.

Dr. B.M.F. van Iersel (1924), lector inleiding
in de H. Schrift.

autoritair hoeft te zijn. En wat de democratie aangaat, deze bestaat in de toegankelijkheid van alle functies voor iedereen op grond van persoonlijke bekwaamheid, dus onafhankelijk van geboorte, huidskleur en bezit. Democratie in de zin van inspraak en medebeslissing van ieder individu leidt tot anarchie.

Ook de tweede spreker, de hoogleraar J.J. Steggerda (W&N), vond het Groene Boekje geen basis voor discussies over de bestuursstructuur. De politieke doctrine ervan zou de universiteit doen ontaarden in een 'vakschool voor ideologen'. Bovendien waren de concretisering in de nota gespeend van iedere realiteitszin. Natuurlijk moeten de verantwoordelijkheden en de zeggenschap van de verschillende categorieën worden vastgelegd, maar dan wél op basis van deskundigheid en betrokkenheid. Zo komen studenten inspraak en medezeggenschap toe als het gaat over onderwijs en studentenvoorzieningen; onderzoek daarentegen is uitsluitend een zaak van het wetenschappelijk personeel. Dat hele stelsel van afvaardigingen, discussies, stemmingen en eventueel jaarlijks wisselende functionarissen zou de universiteit meer kwaad dan goed doen.

De toon van de derde spreker, B.M.F. van Iersel SMM (Theologie), was heel anders. De faculteit der Godgeleerdheid had zich, zo meldde hij, reeds vóór

de publicatie van het Groene Boekje positief uitgesproken voor een structuur zoals voorgesteld in de nota. Natuurlijk zou alles ingewikkelder en tijdrovender worden, terwijl het gevaar van studenten-oligarchie niet ondenkbeeldig was. Men moest echter de moed opbrengen aan het experiment te beginnen, niet vanwege de ideologie van de studenten – die is eerder een contra-indicatie –, maar vanuit de overweging dat docenten en studenten in het onderwijs complementaire rollen spelen, dat grote delen van het onderzoek met het onderwijs gelieerd zijn en dat er een nauwe band bestaat tussen onderwijs en onderzoek enerzijds en de planning en verdeling van de middelen anderzijds. Over al deze zaken moet dan ook in gezamenlijk overleg worden beslist door een paritaire vertegenwoordiging van beide groepen in de bestuursorganisatie. Dat brengt onvermijdelijk spanningen met zich mee, maar daar moeten de partijen mee klaar zien te komen. Voorwaarde is een algemene mentaliteitsverandering: er dient een sfeer van wederzijds vertrouwen te worden opgebouwd, te beginnen bij een positieve opstelling van het wetenschappelijk corps en vooral de Senaat ten aanzien van de wezenlijke elementen van de in het Groene Boekje voorgestelde bestuursstructuur.

De drie inleidingen en de daarop volgende discussies tekenden de sfeer in de Senaat. Deze was overwegend conservatief, en vooral de juristen, medici en natuurwetenschappers waren niet bereid met de stroom van de democratisering mee te zwemmen. Hoe de staf van de KUN zich opstelde is in het algemeen moeilijk te zeggen. Het stafconvent liet nauwelijks iets van zich horen.

De leiding van de USN had het aanvankelijk niet eenvoudig. Ze had moeite de achterban voor het toch zo grootse doel te mobiliseren. De slecht bezochte maandagavondbijeenkomsten van de Kritische Universiteit waren een teken aan de wand. Het wachten was op een spectaculaire gebeurtenis die een concreet bewijs zou leveren van de 'wantoestanden' en de bal aan het rollen zou brengen. De studentenleiders werden niet teleurgesteld. Het begeerde spektakel vond plaats op een vanuit de Medische faculteit georganiseerd congres 'Universiteit en Ontwikkelingssamenwerking' van 15-17 april 1969. Door de interventie van een 'Aktiegroep Indonesia' werd de Indonesische minister F.X. Seda het spreken onmogelijk gemaakt. In plaats van zijn toespraak kwamen er acht resoluties waarin het kapitalisme en imperialisme in de hele wereld werden veroordeeld.³⁶ Een dag later gaven curatorium en Senaat een perscommuniqué uit waarin werd gesteld dat de resoluties in geen enkel opzicht de mening van de Nijmeegse universiteit weergaven.

Dit was voor de studenten een welkome aanleiding de Senaat te verzoeken een openbare vergadering te houden, waarop gediscussieerd zou kunnen worden over twee punten: de veroordeling van het studentenoptreden tegen de Indonesische minister en de bestuursstructuur van de universiteit. De Senaat reageerde prompt en wees reeds op 19 april het verzoek af. De Aktiegroep liet

36 *Documentenboek*, p. 345; Janssen en Voestermans, *Verguisde universiteit*, p. 175 e.v.

Een overvolle aula bij de door de Aktiegroep belegde universiteitsvergadering op 6 mei 1969. Achter de microfoon de rector, prof.mr. S.F.L. baron van Wijnbergen.

het er niet bij zitten; ze trommelde de mensen op en organiseerde tien dagen later een protestbijeenkomst. Daar werd besloten om een openbare, voor iedereen toegankelijke senaatsvergadering te verzoeken die vóór vrijdag 9 mei zou moeten worden gehouden. Op de agenda dienden te staan: het boven vermelde perscommuniqué van Senaat en curatoren; een standpuntbepaling ten aanzien van de acht op het congres aangenomen resoluties; een oordeel over de negatieve uitlatingen van rector Van Wijnbergen naar aanleiding van de interventie van congresdeelnemers bij de komst van minister Seda,³⁷ en een standpuntbepaling ten aanzien van de toekomstige bestuursstructuur van de universiteit. Over deze vier punten moesten bindende besluiten worden genomen en iedereen had daarbij spreek- en stemrecht. De Senaat moest de Aktiegroep vóór vrijdag 2 mei 18.00 uur meedelen, wanneer de openbare senaatsverga-

³⁷ De rector had over de methoden van de studenten gezegd dat zij hem aan de tijd van het fascisme deden denken. Jürgen Habermas zei het in Frankfurt – dat met Berlijn de haard van de Duitse studentenrevolte was – nog directer door studenten ‘linksfascisme’ te verwijten!

In de universiteitsvergadering van 6 mei 1969 werd de aula tot ‘permanent discussiecentrum’ verklaard.

ring zou worden gehouden. Zou de Senaat vóór dat tijdstip niets van zich laten horen of wenste hij aan één van de verzoeken niet te voldoen, dan zou dit als een afwijzing worden beschouwd. In dat geval zou de Aktiegroep zelf op 6 mei een openbare, voor iedereen toegankelijke universiteitsvergadering bijeenroepen met dezelfde agendapunten als boven, waarover dan voor de hele universiteit bindende besluiten zouden worden genomen.

De Aktiegroep liet de Senaat dus geen tijd voor lang overleg, stelde de zaken op scherp en suggereerde via een – juridisch natuurlijk niet-bestaande – universiteitsvergadering de macht over te nemen. Dit was een provocatie en een regelrechte oorlogsverklaring, want dat de reactie van de Senaat uitbleef was niet alleen te verwachten, maar waarschijnlijk door de Aktiegroep gewild om de ‘massa’ te demonstreren, dat de Senaat nog niet eens de goede wil had om over veranderingen zelfs maar te praten.

Natuurlijk was niet iedereen gelukkig met de gang van zaken. Zo werd op 2 mei een vergadering in het ‘Meisjeshuis’ – het gebouw van de Meisjesclub aan de Sint Annastraat – gehouden, waarop studenten protesteerden tegen de door de USN gehanteerde methoden. Ze wensten de Unie niet meer als representatief voor de studentenbevolking te beschouwen. Ook het bestuur van het stafconvent gaf nu een teken van leven en publiceerde op 6 mei een verklaring dat men met “paniekacties en het proclameren van extreme standpunten” niet verder kwam. Deze verklaring werd door ongeveer driehonderd stafleden met instemming ontvangen.³⁸

³⁸ *Documentenboek*, p. 345 e.v.

De USN liet zich door zulke geluiden niet van de wijs brengen. Op 6 mei werd inderdaad een universiteitsvergadering belegd waarvan de voornaamste uitkomst was dat de aula tot permanent discussiecentrum werd verklaard. Een dag later werd in de kantine van W&N opnieuw een universiteitsvergadering gehouden en de befaamde 7 mei-resolutie aangenomen. Deze resolutie – nogal overdreven de ‘magna charta’ van de Nijmeegse democratiseringsbeweging genoemd – bevatte drie punten: het medebeslissingsrecht van alle geledingen van de universiteit op alle niveaus en over alle zaken; onmiddellijke openbaarheid van de daarvoor benodigde stukken; de instelling van een universiteitsvergadering die alle geledingen zou omvatten, bindende bevoegdheden bezat en op den duur het bestuur en beheer van de KUN ter hand zou nemen.³⁹ Een uit de vergadering samengestelde delegatie werd naar een bijeenkomst van de Senatus Contractus op 8 mei gestuurd om te verzoeken binnen één week een openbare senaatsvergadering bijeen te roepen en een uitspraak te doen over het voorstel van de totale en directe democratie.

Hiermee waren de fronten aan de top van de KUN duidelijk. De USN had de studenten weten te mobiliseren en stelde niet mis te verstane radicale eisen op een onverzoenlijke toon. De Senaat had al eerder overwegend negatieve geluiden laten horen en was tot verweer bereid. De teerling was geworpen, de gevechten konden losbarsten. Curatoren maakten zich zorgen en keken voorlopig toe hoe de strijd zich zou ontwikkelen. De staf en de overige personeelsleden stonden aan de zijlijn en beperkten zich tot commentaar.

7. PRATEN EN HANDELEN

De botsing tussen Senaat en studenten vond vooral plaats van mei tot half juni 1969 en had nog steeds een overwegend verbaal karakter. Half juni vonden echter de meeste hoogleraren dat al dat gepraat niets uithaalde en een gevaar voor de universiteit opleverde. Er moest nu maar eens worden gehandeld. Ze begonnen tegen de communicatieve stijl van rector magnificus Van Wijnbergen te protesteren en droegen het rectoraat op aan een triumviraat dat de wil van de Senaat daadwerkelijk zou uitvoeren. Bovendien namen enige van hen,

³⁹ *Documentenboek*, p. 346, p. 371 e.v. Volgens Janssen en Voestermans (*Vergruisde universiteit*, p. 176) waren de bijeenkomsten op 6 en 7 mei echte massameetings. Het aantal stemmen bedroeg op de eerste dag 995, op de tweede dag 1119. De KUN telde in dat jaar rond achtduizend volledig ingeschreven studenten. Dat levert dus stempercentages op van respectievelijk ruim 12 en rond 14. Daarin was ook een onbekend aantal personeelsleden begrepen. Zelfs op de hoogtepunten van de beweging ageerde dus slechts een minderheid van studenten. Dat werd later wel eens met een zekere ironie onderstreept. Het is echter normaal dat sociale bewegingen slechts minderheden weten te activeren, gewoonlijk minder dan 10 procent. Vgl. A. Etzioni, *The Active Society* (New York-Londen 1968), p. 387 e.v.

zoals we nog zullen zien, door een nette coup het bestuur van de curatoren over. In september hadden zij de studenten praktisch tegen de muur gespeeld, en vanaf dit moment voltrok zich de discussie over de bestuurshervorming van de KUN tussen de hoogleraren-curatoren en hoogleraren van de Senaat. Nooit was de KUN méér een professorenuniversiteit dan in deze periode. Maar voor het zover was, speelde zich een aantal scènes af.

De studentendelegatie die op 7 mei was samengesteld om contact op te nemen met de *Senatus Contractus*, werd op 8 mei inderdaad door dit college ontvangen.⁴⁰ Dit betekende echter geen echte opening naar de studenten. In een voorgesprek werd vastgesteld dat de ‘Aktiegroep’ maar een vage, anonieme groepering was en dat de USN niet meer als vertegenwoordigster van alle studenten kon worden beschouwd. Bovendien vonden de leden van de *Senatus Contractus* het zinloos in een massaal bezochte en geobserveerde openbare senaatsvergadering te gaan discussiëren over zo’n belangrijke en ingewikkelde zaak als de hervorming van de universitaire bestuursstructuur, al waren vijf leden wèl bereid er een soort *hearing* van te maken. De studentendelegatie werd ontvangen, maar niet met open armen. De ontmoeting tussen de partijen was kort en pijnloos. De rector had het antwoord van te voren op schrift gesteld en door de collega’s laten screenen, terwijl de studentendelegatie geen mondelinge toelichting wenste en geen mandaat zei te hebben om op discussies in te gaan. Ze stond dus al gauw weer buiten de deur.

Het antwoord van de *Senatus Contractus* op de studenteneisen loog er niet om. In de eerste alinea’s van het schrijven werd de studenten de mantel uitgeveegd. De *Senatus Contractus* vond de Aktiegroep een twijfelachtige gesprekspartner, bestempelde het zenden van delegaties als een vrij primitieve vorm van overleg die niet paste bij het grote belang van de zaak, en toonde zich verontrust over het feit dat de studenten, uitzonderingen daargelaten, zich niet erg intensief met de bestuursproblematiek hadden beziggehouden, ofschoon deze toch in het Groene Boekje uitvoerig aan de orde was gesteld. Wat de geëiste openbare senaatsvergadering betrof liet de *Senatus Contractus* weten een voorbereiding van nog geen week volstrekt onvoldoende, en zo’n openbare vergadering als zodanig niet zinvol te vinden. De faculteitsvoorzitters waren wèl bereid in overleg met curatoren op korte termijn een universiteitsberaad in het leven te roepen dat breed was samengesteld en de voornaamste aspecten van de bestuurshervorming alsmede de fasen daarvan zou kunnen bespreken. Voorts zou de *Senatus Contractus* voorstellen een enquête door het Instituut voor Toegepaste Sociologie te laten houden, waarin alle leden van de universitaire gemeenschap de gelegenheid konden krijgen hun mening over de bestuursstructuur naar voren te brengen.

Het schrijven viel bij de vergaderde studenten enorm slecht. Zelfs het persoonlijk verschijnen van de toch niet onpopulaire rector – door de studenten

40 *Documentenboek*, p. 371 e.v.

De openbare senaatsvergadering op 19 mei 1969. Achter de tafel C.L.A.M. Aerden (senaatsbureau), prof.dr. H.F. Linskens, prof.mr. F.J.F.M. Duynstee en de rector prof.mr. S.F.L. baron van Wijnbergen.

werd hij ‘de rode baron’ genoemd⁴¹ – en enige leden van de *Senatus Contractus* bracht geen soelaas. Van Wijnbergen wist echter de zaak in handen te houden door van zijn bevoegdheid gebruik te maken over het negatieve *votum* van de *Senatus Contractus* heen te stappen en op eigen rectoraal gezag een openbare senaatsvergadering uit te schrijven. Daarmee poogde hij een soort ‘tegenregering’ van de studenten te voorkómen.

De openbare senaatsvergadering had plaats op 19 mei. In een besloten voorspel werd het beleid van de rector twee uur lang geëvalueerd. De toon van de evaluatie was verrassend positief, verrassend omdat er met name in rechtsgeleerde kringen nogal wat wrevel heerste over de gang van zaken, in het bijzonder over het optreden van collega Van Wijnbergen. Er lag zelfs een uitvoerig preadvies van de hand van de hoogleraren Van der Grinten en A.A.M. van Agt en staflid A.V.M. Struycken, waarin het *Groene Boekje* in veertien punten regelrecht werd afgekraakt. Van Wijnbergen, mede-auteur van dat boekje, had zich van dat preadvies gedistantieerd en met drie stafleden een tegennota geschreven, waarin voor diepgaande bestuurshervormingen en democratisering

⁴¹ Over Van Wijnbergen: J. Bosmans, ‘Van Wijnbergen en de democratie’, in: H.J.M. van Geest, L.J.M. de Leede, A.B. Ringeling (red.), *Regel en Praktijk. Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. S.F.L. van Wijnbergen* (Zwolle 1979), p. 231-244

ring werd gepleit. Niettemin was Van der Grinten in zijn mening over het beleid van de rector zonder enige terughoudendheid positief: “Professor W. van der Grinten zegt te hebben begrepen dat het beleid van de rector er op gericht is, de vertrouwensverhouding tussen de partners binnen de universiteit in stand te houden. Spreker bewondert de volledige inzet en toewijding van de rector, wien hij de christelijke moed der onverschrokkenheid van de in zich zachtmoedige toeschrijft. Spreker acht geen enkele reden tot het uitspreken van wantrouwen in het beleid aanwezig. Hierop volgt een langdurig applaus van de vergadering”. Ook medestanders van Van der Grinten, de hoogleraren Cerutti en F.J.F.M. Duynstee, zeiden de algemene beleidslijn van de rector goed te keuren. Deze concludeerde dat de vergadering geen behoefte bespeurde zijn beleid te kritiseren, zodat hij in deze lijn zou doorgaan. “Onder applaus bevestigt de vergadering deze constatering”.⁴²

Het tweede gedeelte van de vergadering had betrekking op de 7 mei-resolutie van de studenten; ze werd met twee senaatsresoluties beantwoord.⁴³ Daarin deed de Senaat concessies aan staf en studenten: de Senaat aanvaardde het medebeslissingsrecht van alle geledingen op alle niveaus over alle aangelegenheden, alsmede de openbaarheid van het beleid, met enige gepaste uitzonderingen die door de geledingen tezamen worden vastgelegd; er werd besloten een universiteitsraad in te stellen waarvan de bevoegdheden, samenstelling en taken in het kader van een nieuw te ontwerpen bestuursstructuur zouden worden gepreciseerd; vooruitlopend hierop bood de Senaat aan om op korte termijn over te gaan tot de instelling van een voorlopige universiteitsraad die onder meer tot taak had te beraadslagen over de bestuursvorming; de voorlopige raad kon worden voorbereid door een commissie van drie vertegenwoordigers van respectievelijk curatoren, hoogleraren/lectoren, wetenschappelijke staf, overig personeel en studenten. In de tweede resolutie vroeg de Senaat de geledingen zo spoedig mogelijk, doch vóór 1 juli, hun meningen over het Groene Boekje en de januari-brief van de minister aan curatoren mee te delen, rekening houdend met hetgeen door Senaat in de eerste resolutie was vastgelegd.

De twee resoluties waren afkomstig van enige hoogleraren die tot de liberale vleugel van de Senaat behoorden: Fortmann, W.K.M. Grossouw, Kremers, Mertens en Weiler. Het waren echter uitgerekend enige andere liberalen die ogenschijnlijk beperkende amendementen aandroegen: Vendrik en G.C.J.J. van den Bergh. Deze amendementen hadden betrekking op de leer- en onderzoeksvrijheid, de bijzondere verantwoordelijkheid van het wetenschappelijk corps voor het niveau van het onderwijs, de rechtszekerheid van het universiteitspersoneel en de eerbiediging van persoonlijke aangelegenheden. Ook deze amendementen werden door de vergadering aangenomen, maar niet

⁴² *Documentenboek*, p. 380 e.v.

⁴³ *Documentenboek*, p. 381 e.v.

door iedereen: elf personen waren er tegen; men zou ze te strikt kunnen uitleggen. Toen de rector echter vroeg of men nog een stemming over het geheel wenste en of iemand wenste aan te tekenen dat hij tegenstemde, zweeg iedereen; ook de elf tegenstanders van de amendementen roerden zich niet.

Opvallend was verder dat het amendement van de hoogleraren Van der Grinten, Duynstee en C.L.H. Majoor (Geneeskunde), die de universiteitsraad als hoogste bestuursinstantie wilden vervangen door 'een orgaan op centraal niveau', met een verschil van slechts veertien stemmen werd afgewezen: 31 vóór en 45 tegen. Deze stemverhouding verraadde toch wel wat weerstand tegen de gang van zaken. Overigens waren van alle stemgerechtigde hoogleraren van de KUN er slechts 76 aanwezig.⁴⁴

Op dezelfde avond nog werd door studenten een massavergadering belegd, waarop iedereen zich ontevreden toonde. Het actiecomité had liever een afwijzing van de studenteneisen gezien, dan had het tot een harde confrontatie over kunnen gaan, terwijl de grote meerderheid weliswaar niets voor bezettingsacties van extreem links voelde, maar zich anderzijds danig stoorde aan de door de Senaat geaccepteerde amendementen, die als een beperking werden uitgelegd. Dat was overigens geen willekeur; ook curatoren fronsten de wenkbrauwen, toen zij op 22 mei de resoluties van de Senaat bespraken.⁴⁵ In een sfeer van algemene irritatie werd door de vergadering een zwaarwegend besluit genomen: zij stelde een technische commissie in die een 'constituerende universiteitsvergadering' moest voorbereiden. Daarmee waren de poppen aan het dansen en was het lot van de ter vergadering aanwezige rector bezegeld. Immers, de coup van de rector op 8 mei, waardoor een 'tegenregering' werd verhinderd, werd thans, op 19 mei, onmiddellijk na de senaatsresoluties, beantwoord met een tegencoup die een overname van de macht beoogde en waarvoor men nu praktische maatregelen ging nemen.

Reeds de volgende dag, op 20 mei, kwamen studenten, een aantal medewerkers en enige hoogleraren opnieuw in de kantine van W&N bijeen en werd de voorbereidingscommissie van de Senaat voor de instelling van een universiteitsraad aangewezen als de beoogde 'technische commissie'. Deze moest vóór 1 juni een universiteitsvergadering met constituerend karakter organiseren, die zich over de concretisering van de universiteitsraads-idee zou moeten uitspreken. Tevens besloten de aanwezigen dat met onmiddellijke ingang alle vergaderingen van curatoren, Senaat, faculteiten en secties zouden worden gehouden in aanwezigheid van een publieke tribune met aan regels gebonden spreekrecht. Iedereen kreeg het recht agendapunten in te dienen; voorbereidende stukken en notulen moesten ter algemene inzage liggen. De chaos leek compleet te worden, maar de activisten voelden zich gesterkt door de permis-

⁴⁴ Hoeveel procent van de stemgerechtigde senaatsleden aanwezig waren, is moeilijk te schatten. Volgens het *Jaarverslag 1968-1969* (p. 317) waren aan de KUN toen 197 hoogleraren en lectoren in dienst.

sieve houding van de rector, die erop uit was toch maar vooral de communicatie niet te verbreken, waarin hij werd bijgestaan door enige liberale hoogleraren die van de veronderstelling uitgingen dat het allemaal niet zo'n vaart zou lopen, en die dus maar grootmoedig over de term 'constituerend' heenkeken volgens het principe dat de soep niet zo heet wordt gegeten als ze wordt opgediend.

Op 22 mei bespraken curatoren met de rector de gebeurtenissen en de senaatsresoluties.⁴⁶ Het college bekende eerlijk geen greep meer op de zaken te hebben en klaarblijkelijk achter de feiten aan te lopen. Van Wijnbergen troostte, dat het zich niet blind moest staren op de USN, het actiecomité en andere demagogen, maar de blik moest richten op de bona fide groepen en de massa van goedwillende studenten. Hij stak curatoren een hart onder de riem. In deze "revolutionaire situatie" was het voor hen "onbegonnen werk om tegen de stroom in te roeien, maar zij hebben wel de taak om de stroom in de bedding te leiden". Vervolgens werden de senaatsresoluties besproken. Curatoren verklaarden zich accoord met de beginselen van medebeslissing en openbaarheid alsook met de instelling van een universiteitsraad. Voorts deelden zij mee hun zetels ter beschikking te stellen na invoering van de nieuwe bestuursstructuur. Tenslotte wilden zij meewerken aan dat algemene universiteitsberaad waar niet alleen over de definitieve maar ook over de voorlopige universiteitsraad zou worden gesproken. De uitkomsten, aldus curatoren, zouden natuurlijk geen bindende besluiten maar adviezen zijn. En wat de openbaarheid van de eigen vergaderingen betreft, waren ze bereid tijdens de overgangsfase vertegenwoordigers van alle geledingen van de universiteit met adviserende stem tot de zittingen toe te laten. Ze mochten de hele vergadering bijwonen, dus ook met betrekking tot de punten die (nog) niet openbaar konden worden gemaakt. De vergaderstukken zouden ter algemene inzage worden gelegd.

Waar zoveel begrip werd opgebracht en het verlangen heerste de dialoog met de studenten niet af te breken en explosies te voorkomen, kan men er zich niet over verwonderen dat er op 30 mei een universiteitsvergadering voor 11 juni werd aangekondigd, weer te houden in de kantine van W&N. De technische commissie kwam in actie, het secretariaat was in de aula, waar het geleid werd door een student, en iedereen kon tot 6 juni agendapunten indienen. De technische commissie omvatte naast studenten en medewerkers de hoogleraar G. Brenninkmeijer en de secretaris van curatoren Hageman.

De vergadering, waaraan 650 personen deelnamen,⁴⁷ kende zich een con-

⁴⁵ *Documentenboek*, p. 385.

⁴⁶ *Documentenboek*, p. 383 e.v.

⁴⁷ Zouden die 650 personen allen studenten zijn geweest – wat niet het geval was – dan zou dit een aanwezigheidspercentage van 8 hebben opgeleverd. Het aantal aanwezigen werd door één van de hoogleraren ter plaatse vastgesteld.

stuerend karakter toe, hoewel 175 personen, waaronder de rector, daar tegen waren. Het begrip ‘constituerend’ werd overigens verschillend geïnterpreteerd. De rector verklaarde dat er geen garantie bestond dat de Senaat de besluiten van de vergadering zou overnemen.⁴⁸

Voor de Senaat, die zich hevig geïrriteerd voelde, was de maat vol. Reeds de volgende dag tekende de *Senatus Contractus* verzet aan en op de senaatsvergadering van 16 juni bleek de rector het vertrouwen van de meeste collega's te hebben verloren.⁴⁹ Men verweet hem dat hij de resoluties van 19 mei niet had uitgevoerd en met name dat hij geen voorbereidingscommissie voor de instelling van een universiteitsraad had geformeerd. In plaats daarvan had hij zich laten meeslepen door onwettige universiteitsvergaderingen en een “selectieve democratie” beoefend door zich onder druk te laten zetten van bepaalde studentengroeperingen, waarbij verwezen werd naar de gebeurtenissen op 11 juni en de snelle samenstelling van de zogenaamde technische commissie. De kritiek kwam hoofdzakelijk uit de hoek van de bètafaculteiten, maar ook in andere kringen werd kritiek geuit. De nestor van de psychologie, Rutten, vond dat de rector zich te veel had laten leiden door het verlangen om het contact met de studenten niet te verliezen. Dat had geen resultaat opgeleverd, want ondanks die communicatie werden allerlei acties ondernomen om de herstructurering van de universiteit in een bepaalde richting af te dwingen. Die acties doorkruisten het redelijk overleg met de Senaat. Daarom vond Rutten dat er in het komende academische jaar een andere rector moest komen, die tegenover die actievoerders het standpunt van de Senaat zou weten te handhaven. De rector verdedigde zich tegen de verwijten door te schilderen in welk moeilijk parket hij telkens weer kwam te verkeren, maar het mocht niet baten. Bovendien werd hij niet of nauwelijks gesteund door geestverwanten.

Nadat de Senaat zijn hart had gelucht over de koers van de rector, verklaarde hij het vervolg van de vergadering voor openbaar en ging over tot een aanval op de studentenacties. In een resolutie stelde men zich achter de verklaring van de *Senatus Contractus* van 28 mei, waarin universiteitsvergaderingen bindende bevoegdheden en een constituerend karakter werden ontzegd. Werden er niettemin, zo ging de resolutie verder, verklaringen afgelegd of besluiten genomen die meer pretendeerden te zijn dan pure meningsuitingen, dan mochten *Senatus Contractus* en rector geen bemoeienis meer hebben met de beraadslagingen en conclusies van zulke bijeenkomsten. Dit impliceerde dat de deelneming van de Senaat aan de ‘technische commissie’ werd beëindigd. De ontwerp-resolutie stamde van de bètafaculteiten en de Juridische faculteit, maar het tekent de situatie dat er onder de acht indieners minstens twee hoogleraren waren die vroeger onder liberale vlag waren gevaren. In de toelichting

⁴⁸ *Documentenboek*, p. 393.

⁴⁹ Voor een uitvoerig verslag zie *Documentenboek*, p. 388-396.

op de resolutie trok Duynstee stevig van leer en betitelde de universiteitsvergadering als een “tiranniek gezelschap” dat op “avontuurlijke wijze” over begrotingen en budgetten zou willen beslissen. De resolutie werd door de aanwezige hoogleraren aangenomen met 52 tegen 14 stemmen. De tegenstemmers kwamen vooral uit de hoek van Theologie en Sociale Wetenschappen. Weliswaar wilden ook zij niets weten van bindende bevoegdheden en een constituerend karakter van universiteitsvergaderingen, maar ze wensten geen harde toon aan te slaan en alles in het werk te stellen om de tegenstellingen niet nog meer te verscherpen. Volgens hen zou men althans over de inhoud van de resoluties van de vergadering van 11 juni kunnen beraadslagen. Dat sprak weliswaar sommigen aan, maar uiteindelijk wees de Senaat deze gedragslijn met 35 tegen 24 stemmen af. Over één ding waren de hoogleraren het eens: overeenkomstig het op 19 mei genomen besluit diende er een voorbereidingscommissie te worden gevormd om tot een voorlopige universiteitsraad te komen, en wel zo gauw mogelijk.

De kritiek van de collega's op zijn beleid was voor rector Van Wijnbergen een grote teleurstelling. Hij bood dan ook nog op dezelfde dag zijn ontslag aan, voor studenten en het stafconvent een reden om fel te protesteren tegen de houding van de Senaat.

Uit de gebeurtenissen trokken curatoren twee dagen later, op 18 juni, de conclusie dat ze de teugels zelf weer in handen moesten nemen. Ze gaven de opdracht een schets van een voorlopige nieuwe bestuursstructuur voor de KUN te ontwerpen. Dit zou in snel tempo moeten gebeuren; de diverse geleidingen zouden zich vóór 4 juli over die schets moeten uitspreken. Maar er gebeurde nog meer. Tussen alle bedrijven door traden twee personen uit het college van curatoren, onder wie president-curator ridder De van der Schueren. Zij werden opgevolgd door twee hoogleraren: de filosoof A.G.M. van Melsen, die meteen de voorzittersstoel bezette, en de psycholoog Kremers. De twee hoogleraren vormden tezamen met Hageman het dagelijks bestuur. Wanneer hier het woord ‘bezette’ wordt gebruikt, mag men dit vrij letterlijk opvatten. Ofschoon niet alle omstandigheden bekend waren, was het een publiek geheim dat er aan de top van de KUN iets gaande was, omdat van diverse zijden ongenoegen werd geuit over het langzame tempo en het onzekere beleid van het Curatorium, zodat men zich grote zorgen over de toekomst maakte. De intocht van twee vooraanstaande hoogleraren in dit college en de onmiddellijke overname van het voorzitterschap mogen dan ook geïnterpreteerd worden als een ‘nette coup’ van de professoren. De nieuwgekomen ‘rebellens’ legitimeerden hun daad met hun activiteiten: de boven aangeduide schets, later het ‘Bruine Boekje’ genoemd, werd door het driemanschap Hageman, Kremers en Van Melsen in een recordtijd geproduceerd.

Ook in het rectoraat werd snel voorzien. Na het aftreden van Van Wijnbergen nam een van zijn tegenstanders, Duynstee, de honneurs waar. Al meteen werd de harde lijn zichtbaar. Toen bijvoorbeeld studenten de senaatsvergade-

ring van 4 juli verstoorden, bestelde de waarnemend rector zonder veel plichtplegingen twee bussen die de hoogleraren onder politie-escorte en enige hilariteit naar veiliger oorden transporteerden. In de hermetische afgeslotenheid van het Geografisch Instituut konden ze hun vergadering in alle rust voortzetten. De volgende dag distantieerden curatoren zich van dit beleid, maar dat maakte op Duynstee weinig indruk. Ook met zijn oplossing van de rectoraatscrisis sprak hij duidelijke taal. Het rectoraat moest sterk zijn en drie hoogleraren omvatten afkomstig vanuit een alfa-, een bèta- en een gammafaculteit. Als kandidaten schoof Duynstee naar voren: zijn geestverwant Van der Grinten, de chemicus Ch.M.A. Kuyper en de psycholoog Brenninkmeijer. Dit driemanschap werd inderdaad gekozen, het trad aan op 7 juli en bleef in functie tot 1 december 1972.⁵⁰

Het triumviraat stelde zich betrekkelijk hard op tegenover zijn voorganger om duidelijk te maken dat het tij was gekeerd. Een voorbeeld vormen de gebeurtenissen bij pedagogiek. Op het verzoek van de pedagogen aan de oudrector om advies over hun experimentele sectieraad, antwoordde Van Wijnbergen op 28 augustus 1969, dat de (oude) subfaculteit Opvoedkunde niet zo maar een algemene delegatie van haar bevoegdheden kon verlenen aan een niet-reglementair orgaan. Echter, aldus de jurist, de subfaculteit bezit de bevoegdheid afzonderlijke taken te delegeren, en zo kan men door het optellen van vele delegaties tot een figuur komen die in de praktijk niet veel van de oorspronkelijke algemene delegatie verschilt. Daarom, aldus de adviseur, “zou ik een algemene delegatie, hoewel strijdig met het algemene reglement, niet onverbindend willen achten”. De verantwoordelijkheid van de subfaculteit is daarmee niet opheven, zij blijft aansprakelijk voor het voortduren van de delegatie en kan dus bijvoorbeeld om toezending verzoeken van alle besluiten van de subfaculteit in ‘ruimere’ of ‘ruimste’ zin, zijnde de experimentele sectieraad en de plenaire vergadering der opvoedkundigen. Op dit advies reageerde het rectoraat bij monde van Van der Grinten in een rondzendbrief van september aan alle faculteiten met acht punten die niets aan duidelijkheid te wensen overlieten. De faculteiten, aldus Van der Grinten, zijn verplicht zich aan de bestaande reglementen te houden. Hun bevoegdheden zijn niet overdraagbaar en men kan niet besluiten die slechts te zullen uitoefenen in overeenstemming met een of ander niet-reglementair orgaan. Algemene delegaties zijn onmogelijk.

In september 1969, zo mag men besluiten, was er een geheel nieuwe configuratie aan de top van de universiteit ontstaan. Aanvankelijk was er het cura-

⁵⁰ Naar veler overtuiging speelde de hoogleraar Van der Grinten in dit triumviraat de eerste viool. Over de prominente rol van deze jurist en enige van zijn collega's – Cerutti, Duynstee en Van Wijnbergen – in het hele democratiseringsgebeuren te Nijmegen raadplege men Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid*, p. 328-352, alwaar veelal met behulp van *inside information* een genuanceerd beeld wordt geschetst.

torium, een liberale rector met enige geestverwanten om zich heen, een groep van hoogleraren uit de bètafaculteiten die van democratisering niet veel wilde weten, enige invloedrijke juristen die eerst de rector steunden, maar hem later afvielen, de studentenleiders van de USN en enige andere actievoerenden – “die Aulagroep” –, het bestuur van het stafconvent en een groep van administratief en technisch personeel die ook bij tijd en wijle haar stem liet horen. Afgezien van een paar massabijeenkomsten die enige honderden belangstellenden trokken, was er van collectieve opstand geen sprake. De overgrote meerderheid van de Nijmeegse universitaire bevolking was zwijgend toeschouwer, voorzover het de ontwikkelingen aan de top van de universiteit betrof. In de zomer van 1969 werden de bordjes verhangen. Vanaf de vernieuwing van het curatorium en de creatie van het rectorale triumviraat gingen deze twee organen de gang van zaken bepalen. Ze waren het lang niet altijd met elkaar eens, maar schakelden in feite – ondanks alle raadplegingen van de ‘basis’ – alle andere partijen min of meer uit.

Zo ging het aan de top, maar dat wil niet zeggen dat de faculteiten hetzelfde ontwikkelingspatroon volgden, integendeel. In de beschreven periode maakte iedere faculteit haar eigen geschiedenis. Van synchronisering was geen sprake, zoals uit de volgende beschrijving zal blijken.

8. EEN HETEROGENE FEDERATIE

Gedurende de discussies in de Senaat lanceerde de jurist J.M.M. Maeijer de these, dat de universiteit niet méér is dan een federatie van autonome faculteiten die ieder hun eigen weg moeten zoeken. Ze mogen elkaar geen bestuursmodellen opleggen. De dermatoloog J.W.H. Mali drukte het wat plastischer uit: voor één operatie in het academisch ziekenhuis zijn evenveel assistenten nodig als de hele Theologische faculteit aan medewerkers telt. Daar is een straffe hiërarchie met verschillende verantwoordelijkheden vereist; voor democratische experimenten is geen plaats. Ook in feite had iedere faculteit in de tweede helft van de jaren zestig haar eigen min of meer rumoerige geschiedenis, vooral in het studiejaar 1968-1969. Daarover zouden smeüige verhalen verteld kunnen worden die deels met dramatische, deels met humoristische accenten zouden zijn te larderen, en in ieder geval zouden ze demonstreren met hoeveel irrationaliteit de bestuurshervorming in zo’n rationele organisatie als een universiteit gepaard is gegaan. Deze verhalen blijven echter gereserveerd voor afzonderlijke faculteitsgeschiedenissen. We beperken ons tot de grote lijnen en wezenlijke gebeurtenissen, om zo de divergerende gang van zaken aan de basis te schilderen.

Prof. mr. J.M.M. Macijer (1932), hoogleraar handelsrecht en burgerlijk recht.

Theologie en Filosofie

We zijn aan de KUN en dus beginnen we met de wetenschappen die pogen de werkelijkheid 'meta ta physika', de realiteit 'achter' de zichtbare en meetbare dingen aan het licht te brengen.⁵¹

Theologie telde op het eind van het studiejaar 1968-1969 474 studenten en 45 leden van het wetenschappelijk corps. De godgeleerden hielden in die dagen van opschieten. Reeds in de zomer van 1968 was er een faculteitsberaad gevormd waarin docenten en studenten paritair waren vertegenwoordigd. Al een jaar later was alles in kannen en kruiken: op 1 juli 1969 werd het nieuwe reglement van de gedemocratiseerde faculteit van kracht. Erg veel conflicten had het veranderingsproces niet opgeleverd, al waren er wat moeilijke punten. Het vreedzame verloop was voor een niet gering deel te danken aan de krachtige leiding van de voorzitter van de faculteit, de bijbelwetenschapper Grossouw, wiens gezag algemeen werd erkend en wiens integratief vermogen groot was.

De facultaire reactie op het Groene Boekje en op de brief van de minister van januari 1969 was volstrekt duidelijk. Met de vier doeleinden van het hoger

⁵¹ Deze paragrafen zijn voornamelijk gebaseerd op de mededelingen van de faculteiten aan het College van Curatoren.

Prof.dr. W.K.M. Grossouw (1906-1990), hoogleraar exegese van het Nieuwe Testament.

onderwijs zoals geformuleerd in de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs – onderwijs, wetenschapsbeoefening, bevordering van inzicht in de samenhang der wetenschappen en van de maatschappelijke verantwoordelijkheid – hadden de theologen geen moeilijkheden, en zij achtten zich in het bijzonder geroepen een taak ten aanzien van het laatstgenoemde doel te vervullen: het versterken van het sociaal verantwoordelijkheidsbesef. Voorts bogen zij zich over de structuur. Zonder veel omhaal werden curatorium, Senaat, Academische Raad en dergelijke naar het museum verwezen. Als hoogste orgaan oppteerde de faculteit voor de Universiteitsraad met de rector magnificus als voorzitter. Deze is tevens lid van het universiteitsbestuur dat uit de eigen leden wordt gekozen; buitenstaanders zijn ongewenst, de universiteit moet autonoom zijn. De oude professorenfaculteit draagt wat de theologen betreft reeds thans haar bevoegdheden over aan de nieuwe faculteitsraad die paritair is samengesteld: tien leden van het wetenschappelijk corps en tien studenten. De pariteit wordt overal aangehouden, in alle commissies, inclusief de benoemingscommissies voor leeropdrachten. Er is een faculteitsbestuur waarvan de voorzitter een hoogleraar is die tevens de faculteitsraad leidt. Alle procedures moeten zich in het openbaar afspelen, ten aanschouwe van een publieke tribune die aan regels gebonden spreekrecht bezit. Personeelszaken tenslotte is een aangelegenheid waarover de faculteitsraad beslist.

De vaart, de consensus en de sterke leiding die we bij de theologen aantreffen, mist men bij de Centrale Interfaculteit (71 studenten, 13 leden van het wetenschappelijk corps). Een faculteitsberaad bestond pas sinds mei 1969 en tot een nieuwe bestuurlijke regeling was het nog niet gekomen. Over de boven aangeduide vier doeleinden was men het eens, en de wijsgeren rekenden het

tot hun bijzondere taak de samenhang der wetenschappen te demonstreren en zo de verbrokkelde werkelijkheid en de al even verbrokkelde wetenschappelijke visies daarop tot een hogere eenheid te brengen. Ook waren ze het erover eens dat oude organen als curatorium en Senaat gevoeglijk konden verdwijnen. Grote onenigheid echter heerste over de vertegenwoordiging van de verschillende geledingen in diverse organen: waar de een op gekwalificeerde vertegenwoordiging stond, wenste de ander pariteit, en waar iemand op het ene niveau voor pariteit koos, pleitte hij op het andere voor kwaliteit. De interfaculteit maakte in die dagen de indruk van een club kibbelende individualisten.

Rechtsgeleerdheid en Letteren

Dergelijke controversen waren niets voor de faculteit der Rechtsgeleerdheid (1173 studenten, 34 leden van het wetenschappelijk corps). Daar heersten wet en orde zoals het hoort. De juristen moesten niets van de “capriolen van het Groene Boekje” hebben. Dat had Van der Grinten reeds in januari 1969 aan de Senaat duidelijk gemaakt en werd in een door hem tezamen met Van Agt en Struycken opgesteld preadvies voor de faculteit in april nog eens bevestigd.⁵² Wat men wèl wilde, werd uitgelegd in het rapport van de commissie-Maeijer, waarin hoogleraren, stafleden en studenten zitting hadden. Het rapport werd in juni uitgebracht, en maakte onderscheid tussen het professionele en het democratische principe. Het eerste beginsel wordt belichaamd door besturen,

⁵² Niet alle hoogleraren waren even enthousiast over dit preadvies. Tezamen met drie medewerkers distantieerde Van Wijnbergen zich van het stuk. Gezien het beeld dat in de universitaire openbare mening van de relatie tussen Van der Grinten en Van Wijnbergen leefde – en wellicht nog leeft –, is het nuttig op de desbetreffende minderheidsnota in te gaan. Bij nader toezien blijkt namelijk dat de meningsverschillen tussen beiden helemaal niet zo groot en geenszins onoverbrugbaar waren. Net als Van der Grinten vond Van Wijnbergen dat de universiteit geen eigen maatschappijbeeld moest ontwikkelen en dat als norm zou mogen opleggen. Van Wijnbergen wilde echter benadrukken dat de universiteit vrije en kritisch denkende mensen moet vormen en weerstand moet bieden aan de druk van de samenleving, die van het wetenschappelijk onderwijs een pure vakopleiding wil maken en de gangbare opvattingen als verplichtende normen wil opdringen. Het ging hem om de maatschappelijke vrijheid van de universiteit, die ruimte zou laten voor de waarheid van de wetenschap. Bovendien was het volgens Van Wijnbergen zaak een omvangrijke staf en grote aantallen studenten op te nemen in een structuur van de universiteit, die overeenkomstig haar beste tradities tot democratie verplicht is. Dat staat een zekere hiërarchisering geenszins in de weg. Wetenschappelijk corps en studenten zijn zijns inziens niet gelijk; deskundigheid en doelmatigheid moeten ook een rol spelen. Daarom moet op het hogere niveau het wetenschappelijk corps sterker vertegenwoordigd zijn en moeten zowel hoogleraren als stafleden over eigen zetels in de faculteitsraad beschikken. Een faculteitsraad zou dan telkens één hoogleraar, één staflid en één student per vakgroep kunnen omvatten. In de vakgroep kan pariteit gelden, maar een hoogleraar moet voorzitter zijn buiten de pariteit om. Ofschoon Van der Grinten en Van Wijnbergen dus verschillende zakelijke accenten zetten, betroffen de verschillen toch vooral de toon, het temperament en de motivatie.

het tweede door raden. De democratisch tot stand gekomen universiteitsraad moet zich niet overal mee bezig houden, maar slechts algemene beleidslijnen aangeven en het universiteitsbestuur controleren, dat twee à drie fulltimers moet omvatten die voor vijf à zes jaar niet worden gekozen, maar benoemd. Iets dergelijks moet gelden voor de relatie tussen faculteitsraad en faculteitsbestuur. Men zou de constructie kunnen vergelijken met de verhouding tussen Provinciale en Gedeputeerde Staten, of een gemeenteraad en het College van B&W. Een en ander heeft tot consequentie dat niet de universiteitsraad maar het universiteitsbestuur alle begrotings- en personeelszaken direct met het faculteitsbestuur regelt. De universiteit is tenslotte een federatie, een tamelijk los verband.

Bij de faculteit der Letteren (1147 studenten, 90 wetenschappelijke personeelsleden) lag het allemaal veel gecompliceerder.⁵³ Nadat de hoogleraren lange tijd lijdelijk verzet hadden gepleegd tegen studenteninspraak, brak in het najaar van 1968 een nieuwe fase aan: staf en studenten kwamen nu echt in opstand. Na het overlijden in juli 1968 van Asselbergs was zijn opvolging aan de orde. De studiec commissie Nederlands en de studentenvereniging der neerlandici 'Achter 't Vercken' waren er als de kippen bij curatoren een brief te schrijven over de noodzaak "dat alle belanghebbenden betrokken worden in alle fasen van het overleg".⁵⁴ Daar waren de hoogleraren niet van gediend. Er volgde een steekspel van bijna negen maanden, waarin studenten steeds grimiger optraden en de hoogleraren af en toe enige halve concessies deden. Tenslotte waren er twee benoemingscommissies: één van de faculteit en één van de studenten. Het faculteitsbestuur vond dat toch wel wat al te potsierlijk en stelde voor beide commissies te integreren. Dat wees de faculteit af; de hoogleraren wensten geen aanwezigheid van studenten bij de officiële behandeling van het benoemingsvoorstel.

De staf – die in de hoogleraren-benoemingscommissie vertegenwoordigd was – had andere zorgen. Die mikte op de integratie van het wetenschappelijk corps en toegang tot de faculteitsvergaderingen met inbegrip van stemrecht. Ook hier volgde een steekspel van eisen en halve concessies, totdat de hoogleraren begin februari 1969 hun dreigende onttroning vierkant afwezen. Daarop ging de staf zichzelf voor de faculteitsvergadering uitnodigen, terwijl de voorzitter de indringers weer naar buiten complimenteerde. Een maand later barstte de bom: de staf stelde vast dat er "geen basis van samenwerking" meer was en adviseerde alle wetenschappelijke medewerkers niet meer deel te nemen aan activiteiten op faculteitsniveau. Het faculteitsbestuur bood daarop onderhandelingen aan, mits de staf het 'stakingsadvies' zou intrekken. Het stafbestuur – Van Bakel en Chr. Schrijner – accepteerde echter alleen onder-

⁵³ De navolgende beschrijving is gebaseerd op onderzoek in het archief van de faculteit der Letteren.

⁵⁴ Brief van 12 augustus 1968.

Prof.dr. A.G. Weiler (1927), hoogleraar middeleeuwse geschiedenis en wijsbegeerte van de geschiedenis. Hij was samen met prof.dr. A.A. Weijnen de drijvende kracht achter de herziening van de bestuursstructuur in de faculteit der Letteren.

handelingen zonder voorafgaande voorwaarden. Uiteindelijk gaf de faculteit toe: begin april besloot zij tot instelling van een paritair samengestelde structuurcommissie.

Wat in de schermutselingen opvalt, zijn de salamtactiek van de aanvallende partijen en het gescheiden optrekken van staf en studenten: ieder streed voor zijn eigen belang! Waar het bij de staf om ging werd op kernachtige wijze verwoord in een bijlage bij een brief van de staf aan het faculteitsbestuur van 18 november 1968: “De concrete problemen hebben de volgende achtergrond: de faculteit van letteren heeft een hiërarchische structuur. Deze openbaart zich in de exclusieve verantwoordelijkheid van hoogleraren en lectoren voor het onderwijs en het onderzoek. Een dergelijke hiërarchische structuur is onaanvaardbaar, aangezien het gezagsargument per definitie strijdig is met de wetenschap. Onder gezagsargument wordt hier verstaan: een argument dat zijn waarde ontleent niet aan zijn inhoud, maar aan de functie van degene die het hanteert. Daar hiërarchische verhoudingen strijdig zijn met onderzoek en onderwijs, is het onlogisch ze te handhaven op bestuurlijk vlak; logischerwijze

vloeit een bestuursvorm waarin bestuurstaken door een groep gedelegeerd worden, voort uit de aard van de universiteit”. Ook de praktijk vroeg er trouwens om, aldus de voorzitter van de faculteitsstaf in februari 1969, toen werd beraadslaagd over het voorstel van de staf inzake de integratie van het wetenschappelijk corps: “De staf heeft in feite verantwoordelijkheden te dragen waarvoor geen juridische erkenning bestaat; de voorgestelde integratie zou slechts een juridische aanpassing achteraf betekenen van een situatie die gedurende lange jaren is tot stand gekomen (...) de feitelijke situatie behoeft juridische bekrachtiging”.

De structuurcommissie kwam voor het eerst bijeen op 30 april. Daarmee begon een nieuwe fase. Men bleek ook bij Letteren snel en efficiënt te kunnen werken. Tempo en doelmatigheid waren het faculteitsbestuur, op dat moment gevormd door de hoogleraren Weijnen en Weiler, toch niet vreemd. Op 13 mei lagen de reacties op het Groene Boekje en op de brief van de minister, plus een rapport over de nieuwe bestuursstructuur van de faculteit, op tafel. Dit rapport vond algemene bijval. Vervolgens werden een acte van overdracht van bevoegdheden en een nieuw faculteitsreglement opgesteld. Curatoren, die het jaar daarvoor de faculteit nog hadden berispt vanwege haar terughoudendheid inzake studenteninspraak, konden het nu niet meer bijhouden. Ze waren beducht voor de totale desintegratie van de faculteit en verzochten haar het tempo wat te matigen; maar noch faculteitsbestuur noch staf en studenten waren te stoppen. Op 24 september 1969 vond de laatste vergadering van de oude faculteit plaats, en de dag daarop de eerste zitting van de nieuwe.

Curatoren bleef niets anders over dan begrip te tonen, en dat deden ze ook, want ze hadden geen moeilijkheden met de feitelijke verdeling van de raads- en bestuurszetels. De faculteitsraad omvatte namelijk 29 zetels voor het wetenschappelijk corps waarvan 14 voor hoogleraren en lectoren, 13 zetels voor studenten en 2 voor het ondersteunend personeel; het bestuur telde twee zetels voor hoogleraren, één voor de staf en één voor een student. Die samenstelling was niet toevallig; de faculteit had namelijk uitdrukkelijk gekozen voor een functionele democratie, dit is voor de afvaardiging van raads- en bestuursleden op grond van differentiatie van taken en deskundigheid. Daarom wenste men ook het bestuur van de universiteit ‘organicistisch’ in te richten. Het universiteitsbestuur zou moeten bestaan uit een gekozen rector, een vice-rector en een assessor, en de universiteitsvergadering zou moeten worden samengesteld uit de voorzitters van de faculteiten (kleine vergadering) of de faculteitsbesturen (grote vergadering). Hun stem zou overigens slechts adviserend zijn.

Door de faculteit leek een intellectuele en geestelijke schok te gaan. Men oefende zelfkritiek uit op het eigen onderwijs en onderzoek: de kennis van onderzoeksmethoden laat te wensen over, de onderwijs- en vakdidactiek hangen er maar zo’n beetje bij, de voorbereiding van de studenten op maatschappelijke functies is niet goed, de theoretische reflectie op het eigen wetenschap-

pelijke doen en laten schiet te kort, de filosofie staat bij Letteren voor een gesloten deur. Tenslotte: de faculteit der Letteren zou in samenwerking met andere faculteiten krachtig tegengas moeten geven tegen de toenemende ver-technisering van het leven en moeten opkomen voor het “handhaven en uitbouwen van de humanisering van het maatschappelijk leven”. Ook in deze formuleringen herkent men de hand van het faculteitsbestuur, met name die van Weiler, de eerste voorzitter van de nieuwe gedemocratiseerde faculteit.

De bètafaculteiten

Het was in de bewogen dagen van 1969 geen geheim dat de faculteit der Genees- en Tandheelkunde (1835 studenten, 491 leden van het wetenschappelijk corps) van het hele “democratiseringsgedoe” niet veel moest hebben. Er gingen zelfs stemmen op in geval van nood een *Medical School* op te richten die los van de KUN zou moeten gaan draaien. Zover is het nooit gekomen. Een officiële stellingname ten aanzien van het Groene Boekje en de brief van de minister is in de geraadpleegde archieven niet te vinden, maar er zijn wel enige reacties bekend die ons een blik in het hart van de medici gunnen. Reeds in maart 1969 kritiseerde bijvoorbeeld de afdeling Orthodontie in een rondgezonden pamflet de maatschappijkritische ideologie van de studenten die aan het Groene Boekje hadden meegewerkt. Hun meningen waren niet representatief voor ‘de’ Nijmeegse student. Medebeslissingsrecht in zijn algemeenheid was goed, maar moest worden gedifferentieerd naar deskundigheid, betrokkenheid en ervaring. Projectonderwijs was bij tandheelkunde niet te verwezenlijken. Tekenend nog was de verklaring die veertien hoogleraren van de klinische en tandheelkundige sectie op 27 mei 1969 aflegden.⁵⁵ Zij waren bereid het beginsel van medebeslissing te aanvaarden overeenkomstig de senaatsresolutie van acht dagen eerder. Er was echter een complicatie waarover men zich nog wilde beraden: klinici hadden naast hun leeropdracht een specifieke, persoonlijke, dubbele verantwoordelijkheid, die door de senaatsresolutie niet werd opgeheven. De opleiding tot arts en tandarts was namelijk geen zaak van de universiteit alleen, maar ook van de gemeenschap, want de vorming tot specialist geschiedde onder verantwoordelijkheid van professionele organisaties en van de ministeries van o&w en Sociale Zaken. Die opleidingen waren gekoppeld aan de hoofden van de afdelingen en daarmee aan de persoon van de betrokken hoogleraar. Dit zou in de nabije toekomst ook voor de huisartsenopleiding gaan gelden. Anderzijds waren daar nog de patiënten die niet kwamen om zich voor onderwijs beschikbaar te stellen, maar om door hoogleraren te worden behandeld. Ook in dit opzicht droegen de artsen, de hoogleraar en de staf persoonlijke verantwoordelijkheid die niet door een senaatsbesluit kon worden opgeheven. Aan die behandelingen was bovendien het grootste deel van het klinisch en preklinisch onderzoek gelieerd, en het

⁵⁵ Vgl. *Documentenboek*, p. 387.

was de gemeenschap die daarvoor de middelen ter beschikking stelt. Gezien al deze verwevenheden wensten de veertien nog eens over hun bijzondere situatie na te denken. Dit nadenken zou blijkens het vervolg van het verhaal nog heel wat moeilijkheden opleveren.

Ook bij W&N (1146 studenten, 210 leden van het wetenschappelijk corps) werd het Groene Boekje niet met gejuich ontvangen. Op het Botanisch Laboratorium klom men onder leiding van H.F. Linskens, secretaris van de Senatus Contractus, al op 6 januari in de pen om alles af te wijzen, behalve het principe van de openbaarheid en dat van de medezeggenschap in het algemeen. Bij scheikunde trok een commissie van twee hoogleraren, drie stafleden, drie leden van het ondersteunend personeel en vijf studenten naar Lunteren om op 13 en 14 januari over het Groene Boekje te discussiëren. De slotconclusie van het debat liet een kleine opening: het experiment zal moeten uitwijzen wat het beste is voor onderwijs, onderzoek en werkklimaat. Maar voor zulke experimenten was de faculteit nog niet rijp, want de meeste hoogleraren namen een gereserveerde of afwijzende houding aan.⁵⁶ De ideologie die de universiteit tot instrument maakte van de democratisering van de Nederlandse samenleving, het inperken van leer- en onderzoeksvrijheid, het verwaarlozen van verschillen in deskundigheid, betrokkenheid en verantwoordelijkheid, de jaarlijkse wisseling van bestuursorganen, dat alles was de meeste hoogleraren een gruwel. Tot en met april 1969 werden dan ook bijna alle verlangens van staf en studenten inzake openbaarheid, inspraak en medezeggenschap geblokkeerd. De faculteit was eenvoudig doof voor de eisen of verwees naar de vakgroepen, die dan ook prompt het doelwit van acties werden. Sommige vakgroepen boden weerstand, andere deden concessies, hetgeen de vrees voor een domino-effect aanwakkerde. Scheikunde kon echter toch eind april het verlof binnenslepen een experimentele vakgroeps- of sectieraad in te stellen.⁵⁷

Maar een maand later was de faculteit om. Op 20 mei werden vergaande besluiten genomen:⁵⁸ de hoogleraren aanvaardden de beginselen van openbaarheid en medebeslissingsrecht met behoud van de leer- en onderzoeksvrijheid, de bijzondere verantwoordelijkheid van het wetenschappelijk corps voor het niveau van het onderwijs en de eerbiediging van de rechtszekerheid van het personeel en de persoonlijke sfeer. Er zou een faculteitsbestuur komen, dat voorzitter en secretaris van de faculteit omvatte alsmede de voorzitters van de vakgroepen of secties. Lectoren mochten voortaan deelnemen aan faculteitsvergaderingen; vaste delegaties van staf, studenten en ondersteunend personeel werd toegestaan bij het eerste gedeelte daarvan aanwezig te zijn.

De ommezwaai van W&N is op het eerste gezicht te verklaren uit de senaatsresoluties van een dag tevoren. Daaraan was echter vijf dagen eerder in

⁵⁶ Vgl. Thijssen, *Genesis*, p. 399.

⁵⁷ Van Laarhoven, *Chemie in het zilver*, p. 33.

⁵⁸ Thijssen, *Genesis*, p. 402.

eigen huis een ‘massavergadering’ van 66 personen voorafgegaan. Bij deze voor W&N-verhoudingen indrukwekkende manifestatie was de faculteit in een resolutie verzocht binnen een week in een openbare vergadering een uitspraak te doen over de beginselen van openbaarheid en medebeslissing, en over een te houden plenaire vergadering van alle geledingen van de faculteit, die bindende bevoegdheid zou bezitten en op den duur bestuur en beheer zou overnemen. Nu, die plenaire vergadering kwam er natuurlijk niet, maar de hoogleraren hadden wel begrepen dat hun alleenheerschappij ten einde liep.

De gammawetenschappen

In de kleine interfaculteit der Aardrijkskunde en Prehistorie (studenten: 205, wetenschappelijk personeel: 12) bestond sinds 23 april 1969 een overlegorgaan bestaande uit drie wetenschappelijke personeelsleden en drie studenten. Besloten werd daar niets. In feite was de stellingname ten aanzien van het Groene Boekje en de brief van de minister een aangelegenheid van de drie hoogleraren. Zij verklaarden in juli dat zij geen bezwaar hadden tegen openbaarheid, verantwoordingsplicht en beroepsmogelijkheden, als het maar niet te bont werd. Ze stonden erop dat het democratische beginsel niet overtrokken zou worden ten detrimente van deskundigheid en doelmatigheid. Overal diende het wetenschappelijk corps een duidelijke meerderheid te bezitten, en bij benoemingen mochten studenten geen stem hebben. Heftig trokken zij van leer tegen de ideologie dat de universiteit een democratiserende taak ten aanzien van de samenleving zou hebben. Ze vonden dit “zich verheffen boven de maatschappij” onverteerbaar, en de gedachte dat het wetenschappelijk belang van het onderzoek afgemeten moest worden aan een door de universiteit zelf geformuleerde cultuur- en maatschappijopvatting werd gekwalificeerd als ‘totalitarisme’. Dat zou de dood in de pot zijn: pluriformiteit is een onontbeerlijke voorwaarde voor de wetenschappelijke discussie.

Veel meer moet gezegd worden over de faculteit die wat betreft het studentenaantal de grootste was: die der Sociale Wetenschappen (studenten: 1947, plus 192 MO-opvoedkunde; wetenschappelijk corps: 171). Er zijn hier twee niveaus te onderscheiden: in de subfaculteiten broeide en bloeide het democratische engagement; het faculteitsbestuur speelde voor brandweer en de faculteit hanteerde de domper.⁵⁹

Op 8 mei 1969 namen docenten en studenten van de subfaculteit der Opvoedkunde (studenten: 430 plus 192 MO; docenten: 37) in een plenaire vergadering een motie aan waarin de hoogleraren werden uitgenodigd zich positief uit te spreken over de befaamde 7 mei-resolutie. Bovendien verzocht de staf de professoren te verklaren dat zij met behoud van hun formele rechten deze slechts zouden uitoefenen in overeenstemming met de subfaculteit ‘in ruimere zin’, te weten een in te stellen sectieraad opvoedkunde, en onder ver-

⁵⁹ Deze beschrijving is gebaseerd op het archief van de faculteit.

antwoordelijkheid van de subfaculteit ‘in ruimste zin’: de plenaire vergadering van alle docenten en studenten van de studierichting. De hoogleraren voelden daar eigenlijk niets voor, maar na een vurig pleidooi van lector Dumont gingen zij op 12 mei door de knieën.

In de volgende maanden ontaardde de relatie subfaculteit–sectieraad in een venijnig touwtrekken over de precieze inhoud en de gelding van de verleende delegatie. Er was geen spoor van toenadering. De sectieraad ging onder voorzitterschap van Dumont zijn eigen weg en ontwierp een reglement waarin de directe democratie – de heerschappij van de plenaire vergadering – werd vastgelegd; de sectieraad werd een soort bestuur dat het plenum voorbereidde en besluiten uitvoerde. Dit leidde tot een conflict met de faculteit en het curatorium. Tenslotte trad de sectieraad in januari 1970 af, de staf was de strijd moe, het onderwijs dreigde in het honderd te lopen, het geld bleef ongebruikt liggen. De faculteit greep met harde hand in en herstelde de orde.

Maar er was meer gebeurd. Gedurende de strijd werden de lectoren, met name Brus en Dumont, niet moe te betogen dat de ‘toestanden’ bij pedagogiek voor een niet gering deel mede werden veroorzaakt door een gevecht over de identiteit van het vak zelf. Tegenover de traditionele opvoedkunde die steunde op de filosofie en een fonds van overgeleverde opvoedkundige wijsheden vochten zij voor de invoering van een moderne pedagogiek als concrete handelingswetenschap op basis van exact onderzoek. Precies dit was het breekpunt, en de democratiseringsbeweging was vooral voor Dumont het instrument om het traditionele concept van de opvoedkunde uit te schakelen en het moderne concept in Nijmegen in te voeren. Dit streven had met ideologie, laat staan marxisme, niets te maken. Het werd door het faculteitsbestuur ondersteund en tenslotte door de faculteit bevestigd. Daarmee veranderden de fronten, maar dat is een nieuw en later verhaal.

In de subfaculteit der Psychologie (studenten: 768; wetenschappelijk personeel: 67) lag dat anders. Ook hier wierp men zich op het Groene Boekje, de mathematen om het te verscheuren, sociaal- en cultuurpsychologen om er onmiddellijk het een en ander van in praktijk te brengen. De meerderheid van de staf dacht echter pragmatisch en steunde het tripartiete model van de nieuw te creëren subfaculteitsraad: een derde hoogleraren, een derde staf en een derde studenten. Door welke motieven die meerderheid werd geleid, legden acht stafleden, onder wie A. Boon-van Ostade, G. van Galen, A. Thomasen en J. Weima, uit in een brief van 21 april. In de wetenschap, aldus de schrijvers, bestaat de *homo universalis* niet meer. Verantwoordelijk voor onderwijs en onderzoek kunnen alleen nog maar groepen van wetenschappers zijn. Aan individuen verleende leeropdrachten moeten daarom verdwijnen, dat is een achterhaald patroon. Men moet zich realiseren “dat het duidelijk disfunctioneel is om één individu alle rechten en plichten voor het leven toe te kennen noodzakelijk voor een goede uitvoering van onderwijs en onderzoek en de andere leden van het team deze rechten en plichten formeel te onthouden (...)

Volgens de wetenschappelijke staf hebben in de huidige structuren tengevolge van een bepaalde benoemingsprocedure, die uitmondt in individuele leeropdrachten, sommige functionarissen zodanige ongecontroleerde en autonome bevoegdheden op zowel het terrein van onderwijs en onderzoek, dat dit ten koste gaat van de efficiëntie van de organisatie zowel als de verantwoordelijkheid en werkbevrediging van de andere leden van de gemeenschap (...) Zolang niet wordt ingezien dat er een functionele heraanpassing dient plaats te vinden van de taakomschrijvingen van de leden van de gemeenschap, kan de wetenschappelijke staf weinig vertrouwen hebben in eventuele veranderingen die allen noodzakelijk moeten stranden op bovengeschetste problematiek". Tegenover de studenten stelden de schrijvers dat er altijd wel een spanning zal blijven bestaan tussen het democratische en het professionele principe. Daarom erkenden zij het recht van de studenten op inspraak en medebeslissing bij onderwijszaken en reserveerden zij de zeggenschap over het onderzoek voor de wetenschappelijke staf. Met ideologie had de brief van de acht stafleden weinig te maken; alles draaide om de officiële erkenning van hun werk en de daaruit noodzakelijk voortvloeiende gevolgen: een nieuwe verdeling van bevoegdheden en macht, en spreiding van het hoogleraarschap.

Bij dit broodnuchtere standpunt paste het vervolg van de geschiedenis eigenlijk niet zo goed. Staf en studenten vonden elkaar in het gezamenlijke verzet tegen de *status quo*. Uitdrukking daarvan was de motie-Schraven/Van Galen van 29 mei 1969. Op basis van deze motie werd een concept-reglement ontworpen dat een linkerhand verraadde: een nieuw in te stellen sectieraad psychologie wordt gerecruteerd uit alle groepen van de studierichting, die ieder twee stafleden en twee studenten afvaardigen; hoogleraren en lectoren komen in het stuk niet meer voor; er is een plenaire vergadering die twee taken heeft: zij keurt reglementen goed en kan met inachtneming van bepaalde voorwaarden de hele sectieraad naar huis sturen. Dit concept werd door de hoogleraren bestempeld als een ideologisch manifest en unaniem afgewezen, hetgeen op het Psychologisch Laboratorium tot emotionele tonelen leidde. De professoren hielden echter voet bij stuk en zorgden in een later stadium zelf voor een reglement volgens het boekje.

Niet minder rumoerig ging het er in de derde subfaculteit aan toe, die van de Sociaal-culturele Wetenschappen (studenten: 749; wetenschappelijk personeel: 67). Het rumoer betrof in het studiejaar 1968-1969 niet zozeer de verhouding tussen hoogleraren en medewerkers; de staf – in grote meerderheid sociologen – had zich reeds langer tegen de heerschappij van de leeropdrachten verzet en door de bekende salamtactiek was vanaf het najaar van 1968 de balans der krachten omgekeerd: de staf ging domineren. Het Haagse rapport over de herstructurering van het wetenschappelijk corps⁶⁰ werd dan ook zonder veel plichtplegingen als “veel te hiërarchisch” van tafel geveegd. Maar ook

60 *Structuur van het wetenschappelijk Corps*, 's-Gravenhage 1968.

hier had dat met ideologie weinig van doen. Leider van de staf was in die dagen de politicoloog L.P.J. de Bruyn. De motieven waren ongeveer dezelfde als bij de psychologen, al liet men de leeropdrachten bestaan. Meer rumoer veroorzaakte de vormgeving van de democratie. Terwijl de staf zich betrekkelijk terughoudend opstelde, van plenaire vergaderingen met beslissingsbevoegdheid niet veel wilde weten en naast het democratische beginsel het professionele principe huldigde, liepen de studenten storm tegen een 'elitaire democratie'. En hier kwam wèl ideologie aan te pas. De studenten beschuldigden half mei de stafleden de democratisering puur juridisch aan te pakken. Zo echter zou het nooit tot veranderingen komen. Er moest een discussie gevoerd worden over de inhoud van de wetenschap der sociologie en de beroepsrol der sociologen. Op een symposium van de subfaculteit zou gesproken moeten worden over de absurditeit van de huidige samenleving en haar onderdrukingsvormen, over het aandeel van de sociologen daarbij en over de opleiding die de studenten voorbereidde op taken in die absurde en repressieve maatschappij. Maar daar voelde de staf niet zo veel voor, al werd wèl tot het houden van een symposium besloten, vooral ook op aandringen van enige inderdaad linkse stafleden.

Het grootste rumoer werd echter veroorzaakt door de wrijvingen tussèn de studierichtingen. Politicologie, antropologie, ontwikkelingsstudies en publicistiek poogden zich te emanciperen van de overmacht der sociologen. De doctoraalstudie politicologie trachtte bovendien te evolueren tot een complete studierichting met een eigen prekandidaatsprogramma. Tot die uitbouw werd – vooral op aandrang van de pas aangetreden hoogleraar Hoogerwerf – in april besloten. Deze wenste bovendien de democratie te bevorderen en een evenwicht te scheppen tussen de sociologen en de overigen. Dit werd bereikt door in juni alle bevoegdheden van de oude subfaculteit te delegeren aan een nieuwe, en de zetels voor twaalf leden van het wetenschappelijk corps, twaalf studenten en zes leden van het ondersteunend personeel 'netjes' te verdelen over de studierichtingen. De staf van sociologie was niet gelukkig met deze verdeling, en toen het voorzitterschap van de subfaculteit was overgenomen door Hoogerwerf en deze bij de eerstvolgende personeelsplaatsenverdeling uiteraard met een zekere onverzettelijkheid opkwam voor de belangen van zijn studierichting, ontbrandde er een veldslag waarna iedereen tot de overtuiging kwam dat het zo niet meer ging. Besloten werd tot de scheiding der partijen. De faculteitsvoorzitter bepleitte de ontbinding van de subfaculteit bij de *Senatus Contractus*, waarna de kemphanen als secties direct onder de hoede van de faculteit kwamen.

Bij al dit gedruis volgde de faculteit een dubbele strategie: wat zij met de ene hand gaf, nam zij met de andere terug; waar het haar opportuun leek deed zij concessies of keek eenvoudig de andere kant op, maar waar men echt over de schreef ging, greep zij in. Zo liet zij vanaf de zomer 1969 de lectoren tot de faculteitsvergaderingen toe, maar weigerde de toegang aan wetenschappelijke

medewerkers. Studenten werd niet het recht ontzegd zich voor de democratisering in te zetten, als ze de actie maar aan de ‘basis’, lees: in de subfaculteiten, voerden. Bij het opereren met plenaire modellen deed zij of haar neus bloedde, maar met de rebelse pedagogen toog de voorzitter van de faculteit naar de curatoren, waar hun meegedeeld werd dat ze met hun basisdemocratische reglement geen schijn van kans op goedkeuring maakten. De faculteit beleed de autonomie van de subfaculteiten, maar greep bij Opvoedkunde resoluut in, ook tegen de uitgesproken wil van de betrokkenen. Ze bevorderde de ontbinding van de sociaal-culturele wetenschappen om beter controle te kunnen uitoefenen. Kortom: het schip slingerde hevig, maar het bleef op koers.

Die koers ging in een betrekkelijk behoudende richting. Dat bleek bij de bespreking van het Groene Boekje en de brief van de minister in februari en maart 1969. Hoogleraren en lectoren hadden geen behoefte aan discussie over de doeleinden van de universiteit, die stonden in de wwo. Openbaarheid, verantwoordingsplicht, mogelijkheden van beroep en autonomie van de instelling waren vanzelfsprekend. Democratie was goed, als ze maar gecombineerd werd met deskundigheid en doelmatigheid. Leeropdrachten werden immers aan personen verleend, niet aan groepen, en aan het hoofd van een vakgroep moest een hoogleraar of lector komen te staan. Raden konden tripartiet worden samengesteld uit hoogleraren/lectoren, stafleden en studenten, maar het wetenschappelijk corps moest twee derde van de zetels hebben, en alleen gevorderde studenten mochten stemrecht krijgen. Projectonderwijs was niet alleenzalmakend: het beste zou een mix zijn van hoorcolleges, groepsonderwijs en individuele studie. De Senaat mocht verdwijnen; noodzakelijk was veeleer een sterk universiteitsbestuur dat continuïteit bezit. En zo bleef dan de ‘oude’ en zich krachtig voelende faculteit bestaan én functioneren tot aan haar laatste vergadering op 7 september 1971.

9. VAN GROEN NAAR BRUIN EN GRIJS

Zoals gezegd legitimeerden de hooggeleerde ‘rebellens’ de overname van het Curatorium met hun activiteiten. Het dagelijks bestuur – president-curator Van Melsen, Hageman en Kremers – gaf voortaan het tempo aan en het karwei was dan ook in minder dan een jaar geklaard. In september 1969 legden zij een ‘Ontwerp voor een bestuursstructuur’ op tafel dat in de wandeling het ‘Bruine Boekje’ ging heten. Nog in dezelfde maand volgde het fiat van het voltallige College van Curatoren. Daarna werden de Senaat, de faculteiten, het stafconvent, de ‘grondraad’ van het technisch en administratief personeel en de studenten geraadpleegd. In november werden de reacties gebundeld en gepubliceerd. Op het eind van deze maand namen de curatoren een ontwerp-besluit en deelden mee dat het Bruine Boekje met enige wijzigingen naar aanleiding van de reacties als grondslag voor het nieuwe algemeen reglement van de uni-

versiteit zou worden genomen. Toen in december de laatste stellingnamen waren binnengedruppeld namen de curatoren een definitief besluit in de nota *Bestuursstructuur voor een experimentele periode van twee jaar*, die het ‘Grijze Boekje’ ging heten. Op deze basis stelde het ontwerp-reglement van februari 1970, en na nog enige schermutselingen met de Senaat over de samenstelling van de universiteitsraad en de eenheid van het wetenschappelijk corps kon begin april het Algemeen Voorlopig Reglement (AVR) worden vastgesteld. Eind mei vonden de verkiezingen plaats voor de eerste Universiteitsraad, en op 7 september 1970 trad het AVR – drie maanden vóór de Wet Universitaire Bestuurshervorming – in werking.⁶¹

Het pad van het dagelijks bestuur was niet over rozen gegaan, zoals het compromiskarakter van hun ontwerp al doet vermoeden. Het AVR vertoonde niets van radicaliteit in deze of gene richting en distantieerde zich zowel van Maris’ ideeën als van extreme studenteneisen.

De nieuwe bestuursstructuur van de KUN was gebouwd op de bekende drie zuilen: medebeslissing, deskundigheid en doelmatigheid. Deze beginselen, aldus curatoren, kunnen met elkaar in conflict komen en dus moet men compromissen sluiten. Ze belijden de eenheid van het wetenschappelijk corps, maar vinden ook dat men in een aantal gevallen rekening moet houden met het verschil tussen hoogleraren, senior- en junior-stafleden. Vakgroep, sectie en faculteit mogen autonomie bezitten, maar kunnen deze slechts uitoefenen binnen bepaalde grenzen. Openbaarheid en verantwoordelijkheid zijn vanzelfsprekend, maar soms moet men er paal en perk aan stellen. Op elk niveau moeten onderwijs, onderzoek en beheer geïntegreerd worden, maar het is niet de bedoeling het beheer in talloze brokken op te splitsen en iedere basale eenheid haar eigen peultjes te laten doppen.

Het compromiskarakter van het curatoren-ontwerp kwam ook in detailregelingen tot uitdrukking. In vakgroeps-, sectie- en faculteitsraad werd de helft van de zetels voor het wetenschappelijk corps gereserveerd; in de twee laatstgenoemde raden moest daarvan de helft door hoogleraren en lectoren worden bezet. In de Universiteitsraad werd een tripartiete verdeling van de beschikbare 36 zetels aangehouden: wetenschappelijk corps, ondersteunend personeel en studenten; daaraan werden dan nog acht kwaliteitszetels voor de acht faculteiten toegevoegd. De oude bestuursorganen moesten terugtreden, maar bleven formeel bestaan om in geval van nood als vangnet of beroepsinstantie te fungeren.

Dat het pad van curatoren inderdaad met doornen bezaaid was bleek in het bijzonder uit de worsteling met de Senaat. Oorspronkelijk had de universitaire bevolking vijf weken (tot 25 oktober) de tijd gekregen om haar reactie

61 Overeenkomstig de eis van het ministerie werd de bestuursstructuur van de KUN later aan de WUB aangepast “voorzover de eigen aard van de bijzondere instelling zich daar niet tegen verzet”. Het nieuwe reglement was gedateerd op 28 oktober 1972.

bekend te maken, want de nieuwe bestuursregeling zou op 1 januari 1970 moeten ingaan. Daar kwam het niet van: de Senaat was op 13 en 20 oktober ernstig verdeeld. De hoogleraren en lectoren van Geneeskunde verklaarden kort en bondig dat ze met dat Bruine Boekje niet in zee gingen. Een structuur op basis van openbaarheid en medebeslissing diende gebaseerd te zijn op deskundigheid en betrokkenheid. Een structuur van raden en geleidingen bood daarvoor geen garantie en het was onmogelijk in zo'n korte tijd een adequate organisatie uit te dokteren voor zo'n complexe werkelijkheid als het medische bedrijf. In ieder geval was voor de geneeskundigen een Universiteitsraad met beslissingsbevoegdheid voor hun faculteit tenenmale onaanvaardbaar. Met dergelijke kloeke woorden dreigden de medici uit de boot te stappen.

De natuurwetenschappers gingen niet zo ver, maar poogden de uitslaande brand met de beschikbare bestrijdingsmiddelen van hun percelen af te houden. Dat was niet zo eenvoudig, want in hun gelederen heerste geen eenstemmigheid. Sommige hoogleraren interpreteerden de democratiseringsbeweging als het aanbreken van een nieuw universitair tijdperk, andere geloofden daar gewoon niet in. Maar men vatte de beweging hoogst ernstig op en besteedde veel energie aan de manier waarop men de schade beperkt kon houden of zelfs de dans kon ontspringen. Daarvan getuigde het preadvies van 17 oktober van een commissie van acht hoogleraren en faculteitsdirecteur C. Aarts.

In dit stuk passeerden voor- en nadelen van drie modellen met subvarianten de revue om de collega's bij het uitbrengen van hun stem te helpen. Vooral de gelijkschakeling van hun faculteit met de alfa- en gammafaculteiten was voor hen onverteerbaar. Gezien de hoogte van het jaarlijkse budget, de centralisatie van de technische en administratieve diensten, het grote aantal promovendi en de uitgebreide groep van technici, zo werd geargumenteed, kan men W&N niet in het keurslijf van het Bruine Boekje persen. Democratie is goed, maar dan wèl in een gemodificeerde vorm, zodat de faculteit redelijk kan functioneren. "Voor de faculteit is op de eerste plaats van belang zijn eigen aangepaste organisatievorm te kiezen. Het belang van de democratisering op het centraal niveau is hieraan ondergeschikt".⁶² Die eigen organisatievorm, zo had de hoogleraar A.H.M. Levelt (wiskunde) reeds eerder betoogd, moet gefundeerd zijn op deskundigheid, visie, intuïtie, ervaring, integratieve kracht en besluitvaardigheid van de beoefenaars der wetenschap, in het bijzonder op de kwaliteit van degenen die genoemde eigenschappen in de hoogste mate bezitten.

⁶² Vgl. Praeadvies ten behoeve van een standpuntbepaling door de hoogleraren en lectoren van de faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen inzake het 'Ontwerp van een bestuursstructuur' door het College van Curatoren der Katholieke Universiteit, 17 oktober 1969. Zie ook het *paper* 'Organisatie van een sectie' van A.H.M. Levelt, september 1969, en 'Voorstel voor een bestuursstructuur voor de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen' van de commissie-Janner van de vakgroep Natuurkunde, september-oktober 1969 (het zogeheten 'Blauwe Boekje').

Prof.dr. A.H.M. Levelt (1932), hoogleraar wiskunde.

Daarom diende het bestuur van een sectie niet te worden opgedragen aan een raad, een samenraapsel van belangengroepen. Een breed geschakeerde raad zou hoogstens het bestuur mogen controleren en ter verantwoording roepen, maar geen leiding mogen geven aan onderwijs en onderzoek. Dat was een taak voor een kleine groep van bestuurders. Maar ook die behoorden niet naar believen te regeren; het bestuur op zijn beurt moest luisteren naar een wetenschapsraad, die richting geeft aan onderwijs en onderzoek en bestaat uit de hoogleraren/lectoren van het hoofdvak. Zo'n wetenschapsraad is onder meer bevoegd zijn oordeel uit te spreken over de belangrijkste besluiten van de sectie, het studieprogramma vast te stellen, benoemingsvoordrachten te doen, de aanstelling van wetenschappelijk personeel goed te keuren, zijn veto uit te spreken over bevorderingsvoorstellen en de voorzitter van het bestuur aan te wijzen.

In dezelfde richting ging een structuurontwerp van een commissie van de vakgroep natuurkunde onder voorzitterschap van A.G.M. Janner, het zogenaamde 'Blauwe Boekje'. Kern van dit ontwerp was een opdeling van de faculteitsraad in twee afdelingen of kamers. De tweede kamer zou dan tripartiet worden samengesteld: twaalf leden van het wetenschappelijk corps, twaalf studenten en twaalf leden van het ondersteunend personeel. Haar bevoegdheden zouden vooral op het terrein van de begroting liggen: een recht van instemming met voorstellen van het bestuur zonder recht van amendement, bovendien slechts van adviserende aard. De eerste kamer zou bestaan uit dertig à veertig deskundigen, te weten de leiders van onderwijs- en onderzoeksgroepen. Deze kamer kon alles blokkeren wat haar niet paste. Daartussen zou een faculteitsbestuur van negen leden functioneren, van wie vier à vijf wetenschappers en *qualitate qua* de directeur van de faculteit.

Tegenover de vierkante weigering van Geneeskunde en de fundamentele bezwaren van W&N presenteerde een groep van tien hoogleraren en lectoren – vijf uit Sociale Wetenschappen, twee uit Godgeleerdheid en telkens één uit Letteren, Rechten en Geneeskunde – een stuk met negen punten. Ze aanvaardden het Bruine Boekje, drongen aan op spoedige beslissingen om tot de orde van de dag terug te keren en ondersteunden de curatoren hierin. De negen punten kwamen op het volgende neer: geen enkele faculteit wordt vrijgesteld van de algemene regels; er worden veiligheidskleppen ingebouwd door de oprichting van uit deskundigen bestaande universitaire onderwijs- en onderzoekscommissies; de oude faculteiten blijven voortbestaan als bakens in de nood; in de vertegenwoordiging van het wetenschappelijk corps wordt geen onderscheid gemaakt tussen leeropdrachthouders en staf; de vertegenwoordiging van dat corps in de raden wordt tot 50 procent beperkt; er worden nieuwe procedures ontworpen om de rechten van het personeel te beschermen. Dat klonk allemaal niet zo erg revolutionair, maar door enige punten werd wèl olie op het vuur van de bètafaculteiten geworpen.

Het was nu de taak van het rectoraat, *in casu* Van der Grinten, de uitersten met elkaar te verzoenen. Dat leek een onmogelijke opgave, maar hij slaagde erin een paper van 31 bladzijden en 20 paragrafen te produceren waarin naast onenigheid ook veel overeenstemming lag vervat. Het meningsverschil ging vooral over twee punten: de eenheid van het wetenschappelijk corps en de autonomie van de faculteit in bestuurlijk opzicht. Verreweg de meeste hoogleraren waren niet geporteerd voor de eenheid van het wetenschappelijk corps, waarbij het hun vooral tegen de borst stuitte op één lijn te worden gesteld met pas afgestudeerde junior-medewerkers. En wat de autonomie van de faculteiten betrof: waarom moest alles per se worden opgedeeld in kleinste bestuurlijke eenheden of basisgroepen? Waarom moest de raad altijd het hoogste bestuursorgaan zijn? Waarom mochten de faculteiten de bevoegdheden niet over bestuur en raad verdelen zoals zij dat wensten? Waarom konden ze benoemingscommissies niet zelf zo samenstellen als zij voor aanvaardbaar hielden?

Er was natuurlijk nog een ander motief dat de weerstand aanwakkerde, maar dat in de documenten niet zo sterk tot uitdrukking komt. Veel opposenten hadden een onverholen afkeer van alles wat naar ideologie, in het bijzonder naar marxistisch klinkende ideologie, zweemde. Dat gold ook voor de juristen Van der Grinten en Duynstee, die van hun hart geen moordkuil maakten. Eerstgenoemde schrok er niet voor terug in discussies op de senaatsvergaderingen collega's die 'verdacht jargon' hanteerden en de schijn van 'linkse sympathieën' op zich laadden, in het openbaar te kapittelen en te beleren dat hij als rector en voorzitter van de vergadering met 'zulke kreten' niets kon beginnen. Laatstgenoemde volgde een wat andere tactiek en probeerde weerbarstige collega's, met name die in de bètafaculteiten, tussen de bedrijven door te sussen door hun voor te rekenen hoe gering het gevaar van ideologische valkuilen

was, als men bij een bepaalde zetelverdeling en bepaalde procedureregels over voorstellen ging stemmen.⁶³

Achter de schermen zullen in die dagen de nodige onderhandelingen zijn gevoerd en de telefoons stonden ongetwijfeld niet stil, maar de curatoren hielden voet bij stuk en verklaarden eind november 1969 onomwonden aan het grondpatroon van het Bruine Boekje vast te houden, al waren ze wel bereid wat water bij de wijn te doen. In alle faculteiten diende dezelfde grondstructuur te worden ingevoerd, al waren enige variaties daarop geoorloofd. Ten behoeve van die variaties zouden curatoren regels vaststellen voor een maximum en een minimum waartussen de faculteiten zich mochten bewegen. Tolerantie, pluriformiteit en compromissen brachten uitkomst in de strijd van overtuigen, meningen en wensen.

Was de Senaat in de herfst van 1969 voor het dagelijks bestuur van het Curatorium een moeilijke gesprekspartner, met de drie andere groeperingen – staf, studenten en ondersteunend personeel – had het veel minder te stellen. Het stafconvent, een wat bloedeloos orgaan, gaf zijn commentaar op 5 december. Het was weinig opzienbarend. En waarom zou het veel kritiek uitoefenen? De staf had immers zijn belangrijkste doel bereikt: de officiële erkenning van zijn functie, de bevestiging daarvan door het verkrijgen van medebeslissingsrecht en de winst aan sociale status.

Ook van studentenzijde hoorde men aan de top van de universiteit niet veel. Het vuur van de maanden mei en juni 1969 was er uit. Met ingang van het nieuwe academische jaar 1969–1970 hadden veel opstandelingen weer plaats genomen in de collegebanken. Bovendien woekerde inmiddels het fenomeen van de factionering; de studentenbeweging viel uiteen in allerlei groepjes die hun eigen weg gingen: politieke pressiegroepen, actiegroepen, emancipatiegroepen en subculturen.⁶⁴ Veel studenten hadden genoeg van het autoritarisme en centralisme dat in de USN welig tierde. Zelfs bestuursleden van de USN hekelden het doen en laten van de eigen top: “Niet alleen in de kapitalistische maatschappij wordt de meerderheid onderdrukt. Dit geldt ook binnen de linkse oppositie. Ook daar onderdrukt een minderheid een meerderheid, ook daar legt een minderheid haar wil op aan de meerderheid (...) Binnen de linkse oppositie duldt het topkader ook geen interne democratie”.⁶⁵

Van de andere kant maakte het dagelijks bestuur van het curatorium de studenten duidelijk, dat het geen verdere storingen meer zou dulden en dat het met grote spoed tot een concrete nieuwe reglementering wilde komen. Toen bijvoorbeeld een actiegroep op 6 september poogde het beraad van curatoren met delegaties van het universitaire personeel te storen en geen gehoor gaf aan het verzoek van Van Melsen om de zaal te verlaten, pakte de vergade-

63 Zie Duynstee's nota van 14 oktober 1969 in *Documentenboek*, p. 399 e.v.

64 Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 193 e.v.

65 Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 200.

ring kort en goed de stukken bij elkaar en zette het overleg in een ander lokaal in beslotenheid voort.

136

Op een bijeenkomst in de aula op 23 oktober, waar Duynstee het standpunt van de Senaat inzake het Bruine Boekje uiteenzette, gaven studenten hun 'nederlaag' min of meer toe in een pamflet onder de titel 'Iedereen is bedreven'. Ondanks alle mooie woorden hadden de 'hoge heren' het naar hun mening toch weer klaargespeeld om staf, studenten en overig personeel in een minderheidspositie te dringen. Een paar maanden later, begin maart 1970, werd op een USN-congres nog eens op de zaak teruggekomen. Het congresverslag was in mineur geschreven en doordrenkt van teleurstelling en cynisme. Wat de actie tegen Maris heeft bewerkt, aldus de USN, is een technocratische herstructurering van de universiteit: centralisme van bestuur, beheer, onderwijs en onderzoek. Daarmee was de weg naar een maatschappijkritische wetenschapsbeoefening geblokkeerd. De studie was door onderwijskundige maatregelen slechts naar de vorm enigszins gesaneerd; inhoudelijk was er niet veel gebeurd. Het wetenschappelijk corps bepaalde nog steeds wat er wordt gedoceerd; de eigenlijk maatschappelijke inhoud en functie van de opleiding en de beroepspraktijk waren opnieuw aan het bewustzijn van de studenten onttrokken.⁶⁶ In een aanvullende notitie van de student H. Geleynse werd gewezen op een grondfout die studenten bij het overleg in 1968 zouden hebben gemaakt: de verfoeilijke elitevorming.⁶⁷ De drie 'student-ideologen' – Boekraad, Van Nieuwstadt en Sips – die hadden deelgenomen aan het 'conclaaf' dat het Groene Boekje opleverde, hadden zich ondanks de kritiek van hun collega's laten inkapselen. Ze vormden een elite die het contact met de basis verloor en daardoor fraai werd geïntegreerd in de bestaande plannen. Bovendien was er in de studentenbeweging geen eenheid geweest. Sommigen geloofden via raden iets te bereiken, anderen deden de ervaring op dat daar dezelfde besluiten werden genomen als vroeger, thans echter met de stemmen van studenten die het prachtig vonden om mee te mogen praten. Verder, zo gaf Geleynse ruitertlijk toe, reageerde het College van Curatoren na het hoogtepunt van 11 juni – de universiteitsvergadering die zichzelf een constituerend karakter toekende – zeer snel met een structuurplan, terwijl de studenten vermoeid waren na alle inspanningen van de zomer en bovendien de onredelijkheid van het Bruine Boekje moeilijk aan te tonen was, zodat de meeste studenten er vrede mee hadden. Dit alles had tot gevolg gehad dat er inderdaad het een en ander was verbeterd, zowel in de onderwijssituatie van de studenten als in de werksituatie van het ondersteunend personeel en de hiërarchische verhoudingen tussen staf en hoogleraren. Maar, zo besloot de schrijver, dat zijn allemaal illusies: inhoudelijk was er eigenlijk helemaal niets gebeurd!

⁶⁶ *Documentenboek*, p. 401 e.v.

⁶⁷ *Documentenboek*, p. 406 e.v.

Het overig personeel tenslotte bezorgde het Curatorium evenmin veel hoofdbreken. Het was actief in de periode mei 1969 tot februari 1970.⁶⁸ Er dienden zich aanvankelijk twee kernen aan: een radicale werkgroep 'Kritische Universiteit Personeel' (KRUP) en een gematigde initiatiefgroep. De KRUP bewoog zich in anti-autoritair, quasi-marxistisch vaarwater. Zij kwam op voor de 'massa van machteloze universiteitsarbeiders', die onderworpen zijn aan een almachtige elite van personeelschefs, dienst- en afdelingshoofden. Deze elite diende op haar beurt weer de behoeften en belangen van de autoritaire staat en de kapitalistische economie. De KRUP wilde de 'universiteitsarbeiders' van hun boeien bevrijden, hen van hun situatie bewust maken, de bestaande machtsverhoudingen doorbreken en de elite van de troon stoten, aldus de beginselverklaring van 11 mei 1969.

Op instigatie van achttien personeelsleden werd op 12 mei een algemene vergadering gehouden die bezocht werd door ongeveer 450 personen, rond een derde van het hele ondersteunende personeel van de KUN, exclusief dat van het academisch ziekenhuis. Er werd een motie aangenomen waarin gevraagd werd om de instelling van een universiteitsvergadering met bindende bevoegdheden die op den duur het algemeen bestuur van de KUN op zich zou nemen. Een actiegroep van 27 leden – vijf van de algemene diensten, elf van de medische faculteit, zes van W&N, vijf van de overige faculteiten – moest zich voor de beweging inzetten. Zij organiseerde verkiezingen voor een 'Grondraad', die op 24 juni werd geïnstalleerd. Deze omvatte 42 leden: 10 van het academisch ziekenhuis, 10 van de medische faculteit, 10 van W&N, 6 van de overige faculteiten en 6 van de algemene diensten. In tegenstelling tot de KRUP leek de grondraad voornamelijk op algemeen humanistische en personalistische leest geschoeid. Zij liet zich eerder leiden door een nuchtere democratische bedrijfsfilosofie.

Het Bruine Boekje bracht beroering. In de grondraadvergadering van 30 september tekende een groep van zeventien – leden van het personeel, enige adviserende studenten en stafleden – protest aan tegen de lijn van de curatoren. Zij kreeg dan ook de opdracht een alternatieve bestuursstructuur uit te werken. Deze verscheen reeds in oktober onder de titel *Ontwerp van een democratische universiteit*, in de wandeling het 'Witte Boekje' geheten. De visie van het Witte Boekje was die van de directe democratie. De tripartiet samengestelde universiteitsraad moest het hoogste bestuursorgaan van de KUN vormen en een universiteitsbestuur benoemen, dat alleen door de raad gedelegeerde bevoegdheden bezit. De universiteitsraad op zijn beurt was weer verantwoording schuldig aan de plenaire universiteitsvergadering die de raadsleden naar huis kon sturen en referenda onder de universiteitsbevolking kon houden. De faculteiten moest men zelf met hun structuur laten experimenteren.

68 De navolgende beschrijving is gebaseerd op onderzoek in het archief van de faculteit der Sociale Wetenschappen.

De ‘massa van machteloze universiteitsarbeiders’ was blijkbaar maar matig geïnteresseerd. Toen de grondraad voor 20 oktober een algemene ledenvergadering uitschreef om over het Bruine en Witte Boekje te discussiëren, was de opkomst ‘uiterst bedroevend’, hoogstens 10 procent. Bovendien vlogen de leiders van links en rechts elkaar in de haren, zowel ideologisch als persoonlijk. De grondraad trachtte de crisis te overwinnen door een oproep aan de leden te doen: zij moesten niet alles overlaten aan een handjevol activisten die zich met verwaarlozing van hun gezin en werk inspanden voor de realisering van de grote doeleinden, immers, de universiteit moet “de koplamp van de beschaving worden”, dus “bouw mee aan de nieuwe wereld van de nieuwe mens” en “de mens scheidt de democratie en de democratie scheidt de mens”. Maar de mens van de KUN was niet te vermurwen, hij deed niet meer mee. Ook uitval- len naar “de heren van de Senaat” – Van der Grinten, Duynstee, Maeijer – konden hem niet in beweging brengen. En toen de curatoren in november mededeelden het Bruine Boekje als basis te nemen voor de nieuwe structuur van de KUN, en blijkbaar niets van het Witte Boekje wilden weten, vroeg men zich af of verdere inspanningen nog wel zin hadden.

Toch gaf de grondraad de moed nog niet helemaal op. Zij constateerde dat het democratiseringsproces onder het personeel ‘zijn spontane karakter’ had verloren en zich meer in geleide banen ging bewegen. Daarom was het moment gekomen de zaken te formaliseren. Bijgevolg werd op 24 februari 1970 een voorlopig reglement vastgesteld en een bestuur gekozen. Daarna viel het doek.

10. BESLUIT

Wat in de voorgaande paragrafen over het democratiseringsproces is geschreven, zou afsluitend samengevat kunnen worden in enige markante uitspraken. Hier is echter voorzichtigheid geboden. Wat de betekenis van de verschillende momenten van dat proces was kan pas worden uitgemaakt wanneer kennis is genomen van het vervolg van het verhaal. Zo kunnen we bijvoorbeeld (nog) niet concluderen dat de rebellerende studenten door het kloekke optreden van universiteitsbestuur en rectoraat het onderspit hebben gedolven en dat de universiteit in de zomer van 1970 tot de orde van de dag kon overgaan, zij het onder veranderde structurele voorwaarden. Het is immers heel goed mogelijk dat de studenten in die nieuwe bestuursstructuur van de KUN toch weer het één en ander uit vroegere jaren overnamen en tot bloei brachten. Omdat we achteraf altijd meer weten, bekijken we in het volgende hoofdstuk eerst hoe de democratie in de volgende tien jaar functioneerde; pas daarna trekken we conclusies.

HOOFDSTUK 3

De democratie in functie

(1970-1980)

I. INLEIDING

Na kennis te hebben genomen van het verloop van de democratiseringsbeweging komt natuurlijk de vraag op naar de effecten ervan. Wat heeft al die onrust eigenlijk opgeleverd? Betekenden de kanalisering en reglementering van inspraak en medebeslissing een verbetering of juist een verslechtering van de manier waarop de universiteit zich van haar taken kweet? Of maakte het per slot van rekening allemaal niet zo erg veel uit?

In het begin van de jaren zeventig was het optimisme over de goede afloop van het experiment aan de KUN niet bijster groot. In Duitsland karakteriseerde de socioloog Helmut Schelsky de democratiseringsbeweging smalend als “die Partizipation von Studenten und Assistenten an der Verwaltungsunfähigkeit der Professoren”. Volgens hem werden de Duitse universiteiten verpolitiekt tot “Schauplätze organisierter Gruppenkämpfe” waarbij zowel ideologische tegenstellingen als tegengestelde belangen in het spel waren. De komende tien jaar zouden de Duitse universiteiten ‘funktionsunfähig’ zijn: zij zouden vervallen tot pure onderwijsinstututen van een bedenkelijk, ja schrikbarend niveau; het onderzoek zou uit de instellingen verdwijnen, de wetenschappers zouden een goed heenkomen zoeken; de regeringen van de deelstaten zouden, zo verwachtte hij, steeds harder ingrijpen in het universitaire gebeuren, de autonomie van de universiteiten beknotten en trachten hun bestuur volgens de regels van de professionaliteit te hervormen.¹

Schelsky velde zijn oordeel al in 1969 en dit berustte dus niet op feiten, want die moesten nog komen. Wie echter over de effecten van de democratiseringsbeweging wil spreken, zal onderzoek moeten doen, het begrip ‘functio-

1 H. Schelsky, *Abschied von der Hochschulreform oder die Universität im Fadenkreuz des Versagens* (Bielefeld 1969), p. 133 e.v. Schelsky hield zich toen al jaren bezig met de hervorming van het Duitse universitaire systeem. Op zijn naam staan de twee ‘Reformuniversitäten’ Bielefeld en Konstanz. Vgl. ook zijn informatieve *Einsamkeit und Freiheit. Idee und Gestalt der deutschen Universität und ihrer Reformen*, Reinbek 1963. De beweging van de jaren 1968-1970 bracht Schelsky ertoe het bijltje erbij neer te leggen.

neren' in zijn elementen moeten uiteenleggen en aan de hand van desbetreffende indicatoren de positieve en negatieve gevolgen moeten vaststellen en tegen elkaar moeten afwegen. In onze context zou een universiteit dan goed functioneren, wanneer er door democratisch gelegitimeerde organen op basis van zakelijke en effectieve discussies besluiten worden genomen die de toekomst van de wetenschappelijke instelling veilig zouden stellen en haar taakvervulling inzake onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening zouden bevorderen en voortdurend vernieuwen. Maar deze wat logge omschrijving bergt nogal wat moeilijkheden in zich. Wanneer zijn die organen precies democratisch gelegitimeerd? Zijn alleen die discussies zakelijk en efficiënt die recht toe recht aan op het doel afstevenen? Leiden prudent gekozen omwegen vaak niet eerder tot hetgeen men uiteindelijk beoogt? Blijken achteraf gezien niet dikwijls 'juiste' besluiten volgens 'juiste' procedures mislagen te zijn geweest, en omgekeerd?

Om met deze en andere vragen – die men zou moeten differentiëren naar het centraal niveau en dat van de faculteiten en eventueel studierichtingen – niet in een eindeloos moeras te belanden laten we ze maar voor wat ze zijn en beperken we ons in de volgende paragrafen tot de beschrijving of aanduiding van enige opvallende feiten en tendensen die we hebben ontdekt in de verslagen van de vergaderingen van de Universiteitsraad en de raadsvergaderingen van de faculteit der Sociale Wetenschappen – stereotype van de democratiseringsbeweging – in de jaren zeventig. Daaraan vooraf gaat een korte schets van de ontwikkelingen in de Nijmeegse studentenwereld, en we beginnen met een korte analyse van de formele regelgeving: het Algemeen Voorlopig Reglement en de aanpassing daarvan aan de Wet Universitaire Bestuurshervorming (WUB). Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een aantal conclusies over de democratisering van de KUN.

2. HET ALGEMEEN VOORLOPIG REGLEMENT EN DE AANPASSING

Na de vaststelling van het Algemeen Voorlopig Reglement (AVR) op 4 april 1970 werd de KUN door curator Kremers met een zekere trots bestempeld als 'de eerste gedemocratiseerde universiteit in Europa'. Deze uitspraak laten we maar voor wat ze is; liever verdiepen we ons in de concrete regelingen van het AVR die er de aanleiding voor waren. Een schets van de voornaamste karakteristieken geeft ons een beeld van de mate van die democratisering.

Op de eerste plaats was de nieuwe bestuursstructuur van de KUN niets meer – maar ook niets minder – dan een experiment. Men zag af van al te voorbarige definitieve regelingen en wilde niet over één nacht ijs gaan. Het AVR zou dertig maanden gelden. Gedurende deze periode zou de bestuursstructuur niet worden gewijzigd (art. 2). De oude organen werden niet opgeheven, maar alleen op non-actief gezet, althans voor het grootste deel. Het

Prof.dr. A.G.M. van Melsen (1912-1994), hoogleraar wijsbegeerte, president-curator (1969-1972) en eerste voorzitter van het College van Bestuur (1972).

College zorgde ervoor niet in drijfzand te belanden: de regelingen veranderden niet van dag tot dag en in geval van nood waren er reddingsboeien. Na alle onrust brak met het AVR een tijd van experimentele stabiliteit aan. Revolutionaire ongeregelheden in de letterlijke zin van het woord hebben in Nijmegen niet lang geduurd.

Het AVR beruiste op een combinatie van het professionele en het democratische beginsel. De bezetting van zetels in besturen, raden en commissies werd niet aan toeval of willekeur overgelaten. Zo kende de Universiteitsraad de volgende zetelverdeling: 13 hoogleraren, 13 stafleden, 13 studenten, 13 leden van het overige universitaire personeel en 6 leden van buiten de universiteit, de zogeheten maatschappijvertegenwoordigers (art. 15). Van een tripartiete zetelverdeling waarbij het wetenschappelijk corps slechts éénderde van het totaal zou krijgen, wilde men niets weten.² Ze werd ook in de faculteiten niet geduld. In hun raden was minstens de helft van de zetels bestemd voor

² Vgl. P.M.J.E. Tummers, 'Het Nijmeegse universitaire bestuursmodel', in: G.L. Buevink e.a. (red.), *Tussen gisteren en morgen. Aspecten van bestuur en beleid van de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1991), p. 52-56.

het wetenschappelijk corps en daarvan weer de helft voor hoogleraren of lectoren; de studenten kregen minstens, het overige personeel hoogstens 25 procent van de zetels (bijlage B, art. 2). In de universitaire en facultaire onderwijs- en onderzoekscommissies moest het wetenschappelijk corps de meerderheid bezitten (bijlage B, art. 36); dit principe werd ook op faculteitsniveau vastgelegd (bijlage B, art. 16). Besturen en raden waren verplicht deze commissies te horen alvorens besluiten te nemen. Benoemingscommissies voor leeropdrachten moesten voor minstens de helft uit hoogleraren en lectoren bestaan (bijlage B, art. 31), en zonder hen kwam geen voordracht tot stand.

Het AVR bood de bestuurders voldoende mogelijkheden de zaken stevig in handen te houden, zeker op centraal niveau. Het College van Curatoren trad op de achtergrond, het kleine Dagelijks Bestuur werd gepromoveerd tot Universiteitsbestuur. De Universiteitsraad werd niet tot hoogste bestuursorgaan verklaard. De voorzitter van het Universiteitsbestuur was tevens voorzitter van de Universiteitsraad; de rector en de leden van het Universiteitsbestuur en van het curatorium hadden het recht de vergaderingen van de raad bij te wonen, daar het woord te voeren en te adviseren (art. 24, 26, 27). Het Universiteitsbestuur stelde de agenda vast en hoefde alleen op andere wensen in te gaan als minstens zeven leden daarom verzochten (art. 31). Ook op faculteitsniveau hadden degenen die vroeger bestuurden voor een groot deel de touwtjes nog steeds in handen: voorzitter en plaatsvervanger van het faculteitsbestuur waren als regel hoogleraar evenals de voorzitter van de faculteitsraad (bijlage B, art. 5 en 6).

De oude organen en functionarissen kregen enige precieze opdrachten. Bij de examens bleef alles zoals het was (art. 91). De 'oude' faculteit stelde het reglement van de 'nieuwe' faculteit vast (art. 38). Voordat een besluit over het curriculum van een studierichting werd genomen moest de 'oude' faculteit gehoord worden (art. 94). Deze werd ook bevoegd verklaard besluiten van de nieuwe organen te vernietigen (art. 95) of bij het curatorium in beroep te gaan (art. 108).

In het algemeen werd in het AVR veel aandacht besteed aan controle en correctie; van de 131 artikelen hadden er 23 betrekking op het recht van beroep, op vernietiging van besluiten en voorzieningen bij verwaarlozing van bestuurstaken. Kortom, het AVR was een experiment dat een allesbehalve radicaal karakter droeg, integendeel, het leek eerder een voorzichtig pogen, waarbij met behulp van vele bepalingen al te grote omwentelingen en wanorde konden worden voorkomen en de mogelijkheid werd geboden ongewenste uitwassen de kop in te drukken. *Safety first* was het motto, en toen het ministerie vervolgens een WUB presenteerde, die al die veiligheidsgordels niet kende, sprak men in het curatorium van de KUN van een 'katastrofe'!

De faculteiten mochten binnen bepaalde grenzen hun reglementen naar eigen inzicht uitwerken. Aangezien die inzichten nogal uiteenliepen, deden de regelingen dat ook. Enige voorbeelden kunnen dat illustreren. Terwijl Rech-

ten, Geneeskunde en w&n de benoemingscommissies voor leeropdrachten geheel uit hoogleraren en lectoren samenstelden, beperkten Theologie en Filosofie zich tot de bepaling dat de helft van de zetels bezet moest worden door hoogleraren, terwijl Sociale Wetenschappen en Geografie een precieze verdeling aangaven: drie hoogleraren, één staflid en één student. Bij de samenstelling van de onderzoekscommissie beperkte een aantal faculteiten zich tot de spelregel dat de meerderheid tot het wetenschappelijk corps moest behoren; Geneeskunde vond tweederde een geschikt getal, bij w&n kwamen de studenten in het stuk niet voor.

De faculteitsreglementen werden op nog vier andere punten vergeleken. Samenvattend kunnen we de verschillen aangeven aan de hand van de verhouding tussen het aantal zetels voor het wetenschappelijk corps in de faculteitsraad en dat voor de studenten. Daaruit resulteert de volgende 'schaal':

TABEL 3. I.

Verhouding tussen het aantal zetels voor het wetenschappelijk corps en voor de studenten

Geneeskunde	71 – 29
w&n	68 – 32
Rechten	67 – 33
Geografie	62 – 38
Letteren	60 – 40
Sociale Wetenschappen	57 – 43
Centrale Interfaculteit	52 – 48
Theologie	50 – 50

Het AVR liep af in 1972, zodat op 28 november een nieuw aan de WUB aangepast reglement werd vastgesteld. Op de details van deze aanpassing behoeven we niet in te gaan; het is voldoende een paar punten te vermelden. Uiteraard vielen alle oude bestuursorganen weg en daarmee verdwenen de door hen nog uitgeoefende controlefuncties. De omvang van de Universiteitsraad werd van 58 tot 39 zetels teruggebracht. De samenstelling werd als volgt: 16 leden van het wetenschappelijk corps, 8 studenten, 8 leden van het overige personeel en 7 leden van buiten de universiteit (art. 22). Binnen het wetenschappelijk personeel werd geen onderscheid meer gemaakt tussen hoogleraren en anderen; wél moest de helft in vaste dienst van de universiteit zijn. De faculteiten werden dienovereenkomstig gestructureerd, tenzij men het daar per se anders wilde. Het Universiteitsbestuur werd een College van Bestuur dat de rector en vier andere leden omvatte, van wie er twee door de Universiteitsraad mochten worden gekozen (art. 26). De raad kreeg een eigen gekozen voorzitter (art. 23). De Senatus Contractus maakte plaats voor een College van Decanen dat weinig bevoegdheden bezat, maar via de rector natuurlijk veel invloed kon uit-

Prof. mr. F.J.F.M. Duynstee (1914-1981), hoogleraar staatsrecht en volkenrecht en van 1972 tot 1976 rector magnificus.

oefenen. De advisering over de primaire taken van de universiteit werd vooral waargenomen door de Universitaire Onderwijs- en Onderzoekscommissies, twee gremia van 16 of 17 personen: de rector, de decanen van de acht (inter)faculteiten en acht andere door de Universiteitsraad aan te wijzen leden met een bijzondere deskundigheid op het gebied van onderwijs respectievelijk onderzoek (art. 31). *De jure* en *de facto* bezaten de hoogleraren en lectoren een enorm overwicht in deze commissies, van wier adviezen de Universiteitsraad slechts met een meerderheid van tweederde mocht afwijken!

Tenslotte moeten we nog een ogenblik stilstaan bij het reglement van orde van de Universiteitsraad, dat op 4 november 1970 werd vastgesteld en sindsdien enige malen werd aangevuld. Daarin waren talrijke zaken geregeld: kies-, stem- en ontslagprocedures, de behandeling van moties en amendementen, openbaarheid en beslotenheid van vergaderingen, verslaggeving en besluitenlijsten, spelregels voor spreekbeurten, spreektijden en interrupties, alsmede voor het vermijden en herstellen van ordeverstoringen. Niets werd aan het toeval overgelaten. Bovendien moesten volgens dat reglement van orde worden ingesteld: commissies voor algemene zaken, verzoekschriften, onderwijs en onderzoek, begroting en planning, sociale zaken en dergelijke. Ook de

samenstelling daarvan werd geregeld. Bijzonder belangrijk was de agenda-commissie die met de voorzitter van de raad de vergaderingen voorbereidde. Deze commissie werd later omgezet in een presidium dat de voorzitter bij de uitoefening van zijn taak terzijde stond en de raad adviseerde in bestuurlijke en juridische aangelegenheden, kwesties met betrekking tot het bijzondere karakter van de Katholieke Universiteit en diverse andere zaken. De Universiteitsraad kon bepaalde bevoegdheden aan het presidium overdragen en het een mandaat geven beslissingen te nemen.

Samenvattend mag men stellen dat het reglement van orde weliswaar gedetailleerd zorgde voor een ordentelijk verloop van zaken, maar tevens de grondslag legde voor een even ordentelijke uitgroei van de bureaucratie in en rond bestuur, raad en commissies, terwijl het bovendien het zaad van de oligarchievorming in zich droeg!

3. ONDER STUDENTEN

Dat de rebellerende studenten vanaf de herfst van 1969 weinig of geen invloed meer konden uitoefenen op de herstructurering van het bestuur op centraal niveau betekende geenszins dat ze het verder wel geloofden en in passiviteit wegzonken, integendeel, ook in de jaren zeventig waren zij zeer actief. De energie werd echter van de top naar de basis verlegd. Daarmee ging een radicalisering van de ideologie gepaard.³

In 1971 werd de zogeheten 6-oktobergroep opgericht als overlegorgaan van diverse socialistische bonden. Volgens deze bonden was alles wat in linkse partijen en werknemersorganisaties de klok sloeg niet meer dan 'reformistisch'; revolutionaire maatschappelijke veranderingen werden niet nagestreefd. Daar moesten de studenten dan ook hun medestanders niet zoeken. Hun eigenlijke bondgenoten waren de arbeidersklasse en de volkeren van de Derde Wereld, door het kapitalistische stelsel uitgebuite slachtoffers. Tot directe actie was de student evenwel niet geroepen: zijn taak lag eerder in de studie van het wetenschappelijk socialisme in dienst van het volk. Die studie moest een confronterend karakter dragen: door confrontatie van de burgerlijke theorie met de maatschappelijke werkelijkheid en de marxistische benadering moest duidelijk worden gemaakt dat de burgerlijke wetenschap niet 'onthult' ten dienste van het geknechte volk maar juist 'verhult' in dienst van het heersende kapitaal. Het marxistische licht daarentegen verdrijft alle wolken van de burgerlijke ideologie. Het laat de wereld zien zoals zij werkelijk is en geeft aan hoe de revolutionaire strijd begonnen en gevoerd kan worden. Daarom moest er in alle studierichtingen plaats komen voor docenten die vertrouwd waren met de marxistische analyse van de realiteit, aldus de bonden

3 Vgl. Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 207-219.

TABEL 3.2.
 Politieke partijvoorkeur van Nijmeegse studenten 1974 en 1976 volgens twee steekproeven (in %)

	1974	1976
CPN	3	4
PSP	15	14
SP	3	3
PPR	28	24
PvdA	29	27
D'66	1	2
CDA	11	18
VVD	9	8
overigen	1	-
totaal	100	100
% geen voorkeur, weet niet	5	24
N	172	172

die in de jaren 1973 en 1974 op het hoogtepunt van hun populariteit waren. In een wat later stadium kwamen zij tot de ontdekking dat het kapitalisme niet alleen de arbeidersklasse en de volken van de Derde Wereld onderdrukte, maar ook vijandig stond tegenover de studenten. Het trachtte immers hun studie te herstructureren volgens de beginselen van de prestatie-ideologie: disciplineren, tentamendwang, selectie, studieverzwaring, vertechnisering van de vakken en wat dies meer zij. Dit had negatieve uitwerkingen op de persoon van de student en leidde tot *Verelendung* van de gehele studentenbevolking: vereenzaming, contactproblemen in het sociale verkeer, stress, faalangst, minderwaardigheidscomplexen enzovoorts.⁴

Natuurlijk dachten niet alle studenten in de lijn van de bonden. Daarnaast was er nog steeds de USN, die een gematigder koers was gaan varen. De burgerlijke wetenschap werd niet helemaal verdoemd, maar er moest ook plaats worden gemaakt voor marxisten, en men diende niet alleen oog te hebben voor objectieve onrechtvaardige structuren maar tevens voor hetgeen zich in de subjecten afspeelde, waarvoor naar Freud werd verwezen. Het devies werd pluriformiteit: burgerlijke wetenschap, marxisme en freudianisme moesten met elkaar in gesprek komen. Aansluiting bij bestaande politieke partijen wees

4 Vgl. ook: F. Koster, *Studenten van proletariaat tot praatgroep. Een verhaal over de nijmeegse studentenbeweging tussen 1970 en 1976, vooral over de socialistiese studentenbond politiekologie*, Nijmegen 1979.

TABEL 3.3.
 Voorkeur voor PvdA, PPR, PSP en CPN van Nijmeegse studenten 1974 en
 1976, per faculteit (in %)

	1974	1976
Geneeskunde	61	60
W&N	77	88
Rechten	71,5	47
Letteren, Wijsbegeerte, Theologie, Geografie	75	66
Sociale Wetenschappen	94	91
N	167	167

de USN niet af, en het was volgens haar beter aan universitaire verkiezingen deel te nemen dan afzijdig te blijven, aldus haar advies in 1972.

Het bleef niet bij woorden, er volgden daden. Bij de jaarlijkse verkiezingen gaven de studenten tamelijk massaal *acte de présence*. Na aanvankelijk de verkiezingen voor de Universiteitsraad te hebben geboycot steeg de deelname tot 30 procent en zelfs tot bijna 40 procent in 1978. Voor spektakel zorgden de acties en de bezetting van instituten. Ze waren gericht tegen de verhoging van het collegegeld (1971), tegen de komst van Duynstee als rector magnificus (1973-1974), tegen de verzwaring en vertechnisering van de studie (sociologie en wiskunde, 1974) en tegen het universitaire tuchtrecht (1976-1977). Er werd gestreden voor de oprichting van een Derde Wereld Centrum (1972-1973), de benoeming van marxistisch georiënteerde stafleden (politologie 1973, Nederlands 1974) en andere goede doeleinden.

Uiteraard waren de activistische kernen betrekkelijk klein, maar de gemiddelde Nijmeegse student had veel sympathie voor hetgeen werd beoogd, al was hij het met de strijdmethoden niet altijd eens. Die sympathie vormde een onderdeel van de politieke houding van de Nijmeegse student in het algemeen. Gevraagd naar hun politieke voorkeur wees in 1974 en 1976 ruim een vijfde van de ondervraagden naar uitgesproken links, vooral in de richting van de PSP, terwijl meer dan 50 procent gematigd links reageerde, met name in de richting van de PvdA en de PPR (tabel 3.2).⁵ Die grote meerderheid van zeer of gematigd linkse voorkeuren werd in alle faculteiten geregistreerd: van rond 60 procent in de Medische faculteit tot meer dan 90 procent in Sociale Wetenschappen (tabel 3.3).⁶

5 Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 218; p. 356. Tabel 3.2. is ontleend aan een deel van tabel 3.14 op p. 218.

6 Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 360, tabel 4.29.

TABEL 3.4.
Studie-oriëntatie van Nijmeegse studenten 1975, per faculteit (in %)

	progressief		traditioneel		tezamen	
	theore- tisch	prak- tisch	theore- tisch	prak- tisch	%	N
Geneeskunde	24	20	24	32	100	46
W&N	37	6	40	17	100	30
Rechten	26	17	31	26	100	23
Letteren, Wijsbegeerte, Theologie, Geografie	20	25	45	10	100	30
Sociale Wetenschappen	42	29	15	14	100	66
totaal	33	22	26	19	100	1952

Hierbij sloot de houding ten opzichte van de studie voor een groot deel aan. In 1975 mocht volgens de onderzoekers 55 procent van de ondervraagde studenten als kritisch-progressief worden bestempeld: ze stonden sceptisch tegenover de bestaande opleiding en het gangbare onderzoek, en benadrukten de effecten, in het bijzonder de kwade effecten, van de wetenschap voor de samenleving. Van deze 55 procent bewoog zich een deel vooral in theoretische sferen (33 procent), een ander deel dacht eerder aan de praktische beroepsuitoefening (22 procent). De overige 45 procent der ondervraagden was betrekkelijk traditioneel georiënteerd, ofwel op de waardevrije wetenschap (26 procent) ofwel op de gangbare beroepsuitoefening (19 procent). De twee polen werden gevormd door de studenten van de bètafaculteiten en die van Sociale Wetenschappen. In de Medische faculteit en die der W&N werden respectievelijk 44 en 43 procent kritisch-progressieven, en 56 en 57 procent traditionelen aangetroffen; in Sociale Wetenschappen domineerde het kritisch-progressieve element met 71 versus 29 procent.⁷

4. IN DE UNIVERSITEITSRAAD

De verkiezingen voor de eerste Universiteitsraad werden gehouden op 26 mei 1970. Zij werden een mislukking: slechts 12,5 procent van de stemgerechtigden had eraan deelgenomen. Het echee was voor het grootste deel toe te schrijven aan het wegblijven van de studenten; slechts 2,5 procent van hen was

⁷ Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 406, tabel 4.40.

naar het stemlokaal gekomen. Geen van de dertien voor studenten gereserveerde zetels werd bezet. Dit was geen gevolg van verwoede boycot-acties, integendeel, de verkiezingen verliepen uitermate rustig. De uitgebreide en minutieuze veiligheidsmaatregelen bleken overbodig te zijn geweest, geen enkele student bijvoorbeeld had met de gedachte gespeeld er met de stembus vandoor te gaan. De USN had alleen laten weten de aanstaande Universiteitsraad niet te erkennen, omdat "dat hele theater" niet méér voorstelde dan een aanpassing van de universiteit aan de eisen van het machtsapparaat. Aan de verkiezing van "stromannen en opportunisten" wenste men niet mee te werken. De USN gaf de goede raad zijn handen niet vuil te maken; van actie was echter geen sprake.

Ook het wetenschappelijk corps liet het voor een groot deel afweten. Niet meer dan 55,5 procent verscheen in de stemlokalen. De absenteïsten kwamen vooral uit de Medische faculteit waar slechts 31 procent van de medewerkers naar de stembus ging, en uit de faculteit der Rechtsgeleerdheid waar de deelname 54 procent bedroeg. In de andere faculteiten was het enthousiasme groter, gezien de opkomst van meer dan 70 procent. Hoogleraren en lectoren bereikten het hoogste deelnamepercentage: 74,5. Tussen het wetenschappelijk corps en de studenten bewogen zich de leden van het overige universitaire personeel met een participatie van 31 procent.

In de loop van de volgende jaren veranderde het tableau. De studenten gingen hun plaats innemen en pasten zich schoorvoetend aan de werkelijkheid aan. In de eerst helft van de jaren zeventig stuurden ze drie à vijf vertegenwoordigers naar de raad, in de tweede helft daarvan bezetten zij vrijwel alle aan hen toebedachte acht zetels. Het studentenaandeel in de raad steeg daarmee van 7,5 tot 21,0 procent.

In de periode 1971-1979 werden per jaar gemiddeld zo'n dertien raadsvergaderingen uitgeschreven. De duur van de zittingen bedroeg in de jaren 1971-1975 drie en een half à vier uur, in de jaren 1976-1979 vier en een half à vijf uur. Zij vonden plaats in de avonduren. Er werd dus een flinke aanslag op de tijd en het uithoudingsvermogen van de leden gedaan. Dit gold te meer daar de raad voor een aanmerkelijk deel werd gevormd door personen die zich door een intensieve voorbereiding in de omvangrijke en complexe vergadermaterie moesten inwerken. Men schatte dat men wel zo'n twee jaar nodig had om 'er echt in te komen'. Maar studentenvertegenwoordigers werden ieder jaar opnieuw gekozen, terwijl bij de andere groeperingen uitgevallen raadsleden moesten worden vervangen, niet zelden voor een vrij korte termijn. In totaal waren er in de studie jaren 1970/71-1979/80 172 raadsleden. Van hen had 46 procent een ambtstermijn van één jaar, 25 procent een termijn van twee jaar. Dat gaf aan de Universiteitsraad de mobiliteit van een duiventil. Maar er waren ook wel meer gevestigde raadsleden: zestien personen waren echte zittentblijvers, die vijf jaar of langer het vertrouwen van hun achterban genoten. Dit waren dan de zogenaamde 'oude rotten' (tabel 3.5).

TABEL 3.5.

150 Leden van de universiteitsraad naar groepen en duur van hun lidmaatschap in de studie jaren 1970/71 – 1979/80

duur lid- maatschap in jaren	wetensch. corps	studenten	overig personeel	buiten-uni- versitair	tezamen	%
1	33	28	14	4	79	45,9
2	21	5	10	7	43	25,0
3-4	18	4	8	4	34	19,8
5-6	7	-	3	2	12	7,0
7-8	-	-	1	-	1	0,6
9-10	2	-	1	-	3	1,7
totaal	81	37	37	17	172	100,0

Gezien het voorgaande is het des te bewonderenswaardiger dat de raadsleden betrekkelijk weinig verstek lieten gaan. Het aantal notoire spijbelaars dat de helft van de vergaderingen of zelfs méér niet bezocht, bedroeg over de hele periode precies 12,7 procent, en dit percentage was vrij constant. Daartegenover stond 69,1 procent dat driekwart of meer van de vergaderingen meebeleeftde. Tengevolge van dit engagement was het aanwezigheidspercentage vrij hoog: 78 procent over de gehele periode met variaties tussen 73 en 82. Afgezien van de buitenuniversitaire raadsleden, die wat meer verstek lieten gaan, wedijverden de groepen met elkaar bij het invullen van de presentielijst, zoals tabel 3.6 aantoont. Uiteraard munten de boven aangeduide 'oude rotten' in vergaderijver uit: sommigen scoorden met een percentage van meer dan 90, één daarvan met 98 procent!

Hoe functioneerde nu die ijverige Nijmeegse Universiteitsraad in de periode 1970-1979? Zoals gezegd doen we geen poging dit functioneren in zijn totaliteit te evalueren en aan de hand daarvan de gerechtvaardigheid van de these van Schelsky te toetsen. We moeten ons beperken tot het beschrijvend aanduiden van enige tendenties. Maar van welke tendenties? Ook in dit opzicht moet weer geselecteerd worden. Zo is het onmogelijk een volledige beschrijving te geven van het beleid van de raad inzake onderwijs en onderzoek alsmede maatschappelijke dienstverlening en daarbij de ontwikkelingsplannen, financiële schema's, jaarlijkse begrotingen en dergelijke te betrekken. Dat zou een compleet boekwerk vergen dat bovendien een veel langere termijn zou moeten beslaan. Trouwens, dat beleid – zo illustreerden we in het vorige hoofdstuk aan de hand van de onderzoekspolitiek – werd voor een groot deel buiten de

Tabel 3.6.

Leden van de universiteitsraad naar groepen en aanwezigheid op de vergaderingen in de studie jaren 1970/71 – 1979/80 (in %)

151

	wetensch. corps	studenten	overig personeel	buiten-uni- versitair	totaal
1970-71	80	-	72	-	78
1971-72	86	80	79	-	82
1972-73	81	83	79	-	82
1973-74	82	80	79	68	76
1974-75	78	85	87	60	76
1975-76	85	68	78	68	78
1976-77	77	92	83	47	76
1977-78	86	86	84	65	82
1978-79	87	80	80	54	73
1979-80	83	81	88	57	79

raad geïnitieerd en geformuleerd. En zo zouden de stapels door te nemen documenten uitgroeien tot hoge bergen. We zijn daarom een andere weg ingeslagen en stellen de volgende vragen: hoe voelde de Universiteitsraad zich in zijn reglementair opgelegd kostuum, hoe trachtte hij het aan de eigen wensen aan te passen? Hoe ging de raad als overkoepelend orgaan van de universiteit met conflicten om? Hoe poogde hij door de 'tijdgeest' opgeroepen onderwijs- en onderzoekswensen te sturen? Wat dacht hij over het bijzonder of levensbeschouwelijk karakter van de Katholieke Universiteit? De eerste drie vragen vormen het onderwerp van deze paragraaf, de vierde wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.

Onbehagen en knelpunten

Opvallend is, dat vanaf het begin een zeker onbehagen in de raad heerste over het eigen functioneren. Al in juni 1971 werd er een commissie ingesteld om de klachten te inventariseren. Het adequaat functioneren, aldus het desbetreffende rapport, werd bemoeilijkt doordat men de stukken zo laat kreeg en in de gauwigheid een lading papier moest verwerken die veelal ging over dingen waarvan men weinig verstand had, zodat er met stilzwijgen of met oeverloze debatten op werd gereageerd. Ook zat er volgens de raadsleden geen structuur in de Universiteitsraad als zodanig: de leden opereerden als pure individuen en hadden nauwelijks contact met elkaar. Men voelde zich bovendien niet opgewassen tegen het Universiteitsbestuur, dat altijd beter geïnformeerd bleek, overleg voerde met directeuren en faculteitsbesturen buiten medeweten van de raad, en bij de besluitvorming geen alternatieven voorlegde, zodat de

Paul Scheffer, voorzitter van de Unie van Studenten in Nijmegen, en W.C.M. van Lieshout, voorzitter van het College van Bestuur (1975).

raad niet meer kon doen dan in het algemeen toestemmen of afwijzen. De raadsvergaderingen leken een soort persconferentie waarop de toehoorders al of niet konden applaudiseren.

In de loop van de volgende jaren trachtte men een medicijn voor de kwalen te vinden. Zo debatteerde de raad in februari 1974 uitvoerig over de vraag of men die zou moeten structureren door groepsvorming. Het ging over drie door een commissie uitgedachte modellen: de vorming van technische vooroverleggroepen, waarin tekst en uitleg zou worden gegeven van de inhoud en relevantie van de agendapunten, losse groepsvorming van geestverwanten, of regelrechte fractievorming. Vooral dit laatste model stootte op weerstand bij de raadsleden. Door fractievorming zou de discussie van de zo fel bevochten openbaarheid weer naar achterkamertjes verhuizen, de besluitvorming praktisch weer achter gesloten deuren plaatsvinden en ten onrechte de suggestie gewekt worden dat ontstane fracties een achterban of partij zouden vertegenwoordigen. De raad kwam er niet uit en besloot met 18 tegen 3 stemmen zich van iedere aanbeveling te onthouden.

Iets meer succes hadden pogingen de macht van besturen of functionarissen enigszins aan banden te leggen. Zo werd het College van Bestuur door de reglementswijziging van oktober 1972 van het voorzitterschap van de raad uitgesloten; deze koos voortaan zijn eigen voorzitter, al dan niet uit zijn midden. Ook ontstond er een aanzet tot een meer permanent contact van de Universi-

teitsraad met het Stichtingsbestuur. Aanleiding was het eerste vernietigingsbesluit van dit orgaan dat het besluit van de Universiteitsraad ongedaan maakte, om de Nijmeegse delegatie van de Academische Raad te machtigen een fiat uit te spreken over de invoering van een experimenteerartikel ook in het bestuursreglement van de KUN. Daar was het Stichtingsbestuur niet van gediend. Dat fiat, aldus het Stichtingsbestuur, was aan het verkeerde adres gericht – de Academische Raad en uiteindelijk de minister – en bovendien zou de invoering van een experimenteerartikel een inbreuk kunnen betekenen op de autonomie van de bijzondere instellingen, en de minister de gelegenheid bieden in voorkomende gevallen te interveniëren door het uitspreken van verwaarlozing en door vernietigingsbesluiten. Dus volgde in december 1974 een veto over de handelwijze van de Universiteitsraad: hij was zijn boekje te buiten gegaan, want niet de raad, maar het Stichtingsbestuur was bevoegd officiële standpunten van de Nijmeegse universiteit vast te stellen. De raad voelde zich door het vernietigingsbesluit “rauwelijks overvallen” en vroeg zich woedend af of voorafgaand overleg niet beter was geweest dan de Universiteitsraad in het openbaar te desavoueren. Er zou overleg moeten komen over alle kwesties waarover ook de raad het recht had een woordje mee te spreken.

De harde kritiek had succes: het College van Bestuur sloot zich aan bij de wens van de raad en het Stichtingsbestuur bleek genegen in voorkomende gevallen met een delegatie van de raad overleg te plegen. Daarvoor werden procedures uitgedacht. Niettemin vonden er bij tijd en wijle toch weer aanvragen plaats, vooral als het om benoemingen voor het College van Bestuur of andere hoge functies ging. Dan moesten de zaken weer uitgepraat worden en werd er weer gesleuteld aan de blijkbaar niet goed functionerende procedure-regels. En zo bleef de relatie tussen Stichtingsbestuur en Universiteitsraad maar een “broze verhouding”.⁸

Niet alleen personeelsleden en studenten oefenden kritiek uit op de positie en het functioneren van de Universiteitsraad, ook de zeven buitenuniversitaire leden formuleerden – zij het desgevraagd – in november 1974 een aantal problemen. Het wordt de raad van diverse zijden moeilijk gemaakt, aldus deze leden. Het is onduidelijk welke visie het Stichtingsbestuur op de raad huldigt, wat nu eigenlijk het universitaire beleid van het College van Bestuur is en hoe paal en perk gesteld kan worden aan de toch wat overtrokken autonomie van de faculteiten. Ook twijfelden zij aan de representativiteit van de raad: de studentleden streven politieke doeleinden na waarvan niet is bewezen dat ze

8 Vgl. J.M. Hageman, ‘Wel en wee van een nieuwe bestuursstructuur’, in: E. Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit. Beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983* (Nijmegen-Baarn 1983), p. 74 e.v. Zie ook het verslag van de vergadering van de Universiteitsraad op 14 januari 1975. Hageman leidde tot 1982 het secretariaat van het Stichtingsbestuur, het College van Bestuur en de Universiteitsraad. Hij kwalificeerde de relatie tussen het College en de raad voorzichtig als “niet onbevredigend” (p. 73).

identiek zijn met die van de hele studentenbevolking. Door al deze factoren is de raad vaak niet in staat zijn beleidsfunctie uit te oefenen; bij een aanmerkelijk aantal zaken speelt hij slechts een marginale rol.

Voorts, zo gingen de buitenuniversitaire raadsleden verder, verlopen de vergaderingen onbevredigend. Het blijft er dikwijls bij dat de leden kennis nemen van elkaars standpunten zonder dat het tot besluitvorming en beleidsbepaling komt. Ook verdedigen de raadsleden dikwijls eerder het belang van de eigen faculteit dan het algemeen belang van de KUN. Vaak beperken zij zich tot binnenuniversitaire problemen, terwijl een realistische visie op voor de samenleving relevante vraagstukken ten enenmale ontbreekt. De buitenuniversitaire raadsleden voegden daar nog verschillende technische punten aan toe: gebrek aan inhoudelijke deskundigheid bij de raadsleden, geen tijd zich in de problemen in te werken, stukken die niet op tijd zijn en die begrijpelijke samenvattingen ontberen, een slechte agenda-indeling, veronachtzaming van het door de raad zelf mee vastgestelde reglement van orde, enzovoorts. De buitenuniversitaire leden wonden er bepaald geen doekjes om, maar gaven tegelijk tips ter verbetering.

In de loop der jaren werd de onvrede sterker, vooral van studentenzijde. Daarop reageerde het universitaire personeel niet zelden in krachtige bewoordingen. Men bleef weliswaar binnen de perken, maar de woordvoerders namen noch tegenover het College van Bestuur, noch tegenover elkaar een blad voor de mond. Het felst ging het eraan toe in het studiejaar 1977-1978. In verband met de landelijke evaluatie van de WUB door de commissie-Polak had de raadscommissie Bestuursstructuren half juli 1977 de opdracht gekregen de knelpunten op centraal niveau te inventariseren en deze aan de raad voor te leggen. De commissie plaatste in *KUNieuws* een oproep aan alle leden en organen van de universiteit om de door hen ervaren knelpunten aan te melden. De oogst was gering: zegge en schrijve veertien reacties. De facultaire organen lieten het voor het merendeel afweten.⁹ Alleen de stellingnamen van Rechtsgeleerdheid en W&N hadden iets om het lijf. Letteren en Sociale Wetenschappen zwegen zelfs in alle talen.

De juristen namen – onder leiding van de decaan, Van der Grinten – de gelegenheid te baat om hun afkeer van de Universiteitsraad te uiten. Ze beschouwden deze raad als een samenstel van ruziënde belangengroepen, waar de verdeling van de middelen de resultante werd van machtsverhoudingen en toevallige coalities. De raad zou het budgetrecht ontnomen moeten worden; dit recht moest in zijn geheel worden overgeheveld naar het College van Bestuur als een boven de strijdende partijen staande instantie. Maar de huidige samenstelling van dit college beviel de rechtsgeleerden evenmin. Ze

9 *Knelpunten in de Bestuursstructuur op Topniveau van de Universiteit*. Verslag aan de universiteitsraad van een inventarisatie door de Commissie Bestuursstructuren, maart 1978.

kritiseerden in het bijzonder het gebrek aan continuïteit, met alle gevolgen vandien voor het te voeren beleid. Er zouden drie, voor zes jaar te benoemen, professionele bestuurders van buiten moeten komen, met ieder hun eigen portefeuille. Dit trio zou aangevuld moeten worden met twee personen uit de universitaire gemeenschap: de rector magnificus en een door de Universiteitsraad aangewezen lid van het personeel, beiden op tijdelijke basis en zonder portefeuille. De huidige Universiteitsraad werd volgens de juristen door de faculteiten als *Fremdkörper* ervaren. Men zou dit moeten corrigeren door de raad via getrapte verkiezingen samen te stellen uit de faculteitsraden. Tenslotte wees Rechtsgeleerdheid de klachten van de studenten over hun ondervertegenwoordiging in de raad en in de universitaire commissies af. De betrekkelijk sterke positie van het wetenschappelijk personeel volgde immers uit de aard van de universiteit als wetenschappelijke instelling.

In dezelfde richting argumenteerde w&n. Er zou eindelijk eens duidelijkheid geschapen moeten worden over wat de begrippen 'democratie' en 'doelmatigheid' voor een wetenschappelijke instelling als de universiteit inhouden. Dan zou men inzien dat de stem van de voor onbepaalde tijd aangestelde leden van de wetenschappelijke staf inzake onderwijs en wetenschapsbeoefening een doorslaggevend gewicht moest hebben. Voorts bestempelde w&n de toporganen van de KUN als knelpunten. Ze zouden veel te veel de dienst uitmaken, terwijl de bouwstenen van het beleid toch aangedragen moesten worden vanaf de werkvloer. Verder tekende de faculteit verzet aan tegen de te grote invloed van het ambtelijk apparaat en de vermenging van de technische voorbereiding en advisering enerzijds en de besluitvorming anderzijds. Tenslotte protesteerden de wis- en natuurkundigen tegen de woekering van de universitaire bureaucratie.

In tegenstelling tot de faculteiten gaven de studenten veel gehoor aan de oproep van de commissie Bestuursstructuren. Van de veertien reacties kwamen er vijf uit studentenvertegenwoordigingen. Opvallend was de energie die de USN, die al enige jaren haar ongenoegen over de gang van zaken had gespuid, ontplooidde. De studenten F. Dingelstad (Centrale Interfaculteit) en P. Scheffer (Sociale Wetenschappen) gaven in hun *Knelpuntennota* een samenvatting van de bezwaren tegen de status quo.¹⁰ Zij signaleerden maar liefst 46 knelpunten, die we tot vijf kunnen reduceren: 1. de sterke positie van het wetenschappelijk personeel aan de KUN is ondemocratisch en in strijd met de Wet Universitaire Bestuurshervorming; er moet in de Universiteitsraad en de universitaire commissies een paritaire verdeling van zetels komen over drie groepen: het wetenschappelijk personeel, het ondersteunend personeel en de studenten; 2. het overwicht van het College van Bestuur en het Stichtingsbestuur moet verdwijnen ten gunste van de Universiteitsraad, die bijna in alles bevoegd is; 3. het College van Bestuur moet door de Universiteitsraad worden

¹⁰ *Knelpuntennota bestuursstructuur K.U.*, oktober 1977 (bijlage H bij de nota *Knelpunten*).

benoemd en er dient minimaal één student in te zitten; 4. de bevoorrechte positie van de faculteitsdecanen stoort en moet worden afgeschaft; 5. de katholiciteit van de Nijmeegse universiteit moet worden vervangen door de pluraliteit van levensbeschouwingen en overtuigingen.

In juni 1978 werd het rapport van de commissie in de Universiteitsraad behandeld.¹¹ Na een lange discussie over de adequaatheid van de inventarisatie werd voorgesteld de resultaten van de landelijke evaluatie van de WUB af te wachten om daarna een beslissing te nemen over de evaluatie van de eigen structuur van de KUN. Men wilde niet voor zijn beurt spreken en de gelegenheid hebben de uitspraken over de KUN te relateren aan die over de rijksuniversiteiten. Dat was niet naar de zin van de – intussen op de volle sterkte van acht personen gekomen – studentenfractie; deze wenste de evaluatie van de KUN-structuur onmiddellijk te entameren. Het is hard nodig het tempo aan te trekken, aldus de studentenwoordvoerders Scheffer en J. Huurman, immers, zelfs bij de WUB, die een voorbeeld is van minimale democratisering, liep de KUN achter. De studenten hadden de structuur van de KUN tegen het licht van het Groene Boekje van 1968 gehouden en kwamen nu met de volgende conclusies respectievelijk voorstellen: versterking van de positie van de Universiteitsraad, vergroting van de invloed van de studenten en het niet-wetenschappelijk personeel in de raad; verkiezing van alle leden van het College van Bestuur door de raad; democratisering van het Stichtingsbestuur; garantie voor de pluriformiteit van levensbeschouwelijke opties en wetenschappelijke uitgangspunten. De studenten lieten er geen twijfel over bestaan waar ze op mikten. De ‘structurele meerderheidspositie’ van het wetenschappelijk corps, dat de studenten in hun ‘structurele minderheidspositie’ stelselmatig onderdrukte, moest worden gebroken. Om dit fundamentele probleem uit de wereld te helpen hoefde men echt niet op de commissie-Polak te wachten. Daarom diende reeds in september 1978 een eigen evaluatiecommissie van de KUN te worden ingesteld die zich ook moest richten op de voorbereiding van voorstellen aangaande de wijziging van de statuten en het bestuursreglement van de KUN, met name op die punten waarop de Nijmeegse instelling afweek van de WUB of de bestaande praktijken aan andere universiteiten.

De studenten, zo betoogden Scheffer en Huurman, hadden zich vanaf het begin moeilijk kunnen identificeren met de structuur van de KUN; ze waren er aan gaan deelnemen met het doel die te veranderen. Telkens bleek weer “dat de meerderheid, zowel in bestuurlijk opzicht als in levensbeschouwelijk en wetenschapsinhoudelijk opzicht, niet bereid was aan minderheden ruimte te geven”, met ander woorden, “de hele bestaande structuur is één groot knelpunt”. De tijd was rijp daar verandering in te brengen, de studenten wilden niet wachten op de wijziging van de WUB in het begin van de jaren tachtig. Ze hadden al jarenlang hun bezwaren op tafel gelegd, maar die waren eenvoudig

11 Zie verslag van de vergadering van de Universiteitsraad, 27 juni 1978.

genegeerd. Als het College van Bestuur zijn mening niet zou veranderen en erop bleef staan de landelijke ontwikkelingen af te wachten, zou het voor de studenten steeds moeilijker worden aan het bestuur van de KUN deel te nemen.

Het College kwam niet onder de indruk van de argumentatie en antwoordde dat er in de Universiteitsraad nooit een besluit genomen was “waarbij aan minderheden de mond werd gesnoerd”. De studenten bestempelden alle visies die niet met de hunne strookten als ondemocratisch. Dat kon natuurlijk niet, er waren steeds alternatieven. Het College bleef bij zijn voorstel de evaluatie van de WUB af te wachten. Het wilde weten welke criteria de landelijke commissie-Polak hanteerde bij de evaluatie en wat daarvan de uitkomsten waren. Pas tegen deze achtergrond kon men de bestuursstructuur van de KUN op haar positieve en negatieve eigenschappen testen, daarbij rekening houdend met het feit dat de meningen uiteenliepen over wat een adequate universitaire bestuursstructuur in moest houden.

Zo kwamen de partijen tegenover elkaar te staan: de acht studenten, ondersteund door drie leden van het universitaire personeel, en het College van Bestuur, dat steun vond bij naar schatting 60 procent van de raadsleden. Het College won het pleit, zij het niet zonder twee concessies. Reeds in september 1978 zou een commissie worden ingesteld die tot taak zou hebben aan de hand van het rapport-Polak en de eigen knelpuntennota adviezen voor te bereiden betreffende de evaluatie van de WUB en de eigen structuur van de KUN, en zich daarbij te richten op wetwijzigingen en veranderingen in de reglementen van de KUN. Dit alles, aldus de tweede concessie, betekende niet dat in de tussenliggende jaren geen wijzigingen van de statuten en reglementen van de KUN zouden kunnen plaatsvinden, hoewel dat geen aangelegenheid zou zijn van de in te stellen evaluatiecommissie. Zo leken de raadsleden grommend en brommend toch weer enigszins tot elkaar te komen.

Maar dat was slechts schijn. Na de grote vakantie werd het steekspel hervat. Begin oktober stelde het College van Bestuur overeenkomstig de afspraak voor om een Commissie Evaluatie Bestuursstructuur aan het werk te zetten. Zij zou elf leden omvatten, onder wie twee studenten. De Progressieve Studentenfractie (PSF) nam dit niet: zij stond erop éénderde van de zetels te bezetten. Bovendien lag in de taakomschrijving het accent te weinig op de evaluatie van de eigen Nijmeegse bestuursstructuur. Twee maanden later stond het punt opnieuw op de agenda. Het College van Bestuur bleef bij elf leden en bij twee studenten, onder leiding van een even onafhankelijke als vreedzame voorzitter, namelijk de theoloog Van Iersel. De commissie mocht zelf uitmaken hoe er geëvalueerd zou worden. Dit voorstel deed de emmer overlopen: de PSF weigerde de haar toebedachte twee zetels te bezetten. Het college zette echter door. Bijna een jaar later, in oktober 1979, bleek dat de commissie nog steeds niet met haar werk was begonnen. Nu begon ook een deel van het personeel te morren: de zogenaamde Personeelsfractie zou zich op haar deelname

aan het commissiewerk bezinnen. En zo gingen dan de partijen ongeëvalueerd de jaren tachtig in.

158

Het antwoord op onze centrale vraag, hoe de KUN-democratie bij de betrokkenen op het centrale niveau beleefd werd, is daarmee duidelijk: nog afgezien van de technische moeilijkheden leverde zij de nodige problemen op omdat er fundamentele onenigheid heerste over de structuur volgens welke zij zou moeten functioneren. De oplossing van de spanningen kon alleen geforceerd worden door een meerderheidsvotum dat door de minderheid in de grond van de zaak niet werd aanvaard.

Conflictbeheersing

Bezien wij vervolgens hoe de Universiteitsraad als overkoepelend orgaan met conflicten in de faculteiten omging en voor rust en evenwicht trachtte te zorgen, dan gaat onze conclusie in eenzelfde richting: ook hier waren ernstige meningsverschillen troef, maar hier brachten meerderheidsbeslissingen geen uitkomst; de raad was eenvoudig niet in staat kloven op lager niveau te overbruggen, zijn meningen legden per saldo geen gewicht in de schaal, zoals het navolgende overzicht laat zien. De beslissingen van de facultaire besturen en het verlangen van het College van Bestuur, om zoveel mogelijk rust in de universitaire openbaarheid te bewaren, wogen zwaarder.

In de jaren zeventig hield de Universiteitsraad zich zeker twintig maal tamelijk intensief met (intra)facultaire, al dan niet met bezettingen gepaard gaande, conflicten bezig. Dergelijke conflicten deden zich in het hele decennium voor, ook in de tweede helft. Het hoogtepunt van de onrust viel in het studiejaar 1974-1975, toen bij de studierichtingen Nederlands, wiskunde en sociologie alles op stelten stond. De wederwaardigheden waren dus netjes over de alfa-, bèta- en gammafaculteiten verdeeld. In de andere jaren droegen politicologie, geografie en ontwikkelingsstudies hun steentje bij. De aanleidingen of oorzaken waren ofwel kwesties van personeelsbeleid ofwel onenigheden met betrekking tot het studieprogramma. Zo ging het bij politicologie in 1973 om de zaak R., bij sociologie in 1976 om de zaak N. In het eerste geval verzette Hoogerwerf zich tegen de benoeming van een sollicitant die naar zijn oordeel niet in zijn onderzoeksprogramma paste, en in het tweede geval weigerde het bestuur van de subfaculteit Sociologie de omzetting van een tijdelijke in een vaste aanstelling van een medewerker die niet volgens de normen zou hebben gefunctioneerd. De gevechten over het studieprogramma hadden betrekking op de zwaarte van de prekandidaatsstudie (geografie), de zwaarte en toepasbaarheid van de leerstof (wiskunde) of de vermeende eenzijdige 'positivistische' invulling van de vakken (sociologie). De bezettingen droegen ten dele een incidenteel karakter, met name bij personeelskwesties; ten dele hadden ze een meer systematische opzet, bijvoorbeeld bij sociologie, waar in het voorjaar van 1972, 1973 en 1974 bezettingsacties werden georganiseerd tegen telkens weer andere onderdelen van het studieprogramma.

Het voert te ver allerlei feiten, motieven en achtergronden te schilderen; dat zou een boekdeel vergen, dit te meer als men de beschamende uitwassen, de soms tragische voorvallen en de meer humoristische of zelfs ridicule tussenspelen niet zou verzwijgen.¹² In onze context zijn eerder de niet zelden ongenadig op elkaar botsende meningen van belang die in de Universiteitsraad naar voren werden gebracht, en de maatregelen die vervolgens werden voorgesteld. Enige voorbeelden kunnen de sfeer voelbaar maken.

Met betrekking tot de troebelen bij wiskunde klaagde het raadslid W. Hornix – zelf afkomstig uit W&N –, dat faculteit- en sectiebestuur ieder contact met de bezettende studenten vermeden en een soort ‘uithongeringstaktiek’ volgden, zodat de studenten van pure ellende toch maar weer colleges gingen bezoeken, omdat zij “evenals de 19de eeuwse fabrieksarbeider” eenvoudig geen andere keus hadden. Hornix diende een motie in om een raadscommissie in te stellen die bij wiskunde een onderzoek naar de problemen zou uitvoeren en naar oplossingen zou zoeken, waarover dan aan de Universiteitsraad gerapporteerd zou moeten worden. Tegenstanders van de motie stelden daartegenover dat het organiseren van inhaalcolleges juist een bewijs van facultaire lankmoedigheid was, dat de besturen in alle redelijkheid zelf naar een uitweg zochten, dat het geen zin had in de raad gedetailleerd over het curriculum wiskunde te discussiëren en dat noch de raad, noch het College van Bestuur bevoegd waren concreet in te grijpen. De motie werd met 13 tegen 7 stemmen verworpen. Aldus geschiedde in mei 1974.

In de junivergadering kwam de zaak opnieuw aan de orde. Hornix beklagde zich nu over de spaarzame informatie van het College en stelde voor dat de raad zich dan zelf maar de nodige inlichtingen moest verschaffen. Dat werd thans door 14 tegen 4 personen beaamd. In het najaar waren de moeilijkheden nog steeds niet van de baan. Op 5 november 1974 deelde het College mee dat er in W&N voldoende begrip was voor de problemen en dat er vorderingen waren gemaakt. Tegelijk achtte het openbare discussies in de Universiteitsraad contraproductief. De raad liet zich niet overtuigen. De slechte rendementscijfers waren onaanvaardbaar, de sectie wiskunde moest de prekandidaatsstudie maar met één semester verlengen en het eerste jaar ontlasten. Deze motie, waartegen slechts twee raadsleden stemden, legde de sectie wiskunde zonder enig commentaar naast zich neer. Op 11 maart 1975 sprak de raad zijn teleurstelling uit en legde het moede hoofd in de schoot.

De buitenuniversitaire raadsleden benaderden de zaken heel anders. In de

¹² Bepaalde gebeurtenissen waren beschamend of ridicul, omdat men zich niet had kunnen voorstellen dat doorgaans redelijke en intelligente mensen aan een universiteit, die toch het devies van de rationaliteit in haar vaandel draagt, zich in situaties van euforie of afkeer tot extreme gedragsvormen lieten verleiden. Die gedragsvormen waren evenwel uitzonderlijke voorvallen en geen representatieve momenten van de dagelijkse gang van zaken, reden waarom er hier niet over wordt uitgeweid.

junivergadering van 1974 merkte M. Nuyens – mede gezien de schade die door bezetters was veroorzaakt – op, het onrechtvaardig te vinden dat “een elitaire groep ongestraft zaken kan doen die zo zij door anderen zelfs maar in veel mindere mate worden gedaan, tot een strafregister leiden”. Volgens raadslid Hornix mocht zij zo niet oordelen, want de normen waren nu eenmaal “in ontwikkeling”. Hiertegen waarschuwde het buitenuniversitaire raadslid J. Broens: “In geval van de universiteit gaat het om geld van de gemeenschap; elk dubbeltje dat dan verkeerd wordt gebruikt is te veel. De vakbeweging beschikt nauwelijks over enig geld t.b.v. de werkende jongeren. Intussen wekken de universiteiten naar buiten de indruk met (gemeenschaps)gelden te smijten. Dat komt de presentatie van de universiteit naar buiten bepaald niet ten goede”.¹³

Een uiterst gevoelig punt in die dagen was de macht van hoogleraren en besturen bij het aanstellen van personeel. In 1973 werd de boven vermelde weigering van Hoogerwerf aanleiding voor een beroep en een instituutsbezetting. Hoogerwerf werd door het College van Bestuur in het gelijk gesteld, waarop bezetters het record van 106 dagen bezetting vestigden. Het College was van dergelijke ordeverstoringen op de campus uiteraard niet gecharmeerd en loste het probleem op door de kandidaat alsnog een aanstelling te geven, zij het in een andere vakgroep. De Universiteitsraad kwam daar, naar het schijnt, nauwelijks aan te pas. Dat was drie jaar later wél het geval. In de zomer van 1976 weigerde het bestuur van de subfaculteit Sociologie de tijdelijke aanstelling van een medewerker om te zetten in een aanstelling voor onbepaalde tijd. De directeur A-faculteiten nam het negatieve advies van het bestuur over. Betrokkene, een van de kopstukken van de studentenbeweging, ging in beroep bij het College van Bestuur, wendde zich ook tot de voorzitter van de Universiteitsraad en kreeg uiteraard bijval van vele studentengroeperingen, met name van de USN en het Landelijk Overleg van Grondraden (LOG), in het bijzonder ook van een actiecomité ‘Precedent’. De appellant won het pleit: het College vernietigde het besluit met het argument dat de spelregels van het nieuwe stafbeleid, die in januari 1975 waren ingegaan, niet correct waren toegepast. Het subfaculteitsbestuur, dat naar eigen overtuiging de volstrekt heldere regels van het personeelsbeleid wél goed had gehanteerd, liet zich deze publieke desavouering niet welgevallen en trad uit protest af.¹⁴

Dit incident was koren op de molen van de studentenfractie van de Universiteitsraad. Door hun toedoen kwam de zaak – die door het vernietigingsbesluit van het College reeds was beslist – in september tweemaal in de raad aan de orde; het verslag van de discussies nam tien volgetypte bladzijden van de notulen in beslag. Het ging over twee punten: de juridische kant van de zaak

¹³ Citaten ontleend aan het verslag van de vergadering van 12 juni 1974.

¹⁴ Vgl. de brieven van het College van Bestuur van 30 augustus en van het subfaculteitsbestuur van 3 september 1976.

en de pluriformiteit in de wetenschap. Het eerste punt kan hier gevoeglijk buiten beschouwing blijven, het werd *pour besoin de la cause* geproblematiseerd. Wezenlijker vonden de studenten het tweede punt: "Achtergrond en fundamentele reden van het ontslag is, dat ... marxist is. Dat maakt de kern uit, waarom twee leden van de (driekoppige) evaluatiecommissie hem onwetenschappelijk vinden", aldus het actiecomité 'Precedent'. Het College nam stelling, zo concludeerde het actiecomité listig, maar deed een 'zeer principiële uitspraak', die verstrekkende gevolgen had: "In de eerste plaats betekent het besluit van het College van Bestuur dat het stelling neemt tegen een principieel anti-marxisme". Wat breder werd dit punt geformuleerd in een open verklaring van de USN en het LOG aan het adres van het College: "Het is niet de eerste keer dat de pluriformiteit van wetenschapsopvattingen aan deze universiteit onder druk komt te staan. Al eerder werd gepoogd om uitgaande van de confessionele grondslag het aanstellen van progressieve of andersdenkende medewerkers te bemoeilijken. Deze tendens heeft zich onlangs ook buiten Nijmegen voorgedaan, onder meer aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Een belemmering van vrije gedachtenwisseling in het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek kan niet in het belang zijn van wetenschappers noch van gelovigen".¹⁵

Voor de student-leden van de Universiteitsraad werd de kwestie aanleiding het vraagstuk van de pluriformiteit en met name de legitimiteit van het marxisme als wetenschap op centraal niveau aan de orde te stellen. Dat zou kunnen gebeuren in het kader van de discussie over het zogenaamde confrontatie-onderwijs. Daarover had de Universitaire Onderwijscommissie op verzoek een *paper* vervaardigd.¹⁶ Ofschoon dit soort onderwijs eenvoudig bestond in het kritisch tegenover elkaar stellen van divergerende, geheel of gedeeltelijk met elkaar strijdige interpretaties van de werkelijkheid, oordeelde de onderwijscommissie dat deze aangelegenheid toch wel erg ingewikkeld was. Dus stelde zij voor de notitie naar de faculteiten te sturen die dan zelf zouden kunnen bezien, hoe ze dit punt bij de herprogrammering van de studieprogramma's zouden kunnen betrekken. Het College was het daarmee eens want het zag zich niet in staat op basis van het *paper* tot beleidsvoornemens te komen. Dat was het einde van de affaire: de Universiteitsraad verzuimde de gelegenheid aan te grijpen om het thema pluriformiteit ten principale aan de orde te stellen, de studenten waren na gedane zaken blijkbaar niet meer geïnteresseerd en de kwestie verzandde.

¹⁵ Citaat uit de Open Verklaring van 4 augustus 1976.

¹⁶ De voornaamste bron van dit *paper* waren twaalf stellingen van het bestuur van de sectie sociologie (1974), dat door het wetenschappelijk corps van deze studierichting was geaccordeerd. Doel was een gedifferentieerde begripsverheldering met betrekking tot 'confrontatiestudie' en een duidelijke stellingname tegen een primitief en dogmatisch studentenmarxisme.

Het veelal ineffectieve optreden van de Universiteitsraad beperkte zich niet tot incidenten rond benoemingen en studieprogramma's, het kan ook geïllustreerd worden aan mislukte pogingen om algemene maatregelen te nemen. Op 5 juni 1973 had de raad verklaard dat conflicten aan de KUN moesten worden beslecht door overleg en bemiddeling; hulp van de politie mocht slechts worden ingeroepen als bezetters van universitaire gebouwen zich niet tot overleg bereid toonden of wanneer een bezetting tot niet te verantwoorden schade zou leiden. Deze verklaring zette geen zoden aan de dijk en dus werd een half jaar later opnieuw gedelibereerd. Er lag zelfs een rapport van de Contactcommissie Studentenaangelegenheden (CSA) op tafel. Voorgesteld werd een 'boodschappermodel' in te voeren om de communicatie tussen de ruziënde partijen te herstellen. In de discussie werden talrijke moeilijkheden en vragen opgeworpen. Wat te doen als het conflict niet op een communicatiestoring berust? Zijn de partijen verplicht een boodschapper te aanvaarden? Moet men voorwaarden aan het optreden van de boodschapper stellen? Wat moet die boodschapper eigenlijk doen: berichten over en weer transporteren of ook bemiddelen? Uiteindelijk nam men in december 1973 het kloeke besluit dat het primair de taak van de universitaire bestuursorganen was zelf door overleg tot elkaar te komen, en dat pas daarna aan het CSA gevraagd zou moeten worden een boodschapper in te zetten. Op de campus is er echter nooit één gesignaleerd.

In 1975 was het thema opnieuw actueel. Een raadscommissie ad hoc diende een rapport over conflictbeheersing in. Daarin werden diverse punten behandeld: het ontstaan van een conflict, het harmonie- en het conflictmodel in organisaties, de voorwaarden voor conflictbeheersing, conflictbeheersende technieken, de procedures terzake en de grenzen van aanvaardbaarheid van conflictsituaties. Het rapport was een product van een minderheid, want de commissie was uitermate verdeeld. Het werd in de vergaderingen van 29 april en 3 juni besproken. De kritische opmerkingen lieten geen aspect buiten beschouwing. Kan men wel regels opstellen voor conflicten die toch gewoonlijk een heel eigen, eenmalig karakter bezitten? Beperken regels niet de slagvaardigheid van de betrokken besturen? Moet men niet eerst de rechten van de leden der universitaire gemeenschap catalogiseren alvorens men overgaat tot het uitdokteren van spelregels? Moeten bij de bestaande rechtsongelijkheid voor allen dezelfde regels gelden? Kunnen regelingen echt conflicten voorkómen of oplossen? Zijn bezettingen bij de gegeven zwakke rechtspositie van de studenten altijd illegaal? Zo ging het twee vergaderingen lang. Na de eerste discussie staakten de stemmen: 12 leden stemden voor het opstellen van regels, 12 daartegen. Ook de adviezen van het College van Bestuur en het College van Decanen waren negatief. Na de tweede vergadering was het rapport volledig kapot gepraat: met 24 tegen 4 stemmen keerde de raad zich van regelingen af, bijna niemand zag er meer enig heil in. Ook de motie-Van Groningen – indiener was een personeelslid van de Medische faculteit –, die behelsde

dat het bezetten van universitaire gebouwen, met name ook van het academisch ziekenhuis, tegen het algemeen belang van de universiteit en illegaal is, werd zo genuanceerd behandeld dat ze geen schijn van kans had en dus werd ingetrokken.

In het debat werd onder andere opgemerkt dat er niettemin maar eens werk moest worden gemaakt van de concretisering van gedragsregels voor studenten waarvan in artikel 11 van het bestuursreglement van de KUN sprake was. In april 1974 bleek de Universiteitsraad geen behoefte aan zo'n uitwerking te hebben, in februari 1976 weer wél. Dus werd het punt voor de vergadering van 1 februari – een jaar later – geagendeerd. Studenten waren woedend en eisten van het College van Bestuur per ultimatum dat het voor het eind van de maand januari het voorstel in zou trekken. De eis had naar hun zeggen de steun van 3100 handtekeningen. Mede daarom stelde het student-raadslid Scheffer voor, de agenda te veranderen en eerst maar eens over dat 'tuchtrecht' te spreken. Op de tegenwerping van andere raadsleden dat ze zich eerst goed wensten voor te bereiden, volgden "luidruchtige en afkeurende reacties hierop van de zijde van de tribune". De hoogleraar J. Vossen protesteerde tegen deze "intimidatie" en "vanaf de tribune volgen hierop luidruchtige en langdurige betuigingen van afkeur". Vossen herhaalde zijn protest. "Hierop volgen wederom luidruchtige en langdurige uitingen van afkeur vanaf de tribune". Toch werd het punt niet aan het begin van de vergadering behandeld; met 20 tegen 6 stemmen besloten de vergaderden zich aan de agenda te houden. "Een hierop volgend tumult van de zijde van de publieke tribune verstoort op een zodanige wijze de orde dat de voorzitter vaststelt dat verder vergaderen thans zonder meer onmogelijk is. Voorzover hem dat door de omstandigheden wordt toegestaan, tracht spreker de raadsleden duidelijk te maken dat hij de vergadering schorst. (...) De raadsleden verlaten de vergaderzaal". Het incident duurde precies vijftien minuten.¹⁷

Op 22 maart prijkte de handhaving van gedragsregels voor studenten ex artikel 11 opnieuw op de agenda. Er lag een nota op tafel die aansloot bij de WUB. Studenten waren mordicus tegen, verklaringen en moties van diverse zijden lieten daar geen onduidelijkheid over bestaan. De beraadslaging nam negen bladzijden van de notulen in beslag. Sommigen vonden dat artikel 11 nu maar eens geconcretiseerd moest worden, anderen achtten dat overbodig omdat men alternatieven zag, weer anderen kwalificeerden dat 'tuchtrecht' als een onderdrukkingsmechanisme. Het College van Bestuur capituleerde terwille van de lieve vrede, en de raad sloot zich daarbij met 24 tegen 2 stemmen aan. Maar artikel 11 mocht –16 versus 9 stemmen – niet worden afgeschaft.

¹⁷ Vgl. verslag van de raadsvergadering, 1 februari 1977.

Coördinatieproblemen

164

De centrale organen en met name de Universiteitsraad hadden niet de taak om in eigen regie nieuwe studierichtingen of onderzoeksinstituten te creëren. Veeleer was hun tussenkomst bedoeld om facultaire plannen op hun degelijkheid te testen en soortgelijke initiatieven van verschillende faculteiten te coördineren. Dit veronderstelde dat ze zich terdege informeerden en zich bij de besluitvorming niet lieten leiden door de mode van de dag. In de jaren zeventig hielden zij zich bepaald niet altijd aan deze spelregel, met als gevolg dat er doublures ontstonden of projecten gefinancierd moesten worden waar de faculteiten niet om gevraagd hadden, maar waarvoor ze wel moesten betalen, hetgeen natuurlijk voor de nodige irritatie zorgde. Uit de voorbeelden die dit zouden kunnen illustreren kiezen we de oprichting van een Derde Wereld Centrum (DWC), omdat die gepaard ging met veel rumoer en op langere termijn gevolgen had.

De geschiedenis van de niet-westerse ontwikkelingsstudies in Nijmegen is betrekkelijk lang en kan hier slechts worden samengevat.¹⁸ Zij begon met het voorstel van de sociaal-filosoof J.J.P. van Boxtel in de vergadering van juni 1954 van de Vaste Commissie voor Sociale en Politieke Wetenschappen om een niet-westerse sociale studierichting op te zetten. Hij kreeg onmiddellijk steun van zijn collega-hoogleraren A. Oldendorff en Schlichting, die vonden dat studenten moesten leren over de grenzen van het Europese continent heen te kijken en kennis te nemen van de ontwikkelingsproblematiek.¹⁹ Een jaar later had Schlichting een candidate voor een desbetreffende leeropdracht gevonden: E.M.A.A.J. Allard te Djakarta, lid van het lekeninstituut Vrouwen van Bethanië (VVB).²⁰ Zij werd in 1958 tot lector en in 1963 tot hoogleraar benoemd voor het vak niet-westerse sociologie, het etiket waarmee toentertijd in Nederland de ontwikkelingsstudies werden aangeduid. In 1963 en 1964 werden nog twee lectoren aangetrokken: de jurist G. van den Steenhoven, die als leeropdracht de 'leer van de instituties der ontwikkelingsgebieden' kreeg, en A.A. Trouwborst, die belast werd met de leeropdracht 'sociale antropologie', hetgeen geïnterpreteerd moest worden als studie van de veranderingsprocessen in de ontwikkelingsgebieden en *social welfare policy*.²¹ Daaraan werd in 1965 L.H. Janssen uit Tilburg als buitengewoon hoogleraar toegevoegd, die zich bezighield met de economie der ontwikkelingslanden. In 1961

18 Het volgende relaas is samengesteld op basis van archiefmateriaal van de faculteit der Sociale Wetenschappen, de subfaculteit der Sociaal-culturele Wetenschappen en de Universiteitsraad.

19 Verslag van de vergadering van de Vaste Commissie voor Sociologie en Antropologie, 30 juni 1954 (archief subfaculteit Sociaal-culturele Wetenschappen).

20 De Vrouwen van Bethanië vormden een door de Nijmeegse hoogleraar Jac. van Ginneken sJ gesticht religieus instituut van leken.

21 Verslag van de vergaderingen van de Vaste Commissie, 11 december 1962 en 15 januari 1963.

had de Vaste Commissie het rapport-Allard/Wils aanvaard, waarin de oprichting van een studierichting niet-westerse sociologie in Nijmegen werd bepleit.²² Deze kon in 1963 van start gaan. Een jaar later keurden de curatoren alle plannen goed, met inbegrip van een zelfstandig 'Instituut voor de Nieuwe Naties'.²³ Vervolgens ontpopten de lectoren Van den Steenhoven en Trouwborst zich als 'jonge Turken': zij maakten gemene zaak met de lector van antropologie, L.F. Triebels, en dokterden een plan uit voor de integratie van culturele antropologie en ontwikkelingsstudies en voor de fusie van beide instituten tot één 'Instituut voor Culturele Antropologie en Niet-Westerse Sociologie'. De 'coup der drie lectoren' had plaats in 1966 en veroorzaakte commotie onder de hoogleraren van de subfaculteit. De coup bestond evenwel in de overname van het model der niet-westerse studies aan andere Nederlandse sociaal-wetenschappelijke faculteiten.²⁴

Drie jaar later verschenen de studenten op het toneel. Zij wezen de formule van de drie lectoren af en wensten die te vervangen door een project 'De veranderingen in de niet-westerse maatschappijen binnen een wereldcontext van modernisatie'. De desbetreffende nota was in een vrij zakelijke toon geschreven; van bevlogenheid geen spoor. Ontwikkelingsstudies zouden een aangelegenheid van de faculteit moeten zijn en studierichtingen van de hele universiteit zouden hun bijdrage moeten leveren. In datzelfde jaar kwam in een nieuwe nota van vier studenten en vier stafleden de ideologische aap uit de mouw.²⁵ Alle registers werden opengetrokken, de nota stond bol van kritiek op kolonialisme, kapitalisme en imperialisme. De schrijvers betuigden uitvoerig hun solidariteit met de vertrapten dezer aarde. Bovendien werd de eenheid bezworen van onderwijs, onderzoek en 'aksie' ten bate van de Derde Wereld. Het project zou gedragen moeten worden door een onafhankelijk universitair centrum, dat bestuurd zou worden door een 'kollektivum' en zou moeten functioneren volgens de spelregels van de directe of basisdemocratie.

De staf van de subfaculteit Sociaal-culturele Wetenschappen en van de

²² Zie *Praeadvies omtrent de mogelijkheid en de desiderata t.a.v. de voorbereiding van een studierichting in de niet-westerse sociologie aan de R.K. Universiteit te Nijmegen*. Het rapport werd door de Vaste Commissie behandeld op 27 april 1961.

²³ Vgl. het verslag van de vergadering van de Vaste Commissie, 23 januari; de brief van de curatoren, 14 februari; het antwoord van de curatoren, 16 juni; verslag van de subfaculteitsvergadering, 29 oktober 1964. Op 27 oktober 1965 besloot de subfaculteit de naam van het instituut te veranderen in 'Nijmeegs Instituut voor Ontwikkelingsvragen' (NIVO), welk besluit nooit geëffectueerd is.

²⁴ Zie *Nota inzake de positie van de Culturele Antropologie en de Sociologie der Niet-Westerse Volken aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen*, behandeld in de subfaculteitsvergadering van 23 februari 1966.

²⁵ Zie *Voorstel Studenten Sociologie der Niet-Westerse Volken inzake Herstructurering en de Vacature Allard* (vergadering 20 juni 1969) en het *Rapport van de Kommissie Centrum voor Vraagstukken van de Derde Wereld (DWC)*, behandeld in de subfaculteitsvergadering van 26 november 1969.

De aula als 'tijdelijk Derde Wereld Centrum' tijdens een actiedag voor de oprichting van dit instituut (16 mei 1972).

faculteit voelde in meerderheid niet veel voor het studentenvoorstel en men poogde door een vertragingstactiek onder de dreigende last uit te komen. Wat vooral stoorde waren de ideologie en de basisdemocratische structuur.²⁶ Maar daartegenover stond de dwang van de *political correctness*: niemand haalde het in zijn hoofd iets tegen hulp aan de Derde Wereld in te brengen. De sfeer was hoogst ambivalent. Men weifelde en twijfelde en wrong zich in allerlei bochten om aan het lot te ontkomen, maar vreesde tegelijk het onderspit te moeten delven.

De studenten werden de vertragingstactiek van de faculteit en het spel van geven en nemen van de staf moe, en zochten hun heil hogerop.²⁷ Op 16 mei

²⁶ Zie de kritiek van de staf van de subfaculteit Sociaal-culturele wetenschappen op de studentenideologie, vergadering 26 november 1969. Zie ook het volstrekt on-ideologische *Rapport van de Tweede Commissie ter oprichting van het Centrum voor Vraagstukken van de Derde Wereld* van de hand van stafleden, 17 maart 1970. Zie voorts het verslag van de vergadering van 4 maart 1971 van de faculteit der Sociale Wetenschappen. Daar lieten enige hoogleraren, onder wie J. Vossen en W. Levelt, uitkomen dat er in de faculteit, met name bij Psychologie, wel meer zorgen waren dan het beoogde centrum. Als de subfaculteit het echter per se wilde, dan moest ze de zaak maar uit eigen zak betalen.

²⁷ Vanaf hier werd gebruik gemaakt van de verslagen van de vergaderingen van de Universiteitsraad en berichten uit het *Nijmeegs Universiteitsblad* van 25 februari, 26 mei, 11 december 1972 en 2 februari 1973. Zie ook Koster, *Studenten van proletariaat tot praatgroep*, p. 197-202.

1972 hielden ze een actiedag ten gunste van het begeerde DWC. Op deze zelfde dag had de Universiteitsraad 'toevallig' een vergadering. Twee woordvoerders kregen spreekrecht en lazen een motie voor van 400 studenten die in de aula een 'tijdelijk Derde Wereld Centrum' hadden ingericht. Op 9 juni volgde een bezetting van het bestuursgebouw voor één dag. Het Universiteitsbestuur werd meegedeeld: "Op een massavergadering tijdens de dag van de bezetting is besloten dat we net zo lang doorgaan met harde aksies tot het sentrum gerealiseerd zal zijn".²⁸ Een kopie van de brief ging naar het ministerie. Hij was onderschreven door de Aktiegroep DWC, de socialistische studentenbonden, de marxistisch-leninistische studentenbond, de gezamenlijke anti-imperialismegroepen en de Unie van Studenten Nijmegen.

De Universiteitsraad leverde in zijn vergadering van juni 1972 kritiek op de methoden van de studenten en wees op het gebrek aan informatie en op financiële vragen. Niettemin gaf de raad 'met algemene stemmen' het Universiteitsbestuur de opdracht het DWC en het daarvoor te bestemmen lectoraat in Den Haag als 'zeer hoge prioriteit' te bepleiten. De raad legde zichzelf de morele plicht op de benodigde middelen toe te wijzen. Het ministerie talmde en wenste eerst nog het advies van een commissie ter zake. Studenten waren verbolgen en gingen dan ook door met actievoeren. In januari 1973 deelde het departement tenslotte mee het lectoraat toe te staan, mits het centrum niet meer dan twee wetenschappelijk medewerkers kreeg.²⁹ Tot lector werd G.J. Huizer benoemd. Opvallend bij deze hele gang van zaken is dat geen enkele partij, noch de Universiteitsraad, noch het Universiteitsbestuur, noch het departement, om informatie vroeg over de reeds bestaande voorzieningen, die we boven uitvoerig hebben beschreven. Van coördinatiepogingen was geen sprake. Eerlijkheidshalve moet echter ook worden vermeld dat van de zijde van antropologie en niet-westerse sociologie evenmin enige reactie kwam op de verdubbeling van hun werkterrein. De staf hield zich in meerderheid op grote afstand van de ideologische bevlogenheid; een der lectoren, Van den Steenhoven, zocht zelfs voor alle zekerheid, met een verwijzing naar zijn meesterstitel, een goed heenkomen bij de faculteit der Rechtsgeleerdheid.

De KUN kreeg loon naar werken, zoals het vervolg van de geschiedenis bewees. Blijkens de studiegids van 1975-1976 werd de hele universiteit een bijvak 'Veranderingsprocessen in landen van de Derde Wereld' aangeboden. In de colleges zou gesproken worden over de vroegere en hedendaagse koloniale processen waardoor een politiek en economisch afhankelijke derderangs wereld was ontstaan, alsook over de processen van bewustwording en emancipatie. Eén en ander zou worden behandeld op wereldniveau en vanuit grijpbare problemen in Nederland waarmee studenten vanuit hun eigen situatie en achtergrond of door andere onderdelen van de studie geconfronteerd zouden

²⁸ Brief van 9 juni 1972.

²⁹ Brief van 15 januari 1973.

worden. In werk- en projectgroepen zouden onderwijs en onderzoek gecombineerd worden met 'wetenschappelijk verantwoorde actie'. Omdat de Derde Wereld overal is, hielden die groepen zich met een haast eindeloze reeks van onderwerpen bezig: bedrijfsleven en arbeidersbeweging, energie- en milieukwesties, de rol van de militairen en het leger, het onderwijs van Cuba tot China, de Nederlandse landbouwproblematiek in het kader van de agrarische wereldproblemen, vrouwenbeweging en gastarbeiders, buurt- en wijkproblematiek, enzovoorts. Samenwerking zou worden gezocht met allerlei maatschappelijke bewegingen, vanaf de Werkgroep Zuid-Afrika tot en met Dolle Mina.³⁰

Het Derde Wereld Centrum beleefde in de jaren zeventig de nodige commotie, onder andere rond het reglement, dat pas in 1977 tot stand kwam en tegen heug en meug door de Universiteitsraad en het College van Bestuur werd aanvaard, hoewel het niet aan de algemene normen voldeed. Ook de eis van het 'kollektief' en de meerderheid van het dagelijks bestuur van het Centrum dat medewerker S., die niet het door de studenten verlangde onderwijs gaf, dan maar ontslag moest nemen, zorgde voor opwinding en hete discussies over democratie, die uiteindelijk resulteerden in de aftocht van de studenten. Daarover wordt hier niet verder uitgeweid.³¹ Het kardinale punt voor onze vraagstelling is, dat de Universiteitsraad – tezamen met het universiteitsbestuur – aan een omstreden zaak begon, daarover niet of nauwelijks informatie inwon, niettemin via allerlei compromissen tot handelen overging en daarmee langdurige schade aanrichtte: wetenschappelijke doublures en desintegratie, een slechte naam van ontwikkelingsstudies aan de KUN en eventueel daarbuiten, alsook een jarenlange rivaliteit tussen de Nijmeegse antropologen en het Derde Wereld Centrum. Dat het inderdaad om langdurige gevolgen ging bewijzen uitspraken van de visitatiecommissie Sociologie en Antropologie in 1993. Over het imago van ontwikkelingsstudies bij het Centrum heette het: "Deze jonge studierichting blijkt nog hinder te ondervinden van haar reputatie uit het verleden (actiecentrum)", en ten aanzien van de scherpe scheiding tussen antropologie en ontwikkelingsstudies werd opgemerkt: "Voor meer samenwerking komen vooral ook de studierichtingen culturele antropologie en ontwikkelingsstudies in aanmerking. Als deze toch zo verwante studierichtingen hun krachten zouden bundelen en daarbij ook nog de vakgroep Sociale Geografie van de Ontwikkelingsgebieden zouden betrekken, zou het tekort aan docenten waarover wordt geklaagd, minder problemen geven. De commissie beseft zeer wel dat er historische en politieke redenen zijn die deze oplossing bemoeilijken. Ontwikkelingsstudies zijn 'een vrucht van de jaren '70'. Toch dringt de commissie erop aan te streven naar een modus waarbij men méér dan

30 *Studiegids 1975-1976 Faculteit der Sociale Wetenschappen*, p. 8-10.

31 Verslag vergadering van de Universiteitsraad, 22 maart en 24 mei 1977; *Nijmeegs Universiteitsblad*, 16 maart 1977, *KUNieuws*, februari, maart, 2 april en 4 juni 1977.

nu profiteert van elkaars expertise. Ook zou het goed zijn tegenover studenten de andere partij niet enkel af te schilderen als een concurrent, zo niet erger”.³²

Conclusie

Het voorgaande is niet opgeschreven om met alle geweld te ‘bewijzen’ dat de Nijmeegse Universiteitsraad in de periode 1970-1979 niet in staat was behoorlijk te functioneren, zodat de boven aangehaalde voorspelling van Schelsky in vervulling zou gaan. Immers, wie dat wil bewijzen zou moeten beschikken over een complete balans van positieve en negatieve momenten in de besluitvorming over een (representatieve) reeks van onderwerpen. Zo’n balans konden we niet opmaken. ‘Bewezen’ is dus helemaal niets. Wij wilden slechts aan de hand van drie onderwerpen – het onbehagen over de reglementaire inkadering, de hulpeloze omgang met conflicten en het falen bij de coördinatie – illustreren dat de democratie op het centrale niveau van de KUN niet probleemloos werd beoefend, noch naar het gevoel van de raadsleden zelf, noch blijkens het feitelijk verloop van zaken. De Universiteitsraad, waarop in het rumoerige jaar 1969 zoveel hoop was gericht, bleek in de jaren zeventig bepaald geen panacee te zijn. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit toporgaan in de faculteiten niet altijd werd gewaardeerd en vertrouwd.

Maar met deze uitspraak wordt meteen de aandacht gevestigd op de gang van zaken in de faculteiten zelf. Ging het daar allemaal zoveel beter? Opereerden de raden daar zakelijker en doelmatiger? Het is natuurlijk niet mogelijk daar een gefundeerd oordeel over te geven; daarvoor zou men de documenten moeten raadplegen. Er blijft dus voldoende stof voor het schrijven van faculteitsgeschiedenissen. Er is echter één faculteit die een nadere beschouwing verdient, omdat zij de twijfelachtige reputatie genoot – vooral in de bètafaculteiten en bij de juristen – een haard van onrust te zijn geweest: de faculteit der Sociale Wetenschappen. Liep het daar niet de spuigaten uit? Kwam zij niet het meest in het nieuws? Waren daar niet de meeste bezettingen? Werden daar niet de meeste marxistische charges uitgevoerd? Laten we een kijkje nemen in de faculteitsraad 1971-1979.

³² *Onderwijsvisitatierapport Sociologie en Culturele Antropologie*, juli 1993, p. 61 en p. 49 e.v. Hoe sterk de door de visitatiecommissie gesignaleerde verwantschap tussen de studierichtingen antropologie en ontwikkelingsstudies is, blijkt uit de activiteiten van de leeropdrachten. De houders van de leeropdracht culturele en sociale antropologie (F.A.M. Hüsken) en de leeropdracht economische antropologie (W.G. Wolters) bewegen zich blijkens hun onderzoeksprogramma en publicaties zowel op het gebied van de ‘klassieke’, historisch georiënteerde antropologie als op dat van de moderne ontwikkelingsantropologie. Verleden, heden en toekomst van de ontwikkelingslanden horen bij elkaar. Een vergelijking met het programma en de activiteiten van de ‘concurrentie’ wijst uit dat het hier om een doublure van het werkkerrein gaat, ook al zijn er verschillen ten aanzien van de concrete onderzoeksonderwerpen. Men zie bijvoorbeeld het *Wetenschappelijk jaarverslag*, 1992, deel I, p. 104 e.v., en deel II, p. 23 e.v.

5. BIJ SOCIALE WETENSCHAPPEN

170 In tegenstelling tot de faculteiten der Godgeleerdheid en Letteren, die al in 1969 in nieuwe samenstellingen begonnen te draaien, functioneerde de 'oude' faculteit der Sociale Wetenschappen tot september 1971. In oktober 1971 kwam de nieuwe faculteitsraad voor het eerst bijeen. Daarmee brak geenszins een vergaderwoede uit. Vergaderde de oude faculteit tussen 1964 en 1971 gemiddeld 7,7 maal per jaar, in de nieuwe faculteit werden tussen 1971 en 1979 gemiddeld 5,8 vergaderingen gehouden. Dit was evenveel als of minder dan in andere uit subfaculteiten of secties bestaande faculteiten als w&n (1971-1979 gemiddeld 5,9 per jaar) en Letteren (1971-1979 gemiddeld 10,4 per jaar).³³

De vergaderingen duurden ook niet overmatig lang. Hadden de professoren in de oude faculteit gemiddeld 3 uur en 16 minuten uit te zitten, de leden van de nieuwe faculteitsraad 3 uur en 32 minuten (bij Letteren 3 uur en 50 minuten, bij w&n geen opgaven). De opkomst van de raadsleden was niet overweldigend maar wél bevredigend: 68 procent. Het wetenschappelijk corps en de studenten deden in ijver niet veel voor elkaar onder: hun aanwezigheidspercentages bedroegen respectievelijk 70 en 72; het niet-wetenschappelijk personeel deed het met 50 procent wat kalmer aan.

Tabel 3.7 laat zien hoe de individuele raadsleden zich gedroegen. Het aantal getrouwen dat zich naar minstens 75 procent van de vergaderingen spoedde, was bij het wetenschappelijk corps en de studenten bijna gelijk: respectievelijk 53 en 52 procent; wat minder trouw legde het niet-wetenschappelijk personeel aan de dag: 40 procent. Het aantal notoire spijbelaars dat hoogstens de helft van de bijeenkomsten met zijn aanwezigheid vereerde, was bij docenten en studenten gelijk: respectievelijk 32 en 33 procent. Ook in dit opzicht deed de nieuwe faculteit het niet slechter dan de oude. Vóór de revolutie was dit aantal onder de hoogleraren ook al 33 procent, terwijl het aantal trouwe bezoekers met 31 procent veel lager uitviel.³⁴

Geen vergaderwoede, geen ellenlange zittingen, geen treurig absentisme, maar dat zijn slechts kwantitatieve gegevens. Hoe verliep de besluitvorming in de periode 1971-1979? We gaan dit na voor vijf categorieën van onderwerpen: hamerstukken, problematische fusies, ideologische incidenten, moeilijkheden bij benoemingsvoorstellen en discussies over het onderwijs.

Voorbeelden van punten waarop de raad zonder al te veel verwickelingen besluiten nam, zijn er genoeg: het voorstel van het Universitair Rekencentrum een interfaculteit Informatica op te richten (1972), de oprichting van een

³³ Voor deze paragraaf zijn uiteraard de verslagen van alle raadsvergaderingen 1971-1979 met de daarbij behorende stukken doorgenomen.

³⁴ Bij gebrek aan precieze gegevens was het helaas niet mogelijk de data van de faculteit der Sociale Wetenschappen te vergelijken met die van de faculteiten der Letteren en w&n.

TABEL 3.7.
Aanwezigheidspercentages op de vergaderingen van de faculteitsraad der
Sociale Wetenschappen naar groepen in de periode 1971-1979

171

	aanwezigheid op ...% der vergaderingen			
	75-100	51-74	0-50	tezamen
wetensch. corps	53	15	32	100
studenten	52	15	33	100
overig personeel	40	27	33	100
totaal	51	16	33	100

interfacultair Sociaal-Agogisch Trainingscentrum (1972), de stichting van een LOM-school bij Orthopedagogiek (1972), de herstructurering van het Nijmeegs Instituut voor Onderwijsresearch (1972), het voorbereidingsrapport voor een interuniversitaire en interfacultaire studierichting lichamelijke opvoeding (1973), de vestiging van een interfacultaire werkgroep taal- en spraakgedrag (1975), de facultaire werkgroep sociale systemen (1976), de facultaire vakgroep algemene onderwijskunde ten behoeve van de lerarenopvoeding (1977), de *joint venture* met Rechten en Geografie voor een Economisch Instituut (1977), de intersubfacultaire vakgroep sociale gerontologie (1978), enzovoorts. Natuurlijk werden rond deze voorstellen en projecten wel eens vragen gesteld. Wie mag of moet er meedoen? Hoe zien de structuur en de zeggenschap eruit? Wat is de positie van het personeel? Wie komt voor welke kosten op? Dit waren echter obligate punten voor de beraadslaging die ook in de oude faculteit bij alle mogelijke gelegenheden aan de orde kwamen.

Moeilijk werd het wanneer het om een vergaande integratie of zelfs een fusie van groepen ging. Dan werden talloze spoken opgeroepen die de besluitvorming aanmerkelijk vertraagden. Dergelijke meer spectaculaire problemen deden zich voor bij de poging een Interdisciplinaire Studierichting Onderwijskunde (ISO) en een multidisciplinaire opleiding Communicatiewetenschap (CW) op te richten. De ISO nam bijna drieënehalf jaar in beslag (maart 1975-augustus 1978) en bij CW hadden de participanten meer dan tien jaar nodig om tot een accoord te komen (1972-1983). In deze verwickelingen speelde de ideologie een betrekkelijk geringe rol, alhoewel met name bij studenten nogal wat wantrouwen bestond tegen de naar hun mening te technocratische aanpak der onderwijskundigen. Veel moeilijker was het het eigenbelang van de subfaculteiten enigszins uit te schakelen, de barrières tussen elkaar vreemde groepen te slechten en persoonlijke tegenstellingen te verzoenen. Hier waren het met name de studenten die de moed opbrachten in de raadsvergaderingen harde waarheden uit te spreken en krachtige maatregelen voor

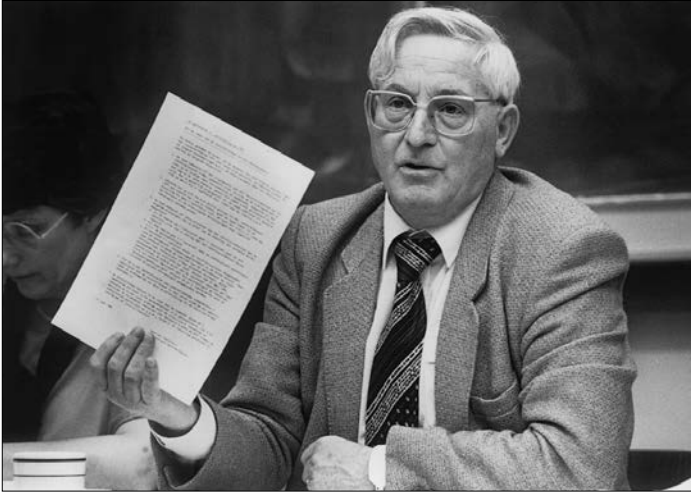
te stellen. Dat deed zich vooral in de discussies rond de *cw* voor. Studenten hadden al lang een Vereniging Communicatiewetenschap opgericht, toen de stafleden nog pijnlijk nauwkeurig onderscheid maakten tussen de publicistiek, de psychologie en de sociologie van de massacommunicatie, alsof daarvan het heil van de wereld afhing.

Dat alles neemt ondertussen niet weg dat meer of minder ernstige verwikkelingen tengevolge van ideologisering en politisering ook vóórkwamen, en dat de faculteit daar nogal eens machteloos tegenoverstond. Als de ideologische meningscomplexen op elkaar botsten, was de sfeer om te snijden en waren de zittingen van de faculteitsraad een kwelling.

Het eenvoudigste was het wanneer het om incidentele aangelegenheden ging. Zo stelden in november 1972 drie studenten voor te discussiëren over de kandidatuur van professor Duynstee voor het rectoraat. Daartegen moest actie worden gevoerd, aldus de studenten, want Duynstee is conservatief en zal dus als lid van het College van Bestuur alle progressieve ontwikkelingen aan de KUN blokkeren. De voorzitter vroeg de vergadering zich uit te spreken over de vraag of de faculteitsraad nu wel de juiste plaats was voor zo'n discussie en of deze niet eerder thuis hoorde in de Universiteitsraad. Met 11 stemmen vóór en 14 tegen bij 4 onthoudingen weigerde de raad op het verzoek der studenten in te gaan. Daarmee was de kous af. Een ander voorbeeld was de gedachtenwisseling over het bekronen van uitmuntende scripties met een prijs van het College van Decanen. Studenten voerden begin 1973 acht redenen aan waarom de faculteit niet aan deze *rat race* mee mocht doen: dat wakkerde de concurrentie tussen studenten, medewerkers en subfaculteiten aan en beloonde alleen de prestatiemotivatie van de individuele student in plaats van de maatschappelijke functie van het gedane werk; de beoordelingsprocedures waren niet democratisch; een objectief oordeel was onmogelijk vanwege de uiteenlopende wetenschapsopvattingen van de beoordelaars; in de strijd der meningen zou men elkaar voortdurend kwetsen, enzovoorts. De studenten wonnen het pleit met 12 stemmen vóór en 13 tegen: de faculteit mocht geen scripties ter honorering aan de decanen voorleggen. Dat de subfaculteiten het verbod ontdoken, daarover werd niet gerept.

Meer rumoer leverden benoemingsvoorstellen op, maar eventuele veldslagen vonden meer in de benoemingscommissies of op het hooglerarenoverleg plaats dan in de faculteitsraad. Men mag zelfs zeggen dat in de periode 1971-1979 over het algemeen nogal ordelijk en nuchter werd beraadslaagd over voorstellen van benoemingscommissies. Van een overwicht van onzakelijke en politieke momenten of het overtrekken van onderwijsaspecten was geen sprake. Deze krachtige uitspraak wekt wellicht verwondering, maar is zeker gerechtvaardigd, zoals uit vele details blijkt.

In de jaren zeventig bracht de faculteit 35 adviezen over de bezetting van leerstoelen uit. Ze werden opgesteld aan de hand van een criteriarapport en in de vergadering van de faculteitsraad min of meer uitvoerig besproken. De

Prof.dr. O. Schreuder (1925), hoogleraar cultuur- en godsdienstsociologie, voorzitter van het bestuur van de faculteit der Sociale Wetenschappen.

notulen hadden in doorsnee twee bladzijden nodig om de discussies weer te geven. Uiteraard had men soms weinig, soms veel moeite met de voordrachten. Bij 26 procent van de discussies was minder dan één bladzijde voor het verslag ervan nodig, bij 29 procent eiste de weergave één tot twee pagina's, bij 17 procent twee à drie, bij 11 procent drie tot vier en bij 17 procent meer dan vier. De faculteitsraad maakte er zich bepaald niet met de Franse slag van af. De dagen dat de faculteit vrij kritiekloos de verlangens van de studierichtingen tot de hare maakte, waren definitief voorbij. De gedemocratiseerde faculteit boog zich serieus over de rapporten, stelde vragen en maakte tegenwerpingen. Ze liep geenszins aan de leiband van de benoemingscommissie of van het faculteitsbestuur.

In het algemeen kwam het tot duidelijke adviezen. In doorsnee steunde 79 procent van de raadsleden het uitgebrachte benoemingsrapport, 9 procent verklaarde zich tegen en 12 procent onthield zich van stemming. Het College van Bestuur werd dus normaliter niet opgescheept met hopeloze meningsverschillen. Bij meer dan de helft van de adviezen – 19 van de 35 – was de harmonie zelfs groter: 93 procent ja-stemmen tegenover 2 procent neen-stemmen bij 5 procent onthoudingen. In vier gevallen werd met unanimitie geadviseerd. Bij de 16 andere benoemingsvoorstellen was minder overeenstemming, hetgeen men kan afleiden uit de grotere stemmenverdeeldheid en de blijkens de notulen langer durende discussies. De bezwaren die hier geopperd werden hadden op vele punten betrekking: de kandidaat is wetenschappelijk niet breed georiënteerd of anders gericht dan de omschrijving van de leerstoel eist; de sollicitant is geen onderzoeker en heeft te weinig verstand van methoden en

technieken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek; hij heeft onvoldoende wetenschappelijke publicaties op zijn naam staan; hij is meer praktijkmens dan wetenschapper; de commissie had verder moeten zoeken, met name in het buitenland, enzovoorts. Kortom, er werden allerlei legitieme vragen gesteld en nuttige opmerkingen gemaakt. Merkwaardigerwijs werd betrekkelijk weinig aandacht besteed aan de didactische kwaliteiten van de sollicitanten. Ook studenten stelden daar hoogstens routinevragen over. In de hele periode was er eigenlijk maar één benoemingsvoorstel waartegen studenten *en bloc* in verzet kwamen vanwege de miserabele didactische kwaliteiten van de kandidaat, hetgeen zelfs door de benoemingscommissie was onderkend. Met andere woorden, overeenkomstig het criteriarapport van de (oude) faculteit letten niet alleen de vertegenwoordigers van het wetenschappelijk corps maar ook die van de studenten primair op de wetenschappelijke status van de persoon in kwestie.

Intussen ging het er soms spannend aan toe. Zo had men voor de bezetting van een leerstoel in de culturele antropologie niet minder dan drie vergaderingen nodig; het verslag van de discussie vergde tien pagina's. Voor de bezetting van twee leerstoelen bij politicologie werd eveneens in drie vergaderingen gedelibereerd (tien bladzijden van de notulen). De bezetting van twee lectoraten in de pedagogiek hield de gemoederen twee vergaderingen lang bezig (zes-tien bladzijden van de notulen). De leden van de gekritiseerde benoemingscommissies staken hun ergernis niet onder stoelen of banken, maar eerlijkheidshalve moet gezegd worden dat de opwerpingen van de faculteitsraad op goede gronden berustten. De spanningen werden slechts ten dele veroorzaakt door ideologische engagements. Natuurlijk speelden dergelijke voorkeuren wel een rol doordat een kandidaat de indruk maakte een 'linkse' positie in te nemen. Men kan echter niet staande houden dat dit element in de faculteit van de jaren zeventig van doorslaggevende betekenis was, afgezien van twee gevallen bij antropologie en pedagogiek. Ook zijn er geen kandidaten over een ideologische handicap gestruikeld, al vond men een bepaalde sollicitant bij antropologie te weinig kritisch ten aanzien van de koloniale inslag van de traditionele volkenkunde en een kandidaat voor de leerstoel ethiek te individualistisch c.q. personalistisch en te weinig maatschappijkritisch.

Conclusie: bij de beraadslaging over benoemingsvoorstellen overheerste noch het overgewicht van ideologische en politieke elementen noch een overmaat aan didactische belangstelling ten koste van de aandacht voor de wetenschappelijke aspecten. In dit opzicht functioneerde de gedemocratiseerde faculteit zeker niet slecht, en enige misslagen – die nooit te vermijden zijn – waren niet of nauwelijks te herleiden tot 'linkse' voorkeuren van 'die linkse studenten'!

Dat lag heel anders wanneer het over onderwijsprogramma's en daarmee samenhangende zaken ging, bijvoorbeeld bij de subfaculteit der Sociaal-culturele Wetenschappen.

Op 13 juni 1972 werden de barakken van het Sociologisch Instituut aan de Adelbertuslaan bezet.

Zo ontbrandde in juni 1972 bij de sociologen een gevecht over het studieprogramma van de eerstejaars studenten dat de faculteitsraad driemaal bezighield. Met name het tentamen ‘technieken van sociaal onderzoek’ moest het ontgelden. Inhoud, vorm en organisatie van het college deugden niet, aldus de studenten, de betekenis van het vak in het geheel van de studie werd niet duidelijk en er werd te weinig aandacht geschonken aan fundamentele maatschappelijke vraagstukken. Kortom: het vak kon beter uit het studieprogramma verdwijnen. De sectieraad sociologie liet zich niet vermurwen, handhaafde het onderdeel en bood aan om extra colleges te organiseren, zodat stakende studenten zich alsnog op het tentamen konden voorbereiden. De studenten wezen dit compromis af, wilden bij het faculteitsbestuur in beroep gaan en verzochten het besluit van de sectieraad alvast maar even te schorsen. Het faculteitsbestuur weigerde. Ondertussen waren studenten tot bezetting van het Sociologisch Instituut overgegaan, maar het faculteitsbestuur zag geen termen het beroep toe te wijzen. Het College van Bestuur liet de bezetters door de politie uit het instituut zetten. Studenten dienden in de faculteitsraad een motie in om deze maatregel af te keuren: de politie had met interne universitaire aangelegenheden immers niets te maken. Na lange discussies wees de raad de studentenmotie af (12 vóór, 13 tegen, 4 onthoudingen), maar nam wel een motie van het wetenschappelijk corps aan waarin zowel bezettingen als politie-optreden in strijd werden verklaard met het beginsel van redelijk overleg (18 vóór, 9 tegen, 2 onthoudingen).

In de herfst van 1973 was het opnieuw raak. Het misnoegen gold thans de statistiek die volgens de studenten maar met de onderdelen methoden en technieken van onderzoek moest worden geïntegreerd. Bovendien verzetten ze zich tegen het college sociologische theorie, dat niet het karakter van een echte confrontatiestudie had: de verschillende benaderingen van de maatschappelijke werkelijkheid werden niet tegenover elkaar gesteld. De hoogleraar Thurlings had verklaard alleen empirische sociologie te doceren en geen normatieve – lees marxistische – perspectieven te behandelen. De sectieraad had alweer niet toegegeven en daarom moest nu de faculteit ingrijpen, aldus de studenten, want hoogleraren hadden niet het recht op hun strepen te staan en alles te blokkeren; ze moesten maar eens met dwang tot de orde worden geroepen. Daar was de faculteit niet toe over te halen: zij keurde met overgrote meerderheid het studieprogramma goed.

In de herfst van 1976 had de laatste botsing met de faculteit plaats. Studenten waren – zoals al eerder werd gememoreerd – zeer verbolgen over het feit dat het bestuur van sociologie het gewaagd had de tijdelijke aanstelling van een notoir marxistisch geïntendeerde medewerker niet om te zetten in een aanstelling voor onbepaalde tijd. Ze vroegen de faculteitsraad om een veroordeling van het subfaculteitsbestuur. De raad was hiertoe niet bereid en verwees koel naar het reglement dat hem geen bevoegdheden ten aanzien van persoonszaken toekende.

Conclusie: alle drie ideologisch geïnspireerde botsingen vergden weliswaar veel tijd en slorpten veel energie op, ze verstoorden het ‘bedrijf’ aanmerkelijk, maar raad en bestuur wisten adequaat te handelen, te meer waar raad en bestuur van de subfaculteit duidelijke standpunten hadden ingenomen en het wetenschappelijk corps met betrekking tot het studieprogramma vrij solidair was.

Dit kan niet gezegd worden van antropologie. Ook daar was brand uitgebroken en lagen raad en bestuur, staf en studenten met elkaar overhoop. De beroeringen waren zo geëscaleerd dat de voorzitter en secretaris van de sectie in het voorjaar van 1972 hun functies ter beschikking hadden gesteld. *Casus belli* was de inhoud van de discipline culturele antropologie. Moest zij zich vooral in klassieke zin verstaan als vergelijkende studie van niet-westerse, traditionele en ‘primitieve’ maatschappijen, of moest zij vooral aandacht schenken aan de veranderingsprocessen in de Derde Wereld? Studenten en sommige stafleden pleitten voor de laatste visie, de hoogleraren en de meeste stafleden legden van de weeromstuit nadruk op de eerste. Reeds eerder had een door het faculteitsbestuur ingestelde vrouwencommissie de opdracht gekregen zich te buigen over het curriculum van de studierichting antropologie, het onderzoeksplan, het leerstoelenbeleid, de organisatie en de taakstelling van de leeropdrachten en medewerkers. De studenten wilden van deze procedure niets weten. Volgens hen moest het faculteitsbestuur de vacatures maar laten opvullen, ten aanzien van het bestuursvacuüm het verwaarlozings-

artikel toepassen,³⁵ het vertrouwen tussen raad en bestuur herstellen en conflicten tussen personen uit de wereld helpen. Een desbetreffende motie werd door de faculteitsraad niet in behandeling genomen, aangezien de staf van antropologie begin juni in meerderheid had vastgesteld dat de problemen zó niet konden worden opgelost.

Maar de sectieraad antropologie was niet voor één gat te vangen. Studenten en enige stafleden zorgden er wel voor dat het rapport van de vertrouwenscommissie – die zij in verband met het nog op te richten aparte centrum voor de Derde Wereld (DWC) helemaal niet vertrouwden – door de sectieraad niet werd behandeld. Ze vonden dat ze de gerezen problematiek zelf wel konden overwinnen via de normale procedures, te weten de eigen commissies voor onderwijs en onderzoek. Daarvoor vroegen ze een jaar de tijd; het rapport van de vertrouwenscommissie kon men in de beraadslagingen meenemen. Het afgetreden sectiebestuur en enige stafleden wilden precies het tegenovergestelde: uitgaan van het rapport en de ideeën van de studenten erbij betrekken. De faculteitsraad hakte eind juni de knoop door: de normale procedures volgen, geen jaar meer discussiëren, en in oktober 1972 een curriculum opleveren. Pas ruim een jaar later, in november 1973, lag er iets op tafel. Cursussen statistiek en methoden waren eenvoudig geschrapt. Nieuw waren colleges politieke economie, die een uiteenzetting van het marxisme en een toepassing daarvan op het wereldwijde kapitalistische productieproces behelsden. Ze zouden worden gegeven door een zo juist afgestudeerde in de sociologie van de massacommunicatie. De faculteitsraad fronste de wenkbrauwen maar gaf zijn fiat met één stem tegen, omdat ook de sectieraad het programma al had aanvaard. Anders geformuleerd: de raad gaf er de brui aan; waar het huis der antropologen intern verdeeld was en het aan bestuurskracht ontbrak, stond de raad machteloos.

In de schermutselingen bij de studierichting politicologie wist de faculteitsraad evenmin orde te scheppen. Sinds het studiejaar 1971-1972 stapelden zich de hoofdzakelijk door ideologie opgeroepen moeilijkheden op. De hoogleraar Hoogerwerf ijverde bij de opstelling van het leerstoelenplan voor een lectoraat methoden en technieken van politicologisch onderzoek. Studenten en een deel van de staf wensten een leerstoel politieke filosofie, later politieke economie – marxistisch wel te verstaan. Dan was er nog de kwestie van de vakgroepenindeling, de al gememoreerde zaak R., de langdurige instituutsbezetting van 1973, het studieprogramma dat de faculteit niet accepteerde, de samenstelling van enige benoemingscommissies na het vertrek van Hoogerwerf, die inmiddels de moed had opgegeven, enzovoorts. Steeds bleek een *crescendo* mogelijk. De onenigheid in de sectie zelf, de strijd tussen hoogleraren en met de staf, tussen stafleden, en zowel met als tussen studenten maakten de

35 Het faculteitsbestuur had het recht voorzieningen te treffen als reglementair voorgeschreven taken door de aangewezen instantie niet werden vervuld.

kans op de oplossing van problemen minimaal, zeker ook in de faculteitsraad.³⁶

Halverwege 1974 gaven de psychologen het signaal dat het zo niet meer ging. Ze bleven *en bloc* uit de vergadering van 18 juni weg. Ook psychologie-studenten konden niet aanwezig zijn, want de subfaculteitsraad vond het in deze barre tijden niet raadzaam een nieuwe studentenafvaardiging te kiezen. Om ongelukken te voorkomen bleven de sociologen ook maar weg, zodat de bijeenkomst bij gebrek aan een quorum geen doorgang kon vinden. Maar ze moesten terugkomen, want op een volgende vergadering zou er geen quorum noodzakelijk zijn. Deze vond plaats op 21 oktober, en toen werden de registers opengetrokken. De psychologen waren niet meer bereid te vergaderen met studenten die telkens wanneer ze hun zin niet kregen met dwangmiddelen, zoals met bezettingen, reageerden. Bovendien moesten ze nu eindelijk eens ophouden bij ieder thema dat aan de orde kwam ideologische standpunten te lanceren. Die kenden ze ondertussen wel, bij gelegenheid zouden ze die nog eens op een A4-tje kunnen ronddelen. Erover discussiëren was zinloos, de standpunten veranderden toch niet. De studenten weerden zich: ideologische debatten werkten verhelderend, en zolang er geen pariteit in de raden heerste hadden zij als minderheid geen andere mogelijkheden dan te ageren met onparlementaire methoden. De psychologen vonden dat men dan de faculteit maar moest opheffen, haar de bevoegdheden moest ontnemen of tot brievenbus moest degraderen. De meeste raadsleden waren daar echter tegen. Ze vonden het ook niet nodig een commissie in te stellen die de structuur van de faculteit grondig zou doorlichten en eventueel alternatieven zou voorstellen. In plaats daarvan gaf men het faculteitsbestuur de opdracht in samenwerking met de voorzitters van de subfaculteiten en secties een paper over het functioneren van de raad te vervaardigen (24 vóór, 2 tegen, 6 onthoudingen). Dat paper is er nooit gekomen. Doeltreffender leek het in het kader van de aanpassing van de faculteitsreglementen onder meer de bevoegdheid van de faculteitsraad ten aanzien van de studieprogramma's over te hevelen naar het faculteitsbestuur, dat deze voortaan kon goed- of afkeuren en voor coördinatie moest zorgen. Daarmee was de lichtst ontvlambare stof uit de faculteitsraad verwijderd.

Overzien we het geheel dan is het duidelijk dat de faculteitsraad van Sociale Wetenschappen in de jaren zeventig bepaald niet zonder problemen func-

³⁶ Over de roerige geschiedenis van de studierichting Politicologie kan hier niet verder worden uitgeweid. Waar deze discipline te Nijmegen door allerlei wederwaardigheden aan de rand van de afgrond kwam maar zich later weer herstelde, is zij gebaat bij een gedetailleerde en gedifferentieerde geschiedschrijving. Men kan daarbij gebruik maken van de kroniek van het instituut: *Van bolwerk tot filiaal. 25 jaar politicologen in Nijmegen*, Nijmegen 1994; Koster, *Studenten van proletariaat tot praatgroep*; A. Hoogerwerf, 'Afbraak van een studierichting', in: *Wetenschap en democratie* 4(1975), p. 263-270, maar vooral ook het archief van de faculteit der Sociale Wetenschappen. Een inventaris van de stukken uit de periode 1975-1985 werd door H.W. Jenniskens vervaardigd.

tioneerde. De vergaderingen waren, vooral in de eerste helft van het decennium, vaak geen sinecure. Maar de moeilijkheden hadden in hoofdzaak betrekking op één thema: het onderwijsprogramma van studierichtingen en de invulling daarvan door de docenten. Op dit punt vond een scheiding der geesten plaats langs een harde ideologische lijn. Bij de andere opgevoerde onderwerpen waren de spanningen veel minder of zelfs geheel afwezig. Dit geldt in het bijzonder voor het wetenschappelijk onderzoek dat – tegen de officiële regels in – bijna nooit op de agenda verscheen; het was vrijwel geheel aan eventuele democratiseringsperikelen onttrokken. Succes of mislukking daarvan lag bijna uitsluitend in handen van het wetenschappelijk corps.

6. BESLUIT

In dit en het voorgaande hoofdstuk werd het Nijmeegse democratiseringsproces in grote lijnen en met een aantal illustratieve details beschreven. Voor de conclusies grijpen we terug naar de vijf vragen die aan het begin van hoofdstuk 2 werden gesteld, en naar de daar aangeduide beeldvorming omtrent de loop der gebeurtenissen.

Wat de vraag naar de inhoud van de Nijmeegse universitaire democratie betreft, is duidelijk geworden dat dit begrip met verschillende betekenissen werd gevuld en geassocieerd. Voor sommigen hield de democratie de medezeggenschap en het medebeslissingsrecht in van allen zonder uitzondering, dus ongeacht deskundigheid, doelmatigheid en betrokkenheid. Deze opvatting kreeg gestalte in de *one man, one vote*-gedachte, in de directe of basisdemocratie. Anderen stelden zich wat realistischer op: iedere groep late haar belangen, waarden en overtuigingen in de universitaire organen presenteren door haar gekozen afgevaardigden, eventueel met een 'imperatief mandaat'. Weer anderen klampten zich vast aan de functionele definitie van de democratie, waarvan deskundigheid, doelmatigheid en betrokkenheid wezenselementen zijn. Deze interpretatie was het sterkst verbreid onder het wetenschappelijk corps, de andere opvattingen het meest onder studenten. Er waren echter nog meer betekenissen en associaties. Voor vele, zo niet de meeste wetenschappelijke medewerkers hield de democratisering de erkenning in van hun wetenschappelijke functie, een kwestie dus van sociale status. Er waren er ook die in de nieuwe medezeggenschap de mogelijkheid zagen hun vak een andere inhoud te geven. Zo werd bij de pedagogen de democratisering aangegrepen om de normatieve aanpak van de discipline te vervangen door een empirische benadering. Neerlandici trachtten via de beweging de focus van hun studie te verleggen van de 'hoge letterkunde' naar de *Trivialliteratur*, eventueel in marxistische zin. Wiskundestudenten maakten van de gelegenheid gebruik althans een poging te wagen de theoretische oriëntatie te completeren door een meer toegepaste. Bepaalde studierichtingen in de subfaculteit der Sociaal-

culturele Wetenschappen zagen de kans schoon zich van de overmacht der sociologen te emanciperen. Onder de studenten bestonden al evenzeer inhoudelijke verschillen. Sommigen waren al tevreden als ze een greep op hun eigen studie kregen via de medezeggenschap over het onderwijsprogramma; anderen zagen de universitaire democratie als een politiek instrument ter democratisering van de hele samenleving, in deze of gene marxistische, anti-kapitalistische of anti-imperialistische zin. Bij zulke betekenisverschillen is het niet verwonderlijk dat de meningen vaak fel op elkaar botsten.

Zoals het Algemeen Voorlopig Reglement (AVR) bewijst, poogde men in Nijmegen bij de structurele vormgeving van de universitaire democratie tot een werkzame figuur te komen door het sluiten van compromissen. De kern daarvan kwam neer op een verbinding van de functionele met de vertegenwoordigende democratie, terwijl er aan de basis bij de kleinste bestuurlijke eenheden enige ruimte werd geschapen voor directe democratie. In deze *Gruppenuniversität* namen het wetenschappelijk corps en de hoogleraren een sterke positie in. De radicaliteit van de Nijmeegse hervormingen bleef opvallend achter bij die van de Wet Universitaire Bestuurshervorming van 1970. Bovendien werd het – door het AVR voor een groot deel de vorm van een raamwet te geven – de faculteiten toegestaan de twee varianten naar eigen behoefte en smaak te vermengen, al moesten ze met hun variaties wel binnen bepaalde grenzen blijven.

De vraag naar het functioneren van de democratie in de jaren zeventig kunnen we slechts gedeeltelijk beantwoorden. Door enige spanningen aan de top, met name in en rond de Universiteitsraad, en bij Sociale Wetenschappen te schilderen werd duidelijk gemaakt dat de beoefening van de universitaire democratie bepaald niet probleemloos verliep. Oorzaak waren vooral ideologische tegenstellingen. Maar dat betekende niet dat de raden echt *funktionsunfähig* waren, zoals Schelsky in 1969 voor de komende tien jaren had voorspeld. In Nijmegen kreeg hij althans geen gelijk. Bovendien bleek het doelmatig naar thema's te onderscheiden. De partijen stonden hoofdzakelijk tegenover elkaar wanneer het over het door studenten gewenste onderwijs ging.

Het materiaal stelt ons tevens in staat correcties aan te brengen op de beeldvorming die er over het Nijmeegse democratiseringsproces van de jaren zestig en zeventig heeft plaatsgevonden. Met name blijkt er geen reden te zijn het jaar 1968 als de grote waterscheiding te beschouwen. Het democratiseringsproces had een betrekkelijk geleidelijk verloop en begon al in de eerste helft van de jaren zestig, zij het schoorvoetend en zonder veel elan. Het startpunt lag bij het nieuwe bestuursreglement van 1964 dat het spoor van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs van 1960 volgde. Het streven van studenten naar medezeggenschap drukte zich onder andere uit in de vorming van studiecocommissies en studieraden. De periode die in het voorjaar van 1968 begon en na de zomer van 1969 eindigde, vormde geen revolutionaire omslag maar eerder een voorbereid hoogtepunt van de beweging.

Voorts was de democratiseringsbeweging niet alleen of primair een studentenbeweging, maar evenzeer of zelfs primair een beweging van de staf. Dit geldt vooral binnen de faculteiten. Daar waren stafleden zich reeds aan het roeren toen het gros van de studenten nog in een staat van 'politieke bewusteloosheid' verkeerde. Bij die staf was dat voor het merendeel een kwestie van sociale status, niet van ideologie, laat staan van marxisme. Toen de staf zijn doel had bereikt, sloten de gelederen van het wetenschappelijk corps zich weer. Het verzet van de medewerkers tegen de status quo kwam vooral voort uit de frustratie niet die officiële erkenning te krijgen die zij verdienden. Toen die frustraties door een systeemverandering uit de wereld waren geholpen, verdween de agressie tegen de voormalige 'heren'.

De frustratie-agressietheorie geldt niet voor de studenten. Herhaaldelijk werd geconstateerd dat bij hen tot ver in het jaar 1968 geen spoor was te bekennen van opgekropte woede over negatieve onderwijservaringen die een uitlaat zochten in agressie tegen de docenten. Wat wèl opviel was het ideologisch activisme van een aantal studentenleiders aan de top van de USN. Het was hun activisme dat de Nijmeegse studenten in beweging bracht en op massale oproer aanstuurde. Het waren niet gefrustreerde behoeften die de beweging schiepen, maar omgekeerd: het was de actie van de top van de studentenwereld die de behoeften als onvervulde noden opriep. Het befaamde beeld van de ijsberg met het even beroemde topje is misleidend; deze legende past niet bij de Nijmeegse beroeringen.³⁷

De Nijmeegse studentenelite bezat overigens kwaliteit. *Universiteit en Onderneming* en *Aantekeningen voor een radenuniversiteit* werden druk geciteerd; de auteurs werden door studenten aan andere universiteiten uitgenodigd hun ideeën nog eens persoonlijk te komen uitleggen. Precies dit uitstralende leiderschap verschaft Nijmegen het imago bijzonder revolutionair, vooruitstrevend, radicaal en rood te zijn, kwalificaties die de Nijmeegse instelling als geheel nauwelijks kunnen karakteriseren.³⁸

37 De theorie die het ontstaan van sociale bewegingen niet verklaart uit de druk van onvervulde behoeften en gefrustreerde wensen, maar uit de activiteiten van elites die behoeften en wensen oproepen, staat bekend als de *resource management approach* of de 'mobilisatiethorie'. Zie J.D. McCarthy en M.N. Zald, 'Resource mobilization and social movements', in: *American Journal of Sociology*, 82(1977), p. 1212-1241; A. Etzioni, *The Active Society* (New York-Londen 1968), hoofdstuk 15.

38 De Nijmeegse studentenleiders beriepen zich veelal op de theorieën van de Frankfurter Schule, in het bijzonder op de geschriften van Th.W. Adorno. Het was hun blijkbaar niet bekend dat Adorno bij hun Duitse medestudenten reeds in 1967-1968 had afgedaan. Adorno, zo werd gehemeld, presenteert geen maatschappijkritiek maar een ijle cultuurkritiek. Het blijft bij theorieën, gedaan wordt er niets. Op de *Soziologentag* 1968 te Frankfurt werd Adorno betiteld als de 'tragischer Freiheitsheld'. Erger nog was dat deze geleerde de studenten niet beschouwde als 'subject van de revolutie'. Zijn colleges werden daarom nogal eens verstoord en in mei 1968 moest hij er enige laten uitvallen. Hij aarzelde zelfs niet om via een gerechtelijke procedure rebelse studenten een *Haus-*

Hierbij sluit de vaststelling aan, dat de strijd tussen het wetenschappelijk corps en de studenten werd uitgevochten tussen twee elites: een elite uit het hooglerarencorps – die vooral uit de juridische faculteit stamde – en een elite van de studenten – vooral uit de USN. Beide elites wisten hun achterban te mobiliseren. Binnen een jaar speelden de leiders van de hoogleraren die van de studenten ‘tegen de muur’; de laatsten haakten dan ook in de herfst van 1969 af. Daar enige andere hoogleraren bovendien het curatorium ‘overmanden’, mag men stellen dat de KUN nooit méér een professorenuniversiteit was dan tussen de zomer van 1969 en de zomer van 1970.

Anders dan men vaak meent bleef het niet bij acties aan de top. De democratiseringsstrijd ging ook na 1970 door. De activiteiten aan de top werden in de jaren zeventig gecompleteerd door hetgeen zich in de faculteiten afspeelde. Vanaf 1971 brak de beweging – die steeds meer een exclusieve studentenbeweging werd – door naar de lagere regionen. Vanuit het facultaire perspectief waren de schermutselingen van 1968 en 1969 een voorspel op de eigenlijke strijd die nog moest komen. Deze vond hoofdzakelijk in de eerste helft van de jaren zeventig plaats, en met recht kan worden gezegd dat het belang van déze strijd dat van de beweging aan de top ruimschoots oversteeg. Iedere faculteit droeg haar steentje bij, van Theologie tot Geneeskunde. Niet alleen de alfa-faculteiten werden verblijd met de aanwezigheid van ‘oproerkraaiers’, ze werden ook in de bètafaculteiten gesignaleerd; zelfs Geneeskunde kende een ‘actiegroep Medicijnen’! Feit is echter dat Letteren en Sociale Wetenschappen zich in deze tijd het sterkst profileerden, terwijl binnen deze faculteiten vooral de sectie Nederlands en de Sociaal-culturele Wetenschappen de tongen in beweging brachten.

verbot te laten opleggen dat hun de toegang ontzegde tot het Institut für Sozialforschung. Over zijn colleges en de verstoring daarvan: Th.W. Adorno, *Einleitung in die Soziologie*, Frankfurt am Main 1993.

HOOFDSTUK 4

Katholiciteit en liberalisering

I. INLEIDING

Wetenschap bloeit daar waar de maatschappelijke structuur is gekenmerkt door een industriële economie, democratische bestuursvormen en een geseculariseerde cultuur, zo lazen sociologiestudenten in een handboek dat in de jaren zestig aan vele Nederlandse universiteiten op de lijst van verplichte literatuur stond.¹ Waar geen beroep meer wordt gedaan op bovenaardse krachten om de wereld te verklaren, kan de wetenschappelijke rede zich ontvouwen. Ook het omgekeerde is waar: de ontplooiing van de wetenschap verdrijft goden en heiligen, engelen en duivels uit het ondermaanse.² Maar dat zijn geen automatismen. De onvermijdelijke spanningen tussen geloof en rede kunnen worden opgelost, en dat hebben in de historie velen dan ook gedaan. Binnen het christendom was dat vooral het werk van lutheranen en calvinisten. De lutherse pastorieën in de oude Duitse landen waren haarden van geleerdheid. Engelse en Hollandse calvinisten beoefenden sinds het einde van de zeventiende eeuw vlijtig de exacte wetenschappen om een beter begrip te krijgen van Gods scheppingsdadens; het wetenschappelijk speurwerk werd een daad van Godsverheerlijking.³

Vraag is hoe het Nederlandse katholicisme in de twintigste eeuw, zoals dat gestalte kreeg in de katholieke universiteit van de jaren zestig en zeventig op de spanning tussen geloof en rede reageerde. Aangezien het proces van verwetenschappelijking zich voortzette, zoals dat in hoofdstuk 1 werd beschreven, kunnen wij groeiende spanningen verwachten, die men op verschillende wijzen trachtte op te lossen. Er zijn verschillende variaties denkbaar. Er is wellicht een vleugel geweest die de oorspronkelijke katholiciteit zoveel mogelijk wilde handhaven, terwijl anderen juist poogden de Nijmeegse instelling van de k te bevrijden. Daartussen zullen zich weer anderen hebben bewogen die de kool en de geit wilden sparen en “de zaak maar lieten voortsudder”, zoals

1 R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure* (Glencoe Ill. 1957 [rev.ed.]), p. 531 e.v.

2 Vgl. A.F.C. Wallace, *Religion. An Anthropological View* (New York 1966), p. 265.

3 M. Greiffenhagen, *Das evangelische Pfarrhaus. Eine Kultur- und Sozialgeschichte*, Stuttgart 1984; J. Peters en O. Schreuder, *Katholiek en protestant. Een historisch en contemporain onderzoek naar confessionele culturen* (Nijmegen 1987), p. 68.

de invloedrijke jurist Van der Grinten het in 1971 formuleerde,⁴ of die uitdrukkelijk in het strijdperk traden in naam van de pluriformiteit onder het motto: 'laat duizend bloemen bloeien!'

Het was in de eerste plaats natuurlijk een strijd van ideeën, een gevecht met woorden en argumenten. Daarnaast moeten wij echter aandacht schenken aan de daden, aan hetgeen diverse betrokkenen aan de top van de universiteit en in de faculteiten in feite deden of juist nalieten. Idealen en plechtige verklaringen zijn fraai, maar als er niets op volgt, zijn ze pure *speech reactions*, ideologie.

Overigens moeten wij bij de beschrijving van deze processen en gebeurtenissen in de ontwikkelingsjaren 1960-1980 onderscheid maken tussen de jaren zestig en zeventig. Deze cesuur vloeit voort uit de in de vorige hoofdstukken besproken democratisering van de universitaire bestuursstructuur.

2. DE KATHOLICITEIT VAN DE UNIVERSITAIRE BEVOLKING

Het jaar 1960 was het topjaar van de katholieke verzuiling in Nederland.⁵ In dit verzuilde klimaat verscheen het *Rapport van de Bisschoppelijke Studiecommissie inzake de spreiding van het hoger onderwijs*. Deze commissie, waarvan ook 'Nijmegenaren' deel uitmaakten, was in 1958 ingesteld naar aanleiding van de prognoses van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) omtrent de ontwikkeling van het aantal studenten in Nederland in de periode 1956-1970. Dat aantal zou zich, zo verwachtte het CBS, verdubbelen.⁶

Op deze basis toog de bisschoppelijke commissie aan het werk. Zij ging ervan uit dat men katholieke studenten niet kon verplichten katholiek hoger onderwijs te volgen, maar ze moesten, meende de commissie, wel 'zwaarwichtige redenen' hebben om geen gebruik te maken van de voorzieningen in Nijmegen en Tilburg. Als zodanig werden aangemerkt: het financieel voordeel van thuis wonen en in de buurt studeren, de gehechtheid aan het ouderlijk huis, de binding aan de geboorteplaats of de streek enzovoorts. De commissie dacht nogal pragmatisch. Haar ging het er vooral om tenminste mogelijkheden aan te bieden om katholiek hoger onderwijs te genieten. Die mogelijkheden moesten dan ook dáár geschapen worden, waar veel katholieken woonden en waar de intellectuele achterstand het grootst was: in Brabant en Limburg. Hier immers bedroeg het aantal studenten op 10.000 inwoners respectievelijk

4 Op de vergadering van de Senatus Contractus, 26 oktober 1971.

5 J.P. Kruijt en W. Goddijn, 'Verzuiling en ontzuiling als sociologisch proces', in: A.N.J. den Hollander e.a. (red.), *Drift en koers. Een halve eeuw sociale verandering in Nederland* (Assen 1961), p. 227-264; T. Duffhues, A. Felling en J. Roes, *Bewegende patronen. Een analyse van het landelijk netwerk van katholieke organisaties en bestuurders 1945-1980*, Nijmegen-Baarn 1985.

6 Commissie Piekaar-Neher, *De spreiding van het hoger onderwijs*; zie hoofdstuk 1, noot 1.

78 en 90, en dat was slechts 59 respectievelijk 68 procent van het landelijk gemiddelde van 132 studenten. Daarom mocht er niet slechts één centrum van katholiek hoger onderwijs zijn. In concreto meende de commissie dat er in Tilburg een faculteit voor rechten, een faculteit voor letteren met een beperkt aantal studierichtingen en opleidingen voor psychologie en opvoedkunde moesten komen, terwijl Maastricht werd aangewezen als gegadigde voor een economische faculteit, een faculteit voor wiskunde en natuurwetenschappen en een opleiding voor westerse sociale wetenschappen. De commissie zat dus op het spoor van regionaal educatief beleid. Dat was geheel in het verlengde van de bestaande situatie, want met uitzondering van de Vrije Universiteit en de Landbouwhogeschool Wageningen hadden blijkens de cijfers alle Nederlandse universiteiten primair een regionale functie, de openbare nog meer dan de bijzondere instellingen.

De bisschoppelijke commissie voegde daar nog een interessante overweging aan toe. Tussen de katholieke instellingen moest een nauwe samenwerking tot stand worden gebracht via een centraal gezag dat – geadviseerd door een soort Katholieke Academische Raad – de uiteindelijke beslissingen zou nemen, al moest de afzonderlijke instellingen een hoge mate van autonomie worden gegund. “Hoofdzaak is, dat de concurrentiestrijd tussen Katholieke universiteiten en hogescholen tegen elke prijs moet worden voorkomen”.⁷

Rond 1960 dacht men aan de top van het katholiek hoger onderwijs kennelijk nog steeds sterk verzuild, maar tevens wordt duidelijk dat men de idee van een uitgesproken landelijk functionerende Katholieke Universiteit, van één alles omvattend katholiek intellectueel bolwerk, had opgegeven.

Hierbij pasten de feiten. Zo was in 1967 33 procent van de Nederlandse studenten katholiek, Maar van dit totaal was slechts een kwart bij de KUN en minder dan ééntiende bij de Tilburgse Economische Hogeschool ingeschreven. Beide instellingen telden in dat jaar niet meer dan 3 respectievelijk 4 procent niet-katholieken onder hun alumni. Met andere woorden, in die dagen waren beide instellingen katholieke concentratiepunten, maar dit hield geenszins in dat alle katholieke studenten daar naartoe stroomden, integendeel, bijna 70 procent van de katholieke studenten gaf er de voorkeur aan de colleges in hun nabije omgeving elders te volgen.⁸

7 Dit citaat suggereert dat de rivaliteit tussen de twee katholieke instellingen te Nijmegen en Tilburg niet van vandaag of gisteren stamt, in feite dateert zij al vanaf het verzet van de promotoren van de op te richten Nijmeegse universiteit tegen de ‘hogeschoolallures’ van Mollers Katholieke Leergangen. Moeilijkheden over de taakverdeling deden zich voor bij onder meer de oprichting van de afdeling Politiek-Sociale Wetenschappen te Nijmegen in 1948. Uit protest verschenen enige Tilburgse hoogleraren die op grond van hun buitengewone leeropdrachten bij de zaak waren betrokken, jarenlang niet op de maandelijkse vergaderingen.

8 E. Schillebeeckx e.a., *Katholieke universiteit? Kritische reflectie over eigen karakter en functie van de katholieke universiteit te Nijmegen* (Bussum 1971), p. 10-19.

De confessie van de docenten⁹ is niet exact te achterhalen, maar vanuit informatie van enige contactpersonen is toch wel een indruk te geven. In de eerste helft van de jaren zestig waren de alfa- en gammafaculteiten praktisch geheel met katholieken bezet, dat wil zeggen, de hoogleraren stonden bijna allen als zodanig bekend. In de bètafaculteiten, vooral bij w&n, had men concessies moeten doen; daar werd meer dan elders een ‘gedoogbeleid’ gevoerd.¹⁰ Tabel 4.1 laat zien dat deze uitspraken ook nog golden, toen de democratiseringsbeweging op gang kwam.

TABEL 4.1.
Katholieken onder de docenten aan de KUN, 1965-1969 (in %)

faculteit	1965-69
Theologie	97
Wijsbegeerte	100
Letteren	95
Rechten	100
Geografie	100
Sociale Wetenschappen	95
w&n	76
Geneeskunde	89

‘Katholiek’ is een etiket en men zou graag willen weten wat daar precies achter schuilt. Helaas zijn we over de religieuze gedragingen en houdingen van de docenten niet geïnformeerd en het heeft weinig zin daarover te speculeren. Belangrijk is niettemin vast te stellen, dat er tot 1970 in de faculteiten een betrekkelijk grote homogeniteit van afkomst heerste. Ook al waren er onder de docenten ongetwijfeld uiteenlopende overtuigingen, men kende de symbolen van de katholieke traditie en verstond elkaars taal.

Over de studenten kan iets meer worden verteld.¹¹ Het religieus-kerkelijk engagement van de studenten was toentertijd maar matig. Van in 1966 onder-vraagde Nijmeegse studenten was 1 procent lid van een godsdienstige organisatie, dat wil zeggen, op een totale studentenbevolking van 5900 zegge en schrijve een zestigtal. 29,5 procent gaf aan regelmatig godsdienstoefeningen te

⁹ Met docenten worden hier gewoon, buitengewoon en bijzonder hoogleraren en lectoren bedoeld.

¹⁰ Dit gedoogbeleid werd door Van Wijnbergen, toentertijd secretaris van de Senaat, als antwoord op een vraag van een adviserend collega in den lande als volgt geformuleerd: “Hoewel dit niet noodzakelijk is gaat uiteraard de voorkeur uit naar personen, die de katholieke godsdienst belijden” (brief van 27 oktober 1956).

¹¹ Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 96, p. 150.

bezoeken, en de kring van al of niet regelmatige kerkgangers was beslist niet groter dan zo'n 47 procent. Meer dan de helft van de Nijmeegse studenten distantieerde zich dus van de katholieke kerk als symbool van religie. Voorzover de Katholieke Universiteit een religieus-educatieve functie had, bereikte zij slechts een – moeilijk nader te bepalen – minderheid. Het officieel katholieke bolwerk was zeker geen exclusieve kaderopleiding van katholieke intellectuelen, al vonden vele afgestudeerden hun weg naar andere katholieke instituties en organisaties. In dit licht kan men de bezorgde uitspraken van rectoren in hun overdrachtsredes lezen, zoals de verzuchting van J.H. Terlingen in 1962, dat de belangstelling van studenten voor kerkelijke plechtigheden verre van overweldigend was. Bij de liturgische opening van het nieuwe studiejaar signaleerde hij slechts “een zeer klein groepje studenten, buiten hen die krachtens hun ambt en daarvoor uitgedost aanwezig moeten zijn”.¹²

De doorsnee Nijmeegse student, zo heette het, was tot ver in de jaren zestig gespeend van ideologische en utopische visies en liep bepaald niet warm voor politiek. De meesten waren mannen, die studeerden voor hun carrière en werden gemotiveerd door het *job-car-wife*-syndroom. Belangrijke onderwerpen in die tijd waren de materiële positie van de student, studiekansen ook voor jongeren uit de lagere milieus, het verwerven van vakkennis en een diploma als voorwaarde voor een min of meer lucratief hoger beroep.¹³ Dit kwam tot uitdrukking in hun stemgedrag, zoals tabel 4.2 laat zien. Bij de verkiezingen voor

TABEL 4.2.

Stemverdeling van de Nijmeegse studenten bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer 1967 (in %)¹⁴

CPN	1
PSP	11
PVDA	14
KVP	22,5
AR	3
CHU	0,5
VVD	17,5
D'66	29
overigen	1,5
<hr/>	
totaal	100,0
<hr/>	
N	418

¹² *Jaarboek*, 1961–1962, p. 60.

¹³ Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 145–151.

¹⁴ Bron: Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 146.

de Tweede Kamer in 1967, dus aan de ‘vooravond van de revolutie’, telde men onder de Nijmeegse studenten ruim een kwart dat naar links tendeerde (PvdA, PSP, CPN); slechts iets meer dan éénvijfde bleef de KVP trouw; het grootste blok vormden degenen die zich voor oud- of jong-liberaal uitspraken: 46,5 procent.

3. TWEE KLAROENSTOTEN

Dat er in de gegeven verhoudingen twijfels opkwamen aan de zin van een katholieke universiteit is achteraf bezien begrijpelijk, maar op zich geen noodzakelijk gevolg van bestaande toestanden. In vele landen heerst tot op de dag van vandaag een volkskerkelijk patroon: bijna allen zijn katholiek of protestant, een kleine minderheid is er echt met het hart bij, een grote meerderheid laat Gods water over Gods akker lopen, maar vindt wèl dat ‘je iets moet zijn’, zodat men kerklid blijft en geen behoefte heeft uit dat verband uit te treden. Dat was echter geen Nederlands patroon, zeker niet in de jaren zestig, toen onder de katholieken een krachtige hervormingsbeweging van zich deed spreken. In dit klimaat werden in Nijmegen geluiden gehoord die erop aandrongen de bakens te verzetten. Een van de krachtigste stemmen daarvoor kwam uit de faculteit der Letteren, namelijk die van de hoogleraar in de Nederlandse letterkunde Asselbergs (Anton van Duinkerken).

Nadat de exegeet Grossouw er bij zijn rectoraatsoverdracht van 1958 toe had aangespoord de R.K. Universiteit een nieuwe gestalte te geven door vensters en deuren wijd naar buiten te openen,¹⁵ deed Asselbergs in zijn overdrachtsrede van 1965, en daarna nog eens in een opzienbarende voordracht over ‘Het katholieke karakter van onze universiteit’ (16 maart 1966) een stap verder. Asselbergs was oud-gijzelaar van Sint Michielsgestel, deelnemer aan de gesprekken aldaar over het nieuwe onverzuiide Nederland van na de oorlog en tot zijn benoeming in 1952 lid van de zich toen als doorbraakpartij presenterende PvdA. Hij stelde dat het confessionele karakter van de katholieke universiteit bijna geen enkel overblijfsel meer vertoonde van de oorspronkelijke vindicatieve, polemische en apologetische aanleg, van jeugdbescherming en rechtmatige plaatsopeising. Die universiteit, aldus Asselbergs, is gegroeid volgens de normale wetten van de ontwikkelingspsychologie, zij is volwassen geworden in het geloof. Er is afscheid genomen van een universiteit wier ideaal het is “een sterk dogmatisch en tuchtrechtelijk program van geloof en zeden” te hanteren. Dit “paste bij het Rijke Roomsche Leven, dat niet behoeft te worden bespot, maar dat voorbij is”. In plaats daarvan moet er een moderne versie van het oude Griekse *katholikon* komen. Iedere universiteit, ook de katholieke,

¹⁵ *Jaarboek*, 1957-1958, p. 67.

Prof.dr. W.J.M.A. Asselbergs (Anton van Duinkerken, 1903-1968), hoogleraar Nederlandse en algemene letterkunde.

is een *alma mater*, ‘de verzamelende moeder’, die alle takken van de wetenschap, de takken van de boom van Porphyrius, bijeenbrengt om ze te voeden met de moederbodem van de waarheid, van de *alètheia*, van datgene wat niet aan de Lethe-stroom wordt overgeleverd in een vergaan van de tijd.¹⁶ Aldus kondigde de dichter Asselbergs in feite het afscheid aan van de katholieke universiteit in de confessionele zin van het woord. Zijn *katholikon* zou enige jaren later inderdaad voor een andere inhoud van de *k* zorgen.

Op deze klarenstoot volgde een half jaar later een tweede. In een artikel in het *Nijmeegs Universiteitsblad* (NUB) van 25 maart 1966 stelde de sociologie-student Jacques Nas de vraag: ‘Hoe katholiek is deze universiteit?’ Zijn betoog was een regelrechte charge tegen de bestaande verhoudingen. Wetenschappers, aldus Nas, hebben een maatschappelijke functie. Daar komen waardenoriëntaties aan te pas. Dus moet men, zo leert de student aan de Katholieke Universiteit, zich oriënteren op Gods openbaring en de theologie. Maar die openbaring geeft helemaal geen concrete, onmiddellijk toepasbare antwoor-

¹⁶ *Jaarboek*, 1964-1965, p. 36; *Jaarboek*, 1965-1966, p. 17 e.v.

den op vragen. Met een beroep op God en de bijbel worden de apartheid in Zuid-Afrika, het socialisme, de dienstweigering, de doodstraf, de democratie enzovoorts verdedigd. Met hetzelfde beroep bewijst men echter ook het tegendeel. Niemand weet dus wat specifiek katholiek is. “Wie zich nu slechts verschuilt achter het predikaat katholiek (en meer doet de K.U. niet) heeft op de vraag naar de waardeoriëntaties die voor het advies direct van belang zijn nog geen antwoord gegeven. Het heeft alles weg van verstoppertje spelen”. Toch was er wel zoiets als een ‘katholiek denken’, aldus Nas, kijk maar naar de KVP en soortgelijke organisaties. Dat ‘katholiek denken’ trof men ook aan de Nijmeegse universiteit aan. Maar had dat iets met het geloof te maken? Nee, meer dan een reeks van milieubepaalde opvattingen was het niet. Dus “gere-deneerd vanuit het maatschappelijk engagement van de wetenschap is een K.U. zinledig (er is geen specifiek katholiek denken op het gevraagde niveau), compromitterend voor alle katholieken die het grondig oneens zijn met het daar ontwikkelde ‘katholieke denken’, bedrog t.a.v. de katholieke bevolking die (...) te snel geneigd is genoeg te nemen met het op het gevraagde niveau nietszeggende predikaat katholiek, en werkt bij de wetenschappers zelf onver-antwoorde luiheid t.a.v. het expliciteren van hun mening in de hand. Nergens is de politieke oriëntatie (...) geringer of vager dan in Nijmegen. Gezien vanuit de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de wetenschapper lijkt het zin-voller een socialistische, liberale en conservatieve universiteit op te richten. Die hebben we trouwens al, ze mogen alleen geen naam hebben”. Die KUN was overigens geen zaak van curatoren en professoren alleen, maar ook een aangelegenheid van studenten, wier stemmen van het allerhoogste belang zijn. “Deze universiteit is voor studenten in de eerste plaats onderwijsinstituut. Men mag zelfs zeggen dat ze er op de eerste plaats voor studenten is. De mening van studenten over de katholieke universiteit mag om ’n nog duidelij-ker reden zwaar tellen: Als studenten menen – om welke reden dan ook – dat ’n katholieke universiteit van zin verstoken is, wel, dan hééft zij geen zin!” Maar de studenten gingen het probleem te lijf. “Als ik het goed zie dan zullen de Nijmeegse studenten die al jarenlang de fraaie idealen voor zoete koek geslikt hebben, gelachen om de verhalen uit 1923, of er hun schouders over hebben opgehaald, het probleem nu eens serieus gaan aanpakken. Dat wil alvast zeggen dat het ’n probleem is, dat de zin op zijn minst onduidelijk is. Duidelijk is dan wel dat het ideaal niet nagestreefd wordt. Deze universiteit heet dan ten onrechte katholiek”.

Getroffen door deze ontboezeming greep de kunsthistoricus E.F. van der Grinten naar de pen en schreef onmiddellijk een brief naar de Senatus Con-tractus: “Het daarin besprokene acht ik buitengewoon reëel en actueel; de behandelde problematiek doet zich voortdurend voor in onze contacten met andere instellingen van wetenschappelijk onderwijs”. De Senaat moest de dis-cussie openen en haar samen met de curatoren voeren, want de huidige situ-atie van een in feite neutrale universiteit met een katholieke theologische

faculteit in overwegend katholieke streken was inderdaad zeer onduidelijk, aldus Van der Grinten.¹⁷

191

4. EEN BELANGRIJKE OPDRACHT

S.J. Geerts, op dat moment rector magnificus, en de secretaris van de Senaat, Van Wijnbergen, vonden inderdaad dat er maar eens uitvoerig over de aard van de Katholieke Universiteit moest worden nagedacht, en de Senatus Contractus stelde dan ook in mei de commissie-Schillebeeckx in, die werd bemand met de hoogleraren Asselbergs (Letteren), S.L. Bonting (Geneeskunde en w&n, maar ook Anglicaans priester), Van Melsen (Wijsbegeerte en w&n), E.C.F.A. Schillebeeckx OP (Theologie, voorzitter), Thurlings (Sociale Wetenschappen) en Van Wijnbergen (Rechten). Schillebeeckx benadrukte overigens al meteen dat het geen kwestie zou worden van stemmen tellen; er moest plaats zijn voor uiteenlopende opvattingen. Asselbergs stipuleerde bovendien dat de individuele commissieleden de vrijheid moesten hebben naar believen over de zaak te publiceren.¹⁸ De commissie kreeg de opdracht zich te bezinnen “op het bijzonder karakter en de functie van de K.U. te Nijmegen”, de bevindingen neer te leggen in een rapport dat besproken zou worden in de Senatus Contractus en daarna in een aparte senaatsvergadering of een ‘professorenkrans’.

Het bestaan van de commissie zou niet naar buiten bekend worden gemaakt, de beraadslagingen zouden een vertrouwelijk karakter bezitten, maar er waren natuurlijk de nodige lekken. De studenten namen contact op met de voorzitter en stuurden in september bovendien een brief naar de Senatus Contractus met het verzoek een gemengde commissie in te stellen van curatoren, hoogleraren en studenten, immers, “het confessionele karakter van de Universiteit is, zoals U bekend, reeds vele jaren onderwerp van min of meer verhitte discussies (...) terwijl louter bespreking in eigen kring licht aanleiding kan geven tot radicale standpunten”.¹⁹ Voorts werd meegedeeld dat er een openbaar debat over de aangelegenheid georganiseerd zou worden.

De commissie-Schillebeeckx hield op 3 oktober 1966 haar eerste vergadering en vanaf de derde zitting namen zes door het bestuur van de USN benaderde studenten aan de besprekingen deel. Kort daarop aanvaardde de ledenraad van de USN een motie waarin aan curatoren werd voorgesteld dat “onverwijld wordt overgegaan tot het instellen van een commissie, breder samengesteld dan de huidige, die zich ten doel stelt, een concreet advies te publiceren”. Naar aanleiding van de motie gaven de rector en de secretaris van de Senaat op

¹⁷ Notulen Senatus Contractus, 17 mei 1966.

¹⁸ Notulen Senatus Contractus, 7 juni 1966.

¹⁹ Brief van 6 september 1966.

Prof. mag. dr. E.C.F.A. Schillebeeckx (1914), hoogleraar dogmatiek, aan het woord op het DO-C, het documentatiecentrum in Rome dat tijdens het Tweede Vaticaans Concilie informatie verzorgde ten behoeve van onder meer de Nederlandse bisschoppen.

15 december 1966 een persconferentie – in die jaren een ongebruikelijk fenomeen. In april 1967 vond het aangekondigde openbare debat in de aula plaats, door de USN georganiseerd in samenwerking met de theologische faculteitsvereniging Alcuin.

Men kan de commissie-Schillebeeckx geen luiheid verwijten; zowel de hoogleraren als de studenten vervaardigden werkstukken over de theologische, filosofische, sociologische, historische en juridische aspecten van de kwestie. In januari 1968 presenteerde de maandelijks vergaderende en zeer verdeelde commissie een tussenbericht over haar werkzaamheden. Ondanks alle belangwekkende beschouwingen over de veranderingen in het theologisch denken, de ontwikkelingen in de samenleving en het katholieke volksdeel bekende zij, nog geen idee te hebben van de plaats die een Katholieke Universiteit in de nieuwe maatschappelijke en kerkelijke constellatie – waarin ook de plaats en functie van de universiteit zelf aanzienlijke wijzigingen hadden ondergaan – zou kunnen innemen. De commissie zou dus nog wel wat tijd nodig hebben.²⁰

Die tijd nam de commissie inderdaad. Zij beschouwde zichzelf niet als een beleidsvoorbereidend orgaan, dat de taak had ten spoedigste een serie alternatieven ter besluitvorming aan te reiken, maar als een studiecmissie die beoogde diep op de zaken in te gaan en zo goed mogelijk uit te leggen waarom een Katholieke Universiteit al dan niet in de tijd paste en wat die k heden ten dage zou kunnen inhouden. Bovendien onderbrak de commissie haar besprekingen meer dan een jaar en was pas in december 1970 in staat een rapport uit te brengen.²¹ De vertraging was maar al te begrijpelijk. De democratiseringsperikelen van 1968-1970 namen diverse commissieleden, met name Van Wijnbergen, die in de jaren 1968 en 1969 het rectoraat vervulde, danig in beslag, terwijl Van Melsen en Schillebeeckx het druk hadden met het Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerkprovincie. Asselbergs kreeg geen gelegenheid meer zijn versie van het *katholikon* uit te werken. Hij stierf op 27 juli 1968.

Het is duidelijk dat de problematisering van de katholiciteit van de Nijmeegse instelling niet door het democratiseringsproces naar boven was gekomen; de kwestie was reeds eerder aan de orde gesteld. Niettemin waren het vooral studenten die de steen aan het rollen hadden gebracht. De commissie-Schillebeeckx ontwikkelde weliswaar het nodige tempo, maar werd overspoeld door de studentenbeweging en de vernieuwingen in het Nederlandse katholicisme. Beide ontwikkelingen zouden van invloed zijn op de uiteindelijke standpuntbepaling.

5. OPBLOEI VAN HET THEOLOGISCH EN WIJSGERIG DENKEN

Alvorens verder op het rapport van de commissie-Schillebeeckx in te gaan, is het goed te schetsen wat er in de jaren zestig in de faculteiten te ontdekken was aan activiteiten die de katholiciteit van de KUN raakten. Daarbij kijken wij natuurlijk eerst naar de theologen en filosofen, wier invalshoeken weliswaar uiteenlopen, maar die in ieder geval gemeen hebben dat hun denken uitgaat boven het rijk van het waarneembare ondermaanse.

Theologen voor de wind

Zoals gezegd was de studie der godgeleerdheid tot en met de jaren vijftig slechts weggelegd voor een elite, waarvan de omvang tot aan het studiejaar 1959-1960 beneden de grens van 50 studenten bleef. Die elite bestond bijna geheel uit personen van de mannelijke kunne die vrijwel zonder uitzondering het clericale kleed droegen. Dat begon in de jaren zestig te veranderen, zoals tabel 4.3 laat zien.²²

²⁰ Notulen Senatus Contractus, 8 februari 1968.

²¹ Later gepubliceerd als Schillebeeckx e.a., *Katholieke universiteit?*

²² Gegevens ontleend aan de jaarboeken en jaarverslagen.

TABEL 4.3.
 Het aandeel van mannen en clerici/religieuzen onder de ingeschrevenen aan de Theologische faculteit 1960-1970 (in %)

	mannen	clerici/religieuzen
1960-61	91,4	88,6
1961-62	90,7	85,3
1962-63	87,8	74,3
1963-64	88,8	72,5
1964-65	89,0	73,7
1965-66	92,1	49,9
1966-67	94,7	61,0
1967-68	94,9	61,0
1968-69	93,7	g.o.
1969-70	94,2	g.o.

Voor het eerst passeerde het aantal inschrijvingen rond het midden van dit decennium de 100, en in het studiejaar 1968-1969 – toen bij de Nederlandse katholieken ‘alles op zijn kop stond’ – bereikte de faculteit het nooit meer overtroffen of geëvenaarde hoogtepunt van 474 studenten. De hausse was enerzijds te danken aan de invoering van een kandidaatsopleiding in de theologie in 1964, die de bestaande doctoraalopleiding completeerde, en anderzijds aan de oprichting van een doctoraalstudie in de pastoraaltheologie in hetzelfde jaar, die een aanzienlijk aantal theologen en pastores de mogelijkheid tot om-, bij- en nascholing bood. De groei werd na 1966 nog bevorderd door de opheffing van reguliere en seculiere priesteropleidingen. De toename van het studentenaantal maakte evenwel geen einde aan de mannelijke dominantie; het percentage mannelijke studenten bleef gedurende de jaren zestig rond de 90 à 94 liggen. Wel werd het clericale *casu quo* religieuze element zwakker: bedroeg dat aandeel in 1960-61 89 procent, in 1967-68 was het gedaald tot 61 procent. Na dat jaar wensten de studenten bij de inschrijving hun ‘kerkelijke status’ niet meer op te geven.

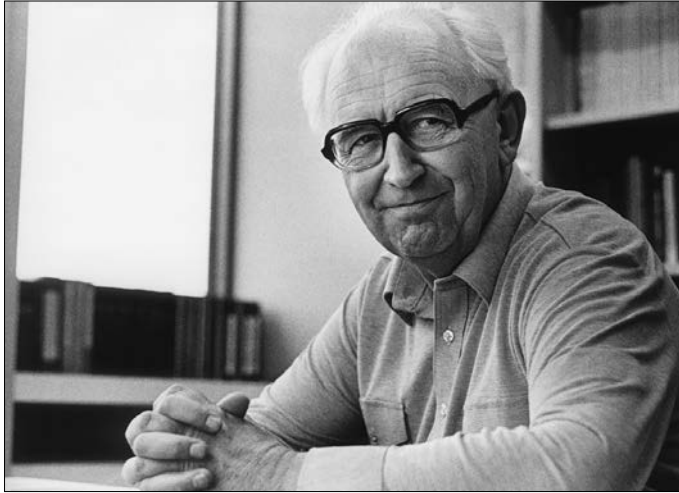
In het onderwijsaanbod voltrok zich een kleine revolutie. De klassieke theologische opleiding omvatte vakken als dogmatiek, bijbelwetenschap, moraaltheologie, kerkgeschiedenis, missiologie en dergelijke; in de pastoraaltheologische richting werd het accent verschoven naar de sociale wetenschappen. Praktisch-theologisch werk, zo was de redenering, kan niet verricht en geleid worden zonder kennis van de manier waarop levensbeschouwing of religie in de individuele persoonlijkheid functioneert. Met een verwijzing naar de *pastoral care*-beweging in de Verenigde Staten werden godsdienstpsychologie en persoonlijkheidsleer op het programma gezet, alsook allerlei oefeningen op

Prof.dr. F. Haarsma (1921), hoogleraar pastoraaltheologie.

het terrein van de gesprekstechniek, *sensitivity training* en groepsdynamica. Daarnaast kon de student zich met behulp van de godsdienstsociologie specialiseren in zaken als gemeente-opbouw, ontwikkeling van kerkstructuren, de professionalisering van het kerkelijk ambt enzovoorts. Na verloop van tijd werd het aanbod nog uitgebreid met colleges en practica in katechetiek en homiletiek. Kortom, vanaf 1964 deden psychologen, sociologen, pedagogen en onderwijskundigen hun intrede in de theologische faculteit, zonder evenwel hun thuisbasis in de sociale wetenschappen te verlaten. De nieuwe opleiding werd gedragen door de leeropdrachten pastoraaltheologie (F. Haarsma), pastoraalpsychologie (W.J. Berger) en godsdienstsociologie (O. Schreuder), later ook de onderwijskundige A.M.P. Knoers, leider van de lerarenopleiding.²³ In eerste instantie was het initiatief echter uitgegaan van de bekende cultuur- en godsdienstpsycholoog Han M.M. Fortmann, die in 1963 collega's bij elkaar trommelde en van zijn invloed gebruikte om deze omzwaai in

²³ De aansporing van de visitatiecommissie theologie (1991-92) om meer samen te werken met andere faculteiten, met name die der Sociale Wetenschappen, doet dus onrecht aan de historie: al vanaf 1964 werkte Theologie intensief met deze faculteit samen in het kader van de nieuwe studierichting.

Dr. W.J. Berger (1919), lector pastorale psychologie.

de Theologische faculteit te bewerkstelligen. Het was hem niet lang vergund de opleiding raadgevend bij te staan: hij stierf op 4 april 1970.

De studie der godgeleerdheid onderging nog een verdere differentiatie. Al in zijn rectorale overdrachtsrede van 1958 had de exegeet Grossouw ervoor gepleit, dat de Nijmeegse KUN zich op grond van haar katholiciteit meer zou moeten bekommeren om het lot van de *oikumenè* in de oorspronkelijke zin van dit woord: het heil en het geluk van de wereld, de maatschappij en de mensheid.²⁴ De impuls kwam echter niet van binnenuit, maar van buiten: het optreden van de Nijmeegse Kritische Universiteit (KRU), een studentengroep die zich bezighield met de neo-marxistische kritische theorie van de Frankfurter Schule. De KRU ontstond in 1967 en wist haar gedachtengoed ook onder de theologen te verbreiden. Dezen konden bovendien een voorbeeld nemen aan de Munsterse theoloog J.B. Metz, die het nodige opzien baarde door zijn scherpe kritiek op de al te introverte katholieke theologie en zijn sterk maatschappijbetrokken, ideologiekritische, maar niettemin opbouwende *politische Theologie*. De kerken, aldus Metz, moesten zich bevrijden van de burgerlijk-kapitalistische cultuur en als ‘Institutionen zweiter Ordnung’ functioneren, dat wil zeggen als vrije en onafhankelijke instituties die de ‘gefährliche Erinnerung’ – de term kan men later veel bij Schillebeeckx tegenkomen – aan de oorspronkelijke evangelische idealen levend houden vanuit het memoriasymbool bij uitstek, de eucharistieviering. Daar hadden sommige stafleden en studenten wel oren naar, en zo ontstond naast de klassieke en de pastoraaltheologische opleiding een derde stroom van maatschappijbetrokken theologie die

²⁴ *Jaarboek*, 1957-1958, p. 67.

na allerlei discussies en onderhandelingen uiteindelijk tastbaar gestalte kreeg in een nieuwe leeropdracht voor de 'theologie van het maatschappelijk handelen', een lectoraat dat in 1971 werd bezet door A.Th. van Leeuwen, Nederlands-Hervormd theoloog en predikant, afkomstig van het vormingscentrum Kerk en Wereld.²⁵

Het driestromenland begon in de jaren zestig over de gehele linie te gedijen, hetgeen aanleiding gaf tot onvermijdelijke rivaliteiten tussen de klassieke 'traditionalisten', de pastoraal-theologische 'pragmatisten' en de 'bevlogen' maatschappijcritici. Intussen waren het de vertegenwoordigers van de klassieke richting wier optreden in dat decennium de meeste aandacht trok vanwege hun betrokkenheid bij de kerkelijke vernieuwingen. De hoogleraren Schillebeeckx en P.A. van Leeuwen OFM adviseerden het Nederlandse en Indonesische episcopaat tijdens het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Het waren eveneens representanten van de klassieke richting die zich roerden in de in Nijmegen residerende hoofdredactie van het nieuwe internationale tijdschrift voor theologie *Concilium*, waarvan het eerste nummer in 1965 verscheen. En toen in aansluiting op Vaticanum II het roemruchte Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerkprovincie (1966-1970) plaatsvond, gaven de Nijmeegse theologen volop *acte de présence*, met name ook door hun werk in allerlei voorbereidende commissies en werkgroepen.²⁶

Dit alles, zo is nog toe te voegen, voltrok zich in een oecumenische atmosfeer die blijkens een nationale enquête 'God in Nederland' (1966) in het toenmalige Nederland wijd verbreid was.²⁷ Dit kwam in Nijmegen onder meer tot uitdrukking in de benoeming in 1967 van de uit het protestantisme komende theoloog H. van der Linde tot hoogleraar voor de geschiedenis en de problematiek van de oecumenische beweging. Zijn leeropdracht was een aanvulling op de taak van zijn geestverwant W.H. van de Pol, hoogleraar voor de fenomenologie van het protestantisme, die in 1966 al *Het einde van het conventionele christendom* aankondigde. Geen wonder dat gedurende de discussies over de koers van de Nijmeegse theologie in het voorjaar van 1968 met name bij studenten de vraag opkwam of het niet beter zou zijn de faculteit voor katholieke theologie om te dopen in een faculteit voor oecumenische of algemene theologie, een voorstel dat evenwel bij hoogleraren en staf geen weerklank vond.

25 Van Leeuwen liet in zijn publicaties geen twijfel bestaan over zijn sociale, politieke en ideologiekritische positie ten aanzien van het burgerlijk kapitalisme. Een voorbeeld voor de manier waarop zijn leerlingen in zijn voetsporen traden leverde de Nijmeegse dissertatie van Th. Salemink, *Krisis en konfessie. Ideologie in katholiek Nederland 1917-1933*, Zeist 1980.

26 Voor de details zie de Nijmeegse dissertatie van E.J. Simons en L.G.M. Winkeler, *Het verraad der clercken. Intellectuelen en hun rol in de ontwikkelingen van het Nederlands katholicisme na 1945*, Baarn 1987.

27 G.H.L. Zeegers e.a., *God in Nederland* (Amsterdam 1967), p. 152 e.v.

De groei in omvang, de bloei van het driestromenland, de aandacht trek-
kende kerkelijke dienstverlening, de oecumenische euforie en natuurlijk de
internationale uitstraling van de wetenschappelijke publicaties en voordrach-
ten van diverse hoogleraren maken het begrijpelijk dat nu, dertig jaar later, de
jaren zestig worden gezien als het gouden tijdvak van de Nijmeegse Theologi-
sche faculteit, waaraan men met trots en weemoed terugdenkt.

Een Centrale Interfaculteit op nieuwe wegen

Zo'n gouden tijdperk was dit decennium voor de filosofen zeker niet; niette-
min waren er in die jaren belangwekkende ontwikkelingen te signaleren. Op
landelijk niveau was er een beweging op gang gekomen die de wijsbegeerte
meer wenste te profileren en haar invloed op het universitaire bestel wilde ver-
sterken. Deze beweging vond haar neerslag in de Wet op het Wetenschappe-
lijk Onderwijs van 1960, die de filosofie uit de faculteit der Letteren haalde en
onderbracht in de Centrale Interfaculteit. In Nijmegen gebeurde dat in 1964.
Alle, voorheen over de faculteiten verspreide, filosofen zouden hier hun thuis-
basis moeten vinden en moeten samenwerken om zo de kwaliteit van het wijs-
gerig onderwijs en onderzoek te verbeteren. Zij zouden van daaruit het con-
tact met de afzonderlijke vakdisciplines moeten onderhouden om een tegen-
wicht te vormen tegen de door snelle ontwikkelingen en voortschrijdende dif-
ferentiatie steeds groter wordende verbrokkeling en desintegratie van de
wetenschappen. Als resultaat van die contacten zou de samenhang daarvan
weer duidelijk moeten worden.²⁸ In Nijmegen kreeg de Centrale Interfaculteit
bovendien de uitdrukkelijke opdracht door kritische reflectie het gevoel voor
zinvragen bij studenten en docenten te wekken en hun maatschappelijk ver-
antwoordelijkheidsbewustzijn te bevorderen. In de nadruk op het belang van
de metafysiek hierin herkent men de hand van de in 1962 benoemde filosoof
J. Plat CM. Zijn collega Van Melsen kon tevreden zijn met deze ontplooiing
van de wijsbegeerte, omdat hij daarin zijn eigen, reeds in 1945 gepropageerde,
idee kon herkennen van een werkgemeenschap van wijsgeren die als verbin-
dingsofficieren zouden moeten fungeren tussen de filosofie en de empirische
wetenschappen, en die de beoefenaars van de *sciences* op de vingers zouden
kunnen tikken, als deze het positivistische pad betraden en in hun ijver ver-
gaten dat er tussen hemel en aarde nog meer bestond dan het dictaat van exact
gecalculeerde correlaties en gecontroleerde causaliteiten.²⁹

Voor deze taak stonden in het studiejaar 1965-1966 welgeteld zeven hoogle-
raren en één wetenschappelijke medewerker, alsmede enige assistenten die
over diverse faculteiten verspreid waren. De hoofdtaak van de interfaculteit

²⁸ Vgl. Th. de Boer, 'De Centrale Interfaculteit: constructie en deconstructie', in: *Alge-
meen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*, 80(1988), p. 149-168.

²⁹ Vgl. Van Melsens oratie 'Eenheid en verscheidenheid der wetenschap', in: *Jaarboek*,
1942-1946, p. 157-174.

Prof.dr. J.H.A. Hollak (1915), hoogleraar geschiedenis van de moderne wijsbegeerte.

lag niet bij de eigen studenten. Op het einde van het studiejaar 1964-1965 telde zij slechts 52 studenten, waaronder 20 clerici of religieuzen. Een kwart ervan was zesdejaars of ouder, sommigen deden tien jaar over hun studie.³⁰ De filosofen vonden hun werk echter op de eerste plaats in de andere faculteiten, maar hier werden zij niet overal met open armen ontvangen. De twee uitersten werden gevormd door de faculteit der Letteren en die der Sociale Wetenschappen. Historici, taal- en letterkundigen leken geen antenne voor het hogere streven te bezitten; de wijsgeren hadden althans het gevoel voor gesloten deuren te staan. Letteren verschuilde zich achter de lege faculteitskas, want de filosofen eisten boter bij de vis.³¹ De sociale wetenschappers daarentegen begroetten de idee van de Centrale Interfaculteit met instemming. Zij schiepen in de studieprogramma's van de prekandidaats- en de doctoraalopleiding telkens twee jaar lang ruimte voor een vaste hoeveelheid aan wijsgerige begeleiding en maakten tevens van de gelegenheid gebruik de gewichten opnieuw

³⁰ *Jaarboek*, 1964-1965, p. 97 e.v.

³¹ De historici bleven er overigens hun 'eigen' filosoof op nahouden in de persoon van de mediaevist A.G. Weiler, die filosofie van de geschiedenis doceerde, maar zichzelf niet als wijsgeer beschouwde.

Prof.dr. A.Th. Peperzak (1929), hoogleraar wijsgerige en theologische antropologie.

te verdelen: filosofisch ondervoede studierichtingen als culturele antropologie kregen een extra injectie, overvoede studierichtingen als pedagogiek werden op dieet gezet. Een desbetreffende uniforme regeling werd door de 'oude' faculteit in april 1971 formeel goedgekeurd. De overige faculteiten bewogen zich tussen de twee genoemde uitersten in, en dat betekende meestal dat de filosofen hun taak alleen in de prekandidaatsfase hadden te vervullen.

Met de creatie van de interfaculteit ging een klimaatsverandering gepaard die teweeg werd gebracht door enige nieuwe hoogleraren: J.H.A. Hollak, A. Peperzak, Plat en H.J.C.M.G. Ruygers. Daarmee deden vooral Kant en Hegel hun intrede, terwijl ook de antropologie een krachtige injectie kreeg. Beginnen we met het laatste.

Ruygers, priester van het bisdom Breda, kreeg in 1962 een leeropdracht voor de cultuurfilosofie en de grondslagen van het maatschappelijk werk. Hij was de 'verbindingsofficier' tussen de interfaculteit en de maatschappijwetenschappen. Al in de jaren vijftig had hij zich van de neoscholastiek afgekeerd en zich in de fenomenologische en existentialistische antropologie verdiept. Het thomistisch accent op objectiviteit en natuur verving hij door de aandacht voor het subject en de culturele variaties op het natuurfenomeen mens. Ruy-

Prof.dr. H.J.C.M.G. Ruygers (1913-1989), hoogleraar grondslagen van het maatschappelijk werk en cultuurpsychologie.

gers demonstreerde dit inhoudelijk door zijn studies over lichamelijkeid en seksualiteit, de verhouding man-vrouw en het huwelijk. Hij liet de kerkelijke procreatieleer varen en hing de partnerschapsidee aan: man en vrouw zijn gelijkwaardig en de lichamelijkeid bezit een eigen waarde onafhankelijk van de voortplanting. In dit kader ijverde Ruygers voor een minder moralistische en minder rigoristische kijk op zaken als homofilie, bisexualiteit en prostitutie. Ook het priestercelebaat was voor hem geen vanzelfsprekendheid. Meer in het algemeen zette hij zich in voor psychohygiëne onder de Nederlandse katholieken. Met de collega's F.J.J. Buytendijk en Fortmann was hij verbonden aan het Katholiek Nationaal Bureau voor Geestelijke Gezondheid te Utrecht.³² Het was tekenend voor de Nijmeegse universiteit dat Ruygers, die er toch niet al te orthodoxe en bepaald geen thomistische ideeën op nahield, benoemd kon worden, terwijl men wist wat men in huis haalde. Ruygers was immers gepromoveerd op een dissertatie die bol stond van thesen die in de jaren vijftig nogal gewaagd waren, maar wèl veel weerklank vonden: het proef-

³² Vgl. H. Westhoff, *Geestelijke bevrijders. Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw*, Nijmegen 1996.

schrift had nog in het jaar van verschijnen, 1952, een tweede druk beleefd.³³

202 De uittocht uit scholastiek en thomisme droeg nog een andere naam: Plat.³⁴ Deze priester-filosoof had in Leuven gestudeerd en was op Kant gepromoveerd. Hij verzorgde de inleiding in de filosofie, de ken- en wetenschapsleer alsmede de metafysiek voor psychologie- en pedagogiekstudenten. In zijn colleges had hij volop de gelegenheid de door hem als ‘primitief’ gekwalificeerde neothomistische wijsbegeerte te kritiseren en de oude roomse agressie tegen de Kantiaanse visie te pareren. Maakten de neoscholastici uit vroeger dagen de Königsberger wijsgeer uit voor alles wat mooi en lelijk was – rationalist, positivist, subjectivist, agnosticus, scepticus –, Plat trachtte de vooroordelen op te ruimen en de katholieke ‘inlegkunde’ te vervangen door authentieke interpretaties die steunden op nauwkeurig gelezen Kant-teksten. Tegelijkertijd wilde Plat de weg naar God openhouden. Tegenover de traditionele metafysiek benadrukte hij weliswaar de centrale plaats van het menselijk bewustzijn, maar hij ontwaarde daarin ook een sluimerende aanleg en ontvankelijkheid voor het bovenwereldlijke. De bekroning van de metafysiek was voor Plat de natuurlijke Godsleer.

Een geestverwant van Plat was Hollak, die onder andere in Leuven gestudeerd had en daar was gepromoveerd op de structuur van Hegels filosofie (1962).³⁵ Hij kwam in 1965 naar Nijmegen om er de geschiedenis van de moderne wijsbegeerte te doceren. Ook bij deze wijsgeer moet men geen thomisme zoeken. Hegel, Marx, Husserl, de Frankfurter Schule, dat was de wereld waarin Hollak leefde en discussieerde. Het ging hem niet zozeer om de bestrijding van dergelijke auteurs maar om een zakelijke discussie. Opmerkelijk in ons kader is dat Hollak het wel eens heeft over ‘s mensen *capacitas infiniti*, maar daar in zijn geschriften geen hoofdthema van maakte.

Dit was wèl het geval bij A. Peperzak OFM, ook al een Leuvenaar, die echter de wijde wereld introk en bij Ricoeur te Parijs promoveerde op de jonge Hegel.³⁶ Hij kreeg in 1964 een opmerkelijke leeropdracht: wijsgerige en theologische antropologie. Naast Hegel en de filosofen van de klassieke oudheid stonden bij hem Kant, Fichte, Heidegger, Merleau-Ponty, en Levinas in het centrum van de belangstelling; met Marx, Nietzsche en Freud had hij aanmerkelijk minder op. Peperzak bewoog zich in de traditie van de ‘bewustzijnsfilosofie’, minder in die van de ‘Realphilosophie’. Vanuit het menselijk

33 H. Ruygers, *De beide geslachten. Schetsen voor een wijsgerige sexuologie*, Roermond-Maaseik, 1952. Zie ook C.E.M. Struyker Boudier, *Wijsgerig leven in Nederland, België en Luxemburg 1880-1980*, deel VII (Nijmegen-Baarn 1992), p. 245 e.v., en deel VIII (Nijmegen-Baarn 1992), p. 279 e.v.

34 Vgl. Struyker Boudier, *Wijsgerig leven*, deel IV (Nijmegen-Baarn z.j.), p. 110 e.v., p. 290 e.v.

35 Vgl. Struyker Boudier, *Wijsgerig leven*, deel VII, p. 191 e.v., deel VIII, p. 211 e.v.

36 Vgl. Struyker Boudier, *Wijsgerig leven*, deel III (Nijmegen-Baarn z.j.), p. 131 e.v., p. 332 e.v.

bewustzijn opent zich de weg naar de metafysica; daarin ontdekt men een ‘uitstaan naar transcendentie’ en een ‘hunkering naar een einder die zijn vervulende bestemming is’, zoals dat bij filosofen heet. Hier begint een christelijke wijsbegeerte en wordt de vraag gesteld in hoeverre metafysische affirmatie van God wezenlijk is voor ieder denken en in hoeverre zij alle waarheidszoeken in deze wereld fundeert. Tevens wordt onderzocht of de christelijke presentatie van het heil de hedendaagse mens in een steeds uitzichtslozer wereld nog iets kan bieden. Daarmee overschreed Peperzak welbewust de grens naar de theologie, wat hem geen zorgen baarde, want de ware filosofie van de christen is uiteindelijk een volledige theologie. Het *dédain* waarmee theologen en filosofen elkaar plegen te behandelen achtte Peperzak volkomen misplaatst.

Vatten we samen. In vergelijking met de Nijmeegse theologie van de jaren zestig kon de wijsbegeerte niet bogen op spectaculaire omwentelingen, maar ook zonder opzienbarende gebeurtenissen vonden in de interfaculteit belangrijke ontwikkelingen plaats. De accenten van onderwijs en onderzoek kwamen te liggen op de filosofie van de negentiende eeuw en enige grote auteurs uit de twintigste. Daarmee ging gepaard – en dit was een beslissend moment – een grote uittocht uit de traditioneel katholiek gekleurde wijsbegeerte, die – hoewel voorbereid door de openingen van de jaren vijftig – een duidelijke breuk met het verleden betekende. Deze omzwaai werd veroorzaakt door de komst van enige nieuwe hoogleraren. Toch waren en bleven er bij de nieuwkomers enige niet overschreden grenzen: het respect voor de metafysisch en de natuurlijke Godsleer. Dit kwam het scherpst tot uitdrukking in de christelijke filosofie van Peperzak die overigens niet representatief was voor de hele faculteit. Deze werd ingericht als een Centrale Interfaculteit, welke figuur de samenwerking tussen de wijsgeren en het contact met de *sciences* moest bevorderen, de herintegratie van de vakwetenschappen moest ondersteunen en een tegenwicht moest scheppen tegen empiricistische en positivistische tendenties.

6. INITIATIEVEN, SUCCESSEN, MISLUKKINGEN

Theologen en filosofen waren in de jaren zestig niet de enigen die bijdroegen aan de katholieke of christelijke profilering van de Nijmeegse universiteit. Ook bij andere faculteiten en disciplines waren er verschillende initiatieven die daar gestalte aan probeerden te geven. We laten ze de revue passeren en vermelden daarbij niet alleen de successen maar ook de teleurstellingen en mislukkingen.

Sociale Wetenschappen

Het emeritaat van de historici Post (1964) en Rogier (1965) markeerde de geringere rol die de faculteit der Letteren enige jaren lang zou spelen bij de katholieke profilering van de universiteit. Dit werd echter gecompenseerd

door de activiteiten die de in 1964 opgerichte nieuwe faculteit der Sociale Wetenschappen intussen had ontwikkeld of binnenkort zou gaan ontwikkelen. Rutten, de nestor van dit gezelschap, was er van overtuigd dat deze faculteit een “bijzondere noot van de K.U.” was en een speciale roeping had om met empirische middelen het welzijn van individu en samenleving te bevorderen. Curatoren hadden dat blijkbaar nog niet begrepen, mopperde Rutten begin 1965 tijdens een faculteitsvergadering. In de begrotingen van 1965 en 1966 signaleerde hij een ontstellend gebrek aan middelen voor nieuw aan te stellen personeel. Het faculteitsbestuur moest daarom maar eens een hartig woordje met de curatoren spreken over de plaats van de sociale wetenschappen aan de KUN. Hun onderwijs en wetenschapsbeoefening konden niet gefinancierd worden volgens het model van de alfafaculteiten, want ze “sluiten in opzet en methoden aan bij de werkwijzen in de medische en in de natuurwetenschappelijke faculteit”, en bovendien “kan bezwaarlijk worden ontkend, dat in een bijzondere universiteit meer aandacht aan de sociale wetenschappen behoort te worden gegeven”.³⁷ Zo vertaalde Rutten de ‘bijzondere noot’ in een ‘bijzondere nood’! Dat riekte natuurlijk naar opportunisme, maar Rutten had recht van spreken. Hij was het die ervoor gezorgd had dat er een leeropdracht voor cultuur- en godsdienstpsychologie kwam. Hij was de man die erop toezag dat de studenten de benodigde kennis opstaken van de wijsgerige antropologie en de beroepsethiek. Hij was degene die als eerste pleitte voor de invoering van de pastoraalpsychologie en zelf het voorbeeld had gegeven door sinds 1936 een leeropdracht in de Theologische faculteit te vervullen. Engagement en opportunisme gingen bij Rutten een gelukkige verbinding aan.

Maar de meest profilerende figuur in de jaren zestig was natuurlijk de man die van 1956 tot 1970 de leeropdracht cultuur- en godsdienstpsychologie vulde: Han Fortmann. Hij was een van de leden van de faculteit die het meest publiceerden en zijn talrijke publicaties hadden betrekking op een brede reeks van thema’s: religieuze waarneming en projectie, godsdienstige rituelen en symbolen, taal en vertalingsproblemen van de kerken, het religieuze gesprek, geloof en geestelijke gezondheid, dogmatisme en vrijheid, pluralisme en tolerantie, ontmythologisering en secularisatie. De onderwerpen waren verbonden door één brede grondgedachte: godsdienst is een voorwaarde voor een gezond menselijk bestaan, maar de mensen zijn meesters in het opwerpen van barricaden tegen het ‘indringen’ van authentieke religie. Zaak is die barricaden te slechten en het gebrek aan godsdienstige waarneming, oppervlakkigheid, binnenwereldlijkheid, dogmatisme en autoritarisme te overwinnen. De titel van de brochure, *Opdat zij gezond zijn in het geloof* (1963), werd in die dagen een wijd verbreid devies. Het gebrek aan religieuze waarneming en ontvankelijkheid was zijns inziens echter geen individueel verschijnsel; het was onze burgerlijk-kapitalistische cultuur die ons met haar onaangevochten binnenwe-

³⁷ Verslag faculteitsvergadering, 22 januari 1965.

Kardinaal B.J. Alfrink feliciteert prof.dr. H.M.M. Fortmann (1912-1970), hoogleraar cultuur- en godsdienstpsychologie, bij zijn oratie (1957).

reldlijke waarden – bezit, geld, vermaak, status, prestige – met collectieve blindheid had geslagen en in de geestelijke leegte gevoerd, terwijl de kerken met hun onbegrijpelijke taal en hun verstarde structuren niet in staat waren de hindernissen op te ruimen en de bevrijdende boodschap over te dragen. Hoe de westerse mens zichzelf weer toegankelijk kon maken voor de religieuze waarneming en de godsdienstige beleving kan hij leren van oosterse religies met hun praktijken van yoga, stilte en meditatie.³⁸ Fortmann was geen empirisch onderzoeker, hij bedreef zoals dat heette een ‘zachte psychologie’. Hij verscheen als een helder denkende en fijnzinnig analyserende essayist die – opererend vanuit de universiteit en de Katholieke Centrale Vereniging voor

³⁸ Vgl. W.J. Berger, ‘In memoriam Han Fortmann’, in: *Jaarverslag*, 1969-1970, deel 1, p. 21-26.

Geestelijke Volksgezondheid – pogingen in het werk stelde mensen wat meer psychohygiëne bij te brengen en katholieken in de stormen van de jaren zestig te begeleiden. Zijn publicaties waren dan ook niet zozeer aan te treffen in psychologische vaktijdschriften als wel in populariserende periodieken als *Dux*, het katholieke maandblad voor jeugdleiders, en in landelijke katholieke dagbladen als *De Tijd* en *de Volkskrant*. Fortmann was het type van de intellectueel die zijn algemene eruditie en zijn vakkennis gebruikte om zijn publiek, de wat hoger opgeleide middenklasse, te verlichten en door de klippen van twijfel, irritatie en afweer te loodsen.³⁹

Om zich heen vormde Fortmann een groep medewerkers, met wie hij een hoofdrichting cultuur- en godsdienstpsychologie in de doctoraalstudie verzorgde. De groep omvatte in 1965 vier, in 1970 ruim zes formatieplaatsen en was in vergelijking met andere afstudeerrichtingen goed bedacht. Tot de medewerkers behoorden W. Berger, die in 1968 het nieuwe lectoraat pastoraalpsychologie op zich nam, en J. Weima, een ‘harde’ psycholoog, die door Fortmann was aangetrokken om de door hem vermoede relaties tussen een bepaald soort religiositeit enerzijds en autoritarisme, conservatisme en concentratie op de eigen groep anderzijds zo exact mogelijk uit te pluizen.⁴⁰

Ook de burens in de faculteit, de sociologen, lieten zich inzake de katholieke profilering niet onbetuigd. Nadat in 1961 door het vertrek van professor Zeezers de leerstoel ‘sociografie, in het bijzonder kerkelijke sociografie’ was vrijgekomen, werd deze in 1963 omgezet in de bredere leeropdracht godsdienstsociologie, vanaf 1971 cultuur- en godsdienstsociologie. Met drie formatieplaatsen was de groep behoorlijk bedeed, en zij verzorgde een eigen doctorale afstudeerrichting.

Zwaarder wogen in die dagen de activiteiten op onderzoeksterrein. In de tweede helft van de jaren zestig had een ware explosie van het onderzoek plaats, die veroorzaakt werd door de oprichting van een speciaal onderzoeksinstituut, het Instituut voor Toegepaste Sociologie (ITS), in 1965, de samenwerking daarvan met de godsdienstsociologen van het Sociologisch Instituut en in het bijzonder door onderzoeksopdrachten van de Nederlandse kerkprovincie. De Nederlandse bisschoppen maakten zich namelijk grote zorgen over de geringe recrutering van jonge mensen voor het priesterschap, de onvrede van vele priesters met hun levensstaat, de onmacht van hun prediking en de drang naar liberalisering van de huwelijksmoraal. De uitkomsten van deze grootschalige enquêtes spraken een duidelijke taal. De mate waarin de onderzochten de keuze van hun kinderen voor het geestelijk ambt zouden begroeten, de mate waarin priesters het celibaat accepteerden en de mate waarin

39 Vgl. J. Janssen, ‘Onder emancipatoren. Han Fortmanns godsdienstpsychologie in een culturele context’, in: H.M.M. Fortmann, *Symbool en werkelijkheid. Essays over religie en cultuur 1962-1970* (Baarn 1990), p. 9-31; Westhoff, *Geestelijke bevrijders*.

40 J. Weima, *Psychologie van het antipapisme*, Hilversum-Antwerpen 1963.

kerkbezoekers echt aandacht aan de predikatie schonken en haar positief waardeerden, varieerde met de grotere of geringere intensiteit van de kerkelijke binding. Maar dat was niet het enige. Zwaar woog daarbij het imago van kerk en ambt. Het geestelijk ambt verscheen als een noodzakelijk, positief te waarderen maar uiterst moeilijk beroep, dat niet veel opleverde in termen van financiën en status, en dus geen aantrekkelijk alternatief was. Het verzet tegen het verplichte celibaat bleek in wezen een protest te zijn tegen het beeld van een autoritaire, immobiele en introverte, op zichzelf geconcentreerde kerkorganisatie. De aandacht voor en de waardering van de prediking was niet te verklaren door de inhoudelijke en formele eigenschappen van de toespraken maar door het beeld dat de toehoorders van de predikant als mens en pastor hadden.⁴¹

Bij het onderzoek naar collectieve overtuigingen en houdingen voegde zich het onderzoek naar structurele veranderingen van het katholieke volksdeel in termen van verzuiling en ontzuiling. Met behulp van de historisch-sociologische methode analyseerde Thurlings de historische minderheidspositie van de Nederlandse katholieken, hun emancipatiestreven, de processen van blokvorming, het wankelen van de zuil als reactie op het gevoel dat het emancipatiedoel was bereikt, en de pogingen der katholieken zich op pluralistische wijze in de Nederlandse samenleving te integreren zonder zich volledig te assimileren en de eigen identiteit te verliezen.⁴² De directeur van het IRS, Van Kemenade, beperkte zich tot een bepaalde sector van die wankelende zuil en verrichtte uitgebreid onderzoek naar de katholieken en hun onderwijs.⁴³

Aan dezelfde faculteit doceerde Schlichting politieke wetenschap en publicistiek. Hij werd beschreven als een charmante heer met een 'seigneurale levensstijl', een intellectueel met grote eruditie en vele contacten in binnen- en buitenland, een 'wereldburger' die zich weliswaar niet onderscheidde door opzienbarende publicaties maar zich terdege bewust was van de mondiale problemen die voor de deur stonden.⁴⁴ Schlichting had weet van het vraagstuk

41 J.G.M. Sterk, *De leek over het ambt*, Nijmegen 1967; *Ambtscelibaat in een veranderende kerk*, Amersfoort–Nijmegen 1969; J.G.M. Sterk, *Preek en toehoorders. Sociologische exploratie onder katholieke kerkgangers in de Bondsrepubliek Duitsland* (Dissertatie KUN), Nijmegen 1975.

42 J.M.G. Thurlings, *De wankelende zuil. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme*, Nijmegen 1971.

43 J.A. van Kemenade, *De katholieken en hun onderwijs. Een sociologisch onderzoek naar de betekenis van katholiek onderwijs onder ouders en docenten* (Dissertatie KUN), Nijmegen 1968.

44 F. Duynstee, 'In memoriam prof.dr. L.G.A. Schlichting', in: *Jaarverslag, 1967–1968*, p. 42, p. 51–59. Kenmerkend voor de open houding van Schlichting was zijn overtuiging dat er maar een beperkte correlatie bestond tussen godsdienst en politiek, en dat dus een systeem zonder of religie gebaseerde partijen het beste was. Zijn voorkeur ging uit naar een tweepartijensstelsel naar angelsaksisch model. Dat belette hem overigens niet in de gegeven omstandigheden samen te werken met christelijke of katholieke organisaties, met name het Centrum voor Staatkundige Vorming van de KVP en Pax Christi.

van de Derde Wereld en had vanaf de jaren vijftig geijverd voor een leerstoel ontwikkelingsstudies, en hij was het ook die daarvoor Allard naar Nijmegen haalde. Bovendien maakte hij zich sterk voor de eenwording van het christelijke avondland, waarvoor hij een leerstoel Europese integratie in het ontwikkelingsplan reserveerde. Verder achtte hij een dialoog geboden met marxistische stromingen, maar een plan voor de oprichting van een interfacultair of universitair instituut voor Sovjetkunde, dat in 1960 werd gelanceerd door Zacharias Anthonisse OFM Cap., hoogleraar voor de studie van het christelijk oosten, torpedeerde hij omdat het hem te eng-confessioneel, te apologetisch en te propagandistisch was. Met deze argumenten wist hij de Senaat tot een afwijzing te bewegen. Een dialoog tussen het christelijke westen en het atheïstische marxisme zou volgens Schlichting in alle nuchterheid op basis van feiten moeten plaatsvinden.⁴⁵ Daarvoor wenste hij een leerstoel voor de studie van het marxisme. Tenslotte stelde hij pogingen in het werk om nog een ander wereldprobleem onder universitaire aandacht te brengen: de problematiek van de vrede. Daarvoor zou een Studiecentrum voor Vredesvraagstukken moeten worden opgericht.

Schlichting stond tamelijk alleen. Weliswaar werd na veel vijven en zessen een studierichting niet-westerse sociologie gecreëerd die zich onder leiding van Allard met de ontwikkelingsproblematiek zou bezighouden, maar bij de aanvragen van leerstoelen voor de Europese integratie en de studie van het marxisme leed de hoogleraar schipbreuk, want er was geen geld voor beschikbaar, en “van een kale kip kun je geen veren plukken”, aldus de voorzitter van de subfaculteit. En zo werd Schlichtings energieke inzet alleen gehonoreerd met de oprichting van een Studiecentrum voor Vredesvraagstukken (svv) waarvoor de faculteit en een extern fonds ieder een tijdelijke plaats ter beschikking stelden. In 1967 werd het studiecentrum officieel geopend met een internationaal congres over ‘Peace and Justice’, waarop enige wereldwijd bekende figuren aan het woord kwamen, onder wie de Noorse vredesonderzoeker en econoom Johan Galtung.

Tegenover deze grotere of kleinere successen van de Sociale Wetenschappen inzake de katholieke profilering in de jaren zestig stonden ook mislukkingen. Dat gold met name voor de pedagogiek. Hoewel de factor levensbeschouwing bij opvoeding en onderwijs als hoogst belangrijk werd beschouwd en in het ontwikkelingsplan 1966-1969 een leeropdracht ‘kerkelijke opvoeding en catechese’ werd gevraagd, werd dit verlangen van Gielen niet ingewilligd. In een teleurstelling eindigden ook de verwickelingen rond een nieuwe studierichting lichamelijke opvoeding. De ministeriële commissie-Jongbloed publiceerde in mei 1962 een rapport over de *Universitaire Studie Lichamelijke Vor-*

⁴⁵ In West-Duitsland was het gesprek tussen christenen en marxisten reeds geëntameerd, zie E. Kellner (red.), *Christentum und Marxismus heute*, Wenen 1966 (Ned. vert. *Christendom en marxisme*, Utrecht z.j.).

Opening van de nieuwe behuizing van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken aan de Wilhelminasingel (1980). Achter de auto staat drs. L. Wecke, hoofd van het instituut.

ming. Een Nijmeegse senaatscommissie deed daarop de aanbeveling de faculteiten Geneeskunde en Sociale Wetenschappen in een *joint venture* een medisch-biologische en een pedagogisch-psychologische variant van zo'n opleiding te laten verzorgen. In beide specialisaties zouden de vakken theologie en filosofie van de lichamelijke moeten worden opgenomen. Binnen Opvoedkunde was alvast maar een provisorisch begin gemaakt en werd H. Broeren nog hetzelfde jaar aangesteld op een lectoraat dat niet door het ministerie maar door de KUN zelf werd bekostigd. De lector overleed een jaar later, en daarmee raakte de zaak in het slop: er waren geen acceptabele kandidaten voor de opvolging te vinden. Niettemin spoorde Buytendijk zijn collega Strasser aan zich niet gewonnen te geven. Het ging immers niet om een opleiding van sportfysiologen, maar om de vorming van allround pedagogen. "De hoofdzaak is iemand te vormen, die de menselijke ontwikkeling als dialectische eenheid van het persoonlijke en lichamelijke begrijpt en dus inzicht heeft in de fasen van deze ontwikkeling en in de betekenis (en waarde!) van lichamelijke oefeningen individueel, in spel en sport, in training en wedstrijd". Een leraar lichamelijke opvoeding bedoelt eigenlijk de "belangrijkste vakkundige opvoeder" te zijn, degene die de leerlingen jarenlang volgt in hun lichamelijke uitingen en sociaal gedrag. Hem komt dan ook een "zeer belang-

rijke stem” toe bij een beoordeling van de leerlingen en de advisering van de ouders, aldus Buytendijk.⁴⁶ Het feest ging echter niet door, want de curatoren wensten geen middelen ter beschikking te stellen zonder garanties van de minister. Deze trof uiteindelijk tot grote teleurstelling der Nijmeegse pedagogen een beslissing ten faveure van een andere bijzondere instelling, de Vrije Universiteit.

Het thema levensbeschouwing en religie bleef bij de opvoedkundigen aanwezig. Daarvoor stond de persoon van de hoogleraren Gielen en Strasser garant.⁴⁷ De subfaculteit werd echter door andere problemen gekweld: de inhoud van het vak als zodanig, de organisatie van het onderzoek en – tegen het eind van het decennium – de democratiseringsperikelen. Hoe groot en verlamdend de zorgen werkten blijkt zijdelings uit een reactie van de subfaculteit op een brief van de Nederlandse Katholieke Schoolraad, het Katholiek Pedagogisch Centrum en het Centraal Bureau voor Katholiek Onderwijs aan de Nijmeegse curatoren op 18 november 1969. Deze instellingen pleitten ervoor de contacten tussen hen en de KUN te intensiveren in verband met de internationale ontwikkelingen op het gebied van het onderwijs, de invloed van de katholieken op het onderwijsbestel en de identiteit van de katholieke school. In feite echter was er een groot gebrek aan informatie en samenwerking: er heerste discrepantie tussen de vragen van de praktijk en de ‘antwoorden’ van de universiteit, het wetenschappelijk corps was in landelijke organisaties nauwelijks vertegenwoordigd, en de verschillende onderwijswetenschappen tenslotte – onderwijspedagogiek, onderwijspsychologie, onderwijssociologie, schoolgeneeskunde, schoolkatechese, onderwijsrecht – leidden een geïsoleerd bestaan, aldus de drie organisaties. De curatoren stuurden het belangwekkende schrijven door naar de opvoedkundigen, maar de subfaculteit wist er niets mee te beginnen: de brief werd in het archief afgelegd!

Niet-westerse studies

Een andere minder geslaagde poging om het bijzonder karakter van de Nijmeegse instelling te profileren lag op het terrein van de niet-westerse en ontwikkelingsstudies. Dit werd een treurspel in twee akten dat door Letteren en Sociale Wetenschappen werd opgevoerd.

Terlingen, die de leeropdracht Spaans en Italiaans vervulde en bijzondere belangstelling had voor de taal, letterkunde en cultuurgeschiedenis van Latijns Amerika, vertegenwoordigde de Nijmeegse universiteit op een congres van het internationaal convent van rectores magnifici der katholieke universiteiten dat in 1960 te Rio de Janeiro werd gehouden. Boordevol met ideeën

⁴⁶ Vergadering van de Vaste Commissie voor Psychologie en Opvoedkunde, 19 maart 1964.

⁴⁷ Vgl. A. Monshouwer, *Ratio militans. Perspectieven op Stephan Strasser* (Dissertatie KUN), Bemmelen 1997.

Prof.dr. J.H. Terlingen (1902-1965), hoogleraar Italiaanse en Spaanse letterkunde.

en plannen kwam hij terug. Ze werden opnieuw gevoed op een reis door een aantal landen in Zuid-Amerika die hij als lid van een driekoppige deskundigencommissie van de Unesco in het najaar van 1962 maakte. Het drietal was uitgezonden om de situatie van het hoger onderwijs en onderzoek te bestuderen en suggesties te doen ter verbetering daarvan. “Terlingen was een mens die hield van wijde horizons; hij schrok niet terug voor de verten; werk van de pionier trok hem aan”, zo beschreef H.H. Janssen de hoogleraar in een rouwzitting van de Senaat op 9 oktober 1965. Eigenlijk “interesseerden linguïstische, literaire, stilistische theorieën hem maar matig (...) het ging hem om de mens: hij zocht mensen, in zijn omgeving (...), in de wereld (...) en zo ook in de wetenschap”.⁴⁸ Omdat Terlingen bovendien een “symbool van energie en vitaliteit” en een goed organisator was, is het niet verwonderlijk dat hij hoog greep. Er moest in Nijmegen een Latijns Amerika-instituut komen, waaraan alle faculteiten moesten meewerken, om een systematische bestudering van de

⁴⁸ H.H. Janssen, ‘In memoriam prof.dr. J.H. Terlingen’, in: *Jaarboek*, 1965-1966, p. 63-70. Volgens hem kwam Terlingens engagement het duidelijkst tot uitdrukking in zijn diesrede van 17 oktober 1961: ‘Het mensbeeld in de Spaans-Amerikaanse literatuur’, in: *Jaarboek*, 1961-1962, p. 17-37.

bijzondere problematiek van Midden- en Zuid-Amerika mogelijk te maken. Tussen de bedrijven door had Terlingen nog een studierichting Portugees opgericht en een medewerker aangetrokken die jarenlang in Brazilië had gewerkt, J.J. van den Besselaar. In 1964 bepleitte Terlingen bij de curatoren zo'n instituut als volgt: in Latijns Amerika woont éénderde van de katholieke bevolking in de wereld, de ontwikkelingsproblematiek heeft er vele aspecten – culturele, sociale, politieke, medische enzovoort – en het is dus noodzakelijk dat vele disciplines zich er mee bezighouden; door zijn historisch bepaalde, sterke culturele banden met Europa ligt Latijns Amerika dicht bij huis. Daarom moet de Nijmeegse Katholieke Universiteit een instituut scheppen voor onderwijs en onderzoek, informatie en documentatie, congressen, lezingenseries en andere media ter beïnvloeding van de publieke opinie. Men zou kunnen beginnen met het bestaande instituut Spaans binnen de faculteit der Letteren om vandaar uit aan de interfacultaire of universitaire uitbouw te werken. Samenwerking was mogelijk met Tilburg, de Nederlandse kerkprovincie en de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, die zojuist een instituut voor documentatie voor Latijns Amerika had opgericht. Met Latijns Amerika bestond reeds een zekere samenwerking sinds het begin van de jaren zestig: in Lima werd een sociaal-wetenschappelijke faculteit opgebouwd.⁴⁹

Terlingens initiatief viel bij sommige faculteiten, met name bij Sociale Wetenschappen, en in het bijzonder bij Sociaal-culturele Wetenschappen, niet in goede aarde. Hij zou de zaak veel te breed opzetten en zich ver buiten de grenzen van zijn linguïstische leeropdracht begeven, terwijl ontwikkelingsstudies toch een uitgesproken sociaal-wetenschappelijke aangelegenheid was. In feite was de subfaculteit op dit veld reeds actief: zij streefde naar de oprichting van een nieuwe studierichting niet-westerse sociologie – lees ontwikkelingsstudies; daar was inmiddels al een hoogleraar voor, en binnenkort zouden twee lectoren worden aangesteld; er vond al overleg met Tilburg plaats en er waren drie medewerkers – op kosten van het ministerie en onder zijn verantwoordelijkheid – in Lima actief. Wat had de faculteit der Letteren hier nog aan toe te voegen?

Terlingen was over dit hooghartige antwoord van Sociale Wetenschappen zeer verbolgen en antwoordde op 28 januari 1965 met een brief die er niet om loog. Het onderscheid tussen linguïstische en sociaal-wetenschappelijke aspecten was niet adequaat, en er zijn nog veel meer momenten: theologische, missiologische, medische, enzovoort. Het Latijns Amerika-instituut was geen doublure van een instituut voor niet-westerse sociologie, alias een instituut voor de nieuwe naties, want Latijns Amerika is een verzameling van oude naties met een Europees gekleurd verleden, dus een heel speciaal geval. Voorts bleef samenwerking altijd mogelijk.⁵⁰ Tenslotte voerde de hoogleraar nog een gezagsargument aan: Rome en allerlei bisschoppelijke commissies in de Ver-

⁴⁹ Brief van 4 september 1964.

Prof.dr. E.M.A.A.J. Allard (1904-1991), hoogleraar niet-westerse sociologie.

enigde Staten, Canada, Frankrijk, Italië, de Duitse Bondsrepubliek en België hadden Latijns Amerika als aandachtspunt bij de katholieke universiteiten aanbevolen, maar de Nijmeegse faculteit der Sociale Wetenschappen wist het blijkbaar beter!

In juli 1965 werd Terlingen tot voorzitter benoemd van de Bisschoppelijke Commissie voor Latijns Amerika, en hij zou in deze hoedanigheid ongetwijfeld op de zaak zijn teruggekomen, als hij niet in oktober van dat jaar door de dood was verrast.

Dat Sociaal-culturele Wetenschappen het met de ontwikkelingsstudies ernstig meende, hoeft evenwel niet te worden betwijfeld. Al in 1958 had de toenmalige Vaste Commissie voor Sociale en Politiek-Sociale Wetenschappen haar instemming betuigd met een schrijven van de faculteit der Letteren – toentertijd zaakwaarneemster van de nog niet bestaande faculteit der Sociale Wetenschappen – waarin een warm pleidooi werd gehouden voor de oprichting van een instituut voor culturele antropologie, met het argument dat de

50 Hier vergat Terlingen op het aanknopingspunt bij de Sociaal-culturele Wetenschappen te wijzen, waar sinds 1963 bij culturele antropologie een leeropdracht voor de volken en culturen van Amerika functioneerde!

hulp aan de onderontwikkelde landen nationaal en internationaal in de belangstelling stond en dat katholieken, overeenkomstig het woord van de paus, niet achter mochten blijven in de wetenschappelijke bestudering van het veld.⁵¹ In april 1961 behandelde de Vaste Commissie de aangelegenheid opnieuw aan de hand van een *Prae-advies omtrent de mogelijkheid en de desiderata t.a.v. de voorbereiding van een studierichting in de niet-westerse sociologie aan de R.K. Universiteit te Nijmegen*. De nota stamde van de hoogleraren Allard en J.A.F. Wils (algemene taalwetenschap). Opnieuw dook het religieuze motief op. Aan de internationale acties ten behoeve van de ontwikkelingsstudies en de ontwikkelingshulp, aldus de twee hoogleraren, moesten de christenen deelnemen; de christelijke visie mocht bij de omwentelingen niet worden verwaarloosd. Maar helaas lieten zij het nogal eens afweten. Ook de Nijmeegse universiteit was in gebreke gebleven en vertoonde in vergelijking met de rijksuniversiteiten een beschamende en ontoelaatbare achterstand.

Hoe de Vaste Commissie de achterstand trachtte weg te werken door een nieuw studieprogramma, nieuwe lectoraten en een nieuw instituut hebben wij in paragraaf 4 van het vorige hoofdstuk beschreven. Toen echter de curatoren in juni 1964 alle plannen definitief hadden goedgekeurd barstte de bom. Er ontbrandde een strijd tussen tegengestelde religieuze visies en motivaties.

R. Mohr, hoogleraar culturele antropologie, had de ontwikkelingen met lede ogen aangezien. Hij bedreef zijn vak in de zin van de oude volkenkunde, die in Nijmegen aanvankelijk nauw gelieerd was geweest met het Missiologisch Instituut dat in die jaren tot geen enkele faculteit behoorde. De studie stond in dienst van de katholieke missie. Daar was Mohr weliswaar niet op tegen, maar de al te enge binding aan het Missiologisch Instituut behaagde hem niet. Hij distantieerde zich daarvan, verzocht om opname bij Sociaal-culturele Wetenschappen en deed zijn intrede in de Vaste Commissie. Ook de leeropdracht liet hij nieuw formuleren: zij heette vanaf 1958 'culturele antropologie' en vanaf 1964 'culturele antropologie en de godsdienst der primitieven'. De toevoeging was veelbetekenend. Overeenkomstig zijn opleiding aan de Weense cultuurhistorische school van Wilhelm Schmidt s.v.d. beoefende Mohr de antropologie met het gezicht naar het verleden.⁵² Hij bedreef historiserend onderzoek, vooral in Afrika, en was op zoek naar de mens in zijn oorspronkelijke, welhaast onschuldige natuurlijke staat, waarin de zuivere godsdienst werd beleden en de zuivere moraal bloeide. Op Mohrs verlanglijstje stonden dan ook leeropdrachten voor het prekoloniale Amerika, Australië en Nieuw-Guinea, en in het bijzonder één voor *urgeschichtliche Ethnologie*. Uit

⁵¹ Brieven van de faculteit der Letteren, 23 december 1957 en de Vaste Commissie, 22 maart 1958.

⁵² Vgl. H.G.C. Schoenaker, 'Nachruf Richard Mohr 1900-1978', in: *Anthropos. Internationale Zeitschrift für Völker- und Sprachenkunde*, 74(1979), p. 1-2. Zie ook *Jaarverslag*, 1978, algemeen deel, p. 23-24.

het te verzamelen materiaal moesten lessen worden getrokken voor en correcties worden aangebracht in de werkmethode der katholieke missionarissen, met wie Mohr regelmatig overhoop lag en die hij van neokolonialisme betichtte. In dit perspectief vormden de activiteiten van de Vaste Commissie en de vertegenwoordigers van de ontwikkelingsstudies een regelrechte bedreiging voor zijn werk: zijn 'antropologie van het verleden' zou wel eens weggespoeld kunnen worden door de 'antropologie van de toekomst'. Erger kon de Katholieke Universiteit het niet maken, immers – aldus de cultuurpessimist Mohr – de westerse wereld is beroofd van haar geestelijk middelpunt. Zij heeft haar cultuur verloren en bezit alleen nog maar een gedesacraliseerde civilisatie. Deze profane civilisatie van de 'blanken van het noorden' voert via de mode van het zogenaamde ontwikkelingswerk een vernietigingsslag tegen de resten van de oude sacrale *Weltanschauung* en *Lebensform* van de 'kleurlingen van het zuiden'. De invoering van de ontwikkelingsstudies in Nijmegen zou de officiële participatie van de KUN aan de westerse barbarij betekenen. Mohr wilde niet medeplichtig worden door coöperatie met de nekoloniale ontwikkelingsapostelen. Daarom trachtte hij de vloedgolf te ontgaan door emigratie uit Sociale Wetenschappen, door een vlucht naar een eilandbestaan in een interfaculteit voor antropologie, of een innerlijke 'insulering' in een gesloten sectie voor antropologie van de faculteit der Letteren. En zo kwam dan de priesterhoogleraar Mohr op grond van religieus-culturele motieven regelrecht te staan tegenover een eveneens religieus-cultureel gedreven Vrouwe van Bethanië Allard en de geëngageerde lekenkatholiek Wils.

Maar de ondertussen tot subfaculteit gepromoveerde Vaste Commissie hield aan haar plan vast, en omdat bemiddelingspogingen niets uithaalden, greep zij naar het wapen van de macht. Zij sneed Mohr de pas af, stelde hem via een commissie praktisch onder curatele en was erop uit de antropologie en niet-westerse sociologie, alias ontwikkelingsstudies, op de een of andere manier te verenigen. Zoals we al eerder hebben gezien ging het proces de drie lectoren – Van den Steenhoven, Trouwborst en Triebels – evenwel niet snel genoeg. Ze maten zich de rol van 'jonge Turken' aan en legden begin 1966 een nota op tafel met het voorstel beide studierichtingen en instituten te integreren. Tegen deze 'inlijving' weerde Mohr zich door in Wenen versterking te halen en achter iedereen om een gepromoveerde senior-medewerker naar zijn beeld en gelijkenis te laten aanstellen. Nu was iedereen boos. Mohr en Allard voelden zich tegen het hoofd gestoten door de 'coup der drie lectoren' en deze waren verontwaardigd door de manoeuvre van Mohr en de tegenstand van Allard. De kloven waren onoverbrugbaar. In de komende jaren zouden de staf en de studenten zich met de zaak gaan bemoeien, maar hun activiteiten hadden weinig of niets meer met religieuze motieven of katholieke profilering te maken.

Het Katholiek Documentatie Centrum

216

Stoot men op de ene plaats op een *echec*, op de andere ontdekt men het begin van een *success story*. In de jaren zestig, en vooral in de tweede helft daarvan, werden de Nederlandse katholieken zich ervan bewust dat de tijd van het emancipatiekatholicisme en de zuilenpolitiek definitief voorbij was en dat er een nieuw tijdperk was aangebroken, met nieuwe vormen van geloofsbeleving, kerkorganisatie, geestelijke gemeenschap en maatschappelijk engagement. Dit had tot gevolg dat vele organisaties en personen grote schoonmaak hielden in hun bibliotheken en archieven. Waarom zou men die ‘oude rommel’, die toch geen functie meer had, nog bewaren? Was het niet beter tijd, geld en energie voor actuelere doeleinden uit te geven? En zo begon men op seminaries, in kloosters, op pastorieën en bij katholieke organisaties de bezem te hanteren en de handelaars in oud papier op te bellen. Historici daarentegen vonden het hoog tijd de noodklok te luiden en pogingen in het werk te stellen om te redden wat er nog te redden was. Want wie de bronnen van zijn eigen geschiedenis vernietigt kan later nooit meer adequaat beschrijven hoe warm het was en hoe ver, hoe het begonnen was, langs welke weg het succes verliep en welke krachten de veranderingen positief of negatief beïnvloed hadden. Zonder een gedegen historische kennis zou niet gezegd kunnen worden wie de Nederlandse katholieken waren, welke plaats zij innamen in de Nederlandse samenleving en de wereldkerk, kortom wat hun identiteit was en wat ervan verloren gegaan, overgebleven en veranderd was. En omdat niet-katholieken samen hadden geleefd en hadden moeten leven met de katholieken, die altijd wel zo’n derde van de totale Nederlandse bevolking vormden en na de Tweede Wereldoorlog op een gegeven moment de 40 procent bereikten, mocht ervan worden uitgegaan dat ook zij daarover precies geïnformeerd wensten te worden.⁵³

De man die zich mateloos aan de collectieve vernietigingsmanie ergerde, maar als historicus daaruit consequenties trok, was Manning, hoogleraar voor de wereldgeschiedenis van de twintigste eeuw.⁵⁴ Het verlangen de geschiedenis der Nederlandse katholieken en daarmee hun identiteit aan de handen der “onbenullige barbaren” te ontfutselen dreef hem ertoe zich er met alle kracht voor in te zetten dat zoveel mogelijk documenten van het katholiek leven in de negentiende en twintigste eeuw verzameld zouden worden, het liefst op één plaats vanwege de overzichtelijkheid en bereikbaarheid. Dit was het idee van het Katholiek Documentatie Centrum (KDC).

Zaak was nu anderen voor dit idee te winnen en steun te verwerven. Man-

⁵³ Herinnerd zij aan Melanchtons fraaie uitspraak over de betekenis van de geschiedenis en de geschiedschrijving, hoofdstuk 1, noot 37.

⁵⁴ Vgl. J. Roes, “‘Eigen kultuur’-behoud. De Nijmeegse zorg voor het katholiek erfgoed”, in: L. Stapper e.a., *Capita selecta uit de geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen* (Nijmegen 1995), p. 115-127.

Het Katholiek Documentatie Centrum werd gehuisvest in de nieuwe Universiteitsbibliotheek aan de Erasmuslaan.

nings stem werd uiteraard gehoord in de faculteit der Letteren. Het lag bovendien voor de hand zijn collega in de kerkgeschiedenis aan de Theologische faculteit, J.C.P.A. van Laarhoven, bij de zaak te betrekken. Een andere bondgenoot werd de godsdienstsocioloog Schreuder, die in de faculteit der Sociale Wetenschappen zou kunnen werven. Verder had Manning vanaf het begin intensief contact met de bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek, G.G.A.M. Pijnenborg. Daar kwamen nog bij de docent 'geschiedenis van het Nederlands katholicisme' M.G. Spiertz, en de zuilenkenner Thurlings. Manning, Van Laarhoven en Schreuder tekenden in 1968 voor een memorandum, dat ongebruikelijk vlot door de faculteiten, de Senaat en de vergadering der curatoren heen ging, terwijl ook vele katholieke instellingen en organisaties bijval betuigden. Doorslaggevend was blijkbaar het ondanks alle meningsverschillen nog steeds aanwezige katholieke solidariteitsgevoel. Familiealbums werpt men niet zo maar op de mestvaalt, familiebanden worden niet zo maar doorgesneden.

Het nieuwe instituut zou zelfstandig moeten zijn en een universitaire status moeten hebben. In de afrondende besluitvorming in het najaar van 1968 werden het centrum vier taken opgedragen: een zo volledig mogelijke documentatie bijeenbrengen over de verschillende aspecten van het katholiek leven in Nederland in de negentiende en twintigste eeuw, de verzamelde documentatie ordenen en beschrijven, hulp verlenen bij de wetenschappelijke bestudering ervan, en aan de hand van de documentatie verslag doen van de ontwikkelingen in het Nederlands katholicisme. Met de aanstelling van de eerste en tot op

heden enige directeur, de historicus J.H. Roes, kon het KDC op 1 mei 1969 van start gaan. Het KDC stelde zich in deze periode aan de openbaarheid voor en men sloeg meteen aan het werk; openingsplechtigheden zouden later wel komen. De officiële opening had anderhalf jaar nadien, op 28 november 1971, plaats.

Duizenden adressen werden aangeschreven via een circulaire waarin werd uitgelegd wat de bedoeling van het KDC was en in welk materiaal het was geïnteresseerd. De actie had een enorm succes, niet alleen vanwege de belangstelling van de aangeschrevenen maar ook omdat men op deze wijze gemakkelijk van het ‘oud papier’ zou afkomen, terwijl het in geval van nood toch nog ter inzage zou zijn. Zo werd een uitzonderlijk groot aantal documenten van allerlei aard “met vrachtwagens tegelijk in veiligheid gebracht”. Het KDC met zijn unieke profileringsfunctie beleefde een waarlijk vliegende start. De volgende decennia zouden bewijzen dat de race tegen de klok door geen hindernissen meer tegen te houden was.

De juristen en de bèta's

Aan de KUN waren ook faculteiten waar men in de grondfuncties van onderwijs en onderzoek niet onmiddellijk elementen aantrof die tot de katholieke profilering van de Nijmeegse instelling bijdroegen. Niet overal ontdekte men leerstoelen met medewerkers, afdelingen, afstudeerrichtingen, onderzoek of instituten die opvielen door hun relatie met levensbeschouwing, christendom of katholicisme.

Dat gold in de jaren zestig en daarna met name voor de – overigens ‘zeer katholieke’ – faculteit der Rechtsgeleerdheid. Weliswaar was het mogelijk aldaar kennis te nemen van het canonieke recht der katholieke kerk en een rechtsfilosofie op neoscholastieke basis, maar daar bleef het dan ook bij, al is het waarschijnlijk dat men de nodige ‘katholieke geluiden’ ontdekt in interpretaties van en eventuele kritiek op allerlei wettelijke regelingen, bijvoorbeeld in het huwelijks- en familierecht, maar dit zou men in een interuniversitair vergelijkend onderzoek moeten uitpluizen.

Dit geldt ook voor de faculteit der Geneeskunde, waar men natuurlijk met vragen van medische en bio-ethiek te maken kreeg, waarvoor dan de hulp van ethici of moraaltheologen werd ingeroepen. Bij Geneeskunde gebeurde echter nog meer, met name in het kader van de maatschappelijke dienstverlening. In deze context stoten we vooral op de naam van H.J. Lammers, hoogleraar voor anatomie en embryologie en jarenlang decaan van de faculteit. Behalve dat was hij nog vice-voorzitter van de Katholieke Artsenvereniging, voorzitter van de Academische Leken Missie Actie, voorzitter van Medicus Mundi – een onderdeel van Medicus Mundi Internationaal – en voorzitter van de Nijmeegse Universitaire Stichting Buitenlandse Studiebetrekkingen. Medicus Mundi was gericht op de medische en paramedische zorg in ontwikkelingslanden. Het wilde niet op confessionele maar wèl op christelijke grondslag en

Prof.dr. H.J. Lammers (1921-1994) hoogleraar anatomie en embryologie, en voorzitter van Medicus Mundi (links), in gesprek met dr. Sebina uit Botswana en prof.dr. A. Camps (1925), hoogleraar missiologie.

als van kerk en staat onafhankelijke organisatie kennis overdragen en bemiddelen bij uitzending van personeel ten bate van de plaatselijke bevolking in het totale economische, sociale, politieke en culturele kader van de desbetreffende gebieden. Het christelijke medische en paramedische vakmanschap moest functioneren ten bate van de sociale en mondiale rechtvaardigheid. Reeds in 1961 organiseerden specialisten van het Radboudziekenhuis, J. van Tongeren en H. van Kessel, tezamen met L. Veeger in de Medische faculteit een cursus 'inleiding in de maatschappelijke problemen van gebieden in versnelde ontwikkeling' en zij verwachtten dat de KUN duurzaam zou gaan zorgen voor aanvullend onderwijs in niet-medische vakken voor aanstaande tropenartsen. In 1964 werd Lammers voorzitter van Medicus Mundi Nederland en in de hoop dat juist Nijmegen betrekkelijk veel tropenartsen zou opleveren bezorgde men in 1966 ook het bureau hiervan onderdak in de faculteit. De hoogleraar leidde tevens de bovengenoemde NUSB, die tot doel had in Tanzania co-assistentenschappen voor Nijmeegse studenten te realiseren als voorbereiding op een mogelijke uitzending door Medicus Mundi. Lammers vervulde het voorzitterschap veertien jaar lang, tot oktober 1978. Het bureau bleef in Nijmegen tot 1984 om dan naar Rotterdam te verhuizen.⁵⁵

⁵⁵ Vgl. J. Willemsen, *Van tentoonstelling tot wereldorganisatie. De geschiedenis van de stichtingen Memisa en Medicus Mundi Nederland, 1925-1995* (Nijmegen 1996), p. 205 e.v., p. 213 e.v.

Geheel anders lagen de verhoudingen in de andere bètafaculteit, w&n. De buitenstaander zou kunnen vermoeden dat hier een zekere metafysische belangstelling zou bestaan, niet in die zin dat de wetenschapsbeoefening op christelijke of katholieke leest geschoeid zou zijn, maar in die zin dat zij vragen opwerpt naar het waarom, waarvandaan en waarheen. Dit vermoeden zou gevoed kunnen zijn door essays en bloemlezingen die de filosofische en religieuze overpeinzingen presenteren van grote wetenschappers als Einstein, Heisenberg, Schrödinger e.a.⁵⁶

Deze verwachting wordt door de Nijmeegse faculteit der w&n niet bevestigd. De faculteitgeschiedschrijver W. Thijssen behandelde de aangelegenheid in een paragraaf met de titel 'De last van de katholieke signatuur'.⁵⁷ De oprichting van de faculteit der w&n in 1957, aldus Thijssen, werd voorgesteld als een 'katholiek belang': de bevordering van de emancipatie der katholieken en een specifiek katholieke beoefening van de exacte wetenschappen. Dit laatste kwam neer op het demonstreren dat geloof en wetenschap niet met elkaar in strijd behoeven te raken, als beide partijen zich maar aan de spelregels houden. Zelfs kunnen geloof en weten van elkaar profiteren door elkaar te behoeven voor grensoverschrijdende domheden en elkaar te helpen religieuze en wetenschappelijke misvattingen uit de weg te ruimen.

Wat het emancipatie-aspect betreft heeft de oprichting van de Nijmeegse faculteit w&n het aantal katholieken dat zich op deze wetenschappen ging toeleggen niet wezenlijk doen stijgen. Weliswaar groeide het aantal studenten en docenten van katholieken huize, maar van een volledig wegwerken van de relatieve achterstand van de katholieken op dit terrein kon tot aan het begin van de jaren zeventig geen sprake zijn. Bij de docenten worstelde de faculteit bovendien met carrièreproblemen. Omdat de Nijmeegse faculteit van de grond af moest worden opgebouwd, aarzelden heel wat kandidaten om zich door het aanvaarden van een benoeming in Nijmegen in een avontuur te storten en veilige posities of bevorderingskansen elders op te offeren. Voor niet-katholieken kwam daar nog bij dat zij nogal eens afwijzend stonden tegenover het beoefenen van natuurwetenschappen in een 'rooms' klimaat, dat hen waarschijnlijk allerlei beperkingen zou opleggen. Weliswaar konden benoemingscommissies van w&n uitgaan van het feit dat het universiteitsbestuur nog nooit een voordracht van een niet-katholiek op principiële gronden had tegengehouden, maar dat betekende voor de kandidaat in kwestie geenszins een geruststelling; men wist maar nooit. In de voorstellingen van buitenstaanders bleef nog lang de benauwende lucht hangen van een kerkelijk gedomesticeerde universitaire instelling.

⁵⁶ Bijvoorbeeld H.P. Dürr, *Physik und Transzendenz. Die großen Physiker unseres Jahrhunderts über ihre Begegnung mit dem Wunderbaren*, München 1986; M. Jammer, *Einstein und die Religion*, Konstanz 1995.

⁵⁷ Thijssen, *Genesis*, p. 379-385.

Die voorstellingen waren niet erg realistisch, zoals een blik op onderwijs en onderzoek van de faculteit laat zien. In het onderwijs had de katholiciteit al vóór 1970 schipbreuk geleden. Weliswaar werd van meet af aan filosofie in het studieprogramma opgenomen om een tegenwicht te bieden tegen de voortwoekerende desintegratie der wetenschappen, maar daar mocht men, gezien de bescheiden plaats die de wijsbegeerte uitsluitend in de prekandidaatsfase werd toegewezen, niet al te veel van verwachten. Nog slechter verging het de theologie. De Senaat had in 1956 besloten colleges theologie in te voeren terwille van de horizont-verbreding en de religieuze vorming der studenten. W&N begon er echter pas mee in het studiejaar 1961-1962. De theologische collegecyclus beleefde nog niet eens zijn vierde jaar; bij gebrek aan belangstelling gaf de docent halverwege 1964-1965 de moed op. Ook een voordrachtenreeks met wisselende docenten en aansluitende discussie bracht geen uitkomst; de theologie vermocht de aandacht niet te boeien. Een en ander vond zijn weerslag in de voorlichting. Heette het aanvankelijk nog dat het de taak van W&N was de natuurwetenschappen te beoefenen tegen de achtergrond van een gezond metafysisch denken waarin God en de Openbaring de hoogste plaats moesten innemen, in de voorlichting van de jaren zestig werd die taak niet langer benadrukt en werd liever gewezen op de gevaren die de neutraliteit der exacte wetenschappen met zich meebrengt. Deze gevaren zouden moeten worden bezworen door de wijsgerige bezinning op de grondslagen van W&N.

Het onderzoeksklimaat vertoonde eenzelfde beeld. Er werd niet gedemonstreerd dat de katholiciteit van de faculteit een soort toegevoegde waarde opleverde, maar veeleer dat die katholiciteit geen afbreuk deed aan de dagelijkse onderzoekspraktijk. Het adjectief 'katholiek' werd dan ook in publicaties, adressen van auteurs en briefhoofden weggelaten, zelfs tegen de uitdrukkelijke wens van de curatoren in. Het streven was erop gericht de buitenwacht duidelijk te maken dat Nijmeegse natuurkundigen gelijkwaardige partners en geen typisch katholieke wetenschappers waren. "De wetenschap is er beoefend als ambacht, dat als elk ander ambacht volgens de regels der kunst beoefend dient te worden, en waaraan geen specifieke katholieke vaardigheden iets kunnen toevoegen".⁵⁸

Significant was de reactie van W&N op een brief en vragenlijst van het Vaticaanse Secretariaat voor de Niet-gelovigen, waarin om informatie werd verzocht over hetgeen aan katholieke universiteiten werd gedaan aan studie over het atheïsme. De onderwerpen waren: de inhoud, geschiedenis en hedendaagse verbreiding van het atheïsme, de psychologische en sociologische oorzaken daarvan, opgave van de desbetreffende publicaties van het universitaire personeel, het onderwijs over de thema's, de plannen en het noodzakelijk geachte onderzoek. Voor de beantwoording van de brief werd een senaatscommissie ingesteld: de hoogleraren Haarsma (Theologie), Hollak (Filosofie), Fortmann

⁵⁸ Thijssen, *Genesis*, p. 384.

(Psychologie), Schreuder (Sociologie) en Strasser (Pedagogiek). w&n deed niet mee. In haar reactie benadrukte de faculteit dat een van de belangrijkste oorzaken van het atheïsme in het Westen “gelegen is in de vervreemding van geloof en wetenschap en meer in het bijzonder in de begriploze houding, die door de Katholieke Kerk tegenover de ontwikkeling van de wetenschap is ingenomen”.⁵⁹ Voor het overige werd eenvoudig meegedeeld dat dergelijk onderzoek niet op de weg van de faculteit lag. De brief was geconcipieerd door Van Melsen die tien jaar later voorzitter zou worden van de stuurgroep van het Katholiek Studiecentrum! Het atheïsme-project stuitte overigens af op de kosten. De sociale wetenschappers stelden namelijk voor de boeken en essays over het onderwerp te laten voor wat ze waren en een diepgaande nationale enquête te houden over het wijd verbreide ‘populaire atheïsme’ in Nederland. Maar dat vond de Senaat toch wel wat te duur worden.

7. DRIE COMMISSIES

Zoals gezegd verscheen het rapport van de commissie-Schillebeeckx over het katholieke karakter van de Nijmeegse universiteit in december 1970.⁶⁰ Het werd het startschot voor een hele serie van commissies, werkgroepen, discussies, adviezen en besluiten omtrent de koers die de instelling zou (moeten) gaan varen. Dat wil niet zeggen dat het werkstuk gretig aftrek vond en onmiddellijk na zijn verschijnen door de leden van de universiteit werd verslonden. Eerder was het tegendeel het geval; ze zaten er bepaald niet op te wachten, want ze hadden echt andere dingen aan het hoofd: de woelingen van het democratiseringsproces. Daarom lijkt het nuttig een korte samenvatting van het document te geven.

Het rapport begint met een weergave van de feiten.⁶¹ Uit de verzamelde gegevens trok de commissie de conclusie dat men uiteindelijk niet ontevreden mocht zijn met de verworvenheden van het culturele of educatieve emancipatieproces, maar dat deze emancipatie bij lange na niet alleen op de rekening van de Katholieke Universiteit mocht worden bijgeschreven. De commissie zette dan ook een vraagteken bij de relatie tussen de Nijmeegse universiteit en het katholieke volksdeel, zoals de oprichters die hadden gezien, en was in ieder geval van oordeel dat de emancipatie-doelstellingen van 1923 niet meer actueel waren. Daarmee stond de commissie-Schillebeeckx voor een dilemma: ofwel de universiteit schrapt haar ‘k’ ofwel men wijzigt de doelstellingen op

⁵⁹ Thijssen, *Genesis*, p. 385; brief en vragenlijst, 27 oktober 1965; reactie van de faculteit, 5 januari 1966.

⁶⁰ Schillebeeckx e.a., *Katholieke universiteit?*

⁶¹ Zie boven, paragraaf 4.

voorwaarde dat de nieuwe doeleinden zinvol zijn en de leden van de universiteit er zich daadwerkelijk voor inzetten.

Om de nieuwe doelstellingen te ontwikkelen verdiepte de commissie zich eerst in de tekenen des tijds: de snelle ontwikkelingen van de wetenschap, het algemene ontvoogdingsproces, het anti-institutionalisme en de ideologiekritiek. Dat waren de actuele trefwoorden van de commissies van het Nederlandse Pastoraal Concilie en de aan de gang zijnde democratiseringsbeweging. De conclusie lag nu voor de hand: de KUN hoefde geen afstand te doen van haar bijzonder karakter, integendeel, alle universiteiten moesten eigenlijk een bijzonder karakter dragen. Dat karakter bestond hierin, dat een universiteit zich niet moest laten ringeloren door de maatschappelijke omgeving, de economie, de politiek of een bepaalde ideologie. Zij diende zich op een gepaste afstand te bewegen door voortdurend te reflecteren op het eigen wetenschappelijk doen en laten, opgevat als de maatschappelijke en culturele betekenis van het wetenschapsbedrijf.⁶²

Deze kritische reflectie kon geschieden in het licht van een totale levensoriëntatie, van een levensbeschouwing, en dat zou in Nijmegen de katholieke kunnen zijn. De term 'katholiek' behoefde echter een nadere omschrijving in de zin van de oorspronkelijke inhoud van het Griekse woord dat een algemene, bovenconfessionele christelijke betekenis had, die in ere hersteld moest worden. Dit algemeen christelijke kon worden onderscheiden van de empirisch waarneembare katholieke kerk, maar stond er toch ook niet geheel los van, met andere woorden, die kerk was er een partiële manifestatie van. Daarom kan het zinvol zijn, aldus de commissie, voor de 'katholiciteit' van de Nijmeegse universiteit te kiezen. De christelijke waarden immers bezitten een eigen kwaliteit. Bovendien was daar nog de historische band van de instelling met het katholieke volksdeel. Om deze op zich zinvolle keuze niet in de lucht te laten hangen moesten docenten en studenten zich er metterdaad voor inzetten; de ideële keuze moest gestalte krijgen in zichtbare activiteiten van de universiteitsbevolking. Daarnaast echter achtte de commissie het nuttig een concentratiepunt te scheppen, dat de kritische reflectie vanuit de 'katholieke' levensoriëntatie zou kunnen activeren, stimuleren en richting geven. Hoe zo'n orgaan er concreet uit zou moeten zien, daarover liet de commissie zich niet uit.

Dit rapport is mooi, zo werd later herhaaldelijk opgemerkt, maar men kan er niet mee uit de voeten, want het blijft nogal in de lucht zweven. Het nam bovendien geen notitie van datgene wat in feite al aan 'bijzondere dingen' in de faculteiten werd gedaan; daarom miste het aanknopingspunten. De studenten konden met genoegen vaststellen dat de commissie-Schillebeeckx toch wel iets van hen had geleerd, getuige de ideologiekritische functie die ze de uni-

⁶² Enige hoogleraren brachten deze stelling naar voren tijdens de senaatsdiscussies over de democratisering. De voorzitter, Van der Grinten, deed de zaak af door deze idee te bestempelen als 'kretes', waaraan men geen aandacht mocht schenken.

versiteit toeschreef, getuige ook twijfels ten aanzien van de relatie van de instelling met het katholieke volksdeel.

224

Wie wèl goed met het rapport uit de voeten kon was de fungerend rector, Van der Grinten. “We blijven dus katholiek”, aldus de rector in de *Senatus Contractus*, en dat moest dan consequenties hebben voor het personeel van de universiteit. Daarover zou zich een werkgroep moeten buigen. Als leden van deze werkgroep werden, behalve Van der Grinten zelf, drie decanen aangewezen: R.H.A. Cools (Aardrijkskunde), Duynstee (Rechten) en Plat (Centrale Interfaculteit). De werkgroep werkte de zaak vlot af: in het najaar van 1971 werd haar rapport in de *Senatus Contractus* besproken.⁶³

De werkgroep had recht toe, recht aan geredeneerd. Als de Nijmeegse universiteit zich als katholiek aandienende en als zij werd gedragen door een katholieke levensoriëntatie – hetgeen een concrete relatie impliceerde tot de katholieke geloofsgemeenschap en de katholieke kerk –, dan had dat gevolgen voor de personeelsbezetting; dit “staat voor de werkgroep buiten twijfel”. Een universiteit kon niet katholiek genoemd worden als niet het personeel dat de kernfuncties uitoefent overwegend zou bestaan uit mensen die zich richten naar de katholieke levensoriëntatie en deze als hun eigen oriëntatie beleven. “Onderwijs en wetenschapsbeoefening zal in het kader van een Katholieke Universiteit voor een overwegend deel door katholieken dienen te geschieden” en het wetenschappelijk corps, met name het wetenschappelijk personeel in vaste dienst, moest “voor een overwegend deel uit katholieken bestaan”. Bij benoemingen moest de katholiciteit van de kandidaat “een factor van gewicht” zijn en “in het algemeen zullen bij voorkeur katholieken moeten worden benoemd”. Als er niet-katholieken ter benoeming werden voorgedragen, moest daar een deugdelijke motivering voor worden gegeven. Als er een niet-katholiek werd benoemd, dan kon de eis worden gesteld dat hij of zij “de katholieke geloofsovertuiging respecteert, hetgeen als minimum inhoudt dat hij zich niet in woord of geschrift denigrerend over het katholieke geloof uitlaat”. Bovendien vond de werkgroep dat bij het kiezen van kandidaten voor het universiteitsbestuur de eis van katholiciteit uitdrukkelijk gesteld en formeel geürgeerd moest worden. Dit gold ook voor belangrijke functies onder het niet-wetenschappelijk personeel: studentendecaan, studentenpsycholoog, psychiater, arts, de secretaris van het universiteitsbestuur en de faculteitsdirecteuren. Voor leden van de Universiteitsraad stelde de werkgroep de eis van katholiciteit niet, evenmin voor leden van besturen en raden op lager niveau. Studenten van alle gezindten waren in Nijmegen welkom, zoals dat vanaf het begin gebruik was geweest.

Dat was kloeke taal en diverse decanen schoven dan ook wat ongemakkelijk op hun stoelen, totdat oud-rector Van Wijnbergen als eerste de ijzige stilte

63 Verslag vergadering *Senatus Contractus*, 14 september en 26 oktober 1971.

doorbrak en verklaarde niet erg gecharmeerd te zijn van de ‘geest’ die uit de nota van de werkgroep sprak. Hij vond haar bovendien wat voorbarig, omdat “Schillebeeckx nog lang niet door de faculteiten bekeken was”. Daarna kwamen de tongen los. Weiler (Letteren) twijfelde aan de uitvoerbaarheid van de nota. Schreuder (Sociale Wetenschappen) stelde dat de nota in zijn faculteit zonder meer niet uitvoerbaar was en dat niet alle faculteiten ‘even katholiek’ hoefden te zijn. Trouwens, de ‘oude’ faculteit had al een lijst van criteria opgesteld die bij benoemingen van hoogleraren en lectoren moesten worden gehanteerd. Daar was het criterium levensbeschouwing niet bij! Daarop reageerde Van der Grinten: “Als dat vanwege het deconfessionaliseringsproces niet mogelijk is, moet de universiteit het predikaat katholiek maar afschaffen”. Zo ging de discussie nog enige tijd door. Er kwamen allerlei bedenkingen op tafel: de katholiciteit van de universiteit hangt niet van een getalscriterium af, aan wie moet de interpretatie van ‘katholiek’ dan worden overgelaten, enzovoorts. In het algemeen stelden de verklaarde tegenstanders van de nota – Schreuder, Weiler en Van Wijnbergen – in een afzonderlijk schrijven: het rapport-Schillebeeckx is zeer algemeen en onhelder, zodat men er voor het personeelsbeleid niets uit kan concluderen; de aangelegenheid is in de faculteiten bovendien geen brandende kwestie: er bestaat geen behoefte aan verduidelijking van het predikaat katholiek en de personele gevolgen daarvan; de premature behandeling van de zaak tenslotte leidt maar tot onnodige polarisatie; als de universiteit niet weet wat de toekomst voor de K van de KUN zal zijn, mag zij nu geen duidelijkheid forceren.⁶⁴ De verdedigers van de nota hielden hun collega’s tevergeefs voor dat zonder beleidsnormen en formele regelingen iedere faculteit zou opereren zoals het haar uitkwam. Daarmee zouden eenheid en katholiciteit van de universiteit teloorgaan, ook zonder expliciete besluiten.

Van der Grinten begon evenwel aan de terugtocht en bestempelde de nota nu als een ‘aanzet tot discussie’ in de *Senatus Contractus*. De decanen moesten zelf maar uitmaken of ze de zaak in hun besturen en raden zouden brengen. Het kwam tot een formele en hoofdelijke stemming, een sporadische procedure in dit gremium. De vier leden van de werkgroep stemden uiteraard voor de nota. Tegen de nota verklaarden zich de genoemde opposanten en de hoogleraren Brenninkmeijer (lid van het rectoraat), Dymanus (W&N), Van Iersel (Theologie), Lammers (Geneeskunde), Steggerda (W&N) en G.Th.M. Verhaak (Sociale Wetenschappen). De verliezers namen de nederlaag sportief op, de vergadering sloot zelfs in een uitgesproken opgeluchte sfeer.

Enige weken later schreef Van der Grinten de decaan van Geneeskunde: de meerderheid van de *Senatus Contractus* ging de duidelijkheid uit de weg, maar erkend moet worden “dat onder bepaalde omstandigheden onduidelijkheid de voorkeur verdient. Meerderheid en minderheid kunnen naar onze mening zeer wel elkaars oordeel respecteren zij het dat beide groepen

⁶⁴ Brief van 1 november 1971.

betreuren dat over deze aangelegenheid niet een *communis opinio* bestaat”.⁶⁵

In oktober 1971 stelde de Senaat opnieuw een commissie in, ditmaal één die zich zou moeten beraden over de concretisering van het universitaire orgaan waarover de commissie-Schillebeeckx zich verder niet had uitgelaten. Lid van deze commissie-Plat waren de hoogleraren Plat, Schreuder en Van Wijnbergen. Zij gingen uiterst pragmatisch te werk en legden al na één vergadering een nota op tafel.⁶⁶ Mèt de commissie-Schillebeeckx was de commissie-Plat van mening dat de Katholieke Universiteit als instrument van katholieke emancipatie haar tijd had gehad, maar zij zou op grond van de historische band met het katholieke volksdeel een nuttige functie kunnen vervullen in het proces van de integratie der katholieken in het Nederlandse bestel. Immers, die integratie ging gepaard met de wens om ondanks de volledige sociale en culturele participatie de eigen levensbeschouwelijke identiteit te bewaren: integratie zonder assimilatie.⁶⁷ In het proces van een zich openend katholicisme dat tegelijk zichzelf wilde blijven, aldus de commissie, werden de Nederlandse katholieken overrompeld door een stortvloed van opvattingen en standpunten op de levensbeschouwelijke markt, en in deze confrontatie ontstonden oriëntatieproblemen waarbij de Katholieke Universiteit als lichtbak zou kunnen fungeren. Bovendien zou zij kunnen helpen de inhoud van de westerse cultuurkritiek te verhelderen, door nu eens precies na te gaan wat de desbetreffende slogans om het lijf hadden.

De kernidee zou gerealiseerd kunnen worden door een stuurgroep die verscheidene studiegroepen over diverse thema's om zich verzamelt. Deze multidisciplinaire en pluriforme studiegroepen moesten niet worden samengesteld op grond van representatieve vertegenwoordiging – in die jaren min of meer een *conditio sine qua non* –, maar op grond van vrijwilligheid en belangstelling. Bovendien moesten er personen worden geworven die in hun dagelijks werk toch al bezig waren met het te bestuderen thema. De stuurgroep, al evenmin een representatief of paritair samengesteld lichaam, initieert, organiseert en coördineert. Zij stelt een catalogoog van relevante problemen op, bepaalt prioriteiten, formeert studiegroepen, maakt afspraken over termijnen, zorgt voor publicatiemogelijkheden en voor popularisering van de opgeleverde rapporten ten behoeve van de openbare meningsvorming. Tenslotte gaf de commissie een concrete voorzet door voor alle faculteiten een aantal thema's aan te geven die men onder de loop zou kunnen nemen.

Afgezien van de programmering die werd aanbevolen kenmerkten twee

⁶⁵ Brief van 18 november 1971.

⁶⁶ J. Plat e.a., 'Nota naar aanleiding van het rapport van de commissie Schillebeeckx', in: *Katholieke universiteit? 11. Reacties en meningen* (Bussum [1972]), p. 154-159.

⁶⁷ De terminologie verwees impliciet naar de ondertitel 'Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme' van het toen juist verschenen standaardwerk van Thurlings, *De wankele zuil*.

Prof.dr. J. Plat (1918-1993), hoogleraar metafysiek en kenleer, voorzitter van de eind 1971 ingestelde commissie die in het kader van de identiteitsdiscussie onder meer de aanzet gaf voor het Katholiek Studiecentrum.

tendensen het rapport van de commissie-Plat. Er werd geen appèl gedaan op de hele universiteit, maar alleen op vrijwilligers, dus op een minderheid, en met name op personen en groepen die in hun dagelijks werk toch al aandacht aan levensbeschouwelijke thema's schonken. De commissie deconfessionaliseerde als het ware de universiteit als geheel, maar intensiveerde tegelijk het bijzondere karakter van de instelling door concentratie en organisatie. Zij verklaarde de KUN bij wijze van spreken tot een normale universiteit als alle andere, maar beval meteen een profilering in een bepaalde 'katholieke' richting aan, die deel zou moeten uitmaken van de dagelijkse gang van zaken en daarmee een realistische profilering mogelijk maakte.

De geest van het rapport verraadt iets van de mentaliteit die bij de meerderheid van de *Senatus Contractus* leefde. Dit bleek ook uit de nieuwe formule, die mede door toedoen van dit lichaam voor de nieuwe statuten van de Stichting Katholieke Universiteit werd gekozen. In maart 1970 raadpleegde het universiteitsbestuur Senaat en faculteiten over de tekst van het zogenaamde identiteitsartikel in het Algemeen Voorlopig Reglement. De voorgestelde

tekst luidde: “Bij het vervullen van haar taak erkent en belijdt de Universiteit Gods openbaring, zoals die door de Katholieke Kerk wordt bewaard en doorgegeven”. De geraadpleegden wezen deze formule af met de droge opmerking “dat kun je tegenwoordig niet meer zeggen”. Anderzijds wilde niemand het artikel zonder meer schrappen; men vond het ongepast met één pennestreek van het verleden afscheid te nemen en de universiteit een onzekere toekomst in te sturen. Daarom bewandelde men een middenweg: men koos voor een niet-theologische, puur historisch-sociologische definitie, die de geschiedenis recht deed en tegelijkertijd allerlei mogelijkheden zou openlaten. Uiteindelijk belandden de volgende teksten in de statuten: “De stichting acht zich in het bijzonder verbonden met het katholieke volksdeel waaruit zij is voortgekomen, terwijl zij door middel van haar universiteit taken vervult ten behoeve van de gehele Nederlandse samenleving” (art. 2, lid 2); “De stichting bevordert mede die wetenschapsbeoefening, welke van specifiek levensbeschouwelijke of religieuze relevantie is” (lid 3); en “De stichting draagt zorg, dat in de universiteit de onderwijs- en onderzoektaken in wetenschappelijke vrijheid worden vervuld” (lid 4). De interpretatie van dit artikel ligt voor de hand. De formuleringen beperkten zich tot het aanduiden van een empirische lotsverbondenheid van de Katholieke Universiteit met het katholieke volksdeel. Deze verbondenheid mag echter niet particularistisch worden verstaan, want zij wordt nog in dezelfde zin gekoppeld aan de nationale functie die iedere Nederlandse universiteit, dus ook de Nijmeegse, heeft te vervullen. De traditie van de verbondenheid schept een verplichting: de bevordering van de wetenschappelijke studie van vraagstukken met levensbeschouwelijke relevantie. Maar om toch vooral niet verkeerd te worden geïnterpreteerd haastten de auteurs van de statuten zich te benadrukken dat ondanks deze verplichting ten overstaan van de traditie de wetenschappelijke vrijheid natuurlijk hoogste norm of *conditio sine qua non* was. Over grondslagen of grenzen werd hier niet (meer) gesproken. In het begin van de jaren zeventig verscheen de Katholieke Universiteit als een eerbiedwaardig stuk geschiedenis dat zoals al het waardevolle in de nationale historie levend moest blijven en gecultiveerd moest worden. Of om het wat scherper uit te drukken: de KUN ‘erkende’ en ‘beleed’ niets meer, zij was een normale universiteit geworden, zij het één met een bepaald historisch profiel dat verplichtingen schiepte; maar in dit opzicht onderscheidde zij zich niet van andere instellingen van hoger onderwijs die ook hun eigen traditie bezaten en zich daaraan verplicht voelden.

Daarmee was natuurlijk de kous niet af, want het werk van de drie commissies werd in de komende jaren voorwerp van verdere activiteiten alsook van verdere discussies en discrepanties.

8. HET KATHOLIEK STUDIECENTRUM

229

De discussies en discrepanties lieten niet lang op zich wachten. Het hoogtepunt werd bereikt in het ‘identiteitsjaar’ 1975. Het College van Bestuur wensde de rapporten van de commissie-Schillebeeckx en de commissie-Plat niet langer in de la te laten liggen, maar er werk van te maken, nu alle schermutelingen over de bestuursstructuur voorbij waren. Bovendien werd door het ministerie bij tijd en wijle naar de uitslag van de gedachtenwisselingen geïnformeerd. Rond het midden van de jaren zeventig leek het tijdstip gunstig. Het College stelde de Universiteitsraad voor een principebesluit te nemen over de oprichting van de door de commissie-Plat aanbevolen Stuurgroep en dan een voorbereidingscommissie voor de uitwerking van de details in het leven te roepen. De raad stelde daarop een adviescommissie in om over het voorstel na te denken. Een veeg teken was dat de studenten in deze raadscommissie geen zitting namen.

In haar *Rapport betreffende de behandeling van de rapporten van de commissie-Schillebeeckx en de commissie-Plat inzake ‘Katholieke Universiteit?’* deed de adviescommissie eerst de uitspraak “dat het bijzondere karakter van deze Universiteit een waarde is, die gehandhaafd moet blijven, omdat daarmee een grotere vrijheid van staatsinvloed gegarandeerd is dan bij de rijksuniversiteiten”. Zo kon men in Nijmegen bijvoorbeeld al vóór de Wet Universitaire Bestuurshervorming met een gedemocratiseerde bestuursstructuur experimenteren. Maar die grotere vrijheid, aldus de commissie, betekent ook een grotere verantwoordelijkheid en deze behoeft een deugdelijke grondslag. De commissie-Schillebeeckx gaf daar weliswaar een omschrijving van, maar die was volgens de adviescommissie niet erg duidelijk. Wat behelsde die katholiciteit nu precies? In hoeverre had zij reële betekenis? Door welke gemeenschap werd de Nijmeegse KUN nu eigenlijk gedragen? Alles is momenteel in beweging: de katholieke leer, het katholieke volksdeel, de universiteit! De adviescommissie kwam er niet uit en stelde dus voor, het feit van de historisch gegeven katholieke grondslag dan maar te accepteren en te concretiseren à la de commissie-Schillebeeckx en -Plat. Dus moest er een interfacultaire stuurgroep komen die de problemen zou gaan inventariseren die van bijzondere relevantie waren voor de katholieke gemeenschap in Nederland. Die stuurgroep kon tegelijk een loket zijn waarbij die gemeenschap zich met haar vragen kon melden. Taak van de stuurgroep zou vooral zijn het centrum – later Katholiek Studiecentrum (KSC) genoemd – te begeleiden, het onderzoek naar de aangedragen problemen via werkgroepen te stimuleren en de gewonnen inzichten te verspreiden.

De aangelegenheid werd in de raadsvergadering van 24 juni 1975 uitvoerig besproken. De procedurecommissie zag de bui al aankomen en stelde de raad dus voor de discussie toe te spitsen op het principebesluit aangaande de op te richten stuurgroep en de bredere, fundamentele discussie op te schuiven

Het Katholiek Studiecentrum vierde op 23 maart 1992 zijn derde lustrum en presenteerde bij deze gelegenheid zijn beleidsplan 1992-1997. Van links naar rechts: dr. L.G.M. Winkelker (KDC), prof.dr. A.G.M. van Melsen (oud-voorzitter van de KSC-stuurgroep) en prof.dr. B.M.F. van Iersel (voorzitter van de KSC-stuurgroep).

naar het najaar 1975. Maar daar waren de studenten niet van gediend, ze wensten niet voor een voldongen feit te worden gesteld. Hun standpunt was dat er geen stuurgroep moest komen en dat er eerst maar eens onderzoek gedaan moest worden naar drie onderwerpen: de ontwikkeling van de Katholieke Universiteit, in het bijzonder waar zij zich beweegt op het spanningsveld tussen de ontwikkeling van de wetenschap en de ontwikkeling van de katholieke kerk; de relatie tussen de KUN en het katholieke volksdeel, de mate waarin het katholicisme door de huidige universitaire gemeenschap wordt gedragen en de wijze waarop dat in onderwijs en onderzoek tot uitdrukking komt; de implicaties van de opkomende maatschappijkritische houding in Nederland voor de vormgeving van het universitaire onderwijs- en onderzoeksbestel. Aldus het standpunt van de USN dat door het studentenraadslid Scheffer werd vertolkt. De studenten wensten zich niet eenvoudig bij historische gegevens neer te leggen en geen besluiten over de toekomst te nemen zonder het heden te ondervragen.

In de discussie die zich ontspon deden studenten er nog een schepje bovenop. J. van Kalmthout was helemaal niet zo gelukkig met het bijzondere karakter van de KUN, want dat had volgens hem tot conservatisme geleid, bijvoorbeeld tot een conservatieve interpretatie van de WUB. Het zou beter zijn

onderzoek te doen naar de factoren die de progressiviteit van het christendom afremmen en belemmeren. G. van den Brink vond het mooi een stuurgroep ten dienste van het katholieke volk in te stellen, maar dan moest er ook onderzoek gedaan worden naar de omstandigheden die hetatholicisme zelf tot een probleem voor dat volk hadden gemaakt. De studenten streden echter tegen een tamelijk gesloten front dat bestond uit een woordvoerder van het College (Collegelid Van Iersel), leden of ex-leden van de commissie-Schillebeeckx en -Plat, van de adviescommissie en de procedurecommissie, inclusief de voorzitter van de raad, P.M.J.E. Tummers. Bovendien werden de studenten door het College 'ingepakt'. Het stelde namelijk voor een principebesluit over de stuurgroep te nemen, een voorbereidingscommissie in het leven te roepen en deze voorbereidingscommissie de aanbeveling mee te geven de in het voorstel-Scheffer opgevoerde onderwerpen voor onderzoek aan het takenpakket van de op te richten stuurgroep toe te voegen. De uitslag van de stemming laat zich raden: 19 raadsleden steunden het voorstel van het College van Bestuur, 6 waren er tegen. Op de vraag of hiermee nu ook een besluit was genomen over het studiecentrum zelf, antwoordde Collegelid Van Iersel bevestigend, immers, de stuurgroep moest entameren en coördineren, had dus een apparaat nodig en kon natuurlijk met 'een lege doos' niets beginnen. Geen enkel raads-lid protesteerde tegen deze conclusie!

Het vervolg van de geschiedenis vertoonde geen dramatische wendingen meer.⁶⁸ Aan het begin van het nieuwe studiejaar sloeg een voorbereidingscommissie aan het werk onder leiding van Van Melsen, die zijn voorzitterschap van het College van Bestuur juist beëindigd had en voor wie de oprichting en leiding van het KSC een kolfje naar zijn hand was. De voorbereidingscommissie bestond verder uit de reünist Van Gestel, de student Van Kalmthout, P.J.W. Kouwe (Geografie), Roes (KDC), N. Schreurs (Theologie) en Thurlings (sociologie). De plannen van de commissie werden in juni 1976 door de Universiteitsraad aanvaard. Opvallend waren de afwijkingen van de commissie-Plat. Het KSC zou ten bate van de hele instelling stimuleren en coördineren, en moest dan ook door de hele universitaire gemeenschap worden gedragen. Daarom moesten alle faculteiten in de stuurgroep vertegenwoordigd zijn. Voorts moest het studiecentrum een zelfstandige organisatie met een stevig secretariaat zijn, dat rechtstreeks onder het College van Bestuur ressorteerde. Het kreeg een eigen budget en een eigen staf.

In 1977 werd een stuurgroep van zestien personen benoemd, onder wie drie studenten. Ze waren afkomstig uit alle faculteiten maar functioneerden *à titre personnel*. In de volgende jaren werden tien werkgroepen gevormd rond allerlei thema's, die van verschillende wetenschappelijke kanten werden beke-

68 Vgl. W.C.M. van Lieshout, 'Het Katholiek Studiecentrum', in: *Geloven in de wereld. Een vriendenboek voor en over prof.dr. A.G.M. van Melsen* (Nijmegen-Baarn 1985), p. 267-281.

ken, zoals bio-wetenschappen, euthanasie, seksuele ethiek, psychotherapeuten en religie, christendom en socialisme, vrede en veiligheid. Daar konden medici, natuurwetenschappers, psychologen, sociologen en juristen naar hartelust discussiëren met theologen en filosofen. In het openbaar werd gedebatteerd op fora en congressen die soms georganiseerd werden op direct of indirect verzoek van externe instanties als politieke partijen, het Artsenverbond, het Thijmgenootschap en de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving. Natuurlijk zorgde men ervoor dat de resultaten van de discussies vastgelegd en verspreid werden. Reeds in 1977 verscheen de eerste publicatie van het KSC: de voorzitter van de stuurgroep, Van Melsen, zette zijn gedachten nog eens uiteen over ‘geloof, wetenschap en maatschappelijke omwentelingen’. In de jaren daarna werden boeken gepubliceerd over evolutie en scheppingsgeloof, waardenvaste opvoeding, de identiteit van katholieke wetenschappers, christelijk geloof en bevrijding. Tevens werd het één en ander vastgelegd in een vijftiental cahiers en tijdschriftartikelen. Kortom, het KSC genoot belangstelling, behoefde over deelname niet te klagen en de publicistische vruchten konden zich laten zien. De opzienbarende profetie van de faculteit W&N, dat het op te richten KSC “een doodgeboren kindje” zou zijn, ging niet in vervulling, integendeel, dat kind bleek na enige jaren stevig uit de kluiten te zijn gewassen, en bij de evaluatie van 1980 zag de stuurgroep dan ook geen reden iets aan de idee, de organisatie en de werkwijze van het KSC te veranderen.⁶⁹ Dat vond ook de Universiteitsraad, die in mei 1981 het sein opnieuw op groen zette, maar toen was de rust op de KUN over deze zaak allang weer teruggekeerd. Eén doel werd echter niet bereikt: het KSC was en bleef de aangelegenheid van een geëngageerde minderheid, het werd geenszins actief door de universitaire gemeenschap in haar geheel gedragen. Dat zou ongetwijfeld aan het licht gekomen zijn, indien het in 1975 door studenten gelanceerde voorstel, een onderzoek te houden naar het draagvlak van de K van de KUN, niet alleen bij wijze van compromis aanvaard was, maar ook metterdaad uitgevoerd zou zijn!

9. EEN VERFOEID MEMORANDUM

Het jaar 1975 mag om nog een andere reden als een ‘identiteitsjaar’ worden bestempeld. Na de verwickelingen rond het KSC in de zomer volgde een hete herfst over het personeelsbeleid, en met name over de rol van de levensbeschouwing bij de benoeming van hoogleraren en lectoren. Weliswaar hadden rector Van der Grinten *cum suis* in 1971 in de Senatus Contractus het pleit voor de aanscherping van het benoemingsbeleid verloren, maar daarmee was voor het Stichtingsbestuur en het College van Bestuur de kous nog niet af.

⁶⁹ *Het Katholiek Studiecentrum in 1977-1980. Verslag en evaluatie, december 1980.*

Ook al was er een ruimhartig gedoogbeleid gevoerd, ergens moest de karavaan een halt worden toegeroepen, wilde zij niet in een woestijn van neutraliteit belanden. Het katholieke karakter van de Nijmeegse universiteit, aldus voorzitter Kremers van het Stichtingsbestuur, moet consequenties hebben voor het personeelsbeleid, met name ten aanzien van leeropdrachthouders. In een informele bijeenkomst drukte Kremers dit de leden van het College van Decanen op het hart en hij herhaalde zijn standpunt ook nog eens ten overstaan van de 'oude' Senaat die inmiddels onder de naam 'De Senaat' een vereniging van hoogleraren en lectoren was geworden. Immers, zo redeneerde hij, wat heb je aan een socialistische partij zonder socialisten of aan een christelijke partij zonder christenen! Hij riep de faculteiten, na een confrontatie met het percentage niet-katholieken in hun docentencorps, in krachtige bewoordingen op het over een andere boeg te gooien.

Dit speelde zich af in 1973. Uiteraard werden de zaken genuanceerd bekeken. Bij W&N en de Medische faculteit moest meer water bij de wijn worden gedaan vanwege het gebrek aan katholieke kandidaten voor leerstoelen. Vlijtig kerkbezoek en een groot geloof konden een gebrek aan vakkundigheid niet compenseren. Maar ook bij andere faculteiten ging men steeds liberaler tewerk, met name bij Sociale Wetenschappen, de faculteit waaruit de psycholoog Kremers stamde. Daar werden in 1968 en 1969 op de leerstoelen politicologie en algemene didactiek niet-katholieke wetenschappers benoemd, ofschoon deze leeropdrachten als 'identiteitsgevoelig' werden gekarakteriseerd. Sociologen en pedagogen wezen desgevraagd naar de protestants-christelijke achtergronden van de voorgedragenen en het universiteitsbestuur meende niets anders te kunnen doen dan het advies van de faculteit te volgen. Een sprekend voorbeeld van de omslag leverden de psychologen. In 1970 stelde de vacaturecommissie voor de leerstoel persoonlijkheidsleer en psychotherapie iemand voor die niet katholiek was of minstens niet sterk in zijn katholieke schoenen stond. De nestor van de Nijmeegse psychologie, Rutten, maakte van zijn hart geen moordkuil en poneerde onverbloemd dat er "zolang er een Katholieke Universiteit is" iemand moest worden voorgedragen aan wiens geloofsovertuiging niet kon worden getwijfeld. Daarin werd hij door drie collega's bijgevallen. De vacaturecommissie argumenteerde dat de voorgestelde kandidaat tolerant was en zeker rekening zou houden met de geloofsovertuiging van patiënten. Rutten gaf echter geen krimp en riep uit: "Maar wat als iemand aangetrokken wordt voor persoonlijkheidsleer aan wiens levensovertuiging getwijfeld kan worden! In de publieke opinie is dat veel erger dan dat een theoloog trouwt. Stelt U zich eens voor dat dat bekend wordt bij de faculteiten rechten en medicijnen! Ik vind dat er een punt van gemaakt moet worden". Het werd een zeer uitvoerige discussie, maar een besluit kwam in de subfaculteit niet tot stand.⁷⁰ Een jaar later kwam puntje bij paaltje. De vacatu-

⁷⁰ Verslag subfaculteitsvergadering, 5 juni 1970.

recommissie formuleerde als zesde criterium bij het afwegingsproces: “een zodanige verhouding tot verschijnselen van geloof en godsdienst, dat deze in de psychotherapeutische hulpverlening en in de opleiding worden onderkend en eerbiedigd”. Rutten, Calon en Fortmann konden niet meer in de oppositie gaan, ze waren met emeritaat of overleden. De discussies werden geheel beheerst door de problematische situatie van de vakgroep klinische psychologie. Opnieuw was de gedachtenwisseling zeer langdurig,⁷¹ maar de afloop was onthullend. In de ‘nieuwe’ faculteit werd de leerstoel ‘klinische psychologie met inbegrip van de grondslagen der psychotherapie’ niet-katholiek opgevuld. Het rapport van de vacaturecommissie werd geheel zonder enig levensbeschouwelijk spektakel aangenomen met 26 stemmen vóór, 0 tegen en 2 onthoudingen. Voorgedragen en benoemd werd de Amerikaan M.M. Nawas. Orde in de vakgroep, een exact wetenschappelijke aanpak en een publicatielijst die zich kon laten zien bleken veel belangrijker dan levensbeschouwing en confessie. In de herfst van 1971 waren de tijden bij Sociale Wetenschappen veranderd!

Veranderd waren nog niet de intenties van het universiteitsbestuur. Dat blijkt uit diverse beleidsnotities van 1973, 1974 en 1975. Het wilde bepaald niet om de hete brij heendraaien, anderzijds was het er zich van bewust hoe gevoelig het punt bij de universitaire gemeenschap lag, zodat het de zaak met fluwelen handschoenen moest aanpakken. Het zal niet gemakkelijk zijn, zo schreef het College van Bestuur in 1973, over de aangelegenheid consensus te bereiken.

De bal werd aan het rollen gebracht door de werkgroep-Steggerda, een commissie van de Universiteitsraad die zich bezighield met de concretisering van de rapporten-Schillebeeckx en -Plat. De katholiceit van de universiteit, zo schreef de werkgroep in een notitie op 8 september 1974, kan niet alleen gelegitimeerd worden door een katholiek studiecentrum; zij verlangt ook een zekere ‘inkleuring’ van het personeelsbestand. Hoever dat moest gaan hing af van de aard van de disciplines en de samenstelling van dat bestand. In een docentencorps van overwegend katholieke signatuur zou bij gelijke wetenschappelijke kwalificatie een zekere prevalentie van katholieke kandidaten aanbevelenswaardig zijn. Dit lag echter zo ingewikkeld en gedifferentieerd dat men nauwelijks uitgangspunten voor beleid kon formuleren.

Op deze notitie reageerde het College in de loop van 1975 met instemming en aanvullende toelichtingen.⁷² Tenslotte verscheen er op 31 juli een memorandum van de hand van Collegelid Van Iersel (tweede concept). De voorkeursregel van de werkgroep-Steggerda werd hierin opnieuw bevestigd en er werd aan toegevoegd, dat er hier niet alleen een taak lag voor de benoemende

⁷¹ Verslag subfaculteitsvergadering, 11 november 1971.

⁷² Zie de stellingnamen van 14 januari, 29 mei en 24 juni 1975 (de laatste samenvattend voor de Universiteitsraad).

maar ook voor de voordragende instantie, te weten de faculteit. De vacature-commissie zou reeds aan het begin van de selectieprocedure op de levensbeschouwing van de sollicitanten moeten letten, en wel in die zin “dat een christelijke levensovertuiging bijdraagt tot een positieve beoordeling van de geschiktheid van de kandidaat voor een docerende functie aan de katholieke universiteit”. Daarbij mocht men zich dan beperken tot de vraag of de kandidaat zichzelf als katholiek of christen beschouwde. Een diepgaander onderzoek zou “de grootste problemen oproepen”. Als minimum zou moeten gelden dat de sollicitant de katholieke grondslag van de KUN respecteert.

Om misverstanden te vermijden behandelde het College bij voorbaat allerlei vragen en tegenwerpingen. Neen, zo stelde het, er hoefde echt geen verklaring door de kandidaat te worden ondertekend. Het College wilde zich terughoudend opstellen en geen concrete maatregelen afkondigen; het wilde slechts een principe bevorderen. Het was er helemaal niet op uit niet-katholieken geheel of zoveel mogelijk te weren, noch verlangde het dat het personeel van de KUN in zijn totaliteit of in meerderheid medewerking verleende aan het realiseren van de K van de universiteit; het was reeds tevreden met “een voldoende aantal leden in het bijzonder van het docerend personeel”. Een niet-christelijke levensbeschouwing was geen reden voor een negatief oordeel over de sollicitant, er was dan alleen maar een positief element minder bij de beoordeling. Het College benoemde in feite al tien jaar lang niet-christelijke docenten aan de Nijmeegse universiteit, en dat was geen opportunisme: het wenste gewoon de beste kandidaat aan te trekken. Het was niet waar dat het College nu ineens ‘zuiver in de leer’ was geworden en ‘de klok zou willen terugdraaien’. Het had in gesprekken met voorgedragen kandidaten steeds het punt van de confessie naar voren gebracht, enzovoorts. Het College putte zich uit om zijn bescheiden en goede bedoelingen duidelijk te maken en het wrong zich in allerlei bochten om zich uit het net van ‘verdachtmakingen’ te worstelen.

Het memorandum werd rondgestuurd en de faculteiten werd verzocht vóór half september te reageren. Dat deden zij, en uit de reacties kwam ondubbelzinnig naar voren dat er eigenlijk maar één faculteit was die zonder enige reserve met het memorandum instemde: Rechtsgeleerdheid. Zij deed er bij monde van decaan Van der Grinten zelfs nog een schepje bovenop, want zij hechtte er ook belang aan geïnformeerd te worden over de levensbeschouwing van het wetenschappelijk personeel. Immers, deze personen namen als raadsleden op verschillende niveaus deel aan het bestuur van de universiteit.

Ook de theologen spraken tot op zekere hoogte waardering uit voor het memorandum als geheel. Zes raadsleden vonden het een evenwichtig stuk, zes andere bestempelden het als te vaag en meenden dat het de universiteit niet uit de verlegenheid zou helpen. Wat is katholiek? Maakte het College onderscheid tussen katholiek en christelijk? Hoe talrijk en van welke aard waren de zaken die de universiteit als katholieke instelling karakteriseerden? Hoe groot was een ‘voldoende aantal leden’? Wat was het belang van de opvattingen van

de studenten in deze zaak? In hoeverre werd er rekening mee gehouden dat velen andere dan katholieke levensopvattingen huldigen? De godgeleerden hielden dus nogal wat slagen om de arm.

W & N en Geneeskunde lieten zich er betrekkelijk neutraal over uit. Over het vereiste respect voor de grondslag van de KUN en de relevantie van levensbeschouwing bij benoemingen heerste geen verschil van mening, maar dat alles woog voor beide faculteiten eigenlijk niet zo zwaar. Consensus, aldus W&N, was toch niet te bereiken; het College moest zijn bevoegdheden dus maar uitoefenen en zijn verantwoordelijkheid nemen. Voor Geneeskunde, aldus de artsen, veranderde er in de praktijk niets. Bij de benoemingscriteria zou eenvoudig worden gevoegd: positieve c.q. christelijke levensinstelling, dan wel respect voor de grondslag van de Katholieke Universiteit.

De faculteit der Letteren demonstreerde haar gebrek aan consensus door geen standpunt te formuleren maar slechts meningen weer te geven die overhielden naar twijfel of afwijzing: als persoonlijke zaak leende levensbeschouwing zich niet als benoemingscriterium, en het had geen zin de klok terug te draaien.

De filosofen, sociale wetenschappers en geografen wezen het memorandum af. Het bestuur van Sociale Wetenschappen stuurde bij wijze van spreken een briefkaartje met de mededeling: “Wat betreft de benoemingen welke uitsluitend in de faculteit der sociale wetenschappen geschieden, zien wij geen reden om de christelijke levensovertuiging als zodanig als criterium te laten gelden”. Het bestuur van de Centrale Interfaculteit vond de behandeling van de kwestie der katholiciteit – een weinig duidelijke zaak – “beslist prematuur” en meende dat ze “voorlopig op officieel niveau onbesproken dient te blijven”. Voorts moest worden nagestreefd “dat een zo hoog mogelijk peil van wetenschapsbeoefening wordt bereikt, en dat elke maatregel die mogelijkwijs tot niveauperlaging zou kunnen leiden vermeden dient te worden”. De interfaculteit der Aardrijkskunde confronteerde het College eenvoudig met de feiten: naar geloofsovertuiging werd de sollicitanten meestal niet gevraagd; de helft van het personeel was niet van katholieken huize, en de kwestie was niet in de faculteitsraad gebracht, want dat zou maar irritatie hebben gewekt; consensus was toch niet te bereiken, en het faculteitsbestuur kon geen garanties voor de ‘juiste’ gang van zaken geven. Conclusie: het katholieke karakter van de universiteit diende primair tot uitdrukking te komen in het entameren van onderzoek met levensbeschouwelijke of religieuze relevantie en door de documentatie van *catholica*.

De discrepantie van opvattingen herhaalde zich nog eens op het hoogste niveau van de gezamenlijke faculteitsvoorzitters. In de vergadering van het College van Decanen op 22 oktober stonden de decanen van Rechten en W&N enerzijds en die van de Centrale Interfaculteit, Letteren en Sociale Wetenschappen anderzijds tegenover elkaar. Een stuk van een voorbereidingscommissie die zich bij het memorandum aansloot en bepaalde leerstoelen, vooral

die van Theologie en Filosofie, uitsluitend voor katholieken wilde reserveren, terwijl zij tevens het belang van de katholieke inspiratie bij bestuursleden onderstreepte, werd zonder veel plichtplegingen door de meerderheid van de decanen afgewezen. Wèl wilden de tegenstanders toegeven dat bij Theologie en sommige leerstoelen in andere faculteiten een voorkeursregel zou kunnen gelden in die zin, dat de vraagstukken op die gebieden moesten worden benaderd vanuit een christelijke probleemstelling, en dat dan ook katholieke wetenschappers zouden moeten worden aangetrokken die op die terreinen hun sporen hadden verdiend. Maar bij deze concessie bleef het. Van hun kant erkenden de voorstanders dat men de katholieke theologie niet binnen haar eigen muren mocht opsluiten en dat ook daar niet-katholieke hoogleraren zinvol zouden kunnen functioneren. Vervolgens werd opnieuw vastgesteld dat de hele aangelegenheid niet door meerderheidsbesluiten kon worden afgedaan. Zwaar woog voor minstens de helft van de aanwezigen het argument van de opportuniteit: met het memorandum van het College van Bestuur zou men zich alleen maar last op de hals halen; het was veel te laat thans nog de ontwikkelingen op de KUN te stoppen; andere universiteiten zouden er vreemd van opkijken. De Nijmeegse instelling als confessionele universiteit, zo merkten sommigen op, was een noodoplossing geweest voor het bevechten van de katholieke emancipatie, maar die tijd was voorbij! Wat betekende katholiciteit als inspiratiebron van de wetenschap heden ten dage nog? Voor het grootste deel functioneerde zij als zodanig niet meer! Kortom, ook bij het hoogwaardig decanencollege vond het College van Bestuur maar weinig steun.

Bij zoveel onenigheid, reserves en afwijzing op faculteitsniveau en in het College van Decanen was het merkwaardig dat de discrepantie der meningen amper doorklonk in het daarop aansluitende advies van de raadscommissie inzake de confessionaliteit van de Katholieke Universiteit, uitgebracht op 14 oktober. Deze commissie van de Universiteitsraad stelde zich namelijk in grote lijnen achter het memorandum en maakte daarbij enige belangwekkende aantekeningen. Ten eerste: het criterium ‘christelijke levensovertuiging’ zou men beter kunnen laten vallen en de voorkeursregel zou men als volgt kunnen formuleren: “een koöperatieve houding met betrekking tot de doelstelling van de Katholieke Universiteit draagt bij tot een positieve beoordeling van de geschiktheid van de kandidaat”. Dan behoefde men zich immers niet meer om de confessie en christelijkheid van de sollicitant te bekommeren. Positieve medewerking ter realisering van de universitaire doeleinden kon ook door niet-katholieken en niet-christenen worden verleend. Ten tweede: het primaire criterium bij benoemingen was en bleef de vakbekwaamheid. Christelijkheid dan wel een positieve instelling ten aanzien van de doeleinden van de Katholieke Universiteit “mag nimmer worden gehanteerd op straffe van devaluatie van de universiteit”. Ten derde: was het niet te beperkt de criteria ‘respect voor de grondslag’ en ‘een positieve houding ten aanzien van de doeleinden van de KUN’ alleen te laten gelden voor sollicitanten naar een leerop-

dracht? Zouden ze ook niet gehanteerd moeten worden “bij de aanstelling van al die personeelsleden, welke extern en intern het gezicht van de K.U. bepalen? Derhalve: bij alle personeelsleden, die direct verantwoordelijk zijn voor onderwijs en onderzoek, voorts bij leidinggevende bestuurs- en beheersfunctionarissen, en bij personeelsleden wier primaire verantwoordelijkheid ligt op het terrein van de welzijnsbehartiging?” Ten vierde: zo’n personeelsbeleid moest door de universiteitsbevolking geaccepteerd worden, anders was het memorandum “een slag in de lucht. Het is niet zonder meer evident dat bedoelde acceptatie inderdaad aanwezig is. Dat zij echter afwezig zou zijn, is evenmin evident”.

Tenslotte de studenten.⁷³ Dat die weinig enthousiast waren over het memorandum laat zich raden. De USN ging er met man en macht tegenaan, zoals blijkt uit een door haar in oktober 1975 uitgegeven brochure *Katholieke universiteit: schijnheiligheid*, het ‘paarse boekje’. De studenten hadden zich degelijk op de slag voorbereid: de brochure telde 39 bladzijden en een serie bijlagen, waaronder de stellingnamen van de faculteiten, voorzover die al voorhanden waren. Het strijdschrift ging in op de geschiedenis van de Katholieke Universiteit en haar tot de jaren zestig durend isolement in wetenschappelijk, wereldbeschouwelijk en maatschappelijk opzicht, alsmede op de negatieve gevolgen daarvan. Vervolgens werd een overzicht gegeven van de discussies over de katholiciteit van de KUN vanaf de instelling van de commissie-Schillebeecx tot en met het memorandum van het College van Bestuur uit 1975 en van de stellingnamen van diverse groeperingen. Tenslotte werd er kritiek geleverd op het standpunt van het College inzake het benoemingsbeleid. Die kritiek had betrekking op de verbinding van geloof en wetenschap en op de praktijk van onderwijs en onderzoek op de KUN. Benadrukt werd het principe van de pluriformiteit zoals de USN dat voorstond. Daarna kwamen de democratisering, de bestuursstructuur en de Wet Universitaire Bestuurshervorming ter sprake. De slotconclusie was dat het memorandum in strijd was met binnen en buiten de universiteit heersende opvattingen over de verhouding tussen geloof en wetenschap en dus ook in strijd met de belangen van de bevolking binnen en buiten de universiteit, niet in de laatste plaats van het katholieke volksdeel. Derhalve moest het College zijn memorandum intrekken.

Het College van Bestuur nam kennis van alle reacties en formuleerde zijn visie nogmaals op 23 oktober in een voorlopig standpunt voor de Universiteitsraad. Bij de voorbereiding van een benoemingsadvies voor leeropdrachten, aldus het College, was het op zich wenselijk de factor levensbeschouwing

73 Er was ook nog een stellingname van de ABVA-groep KUN, die met verontrusting kennis had genomen van het memorandum van het College. Het opnieuw invoeren van het confessioneel criterium bij benoemingsvoorstellen zei zij als discriminatie te ervaren. Zij drong er dan ook op aan het criterium te laten vallen.

Reactie van de Unie van Studenten te Nijmegen op het memorandum over het benoemingsbeleid.

en het functioneren binnen het katholieke kader van de universiteit bij de afweging te betrekken, maar vanwege de diversiteit van de uiteenlopende meningen en de delicaatheid van het probleem wilde het geen algemeen geldende richtlijnen voorstellen. Het had besloten zich te beperken tot een verzoek aan de faculteiten naar eigen inzicht en mogelijkheden rekening te houden met het levensbeschouwelijk aspect, zowel met betrekking tot de functie in kwestie als met betrekking tot de kandidaten die naar de functie solliciteren. Ongeacht de procedure die de faculteiten zouden volgen wenste het College echter in ieder geval informatie te ontvangen over de levensbeschouwing van de kandidaat en over diens bereidheid om te functioneren binnen het confessionele kader van de universiteit. Bescheidenheid siert de mens, en bescheide-

ner kon het nu echt niet meer, zo verdedigde Collegelid Van Iersel het voorlopige standpunt.⁷⁴

240

In de oktobervergadering van de Universiteitsraad had een zeer lange, zeer gedifferentieerde en ten dele sterk antagonistische discussie plaats.⁷⁵ De student Scheffer, een van de auteurs van het ‘paarse boekje’, zette de zienswijze van de USN uiteen. Hij sprak over de verfoeilijk groeiende invloed van staat en economie op de universiteiten, de factionering van de katholieke gemeenschap in Nederland, het seculariseringsproces buiten en binnen de Katholieke Universiteit, de noodzaak van pluriformiteit en het gemis daaraan in Nijmegen getuige het ontbreken van de marxistische benadering alhier, het exclusieve primaat van de katholieke ideologie, het opportunistische laveren en het afremmen van progressieve tendensen via katholiciteit en benoemingsbeleid door de “botte machtspolitiek van de universitaire organen”. Medestudenten vielen hem bij: de katholiciteit diende als wapen tegen het marxisme en de linkse beweging; aan de democratische wens van de studenten om het marxisme toe te laten werd eenvoudig voorbijgegaan, terwijl toch dat marxisme, anders dan het katholicisme, geen geloof was, maar gewoon een analysemethode. Dergelijke uitspraken joegen de tegenstanders op de barricaden, met name het raadslid Vossen (psychologie), die het noch met het memorandum noch met het ‘paarse boekje’ eens was. Tegen het memorandum en de raadscommissie – waarvan hij lid was, maar waarvan hij zich niettemin distancieerde – had hij een stellingname in tien punten geschreven waarin hij onder meer betoogde dat levensbeschouwing een persoonlijke en individuele aangelegenheid was, die niets te maken had met een wetenschappelijk verantwoord benoemingsbeleid. De studenten viel hij aan op fouten in hun diagnose van de situatie aan de KUN en hij verweet hen dat ze onder pluriformiteit de invoering verstonden van een allesbehalve pluriform marxisme.

De raadsvoorzitter, de filosoof Tummers, had al aan het begin van het debat als zijn mening te kennen gegeven dat de hele discussie eigenlijk prematuur was, zoals de Centrale Interfaculteit in haar stellingname terecht had gesteld. Hij sloot de gedachtenwisseling af met het voorstel over afzonderlijke punten van het voorlopig standpunt van het College te stemmen, maar daar had de vergadering geen behoefte aan, en op de vraag of de raad thans op enigerlei wijze uitspraken wilde doen of beslissingen wilde nemen in deze hachelijke

74 Wat deze bescheidenheid voor het College betekende kan men afleiden uit het feit dat het het bijzonder karakter van de KUN ten nauwste verbonden achtte met het benoemingsbeleid. Laat men bij dit beleid het confessioneel criterium vallen, aldus voorzitter Van Lieshout, dan komt het bijzonder karakter in het grootste gevaar en maakt de universiteit zich schuldig tegenover het katholieke volksdeel. Een direct of indirect deconfessionaliseringsbesluit zou men immers niet meer ongedaan kunnen maken (zie zijn rede bij de opening van het studiejaar 1975-1976, in: *Jaarverslag*, 1975, p. 1-3).

75 Verslag vergadering Universiteitsraad, 28 oktober 1975.

materie, antwoordde hij met uitzondering van vier leden negatief. Daarmee eindigde het debat zoals het begonnen was.

Het universiteitsbestuur gaf de moed echter niet op. Het Stichtingsbestuur somde acht punten op waarover het bij benoemingsvoorstellen van hoogleraren en lectoren precies geïnformeerd wenste te worden, en daaronder was natuurlijk weer het moeilijke punt. Op 5 januari 1976 verzocht het College van Bestuur op zijn beurt de faculteiten bij voordrachten toe te voegen: “De van de voorgedragen kandidaten verkregen informatie met betrekking tot a) de bereidheid om het karakter van de instelling, zoals omschreven in artikel 2 van de statuten, te respecteren; b) de bereidheid – indien van toepassing – om zich beschikbaar te stellen voor het verrichten van bijzondere taken, die verband houden met het eigen karakter van de instelling”. Hiermee werd de kwestie voor een aantal jaren afgesloten. Het Stichtingsbestuur en het College konden zich troosten met de gedachte dat er althans geen volstrekt negatief besluit uit de bus was gekomen. In een niet al te verre toekomst zou men opnieuw een aanloop kunnen nemen, in de hoop dat de aanhouder wint.

10. STUDENT EN ENGAGEMENT

Men mag ervan uitgaan dat de meningen van de studenten in andere faculteiten sterk op die van de sociale wetenschappers leken, en dat ze een indicatie waren voor de desinteresse of tegenzin die studenten overviel wanneer in het universitaire bedrijf levensbeschouwing, religie, katholiciteit of het bijzondere karakter van de instelling aan de orde kwamen. Op zulke momenten benadrukten zij met vehementie de pluriformiteit en de levensbeschouwelijke neutraliteit. Helaas staan ons geen precieze gegevens ter beschikking over de mate van desinteresse of tegenzin, maar via een omweg kunnen we er wèl iets over te weten komen.

Rond het midden van de jaren zeventig zette de helft van de Nijmeegse studenten nooit meer een voet in de kerk, en anderen die dat wèl deden hielden er geen vast patroon op na. Daarom mogen wij aannemen dat diegenen die echt geïnteresseerd waren in de katholiciteit van de KUN een minderheid vormden. Hoe groot die minderheid was, blijkt zijdelings uit tabel 4.4. In het midden van de jaren zeventig vertoonde driekwart van de Nijmeegse studenten een linkse politieke voorkeur (PvdA, PPR, PSP of CPN). In die tijd bewogen deze vier partijen zich vrij sterk in ideologische banen. Dit gold ook voor de PvdA, die het devies ‘delen van inkomen, kennis en macht’ voerde, een spreuk die aankwam bij studenten die weliswaar hun hart hadden verpand aan het principe van de sociale rechtvaardigheid, maar het desondanks niet al te bont wilden maken. De kloof tussen de christen-democraten en de liberalen enerzijds en links Nederland anderzijds was voor iedereen zichtbaar. In dit gepolariseerde politieke klimaat waren duidelijke keuzen mogelijk en werd onder studenten

242 TABEL 4.4.
Percentage linkse partijvoorkeuren (PvdA, PPR, PSP, CPN) van Nijmeegse studenten 1974 en 1976 per faculteit⁷⁶

	1974	1976
Sociale Wetenschappen	94	91
Letteren, Theologie, Wijsbegeerte, Geografie	75	66
Wiskunde en Natuurwetenschappen	77	88
Rechtsgeleerdheid	71,5	47
Geneeskunde	61	60

die naar links tenderden, in Nijmegen zoals gezegd driekwart, alleen gestreden over de vraag of het beter was zich enigszins gematigd of meer radicaal op te stellen. Van hen mocht men geen belangstelling en geen betrokkenheid verwachten ten aanzien van datgene wat het universiteitsbestuur zozeer aan het hart lag: de katholieke identiteit van de universiteit. Daar moest juist verzet tegen geboden worden in naam van de vooruitgang, van de levensbeschouwelijke pluraliteit en de objectiviteit van de wetenschap.

Met dit standpunt konden de niet-links georiënteerden die zich het meest bij de vvd thuis voelden wel instemmen, want de liberale partij stond krachtens haar traditie voor openbaar, niet-confessioneel onderwijs en het privé-karakter van levensbeschouwing en godsdienst. Van bijna de helft van het overgebleven niet-linkse kwart van de Nijmeegse studentenbevolking was dus ook niet veel steun voor de 'k' te verwachten. Resterde de aanhang van het CDA, in 1975 op zijn hoogst 15 procent, maar deze liet in het identiteitsgevecht nauwelijks iets van zich horen.

Kortom, in het politieke klimaat van alledag, dat in die dagen als 'progressief' werd bestempeld, was eerder een volledige distantie van dan enige identificatie met de oude overtuigingen en waarden te registreren. Nog sterker dan in de jaren zestig was de ontwikkeling in de jaren zeventig een proces van 'ontkatholisering', en daarmee was voor verreweg de meeste studenten een expliciet katholieke universiteit voltooid verleden tijd. Dat had niet per se een geestelijke leegte of een gevoel van algemene zinloosheid van het bestaan tot gevolg. De katholiciteit had plaatsgemaakt voor andere zingevingen, voor een binnenwereldlijk engagement, een *säkulare Ergriffenheit*, zoals men zich in die dagen oostelijk van onze landsgrenzen uitdrukte. Het was deze *Ergriffenheit* die in de overwegend linkse partijvoorkeur van de Nijmeegse studenten tot uitdrukking kwam. Met de veranderde *engagements* gingen verschuivingen in de oriëntatie op de studie gepaard. Blijkens tabel 4.5 wilde de meerderheid –

⁷⁶ Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 360.

TABEL 4.5.
Studie-oriëntatie van Nijmeegse studenten 1975 per faculteit⁷⁷

	transgressief		traditioneel	
	theoretisch	praktisch	theoretisch	praktisch
Sociale Wetenschappen	42	29	15	14
Let., Theol., Wijsbeg., Geogr.	20	25	45	10
Wiskunde en Natuurwetensch.	37	6	40	17
Rechtsgeleerdheid	26	17	31	26
Geneeskunde	24	20	24	32
 totaal	 33	 22	 26	 19

niet minder dan 55 procent – der Nijmeegse studenten rond 1975 oude grenzen inzake de inhoud van het onderwijs overschrijden. De studierichtingen moesten maar eens over hun schaduw springen en zich bezinnen op de maatschappelijke effecten van het wetenschapsbedrijf en de latere academische beroepsuitoefening. Deze ‘transgressieven’, zoals Janssen en Voestermans hen noemden, wilden de wetenschap en hun studie in dienst stellen van de broodnodige veranderingen in de samenleving. In de opleiding diende aandacht te worden besteed aan de ‘absurditeit’, de ‘onrechtvaardigheid’ en het ‘onderdrukkend karakter’ van de bestaande maatschappelijke structuren, en de kritische, veranderingsgezinde houding zou tegelijk in het meer praktische, op het latere beroep gerichte deel van de opleiding vorm moeten krijgen, een voorbereiding moeten zijn op een ‘alternatieve beroepsrol’. Deze oriëntatie op de studie onderscheidde zich van de traditionele variant die door 45 procent werd voorgestaan. Deze studenten vonden dat het onderwijs en onderzoek moesten vasthouden aan het ontwerpen van schema’s en theorieën voor het beschrijven en verklaren van de werkelijkheid, en bij het overdragen van gangbare kennis en vaardigheden.

De vergelijking van de tabellen 4.4 en 4.5 roept de idee op⁷⁸ dat de percentages niet noodzakelijk parallel hoeven te lopen: personen met een linkse partijvoorkeur vertonen niet automatisch een transgressieve houding ten aanzien van de studie. Een linkse politieke houding kan heel goed samengaan met het verlangen aan de universiteit een gedegen inhoudelijke en methodisch-technische vorming te ontvangen om later des te effectiever en efficiënter als echte deskundige voor de verwezenlijking van politieke idealen te kunnen werken.

⁷⁷ Janssen en Voestermans, *Vergruisde universiteit*, p. 406

⁷⁸ Deze formulering wil aanduiden dat de tabellen 4.4 en 4.5 niet onmiddellijk op elkaar betrokken kunnen worden, daar zij uit verschillende jaren stammen.

Ook over deze strategische kwestie werd in het openbaar gestreden. Kortom, de noodzaak en rechtvaardiging van linkse politiek, de mate van radicaliteit, de aanpassing van de opleiding en de waarde van de overgedragen vakkennis, dat waren de vragen die de studenten interesseerden, en niet het bijzondere en katholieke karakter van de Nijmeegse universiteit.

Tenslotte: niet in alle faculteiten heerste hetzelfde klimaat. Het aantal studenten dat door een linkse partijvoorkeur getuigenis aflegde van revolutionaire of reformistische houdingen en strevingen bedroeg rond 1975 weliswaar bijna overal minstens 50 procent, maar de sociale wetenschappers spanden met meer dan 90 procent de kroon, terwijl de tegenovergestelde pool werd gevormd door studenten uit de Juridische en Medische faculteit (vgl. tabel 4.4). Voorzover studenten te bewegen waren deel te nemen aan discussies of andere activiteiten in verband met de katholieke identiteit van de universiteit, had het College van Bestuur nog de meeste kans gesprekpartners te vinden bij aankomende juristen en medici, en de minste kans bij gedrags- en maatschappijwetenschappers.

I I . STAF EN KATHOLICITEIT

Hoe de engagements er bij het wetenschappelijk corps in de jaren zeventig uitzagen, is niet bekend, en omdat naar veler overtuiging levensbeschouwing en religie in die jaren in toenemende mate ‘onzichtbaar’ waren geworden, heeft het weinig zin daarover te speculeren. Om althans iets over de sfeer te weten te komen zijn wij echter nagegaan of er zich grote veranderingen hadden voltrokken in de religieuze herkomst van hoogleraren en lectoren. Tabel 4.6, waarin wij de periode 1965-69 vergelijken met 1975-79, leert dat er ondanks alle omwentelingen geen aardverschuivingen hadden plaatsgevonden. Afgezien van W&N bleef de sfeer aan de top van de faculteiten betrekkelijk homogeen. Veranderingen deden zich voornamelijk voor bij de juristen en de sociale wetenschappers.⁷⁹

Zoals al eerder werd opgemerkt is het adjectief ‘katholiek’ een etiket waarachter uiteenlopende levenshoudingen schuil kunnen gaan. We laten het dus maar bij de gepresenteerde procenten en besteden de aandacht liever aan hetgeen de in paragraaf 6 genoemde dragers van de katholieke identiteit – theologen, filosofen, historici, sociale wetenschappers – in de jaren zeventig deden

⁷⁹ Gegevens voor tabel 4.6 werden verzameld uit geanonimiseerde personeelsdossiers. De tabel verradt natuurlijk niet wat de oorzaken van de betrekkelijke continuïteit zijn. Het waren namelijk niet alleen leden van benoemingscommissies en bestuurders die eventueel op basis van levensbeschouwing manifest of latent selecteerden. Ook de sollicitant zelf deed een keuze: niet-katholieken waren waarschijnlijk minder gemotiveerd te solliciteren naar een hoogleraarspositie aan een katholieke instelling.

TABEL 4.6.
Katholieke docenten aan de KUN 1965-1969 en 1975-1979, in %

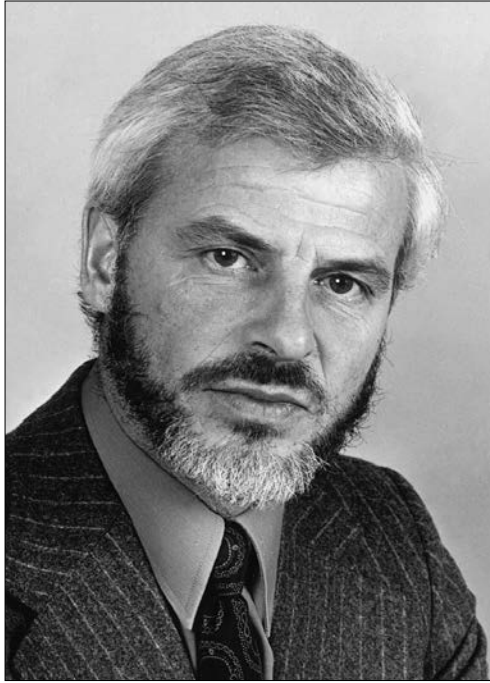
	1965-69	1975-79
Theologie	97	97
Wijsbegeerte	100	100
Letteren	95	85
Rechten	100	79
Geografie	100	60
Sociale Wetenschappen	95	75
W & N	76	55
Geneeskunde	89	83

aan de wetenschapsbeoefening zoals die in artikel 2 van de nieuwe statuten van 1972 werd aanbevolen. Daarnaast stippen wij een aantal relevante ontwikkelingen aan.

Psychologen en sociologen

Het werk van de in 1970 overleden Fortmann werd voortgezet door drie uit de klinische psychologie stammende wetenschappers: Berger, F. Andriessen en A. Uleyn. Hun publicaties bewogen zich rond thema's als geestelijke hygiëne, gezondheid van het geloof, het pastorale gesprek, counseling, herstel van de religieuze ervaring, ruimte voor godsdienstige expressie, het ziekenhuis-, justitie- en jongerenpastoraat, en de spiritualiteit en vakbekwaamheid van de pastor. Zij wilden een verheldering bieden van de religieuze en levensbeschouwelijke processen in de individuele persoonlijkheid en de professionaliteit van pastores en pastorale werk(st)ers verhogen. Zij werkten vooral in de Theologische faculteit en mikten daarbuiten op een breed publiek in het geestelijk en kerkelijk leven. In zoverre traden zij in de voetstappen van Fortmann. Diens meer vakwetenschappelijke godsdienstpsychologische aanzetten werden overgenomen door Weima, J.M. van der Lans en J.A.P.J. Janssen. Op het terrein van het empirische laboratorium- en veldonderzoek streefden zij de meester voorbij. Hun publicaties hadden betrekking op de rol van de religie in psychische complexen als autoritarisme, dogmatisme, conservatisme, zelfgenoegzaamheid, vooroordelen enzovoorts, daarnaast op meditatie, mystiek en nieuwe religieuze bewegingen onder jongeren.⁸⁰ Het was overigens in de jaren

⁸⁰ In dit kader ontstonden de dissertaties van de latere hoogleraar godsdienstpsychologie Van der Lans (*Religieuze ervaring en meditatie*, 1978) en de 'studentenstudie' van Janssen en Voestermans (*Vergruisde universiteit*, 1978). Het initiatief tot deze studie was oorspronkelijk uitgegaan van Weima.

Prof.dr. J.M.G. Thurlings (1927), hoogleraar empirische sociologie.

zeventig niet zo eenvoudig de rug recht te houden in de vloedgolf van cultuurkritische psychologie. In de eerste helft van het decennium werd in de vakgroep hevig gediscussieerd over het opnemen van (neo)marxistische benaderingswijzen en het “broodnodige gesprek” tussen marxisten en freudianen. Daarmee verschoof het accent naar de cultuurpsychologie en de ‘pastoralen’ moesten het vege lijf zien te redden door zich een reservaat in te richten in de vorm van een eigen onafhankelijke intervakgroep – samen met de theologen – voor toegepaste godsdienstpsychologie en pastoraalpsychologie. Daarmee raakte de lector godsdienstpsychologie Weima zo in de knel, dat hij in 1975 zijn functie in Nijmegen neerlegde. Maar ook hier heelde de tijd alle wonden. In de laatste jaren van het decennium vond een gelukkige hereniging van de *membra disiecta* plaats en in 1978 werd de door Fortmann gepropageerde eenheid van cultuur- en godsdienstpsychologie hersteld.

Ook de collega’s van het Sociologisch Instituut stonden in de jaren zeventig onder de druk van de gebeurtenissen. Ze werden door de omstandigheden gedwongen een andere toonsoort te kiezen. Zij hadden het echter gemakkelijker, want de grote drie van de godsdienstsociologie waren tegelijk de aartsvaders van de sociologie als zodanig: Karl Marx, Max Weber en Emile Durkheim. In die zin werd dan ook de leeropdracht getransformeerd in cultuur- en

godsdiensociologie (1971). Het meer kerkelijk en toegepaste gedeelte van de taak werd apart verzorgd door M. Kabel en later H.D. de Loor in samenwerking met pastoraaltheologen en -psychologen; tot een scheuring in de vakgroep kwam het hier niet. Wèl raakte door alle wederwaardigheden van die tijd het onderzoek in de versukkeling. In de jaren zestig konden de godsdiensociologen nog participeren aan het grootschalig veldonderzoek van het Instituut voor Toegepaste Sociologie, maar bij gebrek aan onderzoeksopdrachten was dat in de jaren zeventig niet meer mogelijk.⁸¹ Pas nadat de faculteit in 1978 een fonds voor de subsidiëring van grootschalig veldonderzoek had ingesteld kon de vakgroep de vleugels uitslaan en in aansluiting op een voorbereidende lokale studie⁸² door middel van een – op gezette tijden te herhalen – nationale enquête nagaan in welke mate levensbeschouwelijke en religieuze momenten invloed uitoefenden op het denken en handelen van Nederlanders op diverse levensterreinen als huwelijk en gezin, opvoeding en onderwijs, arbeidsethos en politieke keuze, houdingen ten aanzien van minderheden enzovoorts. Vanaf dat ogenblik ontstond een bescheiden ‘onderzoeksschooltje *avant la lettre*’ rond de onderzoeksleiders Schreuder, J. Peters en A.J.A. Felling. Ook het door de hoogleraar Thurlings met succes geëntameerde onderzoek naar verzuiling en ontzuiling bij het katholieke volksdeel en naar de gevolgen van de ontzuiling in termen van pluralisme, assimilatie en behoud of verlies van katholieke identiteit,⁸³ ondervond door de onrust op het Sociologisch Instituut veel stagnatie en kon pas tegen het eind van het decennium weer worden opgenomen.

Historici

Een zelfde inzinking in de eerste helft, gevolgd door een opleving in de tweede helft van de jaren zeventig zien wij – wat de *catholica* betreft – bij de sectie geschiedenis, en met name in het Instituut voor Nieuwe Geschiedenis.⁸⁴ In 1970-1971 werden twee onderzoeksinitiatieven genomen: de reconstructie

81 De activiteiten beperkten zich in hoofdzaak tot het verzorgen van Duitse uitgaven en de internationale verbreiding van onderzoeksresultaten: O. Schreuder (red.), *Der alarmierende Trend*, München-Mainz 1970; O. Schreuder en J. Hutjes, *Priester zur Geburtenregelung*, München-Mainz 1972; O. Schreuder, ‘Die deprivierte Mitte’, in: W. Weymann-Weyhe, *Offene Kirche. Analysen zur Situation, Modelle der Praxis* (Düsseldorf 1974), p. 234-264; O. Schreuder, ‘De zwiigende meerderheid’, in: *Concilium*, 14(1978), nr. 1, p. 31-38.

82 Zie de dissertatie van de latere opvolger van Schreuder als hoogleraar cultuur- en godsdiensociologie J. Peters, *Kerkelijke betrokkenheid en levensbeschouwing. Een onderzoek naar de verbreiding en de sociale relevantie van kerkelijke betrokkenheid in een nieuwe stadswijk*, 1977.

83 Thurlings, *De wankele zuil*.

84 De middeleeuwse en de kunstgeschiedenis blijven buiten beschouwing, ofschoon ook hier *catholica* voorkwamen.

van de lotgevallen der katholieken vanaf de hervorming tot aan het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853, en de beschrijving van de katholieke opvattingen over en de confrontatie van katholieken met stromingen als socialisme, communisme, fascisme, democratisering en dekolonisering. Het eerstgenoemde onderzoeksplan stamde van de in 1971 benoemde hoogleraar Spiertz, die zijn aandacht richtte op de verbreiding van het protestantisme in de Nederlanden en de rekatholisering van Zuid-Nederland, en voorts op de bestuurlijke en pastorale praktijken van de Noord-Nederlandse katholieke kerk in de tweede helft van de zeventiende en de eerste helft van de achttiende eeuw. Het tweede project werd voornamelijk gedragen door Manning en startte met een onderzoek in de katholieke periodieken met betrekking tot de aangegeven thema's. Maar de activiteiten werden sterk belemmerd, zozeer dat het in het jaarverslag 1971-1972 heette: "Onderzoekswerkzaamheden van het instituut met medewerking van staf en student-assistenten kwamen vrijwel tot stilstand". Dat betrof met name de materiaalverzameling voor Mannings project. "Gebrek aan mankracht en tijd waren daarvan de oorzaak", zo werd nogal verhullend toegevoegd.⁸⁵ In de tweede helft van de jaren zeventig kwam de vaart er weer enigszins in. Er werd melding gemaakt van diverse onderwerpen, zoals de vooroorlogse 'doorbraak' en het lidmaatschap van katholieken in algemene verenigingen in de periode 1930-1940, katholieken en de Rotary 1930-1964, socialisme en vakbeweging in Maastricht 1880-1920, het tijdschrift *Dux* en de katholieke jeugdorganisatie in Nederland 1927-1958, en dergelijke.⁸⁶

Ondertussen beschikten de historici in benauwde tijden over een vluchtheuvel: 'Mannings' jong, expanderend Katholiek Documentatie Centrum. Omdat het onafhankelijk was van de faculteiten en buiten de horizon van opstandige studenten viel kon het zich in hoog tempo ontwikkelen. Supervisie had een Begeleidingscommissie, waarin naast een vertegenwoordiger van het College van Bestuur en de bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek Pijnenborg drie historici (Van Laarhoven, Manning en Spiertz), twee sociologen (Schreuder en Thurlings) en één jurist (Duynstee) zitting hadden. Het voorzitterschap werd uitgeoefend door Manning. In de commissie werd op voorstel van hem en directeur Roes beleid ontwikkeld, zowel in bedrijfsmatig als in wetenschappelijk opzicht.

Het grootste probleem van het KDC bestond in de wanverhouding tussen taakstelling en middelen, niet in gebrek aan ideeën, belangstelling, medewerking of sympathie. Het was namelijk betrekkelijk eenvoudig karrevrachten archieven van personen en belangrijke sociale, economische, politieke, cultu-

⁸⁵ *Jaarverslag, 1971-1972*, deel III, p. 65 e.v.

⁸⁶ Van de dissertaties die onder leiding van Manning tot stand kwamen noemen we hier P. Luykx, *De Actie 'voor God' 1936-1941. Een katholieke elite in het offensief*, Nijmegen 1978, en B.R.C.A. Boersema, *De Linie, 1946-1963. Een weekblad in handen van Jezuïeten*, Amsterdam 1978.

rele en religieuze organisaties, alsook allerlei ander documentatiemateriaal – brochures, pamfletten, populaire katholieke weekbladen, periodieken van allerlei katholieke verenigingen, school-, gezang- en gebedenboeken, parochie- en familieblaadjes en wat dies meer zij – dankbaar in ontvangst te nemen. Problematisch werd het ordenen en beschrijven van dat materiaal – dat al spoedig enkele duizenden meters schapruimte vereiste – zodat het bruikbaar werd voor wetenschappelijke doeleinden. Daarvoor was monnikenwerk vereist. Bovendien moest aandacht worden geschonken aan de archivering van audiovisueel materiaal, aan het verzamelen en inventariseren van foto's, affiches, films, geluidsbanden en dergelijke, die vaak meer aanspreken dan ellenlange verhalen. Voor al dat werk waren de vier vaste personeelsplaatsen verre van toereikend. Er werd derhalve druk gebruik gemaakt van goedkope krachten op tijdelijke basis: student-assistenten, werkloze hoofdarbeiders, belangstellenden op declaratiebasis. Ook waren er vele vrijwilligers die diensten verrichtten 'voor de goede zaak', *pro Deo*, zoals dat vroeger heette: gepensioneerden die iets zinnigs wilden doen en in het bijzonder religieuzen die geen functie meer uitoefenden. Voor een groot deel, zo mag men wel zeggen, werd de wetenschappelijke infrastructuur van het KDC in het eerste decennium van zijn bestaan opgebouwd met de hulp van vrijwilligers en veel kunst- en vliegwerk. De vruchten van deze inspanningen waren onder andere te vinden in het *Jaarboek* en een reeks van monografieën. De Jaarboeken bevatten niet alleen verslagen van het in het betreffende jaar gepresteerde, maar ook bijdragen – meestal van historici, inclusief doctorandi en promovendi – over allerlei onderwerpen uit het katholiek verleden. Thema's waren bijvoorbeeld: de voorgeschiedenis van het mandement van 1954, spanningen in de R.K. Staatspartij vóór 1940, de Katholieke Werkgemeenschap in de PvdA, kerkenbouw, de golf van de pastorale planning, bedevaarten, de katholieke filmkeuring, stigmatiseringsverschijnselen, enzovoort. Het resultaat leek in de loop der jaren op een mozaïek dat bij stukjes en beetjes, maar heel concreet en kleurrijk een beeld vormt dat in een synthese van historische details bestaat en de grote lijn van de ontwikkelingen in het katholieke deel van het Nederlandse volk in de negentiende en twintigste eeuw zichtbaar maakt.⁸⁷

Theologen

Afgaande op het afnemend aantal studenten ging het de theologie in de jaren zeventig minder goed.⁸⁸ Telde de faculteit der Godgeleerdheid op het einde

87 Voor een uitvoerig overzicht zie A.V.M. Struycken, 'Katholiek Documentatie Centrum 1969-1994. Ontstaan en ontplooiing', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 24(1994), p. 39-47.

88 De tellingen werden op verschillende data uitgevoerd en er werd niet steeds met dezelfde categorieën gewerkt. Daarom presenteren we hier geen tabel die maar tot misverstanden zou leiden.

Het Theologisch Instituut was gehuisvest in een vleugel van het Albertinum, het klooster van de dominicanen aan de Heyendaalseweg.

van het studiejaar 1970-1971 nog 433 volledig ingeschreven studenten, in augustus 1975 was dat aantal gezakt tot 320 en vier jaar later tot 292. Het aantal eerstejaars bleef gedurende de hele periode echter ongeveer op hetzelfde peil: 40 à 50. De afname werd dus hoofdzakelijk veroorzaakt door het afstuderen van een grote groep ouderejaars.

De teruggang van het studentenaantal bracht een reductie van personeel met zich mee; het aantal docenten en wetenschappelijk medewerkers nam af van 50 in 1970 tot 42 in 1979. Onderwijs werd gegeven door zo'n tien vakgroepen, maar vanwege het dalend aantal studenten werden de collegebanken steeds leger. Zo werden in het studiejaar 1970-1971 door zeven van de tien vakgroepen 87 hoor- en werkcolleges aangeboden die tezamen 1022 toehoorders of participanten trokken. Het gemiddeld aantal deelnemers bedroeg dus 11,75. Een jaar later, 1971-1972, boden zes vakgroepen 73 hoor- en werkcolleges aan; het aantal toehoorders of deelnemers bedroeg 776, een gemiddelde van 10,63. In de loop van het decennium zakte dat gemiddelde nog aanmerkelijk, hoewel we dit door gebrek aan exacte gegevens niet precies kunnen becijferen. Aan de rijk gevulde dis zaten steeds minder gasten aan.⁸⁹ Dit had ongetwijfeld invloed op de motivatie van docenten en medewerkers. Menig college

⁸⁹ De gegevens zijn ontleend aan de jaarverslagen 1970-1971 en 1971-1972.

sneuvelde door gebrek aan belangstelling, zodat de kwantitatieve achteruitgang kwalitatieve gevolgen had: de dis werd soberder.

Niettemin timmerden de theologen behoorlijk aan de weg met boeken, brochures, artikelen en voordrachten.⁹⁰ Sommigen, zoals de pastoraaltheoloog Haarsma, beperkten zich tot activiteiten binnen de vaderlandse grenzen; anderen, zoals P.J.A.M. Schoonenberg SJ, legden het accent op internationale wetenschappelijke communicatie, terwijl een derde groep, waaronder Schillebeeckx en de missioloog P.H.J.M. Camps OFM, op beide tonelen verschenen. Maar Schillebeeckx trok verreweg de meeste aandacht – ook die van de Vaticaanse Congregatie voor de Geloofsleer.

251

Hun activiteiten en die van hun theologische collega's waren gemengd van aard. Wie de jaarverslagen doorbladert stelt vast dat de Nijmeegse theologen zich in woord en geschrift zowel tot vakgenoten richtten als tot het niet-academische en niet-vakkundige publiek. Ze zetten hun lamp niet onder de korenmaat, al straalde de ene lamp frequenter en helderder dan de andere.

De beoefening van de wetenschap voltrok zich gewoonlijk individueel. De theologen onderscheidden zich wat dat betreft niet van leden van andere faculteiten. Wél ziet men hier en daar iets van een collectief project of in ieder geval van een gezamenlijke inspiratie. De geest van de tijd eiste daarin zijn aandeel op. Zo entameerde Schillebeeckx in 1970 een project over de methodenstrijd in de theologie en de thesen van de neo-marxistische kritische theorie inzake de tekortkomingen van de traditionele theologische hermeneutiek. In 1978 nam zijn vakgroep het besluit gezamenlijk te werken aan de ontwikkeling van een bruikbare methode “om de marxistische ideologiekritiek in haar verschillende vormen toe te passen op de theologie, als onderdeel van een wijze van theologiseren die in de huidige samenleving emancipatie kan bewerken”.⁹¹ Camps en de zijnen onderzochten door *case studies* in diverse landen in hoeverre door een dialoog met de ontwikkelingswaarden van het christendom de autochtone en latente ontwikkelingswaarden van andere culturen en godsdiensten geactiveerd konden worden, zodat een ontwikkeling van binnenuit en op een eigen wijze op gang kon komen. Deze benadering werd bestempeld als ‘majeutische methode’, een methode van bewustmaking. Al gauw werd de term ontwikkeling vervangen door bevrijding of emancipatie.⁹² De moraaltheologie kon natuurlijk niet achterblijven. Zij signaleerde een vermenging van christelijke waardentradities met de burgerlijke moraal en de filosofische legitimaties daarvan. Zo'n mengeling zag men bijvoorbeeld in idealen als individualiteit, autonomie, vrijheid of privé-sfeer. Die verwerpelijke vervlechtingen moesten worden ontbonden en gekritiseerd. In deze context lazen de

⁹⁰ De beschrijving berust op de overzichten in de (wetenschappelijke) jaarverslagen van de faculteit der Godgeleerdheid in de periode 1970-1979.

⁹¹ *Jaarverslag*, 1978, deel II: Onderwijs en onderzoek, p. 1-2.

⁹² *Jaarverslag*, 1970-1971, deel IV, p. 16; 1974, deel III, p. 1-21.

moraaltheologen *Das Kapital* en zochten zij naar een soort economische theologie en theologie van het geld.⁹³ Het uit dit gedachtencomplex voortkomende onderzoeksprogramma werd door A. Th. van Leeuwen officieel aan de buitenwacht voorgesteld.⁹⁴

Concluderend kunnen wij vaststellen dat de Nijmeegse theologie in de loop van de jaren zeventig wat het aantal studenten en de omvang van de staf betrof een beduidende terugslag ondervond, maar dat dit haar niet verhinderde een van de belangrijkste bijdragen te leveren aan de katholieke identiteit van de KUN.

Filosofen

In tegenstelling tot de theologen hadden de filosofen niet onder een terugslag te lijden. Het aantal studenten groeide van 101 in 1970-1971 tot 175 in 1975, 407 in 1977 en 450 in 1979. Het aantal inschrijvingen voor het eerste jaar steeg van 16 in 1970-1971 tot 72 in 1979. De filosofen groeiden de theologen boven het hoofd. De verrassende toename van het studentenaantal vanaf 1975 is te verklaren uit de omstandigheid dat er betrekkelijk veel studenten waren die de wijsgerige studie er als tweede programma naast de vakstudie bij deden of hun keuze hadden laten vallen op een C-richting – een combinatie van delen van een vakstudie en de daarbij behorende filosofische specialisatie.

Dienovereenkomstig groeide het wetenschappelijk corps in omvang: van 12 plaatsen in 1970 tot 30 in 1979. Daarmee kregen ook uiteenlopende belangstellingen de kans in allerlei richtingen uit te waaieren. Rond het midden van de jaren zeventig waren er in de Centrale Interfaculteit zo'n tien afdelingen. Naast filosofen die zich in het bijzonder op de kenleer, de wetenschapsleer of de taalfilosofie wierpen, waren er de ethici, sociale en politieke wijsgeren, wijsgerige antropologen, godsdienstfilosofen en historici. De onderzoeksthema's in het midden van de jaren zeventig vormden een even bonte als indrukwekkende verzameling. De interfaculteit begon te lijken op een immens warenhuis waar voor 'elck wat wils' was. Voor de wijsgeren zelf zat er echter wel degelijk tekening in. Er was een vleugel gegroeid die vooral methodologisch, antispeculatief en betrekkelijk exact georiënteerd was, tegenover een vleugel die een meer inhoudelijke filosofie bedreef, en in de laatstgenoemde groep kon men een marxistisch en niet-marxistisch kamp onderscheiden. Het niet-marxistische kamp verenigde Kantianen, Hegelianen, existentialisten, fenomenologen en dergelijke. De term 'kamp' wordt hier gebruikt om aan te duiden dat er toentertijd weliswaar pluraliteit in de faculteit heerste, maar dat er van een echt pluralisme, een tolerante en vredige dialoog tussen de partijen, nog

⁹³ *Jaarverslag*, 1971-1972, deel III, p. 9; 1974, deel III, p. 1-7.

⁹⁴ A. Th. van Leeuwen, 'Theologisch woord bij de daad. Naar een na-burgerlijke ethiek', in: *Tijdschrift voor Theologie*, 13(1973), p. 391-407; id., 'Theologie als "economische godsdienstwetenschap"', in: *Vox Theologica*, 44(1974), p. 182-198.

geen sprake was. Buitenstaanders kregen in die jaren de indruk dat de Centrale Interfaculteit bepaald geen liberaal paradijs was waar duizend bloemen mochten bloeien, maar eerder een leeuwenkuil waarin het niet goed toeven was.

Deze – wellicht wat gechargeerde – uitspraak kan geïllustreerd worden aan de slag om de opvulling van de leeropdracht sociale en politieke filosofie. In 1972 werd door de faculteitsraad een motie aangenomen dat de kandidaat voor deze leerstoel kennis moest hebben van het marxisme en deze kennis in zijn wetenschappelijke geschriften daadwerkelijk zou moeten hebben gedemonstreerd. De motie, die na een lange en stevige discussie tot stand was gekomen, was voor tweërlei uitleg vatbaar. Volgens vele studenten en enige wetenschappelijke medewerkers moest er dus een marxist ter benoeming worden voorgedragen; volgens de hoogleraren en lectoren alsmede het grootste gedeelte van de staf was het voldoende dat de kandidaat zijn kennis van het marxisme had aangetoond. Geen wonder dat de benoemingscommissie en de faculteitsraad er niet uitkwamen. In de loop der jaren werden er niet minder dan vijf commissies aan het werk gezet die telkens het werk van de voorgaande over moesten doen. De emoties liepen, vooral in het begin, hoog op, zowel wegens radicale voorstellen als vanwege het eigenmachtig optreden van sommige commissieleden. De beslissing viel pas tien jaar later, in 1982. De keuze viel op de Fransman P.L. Assoun, en daarmee haalde men niet Marx, maar Freud in een Parijs' kostuum binnen. Kortom, het in de jaren zeventig nagestreefde pluralistische ideaal had meer het karakter van een driefrontenoorlog dan dat van de beoogde 'brede faculteit' waarin de vrijheid van de afzonderlijke groepen van filosofen de voorwaarde was voor de vrijheid van allen.

Intussen resulteerde alle strijd uiteindelijk in een radicale ontkatholisering, declericalisering en liberalisering waarin men met een lantaarn moest zoeken naar een christelijke wijsbegeerte en waarin scholastiek hoogstens in historisch onderzoek aandacht kreeg. Significant is dat aan een bijzondere universiteit als de Katholieke Universiteit het gesprek tussen filosofen en theologen als vertegenwoordigers van verschillende kennisbronnen, maar met een lange gemeenschappelijke geschiedenis, niet plaatsvond.⁹⁵ Veelbetekenend is al evenzeer de begrijpelijke maar toch ook wel bijna neurotische afweer tegen bestuurlijke pogingen om terwille van de *efficiency* de twee organisaties, voorzover het de infrastructuur betrof, te verenigen in één faculteit. De meeste filosofen vreesden – en niet helemaal ten onrechte – in den lande niet meer *au sérieux* te worden genomen en te veel met katholicisme en katholieke kerk te worden vereenzelvigd.⁹⁶

95 Die gemeenschappelijke geschiedenis wordt uitvoerig behandeld door W. Pannenberg, *Theologie und Philosophie. Ihr Verhältnis im Lichte ihrer gemeinsamen Geschichte*, Göttingen 1996.

96 Voor een overzicht van de geschiedenis van de Nijmeegse filosofie in haar geheel zie O. Schreuder, 'De wijsbegeerte aan de KUN 1923-1995', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 16(1996), p. 107-124.

I 2. BESLUIT

254 Het is tijd de balans op te maken. Het begrip universiteit is gelieerd aan de idee liberaliteit. De tocht naar de waarheid start vanuit verschillende vertrekpunten en verloopt langs diverse wegen. De waarheid is pluriform of althans op een pluriforme manier bereikbaar. Daarom kan de binding van een universiteit aan een levensbeschouwing of confessie hoogstens van voorbijgaande aard zijn en geen blijvend element, laat staan een fundament of grondslag van een universitair gebouw. Niettemin zijn er in de Europese geschiedenis instellingen van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek geweest van katholieke, lutherse en calvinistische snit,⁹⁷ en ook heden ten dage zijn er voorbeelden van confessionele binding te vinden, niet alleen van katholieke aard en ook niet alleen in het oude Europa. Waar echter wetenschap in onderwijs en onderzoek naar ontplooiing streeft, zijn op kortere of langere termijn spanningen te verwachten en komt er een drang op datgene wat als *contradictio in adjecto* wordt aanvoeld, te verwijderen en de confessionele inkleuring van de universiteit uit te wissen. Dit geldt natuurlijk ook voor de Nijmeegse Katholieke Universiteit, en we hebben gepoogd de onduidelijkheden en moeilijkheden aan de hand van feiten uit de jaren zestig en zeventig te illustreren. Rest ons de resultaten van deze speurtocht samen te vatten.

Daarbij moeten wij voor ogen houden dat de binding aan de katholiciteit – en het verzet daartegen *casu quo* de hang naar liberaliteit – verschillende dimensies heeft. We onderscheiden er drie. Ten eerste is de binding aan de levensbeschouwing of confessie al of niet voorhanden, en indien aanwezig, ofwel van normatieve ofwel van feitelijk-empirische aard. Ten tweede kan die binding een structureel karakter dragen en haar neerslag krijgen in onderwijs- en onderzoeksprogramma's, ofwel eerder in het persoonlijke vlak liggen en via een bepaald personeelsbeleid worden geëffectueerd. Ten derde moeten woorden en daden uiteen worden gehouden. Het luide verkondigen van het grote goed van een religieuze grondslag kan gepaard gaan met het ontbreken van gedragsconsequenties, en omgekeerd, immers, op een universiteit wordt veel gedaan dat niet door tromgeroffel wordt begeleid.

Naast het onderscheiden van dimensies staat een differentiatie naar niveau. Top en basis denken niet hetzelfde, het wetenschappelijk personeel is anders ingesteld dan de studenten, en de ene faculteit is de andere niet. We beperken ons dan ook tot een korte typering van de faculteiten op het einde van de jaren zeventig aan de hand van de drie onderscheiden dimensies.

Aan de Nijmeegse universiteit waren twee faculteiten die op de keper beschouwd betrekkelijk weinig bijdroegen aan de katholiciteit van de KUN en ook geen pretenties in deze richting hadden: W&N en Geneeskunde gingen

⁹⁷ Vgl. Schelsky, *Einsamkeit und Freiheit*. Het fenomeen van confessioneel gebonden universiteiten is ook uit de geschiedenis der noordelijke en zuidelijke Nederlanden bekend.

hun eigen vakwetenschappelijk voorgegeven seculaire wegen. In hun wetenschapsprogramma's waren nauwelijks elementen te vinden die erop wezen dat we met een katholieke universiteit hadden te maken.⁹⁸ Men trachtte evenmin met man en macht het milieu homogeen katholiek te houden door een zeer selectief personeelsbeleid. Zeker, beide faculteiten waren bereid aan de wensen van het College van Bestuur en het Stichtingsbestuur tegemoet te komen en overeenkomstig een paar elementaire en bescheiden spelregels informatie over de levensbeschouwing van kandidaten voor leerstoelen in te winnen, maar daar bleef het dan ook bij. De beide jonge faculteiten hadden gewoon geen keus en probeerden de beste kandidaten te werven. Natuurlijk had met name W&N, in navolging van initiatieven ten oosten van onze landsgrenzen, een discussie kunnen aangaan met theologen en filosofen over de relatie tussen geloof en wetenschap in het algemeen en over bepaalde thema's,⁹⁹ maar daar was men in Nijmegen blijkbaar niet zo voor geporteerd. De natuurfilosoof Van Melsen bleef wat dit betreft altijd een vreemde eend in de bijt.¹⁰⁰ Hoofdzaak was veeleer metterdaad te demonstreren dat men heel goed wetenschap volgens de regels van de kunst kon beoefenen, 'ofschoon' men aan een katholieke universiteit werkte.

Een stap verder was de kleine interfaculteit der Aardrijkskunde gegaan. Hier was de katholiciteit vanaf het begin inhoudelijk noch personeelsmatig een punt van aandacht. Men voelde er dan ook niets voor er een zaak van te maken en met name met betrekking tot het personeelsbeleid de knuppel in het hoenderhok te gooien, ook niet op verlangen van het College van Bestuur.

De grootste afstand had de Centrale Interfaculteit afgelegd. Vanaf het midden van de jaren zeventig viel niet veel meer te ontdekken van een binding aan katholiciteit. Pluralisme was het devies, ook al kon men dat ideaal nog niet in pais en vree verwerkelijken. In dit pluralisme zocht men bijna tevergeefs naar

98 In het omvangrijke jubileumboek van de Vrije Universiteit (VU) wordt uitvoerig verslag gedaan van de discussies over de relatie tussen de grondslag van de universiteit en het bedrijven van medische en natuurwetenschappen (*Wetenschap en Rekenschap 1880-1980. Een eeuw wetenschapsbeoefening en wetenschapsbeschouwing aan de Vrije Universiteit* [Kampen 1980], p. 184 e.v., p. 229 e.v., p. 260 e.v.). Men krijgt de indruk dat deze gesprekken een veel fundamenteeler, langduriger en moeizamer verloop hadden dan soortgelijke disputen aan de Katholieke Universiteit, zo deze al plaatsvonden. De Nijmeegse bètawetenschappers, zo lijkt het, zijn met de zogenaamde grondslag van hun universiteit uitermate pragmatisch omgegaan.

99 De Paulusgesellschaft entameerde in de jaren vijftig een dialoog tussen katholieke theologen en natuurwetenschappers. De gesprekken raakten in de jaren zeventig uit de mode, werden echter op het eind van dit decennium weer opgenomen door onder meer de Katholische Akademie in Bayern te München. Zie: N.A. Luyten (red.), *Naturmissenschaft und Theologie*, Düsseldorf 1981.

100 *Geloven in de wereld. Een vriendenboek voor en over prof.dr. A.G.M. van Melsen*, Nijmegen-Baarn 1985.

katholieke of christelijke filosofie. De interfaculteit had zich mijlenver van scholastieke en thomistische tradities verwijderd. En ook de filosofen piekerden er niet over bij benoemingen levensbeschouwing als een van de afwegingscriteria te hanteren.

Rond de tegenovergestelde pool van binding aan de katholiciteit bewogen zich de theologen en juristen. Voor de godgeleerden was deze binding natuurlijk een wezenlijke bestaansvoorwaarde, ook al namen zij de vrijheid zich kritisch op te stellen tegenover de bestaande vormen van religieus en kerkelijk leven. Maar met het door het College van Bestuur voorgestane personeelsbeleid ging men accoord. Het bedrijven van katholieke theologie vereiste immers een katholiek engagement, wat overigens niet wegnam dat er ook voor niet-katholieken een plaats was in de faculteit. Nog strenger opereerden de juristen. Hier was men er ernstig voor geporteerd de homogeniteit van het facultaire milieu en de persoonlijke motivaties te beschermen. Vandaar de ondubbelzinnige keuze voor een selectief personeelsbeleid, dat slechts bij uitzondering mocht worden doorbroken. Vakwetenschappelijk gezien kon men de Rechtenfaculteit echter geen draagster van de katholieke identiteit van de KUN noemen.

Tussen beide uitersten stonden de faculteiten der Letteren en Sociale Wetenschappen. In beide faculteiten werd voor het grootste deel wetenschap bedreven zoals aan andere instellingen van hoger onderwijs, maar zij herbergden bovendien enige groepen – afdelingen, secties en zelfs vakgroepen – die niet op normatief niveau maar wél op dat van de empirie sterk met de katholiciteit van de universiteit waren verbonden. In de studierichtingen geschiedenis, psychologie en sociologie waren docenten en onderzoekers die zich *ex professo* bezighielden met verleden, heden en eventueel toekomst van levensbeschouwing en religie in het algemeen en het Nederlandse katholicisme in het bijzonder. Weliswaar gingen zij in de eerste helft van de jaren zeventig door een dal, maar in de tweede helft van het decennium doken zij weer op om zich verder te ontplooiën. Het betrof minderheden die het tot hun taak rekenden empirisch onderzoek te verrichten naar *catholica* en levensbeschouwelijke dan wel religieuze toestanden en processen. Van doorslaggevende betekenis was hier niet de godsdienstige motivatie, maar het vakkundig opsporen van en omgaan met relevante feiten. Op deze wijze moesten zij zich in hun faculteiten weten te handhaven, waar zij inderdaad in slaagden.

Nu kunnen wij ook een algemeen antwoord geven op de vraag op welke manier de realiteit van het Nijmeegse universitaire leven en werken het probleem van de verhouding tussen geloven en weten op het eind van de formatieve jaren van de Katholieke Universiteit had opgelost. Afgezien van de Theologische faculteit, zo mogen we concluderen, was voor de Nijmeegse universiteit de katholiciteit geen normatief gegeven meer; beslissend voor de binding aan het Nederlands katholicisme was de historische herkomst. Hiermee was een mogelijkheid gegeven het werk van de universiteit te profileren

tegenover de zusterinstellingen. Dat deed de KUN niet in haar geheel, maar door de activiteiten van minderheden in bepaalde en beperkte sectoren van onderwijs en onderzoek. In principe bezat die katholieke profilering dezelfde status als profileringen op andere terreinen. Derhalve moest de universitaire bevolking het wat al te katholiserende personeelsbeleid van het College van Bestuur in 1975 wel afwijzen: het paste gewoon niet bij de feitelijke ontwikkelingen. Des te verrassender is het dat die feitelijke ontwikkelingen in de richting van een voortschrijdende liberaliteit al in het begin van de jaren zeventig werden aanvoeld, hetgeen tot uitdrukking kwam in een tamelijk adequate formulering van artikel 2 van de statuten van de Stichting Katholieke Universiteit.¹⁰¹

101 De uitkomsten van de discussies en feitelijke ontwikkelingen lijken dus anders dan aan de VU. Hier formuleerde men in 1971 een nieuw grondslagartikel dat als volgt luidde: “De universiteit stelt zich ten doel, overeenkomstig de grondslag van de Vereniging, al haar arbeid in gehoorzaamheid aan het Evangelie van Jezus Christus te richten op het dienen van God en Zijn wereld” (*Wetenschap en Rekenschap*, p. 37). In deze omschrijving moest tot uitdrukking komen dat de VU wat betreft de wetenschapsbeoefening in de vakwetenschappelijke zin van het woord een ‘normale’ universiteit was geworden; zij was evenals de andere instellingen een ‘gewone’ instelling voor hoger onderwijs (p. 40). Het verschil met de rijksinstellingen bestond in de doeleinden en de motivaties. Aan de VU worden wetenschappelijke activiteiten idealiter gemotiveerd door een evangelische inspiratie, die tot uitdrukking komt bij het kiezen van onderwerpen en het toepassen van wetenschappelijke resultaten. Die inspiratie is oecumenisch en pluralistisch. De reflectie op deze inspiratie vindt onder andere plaats in het in 1980 opgerichte Bezinningscentrum van de universiteit. Eén en ander betekende dat een nieuwe richting werd ingeslagen die afweek van de oorspronkelijke Kuypertiaanse intenties. Vgl. ook: I.A. Diepenhorst, ‘Confessie en universiteit’, in: *Universiteit en Hogeschool*, 24(1977-1978), p. 199-210. Overigens staat nog te bezien of in een concreter onderzoek naar de feitelijke gang van zaken op verschillende wetenschapsgebieden aan de VU niet eenzelfde soort van profilering verschijnt die – evenals aan de KUN – wordt gedragen door een aantal minderheden in enige beperkte sectoren van vooral de faculteiten der Letteren en Sociale Wetenschappen, waarbij dan nog de activiteiten van de theologen en filosofen komen.

Bezetting van Politicologie (het gebouw Stella Maris aan de Van Schaeck Mathonsingel) uit protest tegen de Tweefasenstructuur.

HOOFDSTUK 5

Bedreigd en vernieuwd

(1980-1995)

I. INLEIDING

In de loop van de jaren zestig en zeventig was de Nijmeegse universiteit er door alle ontwikkelingen en ondanks alle wederwaardigheden in geslaagd zich stevig binnen het geheel van het Nederlandse universitaire bestel te vestigen. Zij telde in de zomer van 1980 15.681 ingeschrevenen als student of anderszins, 1704 plaatsen voor wetenschappelijk personeel – waaronder 283,6 voor hoogleraren – en 1580 plaatsen voor ondersteunend technisch en administratief personeel. Studenten en personeel waren verspreid over acht faculteiten – alfa, bèta en gamma –, zo'n vijfendertig studierichtingen en rond de zeventig vakgroepen, secties, afdelingen en diensten.¹ De instelling was dus uitgegroeid tot een middelgrote en min of meer volledige universiteit.

Wie had verwacht dat de KUN zich na de woelingen van de jaren zeventig in betrekkelijke rust verder kon ontplooien kwam bedrogen uit. Er doemde een aantal met elkaar samenhangende problemen op die er al spoedig aanleiding voor waren dat er in mineur werd gezongen, althans door en bij de bestuurders.²

Op de eerste plaats sloegen de bezuinigingen toe. Dat had natuurlijk geen verrassing hoeven zijn, want in alle Westeuropese landen, dus ook in Nederland, had de verzorgingsstaat grote moeite het hoofd boven water te houden. Waarschuwend geluiden waren al enige jaren te horen. Men sprak van de 'stagnerende verzorgingsstaat'³ en wees erop dat ook de instellingen van hoger onderwijs niet op rozen zouden blijven zitten. Voor een deel zochten de politici redding via leningen en het vergroten van de staatsschuld, dat wil zeggen door het verplaatsen van de financiële tekorten en de welvaartsbeperkingen

1 Vgl. *Algemeen Jaarverslag*, 1980, p. 90 e.v.

2 In dit en in de volgende hoofdstukken blijven de beschrijvingen in principe beperkt tot de periode 1980-1995. Daar waar dit uitdrukkelijk gewenst en mogelijk was, hebben we deze tijdgrens overschreden en ons relaas enigszins aangevuld.

3 J.A.A. van Doorn en C.J.M. Schuyt (red.), *De stagnerende verzorgingsstaat*, Meppel 1978.

naar de toekomst en naar latere generaties, maar niettemin ontkwamen ze er niet aan te snijden in begrotingen en te korten op toewijzingen. De jaren tachtig, zo leek het, zouden een tijd worden van sidderen en beven, van opstandigheid en agressie, van frustratie en resignatie. Ook de bevolking van de KUN zou daarvan haar deel krijgen.

Bovendien stemde de afnemende instroom van studenten tot pessimisme. Registreerden de Nijmeegse beambten in de tweede helft van de jaren zeventig een jaarlijkse aankomst van zo'n 2500 studenten, in de loop van de jaren tachtig nam dit aantal merkbaar af; het dieptepunt werd bereikt in 1986 toen er slechts 2123 nieuwelingen werden geteld. Bezorgd sloeg men gade hoe het totaal aantal studenten daalde; vanaf 1985 ging het bergafwaarts, in 1989 bedroeg het aantal academici in wording nog slechts 11.429. Allerwegen vreesde men de grens van de 10.000 te naderen, die werd bestempeld als de 'vloer waar we niet doorheen mogen zakken'.

Dit alles zou wellicht nog enigszins te dragen zijn, als de universiteit zelf maatregelen zou mogen nemen om de slagen op te vangen, maar dit was haar niet vergund. Meer dan ooit nam de overheid het heft in handen en achtte zij de tijd gekomen om in het kader van de algemene bezuinigingen de oude idee van de taakverdeling tussen de universiteiten weer leven in te blazen. Vooral twee operaties verhitten de gemoederen: de operatie 'Taakverdeling en Concentratie' (TVC), die in het academisch jaar 1982-1983 voor beroering zorgde, en de 'aanslag op de universiteit' in 1986 toen de overheid besloot in detail vast te leggen welke universiteit op welke plaats moest 'krimpen' en waar ze eventueel mocht 'groeien' ('Selectieve Krimp en Groei', SKG). Bovendien had de overheid in 1981 de heftig omstreden Tweefasenstructuur (TFS) ingevoerd, die neerkwam op studieduurverkorting en selectie, met een toch al zo gevreesde vermindering van het aantal studenten als gevolg. De eerste fase van deze nieuwe structuur omvatte vier jaar, één jaar propedeuse met een herkansing van nog een jaar, en drie jaar voor de doctoraalstudie, eveneens met een jaar herkansing. Gedurende de propedeuse kon de student zich oriënteren, terwijl de docenten de gelegenheid kregen die student op zijn kwaliteiten te testen. Op het eind van het jaar zou de betrokkene een studie-advies ontvangen dat ook negatief kon uitvallen. Door de Tweefasenstructuur werd dus uitdrukkelijk een selectiesysteem ingevoerd. De tweede fase, een onderzoekers- of een beroepsopleiding, was niet bedoeld voor iedereen, maar alleen voor degenen die daarvoor geschikt waren en voor wie er een plaatsingsmogelijkheid was. De toegang voor de tweede fase was dus niet vrij, de in de eerste fase afgestudeerde moest naar een plaats solliciteren en zich in concurrentie met andere gegadigden aan een selectieproces onderwerpen.

De bemoeienis van de overheid betrof ook de wetenschapsbeoefening. De tot nog toe heersende vrijheid van de wetenschappelijke onderzoeker werd in verregaande mate beknot door de invoering van de zogenaamde voorwaardelijke financiering (VF) in 1982. De wetenschappers moesten hun onderzoeks-

plannen expliciteren naar onderwerp, omvang, duur, samenhang met de plannen van de collega's en de middelen; de faculteiten werden verplicht in het wetenschappelijk jaarverslag rekenschap af te leggen van de *in-* en *output* van het facultaire onderzoek. Al naargelang de resultaten, zo was de bedoeling, zouden de middelen gerealloceerd, dat wil zeggen opnieuw verdeeld worden, 'volgens het 5-december-principe', aldus de spotters.

Bovendien legde de overheid de universiteiten de verplichting op, het wetenschappelijk corps op basis van kwaliteit te herstructureren. Op grond van een aantal criteria werden naast de hoogleraar enige nieuwe rangen geschapen: de universitaire hoofddocent (UHD), de universitaire docent (UD) en het overige wetenschappelijke personeel. Het aantal beschikbare plaatsen was beperkt, zodat ook hier een competitie-element werd ingevoerd. Aan de KUN werd in 1984 met dit zogenaamde formatiebeginsel begonnen. Het werd onderdeel van een gewijzigde bestuursstructuur, aangepast aan de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs uit 1984, die op haar beurt weer moest wijken voor een strakker en dus omstreden bestuursmodel dat in 1992 ging functioneren.

Onder directe of indirecte invloed van de overheid werden aan het voorgaande nog andere maatregelen toegevoegd. Er kwamen visitatiecommissies voor het onderwijs, die de universiteit op gezette tijden bezochten om de gang van zaken bij de afzonderlijke studierichtingen te evalueren; de onderzoekers werden verblijd met externe beoordelingscommissies die hun daden onder de loep namen. Verder kwam er een inspectie voor het hoger onderwijs. Al deze commissies en instanties brachten in het openbaar verslag uit van hun bevindingen, en van de faculteits- en universiteitsbesturen werd verwacht dat zij op basis van de evaluaties maatregelen zouden nemen van bevorderende of afremmende aard.

Het is niet verwonderlijk dat de universiteiten zich door al deze veranderingen in toenemende mate geknecht gingen voelen. Van de traditionele Humboldtse *Einsamkeit und Freiheit* leek niet veel meer over te blijven. Ook de KUN gaf de nodige blijken van onbehagen.

In Nijmegen kwam er overigens nog een probleem bij: de realisering van de zogenaamde grondslag. Volgens het Stichtingsbestuur en het College van Bestuur was het met de rapporten van de commissie-Schillebeeckx, de commissie-Plat en de oprichting van het Katholiek Studiecentrum niet gedaan. Het stond echter voor een dilemma: werd het bijzonder karakter van de KUN benadrukt, dan zou het College het mijdingsgedrag van niet-katholieke studenten ten aanzien van de Nijmeegse instelling bevorderen, met alle gevolgen van dien voor de instroom en de totale omvang van de universiteit; zou het daarentegen de katholiciteit wegmoffelen om deze risico's te vermijden, dan zou de overheid de indruk kunnen krijgen dat er in Nijmegen niets 'bijzonders' meer aan de hand was, zodat zij de KUN in de praktijk als een 'niet-vrije' rijksuniversiteit zou kunnen gaan behandelen, met alle gevolgen van dien voor

de taakverdeling. Anders gezegd: het ‘project-KUN’ startte in 1923 met de uitbouw tot een volledige universiteit van een katholieke signatuur als doel. Op grond daarvan kon zij een betrekkelijk grote vrijheid genieten. In de jaren tachtig leek het ideaal van de volledigheid te worden bedreigd door de afnemende instroom van studenten en door de bezuinigingen, terwijl het de universiteit niet mogelijk was zich naar eigen inzicht tegen deze bedreiging te weren, omdat het wapen ‘bijzonder’ hetzij als een boemerang zou gaan werken hetzij, als een stomp floret, geen effect bij de overheid zou sorteren.

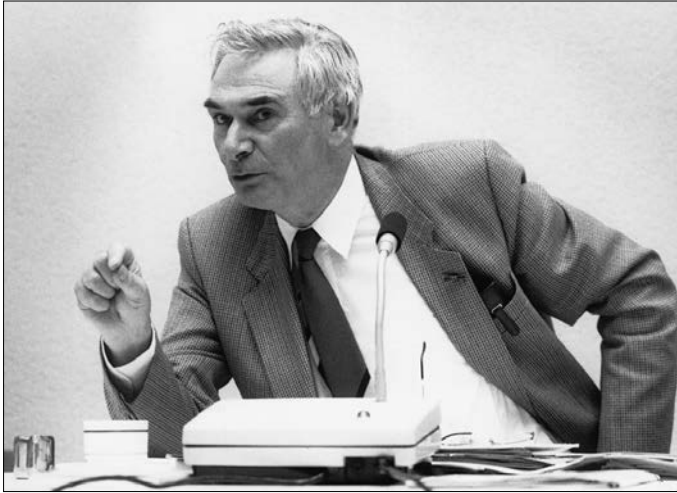
Dit waren in het kort enige vraagstukken en perikelen waarmee de KUN – maar niet zij alleen – in de jaren tachtig en negentig te doen kreeg. Na een notitie over het Nijmeegse protest tegen het verdere verlies van autonomie gaan we in dit hoofdstuk na hoe de KUN trachtte op het gebied van onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening de problemen het hoofd te bieden. In het volgende hoofdstuk worden dan de wederwaardigheden rond de bestuurshervorming en de herstructurering van het wetenschappelijk corps geschilderd, terwijl tenslotte de kwestie van de katholieke identiteit nog eens aan de orde wordt gesteld.

2. PROTEST TEGEN HET CENTRALISME

De jaren tachtig zouden, zo kondigde Colleevoorzitter Van Lieshout aan in zijn toespraak bij de opening van het studiejaar 1980-1981,⁴ een periode worden van echte bezuinigingen, de noodzakelijke maatregelen zouden ook niet van tijdelijke aard zijn. Daarom was het nodig zich te bezinnen op de taakstelling, werkwijze en organisatie van de universiteit. Er moesten keuzen worden gemaakt en prioriteiten worden gesteld. Daartoe initieerde het College van Bestuur al vóór de operatie ‘Taakverdeling en Concentratie’ de zogenaamde 30%-actie: het verzocht de faculteiten mee te delen hoe ze de kortingen dachten op te vangen, uitgaande van de veronderstelling dat rond het midden van de jaren negentig voor 30 procent op de middelen bezuinigd moest zijn. De facultaire schetsen zouden worden opgenomen in een algemene universitaire schets. De 30%-korting zou ook toegepast worden op de sector bestuur en beheer.⁵ Het College wilde realistisch zijn, maar vond het niet aanvaardbaar dat het ministerie van O&W direct en gedetailleerd in de gang van zaken zou ingrijpen, aldus de voorzitter. Het was bekend dat de universiteiten op dat moment een vrij negatief imago hadden, met name bij politici. Veel parlementsleden waren van oordeel dat de universiteiten te rijk waren, ondoelmatig functioneerden en zich als elitaire clubs gedroegen. Daarom gingen de politici er nogal slordig mee om, stoorden zich niet aan met moeite opgebouwde tradi-

⁴ *Algemeen Jaarverslag*, 1980, p. 3-6.

⁵ *Algemeen Jaarverslag*, 1982, p. 5-7.

Ir. W.C.M. van Lieshout (1928), voorzitter van het College van Bestuur van 1974 tot 1991.

ties, gingen bij hervormingen weinig grondig en onsamenvattend te werk en wensten onmiddellijk effecten van hun maatregelen te zien, als ware de universiteit een ‘lucifersfabriek’.⁶ Daar stelde Van Lieshout tegenover dat volgens de letter en de geest van de wet – artikel 96 *ter* in het bekostigingshoofdstuk van titel III van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs – ‘de uitrusting en het bestand’ van een universiteit zonder meer voor bekostiging in aanmerking kwamen en dat het niet de bedoeling was allerlei extra bekostigingsverklaringen in te voeren. Daarachter stak immers de opvatting van het departement dat de minister verantwoordelijk zou zijn voor de toedeling van taken en middelen, terwijl de instellingen slechts bevoegdheid zouden bezitten voor de planning en het beheer. Een fout uitgangspunt, aldus de voorzitter, het tegendeel zou juist zijn. Men wijze de universiteiten naar rato van de studentenaantallen en de omvang van het te beschermen onderzoek een bepaalde som gelds toe (zonder zich om nullasten te bekommeren), en dan zouden de instellingen “op basis van eigen beleid een keuze ten aanzien van studierichtingen, afstudeerrichtingen en bijvakken moeten maken”. De overheid zou alleen de bevoegdheid mogen hebben om concreet en gedetailleerd in te grijpen, als het om kostbare voorzieningen ging of om de spreiding van rijksinstellingen over het land. Een dergelijke bevoegdheidsverdeling zou de universiteit de “bijna dagelijks” in de brievenbus wapperende “ministeriële oekazen” besparen, de daarmee verbonden woekerende bureaucratische procedures en de slopende discussies in allerlei circuits, werk- en overleggroepen. Dat door het

6 *Algemeen Jaarverslag*, 1981, p. 61-64; 1982, p. 87-92.

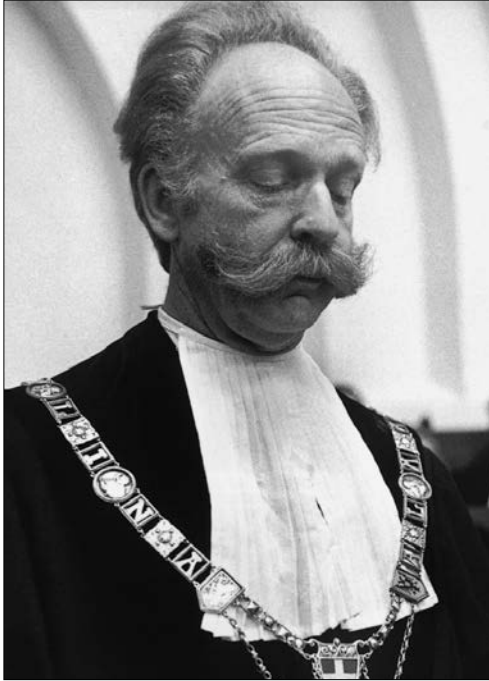
principe van de decentralisatie de concurrentie tussen de instellingen werd aangewakkerd, was overigens geen nadeel maar juist een winst ten gunste van de pluriformiteit en de profilering. En als men ten departemente meende dat de universiteiten voor deze rolverdeling te weinig bestuurskracht bezaten, dan moest men er maar voor zorgen die te versterken.⁷ Aldus het liberale bestuursideaal van de Nijmeegse universiteit, voorzover het de relatie tot de overheid betreft.

Een jaar later, op 5 september 1983, bij de opening van het nieuwe studiejaar, hield minister W.J. Deetman in Nijmegen een toespraak over universitaire problemen. Vervolgens was het woord aan de voorzitter van het College van Bestuur. Na zich verontschuldigd te hebben voor een ordeverstoring van protesterende studenten luchtte Van Lieshout ten overstaan van het hoge bezoek opnieuw zijn gemoed en beklagde hij zich nogmaals over het gedetailleerde ingrijpen van het departement in het leven der universiteiten, over de vele overleg-, toetsings- en instemmingsprocedures, het ‘eigenfondsenbeleid’ van het ministerie – computerfonds, managementfonds, sociaal fonds, vernieuwingsfonds, investeringsfonds, enzovoort –, alsook over de verbrokkeling op O&W zelf met zijn vele ‘vlijtige’ ambtenaren. Opnieuw volgde een pleidooi voor decentralisering, deregulering en ontbureaucratisering. Tenslotte wees de voorzitter op de zware druk waaronder het personeel was komen te staan als gevolg van het “TVC-kwartetten” dat een “complex monopoly-spel” bleek te zijn met ingebouwde hindernissen en politieke kanskaarten: “Nooit in het bestaan van de universiteit heeft de ontwikkeling binnen het wetenschappelijk onderwijs een zo directe bedreiging gevormd voor vele leden van onze gemeenschap”.⁸

De kritiek van de voorzitter op de knevelactiviteiten van het ministerie werd door andere leden van het College bij andere gelegenheden herhaald. De rector magnificus, de onderwijkskundige J.H.G.I. Giesbers, maakte in zijn lustrumrede op 28 oktober 1983 van zijn hart geen moordkuil en liet zijn irritatie over de “toenemende bureaucratistische betutteling” de vrije loop. Dat deed hij overigens niet zonder de nodige zelfkritiek, want de universiteiten mochten niet vergeten dat zij dit kwaad ook aan zichzelf te danken hadden. “Als U de TFS (m.i. ten onrechte) een ramp vindt dan wijs ik U erop dat de TFS aan het eind staat van langdurig gehannes onzerzijds met herprogrammering en herstructurering”. Niettemin wees de rector het departementale optreden af en vermeldde in dit kader een “ongebruikelijke stap” van het College van Rectoren der Nederlandse universiteiten en hogescholen, dat bij de opening van het academisch jaar 1983-1984 publiekelijk uiting gegeven had aan zijn “ernstige bezorgdheid” over de rolopvatting van de overheid ten aanzien van het hoger onderwijs. Daartegenover hadden de rectoren het principe van de comple-

7 *Algemeen Jaarverslag*, 1982, p. 87-92.

8 *Algemeen Jaarverslag*, 1983, p. 94-98, citaat p. 97.

Prof.dr. J.H.G.I. Giesbers (1932), hoogleraar pedagogiek en rector magnificus van 1982 tot 1987.

mentariteit gesteld: “De overheid dient, zonder zich in details te begeven, globaal maar duidelijk de algemene doelen en kaders te stellen en deze toetsend te bewaken; het wetenschappelijk onderwijs moet zich op basis van zijn deskundigheid zetten tot het ontwerpen en uitvoeren van specifieke plannen”.⁹

Niet anders oordeelde Vendrik, tot 1 september 1984 nog lid van het College van Bestuur, in het bijzonder belast met de portefeuille onderzoek. Vendrik, geen man van harde woorden en ongenueanceerde uitspraken, wees in zijn afscheidsrede op 3 september de invoering van de voorwaardelijke financiering als zodanig niet af, maar wél het ministeriële ingrijpen, dat voor Nijmegen beslist niet nodig was geweest, gezien het structureringsproces van het universitaire onderzoek in de loop van de jaren zeventig, dat in 1981 geleid had tot de invoering van de programmafinanciering (PF). De departementale overval met de voorwaardelijke financiering, een jaar later, was in feite een ingrijpende verstoring van een goed lopend intern proces. De ‘crash-operatie’ van het departement veroorzaakte onnodige onduidelijkheid en onzekerheid. “Dit hele nerveuze proces”, in gang gezet door een ver verwijderde instantie,

⁹ *Algemeen Jaarverslag*, 1983, p. 98-103.

“heeft het jaar 1983 voor het onderzoek tot een hectisch jaar gemaakt, dat ons allen lang zal heugen”.¹⁰

266

Met het voorgaande is voldoende gedocumenteerd hoe leidende figuren in Nijmegen over het woekeren van het departementale centralisme dachten. Het is dan ook geen wonder dat de KUN in de persoon van haar Collegevoorzitter heeft geijverd voor het totstandkomen van de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten. Deze tegenmacht van het departement werd, na overleg in een studiegroep, een verkenningscommissie en een voorbereidingscommissie – zo snel ging het nu ook weer niet –, in 1985 opgericht. Na zijn vertrek uit Nijmegen in 1991 werd Van Lieshout voorzitter van dit illustere gezelschap.

3. ZORGEN: INSTROOM EN OMVANG

Dat de Nijmeegse bestuurders zo sterk tegen centralisme en voor vrijheid pleitten en in latere jaren dat pleidooi voortzetten, wordt begrijpelijk wanneer we een blik werpen op het verloop van de studentenaantallen in de periode 1980-1996, het tijdvak dat achtereenvolgens werd geschokt door de invoering van de Tweefasestructuur (studieduurverkorting, 1981), de TVC-ingreep (taakverdeling, met de opheffing van studierichtingen als gevolg, 1982-1983) en de ‘Selectieve Krimp en Groei’-operatie (met dezelfde gevolgen, 1986).

Op het eerste gezicht leek het in het begin van de jaren tachtig niet nodig de noodvlag te hissen (tabel 5.1¹¹). 1984 was zelfs een topjaar: 15.069 studenten plus 599 toehoorders, extranei en MO'ers, in totaal 15.668 ingeschrevenen. Datzelfde jaar echter riep boze vermoedens op: in december 1984 bedroeg het aantal eerstejaars studenten 218 minder dan in december 1983. In de daarop volgende jaren ging het bergafwaarts met de instroom van nieuwelingen en het totaal aantal ingeschrevenen. In 1989 werd een dieptepunt bereikt: 11.429 studenten, 11.931 ingeschreven onderwijsvragenden. De vloer van 10.000

¹⁰ *Algemeen Jaarverslag*, 1984, p. 93-99.

¹¹ De tabel is gebaseerd op het algemeen gedeelte van de jaarverslagen 1980-1990, de jaarbeelden van 1991-1993, de jaarverslagen 1994-1995, en inlichtingen van de afdeling Economische Zaken. Tevens zijn voor de jaren 1991 en 1993 enige correcties aangebracht op grond van de basisgegevens. Men houde er rekening mee dat vanaf 1982 eerstejaars studenten worden gedefinieerd in de zin van het Centraal Bureau voor de Statistiek: al degenen die zich in de fase van de propedeuse bevinden. Vóór 1982 werd een andere definitie gehanteerd: alle eerste aanmeldingen bij de KUN, ook al betroffen zij inschrijvingen voor latere studie jaren dan de propedeuse. Het gevolg van de verandering van definitie is een vermindering van 291 eerstejaars studenten van 1981 naar 1982. Ook het wat grillige verloop van de categorie ‘overigen’ is een gevolg van definitieverandering: lage cijfers hebben alleen betrekking op extranei.

TABEL 5.1.
Aantal studenten en andere onderwijsvragenden, 1980-1997

267

jaar	eerste jaar	oudere jaren	tezamen	overi- gen	totaal inge- schrevenen
1980	2634	11365	13999	1247	15246
1981	2732	11052	13784	1535	15319
1982	2441	11969	14410	741	15151
1983	2645	12304	14949	610	15559
1984	2427	12642	15069	599	15668
1985	2184	12524	14708	552	15260
1986	2123	12142	14265	465	14730
1987	2204	11624	13828	419	14247
1988	2376	10181	12557	352	12909
1989	2602	8827	11429	502	11931
1990	2793	8895	11688	621	12309
1991	2860	9220	12080	1008	13088
1992	2850	9511	12361	1116	13477
1993	3104	9961	13065	1209	14274
1994	2833	10348	13181	1375	14556
1995	2437	10048	12485	1435	13920
1996	2383	9960	12343	622	12965
1997	2369	9609	11978	498	12476

leek in zicht te komen. In *Verantwoord Vernieuwen*, het ontwikkelingsplan 1991-1994, luidde dan ook een van de beleidslijnen: "het streven naar minimaal 10.000 studenten als voorwaarde om een volledige instelling te kunnen blijven".¹² De volgende jaren gaven weer wat meer vertrouwen. In 1993 werd zelfs de barrière van 3000 eerste aanmeldingen doorbroken. "We zijn over de berg, het ergste leed is geleden", werd er gejuicht, maar te vroeg. Vier jaar later, in 1997, begonnen er 735 eerstejaars studenten minder met de studie. Het totaal aantal onderwijsvragenden was gedaald tot nog geen 12.500. Dit globale beeld moet natuurlijk genuanceerd worden. Waar vielen de slagen, waar werd eventueel herstel zichtbaar?

Het aantal ingeschrevenen was in 1994 in verhouding tot het aantal in 1980 (= 100) zo'n 5 punten gedaald (tabel 5.2¹³). Geneeskunde en w&n (in 1994: Wiskunde & Informatica en Natuurwetenschappen) verloren veel meer: ze telden een kwart minder studenten. Het aantal wijsgeren in spe werd gehal-

¹² *Jaarbeeld*, 1991, p. 5.

¹³ *Algemeen Jaarverslag*, 1980, p. 91, en *Jaarverslag*, 1994, p. 83.

TABEL 5.2.
Aantal studenten en onderwijsvragenden 1980 en 1994 per faculteit

	1980	1994	index (1980 = 100)
Theologie	254	216	85
Wijsbegeerte	382	189	49
Letteren	3237	2904	90
Rechten	1839	1987	108
Soc. Geografie	863	2478	114
Beleidswetenschappen			
Soc. Wetenschappen	4392	3537	81
W & N	1751	330	73
W & I			
Natuurwetenschappen		955	
Geneeskunde	2528		
Medische Wetenschappen		1893	75
totaal	15246	14489	95

veerd, terwijl Theologie en Letteren de schade tot 10 à 15 procent wisten te beperken. Het aantal aankomende juristen bleef op peil en steeg zelfs. Dit geldt nog sterker voor de sociale wetenschappers. Weliswaar moest de faculteit terrein prijsgeven, maar dit werd naar de faculteit der Beleidswetenschappen overgeheveld, zodat de mens- en maatschappijwetenschappen er in het geheel 14 punten op vooruitgingen.¹⁴

Een en ander kan nog verdiept worden als wij kijken naar de studierichtingen binnen onze drie exemplarische faculteiten. Dan blijkt dat de meeste studierichtingen die de faculteit der Letteren eertijds gezicht gaven enorm aan gewicht verloren. Alleen Engels wist zich enigermate te handhaven, hetgeen overigens vooral daardoor werd veroorzaakt dat deze studierichting de belang-

¹⁴ J.F.M.C. Aarts, tot 1996 hoofd van de afdeling Onderwijs van de KUN, maakte een schatting van het verloop der studentenaantallen op basis van gegevens uit *Hoger onderwijs in cijfers 1995* (Ministerie van OCW 1996), p. 17, figuur 3. Volgens zijn schatting ontwikkelden zich in Nijmegen in de periode 1980-1994 de gedrags- en maatschappijwetenschappen in overeenstemming met het landelijk verloop der desbetreffende studentenaantallen: index Nijmegen 114, landelijk 111. Dit geldt ook voor de sector taal en cultuur: Nijmegen 90, landelijk 94. Rechten bleef achter bij de landelijke ontwikkeling: Nijmegen 108, landelijk 127. Hetzelfde geldt voor de sector gezondheid (75 versus 100) en de sector natuur (73 versus 91).

TABEL 5.3.
Studierichtingen van de faculteit der Letteren naar omvang 1980 en 1994

studierichting	1980	1994	index (1980 = 100)
Klassieken	131	47	36
Nederlands	736	242	30
Frans	250	135	54
Duits	308	110	36
Engels	412	347	84
Geschiedenis	795	376	47
Kunstgeschiedenis	231	194	84

rijkste propedeuse vormde voor de aansluitende bovenbouwstudie Bedrijfscommunicatie. Voorts werd zelfs de fameuze studierichting Geschiedenis gehalveerd.

Van de vroegere faculteit W&N wist scheikunde zich nog het beste tegen de tendensen van de tijd te weren, de andere studierichtingen waren in 1994 zwaar onder druk komen te staan.

TABEL 5.4.
Studierichtingen van W&N naar omvang 1980 en 1994

studierichting	1980	1994	index (1980 = 100)
Wiskunde	325	123	38
Natuurkunde	273	138	51
Scheikunde	405	353	87
Biologie	738	433	59

Ook in het derde blok, dat van de gedrags- en maatschappijwetenschappen, deden zich enige opzienbarende veranderingen voor. Afgezien van psychologie leden alle andere inmiddels klassiek geworden studierichtingen gevoelige verliezen. Pedagogiek, geografie en planologie werden meer dan gehalveerd, antropologie verloor ruim 40 punten, politicologie boette bijna tweederde in en sociologie viervijfde (tabel 5.5).

Hoe moeten wij al deze veranderingen interpreteren, wat is hun betekenis voor het algemene klimaat van de universiteit? Hierover kunnen wij hoogstens

270 TABEL 5.5.
Studierichtingen gedrags- en maatschappijwetenschappen naar omvang
1980 en 1994

studierichting	1980	1994	index (1980 = 100)
Psychologie	1423	1418	100
Pedagogiek	1526	648	42
Sociologie	518	92	18
Antropologie	454	262	58
Politicologie	397	146	37
Geografie en planologie	863	365	42

speculeren. Het verlies van de geesteswetenschappen en met name van Theologie en Wijsbegeerte zou erop kunnen duiden dat bij de jonge generatie de belangstelling was verminderd voor alles wat naar metafysiek en het bovenwereldlijke reikt. Zij had wellicht ook de interesse verloren voor de reflectie over de waarde van de menselijke kenvermogens en hun kennis van mens, maatschappij, natuur en kosmos. Maar die duiding is niet noodzakelijk. Er staat tegenover dat men heden ten dage met zulke zaken minder dan ooit zijn brood kan verdienen, zodat men ze naar de sector van de vrijetijdsbesteding verschuift. De cijfers drukken dan alleen maar een andere tijdsindeling uit. Wie echter meent dat theologische en filosofische vraagstukken een blijvende belangstelling genieten, maar niet in de vorm van het uit de traditie stammende aanbod van de universiteit, kan natuurlijk al evenzeer zijn gelijk claimen totdat het bewijs van het tegendeel is geleverd. Maar hoe het ook zij, de geconstateerde veranderingen in de sfeer van de geesteswetenschappen betekenden niet dat de instroomgolven nu in de richting van bèta waren gegaan. Er was bepaald geen hang naar natuurwetenschappelijk positivisme te constateren. Indien er al een tendens naar voren komt, is het de aandacht voor het rijk tussen geest en natuur: dat van mens en maatschappij. Ondanks de Tweefasestructuur en alles wat daarmee samenhang boekte dit gebied in ieder geval geen verlies maar eerder winst. De inhoud van die winst is evenwel niet geheel duidelijk. Op het eerste gezicht is men geneigd te spreken van een hang naar praktijk, beleid, bestuur en organisatie. Dat lijkt het scherpst tot uitdrukking te komen in het opzienbarende verlies van de eertijds zo machtige studierichting sociologie. Wat daarvan overbleef was praktisch de oude vakgroep 'theorie, methoden en technieken van sociaal onderzoek', reeds in vroeger dagen een 'elitaire' groep. De oprichting van de faculteit der Beleidswetenschappen bracht aan het licht wat de meeste sociologiestudenten wensten: een praktische beroepsvoorbereiding en geen wetenschappelijke opleiding tot onderzoeker met een betrekkelijk uitgebreid en veeleisend theoretisch en methodisch

TABEL 5.6.
Aandeel der vrouwelijke studenten per faculteit, 1981-1994, in %

271

faculteit	1981	1985	1990	1993/94
Theologie	39	47	54	55
Wijsbegeerte	25	34	36	37
Letteren	47	51	65	71
Rechten	32	39	47	52
Geografie	24	28	-	-
Beleidswetenschappen	-	-	37	36
Sociale Wetenschappen	49	55	71	72
w&n	16	18	-	-
Wiskunde & Informatica	-	-	18	18
Natuurwetenschappen	-	-	29	33
Geneeskunde/Medische Wetensch.	28	37	52	55
totaal	37	39	53	56

programma. Met deze visie is echter weer niet in overeenstemming dat andere praktische disciplines die uitdrukkelijk op handelen in concrete situaties zijn gericht – pedagogiek, sociale geografie en planologie – eveneens zeer grote, zij het minder opzienbarende, verliezen leden.

Maken wij van de gelegenheid gebruik nog even stil te staan bij enige kenmerken van de Nijmeegse studentenbevolking in termen van geslacht, geografische en sociale herkomst in de periode 1980-1995.

Aan de KUN bedroeg het aantal vrouwelijke studenten tot aan het studiejaar 1970-1971 ongeveer éénvijfde van het totaal. Het percentage lag in sommige faculteiten wat hoger, met name in de faculteit der Letteren en die der Sociale Wetenschappen. Dat werd in het laatste geval vooral veroorzaakt door het betrekkelijk groot aantal vrouwelijke studenten in de opvoedkunde en de antropologie. De vrouwelijke minderheid was evenwel in opmars. In 1981 maakte zij al 37 procent van de hele studentenbevolking uit. Daar bleef het niet bij (tabel 5.6): in 1994 was meer dan de helft vrouw.¹⁵ Letteren en Sociale Wetenschappen waren met respectievelijk 71 en 72 procent de meest 'vervrouwelijke' faculteiten. Bij de Medische Wetenschappen, Theologie en Rechtsgeleerdheid lagen de verhoudingen wat evenwichtiger, ongeveer *fifty-fifty*. Wijsbegeerte, Beleidswetenschappen, Natuurwetenschappen en vooral Wis-

¹⁵ *Algemeen Jaarverslag*, 1981, p. 16; *Algemeen Jaarverslag*, 1985, p. 38; *Algemeen Jaarverslag*, 1990, p. 65; *Jaarbeeld*, 1993, p. 34.

kunde & Informatica bleven overwegend mannelijke domeinen. Wat de uiteenlopende en wisselende getalsverhoudingen voor invloed hadden op de afzonderlijke studierichtingen, faculteiten en de universiteit als geheel is moeilijk te zeggen. Hier gaat het er alleen om aan te duiden dat de grotere deelname van vrouwen aan het hoger onderwijs er mede voor heeft gezorgd dat de omvang van de Nijmeegse instelling enigszins op peil bleef.

Een andere vraag is hoe zwaar de geografische factor in het krachtenspel om de studentenaantallen woog. In de jaren zestig en zeventig – toen de nieuwe faculteiten der Geneeskunde en w&n op volle toeren waren gaan draaien – kwam 80 à 90 procent uit de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Moest er bij de recrutering al verlies geleden worden, doordat vele zuiderlingen de weg naar het westen des lands ontdekt hadden, uit een onderzoek van het ministerie van O&W zou men kunnen afleiden dat het verlies mogelijk-kerwijs werd gecompenseerd door de gestage toeloop van elders. Voor het studiejaar 1992-1993 kon van 10.087 Nijmeegse studenten de herkomst getraceerd worden. Nog steeds bereikte de recrutering uit de drie genoemde provincies ruim 70 procent van het totaal, terwijl bijna 30 procent van elders stamde (tabel 5.7). Een vergelijking met andere universiteiten toonde aan dat de KUN een grotere spreiding van haar recrutering bezat dan vele andere instellingen. Zij nam in dit opzicht na Wageningen, Delft, Utrecht en Twente een vijfde plaats in. Het departement kwam tot de slotsom: “een sterke herkomst uit de eigen regio en een redelijke herkomst uit de aangrenzende regio’s voorzover daar geen andere instelling gevestigd is of deze ligt in de richting van een andere instelling”.¹⁶

TABEL 5.7.
Geografische herkomst van Nijmeegse studenten, 1992-1993

Nijmegen en Oostelijk Maas en Waal	18,7
Arnhem en omstreken	10,3
Noord-Limburg	9,3
Zuidelijke Achterhoek	8,8
Noord-Brabant Noord	7,2
Noord-Brabant Zuidoost	6,1
Midden-Limburg	5,9
Zuid-Limburg	5,0
overige gebieden	28,7
totaal	100,0

¹⁶ Ministerie van O&W, *Regionale herkomst van studenten in het wetenschappelijk onderwijs* ('s-Gravenhage 1994), p. 8. Tabel 5.7 werd afgeleid uit grafiek 10 op p. 24.

TABEL 5.8.
Sociale herkomst van Nijmeegse studenten, 1976-1987, in %

herkomst	1976-77	1981-82	1986-87
hoog	50	46	56
middelbaar	39	41	35
laag	11	13	9
totaal	100	100	100

Tenslotte nog een woord over de sociale herkomst van de Nijmeegse studenten. CBS-gegevens suggereren dat de KUN minder studenten uit de hogere sociale strata en meer uit de middelbare sociale lagen trok dan de andere instellingen. Dit zou vooral gelden voor de tweede helft van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig: 20 à 25 procent van de Nijmeegse inschrijvingen stamde uit de hogere en 55 à 60 procent uit de middelbare strata, terwijl het aantal inschrijvingen uit de laagste strata beneden de 20 procent bleef. Maar zo'n beeld wordt natuurlijk sterk beïnvloed door de keuze van de indelingscriteria. De Centrale Studentenadministratie van de KUN trok voor de periode 1976-1977 tot 1986-1987 drie steekproeven van telkens 500 studenten. Noteert men het beroep van hun ouders, meestal dat van hun vader, en deelt men de gegevens in volgens de momenteel onder sociologen gebruikelijke EGP 10-methode,¹⁷ dan ontstaat het beeld van tabel 5.8. De recrutering van studenten uit de laagste sociale strata schommelde in de genoemde periode rond de 10 procent. Anderzijds heeft het er alle schijn van dat ook in Nijmegen de meeste inschrijvingen, de helft of meer, uit de hoogste milieus stamden. De middelbare strata kwamen nauwelijks boven de 40 procent uit. Vrij algemeen verbreid is de stelling dat Nijmegen in vergelijking met andere instellingen een 'lage-status universiteit' zou zijn, respectievelijk dat daar de externe democratisering van het hoger onderwijs bijzonder sterke effecten heeft gesorteerd. Men hoeft deze these niet te bestrijden, maar de peiling via de Studentenadministratie kan ertoe bijdragen dergelijke uitspraken het juiste gewicht te geven.

17 R. Erikson, J. Goldthorpe en L. Portocararo, 'Intergenerational Class Mobility in Three Western European Societies: England, France and Sweden', in: *British Journal of Sociology*, 30(1979), p. 415-441.

4. IN DE VERDEDIGING

274 Hoe reageerde de KUN op de dreiging van de afnemende instroom van studenten, het probleem van de omvang van de instelling, de bezuinigingen en de inhoudelijke ingrepen van de overheid?

Zoals alle organisaties die zich bedreigd voelen ging de Nijmeegse universiteit stevig in de verdediging. Toch ontwaart men vanaf het begin van de beroeringen ook wat meer creatieve pogingen, waarbij geprobeerd werd van de nood een deugd te maken en de druk op de organisatie als hefboom van vernieuwingen te gebruiken. Dit blijkt uit de gebeurtenissen rond de operaties 'Taakverdeling en Concentratie' en 'Selectieve Krimp en Groei', die bovendien een licht werpen op de gecompliceerde relatie tussen het facultair en het centraal niveau.

Zoals reeds aangestipt, zag het College van Bestuur in 1982 de bui hangen en nam daarom zelf het initiatief tot de 30%-operatie. Het college had de situatie goed ingeschat, want inderdaad verscheen in september 1982 een ministeriële beleidsnota *Taakverdeling en concentratie in het wetenschappelijk onderwijs* (TVC) waarin aanzienlijke bezuinigingen werden aangekondigd. Ze zouden ditmaal niet volgens de kaasschaafmethode worden doorgevoerd, maar op basis van welbewuste inhoudelijke keuzen. De instellingen werden uitgenodigd een commissie te vormen en hun delegaties samen te stellen. In deze TVC-commissie zouden de universiteiten in gezamenlijk overleg de pijn kunnen verdelen, waarbij men zich wél diende te houden aan het beleidsdoel van 258 miljoen bezuinigingen in de komende jaren tot 1987.

En zo ging men op landelijk en op Nijmeegs niveau parallel aan het werk. De TVC-commissie leverde in maart 1983 een taakverdelingsplan op, waarna de minister in juni zijn concept-voornemens en in augustus zijn definitieve beslissingen bekend maakte. Bijzondere aandacht viel de sociale wetenschappen ten deel, waar men orde op zaken wilde stellen en de toenemende 'verkoeking' tegen wenste te gaan. Nijmegen was er vlot bij en ook hier stond de faculteit der Sociale Wetenschappen in het centrum van de belangstelling. Een driekoppige bestuurscommissie leverde op korte termijn de nota *Op weg naar de jaren negentig*, waarin een vrij radicaal voorstel werd gedaan: een sterke integratie van de sociaal-wetenschappelijke disciplines door de opheffing van de subfaculteiten en secties, de liquidatie van de talrijke vak- en onderwijsgroepen, die zouden worden ondergebracht in een twaalfstal mono- of multidisciplinaire zwaartepunten, en de handhaving van de monodisciplinaire opleidingen met vele mogelijkheden voor multidisciplinaire uitstapjes en programma's. De faculteitsraad nam in maart en april een groot aantal besluiten die in wezen steunden op de voorstellen van de commissie. Aansluitend werd er een structuurcommissie onder een onafhankelijke voorzitter gevormd die zou zorgen voor concrete invullingen en de nodige bijstellingen. Deze commissie leverde in november 1983 een interimrapport op.

De operatie ‘Taakverdeling en Concentratie’ leidde tot de opheffing van de studierichting Italiaans. Het Erasmusgebouw was als vaker de meest in het oog lopende plaats om blijk te geven van teleurstelling en protest.

Het Nijmeegse College van Bestuur was niet gelukkig met het taakverdelingsvoorstel van de TVC-commissie. De KUN zou 16 miljoen moeten inleveren, exclusief de nog op te brengen offers bij het medische cluster en Theologie. In het bijzonder was het echter gekant tegen de aangewende procedure. Het college was niet gecharmeerd van de heilloze touwtrekkerij tussen de instellingen en vond dat de minister het te bezuinigen bedrag in bilateraal overleg per instelling had moeten vaststellen. Het bracht daarbij de status van de bijzondere instellingen in het geding en onderstreepte het beginsel van ‘vrijheid van richting en inrichting’. Ook de Universiteitsraad vond het Nijmeegse offer wel wat zwaar en meende dat het best met vier miljoen minder kon.

Het spel herhaalde zich op facultair niveau. Niet iedereen vond het plan van de bestuurscommissie gelukkig. Laaiend, maar niet bepaald van enthousiasme, waren vooral de psychologen, die geen goed woord over hadden voor de “liquidatie” van hun “goed lopend bedrijf” en voor hun verzet steun zochten bij collega’s in den lande. Met belangstelling keek men in andere faculteiten hoe deze zaak zou aflopen.

De soep werd niet zo heet gegeten als ze was opgediend. De faculteitsraad besloot uiteindelijk met een kleine meerderheid toch maar van het integratieavontuur af te zien, hoewel hij reeds in mei 1983 een nieuw bestuur had gekozen, waarin twee leden van de gewraakte bestuurscommissie zitting hadden gekregen, *mirabile dictu* met de stemmen der psychologen! Niettemin – of juist

daardoor – werden in de loop van de volgende jaren aanzienlijke vereenvoudigingen bereikt. De tijdens de ‘revolutie’ gedesintegreerde sociaal-culturele subfaculteit werd in ere hersteld; sociologie, politicologie, antropologie en publicistiek werden in één bestuurseenheid herenigd en het aantal vakgroepen werd van vijftien tot zes teruggebracht. De pedagogen reduceerden hun bestuurseenheden van vijf tot drie. Het wachten was nog op de psychologen, zodat uiteindelijk het oorspronkelijke aantal van meer dan dertig eenheden gehalveerd zou zijn. Voor het overige stortte men zich met man en macht op het uitwerken van onderzoeksvoorstellen, aangezien aan de TVC-operatie een onderzoeksvernieuwingsfonds verbonden was, waaruit de twaalf beste projecten gedurende tien jaar, later zes jaar, met een half miljoen per project per jaar gesubsidieerd zouden worden.

Ook op landelijk niveau ging het ‘TVC-circus’ verder. Een hele reeks discipline-adviescommissies – die weer gecoached werden door een Begeleidingscommissie Discipline-Adviezen – kregen de taak disciplineplannen of deelplannen uit te werken. Deze Begeleidingscommissie was samengesteld uit leden van de diverse colleges van bestuur; ze beoordeelde de uitgebrachte plannen en stuurde ze met commentaar door naar het ministerie. Voor de KUN was evenwel duidelijk waar zij aan toe was. Er werden vijf studierichtingen opgeheven: sterrenkunde, Italiaans, Portugees, Semitisch en vergelijkende Indo-europese taalwetenschap. Ze omvatten tezamen eind 1982 circa 180 studenten. Anderzijds mocht andragogiek – dat in Nijmegen overigens geen zelfstandige studierichting vormde – blijven. Ook planologie (204 studenten) werd gehandhaafd, op voorwaarde dat er minimaal 250 inschrijvingen zouden komen. Communicatiewetenschap werd als bovenbouwstudie in het Academisch Statuut opgenomen. De financiële offers beliepen, met inbegrip van het medische cluster, 20,7 miljoen, op te brengen in de periode 1984-1988. De KUN kreeg evenwel het recht af te wijken van de kwantitatieve indicaties van de minister en de pijn naar eigen inzicht te doseren.¹⁸

Na al deze wederwaardigheden dacht de Nijmeegse universiteit wat rustiger tijden tegemoet te kunnen zien, vooral ook omdat in 1985 de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten van start was gegaan, die naar verwachting voor het hoognodige tegengas in de richting van de deregulering zou zorgen. Bovendien werden hier en daar successen behaald en hoopvolle tekenen gesignaleerd. Zo werd in 1985 het Europees Academisch Research Netwerk (EARN) in gebruik genomen, slaagden de filosofen erin met hun Tilburgse collega’s in één boot te gaan zitten, en verhuisde het Max-Planck-Instituut voor Psycholinguïstiek naar de nieuwbouw op de campus, waar ook de interfacultaire werkgroep taal- en spraakgedrag werd ondergebracht. Onder de 38 bij het sociaal-wetenschappelijke onderzoeksvernieuwingsfonds ingediende onderzoeksvoorstellen waren er zeven afkomstig uit

¹⁸ *Algemeen Jaarverslag*, 1983, p. 76 e.v.

Nijmegen; vier daarvan belandden bij de beste twaalf en van de vier aanvragen die uiteindelijk werden gehonoreerd kwamen er twee van de KUN (Psychologie en Sociologie). Het College van Bestuur kon zich nu aan vele andere zaken gaan wijden, zoals aan de kwestie van de ‘identiteit’, maar vooral ook aan de het ontwerpen van *Schets 2000. Visie op het profiel van de Katholieke Universiteit in het jaar 2000*.

Men had echter buiten de waard gerekend, want ook in Den Haag zat men niet stil. De inkt van *Schets 2000* was in 1986 nog niet droog of daar plonsde de ministeriële nota *Selectieve Krimp en Groei* (SKG) in de academische vijvers.¹⁹ Ditmaal ging het om een bezuinigingsoperatie van 130 miljoen, waarvan de KUN 12,3 miljoen zou moeten opbrengen, terwijl drie studierichtingen zouden worden opgeheven of met studierichtingen elders worden samengevoegd: tandheelkunde, planologie en sociologie. Deze maatregel betrof respectievelijk 405, 255 en 382 studenten (telling eind 1985).

De SKG-nota wekte natuurlijk nogal beroering. De voorzitter van het College van Bestuur ging op “deze zwarte dag voor de KUN” zelf rond om de betrokkenen het onheil mee te delen. Natuurlijk waren er lieden die opgelucht adem haalden onder het motto ‘Oh, heiliger Sankt Florian, verschon’ mein Haus, steck’ and’re an’. Over het algemeen echter heerste er grote verslagenheid, en niet alleen onder de getroffen, want ‘heden zij, morgen wij’. Daar waar de slagen zouden vallen werden fluks commissies geformeerd waarin beraad werd gevoerd over dienstvakken en afvloeiingsvolgorde. Alnaargelang de wisselende samenstelling van dergelijke gremia en de stand van de barometer zagen sommigen zich nu eens in een hogere dan weer in een lagere afvloeiingspositie. In het bijzonder getroffen voelden zich diegenen die juist begonnen waren een interfacultaire studie op het terrein van de bestuurs- en bedrijfswetenschappen op te zetten: sociologie en planologie zouden niet meer van de partij zijn.

Het pakte allemaal anders uit. De minister trok namelijk een onafhankelijk adviseur aan in de persoon van de demograaf D.J. van de Kaa. Op diens uitnodiging trokken de voorzitter van het College van Bestuur en de decanen van Sociale Wetenschappen en Aardrijkskunde naar Den Haag om uit te leggen waarom de beleidsvoornemens van de minister in Nijmegen niet in de smaak waren gevallen. Uiteraard waren zij niet de enigen die hun opwachting bij de adviseur maakten. Deze stelde in zijn advies²⁰ dat een goede basisvoorziening in de sociologie en psychologie “een conditio sine qua non (...) voor elke facul-

19 *Kaderstelling selectieve krimp en groei universiteiten en academische ziekenhuizen 1987-1991*, augustus 1986, en *Concept-beleidsvoornemens groei en krimp universiteiten en academische ziekenhuizen 1987-1991*, september 1986.

20 D.J. van de Kaa, *Conceptbeleidsvoornemens groei en krimp, 1987-1991. Advies aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen betreffende Sociale Wetenschappen*, oktober 1986.

Dankzij de inspanningen van prof.dr. A.J. Plasschaert (1942), hoogleraar restauratieve tandheelkunde en voorzitter van de subfaculteit, bleef de opleiding tandheelkunde in Nijmegen bestaan.

teit sociale wetenschappen” was. Bovendien had hij een goede indruk van het onderzoek dat in Nijmegen werd gedaan.²¹ Dus adviseerde hij tot handhaving van de studierichting sociologie aan de KUN en tot overleg met Tilburg over een taakverdeling, met de complementariteit van de voorzieningen als randvoorwaarde. De hoofdvestiging zou aan de KUB moeten komen. Met betrekking tot de psychologie luidde zijn advies omgekeerd: een hoofdvestiging in Nijmegen en een basisvoorziening in Tilburg.²² Om de wetenschappelijke kwaliteit van de verschillende studierichtingen beter te kunnen afwegen beval de adviseur de instelling aan van landelijke visitatiecommissies voor sociologie/politicologie en psychologie; ze zouden binnen drie maanden een sterkte/zwakte-analyse der betrokken studierichtingen op tafel moeten leggen.

Die visitatiecommissies kwamen er inderdaad, hun rapporten verschenen in 1987. De aanbevelingen met betrekking tot de KUN kwamen in wezen overeen met die van Van de Kaa, met dien verstande dat politicologie er bekaaid afkwam. Ten aanzien van deze studierichting achtte de commissie “het voortbestaan van een zelfstandige studierichting politicologie naast een interfacul-

21 Van de Kaa, *Conceptbeleidsvoornemens*, p. 20 en p. 33.

22 Van de Kaa, *Conceptbeleidsvoornemens*, p. 51.

teit bedrijfs- en bestuurskunde mede op kwaliteitsgronden ongewenst”.²³ Aangezien deze studierichting eind 1986 505 ingeschrevenen telde kon deze uitspraak de harten der Nijmeegse bestuurders niet verwarmen.

Intussen kwam het overleg met Tilburg tot stand. Het had natuurlijk de nodige voeten in de aarde; vooral bij de psychologen was het moeilijk de twee ‘katholieke draagvlakken’ tot elkaar te brengen. Maar tenslotte lagen er dan toch twee convenanten op tafel waarin de verschillende adviezen min of meer waren opgevolgd. De psychologie bleef in Nijmegen in volle omvang behouden. De sociologie werd geherstructureerd tot een algemene opleiding voor sociale onderzoekers; het toegepaste deel van deze discipline werd tezamen met de politicologie opgenomen in het grotere geheel der Beleidswetenschappen.

Ook de planologie bleef uiteindelijk toch behouden, daar één opleiding in den lande (Amsterdam) wat al te exclusief zou kunnen opereren. Iets dergelijks gold voor de tandheekkunde. Hier moesten drie van de vijf opleidingen sluiten. Naast de Amsterdamse combinatie van de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit mocht er één opleiding open blijven. Dat werd die van de KUN, zij het dat de instroom van studenten beperkt moest worden. Dit resultaat was mede te danken aan de grote inzet van de voorzitter van de subfaculteit Tandheekkunde, A.J. Plasschaert.

Nijmegen kon dus niet ontevreden zijn, want dankzij de via onderhandelingen behaalde resultaten werd “duidelijk dat de definitieve aanslag voor onze instelling in zwaarte meer overeenkwam met de aanslagen voor een aantal andere universiteiten”, aldus het College van Bestuur.²⁴

De aandacht van het ministerie was – zo bleek uit het voorgaande – bij uitstek gericht op de sanering van ‘toestanden’ in de faculteiten der Sociale Wetenschappen. In een aparte procedure werden de Pedagogische en Andragogische Wetenschappen (PAW) door een ministeriële commissie doorgelicht. Zij golden in die dagen als bijzonder problematisch en ook in Nijmegen viel in de jaren zestig en zeventig op zijn zachtst gezegd wel het een en ander te kritiseren. Maar daar was inmiddels verandering in gekomen, en bij de doorlichtingsactie van 1987 behoefde de KUN niet voor de PAW op de barricaden te gaan. Drie van de vier Nijmeegse specialisaties: onderwijskunde, orthopedagogiek en wijsgerige en historische pedagogiek, kwamen bij de evaluatie als nummer één uit de bus, terwijl de sociale pedagogiek en andragogiek althans de tweede plaats ten deel viel.²⁵

²³ *Rapport van de visitatiecommissie voor sociologie, politicologie en bestuurskunde* (februari 1987), samenvatting, p. viii.

²⁴ *Algemeen Jaarverslag*, 1986, p. 5.

²⁵ *Rapport van de visitatiecommissie pedagogiek en onderwijskunde. Voorstellen krimp en groei bij pedagogiek en onderwijskunde. Advies aan de Minister van Onderwijs en Wetenschap*, februari 1987.

5. ONDERWIJSVERNIEUWING

280 De operaties ‘Taakverdeling en Concentratie’ en ‘Selectieve Krimp en Groei’ werden in Nijmegen ervaren als ingrepen in reeds op gang gekomen hervormingsprocessen. Het lag dus voor de hand dat men tegen de ‘Haagse stoorzenders’ zou opponeren en zou trachten de ministeriële beleidsvoornemens om te buigen. Maar hoe zag het er dan uit met die Nijmeegse hervormingen en door welke voorwaarden werden ze bevorderd?

Al in de eerste helft van de jaren tachtig was er vooral aan de top van de KUN onbehagen gegroeid over de achteruitgang van het aantal eerstejaars studenten en de te verwachten afname van het totaal aantal ingeschrevenen. Dit wees er volgens het College van Bestuur op dat er een kloof was gegroeid tussen universiteit en maatschappij, tussen het onderwijsaanbod van de KUN enerzijds en de behoeften van de samenleving, de kansen op de arbeidsmarkt en de belangen of wensen van de studenten anderzijds. Het onderwijs, zo betoogde het College, diende dus naar inhoud en vorm vernieuwd te worden. Maatschappelijke relevantie en dienstbaarheid aan de samenleving moesten een hogere plaats krijgen in de bestuurlijke aandacht. De universiteit moest zich opnieuw bezinnen op haar doeleinden, taken, middelen en organisatie. Daarom was het – zo heette het expliciet na de SKG-schok van 1986 – “niet goed om te lang te blijven stilstaan bij de vele bezuinigingsoffers die de nationale overheid ook in de komende jaren van ons zal verlangen. De doelstelling van de Katholieke Universiteit en haar regionale functie (...) vragen om een positieve gerichtheid op de toekomst”. Zijn (herziene) *Schets 2000. Visie op het profiel van de Katholieke Universiteit in het jaar 2000* (1986) bood volgens het College “de mogelijkheid aan direct en creatief te reageren op de ministeriële voornemens ten aanzien van ‘Krimp en Groei’”.²⁶ Dit betekende in concreto dat er aan de KUN meer aandacht besteed moest worden aan onderwerpen als economie en bedrijfsleven, milieu en ruimtelijke ordening, bestuur en beleid, emancipatie en ontwikkeling, informatica en aan de natuurwetenschappen gekoppelde technologie. Niet dat de klassieke terreinen verwaarloosd mochten worden, integendeel: omdat de KUN een algemene universiteit wilde zijn, bleef het beleid gericht op het behoud van die studierichtingen die daar traditioneel een plaats hadden: theologie, filosofie, klassieke talen en een ruim assortiment opleidingen in de Letterenfaculteit. Allen werden door het College opgeroepen de mouwen op te stropen, de handen ineen te slaan en ertoe bij te dragen om de KUN ook in de toekomst “een volwaardige plaats te geven binnen de Nederlandse instellingen en het wetenschappelijk onderwijs in de wereld”.²⁷

²⁶ *Algemeen Jaarverslag*, 1986, p. 5.

²⁷ *Ibidem*.

Dat deze grote woorden door daden voorafgegaan waren en nog gevolgd zouden worden zullen wij nog zien. Op dit moment gaat het erom de dynamiek van het centraal universitair bestuur te onderstrepen als belangrijke factor in het vernieuwingsproces van de jaren tachtig en negentig. Die dynamiek wordt ons niet alleen duidelijk uit de *Schets 2000*, maar bijvoorbeeld ook uit de nota *Onderwijsinnovatie 1987*, met zes concrete vernieuwingsvoorstellen en vier nog uit te werken ideeën. Ook het ontwikkelingsplan 1991-1994 *Verantwoord Vernieuwen* getuigde van dit nieuwe elan en presenteerde een reeks van zeven hoofdlijnen met vele concrete doelstellingen, die hoofdzakelijk betrekking hadden op de inhoud en de kwaliteit van het onderwijs. Dit plan droeg onmiskenbaar het stempel van het College, evenals de nota *Kwaliteit in Onderwijs II* (1992), opgenomen in het universitaire beleidsplan 1993-1996.

Bij de ontwikkeling van al deze plannen werd het College van Bestuur bijgestaan door het goed bezette Bureau Onderwijs onder leiding van de onderwijspsycholoog en onderwijskundige J. Aarts. Daarnaast was er de Universitaire Onderwijscommissie, een belangrijk orgaan dat de beslissingen van de Universiteitsraad inzake het algemeen onderwijsbeleid voorbereidde. Deze taak was aan de KUN – in afwijking van de Wet Universitaire Bestuurshervorming van 1970 – niet aan het College van Decanen opgedragen, maar aan een officieel universitair orgaan, dat de decanen van de acht faculteiten omvatte plus acht door de Universiteitsraad aangewezen deskundigen. Daaraan waren dan nog enige studenten en een adviseur vanuit het IOWO toegevoegd. Het gezelschap mocht niet meer dan achttien leden omvatten en werd geleid door de ‘aandachtsvelder voor onderwijs’, meestal de voorzitter van het College van Bestuur Van Lieshout of de rector magnificus. Voor wie zich verbaast over de zwakke vertegenwoordiging van de studenten, in 1991 bijvoorbeeld twee, had Van Lieshout een volstrekt duidelijk antwoord: “Ik vind dat de student relatief weinig inbreng kan hebben bij het formuleren van de doelstelling van een opleiding als zodanig en de daaraan gekoppelde eindtermen. Dat is immers een deskundigheid die typisch thuishoort bij de volgroeide professional, die een breed inzicht heeft in zijn vakgebied en in de relatie van dat vakgebied tot maatschappelijke functies. Daarentegen is de student een belangrijke informatiebron waar het het onderwijsproces betreft. Immers hij of zij ondergaat aan den lijve de wijze waarop een team van docenten kennis overdraagt, vaardigheden ontwikkelt en toetst of het beoogde doel gerealiseerd is. Het oordeel van de student over de procesgang en de verzorging van het onderwijs door de staf vormt dan ook een belangrijke indicatie voor de instelling”, aldus Van Lieshout in zijn afscheidsrede van 1991.²⁸

Alles bijeengenomen waren de relaties tussen de onderwijs-beïnvloedende krachten aan de top van de KUN intensief. Daar komt nog bij dat het College in 1984 jaarlijkse onderwijsgesprekken met delegaties van de faculteiten intro-

28 W.C.M. van Lieshout, *Terugblik – Droom – Werkelijkheid* (Nijmegen 1991), p. 11.

duceerde. Dat waren geen algemene min of meer gezellige praatjes, integendeel, de agenda's bevatten een hele reeks van *concreta*; standpunten en afspraken werden schriftelijk vastgelegd, en bij een volgende gelegenheid werd nagegaan of ze ook werkelijk waren nagekomen. En tenslotte was er sinds 1975 nog de onderwijsstimuleringspool, een fonds van dertig formatieplaatsen waarop de faculteiten een beroep konden doen voor allerlei vernieuwingen in het onderwijs: de voorbereiding van nieuwe studie- of afstudeerrichtingen, verbetering van bestaande curriculumonderdelen, verbetering van methoden of van de onderwijsorganisatie enzovoorts. De betreffende projecten moesten uitvoerig beschreven en beargumenteerd worden. Ze werden op facultair en centraal niveau aan de hand van een serie criteria beoordeeld, om tenslotte via een prioriteitenlijst ter flattering naar de Universiteitsraad te worden doorgezonden. Het functioneren van de pool werd elke vijf jaar aan de hand van de resultaten der gehonoreerde projecten geëvalueerd.

Kortom, in de tweede helft van de jaren zeventig was een begin gemaakt met het opbouwen van een traditie van onderwijsvernieuwing die in de jaren tachtig werd bevestigd en versterkt, en de onderwijsvernieuwendende krachten waren voor een aanmerkelijk deel in de top van de universiteit geconcentreerd. De feitelijke vernieuwingen in de faculteiten bloeiden dan ook niet zelden op in een aanwijsbare wisselwerking met van bovenaf stuwende krachten.

Het is ondoenlijk op deze plaats alle initiatieven en verworvenheden in detail te beschrijven. We beperken ons tot de zes voornaamste 'moderniseringen' waarvan de jaarverslagen 1980-1995 gewag maakten.

Informatica

Iedere zichzelf respecterende universiteit besteedt de nodige aandacht aan informatica, en zo startte in september 1981 ook aan de KUN een nieuwe studierichting. Zij moest een centrale rol in het wetenschappelijke bedrijf gaan spelen en zorgen voor een passende uitstraling naar de hele universiteit. De hoogleraren wensten daarom de vleugels vrijelijk te kunnen uitslaan en zich van de knellende banden met de faculteit W&N te bevrijden. In 1989 werden zij samen met de wiskundigen ondergebracht in een eigen faculteit Wiskunde en Informatica (W&I).

Een jaar later ging ten behoeve van het onderwijs de School voor Informatica van start. De laatste twee jaren van deze studie boden gelegenheid tot specialisering op bepaalde toepassingsgebieden: bedrijfsgerichte en technisch gerichte informatica werden afstudeerrichtingen.

Aanvankelijk ontwikkelde de nieuwe studierichting zich gunstig. Het aantal eerstejaars-aanmeldingen steeg van 45 in 1981 naar 80 in 1988, het totaal aantal ingeschrevenen van 57 naar 329. Het jaar van de scheiding in twee faculteiten vertoonde echter een opmerkelijke terugval: in 1989 meldden zich slechts 56 nieuwe studenten aan en het totaal aantal ingeschrevenen zakte naar 290. Vijf jaar later, in 1994, namen niet meer dan 31 jonge mensen voor het

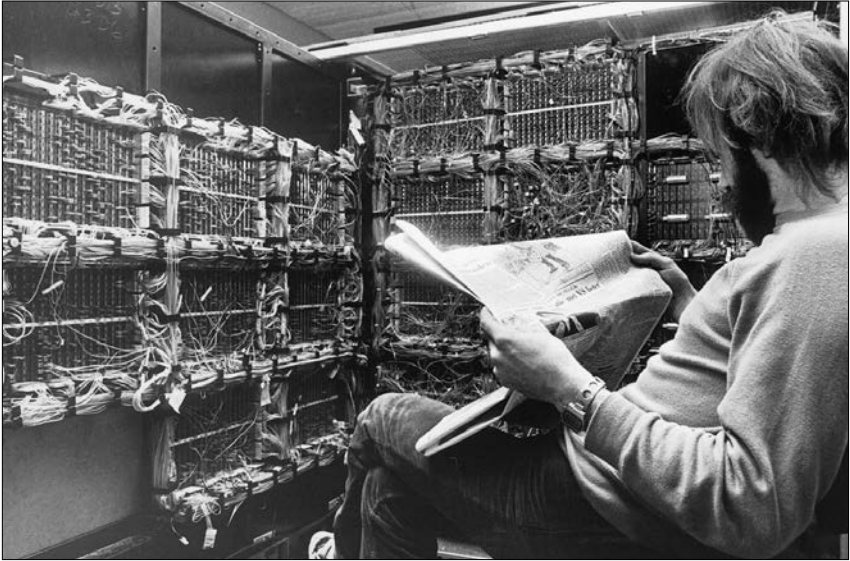

Informaticastudenten achter de computer.

eerst plaats in de collegebanken, terwijl het totaal aantal studenten 207 bedroeg, waarvan er zich 67 op de twee aangeduide toepassingsterreinen bewogen. Het leek wel of de mare dat er nationaal en internationaal ‘goud in dat vak te verdienen viel’ tot dovemansoren gesproken was.

Het succes van de vernieuwing mag echter niet alleen aan het aantal informatici in spe worden gemeten. De nieuwe discipline zorgde namelijk voor een grote uitstraling. Dat begon in de zomervakantie van 1985, toen onverhoeds de zogenaamde herbezettingsgelden door het ministerie beschikbaar werden gesteld voor de informatisering en technologisering van de alfa- en gammawetenschappen, een daad waarvan de auteurs van *Universiteit en Onderneming* (1968) zouden hebben gegruid. Die faculteiten waar de informatica geen totaal onbekende zaak was, speelden het klaar op zeer korte termijn vijftien vierjarige projecten ter honorering aan te bieden. In 1987 werd een symposium gehouden waarvoor zo'n 250 universiteitsmedewerkers belangstelling toonden en waar zo'n 60 personen in voordrachten uitlegden of met demonstraties illustreerden wat er zoal met de nieuwe technieken mogelijk was. Er werden diverse overleggroepen voor uitwisseling van informatie gevormd, waaronder een themagroep Vrouwen en Informatica.²⁹ In de hierop volgende jaren schoten allerlei informatiekundes als paddestoelen uit de grond, waarin de informatica gecombineerd werd met andere vakken, zodat er nieuwe disciplines of interdisciplines ontstonden. In de periode 1987-1992 werd er in de faculteit der Letteren begonnen met een vrije studierichting taal, spraak en

²⁹ *Algemeen Jaarverslag*, 1987, p. 12-14.

Systeembeheerder bij de computer van het Psychologisch Instituut.

informatica, bij psychologie met een bovenbouwstudierichting cognitiewetenschap,³⁰ en verder treffen we informatische fysica, chemische, medische, sociaal-wetenschappelijke en bestuurlijke informatiekunde aan. Alleen de filosofen, theologen en juristen ontbraken nog op het appèl. Kortom, de oprichting van de studierichting informatica leverde een merkbare bijdrage aan de onderwijsvernieuwing door haar uitstraling over de hele universiteit.

Gezondheidsmetenschappen

Een andere modaliteit van modernisering werd geschapen in de Medische faculteit. Vanaf het begin van de jaren tachtig poogden de medici het onderwijsaanbod te verbreden, zonder zich overigens van de traditie af te wenden. In 1981 werd begonnen met de voorbereiding van een experimentele studierichting algemene geneeskunde en in 1982 landde een desbetreffende aanvraag op de departementale bureaus. In de sector van de gezondheidszorg, zo werd geargumenteed,³¹ was – tengevolge van velerlei wetenschappelijke, technologische en maatschappelijke veranderingen – een enorme differentiatie aan functies waar te nemen. De bestaande universitaire en hogere beroepsopleidingen dekten dat spectrum slechts ten dele af, en van een samenhangend stelsel van opleidingen kon niet gesproken worden. In deze leemten wilde de

³⁰ De cognitiewetenschap had bij de vakgroep psychologische functieleer sinds 1974 een zekere traditie opgebouwd.

³¹ *Algemeen Jaarverslag*, 1983, p. 16; 1990, p. 33.

Nijmeegse faculteit voorzien door het opleiden van geneeskundigen voor niet-curatieve maatschappelijke functies. De beoogde opleiding combineerde “op een voor Nederland unieke wijze” natuurwetenschappelijke, medische en methodologische basiskennis, die in de afstudeerfase verbonden zou worden met een meer specifieke vorming op het terrein van de epidemiologie, de toxicologie en de bewegingswetenschappen: de sport-, arbeids- en fysieke geneeskunde. In dit kader kwamen tevens de organisatie en de wetgeving op het gebied van de gezondheidszorg ter sprake. De nieuwe studierichting werd omgedoopt in ‘gezondheidswetenschappen’. Zij startte in 1984 met 53 aanmeldingen. Vijf jaar later telde de opleiding 233 ingeschrevenen en weer vijf jaar later, in 1994, 337 studerenden. Modernisering van het onderwijs betekende hier uitbreiding en complementering van het traditionele aanbod door in te gaan op de mogelijkheden en eisen van de arbeidsmarkt.

Communicatiewetenschap

Een andere vorm van onderwijsmodernisering bestond hierin, dat men bestaande onderdelen van monodisciplinaire studierichtingen uit hun *setting* lichtte en ze tot een multidisciplinair pakket verenigde onder het motto ‘van oud maak nieuw’. Een voorbeeld daarvan biedt de bewogen geschiedenis van de communicatiewetenschap in de faculteit der Sociale Wetenschappen.

In december 1966 had de ‘oude’ faculteit een vrije studierichting publicistiek ingesteld, maar daarbij aangetekend dat het goed zou zijn de zaken wat breder aan te pakken. Sociologie, psychologie en publicistiek zouden de krachten moeten bundelen en een multi- of interdisciplinaire studierichting communicatiewetenschap moeten vormen.³² De potentiële participanten waren daar allerminst enthousiast over. De publicisticoloog definieerde het vak als de studie van de productie en verspreiding van openbare boodschappen, de socioloog sprak van de analyse van de structuur en de functie van het communicatiesysteem van de samenleving en de psycholoog had slechts oog voor interpersoonlijke communicatie vanuit het gezichtspunt van de experimentele psychologie. Voor de een gaf de ander hoogstens een – niet noodzakelijk – bijvak. Aldus liep de eerste poging tot integratie uit op een botsing van onverzoenlijke orthodoxieën.

Een tweede aanloop nam de ‘nieuwe’ faculteit in 1976. Studenten stelden in een verklaring dat integratie noodzakelijk was, dat de tegenstellingen niet zozeer van wetenschappelijke als wel van persoonlijke aard waren en dat er deskundigen moesten worden ingeschakeld om de integratie van de diverse vakken te bevorderen. Een commissie onder leiding van Van Hoof had daar een hard hoofd in: de partijen hadden ernstige meningsverschillen; tot nog toe

³² Zie voor de geschiedenis de notulen van de vergaderingen van de faculteit der Sociale Wetenschappen van 20 december 1966, 4 juli 1967, 29 januari en 10 december 1968 en 12 februari 1970.

Een student communicatiewetenschap aan het werk (1983).

was er geen sprake geweest van enige samenwerking; men zou coöperatie regelrecht moeten afdwingen. De faculteitsraad besloot dat er in fasen naar de opbouw van een interdisciplinaire bovenbouwstudie of een volledige studierichting communicatiewetenschap gestreefd moest worden. Bovendien moest er een onafhankelijke commissie ingesteld worden met een bindende bevoegdheid bij het oplossen van geschillen.³³ Deze besluiten legde het College van Bestuur in april 1977 voor aan de Universiteitsraad, die op zijn beurt het besluit nam een interdisciplinaire bovenbouwstudierichting (massa)communicatiewetenschap(en) op te richten en de faculteit der Sociale Wetenschappen verzocht dit principebesluit uit te werken. Daarop ging er weer een onafhankelijke commissie onder voorzitterschap van de theoloog Van Iersel aan het werk om de zaak voor te bereiden. De tegenstellingen tussen de potentiële partners bleven evenwel zo scherp, dat de commissie ondanks haar uitgebreide bevoegdheden haar mandaat in 1979 aan het faculteitsbestuur teruggaf.

Intussen had er op landelijk niveau – waar de invoering van communicatiewetenschap sinds 1972 in discussie was – een stroomversnelling plaats.³⁴ Om

³³ Vgl. de notulen van de vergaderingen van de faculteitsraad van 12 april en 31 mei 1976.

³⁴ In 1975 stelde de Academische Raad een Werkgroep Communicatiewetenschap in; deze verzocht het bestuur van de raad bij schrijven van 15 april 1981 de nodige stappen te ondernemen om de communicatiewetenschap als reguliere studierichting in het Academisch Statuut te laten opnemen. Aan het desbetreffende verzoek gaf de minister gehoor in het kader van de TVC-operatie van 1982.

niet achter het net te vissen moest Nijmegen handelen en het welbegrepen eigenbelang gaf ook de onmiddellijke participanten vleugels. In juni 1980 nam het faculteitsbestuur een nieuwe, derde aanloop en op zijn voorstel besloot de faculteitsraad tot de oprichting van een experimentele bovenbouwstudierichting communicatiewetenschap voor drie jaar. In oktober verklaarden alle betrokken partijen zich accoord en in het studiejaar 1980-1981 ging de studierichting van start. Een evaluatiecommissie onder voorzitterschap van de Wageningse hoogleraar A.W. van den Ban had – zich baserend op een onderzoek van het IOWO – in 1982 de indruk dat de geschillen eerder van principiële dan van praktische aard waren. Zij adviseerde dus met de onderneming door te gaan en de oude vak- respectievelijk onderwijsgroepen publicistiek, sociologie van de massacommunicatie en psychologie van de massacommunicatie op te heffen. Twee participanten gingen accoord, maar psychologie trok zich uit de affaire terug. In september 1982 rondde de Universiteitsraad de zaak af met een finaal besluit.³⁵ Daarmee was onder de druk der omstandigheden ten langen leste een integratieproces van vijftien jaar voltooid.

De studierichting communicatiewetenschap ontwikkelde zich voorspoedig. Volgens de officiële gegevens telde de publicistiek in 1981 45 studenten en de communicatiewetenschap 10. In 1988 was de publicistiek op één student na afgebouwd, het aantal studenten communicatiewetenschap bedroeg 332. Het steeg tot 856 in 1993 en 817 in 1994. De studierichting verwierf tevens een eigen propedeuse. Het succes was overigens niet te danken aan grote eensgezindheid tussen staf en studenten met betrekking tot de doeleinden. Terwijl de meeste medewerkers met de studierichting een wetenschappelijke vorming van de studenten op het oog hadden, kwamen de meeste studenten erop af omdat zij een praktische opleiding, vooral in commerciële communicatie, verwachtten waar ze in het bedrijfsleven mee terecht zouden kunnen. Ondanks deze – door de visitatiecommissie in 1993 gesignaleerde – tegenstrijdigheid waren de meeste studenten toch tevreden over de opleiding en vertoonden ze een grote solidariteit met de staf.³⁶

Milieukunde

In de periode 1980-1995 bloeide aan de KUN de interesse voor de milieukunde op, maar ook hier had de verwerkelijking daarvan nogal wat voeten in de aarde. De belangstelling voor milieuvraagstukken had een lange voorgeschiedenis. Tijdens het tiende lustrum van de KUN in 1973 – een jaar na het rapport van de Club van Rome³⁷ – kreeg het onderwerp een wat ‘gepassioneerde aandacht’

³⁵ Vgl. de serie van bijlagen bij het desbetreffende agendapunt op de vergadering van de Universiteitsraad van 6 september 1982.

³⁶ VSNU-visitatiecommissie, *Communicatiewetenschap* (Utrecht 1993), p. 8 e.v.

³⁷ D. Meadows, *Rapport van de Club van Rome. De grenzen aan de groei* (met commentaar van de Club van Rome), Utrecht-Antwerpen 1972.

en congresgangers drongen in een resolutie aan op de instelling van een interfacultaire en interdisciplinaire studiemogelijkheid.³⁸ IJveraars voor de goede zaak waren vooral studenten, die gesteund werden door enige stafleden. De faculteitsraad van W&N gaf in januari 1974 gehoor aan de verlangens door een commissie in te stellen onder voorzitterschap van G. Kateman ter voorbereiding van een bijvakstudie milieukunde. Een jaar later adviseerde deze commissie alle studenten W&N te verplichten een college ‘algemene inleiding milieukunde’ te volgen en een interfacultair bijvak te construeren, inclusief een onderzoeksstage. Een docent of begeleider was echter niet te vinden. “Na het uitkomen van het rapport van de Commissie-Kateman volgt een periode van eindeloos schijnende deliberaties en consultaties, afgewisseld met periodes van absolute stilstand. Er is een bevlogen geloof naast scepsis en vijandigheid,” aldus Steggerda later. Pas in juni 1977 werd een coördinator milieustudies benoemd, maar een hoogleraar was niet beschikbaar. De Milieugroep van W&N won echter terrein. De middelen voor de research kwamen vooral uit de derde geldstroom, want de financiële ondersteuning van de faculteit bleef “zeer gering”. Milieukunde leidde een eilandbestaan. De groep behoorde niet tot één van de secties van de faculteit en stond direct onder het gezag van het faculteitsbestuur. Waarom deze trage gang van zaken? “Milieukunde was een initiatief van studenten en een kleine groep medewerkers buiten de facultaire bestuurselite, door velen werd het lang beschouwd als een mispel van de universitaire democratie. Sommigen vergaten zoiets maar moeilijk en hebben de zaak waar mogelijk getraineed en gemarginaliseerd. Milieukunde had een onduidelijke wetenschappelijke status, verdacht en gevaarlijk in een natuurwetenschappelijke cultuur waar status wordt verkregen door publikaties in ‘gerenommeerde’ tijdschriften en door het gunstige oordeel over onderzoeksresultaten door een kring van gespecialiseerde vakgenoten. Er was dus geen eer aan te behalen! Milieukunde had dus naast vrienden ook altijd vijanden, een polarisatie bijna uniek in de geschiedenis van de faculteit W&N. Het is een weerspiegeling van de situatie van de Milieukunde op het publieke forum”.³⁹

In andere faculteiten was van vurig engagement al evenmin veel te bespeuren. Er kwam weliswaar een interfacultaire taakgroep milieukunde tot stand, waaraan vijf faculteiten participeerden, maar het bleef bij uitingen van *political correctness* en een platonische zegen; de beurzen bleven stijf gesloten. Alleen bij geografie was men nog enigszins actief. In 1983 ging een afstudeerrichting milieugeografie van start en werd een dito vakgroep geformeerd: geografie van milieu, natuur en landschap. Ze werd in 1987 omgezet in een interfacultaire vakgroep die in 1988 beheersmatig bij de nieuwe faculteit der Beleidswenschappen werd ondergebracht.

38 J.J. Steggerda, *Notitie over de geschiedenis van de Milieukunde in de faculteit W&N*, december 1995, aangevuld door een notitie van J.J. Zijlstra, maart 1996.

39 Steggerda, *Notitie*.

Vier van de initiatiefnemers van een manifest 'ter bezinning op de hedendaagse wetenschapspraktijk', dat resulteerde in de werkgroep 'Wetenschap en Bedreigde Toekomst'. V.l.n.r.: prof.dr. O.R. Hommes (Geneeskunde), prof.dr. W. Dupré (Centrale Interfaculteit), prof.dr. H.J.M. Hoefnagels (Sociologie) en dr. W.J. Hornix (w&n).

Pas in 1990 kwam er een substantiële verbetering in de positie van de milieukunde. Bij de faculteit der Natuurwetenschappen werd een vrije studierichting ingesteld en een vakgroep milieukunde gecreëerd. In de loop der volgende jaren ging milieukunde functioneren als bovenbouwspecialisatie waar studenten natuurkunde, biologie en scheikunde na twee jaar basisstudie konden instromen. De vakgroep kreeg een structurele financiering van de faculteit en in 1994 eindelijk een eigen hoogleraar. Een visitatiecommissie sprak in 1995 een duidelijk positief oordeel uit: een studeerbaar en evenwichtig programma, verzorgd door een zich enorm inzetende staf.

In deze zelfde periode verscheen bij de faculteit der Beleidswetenschappen een vrije studierichting beleidsgerichte milieukunde, die in het onderwijs nauw samenwerkte met de natuurwetenschappelijke variant van milieukunde. Zo leidden de activiteiten aan de basis van de universiteit ten lange leste toch tot succes. Ook elders aan de KUN werd men zich het eminente belang van dit probleemveld scherper bewust.⁴⁰ De Medische faculteit bereidde een variant milieugezondheidskunde voor binnen de studierichting gezondheidswetenschappen, de juristen boden een studiemogelijkheid milieurecht aan en Sociale Wetenschappen ontwierp een leerroute sociaal-wetenschappelijke grond-

⁴⁰ *Algemeen Jaarverslag*, 1990, p. 11.

beginselen van de milieukunde. Intussen ging een bestuurscommissie aan het werk om het desbetreffende onderwijs aan heel de instelling enigszins te coördineren. In januari 1993 vond de officiële opening plaats van het Universitaire Centrum voor Milieuwetenschappen.

Ofschoon oorspronkelijk de studenten de voornaamste initiatiefnemers van de milieustudies waren geweest, was hun belangstelling uiteindelijk toch niet zo groot. In 1994 telde de natuurwetenschappelijke milieukunde niet meer dan 31 ingeschrevenen, terwijl de beleidsgerichte milieukunde met 107 studenten het kleinste doctoraalspecialisme in de Beleidswetenschappen vormde. Aan de cursus milieukunde I en milieukunde II van de interfacultaire Werkgroep namen slechts 53 belangstellenden deel.

Beleidswetenschappen

Het grootste moderniseringsproject van de KUN in de gammasector was echter wel de inrichting van de faculteit der Beleidswetenschappen. Hier werkten top en basis, universitaire en buitenuniversitaire krachten – bedrijfsleven en overheid – samen aan de totstandkoming van een verre van eenvoudig stuk nieuwbouw. Ook deze modernisering had natuurlijk haar voorgeschiedenis. Bij politicologie bestond sinds 1964 een vakgroep bestuurskunde⁴¹ met een heel eigen karakter, dat sterk op de praktijk van bestuur en beleid was gericht. Dat laatste gold ook van de sociologen in de sector arbeid, bedrijf en organisatie. Het was dan ook geen wonder dat beide groepen elkaar vonden en met de zegen van de faculteit in september 1986 een vrije studierichting bestuurs- en beleidswetenschappen begonnen.

Bovendien was er op dat moment aan de top van de instelling overleg gaande tussen de universiteit enerzijds en het lokale en regionale bedrijfsleven en de overheid anderzijds. Deze overleggroep Universiteit-Bedrijfsleven-Overheid (UBO) stelde in 1986 een werkgroep ‘marktgericht onderwijs’ in die nog in hetzelfde jaar adviseerde een volwaardige studierichting in te stellen die zich zou richten op bedrijfs- en bestuurskunde, toegepaste economie en bestuurlijke informatiekunde.⁴² Zij zou moeten opleiden voor posities in de publieke en de particuliere sector, in *profit* en *non-profit* organisaties. Weliswaar veroorzaakte de ministeriële ‘Selectieve Krimp en Groei’-operatie juist op dat moment nogal wat paniek vanwege het departementale voornemen de Nijmeegse studierichting sociologie op te heffen, hetgeen het nagestreefde doel zou frustreren, maar die stoorzender kon, zoals wij al zagen, uitgeschakeld worden, zodat het College van Bestuur kon aankondigen dat per 1 januari 1988 aan de KUN een nieuwe faculteit zou worden opgericht, die met ingang

⁴¹ Tot de oprichting van de faculteit der Sociale Wetenschappen werd bestuurskunde, samen met bestuursrecht, gegeven aan de Juridische faculteit.

⁴² UBO-werkgroep, *Voorstel tot oprichting van een faculteit der bedrijfs- en bestuurswetenschappen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen*, 17 november 1986.

Prof.dr. G. Brenninkmeijer (1931), hoogleraar psychologie van arbeid en organisatie, en stichtingsdecaan van de faculteit der Beleidswetenschappen.

van het academisch jaar 1988–1989 operationeel zou zijn. Brenninkmeijer werd als stichtingsdecaan aangesteld. Tot zover liep alles voorspoedig.

De decaan had tot taak de onderneming op te zetten in samenwerking met de betrokkenen, en daarmee begonnen de problemen. De nieuwe faculteit zou immers worden samengesteld uit traditionele studierichtingen als geografie en planologie, uit de groep van nieuwkomers – bestuurskundigen, bedrijfs- en organisatiesociologen –, uit de leden van het Economisch Instituut en uit de vakgroep psychologie van arbeid en organisatie. Dit betekende vergaderingen, voorstellen, discussie, amendementen, onderhandelingen en compromissen. Psychologie liet het afweten met een verwijzing naar de onverbreekelijke eenheid van de discipline, terwijl men natuurlijk ook niet bereid was een van de grootste vakgroepen aan de nieuwe burens af te staan. Sociologen wensten niet in te gaan op de uitnodiging toe te treden, daar zij hun offer – de sociologie van arbeid, bedrijf en organisatie – al gebracht hadden en zich beslist niet thuis zouden voelen in een puur pragmatische, marktgerichte omgeving. Daarentegen werden de niet-bestuurskundige eenheden van de studierichting politicologie wél naar de nieuwe faculteit overgeheveld omdat een scheiding tussen politicologie en bestuurskunde op de buitenwacht een vreemde indruk zou maken en het bovendien nu mogelijk was via een reorganisatie tegelijkertijd het bestaansprobleem van deze discipline op te lossen. Uiteraard waren er nog andere moeilijkheden en vraagstukken: de identiteit en profilering van de traditionele studierichtingen, de zeggenschap van de doctoraalrichtingen over de vakken van de gemeenschappelijke basisopleiding in de eerste twee jaren, de

plaatsing van het personeel en de verdeling van de middelen. Uiteindelijk echter speelden de partijen het klaar om tot een accordé te komen.

De faculteit der Beleidswetenschappen (FBW) – ook over deze benaming was discussie – droeg vanaf het begin een eigen karakter. Ten eerste bood zij wetenschappelijke opleidingen aan die uitdrukkelijk beroepsgericht waren. Niet de overdracht van fundamenteel-wetenschappelijke maar van toegepast-wetenschappelijke kennis stond in het centrum van de belangstelling en hetzelfde gold voor het onderzoek, dat primair beleidsresearch was. Ten tweede was de faculteit multidisciplinair georiënteerd. Problemen van beleid, bestuur, organisatie en bedrijf storen zich nu eenmaal niet aan disciplinaire grenzen en vragen om een veelzijdige, integrale aanpak. Dit kwam het duidelijkst tot uitdrukking in de eerste onderwijscyclus van aanvankelijk twee, later anderhalf jaar, waarin een brede reeks van vakken was opgenomen. Ten derde werd deze eerste cyclus gedragen door de Universitaire School voor Beleidswetenschappen waar het aan de Maastrichtse universiteit zo succesvol gebleken ‘probleemgeoriënteerd onderwijs’ (PGO) als methode werd gehanteerd. Naast de gebruikelijke hoorcolleges werd veel plaats ingeruimd voor de eigen activiteiten van de student in kleine werkgroepen die zich bezighielden met concrete maatschappelijke vraagstukken. De docent bleef daarbij op de achtergrond en beperkte zich tot het verschaffen van informatie en het helpen bij de organisatie. Zichtbaar symbool was het zogenaamde ‘studielandschap’, een combinatie van studiezaal, handboekerij en PC-ruimte met begeleidende staf.⁴³

De nieuwe faculteit had succes, de grote toeloop van studenten verraste. Zes jaar na de start, in 1994, telde Beleidswetenschappen ongeveer 2500 ingeschrevenen. Tabel 5.9 laat zien hoe de belangstelling was verdeeld.⁴⁴ Verreweg de grootste toeloop kregen de bedrijfswetenschappen die op grote afstand werden gevolgd door beleidswetenschappen, bestuurswetenschappen en planologie, welke op hun beurt duidelijk wonnen van de klassieke studierichtingen geografie en politicologie.

Men moet echter geen heil roepen voordat men over de brug is; de problemen lieten niet lang op zich wachten. De faculteit was geboren uit compromissen en dus waren velen ontevreden met de gang van zaken.⁴⁵ In het begin van 1991, ruim twee jaar na de start, deden acht hoogleraren een frontale aanval die de fundamenteën van de nieuwe faculteit raakte. Aanleiding was een plan van het faculteitsbestuur voor een nieuwe vakgroepenindeling en een nieuwe verdeling van personeelsplaatsen. Het bestuur beschouwde het optreden van de acht hoogleraren als obstructie en twee bestuursleden traden af. Het vuur was geopend, het zou vijf jaar lang blijven knallen.

43 Vgl. de beschrijving van de studie in het *Algemeen Jaarverslag*, 1988, p. 23 e.v.

44 *Jaarverslag*, 1994, p. 84.

45 Het volgende relaas steunt op de berichtgeving in *KUNieuws*, 1991-1996.

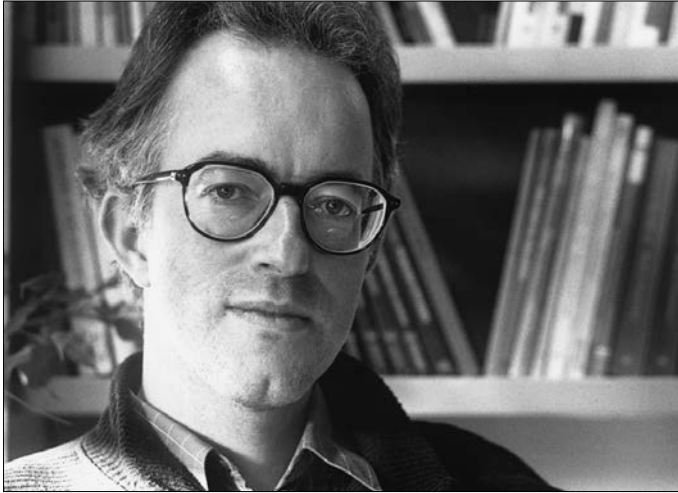
TABEL 5.9.
Aantal ingeschrevenen bij de faculteit der Beleidswetenschappen naar
studierichting of specialisatie per 1 december 1994

studierichting	eerstejaars	ouderejaars	overigen	totaal
Sociale geografie	29	73	23	125
Planologie	55	165	20	240
Politicologie	17	104	25	146
Beleidswetenschappen	174	132	10	316
Beleidsgerichte milieukunde	17	83	7	107
Bedrijfswetenschappen	208	792	141	1141
Beleidsgerichte economie	37	102	7	146
Bestuurswetenschappen	56	161	27	244
Vrije studierichting (bovenbouw)	-	7	6	13
totaal	593	1619	266	2478

De kritiek had vooral betrekking op de Universitaire School met haar gemeenschappelijke opleiding. De klassieke disciplines politicologie en sociale geografie herkenden in die opleiding het eigen vak niet meer en de hoogleraren vonden haar een onvoldoende voorbereiding op de latere specialisatie. Het onderwijspakket van de school werd bestempeld als “hutspot”, een “allegaartje van weetjes en ideetjes”, een “verzameling van stenen zonder cement” en wat dies meer zij. Het vermengen van de studie-objecten openbaar bestuur, particuliere *profit*- en *non-profit* organisaties werd gelaakt als een ‘modieuze’ benadering, die niet op de werkelijkheid berustte. In het bijzonder klaagden de politicologen over de kunstmatige scheiding van hun vak van het onderwijs in het openbaar bestuur. Daardoor miste de studie van deze sector de nodige diepgang, terwijl de politicologie zelf werd geïsoleerd van iets dat haar natuurlijk verlengstuk was. Daarbij kwamen klachten over een tekort aan methodisch onderwijs, dat schril zou afsteken tegen hetgeen in de Sociale Wetenschappen werd geboden. De vakgroepen waren niet in staat al die feilen te corrigeren, want ze kregen bij het schoolbestuur geen voet tussen de deur. De critici voelden zich gesterkt door het oordeel van een visitatiecommissie, dat in 1991 in dezelfde richting ging.⁴⁶

Uiteraard waren er anderen die de opzet van de faculteit verdedigden. De bestuurs- en beleidskundigen benadrukten dat de scheiding tussen diverse

⁴⁶ VSNU-visitatiecommissie, *Bestuurs-, beleids- en politieke wetenschappen* (Utrecht 1992), p. 67 e.v., p. 77 e.v.

Dr. H.M.J. van den Bosch (1948), hoofd van de School voor Beleids-
wetenschappen.

soorten van organisaties een kunstmatig karakter droeg, omdat in de huidige maatschappelijke ontwikkelingen de grenzen daartussen aan het verschuiven waren, zodat men ze in samenhang moest bestuderen. Het hoofd van de school, H.M.J. van den Bosch, verdedigde met vuur de constructie, waarbij hij kon verwijzen naar een positieve evaluatie door het IOWO, en de welgeval- lige blik die het College van Bestuur op de school liet rusten. De visitatiecom- missie had het allemaal niet begrepen, zij oordeelde vanuit het perspectief van een ‘ouderwetse orthodoxie’ en had geen kaas gegeten van probleemgeoriën- teerd en multidisciplinair onderwijs.

De politicologen gaven geen krimp en daar was alle reden voor. Op basis van de kritiek van de visitatiecommissie 1991 adviseerde de onderwijsinspec- tie de minister “nadere actie” te ondernemen, omdat de Nijmeegse opleiding politicologie in ontoelaatbare mate afweek van het curriculum aan andere uni- versiteiten. Nijmegen werd gewaarschuwd: als de studie politicologie in het najaar van 1995 niet zou zijn aangepast aan de bestaande normen zou de minister de Nijmeegse opleiding uit het register der universitaire opleidingen moeten schrappen!

De faculteit had intussen al maatregelen genomen. In 1994 werd de ge- meenschappelijke opleiding van de school tot één jaar teruggebracht en in de propedeuse kregen de klassieke disciplines meer ruimte. De minister had der- halve geen reden meer de opleiding politicologie op te heffen. Voorts werd besloten de schoolstrijd te beëindigen door de Universitaire School voor Beleidswetenschappen op te splitsen in drie nieuwe eenheden. Het beleids- plan 1997-2000 voorzag in de stichting van drie scholen en een gemeenschap- pelijke propedeuse onder leiding van een projectgroep, samengesteld uit die

drie eenheden. Daarin zouden tevens de zeven vakgroepen opgaan. De groep bedrijfswetenschappen, die succesvol opereerde en eigen wegen ging, vond het beleidsplan prachtig; de andere vreesden voor het uiteenvallen van de faculteit. Het bestuur zou met de vakgroepen moeten gaan praten en vanuit de basis een plan moeten ontwikkelen dat ter flattering aan de faculteitsraad zou worden voorgelegd. Het tempo stokte, bij het faculteitsbestuur was de maat vol. In de zomer van 1996 dreigde het van zijn reglementaire bevoegdheden gebruik te maken en de eenheden naar eigen inzicht te herschikken. Dat hielp. Vanaf 1 oktober 1996 gingen de zeven vakgroepen 'in coma', de dienst zou voortaan worden uitgemaakt door drie scholen: een School voor Bestuurswetenschappen, één voor Omgevingswetenschappen en één voor Bedrijfswetenschappen (Nijmegen Business School). In iedere school werden enige opleidingen samengebracht en elke school diende één samenhangend onderzoeksplan op te stellen. De Universitaire School voor Beleidswetenschappen werd op 1 januari 1997 formeel ten grave gedragen. De rust was weergekeerd.

Letteren: oud en nieuw

De beroeringen bij de opbouw van de faculteit der Beleidswetenschappen waren echter nog maar een peuleschil vergeleken bij hetgeen de eerbiedwaardige faculteit der Letteren in deze jaren moest doormaken bij de pogingen het onderwijsaanbod te moderniseren. Hier raakten oude tradities in een regelrechte crisis, terwijl de weg naar de toekomst in het duister leek te voeren. De beroepsmogelijkheden van degenen die in een traditionele studierichting afstudeerden werden beperkter, het beroep van leraar op de middelbare school was niet meer voor iedereen weggelegd, het werd ook minder begeerd, de faculteit moest zich heroriënteren. Bij het opzetten van nieuwe programma's volgens de Tweefasestructuur ging zij ernstig nadenken over andere mogelijkheden.

Men begon ermee de zuivere vakstudie in te krimpen en de studenten toe te staan, één à anderhalf jaar aan heel andere vakken te besteden. Bovendien mocht de kandidaat in de reeds bestaande vrije studierichting letteren een bijvak dat niet tot een bepaalde studierichting behoorde tot hoofdvak kiezen. Verder moesten meer gestructureerde alternatieven met precieze eindtermen en inhouden aangeboden worden: zogenaamde suggestiepakketten. In 1982 dacht men in diverse richtingen: opleidingen voor het vertalen van geschriften uit de niet-letterkundige, d.i. medische, juridische, economische, technische, sociale en politieke sfeer, opleidingen in de volwasseneneducatie, de toeristenbranche, de media en de journalistiek, film- en opvoeringskunsten, regiostudies, toegepaste taalkunde, taalverwerving en taalbeheersing, spraak- en taalpathologie, computerlinguïstiek.⁴⁷ Men zag de faculteit van jaar tot jaar met

⁴⁷ Vgl. *Algemeen Jaarverslag*, 1981, p. 39 e.v.; 1982, p. 14 e.v.; 1983, p. 50; 1984, p. 16 e.v.

de problemen worstelen, en dat had voor de buitenlander veel weg van paniekvoetbal.

296

In 1985 viel het toverwoord: bedrijfscommunicatie. Bij de afdeling taalbeheersing van de studierichting Nederlands werd een door het ministerie van o&w gesubsidieerd onderwijsvernieuwingsproject uitgevoerd onder de titel 'communicatie in organisaties'. Het omvatte vier cursussen: organisatiekunde, praktische communicatie in organisaties, bedrijfscommunicatieproblemen en ontwikkeling van bedrijfscommunicatieve trainingen. De colleges werden verbonden met practica en stages. Zo oefenden de studenten zich bijvoorbeeld in het doorlichten van de vergaderstructuur in een bedrijf, het opstellen van een schaderapport voor de technische dienst van een academisch ziekenhuis, het schrijven van een introductieboekje voor patiënten van een psychiatrische inrichting, de analyse van beleidsrapportagepatronen op een afdeling van het ministerie van o&w, het vervaardigen van een sociaal jaarverslag van een middelgrote industriële onderneming, enzovoorts.⁴⁸ Dat was iets anders dan Vondel of de Tachtigers, maar men zag in deze omzwaai toch wel zoveel beroepsmogelijkheden dat er in 1987 een doctoraalspecialisatie in de vrije studierichting letteren werd gestart die zou moeten uitgroeien tot een volledige opleiding. In de toelichting heette het: "De opleiding is gericht op de vorming van allrounders met een hoge graad van mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid in hetzij het Nederlands en een vreemde taal, hetzij in twee vreemde talen, gepaard gaande met vertrouwdheid en affiniteit met de economische en organisatorische kanten van het bedrijfsleven. Daarnaast is de opleiding gericht op het aankweken van inzicht, analytisch vermogen en creativiteit voor het vervullen van kaderfuncties. De afgestudeerden van de opleiding Bedrijfscommunicatie dienen in staat te zijn te functioneren bij het Nederlandse bedrijfsleven, (semi)overheid, de media, non-profitorganisaties en internationale organisaties, met name in functies waarvoor professionele deskundigheid op het gebied van in- en externe communicatie vereist is".⁴⁹

In hetzelfde jaar 1987 werd een doctoraalpakkett American Studies aangeboden en werden – mede op initiatief van het College van Bestuur – de Duitslandstudies voorbereid, die in 1990 als vrije studierichting van start zouden gaan. In dit kader bloeiden relaties op met Duitse universiteiten, in het bijzonder met de universiteit Munster. De leergang werd gedragen door een interfacultaire werkgroep tezamen met het Centrum voor Duitslandstudies, dat de tegenhanger vormde van het Munsterse Zentrum für Niederlande-Studien.⁵⁰ In 1997 zetten de rectoren van beide instellingen hun handtekening onder een verdrag waarin de eerste binationale studierichting Duitsland-Nederlandstudies – met een in beide landen geldig diploma – werd geregeld. In het middel-

⁴⁸ *Algemeen Jaarverslag*, 1986, p. 14.

⁴⁹ *Algemeen Jaarverslag*, 1987, p. 42.

⁵⁰ *Algemeen Jaarverslag*, 1987, p. 42 e.v.

punt stonden cultuur- en literatuurwetenschappen, geschiedenis, communicatiewetenschap, economie, sociale en politieke wetenschappen. Twee semesters daarvan dienden Nederlandse studenten in Munster en Duitse studenten in Nijmegen door te brengen.

Wat de vrije studierichtingen en de suggestiepakketten voor de faculteit betekenden is aan de cijfers af te lezen. In 1982 stond de faculteit met haar 3387 ingeschrevenen nog met beide benen in de traditie. Er waren nauwelijks studenten die zich buiten de gebaande wegen van de talen- en geschiedenisstudies bewogen. De vrije studierichting letteren telde zegge en schrijve zestien belangstellenden. Daarna echter groeide hun aantal stormachtig (tabel 5.10).

TABEL 5.10.
Aantal ingeschrevenen in de vrije studierichting letteren, 1983-1992

1983	20	1988	254
1984	47	1989	324
1985	87	1990	587
1986	134	1991	636
1987	163	1992	798

TABEL 5.11.
Aantal ingeschrevenen per cluster van opleidingen in de faculteit der Letteren, 1993 en 1994

opleiding	1993	1994
Klassieke talen	43	47
Moderne talen	1139	1002
Geschiedenis/kunstgeschiedenis	603	570
Taal, spraak en informatica	27	26
Bedrijfscommunicatie	719	837
bovenbouw (12 opleidingen)	387	422
totaal	2918	2904

Op te merken is dat vanaf 1988 de studenten in de algemene taalwetenschap, de algemene literatuurwetenschap en taal- en spraakpathologie in de aantallen zijn inbegrepen. Dat waren er in dat jaar 91; dit aantal nam in de volgende jaren af tot enige tientallen. Het overgrote deel van de studenten in de vrije studierichting had dus de nieuwe studiemogelijkheden aangegrepen. De cijfers van 1993 en 1994 geven een wat preciezer inzicht in de structuurverandering van de faculteit. In 1993 bevolkte bijna 40 procent de nieuwe richtingen,

in 1994 bijna 45 procent. Bedrijfscommunicatie was de grote trekpleister geworden, ze liet de traditionele talen- en geschiedenisopleidingen ver achter zich. De andere nieuwe studiepakketten waren veel minder in trek. De 12 bovenbouwopleidingen telden elk beduidend minder dan 100 ingeschrevenen. De grootste was Amerikanistiek met 92 belangstellenden. De vernieuwing riep dus tevens het probleem van versnippering op (tabel 5.11).

Het is niet moeilijk zich voor te stellen wat voor emoties achter deze cijfers schuilgingen. In september 1991 schreven twintig hoogleraren op initiatief van W.J.M. Bronzwaer (algemene literatuurwetenschap) buiten het faculteitsbestuur om een brief aan het College van Bestuur over de problemen bij de faculteit der Letteren. Met een staf/student-ratio van 1:36 kon men niet meer uit de voeten.⁵¹

Een jaar later verscheen het beleidsplan 1993-1996, en nu trokken ook de voorzitters van de vakgroepen en een aantal leden van de faculteitsraad bij het College aan de bel. Het plan berokkende vooral schade aan de traditionele studierichtingen en de kleine specialisaties. De KUN kon het zich echter niet veroorloven de Letterenfaculteit te laten verkommeren. In feite zou de faculteit negen à tien formatieplaatsen moeten offeren. Het passen en meten van het faculteitsbestuur door gebruik te maken van het natuurlijk verloop onder het personeel, het realloceren en tijdelijk detacheren van medewerkers baatte niets meer. Het bestuur zou weer moeten overgaan tot min of meer gedwongen ontslagen. Er verbreidde zich een sfeer van moedeloosheid. Medewerkers waren onzeker over hun aanstelling, planden niet meer op langere termijn, de werkdruk werd steeds groter en het onderwijs verschaalde. In het voorjaar van 1993 werd duidelijk dat het verlies kwam te staan op 9,4 fte, hetgeen inhield dat vacatures moesten vervallen en zeven medewerkers gedwongen (deeltijd)ontslag zouden krijgen. Bovendien dreigde er per 1 januari 1994 een tekort van één miljoen, waardoor de volgende reorganisatie al weer voor de deur stond. De pijn was niet gelijk verdeeld. De oude studierichtingen, vooral Nederlands en geschiedenis, kwamen het sterkst onder druk te staan, de nieuwere studierichtingen hadden meer te hopen dan te vrezen. Dat gold met name voor de snel groeiende nieuwkomer bedrijfscommunicatie, wier zorg het was door verhoogde inspanning en het 'lenen' van colleges en personeel bij andere vakgroepen het onderwijs draaiende te houden. De medewerkers putten hun motivatie onder meer uit contacten met een panel van zakenlieden die wel iets zagen in de nieuwe opleiding, alsook uit de belofte van de decaan, A.M. Hagen (dialectkunde), hen te steunen; het rapport over de genoemde contacten rechtvaardigde immers een "gezond optimisme over de toekomstmogelijkheden van de studie".⁵² Toen echter bedrijfscommunicatie met in-

⁵¹ Het volgende relaas steunt op de berichtgeving in *KUNieuws*, 1991-1996.

⁵² *KUNieuws*, 6 september 1991.

Prof.dr. J.A.H.G.M. Bots (1940), hoogleraar intellectuele betrekkingen tussen de Westeuropese landen.

gang van het studiejaar 1993-1994 een eigen propedeuse kreeg en de nieuwe studenten geen toegang meer hoefden te zoeken via de propedeuse van de traditionele studierichtingen, werden deze pijnlijk verrast door het zichtbare verlies van eerstejaars-aanmeldingen, met als gevolg dat de toch al niet onverdeeld positieve houding van velen ten aanzien van de ‘nieuwlichterij’ ronduit negatief werd.

Bij een kritische houding was het overigens niet gebleven. De nieuwe decaan, J.A.H.G.M. Bots (Intellectuele betrekkingen West-Europa), was in juni 1993 tot actie overgegaan. Hij belde collega's van andere universiteiten – die met soortgelijke problemen hadden te kampen – en schreef met hen een open brief aan de Vaste Commissie voor Onderwijs van de Tweede Kamer over de problemen van Nederlands Letterenfaculteiten. Geptesteerd werd tegen het eenzijdig hanteren van nuttigheidscriteria bij het toewijzen van financiële middelen. De maatschappelijke relevantie van de letterenstudie mocht niet het enige gezichtspunt zijn, er moest ook geïnvesteerd worden in de cultuur. De decanen verzochten om een evenwichtiger beleid, een garantie van toe te wijzen middelen en ondersteuning van specifieke werkterreinen, met name de studie van de talen, cultuur en geschiedenis van de landen der

Europese Gemeenschap. Inmiddels legde Bots de laatste hand aan het beleidsplan 1993-1996. Weer werd een reorganisatie aangekondigd, het aantal vakgroepen van dertien tot acht gereduceerd en het ontslag van negen universitaire hoofddocenten aangezegd. Dit deed de emmer overlopen. De voorzitters van de vakgroepen stelden het bestuur voor de keus: opschorting van de behandeling van dit “verdoemenplan” in de faculteitsraad of het collectief aftreden van alle vakgroepvoorzitters. Daar kwamen ze op terug, want het bestuur deelde uiteraard hun zorg. Faculteitsbestuur, vakgroepvoorzitters en studenten stuurden gezamenlijk een brandbrief aan het College van Bestuur, die zelfs door demonstraties werd begeleid. Opnieuw werd het beleidsplan gewijzigd, maar het voornemen enige docenten te ontslaan bleef gehandhaafd. De faculteitsraad berustte voor het moment weer in de ellende.

Eind 1993 kwam er een visitatiecommissie voor experimentele of nieuwe letterenstudies in Nijmegen op bezoek. Haar verslag van april 1994 viel niet onverdeeld gunstig uit. De vakgroepen spraak- en taalpathologie en taal, spraak en informatica werden gecompimenteerd; ook Duitslandstudies en Amerikanistiek kregen een goede beoordeling. Bedrijfscommunicatie kwam er echter heel slecht vanaf. Volgens de commissie miste deze studie diepgang, de medewerkers deden nauwelijks onderzoek, de vakgroep had nog niet eens een eigen leerstoel, bij tentamens werd het ‘ophoesten van feiten’ verlangd, om kritische analyse en het oplossen van problemen bekommerde men zich te weinig, enzovoorts. Ondanks de lofwaardige aandacht voor praktijkervaring en veldstages gaf de commissie een onvoldoende, alhoewel zij bereid was de vakgroep het voordeel van de twijfel te geven omdat de studierichting midden in een reorganisatie zat.

Het vernietigende oordeel van de visitatiecommissie was koren op de molen van de ‘traditionelen’, maar leidde uiteraard ook tot een fel verweer van de geschokte vakgroep. Bedrijfscommunicatie, aldus Th.P.A.F. Springorum, voorzitter van de opleidingscommissie,⁵³ gold in de faculteit als een “stewardessen-opleiding” of een “veredelde Schoeversopleiding”, vooroordelen van mensen die zich bedreigd voelen door studies die tenminste beantwoorden aan maatschappelijke behoeften. “Een letterenopleiding heeft als aureool de hogere doelloosheid en andere onbenoemde waarden te dienen, waarvoor men zich met de neus in de boeken dient in te zetten, niet afgeleid door alledaagse zorgen om het bestaan”. Wie het, zoals bedrijfscommunicatie, anders deed en zich wèl om het aardse bestaan bekommerde, was een ‘buitenstaander’ en ‘indringer’, die geweerd moest worden. De visitatiecommissie had in haar negatieve oordeel geen rekening gehouden met de slechte voorwaarden waaronder bedrijfscommunicatie moest werken, aldus Springorum: een staf/student-ratio van 1:45, aanvankelijk 0,3 en later slechts 1,85 fte voor onderzoek op een totaal van 22 fte, overwegend tijdelijk aangestelde medewerkers, afhan-

53 *KUNieuws*, 20 mei 1994.

kelijkheid van de medewerking van andere vakgroepen – die tegelijk tegen bedrijfscommunicatie ageerden –, en kolossale organisatieproblemen door de vloedgolf van studenten.

Intussen kreeg de faculteit van het College van Bestuur nu toch een driejarig reddingsplan aangereikt met een injectie van één miljoen gulden. De pijn bij Letteren had de grenzen van het aanvaardbare overschreden, vond ook de Universiteitsraad. De Progressieve Studentenfractie wilde nog verder gaan. Waar de zusterfaculteiten met dezelfde problemen werden geconfronteerd, pleitte zij voor taakverdeling en concentratie!

Ook landelijk kon de faculteit op enig succes bogen. Het antwoord op de door Bots gestimuleerde open brief van de decanen was de instelling in juni 1994 van een commissie onder voorzitterschap van H.J.L. Vonhoff. Haar rapport werd reeds acht maanden later aan de minister aangeboden.⁵⁴ Het behandelde uitvoerig de opdracht van de geesteswetenschappen – letteren, wijsbegeerte en theologie – in de samenleving en hun culturele functie, de eisen die deze opdracht stelde aan de wetenschappers zelf en de samenleving, de aansprakelijkheid van de overheid, de waarborgen voor de beoefenaars van de geesteswetenschappen met betrekking tot hun roeping, zelfstandigheid, continuïteit van hun activiteiten en de bevrijding van dienstbaarheid aan consumenten, en uiteraard de bekostiging van het een en ander. De twaalf aanbevelingen hadden in het bijzonder de zes ‘klassieke’ universiteiten op het oog, waaronder de KUN. Ze moesten in staat worden gesteld hun traditionele opleidingen – T-opleidingen genoemd – en het daaraan gekoppelde onderzoek te verzorgen, en de omvang van het te garanderen budget moest voldoende zijn voor de bekostiging van deze opleidingen in hun huidige omvang. De ontwikkeling van de gebudgetteerde voorzieningen diende gestuurd te worden door een leerstoelenbeleid dat gevoerd zou worden door een commissie van drie personen, die door die zes universiteiten zou worden samengesteld en die bindende adviezen zou moeten geven bij het al of niet continueren of herformuleren van vrijkomende leerstoelen.

Het rapport van de commissie-Vonhoff leidde echter niet tot het gevraagde gegarandeerde budget. Voor Bots, die in 1993 het eerste schot had gelost, was dat een grote teleurstelling.⁵⁵ Ook in het door de decanen opgestelde leerstoelenplan kon hij zich niet vinden. Terwijl hij oorspronkelijk gemikt had op een soort TVC-operatie voor de *universitas neerlandica*, was er nu een stuk uit de bus gekomen waarin de kool en de geit werden gespaard: “Het is dus echt een slap plan”, “de geesteswetenschappen hebben de slag gemist”, en twee van de negen Colleges van Bestuur blokkeerden ook thans nog ieder plan. Bots’

⁵⁴ Commissie Toekomst van de Geesteswetenschappen, *Men weegt kaneel bij 't lood*, Utrecht 1995.

⁵⁵ Interview in *KUNieums*, 26 januari 1996.

teleurstelling was begrijpelijk. Tot het 'kerndomein' van de letterendisCIPLINES werden maar liefst 243 van de 290 leerstoelen gerekend. Ook Nijmegen bezat een uitgebreid 'kerndomein'. Volgens het plan kwamen 30 van de 33 Nijmeegse leerstoelen in aanmerking voor extra bescherming, en van de andere drie waren er twee onaantastbaar: de mede door het ministerie gesubsidieerde leerstoel voor Duitslandstudies en de identiteitsgevoelige leerstoel voor de geschiedenis van het Nederlands katholicisme.

Uiteindelijk kwam er toch een convenant met het ministerie tot stand. Er zou een gezamenlijk reddingsplan gemaakt worden op basis van drie uitgangspunten: de Colleges van Bestuur zouden financiële steun beloven voor letterenstudies met weinig studenten, maar met een hoog wetenschappelijk gehalte; ze zouden meewerken aan een landelijke afstemming van leerstoelen en specialisaties; het departement stelde extra geld beschikbaar om het probleem van de vergrijzing van het wetenschappelijk corps op te vangen. De Vrije Universiteit echter wenste geen inmenging van buiten en ondertekende dus onder voorbehoud; zij zou zich in 1997 alsnog aansluiten.

Conclusie

Na de beschrijving van de zes belangrijkste onderwijsvernieuwingen moet de afsluitende vraag worden gesteld wat het totaal van deze veranderingen de KUN heeft opgeleverd (tabel 5.12). Als we trachten de invloed van de in 1982 voor het eerst toegepaste Tweefasestructuur uit te schakelen door ons op het tijdvak 1988-1994 te concentreren, dan blijkt de KUN wat betreft de studentenaantallen redelijk op peil te zijn gebleven. Er was zelfs een lichte groei te constateren. Afgezien van Beleidswetenschappen en de aanmeldingen voor het eerste jaar bij Sociale en Medische Wetenschappen waren de winsten over het algemeen niet erg groot. Rechtsgeleerdheid toonde zich betrekkelijk stabiel, ook de letterenstudies neigden daartoe. Alleen W&I en Natuurwetenschappen bleven duidelijk achter bij de algemene ontwikkelingen. Kan men uit deze gegevens concluderen dat de inspanningen om geen terrein te verliezen, ja zelfs iets te winnen, over het algemeen dus niet tevergeefs zijn geweest? Daarvoor zouden wij precies moeten weten wat er gebeurd zou zijn als de vernieuwingen niet hadden plaatsgevonden. Dat weten we echter niet en we kunnen het zelfs niet bevroeden. Het kwantitatieve effect van de modernisering van het onderwijs in Nijmegen blijft daarom een open, niet beantwoorde en niet te beantwoorden vraag!

6. KWALITEITSMANAGEMENT

De pogingen om door modernisering van het onderwijs studenten te werven en aan de KUN te houden hadden in de periode 1980-1995 niet alleen betrekking op de inhoud van de studie, maar ook op de vormen, processen en organi-

TABEL 5.12.

Toe- en afname van het aantal eerstejaars studenten en het totaal aantal ingeschrevenen per faculteit in de periode 1988-1994 (1988 = 100)

303

faculteit	eerstejaars	totaal
Theologie	150	125
Wijsbegeerte	63	81
Letteren	105	112
Rechten	99	96
Beleidswetenschappen	148	186
Sociale Wetenschappen	148	122
w&1/Natuurwetenschappen	74	82
Medische Wetenschappen	141	93
totaal	119	113

satie daarvan. ‘Voor goed geld goed onderwijs’ was het gezamenlijk devies van het ministerie, de Tweede Kamer en de studenten. Geen faculteit kon zich een slechte pers veroorloven, en als in het universiteitsblad echte of vermeende wantoestanden aan de kaak werden gesteld, brak in de betrokken studierichting lichtelijk paniek uit. Geen wonder dat bijvoorbeeld in de faculteit der Letteren het *KUNieuws* werd betiteld als “ons rampenblaadje”. Uiteraard werd al in vroeger dagen aan het universitaire onderwijs gedokterd. Veelal werd een aanmerkelijk deel van de faculteitsvergadering aan de vormgeving van studieprogramma’s besteed, vooral wanneer de studiegids voor het volgende academische jaar moest worden voorbereid. Studieleders, studietoelators en studieadviseurs waren bekende verschijningen, reeds voordat in 1968 de eerste studieadviseur officieel werd aangesteld. En mochten de studenten zich verwaarloosd voelen, dan luchtten zij hun gemoed vaak in een rapport van de studietoelator van hun faculteitsvereniging. Er werd over het studierendement en over maatregelen tegen studietoelatoring gediscussieerd, er werd zorg besteed aan de voorlichting, aan de introductie van de eerstejaars en aan informatie op het moment dat er doctoraalspecialisaties moesten worden gekozen. Propedeuse, oriëntatie en selectie, studieadvies, het waren allemaal thema’s die bij gelegenheid op tafel kwamen, zoals bijvoorbeeld al op de elfde vergadering van de afdeling Politieke en Sociale Wetenschappen op 24 maart 1952!

In de jaren zestig ijverden onderwijspsychologisch geïnteresseerden, met name Aarts en Kremers, voor de oprichting van een instituut dat het hele onderwijs van de Nijmeegse universiteit empirisch onder de loep zou moeten nemen. In 1967 kwam inderdaad het Instituut voor Onderzoek van het Weten-

Dr. J.F.M.C. Aarts (1934), directeur van het IOWO en later hoofd van de afdeling Onderwijs en Onderzoek.

schappelijk Onderwijs (IOWO) tot stand. Het beperkte zich overigens niet tot onderzoek alleen, maar entameerde ook dienstverlening ter verbetering van het onderwijs. De in de *Senatus Contractus* verenigde voorzitters der faculteiten namen bij de presentatie van het IOWO een afwachtende houding aan vanwege zo'n "ongevraagde inmenging van buiten", maar in korte tijd had het instituut terrein veroverd en genoot het bijna overal actieve erkenning, van Theologie tot Geneeskunde. Een adequate naamsverandering had in 1990 plaats: het IOWO werd, met behoud van de afkorting, het Instituut voor Onderwijskundige Dienstverlening.

In 1975 was de idee van onderwijsvernieuwing en onderwijsverbetering inmiddels zo sterk ingeburgerd, dat de Universiteitsraad op voorstel van het College van Bestuur een onderwijsstimuleringspool met dertig formatieplaatsen instelde, waarop de faculteiten een beroep konden doen voor projecten die zulke vernieuwingen en verbeteringen op het oog hadden. De projecten werden in de concurrentieslag zorgvuldig gescreend.

Dit alles wordt hier niet opgehaald om te bewijzen dat er niets nieuws onder de zon is, maar om te illustreren dat de intensievere aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs in de periode 1980-1995 de voortzetting was van een traditie. Daarbij hoeft niet te worden ontkend dat er een nieuw motief

meespeelde: men hoopte door de verhoging van de kwaliteit te winnen wat men eventueel aan kwantiteit zou verliezen. Wat in dit vernieuwingsklimaat al direct opvalt is de intensievere bemoeienis van de rijksoverheid met het hoger onderwijs. Toen de universiteiten het niet hadden klaargespeeld op acceptabele wijze de studieduur te verkorten greep het ministerie van O&W in met de Wet op de Tweefasenstructuur (TFS) van 1981, waarin een oriënterende en selecterende propedeuse van een jaar, met een eventuele verlenging van een jaar, werd voorgeschreven, en een doctoraalstudie van drie jaar met eveneens de mogelijkheid van een jaar verlenging. De tweede fase was gedacht als onderzoekers- of beroepsopleiding. In 1985 kregen de discussies over de onderwijskwaliteit een krachtige impuls door de ministeriële nota 'Hoger Onderwijs: Autonomie en Kwaliteit' (HOAK). Hierin kondigde de overheid haar terugtrekken aan, op voorwaarde dat de universiteiten door versterking van hun bestuursstructuur voor hogere kwaliteit zouden zorgen. Later zou blijken dat de overheid niettemin veel eisen bleef stellen.

Intussen stimuleerde de nota wèl de eigen activiteit van het wetenschappelijk onderwijs voor de kwaliteitszorg. In de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) waren de universiteiten het eens geworden over de instelling van visitatiecommissies. In 1988 werden de eerste proefvisitaties gehouden bij de studierichtingen geschiedenis, natuurkunde en psychologie. Onderdeel van dergelijke visitaties is een zelfstudie, waarin de te bezoeken studierichting zichzelf moet beschrijven, analyseren en een balans moet opmaken van haar sterke en zwakke punten. Vervolgens wordt het onderwijs enige dagen ter plaatse doorgelicht door deskundige hoogleraren en andere experts, inclusief een onderwijskundige en eventuele assistentie vanuit het buitenland. Zij moeten spreken met verschillende groepen medewerkers en studenten, de bibliotheken en het onderwijsinstrumentarium bekijken, zich over het personeelsbestand buigen, een paar goede en een paar slechte scripties lezen, en tenslotte rapport uitbrengen van hun bevindingen. Dit is een officiële publicatie van de VSNU. Op dat rapport kan de studierichting reageren en de reactie wordt zo mogelijk meegedrukt. Vervolgens zien we in de jaarverslagen dat de faculteiten de "bestuurlijke behandeling van visitatierapport x" op hun agenda zetten. Dat is nodig want die rapporten gaan door naar de onderwijsinspecteur, die de faculteit aansluitend eveneens met een bezoek vereert en zijn conclusies trekt.⁵⁶

56 Van de betekenis van dit alles wordt men zich scherp bewust als men de Nederlandse aanpak vergelijkt met die in de Duitse Bondsrepubliek, of beter die van de verschillende *Länder*. Zelfs een in Nederlandse ogen volstrekt normale enquête onder studenten over de universitaire onderwijskwaliteit, zoals die in opdracht van *Der Spiegel* door het gerenommeerde EMNID-Instituut werd gehouden, wekte grote opschudding in de Duitse academische wereld. Landelijke kwaliteitskranten als de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* spraken minachtend over academische *Hitlisten*. Zie: Spiegel Spezial, *Welche Uni ist die beste? Spiegel-Rangliste der deutschen Hochschulen*, Hamburg 1993.

In Nijmegen herhaalde zich de gedetailleerde bemoeienis 'van boven' op lokaal niveau. Het College van Bestuur, en met name zijn voorzitter Van Lieshout, liet zich in de jaren tachtig meer dan ooit met groot engagement, taaie volharding en eindeloos geduld in met het onderwijskundige wel en wee van de studierichtingen. Het is niet overdreven te stellen dat hij tot aan het begin van de jaren negentig zijn stempel op deze sector van de Nijmeegse instelling drukte. Tekenend zijn niet alleen zijn talrijke toespraken op dit terrein en zijn functioneren in onder meer de Universitaire Onderwijscommissie, maar vooral de in 1984 door hem ingevoerde onderwijsgesprekken met de faculteiten. Daar zaten dan de voorzitters van het College en de betreffende faculteit tegenover elkaar met hun delegaties en experts om te beraadslagen over talrijke onderwerpen: studierendement, studievoortgangsregistratie, onderwijs-evaluatie, docententraining, onderwijsfunctionarissen, studieprogramma's, tentamensysteem, beoordeling van de tentamen- en examenresultaten, inrichting en functies van de propedeuse, samenwerking tussen studierichtingen, semesterindeling, een onderwijsinformatiesysteem, informatisering, enzovoorts, enzovoorts. Over al deze onderwerpen werden de faculteiten in verscheidene ronden vriendelijk maar indringend aan de tand gevoeld.

In 1987 legde het College de faculteiten een nota ter bespreking voor, getiteld *Kwaliteit in onderwijs; een plan ter opstarting van een systematische onderwijs-evaluatie*. Daarin werden vijf aspecten op de voorgrond geschoven: de doeltreffendheid van het onderwijs, de productiviteit, de *efficiency*, het vernieuwend karakter en de afstemming op de studentenmarkt. In 1989 stelde de Universiteitsraad de hoofdlijnen van dit beleid vast. Het IOWO kreeg de opdracht concrete indicatoren te ontwikkelen, waardoor die vijf aspecten geoperationaliseerd en praktisch bruikbaar werden. Tegelijk werd in dat jaar een gedifferentieerd plan voor het onderwijs in de tweede fase uitgewerkt, waarin werd onderscheiden tussen een algemeen deel en een bijzonder, discipline-gebonden deel. In het algemene deel werden schrijf- en taalvaardigheden (Engels, Nederlands) opgenomen, didactische vaardigheden en reflectie; tot het bijzondere deel behoorden het onderwijs en onderzoek, afgestemd op de te schrijven dissertatie. Voorts werd gewerkt aan de realisering van beroepsopleidingen en het stimuleren van hoogbegaafde studenten.

Het beleid van de jaren tachtig werd in de jaren negentig naadloos voortgezet. Daarvan getuigde de nota *Kwaliteit in Onderwijs II* van 1992. Deze kwaliteit zou volgens het College van Bestuur verhoogd moeten worden door invoering van meer student-activerende vormen van onderwijs, een nog sterkere organisatie, het voorkómen van voortijdige specialisatie en het bestrijden van versnippering. Tevens werden de faculteiten aangespoord tot innovatie. Daarvoor zouden zij kunnen aankloppen bij het in 1990 ingestelde innovatiefonds, op voorwaarde dat zij zelf mee zouden betalen.

Met de aankondiging van de strijd tegen voortijdige specialisatie en versnippering raakte het College een gevoelige snaar. Weliswaar vonden zijn

woorden enige weerklank, bijvoorbeeld bij psychologie, waar men de doctoraalstudie niet meer volgens een hele serie van afstudeerrichtingen maar volgens een driestroom wilde gaan organiseren, of bij de pedagogen en onderwijskundigen, die besloten hun propedeuses te herenigen. Bij de maatschappijwetenschappen echter streefde men in de tegengestelde richting. Antropologen en sociologen vonden dat het vrij geïntegreerde propedeuseprogramma juist ontvlochten moest worden om de eigenheid van het vak meer tot zijn recht te laten komen, en communicatiewetenschap rustte niet voordat zij – tegen het advies van de visitatiecommissie in⁵⁷ – een eigen propedeuse bevochten had. In de faculteit der Beleidswetenschappen kwam het zelfs tot een regelrechte schoolstrijd. In het door het College, de afdeling Onderwijs en het IOWO gepropageerde schoolconcept was voorzien in een professioneel management dat klein van omvang was en zakelijk en gericht leiding zou kunnen geven. Dit concept stond tegenover de formule van de vakgroep, waarin alle docenten in het vakgroepbestuur de opleiding in handen hadden. Zoals we al eerder beschreven konden de studierichtingen geografie en politicologie het maar moeilijk verkroppen dat de contouren van hun discipline in de schoolformule vervaagden; ze konden er niet in berusten dat zij hun bevoegdheden hadden moeten afstaan aan een professionele schoolleiding. Van onderwijskundige stroomlijning waren ze niet gediend.

Men kan deze spanningen natuurlijk interpreteren als het zoveelste bewijs voor het intellectueel particularisme op de universiteit of als een belangenstrijd tegen bezuinigingen op personeelsplaatsen die hogere organen door meer integratie trachtten te realiseren, maar men kan ze ook zien als een weer tegen het uniformerend rationalisme van de bestuurders.

Een afkeer van uniformering kwam namelijk ook op andere punten tot uitdrukking. Ditmaal betrof het het door de onderwijskundigen geïntroduceerde modulensysteem. De kwaliteit van het onderwijs, zo redeneerden centrale onderwijskundige instanties, zou kunnen worden verhoogd wanneer de faculteiten het uit modules – onderwijseenheden van een gelijke duur – zouden opbouwen, en wanneer zij het studiejaar overal op dezelfde manier, en wel in semesters zouden indelen. Dit bevorderde immers de intra-universitaire mobiliteit van de studenten, die nu naar hartelust konden switchen, ook over de grenzen van hun eigen faculteit heen. Hierbij hoorde natuurlijk een geautomatiseerd ‘onderwijsinformatiesysteem’, dat uitsluitel zou geven over alle studieprogramma’s, de inhoud en vorm van colleges en seminars, met vermelding van de eisen voor deelname. Aan dat systeem kon vervolgens een ‘studievoortgangsregistratie’ worden gekoppeld, zodat van iedere student kon worden vastgesteld in welke fase van zijn studie hij of zij zich bevond, of er sprake was van een normaal tempo of van een ernstige vertraging die tot maat-

57 Vgl. VSNU-visitatiecommissie, *Communicatiewetenschap*, Utrecht 1993, p. 18.

regelen noopte. Studierendement was immers een uitermate belangrijke zaak voor de universiteit; een lage productie zou haar imago en haar budget aantasten.

De faculteitsbesturen waren niet allemaal laaiend enthousiast over deze plannen. Ze zouden hun alleen maar meer werk bezorgen, terwijl het inkrimpende personeelsbestand toch al onder druk stond. Bovendien was men niet gecharmeerd van de idee dat het universiteitsbestuur zich door 'een eenvoudige druk op de knop' precies op de hoogte zou kunnen stellen van het reilen en zeilen in de faculteiten. De strijd tussen het College en sommige faculteiten over de vraag, of het trimestersysteem al dan niet vervangen moest worden door een semesterindeling, lijkt nogal triviaal, maar de tegenstand tegen dit plan 'van boven' symboliseerde wèl de afkeer van uniformering en overmatige controle.

Uiteindelijk werden alle plannen min of meer gerealiseerd: er werd druk gemodulariseerd en er kwam een semesterindeling; er werd een onderwijsinformatiesysteem opgezet (OIS) en een studievoortgangsregistratie ontworpen (BASIS). En wat het rendement betreft, sinds 1991 verschenen in de onderwijsjaarverslagen tabellen die minutieus lieten zien welk rendement studentcohorten van bijna 60 studierichtingen opleveren in termen van behaalde tentamens en examens.⁵⁸

In dit kader mag een notitie over de ontwikkeling van het 10WO niet ontbreken. Aanvankelijk moest het instituut zijn lijn nog vinden en werkte het vooral op ad hoc-basis. Tot 1980 hield het zich bezig met cursus- en curriculumontwikkeling, het maken van studietoetsen, het meten van cursuseffecten en het vormgeven van stages en scripties, maar het betrof meestal, hoewel niet uitsluitend, aanvragen van individuele docenten of aparte groepen.⁵⁹ Vanaf 1980 vroegen in toenemende mate besturen van faculteiten, leiders van studierichtingen of onderwijscommissies het 10WO om een hele reeks van cursussen of het hele studieprogramma door te lichten, of te helpen bij de opzet van een nieuwe studierichting. Het instituut kon echter de individuele docenten niet in de steek laten en rationaliseerde daarom de bedrijfsvoering. Enerzijds breidde het de collectieve cursussen voor docenten uit, die daarop reageerden met een stijgende deelname: van 71 in 1979 en 115 in 1980 tot zo'n 360 in 1985, een aantal dat, voorzover het universitaire docenten betrof, in latere jaren stabiel bleef.⁶⁰ Daarnaast vervaardigde het instituut in het kader van het 'computer-ondersteund onderwijs' (COO) allerlei programma's over concrete onderwerpen voor alle studierichtingen. Anderzijds sloeg het 10WO de weg in van de doe-het-zelfmethode. Zo stelde het in 1982 een 'docent-

⁵⁸ Zie *Onderwijsjaarverslag*, 1991, bijlage p. 9 e.v.; *Onderwijsjaarverslag*, 1992, p. 9 e.v.; *Onderwijs & Onderzoek jaarverslag*, 1993, passim; *Jaarverslag 94*, p. 86 e.v.

⁵⁹ *Jaarverslag*, 1982, p. 57; 1983, p. 59 e.v.

⁶⁰ *Jaarverslag*, 1980, p. 58 e.v.; 1985, p. 85 e.v.

evaluatiemodel' (DOE) ter beschikking. Dit model omvatte een lange reeks vragen die door de studenten na afloop van een cursus op een vijfpuntsschaal werden beantwoord en vervolgens door de docent zelf of zijn onderwijsafdeling werden verwerkt. DOE werd in 1990 aangevuld met MONITOR, dat op een snelle en eenvoudige manier een overzicht gaf van het oordeel van studenten over het onderwijs, zodat faculteiten door vergelijking van cursussen en tijdstippen al gauw ontdekten waar de knelpunten zaten.

Naast de accentverschuiving van individuen en kleine groepen naar service voor faculteiten en studierichtingen verrichtte het IOWO werkzaamheden buiten de universiteit. Het instituut ging steeds meer op contractbasis onderzoek en ontwikkelingswerk verrichten voor diverse HBO-instellingen, ook buiten de regio. Vanaf 1988 verschenen er bedrijven, overheidsinstellingen en stichtingen met vragen en opdrachten op het toneel. In datzelfde jaar besloot het IOWO de faculteiten voortaan alleen basisdiensten gratis te verlenen; wat daarboven uitging moest worden betaald. Daar de externe dienstverlening het instituut geen windeieren legde, kon het met voldoening meedelen dat 1988 financieel een goed jaar was geweest, een mededeling die in 1989 kon worden herhaald.⁶¹

Het IOWO was in staat zo te opereren, omdat het in 1987 van het bureau van de universiteit was afgesplitst en budgettair een zelfstandige dienst was geworden die de nodige ruimte kreeg. Die ruimte was blijkbaar zo groot dat het instituut zich bij zijn 25-jarig jubileum uitdrukkelijk voornam enigszins op zijn schreden terug te komen. Het besloot tot hernieuwde aandacht voor zijn positie als huisconsultant van de KUN, maar toch ook weer voor de aanscherping van het marketingconcept.⁶² Deze hernieuwde nadruk op de functie voor het eigen huis mag in verband worden gebracht met de kwaliteitsdruk op de KUN en met bijzondere opdrachten van het College van Bestuur: de projecten 'flankerend beleid' en 'meta-evaluatie', een project over studie- en studentenbegeleiding, één over de stand van de invoering van de kwaliteitszorg der faculteiten en één over de implementatie van de integrale kwaliteitszorg bij de faculteit der Letteren.⁶³ Zulke projecten leverden natuurlijk nogal wat informatie op voor het universiteitsbestuur, dat zo zijn controle kon versterken.

Significant voor de rationalisering van het IOWO zijn de jaarverslagen 1993 en 1994. In 1994 was het instituut georganiseerd in zes 'produktgroepen': computer-ondersteund onderwijs, evaluatieservice, onderwijsontwikkeling, kwaliteitszorg, organisatie en management en landelijk onderwijsbeleid. Bij iedere productgroep werden het aantal projecten, de daarvoor werkzame fte's en de omzet precies aangegeven. In 1993 was het totaal aantal projecten 102,

61 *Jaarverslag*, 1988, p. 40; 1989, p. 46.

62 *Onderwijsjaarverslag*, 1992, p. 43.

63 *Jaarverslag*, 1990, p. 51; *Onderwijsjaarverslag*, 1991, p. 39 e.v.; 1992, p. 43 e.v.

het aantal fte's 28 en de omzet f 3.153.000; de cijfers voor 1994 lagen in dezelfde orde van grootte.⁶⁴

310

Tenslotte moeten we nog aandacht schenken aan een laatste ontwikkeling, die door het Hoger Onderwijs- en Onderzoeksplan 1995 (HOOP 95) in gang werd gezet. Daarin deed de 'terugtrekkende overheid' weer een flinke stap vooruit om de verhoging van de kwaliteit van het onderwijs te bevorderen. In Den Haag en Zoetermeer werd voortdurend op het principe 'voor goed geld goed onderwijs' gehamerd, en alleen op die voorwaarde was de Tweede Kamer bereid minister J.M.M. Ritzen toe te staan de collegegelden te verhogen. Dat betere onderwijs moest natuurlijk van twee kanten worden bewerkt. De studenten moesten harder studeren en nu eindelijk eens "hun verplichte 1680 uren per jaar volmaken". De universiteiten moesten ervoor zorgen dat de in die tijd aangeboden studieprogramma's ook werkelijk af te werken waren. 'Studeerbaarheid' werd het nieuwste sleutelwoord en het departement mocht in een studeerbaarheidsfonds 300 miljoen voor drie jaren reserveren – "achterhouden", zeiden de critici – om universiteiten en hogescholen in staat te stellen concrete projecten voor de verbetering van het onderwijs uit te voeren. Ze moesten natuurlijk in een algemeen beleid van de universiteit zijn ingebed. En zo had ook het bureau Onderwijs van de KUN, en in het bijzonder J. van der Maazen, weer handen vol werk. In 1996 werden twee rapporten opgeleverd: een globaal plan voor kwaliteitsmanagement en een gedetailleerde beschrijving van ingediende en door het departement gehonoreerde projecten die door het studeerbaarheidsfonds zouden worden bekostigd. De plannen waren gedateerd op 1 april en 5 december.⁶⁵ De projecten waren van te voren gescreend door de ministeriële commissie-Wijnen. Uiteraard was veel energie gestoken in het uitwerken daarvan, want afkeuring door de commissie zou een blamage betekenen. Bovendien zou dat in de papieren lopen: de universiteit zou bij het ministeriële fonds naast het net vissen.

Het is niet nodig de twee Nijmeegse documenten *longe et late* te bespreken, wij kunnen volstaan met het aanduiden van de onderwerpen. In het algemene kwaliteitsmanagementplan werd – met verwijzing naar nota's sinds 1989⁶⁶ – eerst uiteengezet welk beleid het College van Bestuur tot nu toe had gevoerd. Vervolgens werd de kwaliteitszorg van de afzonderlijke faculteiten in detail behandeld, van Theologie tot Geneeskunde. Aansluitend werd in een zogenaamde sterkte/zwakte-analyse nagegaan waar zij in hun onderwijsbeleid slaagden of faalden. Tenslotte werd de positie van de KUN anno 1996 bepaald

64 *Onderwijs & Onderzoek jaarverslag*, 1993, p. 160; *Jaarverslag*, 1994, p. 75.

65 *Plan Kwaliteitsmanagement Onderwijs van de Katholieke Universiteit Nijmegen*, 1 april 1996; *Definitieve beschrijvingen van de projecten uit het Studeerbaarheidsfonds van de Katholieke Universiteit Nijmegen*, 5 december 1996.

66 *Het systeem voor de kwaliteitsbewaking van het onderwijs*, 1989; *Kwaliteit in Onderwijs 11*, 1992; *Strategisch Plan*, 1995.

en kwamen de kwaliteitsmanagementcontracten aan de orde, waarin het College en de betrokken faculteiten bindende afspraken hadden gemaakt over precies aangegeven punten aangaande het onderwijs. In het tweede stuk werden de 25 KUN-projecten beschreven die uit het studeerbaarheidsfonds van het departement zouden worden bekostigd. Het totale subsidiebedrag was f 15.761.096, en bestemd voor vier alfa-, negen bèta- en negen gammaprojecten alsook voor drie projecten van het bureau onderwijs en het IOWO. Negentien projecten waren studentgericht en gingen over verbetering van onderwijsprogramma's, de begeleiding van studenten, onderwijsvormen en het gebruik van informatietechnologie in het onderwijs. Twee projecten waren docentgericht en hadden betrekking op de professionalisering van het onderwijs-geven. Vier projecten waren organisatiegericht en hadden het schoolconcept, de werkzaamheden van opleidingscommissies en dergelijke als onderwerp.

En thans de conclusies. Er was eens een tijd waarin de studenten zich konden oriënteren via de *series lectionum* die elk jaar *ad valvas* bekend werd gemaakt. De hoogleeraar deelde in volstreekte autonomie mee waar en wanneer hij over welk onderwerp zou gaan doceren. Om het onderwijs van zijn collega's hoefde hij zich niet te bekommeren, evenmin om voorschriften aangaande te bestuderen literatuur, de vorm van het onderwijs, tentamendata of normen van slagen, zakken en verlengen. Eigen inzicht, eigen smaak, eventueel eigen charisma, en enig respect voor academische mores waren beslissend voor zijn handelen. Dit alles is in een halve eeuw tijds grondig veranderd. Rationalisering en bureaucratisering hebben hun werk gedaan, en ze zijn niet beperkt gebleven tot economie en financiën, personeelszaken en gebouwendiensten, maar doorgedrongen tot het onderwijs zelf, een van de grondfuncties van de universiteit. In toenemende mate vond er onder de docenten een verdeling van taken en een afbakening van ressorts en bevoegdheden plaats. Het aantal spelregels waaraan de partijen – docenten, studenten, ondersteunend personeel – zich te houden hadden, groeide zienderogen. Steeds scherper werd de drang naar onderwijskundige professionalisering van de onderwijscapaciteiten. Het materiële en didactische instrumentarium werd in hoog tempo uitgebreid. De controle van boven naar beneden, van Zoetermeer tot het vakgroepbestuur, werd geïntensiveerd. Commissies, besturen en raden gingen de inrichting van het onderwijs bepalen, individuen hadden zich daar op straffe van sancties naar te richten. Docenten en studenten werden onderdeel van een systeem, een organisatie met een *corporate responsibility*. De docent was, ongeacht zijn formele status, een ambtenaar in een onderwijsbureaucratie geworden. Natuurlijk hebben grote organisaties met veel personeel en veel materiaal een effectieve en efficiënte bureaucratie nodig, wil niet alles in het honderd lopen. Maar de beschreven ontwikkeling van het onderwijsmanagement aan de KUN laat zien hoever de universiteit zich in de loop der jaren, het meest in de perio-

de 1980-1995, heeft verwijderd of is afgedwaald van het oude Humboldtse ideaal van *Einsamkeit und Freiheit*, een ideaal dat hoogstens nog leeft in de hoofden van de gepensioneerde oude garde.⁶⁷

312

7. ONDERZOEKSPERIKELLEN

In hoofdstuk 1 bespraken wij al de Nijmeegse programmafinanciering (PF) uit 1981 en de invoering van de landelijke voorwaardelijke financiering (VF) per 1 januari 1983. Zoals gezegd waren de Nijmegenaren niet erg gecharmeerd van Haagse inmenging; ze beschouwden dat als een onnodige verstoring van het lokale proces. Anderzijds was de KUN het eens met het principe achter de maatregel; het was inderdaad nodig met stevige hand orde op zaken te stellen. Er was geen keuze, de KUN moest accepteren dat de door haar ingediende onderzoeksprogramma's extern geëvalueerd zouden worden voordat ze voor opname in het VF-register van de minister in aanmerking kwamen. Ernstiger was een praktische moeilijkheid: het 'aggregatieniveau' van minstens vijf fte's. Dit betekende dat – bij een onderzoekstaak van 0,5 per fulltime medewerker – een voor het departement aanvaardbaar onderzoeksprogramma minstens tien onderzoekers zou moeten omvatten, een naar universitaire begrippen groot aantal. Het universitaire onderzoek was tot dan toe immers sterk geïndividualiseerd en verbrokkeld, zeker in de alfa- en gammafaculteiten. Het was dus voor veel programmaleiders een hele kunst die vijf fte's bij elkaar te trommelen. Niet zelden moesten ze bij de burens aankloppen om gemeenschappelijk het avontuur aan te gaan, en in diverse gevallen moesten gelegenhedencoalities

⁶⁷ In deze paragraaf is met opzet niet het probleem aangeroerd van de vergrijzing van de wetenschappelijke staf. Daarover zijn de meningen verdeeld. Volgens sommigen verstoort een groot generatieverschil tussen docenten en studenten het proces van de kennisoverdracht, volgens anderen wordt deze eventueel storende factor ruimschoots gecompenseerd door de lange onderwijservaring van een oudere staf. Geen van deze stellingen kan zich echter op onderzoek beroepen. Een grof statistisch overzicht zag er als volgt uit (bron: *Sociaal jaarverslag*, 1995, p. 28):

Aantal fte wetenschappelijke staf beneden en boven de 50 jaar per faculteit, 1995, in %

	beneden 50 jaar	50 jaar en ouder
Theologie	35	65
Wijsbegeerte	45	55
Letteren	46	54
Rechten	68	32
Beleidswetenschappen	68	32
Sociale Wetenschappen	49	51
W&I	65	35
Natuurwetenschappen	44	56
Medische Wetenschappen	61	39

met vakgenoten aan andere universiteiten worden gesloten. De aangeboden onderzoeksvoorstellen vertoonden dan ook vaak een kunstmatige samenhang; een kenner prikte er gemakkelijk doorheen en ze werden gemeenlijk aangeduid als ‘parapluprogramma’s’. In vele gesprekken moest op facultair en universitair niveau worden bijgestuurd.

Na de tweede aanbiedingsronde lagen er eind 1983 vanuit Nijmegen voor 368,3 arbeidsjaren onderzoeksplannen bij het departement.⁶⁸ De oogst was te danken aan Vendrik, de uiterst actieve voorzitter van de Universitaire Onderzoekscommissie, toentertijd lid van het College van Bestuur en houder van de onderzoeksportefeuille. Alle programmavoorstellen van de KUN gingen door zijn handen en alle gesprekken daarover werden door hem gevoerd.

Zoals we al hebben gezien hadden de faculteiten verdeeld op de programmafianciering gereageerd; bij de daarop volgende invoering van de voorwaardelijke financiering klonken natuurlijk dezelfde divergerende geluiden. Bij de alfa’s bleken vooral de rechtsgeleerden van walging vervuld, en zij weerden zich naar vermogen. Zij bleven opkomen voor de jonge, tijdelijk aangestelde medewerkers die hun dissertatie-onderwerpen naar eigen smaak mochten blijven kiezen, en voor het vrije onderzoek van hoogleraren en vaste medewerkers. En meer dan anderen zetten zij zich schrap tegen “extravagante administratie en bureaucrativering”. De irritatie van de juristen was begrijpelijk, want hun individuele onderzoek bestond voor een aanmerkelijk deel uit zogenaamde annotaties, juridische kanttekeningen bij een arrest. Tabel 5.13 laat dat voor de periode 1984-1987 zien: de annotaties maakten een derde tot een vijfde deel van de totale wetenschappelijke productie uit.⁶⁹

TABEL 5.13.
Onderzoeksresultaten faculteit Rechtsgeleerdheid 1984-1987

	wetensch. publicaties	abstracts	annotaties	vak- publicaties	tezamen	daarvan annotaties in %
1984	170	1	153	117	442	34,6
1985	184	2	138	98	422	32,7
1986	228	12	83	83	406	20,4
1987	240	14	92	81	427	21,5

68 *Algemeen Jaarverslag*, 1983, p. 19 e.v. Zie: A. Dymanus, *Universitair onderzoekbeleid, quo vadis?* Afscheidscollege, Nijmegen z.j. [1987], en A.J.H. Vendrik, ‘Onderzoeksbeleid’, in: G.L. Buevink e.a. (red), *Tussen gisteren & morgen. Aspecten van bestuur en beleid van de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1991), p. 77-85.

69 Vgl. *Algemeen Jaarverslag*, 1984, p. 89; 1985, p. 89; 1986, p. 86; 1987, p. 82.

Echt verbolgen werden de rechtsgeleerden toen ze in 1986 naar hun mening volkomen ten onrechte op de vingers werden getikt: “De onderzoekscommissie heeft dit jaar gezocht naar mogelijkheden om het facultaire onderzoeksbeleid meer te vertalen in onderzoeksprogramma’s van enige omvang. Tegen het einde van het jaar werd de faculteit onaangenaam verrast door het concept-rapport van een door de minister van Onderwijs en Wetenschappen ingestelde Verkenningcommissie. In dit rapport werd gesuggereerd dat het ontbreken van een op schrift vastgelegd onderzoeksbeleid zou duiden op een onvoldoende onderzoeksbeleid. De faculteit heeft gewezen op het onderzoeksbeleid dat blijkt uit haar personeelsbeleid. Ook op de onderzoeksresultaten van dat beleid werd gewezen”.⁷⁰ Maar de kritiek miste haar uitwerking niet, ook de strijdbare juristen leken door de knieën te gaan: “Het jaar 1987 heeft in het teken gestaan van de onderzoeksprogrammering. Op enkele uitzonderingen na werd het onderzoek van alle facultaire instituten en secties vastgelegd in meerjarenprogramma’s, die in een aantal gevallen onderzoek van meer secties bundelen. Geconfronteerd met een steeds grotere drang van bovenaf om op onderzoeksgebied een zwaartepuntbeleid te gaan voeren, vormde de vormgeving van zo’n zwaartepuntbeleid binnen de faculteit onderwerp van diepgaande bezinning”.⁷¹

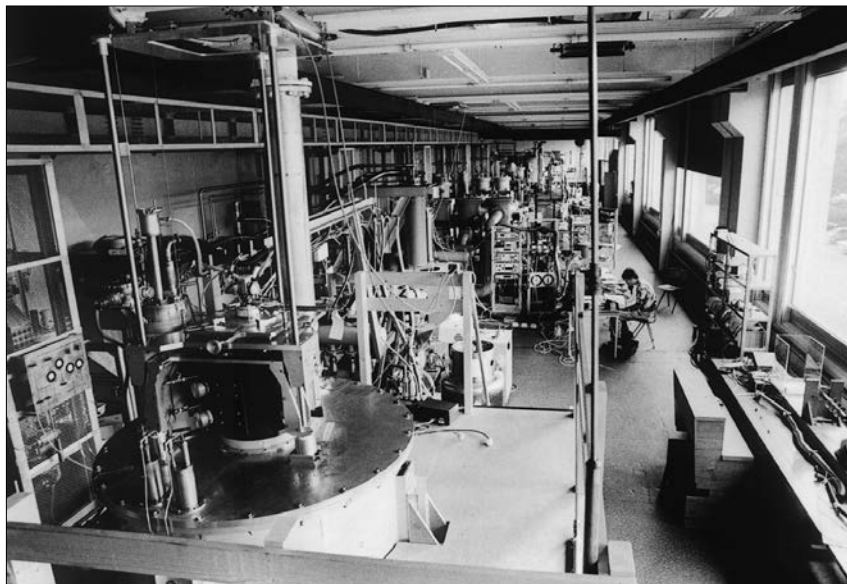
Ook Theologie, Wijsbegeerte en Letteren bleven bezwaren maken en benadrukten dat het onderzoek in hun faculteiten van nature kleinschalig was. Daar wist de KUN echter wel raad op. Kwalitatief goed maar kleinschalig onderzoek werd ondergebracht in een beperkt fondsje voor intern beschermd onderzoek (BOF). Bij Letteren werd er dan ook smalend op gewezen dat Johan Huizinga geen schijn van kans zou hebben gemaakt om opgenomen te worden in de voordelrijke financiering; hij zou hebben moeten ‘boffen’.

Geheel anders waren de reacties van de bètafaculteiten. Bij W&N betroffen de activiteiten niet zozeer de programmering als zodanig, want deze weg was de faculteit vanaf het begin ingeslagen. De voordelrijke financiering lag geheel in haar lijn. Onthullend was een mededeling van Dymanus, hoogleraar in de experimentele natuurkunde, in zijn afscheidsrede (1987): “De bèta’s hadden de kniekers klaarliggen en zij kenden het spel; een hoge score kon niet uitblijven, reeds in de tweede tranche zat vrijwel alles (80-95 procent) in de VF. De gamma’s en alfa’s kenden het spel minder goed of zelfs helemaal niet. Toen ze enigszins begrepen wat er gaande was, was de lottopot (vrijwel) leeg. Grote interne spanningen konden niet uitblijven”.⁷² Een andere kwestie was bij W&N van meer belang. Vanaf medio 1981 konden de afdelingen zogenaamde V-programma’s presenteren en om de voorrang strijden. Door vergelijking zou dan worden beslist welke programma’s potentieel of daadwerkelijk van

⁷⁰ *Algemeen Jaarverslag*, 1986, p. 45 e.v.

⁷¹ *Algemeen Jaarverslag*, 1987, p. 45.

⁷² Dymanus, *Universitair onderzoekbeleid*, p. 18.

Onderzoek bij de reuzenmagneet, een van de succesvolle onderzoeksprojecten van de faculteit w&n. De foto is uit 1987, de magneet staat er al sinds 1966.

echt hoge kwaliteit waren en dus een bijzondere bescherming verdienden. Reeds in 1982 werd het onderzoek van de faculteit als een samenhangend geheel beschreven in termen van zwaartepunten en overig onderzoek.⁷³ w&n was alle anderen een slag voor.

Toch gingen ook de geneesheren in een hoog tempo te werk. Hun actieve onderzoekscommissie begon met een inventarisatie van het lopend onderzoek en zette een geautomatiseerd informatiesysteem op dat in 1982 operationeel was. Daarnaast entameerde een commissie met vertegenwoordigers van het bestuur, de onderzoekscommissie en het directoraat gesprekken met alle 45 afdelingen van de subfaculteit. In juni 1982 werd een rapport opgeleverd, maar aangezien Geneeskunde veel te veel projecten voor de voorwaardelijke financiering in voorraad had, kwam ook hier de prioriteitsvraag op. Tandheelkunde volgde een zelfde beleid. Dit mondde uit in zogenaamde afdelingsprofielen: in 1984 werd de minimale omvang van het onderzoek per afdeling en per programma vastgesteld.⁷⁴ De activiteiten werden evenwel belast met zorgen omtrent de effecten van de bezuinigingen. Het onderzoek steunde namelijk mede op het junior- of doorstroombeleid, op werk van tijdelijk aangestelde promovendi. Het lag voor de hand dat bij nieuwe kortingen op de budgetten juist deze formatieplaatsen het kind van de rekening zouden worden. Sommi-

⁷³ *Algemeen Jaarverslag*, 1981, p. 41; 1982, p. 51.

⁷⁴ *Algemeen Jaarverslag*, 1981, p. 40; 1982, p. 50; 1984, p. 53.

gen keken daarom wel begerig naar de universitaire onderwijs- en onderzoekstimuleringspools: met die plaatsen zou men de gaten kunnen vullen. Maar daar voelde het universiteitsbestuur niets voor. Bij de evaluatie van de onderzoekspool in 1984 werd namelijk vastgesteld dat van alle projecten die in de periode 1975-1982 afgesloten waren (176), bijna 85 procent de beoogde resultaten had opgeleverd, terwijl 5 procent in de afrondingsfase verkeerde. Slechts 10 procent bereikte de eindstreep niet, meestal door overmacht. Voorts bleek dat ruim tweederde van de lopende projecten ingebed was in de programma-financiering, de voorwaardelijke financiering of het Beschermd Onderzoek Fonds. De pool, zo luidde de conclusie, vervult een nuttige functie bij de ondersteuning van bestaand en het entameren van nieuw onderzoek.⁷⁵

Ook bij Sociale Wetenschappen gonsde het van de activiteiten, in het bijzonder gestimuleerd door de voorzitter van de facultaire onderzoekscommissie, G.P. van Galen, een psycholoog die over de grenzen van zijn eigen discipline heen wist te kijken. Vooral onder zijn supervisie kwamen 33 programma's tot stand, die voor het grootste deel in de voorwaardelijke financiering konden worden ondergebracht. De houding van de faculteit ten aanzien van de programmering was redelijk positief, ondanks al het werk dat dit met zich meebracht.

Maar er was bij Sociale Wetenschappen meer aan de hand. Deze grote faculteiten die aan alle universiteiten in de voorgaande decennia zo stormachtig waren gegroeid en veel onrust hadden veroorzaakt, genoten als zorgenkinderen de bijzondere liefde van O&W. Ze zouden lijden aan desintegratie, verkoking, doublures, verstarring, en wat dies meer zij. Herstel moest worden bewerkt door het creëren van zwaartepunten langs disciplinaire en thematische lijnen. Het ministerie stelde voor de twaalf beste zwaartepuntvoorstellen gedurende tien jaar een half miljoen ter beschikking per project per jaar. Een landelijke commissie, de Discipline-Adviescommissie Sociale Wetenschappen (DAS), moest de minister via de colleges van bestuur van goede raad voorzien. De te honoreren zwaartepunten zouden twee functies moeten vervullen: de grondslag leggen voor een nieuwe traditie van fundamenteel onderzoek en daar gespecialiseerd onderwijs aan koppelen. De faculteiten sloegen ijverig aan het werk, er werden 33 projecten beoordeeld. Vier KUN-voorstellen eindigden onder de twaalf best geplaatsten. De colleges van de instellingen die er slecht vanaf kwamen, waren uiteraard niet tevreden met de uitslag. Ook de minister week van het advies af en reduceerde zijn aanvankelijke subsidieplannen. In 1984 gaf hij tenslotte voor vier zwaartepunten het startschot; daaronder waren er twee van de KUN: één van psychologie en één van sociologie. Ze kregen zes jaar lang een half miljoen.⁷⁶

⁷⁵ *Algemeen Jaarverslag*, 1982, p. 18 e.v.; 1984, p. 21.

⁷⁶ De effecten van het ministeriële beleid zijn beschreven in het verslag van een – door het ministerie van O&W mede gefinancierd – onderzoek: C. Remery, F.L. de Leeuw en J. de

Vanaf 1985 kwamen ook elders zwaartepunten van de grond. In een nota over de financiering van onderzoek en bij de invoering van de onderzoeksgesprekken tussen het College van Bestuur en de besturen der faculteiten werd de noodzaak van selectie en prioritering met alle kracht benadrukt. In het bijzonder de hoogleraar Dymanus, lid van het College en belast met de zorg voor het onderzoek, stuurde in deze richting. Er zou een kwaliteitskaart ontwikkeld moeten worden op basis van aangescherpte criteria voor in- en externe beoordeling, en aan de hand van de resultaten zouden dan de elementen voor de opbouw van zwaartepunten moeten worden gevonden.⁷⁷ De kwestie werd acuut toen de minister op zoek ging naar kandidaten voor zogenaamde *centres of excellence* en expertisecentra. De zwaartepuntenkoorts liep nog verder op toen in 1986 door het AIO-stelsel de assistenten-in-opleiding op het toneel verschenen en de ministeriële nota *Planvorming Postdoctorale Opleidingsactiviteiten* (PDOA) verscheen, waarmee de 'geconcentreerde AIO-begeleiding' (GAB) in het vizier kwam. Het College van Bestuur deed er nog een schepje bovenop in *Schets II 2000*, waarin de vestiging van zwaartepunten voor onderzoek en de opleiding van jonge onderzoekers aan de orde kwamen. Ze zouden gegoten kunnen worden in de vorm van eenvoudige onderzoeksgroepen of van instituten met een eigen organisatie en een eigen budget volgens het model van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 1984. Prompt werden in de faculteiten aanvragen geproduceerd die moesten bewijzen welk een hoge kwaliteit het aldaar verrichte onderzoek bezat, zodat het goed zou zijn ze naar het ministerie door te sturen om een erkenning als GAB of onderzoeksinstituut te verkrijgen. Aangezien de onderzoekers bovendien wilden meedingen naar plaatsen voor KNAW- en Huygens-fellows, postdoctorale plaatsen van de onderzoekspool, AIO-plaatsen, ZWO/NWO-subsidies enzovoorts, verbreidde zich een hectische atmosfeer en offerden besturen, voorzitters van onderzoekscommissies en leiders van onderzoekersgroepen veel tijd aan het smeden, bespreken en evalueren van plannen en aanvragen. En er was nog meer werk aan de winkel. In de VSNU waren de universiteiten het eens geworden over een officiële onderzoeksevaluatie waaraan het onderzoek van de studierichtingen elke vijf jaar zou worden onderworpen. De evaluatiecommissies werden landelijk samengesteld; men betrok er ook specialisten vanuit het buitenland in. In de periode 1987-1989 vond de eerste ronde plaats en dat betekende inventariseren, formulieren invullen, met commentaar toelichten, gedifferentieerde publicatielijsten maken en kwantificeren. Daarna was het afwachten en hopen op een positief oordeel.

Haan, *Zwaartepuntvorming in de maatschappijwetenschappen en overheidsbeleid. Evaluatie van de TVC-DAS-operatie*, Utrecht 1992. Voor een uitvoeriger beschrijving over een langere periode van de Nijmeegse sociologengroep zie: J. de Haan, *Research Groups in Dutch Sociology* (Amsterdam 1994), p. 193-207.

⁷⁷ Dymanus, *Universitair onderzoekbeleid*, p. 26.

Wat waren nu de resultaten van al dit rennen en draven? Op de eerste plaats is vast te stellen dat er werkelijk tekening kwam in het onderzoek van de KUN. Reeds in 1987 verscheen in het jaarverslag een overzicht van zwaartepunten en participatie aan landelijke netwerken van AIO-begeleiding. De faculteiten hadden hun beste beentje voorgezet. Theologie telde twee zwaartepunten, Filosofie vier, Letteren tien, Rechten twee, Sociale Wetenschappen negen, W&N vijftien, Geneeskunde negen. Eind 1988 was 90 procent van het onderzoek van de KUN in programma's opgenomen.⁷⁸

Ten tweede had men over de uitkomsten van de externe beoordeling van het onderzoek over het algemeen niet te klagen, zoals tabel 5.14 voor de stand van 1990 bewijst.⁷⁹ In de tabel zijn de ter beoordeling aangeboden en afgekeurde programma's omgezet in de aantallen fte's die de programma's uitvoerden. In totaal werd het werk van bijna 559 fte's geëvalueerd en ongeveer 29 fte's zagen hun inspanningen negatief gehonoreerd, dit is ruim 5 procent, een gunstige uitkomst in vergelijking met het landelijk gemiddelde van ongeveer 9 procent afkeuringen. Heel goed deden het de filosofen, Letteren, W&I en de medici; zij hoefden niet om afgekeurde programma's te treuren. Een uitgesproken slecht resultaat behaalden de Beleidswetenschappen. Boven het gemiddelde percentage afkeuringen lagen ook de theologen, de juristen en de sociale wetenschappers. Degenen die het in de laatstgenoemde faculteit slecht deden waren niet de pedagogen (2,8 procent afkeuringen), eerder de psychologen (11,2 procent), maar toch vooral de maatschappijwetenschappers (antropologen, communicatiewetenschappers en sociologen: 25,3 procent). Bij de Beleidswetenschappen lag het niet aan geografen en planologen, die geen nederlagen hadden te slikken, maar wél aan de politicologen, inclusief bestuurskundigen, die toen juist met een langdurige en ernstige crisis hadden geworsteld (36 procent).⁸⁰

Op de derde plaats zijn er de successen bij de pogingen tot instituuetsvorming. Hier scoorde als eerste een samenwerkingsverband van exacte, sterk wiskundig en natuurwetenschappelijk werkende psychologen (functieleer, mathematische psychologie, vergelijkende en fysiologische psychologie). In 1987 werd het Nijmeegs Instituut voor Cognitie(wetenschap) en Informatie(technologie) door O&W als officieel onderzoeksinstituut met AIO-begeleiding erkend. Dit NICI werd binnen de Sociale Wetenschappen een eigen organisatorische en budgettaire eenheid. In 1988 werd het gevolgd door het Interuniversitair Instituut voor Fundamenteel en Toegepast Taalgedragsonderzoek (FTT) in de faculteit der Letteren. Andere academische wapenfeiten waren de

⁷⁸ *Algemeen Jaarverslag*, 1987, p. 84; 1988, p. 10.

⁷⁹ *Algemeen Jaarverslag*, 1990, p. 13.

⁸⁰ Vgl. *Algemeen Jaarverslag*, 1987, p. 18 en 1988, p. 10, waar de absolute aantallen afgekeurde fte's worden vermeld.

TABEL 5.14.
 Overzicht VF-beoordelingsresultaten per faculteit, stand 1990

	beoordeeld in fte's	daarvan afgekeurd	afgekeurd in %
Theologie	12,89	1,00	7,76
Filosofie	18,55	0,00	0,00
Letteren	66,20	0,00	0,00
Rechten	36,66	3,50	9,55
Sociale Wetenschappen	123,64	13,94	11,27
Beleidswetenschappen	20,24	3,67	18,13
W&I	35,20	0,00	0,00
Natuurwetenschappen	116,41	6,80	5,84
Medische wetenschappen	128,87	0,00	0,00
totaal	558,66	28,91	5,17

International School of Materials Science (ISMS), in 1989 opgericht, het Nijmegen SON Research Center (NSR, 1990) met het landelijk centrum voor NMR-onderzoek (Nuclear Magnetic Resonance = kernspinresonantie) en het nationale expertisecentrum Computer Assisted Organic Synthesis/Computer Assisted Molecular Modelling (CAOS/CAMM). In 1990 verleende het ministerie een reeks van subsidies aan allerlei activiteiten in de faculteiten der Medische Wetenschappen, Natuurwetenschappen, Letteren en Sociale Wetenschappen. Daarmee liep het vooruit op een nieuwe creatie: de onderzoeksschool naar Angelsaksisch voorbeeld.⁸¹

De figuur van de onderzoeksschool steunde op twee pijlers. Enerzijds moest zij een organisatorisch kader vormen voor de opleiding van veertig à vijftig jonge onderzoekers, anderzijds zou zij een centrum zijn van hoogwaardig onderzoek, waarvan de kwaliteit in binnen- en buitenland werd erkend. De universiteitsbesturen mochten hun voorstellen voor oprichting van zo'n centrum deponeren bij een erkenningscommissie voor onderzoeksscholen (ECOS) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Uiteraard hadden de instellingen nogal wat vragen bij dit model. Leidde de figuur niet tot een scheiding van onderwijs en onderzoek en een splitsing van het personeel in eenvoudige 'onderwijsboeren' en geavanceerde onderzoekers? Was dat geen aanslag op het wezen van de universiteit, op het van Humboldt geërfde beginsel van de eenheid van *Forschung und Lehre*? En waar bleef het kleinschalige, eenhoofdige, maar wèl hoogwaardige onderzoek van een

81 *Algemeen Jaarverslag*, 1990, p. 13 e.v.; *Jaarbeeld*, 1991, p. 7.

briljante kop? Bevorderde de onderzoeksschool niet de bureaucrativering van de wetenschap? Ontaardde de zucht naar status en de begerigheid naar financiële voordelen niet in een onwaardige *rat race* van faculteiten en universiteiten?

De Nijmegenaren reageerden verdeeld.⁸² De natuurwetenschappers vonden dat ze die scholen in feite al hadden, de ECOS zou zonder veel omhaal het NSR en het ISMS als zodanig kunnen erkennen. De medici zagen wel wat in de omzetting van het bestaande netwerk neurowetenschappen in een landelijke school met vijf participerende universiteiten. Bij Sociale Wetenschappen krom natuurlijk het NICI snel in de pen. Letteren lanceerde een Center for Language Studies (CLS), een uitbouw van het FTT; geschiedenis prefereerde een wat lossere landelijk netwerk. De filosofen van de KUN zouden met de wijsgeren van de Katholieke Universiteit Brabant een landelijke school kunnen vormen. De rechtsgeleerden voelden helemaal niets voor een school; ze hadden geen zwaartepunten, zo heette het, en ze wisten niet waar ze die vele AIO's vandaan moesten halen. Theologie had andere zorgen aan het hoofd in verband met aanstaande fusies, en de in opbouw zijnde faculteit der Beleidswetenschappen kon zich weliswaar een Nijmeegse Onderzoeksschool voor Beleidsinnovatie (NOBI) voorstellen, maar "als de NOBI over tien jaar landelijk is erkend, dan is er een wonder gebeurd", aldus de decaan, J. Buursink.⁸³

De voorspelde *rat race* kwam inderdaad op gang. Sommige universiteiten smeedden het ene plan na het andere, immers, het bezit van een school en het penvoerderschap daarvan zou financiële bescherming betekenen en eventueel extra geld opbrengen, naast natuurlijk de wetenschappelijke status, waarvan men ook weer profijt zou kunnen trekken. De KUN stelde zich terughoudend op, voerde een vrije strenge vóórkeuring uit en zond betrekkelijk weinig plannen naar de ECOS. Een inflatie van onderzoekscholen, zo redeneerde onder anderen de toenmalige rector Plasschaert, zou de nagestreefde doeleinden frustreren en het ministerie dwingen opnieuw te selecteren om tot een beperkt aantal topinstituten te komen. Deze diagnose bleek juist. Ministerie en parlement hadden op 25 à 30 scholen gemikt, maar in juni 1996 waren er 127, waarvan er 97 waren erkend en 30 nog in de rij stonden.⁸⁴ Penvoerende onderzoekscholen in Nijmegen waren toen het NICI (1992), het NSR (1993), het Nijmeegs Research Instituut voor Materialen (RIM, 1994), Het Institute for Cellular Signalling (ICS, 1995) en de Nederlands-Vlaamse School voor de Wijsbegeerte (1996). Bovendien werd deelgenomen aan veertig andere onderzoekscholen.⁸⁵

Het ministeriële beleid was in eerste instantie door het overmatige ijveren

⁸² *KUNieuws*, 31 mei 1991.

⁸³ *KUNieuws*, 31 januari 1992.

⁸⁴ *KUNieuws*, 21 juni 1996.

⁸⁵ *Jaarverslag*, 1995, p. 25, p. 61 e.v.

der universiteiten mislukt en er werd dus inderdaad een nieuw selectiesysteem opgezet. Er moesten tien topinstituten komen waaraan het ministerie extra veel onderzoeksgeld zou kunnen besteden. Dat leverde spanningen op met de VSNU en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), die stelden dat het er ongeveer twintig moesten zijn, want Nederland blonk internationaal op meer dan tien terreinen uit.⁸⁶ Maar tien of twintig, men ging zich vanaf 1996 opmaken voor de finale!

Met de kwestie van de onderzoekscholen ging het probleem gepaard van de financiën. In 1991 had minister Ritzen laten weten dat hij het universitaire onderzoek van knellende historische banden wilde bevrijden en een verschuiving van middelen naar nieuwe gebieden wilde bewerkstelligen om het wetenschappelijke onderzoek aan de behoeften van de tijd aan te passen. Wetenschappers en vertegenwoordigers van de maatschappij zouden inspraak krijgen bij het opstellen van een prioriteitenlijst. Dit zou een herverdeling van middelen over de disciplines, faculteiten en universiteiten met zich meebrengen. Daarover wilde de minister accoorden sluiten met de instellingen. Elke vier jaar zouden de afspraken worden herzien. In mei 1992 stelde de minister een Overlegcommissie Verkenningen (OCV) in die hem bij het vaststellen van de prioriteiten en de financiële verschuivingen zou adviseren. In een toelichting op het wetenschapsbudget 1993 werd een nationale onderzoeksstrategie aangekondigd “die ons voorbereidt op de kennisintensieve uitdagingen van de eenentwintigste eeuw”.⁸⁷

Van deze strategie waren de universiteiten niet gediend. Zij protesteerden tegen het centralisme en dirigisme van het ministerie en van de politiek ten aanzien van de wetenschap. Ze waren echter vooral beducht voor het opheffen van programma's, de reallocatie, het eventuele ontslag van vele medewerkers en de opeenhoping van wachtgelden die het onvermijdelijke gevolg zouden zijn van verschuivingen en herverdelingen. NWO en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen waren het natuurlijk met het protest tegen het dreigende primaat van de politiek in het wetenschapsbeleid eens, maar zagen geen kwaad in verschuivingen en herverdelingen waarop ze zelf invloed konden uitoefenen. De minister zou het intussen tot 1995 “piano spelen”, zodat de instellingen zich konden voorbereiden op de komende veranderingen.

In 1995 was het dan zover. Staatssecretaris A. Nuis wilde zo'n tweehonderd miljoen aan de directe zeggenschap van de universiteiten onttrekken, het fundamentele onderzoek flexibeler en bruikbaar maken en het maatschappelijk nut van het onderzoek bevorderen door cofinanciering en inspraak van het bedrijfsleven en andere belangenorganisaties. De universiteiten, steeds beducht voor ontslag van personeel en de groei van de wachtgeldenberg, waren

⁸⁶ *KUNieuws*, 18 oktober 1996

⁸⁷ *KUNieuws*, 18 december 1992.

natuurlijk tegen, maar NWO wilde graag honderdvijftig miljoen bij de instellingen weghalen om er de vijfendertig beste onderzoeksgroepen van Nederland gelukkig mee te maken. Ook de groepen die meenden dat zij zelf tot de top behoorden vonden het zinnig als ze over twee à drie miljoen per jaar extra konden beschikken, zodat NWO kon spreken van een 'Alliantieprogramma'. De organisatie voelde zich gesterkt door een rapport van een internationale commissie onder voorzitterschap van A. Rinnooy Kan, die het werk van NWO had geëvalueerd en ervoor pleitte vele miljoenen aan het bestaande NWO-budget van 560 miljoen toe te voegen.⁸⁸ Tekenend voor het klimaat was een botsing tussen het ministerie en enkele universiteiten die er lucht van hadden gekregen dat het departement hun in de periode 1993-1996 mogelijkwerijs negentig miljoen had onthouden, die doorgesluisd zouden zijn naar vier jongere universiteiten om daarmee nieuw onderzoek te kunnen verrichten. Ze eisten hun geld terug; vier instellingen gingen zelfs in beroep bij de Raad van State, die hen in het gelijk stelde. De KUN kreeg recht op een restitutie van acht miljoen. Tussen de bedrijven door velde de Tweede Kamer een Salomonsoordeel: minister Ritzen mocht het universitair onderzoek best sturen, al wilde dat niet zeggen dat de politiek de agenda van het wetenschappelijk onderzoek zou gaan bepalen. Bijval was er voor het vruchtbaarder maken van de onderzoeksfinanciën door ze via NWO en herverdeling aan de universiteiten ter beschikking te stellen.⁸⁹

Nu elitevorming door selectie en financiële verschuivingen onvermijdelijk bleken, volgde een derde ontwikkeling: het systeem van de voorwaardelijke financiering moest worden gewijzigd. De evaluatie van het wetenschappelijk onderzoek kende tot nog toe slechts twee categorieën, voldoende en onvoldoende, en was eenzijdig kwantitatief gericht. Er werd dan ook betrekkelijk weinig wetenschappelijke productie echt afgekeurd. Onder leiding van M.J. Cohen deed een VSNU-commissie verbeteringsvoorstellen, waarvan er vooral twee belangrijk waren: er moest een derde categorie 'uitstekend' worden ingevoerd, en bij de producten moest tevens gelet worden op zaken als relevantie, creativiteit, originaliteit, innovatie en toekomstperspectief. Daarover moest een oordeel gevormd worden aan de hand van vijf 'sleutelpublicaties' van de betrokken onderzoeksgroep.⁹⁰

In de zojuist beschreven nationale context van institutionele en individuele elitevorming, financiële ombuigingen en verscherping van evaluatiecriteria stonden twee opvallende ontwikkelingen aan de KUN: het sturend onderzoeksbeleid van het College van Bestuur en de aangescherpte beoordeling van het wetenschappelijk personeel.

⁸⁸ *KUNieuws*, 31 mei 1996. Overigens zij vermeld dat NWO sinds 1989 ook een Pionierprogramma uitvoerde dat bedoeld was voor het bevorderen van jong talent.

⁸⁹ *KUNieuws*, 22 november 1996, 29 november 1996, 6 december 1996.

⁹⁰ *KUNieuws*, 29 januari 1993, 29 oktober 1993.

Volgens het *Strategisch Plan 1995-2000* moest het College zorg dragen voor de profilering van het onderzoek aan de Nijmeegse universiteit. Het liet het niet bij woorden en reserveerde daarvoor drie miljoen, te verdelen in 1997. De faculteiten protesteerden, vooral Natuurwetenschappen en Geneeskunde, die respectievelijk één miljoen en acht ton van dat bedrag moesten opbrengen. De juristen stelden de vraag waar het College eigenlijk de bevoegdheid vandaan haalde om deze coup te plegen; onderzoek was en bleef zaak van de faculteiten! Natuurwetenschappen weigerde zelfs dit punt van het managementcontract tussen het College en de faculteit te ondertekenen. De Universiteitsraad stelde vast dat het College het vertrouwen van de faculteiten had verspeeld en eiste restitutie van de gelden. Het College haalde een beetje bakzeil, beloofde het geld voor de eerste helft van 1997 terug te geven en zich over de tweede helft van dat jaar te beraden. Uitkomst van dit beraad was dat het College – geadviseerd door een internationaal samengestelde commissie van deskundigen – vier gebieden voor extra ondersteuning aanwees: de biologie van zoetwatersystemen, cognitieve neurowetenschappen, de synergie van medisch en natuurwetenschappelijk onderzoek en informatica. Vanwege de katholieke identiteit van de instelling werd een vijfde gebied toegevoegd: het christelijke culturele erfgoed. Per jaar zouden drie miljoen over de projecten worden verdeeld. De Universiteitsraad was allesbehalve gelukkig met deze beslissing. De voorzitter van de raadscommissie voor onderwijs en onderzoek, S.E. Wendelaar Bonga (dierkunde), gaf de strijd op, hij voelde zich “murw geslagen”. De nieuwe bestuursstijl zou een wig drijven tussen top en basis. Intussen waren de bètafaculteiten met de toewijzing dubbel en dwars aan hun trekken gekomen, en daarmee was de kous af.⁹¹

De verscherping van de personeelsbeoordeling was een ander symptoom van de veranderingen. Onder het regime van de voorwaardelijke financiering was het veelal gebruik de onderzoeksprestaties alleen collectief te evalueren en ‘zwakke broeders en zusters’ mee te nemen. Dit paste echter niet meer in de strijd om geld voor programma’s en jonge talenten. Tegen het midden van de jaren negentig bleek men van iedere medewerker een duidelijk aantoonbare onderzoeksprestatie te verwachten. Dit werd openbaar naar aanleiding van een spectaculaire operatie van het bestuur van de nieuwe faculteit der Beleidswetenschappen. Dit bestuur had volgens de methode van de Groningse socioloog F.N. Stokman de bijdragen van 69 onderzoekers van de faculteit gedurende de laatste vijf jaar gemeten, en stelde vast dat slechts vijftien personen een A-kwalificatie verdienden, dat wil zeggen, dat ze geschikt werden bevonden om aan werkzaamheden van erkende onderzoekscholen deel te nemen. Twaalf personen kwamen niet verder dan een B-kwalificatie (voldoende) en 42 bleven met een C-kwalificatie onder de maat, waaronder vijf hoogleraren! Ze

91 *KUNieuws*, 9 februari 1996, 1 maart 1996, 1 november 1996, 8 november 1996, 21 maart 1997, 18 april 1997.

moesten zich voorbereiden op een “indringend gesprek” over hun functioneren en eventuele taakverandering. Tevens initieerde het faculteitsbestuur een onderzoeksprogramma dat het met A-onderzoekers en een enkele B-figuur bevolkte.

Interessant waren de reacties van de andere faculteiten. Natuurwetenschappen, aldus bestuurslid B. Zwanenburg (scheikunde), had deze scherpe selectie al achter de rug: “het kaf is hier allang van het koren gescheiden. We hebben geen kaf meer. Degenen die niet aan de maat zijn, bestaan niet meer!” Daartegenover stelde Rechtsgeleerdheid dat “dat meten” niet nodig was, ze wisten ook zo wel wat iedereen waard was, en je kunt ook te veel over elkaar te weten komen! Bij Letteren was het gebruik de activiteiten van de groep te bekijken, individuen werden alleen bij manifeste wanprestaties op het matje geroepen. Sociale Wetenschappen stelde zich weer harder op. Van het onderzoek werd 80 procent in het kader van een erkende onderzoekschool verricht, en de faculteit sloot al diegenen daarvan uit, die niet gemiddeld ieder jaar een internationale publicatie opleverden.⁹²

Nog een laatste maatregel zij vermeld. Al het onderzoek van de KUN werd geregistreerd en in 1993 startte een onderzoekinformatiesysteem (OZIS), waarin alle gegevens van in Nijmegen gepland, lopend en afgesloten onderzoek was opgeslagen.⁹³ Tevens werd een indicatorenmodel geïntroduceerd dat aan de hand van een paar kenmerken een snelle indruk geeft van de kwaliteit van het onderzoek in kwestie, en waarin tevens de evaluatie van in- en externe instanties is opgenomen. Het OZIS wordt sindsdien door het College van Bestuur en de faculteitsbesturen gehanteerd als beleidsinstrument bij het afsluiten van onderzoekmanagementcontracten.⁹⁴

Wat hebben de beschreven ontwikkelingen in de jaren tachtig en de eerste helft van de jaren negentig nu vanuit Nijmeegs perspectief – dit zij uitdrukkelijk onderstreept – uiteindelijk opgeleverd? We kunnen dit in vijf punten bespreken en samenvatten.

Op de eerste plaats lijkt het moeilijk te ontkennen dat de dynamisering van het universitaire onderzoek niet zozeer haar uitgangspunt had in een ‘beweeglijke basis’, maar eerder in het beleid van de top. Het waren het ministerie en op lokaal niveau het College van Bestuur die – via de ambtelijke apparaten en professionele gremia – de bakens uitzetten, stimuleerden en sanctioneerden, ‘beloonden’ en ‘strafte’. De vernieuwing van het universitaire onderzoek was geen beweging van beneden naar boven, maar omgekeerd. Dit resulteerde voor die ‘basis’ in een verlies van de aloude academische onderzoeksvrijheid,

⁹² *KUNieuws*, 7 maart 1997, 10 mei 1997, 16 mei 1997.

⁹³ Dit informatiesysteem werd door vijf andere universiteiten overgenomen. Zie *Jaarverslag*, 1995, p. 40.

⁹⁴ *Jaarbeeld*, 1993, p. 8 e.v.

zowel wat betreft de keuze van de onderwerpen en de planning als wat betreft het gebruik van financiële middelen en de inzet van personeel. Het verlies van de academische autonomie was de prijs voor mobilisering en flexibilisering. Dit betekende in nationaal perspectief tevens dat de lokale geschiedenis in hoge mate identiek werd met en afhankelijk van het landelijk verloop der dingen. Deze eerste constatering wil niets afdoen aan de activiteiten die door allerlei groeperingen in deze periode werden ontplooid. Er waren inderdaad kringen waarin reeds vóór 1980 veel energie werd besteed aan de systematische opbouw van het onderzoek en de wetenschappelijke productie, waarbij de nadruk ligt op het woord 'systematisch', dat 'continu' insluit. Hun bovengemiddelde inspanningen werden zichtbaar in de tijd van de overheidsmaatregelen, waar de betreffende groeperingen het meest van profiteerden. Ze zaten voortdurend in de startblokken op hun kansen te wachten en wierpen zich onmiddellijk in de strijd wanneer er iets viel binnen te halen dat hun onderzoek ten goede kwam. De voorbeelden vonden wij vooral in de faculteit W&N, later Natuurwetenschappen, en in delen van Sociale Wetenschappen en Letteren. Ze vormden een belangrijke minderheid, maar waren geenszins representatief voor de hele Nijmeegse instelling.

Ten tweede werd het universitaire onderzoek in hoge mate gecollectiveerd. Kleinschalige en individuele projecten werden naar de rand geschoven, in de ene faculteit meer dan in de andere. Het bètamodel van onderzoek, zo mag men wel zeggen, begon zijn triomftocht, het sterkst natuurlijk bij de natuurwetenschappen en de medici; het veroverde echter ook de sociale wetenschappen en werd voorbeeld voor de meer exacte delen van letteren en wijsbegeerte, in het bijzonder bij het taal- en spraakonderzoek. De resultaten van de inspanningen werden gewaardeerd als groepsproducten, de individuele onderzoekers werden erop 'afgericht', ze werden noodzakelijke en nuttige elementen van het overleven van de groep. Ze moesten zich houden aan het programma, de hun toebedeelde thema's, de onderzoektijd, de productienormen en de planning op langere termijn. Falen van de afzonderlijke onderzoekers kon tot ernstige interne spanningen in de groep leiden.

Ten derde betekende de collectivering een gedaanteverandering van de wetenschapper. De man die thuis in zijn studeerkamer, temidden van zijn boeken, tot in het holst van de nacht, in *Einsamkeit und Freiheit* zijn boodschap aan het papier toevertrouwde, was passé. Men trof hem ook buiten de bètafaculteiten zelden meer aan. Dit type wetenschapper was vervangen door de moderne *professional*, wiens natuurlijke omgeving wordt gevormd door het lab, het instituut, het werkoverleg, de groepsdiscussie, het bespreken van nota's en manuscripten, de apparatuur, de computer en het secretariaat.

Ten vierde verscheen de collectivering als rationalisering en bureaucratisering. De wetenschap was een onderneming, een bedrijf geworden. De gang van zaken werd voortaan gecontroleerd aan de hand van een soort kapitaalrekening, een schema van *input* in termen van fte's en materiële middelen, en

output in de vorm van boekpublicaties, bijdragen in vaktijdschriften en *abstracts*, uitgedrukt in punten of 'scores'. Jaarlijks werd de balans opgemaakt en 'afgerekend'. In een sterkte/zwakte-analyse werd nagegaan waar de kwetsbare plekken liggen.⁹⁵ De bedrijfsmatige organisatie op lokaal niveau had haar verlengstuk op de nationale of internationale wetenschapsmarkt. Als bedrijven gingen de universiteiten met elkaar concurreren om opdrachten, hun marktkansen berekenen, deze vergroten door public relations, openbare erkenning en status. Onderzoeksgroepen, faculteiten, ja zelfs universiteiten sloten coalities, vormden kartellen en streefden naar monopolies.

Het vijfde en laatste punt heeft betrekking op de vraag naar de wetenschappelijke resultaten als gevolg van de geschilderde tendensen. Wat betekende de structuurverandering van de formele omgeving van de wetenschapsbeoefening in vergelijking met vroeger dagen? Had er een toename van productie plaatsgehad? Wat was het effect op de kwaliteit? Vertoonde de *output* een gezond evenwicht tussen fundamenteel en toegepast, tussen theoriegericht en probleemgericht, tussen wetenschappelijk en maatschappelijk relevant onderzoek? Vanuit de eigen participatie of primaire ervaring lijkt het antwoord niet twijfelachtig: in de periode 1980-1995 werd er veel meer en op aanmerkelijk hoger niveau geproduceerd. Maar dat is strikt genomen de kwestie niet. De vraag is er één naar de productiviteit in strikte zin, naar de verhouding tussen potentiële en feitelijke productie. Hier laat ons de statistiek in de steek. Weliswaar presenteert de KUN, evenals de andere universiteiten, overeenkomstig de voorschriften van het departement jaarcijfers over onderzoekscapaciteit en onderzoeksresultaten. De universiteit geeft op hoeveel fte's voor onderzoek zijn ingezet en betaald worden uit de eerste, tweede en derde geldstroom – direct uit eigen universitaire middelen, uit toewijzingen van NWO en andere onderzoek-ondersteunende organen, of uit onderzoeksopdrachten van derden, bijvoorbeeld de overheid of het bedrijfsleven. Ook geeft de universiteit op hoeveel dissertaties, wetenschappelijke publicaties, *abstracts*, annotaties en vakpublicaties werden opgeleverd. Maar erg leerzaam is dat alles niet. Dat ligt voor een deel aan het gebrek aan normen, voor een deel aan de onnauwkeurige omschrijving van de categorieën. Welke productie mag men van een hoogleeraar, een hoofddocent, een docent per jaar verwachten? Welke onvermijdelijke verschillen moet men accepteren tussen wetenschappers in de alfa-, bèta- of gammasector? Voor een geldig oordeel zouden we de feitelijke productie tegen de in principe mogelijke moeten kunnen afzetten, en precies dit is tot op

95 Deze passage is geïnspireerd door Max Webers theorie over 'Wissenschaft als Betrieb'. Hiermee bedoelt Weber dat de rationaliseringsprocessen die we overal in de moderne Westerse samenlevingen waarnemen, vooral in de economie, de politiek en het openbaar bestuur, geen halt hebben gehouden voor culturele instituties als het wetenschappelijke en universitaire leven. Zie hiervoor de uitvoerige 'Vorbemerkung' in: *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, deel I (Tübingen 1947), p. 1-16

heden uitgesloten, niemand kan het zeggen. Men kan hoogstens vergelijkingen trekken tussen dezelfde studierichtingen van verschillende Nederlandse universiteiten en daarbij de plaats van de KUN bepalen. Dit gaat ons kader te buiten en we laten het liever over aan landelijke verkenningcommissies. En wat de onnauwkeurige omschrijving der categorieën betreft: wie wil uitmaken hoe de relatie tussen fundamenteel en toegepast onderzoek ligt om een idee te krijgen wat het veel gehoorde verwijt van 'ivoren toren' om het lijf heeft, stuit op de moeilijkheid dat die geenszins identiek is met bijvoorbeeld het onderscheid tussen wetenschappelijke en vakpublicaties. Wij beperken ons daarom tot het weergeven van een paar indrukken die hoogstens een hypothetische waarde bezitten.

Uit de gegevens over de onderzoekscapaciteit van de KUN, uitgedrukt in aantallen fte's, kunnen we afleiden dat in de periode 1985-1994 gemiddeld 54 procent daarvan door de universiteit zelf werd gefinancierd (eerste geldstroom), met dien verstande dat door de invoering van het AIO-stelsel de structuur van het geheel van onderzoekers werd gewijzigd. We zouden dus een daling van het aantal onderzoeksproducten mogen verwachten. Een blik op het verloop van de jaarcijfers betreffende de wetenschappelijke en vakpublicaties leert echter dat dit niet het geval is, integendeel, de druk op de wetenschappelijke staf werd groter, maar de *output* ook. Het aandeel van de tweede geldstroom bleef in die tien jaren gelijk met een gemiddelde van 18 procent van de fte's; geen winst maar ook geen verlies. Het aantal fte's voor opdracht-onderzoek (derde geldstroom) was betrekkelijk hoog. Bij een gemiddelde van 28 procent was er een variatiebreedte van 21 procent in 1987 tot 33 procent in 1991. Voorlopig mogen wij dus een positieve conclusie trekken: het 'tactische onderzoek', waarvan minister A. van Trier in Nijmegen sprak op 7 september 1981 bij gelegenheid van de opening van het nieuwe academische jaar – wij komen daar nog op terug –, werd aan de KUN zeker niet verwaarloosd. Dit lijkt te worden bevestigd door de verhouding tussen het aantal wetenschappelijke en het aantal vakpublicaties – toegegeven: niet al te duidelijke categorieën. Zij bedroeg in de periode 1985-1994 gemiddeld 70 tot 30; de variatiebreedte liep van 62 versus 38 in 1992 tot 77 versus 23 in 1994. Bedenkt men dat onder de wetenschappelijke publicaties ook de nodige verslagen van concreet probleem-georiënteerd onderzoek schuilen, dan moet er de nodige twijfel rijzen aan de gerechtvaardigheid van het etiket 'ivoren toren' dat een universiteit of faculteit respectievelijk studierichting nog steeds maar al te gemakkelijk wordt opgeplakt.⁹⁶

96 Over de verhouding tussen fundamenteel en toegepast onderzoek of theoriegericht en probleemgericht onderzoek krijgt men pas precieze informatie als men naar het grondmateriaal teruggaat. Men zou bijvoorbeeld voor een aantal jaren en een steekproef van disciplines kunnen nagaan, hoeveel bijdragen er werden geleverd aan op collega's gerichte vakwetenschappelijke tijdschriften en hoeveel aan periodieken voor een niet

8. OPEN HUIS

328

De KUN trachtte zich niet alleen aan de tijd aan te passen door het scheppen van nieuwe studierichtingen, maar ook door zich te presenteren als een 'open huis'. Vroeger, aldus de aftredende rector Van Iersel in zijn overdrachtsrede van 1990, gedroegen de universiteiten zich als gesloten systemen; sinds de jaren zestig waren ze echter veel extraverter geworden en functioneerden ze als open systemen, als delen van het hoger onderwijs en als delen van de samenleving.⁹⁷

Deze beschrijving lijkt wat overtrokken. Echte ivoren torens zijn de universiteiten nooit geweest. Dat werd gegarandeerd door de klassieke faculteiten, die in feite beroepsopleidingen verzorgden voor juristen, medici en leraren. Ook de nieuwere studierichtingen in de sociale wetenschappen begonnen in Nijmegen hoofdzakelijk als beroepsvoorbereidende leergangen. Van introversie en gesloten bewustzijn kon geen sprake zijn: het was alles 'toepassing' wat de klok sloeg. Niet voor niets ontstond er in deze disciplines rond het midden van de jaren zestig een beweging van de jonge garde die vond 'dat we eindelijk eens aan wetenschap moeten gaan doen'!

Voorts waren er de extracurriculaire bezigheden van Nijmeegse hoogleraren waarvan de oudere jaarverslagen van de KUN in al hun onvolledigheid en gebrekkigheid getuigenis afleggen. Voortdurend zaten zij – de een meer, de ander minder – tussen de wielen om stad en land te verblijden met hun spreekbeurten. Ze schreven preadviezen voor katholieke organisaties en brachten via de katholieke pers en allerlei vakbladen en -blaadjes hun kennis en wijsheid onder het volk. Dat was ook niet anders te verwachten. De emancipatieve doeleinden van de KUN verboden haar als een gesloten systeem te functioneren.

Toch had rector Van Iersel niet helemaal ongelijk. Wáár is, dat de beweging nogal eenzijdig was: de hoogleraren trokken erop uit om zich verdienstelijk te maken, maar hielden er in het algemeen niet van ongenode niet-academische gasten binnen de universitaire muren te zien als ze niet echt een academisch diploma wilden verwerven. Het verzet tegen het binnenloodsen van een opleiding voor katholieke journalisten of de vorming van een theologisch-maatschappelijke studierichting waren voorbeelden van een zekere academische eenkennigheid. Deze houding veranderde in de jaren tachtig. Toen werd het beleid erop gericht om, zoveel als maar kon, hele, halve en kwartstudenten

vakkundig, maar wèl breed publiek van belanghebbenden. Een andere ingang zouden de voordrachts- en adviesactiviteiten van het wetenschappelijke personeel van een studierichting of faculteit kunnen zijn, maar dergelijk materiaal wordt voor de jaarverslagen van de universiteit niet meer verzameld.

⁹⁷ B.F.M. van Iersel en A.J.M. Plasschaert, *Van ivoren toren naar open huis* (Overdrachtsredes 5 januari 1990), Nijmegen 1990.

TABEL 5.15.

Aantal cursussen en deelnemers in het contractonderwijs per faculteit, 1990 en 1991

	1990		1991	
	cursussen	deelnemers	cursussen	deelnemers
Theologie	5	9	4	5
Wijsbegeerte	3	10	2	2
Letteren	58	159	32	89
Rechten	12	44	11	27
Sociale Wetenschappen	118	393	210	304
Beleidswetenschappen	2	3	27	9
Wiskunde & Informatica	1	1	-	-
Natuurwetenschappen	3	4	2	2
Geneeskunde	-	-	8	1
totaal	202	623	296	439

cursus was echter laag. Het aantal aangeboden cursussen groeide, de belangstelling van aanschuivers daalde; de exploderende werving van de universiteit leek te worden beantwoord met imploderende behoeften. Om echter tot steviger conclusies te komen zou men de ontwikkelingen gedurende een langere periode moeten volgen.

Anders lagen de zaken bij het postacademisch onderwijs (PAO). Volgens tabel 5.16 bediende de KUN in het jaar 1990 5500 belangstellenden, vooral bij de medici en de juristen.¹⁰¹ Deze faculteiten deden dan ook trouw verslag van hun activiteiten. Blijkens tabel 5.17 zag de balans er over vijf jaar redelijk stabiel uit.¹⁰² Verder was er nog sprake van verdiepingdagen en avondbijeenkomsten op verschillende plaatsen in de regio.

Bij de PAO-cursussen, aldus de medici, ging het niet om de laatste snuffjes of hoogvliegende beschouwingen. Het was veeleer de bedoeling basiskennis te actualiseren, waarbij de bruikbaarheid van het gebodene in de praktijk centraal moest staan. De overzichten van de cursussen van 1993 laten hier geen twijfel over bestaan: ze waren 'breed en concreet'.¹⁰³ De geneeskundigen besloten in 1994 de vleugels nog wat verder uit te slaan en in 1995 te starten met het Nij-

¹⁰¹ *Jaarverslag*, 1990, p. 41.

¹⁰² *Jaarverslag*, 1990, p. 41; *Onderwijsjaarverslag*, 1991, p. 42; 1992, p. 46; *Onderwijs & Onderzoek jaarverslag*, 1993, p. 62 en 39; *Jaarverslag*, 1994, p. 25 en p. 64.

¹⁰³ *Onderwijs & Onderzoek jaarverslag*, 1993, p. 38 e.v.

TABEL 5.16.

Aantal cursussen en deelnemers in het PAO per faculteit, 1990

331

	cursussen	deelnemers
Theologie	-	-
Wijsbegeerte	2	1
Letteren	10	174
Rechten	23	1564
Sociale Wetenschappen	13	134
Beleidswetenschappen	-	-
Wiskunde & Informatica	1	-
Natuurwetenschappen	5	-
Geneeskunde	38	3644
totaal	92	5517

TABEL 5.17.

Aantal deelnemers PAO bij twee faculteiten, 1990-1994

	1990	1991	1992	1993	1994
Rechten	1564	1602	1394	1603	1361
Geneeskunde	3644	3169	4000	3132	3288

meegs Instituut voor Kennisoverdracht in de Gezondheidszorg (NIKOG), in samenwerking met het Academisch Ziekenhuis en de Hogeschool Nijmegen.

Het Nijmeegse College van Bestuur vond het niet voldoende de deuren van de KUN alleen maar te openen voor individuele belangstellenden die wat meer algemene of professionele vorming verlangden. De dienstverlening, zo stelde het al rond 1980, zou een meer structureel karakter moeten dragen, een maatschappelijke dienstverlening moeten zijn, die zich tevens moest richten op het welzijn van de regio in samenwerking met gemeentelijke instanties en organisaties.¹⁰⁴ Daarbij dacht het College in het bijzonder aan de sociaal-economische achterstand van Nijmegen en omstreken en aan het nijpende probleem van de werkgelegenheid. Om het voorgenomen beleid wat meer reliëf te geven werd minister van wetenschapsbeleid Van Trier uitgenodigd om bij gelegenheid van de opening van het nieuwe academische jaar 1981-1982 de universitaire gemeenschap toe te spreken.

¹⁰⁴ *Jaarverslag*, 1980, p. 4 e.v.

In zijn rede benadrukte Van Trier de noodzaak van een doelbewust en eigenstandig wetenschapsbeleid, dat gericht is op het functioneren van de samenleving, in het bijzonder op de verbetering van de sociaal-economische structuur.¹⁰⁵ Dat beleid moest niet alleen wetenschappelijk verantwoord zijn, maar ook de elementen bruikbaarheid en doelmatigheid verdisconteren. Wetenschappelijk onderzoek, gebruikers en overheid moesten bij elkaar gebracht worden. Van universiteiten werd een actieve deelname verwacht. Weliswaar was hun primaire taak de fundamentele, grensverleggende wetenschapsbeoefening, maar daarnaast mochten zij zich niet te goed achten voor participatie in strategisch en tactisch onderzoek. Onder strategisch onderzoek verstond hij dat onderzoek, dat mede zou kunnen dienen om vraagstukken van maatschappelijk belang op te lossen: energievoorziening, welzijnszorg, openbaar bestuur, industriële ontwikkeling. Als tactisch onderzoek beschouwde hij dat onderzoek dat wordt verricht om een antwoord te geven op concrete vragen van een opdrachtgever. Kortom, in deze rede werd (ook) Nijmegen op welwillende wijze als het ware de wacht aangezegd – welwillend, omdat de minister tevens aankondigde dat de subsidie-aanvraag van de KUN voor een op te richten bureau voor overdracht van wetenschappelijke kennis naar de samenleving zou worden gehonoreerd voor een experimentele periode van drie jaar. En zo kon het Nijmeegse Transferbureau met 1,5 formatieplaats en een materieel budget op 1 maart 1982 officieel van start gaan. Alvorens daarover verder te gaan, moeten we echter eerst aandacht besteden aan de crisis van het tactisch onderzoek.

In Nijmegen werd het opdrachtonderzoek op het terrein van de sociale wetenschappen sinds jaar en dag vooral uitgevoerd door het Instituut voor Toegepaste Sociologie (ITS). Tengevolge van het instorten van de onderzoeksmarkt in de eerste helft van de jaren tachtig – het pijnlijke gevolg van allerlei bezuinigingen en besparingen, met name bij de overheid, de voornaamste opdrachtgever – was het instituut onder zware druk komen te staan. Het College van Bestuur liet het er niet bij zitten. Er stond veel personeel op de *payroll* van de universiteit en het vond dat een onderzoeksinstituut, dat het leeuwendeel van het toegepast sociaal-wetenschappelijk onderzoek in Nijmegen verrichtte, niet aan de ongunst der tijden mocht worden overgeleverd. Een aantal medewerkers vertrok, al of niet op grond van een wachtgeldregeling, en het instituut als zodanig werd per 1 januari 1986 bij de KUN ingelijfd. In dit jaar telde het ITS 86 fte aan wetenschappelijke medewerkers. De helft daarvan stamde uit de sociologie, tweemaal éénviufde uit de psychologie en de pedagogiek/onderwijskunde, de overigen uit de taal- of andere wetenschappen. Het onderzoek omvatte zo'n 120 projecten, vooral op het terrein van het onderwijs – vormgeving en organisatie daarvan, relatie tot de arbeidsmarkt, achterstandsgroepen – en daarnaast op de gebieden arbeid en bedrijf, wel-

¹⁰⁵ *Jaarverslag*, 1981, p. 64 e.v.

zijnszorg, volksgezondheid, ruimtelijke ordening, recreatie en cultuur. De omzet bedroeg 11,5 miljoen en steeg in de periode 1988-1992 tot meer dan 13 miljoen per jaar. Het ITS zelf leverde in de jaren tachtig gemiddeld zo'n 120 rapporten per jaar op, na 1990 ongeveer 100; opdrachtgevers gaven echter ook zelf rapporten uit. Het ITS deed bovendien volop mee aan het wetenschappelijk leven van de KUN. In 1990-1992 brachten de personeelsleden zo'n 100 wetenschappelijke bijdragen en zo'n 110 vakpublicaties per jaar op hun naam. Van 1986 tot 1992 zorgde het instituut voor 19 promoties. Maar het mocht niet baten. In 1993 sloeg de bliksem opnieuw in. Tengevolge van de privatiseringsgolf en de functie-uitbreiding van allerlei andere instituten werd het dringen op de onderzoeksmarkt. De concurrentie woog loodzwaar, aan gedwongen ontslagen was niet te ontkomen, een dertigtal medewerkers moest vertrekken. Er werd opnieuw gereorganiseerd. Uiteindelijk bedroeg het aantal overgebleven personeelsleden toch nog 76 wetenschappers en 52 ondersteunende medewerkers, in fte tweederde versus éénderde. Daarmee was het instituut voorlopig weer uit de brand. Ondanks de moeilijkheden, de ontslagen, de reorganisaties en de daarmee gepaard gaande emoties werkte het ITS moedig door, klaarblijkelijk met succes, want het verkreeg internationale erkenning. Als eerste instituut in Nederland verwierf het een – in het kader van de Europese Unie belangrijk – ISO-certificaat (ISO 9001) van het Bureau SGS Quality Consultancy. Het belang van dit certificaat blijkt onder andere uit het feit dat men in de Europese Unie van plan is onderzoeksopdrachten uitsluitend te verlenen aan organisaties die met dit keurmerk zijn gezegend. Overigens wordt op gezette tijden gecontroleerd of de betrokken instellingen het keurmerk nog waard zijn.¹⁰⁶

Thans terug naar het Transferbureau. Dit was geen uitvinding van de KUN maar van de overheid, die in haar innovatienota van 1979 het transferwerk op de agenda zette. In de voorgaande jaren, aldus de toenmalige minister van Economische Zaken J. Terlouw, waren universiteit en bedrijfsleven uit elkaar gegroeid; het werd hoog tijd ze weer bij elkaar te brengen, want kennisoverdracht is van wezenlijk belang voor de Nederlandse economie. Economische Zaken begon dan ook subsidies te verlenen aan transferbureaus, innovatiecentra en aan de Stichting Publieksvoorlichting over Wetenschap en Technologie (PWT). De drie technische hogescholen, TNO, de Rijksnijverheidsdienst en de Universiteit van Groningen waren de eersten die hierop inhaakten en een 'transfernetwerk' vormden. In 1980 werd in Nijmegen een werkgroep opgericht die iets dergelijks op het oog had: de werkgroep Universiteit-Bedrijfsleven-Overheid (UBO). Daarin zaten vertegenwoordigers van de KUN, de gemeente Nijmegen, de provincie Gelderland, het Actieprogramma Regionale Economie (ARE), de Kamer van Koophandel en adviseurs uit het bedrijfsle-

¹⁰⁶ Persdienst ITS; Jaarverslag ITS 1986; *KUNieuws*, juni-katern 1993, 12 november 1993, 19 november 1993, 14 januari 1994.

Het Transferbureau, bureau voor overdracht van wetenschappelijke kennis naar de samenleving, presenteert zich (1986).

ven. De werkgroep begroette uiteraard de komst van het Transferbureau aan de KUN en streefde naar opname daarvan in het netwerk.

De activiteiten van het Transferbureau gingen in twee richtingen. Het lichtte het 'veld' voor over op de KUN aanwezige kennis, het lopend onderzoek, de voorhanden expertise, de ter beschikking staande apparatuur en specifieke opleidingsmogelijkheden. Anderzijds was het een servicebureau voor groepen uit de universiteit met betrekking tot contacten in het veld. De eerste taak veronderstelde dat het bureau meer was dan een loket waar informatiezoekers konden aankloppen; het bureau diende natuurlijk ook zelf het veld te betreden om het te leren kennen, om vertrouwensrelaties op te bouwen, projecten te begeleiden, nazorg aan te bieden en behaalde resultaten ook voor anderen vruchtbaar te maken. Zo'n actief optreden was noodzakelijk, omdat de clientèle bestond uit kleine en middelgrote bedrijven: binnen een straal van vijftig kilometer rondom Nijmegen waren in het begin van de jaren tachtig 49.500 bedrijven waarvan er 45.000 hoogstens tien werknemers telden. Ook de tweede taak betrof ontwikkelingswerk. Personeel van de universiteit had niet geleerd op een markt van bedrijven te opereren; voor het leggen van contacten en het maken van contracten was hulp nodig, evenals bij het aanvragen van octrooien, patenten en licenties, en bij het zoeken naar partners voor de ontwikkeling en commercialisering van vindingen. Kortom, het Transferbureau poogde aan de universiteit een goede, professionele dienstverlening op te zetten die klant- en marktgericht was.

Het bureau, onder leiding van H.J. van der Pasch, organiseerde voordrachten, seminars en demonstraties op het terrein van de biotechniek, de klinische farmacie, de lasertechnologie, de informatie-, taal- en spraaktechnologie en wat dies meer zij. Het organiseerde bedrijfsdagen, nam deel aan infobeurzen, droeg bij aan de meerjarige serie Mid-Gelderse Toekomstverkenningen en aan allerlei discussiefora in de regio.

In de beginjaren kreeg het bureau vooral aanvragen om informatie en ondersteuning, die meestal werden doorgeleid naar de medische, natuurwetenschappelijke en sociaalwetenschappelijke faculteit, later ook naar Beleidswetenschappen. Toen het Transferbureau eenmaal liep ging het meer de nadruk leggen op het scheppen van structuren en werkverbanden. Zo kwam het in 1990 tot de oprichting van het Nijmeegs Instituut voor Academische Studies (NIVAS) waarin de gehele beroepsgerichte bij- en herscholing via postdoctorale leergangen, cursussen, seminars en symposia werd georganiseerd. In 1991 publiceerde het bureau een *Kennishandboek*, waarin een overzicht werd gepresenteerd van alle dienstverlenende groepen en instituten van de KUN en van ongeveer tweehonderd onderzoeksprojecten. Voorts werden banden aangeknoopt met de Hogeschool Interstudie en de Hogeschool Nijmegen, en werd in het kader van activiteiten in de Euregio Rijn-Waal de grens overschreden en samenwerking gerealiseerd met de Gerhard Mercator Universiteit van Duisburg, waarna prompt subsidie-aanvragen ten bate van Eurotransferprojecten naar de Europese Gemeenschap, later de Europese Unie, de deur uitgingen.

Men was overigens niet over één nacht ijs gegaan. Na afloop van de driejarige experimentele periode werd het werk van het Transferbureau geëvalueerd, waarop de ministeries van Economische Zaken en O&W besloten hun steun te continueren. In 1987 lieten deze ministeries bovendien een landelijke evaluatie van de verschillende transferbureaus uitvoeren. In het jaarverslag van dat jaar kon Nijmegen melden: "Het is verheugend te constateren dat het Transferbureau met name op het gebied van de projectbemiddeling hoog scoort. Een goede basis voor de toekomst".¹⁰⁷

De werkgroep Universiteit-Bedrijfsleven-Overheid was er van meet af aan van overtuigd dat de dienstverlening aan het bedrijfsleven en de werkgelegenheid verder moest gaan; pure kennisoverdracht vond men niet voldoende. Er moest een juridische constructie worden gevonden waarin het mogelijk zou zijn wetenschappelijke, technologische en bedrijfskundige kennis direct te commercialiseren door te assisteren bij de start van kleine bedrijven. Derhalve werd in 1983 de Stichting Gelder-Kennis (SGK) opgericht. Daarin werkte de KUN samen met de Kamer van Koophandel, het Actieprogramma Regionale Economie en de Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij (GOM). Subsidies kwamen van de laatstgenoemde twee instanties en van de provincie, de gemeente

¹⁰⁷ *Jaarverslag*, 1987, p. 27.

De voorzitter van de Stichting Gelder-Kennis, prof.dr. J.H.G.I. Giesbers, reikt de eerste universitaire ondernemerskrant uit aan dr. J.R.T.M. Peters, lid van het College van Bestuur (1997).

Nijmegen en vooral van de ministeries van Economische Zaken en o&w. In dit raam werd de regeling Tijdelijke Ondernemersplaatsen (TOP) toegepast: pas afgestudeerden maar ook oudere wetenschappers die iets te bieden hadden en een onderneming wilden beginnen, kregen een halve formatieplaats van de universiteit en hadden dan een jaar de tijd om hun vinding of product met gebruikmaking van de faciliteiten van de KUN rijp te maken voor de markt. Daarna werd de opzet van de onderneming voorbereid en moesten orders worden geworven. De jonge ondernemingen moesten zich zo gauw mogelijk zelf bedruipen en grotere bedrijven, banken en beleggingsmaatschappijen zien te interesseren.

Om hen bij de start te helpen werd in 1989 het Universitair Bedrijvencentrum (UBC) opgericht.¹⁰⁸ Hier konden de jonge en kleinschalige ondernemingen zich vestigen zonder al te zware investeringen en zonder langdurige huurverplichtingen. Ze hielden zich bezig met bovengenoemde technologieën en met zaken als cultuur en communicatie, natuur en milieu, ruimte en econo-

¹⁰⁸ Informatie over het UBC in de jaarverslagen van de KUN onder de desbetreffende rubriek, alsmede in: *UBC-Vademecum 1994-1995. Bedrijvenoverzicht UBC Nijmegen*, november 1994, en J.F.R. van Deursen, J.A.M. Kersten en H.R. Wolf, *Kennis en ondernemerschap in Nijmegen. Profielen van ondernemende onderzoekers en kennisintensieve bedrijven*, Nijmegen 1994.

mie. Jaarlijks waren er zo'n vijftig à zestig starters die een beroep deden op Gelder-Kennis en het Bedrijvencentrum. In 1990 waren er achttien bedrijfjes met 60, in 1992 tweeëntwintig bedrijfjes met 80 werknemers. In 1994 spraken van "enkele honderden arbeidsplaatsen in vijf jaar", en in de lustrumbrochure *Kennis en ondernemerschap in Nijmegen* toonde het Bedrijvencentrum zich hoogst tevreden met de resultaten van de inspanningen. Het had zich ontwikkeld tot "een hoogwaardig bedrijvencentrum en een broedplaats voor marktgerichte kennistoepassingen en ondernemende onderzoekers".¹⁰⁹ Om de feestvreugde te verhogen stelde Gelder-Kennis een bijzondere leerstoel in. Op deze Mercator-leerstoel voor Kennis en Ondernemerschap zou C.P.A. Bartels plaatsnemen. Met het oog op nog komende successen eindigde de brochure welhaast euforisch: "We zitten in de regio op een goudmijn. Het is een zaak van regionaal economisch belang die mijn voortvarend te exploiteren".¹¹⁰

De kroon op het werk liet echter nog even op zich wachten. Weliswaar kondigde de Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij reeds in 1992 de bouw van het 'Mercator Science & Technology Park Nijmegen' aan, maar met de realisering van het eerste gebouw kon pas in september 1996 worden begonnen.¹¹¹ Dit *science park* moest hoger grijpen dan het Bedrijvencentrum en een grootschalige vestigingsplaats worden voor van buiten aan te trekken kennisintensieve, technologisch hoogwaardige bedrijven, die geïnteresseerd zijn in nauwe samenwerking met de universiteit en die het wetenschappelijk profiel van de KUN versterken. Er zou als het ware een uitwisseling gaan plaatsvinden van zowel kennis als status. Gepland waren tien gebouwen met vier verdiepingen of zes torenflats voor ongeveer duizend werknemers. Nijmegen volgde met dit *science park* het spoor van Groningen, Leiden, Amsterdam, Twente, Eindhoven en Wageningen.

Deze heroriëntatie van de KUN naar een 'open huis' is een belangwekkende, maar velen nauwelijks bekende ontwikkeling, die natuurlijk niet helemaal zonder problemen verliep.

Op de eerste plaats was er het moeilijke punt van de financiën. Als er dan toch contractonderwijs gegeven en contractonderzoek gedaan moest worden, dan wilden de faculteiten er uiteraard niet slechter en het liefst duidelijk beter van worden. Bijgevolg vermeden ze centralisatie en accepteerden ze het Transferbureau niet als een alomtegenwoordige en obligate bemiddelaar. De provisie voor de bemiddeling hielden ze liever in eigen zak, en ook om redenen van *efficiency* wensten ze de zaken in eigen hand te houden. De bètafaculteiten

¹⁰⁹ Van Deursen e.a., *Kennis en ondernemerschap*, p. 6.

¹¹⁰ Van Deursen e.a., *Kennis en ondernemerschap*, p. 95.

¹¹¹ *KUNieuws*, 19 juni 1992, 15 januari 1993, 20 september 1996, 1 november 1996; *Kennis en markt. Informatie van het Transferbureau*, nr. 15, oktober 1996.

en de juristen gingen dus autonoom te werk, en Sociale Wetenschappen had evenals Wijsbegeerte een eigen bureau voor contractonderwijs ingericht. De bemiddelingsactiviteiten van het Transferbureau liepen dan ook terug. Bemiddelde het bijvoorbeeld in 1989 voor meer dan een ton, in 1991 was dat bedrag geslonken tot f 27.000. Ook het Nijmeegs Instituut voor Academische Studies hield de touwtjes graag zelf in handen.¹¹² Animositeit en conflicten konden niet uitblijven.

Een tweede probleem was de mogelijke verstrengeling van de gecommmercialiseerde maatschappelijke dienstverlening met de persoonlijke belangen van de medewerkers, die terwille van de snode mammon hun primaire taken wel eens zouden kunnen verwaarlozen. Bovendien dreigde de *run* op het geld de collegialiteit en solidariteit te ondergraven. Wat bijvoorbeeld te denken van de jonge en onstuimige vakgroep bedrijfskunde, die via een stichting jaarlijks negen ton omzette, 10 procent van de winst aan de faculteit afdroeg en de rest – zo'n twee ton – zelf besteedde aan apparatuur of extra personeel? Niet alle vakgroepen hadden zulke mooie kansen. En dus gruwden de minder bedeelde van deze 'kenniscommercialisering' en bekenden zich tot het adagium 'kennis is geen koopwaar'. De Universiteitsraad op zijn beurt verbreedde de problematiek en maakte zich zorgen over de mogelijk verderfelijke invloed van de maatschappelijke dienstverlening op het functioneren van de universiteit in het algemeen.¹¹³

Een derde probleem was en is de aansluiting van vraag en aanbod op elkaar. Zo werd vanaf het begin de regionale functie van de KUN benadrukt in het kader van het Knooppunt Arnhem-Nijmegen (KAN) – één van de dertien Nederlandse sociaal-economische concentraties om grote steden – waarin de universiteit zou moeten functioneren als wetenschappelijke motor. Maar dan moesten de wetenschappers zich wel verstaanbaar en concreet leren uitdrukken. Zo werd de eerste regiomiddag op 29 mei 1991 een volslagen mislukking. Vanuit het Actieprogramma Regionale Economie werd opgemerkt dat het jaarlijks twee ton aan de KUN voor onderzoek ter beschikking stelde, maar het product dat als tegenprestatie werd opgedist was meestal veel te theoretisch en abstract; het was geen begrijpelijke en praktisch bruikbare kennis: "de KUN is een gesloten bolwerk". We leven in twee werelden, zo werd later van de zijde der gemeente Nijmegen opgemerkt, maar er was hoop. De goede wil was er, en er was enige vooruitgang: "We praten steeds dichter langs elkaar heen" was de treffende diagnose van Nijmegens burgemeester E. d'Hondt.¹¹⁴

Het zwaarst woog echter een vierde kwestie. In 1992 somde het Nijmeegse College van Bestuur een hele serie strategieën en maatschappelijke problemen op die de universitaire gemeenschap onder de aandacht gebracht moesten

¹¹² *KUNieums*, 19 februari 1993.

¹¹³ *KUNieums*, 15 mei 1992, 22 januari 1993.

¹¹⁴ *KUNieums*, 12 april 1991, 7 juni 1991, 25 juni 1993 (citaat d'Hondt).

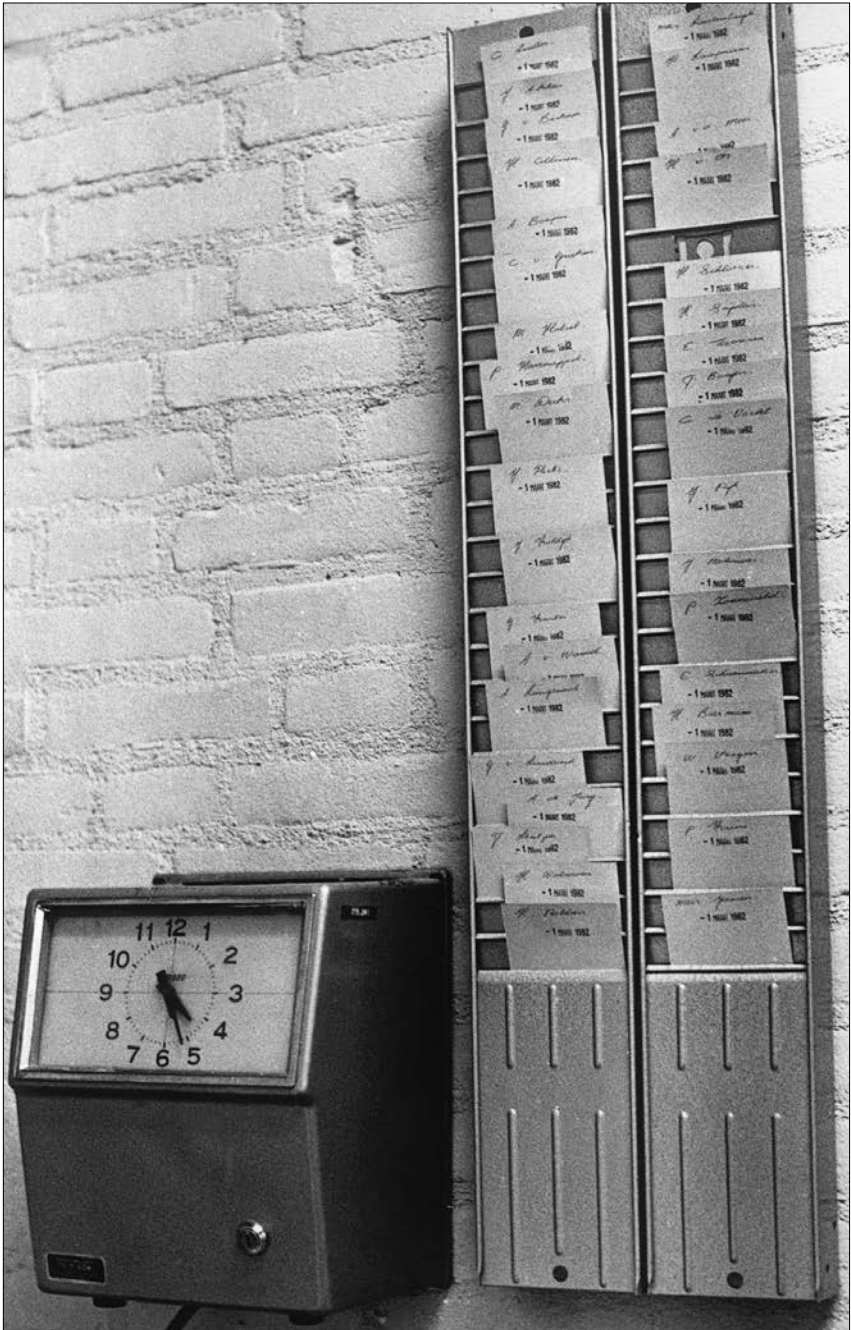
worden. De initiatieven moesten evenwel van de basis, van de faculteiten, komen. De aansporing sloot met de uitspraak: “Streven is de maatschappelijke dienstverlening te ontwikkelen tot kernfunctie, gelijk aan die van onderwijs en onderzoek”.¹¹⁵ Vermoedelijk zouden de meeste Nijmeegse wetenschappers zich de ogen hebben uitgewreven als zij van deze *passus* notitie genomen hadden. In ieder geval konden de decanen en hun collega-bestuurders van de faculteiten er niet op worden betrappt in allerijl de mouwen op te stropen om de hun toebedachte taak te entameren. Dat zou waarschijnlijk vergeefse moeite zijn geweest. Natuurlijk maakte niemand manifest bezwaar tegen pogingen de wetenschap in te zetten voor achtergebleven en benadeelde groepen uit de samenleving, tegen ontwikkelingsstudies, de Wetenschapswinkel of het Centrum voor Vrouwenstudies. Maar men kan niet beweren en zelfs niet eens verwachten dat dergelijke en andere, meer utilitaire onderwerpen de agenda’s van de meeste Nijmeegse wetenschappers zouden vullen. Die dienden immers in het gareel te blijven en aan de hoge criteria te voldoen die hun onophoudelijk werden voorgehouden door visitatie-, evaluatie- en verkenningcommissies. Zij werden afgerekend op de hoeveelheid fundamenteel-wetenschappelijke geschriften en op bijdragen in Engelstalige internationale vaktijdschriften. In dit perspectief was één bijdrage in een ‘American Journal’ of een ‘European Review’ méér waard dan tien maatschappelijk hoogst relevante, verstaanbare en bruikbare uiteenzettingen op een werkcongres of in een adviescommissie. Het waren nog steeds de geregistreerde, zichtbare en min of meer meetbare prestaties op vakwetenschappelijk gebied die werden gehonoreerd in termen van middelen en status, in termen van levens- en ontwikkelingskansen van het wetenschappelijk team.

9. BESLUIT

In haar formatieve jaren had de KUN zich door processen van verwetenschappelijking, liberalisering en democratisering tot een ‘volwassen’ universiteit ontwikkeld; ze was een gevestigde instelling geworden. Daarmee deden echter geenszins rust en vrede hun intrede. De vele bezuinigingen, de stagnatie of zelfs teruggang van de studenteninstroom en dus ook de dreigende afslanking van het geheel baarden nieuwe zorgen, terwijl het vraagstuk van de katholieke identiteit van de instelling de zaken nog compliceerde. Gaarne waren de bestuurders de moeilijkheden geheel in eigen regie te lijf gegaan, maar het departement dacht er anders over.

In de veronderstelling dat de universiteiten van Nederland geen leerlingen waren van de Baron van Münchhausen, en dus niet in staat waren zichzelf met de haren uit het moeras te trekken, bood het ministerie een helpende hand en

¹¹⁵ *Jaarbeeld*, 1992, p. 19.

De universiteit als onderneming: per 1 maart 1982 werd de prikklok ingevoerd voor de medewerkers van het bestuursgebouw.

dwong hen die hand ook aan te nemen. Dit betekende een groot verlies aan autonomie, ook voor de bijzondere instellingen. Niet dat de universiteiten zich in het verleden geheel naar eigen inzicht en smaak hadden kunnen gedragen. Een blik in de geschiedenis leert dat de academische vrijheid nooit volledig is geweest, sterker nog, die vrijheid bestond hoofdzakelijk als eventueel na te streven maar onbereikbaar ideaal. De totale onafhankelijkheid van het academisch bestel was steeds een onwerkelijke droom of een mythe!

Opmerkelijk is voorts dat niet alleen de rijksoverheid het stuur stevig in handen nam, maar dat ook de lokale universitaire overheid, het College van Bestuur, dat deed. Zijn optreden werd steeds meer een kopie van het ministeriële bewind. Zeker, er werd voortdurend op de activiteiten van de ‘basis’ gewezen, op het initiatief en de verantwoordelijkheid van de faculteiten. In feite echter ging de stoot meestal van boven uit, of dat nu het onderwijs, het onderzoek of de maatschappelijke dienstverlening betrof, en in beslissende momenten wist het College zijn beleid door te drukken.

Den Haag bleek niet almachtig. Dat bewees bijvoorbeeld het betrekkelijke succes dat de KUN behaalde bij de verdediging van haar belangen tegen de aanslagen van de operaties ‘Taakverdeling en Concentratie’ en de ‘Selectieve Krimp en Groei’. Wat echter nog belangrijker was: de KUN trok zich niet morrend terug in een hoek, maar ging tot positieve actie over. Dat demonstreren vooral de onderwijsvernieuwingen en -experimenten, of men die nu geslaagd vindt of niet. Aan het onderzoeksfront opereerden in het bijzonder de Natuurwetenschappen en delen van de Sociale Wetenschappen met succes, terwijl de activiteiten op het terrein van de zojuist beschreven maatschappelijke dienstverlening direct verrassend zijn. In het zich openen naar de samenleving was de KUN toegankelijker dan ooit!

Door alle ontwikkelingen is de Nijmeegse universiteit in zekere zin een nieuwe universiteit geworden. Zij begon als een uitgesproken geesteswetenschappelijke instelling, kreeg wat meer evenwicht door de oprichting van de twee bètafaculteiten W&N en Geneeskunde na de Tweede Wereldoorlog en bereikte in de jaren zestig en zeventig harmonie door de opkomst van de sociale wetenschappen die zich tussen alfa’s en bèta’s in nestelden. In de jaren tachtig en negentig voltrok zich een nieuwe verschuiving in bètarichting, waaraan ook andere faculteiten, met name weer Sociale Wetenschappen, deelnamen. De verschuiving werd nog geaccentueerd door de crisis waarin de traditionele geesteswetenschappen, vooral in de faculteit der Letteren, kwamen te verkeren. Al bij al lijkt het niet overdreven te beweren dat de Nijmeegse universiteit in de laatste decennia een ware metamorfose heeft ondergaan.

Met de inhoudelijke gedaanteverandering ging een structurele gepaard. Wat de opstandelingen van 1968 te vuur en te zwaard hadden bestreden, was nu een feit geworden: de universiteit werd getransformeerd in een onderneming die kennisproducten maakt en ze op de markt brengt. Er werden kwantiteits- en kwaliteitsnormen opgesteld, evaluaties en controles uitgedokterd,

342 sterkte/zwakte-analyses uitgevoerd, en men poogde de marktpositie van de instelling en haar afzonderlijke studierichtingen te bepalen. Er werd afgerekend in termen van *input* en *output*, gelet op rendement, op effectiviteit en *efficiency*. Kortom, de KUN werd bedrijfsmatig gerationaliseerd om haar functioneren in onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening – haar producten – te optimaliseren. Dit was in vergelijking met vroeger dagen een cultuuromslag van jewelste, die consequenties moest hebben voor de totale organisatie: het werd tijd om een nieuwe orde te scheppen.

HOOFDSTUK 6

Een nieuwe orde

1. INLEIDING

Bij de bedrijfsmatige rationalisering van de universiteit paste een nieuwe orde, maar die kwam er niet vanzelf. De democratische verworvenheden waren in de jaren tachtig nog geen grijze historie geworden, ze vormden een onaantastbaar bezit. En daarmee hadden de gevestigde belangen van individuen en groepen macht gekregen over het denken en doen van het universiteitspersoneel en de studenten. Men poogde eerder die verworvenheden uit te breiden dan ze zich te laten ontfutselen. Aangezien de top van de KUN andere belangen moest behartigen dan de basis, moest het onvermijdelijk opnieuw tot wrijvingen komen. Er waren twee onderwerpen die in de jaren tachtig en negentig de gemoederen bewogen: de herstructurering van het wetenschappelijk corps en de drastische hervorming van de bestuurstructuren.

2. NIEUWE HIËRARCHIE

Rond 1980 leek het wetenschappelijk corps van de KUN een vrij amorfe massa te vormen. De democratiseringsbeweging van de jaren zestig en zeventig had de eenheid van dat corps en de gelijkheid van allen niet alleen geproclameerd, maar voor een groot deel ook gerealiseerd. Bij de planning en uitvoering van onderwijs en onderzoek verkeerden hoogleraren en stafleden met elkaar op voet van gelijkheid. Het egalitarisme kende natuurlijk zijn grenzen. Verschillen bleven bestaan bij de honorering en in een aantal bevoegdheden. Hoogleraren hadden een zeker overwicht bij de examens en de vertegenwoordiging in besturen, raden en benoemingscommissies. Maar in feite werden die verschillen in bevoegdheden in vergaande mate door informele mechanismen uitgewist. De meeste hoogleraren peinsden er niet over of waren eenvoudig niet in staat een machtswoord te spreken, als onderwijs en onderzoek niet naar hun inzichten verliepen. En mochten zij hun stem verheffen terwijl de medewerkers andere opvattingen huldigden, dan had de staf volop de gelegenheid de 'chef' tot andere gedachten te brengen. En wat de examens betreft, deze hadden hoofdzakelijk een formeel afsluitend karakter gekregen; de hoogleraren waren in feite afhankelijk van de evaluaties van hun medewerkers die de hordenloop van de tentamens beheerden.

Deze weinig gedifferentieerde verhoudingen pasten niet bij een universiteit die als een 'kennisproducerende en kennisverbreidende onderneming' moest functioneren. Daar werden programmering, planning, taakverdeling en controle onvermijdelijk en moest gezorgd worden voor duidelijke functieomschrijvingen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Het ministerie prefereerde dan ook een nieuwe, bedrijfsmatig geordende opbouw van het universitaire personeelsbestand. Die nieuwe ordening werd neergelegd in de ministeriële *Beleidsnota Universitair Wetenschappelijk Personeel* (BUWP) van 1981 en een daarop aansluitende *Nadere standpuntbepaling* van 1983. Het wetenschappelijk corps werd gedifferentieerd volgens vier kernfuncties: de kroondocent of hoogleraar, de universitaire hoofddocent (UHD), de universitaire docent (UD) en de wetenschappelijke assistent (WA). Per 1 mei 1984 werd dit zogenaamde 'formatiebeginsel' samen met een daarbij passend bezoldigingsbesluit (BBWO) aan de rijksinstellingen ingevoerd. Het formatiebeginsel schiep een hiërarchische opbouw van het wetenschappelijk corps die de vorm kreeg van een piramide met een kleine top van kroondocenten, een wat bredere laag van hoofddocenten en een nog uitgebreidere basis van docenten en assistenten. De minister stelde bovendien de na te streven verhoudingscijfers vast: op één hoogleraar zouden er anderhalve hoofddocent en tweeëneenhalve docent mogen komen. Met deze statusverschillen zouden differentiaties gepaard moeten gaan in honorering, taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden.

Het Nijmeegse College van Bestuur voelde eigenlijk niets voor het door het ministerie gelanceerde formatiebeginsel, en dat was begrijpelijk. Zoals we in hoofdstuk 1 zagen had het universiteitsbestuur, en met name Van Melsen, vanaf het begin van de jaren zeventig de faculteitsbesturen aangespoord zich in te spannen voor de kwaliteitsverhoging van de staf, wat tot uitdrukking zou moeten komen in een toename van promoties en wetenschappelijke publicaties. Daarnaast had het College aangestuurd op een doorstroombeleid zoals men dat bij W&N en Rechtsgeleerdheid al kende: jonge medewerkers werden aangesteld voor vier à zes jaar, promoveerden op het eind van deze periode en werden daarna ofwel in de vaste staf opgenomen, ofwel zij verlieten de universiteit om plaats te maken voor een volgende junior. Met name het bestuur van de faculteit der Sociale Wetenschappen putte uit dergelijke aansporingen de moed voor een *tour de force*, en na veel rumoer werd in januari 1975 de zogenaamde *Nota stafbeleid* ingevoerd.

Rond 1980 waren de golven van protest gaan liggen. Andere faculteiten volgden: geografie en planologie kregen in 1981 hun nieuwe stafbeleid; Theologie en Letteren troffen de nodige voorbereidingen en konden in 1984 met het doorstroomstelsel beginnen. Alleen Filosofie verweerde zich nog met hand en tand, want voor een wijsgerige dissertatie op niveau zou men aan vier tot zes jaar niet genoeg hebben. Intussen had het nieuwe beleid bij Sociale Wetenschappen zijn vruchten afgeworpen.¹ In 1984, na tien jaar staf- en pro-

TABEL 6.1.
Promoties van medewerkers van de faculteit der Sociale Wetenschappen

	promotieplicht per 1.1.74	daarvan in feite gepromoveerd per 1.1.86	%
Psychologie	34	19	56
Pedagogische Wetenschappen	46	15	33
Sociaal-culturele Wetenschappen	58	36	62
totaal faculteit	138	70	51

TABEL 6.2.
Niet-gepromoveerde medewerkers in de faculteit der Sociale Wetenschappen, 1986

	niet gepro- moveerd	daarvan vertrokken	met pen- sioen	andere taak gekregen	alsnog ge- promoveerd in 1986
Psychologie	15	10	2	-	3
Pedagogische Wetenschappen	31	18	6	5	2
Sociaal-culturele Wetenschappen	22	8	5	6	3
totaal faculteit	68	36	13	11	8

motiebeleid, was 73 procent van de vaste staf gepromoveerd, tegen slechts 10 procent in 1975. Het aantal promoties was opgelopen van 15 in 1975 tot 33 in

- 1 Een precies beeld geven de tabellen 6.1 en 6.2. Ze zijn als volgt te lezen. Op grond van de officiële bepalingen van het stafbeleid januari 1975 waren 138 medewerkers verplicht een promotie voor te bereiden; deze plicht werd geacht op 1 januari 1974 te zijn ingegaan. Tien jaar later bleken 70 medewerkers, dit is 51 procent, die plicht te hebben vervuld. Van de 68 niet-gepromoveerden verlieten in de loop der jaren 36 de Nijmeegse faculteit omdat zij een werkkring elders ambieerden en niet konden of wilden voldoen aan hun promotieplicht. Dertien personen waren reeds 'op leeftijd' en werden vanwege hun aanstaande pensioen met rust gelaten. De faculteit liet er zich betrekkelijk zelden toe overhalen betrokkenen 'uit de brand te helpen' door hen een andere taak te geven: elf personen. Acht medewerkers hadden wat meer tijd nodig en promoveerden alsnog in de loop van 1986.

1984, en ondanks de bezuinigingen was het aantal juniorplaatsen uitgebreid van 8 in 1975 tot 45 in 1985.² Er was dus voor het College voldoende aanleiding de kwaliteitsverhoging voorrang te geven boven een hiërarchisering, die ongetwijfeld nieuwe beroering zou oproepen.

Nijmegen had evenwel geen keuze. Als de KUN uit de pas zou lopen, “zou een onaanvaardbare ongelijkheid met het wetenschappelijk personeel van andere instellingen voor w.o. ontstaan”.³ Dus kwam er in 1984 een plan voor de verdeling over de faculteiten van 340 hoofddocent-plaatsen met een corresponderend aantal plaatsen voor docenten en overig wetenschappelijk personeel. Er werden gedifferentieerde functiebeschrijvingen opgesteld, criteria geformuleerd, sollicitatieprocedures en beroepsmogelijkheden uitgedokterd, benoemings- en toetsingscommissies geformeerd. De kern van de zaak was het onderscheid tussen een hoofddocent en een docent.⁴ Een hoofddocent is een gepromoveerde medewerker, die zijn taak verricht in overeenstemming met een hoogleraar, een (vast) deel van diens managementtaken overneemt en hem bij diens afwezigheid vervangt. Een hoofddocent dient leiding te geven aan onderzoeksprojecten en aan de werkzaamheden van docenten, assistenten en niet-wetenschappelijk personeel. Bovendien mag hij de voorbereiding van dissertaties mede begeleiden. Ook de docent moet gepromoveerd zijn en zijn werkzaamheden verrichten in overeenstemming met de hoogleraar, met zelfstandige onderwijs- en onderzoekstaken. Maar in voorkomende gevallen mag hij alleen leiding geven aan assistenten en lager personeel. Het is duidelijk: hier was een nieuwe gezagshiërarchie geschapen.

Zoals te verwachten was verwekte de grootscheepse operatie de nodige onrust, met name bij hen die naast het net visten omdat ze zich nog niet wetenschappelijk gekwalificeerd hadden of moesten onderdoen voor een concurrent. Maar vooral diegenen die ‘na jaren trouwe dienst’ vanwege het ontbreken van ‘dat domme proefschrift’ in de categorie overig wetenschappelijk personeel belandden en zich zorgen moesten maken over hun universitaire toekomst, voelden zich schromelijk miskend. Wat voor de één een periode was waarin ‘de paarden die de haver verdienen’ eindelijk werden gehonoreerd, werd voor de ander een tijd van ‘geween en geknars der tanden’. De gemoederen waren op een gegeven moment zozeer verhit dat het tot een felle botsing kwam tussen het College van Bestuur en de belangenvertegenwoordigers van het personeel. Achter de passage: “Het Overlegorgaan Personeel Katholieke Universiteit heeft het overleg met het college van bestuur mede naar aanleiding van de UHD-problematiek korte tijd opgeschort” ging een wereld van onrust schuil.⁵

² *Algemeen Jaarverslag*, 1984, p. 55.

³ Brief van het College van Bestuur aan de Universiteitsraad, september 1984.

⁴ Bijlage vergadering Universiteitsraad van 25 september 1984.

TABEL 6.3.
 Functiebezetting wetenschappelijk personeel in fte, gemiddelde 1991-1995

functie	gem. in fte	gem. in %
hoogleraar	216	11
hoofddocent	233	12
docent	447	23
assistent in opleiding	352	18
chef de clinique	28	1
overig wetensch. pers.	676	35
totaal	1952	100

Wat de herstructurering en hiërarchisering van het wetenschappelijk corps nu uiteindelijk hebben opgeleverd is moeilijk te zeggen. Dit zou per faculteit of per studierichting in detail moeten worden uitgezocht. Uit de gepubliceerde statistische gegevens (tabel 6.3⁶) is niet veel af te leiden. Men kan er eigenlijk alleen maar uit concluderen dat de categorieën hoogleraar en hoofddocent elkaar kwantitatief in evenwicht hielden. Hieraan kan de indruk worden toegevoegd dat een zeer groot deel der hoofddocenten zich als aspirant voor het hoogleraarschap beschouwde. Omdat ook de nodige docenten naar hoger streefden, heerste er een sterke opwaartse druk in het wetenschappelijk corps. Voor sommigen werd de tijd in de wachtkamer verkort door speciale maatregelen: de functies van buitengewoon, bijzonder of profilerend hoogleraar brachten enig soelaas.⁷

3. STRUBBELINGEN EN OMBUIGINGEN

De Wet Universitaire Bestuurshervorming van 1970 bevatte geen definitieve universitaire bestuursstructuur maar slechts een voorlopige regeling, die in 1982 afliep. De aan de wet aangepaste structuurregeling van de KUN droeg dus evenzeer een tijdelijk karakter. Dat bood de gelegenheid de gang van zaken onder de loep te nemen om te zien wat er in de toekomst beter kon worden gedaan. Zoals we al eerder zagen was in dit perspectief in 1978 een rapport uitgebracht door een commissie van de Universiteitsraad: *Knelpunten in de*

5 *Algemeen Jaarverslag*, 1985, p. 74.

6 De tabel is samengesteld op grond van gegevens uit het *Sociaal jaarverslag*, 1995, p. 25.

7 Deze oplossingen zijn niet specifiek Nijmeegs of Nederlands. Dezelfde weg bewandelen Engelse universiteiten als Oxford en Cambridge.

De Universiteitsraad in vergadering in de aula aan de Wilhelminasingel (1988).

bestuursstructuur op topniveau van de Katholieke Universiteit. Naar aanleiding van dit rapport stelden de Universiteitsraad en het College van Bestuur gezamenlijk een commissie 'Evaluatie bestuursstructuur' in die drie taken kreeg: de evaluatie van de bestuursstructuur van de KUN als aanvulling op en in relatie tot de landelijke evaluatie van de wet door de commissie-Polak, het opstellen van een preadvies over het rapport van deze commissie en het uitbrengen van een preadvies over het ministeriële voorontwerp van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 1981 (wwo 81). De Nijmeegse commissie bestond uit zes leden van het wetenschappelijk corps, één student en een vertegenwoordiger van het College van Bestuur.

Daarnaast zette de Universiteitsraad een commissie 'Bestuursstructuren' aan het werk die acht leden van het personeel omvatte en twee studenten. Zij had tot taak zich te buigen over de voorstellen betreffende de bestuursstructuur van de KUN, die het College aan de Universiteitsraad zou voorleggen en die voorzien zouden moeten worden van een preadvies. Ze moest ook optreden wanneer er reglementswijzigingen aan de orde waren. Een heet hangijzer in die dagen was de relatie tussen de raad en het Stichtingsbestuur. Die lag zo gevoelig dat daarvoor nog eens apart beraad nodig was in een commissie ad hoc die was samengesteld uit de zo juist aangeduide commissie 'Bestuursstructuren' en de zogenaamde procedurecommissie, een permanent gremium

van acht personeelsleden, twee studenten en leden van het College van Bestuur, dat de vergaderingen van de raad voorbereidde en diens voorzitter adviseerde. Aan commissies was dus geen gebrek en de belangstelling voor bestuursstructuren was groot. Alvorens hierover uit te weiden gaan we na hoe actief de Universiteitsraad in het algemeen was.

In de periode 1980-1992 – waarin de ‘oude’ structuurregeling gold – waren meestal alle zetels van de raad bezet; geen enkele groep liet bij de verkiezingen verstek gaan. Er werden gemiddeld twaalf vergaderingen per jaar gehouden, die in doorsnee bijna vier uur duurden. De leden lieten zich echter door de frequentie en duur van de zittingen niet afschrikken. Volgens de presentielijsten bedroeg het aanwezigheidspercentage 83. Uiteraard was de vergaderijver van de individuele leden verschillend: 75 procent bezocht minstens driekwart van de sessies, anderen hadden daartoe niet de gelegenheid of niet de energie; niettemin behoorde slechts 8 procent tot de notoire spijbelaars die het hoogstens tot 50 procent aanwezigheid brachten. De samenstelling van de raad wisselde sterk: 30 procent was niet meer dan één jaar, 32 procent niet meer dan twee jaar lid; drie à vier jaar lid was 30 procent en langer dan vier jaar 8 procent. Gaan we ervan uit dat men minstens twee jaar in de raad moest meedraaien om ook mee te kunnen praten, dan mogen we uit de gepresenteerde gegevens afleiden dat ruim 60 procent op een min of meer groot aantal punten het klappen van de zweep niet kende en slechts een minderheid van nog geen 10 procent tot de ervaren ‘oude rotten’ behoorde. De groepen vertoonden een eigen patroon, zoals tabel 6.4 laat zien. De studentenfractie van de raad wisselde verreweg het sterkst, slechts 16 procent bleef langer dan twee jaar actief; de studenten waren met een aanwezigheidspercentage van gemiddeld 95 wel zeer trouwe vergaderklanten en overtroffen hun docenten in belangstelling. Hoogleraren en medewerkers zorgden het meest voor continuïteit: 17 procent was langer dan vier jaar lid van de raad, vier personen konden (bijna) hun tienjarig

TABEL 6.4.

Lidmaatschap van de Universiteitsraad en aanwezigheid bij de vergaderingen per groep, 1980-1992 (%)

	lidmaatschap in jaren			aanwezigheidsperc.
	1-2	3-4	meer dan 4	
wetenschappelijk personeel	55	28	17	80
studenten	84	16	-	95
overig personeel	45	48	7	88
buitenleden	54	43	3	69
totaal	62	30	8	83

jubiläum vieren. Tussen de docenten en studenten in bewogen zich de leden van het administratief en technisch personeel. Conclusie: de Nijmeegse Universiteitsraad vormde ook in de jaren tachtig en negentig een ijverige groep van nogal vlottende samenstelling, die voor een vrij groot deel de nodige bestuurservaring miste.

Keren we thans terug naar het boven aangeduide hete hangijzer: de spanningen tussen de Universiteitsraad en het Stichtingsbestuur. De raad was er in de jaren tachtig attent op de verworven democratische verhoudingen te beschermen en zelfs uit te breiden. Rond 1980 gaven de leden dan ook uitdrukking aan hun irritatie over de ondemocratische procedure die werd gevolgd bij de benoeming van leden van het College van Bestuur en de rector magnificus. Daar had de raad, naar eigen gevoelens ten onrechte, nauwelijks of geen invloed op. In maart 1980 werd daarom een motie aangenomen waarin werd aangedrongen op grotere openbaarheid in deze aangelegenheid, en wel vanaf het begin van de benoemingsprocedure. Een jaar later kwam het tot een regelrechte aanvaring. De raad nam in april op eigen gezag een kloek besluit over die gewenste openbaarheid. Prompt werd het echter door het Stichtingsbestuur nietig verklaard daar het in strijd was met artikel 66 van het bestuursreglement en het algemeen belang van de KUN. Maar de raad gaf geen krimp. Welke legitimatie bezat het Stichtingsbestuur zelf? Was het representatief samengesteld? Waarvan was het een afspiegeling? Wie was gerechtigd dat bestuur samen te stellen? Kortom: van wie was de KUN eigenlijk en wie had er zeggenschap over? De raadscommissie 'Bestuursstructuren' verwees naar het rapport *Het democratisch en doelmatig functioneren van gesubsidieerde instellingen* van een ministeriële commissie onder leiding van F.H. van der Burg.⁸ Welnu, ook de KUN was een door de overheid gesubsidieerde instelling, derhalve waren ook op haar de democratische spelregels van toepassing. Bij deze algemene uitspraak liet de raadscommissie het niet, zij ontwierp tevens een procedure voor de voordracht van kandidaten voor het Stichtingsbestuur.⁹ Het Stichtingsbestuur wees het standpunt van de raad en de ontwerp-procedure af. De sector onderwijs, zo luidde het argument, was vanwege de grondwettelijk gegarandeerde vrijheid een speciaal terrein waarvoor men niet kon verwijzen naar algemene rapporten als dat van de commissie-Van der Burg. Bovendien functioneerde het Stichtingsbestuur als een soort commissie van toezicht en het diende die functie op afstandelijke wijze te vervullen. Dat sloot een vertegenwoordiging in het Stichtingsbestuur van de zijde van het universiteits-

8 Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, *Rapport van de commissie van advies inzake het democratisch en doelmatig functioneren van gesubsidieerde instellingen*, 's-Gravenhage 1977.

9 Notitie *Democratisering van het Stichtingsbestuur*, 8 april 1983; vgl. ook de notulen van de vergadering van 26 april 1983.

personeel, de studenten en bepaalde maatschappelijke groeperingen uit. Het Stichtingsbestuur moest zijn taak vrij en onafhankelijk kunnen verrichten. Tenslotte: de KUN was statutair bijzonder verbonden met het katholieke deel van het Nederlandse volk en dat werd juridisch gerepresenteerd door de Nederlandse bisschoppenconferentie. Wèl was het Stichtingsbestuur bereid contact op te nemen met het episcopaat om te zien hoe de band tussen de KUN en het katholieke volksdeel verder kon worden vormgegeven.¹⁰

De teleurgestelde Universiteitsraad liet zich evenwel niet overtuigen. De raad gooide het nu over een andere boeg en besloot advies in te winnen van “ter zake deskundigen met erkend maatschappelijk gezag”. Dat bleken vijf heren te zijn, van wie er vier aan de KUN waren verbonden. Ze brachten in november 1984 rapport uit.¹¹ Het rapport ging niet diep in op de kernvraag, van wie de KUN nu eigenlijk was. Men bewandelde liever een pragmatische weg en deed het volgende voorstel om de band tussen het Stichtingsbestuur en de universitaire gemeenschap respectievelijk het katholieke volksdeel te versterken: van de negen bestuurszetels worden er drie benoemd op voordracht van organen of organisaties van de katholieke gemeenschap (bijvoorbeeld diocesane pastorale raden of de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving); drie kunnen worden voorgedragen door de Universiteitsraad; drie andere worden zonder een bepaalde voordracht voorgesteld nadat het Stichtingsbestuur zijn oor te luisteren heeft gelegd bij diverse academische groeperingen (zoals de Reünistenraad of het Thijmgenootschap). Het Stichtingsbestuur moest dan uit de voorgedragenen en genoemden een keuze maken en de bisschoppenconferentie een voorstel voorleggen. Zowel het Stichtingsbestuur als het episcopaat konden de voorstellen terugsturen. Het Stichtingsbestuur moest echter in ieder geval tijdig medelen wie het voornemens was voor te dragen.

Dat was een wat ingewikkelde procedure waarover men lang zou kunnen discussiëren. Klaarblijkelijk verzandde die discussie. Feit is dat er in de statuten van de Stichting KUN geen letter werd veranderd.¹² Feit is echter ook dat het directe contact tussen het Stichtingsbestuur en de Universiteitsraad werd verbeterd. Daarbij stonden meestal kwesties van bestuursstructuur en proce-

¹⁰ Notitie voor het Stichtingsbestuur, 15 augustus 1983; vgl. ook het verslag van een gesprek tussen het Stichtingsbestuur en de procedurecommissie van de Universiteitsraad op 9 december 1983.

¹¹ *Advies van de commissie samenstelling stichtingsbestuur aan de universiteitsraad*, 23 november 1984. Leden van de commissie waren de hoogleraren Van Iersel (voorzitter), Van Laarhoven en Van Wijnbergen, alsmede Hageman (secretaris College van Bestuur) en W. Goddijn (hoogleraar Theologische Faculteit Tilburg). De vergaderingen werden bijgewoond door de voorzitter van de Universiteitsraad Tummers om de vragen van de raad aan de commissie toe te lichten.

¹² Vgl. art. 3, lid 4 van de Statuten (tekstuitgave april 1989).

dures op de agenda. Aan een diepgaande behandeling van de kernvraag ‘van wie is de KUN?’ leek men niet toe te komen.

352

Ook over de nieuw te ontwerpen structuurregeling van de KUN waren er strubbelingen. Het ontwerp van een nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs, die de oude Wet Universitaire Bestuurshervorming zou moeten vervangen, had nogal wat vertraging opgelopen. De wwo 81 werd een wwo 84. In het koor der critici had de KUN haar partij mee geblazen, want evenals de andere bijzondere instellingen zou zij haar bestuursstructuur wel zelf mogen maken, mits die tegen de nieuwe wet aanleunde. Daar had de KUN moeite mee; reeds in 1982 had men de ontwerp-wwo als een ‘monstrum’ bestempeld.¹³ Maar zij had geen keus en moest wel volgen. De discussies laaiden dus weer op, ook op het hoogste niveau: “De goede bestuurlijke verhoudingen tussen het Stichtingsbestuur en de Universiteitsraad kwamen daarbij onder druk te staan. Gelukkig kan worden gezegd dat er tekenen zijn die wijzen op ontspanning in de verhoudingen”, aldus het jaarverslag van 1986.¹⁴ In september 1986 stelde het universiteitsbestuur een nieuwe structuurregeling vast en kon men met de uitwerking van een nieuw bestuursreglement en van faculteitsreglementen beginnen.

De KUN had in de voorgaande jaren blijkbaar geleerd dat er moeilijk te werken viel met omvangrijke raden en een overvloed aan allerlei gedifferentieerde groeperingen. Daar werd dan ook van hoog tot laag het mes ingezet. De omvang van het College van Bestuur werd gereduceerd van vijf tot drie leden, die van de Universiteitsraad van 39 tot 29. Ook de faculteiten ondergingen een afslankingskuur. Het aantal raadsleden mocht voortaan niet groter zijn dan vijftien; Geneeskunde en Sociale Wetenschappen mochten daar vanwege hun omvang en differentiatie nog vijf leden aan toevoegen, Letteren zelfs negen. De reducties bleken niet zelden neer te komen op een halvering van het aantal zetels. Tevens werd er een halt toegeroepen aan de doorlopende uitbreiding van vakgroepen; na vele, vaak moeizame gesprekken werden fusies aangegaan. Bij Natuurwetenschappen bijvoorbeeld gingen 45 eenheden op in 29 nieuwe vakgroepen, bij Sociale Wetenschappen werd het aantal vakgroepen van meer dan 30 tot 16 teruggebracht. De subfaculteiten gingen voor de bijl, maar om aan de klacht van een dreigend verlies van ‘wetenschappelijke identiteit’ tegemoet te komen was het geoorloofd voor bepaalde studierichtingen discipline-raden in te stellen van hoogstens tien, bij uitzondering vijftien leden; ze moesten die identiteit beschutten en versterken. Studenten wonnen aan zeggenschap over hun eigen studie doordat ze de helft van de zetels in de nieuwe studierichtingscommissies mochten bezetten. Ook het wetenschappelijk personeel kwam aan zijn trekken. Er kwamen vaste commissies voor de wetenschapsbeoefening, die formeel in handen kwamen van de meerderheid van de

¹³ *Algemeen Jaarverslag*, 1982, p. 13.

¹⁴ *Algemeen Jaarverslag*, 1986, p. 67.

wetenschappelijke staf: hoogleraren, hoofddocenten en docenten. In de praktijk werden die commissies vaak samenkomsten van de leiders van onderzoeksprogramma's, die onderhandelden over voorstellen voor de verdeling van de beschikbare middelen. Een verdere verzelfstandiging van de wetenschapsbeoefening werd mogelijk gemaakt door de oprichting van onderzoeksinstituten met een eigen bestuur en een eigen budget. Ook de hoogleraar-directeur verscheen weer op het toneel; hij werd aangewezen door het faculteitsbestuur met goedkeuring door het College van Bestuur. Tenslotte maakten we al melding van de oprichting van een nieuwe faculteit voor de beoefening van de beleidswetenschappen. Geografie, planologie, politicologie en een groot deel van sociologie zouden erin worden ondergebracht. Het geluk een eigen faculteit te mogen vormen viel later ook de wiskundigen en informatici ten deel, die zich bij W&N te veel ingekapseld voelden.

Twee punten moeten hier worden onderstreept. Ten eerste: aan de bevoegdheidsverdeling tussen besturen en raden werd in de grond van de zaak niets veranderd. De universiteit en de faculteiten werden bestuurd door twee organen: een bestuur en een raad, en daar bleef het bij.¹⁵ Ten tweede: de betrekkelijk scherpe scheiding van de bevoegdheden ten aanzien van onderwijs en onderzoek enerzijds en die met betrekking tot het beheer van de personele en materiële middelen anderzijds werd gehandhaafd.

4. DE COMMISSIE-ZEEVALKING

Wie dacht dat na alle veranderingen, verwikkelingen en strubbelingen voor langere tijd rust aan het bestuursfront zou komen, vergiste zich. Met de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs van 1984 en de nieuwe structuurregeling van de KUN uit 1986 was slechts een eerste stap gedaan naar verdere correcties van de bestuurlijke experimenten die blijkbaar niet naar tevredenheid waren verlopen of in ieder geval niet geschikt werden bevonden er in de toekomst mee door te gaan. In het najaar van 1990 werden door het ministerie landelijke conferenties georganiseerd in Kijkduin en Zeist waarop diverse onderwerpen aan de orde kwamen: grotere zelfstandigheid van de universiteiten, een eigen bestuurscharter voor iedere instelling, integraal management, versterking van de faculteitsbesturen, herziening van de relaties tussen het centrale, het facultaire en het vakgroepsniveau, enzovoorts. De resultaten van de besprekingen werden eind 1990 naar de minister gezonden. Deze nam de idee van een charter over en stelde daarvoor een adviescommissie in. Het landelijk proces resulteerde in een nieuwe Wet Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHO) van 1992 die op 1 augustus 1993 aan de rijksuniversiteiten in werking trad.

¹⁵ Vgl. art. 9, lid 1, en art. 21a van de Structuurregeling (tekstuitgave april 1989).

Prof.dr. R.C.W. Burgersdijk (1943), hoogleraar restauratieve tandheelkunde en lid van de commissie-Zeevalking.

Op die nieuwe wet had Nijmegen echter niet gewacht. Collegevoorzitter Van Lieshout gooide al meteen na de conferentie Kijkduin-Zeist de knuppel in het hoenderhok door – kort voor zijn afscheid van de KUN – de universiteit mee te delen wat hij onder de modernisering van de bestuursstructuur van de KUN verstond.¹⁶ Hij ging daarbij beduidend verder dan de landelijke hervorming van 1992-1993. Het Stichtingsbestuur zag in de landelijke ontwikkelingen en in het bijzonder de idee van een ‘charter’ per instelling aanleiding voor een evaluatie van de voorhanden universitaire bestuurs- en beheersstructuur en verzocht het College van Bestuur een nota te laten opstellen “waarin de problematiek in de volle breedte en in alle objectiviteit wordt weergegeven”. Het College stelde een commissie in bestaande uit H. Zeevalking (voorzitter), R. Burgersdijk (tandheelkunde, voormalig lid van het College) en E. Wever (sociaal-geograaf). De commissie kreeg een dubbele opdracht: zij moest een analyse uitvoeren van de bestaande bestuursstructuur met al haar positieve en negatieve elementen, afgezet tegen de noodzaak van een slagvaardig en consistent beleid voor de toekomst van de universiteit, en voorstellen lanceren voor de toekomstige bestuursstructuur met bijzondere aandacht voor het zogenaamde integrale management in horizontale en verticale zin. De term ‘horizontaal’ sloeg daarbij op de samenhang tussen onderwijs en onderzoek enerzijds en bestuur en beheer anderzijds, de term ‘verticaal’ op de samenhang tussen het centrale, facultaire en vakgroepsniveau. De commissie kreeg

¹⁶ *KUNieuws*, 14 december 1990.

maar een paar weken tijd en moest dus afgaan op documenten, eigen kennis en ervaring. Ze rapporteerde in mei 1991.¹⁷

De commissie wond er geen doekjes om. Ze gaf toe dat voortdurende onrust in een organisatie contraproductief werkte, maar er zat niets anders op: de bestuursstructuur van de KUN moest opnieuw op de helling. De universiteit mist immers bestuurskracht, slagvaardigheid en tempo, zoals blijkt uit de lange beslissingsprocedures, de halfslachtigheid van besluiten en de trage of inconsequente uitvoering daarvan. De ellenlange procedures worden veroorzaakt door de stelregel dat iedereen altijd en overal moet kunnen meepraten of minstens moet worden gehoord. De halfslachtigheid is het product van de belangenstrijd tussen de diverse groeperingen in de universiteit. Men houdt taai vast aan de evenredige verdeling van middelen en wil niets weten van zakelijk gerechtvaardigde prioriteringen. De procedures zijn door en door verpolitiekt, ja, beleid wordt eigenlijk niet gevoerd zodat er voor veranderingen en innovaties geen plaats is. Zo gaat het in de Universiteitsraad, zo gaat het in de faculteiten. Bovendien signaleerde de commissie een verfoeilijk centralisme. Ofschoon de faculteiten de eigenlijke *profit centers* van de universiteit zijn, laat het College van Bestuur hen betrekkelijk weinig zelfstandigheid. Het bemoeit zich met allerlei details en de faculteiten kunnen zich daartegen niet te weer stellen. Bovendien is het College gespist op consensus en harmonie. Het staat open voor allerlei groepen, die daarvan gretig gebruik maken door achter de rug van de faculteitsbesturen om bij het College hun belangen te behartigen. Door zijn interventies beschadigt het College het toch al niet zo grote gezag van het faculteitsbestuur. De bevoegdheden van de faculteiten worden verder uitgehold door de scheiding van bestuur en beheer. Het bestuur is voor de faculteit, het beheer voor de directoraten die hun bevoegdheden direct van het College ontvangen en geheel zelfstandig functioneren. Dat bevordert tevens de woekering van de bureaucratie. Tegen al deze kwalen helpen, aldus de commissie-Zeevalking, twee geneesmiddelen: integraal management en decentralisatie. Onder integraal management verstond zij: concentratie van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden in één orgaan of functionaris, eenheid van onderwijs, onderzoek, bestuur en beheer, alsmede de opvulling van dat orgaan of de benoeming van die functionaris door het naasthogere niveau. Decentralisatie hield in dat taken en bevoegdheden zo laag mogelijk in de organisatie moesten worden gelegd, bij de *professionals* zelf.

Een en ander werkte de commissie uit in een twintigtal aanbevelingen die een regelrechte breuk met de 'verworvenheden van de revolutie' behelsden. De nieuwe slagvaardige bestuursstructuur, aldus de commissie, zou er als volgt uit moeten zien:

¹⁷ *Rapport van de Commissie Onderzoek Universitaire Bestuurs- en Beheersstructuur*, 22 mei 1991. Zie ook het interview met Burgersdijk in *KUNieuws*, 27 september 1991.

1. Op centraal niveau berusten alle bevoegdheden bij het College van Bestuur, dat wordt voorgezeten door de rector magnificus. De Universiteitsraad treft geen eindbeslissingen meer, maar bezit alleen recht van instemming met de voorstellen van het bestuur.

2. Dit recht is beperkt en heeft uitsluitend betrekking op de hoofdlijnen van het universitaire onderwijs- en onderzoeksbeleid en op de begroting, dus niet op andere onderwerpen als ruimtelijke ordening, personeelsbeleid en dergelijke.

3. Onthoudt de Universiteitsraad een bestuursvoorstel zijn instemming en ontstaat er ook na heroverweging een patstelling, dan zorgt het Stichtingsbestuur voor arbitrage, zonder eindeloze energie- en tijdsverslindende pogingen om alsnog consensus te bereiken.

4. Betreft het universitaire standpunten over onderwerpen die op landelijk niveau spelen, dan wordt de Universiteitsraad gehoord; het College is geenszins meer gehouden aan een 'imperatief mandaat' waardoor het met handen en voeten is gebonden.

5. De samenstelling van de Universiteitsraad – die een eigen voorzitter heeft – en de wijze waarop de leden worden gekozen worden gehandhaafd. Er worden echter geen personen van buiten de universiteit meer voor het lidmaatschap aangezocht, want het is een illusie dat daardoor de band met de maatschappij zou worden versterkt.

6. De relatie tussen bestuur en raad in de faculteiten moet hetzelfde patroon vertonen: het – door het College van Bestuur benoemde – faculteitsbestuur bezit alle bevoegdheden en de eindverantwoordelijkheid. De faculteitsraad – die een eigen voorzitter heeft – geniet instemmingsrecht dat beperkt is tot de boven aangegeven hoofdlijnen. Bij patstellingen zorgt het College voor arbitrage.

7. De verdere inrichting van de faculteiten dient in te houden: de integratie van bestuur en beheer, met opheffing van de drie directoraten, die tot nu toe alle beheersaangelegenheden in handen hadden; de opwaardering van de decaan die een vrij beslissende stem krijgt en de rol van de vroegere directeur overneemt; een gedaanteverandering van de faculteitsraad die voortaan wordt samengesteld uit de voorzitters van (clusters van) vakgroepen, waaraan enige zetels voor studenten en niet-wetenschappelijk personeel worden toegevoegd; de creatie van grote vakgroepen met kleine – door het faculteitsbestuur benoemde – vakgroepbesturen.

Het rapport van de commissie-Zeevalking bereikte via het College van Bestuur het Stichtingsbestuur, dat de vraag stelde of het rapport voldoende aanleiding gaf om de bestuursstructuur van de KUN te wijzigen. Deze vraag werd, tot grote verbazing van de commissie, naar haar teruggeschoven. Ze had toch al een serie verbeteringsvoorstellen gedaan! Kennelijk durfde het universiteitsbestuur niet over één nacht ijs te gaan. De commissie verklaarde zich

echter bereid ook de tweede opdracht te aanvaarden, maar waarschuwde tegelijkertijd voor langlopende discussies, waardoor het veranderingsproces het gevaar liep te verzanden. Zelf gaf zij het goede voorbeeld en legde reeds drie maanden later een tweede rapport op tafel.¹⁸

In dit tweede rapport gaf de commissie eerst enige redenen aan waarom aan veranderingen niet was te ontkomen. Het ministerie wilde zich houden aan de spelregel te 'besturen op afstand', maar als tegenprestatie zou daar van de kant der universiteiten de versterking van de bestuurskracht tegenover moeten staan. Daartoe dwingt tevens het teruglopen der middelen uit de eerste, direct van het ministerie komende, geldstroom, immers, er moeten keuzen worden gemaakt en prioriteiten worden bepaald; dat vereist een stevige aanpak. Tegelijk wordt de universiteit steeds meer afhankelijk van de markt der onderwijs- en onderzoeksbehoeften, hetgeen de universiteiten in een concurrentiepositie met elkaar brengt. En tenslotte worden onderwijs en onderzoek regelmatig op kwaliteit getest en ook hier zijn dus sterke krachten nodig die intern stuwen en controleren.

In feite, aldus de commissie, schiet de bestuursstructuur van de KUN tekort en beantwoordt niet aan de nieuwe eisen die de veranderde omstandigheden aan de universiteit stellen. De besluitvorming is gedemocratiseerd, en dat is op zich goed, maar gelet op de dagelijkse gang van zaken "is de commissie echter van oordeel dat de democratisering van de structuur te ver is doorgeschoten". Opnieuw worden de feilen van het bestel geschilderd, en dit beeld "rechtvaardigt de conclusie dat de faculteiten als kernonderdelen van de universiteit ondergewaardeerd zijn geraakt en dat deze tendens zich voortzet". Opnieuw kreeg het College van Bestuur de nodige vegen uit de pan. Het is te veel uit op harmonieuze besluitvorming en het staat te veel open voor klachten van individuen. Dat gaat zeer ver: "De bemoeienis van het college van bestuur bij incidenten leidt vaak tot desavouering van het faculteitsbestuur of de decaan en/of kan een inbreuk vormen op het facultaire beleid. Het gezag van het faculteitsbestuur en m.n. de decaan boet hierdoor in". De occupatie van het universiteitsbestuur met incidenten heeft kwade gevolgen: "Het college van bestuur houdt zich te weinig bezig met de invulling van de hoofdlijnen van het beleid. In de gevallen waarin het college van bestuur wel aan de formulering van een wezenlijk instellingsbeleid toekomt, moet een groot gat tussen het beleid en de uitvoering worden geconstateerd".

Ten behoeve van het Stichtingsbestuur formuleerde de commissie haar antwoord op de gestelde vraag wat explicieter: "De commissie concludeert op grond van het bovenstaande dat de universitaire bestuurs- en beheersstructuur dient te worden veranderd". Niettemin, zo besloot zij, "is het niet juist zonder meer managementmodellen uit het bedrijfsleven over te nemen; die

¹⁸ *Rapport van de Commissie Onderzoek Universitaire Bestuurs- en Beheersstructuur*, 22 augustus 1991.

verdragen zich niet zonder meer met de eigen karakteristieken van de universiteit. Onverminderd het vereiste van slagvaardigheid dienen de bestuursorganen zo veel mogelijk een afspiegeling van de universitaire geledingen te vormen. Dit betekent overigens niet dat voor elke bestuurslaag verkiezingen zouden moeten plaatsvinden”.

De rapporten van de commissie-Zeevalking waren bepaald geen passieloze teksten in een gedistantieerde ambtelijke stijl; de stand van zaken werd, zoals de commissie zelf zei, “in kernachtige bewoordingen” geschilderd die niet voor misverstand vatbaar waren. Daarbij valt op, dat de commissie nauwelijks aandacht besteedde aan de positieve elementen van de universitaire democratisering, ofschoon dat wèl in de opdracht stond. Met een zekere vehementie spuide zij op eenzijdige wijze kritiek op alle niveaus van hoog tot laag, en afgezien van de obligate opmerking dat democratie past bij een organisatie van *professionals*, blonk de commissie niet uit in ‘politieke correctheid’, integendeel, zij schoot ‘recht voor de raap’!

Functioneerde de bestuursstructuur in Nijmegen dan zo belabberd dat men het experiment van de jaren zeventig en tachtig als volledig mislukt beschouwde? Was dat experiment neergekomen op de totale nederlaag van het professionele principe tegenover het democratische beginsel? In de voorafgaande hoofdstukken bleek dit allerminst het geval, en dat kan ook de commissie niet zijn ontgaan. Natuurlijk was er in het bestuurlijke zondenregister van de instelling veel te herkennen van wat aan de organisatie mankeerde, maar de vehementie die de commissie aan de dag legde had waarschijnlijk vooral tot doel, de Nijmeegse universiteit aan te sporen tot weerbaarheid en strijdbaarheid in de komende jaren. Vraag is, of degenen voor wie de stukken waren bestemd er ook zo over dachten.

5. NAAR EEN TOUR DE FORCE

De reacties op de rapporten van de commissie-Zeevalking liepen sterk uiteen. Sommigen verheugden zich over de duidelijke woorden, anderen verwierpen ze met afgrijzen, weer anderen oordeelden in termen van enerzijds-anderzijds. Ook moeten we onderscheid maken tussen wat in het openbaar beweerd en in het hart gedacht werd. Hoe de meningen over de Nijmeegse universiteitsbevolking verdeeld waren, weten we niet en zullen we ook nooit te weten komen. De documenten verraden ons alleen de officiële standpunten van diverse instanties en groepen.

Het Stichtingsbestuur kwam in september 1991 tot de conclusie dat er inderdaad een nieuwe afweging moest plaatsvinden tussen het democratische aspect enerzijds en dat van de slagvaardigheid en verantwoordelijkheid anderzijds, een afweging die zou moeten uitmonden in een wijziging van de bestuurs- en beheersstructuur van de KUN. De eindverantwoordelijkheid van

Dr. P.M.J.E. Tummers (1943), lid en van 1982 tot 1987 voorzitter van de Universiteitsraad.

besturen en raden zou op alle niveaus opnieuw en duidelijk vastgelegd moeten worden, terwijl er bovendien een integratie zou moeten plaatsvinden tussen bestuur en beheer in de zin van integraal management en decentralisatie.¹⁹

De Universiteitsraad was het daar beslist niet mee eens. Deze sloot zich in oktober aan bij het advies van een commissie ad hoc, die in een rustige en gedifferentieerde stellingname²⁰ argumenteerde dat, afgezien van een aantal praktische aanpassingen en een omslag in de bestuurscultuur, alles bij het oude kon blijven. Wezenlijke herzieningen van de bestaande bestuurs- en beheersstructuur zouden alleen mogen worden nagestreefd, indien daarover in de universiteit voldoende consensus zou bestaan. Dit was evenwel de vraag. De commissie-Zeevalking opereerde immers ondanks haar soms rake opmerkingen toch wel wat eenzijdig. Aan de positieve kanten had zij geen aandacht besteed, ofschoon daar alle reden voor was: de KUN had in de voorgaande jaren in vergelijking met andere instellingen betrekkelijk weinig bestuurscon-

¹⁹ Schrijven van het Stichtingsbestuur aan het College van Bestuur, 11 september 1991.

²⁰ *Advies van de commissie ad hoc bestuursstructuur inzake de beheers- en bestuursstructuur van de Katholieke Universiteit*, najaar 1991. Leden van de commissie waren: M. Biesart (buitenlid), C. Keijzers (niet-wetenschappelijk personeel), mw. Roggema (studente), Tummers (wetenschappelijk personeel en vroegere raadsvoorzitter) en Vossen (wetenschappelijk personeel). Adviserend lid was H. Litjens (voorzitter van de raad).

flicten gekend, en onderwijs en onderzoek konden in de bestaande bestuurlijke verhoudingen groeien en bloeien. Zou het universiteitsbestuur overeenkomstig de aanbevelingen van de commissie-Zeevalking alle bevoegdheden in de besturen concentreren en ze de raden afnemen, dan vroeg dat om moeilijkheden, en daar zat niemand op te wachten. En zou het de slagvaardigheid voorrang geven boven de democratie, dan ging het universiteitsbestuur voorbij aan het feit dat alleen democratisch gelegitimeerde besluiten, die door medewerkers en studenten gezamenlijk werden gedragen, werkelijk effectief zijn. Een gedeelde eindverantwoordelijkheid van raden en besturen achtte de raadscommissie heel goed mogelijk. Wèl stemde zij – en met haar de Universiteitsraad – in met integraal management en decentralisatie, hetgeen gepaard zou moeten gaan met een omslag in de bestuurscultuur: de hogere organen zouden moeten leren zich alleen om hoofdlijnen te bekommeren en de details aan de lagere niveaus over te laten.

Het College van Bestuur kwam van deze argumentatie niet onder de indruk. Eind oktober nam het acht hoofdpunten aan, waarbij de bevordering van de slagvaardigheid en de verheldering van de verantwoordelijkheden op de eerste plaats stonden en de democratie op de vijfde plaats. Het Stichtingsbestuur nam kennis van de adviezen van de Universiteitsraad en het College, en handhaafde zijn standpunt dat er een wijziging in de bestuurs- en beheersstructuur moest komen. Het verzocht het College een contourenschets te ontwerpen.²¹ Aangezien het Stichtingsbestuur en het College sterk van mening verschilden met de Universiteitsraad en de structuurwijziging weliswaar niet tot gedwongen ontslagen, maar wèl tot vele functieveranderingen zou leiden, was een harde strijd te verwachten.

6. EEN NIEUW BESTUURSMODEL

Het College van Bestuur liet er geen gras over groeien en legde de universitaire gemeenschap al spoedig een nota voor waarin het zijn opvattingen over de te volgen lijn vrij concreet beschreef.²² Dat getuigde van moed, want na de afwijzing van de rapporten van de commissie-Zeevalking door de Universiteitsraad moest men van goeden huize komen om de goegemeente ervan te overtuigen dat ondanks alle bezwaren in de aangegeven richting moest worden gedacht. Het betekende immers een wezenlijke breuk met het democratische gedachtengoed van de jaren zestig en zeventig, ja, een regelrechte verwerping van verworvenheden van de 'revolutie' als niet meer bij de tijd passende anachronismen. Het College meende evenwel te kunnen steunen op een wijd verbreid, zij het latent onbehagen over de gang van zaken.

²¹ Brief van het Stichtingsbestuur aan het College van Bestuur, 30 november 1991.

²² *Model voor de structuur van de Katholieke Universiteit*, z.j. [1992].

Het is niet nodig het nieuwe bestuursmodel tot in details te bespreken, we volstaan met de weergave van de kernmomenten met zo nodig een toelichting daarop.

361

In zijn nota nam het College van Bestuur de eenheid van de Nijmeegse universiteit tot uitgangspunt. De KUN is geen samenraapsel, geen federatie van autonome faculteiten, maar bezit als universiteit een bepaalde organisatorische identiteit die over de hele lijn tot uitdrukking moet komen. Van Godgeleerdheid tot Geneeskunde dient er één universitair bestuursmodel te worden erkend. Bijgevolg moet het College de bevoegdheden bezitten om die eenheid te scheppen en te bewaren. Natuurlijk zijn de faculteiten de belangrijkste onderdelen van een universiteit en hebben zij als zodanig recht op een ruime mate van vrijheid, maar hun autonomie wordt beperkt door de universitaire eenheidsgedachte en de bevoegdheid van het universiteitsbestuur die eenheid daadwerkelijk te realiseren. Zo nam het College met een beslist gebaar de teugels in handen.

Vervolgens typeerde het College de KUN als een professionele organisatie, die een andere identiteit bezit dan een parlement, een gemeenteraad, een vakbond of een voetbalclub. Met die professionaliteit is een eigen modaliteit van bestuursvormen gegeven. Een professionele organisatie wordt namelijk gekenmerkt door een hoge mate van zelfbestuur, zelfcontrole, collegiale correctie, persoonlijke verantwoordelijkheid en een specifieke gedragscode. Dit heeft twee consequenties: ten eerste dat de bevoegdheden zo laag mogelijk in de organisatie moeten liggen (decentralisatie), en ten tweede dat de bestuursorganen overwegend door de *professionals* zelf moeten worden bezet, primair door de leidinggevenden: hoogleraren en hoofddocenten. Daarmee koos het College voor een gekwalificeerde en niet voor een vertegenwoordigende democratie. De idee dat bestuursorganen vooral een afspiegeling zouden moeten zijn van de groepen die de universiteit bevolken, liet het varen als een relict uit de jaren zestig en zeventig. Zoals we eerder zagen werd aan de KUN, in afwijking van de Wet Universitaire Bestuurshervorming, de deskundigheid al enigszins recht gedaan, hetgeen onder meer tot uitdrukking kwam in de bepalingen omtrent de samenstelling van de raden, die voor tenminste 50 procent uit het wetenschappelijk personeel moesten bestaan, terwijl men bij het voorzitterschap in principe aan een hoogleraar dacht. Nu, meer dan twintig jaar later, sloeg de balans nog verder door ten gunste van de professionaliteit. Dit hield tevens in dat niet zozeer de eenheid van het wetenschappelijk corps werd benadrukt als wel de differentiatie daarin. Vakgroep- en faculteitsbesturen moesten voortaan collegiale gremia van drie hoogleraren en/of hoofddocenten zijn, en de vakgroepsvoorzitters – hoogleraren of hoofddocenten – vormen naast de faculteitsraad een adviescollege van het faculteitsbestuur. De professionele organisatie kreeg niet meer dan drie etages: het centrale, het facultaire en het vakgroepsniveau. De faculteiten moesten relatief omvangrijk worden, de vakgroepen dienen minimaal 25 à 35 leden van het wetenschappelijk perso-

neel te omvatten en op ieder niveau is er maar één bestuur. Kleine faculteiten als Wijsbegeerte en w&i werd daarmee hun integratie in andere faculteiten aangezegd. De klassieke faculteiten van Letteren & Wijsbegeerte en w&n leken te herrijzen. Ook de versnippering in talrijke basale werkeenheden werd bestreden, en studierichtingen met een eigen organisatie werden niet meer per se als zodanig gehandhaafd; de discipline als organisatieprincipe verviel. Klein was niet meer mooi, de verromantisering van de intieme basisgroep was verleden tijd. De nieuwe groepen die het heft in handen kregen waren de besturen van vakgroepen en faculteiten, waarin alle bevoegdheden werden geconcentreerd.

Op alle niveaus werden de bestuurstaken uitgebreid. Besturen moesten voortaan niet alleen beleidsvisies ontwikkelen en de wetenschappelijke koers uitzetten maar kregen bovendien de beschikking over de personele en materiële middelen. De scheiding tussen bestuur en beleid, visie en organisatie, initiatief en uitvoering werd opgeheven: het zogeheten ‘integraal management’.

De opheffing van het dualisme tussen bestuur en beheer had verstrekkende gevolgen. In Nijmegen waren sinds de jaren vijftig drie directoraten opgebouwd voor respectievelijk de medische, de natuurwetenschappelijke en de alfafaculteiten (inclusief de sociale wetenschappen). Daar regeerden directeuren in opdracht van en gedelegeerd door het College van Curatoren en later het College van Bestuur. De faculteiten waren in beheerszaken volstrekt afhankelijk van hun beslissingen. In de jaren van de ‘revolutie’ vervulden de directoraten bovendien een remmende functie, vooral in de A-faculteiten. Door het beknotten of het weigeren van middelen konden de directeuren – die zich tegenover het universiteitsbestuur en de *accountancy* te verantwoorden hadden – onbezonnenheden en (veronderstelde) uitwassen voorkomen. In 1969 hadden de curatoren in een openbare brief bekend gemaakt dat ze het beheer van de universiteit niet wensten te verbrokkelen en dus niet wilden ingaan op de eis van studenten en medewerkers betreffende de eenheid van onderwijs, onderzoek en beheer op het laagste niveau van de (kleine, autonome) vakgroep. De bureaucratie functioneerde als veiligheidsgordel en soms als laatste reddingsboei. Nu, in 1992, waren die veiligheidsmaatregelen niet meer nodig. In de nota van het College werden de directoraten vanwege het beginsel van het integrale management opgeheven, de apparaten zouden in de facultaire organisatie geïntegreerd worden, de directeuren konden vertrekken of een andere functie krijgen. Daardoor veranderden de faculteiten van aanschijn: de kleine faculteitsbureaus werden plotsklaps omvangrijke bureaucratieën, en de decanen kregen een loodzware last te dragen, omdat ze nu ook de taken van de directeuren moesten overnemen. Vanzelfsprekend kwam dan ook de figuur van de beroepsdecaan ter sprake, die eventueel van buiten kon worden aange trokken om het facultaire bedrijf integraal te gaan managen.

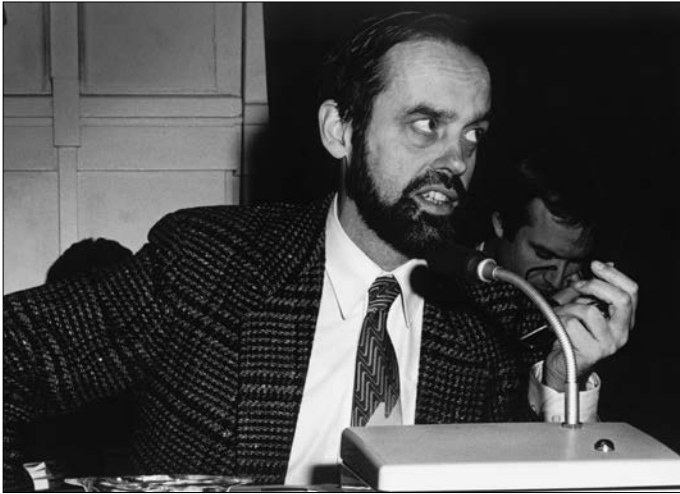
Nog opzienbarender was een andere consequentie: het functie- en machts-

verlies van de raden. Aangezien alle bevoegdheden inzake bestuur en beheer werden geconcentreerd in de besturen, boetten de raden aan betekenis in. Ze werden weliswaar (nog) niet opgeheven, maar hun zeggenschap werd enorm ingeperkt. Ze werden nog steeds samengesteld volgens het afspiegelingsprincipe: wetenschappelijk personeel, niet-wetenschappelijk personeel en studenten; het professionele moment was hier minder belangrijk. Hun voornaamste bevoegdheid bestond voortaan daarin dat ze hun instemming konden geven of onthouden aan de hoofdlijnen van de beleidsplannen van het bestuur inzake onderwijs en onderzoek, de begroting en de verdeling van de middelen. De vergaderfrequentie kon drastisch omlaag: driemaal per jaar bijvoorbeeld leek wel genoeg. Was een raad het niet met de gang van zaken eens, dan kon hij in beroep gaan bij het naasthogere bestuur, dat een bindende beslissing mocht nemen. Daarmee was de ‘radenuniversiteit’ op sterven na dood; de revolutie was van haar belangrijkste verworvenheid beroofd. Een schrijnend detail is dat op het topniveau het college van de faculteitsvoorzitters, de decanen, een gremium dat de Universiteitsraad veelal een doorn in het oog was, in de nota expliciet tot het “belangrijkste adviesorgaan vanuit de professionele organisatie van het college van bestuur” werd verklaard!

Met de idee van het integrale management was nog een ander moment verbonden: de strakke hiërarchie der besturen. In het nieuwe bestuursmodel wordt de universiteit niet langer van beneden naar boven opgebouwd, maar van boven naar beneden. De bestuursmacht van de lagere organen wordt voortaan als gedelegeerd beschouwd: het faculteitsbestuur is gedelegeerd door het College, het vakgroepbestuur door het faculteitsbestuur. De gedelegeerden worden dan ook niet door de raden maar door de naasthogere instantie benoemd. De raden mogen voordrachten doen, maar die zijn niet bindend. Het College of het faculteitsbestuur hoeven bij moeilijkheden niet af te wachten. Lopen de zaken niet naar behoren, dan kunnen zij uit eigen beweging tot vernietiging van besluiten of zelfs ontslag van het betreffende bestuur overgaan. Het lagere niveau kan zich verdedigen door in beroep te gaan of de machthebber(s) voor ontslag voor te dragen, maar daar blijft het dan ook bij.

Toen het College van Bestuur in april 1992 het voorstel voor advies naar de faculteiten en diensten zond, bleek al meteen dat het model de harten niet kon verwarmen. Studenten van de Universiteitsraad waren de eersten die zich er in een openbare verklaring van distantieerden. En dus betrad Collegelid J.R.T.M. Peters *sj* het toneel om het een en ander toe te lichten. In een interview met *KUNieuws* bracht hij vijf argumenten naar voren ter verdediging van de concept-nota.²³ Om te beginnen bagatelliseerde hij het gewicht van de nota: in eerste instantie was het ‘maar’ een theoretisch model, gebaseerd op de kernidee in de theorie van het integraal management dat er “een clubje men-

²³ *KUNieuws*, 22 mei 1992. Deze J. Peters is islamoloog, niet te verwarren met de socioloog J. Peters.

Prof.dr. J.R.T.M. Peters (1940), hoogleraar islamologie en sinds 1984 lid van het College van Bestuur.

sen” moet zijn “dat de zaak runt”. Dan kom je vanzelf tot de structuur van de concept-nota. In de praktijk zouden er natuurlijk compromissen worden gesloten. Dat was wel niet consequent maar onvermijdelijk. Met andere woorden: de soep werd niet zo heet gegeten als ze werd opgediend. Ten tweede was het model niet helemaal nieuw en zette het de gang van zaken niet totaal op zijn kop. Nieuw waren de elementen decentralisatie en integraal management; uit het verleden waren de elementen democratie en eenheid van de instelling overgenomen. Ten derde liet het College de raden hun bevoegdheden houden; het had er alleen een ander etiket opgeplakt. Immers, de raden bezaten al instemmingsrecht in de vorm van het budgetrecht: ze konden ja of nee zeggen tegen begrotingen en verdelingsplannen. En wat betreft twee andere belangrijke rechten – het recht van amendement en dat van initiatief –, het eerste werd door de Universiteitsraad zelden, het tweede eigenlijk nooit gebruikt. In de praktijk veranderde er in de relatie tussen College en Universiteitsraad niet zoveel. Het College schafte de democratie niet af. Vervolgens argumenteerde Peters dat het vooral aankwam op een mentaliteitsverandering. We moeten eindelijk eens accepteren dat niet iedereen altijd en overal over alles moet meepraten, “daar zitten we hier niet voor”. We zouden meer aan elkaar, met name aan de direct betrokkenen, moeten overlaten. Tenslotte gaf hij toe dat het College publiekelijk had gezegd helemaal niet ontevreden te zijn over de gang van zaken aan de KUN, maar wat moest het anders zeggen? Je gaat de vuile was toch niet buiten hangen! Wie eerlijk is moet toegeven dat de bureaucratische rompslomp, de traagheid van besluitvorming en “het eindeloos gegalaver” voor de universiteit funest zijn! Peters kon echter niet overtuigen. In de volgende maanden ging er een golf van protest door de universitaire gelederen.

7. PROTESTEN

365

Zoals gezegd waren de studenten, met name die van de Progressieve Studentenfractie (PSF) in de Universiteitsraad, er als de kippen bij hun ongenoegen kenbaar te maken. In een openbare verklaring spuiden ze hun verontwaardiging.²⁴ Het College, aldus de verklaring, had zich geen zier aangetrokken van de meer dan vierduizend studentenhandtekeningen die in twee weken tijd tegen het rapport van de commissie-Zeevalking waren verzameld, en het had “de vernietigende kritiek” van de Universiteitsraad en de afwijzing van de faculteiten en allerlei commissies “in de prullebak gegooid”. Met die kleine besturen, die alle macht zouden krijgen en hoofdzakelijk uit hoogleraren zouden zijn samengesteld, belandde de universiteit weer in de situatie van vóór 1971: “de universitaire democratie wordt de nek omgedraaid!” De raden verloren van hoog tot laag hun besluitvormende bevoegdheden, hun bleef slechts een instemmingsrecht: “slikken of stikken dus!” Dit was een “revolutionair nieuwe invulling van het begrip democratie”. Het Stichtingsbestuur had bij diverse gelegenheden beloofd rekening te houden met de mening van de studenten en de Universiteitsraad, maar “beloftes van het hoogste orgaan van de KUN blijken niets waard”. Men nam niet eens de moeite het afwijken van eerder gegeven adviezen te verantwoorden. Het nieuwe bestuursmodel van het Stichtingsbestuur en het College was dan ook “een teken van minachting” voor de raad en de actieve inzet van studenten bij het besturen van de universiteit. Aan het tempo – het College wilde de zaak al vóór de grote vakantie rond hebben – was te zien hoe het omging met de inspraak van studenten en het ‘gewone’ personeel. “Alleen de hooggeachte hoogleraren worden serieus genomen”. De studenten waren kortom “diep teleurgesteld. Ons vertrouwen in het bestuur van de KUN heeft een nauwelijks te herstellen deuk opgelopen”. Toch wilde de PSF trachten het Stichtingsbestuur en het College tot andere gedachten te brengen, en zij “roept nogmaals iedereen op haar te helpen deze stap terug in de tijd om te draaien”.

Ook andere studentengremia lieten van zich horen: de Commissie Studenten Beleid (CSB), het Overleg van de Studenten in Universitaire Bestuursorganen (UBO) en het Bestuurlijk Overleg Studentenverenigingen (BOS). In hun brieven en rapporten²⁵ kwamen soortgelijke punten ter sprake. Het BOS stelde kort en bondig vast dat de universiteit geen onderneming is en raadde het College aan niet jaloers naar de *efficiency* van het bedrijfsleven te kijken. Zo’n aanpak was voor een universiteit niet wenselijk en niet mogelijk. Het UBO legde het College uit wat democratie op de universiteit inhield en meende dat het integraal management best in de bestaande structuur gerealiseerd kon worden. Over de inbreng der studenten stelde het: “Wij moeten constateren

²⁴ *Open Verklaring van de PSF*, 4 mei 1992.

²⁵ De data daarvan zijn respectievelijk 16 juni, 22 juni en juli 1992.

Studenten protesteren in de Universiteitsraad tegen de beknotting van de universitaire democratie, 1992.

dat studenten goed of in elk geval net zo goed als hoogleraren kunnen meebeslissen in faculteits- en vakgroepbesturen. Studenten zijn geen externe passieve consumenten van het product onderwijs, maar maken een karakteristiek deel uit van de universitaire gemeenschap. Ze zijn verder niet alleen ontvangers van onderwijs, maar ook onderzoekers en wetenschappers in spe! Door hun actieve participatie geven ze mede vorm aan het onderwijs en dragen ook

bij aan het onderzoek". Het was dus van universitair belang de figuur van de student-bestuurder te handhaven. Dat had het College trouwens in een overleg met actievoerende studenten op 6 november 1990 beloofd, toen overeenstemming werd bereikt over de volgende tekst: "Het college van bestuur en de studenten zijn van oordeel dat hoe ook de ontwikkelingen zijn m.b.t. de bestuursstructuur de medezeggenschapsrechten van de studenten moeten worden gewaarborgd in die zin dat het huidige niveau van medezeggenschap minimaal gehandhaafd dient te worden". Het College had in het voorgelegde bestuursmodel zijn belofte gebroken. Daarmee was het vertrouwen in het Stichtingsbestuur en het College inzake de democratische verworvenheden in het algemeen en het functioneren van de studenten binnen de instelling in het bijzonder "grote schade toegebracht". Niettemin ondertekende het UBO zijn reactie "beleefd groetend" en "hopende op herstel van ons vertrouwen in het bestuur van deze universiteit". Ook het betrekkelijk uitvoerige rapport van de CSB ging in op de bedreigde positie van de studenten. Het bestuur werd weer een monopolie van het wetenschappelijk personeel, ofschoon "in het verleden keer op keer gebleken is dat het zelfreinigend vermogen van het personeel grenzen kent en dat een kritische inbreng van studenten noodzakelijk is voor kwalitatief goede besluitvorming. Studenten zijn uitgesloten van vakgroepen en faculteitsbesturen. Na een periode van 20 jaar waarin scheidende student-bestuursleden steevast geprezen werden om hun verfrissende, vaak minder aan personeelsbelangen gebonden inbreng wordt hiervoor geen functie meer gezien". Zelfs geen adviesfunctie was hun toegedacht; hun inbreng was blijkbaar op generlei wijze door het College gewaardeerd.

De faculteiten waren in hun officiële reacties al even kritisch als de studenten.²⁶ Bovendien maakten ze van de gelegenheid gebruik oude stokpaardjes van stal te halen. Afgezien van de studenten waren de juristen degenen die het eerste officiële schot losten, en dat was niet mis. Fel wezen zij de ideeën van het College van Bestuur af en presenteerden zelfs een regelrecht tegenmodel. In een unanieme stellingname van faculteitsbestuur en faculteitsraad, ondertekend door de decaan, C.A.J.M. Kortmann,²⁷ lieten de juristen weten een ondubbelzinnige erkenning van de faculteiten als essentiële delen van de universiteit node te missen. "Het Model zou er zonder voorbehoud van moeten uitgaan dat een universiteit in essentie niet meer maar ook niet minder is dan een federatie van faculteiten waarin in academische vrijheid onderwijs wordt gegeven en onderzoek verricht en waarin het universiteitsbestuur slechts een voorwaardenscheppende functie vervult. De zelfstandige bevoegdheden van de faculteiten vormen thans een structurele, hoewel steeds meer bedreigde, garantie voor de vrijheid van onderwijs en onderzoek". Uit deze twee zinnen zijn alle verdere uitspraken af te leiden. De faculteiten vormen geen uniforme

²⁶ Zie voor een kort overzicht: *KUNieums*, 5 mei en 19 juni 1992.

²⁷ Brief van 21 mei 1992.

eenheid, zij gaan autonoom hun eigen weg, houden zich weliswaar aan enige algemene beginselen, maar beperken zich verder tot overleg met anderen met wie zij niet meer dan concrete, eventueel contractueel vastgelegde afspraken maken. Hun bevoegdheden zijn hun vanaf het begin als zelfstandige eenheden toegekend. De delegatiegedachte van het College is een “volstreekte breuk met de bestaande juridische constructie van attributie aan de besturen op de onderscheiden niveaus”, en van een dergelijk “democratisch centralisme” moesten de rechtsgeleerden niets hebben. Zo’n figuur is “onaanvaardbaar”, “volstrekt in strijd met de voorgestane decentralisatie” en “slecht doordacht”. Benoeming van besturen door het naasthogere niveau, interventie van bovenaf in facultaire aangelegenheden, lange ambtstermijnen, een beroepsdecaan, de bevoegdheid van het College facultaire onderzoekszwaartepunten goed te keuren of een onderwijsschool – “een heilloze instelling” – op te richten, dit alles vond bij Rechtsgeleerdheid geen genade. In een federaal stelsel dienen de bevoegdheden van het universiteitsbestuur beperkt te zijn. Het heeft er voornamelijk zorg voor te dragen dat de voorwaarden blijven bestaan waaronder de faculteiten in alle vrijheid en onafhankelijkheid hun taken kunnen vervullen. Anderzijds mag de faculteit evenmin worden ondergraven door het fenomeen vakgroep. Dit fenomeen werkte op de juristen als een rode lap op een stier. Bij Rechten bestond de faculteit uit secties, in wezen ‘aangeklede’ leerstoelen, dus uiteindelijk uit hoogleraren. Vanaf 1970 hadden de juristen zich tegen het vakgroepsbeginsel verzet en deze constructie dan ook niet ingevoerd. Ook nu lieten ze weer blijken van dit verschijnsel te gruwen. Vakgroepen vormen een staat in een staat, ze leiden tot onbeheersbare “stammenoorlogen”, een “dodelijke vergadercultuur” en “uitholling van de faculteit”. Het is “nagenoeg het slechtste model dat men kan kiezen”. En wat het integraal management betreft: voorzover het gaat over de integratie van bestuur en beheer is het goed, als de bevoegdheden van het centraal tegenover het facultair niveau maar precies worden afgebakend om niet nog meer dan nu reeds het geval is in de boeien te worden geslagen van bureaucratie en centralisme. Ook op dit punt schiet de nota echter tekort, want haar onmogelijke terminologie is “ondoorgankelijk en welhaast beledigend voor de Nederlander die zijn cultuur lief heeft”. Het advies van Rechtsgeleerdheid eindigde met de oproep de academische vrijheid niet aan te tasten. “Zonder een fundamentele vrijheid in de keuze van de objecten van onderwijs en onderzoek verwordt een universiteit tot een instrument in de handen van de overheid, de bureaucratie en/of degenen die de geldmiddelen in handen hebben. De uit het Model af te leiden structuren inzake onderwijs en onderzoek (...) doen de faculteit ernstig vrezen dat de nu reeds ernstig bedreigde academische vrijheid nagenoeg geheel teloor gaat”.

De rappe stellingname van de juristen was een stevig schot voor de boeg. De scherpte van hun reactie werd door geen van de andere faculteiten overtroffen, zelfs niet geëvenaard. Toch gingen de gevoelens blijkens de facultaire

brieven en rapporten in eenzelfde richting. Met de algemene uitgangspunten van het College van Bestuur waren de faculteiten het wel eens: slagvaardigheid, integraal management als integratie van bestuur en beheer, de primaire verantwoordelijkheid van de wetenschappelijke *professionals* voor onderwijs en onderzoek, het democratisch beginsel enzovoorts. Tegen de concrete uitwerking werden echter vele bezwaren geopperd. Ze betroffen telkens weer dezelfde punten: de delegatieformule, het centralisme, de *top-down* benadering, de beknotting van de bevoegdheden der raden, de samenstelling van de besturen en de inmenging van de hogere instanties in de benoeming van die besturen. Overigens leken de faculteiten in de afgelopen decennia wel iets te hebben geleerd, want wat in 1969–1970 nog werd bestreden, werd nu wenselijk geacht. Een opmerkelijk detail was, dat alle faculteiten pleitten voor de opname van een student in het faculteitsbestuur, zelfs de juristen en de geneeskundigen, die daar indertijd fel op tegen waren. Het kan verkeren!

Wat de oude stokpaardjes betreft signaleren we historische constanten als de houding tegenover de vakgroep. Mèt de juristen waren de theologen nog steeds gekant tegen een opdeling van de faculteit in vakgroepen, en ze hadden ze dan ook nooit ingevoerd.²⁸ De faculteit der Sociale Wetenschappen daarentegen was er eertijds als de kippen bij geweest om de vakgroep in te voeren, al was het alleen maar om de revolutionaire vloedgolf in te dammen door althans de doctoraalstudenten in kleinere eenheden onder te brengen. Die faculteit putte zich ook nu weer uit in het vinden van argumenten waarom grote en kleine vakgroepen zoveel mogelijk gesauveerd zouden moeten worden.²⁹ Geneeskunde kon met vakgroepen niet zo goed uit de voeten vanwege de noodzaak tot samenwerking. Zij voerde het cluster van vakgroepen als organisatie-eenheid in en wenste daar nu ook aan vast te houden. En in het algemeen eiste deze faculteit – trouw aan de opvattingen uit haar traditie – het recht op een totaal eigen organisatie op: de Medische faculteit is immers de grootste qua personeel en omzet, zij heeft een complexe technische infrastructuur, een ondersteunend stelsel van veelal hoog gekwalificeerd personeel en zij is eng vervlochten met het academisch ziekenhuis.³⁰

Traditiebepaalde meningsverschillen waren er ook met betrekking tot het organisatiekader van de diverse disciplines. Met de afschaffing daarvan hadden Natuurwetenschappen met drie à vier en Sociale Wetenschappen met zeven à acht studierichtingen moeilijkheden, terwijl andere anders opgebouwde faculteiten daar geen woord over lieten vallen. Bij de wijsgeren ontwaakten opnieuw de negatieve gevoelens met betrekking tot de gevreesde en telkens weer verijdelde fusiedwang. De in 1964 ingevoerde verzelfstandiging van de faculteit moest blijven. Het College had blijkbaar weer eens boze

28 Brief van 3 juli 1992.

29 Brief van 24 juni 1992.

30 Brief van 26 juni 1992.

Prof.dr. J.M.H. Vossen (1935), hoogleraar vergelijkende en fysiologische psychologie, decaan van de faculteit der Sociale Wetenschappen en lid van de Universiteitsraad.

bedoelingen, maar het was verwerpelijk “om het belang van bestuurlijke technieken te doen prevaleren over de belangen van de bestuurdde zaken en mensen” en “samenvoeging van een goed lopend en niet bedreigd bedrijfje met grotere bedrijven met hun eigen problemen kan niet anders dan zeer gevaarlijk genoemd worden”; zo’n fusie – bedoeld was de inlijving bij Letteren – zou “dramatische effecten” hebben. De wijsbegeerte is immers de ‘moeder der wetenschappen’ en had met alle disciplines, van theologie tot geneeskunde, specifieke relaties; ze mag zich dus niet eenzijdig binden aan één of enkele studierichtingen. De wijsbegeerte moet naar inhoud en organisatie een werkelijk centrale interfaculteit blijven, ook al had zij die naam verloren.³¹

Alle seinen stonden dus op rood en de faculteiten leken niet te vermurwen. Afgezien van die van de juristen bleef de toon van de adviezen gewoonlijk zakelijk en weinig emotioneel. Toch brak af en toe de irritatie duidelijk door, met name wegens het feit dat het College de kritiek op het rapport van de commissie-Zeevalking zonder commentaar naast zich had neergelegd en er in

31 Brief van 3 juli 1992.

zijn nota zonder blikken of blozen nog een schepje bovenop had gedaan. Letteren leek het moede hoofd in de schoot te leggen en verzuchtte: “Wij vragen ons af of het nog wel zin heeft om op dit moment kanttekeningen te plaatsen bij het model”.³² Ook Sociale Wetenschappen had zo zijn twijfels. “Het ontbreken van argumenten in de nota en het niet ingaan op de argumenten, door andere bestuursorganen gegeven, maakt een vruchtbare discussie met het College onmogelijk. Dit vervult het faculteitsbestuur met grote zorg”, aldus decaan Vossen, die ook lid was van de Universiteitsraad en de commissie ad hoc ‘Bestuursstructuren’, in het reeds aangehaalde schrijven. Geen democratisch bestuur als dat niet gelegitimeerd wordt door personeel en studenten, en geen legitimatie zonder deelname van personeel en studenten aan de discussie en de besluitvorming. In andere gremia van deze faculteit ging het er soms harder aan toe, zoals bij de maatschappijwetenschappen. De nota van het College werd daar bestempeld als “een absurd document, waarin iedere notie omtrent onderwijs en onderzoek ontbreekt”. Een van de antropologen ontwaarde zelfs een boze geest: “Vadertje Stalin is weer terug!”³³

Last but not least de mening van het door het College zo hoog aangeslagen adviesorgaan: het College van Decanen.³⁴ Dit stelde nuchter vast dat het universiteitsbestuur bij de verdeling der bevoegdheden was overgegaan van een attributiemodel naar een delegatiemodel, hetgeen uitliep op een hiërarchie die haaks stond op de principes van decentralisatie en democratie. Daar waren de faculteitsvoorzitters niet van gediend. Ze gaven de voorkeur aan een limitatieve opsomming van de bevoegdheden van het College van Bestuur en de Universiteitsraad met overheveling van alle overige bevoegdheden naar de faculteit en de vakgroepen. Bovendien pleitten zij voor variatie: twee of drie bestuursniveaus, vakgroepen zus of zo, dat moesten de faculteiten zelf maar uitmaken. Voorts vonden de decanen de faculteitsraden met niet meer dan instemmingsbevoegdheid sterk ondervoed, zoals ze ook de afwezigheid van een student in het faculteitsbestuur wraakten.

Zo werd 1992 een jaar van heftige beroering, waarbij het Stichtingsbestuur en het College van Bestuur regelrecht tegenover de faculteiten en de Universiteitsraad kwamen te staan. Weliswaar was de algemene overtuiging dat het integraal management in de zin van integratie van bestuur en beheer, inclusief de opheffing van de directoraten en hun bureaucratieën, een goede zaak was, maar voor het overige was de consensus waarop de beide topbesturen zozeer prijs stelden ver te zoeken. Dat werd door de Universiteitsraadscommissie ad hoc nog eens expliciet vastgesteld in een stellingname die door de raad op 26 augustus 1992 werd overgenomen: “Met uitzondering van het principe van ‘integraal management’ is er algemene consensus in de afwijzing van de struc-

³² *KUNieuws*, 19 juni 1992.

³³ *KUNieuws*, 19 juni 1992.

³⁴ Brieven van 11 juni en 2 juli 1992.

tuur zoals in het grijze boekje voorgesteld. De voorstellen zijn dan ook onaanvaardbaar voor de instelling. Het is uitgesloten in de voorstellen een basis voor verdere discussie te vinden, laat staan dat deze structuur ingevoerd zou kunnen worden”, immers, deze structuur is een “theoretisch model dat gespeend is van elke realiteitswaarde”. En wie het nu nog niet wist, kon de raad een maand later, op 29 september, horen vaststellen: “het model is (...) voor de raad niet het uitgangspunt van de discussie”. In de landelijke pers werd gesproken van een bestuurscrisis in Nijmegen.

8. COMPROMISSEN

Crises, zo dacht men in Nijmegen, zijn er om opgelost te worden. Het Collegelid Peters had zoals we zagen reeds op de noodzaak gewezen in de praktijk niet al te onwrikbaar aan theorieën vast te houden, maar ze soepel te hanteren en af te zwakken. ‘Jede Konsequenz führt zum Teufel’, en dat was wel het laatste wat het College van Bestuur wilde. Van hun kant wensten de leden van de raadscommissie ‘als volwassen mensen’ de moeilijkheden zelf uit de weg te ruimen en niet te wachten op ingrijpen van buiten. Het College van Decanen liet doorschemeren water in de wijn te willen doen, als er maar voldoende aandacht werd geschonken aan een flexibele regelgeving bij het inrichten van de facultaire organisatie. Nu alle partijen zich plooibaar opstelden konden het College en de raadscommissie gaan onderhandelen. In een paar weken was het karwei geklaard.

Er werden drie compromissen gesloten. Ten eerste werd het instemmingsrecht van de raden aangevuld met het recht van amendement. Het bestuur zou echter zo’n amendement onaanvaardbaar kunnen verklaren. De raad zou in dat geval kunnen besluiten al of niet in te stemmen met het betreffende bestuursvoorstel met inbegrip van die amendementen waarover het bestuur geen onaanvaardbaar had uitgesproken. Ten tweede zou de universitaire organisatie minimaal twee bestuursniveaus krijgen, het centrale en het facultaire niveau, en maximaal drie. Daarnaast zouden de vakgroepen volgens de bestaande formule en met de bestaande bevoegdheden worden gehandhaafd. Ze zouden dus niet uitsluitend een aangelegenheid van hoogleraren en hoofd-docenten (bestuur) en de wetenschappelijke staf (raad) zijn; ook ander personeel en studenten konden lid van de vakgroep worden. Ten derde werd het faculteitsbestuur alsnog gedemocratiseerd: het zou bestaan uit drie leden met een hoogleraar als voorzitter en een meerderheid van stafleden. De besturen zouden door de raden worden gekozen en door het College alleen maar worden goedgekeurd. Aan het bestuur werd een student als assessor toegevoegd volgens een ‘alsof-formule’: men kan een student niet verantwoordelijk maken voor alle bestuurs- en beheersbesluiten, maar hij moest wel worden beschouwd “als ware hij lid van het faculteitsbestuur”; zijn stem was weliswaar

slechts adviserend, maar als het bestuursbesluit afweek van zijn advies was de voorzitter verplicht de afwijking te motiveren.

Natuurlijk waren de partijen niet volledig tevreden met de compromissen. Vooral de handhaving van de vakgroep was een doorn in het oog van het College, het was echter gezwicht terwille van de grijpbaar nabije consensus.³⁵ Op 27 oktober ging de Universiteitsraad met 13 tegen 9 stemmen accoord met de compromissen. Daarmee was de zwaarste horde op de weg naar de bestuurlijke vrede genomen en konden veertien projectgroepen aan de concretisering van het nieuwe bestuursmodel en het opstellen van een nieuwe structuurregeling beginnen. Hun voorstellen werden door de juridische afdeling tegen het licht gehouden en uiteraard door de raadscommissie ad hoc gewikt en gewogen.

Het bereikte accoord tussen het College en de Universiteitsraad werd evenwel door enige pijnlijke incidenten ontsierd. In de aprilvergadering van 1993 ontdekte de raad dat het Stichtingsbestuur aan het zo moeizaam tot stand gekomen compromis had getornd door zich aan de vakgroepen te vergrijpen. Het had de bepaling toegevoegd dat het faculteitsbestuur – met instemming van de faculteitsraad – het College kon verzoeken ontheven te worden van de plicht vakgroepen in te stellen. De Universiteitsraad was des duivels over deze coup. De vakgroep was als basiseenheid voor onderwijs en onderzoek onmisbaar en vormde een wezenlijk onderdeel van het gesloten accoord, dat als één pakket moest worden beschouwd. Het in de knel geraakte College verklaarde zich gebonden te achten aan het compromis; het beloofde plechtig geen gebruik te zullen maken van de gewraakte bepaling en er bij het Stichtingsbestuur op aan te zullen dringen haar bij een volgende gelegenheid te schrappen. Makkend gaf de Universiteitsraad toe.

Een tweede incident deed zich voor bij de ministeriële toetsing van de structuurregeling, die op 7 mei 1993 door het Stichtingsbestuur was vastgesteld. Staatssecretaris Cohen informeerde waarom de KUN afweek van de – op 1 augustus 1993 ingegane – hoger-onderwijswet door de positie van de besturen ten koste van de raden te versterken, en hoe zij die afwijking met het bijzonder karakter van de instelling dacht te legitimeren. Het Nijmeegse antwoord kwam erop neer dat het bestuur daardoor meer invloed kon uitoefenen op de benoemingen en zo beter de katholieke identiteit van de universiteit kon garanderen. De staatssecretaris nam genoegen met dit antwoord, maar de Universiteitsraad was woedend: zo was er in Nijmegen nooit geargumenteed. Er vielen harde woorden, met name uit de mond van de voorzitter van de raad, H. Litjens. De raad voelde zich voor gek gezet. Van bestuurszijde werd alle moeite gedaan de vergadering bij te brengen dat het door het Stichtingsbestuur gehanteerde argument alleen maar voor extern gebruik gold, maar de raad nam het niet en bleef het maar een “potsierlijke kwestie” vinden.

³⁵ Brief van het College van Bestuur aan het Stichtingsbestuur, 4 november 1992.

Daarmee was de kous nog niet af. In de vergadering van december 1993 lag het nieuwe bestuursreglement op tafel, vergezeld van een aantal amendementen van leden van de Universiteitsraad. Het College verklaarde die ongeldig omdat ze geen wijzigingsvoorstellen bevatten maar regelrechte tegenvoorstellen waren, zogezegd “destructieve amendementen”. Dit accepteerde de raad niet: wat een amendement was en hoever men daarbij kon gaan zou de raad zelf wel uitmaken; het College zou er een onaanvaardbaar over kunnen uitspreken. De emoties liepen hoog op, de raad dreigde zelfs met aftreden. Hij piekerde er niet over zich door “uithollingsmanoeuvres” ook nog het recht van amendement te laten ontfutselen. Het Stichtingsbestuur wist uiteindelijk de gemoederen te sussen en stelde de Universiteitsraad in het gelijk.³⁶

De strubbelingen rond de nieuwe structuurregeling en de compromissen gingen gepaard met een stevig protest van studenten. De fractie had in de Universiteitsraadsvergadering van 27 oktober 1992 *en bloc* tegengestemd, en de landelijke studentenvakbond had er bij minister Ritzen op aangedrongen “de Nijmeegse aanslag op de universitaire democratie” te verijdelen en de structuurregeling niet goed te keuren. Bij gebrek aan wettelijke bevoegdheid greep de minister niet actief in. Trouwens, zo liet hij de studenten weten, het Nijmeegse College had met zijn plan de bedoeling de kwaliteit van onderwijs en onderzoek te verbeteren; daar moesten de studenten eigenlijk blij om zijn! Bij de ministeriële toetsing lieten de studenten op instigatie van de Progressieve Studentenfractie opnieuw van zich horen en tekenden protest aan bij de Tweede Kamer en staatssecretaris Cohen. In november 1993 kregen zij op een forum in Nijmegen de gelegenheid de staatssecretaris persoonlijk aan te spreken en hun bezwaren nog eens uiteen te zetten. Maar het hielp allemaal niets, integendeel, Cohen kwalificeerde de gewraakte structuurregeling juist als “een knap voorstel”!³⁷

Op faculteitsniveau ging het er rustiger aan toe, er werd althans in de universitaire berichtgeving nauwelijks gewag gemaakt van botsingen en schermutselingen; de hervormingen hielden voorlopig alleen de faculteitsbestuurders bezig. Men legde zich blijkbaar neer bij de compromissen die aan de top waren gesloten. De nieuwe faculteitsreglementen bevatten niets opwindends; ze werden in een vrijwel identieke vorm gegoten. De meest opvallende punten daarin waren de concentratie van alle bevoegdheden in het faculteitsbestuur, verkleining en machtverlies van de raden, de mogelijkheid om via arbitrage door het College van Bestuur bestuursvoorstellen ‘door te drukken’ die de raden niet welgevallig waren, de integratie van bestuur en beheer, het daaruit resulterende omvangrijke takenpakket van het faculteitsbestuur, in het bij-

³⁶ Vgl. voor deze kwestie *KUNieuws*, 17 december 1993, 14 januari, 25 februari en 18 maart 1994.

³⁷ Vgl. voor het studentenprotest *KUNieuws*, 15 januari, 3 september, 10 september en 19 november 1993.

zonder van de decaan, de heroprichting van subfaculteiten bij Natuurwetenschappen en Sociale Wetenschappen, de handhaving van de vakgroepen, de invoering daarvan bij faculteiten die daar in het verleden niets van wilden weten – Rechten en Godgeleerdheid –, en de reductie van het aantal vakgroepen. De faculteitsreglementen namen ook een beslissing over de blijkbaar zwaarwegende kwestie of de raden een eigen voorzitter moesten krijgen of niet. Immers, er moest een tegenwicht worden gevormd tegen de machtig geworden besturen en decanen.³⁸ De reglementen stelden kort en bondig dat de voorzitter van het bestuur tegelijk voorzitter van de raad was. Alleen de faculteit der Letteren vertrouwde het niet helemaal en liet nog een kleine mogelijkheid open voor een raadsvoorzitter naast de decaan, maar dat moest de raad dan wel met een meerderheid van tweederde wensen, en het faculteitsbestuur moest ermee instemmen.

Van veel meer gewicht was natuurlijk de uitvoering van het besluit over de integratie van bestuur en beheer. Per 1 januari 1994 werden de directoraten opgeheven en gingen de bevoegdheden over naar de faculteitsbesturen. Een jaar later werd bovendien een aantal universitaire diensten zelfstandig, waarbij kleinere diensten – meestal onder protest – werden samengevoegd tot grotere: het Katholiek Documentatie Centrum en de Universiteitsbibliotheek; het Katholiek Studiecentrum, de Thomas More Academie, het Transferbureau, Studium Generale en ‘Zin en religie’ in een Dienst Universiteit en Maatschappij (DUM), en de Universitaire Restauratieve Dienst en het Sportcentrum in een eenheid die in de wandeling werd aangeduid als de ‘Dienst brood en spelen’. Deze grootscheepse reorganisatie vergde weliswaar geen gedwongen ontslagen, maar wel een hele serie functiewijzigingen en overplaatsingen. Het zou om zo’n negenhonderd gevallen gaan, dit was rond 19 procent van het totale personeelsbestand van de KUN. Hier waren compromissen van een heel andere aard aan de orde. Personeelscommissies en dienstcommissies hadden werk te over. De vakbonden sloegen de gang van zaken nauwlettend gade. Er werden talrijke scholings-, bijscholings- en trainingsactiviteiten geëntameerd, niet alleen voor het over te plaatsen personeel, maar ook voor de nieuwbakken bestuurders, die het vak nog moesten leren.

9. GEMENGDE GEVOELENS

Hoe werden al die veranderingen nu beoordeeld? Deze vraag is niet precies te beantwoorden, we moeten ons met enige indicaties tevreden stellen. *Mirabile dictu* kwam een van de eerste positieve oordelen van de voorzitter van de Universiteitsraad Litjens. In zijn afscheidswoord bij het einde van zijn ambtster-

³⁸ Zie voor de standpunten *KUNieuws*, 29 april en 20 mei 1994, 7 april, 5 mei en 2 juni 1995.

H.M. Litjens draagt het voorzitterschap van de Universiteitsraad over aan drs. A.C.J. Nolet, 6 september 1993.

mijn in september 1993 bestempelde hij de nieuwe bestuursstructuur van de KUN als een ‘godsgeschenk’. Het was zijns inziens hard nodig geweest de immense papierwinkel op te ruimen en het mes te zetten in “die zeventwintig commissies”. Door dit snoeiwerk was de democratie niet uitgehold, want het recht van instemming en amendement gaf de Universiteitsraad genoeg gelegenheid om te sturen en niet alleen maar te controleren. Een jaar later uitten twee leden van de bestuurscommissie ad hoc van de raad, Keijzers en Vossen, zich in dezelfde geest: het Stichtingsbestuur had het vertrouwen herwonnen door zijn objectief oordeel in de amendementskwestie ten gunste van de raad en tegen het College van Bestuur. De raad bleef daardoor meer dan een puur inspraakorgaan: hij kon medebeslissen.³⁹

Uit de faculteiten klonken gedifferentieerde en ambivalente geluiden. De decentralisatie werd tamelijk positief gewaardeerd; door het terugtreden van het College van Bestuur hadden zij meer speelruimte gekregen. De facultaire middelen bijvoorbeeld werden voortaan toegewezen als *lump sum*, zodat het faculteitsbestuur een flexibeler en effectiever beleid naar eigen inzicht kon voeren. Natuurlijk was de werkdruk voor het bestuur groter geworden, maar dat hoorde bij het spel. Vanuit de raden werd evenwel geklaagd over het gebrek aan informatie, de straffer geworden hiërarchie, de geringere betrok-

³⁹ Vgl. *KUNieuws*, 3 september 1993 en 9 september 1994.

kenheid van de faculteitsbevolking en het verlies aan democratische besluitvorming, doordat veel zaken door het faculteitsbestuur direct met de voorzitters van de vakgroepen werden afgehandeld. Dat er minder vergaderd zou worden dan vroeger en dat er minder papier zou rondgaan kon men desondanks niet beweren. Significant waren de reacties op de term 'integraal management'. De meeste medewerkers wisten niet wat dit begrip inhield; ze hadden er geen voordeel, maar ook geen last van. Bij deze structuurverandering, zo had het College van Bestuur bij de invoering nadrukkelijk gezegd, hoorde een 'cultuuromslag', een omzwaai in de mentaliteit. Op de nieuwe deugdenlijst prijken zaken als: meer initiatief van de basis, meer persoonlijk verantwoordelijkheidsbesef, toenemende samenwerking, minder bemoeizucht, afzwakking van bureaucratische houdingen, een grotere aandacht voor slagvaardigheid en dergelijke. Maar van die 'cultuuromslag' was niet veel te merken; die deugden waren blijkaar in de top van de universiteit blijven hangen.⁴⁰

10. DE MODERNISERING UNIVERSITAIRE BESTUURSSTRUCTUUR EN DE GEVOLGEN

Tot de zomer van 1995 heerste er in Nijmegen bestuurlijke rust.⁴¹ Deze werd wreed verstoord door de beleidsvoornemens van minister Ritzen met betrekking tot de 'Modernisering Universitaire Bestuursstructuur' (MUB). Was de nieuwe Nijmeegse structuurregeling een nogal uniek en gedurfd initiatief, de minister ging nog een stap verder: het symbool van de democratische verworvenheden, de Universiteitsraad, werd op de helling gezet! De Colleges van Bestuur, aldus het ministeriële concept, moeten een keuze maken tussen een ondernemingsraad en een universiteitsraad die niet meer medebestuurt maar alleen medezeggenschap bezit. Geven ze de voorkeur aan een ondernemingsraad, dan krijgen personeel en studenten ieder hun eigen inspraakorgaan ter behartiging van hun belangen. Kiezen ze voor een universiteitsraad, dan komt er maar één orgaan van personeel en studenten dat niet méér dan instemmings- en adviesrecht heeft, met dien verstande dat bij personeelszaken stu-

⁴⁰ Vgl. *KUNieuws*, 31 maart, 5 mei, 7 juni en 14 juni 1995.

⁴¹ Ons relaas heeft betrekking op de periode 1980-1995 en zou hier dus afgesloten kunnen worden. Op basis van de berichtgeving in *KUNieuws* wordt de geschiedenis vervolgd tot voorjaar 1998. De kwaliteit van de berichtgeving in deze universiteitskrant was reeds getest door haar voor de periode 1990-1995 te vergelijken met de archiefstukken. Het resultaat van deze vergelijking was positief: de informatie van *KUNieuws* klopte met het archiefmateriaal. Derhalve hadden wij er geen moeite mee voor deze paragraaf alleen dit universiteitsblad als bron te gebruiken; er was geen tijd meer voor archiefonderzoek. Bovendien is men voor de mening van bestuurders en anderen – veelal geuit in interviews – vrijwel uitsluitend op *KUNieuws* aangewezen.

denten alleen maar advies mogen uitbrengen. De Colleges van Bestuur zijn verantwoording schuldig aan een door de minister benoemde raad van toezicht met bevoegdheden ten aanzien van het instellingsplan, de begroting, het jaarverslag en belangrijke besluiten betreffende de opleiding en samenwerking met derden. De raad van toezicht is weer verantwoording schuldig aan de minister. Ook op facultair niveau valt de nadruk op de besturen; raden krijgen alleen instemmings- en adviesrecht. Deze besturen kunnen eenhoofdige of collegiale organen zijn. In het faculteitsbestuur is geen plaats meer voor studenten. De vakgroep tenslotte verdwijnt als wettelijk voorgeschreven orgaan.

Als bijzondere instelling zou de KUN niet onmiddellijk aan deze wet gebonden zijn, maar afwijkingen zouden beargumenteerd moeten worden vanuit haar bijzondere status. De vraag was wat het Stichtingsbestuur zou gaan doen. In de CAO-onderhandelingen die de bijzondere instellingen hadden gevoerd, was overeengekomen dat het personeel een eigen overlegorgaan zou krijgen naast dat van de studenten, terwijl de Universiteitsraad zou blijven functioneren voor de behartiging van de algemene belangen van de universiteit. De combinatie van universiteitsraad en ondernemingsraad bestond al aan de Vrije Universiteit; aan de KUN zou deze figuur per 1 januari 1997 ingevoerd worden.⁴²

Het Stichtingsbestuur hulde zich voorlopig in stilzwijgen en wachtte de nieuwe wet af. De voorzitter van het College van Bestuur, Th.H.J. Stoelinga, die in 1992 Van Lieshout was opgevolgd, liet doorschemeren dat het bezwaarlijk zou zijn een universiteitsraad en een ondernemingsraad naast elkaar te laten functioneren; hun bevoegdheden zouden moeilijk te scheiden zijn. Bovendien zou het niet eenvoudig zijn al te grote afwijkingen van de wet met de bijzondere status van de KUN te rechtvaardigen. Met deze uitspraak was de knuppel in het hoenderhok gegooid. De voorzitter van de Universiteitsraad, A. Nolet, gaf als haar mening te kennen dat het heel goed mogelijk was die bevoegdheden te scheiden en dat bovendien twee jaar geleden wèl een puur formeel, 'alleen voor de buitenwacht geldend' argument werd gehanteerd om de eigen Nijmeegse structuurregeling te legitimeren. Daarop brak een discussie los over hetgeen de voorzitter van het College van Bestuur nu wèl en wat hij niet zou hebben gezegd, waarom hij uitspraken had gedaan en of hij daartoe wel gerechtigd was. In de septembervergadering van de Universiteitsraad dienden de studenten een motie in: een centraal orgaan met vertegenwoordiging uit alle geledingen van de universiteit en met sterke bevoegdheden is onontbeerlijk voor het bestuurlijk functioneren van de universiteiten; het College van Bestuur wordt verzocht dit standpunt te onderschrijven en er zich voor in te zetten. Dat weigerde het College. Daarop schraptten de studenten de laatste *passus*, waarna de rest van de motie unanieme bijval vond.⁴³ Ook de

⁴² *KUNieuws*, 8 september en 15 september 1995.

⁴³ *KUNieuws*, 22 september 1995.

vakbonden in Nijmegen stemden aanvankelijk voor twee organen, maar hielden al gauw over naar een ondernemingsraad, waarvan de bevoegdheden duidelijker waren omschreven, terwijl de rechten van de Universiteitsraad beknot zouden worden. De decanen kwamen er niet uit en mopperden dat er alweer een verandering voor de deur stond, nadat ze er juist één hadden moeten verwerken. Ze wilden in ieder geval geen twee organen naast elkaar en kozen ofwel voor een universiteitsraad, of in het algemeen voor de meest efficiënte oplossing. Terwille van de lieve vrede deelde het College tenslotte mee zich dan toch maar voor beide organen in te zetten.⁴⁴

Interessant was de wijze waarop Nolet haar Universiteitsraad verdedigde.⁴⁵ De KUN, aldus de voorzitter, moet in deze barre tijden stevig op haar benen staan. Dat veronderstelt een sterk bestuur dat steunt op een goed voorbereide besluitvorming. Die voorbereiding vindt plaats in het presidium van de Universiteitsraad en in de commissies. Hier wordt het kaf van het koren gescheiden, een ondeugdelijk argument uitgezuiverd en getest welke redenering bij het College van Bestuur aanslaat; hier wordt een voorstel bijgebogen, de hoofdlijn naar voren gehaald en voor consensus gezorgd. Aldus voorbereid bereiken de concept-besluiten de vergadering van de raad. Daar worden de leden geïnformeerd en bijgepraat, daar kunnen vragen gesteld en kan uitleg gegeven worden. Volgt de instemming en daarmee de legitimatie van de besluiten.

Nolet kwam echter van een koude kermis thuis. Niet-raadsleden deden hun beklag over deze gang van zaken. Zo merkte de hoofdredacteur van *KUNieuws*, J. van de Woestijne – en hij was niet de enige – kritisch op dat de huidige gekortwiekte Universiteitsraad nu niets meer had vast te stellen en dat de zittingen blijkbaar verworden waren tot een vragenuurtje.⁴⁶ Een half jaar later poneerde een andere criticus, F. Steenkamp, de stelling dat het beleid van de KUN in feite werd uitgebroid in achterkamertjes, en dat de openbaarheid was verdwenen.⁴⁷ Men had de kritiek ook anders kunnen formuleren: de democratie was aan de top van de KUN veranderd in een oligarchie!

In het najaar van 1996 had de Tweede Kamer de wet Modernisering Universitaire Bestuursstructuur (MUB) aanvaard, dus was nu de KUN weer aan zet. In februari 1997 presenteerde het Nijmeegse College zijn visie op de aanpassing van de bestuursstructuur van de universiteit aan de nieuwe wet. Het

⁴⁴ Vgl. *KUNieuws*, 29 september, 6, 13 en 20 oktober, 3 november 1995, en 1 maart 1996.

⁴⁵ *KUNieuws*, 10 mei 1996.

⁴⁶ *KUNieuws*, 24 mei 1996.

⁴⁷ *KUNieuws*, 1 november 1996. In een later interview gaf Nolet de critici impliciet gelijk en pleitte zij voor een andere koers. Er was de laatste drie jaar te weinig in de Universiteitsraad gedebatteerd, aldus Nolet. De raad moest het College niet alleen maar achteraf controleren en slechts vragen stellen; hij zou de agenda van het debat met het College moeten bepalen en zo zijn bestaansrecht bewijzen. Als de raad zo doorging, was het met hem gedaan (*KUNieuws*, 22 november 1996).

ging om vier kernpunten: de organisatie van onderwijs en onderzoek in de faculteiten, de leiding in die faculteiten, de relatie tussen het faculteitsbestuur en het College, en de medezeggenschap van het personeel en de studenten. Vier werkgroepen kregen de opdracht de ideeën van het College uit te werken. Ze brachten in mei rapport uit.

Het Stichtingsbestuur besloot nu dat het College van Bestuur een nieuwe structuurregeling voor de KUN moest ontwerpen die moest voortbouwen op het lopende proces van integraal management. Er was volgens het Stichtingsbestuur geen reden om met een beroep op het bijzonder karakter van de Nijmeegse instelling van de MUB af te wijken, omdat deze immers ook het principe van het integraal management huldigde. Wel stond het Stichtingsbestuur erop dat er eenduidige keuzen zouden worden gemaakt op de hoofdpunten waarop de MUB verschillende mogelijkheden openliet.⁴⁸ De KUN ging dus voor het eerst in de pas lopen met de rijksinstellingen. Het College maakte inderdaad de gevraagde keuzen, legde ze in juni voor aan de Universiteitsraad, de sinds 1 januari 1997 in functie zijnde Ondernemingsraad en het Studenten Overleg KUN (STOK), alsmede aan de voorzitters van de faculteiten. Na deze omvangrijke procedure verscheen een nieuwe versie van de nota van februari,⁴⁹ met als kernpunten:

- Onderwijs en onderzoek komen elk onder de eenhoofdige leiding en verantwoordelijkheid te staan van een directeur.
- De leiding van de faculteit ligt in de handen van de decaan, bijgestaan door één of meer vice-decanen; zij worden benoemd door het College van Bestuur; een student-assessor met adviserende stem wordt aan het faculteitsbestuur toegevoegd.
- De faculteit wordt bij het bestuur van de universiteit betrokken en de afstemming tussen het centrale en het facultaire niveau wordt bevorderd door regelmatig overleg tussen het College van Bestuur en de decanen; dit overleg is echter niet besluitvormend.
- De medezeggenschap van het personeel en de studenten wordt gerealiseerd door twee aparte organen, de Ondernemingsraad en een studentenraad (gedeelde medezeggenschap); daarnaast is er een gezamenlijke vergadering van beide organen die op de behartiging van het algemeen en gezamenlijk belang van de instelling is gericht (ongedeelde medezeggenschap); een analoge regeling geldt voor de faculteiten.

Deze kernpunten droegen een tamelijk radicaal karakter: de ‘oude’ raden werden van hoog tot laag afgeschaff, de vakgroep kwam in het stuk niet meer voor, het leiderschap werd eenhoofdig gedefinieerd, behalve voor het College zelf,

⁴⁸ Brief van het Stichtingsbestuur aan het College van Bestuur, 7 juni 1997.

⁴⁹ *Universiteit in verandering. Hooflijnen van aanpassing van de organisatie*, 20 februari 1997; *Universiteit in verandering. Wijziging van de structuurregeling KU Nijmegen*, 10 juli 1997.

dat een collegiaal besturend orgaan bleef. Dit was nu werkelijk het einde van de verworvenheden van de democratiseringsbeweging van 1968-1969. De elementen waren overigens niet nieuw. Al bij de verandering van de bestuursstructuur in 1992-1993 had het College graag aan de hand van de aanbevelingen van de commissie-Zeevalking vergelijkbare maatregelen willen doorvoeren. Continuïteit of hardnekkigheid in het beleid kon het College dan ook niet ontzegd worden. De radicale stap kon echter pas in 1997 worden gezet, omdat de minister pas toen met de MUB langszij was gekomen en tegelijk het voortouw nam door de Universiteitsraad op de helling te zetten en de vakgroepen af te schaffen.

Natuurlijk veroorzaakte de nota *Universiteit in verandering* onmiddellijk deining in de academische wateren. De kritiek betrof niet zozeer de straffe organisatie van onderwijs en onderzoek, want dat lag in de lijn van de ontwikkelingen: de schoolvorming op het terrein van het onderwijs en de instituutsvorming op het gebied van het onderzoek, telkens onder leiding van de heerszende figuur van de hoogleraar-directeur. Ook de ondergang van de 'oude' raden kon de gemoederen niet verhitten, omdat de gezamenlijke vergadering van personeel en studenten op centraal en facultair niveau als een zinnige vervanging van de Universiteitsraad en de faculteitsraden kon worden geïnterpreteerd. Het was vooral het eenhoofdig leiderschap dat velen in het verkeerde keelgat schoot, omdat dit haaks op de hele universitaire traditie stond. Daar kwam voor de filosofen dan nog bij dat ze een bittere pil kregen te slikken: de beoogde opheffing van hun kleine faculteit en hun integratie in de faculteit der Letteren.

Dientengevolge waren de Universiteitsraad, de Ondernemingsraad en het Studentenoverleg eensgezind in hun afwijzing van het eenhoofdig leiderschap en hun pleidooi voor een collegiaal bestuur.⁵⁰ Onder de vele argumenten pro en contra woog ongetwijfeld het zwaarst dat men consistentie eiste: indien het College in Nijmegen volgens de MUB wilde gaan besturen, moest het de hele wet accepteren, inclusief de keuzevrijheid van de faculteiten voor eenhoofdig of collegiaal bestuur. Alleen de faculteitsdecanen verenigden zich bijna unaniem met het standpunt van het College omdat in de praktijk dat ene hoofd noodzakelijkerwijs in een collegiale context zou moeten opereren, zodat de keuze voor de ene of de andere formule in feite lood om oud ijzer was.

Daar waren de juristen het echter helemaal niet mee eens. Leider van het verzet tegen het eenhoofdige beginsel was C. Kortmann, voorzitter van de universitaire reglementencommissie. Hij maakte zich zo boos dat hij in een al dan niet onbewaakt ogenblik het College verweet het *Führerprinzip* te willen invoeren, wat bij dit orgaan natuurlijk kwaad bloed zette. Voor Kortmann was

⁵⁰ Brief Universiteitsraad, 30 juni 1997; brief Ondernemingsraad, 26 juni 1997; brief STOK, 18 juni 1997. Een motie met dezelfde strekking werd in de vergadering van de Universiteitsraad op 24 juni 1997 vrijwel unaniem aangenomen.

Prof. mr. C.A.J.M. Kortmann (1944), hoogleraar staatsrecht.

de kern van de zaak dat de vage term ‘bijstaan’ voor het functioneren van de vice-decanen van deze lieden “decanale slaven” en “paladijnen” maakte, en daar moest het College bij de rechtsgeleerden met hun sterke, ook in barre tijden gehandhaafde collegiale traditie niet mee aankomen. Van die vice-decanen moesten de positie, de taken en bevoegdheden precies worden vastgelegd, anders moest de universiteit er niet aan beginnen: “We zullen dwarsliggen tot de laatste snik”, aldus Kortmann. De decaan van de Rechtenfaculteit, P.J.P. Tak, vond dat het tijd werd “om wat basale juridische kennis over te dragen”. Het faculteitsbestuur liet het niet bij woorden, het organiseerde zelfs een universiteitsbreed *seminar* tegen de nieuwe bestuursstructuur en voor het behoud van het bestaande. Besturen en raden werkten toch goed, wat wilde het College nu nog meer?⁵¹

Naast de juristen waren het vooral de filosofen die de trom roerden. Ze hadden vroeger al laten merken de inlijving van de wijsbegeerte, ‘de moeder van alle wetenschappen’, beneden de waardigheid van deze universele geesteswe-

⁵¹ Vgl. *KUNieuws*, 14 maart, 23 mei en 20 juni 1997. Het seminar werd in de vorm van een openbaar debat op 25 juni 1997 gehouden. Sprekers waren o.a. het Collegelid Peters en professor Kortmann. Het debat bracht geen nieuwe gezichtspunten.

tenschap te vinden. Omdat ze werd geacht met alle disciplines bijzondere relaties te onderhouden mocht zij zich niet in de kerker van een of andere faculteit laten opsluiten. Nog erger vonden ze dat die inlijving uitgerekend bij Letteren zou moeten plaatsvinden. Deze faculteit stond immers vanouds vijandig tegenover de filosofie, ze had de wijsbegeerte altijd buiten de deur gehouden en uit de onderwijsprogramma's geweerd. Weliswaar leek Letteren zich nu opeens te bekeren: de faculteit vond het voorstel van het College interessant en was zelfs bereid voor een bijzondere leerstoel 'filosofie en literatuur' te ijveren. Maar de filosofen waren nu niet meer ontvankelijk voor deze liefdesverklaring. Ze voelden er niets voor een 'bijvakje' te worden in een faculteit die zich aan het reorganiseren was, om daar in alle troebelen van de herstructurering te moeten gaan touwtrekken om de middelen. En dus nam de faculteitsraad al in maart unaniem een motie aan met de verklaring iedere medewerking bij de fusie te weigeren. Het argument dat de faculteit der Wijsbegeerte te klein was om zich tegenover de grotere eenheden te handhaven, en dat de filosofen hetzelfde konden doen als tot nu toe, zij het in een andere bestuurlijke context, kon de raad niet tot andere gedachten brengen. Daarin slaagde het faculteitsbestuur wél. Het wenste de handen vrij te houden en met het College *on speaking terms* te blijven om schade voor de faculteit tijdig te voorkomen. Nog in dezelfde maand trok de raad zijn motie weer in.⁵²

De wijsgeren hadden echter nog meer appeltjes met het College te schillen. Tummers, ex-voorzitter van de Universiteitsraad en prominent lid van de eerder vermelde bestuurscommissie ad hoc, maakte van zijn hart geen moordkuil en uitte zijn diepe teleurstelling over de hele gang van zaken: "Het treft mij bijzonder pijnlijk dat het college na alles wat het bij de reorganisatie van 1993 niet heeft weten te redden, nu terugkomt met honderd procent erbovenop. Ik zou dit perfide willen noemen, maar dat doe ik niet. Maar wel vraag ik me af of dit college nog wel waard is te mogen besturen. Mijn persoonlijke mening is dat een college dat zich zo gedraagt, het niet waard is een college van bestuur te zijn".⁵³

In augustus kregen de partijen gelegenheid om wat bij te komen. Na de vakantie kwamen de studenten terug met een frisse kijk op de dingen. Waren ze in maart nog "overdonderd" door de nota *Universiteit in verandering*, in september stelden ze met vreugde vast dat hun positie in de nieuwe bestuursstructuur beter was dan ze aanvankelijk dachten. Zowel op het centrale als op het facultaire niveau kregen ze een eigen orgaan voor de belangenbehartiging, respectievelijk de Studentenraad en de Studentencommissie, en in de gezamenlijke vergadering met het personeel – met de Ondernemingsraad of het facultaire onderdeel daarvan – bezaten ze 50 procent van de zetels, veel meer dan ze ooit hadden bereikt. Dit verleidde R. ten Holder, een van de twee dele-

⁵² *KUNieuws*, 14, 21 en 28 maart 1997.

⁵³ *KUNieuws*, 14 maart 1997.

gatieleden van het Studentenoverleg, tot de welhaast lyrische ontboezeming: “We hebben hier een geweldige universiteit. Het onderwijs is goed, de voorzieningen zijn prima. Dat willen we zo houden. En dat kan alleen als studenten een goede inspraak hebben”.⁵⁴ Toen in september de nieuwe structuurregeling aan de Universiteitsraad werd voorgelegd was van studentenzijde dan ook geen tegenstand te vrezen, dit te minder nu ook de kwestie van het eenhoofdig leiderschap van de faculteit tot aller tevredenheid was geregeld.

De oplossing daarvoor was aangedragen door de scherpste criticus, Kortmann. Artikel 11 van de conceptregeling belastte de decaan met de algemene leiding van de faculteit en zijn takenpakket was enorm. Artikel 12 bepaalde dat hij wordt bijgestaan door tenminste één en ten hoogste drie vice-decanen (lid 1). In het faculteitsreglement kon dan, zo stelde Kortmann voor, worden vastgelegd wat dat bijstaan inhield naar taken en bevoegdheden in de gevallen waarin die vice-decanen al of niet gezamenlijk met de decaan die bevoegdheden uitoefenen (lid 2). Intussen was de vice-decaan verantwoording schuldig aan de decaan (lid 4). Door deze bepalingen werden het hiërarchische en het collegiale beginsel met elkaar verbonden en werd tegelijk de faculteiten de vrijheid gelaten een en ander naar eigen goeddunken te regelen. Daarom hadden de faculteiten gevraagd, daarop hadden ze geïnsisteerd.⁵⁵ Het College van Bestuur aanvaardde de formule, en daarmee waren de donkere wolken verdwenen, te meer daar ook de faculteit der Wijsbegeerte – voorlopig, naar later zou blijken – gehandhaafd bleef.⁵⁶

Voor het overige leverde de septembervergadering van de Universiteitsraad geen verrassingen op; de structuurregeling kreeg een positief advies. De vier kernpunten van het Stichtingsbestuur en het College van Bestuur bezorgden geen verdere moeilijkheden. Bij het doornemen van de regeling vallen echter nog twee details op. Het eerbiedwaardige College van Decanen was in stilte ten grave gedragen; het werd vervangen door een College voor Promoties met tien tot vijftien leden, waaronder de rector, de decanen en enige andere hoogleraren. Voorts werd nog bijzondere aandacht besteed aan de verantwoordelijkheid van de hoogleraar voor de ontwikkeling van het hem toevertrouwde wetenschapsgebied en het onderwijs op dat terrein (artikel 22), als wilde men dit ambt weer in oude glorie herstellen.

Maar ook op een universiteit mag men geen hei roepen voor men over de brug is. In de loop van de laatste maanden van 1997 kwamen er vragen op over de gezamenlijke vergadering van de Ondernemingsraad en de Studentenraad. De studenten vroegen het personeel in de reglementen een bepaling op te nemen dat er minstens vier maal per jaar gemeenschappelijk overleg zou

⁵⁴ *KUNieuws*, 19 september 1997.

⁵⁵ Vgl. ook *KUNieuws*, 19 september en 26 september 1997.

⁵⁶ De hereniging van de faculteiten Wiskunde & Informatica en Natuurwetenschappen werd wél aanvaard.

plaatsvinden over de algemene gang van zaken op de universiteit. De Ondernemingsraad wilde zich echter niet aan zo'n regeling binden. Ook rees de vraag wat er moest gebeuren wanneer de gezamenlijke vergadering een besluit zou nemen dat de op wettelijke basis functionerende Ondernemingsraad niet welgevallig zou zijn.⁵⁷ Maar de onaangenaamste ontdekking deden de faculteitsvoorzitters. De organisatie op centraal niveau zou op faculteitsniveau worden weerspiegeld, en dus zou een facultaire 'onderdeelcommissie' van de Ondernemingsraad met een facultaire studentenvertegenwoordiging gezamenlijk beraad voeren op basis van een *fifty-fifty*-verdeling van de stemmen. De onderdeelcommissie bestond echter uit wetenschappelijk en niet-wetenschappelijk personeel, met als gevolg dat de wetenschappelijke staf in de minderheid zou zijn, wanneer er gesproken en gestemd zou worden over de algemene gang van zaken in de faculteit, dat wil zeggen over de elementaire functies van onderwijs en onderzoek, alsook over adviezen met betrekking tot de organisatie en de benoeming van decanen, vice-decanen, onderwijs- en onderzoeksdirecteuren. Studenten en niet-wetenschappelijk personeel zouden samen de wetenschappelijke staf kunnen overstemmen. "Onaanvaardbaar", "ongehoord" en "zonder precedent in Nederland", aldus de decanen bij monde van hun woordvoerder Hagen, decaan van Letteren. Dat konden zij aan hun achterban niet verkopen. Zij eisten dus dat het College van Bestuur zijn huiswerk zou overdoen, of aan het Stichtingsbestuur zou voorstellen alles bij het oude te laten en de bestuursstructuur te continueren die 1993 was ingegaan. Ook de Tilburgse universiteit was immers op haar schreden teruggekeerd en had de Ondernemingsraad weer ingeruild voor de versmade Universiteitsraad.

Nu was iedereen boos. Het College verweet de decanen dat zij in september blijkbaar hadden zitten slapen en niet hadden voorzien welke consequenties de verandering van de universitaire bestuursstructuur voor de faculteiten zou hebben. De studenten waren kwaad omdat zij vreesden van hun winst – 50 procent van de stemmen in de gezamenlijke vergaderingen op centraal en facultair niveau – beroofd te worden. Personeelsleden wonden zich op omdat ze hun Ondernemingsraad in rook zagen opgaan. De decanen wakkerden het vuur nog eens aan: er moest niet door een "koehandel" naar een compromis worden gestreefd maar een "fundamentele discussie over de medezeggenschap" plaatsvinden. Zelf speelden ze met de gedachte van een "facultaire academische raad" als eigenlijke adviesinstantie voor het faculteitsbestuur. Daarmee brak de kerstvakantie aan en kon het College nadenken hoe uit de impasse te geraken.

De oplossing werd gevonden door een eenvoudige ruil: de studenten zouden 10 procent van hun zetels in de gezamenlijke vergadering kunnen inleveren ten gunste van het personeel, en in ruil daarvoor enige extra bevoegdhe-

den krijgen, waaronder een zetel in benoemingscommissies. Dit compromis werd aanvaard, maar wat de decanen betrof tegen heug en meug.⁵⁸ Hiermee werd de grondslag gelegd voor nieuwe discussies in de toekomst. Intussen werd op 10 februari 1998 de laatste bijeenkomst van de Universiteitsraad gevierd, een gebeurtenis die vergezeld ging van weemoedige en wijze uitingen over het grote goed van de universitaire democratie, maar ook van de nodige krokodillentranen.⁵⁹

11. BESLUIT

Van het Algemeen Voorlopig Reglement uit 1970 tot de nieuwe structuurregeling van 1997 was een lange weg afgelegd, die begon met een opzienbarende democratiseringsbeweging en eindigde met de creatie van een straffe bestuurshierarchie. Wie dit proces in een paar woorden wil karakteriseren is geneigd te denken aan Hegels *Kreislauf der Notwendigkeit*: een revolutionaire beweging keert als het ware natuurnoodzakelijk naar haar uitgangspunt terug. Deze formule is in dit geval echter niet precies van toepassing. Enerzijds was de democratiseringsbeweging van 1968-1969 geen echte revolutie die alles op zijn kop zette. De radenuniversiteit van de Unie van Studenten in Nijmegen maakte niet de geringste kans. De Nijmeegse bestuurders hielden de ontwikkelingen onder controle en slaagden erin de revolte te kanaliseren in een organisatie die ondanks alles duidelijke professionele trekken wist te bewaren. Anderzijds was de omzwaai van 1993 en 1997 geen restauratie van het collegiale hooglerarenregime van weleer, immers, onder de vlag van het integraal management werd een figuur geschapen waarin de professorale collegialiteit een slechts bescheiden plaats kreeg. Waar is echter dat het medebesturen en medebeslissen sterk werden gereduceerd. De raden werden zelfs bijgezet in het universitaire museum. Of dit nu precies een *Kreislauf* is of niet, is van minder belang.

Dit democratie-reducerend proces voltrok zich met een zekere noodzaak, inderdaad, het bestond in een onvermijdelijke aanpassing aan de loop der dingen. In de jaren tachtig en negentig werd de universiteit in toenemende mate gedefinieerd als een organisatie voor de productie en de overdracht van wetenschappelijke kennis, die op een markt van vraag en aanbod wordt gebracht, waar met elkaar concurrerende wetenschapsproducenten en kritische consumenten in hoge mate op het tastbare nut van die kennis zijn geïnteresseerd. Als een dergelijke nutsvisie met een sterke sociaal-economische inslag veld wint, kan men er zich niet over verwonderen dat de structuur waarin geproduceerd en overgedragen wordt, zich gaat aanpassen: er vindt een rationalisering van

⁵⁸ *KUNieuws*, 5, 12 en 19 december 1997, 23 januari, 6 en 20 februari 1998.

⁵⁹ *KUNieuws*, 13 februari 1998.

het kennisbedrijf plaats. Deze tendens bespeurden studenten al in het rapport-Maris van 1968; hun brochure *Universiteit en Onderneming* legt daarvan getuigenis af. Zij benadrukten daar en in hun *Aantekeningen voor een radenuniversiteit* de ‘filosofische dimensie van de wetenschap’, de ideële betekenis van wetenschap en universiteit voor de ontwikkeling van cultuur, maatschappij en persoon. Hun utopie liep stuk op de werkelijkheid. De universiteit werd in feite een kennisonderneming en dus was er geen ontkomen meer aan, dit bedrijfsdenken ook op de universitaire organisatie toe te passen. Had men in 1970 Maris begraven, in 1997 bleek hij weer in volle glorie te zijn herrezen.

Deze aanpassing van de structuur verliep echter niet helemaal vanzelf. Er kwamen mensen aan te pas: bestuurders, hoogleraren, wetenschappelijke staf, ondersteunend personeel en studenten. Deze groepen hadden een verschillende kijk op de dingen en huldigden verschillende waarden, zoals ze ook verschillende posities met verschillende belangen innamen. Die waarden en belangen botsten natuurlijk op elkaar, conflicten waren onvermijdelijk, ja, een hoogst normale zaak. De strijd speelde zich af tussen hen die de veranderingen initieerden, met name de organen aan de top – Stichtingsbestuur, College van Bestuur, het ministerie – en degenen die het bestaande en verworvene verdedigden, de basis zogezegd, met faculteitsbesturen en decanen als tussenfiguren. Zij bestreden elkaar uiteraard met argumenten; beslissend echter waren de machtsmiddelen, de bestuurlijke bevoegdheden. En dus vond de door de top begonnen bedrijfsrationalisering voortgang, eventueel met compromissen, zoals in Nijmegen in de periode 1993-1997.

Een en ander moet afsluitend toch weer enigszins gerelativeerd worden. Veel aanpassingen die onder de vlag van het integraal management werden doorgevoerd waren op de keper beschouwd formalisering en legitimeringen van de feitelijke gang van zaken. Reeds vóór de ‘revolutie’ van 1968-1969 werden de faculteiten in hoofdzaak gerund door kleine bestuurlijke of quasi-bestuurlijke groepen. Dat waren vooral de voorzitter en secretaris van de faculteiten, al of niet samen met de beheerder of directeur. De hoogleraren lieten dit toe, verwachtten zelfs niet anders. Ze traptten alleen op de rem van het collegiaal hooglerarenbestuur als die groepjes regelrecht tegen hun overtuigingen ingingen of hun belangen aantastten. Dit was een stilzwijgende overeenkomst die bij tijd en wijle werd geëxpliciteerd, bijvoorbeeld als voorzitters of besturen om een algemene delegatie van bevoegdheden verzochten.⁶⁰

⁶⁰ Een voorbeeld. In de jaren 1966 en 1967 werd de faculteit der Sociale Wetenschappen bestuurd door de hoogleraren Ruygers (voorzitter) en Kremers (secretaris), tot volle tevredenheid van hun collega’s. In 1966 stelden zij voor, de faculteit discussies over de verdeling van toegewezen formatieplaatsen te besparen en het bestuur te machtigen de zaken af te handelen, indien het accoord ging met het verdelingsplan dat door een commissie onder voorzitterschap van Ruygers was voorbereid. De hoogleraren verleenden de delegatie. Een jaar later deed het bestuur een poging de gang van zaken in het alge-

Daaraan veranderde ook in de jaren zeventig en tachtig niet veel. Of men het nu wilde of niet, bijna altijd hadden besturen een overwicht op de raden, en binnen de besturen de voorzitter op de andere bestuursleden. Enerzijds hadden zij een voorsprong in termen van informatie en contacten met de hogere bestuursniveaus, anderzijds verwierven zij door de hun toevertrouwde taken van beleidsvoorbereiding en beleidsuitvoering macht of extra macht. Bovendien zag iedereen wel in dat veel problemen – ruzies tussen docenten, spanningen in of tussen vakgroepen, onenigheid over studieprogramma's, bezetting van gebouwen – niet door universiteits- en faculteitsraden konden worden opgelost, maar alleen door een bestuur of een voorzitter, in besloten kring of achter de schermen. In zoverre waren de vroegere reglementen, die van besturen en voorzitters 'loopjongens van de faculteit' leken te maken, niet veel meer dan quasi-democratische schijnvertoningen die de werkelijkheid van het besturen eerder in nevels hulden dan dat ze haar weerspiegelden.

meen wat te vereenvoudigen: de faculteit zou het bestuur een algemene delegatie verlenen; er zou eenmaal per trimester vergaderd worden met twee agendapunten: de benoemingen en de begroting; de rest werd dan afgehandeld via schriftelijke overzichten van de bestuursbesluiten; het bestuur werd daartoe met één hoogleraar uitgebreid, zodat de drie subfaculteiten vertegenwoordigd waren. Dit bestuursvoorstel werd met een ijzig stilzwijgen ontvangen; er is nooit meer op de zaak teruggekomen. Voorzitter en secretaris runden de faculteit verder zoals gebruikelijk.

HOOFDSTUK 7

Katholieke profilering

I. INLEIDING

De Nederlandse universiteiten pogen zich tegenover elkaar te profileren door bij onderwijs en onderzoek eigen paden te bewandelen. Ze leggen verschillende accenten op de diverse studierichtingen, houden zich in gespecialiseerde onderzoeksinstituten met verschillende thema's bezig en bewegen zich bij voorkeur op maatschappelijke terreinen die door de concurrenten minder worden betreden. Ook het geestelijke, culturele en politieke klimaat varieert van instelling tot instelling. De ene leeft vanuit een liberale, de andere vanuit een sociaal-democratische en weer een andere vanuit een protestants-christelijke traditie. Voor de Nijmeegse universiteit in de periode 1980-1995 geldt daarbij vooral de vraag, hoe zij met haar levensbeschouwelijke oorsprong is omgegaan. Bleef zij haar katholieke signatuur trouw, verloochende zij die of paste zij haar aan de veranderde omstandigheden aan?

De jaren zestig en zeventig hadden een aanmerkelijke verwijdering teweeggebracht tussen het reilen en zeilen van de Nijmeegse universiteit en het predikaat 'katholiek', en toen de golven van het (quasi-)marxistische dogmatisme voorbij waren gespoeld, verspreidde zich op de drempel van de jaren tachtig een algemeen gevoel van opluchting en bevrijding. De universitaire bevolking kon studeren en werken in een echt pluralistische omgeving. Velen vatten dit op als een voortschrijdend proces van ont-ideologisering en wetenschappelijke openheid dat bij een universiteit past. Anderen interpreteerden de ontwikkeling eerder als een verlies van geestelijke identiteit, als ontkatholisering en secularisering waartegen iets moest worden gedaan, te meer omdat het ministerie van O&W bij tijd en wijle de vraag stelde naar de uitkomst van de discussies over het bijzonder karakter van de Nijmeegse instelling.

Degenen die de tweede interpretatie volgden – die overigens niet in directe tegenspraak tot de eerste staat – waren met name te vinden in het Stichtingsbestuur en het College van Bestuur. Ze vonden dat men niet zo maar Gods water over Gods akker mocht laten lopen, maar de hand aan de ploeg moest slaan om de opdracht van de statuten op een aan de tijd aangepaste wijze te vervullen. Ze voelden zich daarbij geruggesteund door vooraanstaande hoogleraren als de theoloog Schillebeeckx en de filosoof Van Melsen. Schillebeeckx meende in 1983 dat de argumenten die vroeger waren aangedragen in het

befaamde identiteitsrapport van 1970, nog steeds golden. De keuze voor een *katholieke* universiteit was niet noodzakelijk maar wèl historisch verantwoord. Wetenschap, levensbeschouwing en kritische evaluatie van de werkelijkheid is een taak van iedere universiteit, ook wanneer zij dat afwijst, want dat is evenzeer een levensbeschouwelijke beslissing. Waarom zouden er dan in het Nederlandse universitaire bestel geen instellingen mogen zijn die daar expliciet een aandachtspunt van maken? En als de hele maatschappij meer en meer in het teken gaat staan van economie, markt, concurrentie en rendement, is het dan niet gewenst dat de universiteit zich tegen een dergelijke eendimensionaliteit verzet en weigert daarop in te gaan? “Een deconfessionalisering van de KUN zou nu de klap op de vuurpijl zijn in het proces van de commercialisering van een wetenschappelijk onderwijs dat alleen nog om ambacht en vakmanschap zou vechten. In die omstandigheden mogen we blij zijn dat er bijzondere, ‘vrije’ (...) universiteiten zijn met een christelijke of katholieke signatuur, al was het slechts als vermanend teken, als kritische, gevaarlijke en bijwijlen ‘subversieve’ herinnering aan de diepste dimensies van ons persoonlijk en maatschappelijk bestaan. Als alleen ambacht zegeviert, ziet men de rug van de wijsheid, die heengaat”.¹

Van Melsen deelde Schillebeeckx’ standpunt. De mede door de wetenschap gestuurde maatschappij levert de nodige problemen op van zingeving en ethiek. Daar moet over gereflecteerd worden. Daarom is het goed “dat er onder de universiteiten enkele zijn die naast wetenschappelijk onderwijs en onderzoek in de gewone zin van het woord bijzondere aandacht besteden aan vraagstukken die met de relatie van geloof en wetenschap van doen hebben”.²

En zo zetten dan de bestuurders van de KUN resoluut een punt achter de gedwongen passiviteit die zij in de loop van de jaren zeventig op grond van de politieke situatie hadden betracht,³ om tot een actief en revitaliserend beleid over te gaan. Uitgangspunt was daarbij niet de vraag of de Nijmeegse universiteit wel een bijzondere, katholieke instelling moest blijven. Daarover wenste het College van Bestuur geen discussie; het verwees eenvoudig naar de statuten en het Stichtingsbestuur. Het ging eerder over de manier waarop die katholiciteit moest worden ingevuld. Daarover had het College van Bestuur wel ideeën.

1 E. Schillebeeckx, ‘Het “project Katholieke Universiteit”. Geen stok om te slaan maar een staf om te gaan’, in: Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit*, p. 11-23, citaat op p. 23.

2 A.G.M. van Melsen, ‘Over de identiteit van de Katholieke Universiteit’, in: Schillebeeckx e.a., *Democratisering en identiteit*, p. 24-39, citaat op p. 37.

3 Van Melsen, ‘Over de identiteit’, p. 30.

2. OP ROTSACHTIGE BODEM

391

Hoe de bodem eruitzag waarop het zaad van de katholieke revitalisering zou vallen, is een vraag die weliswaar niet precies kan worden beantwoord, maar enige indruk is er toch wel van te geven.

Zoals we al eerder zagen had het gros van de Nijmeegse studentenbevolking rond het midden van de jaren zeventig afstand genomen van het geloof der vaderen. Zo gaf bijvoorbeeld slechts 30 procent te kennen regelmatig aan godsdienstoefeningen deel te nemen. Wat er sindsdien was gebeurd kunnen we afleiden uit enige peilingen in de jaren 1988 en 1992. In 1988 zette 52 procent van de Nijmeegse studenten geen voet meer in de kerk, 32 procent deed dat slechts enkele keren in het jaar en 16 procent minstens eenmaal per maand. Dit laatste percentage was in 1992 tot 10 procent teruggevallen. In tien tot vijftien jaar was het aantal studenten dat door regelmatige kerkelijke participatie blijkt gaf van belangstelling voor katholiciteit gehalveerd en vervolgens tot éénderde gereduceerd (tabel 7.1 en 7.2).⁴ Aan de deelname van de studenten aan activiteiten van de studentenkerk of van andere levensbeschouwelijke groeperingen hoeven we geen woord te besteden. In 1994 bedroeg het standaardpercentage van belangstelling of deelname 1. Alleen de belangstelling voor cursussen over spiritualiteit of bewustwording was groter: 8 procent, bij studenten uit de Sociale Wetenschappen zelfs 14 procent, bij beleidswetenschappers daarentegen slechts 2 procent.⁵ Dat betekende overigens niet dat het daarop gerichte Han Fortmann Centrum vol liep.

Nog wat meer informatie verschaft ons een onderzoek dat in 1994 door de afdeling godsdienstpsychologie werd uitgevoerd.⁶ Van een steekproef van 506 Nijmeegse studenten beschouwde zich 34 procent als lid van een kerk en 25 procent als katholiek, terwijl 45 procent verklaarde vroeger tot een kerkgenootschap te hebben behoord. Van de geënquêteerden gaf 12 procent aan regelmatig, dit is twee- à driemaal per maand, aan godsdienstoefeningen deel te nemen, en ging 70 procent nooit of praktisch nooit naar een kerk. Als gelovig in de christelijke zin van het woord bestempelde zich 12 procent, als echt

4 ITS, *Verslag van de studenten-enquête 1988* (rapporteur E. Smeets), Nijmegen 1988; ITS, *Verslag van de studenten-enquête 1992* (rapporteur E. Smeets), Nijmegen 1992. Zie voor 1988 de tabellen 6.2.1 en 6.2.2, voor 1992 tabel 4.2. Hier wordt het kerkbezoek als een 'hard' gedragscriterium voor de identificatie met de kerkelijke institutie gehanteerd. Overigens was er in Nijmegen ook een kleine groep van protestants-christelijke studenten die opvielen door hun levendige kerkelijke belangstelling. Hun kerkbezoek is in de cijfers inbegrepen.

5 ITS, *Verslag van de studenten-enquête 1994* (rapporteur E. Smeets, Nijmegen 1994), p. 47 e.v.

6 M.H. Prins, J.A.P.J. Janssen en D. Hutsebaut, 'Universitaire culturen in Vlaanderen en Nederland', in: *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 15(1997), p. 296-317, tabel 1.

TABEL 7.1.
Kerkbezoek van de Nijmeegse studenten 1988 en 1992, in %

	1988	1992
nooit	52	63
enkele keren per jaar	32	26
minstens eenmaal per maand	16	10
N	1322	1610

TABEL 7.2.
Kerkbezoek van de Nijmeegse studenten per faculteit 1988, in %

	nooit	enkele keren per jaar	minstens eenmaal per maand
Theologie	18	27	55
Wijsbegeerte	75	15	10
Letteren	53	33	14
Rechten	43	36	21
Geografie	56	32	13
Sociale Wetenschappen	63	27	10
W&N	49	39	12
Geneeskunde	39	42	19

ongelovig 15 procent; de meesten hielden het op het bestaan van een hogere macht in het algemeen (31 procent) of verkeerden in twijfel (42 procent). Wat het bidden betreft deelde 21 procent mee dat regelmatig of zelfs vaak te doen, de rest deed dat zelden of nooit. Regelmatig over religie praten was de praktijk van 17 procent; 10 procent volgde regelmatig religieuze programma's op radio en televisie. Uit deze gegevens trekken we een stevige conclusie: nauw verbonden met geloof, kerk en religie in de gangbare zin van het woord was in 1990 hoogstens ruim 10 procent van de Nijmeegse studentenbevolking, en als men de religiositeit aan de persoonlijke gebedspraktijk wil afmeten, rond 20 procent; de uiterste grens van verbondenheid was het kerklidmaatschap van ruim eenderde; de overgrote meerderheid van de Nijmeegse studenten leefde buiten deze wereld.

Helaas bezitten we voor het personeel van de KUN geen vergelijkbare gegevens. Ten behoeve van deze studie werd daarom een beperkte peiling uitgevoerd.⁷ De uitkomsten daarvan zijn bijeengebracht in tabel 7.3. Daaruit blijkt dat tot 1990 de meerderheid of zelfs de overgrote meerderheid van de leer-

TABEL 7.3.
 Percentage katholieke hoogleraren en lectoren per faculteit in drie perioden

	1965-69	1975-79	1985-89
Theologie	97	97	87
Wijsbegeerte	100	100	86
Letteren	95	85	80
Rechten	100	79	78
Geografie	100	60	50
Sociale Wetenschappen	95	75	77
W&N	76	55	57
Geneeskunde	89	83	76

stoelhouders in de faculteiten een katholieke achtergrond had. Achter de aanduiding 'katholiek' gingen natuurlijk de nodige variaties schuil, van geëngageerde kerkleden of kernleden via modale en randleden naar puur nominale leden. In ons kader is echter één ding belangrijk: de meeste hoogleraren en lectoren van de KUN stamden in de besproken periode uit eenzelfde geestelijk milieu, ze hadden eenzelfde soort opvoeding genoten en dezelfde taal geleerd, en dit hadden ze gemeen met diegenen aan de KUN die in de komende jaren de katholieke revitaliseringspogingen zouden ondernemen.

Over de andere leden van het wetenschappelijk corps en het ondersteunend personeel weten we wat dit betreft helaas niets. Weliswaar stelden studentleden van de Universiteitsraad tijdens de discussies over de oprichting van een Centrum voor Ethiek voor, een enquête te houden over het 'draagvlak' van de katholieke grondslag van de Nijmeegse instelling en over de behoefte aan allerlei profilerende activiteiten, en daarbij tevens te informeren wat de faculteiten daar financieel voor over hadden, maar daar wilde het College van Bestuur niets van weten; ook de raad wees trouwens het voorstel met een kleine meerderheid van stemmen af.⁸

Alle aanwijzingen bijeengenomen mogen we er echter toch van uitgaan dat in de jaren tachtig en negentig de bodem in Nijmegen te dor en te weerbarstig was om het zaad van de katholieke revitalisering in zich op te nemen. Dat gold in ieder geval voor de studenten; wat het personeel aangaat suggereert de primaire ervaring dat de meesten er niet voor geporteerd waren de universiteit te

7 Deze peiling werd uitgevoerd door enkele goed geïnformeerde emeriti naar de confessie van hun oud-collega's te vragen.

8 *KUNieuws*, 31 mei 1991. Met de afwijzing van het studentenvoorstel was opnieuw een goede gelegenheid verzuimd ook bij het personeel de vinger eens aan de pols te houden.

deconfessionaliseren en er een rijksinstelling van te maken, maar er anderzijds niet rouwig om geweest zouden zijn, als het Stichtingsbestuur en het College de zaak maar op zijn beloop hadden gelaten en het predikaat 'katholiek' uit de naam van de instelling hadden geschrapt. Maar daar piekerden beide colleges niet over, integendeel!

3. MEER DAN EEN NAAM

Een concrete aanleiding om na alle strubbelingen rond het midden van de jaren zeventig het thema van de katholieke identiteit van de Nijmeegse universiteit opnieuw aan de orde te stellen waren vragen van het Stichtingsbestuur over een benoemingsvoorstel. In een vertrouwelijke notitie van 15 augustus 1983 kon dat bestuur lezen dat de faculteiten blijkens de dossiers van de hoogleraarbenoemingen slechts bij hoge uitzondering de procedure aanhielden die door het College van Bestuur werd gewenst. "In nagenoeg alle gevallen komt (...) de relatie met de katholieke identiteit pas in de laatste fase van het benoemingsproces aan de orde, namelijk in het kennismakingsgesprek van de kandidaat met het college van bestuur. In de benoemingsdossiers is niet te vinden, dat de aanbevelingen van het college van 1975 enig effect hebben gehad". Voorts bleek uit de dossiers dat in 1983 70 procent van alle in dienst zijnde hoogleraren en lectoren bij hun benoeming als godsdienst 'katholiek' had opgegeven, terwijl 16 procent had meegedeeld geen godsdienst te belijden. Lette men alleen op de laatste vijf jaar, dan gaf slechts 57 procent van de nieuw-benoemden 'katholiek' als confessie op en 26 procent 'geen'. Er waren grote verschillen tussen de faculteiten. Bij Sociale Wetenschappen, Geneeskunde en W&N lag het percentage 'katholiek' in die vijf jaren rond 50. De conclusie van de notitie luidde, dat de katholiciteit een afnemende rol speelde, en dat een standpuntbepaling van het Stichtingsbestuur noodzakelijk was. Dit besloot op zijn eerstvolgende vergadering het College van Bestuur te verzoeken nieuwe concept-richtlijnen voor het benoemingsbeleid op te stellen en met het Stichtingsbestuur te bespreken.

Dit liet het College zich geen tweemaal zeggen. Het ging in 1984 in 'vertrouwvol beraad' met personen van binnen en buiten de universiteit en bracht onder de sterke leiding van zijn voorzitter Van Lieshout in december een omvangrijke nota uit: *Katholieke Universiteit Nijmegen. Meer dan een naam. De identiteit in relatie tot de grondslag.*

Het College had zich er bepaald niet met de Franse slag van afgemaakt. Uit vele herhalingen blijkt duidelijk hoezeer de zaak het universiteitsbestuur ter harte ging en hoe sterk het verlangen was de lezers van het goede recht van de katholieke zaak te overtuigen. In de nota trachtte het College zich historisch te verantwoorden, het schrok er niet voor terug hachelijke kwesties aan te pakken en definities te lanceren van 'identiteit' en 'katholiek'. Het redeneerde zorg-

vuldig vanuit de betekenis van de grondslag naar de rol daarvan voor de KUN, vervolgens naar de bestuurlijke interpretatie van die rol en de uitgangspunten van het beleid. Wie het dan nog niet had begrepen, kreeg het nog eens in vijftien punten bijeengezet. Tenslotte begon het College in twee afsluitende paragrafen over een concreet actieplan.

De nota werd niet aan de universitaire gemeenschap voorgelegd als een discussiestuk; het College wenste geen debat over het 'of'. Dit werd nog eens uitdrukkelijk gestipuleerd: *Meer dan een naam*, aldus het College, bevatte de visie van het universiteitsbestuur, dat het als zijn taak beschouwde de situatie te peilen, de koers uit te zetten, de planning ter hand te nemen en handreikingen aan te bieden. Het College realiseerde zich overigens wel dat het de basis was die het eigenlijke werk zou moeten doen, want daar werd onderwijs gegeven en onderzoek gedaan. Inzoverre gaf het College zichzelf een beperkte taak en bleef het op de achtergrond.

Op het eerste gezicht krijgt de lezer van de nota de indruk dat de grondslag van de Katholieke Universiteit voor het College allesbepalend is. Hij is een "baiselement" en "heeft invloed op de totale rol, taakstelling en functie van de KU". Hij verschaft christelijke inspiratie en de hieruit voortvloeiende mens- en maatschappijvisie als gemeenschappelijke basis en richtsnoer. Hij werkt door in al het handelen met betrekking tot de rol- en functiebepaling op "alle beleidsterreinen". "Voor de personeelsleden betekent dit, dat zij de grondslag van de organisatie aanvaarden als kader voor hun eigen functioneren binnen die instelling". De invulling van de grondslag moest dan ook niet zozeer door regelgeving en bestuursorganen geschieden maar "door en vanuit de universitaire gemeenschap in al haar geledingen. Deze gemeenschap zal als totaliteit maar vooral ook via groepen en personen zich moeten inzetten voor een feitelijke concretisering in het totale gebeuren aan de instelling". Bovendien "bergt de grondslag belangrijke samenbindende factoren in zich".

Deze gespierde uitspraken werden anderzijds weer danig gerelativeerd door thesen over de pluriformiteit van de katholiciteit, de noodzakelijke tolerantie bij meningsverschillen en de tijdsgebonden veranderlijkheid van de invulling van de grondslag. De universiteit moet openstaan voor niet-katholieken, en de studenten mogen niet met levensbeschouwing geïndoctrineerd worden, maar moeten veeleer hulp ontvangen bij het maken van hun eigen levensbeschouwelijke keuze. "De KU zal binnen haar gemeenschap ruimte moeten blijven bieden aan andersdenkende groepen en personen, aan pluriformiteit in meningsvorming en uitingsvormen en aan dialoog. Het sluiten van poorten voor personen en groepen zou niet passen bij de aard van de grondslag van de KU en de wijze waarop deze vanaf de oprichting is ingevuld". Kortom, de grondslag mocht het open karakter van de Nijmeegse instelling niet aantasten.

In dit kader onderstreepte het College in het bijzonder de onafhankelijkheid van de KUN ten opzichte van de katholieke kerk. De Nijmeegse instelling

heeft uiteraard een bijzondere relatie tot de Nederlandse geloofsgemeenschap en de wereldkerk, maar die relatie is open en openhartig. De universiteit is geen orgaan van de kerk, zij is een zelfstandige en onafhankelijke organisatie. Weliswaar worden de leden van het Stichtingsbestuur benoemd en ontslagen door de Nederlandse bisschoppenconferentie, maar dat bestuur voert zijn eigen beleid en hoeft dit formeel niet tegenover de conferentie te verantwoorden, aldus het College. Een uitzondering vormde uiteraard de Theologische faculteit, die een kerkelijke status heeft.

De relativering van de uitspraken in het begin werd nog versterkt door een ander accent: de KUN is als universiteit primair een instelling van hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek; zij heeft zich derhalve te houden aan de geldende wetenschappelijke standaarden. Geen grondslag, levensovertuiging of maatschappijvisie mag het ‘wetenschappelijk waarheidsethos’ aantasten en de wetenschap moet in alle vrijheid worden beoefend. De invloed die levensbeschouwing uitoeft betreft veeleer de wijze waarop men de beoefening daarvan zin geeft, de manier waarop en het doel waarvoor de wetenschapper zich inzet, de zwaartepunten die hij kiest en de prioriteiten die hij vastlegt. Met andere woorden, de levensbeschouwing maakt halt bij het hantieren van wetenschappelijke theorieën en methoden. Precies daarom wijst het College de stelling af dat wetenschapsbeoefening vanuit een confessionele levensovertuiging afbreuk zou doen aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek.⁹

De nota gaf blijk van een zeker ongeduld en van dadendrang. Na alle uiteenzettingen presenteerde het College een actieplan en somde onder vijf kopjes – onderwijs en onderzoek, maatschappelijke dienstverlening, personeelsbeleid en studentenbeleid – twintig aandachtspunten op, zodat niemand kon beweren dat de nota in vaagheid en algemeenheid was blijven steken. Bovendien werd uitdrukkelijk gesteld dat het College in de loop van 1985 duidelijkheid wilde hebben: het wilde spijkers met koppen slaan. Tenslotte liet het weten dat het zich een reeks van stimulansen als mogelijke aanpak voorstelde via verkenningscommissies en werkgroepen, faculteitsbesturen en -raden, alsmede door een initiatiefcommissie op universitair niveau die moest observeren, informeren, stimuleren en adviseren.

9 Voor de citaten vgl. p. 12 en p. 14-16 van de nota. Het lijkt wel of het College er de befaamde verhandeling van Max Weber over de waardenvrijheid van de wetenschap op nageslagen had: ‘Die “Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis’, in: Max Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (Tübingen 1973, 4e druk), p. 146-214.

4. REACTIES EN EEN IMAGO-ONDERZOEK

397

Op *Meer dan een naam* reageerden besturen, groepen en individuen binnen en buiten de universiteit. Het meest relevant waren de stellingnamen van de faculteitsbesturen, die in februari en maart bij het College binnenkwamen.¹⁰

De theologen twijfelden aan de zin van de *tour de force* die het College wilde ondernemen: “Ongetwijfeld zijn de opstellers van de nota zich bewust van de grote afstand tussen deze visie en het dagelijks gebeuren van onderwijs, onderzoek en dienstverlening binnen de K.U., en van de geringe belangstelling voor het predicaat ‘katholiek’ onder personeel en studenten”.¹¹ Het zaad van de bestuurlijke boodschap zou volgens hen op onvruchtbare bodem vallen of onder de doornen van de universitaire routine. De filosofen pakten de kwestie principiëler aan. Ze erkenden een functie te hebben bij de invulling van de identiteit van de Nijmeegse universiteit, maar wilden dat doen op de manier die de wijsbegeerte hen voorschreef, dat wil zeggen door filosofisch onderwijs in alle faculteiten, kritisch en autonoom zowel ten opzichte van de wetenschappen als van levensbeschouwing en geloof. Van een binding aan christendom of katholiciteit waren de wijsgeren niet gediend.

Andere faculteiten wilden vermoedelijk hun vingers niet branden en deden er het zwijgen toe. Geografie deelde dat officieel schriftelijk mee, Letteren en Rechtsgeleerdheid beperkten zich tot een telefoontje met ongeveer dezelfde inhoud. Sociale Wetenschappen liet zich al evenmin over de nota zelf uit, maar zette zich schrap tegen te verwachten consequenties met betrekking tot het benoemingsbeleid: de gedwongen herinvoering van de katholiciteit als criterium bij het aantrekken van hoogleraren. Het faculteitsbestuur verwees kort en bondig naar vroegere brieven over dit onderwerp,¹² waarin dat criterium was afgewezen “omdat dit niet strookt met de tekst van de statuten, met een redelijke en zo goed mogelijke interpretatie daarvan, met de recente historie en de waarschijnlijke toekomst van de K.U”.

Ook in de bètafaculteiten fronste men de wenkbrauwen. Bij de opbouw van de faculteit, aldus het bestuur van Geneeskunde, waren diverse niet-katholieken betrokken geweest, terwijl andere, katholieke collega's iedere binding met de kerk hadden verloren. Al deze personen waren hierbij waardevol geweest. “Gelet op het voorafgaande lijkt de nota van het College beperkend en weinig inspirerend. Naar het oordeel van ons bestuur lijkt in onze faculteit slechts in beperkte mate ondergrond aanwezig voor een katholiek reveil”.¹³ W&N verklaarde in alle hoffelijkheid welwillend te staan tegenover de poging van het College de identiteit van de KUN duidelijker te profileren, maar wat haarzelf

¹⁰ Nota inzake de identiteit van de K.U.N. algemeen, december 1984-1986.

¹¹ Brief van 4 maart 1985.

¹² Brief van 8 maart 1984.

¹³ Brief van 1 februari 1985.

betrof moest zij passen: “Het Faculteitsbestuur ziet geen specifieke identiteitsgerichte taken voor de faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen”.¹⁴

Van laaiend enthousiasme over de actie van het College was dus weinig te bespeuren. Het rekatholiseringsvuur wilde maar niet overslaan op de universiteitsbevolking; er ontstond zelfs een expliciete tegenbeweging. Tegenover het *Meer dan een naam* van het College startte het comité ‘Meer dan genoeg’ een bescheiden handtekeningenactie. Later in het jaar 1985 kon dit bovendien wijzen op de uitkomsten van een opiniepeiling die het College in opdracht had gegeven. De katholieke grondslag van de Nijmeegse instelling leek het imago van de KUN slecht te bekomen, zodat *de Volkskrant* concludeerde: “het Roomse etiket anti-reclame voor universiteit!”

Maar dat was een te korte weergave van de onderzoeksresultaten.¹⁵ Tot het imago-onderzoek was begin 1984 besloten om een empirische basis te hebben bij het opzetten van een voorlichtingsplan voor potentiële studenten, ouders en leerkrachten van het vwo. Het was zaak de terugloop van het studenten-aantal van de KUN te stuiten. Het aandeel van Nijmegen aan het totaal aantal eerstejaars studenten was namelijk in 1983 gedaald tot 12,8 procent, en dat baarde de nodige zorgen. Het College van Bestuur stelde zich ten doel dat aandeel geleidelijk weer te vergroten tot 15 procent in 1995. Ofschoon de oorzaak van de teruggang vooral te herleiden was tot demografische factoren in het recruiteringsgebied van de KUN, wilde het universiteitsbestuur de loop der ontwikkelingen niet lijdzaam afwachten, maar actief ingrijpen, onder andere met behulp van een marktonderzoek. Daartoe werd een werkgroep ingesteld onder voorzitterschap van de toenmalige rector, Giesbers. Daarnaast werd een marketingbureau ingeschakeld voor het uitvoeren van het eigenlijke onderzoek en het begeleiden van de werkgroep.¹⁶

Aan leerlingen uit de zesde klas van het vwo en studenten van de KUN, alsook aan zogenaamde ‘verwijzers’ (ouders, schooldecanen, leraren van het vwo, reünisten en medewerkers van de KUN) werden zo’n veertig kenmerken voorgelegd die voor een universiteit min of meer belangrijk zouden kunnen zijn. De geënquêteerden werd gevraagd op een vijfpuntsschaal de graad van belangrijkheid van die kenmerken aan te geven en door vergelijking met andere universiteiten de mate te beoordelen waarin de KUN zich positief, negatief

¹⁴ Brief van 5 maart 1985.

¹⁵ Imago-onderzoek. Rapport-Verdonk, definitieve versie (1985).

¹⁶ Leden van de werkgroep waren B.M.J. Hermans (voorzitter Universitaire Voorlichtingscommissie), J.G.H. de Vaan (hoofd afdeling Studentenzaken), J.Th.M. Funneman (hoofd afdeling Pers en Voorlichting) en J.G.J.M. Wennink (afdeling Onderwijs en Onderzoek). Medewerking verleende Th.W.M. Vergoossen (Geografie). De onderzoeksuitkomsten werden gerapporteerd door het Marketingbureau Verdonk, Otten, Dik & Wiegerinck, dat ook de marketingaanbevelingen deed.

of niet van de andere onderscheidde. In de lijst van kenmerken was ook de katholieke signatuur opgenomen.

De katholiciteit bleek bij de geënquêteerden slechts een zeer ondergeschikte plaats te bezetten; in termen van belangrijkheid lieten ze andere kenmerken veel zwaarder wegen: goede docenten, een prettige studiesfeer, een op de praktijk gerichte studie, de begeleiding van studenten, enzovoorts. Dat – betrekkelijk onbelangrijke – religieuze kenmerk werd relatief weinig als een positieve kant van de Nijmeegse universiteit aangemerkt, het meest nog door de ouders. Gewoonlijk zag men de katholieke signatuur als iets wat er in vergelijking met andere instellingen niet veel toe deed (neutraal) of als een trekje waardoor de KUN negatief tegen andere universiteiten afstak. De groepen verschilden echter in het verdelen van de gewichten. Een negatief oordeel gaven vooral de leraren vwo (47 procent versus 40 procent neutraal), vervolgens de vwo-leerlingen (45 versus 51), de reünisten van de KUN (36 versus 43) en Nijmeegse studenten (33 versus 66). In overeenstemming met het marketingbureau stelde de werkgroep vast dat de katholieke signatuur een uitgesproken zwak punt vormde en dat er bij de voorlichting beter over gezwegen kon worden om het imago van de universiteit niet te schaden. De stellingname van de geënquêteerde medewerkers van de KUN paste hierbij: 55 procent meende dat het niet veel uitmaakte of de universiteit al dan niet een katholieke signatuur had, 29 procent oordeelde dat zij daardoor negatief opviel. Daarnaast wezen zij op het regionale karakter van de instelling als zwakke kant. Bijgevolg zou niet alleen in de externe voorlichting de katholiciteit onderbelicht moeten blijven, maar ook binnen de universiteit zelf minder benadrukt moeten worden vanwege de studenten en de gevaren voor het imago. In het dilemma “ondanks tegenstroom de ‘k’ handhaven en naar buiten toe profileren” of “een beleid waarin de katholieke signatuur niet expliciet wordt gecommuniceerd (...) verdient het in de ogen van de werkgroep de voorkeur om uit te gaan van de feitelijke regionalisering van de KUN en daarmee de ‘k’ niet expliciet te affichereren”.¹⁷

Het College van Bestuur besprak de aangelegenheid met de Universiteitsraad en besloot het rapport van de werkgroep “vertrouwelijk ter inzage te leggen” voor de leden van de raad, terwijl het tevens het Stichtingsbestuur verzocht dezelfde vertrouwelijkheid in acht te nemen. Maar zoals te verwachten was lekte de zaak uit en daarmee werd alle aandacht op de “anti-reclame van het Roomse etiket” gevestigd.¹⁸

¹⁷ Imago-onderzoek, p. 56.

¹⁸ De twee problematische punten: katholieke signatuur en regionaliteit, komen ook aan de oppervlakte in het rapport *Over het werken aan de K. U. gesproken. Verslag van een verkennend onderzoek naar de opvattingen en ervaringen van medewerkers aan de K. U. rondom werk en welzijn*, Sociologisch Instituut, mei 1986 (rapporteur: M. Kabel).

5. EEN INITIATIEF- EN EEN PROJECTGROEP

400

Ofschoon de reacties van de faculteiten en de uitslag van het imago-onderzoek niet bepaald bemoedigend waren gaf het College van Bestuur niet op. In augustus 1985 werd een 'Initiatiefgroep Identiteit KUN' opgericht, die overigens tot februari van het jaar daarop op haar installatie moest wachten. Een jaar later verscheen een rapport. De groep meende "met een zekere behoedzaamheid te moeten opereren, omdat niet iedereen binnen de universitaire gemeenschap ervan overtuigd is, dat een duidelijke(r) profilering van de 'κ' van de KU Nijmegen gewenst danwel gunstig is".¹⁹ Het College en sommige leden van de Universiteitsraad zagen dat anders; ze vonden dat de initiatiefgroep geen initiatief ontwikkelde en een veel te afwachtende houding aannam; ze zou zich beperken tot het toetsen van aangeboden projecten in plaats van zelf met ideeën te komen. Dat leek voort te spruiten uit de omstandigheid dat diverse leden van de groep het allemaal niet zo zagen 'zitten'. Feit is dat vijf van de twaalf leden er voortijdig de brui aan gaven; ze voerden andere dringende verplichtingen aan of zeiden eerlijk weinig affiniteit te voelen met de thema's die in de groep werden besproken. Ook ergerde men zich aan het College van Bestuur, dat de groep in het openbaar incapabel had genoemd.

Eind oktober vond een crisioverleg plaats tussen het College en de initiatiefgroep. Dat leverde blijkbaar niets op, want het College verloor zijn geduld en zette in januari 1988 de initiatiefgroep een 'bestuurlijke projectgroep identiteit' voor de neus, die uiterlijk op 1 juni een rapport moest aanbieden. De initiatiefgroep werd gevraagd haar activiteiten even op te schorten. Dat accepteerde de groep echter niet; de voorzitter, C.E.M. Struyker Boudier, gaf per kerende post het mandaat terug.²⁰

Leden van de bestuurlijke projectgroep waren zes hoogleraren, één medewerkster en één studente.²¹ Ze waren op persoonlijke titel gevraagd, en bijna allen waren zij geporteerd voor de κ van de KUN. De studente deed alleen mee om tegen mogelijke eenzijdigheden te waarschuwen, want zij ging ervan uit "dat de materie 93 procent van de studenten geen ruk interesseerde".²²

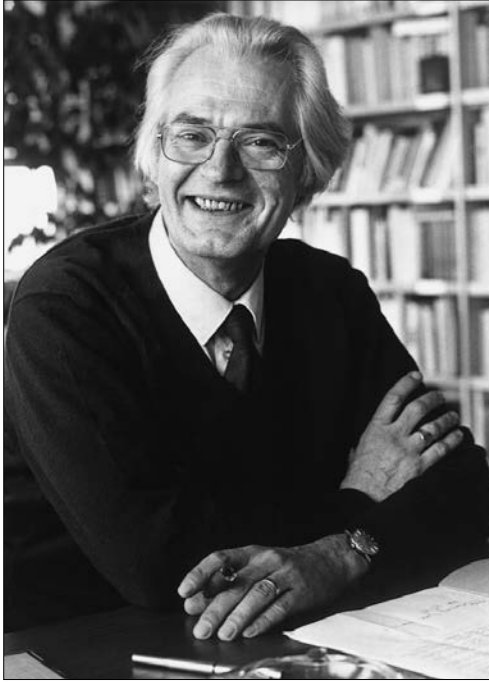
De groep zette er vaart achter en leverde reeds in april een rapport op dat maar meteen werd doorgezonden naar de faculteiten. Die werden geacht vóór 1 augustus hun mening te geven, want het College wilde al bij het begin van het nieuwe academische jaar tot een definitieve beslissing komen. Zoals gezegd stond de projectgroep bijna in haar geheel positief tegenover de katholieke identiteit van de KUN. Niettemin was de toon van het rapport zakelijk en

¹⁹ *Jaarverslag Initiatiefgroep Identiteit KUN*, 10 februari 1987.

²⁰ Brief van 18 januari 1988.

²¹ De hoogleraren Janner, Peters, Plasschaert, P.J.M. van Tongeren, Vossen en Weiler, medewerkster C.M. van den Heuvel, studente M. Otten.

²² *KUNieuws*, 12 februari 1988.

Prof.dr. C.E.M. Struyker Boudier (1937), hoogleraar wijsgerige antropologie.

gaf geen blijk van het identiteitsélan van het College. De groep begon met te benadrukken dat de katholiciteit slechts één van de identiteitsbepalende karakteristieken van de Nijmeegse instelling was en dat er geen inperking geduld mocht worden van hetgeen de universiteit tot universiteit maakt. Er bestaat namelijk zoiets als een wetenschapsethos: hoge waardering voor het universitair zelfbestuur, gevoel voor recht en redelijkheid binnen de universitaire gemeenschap, vertrouwen in de rede en het experiment als bronnen van kennis, afwijzing van gezagsargumenten die de toets van de rede niet kunnen doorstaan, vrijheid van het wetenschappelijk onderzoek, bewustzijn van de culturele en ethische context van het wetenschapsbedrijf en aanvaarding van wetenschapstoepassing met respect voor de waarde van de kritische rede en de humanistisch-ethische context van de universitaire wetenschap. Maar dat is niet alles. De wetenschap als zodanig levert geen normen en waarden; in zoverre moet zij “geontmythologiseerd” worden; de groep verwerpt *science as a religion*. De wetenschap zelf moet op haar beurt weer geplaatst worden in een ‘totaal zingevingsproject’. Dit houdt in dat er op grond van de katholieke identiteit van de universiteit een aantal thema’s in de belangstelling moet staan: kritische wetenschapsbeschouwing, ethische problemen in verband met de wetenschapsontwikkeling, het onrecht in de wereld en de situatie van de

ontrechten als object van onderzoek, de geschiedenis en situatie van de katholieken in de wereld en in het bijzonder in Nederland. De eventuele dienstverlening aan de katholieke geloofsgemeenschap moet echter altijd worden aangeboden *modo universitatis*. De universiteit zoekt de dialoog met de kerkelijke ambtsdragers, is gericht op het hele spectrum van katholieke groeperingen en verzet zich “tegen elke verkettering”.

Wat de concrete projecten betreft ging de groep kort en pragmatisch te werk. Ze somde de bestaande activiteiten op en adviseerde die te bevorderen, in het bijzonder die van het Katholiek Studiecentrum. Wat nieuwe activiteiten betrof stelde de projectgroep een per september 1989 op te starten nieuwe studierichting ‘Europese en christelijke traditie’ voor. Tevens maakte de groep zich sterk voor de oprichting van een instituut voor hogere postdoctorale studies op het gebied van ‘theologie en wijsbegeerte in relatie tot de overige wetenschappen’. Het accent van deze studies zou moeten liggen op de verhouding tussen zingeving, geloof en ethiek enerzijds en de ontwikkelingen in de verschillende disciplines anderzijds, met andere woorden, op het raakvlak van levensbeschouwing en de door de wetenschappen geconstrueerde werkelijkheid. In het kader van dit onderzoek moest het instituut ook AIO’s opleiden. Verder zou het moeten beschikken over een wisselleerstoel voor internationaal gerenommeerde specialisten op het terrein en zou het symposia, congressen, cursussen en dergelijke moeten organiseren die uitstralen naar een breder publiek. Daarbij moesten de media worden ingeschakeld. Voorgesteld werd te beginnen met vijf formatieplaatsen voor een staf van vaste wetenschappelijke medewerkers.

Tenslotte bracht de projectgroep nog twee opmerkelijke punten naar voren. Zij beval de instelling aan van een ‘universiteits-brede’ commissie waarin alle faculteiten werden vertegenwoordigd. De ‘K’ van de KUN zou zo een zaak worden die niet alleen het College maar de gezamenlijke faculteiten aanging. Deze brede commissie zou moeten aansporen, coördineren en controleren. Voorts pleitte de groep voor een beter ‘verkopen’ van de katholiciteit, onder andere door een nieuwe naamgeving van de universiteit. Er moest niet gedeconfessionaliseerd worden, maar wél diende het katholieke kader van de instelling aansprekender te worden uitgedrukt door dat kader te symboliseren en aan te duiden met een grote naam uit de geschiedenis, zoals Thomas More Universiteit of Newman Universiteit.

Het College van Bestuur was tevreden en liet er geen gras over groeien. Het nam bijna alle voorstellen van de projectgroep over, in het bijzonder die van de nieuwe studierichting en het instituut voor postdoctorale studies.

Daarna viel er in de universitaire openbaarheid een stilte, maar aan de top bleef men in de periode 1988–1991 betrekkelijk intensief beraad voeren over drie punten: een speerpuntenbeleid als vervolg op de voorstellen van de bestuurlijke projectgroep, de ‘identiteitsgevoelige’ organisatie-eenheden en functionarissen van de KUN, en het draagvlak van de katholiciteit van de instelling.

6. SPEERPUNTEN

403

In mei 1991 publiceerde het College van Bestuur een *Notitie inzake speerpuntactiviteiten ter profilering van de identiteit van de Katholieke Universiteit* als basis voor de nadere uitwerking van een samenhangend beleid op dit terrein. De notitie verwees naar *Meer dan een naam* uit 1984, naar overleg met het Stichtingsbestuur en de verantwoordelijkheid van de Universiteitsraad. Allen, aldus het College, onderstreepten het belang van de zaak, “zij het met verschillende accenten en waardeoordelen”, een eufemistische aanduiding van bestaande, veelal latente onenigheid. Maar het College had zich over dit alles beraden en besloten tot een aanpak via drie beleidsnotities: één over het draagvlak van de katholieke identiteit bij de medewerkers van de KUN, één over identiteitsgevoelige eenheden en functionarissen, en één over concrete speerpunten.²³

De onderhavige notitie ging over het laatste punt. Zij bracht niet veel, maar toch wel enig nieuws. Als speerpunten werden allereerst een aantal reeds bestaande activiteiten aangewezen: de Theologische Faculteit in haar geheel, inclusief de fusie met de Universiteit voor Theologie en Pastoraat (UTP) te Heerlen, het kort daarvoor positief geëvalueerde Katholiek Documentatie Centrum en het eveneens gunstig beoordeelde Katholiek Studiecentrum. Als nieuwe speerpunten werden aangeduid: onderwijsvoorzieningen in de vorm van cursussen voor diverse doelgroepen ('Zin en religie', Thomas More Academie), wetenschappelijk onderzoek van hoge kwaliteit in een Centrum voor Ethiek (CEKUN), vormingsactiviteiten (kapel, stiltecentrum) en onderzoek op het gebied van de prenatale diagnostiek zoals dat plaatsvond aan de Georgetown University (USA). Dit alles kwam neer op 12,7 plaatsen uit de eerste geldstroom en 3,2 plaatsen uit andere bronnen, te verdelen over het KDC (4), KSC (4), onderwijsvoorzieningen (2,4) en CEKUN (5,5). Ze moesten opgenomen worden in het financiële plan 1991-1996. Deze plaatsen bestonden voor het merendeel overigens al jaren!

De Universiteitsraad nam dit voorstel niet zomaar over. Hij maakte met name bezwaar tegen het tempo waarmee op de vestiging van het CEKUN werd afgestevend. De weerstand werd voornamelijk gemotiveerd met twee overwegingen. Alle faculteiten moesten meebetalen, maar of ze van zo'n betrekkelijk “verafliggend instituut” enig profijt zouden hebben, moesten ze afwachten. Bovendien gaf de speerpuntennota geen overzicht van hetgeen in het reguliere onderwijs en onderzoek aan profilerende levensbeschouwelijke activiteiten geschiedde. Dus werd op de raadsvergadering van eind mei 1991 van studen-
tenzijde een motie ingediend om het tempo wat te matigen. Er moest eerst

²³ Deze notities stammen alle drie van de scheidende voorzitter van het toenmalige College, zie Van Lieshout, *Terugblik – Droom – Werkelijkheid*, p. 24; *KUNnieuws*, 6 september 1991.

Het stiltecentrum van de Studentenkirk: in het voorstel van het College van Bestuur een van de speerpunten ter profilering van de katholieke identiteit.

maar eens geïnventariseerd worden hoe het in Nijmegen stond met de bereidheid van de faculteiten bij te dragen aan de levensbeschouwelijke profilering. Deze motie werd met 11 tegen 10 stemmen afgewezen, maar de raad besloot wél de reservering van gelden voor het CEKUN te schrappen. Er moest worden begonnen met een interfacultaire werkgroep vanuit drie geïnteresseerde faculteiten: Wijsbegeerte, Theologie en Medische Wetenschappen. Pas als het draagvlak sterk genoeg zou blijken, zou men aan de opbouw van een staf kunnen gaan denken.

Begin 1992 stond het CEKUN opnieuw op de agenda. Na een informatie-ronde en enige discussie over de vraag of het nu allemaal wel nodig was – er bestond immers al een Katholiek Studiecentrum – nam de Universiteitsraad een positief besluit. Zij ging accoord met de oprichtingsmotieven, de doel- en taakstelling van het CEKUN, en met de formatie van de interfacultaire werkgroep. Daarbij werd de intentie uitgesproken in de perspectiefnota 1993-1996 twee personeelsplaatsen voor vier jaar uit de centrale middelen aan de faculteit der Wijsbegeerte toe te wijzen voor de start van het instituut. De raad ging voorzichtig en zuinig te werk en stond blijkbaar niet te juichen van enthousiasme. Het College was gewaarschuwd om met zijn speerpuntenbeleid niet te ver te gaan en de raad niet al te sterk onder druk van de levensbeschouwelijke profilering te zetten.

7. IDENTITEITSGEVOELIGHEID

405

In zijn ijver het bijzonder karakter van de Nijmeegse universiteit opnieuw gestalte te geven haalde het College een oud stokpaardje van stal: het begrip identiteitsgevoeligheid, zo blijkt uit vertrouwelijke discussiestukken. Het eerste stuk dateerde van 20 februari 1989 en droeg als titel *Identiteitsgevoelige organisatie-eenheden en functionarissen*. Daarmee waren leerstoelen bedoeld, maar ook functies in bestuurs- en beheersorganen, en eenheden voor medische, psychologische, maatschappelijke en pastorale dienstverlening. Daarover voerde het College in de eerste twee maanden van 1991 vertrouwelijk overleg met de faculteitsbesturen. Hun werd een conceptnotitie voorgelegd met annex een eerste indicatieve lijst van identiteitsgevoelige eenheden per faculteit. Vanzelfsprekend bezat de ene discipline meer levensbeschouwelijke implicaties dan de andere. Wiskunde is geen kerkgeschiedenis en pedagogiek geen informatica, en men zet op de leerstoel godsdienstpsychologie geen doorgewinterde Freudiaan en op de leerstoel godsdienstsociologie geen marxistisch-leninistische ijzervreter. Wie echter naar het andere uiterste overhelt en de dingen met al te gretige vingers aanpakt, moet zich er niet over verwonderen dat hij ze brandt. Dat leek het College te zijn overkomen toen het zich voorbereidde op een tweede beleidsnota.

In de gesprekken met de faculteitsbesturen kwam duidelijk naar voren hoe problematisch de aanpak van de materie was. Dat de faculteit der Godgeleerdheid in haar geheel als identiteitsgevoelig werd aangemerkt, volgde uit de aard van de zaak, maar dat de decaan van Rechtsgeleerdheid een soortgelijke kwalificatie aan zijn faculteit gaf, is verbluffend. De wijsgeren moesten eigenlijk niets van deze exercities hebben, want zij vonden het begrip 'identiteitsgevoelig' veel te vaag om er wat mee te kunnen. De medici hadden ernstige bezwaren tegen de conceptnotitie, omdat die hun wervingsmogelijkheden beperkte en afbreuk dreigde te doen aan het kwaliteitscriterium bij benoeming van hoogleraren; ze wilden de handen vrij hebben. w&i en Natuurwetenschappen hadden er daarentegen helemaal geen moeilijkheden mee; ze bezaten praktisch geen eenheden waarop de kwalificatie 'identiteitsgevoelig' van toepassing was. Letteren en Beleidswetenschappen brachten evenmin veel bezwaren naar voren, terwijl Sociale Wetenschappen het met de strekking van de notitie in het algemeen wel eens was, maar zich ertegen verzette bepaalde leerstoelen het keurmerk 'identiteitsgevoelig' te geven: zulke typering droegen een te incidenteel karakter en door het begrip op te rekken zou de hele faculteit wel als zodanig kunnen worden bestempeld.

Overigens waren de ambtenaren op het bestuursgebouw zeer exact te werk gegaan, ze hadden zelfs gekwantificeerd. Zo waren in Sociale Wetenschappen 21 van de 36 eenheden identiteitsgevoelig, bij Geneeskunde 17 van de 80, bij Letteren 9 van de 37, enzovoort.

Ook over de sector bestuur werden in de notitie uitspraken gedaan. Leden

van het College van Bestuur dienden natuurlijk katholiek te zijn, de voorzitters van het Katholiek Documentatie Centrum en het Katholiek Studiecetrum al evenzeer en de decanen zouden zich minstens als christen moeten beschouwen. Het grootste probleem leverde de Universiteitsraad op. Immers, de leden van deze raad werden onafhankelijk van hun levensbeschouwing gekozen, maar waren wel direct betrokken bij het bepalen van het levensbeschouwelijke profileringsbeleid. Uit de notities over dit onderwerp mag men veilig concluderen dat het College in zijn ijver ver over het doel had heenge-schoten. Tot een officiële beleidsnota is het dan ook niet gekomen.

8. HET DRAAGVLAK WIL NIET DRAGEN

Ruim een half jaar na de speerpuntennotitie verscheen de nota over het derde aandachtspunt van het College, het draagvlak, onder de titel *De Katholieke Universiteit Nijmegen: draagvlak en profilering van haar katholieke identiteit*. Dit stuk maakte latent ongenoegen van de universitaire bevolking over het beleid van het College manifest. Het leidde tot een regelrechte ontploffing die de gemoederen een jaar lang bezig hield. Het jaar 1992 ging de geschiedenis in als een turbulent en mislukt identiteitsjaar.²⁴

Wat was het geval? Met een verwijzing naar de welhaast berucht geworden nota *Meer dan een naam* van 1984 stelde het College van Bestuur dat het behoud en de versterking van de katholieke identiteit van de KUN consequenties hadden voor het personeelsbeleid, want zonder een draagvlak bij het universitaire personeel zou die identiteit niet gegarandeerd zijn. Dus moest bij de werving van nieuwe medewerkers onderzocht worden of de betrokkenen bereid waren zich daarvoor in te zetten. In de advertenties moest erop gewezen worden dat deze bereidheid “een positief element om te solliciteren” was, en in het sollicitatieformulier zou worden gevraagd naar de godsdienstige overtuiging van de betrokkene en zijn of haar houding ten aanzien van de K van de KUN. In het sollicitatiegesprek moest expliciet geïnformeerd worden of de reflectant bereid was deel te nemen aan de invulling van het bijzonder karakter van de instelling, en zo ja, aan welke activiteiten hij of zij graag zou willen meewerken. Dit vormde dan een positief element in de beoordeling.

Uiteraard woog ook voor het College de wetenschappelijke kwalificatie het zwaarst, daaraan mochten geen concessies worden gedaan. In de *mission statement* van de KUN stond dan ook dat zij primair een instituut voor hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek is. In het tweede deel van het *statement* is echter ook te lezen dat de taakstelling plaatsvindt met christelijke inspiratie en in verbondenheid met de wereldkerk en het katholieke volksdeel in Nederland. Ook dit tweede deel dient tot zijn recht te komen.

²⁴ Vgl. de januari-, februari- en novemhernummers van *KUNieuws*.

Het College wil echter realistisch zijn. Ofschoon van alle onderdelen van de universiteit een bijdrage mag worden verwacht, leent de ene eenheid of functie zich daarvoor beter dan de andere. Bij sommige onderwerpen in onderwijs, onderzoek of maatschappelijke dienstverlening duiken nu eenmaal eerder vragen op die iets te maken hebben met christelijk geloof en katholieke solidariteit dan bij andere thema's. Dan komt het in eerste instantie neer op de persoonlijke verantwoordelijkheid. Het hangt primair van de docent af of hij of zij vanuit christelijke overtuiging kennis en ervaring op de student overdraagt. Zo is het ook zaak van de onderzoeker zelf op de eventuele levensbeschouwelijke implicaties van zijn research te letten. En het is eveneens de medewerker zelf die adequaat zou moeten reageren op studenten die vragen stellen over de levensbeschouwelijke aspecten van de behandelde stof. Het zijn vooral de personeelsleden die binnen de universiteit een humane en christelijke atmosfeer scheppen. Pas daarna komen regelgeving en schriftelijke explicitering. Het kan nodig of nuttig zijn in de leeropdracht of functie-omschrijving van hoofd-docenten de gewenste katholieke profilering door een nadere bepaling te garanderen. Daar kan dan de vakgroep bij het verdelen van taken niet omheen. Eventueel kan de specifieke profileringstaak zelfs worden vastgelegd in de arbeidsovereenkomst, aldus de notitie *Draagvlak en profilering*.

Dat draagvlak reageerde furieus. Al onmiddellijk na het verschijnen van de notitie in januari 1992 regende het kritiek. De Universiteitsraad vond de zaak zo belangrijk en controversieel dat hij de reacties van de faculteiten niet afwachtte en de nota meteen op de agenda van 18 februari 1992 zette. In allerijl bereidde de procedurecommissie de behandeling voor; zij kwam tot een volstrekt afwijzend advies.

Van alle kanten kwamen tegenwerpingen. Het College, zo luidden de protesten, beslist 'over ons zonder ons'. Het voetvolk mag het identiteitsbeleid uitvoeren zonder dat het eerst is geraadpleegd. Het begrip 'katholiek' is natuurlijk niet eenzinnig, maar men wenst in ieder geval niet de katholiciteit van het College, dat volgens de godsdienstfilosoof W. Dupré riekt naar 'fundamentalisme'. Heden ten dage heerst in het katholicisme pluriformiteit; wat het universiteitsbestuur wil komt neer op de restauratie van een monistisch verleden. Het mag echter niet trachten via het wervingsbeleid uit te maken wat in de toekomst een katholieke universiteit en katholiek is; dat zal de toekomst zelf wel leren, aldus de taalkundige T.J.M. van Els. De raad heeft ingestemd met projecten als 'Zin en religie' en voorstellen omtrent ethiekstudies; hij wenst echter niet dat de katholieke teugels weer worden aangetrokken. De hele wervingsprocedure is onaanvaardbaar en onuitvoerbaar. Zo'n beleid heeft werkelijk geen uitstraling, het stoot eerder af. Godsdienst is tegenwoordig een privé-zaak, het College heeft niet het recht de privé-sfeer binnen te dringen. De voorgestelde ondervraging heeft veel weg van inquisitie en dat berokkent de universiteit alleen maar schade. Op zo'n manier wordt het steeds moeilijker goede wetenschappers aan te trekken. De KUN wil een volledige universiteit

Prof.dr. F.H.M. Corstens (1944), hoogleraar nucleaire geneeskunde, in 1992 lid van de Universiteitsraad.

blijven, maar het College maakt op deze manier van de “brede universiteit” een “universiteit voor katholieken”, zo concludeerde de radioloog F. Corstens. Ten aanzien van de studenten is dit beleid bovendien tegenstrijdig: de universiteit wil er zoveel mogelijk krijgen, maar schrikt hen anderzijds af door verscherping van het katholieke profiel. En de gevolgen daarvan, minder studenten, zijn op den duur gevaarlijk voor ieder personeelslid: het wordt in zijn beroeps- en levensbelangen bedreigd. Tenslotte: het College doet alsof de Nijmeegse universitaire gemeenschap in gebreke is gebleven, ook al heeft zij zich niet verzet tegen veel identiteitswensen. Dit is rondweg “beledigend”. Door zijn harde inzet heeft het College schade berokkend aan de relaties tussen top en basis, en het wij-gevoel van de Nijmeegse universitaire gemeenschap “aan flarden geschoten”, aldus de studenten.

Het College was uitermate teleurgesteld, zelfs diep gegriefd door deze ongezoeten kritiek. Collegelid Peters, die in deze aangelegenheid als woordvoerder optrad, lichtte in de vergadering van de Universiteitsraad de nota nog eens uitvoerig toe, relativeerde bepaalde passages en sleep er de scherpe kantjes af. Daarvoor ontving hij veel lof, maar hij kreeg tegelijk wel te horen dat dát allemaal niet in de nota stond. Het College had blijkbaar de bedoeling gehad vragen op te werpen, maar in feite een aantal ongenueanceerde uitspraken gedaan, zo definieerde de hoogleraar Corstens de situatie. Zijn collega Steggerda onthulde de hoofdschuldige van het drama: het Stichtingsbestuur. De KUN zou ermee gediend zijn, “als het Stichtingsbestuur achter zijn coulissen vandaan zou komen om zich op een duidelijker wijze te exponeren. Niet om zich te verantwoorden, want dat is hier niet aan de orde. Zijns inziens zou het

Drs. A.C.G. Creemers, Bureau Studentenzaken, in 1992 lid van de Universiteitsraad voor het niet-wetenschappelijk personeel.

gremium dat op dit punt in hoogste instantie de dienst zal uitmaken, in het openbaar heldere taal moeten spreken”.

De uitslag van de discussie laat zich raden. A. Creemers vermeldde het advies dat de commissie Personeelsaangelegenheden al in 1985 had gegeven en citeerde “dat de grondslag als uitgangspunt voor personeelsbeleid onmogelijk wordt geacht en dat er geen behoefte aan discussie over dit punt bestaat”. Vandaar dat de personeelsfractie, samen met de progressieve studentenfractie, kort en bondig in een resolutie het volgende had gesteld: de KUN is primair een Nederlandse universiteit voor onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening; de grondslag is slechts één element van de identiteit van de KUN; het wervings- en benoemingsbeleid van het College moet worden afgevoerd. De beide fracties verzochten de overige leden van de raad zich bij deze resolutie aan te sluiten. Dat deden ze inderdaad. Vóór de verklaring stemden 25 raadsleden, tegen 0, en er waren 2 onthoudingen.

Ondanks dit débâcle gaf het College geen krimp. In een interview stelde Peters dat de universitaire bevolking de nota eigenlijk niet goed had begrepen.²⁵ Wellicht was zij onduidelijk en had zij anders geschreven moeten worden. Vandaar misschien de uiteenlopende reacties van de faculteiten die varieerden van ‘alleen over mijn lijk’ tot ‘daar kunnen we mee leven’ met daartussenin ‘accord behalve met het voorgestelde personeelsbeleid’, dat overigens nu net de kern van de zaak was. Maar men moest inzien, aldus Peters, dat

²⁵ Vgl. *KUNieuws*, 28 februari, 13 november en 20 november 1992. De citaten zijn afkomstig uit de laatste twee nummers.

een katholieke universiteit zonder voldoende draagvlak bij het personeel onmogelijk was en dat het niet aanging enige identiteitsprofielerende centra op te richten en zich dan uit de voeten te maken. Dat zou een onwaarachtig alibi-beleid zijn. Men plaatste dan katholieke vlaggen op een neutrale modderschuit. Neen, “ieder die hier werkt, moet zich de vraag stellen wat hij of zij wil met identiteit”. Dat was niet bedoeld als katholieke bevoogding van de wetenschap, “want zo’n ontwikkeling zou het imago en de concurrentiepositie van de universiteit geen goed doen”. Overigens erkende Peters dat sommige medewerkers zich zorgen maakten over hun carrière; dat was legitiem. Maar er was ook nog een andere kant: “Nu de vanzelfsprekendheid van de professionele loopbaan op de tocht staat, wordt men gedwongen tot zelfbezinning. Dat er naast werk ook andere waarden belangrijk kunnen zijn in het leven. Zoals solidariteit, gemeenschappelijkheid. Daar wil ik het over hebben”.

Deze laatste uitspraken zullen de personeelsleden niet hebben gerustgesteld. Er werd evenwel aangekondigd dat na de afhandeling van de bestuurlijke herstructurering de zaak opnieuw aan de orde zou worden gesteld, niet in een nieuwe nota maar via gespreksronden met de faculteiten, die over twee punten zouden moeten nadenken: ten eerste, welke onderdelen van de organisatie zijn relevant met betrekking tot de christelijke traditie, en ten tweede, wat wil de faculteit ervan maken en wat voor consequenties heeft dat voor het aan te trekken personeel? Het College kondigde aan geen genoeg te nemen met ontwijkende antwoorden, want de katholiciteit stond eenvoudig in de statuten van de Stichting en het Stichtingsbestuur hechtte aan deze bepaling.²⁶ Kortom, het College haalde geen bakzeil, het zocht alleen naar een andere ingang.

9. EEN ANDERE INGANG

Het is niet zo moeilijk een andere ingang bij de faculteiten te vinden en het is evenmin erg lastig te achterhalen wat zij in verband met het bijzondere karakter van de KUN daadwerkelijk – dus niet alleen maar ‘eventueel’ – aan ‘bijzonder’ onderwijs en onderzoek te bieden hadden. Dat vinden we immers in de onderwijsprogramma’s van de studiegidsen en de jaarverslagen van het uitgevoerde onderzoek. In onze nieuwe tocht langs de faculteiten letten we vooral op het onderzoek. Bij de filosofen en vooral bij de theologen weiden wij iets langer uit over relevante feiten en ontwikkelingen.

Historici, sociologen, psychologen

Allereerst is eenvoudig vast te stellen dat er twee faculteiten waren die niet krachtens hun aard, maar door hun historisch gegroeide belangstelling aanzienlijk bijdroegen aan de levensbeschouwelijke en katholieke profilering van

²⁶ Vgl. *KUNieuws*, 13 november 1992.

de Nijmeegse universiteit: de faculteit der Letteren en die der Sociale Wetenschappen.²⁷

Bij Letteren was er het onderzoekszwaartepunt 'Katholicisme als religieus-maatschappelijke component in de Nederlandse geschiedenis' (KNG). Daaronder vielen vijf 'voorwaardelijk gefinancierde' programma's. Drie daarvan hadden betrekking op de Middeleeuwen in de Nederlanden: de bronnen van de middeleeuwse religieuze identiteit, de religieuze en ethische aspecten van middelnederlandse literatuur en religieuze kunst. Twee andere programma's occupeerden zich met de moderne tijd, namelijk met de religieuze en socio-culturele veranderingsprocessen en kerkelijke verhoudingen binnen het Nederlandse katholicisme van de zestiende tot de twintigste eeuw, in het bijzonder ook met de geschiedenis van de katholieke zuil. De vijf programma's waren in 1992 opgesplitst in 29 deelprojecten en werden bewerkt door 11,39 fte, inclusief 4,78 AIO's. De werkzaamheden leverden in dat jaar 72 wetenschappelijke en 76 vakpublicaties op.²⁸

De studie van het Nederlandse katholicisme van de twee laatste eeuwen werd in de periode 1980-1995 in niet geringe mate ondersteund, bevorderd en uitgevoerd door de historici die vanuit of rondom het Katholiek Documentatie Centrum actief waren. Dit centrum werd in 1990 geëvalueerd door een commissie van vier, van wie twee leden niet aan de KUN verbonden waren. Het KDC, aldus deze evaluatiecommissie, was erin geslaagd de archivalia en ander erfgoed van katholiek Nederland te bewaren en het leverde daarmee een belangrijke bijdrage aan katholiek en Nederlands cultuurbehoud. De lof betrof ook de systematische en gemoderniseerde ontsluiting van het verzamelde materiaal. Voorts betuigde de commissie haar respect voor "de indrukwekkende reeks van publikaties". Zij concludeerde: "Het KDC is onmiskenbaar het landelijke informatiecentrum voor de bestudering van het Nederlandse katholicisme in de 19e en 20e eeuw en staat ook als zodanig bekend".²⁹

In 1994 vierde het instituut zijn vijftienvijftigjarig bestaan. Op dat moment beheerde het 887 archieven, zijnde 6375 meter kastruimte. Het had 60.000 titels van boeken en brochures verzameld en 36.000 banden katholieke periodieken. In de loop der jaren waren er 25 monografieën in de reeks *Bronnen en Studies* verschenen; daarnaast was het KDC in 1990 begonnen met een serie

27 De uitvoerigste beschrijvingen van het universitair onderzoek van de jaren negentig zijn te vinden in het *Wetenschappelijk jaarverslag*, 1992, deel I en II. Daarvan is bij voorkeur gebruik gemaakt.

28 Dit zijn gemiddeld ruim zes publicaties per fte. Bij die 72 wetenschappelijke publicaties werden blijkbaar alle producten opgegeven die bedoeld waren voor een wetenschappelijk publiek en traceerbaar waren, ook korte commentaren en notities. Het getal drukt dus vooral het inventarisatiebeleid van de faculteit uit, maar het illustreert in ieder geval dat er leven in de brouwerij was.

29 Vgl. Roes, "'Eigen cultuur"-behoud'; 'Het Katholiek Documentatie Centrum in 1990', in: *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, 20(1990), p. 3.

Aanbieding van de KDC-publicatie *R.K. Staatspartij en Katholieke Volkspartij. Archiefinventarissen en bibliografie* in het perscentrum Nieuwspoort te Den Haag, 28 januari 1991. V.l.n.r. prof.dr. J.A. Bornewasser, emeritus-hoogleraar kerkgeschiedenis (Katholieke Universiteit Brabant), dr. J.H. Roes, directeur van het KDC, drs. R.F.M. Lubbers, minister-president, en P.H. van Zeil, laatste voorzitter van de Katholieke Volkspartij.

Scripta, ‘werkschriften’ die zich (nog) niet leenden voor een monografie.³⁰ De reeks *Jaarboeken* was opgezet volgens de beproefde formule van verslaggeving, documentatie, informatie en wetenschappelijke artikelen. Elk jaarboek bevatte zo’n drie à vier wetenschappelijke bijdragen.³¹

Het geheel overziende kunnen we concluderen dat het zwaartepunt van het geschiedkundig onderzoek naar de ontwikkeling van het Nederlandse katholicisme rond het midden van de jaren negentig onbetwistbaar bij het KDC lag, dat er als het ware het epicentrum van vormde; het onderzoek sloot aan op de traditie van de grote voorgangers Post en Rogier. Afgezien van de theologen mogen een aantal historici dan ook als de voornaamste exponenten van de katholieke identiteit van de Nijmeegse instelling worden bestempeld.

Nauw verbonden met de geschiedkundigen rond het KDC waren enige sociologen – vanaf het begin Schreuder en Thurlings, later Peters en Felling –

³⁰ Zie voor deze gegevens: Struycken, ‘Katholiek Documentatie Centrum 1969–1994’.

³¹ Van deze formule, die sinds 1971 wordt gehanteerd, werd tweemaal afgeweken: in 1988 was het *Jaarboek* geheel aan de geschiedenis van de katholieke pers in Nederland gewijd, in 1994 geheel aan het jubileum.

vooral in verband met de studies over verzuiling en ontzuiling in Nederland.³² In de jaren tachtig en negentig verschoof hun aandacht zich naar de beschrijving van godsdienstige en levensbeschouwelijke overtuigingen en gedragingen, de veranderingen daarin, de maatschappelijke determinanten daarvan en de invloed van de religiositeit op het denken en handelen van mensen op diverse terreinen van het maatschappelijk leven en de privé-sfeer. De activiteiten van dit programma 'Sociaal-culturele ontwikkelingen in Nederland' (SOCON) werden mogelijk gemaakt door het fonds grootschalig veldonderzoek van de faculteit Sociale Wetenschappen (1978) en de eerder vermelde DAS-subsidie van 1985-1990. De sociologen waren daardoor in staat vanaf 1979 elke vijf jaar een nationale enquête over religie, kerkelijkheid, levensbeschouwing en waardenoriëntaties te houden en uit deze databestanden regelmatig te publiceren. Zo konden zij op empirische basis deelnemen aan internationale debatten over de secularisatie van de westerse cultuur, de veranderingen in waardenpatronen, de religieuze wortels van maatschappelijke vooroordelen en discriminatie enzovoort. Het programma werd gerekend tot de acht meest prominente sociologische onderzoeksprojecten in Nederland in de periode 1945-1990.³³ De onderzoeksgroep omvatte in 1992 8,15 fte en leverde in dat jaar 19 wetenschappelijke en 6 vakpublicaties op, dit is 2,3 wetenschappelijke producten per fte.³⁴ Een volledig overzicht voor de periode 1980-1994 vermeldde 387 titels, waaronder 17 dissertaties.³⁵

De bureaus bij de godsdienstpsychologie, met name Van der Lans en de socioloog Janssen, zetten de traditie voort die enige decennia daarvoor door Fortmann was begonnen. Het onderzoek in de jaren tachtig en negentig ging over de processen van zingeving en zinbeleving, mechanismen van interpretatie en waardering van situaties, gebeurtenissen en ervaringen, met het oog op hun betekenis voor het 'zelf' en het eigen levensperspectief. Voorts viel een bijzondere nadruk op de persoonlijke verwerking van maatschappelijke ontwikkelingen op godsdienstig gebied. Uiteindelijk wilden de psychologen komen tot inzicht in en evaluatie van de effecten van levensbeschouwelijke voorstellingen en gedragspatronen op de geestelijke gezondheid van de betrokkenen. Bijzondere aandacht ging uit naar de jeugd. Het programma 'Levensbeschouwing, zingeving en geestelijke gezondheid' werd in 1992 gedragen door 6,35 fte. Ze publiceerden in dat jaar 19 wetenschappelijke en

³² Een representatief voorbeeld van deze samenwerking is Duffhues, Felling en Roes, *Bewegende patronen*.

³³ De Haan, *Research Groups in Dutch Sociology*. Zie ook *Wetenschappelijk jaarverslag*, 1992, deel 1, p. 96-97.

³⁴ Dit is een vrij reëel gemiddelde gezien de strenge screeningsprocedure van vooral Amerikaanse en Duitse vaktijdschriften en het betreffende strikte inventarisatiebeleid van de faculteit.

³⁵ R. Eisinga (red.), *Social and Cultural Trends in the Netherlands. A Sociological Research Program, 1979-1994*, Nijmegen 1995.

8 vakpublicaties, dit is 3,0 wetenschappelijke producten per fte. De inspanningen leverden in de periode 1984-1993 9 dissertaties op.³⁶

414

Al deze onderzoekers en onderzoeksgroepen verrichtten hun werk op grond van hun eigen motivatie en aanstelling; aansporingen van bovenaf hadden zij niet nodig. Zij ondervonden geen bijzondere ondersteuning van de faculteit, subfaculteit of sectie, maar ook geen tegenwerking. Spannend werd het pas als er weer eens een bezuinigingsgolf aanrolde. Dan was een (sub)faculteitsbestuur niet geneigd de betreffende groepen met het oog op de katholieke identiteit van de KUN te ontzien. Significant waren de heftige en niet erg bij het bijzonder karakter van de KUN passende discussies over de hele of gedeeltelijke opheffing van de leerstoel godsdienstpsychologie in 1984 en het rumoer rond de aanvankelijk nagestreefde afschaffing van de leerstoel voor de geschiedenis van het Nederlands katholicisme in 1987, waardoor deze leerstoel eerst tot 0,2 werd gereduceerd, hoewel later weer uitgebreid tot 0,5!

Medici, natuurwetenschappers en anderen

Afgaande op de wetenschappelijke jaarverslagen, in het bijzonder dat van 1992, moeten we vaststellen dat in andere faculteiten betrekkelijk weinig belangstelling bestond voor onderzoek dat kon worden bestempeld als typerend voor een katholieke universiteit. Dit gold voor Rechtsgeleerdheid, Beleidswetenschappen, Wiskunde & Informatica, Natuurwetenschappen en Medische Wetenschappen. De laatstgenoemde faculteit bezat weliswaar een vakgroep ethiek, filosofie en geschiedenis van de geneeskunde, van waaruit onderwijs werd gegeven over de antropologische betekenis van gezondheid en ziekte, over allerlei brandende kwesties van medische ethiek en de evaluatie van praktijken in de gezondheidszorg. Niets echter wees er in 1992 op dat over zulke zaken onderzoek werd verricht. Wel verleende de faculteit in het kader van het – sterk met de faculteit der Wijsbegeerte gelieerde – CEKUN medewerking aan daar uitgevoerd onderzoek. In dit CEKUN werd in 1993 onderzoek gestart over ‘Lichaamsbeelden in de gezondheidsethiek’ en ‘Lichamelijkheid en morele ervaring’.³⁷ Ook leverde Geneeskunde belangrijke bijdragen aan de werkgroepen van het Katholiek Studiecentrum.

Het is mogelijk dat in onderzoeksprojecten weliswaar geen primaire of dominante aandacht aan de religieuze factor werd geschonken, maar dat dit moment in een breder kader werd behandeld. Zo kan men zich in Nederland

³⁶ Van het jeugdonderzoek, dat het imago van de afdeling godsdienstpsychologie sterk bepaalde, noemen we hier twee van de meest recente studies: J.J.M. de Hart, *Jongeren na de middelbare school. Levensbeschouwelijke opvattingen, waardeoriëntaties en sekseverschillen*, Kampen 1994, en J.A.P.J. Janssen, *Jeugdcultuur, een actuele geschiedenis*, Utrecht 1994. Over nieuwe religieuze bewegingen die bijzonder goed aankwamen bij jeugdigen en adolescenten, zie de wat oudere studie van J. van der Lans, *Volgelingen van de goeroe*, Baarn 1981.

³⁷ *Onderwijs & Onderzoek jaarverslag*, 1993, p. 156.

Prof.dr.ir. J.J. Steggerda (1929), hoogleraar scheikunde.

verkiezingsonderzoek en research over politieke veranderingen niet goed voorstellen zonder er godsdienstige en kerkelijke binding bij te betrekken. Voorts zegt het ontbreken van officiële onderzoeksprogramma's met een levensbeschouwelijk of religieus accent per se nog niets over de belangstelling van individuele medewerkers van de faculteit. Er waren bijvoorbeeld in de faculteit der Natuurwetenschappen hoogleraren die in hun vrije tijd studeerden op de relatie tussen theologie en natuurwetenschappen en probeerden de twee denkwerelden met elkaar te verzoenen,³⁸ maar zij maakten daar geen officieel onderzoeksprogramma van. Daar kon zelfs een principe achter zitten. Op de vraag waarom de metafysische exercities van grote figuren op natuurwetenschappelijk gebied in Nijmegen geen navolging vonden, antwoordde de chemicus Steggerda, jarenlang voorzitter van de faculteit: "Wanneer auteurs uit de natuurwetenschappelijke wereld, zoals Einstein, Heisenberg, Schrödin-

³⁸ Een voorbeeld is het werk van de biochemicus S.L. Bonting, *Schepping en evolutie. Poging tot synthese*, Kampen 1996. Bonting wijst daarin grensoverschrijdingen van theologen en natuurwetenschappers af, maar tracht wel een synthese tussen de wereldbeelden van beide soorten van menselijk kennen te construeren en te laten zien dat het hier twee kanten van één en dezelfde medaille betreft.

ger en meer recent Stephen Hawking en Prigogine uitstapjes maken in metafysische richting en zich in het openbaar uitlaten over filosofische en levensbeschouwelijke zaken, alsof zij die door hun wetenschappelijk werk op het spoor zijn gekomen, wordt dat in eigen kring meestal weinig gewaardeerd. Dat is het gevolg van de opvatting dat de natuurwetenschappen en de religie zich op volstrekt gescheiden terreinen afspelen en elkaar niets te zeggen hebben. Op natuurwetenschappelijke leken maken hun uitspraken soms veel indruk, maar ze misbruiken hun autoriteit als natuurwetenschapper om zich buiten hun vakgebied met *would-be* gewichtigheid uit te drukken. In de beginjaren van de faculteit W&N heeft men zich dan ook weinig geïnspireerd gevoeld door die opvattingen van Einstein enz. Eerder heeft men zich heel gedistantieerd opgesteld, omdat men wist hoe argwanend andersdenkende binnen- en buitenlandse relaties aankeken tegen een 'katholieke' faculteit. Ook al was er een 'gedoogbeleid' bij de benoeming van andersdenkende hoogleraren, dat neemt niet weg dat velen die houding niet geheel begrepen en het jaren heeft geduurd tot elders de laatste resten van argwaan waren weggeëbd". Dat was een juist beleid, zo ging Steggerda verder: "De belangrijkste bijdrage die de faculteit W&N heeft geleverd aan de emancipatie van de katholieken is de demonstratie dat het mogelijk is gebleken om in een katholieke universiteit een centrum van natuurwetenschappelijk onderzoek en onderwijs tot stand te brengen met een uitstekende reputatie in binnen- en buitenland. Die reputatie is ongeschonden gebleven en zelfs verder versterkt in de woelige jaren rondom 1970, toen velen de turbulenties met name in Amsterdam en Nijmegen toeschreven aan het achterlijke gedachtengoed van rode en roomse mensen. De faculteit heeft op het ogenblik geen problemen meer met het aantrekken van de beste geleerden op haar vakgebieden. Wie vandaag nog zou beweren dat katholieken geen onbevangen wetenschappelijk onderzoek kunnen doen, hetgeen verschillende eeuwen en tot voor kort in wetenschappelijke kringen de overheersende opinie was, maakt zich gezien het voorbeeld van Nijmegen, bespottelijk. De faculteit W&N heeft, als onderzoek- en onderwijscentrum van goede reputatie, een uitstekende bijdrage geleverd aan het tot stand komen van een modern imago van de KUN door het te bevrijden van het overgeleverde beeld van obscurantisme en achterlijkheid. De emancipatie van het katholieke volksdeel is daarmee gediend".³⁹

De wijsgeren

In hoofdstuk 4 kwamen we tot de bevinding dat in de jaren zeventig het ongebreidelde pluralisme van de Centrale Interfaculteit en de driefrontenoorlog resulteerden in een radicale ontkatholisering, declericalisering en liberalisering. In deze atmosfeer had een christelijk gekleurde filosofie nauwelijks een plaats en was scholastiek hoogstens een thema voor historisch onderzoek. En

³⁹ Brief van J. Steggerda aan de auteur, 11 maart 1996.

ofschoon vele filosofen zich niet tot kenleer beperkten, maar in hun synthetiserend denken trachtten de wereld inhoudelijk als zinsamenhang te begrijpen en in zoverre het evenbeeld van de theologen vormden, was er in Nijmegen bijna geen sprake van een gesprek tussen beide faculteiten. Op deze twee punten voltrok zich in de jaren tachtig en negentig een omwenteling.

Alvorens daarop in te gaan moeten we opmerken dat de filosofie in Nederland en dus ook in Nijmegen een statusverandering onderging. De Centrale Interfaculteit werd opgeheven en getransformeerd tot een faculteit der Wijsbegeerte. Filosofie werd een vak naast vele andere disciplines. De indertijd zo fel bepleite kritische en integratieve functie van de wijsbegeerte leek officieel te vervallen. Over deze degradatie wonden zich sommigen in den lande op, maar in Nijmegen roerde zich nauwelijks iemand. Men had klaarblijkelijk Van Melsens idee vergeten van de kritisch denkende werkgemeenschap van verbindingsofficieren, die de zending hebben de vakwetenschappen voor plat positivisme te behoeden. In het jaarverslag 1987 werd het vroegere kopje 'Centrale Interfaculteit' zonder enige uitleg vervangen door 'Faculteit der Wijsbegeerte'.

Niet alleen de status der filosofie veranderde, ook haar attractiviteit verloor aan kracht. Het aantal eerstejaars studenten bedroeg in 1980 53, in 1995 nog slechts 20 (tabel 7.4). Omdat ook de verkorting van de studieduur zich deed voelen, werd het totale aantal ingeschreven studenten danig gereduceerd, van 343 in 1980 via 244 in 1985 en 170 in 1990 tot 130 in 1995.⁴⁰ Het wetenschappelijk corps onderging eveneens een vermagering: van 31,7 fte in 1980 tot 27,7 in 1995.⁴¹

TABEL 7.4.

Aantal ingeschreven eerstejaars studenten wijsbegeerte 1980-1997

1980	53	1985	35	1990	38	1995	20
1981	37	1986	44	1991	38	1996	19
1982	50	1987	31	1992	34	1997	15
1983	60	1988	35	1993	29		
1984	45	1989	50	1994	22		

Wat nu de omwentelingen op de boven aangeduide punten betreft, hebben we op twee tijdstippen het wetenschappelijk jaarverslag geraadpleegd: 1987 en 1993. In 1987 – vijf jaar na de invoering van de voorwaardelijke financiering – was het geprogrammeerd wijsgerig onderzoek ondergebracht in zeven VF-

⁴⁰ Vgl. de desbetreffende tabellen in de jaarverslagen van 1980 tot 1994. De gegevens van 1995-1997 werden verstrekt door de afdeling Economische Zaken.

⁴¹ *Algemeen Jaarverslag*, 1980, p. 90; 1995, p. 98.

418 TABEL 7.5.
Aantal fte en wetenschappelijke publicaties per onderzoeksprogramma van de faculteit der Wijsbegeerte, 1987

programma's	fte	%	publicaties	%
ken- en wetenschaps- leer, taal filosofie	5,46	31	27	17
historisch onderzoek oudheid en Middeleeuwen	2,85	16	13	8
sociale, politieke, culturele filosofie	2,35	14	31	20
antropologische beweging in filosofie en vakwetensch.	2,80	16	45	29
subjectiviteit en normativiteit	3,90	23	41	26
totaal	17,36	100	157	100

programma's.⁴² 17,36 fte produceerden 157 wetenschappelijke publicaties. Hoe de onderzoekscapaciteit en de publicaties verdeeld waren, laat tabel 7.5 zien.

Uit dit overzicht lijkt men de conclusie te mogen trekken dat zowel het historisch georiënteerd als het kentheoretisch gericht onderzoek alsook het meer inhoudelijk op mens en maatschappij geconcentreerde filosofisch onderzoek in 1987 hun kans kregen; geen van de voorhanden oriëntaties was in de verdrukking geraakt, de pluriformiteit was gewaarborgd. Bij nader toezien blijken de drie in het overzicht eerstgenoemde programma's niet aan de K van de KUN te herinneren, dat wil zeggen, de publicaties verwezen niet naar thema's van metafysische of christelijk-filosofische aard. Dit gold wél voor het programma 'subjectiviteit en normativiteit'. Daar stonden trouwens de namen van de godsdienstfilosoof Dupré, de ethicus en antropoloog Peperzak en zijn opvolger Van Tongeren borg voor. Deze drie auteurs namen 31 van de 41

⁴² *Wetenschappelijk jaarverslag*, 1987, p. 132. Eén programma met 1,09 fte waarover geen nadere gegevens werden verstrekt, en niet-geprogrammeerde projecten met in totaal 4,25 fte blijven hier buiten beschouwing. Uit tabel 7.5 zou men kunnen afleiden dat er per fte gemiddeld 9 wetenschappelijke publicaties werden geproduceerd, met een variatiebreedte van 3 tot 16. In feite drukt de tabel het grootmoedige inventarisatiebeleid van de faculteit uit en wordt hij hier alleen gebruikt om de mate en de aard van de wijsgerige bedrijvigheid te illustreren.

publicaties voor hun rekening. In hun programma poogden zij een wijsgerige diagnose te stellen van de crisis in onze cultuur. Deze crisis zou onder andere daarin bestaan dat heden ten dage het subjectivisme en relativisme inzake ethische, esthetische, religieuze en andere normen en waarden hoogtij vieren ten koste van objectiviteit en absoluteheid, met als gevolg dat de integratie van het materieel, sociaal en geestelijk samenleven wordt bedreigd, hetgeen zijn consequenties heeft voor de gezondheid van de individuele persoonlijkheid. Om de precieze aard van de crisis te bepalen poogden de onderzoekers de genese van de problematiek te ontdekken, en dus verdiepten zij zich in de historie van het denken daarover vanaf Aristoteles via Thomas van Aquino en Cusanus naar Hegel, Nietzsche, Kierkegaard, Heidegger, Adorno, Foucault, Lacan, Levinas, Ricoeur en Derrida. Het project had een sterk historische inslag, maar beoogde uiteindelijk de moderne cultuurcrisis te analyseren en oplossingen van de daaruit voortvloeiende problemen mogelijk te maken.

De jaren negentig brachten een nog sterkere concentratie, die tot herschikking van onderdelen leidde, hetgeen tevens verband hield met het vertrek van hoogleraren en de komst van nieuwe leeropdrachthouders. Een taal filosofisch programma werd naar Letteren overgeheveld. In principe werd de pluriformiteit van 1987 gehandhaafd, maar het valt op dat de positie van het cultuurcrisisonderzoek aanmerkelijk werd versterkt. Dat maakt tabel 7.6 voor 1993 duidelijk.⁴³

TABEL 7.6.

Aantal fte en wetenschappelijke publicaties per onderzoeksprogramma van de faculteit der Wijsbegeerte, 1993

programma's	fte	%	publicaties	%
wetenschapsfilosofie	2,75	16	18	21
hist. onderzoek Middeleeuwen	4,15	24	23	27
sociale, politieke filosofie	3,20	19	20	24
subjectiviteit en normativiteit	6,89	41	24	28
totaal	16,99	100	85	100

⁴³ *Onderwijs & Onderzoek jaarverslag*, 1993, p. 71-74. Uit de tabel zou men kunnen afleiden dat er per fte gemiddeld 5 wetenschappelijke publicaties werden geproduceerd, met een variatiebreedte van 3,5 tot 6,5. Ook hier geldt echter de in de vorige noot gemaakte opmerking.

Ondanks haar veranderde status werkte de faculteit der Wijsbegeerte aan haar uitstraling naar buiten. Dit begon met een initiatief in de sfeer van het onderwijs. De faculteit ontwikkelde een nieuw project 'Zin en religie', dat werd opgenomen in het universitaire innovatiebeleid en mikte op een samenhangende onderwijsvoorziening voor studenten en andere belangstellenden. Na de aankondiging in 1987 werd besloten tot samenwerking met de theologen. Sinds 1989 werden collegereeksen, cursussen en fora georganiseerd over onderwerpen op het terrein van levensbeschouwing, religie en wetenschapsbeoefening. Zo werd in 1993 het thema 'noodlot versus menselijke autonomie' aan de orde gesteld. Studenten konden met zulke cursussen – indien ze althans een toets aflegden – de vrije ruimte in hun studieprogram opvullen.⁴⁴

Een ander project met uitstraling was gelegen op het gebied van de ethiek. Het kreeg eindelijk in 1993 gestalte in het al vaker vermelde Centrum voor Ethiek van de KUN (CEKUN), een werkgroep van de faculteiten Wijsbegeerte, Godgeleerdheid en Medische Wetenschappen. Het ging hier primair om onderzoek, maar daarnaast om onderwijs over de verhouding tussen wetenschap en samenleving en over de beroepsuitoefening van academici. De thema's hadden betrekking op de natuur als mogelijke bron van morele normen, de ethische versus de instrumentele houding ten opzichte van het menselijk lichaam en de ethische versus bureaucratische benadering van actuele maatschappelijke problemen. Het CEKUN wilde niet alleen intern binnen de universiteit de discussie op gang brengen, maar ook de dialoog aangaan met relevante maatschappelijke groeperingen.⁴⁵

Als we de ontwikkelingen in de periode 1980–1995 verbinden met de processen in de voorgaande tijdvakken, dan zien we dat de Nijmeegse wijsbegeerte geen lineaire beweging vertoonde die we zonder meer als secularisering zouden kunnen bestempelen. Natuurlijk is er vanaf de oprichting van de KUN in de loop van de decennia een proces te bespeuren van scholastieke geslotenheid naar openheid, van thomistische uniformiteit naar wijsgerig pluralisme, en men kan wijzen op de ontkatholisering en declericalisering van de Nijmeegse filosofie. Er zijn echter ook constanten te ontdekken die juist in de laatste fase van de ontwikkelingen, de jaren 1980–1995, weer sterker naar voren kwamen: de hernieuwde belangstelling voor metafysiek, de gevoeligheid voor zinragen en de occupatie met onaantastbare, niet te subjectiveren en niet te relativeren normen. Deze christelijkheid of katholiciteit lijkt ondanks alle omwentelingen als een rode draad door de geschiedenis van de Nijmeegse filosofie te lopen, een draad die vanaf de jaren tachtig sterker lijkt te worden. De wijsbegeerte is aan de KUN niet opgegaan in ken- en wetenschaps-

⁴⁴ *Algemeen Jaarverslag*, 1987, p. 51, en *Gids voor onderzoek en onderwijs op het gebied van levensbeschouwing, christelijk geloof en ethiek aan de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1994), p. 51.

⁴⁵ *Jaarverslag*, 1994, p. 32; *Gids voor onderwijs en onderzoek*, p. 22.

Thomas van Aquinostraat: de huisvesting van onder meer de Filosofische faculteit in aanbouw (1979).

leer, in de studie van het menselijke kenvermogen. Zij heeft zich evenmin volledig vereenzelvigd met richtingen die de monotonie van hegelianisme, existentialisme of maatschappijkritiek vertonen, noch is zij in haar geheel als christelijke filosofie te etiketteren. Veeleer is de faculteit een open huis geworden waarin vele woningen zijn, waar vele richtingen hun plaats mogen opeisen en waar nog steeds ruimte is voor de kern van een traditie die als christelijk mag worden beschouwd.

Dat kwam onder andere tot uitdrukking in maart 1995. Het bestuur van de faculteit stelde de faculteitsraad voor het verzoek van een met het Christen-Democratisch Appèl (CDA) verwante stichting i.o. te honoreren om een bijzondere leerstoel te mogen vestigen voor de 'Ethiek van de politieke praktijk met speciale aandacht voor de (christelijke) levensbeschouwing'. Niet alle raadsleden waren gecharmeerd van zo'n 'CDA-leerstoel', maar hij kwam er niettemin. Significant was de opstelling van M.L.J. Karskens (sociale en politieke wijsbegeerte) die voor bederf in het wijsgerig bedrijf waarschuwde: "Ons eigen onderwijs moet vrij gehouden worden van een bijzondere grondslag. Wij geven geen katholieke filosofie!" Desondanks gaf ook hij zijn fiat aan de uitwerking van het plan door het bestuur.⁴⁶ De zaak was na een jaar rond, de Universiteitsraad ging unaniem accoord met de leerstoel en C.J. Klop, sinds september 1996 directeur van het Wetenschappelijk Instituut van het CDA, hield in maart 1997 zijn inaugurele rede.⁴⁷

⁴⁶ *KUNieuws*, 31 maart 1995 en 6 april 1996.

⁴⁷ C.J. Klop, *Bestaat er publieke moraal?*, Nijmegen 1997.

Na alle turbulentie in het verleden had de faculteit der Wijsbegeerte blijkbaar een nieuw evenwicht gevonden, waarin ook de traditie weer een plaats kreeg. Daarbij past nog een laatste vermeldenswaardig feit. Met de pluriforme wijsgerige bedrijvigheid ging een toenadering tot andere faculteiten gepaard. De contacten resulteerden in de oprichting van een Nederlands-Vlaamse Onderzoeksschool Wijsbegeerte, waarin zeven faculteiten samenwerken. De school werd in 1996 officieel door het ministerie erkend, de Nijmeegse faculteit verkreeg het penvoorderschap.⁴⁸

De theologen

Tenslotte dan de Theologische faculteit, die een ‘natuurnoodzakelijk’ (J.H. Newman) onderdeel van een katholieke universiteit behoort te vormen en op de eerste rij zit waar het de geestelijke identiteit van de instelling betreft. Zij mocht dan ook in principe verzekerd zijn van de bijzondere aandacht en zorg van de centrale bestuursorganen.⁴⁹ Die bijzondere aandacht had de Nijmeegse faculteit der Godgeleerdheid in de periode 1980-1995 wel nodig, daar de ontwikkelingen in en rondom de faculteit nogal wat zorgen baarden. De glorierijke dagen die zij in vroegere decennia had beleefd waren voorbij. De hoogleraren die binnen en buiten de universiteit van zich hadden doen spreken – Grossouw, Haarsma, Van de Pol, Schillebeeckx, Schoonenberg en anderen – waren met emeritaat of stonden er kort voor. Bovendien vonden er nauwelijks evenementen plaats die de theologische activiteit en creativiteit bevorderden. Vaticanum II en het Nederlands Pastoraal Concilie waren geschiedenis geworden en de affaires rond bisschopsbenoemingen en vrijzinnige theologen konden de harten niet verwarmen. Nationaal en internationaal waren de remmen aangetrokken, de kerkelijke en theologische atmosfeer werd als ijzig ervaren. Voor de Nijmeegse Theologische faculteit gold als symbool daarvan de campagne tegen de hoogleraar Schillebeeckx, die in 1979 voor de tweede keer door Rome op het matje werd geroepen, ditmaal in verband met zijn boek *Jezus. Het verhaal van een levende*, en die zich in 1984 voor de derde maal moest verdedigen tegen het Romeins verwijt de katholieke leer niet voldoende tot zijn recht te laten komen. Het klimaat miste zijn uitwerking niet en maakte zich onder meer voelbaar in een afnemende belangstelling van jonge mensen voor de theologiestudie. Het aantal theologiestudenten aan de KUN dat tegen het eind van de jaren zestig – mede tengevolge van de sluiting van andere

⁴⁸ De Vlaamse partner is de Katholieke Universiteit Leuven.

⁴⁹ Kardinaal Newman ging nog een stap verder en stelde, dat de theologie niet alleen een noodzakelijk onderdeel van een katholieke universiteit is, maar van iedere universiteit. Door de verwaarlozing van deze discipline zou de dialoog tussen en de samenhang van de wetenschappen worden geschaad, dit te meer daar het gebied bij afwezigheid van vaktheologen al gauw bezet zou worden door metafysische diletantanten (J.H. Newman, *Het begrip universiteit* [Bussum 1946], p. 25-51, p. 55-86, p. 89-121).

TABEL 7.7.
Aantal ingeschreven eerstejaars studenten theologie 1980-1997

1980	45	1985	14	1990	36	1995	42
1981	34	1986	18	1991	34	1996	23
1982	33	1987	12	1992	23	1997	15
1983	48	1988	28	1993	31		
1984	23	1989	7	1994	42		

opleidingen – was afgestevend op de 500, was in 1980 gedaald tot 222; het zakte verder naar 203 in 1985 en 147 in 1990, om daarna weer enigszins te stijgen tot 187 in 1995.⁵⁰ Ieder jaar leefde de faculteit in bange verwachting betreffende het aantal nieuwe inschrijvingen en dat is maar al te goed na te voelen als men het verloop van de aanmeldingen voor het eerste jaar bekijkt.⁵¹ Zoals tabel 7.7 laat zien, was vooral de val in de tweede helft van de jaren tachtig dramatisch. De opleving in de jaren negentig had te maken met de vestiging van een nieuwe studierichting religiestudies die in 1991 van start ging. Overigens trok de faculteit in de loop der jaren steeds meer vrouwen. Het aantal vrouwelijke studenten steeg van rond 40 procent in 1981 via 47 procent in 1985 en 54 procent in 1990 tot 53 procent in 1995.

Minder studenten impliceerde een relatief groter offer in de bezuinigingsoperaties en een vermindering van het aantal personeelsleden. Had het wetenschappelijk corps in 1980 nog een omvang van 41,2 fte, in 1995 was dat aantal geslonken tot 33,2; vooral het aantal hoogleraren en andere personen met een officiële leeropdracht onderging een reductie: van 19,0 tot 11,5.⁵² Dat dit ten koste ging van het in de faculteit aanwezige en benodigde intellectuele kapitaal behoeft nauwelijks betoog, immers, de disciplines die men onder de verzamelaar naam theologie bijeenbrengt, zijn betrekkelijk talrijk en vertakken zich in zeer verschillende richtingen: systematisch-theologische, praktisch-theologische, filologisch-exegetische, historische en juridische. Meer dan vele andere studierichtingen vormt de theologie een complexe verzameling van wetenschappen, en wil een universiteit een optimaal uitgebouwde faculteit der Godge-

50 *Algemeen Jaarverslag*, 1980, p. 91; 1985, p. 36; 1990, p. 66.

51 Vgl. de desbetreffende tabellen van de jaarverslagen van 1980 tot 1994. De gegevens voor 1995-1997 werden verstrekt door de afdeling Economische Zaken.

52 *Algemeen Jaarverslag*, 1980, p. 90; 1995, p. 98. Dergelijke drastische bezuinigingen zijn niet uitzonderlijk. Zo moeten de zes Beierse faculteiten voor katholieke theologie één-derde van hun personeelsbestand inleveren. Het ministerie wil het aantal leerstoelen op 10 per faculteit stellen; alleen Würzburg mag er – overeenkomstig het aantal door *Sapientia Christiana* voorgeschreven vakken – 13 van de 17 houden (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 24 februari 1998).

leerdheid bezitten, dan zal zij moet zorgen voor een betrekkelijk extensieve bezetting van specialisten.⁵³ De door het gebrek aan studenten en personeel gehavende faculteit trachtte moedig het hoofd boven water te houden en de moeilijkheden op te vangen door twee maatregelen: een fusie met andere instellingen en vestiging van een nieuwe studierichting.

In 1989 werden contacten gelegd met andere faculteiten voor katholieke theologie die aanvankelijk op niets uitliepen, omdat de Nederlandse bisschoppen traditiegetrouw een al te grote concentratie van theologische opleidingen op één plaats afwezen vanwege de gewenste spreiding over de diocesen, waarvan zij positieve effecten op de recruitering van studenten verwachtten. Er bleven twee fusiekandidaten over. In februari 1992 werd een overeenkomst getekend tussen de KUN en de Universiteit voor Theologie en Pastoraat (UTP) te Heerlen. De bisschop van Roermond, J. Gijsen, droeg het Heerlense instituut vanwege zijn 'progressieve neigingen' geen al te goed hart toe, maar verzette zich uiteindelijk niet. Rome legde de fusie evenmin iets in de weg en liet de zaak aan het Nederlands episcopaat over. De overeenkomst hield in dat Heerlen een instroomlocatie van Nijmegen werd; de studenten konden daar de eerste drie jaar studeren, maar moesten daarna naar Nijmegen verhuizen; de beroepsopleiding tot pastor en godsdienstleraar zou exclusief door de KUN worden verzorgd; de AIO-opleiding en het onderzoek werden aan de KUN geconcentreerd; het personeel kwam op de rol van de Nijmeegse instelling en het totaal van 60 fte werd met de helft verminderd.⁵⁴ De fusie was reeds na anderhalf jaar beklonken en veroorzaakte – afgezien van enige commotie in Heerlen over de 'sterfhuisconstructie' – betrekkelijk weinig publieke opschudding. Dit zal wel voortgesprongen zijn uit het besef dat de voordelen van het samengaan voor beide instellingen groter waren dan de nadelen.

Met heel wat meer moeilijkheden kreeg de faculteit te kampen bij de vestiging van de nieuwe studierichting religiestudies.⁵⁵ De theologen trachtten de kwijnende belangstelling voor de godgeleerdheid op te vangen door een verbreding van het onderwijsaanbod. Naast de klassieke theologiestudie zetten ze een opleiding in elkaar die zich vanuit christelijk perspectief ging bezighouden met de wereldgodsdiensten. Daar zouden de studenten zich kunnen voorbereiden op de dialoog tussen de grote religieuze visies van de mensheid, geen overbodige luxe in een multiculturele samenleving. Op dit terrein zouden de

53 De Visitatiecommissie 1991 kritiseerde de achterstand die de Nijmeegse faculteit in vergelijking met de zeven andere theologische faculteiten had opgelopen tengevolge van de bezuinigingen en de voorgenomen fusie met de Heerlense UTP. Ze vond het "volstrekt ontoelaatbaar" dat de vakken kerkgeschiedenis, Oude en Nieuwe Testament onderbezet waren, en stipuleerde dat het College van Bestuur uiterlijk 1 mei voorzieningen zou moeten treffen (*KUNieuws*, 6 december 1991 en 19 juni 1992).

54 *KUNieuws*, 27 september 1991, 14 februari en 20 maart 1992, 12 en 19 maart 1993.

55 *KUNieuws*, 6 december 1991, 31 januari 1992, 26 april en 3 mei 1996.

TABEL 7.8.
Aantal eerstejaars en totaal aantal studenten in de katholieke theologie en religiestudies 1992-1997

	eerstejaars studenten			alle studenten		
	kath. theologie	religiestudies	tezamen	kath. theologie	religiestudies	tezamen
1992	7	16	23	181	38	219
1993	11	20	31	142	54	196
1994	17	25	42	137	62	199
1995	17	25	42	119	68	187
1996	7	16	23	95	75	170
1997	7	8	15	79	74	153

afgestudeerden ook maatschappelijk kunnen werken. Zoals gezegd ging de nieuwe studierichting in 1991 van start. De Nederlandse bisschoppen wilden haar echter niet als theologische studie erkennen. Ze hielden vast aan het klassieke beeld van een faculteit voor katholieke theologie en haar functie voor de kerkelijke ambtsopleiding, een en ander overeenkomstig de voorschriften van het Romeinse document *Sapientia Christiana*. Ze wensten daarover geen onduidelijkheid en beschouwden alleen een goedgekeurde ‘klassiek-theologische’ opleiding als adequaat voor het vervullen van kerkelijke ambten. Ze waren niet geporteerd voor de opname van religiestudies in de Theologische faculteit, want dat zou wel eens een sluipweg kunnen zijn naar pastorale functies. Van hun kant stonden de studenten op de horizonverbreding, ageerden tegen het studieprogramma dat een “slap aftreksel van katholieke theologie” zou zijn, maar lieten er geen twijfel over bestaan dat ze hun latere beroepsuitoefening eerder op het terrein van het cultureel werk dan op dat van de kerkelijke pastoraal zagen. Wel echter vonden ze dat ze in de Theologische faculteit thuishoorden. De bisschoppen lieten zich niet vermurwen. Er werd een oplossing gevonden door met medewerking van Filosofie, Letteren en Sociale Wetenschappen een interfacultaire vakgroep respectievelijk een interfacultair instituut met een eigen bestuur te creëren, waaronder de religiestudies voortaan zouden ressorteren.

Er waren er meer die het de theologen lastig maakten: een visitatiecommissie sloeg alarm. Zij had de basisidee van de religiestudies als rijkelijk vaag bestempeld en de vraag gesteld welke kansen de afgestudeerden op de Nederlandse arbeidsmarkt zouden hebben.⁵⁶ Of de religiestudies de faculteit der Godgeleerdheid kunnen ‘redden’ is de vraag. De katholieke theologie heeft

⁵⁶ *KUNieuws*, 6 december 1991. In 1997 herhaalde een visitatiecommissie de kritiek op alle soortgelijke opleidingen in Nederland in alle scherpste (*KUNieuws*, 19 december 1997).

blijkbaar een zware hypotheek af te lossen en zij is een van de studierichtingen die het meest door de ongunst der tijden bedreigd worden, niet alleen in Nederland. Over welke aantallen de discussies gingen en nog gaan wordt geïllustreerd door tabel 7.8.

Bij deze problemen bleef het niet. Binnen theologie zelf heerste een ruime verscheidenheid aan opvattingen. Dat is weliswaar in iedere faculteit of studierichting vanzelfsprekend, ook in de theologische faculteiten in binnen- en buitenland, maar in Nijmegen lag dit wat gevoelig, omdat docenten en studenten in hun moeilijke situatie meer dan elders op eensgezindheid waren aangevoelen. De divergenties kwamen in alle duidelijkheid naar voren toen het faculteitsbestuur op 11 februari 1993 de faculteitsraad een profielschets voorlegde: ‘Grenzen verleggen en doorbreken. Bevrijding – vernieuwing – dialoog’. Het was een probeersel dat niet voor de buitenwacht bestemd was. De meningen erover liepen nogal uiteen. Er waren raadsleden die geporteerd waren voor de klassieke formule van de theologie. Tegenover hen stonden anderen die het katholieke en kerkelijke element in de faculteit wilden afzwakken. Volgens hen zou de theologie haar al te exclusieve, “naar Kampen riekende” fixatie op het kerkelijk geloof moeten opgeven en een cultuurkritische functie moeten vervullen door stelling te nemen tegen de “gigantische waarheidsclaims van de moderne maatschappij”. Daarvoor zou men niet uitsluitend aangewezen mogen zijn op de cursussen van de Thomas More Academie en het Studium Generale. Integendeel, hier lag een authentieke taak voor de Theologische faculteit. Met name de vertegenwoordigers van de Heerlense locatie vonden de wetenschappelijke pretenties van de profielschets wat al te hoogdravend en theoretisch; zij pleitten voor een veel concretere pastorale oriëntatie. Prompt kregen ze te horen dat de nota eigenlijk nog niet wetenschappelijk genoeg was en dat er blijkens de vele citaten uit Vaticanum II te veel rekening was gehouden met de kerkelijke instanties. Ook studenten uitten zich kritisch, ze hadden graag een wat krachtiger geluid gehoord. De Nijmeegse theologie manoeuvreerde volgens hen al te zeer binnen de grenzen van het kerkelijk toelaatbare. “Erg gevaarlijk is Nijmegen niet meer”, zo heette het met een impliciete verwijzing naar de in de jaren zeventig in Nijmegen populaire Duitse theoloog J.B. Metz.⁵⁷ Tussen de klassieke theologen, de cultuurcritici en de pastoraal geïnspireerden laveerde het faculteitsbestuur in zijn verdediging van de schets. Het trachtte een zo breed mogelijk draagvlak te construeren. Inderdaad, aldus de decaan H. Häring, is het niet de taak van de theologen alleen maar te herhalen wat de dragers van het kerkelijk leergezag hebben gezegd, en natuurlijk moeten zij, in samenwerking met de menswetenschappen, ingaan op hetgeen aan zinvragen in de maatschappij leeft. Zij moeten zich dienstverlenend opstellen en hun taal aanpassen. Anderzijds

⁵⁷ *KUNieuws*, 19 februari, 5 maart en 12 maart 1993. Van Metz stamt de uitdrukking ‘gevaarlijke herinnering’ als functie van het Evangelie.

Prof.dr. H.J. Häring (1937), hoogleraar dogmatiek en decaan van de Theologische faculteit, en kardinaal A.J. Simonis, op de Theologendag, 10 maart 1994.

moet de faculteit rekening houden met de kerkelijke instanties, “want als de bisschoppen de faculteit niet meer erkennen, zal Ritzen niet meer financieren”. Bovendien is de kerk de draagster van religieuze zingeving, dat kan men niet eenvoudig uitvlakken. Het ligt daarom in de rede dat theologen zich met die kerk verbonden voelen en loyaal met haar omgaan, ook al is dat niet altijd gemakkelijk. We moeten aanvaarden dat er een zekere spanning bestaat tussen het kerkelijk leergezag, dat over de zuiverheid van de leer waakt, en de theologie, wier taak het is kritische vragen te stellen. Die spanning is het natuurlijke lot van de theologie die zich beweegt tussen de kerkelijke institutie en de rationele wetenschap; zij is zelfs een bron van inspiratie: “Ik vind het een uitdaging de spanning tussen kerkelijk leergezag en wetenschap om te zetten in iets productiefs. Het ene doen zonder het andere te laten”, aldus de decaan.⁵⁸

Meningsverschillen waren er ook ten aanzien van de relaties met kerkkritische bewegingen. Waar bijvoorbeeld de één solidariteit met de Acht Mei Beweging bepleitte, daar het de enig nog bestaande vernieuwingsbeweging in Nederland was, vond de ander die groep ‘te braaf’, terwijl de faculteit in meerderheid de contacten wilde beperken tot minimale dienstverlening en zich met geen enkele groepering wenste te vereenzelvigen.⁵⁹

⁵⁸ *KUNieuws*, 5 maart 1993.

⁵⁹ *KUNieuws*, 18 juni en 1 oktober 1993.

Dat de spanning tussen het kerkelijk leergezag en de opinies van de godgeleerden geen fantasieproduct was werd enige tijd later duidelijk gemaakt door de grootkanselier van de Nijmeegse faculteit, kardinaal Simonis, tevens voorzitter van de Bisschoppelijke Commissie Hoger Onderwijs. In een (uitgelekt) schrijven van 11 maart 1996 aan de besturen van de katholieke instellingen van hoger onderwijs – de KUN, de Katholieke Universiteit Brabant en de Hogeschool Katholieke Leergangen – zette hij een dilemma van de Nederlandse bisschoppen uiteen. Diverse standpunten van Rome en van de katholieke instellingen in Nederland, met name inzake de medische ethiek, liepen aanmerkelijk uiteen. Wat moesten de bisschoppen nu doen? Zwijgen of publiekelijk terechtwijzen? Zwijgen viel moeilijk, het Romeinse standpunt kon niet verzwegen worden, maar voor publiekelijk veroordelen voelden ze ook niet veel, niet alleen vanwege de ongetwijfeld daarop volgende negatieve publiciteit, maar vooral ook wegens mogelijke schade die dat aan de solidariteit van de katholieke gemeenschap in Nederland en de betrokken individuen zou toebrengen. Het antwoord van de instellingen was tweeledig. Ten eerste waren niet de bisschoppen maar de besturen van de instellingen in eerste instantie verantwoordelijk voor het behoud van de katholieke signatuur; de bisschoppen hielden slechts toezicht. Ten tweede moesten ook bisschoppen leren met zulke spanningen te leven.⁶⁰

Naast het spanningsveld binnen de faculteit zelf en dat van kerk versus theologie zorgde het College van Bestuur voor een derde terrein waarop zich wrijvingen voordeden. Verwend door de nationale en internationale uitstraling van Schillebeeckx en andere Nijmeegse theologen in vroeger dagen groeide de onvrede van het universiteitsbestuur met de betrekkelijke onzichtbaarheid van een Theologische faculteit waarvan de betekenis tot normale proporties was teruggebracht. Dat paste bovendien niet goed in het rekatholiseringsprogramma dat het College zichzelf had opgelegd. De onvrede kwam uiteindelijk tot uitdrukking in een openbare charge van Collegelid Peters in de herfst van 1997. Volgens hem was de Nijmeegse Theologische faculteit te veel naar binnen gekeerd en te veel met zichzelf bezig. Zij voerde geen gesprek met de andere disciplines op de universiteit, leefde min of meer aan de rand van de instelling en liep met een boog om de grote maatschappelijke problemen heen. Deze euvels moesten geëlimineerd worden. Peters wenste de theologie weer naar het midden van de KUN te schuiven, in discussie te brengen met andere wetenschappen, met name de natuurwetenschappen, en de faculteit te motiveren zich uit te spreken over maatschappelijke vraagstukken. De theologie moest gerevitaliseerd worden, zij zou zich intensief moeten bezinnen op de rol van de christelijk-humanistische traditie in de ontwikkeling van de Europese cultuur, en deze rijkdom moeten inbrengen in het debat over de toekomst van Europa. Hier zou de KUN een voortrekkersrol kunnen spelen en zo haar pro-

⁶⁰ *KUNieuws*, 29 maart 1996.

fiel als bijzondere instelling kunnen versterken. Om deze revitalisering te bevorderen had het College reeds uit eigen beweging enige voorwaarden geschapen: het Teilhard de Chardin Programma (later wat meer neutraal Heyendaal Instituut gedoopt) voor de dialoog met de natuurwetenschappen, en het Soeterbeeckprogramma voor de rol van de christelijke traditie in Europa.⁶¹ Het College wenste in het kader van het profileringsbeleid met behulp van een eigen centraal fonds een interfacultair onderzoeksprogramma op te starten onder de titel 'Christelijk Cultureel Erfgoed'.

Het antwoord van de theologen op deze charge kwam per kerende post. De decaan van de faculteit, J.A. van der Ven, stelde: "We houden ons al tientallen jaren met maatschappelijk gerichte vraagstukken bezig (...) Dat geldt voor al mijn collega's in de faculteit. Maar we hebben de wind van de kerk tegen. Dat is jammer, met name ook voor de kerk zelf". Om zijn bewering te staven verwees Van der Ven naar diverse onderzoeksprogramma's van de theologen, hiermee Peters impliciet verwijtend dat hij blijkbaar 'zijn eigen faculteit' niet kende. Hij wilde wèl erkennen dat het gesprek met de natuurwetenschappen uit grote stilte bestond. Maar dat lag niet alleen aan de theologen: "Er moeten ook natuurwetenschappers, juristen, sociale wetenschappers en anderen komen die in staat zijn de vragen open en bloot op tafel te leggen".⁶²

Ondanks de donkere wolken die boven de hoofden der godgeleerden dreven, werd niet vergeten dat er werk aan de winkel was: onderwijs en onderzoek. Aan het onderwijsfront werd in het begin der jaren negentig het mes gezet in de specialistische woekeringen van de afgelopen decennia. De ook door de visitatiecommissie 1991 gekritiseerde proliferatie van afstudeerrichtingen,⁶³ twaalf in getal, werd gesaneerd door ze samen te brengen in drie hoofdrichtingen. Moeilijker was de structurering van het theologisch onderzoek. De problemen waren al vroeger manifest geworden bij de invoering van de Nijmeegse programmafinanciering in 1981. Deze maatregel stelde de godgeleerden voor het blok. Ze moesten evenals de collega's in andere faculteiten onderzoeksprogramma's indienen die voldoende samenhang vertoonden, van kwaliteit getuigden en een omvang van minstens 2000 uur op jaarbasis (twee à vier onderzoekers) bezaten. Dit lag de faculteit zwaar op de maag. Theologen, zo liet de faculteit weten,⁶⁴ hebben geen ervaring met plannen en programmeren van onderzoek. Bovendien zouden ze vele groeperingen bijeen moeten brengen die uiteenlopende interessen hadden op het uiterst gedifferentieerde gebied van de theologie. En tenslotte: theologisch analyseren, interpreteren en synthetiseren was bij uitstek een individuele activiteit die normaliter verricht

61 *KUNieuws*, 31 oktober 1997.

62 *KUNieuws*, 14 november 1997.

63 *KUNieuws*, 6 december 1991.

64 *Nota van de Universitaire Onderzoekscommissie inzake de eerste ronde van de programmafinanciering*, 7 mei 1982.

werd in *Einsamkeit und Freiheit*. Hoe kon men Thomas van Aquino of Karl Barth in een programmafinanciering duwen! De theologen argumenteerden dus hetzelfde als de wijsgeren die kort en bondig stelden: “een filosofisch artikel kun je niet met zijn tweeën schrijven!” De voorwaardelijke financiering, die per 1 januari 1983 werd ingevoerd, deed er nog een schepje bovenop. De omvang van de onderzoekprogramma’s, ‘aggregatieniveau’ geheten, werd opgehoogd tot vijf à tien arbeidsjaren per programma. Aan zo’n exorbitante eis kon de theologie niet voldoen.

De godgeleerden dreigden op deze manier uit de boot te vallen, zij moesten dus toch iets ondernemen. Vijf jaar later was het onderzoek samengevoegd in negen theologische programma’s.⁶⁵ Het waren echter nog steeds kleine projecten, die gemiddeld slechts 2 fte omvatten. Alleen de pastoraaltheologen voldeden aan de eis: hun programma telde 7,10 fte. Daartegenover stonden echter vijf mini-programma’s met elk minder dan één fte. Praktisch had iedere vakgroep haar eigen scherp afgebakend gebied. Naast de 19,02 geprogrammeerde fte kwamen dan nog 2,10 ongeprogrammeerden.

Ondanks de verbroekeling en versnippering waren de resultaten van de onderzoeksactiviteiten niet onaanzienlijk: in 1987 bedroeg de productie in de geprogrammeerde sector 72 wetenschappelijke bijdragen en 77 vakpublicaties. Het gemiddeld aantal wetenschappelijke publicaties kwam op 3,79 per fte. Aan de top stond de pastoraaltheologie met 5,21, gevolgd door kerkgeschiedenis en bijbelexegese: respectievelijk 4,0 en 3,53. Over de kwaliteit van de productie kan hier geen oordeel worden gegeven. Opvallend is evenwel dat in vergelijking met de dagen van Schillebeeckx, Schoonenberg e.a. publicaties op het terrein van de systematische theologie veel sporadischer waren; empirisch onderzoek was troef. Dit lag voor de bijbelwetenschappers en de kerkhistorici voor de hand; ze hielden zich bezig met het opsporen, analyseren en interpreteren van documenten en teksten. Ook dogmatici, moraaltheologen en missiologen wierpen zich echter bij voorkeur op het beschrijven van de werkelijkheid. Thema’s waren: het theologisch denken in het Duitsland van de negentiende eeuw en de nieuwere theologische stromingen in de Derde Wereld, met name in Latijns Amerika. De pastoraaltheologie ging eveneens sterk empirisch te werk. Op basis van veldonderzoek werd bijvoorbeeld gerapporteerd over vredeseducatie, katecheseprocessen en gemeente- of kerkopbouw. De door sommigen met verbaasde ogen bekeken ‘empirische’ theologie beleefde een periode van opbloei. In 1988 verscheen onder meer het eerste nummer van de *Journal of Empirical Theology* (JET), een internationaal tijdschrift dat zijn ontstaan dankte aan het initiatief van de Nijmeegse hoogleraar in de pastoraaltheologie Van der Ven, en waarvan de redactie vanuit de Nijmeegse faculteit werd gevoerd.⁶⁶

Vijf jaar later bleek dat de faculteit op de ingeslagen weg was voortgegaan

⁶⁵ *Wetenschappelijk jaarverslag*, 1987, p. 14-30.

Prof.dr. J.A. van der Ven (1940), hoogleraar pastoraaltheologie.

en een grote stap had gedaan op het glibberige pad van de onderzoeksprogrammering.⁶⁷ In de discussies was een zekere consensus gegroeid die resulteerde in de schepping van één onderzoekszwaartepunt met drie programma's: Bijbel – Communicatie – Bevrijding (BCB). Het eerste programma had betrekking op de voor het christendom normatieve geschriften uit de eerste eeuwen, die voor de katholieke kerk in een canon waren vastgesteld op het concilie van Trente. Tekstanalyse, interpretatie en de verwerking door concilies en dergelijke vormden de onderwerpen. Het tweede programma was pastoraaltheologisch van aard en bestudeerde op empirische basis de communicatie- en overdrachtsprocessen tegen de achtergrond van een praktisch-theologische probleemstelling. Wat houdt het gelovig of theologisch spreken van de

66 Zie J.A. van der Ven, 'Practical Theology: from Applied to Empirical Theology', in: *Journal of Empirical Theology*, 1(1988), p. 7-27. De 'verbaasde ogen' waren niet alleen bij niet-theologen waar te nemen, maar ook bij vakgenoten. De figuur van de empirische theologie was al langer bekend, met name in de *divinity schools* in de USA. Deze *schools* namen het onderzoek dikwijls zelf ter hand, daar dat van sociologische en psychologische *departments* veelal niet aan hun doeleinden beantwoordde. Voorbeelden van dit empirisch theologisch onderzoek zijn te vinden in de gangbare godsdienstsociologische en -psychologische tijdschriften. In Nijmegen is dit voorbeeld gevolgd op aanraden van leden van de faculteit der Sociale Wetenschappen, waarmee de Theologische faculteit sinds 1963 samenwerkte. Het initiatief daartoe stamde van de cultuurpsycholoog Fortmann. De desbetreffende aanbeveling van de onderzoeksevaluatiecommissie van de VSNU 1995 bewijst dat de beoordelaars van dit belangrijke feit niet op de hoogte waren.

67 Vgl. *Wetenschappelijk jaarverslag*, 1992, deel 1, p. 14-17. In 1992 vond de fusie met de Heerlense UTP plaats. De productie van deze locatie blijft hier buiten beschouwing.

kerk in, hoe komt het bij de geadresseerden aan, wat zijn er de effecten van? En dan natuurlijk: hoe kan men, gezien normen en feiten, de diverse functies van individuele pastorale zorg, liturgie, catechese en gemeenschapsofbouw door een hogere mate van professionalisering verbeteren? Het derde programma occupeerde zich met veranderingsprocessen die gericht zijn op opheffing van onderdrukking en vervreemding, op bevordering van vrijheid en emancipatie. De aandacht ging daarbij vooral uit naar de zogenaamde 'contextuele' theologie, naar de beschrijving en analyse van het theologisch denken in de Westerse en in de Derde Wereld in relatie tot de culturele, sociaal-economische en politieke omgeving. In dit kader kwamen zowel de mogelijke ideologische gebondenheid als ook de bevrijdende werking der theologieën aan de orde.

Ook in het door ons geselecteerde jaar 1992 was de wetenschappelijke productie van de Theologische faculteit niet onaanzienlijk. De onderzoeksactiviteiten resulteerden in 110 wetenschappelijke en 140 vakpublicaties. Dit waren 6,32 wetenschappelijke bijdragen per fte. De gemiddelden van de drie programma's waren respectievelijk 4,17, 5,51 en 7,23. Vermeldenswaard zijn in het bijzonder twee series van studies: de serie *Kerk en theologie in context* en *Theologie en empirie*. Eind 1996 omvatte de eerstgenoemde reeks 33, de laatstgenoemde 28 titels.

De wetenschappelijke productiviteit van de Nijmegenaren werd in 1995 door een onderzoeksevaluatiecommissie van de VSNU bevestigd. Voor de periode 1989-1993 kregen zij een productiviteitsindex van 3,92 op een vijf-puntschaal (4 was *good*). De faculteit bevond zich daarmee in de kopgroep der Nederlandse theologische faculteiten; alleen de groep kerkgeschiedenis viel uit de boot (2 was *below standard*).⁶⁸

Al deze feiten zijn hier eenvoudig opgesomd om te illustreren dat de Nijmeegse theologen ondanks alle spanningen en donkere wolken bepaald niet bij de pakken neer gingen zitten. Zij ontwikkelden integendeel de nodige energie en poogden hun taak als dragers van het bijzonder karakter van de KUN naar behoren te vervullen. Het is dan ook begrijpelijk dat ze zich bij tijd en wijle gekwetst voelden door meewarige opmerkingen van andere faculteiten en in het bijzonder door naar hun mening misplaatste kritiek van boven. Uiteraard kregen zij de hun toekomstige plaats in de 'Nederlandse School voor Theologie en Godsdienstwetenschap'.

Het Katholiek Studiecentrum

Het in 1977 opgerichte KSC was de plaats waar de faculteiten elkaar konden ontmoeten en konden nadenken over de relatie tussen hun wetenschappelijke activiteiten en hun levensbeschouwing. De uitkomsten van de discussies zouden via regelmatige publicaties de katholieke gemeenschap in Nederland aan-

⁶⁸ *Theological Research in Dutch Universities 1989-1993* (VSNU, mei 1995), p. 52-55, p. 83.

geboden moeten worden.⁶⁹ Nadat er in 1980-1981 en 1985 een interne evaluatie van deze formule had plaatsgevonden, werd zij in 1990 nogmaals onder de loep genomen door een commissie, waarin ook leden van buiten de KUN zitting hadden. Het eindoordeel was positief; het luidde dat het centrum “naar behoren heeft gefunctioneerd”,⁷⁰ maar de voorzitter van de stuurgroep, de emeritus-hoogleraar Nuchelmans, aarzelde niet daaraan toe te voegen dat het KSC toch niet “de beoogde motor voor de katholieke signatuur” was geworden, omdat het er niet in geslaagd was “bestendige structurele banden” met de faculteiten aan te knopen.⁷¹

Het voert te ver de deelname aan de activiteiten in de hele periode 1980-1995 te onderzoeken. Een indruk geven de cijfers uit 1995. In dat jaar waren precies 100 personen lid van de stuurgroep en/of de werkgroepen. Daarvan waren er 25 afkomstig uit de faculteiten der Theologie en Wijsbegeerte, 11 uit de faculteiten Letteren en Rechtsgeleerdheid, 19 uit de Sociale en Beleidswetenschappen, 15 uit de bètafaculteiten, 5 uit andere delen van de universiteit en 25 van buiten. De deelname was over alle faculteiten gespreid en betrof een kleine minderheid van de universiteitsbevolking. Door de jaren heen, zo mag men vermoeden, zal dit beeld wel ongeveer hetzelfde zijn geweest. De participanten waren in 1995 verdeeld over acht themagroepen: katholieken en hun onderwijs (10 personen), religie in de hedendaagse samenleving (16), spiritualiteit (7), milieuproblematiek en levensbeschouwing (14), allochtonen (8), feminisme (10), AIDS (10) en de oudste continu functionerende werkgroep bio-wetenschappen (8). De lampen werden niet onder de korenmaat gezet, de resultaten van het onderzoek en de discussies werden gepubliceerd. Elk jaar werden twee à drie geschriften opgeleverd, in de periode 1977 tot begin 1992 in totaal 40.

Op grond van het gepresteerde zou geoordeeld kunnen worden in de zin van ‘klein maar fijn’. De stuurgroep stipte evenwel in het beleidsplan 1992-1997 drie problemen aan. Ten eerste werd een geringe participatie van studenten geconstateerd. Weliswaar waren er steeds drie à vier studenten lid van de stuurgroep, maar in de werkgroepen blonken zij uit door afwezigheid. Ten tweede werd een vraagteken gezet bij de functie van het KSC voor de katholieke gemeenschap in Nederland. Oorspronkelijk wilde het KSC als wetenschapscentrum een ‘platform voor open en redelijke discussie tussen geloofsgenoten’ zijn, vooral in een tijd waarin kwesties van geloof en zin in de nevelen verdwijnen of in het vaarwater van scherpe tegenstellingen geraken, maar over

69 Het volgende steunt op informatie die werd verschaft door G. Dierick, studiesecretaris van het KSC.

70 Zie KSC, *Beleidsplan 1992-1997*.

71 J. Nuchelmans, ‘Waarheen met meer dan een naam?’, in: *Tussen gisteren en morgen. Aspecten van bestuur en beleid van de Katholieke Universiteit Nijmegen* (Nijmegen 1991), p. 38-51.

de landelijke uitstraling van het centrum had de stuurgroep zorgen. In feite had het KSC zich ontwikkeld tot een intern gesprekscentrum voor een minime fractie van het universiteitspersoneel. Ten derde heerste er enige onvrede met betrekking tot de keuze der thema's. Tot nog toe opereerde het KSC als een zoeklicht. Het spoorde brandende vragen op binnen en buiten de universiteit, zocht naar personen die daarmee bezig waren in hun dagelijkse werk en trachtte hen via werkgroepen, congressen, fora en studiedagen bijeen te brengen in een multidisciplinaire dialoog. De stuurgroep meende op deze weg voort te kunnen gaan, maar zou liever een wat actievere rol bij de themakeuze willen spelen.

In dit kader wees zij in het beleidsplan op twee onderwerpen. Zij signaleerde een toename van rationaliteit, zakelijkheid, concurrentie en opportunisme binnen de muren van de KUN, waardoor de wetenschappelijke reflectie over waarden en levensbeschouwing in het gedrang kwam. Het droge fabrieksmatige en utilitaristische wetenschapsbedrijf van tegenwoordig diende een tegenwicht te krijgen door de confrontatie met levensbeschouwing. Een eerste aanzet zou het project 'Universitaire culturen' kunnen zijn, dat op studenten was gericht. Het KSC, zo zou men kunnen zeggen, pleitte voor het oprakelen van het debat over waardenoriëntaties en de zogenaamde waardenvrijheid van de wetenschap.

Voorts wees het beleidsplan op parallele verschijnselen in de Nederlandse samenleving die werden samengevat in de onvermijdelijke en modieuze term 'individualisering'. Dit proces betekende een bedreiging niet alleen voor het gemeenschapsbesef en de bereidheid van mensen zich voor collectieve belangen in te zetten, maar ook voor de maatschappelijke communicatie over zinvragen. De collectieve religieuze taal en rituelen van weleer waren vervluchtigd, er heerste een gebrek aan een gemeenschappelijk levensbeschouwelijk kader, met alle gevolgen vandien voor individu en samenleving, aldus de stuurgroep. Daarmee leek zij aan te sluiten bij de oudere 'Fortmann-problematiek' van het eind van de jaren zestig en de recente Amerikaanse *communitarian movement* van A. Etzioni en anderen.

10. BESLUIT

Na het uitvoerig overzicht van de gang van zaken in de periode 1980-1995 – waarbij we ons enige overschrijdingen in de tijd hebben veroorloofd – is het niet moeilijk af te sluiten met enige stevige conclusies aangaande het neuralgische punt van de katholiciteit van de Nijmeegse universiteit.

Dat deze universiteit tot aan het midden van de jaren negentig als katholiek gekleurde instelling van hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek herkenbaar was, is nauwelijks te bestrijden, al werden daaromtrent wel eens vragen door het ministerie van O&W opgeworpen. Die herkenbaarheid is echter

niet primair gelegen in de aansporingen van het Stichtingsbestuur of het College van Bestuur, zoals ook terughoudende of zelfs afwijzende reacties daarop geen tegenargument vormen. Het enige geldige en doorslaggevende argument is datgene wat er in feite aan onderwijs en onderzoek in deze richting werd gedaan. Deze activiteiten vormden een belangrijk profilerend kenmerk van de KUN, maar geenszins het enige, zoals de projectgroep identiteit terecht opmerkte. Ze zorgden alleen voor één van de onderscheidingstekens.

Voorts waren ze geen zaak van de hele universitaire bevolking. Van de studenten toonden maar weinigen belangstelling en het personeel dat aan de identiteit vorm gaf, troffen we bijna uitsluitend aan in de faculteit der Godgeleerdheid en in delen van de faculteiten Wijsbegeerte, Letteren en Sociale Wetenschappen. Met andere woorden, het bijzondere c.q. katholieke karakter van de Nijmeegse instelling werd gedragen door een kleine minderheid.

De betrokken theologen, filosofen, historici, sociologen en psychologen waren echter intensief met die identiteit-stichtende activiteiten bezig, dat wil zeggen, ze waren krachtens hun vak, hun leeropdracht of functie-omschrijving met onderwerpen geoccupeerd die vanwege hun levensbeschouwelijke aard of religieuze inslag bij de K van de KUN pasten. Hun dag in dag uit *ex professo* omgaan met die onderwerpen garandeerde het behoud en de ontwikkeling van het bijzonder karakter van de instelling. Pas daarna waren interfacultaire of universitaire projecten relevant zoals 'Zin en religie', het CEKUN of het KSC die op meer wisselende en meer vlottende activiteiten steunden.

Opvallend was de empirische oriëntatie van de bedoelde facultaire activiteiten in het behandelde tijdvak. Levensbeschouwing en religie, geloof en ethiek, zin en zedelijkheid, werden voor het grootste deel behandeld met beschrijvingen, analyses, interpretaties en verklaringen van de werkelijkheid. Dit lag voor de hand voorzover het de faculteit der Letteren en die der Sociale Wetenschappen betrof. Historici, sociologen en psychologen hebben zich immers te houden aan de standaarden van hun *métier*. Toch was ook bij filosofen en theologen de drang naar werkelijkheidsverkenning onmiskenbaar, getuige de veelheid van historische studies en veldonderzoek in die faculteiten.

Dat de meerderheid van de universiteitsbevolking niet of nauwelijks geïnteresseerd was in onderwijs en onderzoek dat in de lijn lag van het bijzonder karakter van de KUN, betekende overigens niet dat zij de minderheid van 'identiteitsdragers' naar het leven stond; de groepen lieten elkaar in het algemeen rustig betijen. Wel verzette deze meerderheid zich tegen pogingen van die minderheid om – met een beroep op hun functie voor het bijzonder karakter van de KUN – aan bezuinigingen te ontsnappen. Zoals bekend houdt bij het geld de liefde op! Bovendien stond men erop hun activiteiten te evalueren volgens dezelfde maatstaven als bij andere projecten werden aangelegd.

De tolerantie die de meerderheid ten aanzien van 'bijzondere' activiteiten aan de dag legde, ging gepaard met een vastbesloten afweer tegen de rekatholi-

Het huidige College van Bestuur. V.l.n.r. prof.dr. T.J.M. van Els (1936), hoogleraar toegepaste taalkunde en rector magnificus, Th.H.J. Stoelinga (1935), sinds 1992 voorzitter, dr. J.R.T.M. Peters (1940), hoogleraar islamologie en sinds 1984 lid van het College, en mr. Th.M.M. Thurlings, secretaris van het College van Bestuur.

seringscampagnes van het Stichtingsbestuur en het College van Bestuur. Iedere aanzet om van de KUN een *Gesinnungsgemeinschaft* en een kaderorganisatie te maken stootte op vastberaden weerstand. De geest van *Meer dan een naam* sprak de Nijmeegse universiteitsbevolking niet aan en de afwijzing van een daarop gebaseerd personeelsbeleid was massaal. De stem van de Universiteitsraad in deze aangelegenheid was zeker representatief. Vrijheid en pluraliteit in levensbeschouwelijke en religieuze zaken was hoogste norm geworden. De ontkatholisering of zo men wil secularisering was in haar kern liberaliteit, bevrijding van normatieve binding in het universitaire leven en streven. De enige uitzondering was de Theologische faculteit, ofschoon men ook hier de wetenschappelijke vrijheid van vragen, van wikken en wegen claimde.

Het voorgaande kan nog op een andere manier worden geformuleerd. De R.K. Universiteit van weleer herbergde een massa van katholieke studenten en een betrekkelijk homogeen katholiek docentencorps. De symbolen en rituelen van het katholicisme waren overal waarneembaar: het kruis aan de muur van de collegezaal, het gebed voor en na het college of de faculteitsvergadering, de hoogwaardigheidsbekleder bij het inwijden van nieuwe gebouwen, het religieuze ritueel op universitaire hoogtijdagen, de aan hun kleding zichtbare clericale bestuurders. Het was de totale context die de katholiciteit van de Nij-

meegse instelling uitstraalde. Deze figuur is in de jaren van de ‘revolutie’ afgebroken. Er voltrok zich een differentiatieproces, waarin de katholiciteit – of meer algemeen de uitdrukkingen van het bijzonder karakter van de universiteit – een precies omschreven plaats werd toegewezen via leerstoelen en onderzoeksgroepen die functioneerden in een pluriforme of ‘kleurloze’ omgeving. De Nijmeegse universiteit was als institutie, ondanks haar statuten, niet meer katholiek of niet meer bijzonder. Zij bezat slechts historisch bepaalde kernen die voortaan op eigen kracht moesten drijven en als karakteristieke elementen in een gemoderniseerde vorm naast andere specifieke momenten de instelling een bepaald profiel verleenden en daardoor opvielen.

437

In dit perspectief en blijkens de gebeurtenissen in 1992 moesten de pogingen van het Stichtingsbestuur en het College van Bestuur om – in een totale universitaire context van openheid en pluriformiteit – het katholieke of bijzondere karakter van de instelling een nieuw, alles omvattend leven in te blazen, bij de meeste leden van de academische gemeenschap overkomen als een in zich strijdige en dus niet te realiseren utopie of als een anachronisme, een achterhoedegevecht voor het behoud van een vesting die reeds gevallen was.

Namwoord

‘In Dei nomine feliciter’ luidt het devies van de Nijmeegse universiteit. “In Godes naam, hou zee”, zo luidde Schrijnens vertaling (“in rond Hollandsch”) uit 1923. De stichters van de Katholieke Universiteit voerden het kruis in top en hoopten dat een hogere macht hun onderneming toen en in de toekomst welgezend zou zijn. Of die hoop, die bede is bewaarheid kan niet worden beoordeeld; wél is in deze studie nagegaan wat door mensenhand werd opgebouwd.

Er is alle reden om het in 1923 aangevangen project geslaagd te noemen. Dankzij wilskracht en inventiviteit, het penningske van de katholiek en de subsidie van de staat is het gelukt een volledige universiteit op te bouwen, ondanks een – aanvankelijk – weinig inspirerend beleid van de ‘vaste leden’ van het Sint Radboudbestuur (de bisschoppen), de economische depressie van de jaren dertig en de catastrofe van de Tweede Wereldoorlog. De jaren zestig en zeventig brachten sociale en politieke troebelen die de universiteit niet onberoerd lieten, maar hoewel zij voor een belangrijk deel nog in haar ontwikkelingsjaren verkeerde, kwam ze deze te boven zonder als instituut veel schade te lijden. Daarna overleefde zij ook de aanslagen van de Nederlandse overheid op haar vrijheid, de pijnlijke bezuinigingen en de utilitaristische omslag van het maatschappelijke en politieke klimaat.

In 1923 begonnen met drie faculteiten, 32 docenten en 189 studenten is de Katholieke Universiteit in de loop der jaren uitgegroeid tot een tamelijk omvangrijke onderwijsorganisatie die in 1995 en 1996 gemiddeld 13.500 studenten telde, verdeeld over negen faculteiten en onderwezen door 1833 fte wetenschappelijk personeel. Daarbij kwamen dan nog 996 fte van het ondersteunend personeel. Buiten de faculteiten werden 100 wetenschappelijke en 681 ondersteunende fte geregistreerd.¹ Nijmegen kan worden bestempeld als een bescheiden, middelgrote uitgave van een klassieke universiteit, in studentental iets groter dan de Vrije Universiteit en iets kleiner dan Groningen en Leiden, die overigens op hun beurt weer moeten onderdoen voor Amsterdam en Utrecht. In 1995 behoorden 5119 studenten (37 procent) tot de alfafaculteiten (Letteren, Rechten, Wijsbegeerte en Theologie), 2993 (21 procent) tot de bètafaculteiten (Wiskunde en Informatica, Natuurwetenschappen en het medische cluster) en 5808 (42 procent) tot de gammafaculteiten (Sociale Wetenschappen en Beleidswetenschappen). In deze drie sectoren werkte res-

¹ *Sociaal Jaarverslag*, 1995, p. 29.

pectievelijk 22, 56 en 22 procent van het wetenschappelijk personeel.² Mede gelet op het grote aantal mono-, multi- of interdisciplinaire studierichtingen is het niet overdreven te stellen dat de Katholieke Universiteit, inhoudelijk gezien, evenwichtig is uitgebouwd. Wanneer Nijmegens omvang en outillage worden vergeleken met die van de 58 algemene universiteiten aan de andere kant van de Oostgrens doen deze stellingen nog steeds opgeld. In Duitsland, bakermat van het Humboldtse model waarop de Nederlandse academies zijn geënt, zou Nijmegen naar studentental eveneens een bescheiden positie in het midden innemen. De in omvang vergelijkbare universiteiten in Duitsland hebben evenwel vaak een minder gedifferentieerd aanbod van studierichtingen dan Nijmegen; niet zelden moeten zij een medische faculteit ontberen.³ De Katholieke Universiteit mist eigenlijk alleen een economische faculteit, waarmee zij in Nederland overigens geen uitzondering is. Een poging om in deze lacune te voorzien via een nauwe samenwerking of zelfs fusie met een andere katholieke instelling, de Katholieke Universiteit Brabant, leed in de eerste helft van de jaren negentig schipbreuk - een mislukking die haar historische pendant kende in de sprong in het duister van de Sint Radboudstichting uit 1937.

Kan op grond van het cijfermateriaal worden geconcludeerd dat de hedendaagse Katholieke Universiteit op onderwijsgebied succesvol is, althans voorziet in een grote behoefte, moeilijker is het om haar te waarderen als instelling voor wetenschappelijk onderzoek. Met het tellen van onderzoekscholen, researchinstituten, programma's en projecten kan niet worden volstaan. Nadere plaatsbepaling van Nijmegen vergt een verkenning van het hele Nederlandse onderzoeklandschap, bijvoorbeeld door bestudering van de evaluatierapporten van de VSNU. Bij eerste, oppervlakkige indruk scoort de Katholieke Universiteit als plaats van wetenschappelijk onderzoek rond het gemiddelde en blinkt zij bijvoorbeeld uit op het gebied van de chemie, de vaste-stoffysica, de cognitiewetenschap, de taaltechnologie en het taal- en spraakgedrag. Symbool van erkenning voor dat laatste is de vestiging bij de universiteit van het Max-Planck-Institut für Psycholinguistik, met de hoogleraar W. Levelt als een van de *geschäftsführende* directeuren.

Anders lijkt te moeten worden geoordeeld over de realisering van het academische ideaal van een 'functionele democratie'. Evenmin als andere Nederlandse universiteiten is het Nijmegen gelukt een bestuursstructuur te ontwerpen die op maat van een wetenschappelijke instelling is gesneden, een model dat het volle pond geeft aan het professionele beginsel en dat behalve de deskundigheid ook de principes van efficiëntie, doelmatigheid en betrokkenheid recht doet. De oudste bestuursstructuren, gedomineerd door de bisschoppen en later de curatoren, kenden nauwelijks inspraak van de hoogleraren, terwijl

² *Sociaal Jaarverslag*, 1995, p. 29.

³ Vergelijk: Chr. Bode e.a. (red.), *Universitäten in Deutschland*, München 1995.

het collegiale professorenmodel te weinig gebruik maakte van de inzichten en vaardigheden van deskundige wetenschappelijke medewerkers. Bij het radenmodel en de parlementaire formule lag de klemtoon op het beginsel van de representatieve vertegenwoordiging; hun bloei ging daarom ten koste van andere principes. De zoektocht naar een ideale bestuursvorm gaat onverminderd voort, maar is, gelet op het vele en felle verzet tegen de ingrijpende hervorming van 1992 en de strijd tegen de Nijmeegse variant van de MUB, vooralsnog zonder een voor alle partijen bevredigend gevolg gebleven.

Hoe het ook zij, wat bij alle historische wederwaardigheden duidelijk wordt, is dat de universiteit eigenlijk altijd werd gestuurd door actieve minderheden of door individuen uit het hooglerarencorps, zij het binnen de – vaak smalle – marges van het mogelijke. Een uitzondering was de oprichting van de medische faculteit, die door alle geledingen actief werd bevorderd. Voor het overige loopt er een rode draad van de stichting van de universiteit, die zonder de inzet van figuren als Brom en Schrijnen onmogelijk was geweest, tot de organisatie vanaf de jaren zestig van het wetenschappelijk onderzoek en de vorming van onderzoekteams in de faculteiten die hun weg zochten en vonden naar de nationale en internationale academische gemeenschap. Steeds weer duiken bepaalde namen van hoogleraren en medewerkers op die aan de basis van nieuwe ontwikkelingen stonden, van het ontstaan van studierichtingen tot de invoering van maatregelen ter bevordering van de kwaliteit van het onderwijs.

Dan het vraagstuk van vrijheid en katholiciteit, de spanning tussen geloof en orthodoxie enerzijds en rede en vrijheid anderzijds. Van hoogspanning was in het verleden hoogstens sporadisch sprake. De eerste generaties hoogleraren gingen zelden gebukt onder zorgen over de relatie tussen hun geloof en de door hen bedreven wetenschap. Natuurlijk, vooral filosofen en theologen voelden zich – of werden soms – geremd door de opvattingen van het kerkelijk leergezag of van verstofte katholieke milieus. Mede daardoor hebben zij, ofschoon hun arbeid in de geest van Newman een kernfunctie was toegedacht (het bieden van een synthese), eigenlijk nooit een stempel op Nijmegen gedrukt. Van meet af trokken de – ook in getal overheersende – beoefenaars van de profane wetenschappen veel meer de aandacht. De meesten verrichtten zonder omhaal gewoon hun academisch werk. Voor hen bestond er geen spanning tussen de vrijheid van de rede en de overgave in het geloof, al was het maar omdat naar hun overtuiging beide uit één en dezelfde bron kwamen. Niettemin waren zij ervan doordrongen dat vele ‘andersdenkenden’ het bestaan van een diepe en brede kloof tussen geloof en wetenschap veronderstelden. In een soort reactie zetten de meeste Nijmegenaren alles in het werk om aan te tonen dat het hier een waandenkbeeld betrof. De beoefening van wetenschap door katholieken aan een katholieke universiteit – dát was pas een vorm van vrijheid. Van deze generaties kan Schrijnen als de vertolker bij uitstek

worden aangewezen; een priester die, bezield door zijn enorme achting voor de wetenschap én door zijn geloof, wetenschappelijk pionierswerk verrichtte en daarvoor allerwegen erkenning kreeg. Als wegbereider actief op een terrein dat van algemeen belang was, maar dat tegelijk een christelijk-culturele component had (de taal van de christenen in de oudheid), toonde hij *ipso facto* het bestaansrecht, de kracht en de mogelijkheden van de Katholieke Universiteit aan.

Frictie deed zich voor toen in de jaren vijftig door de opkomende empirici normatieve elementen in de gedragswetenschappen ter discussie werden gesteld; maar dat betrof veelal spanning tussen wetenschappers onderling (met als prominente uitzondering de affaire rond de priester-hoogleraar W. Duynstee), waarbij de behoudende partij zich beriep op het kerkelijk leer-gezag. Dat nam overigens niet weg dat ook de meest gedreven empirici zichzelf als goed katholiek beschouwden. In de jaren zestig kwamen de spanningen pas goed aan het licht, maar die losten even snel weer op in de groeiende pluriformiteit.

Problemen samenhangend met de katholiciteit van de universiteit ontstonden veeleer elders, namelijk op het vlak van de verhoudingen tussen bestuur en academische gemeenschap. Goed beschouwd bezaten beide geledingen gedurende de gehele geschiedenis verschillende opvattingen over de betekenis van het bijvoeglijk naamwoord in de naam van de universiteit. In de tijd waarin het episcopaat nog de scepter zwaaide was het ontstaan van moeilijkheden haast onvermijdelijk. Meestal uit bekommernis om het imago van Nijmegen lieten de bisschoppen zich met velerlei zaken in, vooral met benoemingen, maar ook met bijvoorbeeld de instructie van de moderator, de inhoud van dissertaties – zij het een hoogst enkele keer –, de politieke handelingen en overtuigingen van (kandidaat-)hoogleraren. De reacties van hoogleraren liepen uiteen. Sommigen trokken zich weinig van het strenge regime aan, anderen kwamen in een loyaliteitsconflict, weer anderen bogen uit overtuiging.

Toen de bisschoppen eenmaal van het toneel waren verdwenen en nadat ook de storm die in de jaren zestig en zeventig over katholiek Nederland waaide was geluwd, ontstond in een nieuwe situatie ook een nieuw probleem. Het vervagen van het katholieke karakter van de universiteit werd en wordt door universitaire bestuurders ernstig betreurd. Getuige onder meer de nota *Meer dan een naam* uit 1984 streven bestuurders ernaar om de katholiciteit van de universiteit nieuw leven in te blazen. Tegelijk zijn zij ervan doordrongen dat zij de status van de universiteit als algemene, goed uitgebouwde academie dienen te bewaken, onder meer door te streven naar een voldoende instroom van studenten. Maar het predikaat 'katholiek' heeft nauwelijks wervingskracht meer. Uit het imago-onderzoek van 1985 bleek eerder het omgekeerde; de term 'katholiek' had toen in uiteenlopende kring een negatieve klank. Of dat nu nog opgaat en of de naam van de universiteit daadwerkelijk tot mijdingsgedrag van studenten – en van potentiële docenten – leidt, is niet duidelijk. De

meeste studenten hebben zich, zo is aangetoond, van het katholicisme gedistantieerd, zijn er op zijn minst niet mee vertrouwd, en toch kwamen zij naar Nijmegen. Is het de relatief korte afstand tussen de universiteit en hun woonplaats? In hoeverre spelen ook andere factoren een rol, zoals de betrekkelijke kleinschaligheid van de universiteit en haar opleidingsinstituten, het groen waarin de universitaire gebouwen gelegen zijn, de overzichtelijkheid van het middelgrote Nijmegen, de prachtige omgeving van de stad, de – niet nader te duiden – eigen cultuur van de universiteit?

Voor bestuurders heeft de vraag welke koers de universiteit moet gaan varen sinds de commissie-Schillebeeckx (nog ingesteld op initiatief van hoogleraren) nauwelijks aan actualiteitswaarde ingeboet, maar het gros van de academische gemeenschap lijkt zich er niet meer om te bekommeren. En bij degenen die wel begaan zijn met de katholiciteit van de universiteit vallen de initiatieven van het bestuur lang niet altijd in goede aarde. De nota *Meer dan een naam* bijvoorbeeld was zo indringend geschreven dat zelfs een met de 'K' van de Katholieke Universiteit van harte sympathiserende hoogleraar als de classicus J. Nuchelmans – onder meer van 1985 tot 1990 voorzitter van de stuurgroep van het Katholiek Studiecentrum – zich in een reactie afvroeg “hoe groot de realiteitswaarde is van dergelijke ‘totalitaire visies’ in een moderne universiteit”.⁴

“Bij de vormgeving van haar katholieke grondslag gaat de universiteit uit van de bestaande verschillen in opvatting over de inhoud en consequenties van deze grondslag. Zij waardeert de verscheidenheid als een samenhangend geheel van varianten die geënt zijn op één gemeenschappelijke stam. Deze gemeenschappelijkheid in levensbeschouwelijke inspiratie vormt het uitgangspunt voor de vormgeving van de grondslag en voor de verbondenheid met de katholieke gemeenschap in haar verschillende vormen en vertakkingen”.⁵ Aldus luidt het *mission statement* van de universiteit uit 1994. Hoe verhoudt deze tekst zich nu tot de werkelijkheid? Wat het reguliere onderwijs en onderzoek betreft staat Nijmegen bepaald niet bol van religie en katholicisme. Afgezien van de faculteit der Godgeleerdheid, gemakshalve met inbegrip van het Titus Brandsma Instituut, het Missiologisch Instituut en het Instituut voor Oosters Christendom, en een deel van Wijsbegeerte, inclusief het Centrum voor Ethiek, zijn ‘catholica’ heden ten dage in kleine onderdelen van andere faculteiten onderwerp van studie, met name in de empirische driehoek geschiedenis (inclusief het Katholiek Documentatie Centrum), sociologie (het KASKI inclusief) en psychologie van cultuur en godsdienst. Uiteraard zijn er nog meer ‘identiteitsgevoelige’ vakken, zoals die waarin aandacht wordt besteed aan levensbeschouwing, bijvoorbeeld het familierecht of de medische ethiek. Het is echter moeilijk daar een vinger achter te krijgen en bovendien: is

⁴ Nuchelmans, ‘Waarheen met meer dan een naam?’, p. 45.

⁵ *Hoofddlijnen*, p. 20.

de aandacht voor levensbeschouwing in die disciplines wel typisch voor de Katholieke Universiteit? Voorts moet in dit verband natuurlijk het Katholiek Studiecentrum worden genoemd, begrepen als een gespreks- en onderzoekcentrum waarin hoogleraren en medewerkers afkomstig uit verschillende faculteiten onderzoek doen naar en discussiëren en publiceren over wetenschappelijke en maatschappelijke thema's in relatie tot levensbeschouwing dan wel religie. Gezamenlijk vormen de genoemde afdelingen en instituten de kern van de Nijmeegse academie als *katholieke* universiteit; hun personeel is een kleine minderheid in het wetenschappelijk corps.⁶

In feite – en dat wordt wellicht nu en dan uit het oog verloren – is het sinds 1923 nooit anders geweest. Vanaf het begin heeft het overgrote deel van het onderwijs en het onderzoek in het teken gestaan van wat vóór de oorlog 'neutraliteit' heette. Een grondslag waaruit christelijke wetenschap moest opbloeien, zoals de Vrije Universiteit die bezat, heeft de Katholieke Universiteit niet gehad. Dat de Katholieke Universiteit sinds zij het licht zag een andere rol toebedeeld heeft gekregen, spreekt voor zich. In 1923 werd zij beschouwd als een kroon op het werk van de katholieke emancipatie, haar stichting als 'een van de belangrijkste gebeurtenissen in de vaderlandse kerkgeschiedenis'. Zij had een program, een taak, zij moest zich ontwikkelen tot een haard van katholieke cultuur. Tot in de jaren vijftig was zij, overigens als alle universiteiten, geroepen om de mensheid oplossingen te bieden, om de maatschappij vorm te geven. Maar de katholieke emancipatie is al sinds jaar en dag geen item meer, een onderdeel van de kerkgeschiedenis kan de universiteit de laatste decennia bezwaarlijk nog worden genoemd en een katholieke cultuur in de betekenis die Schrijnen eraan gaf, bestaat niet meer. In vroeger dagen was de Nijmeegse universiteit in haar geheel als katholieke instelling herkenbaar door haar rituelen en symbolen, door de overtuigingen van haar bevolking en haar besturen, door de inspiratie waarmee werd gewerkt, door de begrippen en de taal in het leven van alledag. In de jaren zestig verdween deze hele entourage, deze eigen cultuur, en verdampte de bezieling. Het bijzondere karakter van de universiteit concentreerde zich sindsdien in beperkte, nochtans duidelijk omliggende onderdelen van de organisatie, die in feite als nieuwe herkenningspunten gingen functioneren. Ook de rol van de universiteit (en van intellectuelen) in het algemeen is veranderd. De universiteit is zelden nog leider in maatschappelijke discussies; mede door het toenemend belang van derdegeldstromen heeft zij eerder trekken van een volger aangenomen.

De Katholieke Universiteit is intussen een gewoon academisch centrum

6 Voorts is er een cluster van instellingen en afdelingen, vaak van bescheiden omvang, die niet op één noemer te brengen zijn, maar die wel gemeen hebben dat zij zich minder – of geheel niet – met de kerntaken van de universiteit, onderwijs en onderzoek, occuperen: het project 'Zin en religie', de Thomas More Academie, het Han Fortmann Centrum en de Studentenkerk.

van onderwijs en onderzoek, net als haar zusterinstellingen fungerend voor de hele Nederlandse samenleving – geheel in lijn overigens met een van Schrijnens programmapunten. Behalve door haar geografische ligging onderscheidt zij zich door haar katholieke verleden, waaraan heden ten dage nog een zekere profilering in studies van levensbeschouwelijke en religieuze relevantie herinnert. Sommigen vinden dat te weinig, anderen meer dan genoeg, weer anderen worden er warm noch koud van. Over de grootte van deze opiniegroepen is hoegenaamd niets bekend; onderzoek zou veel helderheid kunnen scheppen.

445

Dekt de vlag nog wel de lading? Het is een vraag die de afgelopen decennia meer dan eens is opgeworpen. Alleen al respect voor het verleden en eerbied voor het vele door vroegere, bevlogen generaties verzette werk, is een krachtig argument om de naam van de universiteit ongewijzigd te laten. Een minstens zo krachtig argument om de naam in bijvoorbeeld 'Keizer Karel Universiteit' te veranderen is dat diezelfde generaties de *alma mater* decennia lang haast liefkozend bij haar bijnaam noemden: de Carolina. En bovenal, de grondlegger van de universiteit, Schrijnen, had een sterke voorkeur om haar juist niet 'katholiek' te noemen, maar 'Keizer Karel Universiteit'. Dat de discussie hierover ook in de toekomst bij tijd en wijle nog zal oplaaien, lijdt geen twijfel.

Bijlagen

Toelichting 449

Verklaring der gebruikte afkortingen 451

BIJLAGE I. Studentenaantallen, totalen 1923-1998 453

BIJLAGE II. Studentenaantallen per faculteit en studierichting 456

BIJLAGE III. Alfabetische lijst van hoogleraren en lectoren
der Katholieke Universiteit, 1923-1998 461

BIJLAGE IV. Bestuurders van de Katholieke Universiteit
Nijmegen, 1923-1998 505

BIJLAGE V. Overige naamlijsten 518

Toelichting

Het onvolprezen, in 1974 verschenen *Documentenboek* (A. Manning e.a. [red.], *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek*, Bilthoven 1974) bevatte een ruime hoeveelheid bijlagen waarin onder meer een beknopte chronologie der Katholieke Universiteit, naamlijsten van bestuurders, hoogleraren, leden van de 'Senatus Illustrissimus Studiosorum Noviomagensium' en bestuursleden van de Unie van Studenten te Nijmegen, de bibliothecarissen, moderatoren/studentenpastores en de pedellen, alsmede studentenaantallen. Een aantal van deze bijlagen wordt hier opnieuw opgenomen en aangevuld tot en met 1998.

Met in het achterhoofd de vaker gestelde vraag, van wie de universiteit nu eigenlijk is, heeft de redactie van dit gedenkboek besloten de volgorde van de bijlagen, vergeleken met het *Documentenboek*, om te keren: de lezer treft nu eerst de studentenaantallen aan, vervolgens de naamlijsten van hoogleraren en lectoren, de leden van de verschillende hoogste bestuursgremia en tenslotte van de bibliothecarissen, pedellen en pastores. De promotie- en doctoraalexamenaantallen werden niet aangevuld. Voor de promoties kan nu worden verwezen naar het eveneens bij gelegenheid van het vijfenzeventigjarig bestaan te verschijnen *Hora est. Bibliografie der proefschriften Katholieke Universiteit Nijmegen*, samengesteld door A.J.M. Dobbelaer.

De studentenaantallen werden voor de periode tot 1972 overgenomen uit het *Documentenboek* en tot 1998 aangevuld met behulp van de jaarverslagen van de universiteit en gegevens verstrekt door het bureau van de universiteit.¹ Tussen deze lijsten en die gebruikt door O. Schreuder in deel II van deze geschiedenis zijn enkele lichte verschillen te constateren, veroorzaakt door het hanteren van uiteenlopend bronnenmateriaal.

De hoogleraren en lectoren werden ditmaal in drie categorieën gesplitst: een lijst met gewoon/buitengewoon hoogleraren en gewoon/buitengewoon lectoren, een lijst met bijzonder hoogleraren en tenslotte een lijst met bekleeders van wisselleerstoelen. Aangezien sommige hoogleraren in hun loopbaan verschillende functies hebben gehad, komen zij in meer lijsten voor. Sinds het collegejaar 1994-1995 is het onderscheid tussen gewoon en buitengewoon hoogleraren vervallen en wordt gesproken van deeltijd- en voltijdbezettingen van leerstoelen; het type leerstoel wordt vanaf dat moment niet meer in deze

¹ De redactie acht het overigens, mede vanuit historisch oogpunt, een bedenkelijke zaak dat de universiteit in haar laatste jaarverslagen deze aantallen niet meer heeft vermeld.

lijst vermeld. Het onderscheid tussen bijzonder hoogleraren en bekleeders van een wisselleerstoel blijft wel gehandhaafd.

450

Als bron voor deze lijsten werd uiteraard opnieuw het *Documentenboek* gebruikt; voorts werden gegevens ontleend aan de *Lijst van hoogleraren aan de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1991* (Katholiek Documentatie Centrum 1991), aan de jaarboeken van de universiteit (1971-1994), de *Algemene universiteitsgids* (de delen 1988-1989, 1990, 1992-1993, 1993-1994), de *Organisatie- en telefoongids KUN* (de delen 1995, 1996, 1997-1998) en aan de knipselcollectie van het KDC. Aanvullende gegevens werden verstrekt door de verschillende faculteitsbureaus; de naamlijsten van de Universiteitsraad werden verstrekt door het betreffende secretariaat.

Verklaring der gebruikte afkortingen

- Th Faculteit der Godgeleerdheid
- tma Theologisch-maatschappelijke afdeling van de faculteit der Godgeleerdheid, een tweejarige niet-academische cursus
- R Faculteit der Rechtsgeleerdheid
- not Notariële richting van de faculteit der Rechtsgeleerdheid
- L Faculteit der Letteren (en Wijsbegeerte). De toevoeging 'en Wijsbegeerte' vervalt, ook bij de zgn. Verenigde Faculteiten, vanaf 1960
- Omvat kl, ne, fr, du, en, se, sp, it, ru, atw, ge, kg, div, wb (tot 1964-65), pe (tot 1957-58), ps (tot 1952-53), ca (tot 1953-54)
- kl Klassieke talen
- ne Nederlands
- fr Frans
- du Duits
- en Engels
- sp Spaans
- it Italiaans
- ru Russisch
- se Semitische talen
- atw Algemene taalwetenschap
- ge Geschiedenis
- kg Kunstgeschiedenis
- div Bevat tot 1942-43 het aantal ingeschrevenen onder de noemer 'algemene ontwikkeling' of 'belangstellenden', vanaf 1953-54 het aantal ingeschrevenen voor de opleiding tot een kerkelijke graad in de wijsbegeerte
- wb/CI Wijsbegeerte. Vallend onder L. Vanaf 1964-65 zelfstandig onder de naam Centrale Interfaculteit
- W Faculteit der Wijsbegeerte
- pe Pedagogiek
- ps Psychologie
- LG Verenigde Faculteiten der Letteren (en Wijsbegeerte) en der Geneeskunde. Omvatten psychologie en vanaf 1957-58 ook pedagogiek. Gaan in 1964-65 op in SW
- SW Faculteit der Sociale Wetenschappen. Bevat sinds 1964-65 LG (psychologie en pedagogiek) en LR (sociologie, politicologie en culturele antropologie)

- LR Verenigde faculteit der Letteren (en Wijsbegeerte) en der
Rechtsgeleerdheid. Omvatten sociologie en de politieke en de
politieke en sociale wetenschappen en vanaf 1953-54 ook cul-
turele antropologie. Gaan in 1964-65 op in SW
- so Sociologie, westerse en niet-westerse
- PSW/po (School voor) politieke en sociale wetenschappen. Tot 1952-53
een zelfstandige studierichting. Vanaf 1952-53 opgenomen in
LR. Vanaf 1964-65 onder de naam 'politicologie' binnen SW
- ca Culturele antropologie. Van 1948-49 tot 1953-54 als 'Ethno-
logie' binnen L
- SG Sociale geografie (en planologie)
- BW Faculteit der Beleidswetenschappen
- LWN/IA Verenigde Faculteit der Letteren (en Wijsbegeerte) en der
Wiskunde en Natuurwetenschappen. Bevat de studierichting
der Sociale aardrijkskunde. Vanaf 1964-65 onder de naam
Interfaculteit voor Aardrijkskunde en Prehistorie
- IAP Interfaculteit voor Aardrijkskunde en Prehistorie
- G Faculteit der Geneeskunde
- MW Faculteit der Medische Wetenschappen
- thk Tandheelkunde
- WN Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen. Vanaf
1989-90 gesplitst in NW en WI. Omvat:
- bi Biologie
- na Natuurkunde (inclusief sterrenkunde)
- wi Wiskunde
- sch Scheikunde
- NW Faculteit der Natuurwetenschappen
- WI Faculteit der Wiskunde en Informatica
- TL Tweede fase Lerarenopleiding (sinds 1993-94 Universitair
Instituut voor Lerarenopleiding UnILo)
- UN Universitair Instituut voor Lerarenopleiding

BIJLAGE I. *Studentenaantallen, totalen 1923-1998*

TABEL IA. STUDENTENAANTALLEN, TOTALEN PER JAAR, 1923-1972

Jaar	1 ^e jaars	deel- studenten	promotie- studenten	totaal	studenten- kaart	MO studenten	totaal
1923-24	189	56		189			189
1924-25	93	56		282			282
1925-26	117	43		327			327
1926-27	109	42		356			356
1927-28	125	56		399			399
1928-29	107	40		437			437
1929-30	127	28		472			472
1930-31	106	20		461	21		482
1931-32	124	18		479	26		505
1932-33	121	18		504	27		531
1933-34	136	51	12	514	43		557
1934-35	111	13		494	65		559
1935-36	115	16		481	91		572
1936-37	109	17		448	113		561
1937-38	125	17	9	462	116		578
1938-39	125	16	11	431	145		576
1939-40	111	8	5	370	150		520
1940-41	167	11	21	527	58		585
1941-42	189	61	32	634	122		756
1942-43	142	68	47	639	90		729
1943-44							
1944-45	96	2	7	233	145		378
1945-46	304	41	17	650	121		771
1946-47	224	47	12	741	88		829
1947-48	232	55	11	812	95		907
1948-49	249	58	13	899	86		985
1949-50	301	80	11	1030	78		1108
1950-51	319	106	17	1192	86		1278
1951-52	346	81	11	1298	79		1377
1952-53	405	90	20	1313			1313
1953-54	401	128	26	1474			1474
1954-55	459	89	26	1629			1629
1955-56	465	73	30	1874			1874
1956-57	474	64	17	2095			2095
1957-58	573	86	34	2279		71	2350
1958-59	656	93	41	2620		114	2734

Jaar	1 ^e jaars	deel- studenten	promotie- studenten	totaal	studenten- kaart	MO studenten	totaal
1959-60	645	76		2966		110	3076
1960-61	645	122		3267		50	3317
1961-62	862	115		3590		52	3642
1962-63	912	60		3954		112	4066
1963-64	977	99		4480		77	4557
1964-65	1227	117		5100		85	5185
1965-66	1398			6113			6113
1966-67	1576	158		6577		159	6736
1967-68	1706	184		7410		144	7554
1968-69	1894	213		8211		192	8403
1969-70	2084	256		9156		248	9404
1970-71	2258	276		10209		384	10593
1971-72	2658			11776			11776

1 ^e jaars	Voor de eerste maal ingeschrevenen (inclusief deelstudenten, behalve de jaren 1955-56 tot en met 1960-61; exclusief de MO-studenten)
deelstudenten	Ingeschrevenen voor enkele colleges
totaal	Jaartotaal (zonder studentenkaarthouders en MO-studenten)
studentenkaart	Ingeschrevenen voor een zgn. Studentenkaart (<i>f</i> 10,-), die toegang gaf tot instituten en bibliotheken, niet tot colleges, waarvoor een collegekaart (<i>f</i> 300,-) vereist was
MO-studenten	Ingeschrevenen voor een opleiding tot een MO-akte
totaal	Jaartotaal (inclusief studentenkaarthouders en MO-studenten)

TABEL 1B. STUDENTENAANTALLEN, TOTALEN PER JAAR, 1972-1998

Jaar	1 ^e jaars	oudere- jaars	totaal	extra- neï	toe- hoorders	MO/ postdoc.	totaal
1972-73	G.O.	G.O.	G.O.	G.O.	G.O.	G.O.	9756
1973-74	G.O.	G.O.	G.O.	G.O.	G.O.	G.O.	10352
1974-75	2197	9656	11853	207	109	G.O.	12169
1975-76	2098	10927	13025	167	77	389	13269
1976-77	2574	11327	13901	112	80	457	14093
1977-78	2402	12492	14894	68	91	456	15053
1978-79	2655	12552	15207	115	91	459	15413
1979-80	2809	12473	15282	79	80	505	15441
1980-81	2726	11720	14446	739	61	G.O.	15246
1981-82	2472	11285	13757	1085	53	397	15292
1982-83	2655	11755	14410	326	51	364	15151
1983-84	2911	12038	14949	259	65	286	15559
1984-85	2427	12642	15069	238	140	221	15668
1985-86	2184	12524	14708	216	151	185	15260
1986-87	2123	12142	14265	188	113	164	14730
1987-88	2204	11624	13828	196	115	108	14247
1988-89	2376	10181	12557	220	59	73	12909
1989-90	2602	8827	11429	322	147	33	11931
1990-91	2793	8895	11688	376	223	22	12309
1991-92	2860	9166	12026	500	502	6	13034
1992-93	2850	9511	12361	544	566	6	13477
1993-94	3104	9445	12549	615	594	516	14274
1994-95	2833	9783	13181	670	705	565	14556
1995-96	2437	9605	12042	607	828	443	13920
1996-97	2383	9709	12092	620	-	251	12963
1997-98	2369	9526	11895	498	-	83	12476

totaal	Het eerstgenoemde 'totaal' betreft het aantal eerstejaars plus het aantal ouderejaars.
extraneï	Als extraneus mag men examens en tentamens afleggen binnen de opleiding; verder heeft men toegang tot bibliotheken, laboratoria e.d.
toehoorders	Tussen 1984 en 1988 is er een splitsing geweest tussen 'toehoorders' en 'toehoorders nieuwe stijl'. Sinds het collegejaar 1988-89 bestond de term 'auditor'. Een toehoorder/auditor had geen recht op het afleggen van examens en tentamens. Met ingang van het studiejaar 1996-97 was inschrijving als toehoorder niet meer mogelijk.
MO/postdoc.	De postdoctorale lerarenopleiding is de opvolger van de MO-opleiding. Sinds het collegejaar 1993-94 wordt deze opleiding verzorgd door UnILo (Universitair Instituut voor de Lerarenopleiding).
totaal	Het laatstgenoemde 'totaal' betreft het totaal aantal ingeschrevenen op 31 december van het vermelde collegejaar (1974-75: 1 februari en 1975-76: 1 januari)
G.O.	Geen opgave: betreffende cijfers waren niet beschikbaar.

BIJLAGE II. *Studentenaantallen per faculteit en studierichting*

TABEL 2A. STUDENTENAANTALLEN, PER FACULTEIT EN STUDIERICHTING, 1923-1972 (tot 1952-53 zijn de zgn. deelstudenten meegerekend)

Jaar	Th	tma	R	not	L	kl	ne	fr	du	en	sp	it
1923-24	11		66		112	28	25	26	16			
1924-25	13		112		157							
1925-26	13		136		178	49	35	25	28	19		
1926-27	21		147		188	47	30	26	28	23		
1927-28	40		145		214	60	39	28	25	22		6
1928-29	37	15	174		226	72	44	26	35	15		
1929-30	26	12	188		246	84	40	26	41	16		
1930-31	41	13	169		238	81	40	20	38	15		1
1931-32	37	16	182		242	83	44	20	37	12		
1932-33	36	20	195		253	85	43	18	44	12		
1933-34	25	29	190		258	88	40	23	43	11		
1934-35	26	23	171		274	92	42	19	42	19		
1935-36	40	19	173		249	88	36	18	31	15		
1936-37	39	17	168		224	70	30	16	29	20		
1937-38	44	22	168		204	66	27	18	28	24		
1938-39	38	29	163		203	59	17	20	20	26		
1939-40	37	23	134		163	53	12	20	16	26		
1940-41	50	20	216		207	71	23	23	16	22		
1941-42	58	30	252		229	73	22	24	22	26		
1942-43	74	41	232		255	71	33	18	20	24		
1943-44												
1944-45	40		113		73	26	15	4	5	2		
1945-46	51	18	313		246	62	36	15	17	28		
1946-47	48	20	347		314	62	46	20	18	33		1
1947-48	30	16	363		371	63	50	27	20	26	2	
1948-49	49	12	378		382	60	54	32	20	33	1	
1949-50	43	11	402		453	73	51	37	21	40	3	
1950-51	61	10	430		524	86	55	49	23	47	3	
1951-52	46	5	423		569	95	60	54	28	53	6	
1952-53	26		328		410	101	53	68	24	54	5	
1953-54	28		289		554	120	57	88	31	59	5	
1954-55	23		293		510	135	65	103	33	63	6	
1955-56	24		286		647	149	84	117	50	74	9	
1956-57	40		278		770	162	106	132	59	76	12	1
1957-58	39		269		738	169	116	140	66	78	11	
1958-59	40		272	26	874	186	134	162	90	94	15	1
1959-60	53		290	69	1013	204	166	176	116	109	19	2
1960-61	70		282	68	1111	213	195	179	144	118	19	3
1961-62	75		305	100	1168	206	203	194	145	128	24	4
1962-63	74		356	115	1235	190	235	208	159	142	18	3

Jaar	Th	tma	R	not	L	kl	ne	fr	du	en	sp	it
1963-64	80		414	162	1294	198	254	220	170	146	27	2
1964-65	118		486	200	1228	193	256	218	174	150	25	6
1965-66	229		571	234	1287	202	281	223	176	154	44	6
1966-67	323		663	267	1222	181	254	199	173	179	33	6
1967-68	472		714	315	1209	158	262	190	172	190	34	9
1968-69	474		886	287	1147	123	264	169	146	191	34	8
1969-70	466		1091	207	1181	93	272	160	146	214	41	13
1970-71	433		1356	170	1224	80	253	149	143	225	44	11
1971-72	450		1506	124	1476	70	306	155	147	253	75	21

Jaar	ru	se	atw	ge	kg	div	wb/CI	pe	ps	LG	SW
1923-24											
1924-25											
1925-26		I		13 ¹		I	5		2		
1926-27				20			11		3		
1927-28				18			12		4		
1928-29		I		22			9		2		
1929-30				27			11		1		
1930-31				32			11				
1931-32				29			17		2		
1932-33				33		I	11	5	1		
1933-34				32			17 ²	4			
1934-35				37				23 ³			
1935-36				40				21 ³			
1936-37				34				25 ³			
1937-38				31		8	11 ²	6			
1938-39		I		24		8		17			
1939-40				22		8		14			
1940-41				26		13		26			
1941-42				29		33	13 ⁴		20		
1942-43				20	16			43 ³			
1943-44											
1944-45				9	3			9 ³			
1945-46				26	12			55 ³			
1946-47			I	31	4		26 ⁴		72		
1947-48				38	14		40 ⁴		91		
1948-49				35	16		34 ⁴		96		
1949-50	3			45	13		17	23	126		
1950-51	I			55	13		29	38	124		
1951-52	I			55	15		18	38	145		
1952-53				52	13		14	21	148	148	
1953-54				51	11	6	11	15	153	153	
1954-55				55	13	5	9	23	179	179	
1955-56	I	I		77	13	5	15	52	209	209	
1956-57	I	I		95	12	8	19	86	236	236	
1957-58	I	I		118	13	6	19	59	249	308	
1958-59	2	2		151	16	6	15	70	273	343	
1959-60	2	I		174	15	5	24	107	291	398	
1960-61	2	I		184	19	11	23	133	305	438	
1961-62	2	I	I	210	18	13	19	152	331	483	
1962-63	3	I	I	209	25	13	28	175	358	533	
1963-64	2	2		199	33	9	32	209	388	597	
1964-65		2		166	38	13	39	252	440		1144
1965-66		3	4	145	49	5	62	392	512		1438
1966-67	I	I	5	143	47	5	59	323	602		1552
1967-68		3		138	53	4	52	375	655		1687
1968-69		I		161	50	4	67	430	768		1947
1969-70		7		178	57	4	82	550	939		2374
1970-71		7	13	235	64		101	604	1218		2918
1971-72	2	6	41	306	94		145	960	1371		3633

1 incl. kunstgeschiedenis

3 incl. psychologie en wijsbegeerte

2 incl. psychologie

4 incl. pedagogiek

Jaar	LR	so	PSW/ po	ca	LWN/ IA	G	thk	WN	bi	na	wi	sch
1923-24												
1924-25												
1925-26												
1926-27												
1927-28												
1928-29												
1929-30												
1930-31												
1931-32												
1932-33												
1933-34												
1934-35												
1935-36												
1936-37												
1937-38												
1938-39												
1939-40												
1940-41												
1941-42												
1942-43												
1943-44												
1944-45												
1945-46												
1946-47			21									
1947-48			21									
1948-49			65	1								
1949-50			110	1								
1950-51			150	1								
1951-52			154	1		90						
1952-53	141	15	126	2		153						
1953-54	166	36	130			230						
1954-55	183	80	103			326						
1955-56	193	138	53	2		412						
1956-57	211	175	32	4		479						
1957-58	224	194	20	10		565		16	16			
1958-59	238	214	15	9	22	625		46	46			
1959-60	264	235	13	16	51	680		72				
1960-61	275	249	7	19	76	710		115	92	23		
1961-62	284	258	5	21	96	715	45	204	121	83		
1962-63	313	280	2	31	108	762	90	308	145			
1963-64	372	343	1	28	107	840	118	405	180			56
1964-65		416		36	108	981	148	518	207	102	128	81
1965-66		495		39	129	1110	173	660	251	112	173	124
1966-67		572		55	137	1246	205	740	259	121	187	173
1967-68		587		70	170	1383	244	976	353	139	244	240
1968-69		654		95	205	1545	290	1146	425	152	269	300
1969-70		704		114	278	1594	291	1332	483	195	280	374
1970-71		779		167	354	1703	318	1356	503	203	214	436
1971-72		860		228	471	1877	354	1740	627	242	337	534

TABEL 2B. STUDENTENAANTALLEN PER FACULTEIT, 1972-1998

Jaar	Th	L	R	G/ MW	WN	NW	SW	W	SG	IAP	BW	WI	TL
1972-73													
1973-74	285	1309	1289	2264	1490		3124	82	509				
1974-75	305	1656	1506	2534	1641		3788	158	581				
1975-76	300	1942	1629	2567	1720		4152	176	691				
1976-77	263	2299	1596	2682	1785		4315	378	766				
1977-78	283	2662	1677	2702	1839		4578	412	854				
1978-79	286	2908	1747	2722	1845		4483	445	921				
1979-80	272	3135	1781	2789	1809		4418	412	901				
1980-81	254	3237	1839	2724	1751		4392	382	863				
1981-82	240	3365	1959	2560	1762		4305	360		849			
1982-83	225	3387	2030	2464	1752		4125	328		840			
1983-84	229	3418	2265	2468	1786		4193	298		902			
1984-85	241	3469	2425	2397	1814		4153	307		862			
1985-86	224	3438	2353	2313	1795		4047	262		828			
1986-87	200	3279	2319	2162	1731		3993	258		788			
1987-88	189	3134	2270	2058	1727		3890	243		736			
1988-89	173	2600	2064	2039	1559		2910	232			1332		
1989-90	127	2409	1906	1806		987	2527	210			1467	465	27
1990-91	151	2589	1762	1771		940	2680	189			1693	500	34
1991-92	167	2804	1769	1715		1061	3020	188			1863	393	54
1992-93	242	2856	1778	1738		1056	3249	204			1951	353	50
1993-94	213	2915	1908	1770		1012	3535	200			2317	336	65
1994-95	216	2902	1987	1893		955	3537	189			2478	330	67
1995-96	208	2743	1963	1840		848	3451	179			2343	289	66
1996-97	182	2485	1854	1919		754	3157	162			2095	256	101
1997-98	166	2338	1776	1917		710	3027	157			2051	251	83

BIJLAGE III. *Alfabetische lijst van hoogleraren en lectoren der Katholieke Universiteit, 1923-1998*

- g gewoon hoogleraar
 b buitengewoon hoogleraar
 bz bijzonder hoogleraar
 l gewoon lector
 bl buitengewoon lector
 w bekleeder wisselleerstoel

3A. GEWOON EN BUITENGEWOON HOOGLERAREN EN LECTOREN

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie	faculteit
Aalders, dr. W.	het wereldprotestantisme	l	1967-1973	Th
Aalst AA, dr. A.J. van der	oosterse theologie	g	1980-1986	Th
		l	1966-1980	
Aarts, dr. F.G.A.M.	1968-1979 hedendaags Engels; 1979-1994 Engelse taalkunde	g	1979-1994	L
		l	1968-1979	
Aarts, dr. J.M.G.A.	hedendaags Engels; sinds 1992 tevens auto- matische verwerking van natuurlijke taal en sinds 1992 Engelse taalkunde en corpus- linguïstiek	g	1980-	L
		l	1979-1980	
Acker, dr. J.C.A. van	orthopedagogiek	g	1980-	SW
Agt, mr. A.A.M. van	strafrecht en strafprocesrecht	g	1968-1971	R
Albinski, dr. M.	1965-1969 statistiek voor sociologen en mathematische sociologie; 1969-1987 empirische sociologie, met bijzondere nadruk op de methoden en technieken van sociologisch onderzoek	g	1969-1987	SW
		l	1965-1969	
Alfrink, dr. B.J.	exegese van het Oude Testament en Hebreeuws (sinds 1948 leeropdracht in L voor Hebreeuws)	g	1945-1951	L/Th
Alkemade, dr. C.T.J.	experimentele natuurkunde	b	1960-1964	WN
Allard, dr. E.M.A.A.J.	niet-westerse sociologie (gelijke leer- opdracht in SW)	g	1963-1969	L/SW
		b	1958-1963	
Amelsvoort, dr. V.F.P.M. van	gezondheidszorg in ontwikkelingslanden	b	1983-1986	G
		g	1980-1983	
		l	1974-1980	
Amerongen, dr. A.J. van	1961-1976 conserverende tandheelkunde; 1976-1982 restauratieve tandheelkunde, in het bijzonder de kindertandheelkunde	g	1961-1982	G

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit	
Andriessen, H.F.	muziekwetenschap	b	1952-1963 L
Anthonisse OFM Cap., dr. Zacharias	geschiedenis van het christelijk oosten, oosters kerkelijk recht en, tot 1958, oosterse liturgie (leeropdracht in L voor Russisch)	g b	1959-1976 L/Th 1948-1959
Arens, dr. J.C.	1967-1978 Latijnse taal- en letterkunde; 1978-1984 geschiedenis van de Latijnse lexicografie	b g	1978-1984 L 1967-1978
Ariëns, dr. E.J.	farmacologie	g l	1954-1984 G 1951-1954
Asscher-Vonk, mr. I.P.	sociaal recht		1994- R
Asselbergs, dr. A.J.M.	muziekwetenschap	b	1967-1979 L
Asselbergs, dr. W.J.M.A.	Nederlandse en algemene letterkunde	g	1952-1968 L
Asser, mr. D.D.H.	burgerlijk procesrecht	b	1992- R
Assoun, dr. P.L.	sociale en politieke wijsbegeerte	g	1982-1989 CI/SW/W
Avoird, dr.ir. A. van der	theoretische scheikunde	g bl	1971- NW/WN 1968-1971
Axelsson, dr. A.O.H.	numerieke wiskunde	g	1979- WI/WN
Baader, dr. Th.L.J.A.M.	Germaanse taal- en letterkunde behoudens de hoogduitse letterkunde en de nieuw- engelse taal- en letterkunde; Keltische taal- en letterkunde	g	1923-1945 L
Bak, dr. J.T.J.	Amerikaanse letterkunde en amerikanistiek		1996- L
Bakel, dr. J.J.A. van	1975-1988 historische syntaxis van het Nederlands en computerlinguïstiek; 1988-1992 computerlinguïstiek	b g l	1988-1992 L 1980-1988 1975-1980
Ballerini, dr. C.G.	Italiaanse letterkunde	g l	1980-1987 L 1966-1980
Barendregt, dr. H.P.	1986-1989 in WN theoretische informatica 1989-1990 in WI grondslagen van de infor- matica; sinds 1990 in W en WI theoretische informatica, in het bijzonder de wiskundige en logische grondslagen van de informatica	g	1986- W/WI/WN
Bartelink, dr. G.J.M.	oud-christelijk Grieks en oud-christelijk, vulgair en middeleeuws latijn	g	1974-1988 L
Baumstark, dr. C.A.J.M.D.	vergelijkende liturgiegeschiedenis (leeropdracht in L voor Semitische taal- en letterkunde, behoudens het Hebreeuws en Assyrisch-Babylonisch)	b	1923-1930 L/Th
Beaufort OFM, mr.dr. L.J.C.	volkenrecht	b	1947-1960 R
Beel, mr. L.J.M.	bestuursrecht (met inbegrip van provincie-, gemeente- en waterstaatsrecht) en bestuurskunde	b	1949-1951 R

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Beemer, drs. Th.C.J.	1965-1991 moraaltheologie, benoeming in Th, sinds 1965 ook leeropdracht in G voor ethiek in verband met de geneeskunde	l	1965-1992	G/Th
Bekke, dr. A.J.G.M.	1983-1988 in SW politicologie, in het bijzonder bestuurskunde; 1988-1989 in BW bestuurskunde	g	1983-1989	BW/SW
Bellefroid, mr. J.H.P.	inleiding tot de rechtswetenschap, internationaal privaatrecht, volkenrecht, burgerlijk procesrecht	g	1923-1939	R
Bellon, dr. K.L.	godsdienstgeschiedenis, godsdienstfilosofie en, tot 1939, christelijke archeologie (sinds 1946 leeropdracht in L voor godsdienstfilosofie, wijsbegeerte der geschiedenis en de geschiedenis van de godsdiensten der Grieken en Romeinen)	g	1928-1957	L/Th
Bemelmans-Videc, dr. M.L.	bestuurskunde, in het bijzonder de interne organisatie en werkwijze van het openbaar bestuur	g	1992-	BW
Beneken Kolmer, dr. H.H.	anesthesiologie, in het bijzonder de pathofysiologie van de ademhaling	g l	1980-1991 1971-1980	G
Bennema, dr. P.	vaste-stofchemie en kristalgroei	g l	1980-1998 1976-1980	NW/WN
Benraad, dr. T.J.	1970-1980 experimentele endocrinologie binnen de afdeling medische biologie; experimentele en chemische endocrinologie	g l	1980-1995 1970-1980	G
Berden, dr. J.H.M.	nefrologie, in het bijzonder de immunologie van nierziekten		1997- bz 1989-1997	G
Berendes, dr. H.D. Bergen, dr. T.C.M.	1968-1970 dierkunde; 1970-1975 genetica onderwijskunde, in het bijzonder vraagstukken met betrekking tot het functioneren van docenten op klas- en schoolniveau	g	1968-1975 1995-	WN UN
Berger, dr. W.J.	1968-1978 in SW toegepaste godsdienstpsychologie, m.i.v. de pastorale psychologie; 1968-1980 tevens in Th pastorale psychologie; 1978-1984 in SW godsdienstpsychologie; 1980-1984 in Th pastoraaltheologie	g l	1980-1984 1968-1980	SW/Th
Berges, dr. U.F.	exegese van het Oude Testament en bijbels Hebreeuws		1998-	Th
Bergh, mr. G.C.J.J. van den	Romeins recht	g	1965-1975	R
Bernards, dr. J.A.	fysiologie, met speciale leeropdracht voor de tandheelkunde	g l	1980-1988 1967-1980	G
Bertoldi, dr. V.	Italiaans en Spaans	l	1930-1933	L
Besselaar, dr. J.J. van den	Portugees, omvattende Portugese letterkunde, Portugese taal en cultuur	g l	1980-1984 1967-1980	L

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Beugen, dr. M. van	1971-1977 theorie van de sociale pedagogiek en andragogiek; 1982-1986 sociaal-pedagogisch en andragogisch onderzoek	g	1971-1986	SW
Beuken SJ, dr. W.A.M.	exegese van het Oude Testament en oud-testamentisch Hebreeuws	g	1985-1989	Th
Beurskens, dr. P.T.J.	chemische kristallografie	g l	1980-1995 1970-1980	NW/WN
Bezembinder, dr. T.G.G.	mathematische psychologie en statistiek voor psychologen	g l	1969-1996 1965-1969	SW
Bichakjian, dr. B.H.	Franse taalkunde	g l	1975- 1972-1975	L
Bierkens, dr. P.B.	medische psychologie	g l	1980-1994 1971-1980	G
Binkhorst, dr. R.A.	fysiologie, in het bijzonder spier- en inspanningsfysiologie	g	1963-1993	G
Birrell, T.A.	1949-1957 Engelse letterkunde; 1957-1964 Engelse letterkunde en hedendaagse Engelse taalkunde; 1964-1985 Engelse en Amerikaanse letterkunde	g l	1952-1985 1949-1952	L
Blankstein, dr. J.H.	orthopedagogiek	l bl	1973-1976 1972-1973	SW
Bloem, dr. J.	experimentele natuurkunde	b	1970-1984	WN
Bloemendal, dr. H.	biochemie	g	1965-1988	G/WN
Bloemers, dr. H.P.J.	biochemie in WN, sinds 1987 ook in G	g l	1980- 1972-1980	G/WN
Blois, dr. L. de	geschiedenis en staatsinstellingen der Grieken en Romeinen	g	1980-	L
Blok, dr. A.	culturele antropologie	g	1973-1985	SW
Blom, dr. C.W.P.M.	plantenecologie	g	1985-	NW/WN
Blij, dr. F. van der	wiskunde	b	1960-1963	WN
Blijlevens CSSR, dr. A.J.M.	liturgiewetenschap	g	1992-1993	Th
Boekaerts, dr. M.	onderwijskunde, in het bijzonder onderwijspsychologie	g	1981-	SW
Boekema, dr. F.W.M.	sociale geografie, in het bijzonder economische geografie		1995-	BW
Boer, dr. E. de	fysische chemie	g	1965-1995	NW/WN
Boer, dr. H.H.M. de	algemene heelkunde	g	1977-1990	G
Boer, dr. J.H. de	wiskunde	g	1962-1987	WN
Boersma, dr. H.	orthodontie	g l	1980-1989 1971-1980	G
Bogaers, dr. J.E.A.Th.	1959-1970 Romeinse en, voorzover hiermede verband houdende, prehistorische en vroeg-middeleeuwse oudheidkunde van de Nederlanden; 1970-1984 klassieke, inzonderheid de Provinciaal-Romeinse en Nederlandse	g b	1966-1992 1959-1966	L

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit		
	archeologie; 1984-1991 archeologie van de Romeinse provincies en Nederlandse archeologie			
Bonting, dr. S.L.	biochemie	g	1965-1986	G/WN
Boonstra, dr. H.	gynaecologische oncologie		1998-	MW
Booij, dr. L.H.D.J.	anesthesiologie	g	1988-	G
Bor, dr. M. van de	kindergeneeskunde, in het bijzonder de neonatologie		1995-	MW
Borsboom, dr. A.P.	sociale antropologie van Australië en Oceanië		1997-	SW
Borst Pauwels, dr. G.W.F.H.	chemische cytologie en in het bijzonder membraanfysiologie	g	1981-1988	WN
Bosch, dr. J.W.	filosofie	g	1966-1983	Th
Bosmans, dr. J.L.J.	nieuwste geschiedenis	g	1990-	L
Bot, dr. C.L.J. de	toegepaste taalwetenschap, in het bijzonder het leren en onderwijs van vreemde talen		1994-	L
Bots, dr. J.A.H.G.M.	intellectuele betrekkingen tussen de West-europese landen in de nieuwe tijd	g	1993-	L
Bouman, dr. C.A.	liturgie	b	1976-1993	
		g	1967-1974	Th
		b	1964-1967	
		l	1958-1964	
Boute, dr.ir. R.T.G.M.	informatica	g	1981-	WI/WN
Bouwer, dr. K.	sociale geografie, in het bijzonder met betrekking tot de ruimtelijke aspecten van de milieukunde in SW en IAP; sinds 1983 in BW beleidsgerichte milieukunde en milieugeografie; sinds 1989 tevens milieukunde in NW	g	1983-1997	BW/IAP/ NW/SW
Boves, dr. L.W.J.	spraaktechnologie en haar toepassingen		1998-	L
		bz	1992-1998	
Boxtel, dr. J.J.P. van	1948-1952 ethica; 1952-1972 ethica, algemene sociologie en wijsgerige politiek (gelijke leeropdracht in SW en CI)	g	1952-1972	CI/L/SW
		l	1948-1952	
Braakhuis, dr. H.A.G.	1981-1987 in CI geschiedenis van de Middeleeuwse wijsbegeerte (gelijke leeropdracht in L van 1981-1989); sinds 1987 geschiedenis van de antieke en Middeleeuwse wijsbegeerte in W (gelijke leeropdracht in L sinds 1989)	g	1981-	CI/W/L
Brandsma O Carm., dr. T.	geschiedenis der wijsbegeerte (behoudens die der Grieken en Romeinen), natuurfilosofie, natuurlijke godsleer, wijsbegeerte der geschiedenis, geschiedenis der mystiek, met name der Nederlandse mystiek	g	1923-1942	L
Brekelmans, dr. C.H.W.	Semitische taal- en letterkunde	l	1962-1967	L/Th

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Brenninkmeijer, dr. G.	1965-1969 in SW bedrijfseconomie, met inbegrip van de ergonomie; 1969-1974 in SW psychologie van arbeid en bedrijf, met inbegrip van de ergonomie; 1988-1991 in SW psychologie van arbeid en organisatie; sinds 1988 in BW gelijke leeropdracht	b g l	1988- 1969-1974 1965-1969	BW/SW
Brink, dr. J.R.M. van den	staathuishoudkunde en statistiek	g	1945-1948	R
Brinkgreve, dr. C.D.A.	vrouwenstudies	g	1987-1990	SW
Brinkman, dr. W.F.B.	keel-, neus- en oorheelkunde	g b	1958-1984 1956-1958	G
Broek, dr. P. van	1974-1980 keel-, neus- en oorheelkunde, in het bijzonder de laryngologie en oncologie; vanaf 1980 keel-, neus- en oorheelkunde	g l	1980- 1974-1980	G
Broeren, drs. H.W.	lichamelijke opvoeding	l	1963-1973	L
Brom, dr. G.B.	1923-1946 schoonheidsleer en kunstgeschiedenis; 1946-1952 Nederlandse en algemene letterkunde	g b	1926-1952 1923-1926	L
Bronzwaer, dr. W.J.M.	algemene literatuurwetenschap (vergelijkende en theoretische literatuurwetenschap)	g	1974-	L
Brouwers, dr. J.H.	Latijnse taal- en letterkunde	g	1979-	L
Bruinessen, dr. W. van	1981-1988 in R bedrijfseconomie (in 1988 gelijke leeropdracht in BW)	b	1981-1988	BW/R
Brus, dr. B.T.	1968-1971 pedagogische onderzoeksmethoden; 1971-1980 methoden van onderwijskundig onderzoek; 1980-1980 onderwijskunde, in het bijzonder methoden van onderwijskundig onderzoek	g l	1980-1980 1968-1980	SW
Bruyn, dr. E.E.J. de	psychodiagnostiek ten behoeve van kinderen en jeugdigen	g	1983-	SW
Burgersdijk, dr. R.C.W.	restaurantieve tandheelkunde, in het bijzonder kindertandheelkunde	g	1982-	G
Buruma, mr. Y.	strafrecht en strafprocesrecht		1995-	R
Buttersworth, dr. F.	biologie	l	1972-1973	WN
Buursink, dr. J.	1978-1988 in SW en IAP sociale geografie, in het bijzonder de algemene en regionale geografie; sinds 1988 gelijke leeropdracht in BW	g	1978-	BW/IAP/ SW
Buydens, dr. L.M.C.	analytische chemie		1995-	NW
Buijnsters, dr. P.J.A.M.	1971-1989 Nederlandse letterkunde van de achttiende eeuw; 1989-1995 oudere Nederlandse letterkunde	g l	1980-1995 1971-1980	L
Buytendijk, dr. F.J.J.	1946-1951 algemene psychologie; 1951-1961 theoretische psychologie	b	1946-1961	L

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie	functiejaar	faculteit
Bijvoet, dr. O.L.M.	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de ziekten van het bot, en de inwendige geneeskunde ten behoeve van het onderwijs in de tandheelkunde	l	1970-1974	G
Calon, dr. P.J.A.	1951-1952 ontwikkelingspsychologie, karakterologie, psychodiagnostiek, met voorlopige leeropdracht in de algemene experimentele psychologie (benoeming in L; leeropdracht in G voor medische psychologie) 1952-1971 ontwikkelingspsychologie (1964 overgang naar SW); leeropdracht in G voor medische psychologie	g	1951-1971	G/L/SW
Camps OFM, dr. P.H.J.M.	missiologie	g	1963-1990	Th
Cerutti, mr. F.F.X.	1955-1958 agrarisch recht; 1958-1965 inleiding tot de rechtswetenschap en agrarisch recht; 1965-1969 inleiding tot de rechtswetenschap, Nederlandse rechtsgeschiedenis en agrarisch recht; 1969-1970 Nederlandse rechtsgeschiedenis en agrarisch recht, met leeropdracht voor sociaal-economisch recht	g b	1958-1970 1955-1958	R
Chapchal, dr. G.	orthopaedie	g	1970-1972	G
Chateau, dr. P. de	kinder- en jeugdpsychiatrie	b	1990-	G
Chorus, dr. A.M.J.	pedagogiek, didactiek, geschiedenis der didactiek	l	1945-1947	L
Christern, dr. E.E.	kunstgeschiedenis, in het bijzonder van de vroeg-christelijke tijd en de Middeleeuwen	g	1976-1983	L
Coenen, dr. A.M.L.	neurofysiologische grondslagen van gedrag		1995-	SW
Coenen, dr. ir. J.W.E.	fysische chemie van de katalyse en kinetica	b	1956-1988	WN
Cohen, dr. G.B.	sociale psychologie	l	1972-1980	SW
Cools, dr. A.R.	farmacologie, in het bijzonder neurofarmacologie	g	1984-	G
Cools, dr. R.H.A.	sociale aardrijkskunde (benoemd in L; sinds 1964 naar SW en IAP)	g	1958-1974	IAP/L/SW
Coren, drs. L.	bedrijfsconomie	bl	1971-1977	R
Cornélis, dr. E.M.J.M.	godsdienstgeschiedenis en godsdienstwijsbegeerte (benoemd in Th; sinds 1964 gelijke leeropdracht in CI)	g	1958-1981	CI/Th
Cornelissen OP, dr. H.P.A.	moraaltheologie en, tot 1964, mystiek (benoemd in Th; sinds 1964 gelijke leeropdracht in SW)	g	1956-1972	SW/Th
Cornelissen, dr. J.D.M.	vaderlandse en algemene geschiedenis der nieuwere tijden	g	1930-1947	L
Corstens, dr. F.H.M.	nucleaire geneeskunde	g bz	1992- 1988-1992	G

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Corstens, mr. G.J.M.	strafrecht en strafprocesrecht	g	1982-	R
Cox, dr. H.L.	volkskunde	l	1967-1970	L
Creugers, dr. N.H.	restauratieve tandheelkunde, in het bijzonder de occlusieopbouw		1994-	MW
Crul, dr. B.J.P.	pijnbestrijding, in het bijzonder bij kanker		1997-	MW
Crul, dr. J.F.	anesthesiologie	g l	1967-1987 1958-1967	G
Daal, dr. W.A.J. van	radiotherapie	g	1983-	G
Daemen, dr. F.J.M.	biochemie	g l bl	1980-1992 1974-1980 1974-1974	G
Dagens, J.	Franse letterkunde	g	1923-1941	L
Dam, dr. H. van	theoretische natuurkunde	g	1973-1974	WN
Daniëls, dr. M.J.M.	collectieve psychologie	l	1957-1959	L
Dankbaar, dr. B.	bedrijfskunde, in het bijzonder bedrijfsorganisatie		1995-	BW
Davids, dr. A.J.M.	patrologie, patristiek en geschiedenis van de oude kerk	g l	1974- 1969-1974	Th
Debrock, dr. G.J.Y.	inleiding in de wijsbegeerte alsmede de wijsbegeerte met bijzondere inachtneming van de natuurfilosofie	g	1975-	CI/W/ NW/WN
Debruyne, dr. F.M.J.	urologie	g	1981-	G
Dekker, ir. A.	1982-1988 in IAP en SW planologie; sinds 1988 gelijke leeropdracht in BW	b	1982-	BW/IAP/ SW
Denucé, dr. J.M.	dierkunde	g	1968-1993	NW/WN
Derksen, dr. A.A.	algemene wetenschapsleer	g	1980-	CI/W/SW
Dessaur, dr. C.I.	criminologie	g l	1973-1988 1971-1973	R
Deth, dr.ing. J.W. van	politicologie, in het bijzonder de Nederlandse politiek met inbegrip van regionale en lokale politiek	g	1989-	BW
Deutman, dr. A.F.	oogheelkunde	g	1973-	G
Dibon, dr. P.A.G.	intellectuele betrekkingen tussen de West-europese landen in de zeventiende eeuw	b	1962-1975	L
Diekstra, dr. F.N.M.	middelengelse taal- en letterkunde	g l	1980- 1972-1980	L
Dittmann-Kohli, dr. F.	psychogerontologie	g	1991-	SW
Doel, dr. J. van den	politicologie, in het bijzonder de bestuurskunde	g	1973-1975	SW
Domburg, A.J.P. van	de leer van de film als cultureel uitdrukingsmiddel	l	1959-1966	L
Dongen, dr. W.J. van	vergelijkende dierkunde	l	1965-1978	G
Dortmond, mr. P.J.	handelsrecht, in het bijzonder rechtspersonen- en vennootschapsrecht	b	1989-	R

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Douben, dr. N.H.	economische sociologie	g	1973-1984	SW
Doyle Davidson, W.A.G.	1930-1939 Engelse taalkunde; 1939-1940 oud- en middelengelse taal- en letterkunde	b l	1939-1940 1930-1939	L
Drerup, dr. J.Ph.E.	Griekse letterkunde, staatkundige geschiedenis en staatsinstellingen van Griekenland	g	1923-1941	L
Driessens, dr. F.C.	1967-1970 tandheelkundige materiaal- kunde; sinds 1970 wetenschap en technologie van tandheelkundige materialen	b g l	1989- 1970-1989 1967-1970	G
Duistermaat, dr. J.J.	wiskunde	g l	1972-1975 1971-1972	WN
Dullemond, dr. C.	theoretische natuurkunde	g l	1980-1996 1966-1980	NW/WN
Dumont, dr. J.J.	1967-1972 grondslagen van de ortho- pedagogiek; sinds 1972 orthopedagogiek	g l	1972- 1967-1972	SW
Dupré, dr. W.	1970-1983 in Th godsdienstwijsbegeerte (1970-1980 gelijke leeropdracht in CI); sinds 1980 in CI en W godsdienstwijsbe- geerte; sinds 1983 in Th algemene gods- dienstwetenschap en godsdienstwijsbegeerte	g	1970-	CI/W/Th
Duynstee, mr. F.J.F.M.	1945-1946 staatsrecht; 1946-1948 staats- recht en volkenrecht; 1948-1950 staats- recht en administratief recht; 1950-1970 staatsrecht en volkenrecht; 1970-1981 staatsrecht	g	1945-1981	R
Duynstee CSSR, mr. W.J.A.J.	1928-1939 procesrecht en straftoepassings- recht; 1939-1948 strafrecht en inleiding tot de rechtswetenschap; 1948-1956 inlei- ding tot de rechtswetenschap en rechts- filosofie	g	1928-1956	R
Dijkman, dr. J.H.	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de longziekten	l	1972-1976	G
Dijksma, dr. J.	bedrijfseconomie	g	1990-	BW
Dijkstra, dr. E.W.	wiskunde	b	1971-1972	WN
Dymanus, dr. A.	experimentele natuurkunde	g	1960-1987	WN
Eck, mr. D. van	1939-1947 strafprocesrecht en criminologie; 1947-1957 strafrecht, strafprocesrecht en criminologie; 1957-1958 strafrecht, straf- procesrecht, criminologie en rechtsfilosofie; 1958-1962 strafrecht en rechtsfilosofie; 1962-1968 strafrecht, strafprocesrecht en rechtsfilosofie (sinds 1964 leeropdracht rechtsfilosofie in CI)	g l	1947-1968 1939-1947	CI/R
Eggermont, dr. J.J.	experimentele natuurkunde	g l	1980-1985 1978-1980	WN
Eisinga, dr. R.N.	kwantitatieve methoden en technieken van comparatief grootschalig veldonderzoek		1997-	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Els, dr. T.J.M. van	toegepaste taalkunde, in het bijzonder het leren en onderwijzen van moderne vreemde talen	g	1981-	L
Enneking, dr. J.A.M.J.	inwendige geneeskunde in de propedeutische kliniek	b	1954-1961	G
Eskes, dr. T.K.A.B.	obstetrie en gynaecologie	g	1972-1998	G
Ex, dr. J.H.	1961-1964 in L experimenteel-psychologische methodiek (1964-1969 gelijke leeropdracht in SW); 1969-1986 in SW psychologie van de massacommunicatie	b l	1969-1986 1961-1969	L/SW
Eykemans CSSR, dr. E.Th.M.	canoniek recht en missierecht (leeropdracht in R voor canoniek recht)	g	1960-1964	R/Th
Eijkman, dr.ir. E.G.J.	1969-1976 in WN experimentele natuurkunde; 1976-1988 in G medische fysica	g l	1976-1988 1969-1976	G/WN
Falkenberg, dr. ir. E.D.	informatica, in het bijzonder database- en informatiesystemen	g	1986-	WI
Felling, dr. A.J.A.	methodenleer (benoemd in SW, sinds 1991 gelijke leeropdracht in BW en leeropdracht voor sociaal-wetenschappelijke methodenleer in L)	g l	1980- 1975-1980	BW/L/SW
Fens, C.W.A.	Nederlandse letterkunde van de twintigste eeuw; sinds 1995 (Nederlandse) literaire kritiek van de twintigste eeuw	bz g	1995- 1982-1995	L
Fernhout, mr. R.	Europees recht, in het bijzonder het Europees migratierecht	g	1991-	R
Festen, dr. C.	algemene heelkunde, in het bijzonder de kinderchirurgie	g l	1980- 1975-1980	G
Feijter, dr. F.J.M. de Fischer, dr. A.A.	moderne Nederlandse letterkunde 1977-1987 psychiatrie; 1987-1995 psychotherapie		1995- 1987-1995	L G
Florschütz, dr. F.	pollenanalyse	g	1977-1987	
Fortmann, dr. H.M.M.	1956-1959 cultuurpsychologie met bijzondere inachtneming van de godsdienstpsychologie; 1959-1970 algemene en vergelijkende psychologie van cultuur en godsdienst (benoemd in L, in 1964 naar SW)	b b	1959-1965 1959-1970 1956-1959	WN L/SW
Frank, dr. L.S.	wiskunde	g	1977-	WI/WN
Franses OFM, dr. H.C.A.	1923-1928 patrologie en oude kerkelijke geschiedenis; 1928-1942 patrologie, oude kerkelijke geschiedenis en dogma-geschiedenis	g b	1928-1942 1923-1928	Th
Freihofer, dr. H.P.M.	mond- en kaakchirurgie	g	1979-1998	G
Fuggle, dr. J.C.	fysische chemie, met bijzondere inachtneming van de electron-spectroscopie	g	1983-	NW/WN
Gabreëls, dr. F.J.	neurologie, in het bijzonder kinderneurologie	g l	1980- 1977-1980	G
Gal, dr. A.W.	anorganische chemie		1994-	NW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Galen, dr. G.J.	psychologische functieleer, in het bijzonder de motorische functies		1996-	SW
Gallavotti, dr. G.	theoretische natuurkunde	l	1973-1974	WN
Garretsen, dr. J.H.	economische theorie en economisch beleid		1996-	BW
Garric, R.	Franse letterkunde	g	1949-1958	L
Geerts, dr. S.J.	1951-1953 algemene biologie; 1953-1958 algemene biologie en algemene erfelijkheidsleer; 1958-1964 genetica; 1964 algemene biologie en algemene erfelijkheidsleer; 1971-1984 genetica van de mens (gelijke leeropdracht in G, WN, SW)	g b	1953-1984 1951-1953	G/WN L/SW
Gemert, dr. E.M.P. van	oudere Nederlandse letterkunde		1995-	L
Gemert, dr. G.C.A.M. van	Duitse letterkunde, in het bijzonder van de zestiende en zeventiende eeuw		1995-	L
Gerris, dr. J.R.M.	inleiding in de pedagogische en andragogische wetenschappen, met inbegrip van de empirische pedagogiek/gezinspedagogiek	g	1983-	SW
Gielen, dr. C.C.A.M.	experimentele natuurkunde	g	1988-	MW/NW
Gielen, dr. J.J.	1949-1961 praktische pedagogiek; 1961-1969 pedagogiek met uitzondering van de normatieve pedagogiek, de kinderpsychologie en de psychologie van het abnormale kind (benoemd in L, in 1964 ook leeropdracht in SW)	g	1949-1969	L/SW
Giesbers, dr. J.H.G.I.	pedagogiek en algemene didactiek ten dienste van de lerarenopleiding (benoemd in SW, sinds respectievelijk 1982 en 1989 gelijke leeropdracht in L en Th)	g l	1978-1997 1972-1978	L/Th/SW
Giling, dr. L.J.	materiaalonderzoek aan halfgeleiders	g bz	1993-1996 1986-1993	NW/WN
Ginneken, dr. C.A.M. van	farmacologie	g	1983-1990	G
Ginneken SJ, dr. J.J.A. van	Nederlandse taal- en letterkunde, vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap en Sanskriet	g	1923-1945	L
Ginsel, dr. L.A.	celbiologie en histologie	g	1991-	MW
Godfroij, dr. A.J.A.	1987-1989 politicologie, in het bijzonder de Nederlandse politiek met inbegrip van regionale en lokale politiek; sinds 1987 strategie en beleid van organisaties	g	1987-	BW
Goemans OFM, dr. A.J.	patrologie, oude kerkelijke geschiedenis en dogmageschiedenis	g	1945-1968	Th
Golliet, P.	1958-1968 Franse letterkunde; 1968-1984 Franse letterkunde van de achttiende en negentiende eeuw ten behoeve van de postkandidaten	g	1958-1984	L

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit	
Goris, dr. R.J.A.	algemene heelkunde	g 1980- l 1977-1980	G
Gribnau, dr. F.W.J.	klinische farmacologie	g 1980- l 1979-1980	G
Grinten, dr. E.F. van der	kunstgeschiedenis van de nieuwere tijden	g 1962-1977 l 1956-1962	L
Grinten, mr.dr. J.H.P.M. van der	staatsrecht en administratief recht	g 1923-1932	R
Grinten, mr. W.C.L. van der	burgerlijk recht (1963-1964 tevens internationaal privaatrecht)	g 1957-1984	R
Groenendael, dr. J.M. van	aquatische ecologie	1994-	NW
Groenendijk, mr. C.A.	rechtssociologie	g 1982-	R
Groeneveld, dr. G.W.	1948-1967 staathuishoudkunde en statistiek; 1967-1976 algemene leer der economie, openbare financiën en conjunctuur	g 1948-1976	R
Groot, dr.ing. W.T. de	sociaal-wetenschappelijke milieukunde	1998-	SW
Grossouw, dr. W.K.M.	exegese van het Nieuwe Testament (1972-1977 leeropdracht voor het Johannes-evangelie en de brieven van Paulus)	g 1947-1977	Th
Gruijs, dr. A.	hulpwetenschappen van de geschiedenis	g 1980-1985 l 1970-1980	L
Guffens, dr. T.M.G.	sociologie van stad en platteland	g 1980-1987 l 1971-1980	SW
Gulden, dr. W.J.I. van der	proefdierkunde	b 1990-1990 bz 1987-1990	G
Gussenhoven, dr. C.H.M.	algemene en experimentele fonologie	1995-	L
Haaften, dr. A.W. van	1983-1991 in CI/W en SW filosofie van opvoeding, vorming en onderwijs; sinds 1991 in W en SW filosofie en geschiedenis van opvoeding, vorming en onderwijs	g 1983-	CI/W/SW
Haalebos, dr. J.K.	provinciaal-Romeinse archeologie	1995-	L
Haan, dr. J. de	obstetrie en gynaecologie	bl 1977-1978	G
Haanen, dr. C.A.M.	inwendige geneeskunde, met als bijzondere opdracht de hematologie	g 1969-1990 b 1967-1969 l 1961-1967	G
Haarsma, dr. F.	pastoraaltheologie	g 1968-1984 l 1964-1968	Th
Haelst, dr. U.G.J.M. van	pathologische anatomie, in het bijzonder de submicroscopische aspecten	g 1980- l 1971-1980	G
Häring, dr. H.J.	dogmatische theologie	g 1980-	Th
Hagen, dr. A.M.	dialectkunde	g 1982-1998	L
Hagen, dr. W.R.	fysische chemie	1995-	NW
Happle, dr. R.H.G.	dermatologie en venerologie	g 1986-1991	G

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Hartog, dr. C. den	beschrijvende en experimentele limnologie	g	1973-1996	NW/WN
Haute, dr. P.I.M.M.	wijsgerige antropologie		1994-	W
van				
Have, dr. H.A.M.J.	medische ethiek	g	1991-	MW
ten				
Heerden, dr. C. van	chemische technologie	b	1972-1984	WN
Heere, dr. W.R.	politieke, economische en sociale aard- rijkskunde	b	1948-1962	L
Heidt, dr. P.	medische microbiologie; sinds 1994 gnotobiologie	bz	1994-	MW
		g	1993-1994	
Heinisch, dr.	exegese van het Oude Testament, Hebreeuws	g	1923-1946	Th
P.M.A.M.	en Israëlitische cultuurgeschiedenis			
Henau CP, dr.	pastoraaltheologie (christelijke gemeen- schapsopbouw)	g	1992	Th
E.A.O.M.				
Henderson, dr. P.T.	farmacologie, in het bijzonder experimentele toxicologie	g	1981-1987	G
Hendriks OSA, dr. H.J.E.	geschiedenis van de ascese en de mystiek (leeropdracht in L voor de geschiedenis van de vroomheid	b	1961-1974	L/Th
		l	1957-1961	
Hennekens, mr. H.P.J.A.M.	staats- en bestuursrecht	g	1983-	R
Hennig, dr. W.H.G.	erfelijkheidsleer	g	1978-	NW/WN
Hermans, H.G.	1948-1949 dagbladwetenschap; 1949-1950 dagbladwetenschap en publiciteitsleer	l	1948-1950	L
Hermans, dr. H.J.M.	persoonlijheidsleer	g	1980-	SW
		l	1972-1980	
Hermesdorf, mr. B.H.D.	1928-1938 Romeins recht; 1938-1965 Romeins recht en oud-vaderlands recht	g	1938-1965	R
		l	1928-1938	
Herwaarden, dr. C.L.A. van	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de longziekten	b	1986-	G
Hettema, dr. P.J.	persoonlijheidsleer	l	1970-1971	SW
Heuvel, dr. J.E.A. van den	oogheelkunde	g	1956-1981	G
Heyde, dr. L.C.M.	geschiedenis van de moderne wijsbegeerte; tevens sinds 1993 in W kenleer en meta- fysica	g	1985-	L/W
Heijden, mr. E.J.J. van der	1923-1940 burgerlijk recht (met uitzonde- ring van huwelijksgoederen-, erfrecht en burgerlijk procesrecht), handelsrecht en rechtsgeschiedenis; 1940-1941 burgerlijk recht en rechtsgeschiedenis	g	1923-1941	R
Hilbers, dr. C.W.	fysische chemie	g	1979-	NW/WN
		l	1971-1979	
Hirschfeld, dr. R.A.	wiskunde	l	1964-1969	WN
Hoefnagels SJ, dr. H.J.M.	normatieve maatschappijleer	b	1969-1987	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Hoefnagels, dr. W.H.L.	klinische geriatrie		1994-	MW
Hoenders, dr. H.J.	biochemie, in het bijzonder de organische chemie, ten behoeve van de medische prope- deuse	b g l	1989- 1980-1989 1970-1980	G
Hollak, dr. J.H.A.	geschiedenis van de moderne wijsbegeerte	g b g	1970-1984 1968-1970 1965-1968	CI/L
Hollander, dr. W.T.F. den	wiskunde		1994-	WI
Hommes, dr. O.R.	experimentele neurologie	b g l	1989-1997 1980-1989 1967-1980	G
Honée, mr. H.J.M.N.	handelsrecht	g	1982-1989	R
Hoof, dr. J.A.P. van	sociologie van arbeid en bedrijf	g	1965-1987	SW
Hoogen, dr. A.J.M. van den	fundamentele theologie	g	1992-	Th
Hoogduin, dr. C.A.L.	psychopathologie	b	1986-	SW
Hoogerwerf, dr. A.	politicologie	g	1969-1975	SW
Hoogkamp Korstanje, dr. J.J.A.	medische microbiologie	g	1991-	MW
Hoogveld, dr. J.H.E.J.	inleiding tot de wijsbegeerte, logica, critica, zielkunde, algemene metaphysica, algemene ethiek, algemene pedagogiek (leeropdracht in R voor wijsbegeerte van het recht)	g	1923-1942	L/TH
Horsten, dr. G.P.M.	1951-1961 fysiologie; 1961-1966 algemene fysiologie; 1966-1984 algemene neuro- fysiologie	b	1951-1984	G
Houben SJ, dr. J.J.A.M.	leer en instellingen van de islam en Arabisch (benoemd in L; sinds 1969 gelijke leeropdracht in Th)	g b	1963-1973 1948-1963	L/Th
Hout, dr. R.W.N.M. van	dialectologie en sociolinguïstiek		1998-	L
Hüsken, dr. F.A.M.	culturele en sociale antropologie	g	1990-	SW
Huizer, dr. G.J.	veranderingsprocessen in de landen van de Derde Wereld	g l	1980- 1973-1980	SW
Huizing SJ, dr. P.J.M.	1965-1966 in Th canoniek recht en missie- recht; 1966-1973 in Th canoniek recht en geschiedenis van het canoniek recht; 1966- 1971 in R canoniek recht en geschiedenis van het canoniek recht; 1973-1976 in Th canoniek recht	g	1965-1976	R/Th
Hummelen, dr. W.M.H.	Nederlandse letterkunde, met uitzondering van de twintigste eeuw	g	1969-1989	L
Huijbers, dr. H.F.M.	algemene en vaderlandse geschiedenis der nieuwere tijden	g	1923-1929	L

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Huijgen, dr. F.	sociale bedrijfskunde	g	1989-	BW
Huygen, dr. F.J.A.	de toepassing van de geneeskunde in het gezin	b	1968-1984	G
Iersel SMM, dr. B.M.F. van	inleiding tot de Heilige Schrift en exegese van het Nieuwe Testament	g l	1971-1990 1966-1971	Th
Ingh, mr. F.J.P. van den	handelsrecht, in het bijzonder rechts- personen- en vennootschapsrecht		1997-	R
Inglesfield, dr. J.E.	elektronenstructuur van de materie	b	1989-	NW
Iongh, drs. J.J. de	1960-1964 wiskunde en het wiskundig grondslagenonderzoek; 1964-1984 wiskunde, het wiskundig grondslagenonderzoek en de wijsbegeerte van de wiskunde (gelijke leeropdracht in CI)	g	1960-1984	CI/WN
Janner, dr. A.G.M.	theoretische natuurkunde	g	1963-1993	NW/WN
Jansen, dr. A.P.	klinische chemie	g l	1980-1985 1966-1980	G
Jansen, dr. J.A.	biomaterialen en experimentele implantologie		1996-	MW
Jansen, dr. J.B.M.J.	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de gastro-enterologie	g	1991-	MW
Jansen OP, dr. R.L.J.J.	1923-1946 exegese van het Nieuwe Testament, nieuw-testamentisch Grieks, algemene inleiding tot de Heilige Schrift met inbegrip van de bijbelse hermeneutiek, Assyrisch-Babylonisch; 1946-1947 exegese van het Nieuwe Testament en Assyrisch	g	1923-1947	Th
Jansen, dr. W.H.M.	vrouwenstudies	g	1992-	SW
Janssen, dr. H.H.	1938-1940 Griekse en Latijnse taalkunde; 1940-1946 Griekse taalkunde en Latijnse taal- en letterkunde; 1946-1962 en 1963-1967 Latijnse taal- en letterkunde	b g l	1967-1967 1940-1967 1938-1940	L
Janssen SJ, dr. L.H.	economie der ontwikkelingsgebieden	b	1965-1986	SW
Janssen, dr. T.W.J.	theoretische natuurkunde		1995-	NW
Janssens, dr. G.A.	Amerikaanse letterkunde	g l	1980- 1976-1980	L
Janssens, dr. J.M.A.M.	opvoedings- en gezinsondersteuning		1997-	SW
Jaspars, dr. J.M.F.	sociale psychologie	g	1970-1976	SW
Jerusalem, dr. C.R.	cytologie en histologie	g	1966-1988	G
Jessen, drs. J.O.F.C. von	1962-1976 prothetische tandheelkunde; 1976-1983 restauratieve tandheelkunde, in het bijzonder de volledige prothese en de maxillofaciale prothetiek	g l	1976-1983 1962-1976	G
Jong, dr. E. de	internationale economie, in het bijzonder monetaire economie		1994-	BW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Jongerius, dr. C.M	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de longziekten	b	1980-1986	G
		bl	1977-1980	
Jonker, drs. J.M.L.	sociologie van het gezin en van de sociale welzijnszorg	g	1980-1990	SW
		l	1967-1980	
Jonkers, mr. W.H.A.	1962-1970 criminologie en jeugdrecht; 1970-1980 penitentiair recht, jeugdrecht en strafprocesrecht; 1980-1986 strafrecht en strafprocesrecht	g	1970-1986	R
		l	1962-1970	
Jurgens, mr. J.W.G.P.	1940-1960 handelsrecht, internationaal privaatrecht en burgerlijk procesrecht; 1960-1963 handelsrecht en internationaal privaatrecht	g	1940-1963	R
Käyser, dr. A.F.	restauratieve tandheelkunde, in het bijzonder de occlusieopbouw	g	1980-1993	G
		l	1976-1980	
Kalk, dr. W.	restauratieve tandheelkunde, in het bijzonder met betrekking tot de volledige prothese en de maxillofaciale prothetiek	g	1985-	G
Kamphuisen, mr. P.W.	1933-1939 staatsrecht, administratief recht en volkenrecht; 1939-1942 staatsrecht en administratief recht; 1942-1946 staatsrecht, administratief recht en burgerlijk recht	g	1933-1946	R
Karskens, dr. M.L.J.	sociale en politieke wijsbegeerte	g	1993-	BW/W
Kateman, drs. G.	analytische scheikunde	g	1972-1994	NW/WN
Kauer, dr. J.M.G.	anatomie en embryologie	g	1980-	G
Kazem, dr. I.	radiotherapie	g	1970-1982	G
Kemenade, dr. J.A. van	onderwijs sociologie	b	1970-1973	SW
Kempen, dr. G.A.M.	taalpsychologie	g	1980-	SW
		l	1976-1980	
Kempen, dr. H. van	experimentele natuurkunde	g	1987-	NW/WN
Kerkhof, dr. M.P.A.M.	1978-1980 Spaanse taalkunde; sinds 1980 Spaanse taalkunde en filologie	g	1980-	L
		l	1978-1980	
Kerkhof, dr. P.C.M. van de	dermatologie en venerologie	g	1992-	MW
Kersbergen, dr. C.J. van	nationale politieke stelsels, in het bijzonder het Nederlandse politieke stelsel		1997-	BW
Kessels, dr. A.H.M.	Griekse taal- en letterkunde	g	1985-	L
Keune, dr. F.J.	algebra		1997-	WI
Kittel, dr. E.W.	experimentele natuurkunde	g	1974-	NW/WN
Kleinpenning, dr. J.M.G.	1971-1975 in IAP en SW sociale geografie, met bijzondere aandacht voor de Spaans- en Portugees-sprekende gebieden; 1975-1988 in IAP sociale geografie (sinds 1975 tevens gelijke leeropdracht in SW); sinds 1988 in BW sociale geografie van ontwikkelingsgebieden	g	1975-1997	BW/IAP/
		l	1971-1975	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Kleiss, dr. R.H.P.	theoretische natuurkunde		1996-	NW
Klep, dr. P.M.M.	economische en sociale geschiedenis	g	1979-	L
Klerkx, dr. H.J.M.	Franse letterkunde	l	1945-1948	L
Kleijn, dr. E. van der	klinische farmacie	b	1983-	G
Kloppenborg, dr. P.W.C.	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de endocrinologie	g l	1977-1996 1970-1977	G
Kluge, dr. G.R.	nieuwere Duitse letterkunde	g	1974-	L
Klundert, dr. T.C.M.J.	economie	b	1972-1973	SW
Klijn, dr. W.C.M.	ethiek, filosofie en geschiedenis van de geneeskunde		1994-	MW
Knippenberg, dr. A.F.M. van	sociale psychologie	g	1989-	SW
Knoers, dr. A.M.P.	1965-1970 in SW pedagogiek, algemene didactiek en puberteitspsychologie; 1970- 1987 in SW pedagogiek, algemene didactiek en puberteitspsychologie, voorzover ten dienste van de opleiding van aanstaande leraren (sinds 1973 gelijke leeropdracht in Th)	g l	1970-1987 1965-1970	Th/SW
Knoester, dr. A.	1985-1988 in SW economie, sinds 1988 ge- lijke leeropdracht in BW	g	1985-	BW/SW
Koene, dr. R.A.P.	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de nefrologie	g l	1980- 1974-1980	G
König, dr. K.G.G.	preventieve en sociale tandheelkunde	g	1969-1996	G
Kok, dr. J.F.W. de	orthopedagogiek	l	1971-1973	SW
Koldewey, dr. A.M.	kunstgeschiedenis, in het bijzonder van de vroeg-christelijke tijd en de Middeleeuwen	g	1993-	L
Kolk, dr. H.H.J.	psychologie van taalstoornissen en hun revalidatie		1997-	SW
Kolk, dr. J.J.	arbeids- en bedrijfsgeneeskunde	g	1987-1992	G
Kompier, dr. M.A.J.	psychologie van arbeid en organisatie		1995-	SW
Konings, dr. R.N.H.	biofysische chemie	b	1986-	NW/WN
Kors OP, mag.dr. J.A.A.M.	1923-1928 dogmatiek, dogmageschiedenis en apologie; 1928-1946 moraaltheologie, mys- tiek en algemene sociologie	g	1923-1946	Th
Korst, dr. J.K. van der	reumatologie binnen de inwendige genees- kunde	l	1970-1975	G
Korsten, dr. F.J.M.	Engelse letterkunde	g	1990-	L
Kort SJ, dr. J.J.M.A. de	sterrenkunde	l	1961-1976	WN
Kortmann, mr. C.A.J.M.	staatsrecht en algemene staatsleer	g	1981-	R
Kortmann, dr. F.A.M.	psychiatrie	g	1993-	MW
Kortmann, mr. S.C.J.J.	burgerlijk recht	g	1984-	R

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit	
Kosch, dr. W.	hoogduitse letterkunde, met name van de nieuwere tijden	g	1923-1949 L
Koster, C.H.A.	Sinds 1976 in WN/WI informatica; sinds 1987 in L informatica, in het bijzonder gericht op de letteren	g	1976- WI/WN/L
Kouwe, drs. P.J.W.	1970-1988 sociale aardrijkskunde, met nadruk op methoden en technieken van het sociaal-geografisch onderzoek	g	1970-1988 IAP/SW
Kraaimaat, dr. F.W.	medische psychologie		1995- MW
Kraak, dr. A.	algemene taalwetenschap	b	1988-1993 L
		g	1970-1988
Kreling OP, mag. dr. G.M.B.	1928-1939 dogmatiek, apologie en geschiedenis der theologie; 1939-1957 dogmatiek en geschiedenis der theologie	g	1928-1957 Th
Kremers, dr. J.	psychologische functieleer	g	1965-1973 SW
		l	1964-1965
Kreuzer, dr. F.J.A.	fysiologie	g	1961-1986 G
Kruijt, dr. B.	1973-1988 in IAP regionale economie; 1986-1988 gelijke leeropdracht in SW; sinds 1988 in BW economie, in het bijzonder de ruimtelijke economie	b	1973- BW/IAP/ SW
Kuiper, dr. J.P.	dermatologie, in het bijzonder de flebologie	g	1980-1994 G
		l	1971-1980
Kunst, dr. V.A.J.M.	inwendige geneeskunde	g	1980-1995 G
		l	1976-1980
Kuyper, dr. Ch.M.A.	chemische cytologie	g	1962-1984 WN
		l	1958-1962
Kuijpers, dr. J.M.E.	sterrenkunde	b	1991- NW
Kuypers, dr. P.J.F.M.	vaatchirurgie	g	1970-1982 G
		l	1970-1970
Kuijpers-Jagtman, dr. A.M.	orthodontie, in het bijzonder voor het onderwijs in de orthodontie aan de studenten en specialisten orthodontie in opleiding en voor het onderzoek met betrekking tot de problematiek van schisispatiënten; sinds 1995 orthodontie	1995- bz	MW 1992-1995
Kwast, dr. S. van	forensische psychiatrie	b	1971-1973 G
Laar, dr. A. van 't	inwendige geneeskunde	g	1980-1992 G
		l	1969-1980
Laarhoven, dr. J.C.P.A. van	kerkelijke geschiedenis der Middeleeuwen en van de nieuwe tijd	b	1989-1991 Th
		g	1964-1989
Laarhoven, dr. W.H.	organische scheikunde	g	1980-1989 WN
		l	1969-1980
Lacquet, dr. L.K.M.H.	thorax- en hartchirurgie	g	1970-1998 G
		l	1970-1970

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie	jaren	faculteit
Lademacher, dr. H.	1991-1992 Duitslandkunde; 1992-1995 nieuwste geschiedenis en Europese integratie in historisch perspectief; sinds 1995 Duitslandstudies	w	1995-1997 1991-1995	L
Lameer, dr. C.	röntgendiagnostiek	l	1972-1974	G
Lammers, dr. H.J.	anatomie en embryologie (sinds 1966 in SW leeropdracht voor fysische antropologie)	g	1951-1985	G/SW
Lampen OFM, dr. H.A.F.W.	paleografie en oorkondenleer	b	1932-1939	L
Langen Wendels OP, mag. G.J. de	moraaltheologie, mystiek, algemene sociologie en geschiedenis der theologie	g	1923-1928	Th
Langhe, mag.dr.mr. R.A. de	Semitische taal- en letterkunde (gelijke leeropdracht bij L)	b	1948-1961	L/Th
Lans, dr. J.M. van der	godsdienstpsychologie	b	1987-1998	SW/Th
Leede, mr. L.J.M. de	1972-1983 sociaal en economisch recht; sinds 1983 sociaal recht	g	1972-1994	R
Leemans, dr. E.J.	empirische sociologie (benoemd in L, in 1964 naar SW)	b g l	1966-1968 1958-1966 1957-1958	L/SW
Leenen, mr. A.T.S.	Europees recht	b	1985-1986	R
Leeuwe, mr. M.V.M. van	1965-1967 belastingrecht; 1967-1985 belastingrecht en staatshuishoudkunde	g b	1967-1985 1965-1967	R
Leeuwen, dr. A.Th. van	theologie van het maatschappelijk handelen	g l	1980-1985 1971-1980	Th
Leeuwen OFM, dr. P.A. van	fundamentele theologie	b	1963-1978	Th
Leroy, dr. P.L.M.	sociaal- en beleidswetenschappelijke milieukunde		1994-	BW
Lesseps, dr. R.J.	biologie	g	1973-1974	WN
Letterie, dr. J.W.	1977-1988 in SW politicologie, met nadruk op methoden en technieken van onderzoek, met inbegrip van de mathematische politicologie; sinds 1988 gelijke leeropdracht in BW	g l	1980- 1977-1980	BW/SW
Leusden, dr. H.A.I.M. van	endocrinologie van de zwangerschap	bl	1969-1974	G
Levelt, dr. A.H.M.	wiskunde	g	1967-1997	WI/WN
Levelt, dr. W.J.M.	1971-1979 psychologische functieleer; sinds 1980 psycholinguïstiek	bz g	1980- 1971-1979	SW
Leijten, mr. J.C.M.	1969-1975 inleiding tot de rechtswetenschap en de algemene rechtsleer; 1976-1991 burgerlijk procesrecht	b g	1976-1991 1969-1975	R
Lieshout, dr. C.F. van	1979-1989 sociale ontwikkelingspsychologie; sinds 1989 ontwikkelingspsychologie	g l	1980- 1979-1980	SW
Lieshout, dr. R.H.	politicologie, in het bijzonder transnationale aspecten van politiek en beleid		1994-	BW

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit		
Linde, dr. H. van der	geschiedenis en problematiek der oecumenische beweging	g	1967-1981	Th
		b	1964-1967	
		l	1961-1964	
Linden, dr. C. van der	algemene heelkunde	g	1991-	MW
Linden, dr. F.P.G.M. van der	orthodontie	g	1962-1995	G
Linskens, dr. H.F.	plantkunde	g	1957-1986	WN
Linssen, dr. G.H.	anesthesiologie, in het bijzonder de cardio-vasculaire anesthesie	g	1980-1989	G
		l	1973-1980	
Lock, dr. G.E.	1982-1988 in SW politicologie, in het bijzonder de inleiding tot de politicologie en geschiedenis van de politieke theorie; sinds 1988 in BW politieke theorie en algemene grondslagen van de beleidswetenschappen; sinds 1993 in W politieke theorie en filosofie van de beleidswetenschappen	g	1982-	BW/SW/W
Lodewijks, dr. J.G.L.C.	onderwijskunde, in het bijzonder de onderwijspsychologie	g	1992-	SW
Lohman, dr. A.H.M.	anatomie en embryologie	l	1968-1976	G
Loo, dr. K.J.M. van de	1954-1962 toegepaste klinische psychologie; 1962-1969 karakterologie, psychodiagnostiek en klinische psychologische methodiek (benoemd in L, in 1964 naar SW); 1969-1984 klinische psychologie	g	1962-1984	L/SW
		l	1954-1962	
Looyenga, dr. E.J.N.	wiskunde	g	1980-1986	WN
		l	1975-1980	
Louwers, mr. A.	huwelijksgoederen- en erfrecht	l	1923-1941	R
Luyten, mr. E.A.A.	1959-1961 huwelijksgoederen- en erfrecht; 1961-1963 notarieel recht met uitzondering van het belastingrecht; 1963-1987 notarieel recht en burgerlijk recht	b	1963-1987	R
		l	1959-1963	
Maan, dr.ir. J.C.	experimentele vaste-stoffysica	g	1992-	NW
Machielse, mr. A.J.M.	strafrecht en strafprocesrecht	b	1986-	R
Madou, dr. J.P.	Franse letterkunde	g	1977-	L
Maeijer, mr. J.M.M.	1963-1964 handelsrecht en internationaal privaatrecht; 1964-1989 handelsrecht en burgerlijk recht; sinds 1989 handelsrecht	b	1989-1997	R
		g	1963-1989	
Majoor, dr. C.L.H.	inwendige geneeskunde	g	1955-1982	G
Mali, dr. J.W.H.	dermatologie en venerologie	g	1956-1984	G
Malten, dr. K.E.	arbeidsdermatologie	b	1971-1985	G
		l	1962-1971	
Manning, dr. A.F.	wereldgeschiedenis van de twintigste eeuw	g	1961-1990	L
Mariani, dr. C.	celbiologie van de plant/plantkunde	g	1993-	NW
Marres, dr. E.H.M.A.	keel-, neus- en oorheelkunde, in het bijzonder de oorheelkunde	g	1980-1981	G
		l	1970-1980	
Martens, dr. G.J.M.	experimentele dierkunde	g	1993-	NW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Mastboom, dr. J.L.	1966-1976 verloskunde en vrouwenziekten; 1976-1982 gynaecologie en obstetrie	g	1966-1982	G
Mastop, dr. J.M.	planologie	g	1993-	BW
Mathijsen, mr. P.S.R.F.	1965-1971 Europees recht; 1971-1985 Europees recht en economisch recht	b	1965-1985	R
Mayersbach, dr. K.H. von	cytologie en histologie	g	1962-1966	WN
McIntosch, dr. R.E.	experimentele natuurkunde	g	1973-1974	WN
Meer, dr. F.G.L. van der	1939-1946 christelijke archeologie en liturgie; 1946 tevens leeropdracht in L voor de oud- christelijke kunst en de kunst der Middel- eeuwen; 1955 naar L voor schoonheidsleer en kunstgeschiedenis met leeropdracht in Th voor christelijke archeologie en liturgie	g b l	1955-1975 1946-1955 1939-1946	L/Th
Meer, dr. J.W.M. van der	algemene inwendige geneeskunde	g	1988-	G
Meeuwesse, dr. A.C.M.	theorie der letterkunde en Nederlandse letterkunde der twintigste eeuw	g	1960-1982	L
Meier, dr. B.H.	fysische chemie		1994-	NW
Melsen, dr. A.G.M. van	sinds 1948 leeropdracht in logica in Th; 1945-1957 inleiding in de wijsbegeerte, logica, logistiek en natuurfilosofie in L; 1957-1958 wijsbegeerte met bijzondere inachtneming van de natuurfilosofie; 1958- 1975 binnen WN wijsbegeerte met bijzondere inachtneming van de natuurfilosofie en in- leiding in de wijsbegeerte; leeropdracht voor inleiding in de wijsbegeerte in G; 1964-1977 leeropdracht voor inleiding in de wijsbegeerte in CI en IAP, bovendien voor natuurfilosofie en logica in CI	g l	1946-1977 1945-1946	CI/G/ IAP/WN
Merkus, dr. J.M.W.M.	verloskunde en vrouwenziekten		1995-	MW
Merkx, drs. C.A.	mond- en kaakchirurgie	g l	1961-1987 1960-1961	G
Mertens, dr. A.Th.L.M.	sociale geneeskunde	g	1954-1981	G
Mertens OSA, dr. C.J.	Franse letterkunde	g	1968-1987	L
Meulen, dr. J.J. ter	toegepaste fysica		1997-	NW
Meulenberg, dr. L.F.J.	dogmageschiedenis; sinds 1995 kerkgeschie- denis	g	1992-1997	Th
Meuwissen, dr. J.H.E.T.	medische parasitologie	g l	1980-1993 1969-1980	G
Meijer, dr. E.	neurochirurgie	b	1986-1992	G
Meijer, dr. G.J.M.	experimentele natuurkunde, in het bijzon- der molecuul- en laserfysica		1995-	NW
Meyer, dr. J.J.C.	theoretische informatica	b	1989-	WI

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Michels, dr. L.C.	1946-1948 Nederlandse en Indogermaanse taalkunde en algemene taalwetenschap; 1948-1958 Nederlandse en Indogermaanse taalkunde; na emeritaat in 1958 nog tot 1961 leeropdracht voor oud-Noors	g	1946-1958	L
Mönks, dr. F.J.	1967-1971 inleiding in de ontwikkelingspsychologie en haar toepassingen; 1971-1988 ontwikkelingspsychologie; sinds 1988 ontwikkeling en groei van het hoogbegaafde kind	b g l	1988- 1971-1988 1967-1971	SW
Moeijs, dr. E.J.	heelkunde	g	1958-1966	G
Mohr, dr. R.	1952-1958 volkenkunde; 1958-1964 culturele antropologie; 1964 naar SW met als leeropdracht culturele antropologie en de godsdiensten der primitieven (gelijke leeropdracht ook in IAP)	g b	1956-1970 1952-1956	IAP/L/SW
Mohrmann, dr. Chr.A.E.M.	oud-christelijk Grieks en oud-christelijk, vulgair en middeleeuws Latijn	g b	1960-1973 1953-1960	L
Molkenboer OP, dr. B.H.	zeventiende-eeuwse Nederlandse letterkunde, in het bijzonder de Vondelstudie	b l	1933-1948 1923-1933	L
Monnens, dr. L.A.H.	kindergeneeskunde	g l	1980- 1975-1980	G
Moonen, dr. W.A.	urologie	b	1965-1985	G
Moorman van Kappen, mr. O.	Nederlandse rechtsgeschiedenis	g	1971-	R
Moser, dr. H.	Duitse taalkunde	g	1954-1956	L
Moulin, dr. D. de	1964-1971 algemene heelkunde; 1971-1989 geschiedenis der geneeskunde	l	1964-1971	G
Mourik, mr. M.J.A. van	notarieel recht	b	1987-	R
Mueller, dr. F.M.	experimentele natuurkunde	b	1975-1984	WN
Mulder, dr. E.M.	muziekwetenschappen	g b	1993- 1980-1993	L
Mulder, mr. G.E.	1972-1981 strafrecht en strafprocesrecht; 1983-1984 algemene rechtsleer	b g	1983-1984 1972-1981	R
Mulder, dr. P.H.M. de	immunotherapie, in het bijzonder de immunotherapie van kanker		1996-	MW
Mulder SJ, dr. W.J.M.	kerkelijke geschiedenis der Middeleeuwen en der nieuwere tijden in Th; algemene en vaderlandse geschiedenis der Middeleeuwen in L	g	1923-1936	L/Th
Mulders, dr. A.J.M.	1930-1936 missiologie; 1936-1938 missiologie en oosterse theologie; 1938-1963 fundamentele theologie, missiologie en oosterse theologie	g l	1936-1963 1930-1936	Th
Munnichs, dr. J.M.A.	1972-1980 ontwikkelingspsychologie met nadruk op de psychogerontologie; 1980-1990 psychogerontologie	g l	1980-1990 1972-1980	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Naelten, dr. M.A.M.	planologie	g	1980-1987	IAP/SW
van		l	1977-1980	
Nawas, dr. M.M.	klinische psychologie met inbegrip van de grondslagen der psychotherapie	g	1972-1983	SW
Neckers, dr. D.C.	scheikunde	g	1974-1975	WN
Needham, dr. D.B.	planologie, in het bijzonder de lokale en regionale ruimtelijke beleidsvoering, mede in internationaal vergelijkend perspectief	g	1978-	BW
Nelis, dr. J.T.	exegese van het Oude Testament	g	1980-1984	Th
		l	1968-1980	
		bl	1965-1968	
Nelissen, dr. N.S.M.	bestuurskunde	g	1991-	BW
Nève, mr. P.L.	Romeins recht	g	1975-	R
Neijt-Kappen, dr. A.H.	Nederlandse taalkunde	g	1992-	L
Nienhuis, dr. P.H.	estuariëne ecologie; sinds 1994 in NW milieukunde		1994-	NW
		bz	1988-1994	
Nieskens, mr. J.J.H.	inleiding tot de rechtswetenschap	l	1956-1961	R
Nieuwenhove, dr. J.L.P.G.M. van	actuele situatie en de geschiedenis van de kerk in Latijns Amerika; 1991-1992 tevens missiologie	g	1980-1993	Th
		l	1978-1980	
Nieuwenhoven SJ, dr. L.M. van	1957-1965 experimentele dierkunde; 1965- 1968 dierkunde	g	1957-1968	WN
Nieuwenhuys, dr. R.	1967-1969 vergelijkende neuro-anatomie; sinds 1969 morfologie van het zenuwstelsel; tevens sinds 1986 vergelijkende neuro- anatomie van vertebraten	g	1969-1992	G/NW/WN
		bl	1967-1969	
Nissen, dr. P.J.A.	kerkgeschiedenis		1998-	Th
Nivard, dr. R.J.F.	organische chemie (benoemd in G, in 1961 naar WN)	g	1961-1985	G/WN
		l	1957-1961	
Nolte, dr. R.J.M.	organische scheikunde	g	1987-	NW/WN
Noordhoek, dr. J.	toxicologie	g	1991-	G
Notermans, dr. S.L.H.	electro-encefalografie en electromyografie	g	1980-1996	G
		l	1969-1980	
Nouwen, mr. L.J.M.	1959-1961 notariaat; 1961-1973 belasting- recht	b	1959-1973	R
Noyons, dr. E.C.H.J.	fysiologische chemie	g	1950-1959	G
Nuchelmans, dr. J.C.F.	Griekse taal- en letterkunde	g	1969-1985	L
Nuijstens, dr. E.T.	taalkunde van het hedendaags Nederlands, met uitzondering van de dialecten	g	1970-1986	L
		l	1968-1970	
Nuytinck, mr. A.J.M.	burgerlijk recht, in het bijzonder het personen- en familierecht		1995-	R
Nijdam, dr. S.J.	1971-1984 in G psychiatrie; 1975-1980 in SW psychopathologie	g	1971-1984	G/SW
Obbema, dr. P.F.J.	hulpwetenschappen der geschiedenis	b	1986-1992	L

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Oedayrajsingh Varma, dr. H.A.J.M.	wiskunde	g	1970-1988	WN
		l	1965-1970	
Oeseburg, dr. B.	fysiologie	g	1988-	G
Oldendorff, dr. A.	1948-1949 positieve sociologie; 1949-1950 positieve sociologie en sociografie; 1950-1957 positieve sociologie	g	1949-1957	L
		b	1948-1949	
Olijve, dr. W.	toegepaste biologie	b	1990-	NW
Onclin, dr. W.H.J.	geschiedenis van het canoniek recht in R (1959-1960 leeropdracht in Th voor canoniek recht)	b	1958-1966	R/Th
Onna, dr. B.T.M.	theorie van de sociale pedagogiek en andragogie	g	1980-	SW
		l	1979-1980	
Oomen, dr. H.C.J.	zoölogie	l	1961-1979	WN
Oosterhoff, dr. J.	wiskunde	l	1970-	WN
Oosterhoff, dr. P.Th.	sterrenkunde	b	1960-1961	WN
Oosterom, dr. A. van	medische fysica	g	1981-	G
Orbán, dr. A.P.	oud-christelijk Grieks en oud-christelijk, vulgair en middeleeuws Latijn	g	1993-	L
		b	1992-1993	
Os, dr. C.H. van	fysiologie	g	1989-	G
Os, dr. G.A.J. van	1951-1960 anorganische en fysische chemie (benoemd in G, in 1957 naar WN); 1960-1978 fysische chemie	g	1960-1978	G/WN
		l	1951-1960	
Overbeeke, dr. A.P.	dierkunde	g	1974-1987	WN
Overbeeke, dr. J.J. van	neurochirurgie		1995-	MW
Padberg, dr. G.W.A.M.	neurologie	g	1993-	MW
Parker, dr. D.H.	experimentele natuurkunde	g	1990-	NW
Partsch, dr. H.A.	informatica, inzonderheid de programma-tuurkunde	g	1986-	WI/WN
Pauw, B.E. de	supportieve zorg in de oncologie		1997-	MW
Peeters, dr. C.J.A.C.	kunstgeschiedenis, in het bijzonder van de vroeg-christelijke tijd en de Middeleeuwen	g	1984-1992	L
Penn, dr. W.H.A.M.	radiodiagnostiek	g	1969-1982	G
Peperzak, dr. A.T.B.	1964-1966 en 1966-1970 in R en CI wijsgerige en theologische antropologie; 1970-1972 in R en CI wijsbegeerte van het recht, wijsgerige en theologische antropologie; 1974-1984 in CI en SW ethica; 1984-1987 in CI en SW ethica, alsmede kenleer en metafysica; sinds 1984 in L kenleer en metafysica; sinds 1987 gelijke leeropdracht in W (tot 1991) en SW	b	1988-	CI/W/L
		g	1970-1988	R/SW
		b	1966-1970	
		bl	1964-1966	
Persoon, dr. J.M.G.	medische sociologie	b	1987-1996	G/SW
		g	1980-1987	
		l	1978-1980	
Peters, dr. J.	empirische sociologie, in het bijzonder cultuur- en godsdienstsociologie	g	1991-	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit	
Peters CSSR, dr. J.A.J.	1946-1958 kenleer en metafysica met inbegrip van de natuurlijke godsleer; 1958 inleiding in de wijsbegeerte, kenleer en metafysica met inbegrip van de natuurlijke godsleer	g	1946-1961 L
Peters SJ, dr. J.R.T.M.	in L leer en instellingen van de islam en Arabisch; in Th islamologie	g	1977-1989 L/Th
Peters, dr. P.J.L.M.	1975-1991 in R algemene leer der economie, openbare financiën en conjunctuur; 1988-1991 gelijke leeropdracht in BW	g	1975-1991 BW/R
Peters, dr. W.J.T.	klassieke archeologie	g	1970-1984 L
Petit, mr. Ch.J.J.M.	burgerlijk recht	g	1945-1957 R
Piket, dr. J.J.C.	fysische geografie en kartografie	g	1980-1988 IAP
		l	1969-1980
Pinxteren MHM, dr. J.N. van	geschiedenis en actuele problematiek van de kerk in Afrika	l	1969-1973 Th
Plasschaert, dr. A.J.M.	restauratieve tandheelkunde in het bijzonder de conserverende tandheelkunde voor volwassenen	bl	1966-1969
		g	1976- G
Plat CM, dr. J.	1962-1983 in L metafysiek en kenleer en inleiding tot de wijsbegeerte; sinds 1964 gelijke leeropdracht in SW (tot 1983) en CI/W	g	1962-1983 CI/W/L SW
Ploeg, dr. G.C.J.	klinische bacteriologie	g	1980-1988 G
		l	1971-1980
Ploeg OP, mag.dr. J.P.M. van der	1951-1956 exegese van het Oude Testament en Hebreeuws (tevens leeropdracht in L voor Hebreeuws); 1956-1979 exegese van het Oude Testament, Hebreeuws en Syrisch (tevens leeropdracht in L voor Hebreeuws en Syrisch)	g	1951-1979 L/Th
Poelhekke, dr. J.J.	vaderlandse en algemene geschiedenis der nieuwere tijden	g	1965-1983 L
Pörnbacher, dr. H.V.K.	1967-1968 taal- en letterkunde van de oud- en middelhoogduitse tijd; 1968-1990 Duitse taalkunde en oud- en middelhoogduitse letterkunde	g	1967-1990 L
Pol, dr. W.H. van de	fenomenologie van het protestantisme	g	1956-1967 Th
		b	1948-1956
Pompe, mr. W.P.J.	strafrecht, strafprocesrecht en straftoepassingsrecht	b	1923-1928 R
Pompen OFM, dr. A.C.G.M.	Engelse taal- en letterkunde	g	1926-1949 L
		b	1925-1926
Pont, dr. J.J.H.H.M. de	chemie ten behoeve van de medische propedeuse; biochemie (benoemd in G, sinds 1986 tevens biochemie in WN/NW)	g	1981- G/NW/WN

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Post, dr. R.R.	1937-1964 in Th kerkelijke geschiedenis van de Middeleeuwen en van de nieuwe tijd; 1937-1939 tevens leeropdracht in L voor de algemene en vaderlandse geschiedenis der Middeleeuwen; 1939-1957 leeropdracht in L voor de algemene en vaderlandse geschiedenis der Middeleeuwen, diplomatiek en paleografie; 1957-1964 g in L met gelijke leeropdracht	g	1937-1964	L/Th
Prakken, dr. B.	bestuurlijke informatiekunde	g	1990-	BW
Prenen, dr. H.	1965-1974 de kliniek van de inwendige geneeskunde; 1974-1986 inleiding tot de inwendige geneeskunde	g l	1974-1986 1965-1974	G
Prick, dr. J.J.G.	1945-1954 in L voor neurofysiologie en psychopathologie (tevens leeropdracht in R voor forensische psychiatrie); 1954-1964 in G neurologie en psychiatrie, neurofysiologie en psychopathologie (tevens leeropdracht in R voor forensische psychiatrie); 1964-1973 in G neurologie en psychiatrie, in SW neurofysiologie en psychopathologie (tevens tot 1971 leeropdracht in R voor forensische psychiatrie); 1973-1978 in G neurologie, neurofysiologie en psychopathologie	g b	1954-1978 1945-1954	G/L/R/ SW
Putte, dr. L.B.A. van de	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de reumatologie	g l	1980- 1977-1980	G
Pijl, dr. L. van der	plantkunde	b	1969-	WN
Quaedvlieg, mr. A.A.	privaatrecht, in het bijzonder handels- en economisch recht, industrieel eigendom en auteursrecht	g	1990-	R
Raaijmakers SJ, mr.dr. Ch.	staathuishoudkunde en economische sociologie	g	1923-1942	R
Raedts SJ, dr. P.G.J.M.	middeleeuwse geschiedenis		1994-	L
Rasing, dr. T.	spectroscopie van vaste stoffen en grensvlakken		1997-	NW
Regout SJ, mr.dr. R.H.W.	volkenrecht	b	1939-1942	R
Remmers, dr. J.G.A.M.	1963-1964 in Th oosterse theologie en oude kerkelijke geschiedenis; 1964-1966 in Th oosterse theologie	g	1963-1966	Th
Renckstorf, dr. K.	communicatiewetenschap	g	1985-	SW
Renggli, dr. H.H.	restauratieve tandheelkunde, in het bijzonder de paradontologie	g	1976-	G
Rens, dr. T.J.G. van	orthopedie	g b	1973-1986 1972-1973	G

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Renson, dr. J.J.A.	Franse taalkunde	b	1965-1970	L
Reuss, dr. J.	1968-1989 in WN experimentele natuurkunde; sinds 1989 gelijke leeropdracht in NW	g l	1976-1994 1968-1976	NW/WN
Riel, dr. P. van	reumatologie	g	1997-	MW
Ritzen, dr. J.M.M.	onderwijskunde, in het bijzonder onderwijsplanning en onderwijsconomie	g	1981-1982	SW
Robbers SJ, dr. H.	1946-1948 geschiedenis der wijsbegeerte, ethica en bijzondere vraagstukken der natuurlijke godsleer; 1948-1958 geschiedenis der wijsbegeerte en bijzondere vraagstukken der natuurlijke godsleer; 1958-1965 geschiedenis der wijsbegeerte, wijsbegeerte der geschiedenis en bijzondere vraagstukken der natuurlijke godsleer (sinds 1964 tevens g in CI met gelijke leeropdracht)	g	1946-1965	CI/L
Roels, dr. F.	empirische en toegepaste zielkunde, in het bijzonder de pedagogische en industriële zielkunde	b	1923-1930	L
Römer, dr. W.H.P.	Akkadisch, Aramees, Hebreeuws, Ugaritisch en inleiding tot de Semitische filologie	g l	1976-1988 1974-1976	L/SW/Th
Roever, dr. W.P. de	theoretische informatica	b	1983-1985	WN
Roes, dr. J.H.A.M.	geschiedenis van het Nederlands katholicisme		1994-	L
Röttger, dr. J.F.	Duitse taalkunde	b l	1949-1954 1945-1949	L
Rogier, dr. L.J.	vaderlandse en algemene geschiedenis der nieuwere tijden	g	1947-1965	L
Rolland, dr. R.	gynaecologie en verloskunde	g l	1980- 1979-1980	G
Rooij, dr. A.C.M. van	wiskunde	g l	1971- 1965-1971	WI/WN
Ropers, dr. H.H.	antropogenetica	g	1984-	G
Ros SJ, dr. J.G.A.	Griekse taal- en letterkunde	g	1945-1968	L
Roscam Abbing, drs. E.W.	gezondheidszorgbeleid en sociale geneeskunde	b	1987-	G
Rosenbusch, dr. G.J.E.	röntgendiagnostiek/radiologie	g l	1980-1996 1976-1980	G
Roskam, dr. E.E.C.I.	mathematische psychologie	g	1971-1997	SW
Rossum SSCC, drs. G.W.J. van	godsdienstwetenschap en missiewetenschap; sinds 1995 missiologie	g	1992-	Th
Rossum, dr. J.M. van	1963-1967 in G algemene farmacologie; 1967-1970 in G en WN farmacologie	g b l	1970-1988 1966-1970 1963-1966	G/WN
Roubos, dr. E.W.	dierkunde, in het bijzonder neurobiologie	g	1989-	NW
Roukens, dr. W.	volkskunde	l	1949-1966	L

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Royen, dr. R.P.I. van	theoretische natuurkunde	g l	1980-1984 1978-1980	WN
Ruiter, dr. D.J.	pathologische anatomie	g	1986-	G
Russel, mr. G.M.G.H.	1924-1928 Romeins recht; 1928-1961 belastingrecht en belastingpolitiek	b l	1928-1961 1923-1928	R
Rutten, dr. F.J.Th.	1931-1948 empirische en toegepaste zielkunde, speciaal voor de opvoedkunde (sinds 1936 gelijke leeropdracht in Th); 1952-1964 algemene empirische psychologie; sociale psychologie en bedrijfspsychologie, waaronder begrepen de inleiding tot de psychologie; 1964 van L naar SW voor algemene empirische psychologie, sociale psychologie en inleiding tot de psychologie	g g b	1948-1970 1933-1948 1931-1933	L/Th/SW
Rutten, mr. L.E.H.	burgerlijk procesrecht	b	1960-1974	R
Ruygers, dr. H.J.C.M.G.	1962-1964 in L grondslagen van het maatschappelijk werk en cultuurpsychologie; 1964-1968 gelijke leeropdracht in SW en CI	g	1964-1968	CI/L/SW
Ruymgaart, dr. F.H.	wiskunde, in het bijzonder de toegepaste wiskunde	g l	1980- 1975-1980	WI/WN
Ruijs, dr. J.H.J.	radiodiagnostiek	g	1984-	G
Rijk, dr. L.M. de	1961-1969 in L geschiedenis van de middeleeuwse wijsbegeerte; 1964-1969 gelijke leeropdracht in CI	g	1961-1969	CI/L
San Giorgi, dr. G.M.	orthopedie	g b	1962-1969 1961-1962	G
Sanchez Romeralo, dr. J.	Spaanse letterkunde	g l	1969-1986 1966-1969	L
Sassen, dr. F.L.R.	1929-1932 geschiedenis van de wijsbegeerte der Grieken en Romeinen; 1932-1945 geschiedenis van de wijsbegeerte der Grieken en Romeinen en geschiedenis der pedagogiek en didactiek	g	1929-1945	L
Sassen, dr. M.M.A.	plantkunde	g l	1980-1993 1967-1980	NW/WN
Scheer, dr. A.H.M.	liturgie en het liturgisch pastoraat	g l	1980- 1976-1980	Th
Schellekens OP, dr. J.A.J.	1946-1954 moraaltheologie, mystiek en algemene sociologie; 1954-1955 moraaltheologie en mystiek	g	1946-1955	Th
Scheltens OFM, dr. D.F.	1973-1989 in R wijsgerige en theologische antropologie en wijsbegeerte van het recht; 1975-1989 gelijke leeropdracht in CI/W	g	1973-1989	CI/W/R
Schepper, dr. H.C.C. de	1984-1991 algemene en Nederlandse geschiedenis van de nieuwe tijd; sinds 1991 nieuwe geschiedenis	g	1984-	L
Scheurer, dr. P.B.	filosofie van de natuurwetenschap	g l	1980-1987 1973-1980	CI/WN

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit	
Schillebeeckx OP, mag.dr. E.C.F.A.	dogmatiek en geschiedenis van de theologie (tevens leeropdracht in G voor christelijke antropologie)	g	1958-1982 G/Th
Schillings, dr. P.H.M.	pathologische anatomie	g	1964-1986 G
Schlichting, mr. L.G.A.	1950-1953 nationale en internationale politieke richtingen en strevingen; 1953-1960 dagbladwetenschap en nationale en internationale politieke richtingen en strevingen; 1960-1968 wetenschap der politiek en publicistiek (1964 van R naar SW; sinds 1961 leeropdracht voor publicistiek tijdelijk)	g	1950-1968 R/SW
Schmidt, dr. W.J.H.	1966-1970 algemene heekunde en thoraxchirurgie; 1970-1984 algemene heekunde	g	1966-1984 G
Schnitzler, drs. J.G.	forensische psychiatrie	b	1983-1989 R
Schoenmakers, dr. J.G.G.	moleculaire biologie	g l	1977- 1971-1977 NW/WN
Schonis, mr. H.M.N.	belastingrecht	b	1985- R
Schoonenberg SJ, dr. P.J.A.M.	dogmatiek	g	1964-1976 Th
Schretlen, dr. E.D.A.M.	kindergeneeskunde	g	1965-1984 G
Schreuder, dr. O.	1963-1964 in L godsdienstsociologie; 1964-1968 gelijke leeropdracht in SW; 1968-1971 in SW godsdienstsociologie en publicistiek; 1971-1990 in SW cultuur- en godsdienstsociologie; 1964-1990 in Th godsdienstsociologie	g l	1967-1990 L/Th/SW 1963-1967
Schriefers, dr. H.J.	taal- en kennispsychologie		1994- SW
Schrijnen, dr. J.C.F.H.	1923-1928 Griekse en Latijnse taalkunde; geschiedenis der Griekse en Latijnse taal, vulgair, patristisch en kerklatin; algemene taalwetenschap; Romeinse staatsinstellingen; volkskunde en, sinds 1925, Romaanse filologie; 1928-1938 Griekse en Latijnse taalkunde, algemene taalwetenschap	g	1923-1938 L
Schuerewegen, dr. F.M.W. van	Franse letterkunde	g	1993- L
Schulte, dr. B.P.M.	neurologie	g	1980-1991 G
Schuyt, mr. C.J.M.	rechtssociologie	g l	1974-1980 R 1972-1974
Schwartz, dr. A.W.	exobiologie	g b	1970- NW/WN 1969-1970
Seelen, dr. J.C.	verloskunde en vrouwenziekten	bl	1966-1967 G
Seidl, dr. H.	geschiedenis van de Griekse en Romeinse wijsbegeerte	g	1979-1987 CI/W/L

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Sengers, dr. R.C.A.	kindergeneeskunde	g	1986-	G
Seuren, dr. P.A.M.	taalfilosofie; sinds 1994 in L theoretische taalwetenschap	g l	1980- 1974-1980	CI/L
Shane, dr. W.W.	sterrenkunde	g l	1980-1989 1979-1980	NW/WN
Simons, dr. P.R.J.	onderwijskunde, in het bijzonder onderwijs- en opleidingspsychologie	g	1991-	SW
Singelenberg, dr. P.G.	kunstgeschiedenis van de nieuwere tijden	g	1978-1984	L
Sitter, dr. L.U. de	bedrijfskunde, in het bijzonder de bedrijfsorganisatie	g	1990-1995	BW
Skotnicki, dr. S.H.	cardio-vasculaire chirurgie	g l	1980- 1978-1980	G
Slegers, dr. J.F.G.	fysiologie, in het bijzonder de celfysiologie	g l	1972-1987 1969-1972	G
Slooff, dr. J.L.	1971-1986 pathologische anatomie, in het bijzonder de neuropathologie; 1986-1989 neuropathologie en de algemene pathologische anatomie	b g l	1986-1989 1980-1986 1971-1980	G
Slooff, dr. J.P.	kindergeneeskunde	g	1953-1966	G
Slooff, dr. T.J.J.H.	orthopedie	g l	1980-1997 1976-1980	G
Slijpen SJ, dr. Al.P.H.A.	1923-1928 Latijnse letterkunde, stilistiek en hymnologie; staatkundige geschiedenis der Romeinen, klassieke archeologie, 1928-1940 Latijnse letterkunde, staatkundige geschiedenis der Romeinen	g	1923-1940	L
Smet, dr. G.A.R. de	1956-1961 Duitse taalkunde; 1961-1966 Duitse taalkunde en oudnoors	g	1956-1966	L
Smit, mr. D.C.	belastingrecht	b l	1979- 1973-1979	R
Smit, dr. P.	geschiedenis van de biologie	b l	1980- 1971-1980	WN
Smits, dr. H.	sociale geneeskunde	b	1987-1990	G
Smits, dr. P.A.B.M.	farmacologie		1995-	MW
Smits van Waesberghe SJ, dr. M.M.J.	geschiedenis van de ascese en de mystiek; leeropdracht in L voor de geschiedenis van de Nederlandse vroomheid	l	1945-1957	L/Th
Snellen, mr. dr. I.T.M.	sociaal-wetenschappelijke theorie van de beleidsplanning	b	1983-1985	SW
Snippenburg, dr. L. van	communicatiewetenschap, met inbegrip van de geschiedenis van de communicatiewetenschap		1996-	SW
Solinge, mr. G. van	handelsrecht, in het bijzonder rechts- personen- en vennootschapsrecht		1997-	R
Sormani, dr. P.V.	geschiedenis der Griekse en Romeinse wijsbegeerte	b l	1926-1929 1923-1926	L
Spauwen, dr. P.H.M.	plastische chirurgie		1996-	MW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Spee s s c c, dr. H.L.M.	moraaltheologie	g	1992-1995	Th
Spiertz, dr. M.P.G.	1971-1991 geschiedenis van het Nederlands katholicisme, inzonderheid van de Hervor- ming tot het herstel der hiërarchie; sinds 1991 geschiedenis van het Nederlands katholicisme	b g	1991-1993 1971-1991	L
Staak, dr. C.P.F. van der	klinische psychologie	g	1982-	SW
Stadhouders, dr. A.M.	submicroscopische morfologie	g l	1980-1992 1967-1980	G
Stalenhoef, dr. A.F.H.	atherogenese		1997-	MW
Stappers, dr. J.G.	1970-1980 publicistiek; sinds 1985 communicatiewetenschap	g l	1980-1995 1970-1980	SW
Steenbrink, dr. J.	wiskunde	g	1988-	WI
Steenbrink, dr.ir. P.A.	transport en regionale ontwikkelingen, in het bijzonder de Nederlands-Duitse transport- stromen		1995-	BW
Steenhoven, mr. G. van den	1963-1964 in L leer van instituties van de ontwikkelingsgebieden; 1964-1966 gelijke leeropdracht in SW; 1966-1972 in SW volks- recht en rechtsontwikkeling in niet- westerse samenlevingen; 1972-1981 gelijke leeropdracht in R	g l	1972-1981 1963-1972	L/R/SW
Steffes, dr. J.P.	1923-1927 in Th godsdienstgeschiedenis, met inbegrip van de christelijke archeo- logie; tevens in L geschiedenis van de godsdiensten van Grieken en Romeinen	g	1923-1927	L/Th
Steggerda, dr.ir. J.J.	algemene en anorganische scheikunde	g	1962-1994	NW/WN
Steggink o Carm., dr. G.M.	thematiek en geschiedenis van de spiri- tualiteit	g b	1978-1988 1976-1978	L/Th
Stevens, dr. G.P.	kerkelijk recht	g b	1993- 1992-1993	Th
Stoelinga, dr. G.B.A.	kindergeneeskunde	g l	1974-1992 1969-1974	G
Stoffers, dr. A.L.	plantkunde	l	1963-1967	WN
Stokhof, dr. M.J.B.	taalfilosofie		1997-	W
Stoks, drs. F.C.M.	taalkunde van het hedendaags Duits	g l	1980-1985 1970-1980	L
Stolk, dr. J.G.	verloskunde en gynaecologie	bl	1974-1978	G
Stolte, dr. B.H.	geschiedenis en staatsinstellingen der Grieken en Romeinen	g	1966-1978	L
Stolte, dr. L.A.M.	gynaecologie en obstetrie	g	1954-1966	G
Stolte, dr. J.B.	1964-1973 onderwijs en onderzoek ziekenhuiswezen; 1973-1978 de organisatie van het ziekenhuiswezen in het kader van de gezondheidszorg	b bz	1973-1978 1964-1973	G

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Storms, dr. G.	1956-1960 oud- en middelengelse taalkunde, gotisch; 1960-1979 Engelse taalkunde, oud- en middelengelse letterkunde	g l	1960-1979 1956-1960	L
Straaten OSA, dr. G.F.H. van	geschiedenis van de Griekse en Romeinse wijsbegeerte	g	1965-1977	CI/L
Strasser, dr. S.	1947-1949 wijsgerige psychologie en antropologie; 1949-1961 wijsgerige psychologie en antropologie, normatieve pedagogiek en geschiedenis der pedagogiek; 1961-1970 wijsgerige psychologie en antropologie, fenomenologische antropologie, normatieve (theoretische) pedagogiek en geschiedenis der pedagogiek (in 1964 van L naar SW en CI); 1970-1975 wijsgerige psychologie, fenomenologische antropologie in SW en CI	g b	1949-1975 1947-1949	CI/L/SW
Stringer, P.F.	sociale psychologie	g	1980-1985	SW
Struycken, mr. A.V.M.	internationaal privaatrecht, vergelijkend privaatrecht en burgerlijk recht	g	1971-	R
Struyker Boudier, dr. C.E.M.	wijsgerige antropologie; sinds 1994 in W hedendaagse geschiedenis van de wijsbegeerte in het Nederlands taalgebied, in het bijzonder in relatie tot haar levensbeschouwelijke context	bz g l	1994- 1980-1994 1970-1980	CI/BW/W
Stunnenberg, dr. H.	moleculaire biologie		1996-	NW
Sturmans, dr. F.	1977-1979 sociale geneeskunde, in het bijzonder de epidemiologie; 1979-1984 sociale geneeskunde	b g l	1982-1984 1979-1982 1977-1979	G
Stuyck, dr. J.H.V.	Europees recht	b	1987-	R
Stuyt, mr. A.M.	1953-1960 tractatenrecht en capita selecta van het volkenrecht; 1960-1981 volkenrecht	g b l	1969-1981 1960-1969 1953-1960	R
Swart, dr. ir. J.J. de	theoretische natuurkunde	g	1962-1996	NW/WN
Tagliavini, C.	Italiaans, Roemeens en Spaans	l	1927-1929	L
Tak, mr. P.J.P.	inleiding tot de rechtswetenschap	g	1976-	R
Teisman, dr.ing. G.R.	planologie		1997-	BW
Terlingen, dr. J.H.	1946-1953 Italiaans en Spaans; 1953-1965 Italiaanse en Spaanse letterkunde	g l	1951-1965 1946-1951	L
Tesser, dr. G.I.	organische scheikunde	g	1982-1994	NW/WN
Teunissen, dr. D.	biogeologie; geologie en paleontologie voor studenten in de biologie	g l	1980-1989 1965-1980	WN
Therborn, dr. A.A.G.	politicologie, in het bijzonder nationale politieke systemen	b g	1986-1988 1982-1986	SW
Thien, dr. T.	preventie en behandeling van hoge bloeddruk; sinds 1994 algemene inwendige geneeskunde		1994- 1992-1994	MW
Thomassen, dr. A.J.W.M.	psychologische functieleer	g l	1980- 1971-1980	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Thurlings, dr. J.M.G.	1960-1962 begrippen, geschiedenis en systemen der empirische sociologie; 1962-1984 empirische sociologie (benoemd in L, in 1964 naar SW)	g l	1962-1984 1960-1962	L/SW
Thijssen, dr. H.O.M.	radiologie, in het bijzonder de neuro-radiologie	g	1981-	G
Thijssen, dr. J.M.M.H.	natuurfilosofie van de Middeleeuwen en de Renaissance		1997-	W
Tilborg, dr. J.H.A. van	exegeze van het Nieuwe Testament	g	1993-	Th
Timmers, dr. J.J.M.	schoonheidsleer en kunstgeschiedenis van de nieuwere tijden	b	1947-1955	L
Törring, dr. T.C.H.	experimentele natuurkunde	g	1974-1975	WN
Tongeren, dr. J.H.M. van	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de gastro-enterologie	l	1970-1991	G
Tongeren, dr. P.J.M. van	sinds 1988 in W wijsgerige ethiek; sinds 1989 in R wijsbegeerte van het recht en sociale wijsbegeerte; sinds 1993 in BW wijsgerige ethiek	g b	1993- 1988-1993	BW/R/W
Toorn, dr. M.C. van den	Nederlandse taalkunde	g	1974-1992	L
Triebels, dr. L.F.	1963-1964 in L volken en culturen van Amerika; inleiding in de studie van de culturele antropologie; 1964-1986 gelijke leeropdracht in SW	g l	1980-1986 1963-1980	L/SW
Trooster, dr. J.M.	1972-1975 fysische chemie, in het bijzonder de optische spectroscopie; 1975-1981 optische chemie	g l	1980-1981 1972-1980	WN
Trouwborst, dr. A.A.	1964-1964 in L sociale antropologie; 1964-1989 gelijke leeropdracht in SW	g l	1970-1989 1964-1970	L/SW
Truin, dr. G.J.	gezondheidszorgonderwijs en -onderzoek op het terrein van de tandheelkunde; sinds 1997 tevens sociale en preventieve tandheelkunde	g bz	1997- 1994-	MW
Tudyka, dr. K.P.	1972-1988 in SW politicologie, in het bijzonder de studie der internationale betrekkingen; sinds 1988 gelijke leeropdracht in BW	g	1972-1992	BW/SW
Tümpel, dr. C.L.	kunstgeschiedenis der nieuwere tijden, in het bijzonder iconologie en iconografie	g	1984-	L
Tummers, dr. P.L.M.	naamkunde	l	1971-1979	L
Tijs, dr. S.H.	wiskunde met bijzondere inachtneming van de speltheorie	g	1985-	WI/WN
Ultee, dr. W.C.	algemene en theoretische sociologie	g	1987-	SW
Vaandrager, dr. F.	informatica voor technische toepassingen		1995-	WI
Veder, dr. W.R.	slavistiek, in het bijzonder de Russische taal- en letterkunde	g l	1980-1987 1977-1980	L
Veeman, dr.ir. W.S.	fysische chemie	g	1986-	NW/WN

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Veen, dr. J.F. van der	1954-1968 gezondheidsleer, met inbegrip van de bacteriologie en de virologie; 1968-1986 medische microbiologie	g	1954-1986	G
Veenhof, dr. K.R.	overzicht van de Semitische filologie; het Aramees, Ugaritisch, Hebreeuws en Akkadisch	l	1968-1973	L/Th
Veerkamp, dr. J.H.	biochemie	g l	1980- 1968-1980	G
Vegt, dr. R. van der	onderwijskunde, in het bijzonder onderwijsbegeleidingsvraagstukken	g l	1973-1988 1973-1973	SW
Veld, dr. R.J. in 't	politicologie, in het bijzonder de bestuurskunde	g	1977-1982	SW
Velden, dr. H.G.M. van der	huisartsgeneeskunde	b g l	1988-1992 1980-1988 1977-1980	G
Velema, dr. E.	1969-1971 algemene didactiek; 1971-1982 vergelijkende onderwijskunde en algemene didactiek	bl g	1971-1982 1969-1971	SW
Ven, dr. F.J.H.M. van der	arbeidsrecht	b	1952-1972	R
Ven, dr. J.A. van der	pastoraaltheologie	g l	1980- 1976-1980	Th
Ven, mr. J.J.M. van der	arbeidsrecht	b	1947-1951	R
Vendrik, dr. A.J.H.	1951-1980 in G medische fysica; tevens in WN 1957-1959 fysica, 1959-1980 experimentele natuurkunde	g l	1953-1980 1951-1953	G/WN
Vennix, dr. J.A.M.	beleidsontwikkeling en interventie-methodologie		1998-	BW
Venrooy, dr. W.J.W. van	biochemie		1994-	NW
Verbeek, dr. A.	klinische epidemiologie	g	1992-	MW
Verberne, dr. L.G.J.	algemene en vaderlandse geschiedenis van de 19e en 20e eeuw (tevens 1948-1952 leeropdracht voor politieke, economische en sociale geschiedenis in de Afdeling der Politieke en Sociale wetenschappen)	b	1948-1956	L/SW
Verboven, dr. E.J.	theoretische natuurkunde	g	1962-1980	WN
Verhagen, mr. H.L.E.	burgerlijk recht, in het bijzonder onderneming en recht		1996-	R
Verhaak, dr. G.T.M.	praktische pedagogiek, met name wat betreft de schoolvraagstukken	g	1966-1986	SW
Verheugt, dr. F.W.A.	cardiologie		1995-	MW
Verhoeven, dr. L.T.W.	orthopedagogiek		1995-	SW
Veringa, dr. G.H.	penitentiair recht	b bl	1965-1967 1964-1965	R

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Verkade, mr. D.W.F.	1974-1980 handelsrecht; sinds 1980 economisch recht	g l	1980- 1974-1980	R
Vermeulen, mr. B.P.	onderwijsrecht; sinds 1995 tevens rechtsfilosofie		1995-	R
Versteegh, dr. C.H.	talen en culturen van het Midden-Oosten en leer en instellingen van de Islam	g	1989-	L
Vertogen, dr. G.	theoretische natuurkunde	g l	1980- 1977-1980	NW/WN
Vervaat, dr. W.	wiskunde, in het bijzonder de toegepaste wiskunde	g l	1980- 1975-1980	WI/WN
Vervoort, dr. C.E.	onderwijssociologie, in het bijzonder ten behoeve van interdisciplinaire onderwijskunde	g	1979-1981	SW
Veth, dr. R.P.H.	orthopedie	g	1991-	MW
Vidos, dr. B.M.P.E.	1932-1941 en 1945-1946 Italiaans en Spaans; 1946-1948 Romaanse taalwetenschap en in verband daarmee het vulgair Latijn en de grondbeginselen der algemene taalwetenschap; 1948-1971 Romaanse taalkunde	g l	1946-1971 1932-1946	L
Vierregge, dr. W.H.	fonetische wetenschap	g b	1973- 1972-1973	L
Visser, dr. F.Th.	1947-1949 oud- en middelengelse taal- en letterkunde; 1949-1956 Engelse taalkunde	g l	1949-1956 1947-1949	L
Vitanyi, dr. B.K.J.	volkenrecht	g l	1980-1983 1970-1980	R
Vlieg, dr. E.	vaste-stofchemie		1998-	NW
Vogels, dr. ir. G.D.	1969-1973 in G biochemie; sinds 1971 in WN microbiologie	g l	1975- 1969-1975	G/WN
Vollebergh, dr. J.J.A.	leer der interne organisatie	b	1968-1988	SW
Vonk, dr. J.T.C.	cardiologie in de inwendige geneeskunde	g l	1972-1985 1965-1972	G
Vooy, dr. G.P.	pathologische anatomie	g	1976-	G
Vos, P.A.	heelkunde	g	1954-1958	G
Vossen, dr. J.M.H.	1968-1972 dierpsychologie, met inbegrip van de vergelijkende en fysiologische dierpsychologie ten behoeve van studenten psychologie; sinds 1972 in SW vergelijkende en fysiologische psychologie, zulks ten behoeve van het onderwijs aan studenten in de psychologie	g l	1972- 1968-1972	SW
Vreeze, mr. J.T.M. de	het nationale en internationale gezondheidsbeleid	b	1967-1978	G
Vries, dr. H. de	wiskunde	g	1965-	WI/WN
Vries Robbé, dr. P.F. de	medische informatiekunde	g	1991-	MW
Vries de Heekelingen, dr. H. de	paleografie en diplomatiek	b	1923-1927	L

Naam	Omschrijving leeropdracht		functie jaren	faculteit
Vroklage SVD, dr. B.A.G.	volkenkunde	b	1948-1951	L
Vroomen, dr. A.R. de	experimentele natuurkunde	g	1969-1991	WN
		l	1960-1969	
Vytopil, dr. ir. J.	informatica, in het bijzonder programma- tuur en methoden van procesbesturing	b	1985-	WI/WN
Waaijman, O.Carm., dr. C.J.	geschiedenis en de thematiek van de spiri- tualiteit	b	1989-	Th
Waele, dr. F.J.M. de	1928-1940 klassieke archeologie; 1940-1966 geschiedenis van de staatsinstellingen der Grieken en Romeinen, klassieke archeologie en, sinds 1946, nieuw-Grieks	g	1940-1966	L
		b	1931-1940	
		l	1928-1931	
Waele, dr. J.A.K.E. de	klassieke archeologie	b	1966-	L
Wagener, dr. D.J.T.	medische oncologie	g	1987-	G
		bz	1982-1987	
Walder, dr. H.A.D.	neurochirurgie	g	1974-1986	G
		l	1969-1974	
Walf, dr. K.W.	canoniek recht	g	1977-	Th
Walle, dr. R.T. van de	experimentele natuurkunde	g	1963-	NW/WN
Weel, dr. C. van	huisartsengeneeskunde	g	1988-	G
		b	1985-1988	
Weerenbeck, dr. B.H.J.	1923-1932 Franse taalkunde; 1932-1938 Franse en Provençaalse taalkunde; 1938- 1946 Romaanse taalwetenschap en in verband daarmee het vulgair Latijn en de grond- beginselen der algemene taalwetenschap	g	1941-1946	L
		b	1937-1941	
		l	1923-1937	
Weert, dr. C.M.M. de	psychofysica	g	1992-	SW
Weiler, dr. A.G.	1964-1965 in L algemene en vaderlandse geschiedenis der Middeleeuwen, diplomatiek en paleografie; 1965-1970 in L algemene en vaderlandse geschiedenis der Middeleeuwen, diplomatiek, paleografie en wijsbegeerte der geschiedenis; 1970-1991 in L algemene en vaderlandse geschiedenis der Middel- eeuwen en wijsbegeerte der geschiedenis; 1965-1991 in CI/W wijsbegeerte der ge- schiedenis; sinds 1991 in L algemene en vaderlandse geschiedenis der Middeleeuwen	g	1964-1992	CI/W/L
Weima, dr. J.	godsdienst- en cultuurpsychologie	l	1971-1975	SW
Welie, dr. F.A.M. van	canoniek recht (1924-1957 gelijke leerop- dracht in R)	g	1923-1957	R/Th
Wellens, dr. K.C.	volkenrecht	g	1985-	R
		b	1982-1985	
Welten, dr. V.J.	cultuurpsychologie	g	1982-1992	SW
Wendelaar Bonga, dr. S.E.	dierkunde	g	1980-	NW/WN
		l	1976-1980	

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit	
Wentges, dr. R.T.R.	keel-, neus- en oorheelkunde	g	1982-1989 G
Werf, dr. T. van der	cardiologie	g	1985- G
Wessels, dr. P.B.	1951-1967 Duitse letterkunde; 1967-1974 nieuwere Duitse letterkunde	g	1951-1974 L
Westhoff, dr. V.	plantkunde	g b	1968-1981 WN 1967-1968
Wever, dr. E.	1976-1988 in SW sociale geografie, in het bijzonder de economische geografie; 1976- 1990 gelijke leeropdracht in IAP (1980- 1990 tevens in BW)	g l	1980-1990 BW/IAP/ 1976-1980 SW
Weijnen, dr. A.A.	1958-1965 Nederlandse en Indogermaanse taalkunde; 1965-1973 Nederlandse en Indo- germaanse taalkunde, dialectkunde en naam- kunde; 1973-1980 algemene, interlinguale en Nederlandse dialectkunde (met leerop- dracht voor vergelijkende Indo-europese taalwetenschap)	g	1958-1980 L
Wieringa, dr. B.	celbiologie en histologie	g	1990- G
Wildemeersch, dr. D.	theorie van de sociale pedagogiek en andra- gogiek		1994- SW
Willems OP, dr. A.A.	dogmatische theologie	g l	1980-1986 Th 1970-1980
Willems, dr. J.L.	klinische chemie		1997- MW
Wils, dr. J.A.F.	1948-1970 algemene taalwetenschap in L (sinds 1966 gelijke leeropdracht in SW); 1970-1971 algemene taalwetenschap, inzonderheid de taalproblematiek der ontwikkelingsgebieden (gelijke leeropdracht in SW en L); na emeritaat leeropdracht verlengd 1971-1974	g	1948-1971 L/SW/Th
Wils, dr. J.-P.	moraaltheologie		1996- Th
Wink, dr. A.	arbeids- en bedrijfsgeneeskunde	b	1983-1985 G
Winkelman, dr. P.H.	sociale en economische geschiedenis (be- noemd in L, sinds 1964 gelijke leerop- dracht in IAP)	g	1956-1978 IAP/L
Wintermans, dr.ir. J.F.G.M.	plantkunde	g l	1980-1986 WN 1970-1980
Wissink, dr. G.A.	1962-1964 in L planologie; 1964-1988 in IAP en SW gelijke leeropdracht; sinds 1988 gelijke leeropdracht in BW	g	1962-1993 BW/IAP/ L/SW
Witte, dr. T.J.M. de	inwendige geneeskunde, in het bijzonder de hematologie	g	1990- G
Wobbes, dr. T.	chirurgische oncologie		1996- MW
Wolf, dr. H.C. de	1976-1982 in CI en SW filosofie van op- voeding, vorming en onderwijs; 1982-1985 gelijke leeropdracht in SW	b g l	1982-1985 CI/SW 1980-1982 1976-1980

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit		
Wolff, dr. C.J. de	psychologie van arbeid en bedrijf, met inbegrip van de ergonomie	g	1976-1995	SW
Wolters, dr. W.G.	economische antropologie	g	1985-	SW
Wullems, dr. G.J.	plantkunde	g	1987-	NW/WN
Wyder, dr. P.R.	1967-1988 in WN experimentele natuurkunde; sinds 1990 in NW fysica van hoge magneetvelden	bz	1990-	NW/WN
Wijdeveld, dr. P.G.A.B.	1967-1971 in G hemodialyse en experimentele nefrologie in de inwendige geneeskunde; 1971-1982 in G inwendige geneeskunde, in het bijzonder de nefrologie	b	1985-1988	
		g	1967-1985	
Wyers, dr. H.J.G. Wijnbergen, mr. S.F.L. baron van	pathologische anatomie 1954-1959 provincierecht, gemeenterecht, waterstaatsrecht, bestuursrecht en bestuurskunde; 1959-1973 staatsrecht, bestuursrecht en bestuurskunde; 1973-1984 staatsrecht en bestuursrecht (benoemd in R, sinds 1964 tevens in SW)	g	1953-1965	G
		g	1954-1984	R/SW
Zandbelt, dr. W.A.J.	pastorale theologie	l	1971-1975	Th
Zeegers, drs. G.H.L.	1951-1957 sociografie; 1957-1961 sociografie, in het bijzonder kerkelijke sociografie	b	1951-1961	L
Zielhuis, dr. ir. G.A.	algemene epidemologie		1996-	MW
Zilliken, dr. F.	1960-1962 in G fysiologische chemie; 1962-1965 in G en WN biochemie	g	1960-1965	G/WN
Zitman, dr. F.G.	biologische psychiatrie	g	1988-	G
Zoelen, dr. E.J.J. van	celbiologie	g	1988-	NW
Zwaan, dr. G.J. van der	biogeologie, in het bijzonder geologie en paleontologie	b	1992-	NW
Zwanenburg, dr. B.	organische scheikunde	g	1971-	NW/WN
Zwanikken, dr. G.J.	psychiatrie	g	1985-1992	G
Zwarts, dr. M.J.	klinische neurofysiologie		1997-	MW

3B. BIJZONDER HOOGLERAREN

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie	faculteit
Amelvoort, dr. ir. P.J.L.M. van	bedrijfswetenschappen, in het bijzonder moderne sociotechniek	bz 1994-	BW
Andresen, dr. P.	molecuul- en laserfysica	bz 1988-	NW/WN
Assen, dr. A. van	organisatiepsychologie	bz 1988-	SW
Bartels, dr. C.P.A.	kennis en ondernemerschap	bz 1994-	BW
Bercken, dr. W.P. van den	oosters christendom	bz 1994-	Th
Berden, dr. J.H.M.	nefrologie, in het bijzonder de immunologie van nierziekten	1997- bz 1989-1997	G
Berg, dr. R.M. van den	onderwijskunde, in het bijzonder implementatie van (grootschalige) innovaties	bz 1989-	SW
Berg, dr. W.B. van den	experimentele reumatologie	bz 1991-	MW
Berkvens, mr. J.M.A.	recht en informatica, in het bijzonder informatierecht	bz 1990-	R
Blaauw, dr. S.L. de	vroegchristelijke kunst en architectuur	bz 1997-	L
Bod, mr. T.L.J.	ouderenrecht, in het bijzonder pensioenrecht	bz 1993-	R
Boves, dr. L.W.J.	spraaktechnologie en haar toepassingen	1998- bz 1992-1998	L
Brenner, dr. A.	feminisme en christendom	bz 1993-	Th
Brinke, dr. J.S. ten	theorie van de moedertaal didactiek	bz 1981-1987	L
Bruggink, dr. A.	industriële fijnchemie	bz 1988-	NW
Brunner, dr. H.G.	antropogenetica	bz 1998-	G/WN
Bruijning, dr. J.	digitale netwerken, met bijzondere aandacht voor de relatie tot informatietechnologie	bz 1991-	WI
Bussink, dr. F.L.	nationale en Europese dimensies van ruimtelijk beleid	bz 1995-	BW
Coppens, E.C.	geschiedenis van het canoniek recht	bz 1989-	R
Corstens, dr. F.H.M.	nucleaire geneeskunde	g 1992- bz 1988-1992	G
Cremers, dr. C.W.R.J.	otologie	bz 1998-	MW
Cutler, dr. E.A.	vergelijkende taalpsychologie	bz 1996-	SW
Dibbets, dr. G.R.W.	geschiedenis van de Nederlandse grammatica in Westeuropese context	bz 1993-	L
Dolezalek, dr. G.R.	geschiedenis van het canoniek recht	bz 1986-1989	R
Dosen, dr. A.	psychiatrische aspecten van zwakzinnigheid	bz 1996-	MW
Duinker, dr. P.	experimentele hoge-energiefysica, in het bijzonder de fenomenologie van hadronhadron botsingen	bz 1988-	NW
Duker, dr. P.C.C.	orthopedagogiek van de zwakzinnigheid	bz 1988-1996	SW
Dijk, dr. J.P.M. van	onderwijs aan en opvoeding van prelinguaal auditief gehandicapten	bz 1990-	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren faculteit	
Fens, C.W.A.	Nederlandse letterkunde van de twintigste eeuw; sinds 1995 (Nederlandse) literaire kritiek van de twintigste eeuw	bz 1995- g 1982-1995	L
Folgering, dr. H.T.M.	functionele stoornissen bij longaandoeningen	bz 1994-	MW
Frederiks, dr. C.M.	verplegingswetenschappen	bz 1996-	MW
Froeling, dr. P.G.A.M.	verpleeghuisgeneeskunde	bz 1997-	MW
Gelauff, dr. G.M.	Duitslandstudies, in het bijzonder op het terrein van de economische positie van Duitsland in Europa	bz 1998-	BW
Genugten, mr. W.J.M. van	rechten van de mens	bz 1991-	R
Geurts van Kessel, dr. A.H.M.	tumorcelgenetica	bz 1993-	MW
Giling, dr. L.J.	materiaalonderzoek aan halfgeleiders	g 1993-1996 bz 1986-1993	NW/WN
Grey, dr. M.C.	feminisme en christendom	bz 1988-1993	Th
Griensven, dr.ir. L.J.L.D. van	toegepaste mycologie	bz 1988-	NW
Grol, mr. dr. R.	kwaliteitsbevordering en -bewaking in de huisartsgeneeskunde	bz 1990-	G
Groot OP, dr. A.J. de Groot, dr. B. de	geschiedenis van het canoniek recht somatische celgenetica van de plant en haar toepassingen	bz 1979-1985 bz 1984-1991	R NW/WN
Gulden, dr. W.J.I. van der	proefdierkunde	b 1990-1990 bz 1987-1990	G
Haak, dr. C.P.M. van der	mediabeleid, in het bijzonder de vormgeving daarvan in de praktijk	bz 1990-	SW
Halkes, dr. C.J.M.	feminisme en christendom	bz 1983-1986	Th
Hamaekers, mr. H.M.A.L.	Europees belastingrecht	bz 1993-	R
Hammerstein Schoonderwoerd, mr. W.C.E.	personen- en familierecht	bz 1987-	R
Heida, mr. G.	agrarisch recht	bz 1979-1989	R
Heidt, dr. P.	medische microbiologie; sinds 1994 in NW gnotobiologie	bz 1994- g 1993-1994	MW
Hemminga, dr. M.A.	estuariene ecologie en natuurontwikkeling	bz 1997-	NW
Hendrikse, dr. F.	diabetes in de oogheelkunde	bz 1989-	G
Hermans, dr. C.A.M.	grondslag en identiteit van het katholiek onderwijs met inbegrip van het godsdienst- onderwijs	bz 1993-	Th
Heydendael, dr. P.H.J.M.	maatschappelijke opvang en gehandicapten- zorg	bz 1986-	G
Hövels, dr. B.W.M.	beroepseducatie, arbeid en technologie	bz 1993-	SW

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren	faculteit
Hout, dr. A.C.A. van den	innovatie van beleid in de intramurale gezondheidszorg	bz 1994-	BW
Hove, dr. L. van	hoge-energiefysica, in het bijzonder de fenomenologie van hadron-hadron botsingen	bz 1982-1988	WN
Hubben, mr. J.H.A.M.	gezondheidsrecht	bz 1988-	G
Huiskes, dr.ir. H.W.J.	biomechanica van het steun- en bewegings- apparaat	bz 1986-	G
Hulshof, dr. H.	theorie van de moedertaal didactiek	bz 1994-	L
Katan, dr. M.B.	humane voedingsleer	bz 1985-	G
Klop, dr. C.J.	ethiek, politieke praktijk en christelijke levensbeschouwing	bz 1996-	W
Kogel, dr. A.J. van	radiobiologie binnen de oncologie	bz 1989-	G
Kort, dr. W.L.A.M. de	arbeids- en bedrijfs geneeskunde	bz 1996-	MW
Kuijpers-Jagtman, dr. A.M.	orthodontie, in het bijzonder voor het onderwijs in de orthodontie aan de studen- ten en specialisten orthodontie in oplei- ding en voor het onderzoek met betrekking tot de problematiek van schisispatiënten; sinds 1995 in MW orthodontie	1995- bz 1992-1995	MW
Laanbroek, dr. H.J.	bodembiologie	bz 1990-	NW
Lagro-Janssen, dr. A.L.M.	vrouwenstudies medische wetenschappen, in het bijzonder sexe-specifieke factoren die ziekte/gezondheid bepalen	bz 1996-	MW
Larsen, dr. P.K.	materiaalonderzoek, in het bijzonder aan (multi)lagen van technologisch belang	bz 1996-	NW
Levelt, dr. W.J.M.	1971-1979 psychologische functieleer; sinds 1980 psycholinguïstiek	bz 1980- g 1971-1979	SW
Levinson, dr. S.C.	vergelijkende taalwetenschap	bz 1995-	L
Levita, dr. D.J. de	transgenerationele oorlogsgevolgen	bz 1991-	SW
Loonstein, mr. H.	joodse studiën, Tenach en Halacha	bz 1989-	Th
Maas, dr. P.F.	parlementaire geschiedenis	bz 1987-	R
Marle, drs. H.J.C. van	forensische psychiatrie	bz 1991-	R
Meinardi, dr. H.	epilepsiebestrijding	bz 1984-1997	G
Metz, dr. J.C.M.	ontwikkeling en het onderzoek van het medisch onderwijs, in het bijzonder de ontwikkeling en het onderzoek van het praktisch klinisch onderwijs	bz 1991-	MW
Michels, dr. J.J.M.	verpleeghuisgeneeskunde	bz 1980-1989	G
Mier, dr. P.D.	biochemie van de huid, in het bijzonder psoriasis	bz 1990-	G
Moor, dr. J.M.H. de	kinderrevalidatie	bz 1998-	MW
Mulder, dr. T.	toegepast revalidatieonderzoek	bz 1994-	MW
Naaijkens, dr. A.B.M.	theorie en praktijk van het literair ver- talen	bz 1997-	L

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie jaren	faculteit
Nienhuis, dr. P.H.	estuariëne ecologie; sinds 1994 in NW milieukunde	1994- bz 1988-1994	NW
Oskamp, mr. A.	fiscale rechtsinformatica en het fiscale informaticarecht	bz 1997	R
Oud-de Glas, dr. M.	het gebruik van moderne vreemde talen binnen arbeidsorganisaties	bz 1990-	L
Paulussen, dr. T.G.W.M.	gedragwetenschappelijke gezondheidszorg-ontwikkeling en preventie binnen het onderwijs	bz 1997-	SW
Peek, dr.ir. J.B.H.	signaalverwerking en telecommunicatie	bz 1987-	WI
Plas, dr. D. van der	antieke godsdiensten, in het bijzonder van het oude Egypte	bz 1989-	Th
Plasmeijer, dr.ir. M.J.	declaratieve systemen, in het bijzonder berekeningsmodellen en hun implementaties	bz 1994-	WI
Polak, dr. B.C.P.	diabetes in de oogheelkunde	bz 1995-	MW
Rietbergen, dr. P.J.A.N.	geschiedenis van de Europese expansie, inzonderheid de culturele en ideologische repercussies hiervan in Europa zelf	bz 1992-	L
Scheepers, dr. P.L.H.	maatschappelijke vooroordelen	bz 1994-	SW
Schellekens, dr. A.N.J.J.	theoretische hoge-energiefysica/moderne veldentheorie	bz 1997-	NW
Schreuder, dr. R.	theorie van het taalgedrag, in het bijzonder de psycholexicologie	bz 1986-	L
Smals, dr. A.G.H.	(patho)fysiologie van de menselijke gonaden	bz 1986-	G
Smits, dr. A.J.M.	het geven van onderwijs en het stimuleren van onderzoek in het natuurbeheer met bijzondere aandacht voor natuurontwikkeling in stroomgebieden	bz 1997-	NW
Snijder, dr. M.A.	fiscaal informatierecht en fiscale rechtsinformatie	bz 1990-	R
Snijders, mr. G.M.F.	agrarisch recht	bz 1992-	R
Stolte, dr. J.B.	1964-1973 in G onderwijs en onderzoek ziekenhuiswezen; 1973-1978 in G de organisatie van het ziekenhuiswezen in het kader van de gezondheidszorg	b 1973-1978 bz 1964-1973	G
Struyker Boudier, dr. C.E.M.	wijsgerige antropologie; sinds 1994 in W hedendaagse geschiedenis van de wijsbegeerte in het Nederlands taalgebied, in het bijzonder in relatie tot haar levensbeschouwelijke context	bz 1994- g 1980-1994 l 1970-1980	CI/SW/W
Strijbosch, mr. A.K.J.M.	volksrecht en rechtspluralisme	bz 1991-	R
Stumpers, dr. F.L.H.M.	moderne elektronica	bz 1969-1981	WN
Symes C.Eng., J.A.	management van software-projecten	bz 1995-	WI

Naam	Omschrijving leeropdracht	functie	functie jaren	faculteit
Thien, dr. T.	preventie en behandeling van hoge bloeddruk; sinds 1994 in MW algemene inwendige geneeskunde	bz	1994-1992-1994	MW
Truin, dr. G.J.	gezondheidszorgonderwijs en -onderzoek op het terrein van de tandheelkunde; sinds 1997 tevens in MW sociale en preventieve tandheelkunde	bz	1997-1994-	MW
Trijbels, dr. J.M.F.	klinische biochemie, in het bijzonder de erfelijke stofwisselingsziekten	bz	1988-	G
Vandenput, dr. M.A.E.	organisatieverandering en -advisering	bz	1992-	BW
Vanpaemel, dr. G.	geschiedenis van de natuurwetenschappen in de Lage Landen	bz	1995-	NW
Veerman, dr. J.W.	speciale kinder- en jeugdzorg	bz	1996-	SW
Vemer, dr. H.M.	obstetrie en gynaecologie, in het bijzonder de follikelrijping en ovulatie	bz	1989-	G
Verhoeff, dr. K.	organisatie en coördinatie van toegepast biologisch onderzoek	bz	1990-1994	NW
Vermeulen, mr. B.P.	onderwijsrecht; sinds 1995 tevens rechtsfilosofie	bz	1995-1993-	R
Visscher, dr. J. de	filosofie en literatuur	bz	1998-	W
Vloten-Doting, dr. L. van	somatische celgenetica van de plant en haar toepassingen	bz	1991-	NW
Vlugt, dr. H. van der	neuropsychologie, in het bijzonder met betrekking tot kinderen en jeugdigen	bz	1985-1990	SW
Vossen, dr. A.J.M.	klinische ontwikkelingspsychologie, in het bijzonder met betrekking tot kinderen en jeugdigen	bz	1971-1976	SW
Wagener, dr. D.J.T.	medische oncologie	g bz	1987-1982-1987	G
Werry, dr. P.A.T.J.	organisatie en coördinatie van toegepast biologisch onderzoek	bz bz	1995-1982-1987	NW
Witsen, mr. J.	nationale en Europese dimensies van ruimtelijk beleid	bz	1991-1994	BW
Wyder, dr. P.R.	1967-1988 in WN experimentele natuurkunde; sinds 1990 in NW fysica van hoge magneetvelden	bz b g	1990-1985-19881967-1985	NW/WN
Zacharias, dr. H.	molecuul- en laserfysica	bz	1993-	NW
Zande, dr. W.J. van der	experimentele moleculaire fysica met toepassingen in de fysica van de atmosfeer	bz	1996-	NW
Zeeuw, dr.ir. D.A. de	organisatie en coördinatie van toegepast biologisch onderzoek	bz	1981-1989	WN

3C. BEKLEDERS VAN WISSELLEERSTOELEN

Anton van Duinkerken-leerstoel

Manen, H. van	1987-1989	L
Witteman, drs. A.	1990-1992	L
Beeren, dr. W.A.L.	1993-1994	L
Soeters, ir. S.	1995-1996	L
Andriessen, L.	1997-1998	L

Duitslandkunde

Schalk, dr. H.J.	1988-1989	BW
Schulte, dr. M.A.	1989-1991	BW
Lademacher, dr. H.	1991-1992	L
Woyke, dr. W.	1992-1994	BW
Nelde, dr. P.H.	1996-1997	L

Keizer Karel-leerstoel

Burke, dr. P.	1992-1993	L
Dunk, dr. H.W. von der	1993-1995	L
Roegijs, dr. J.H.M.	1996-1997	L
Vet, dr. J.J.V.M. de	1997-	L

Rogier-leerstoel

Slicher van Bath, dr. B.H.	1983-1984	L
Neuman, dr. H.J.	1984-1987	L
Flink, dr. K.	1987-1989	L
Fischer, dr. E.J.	1989-1992	L
Lademacher, dr. H.	1992-1995	L
Drooglever, dr. P.J.	1995-	L

Centrum voor Postdoctoraal Onderwijs

Birks, dr. P.B.H.	1994-1996	R
Cousy, dr. H.	1996-1997	R
Waters, dr. D.W.M.	1997-	R

Duits recht

Frenz, dr. W.	1994-1995	R
Saar, dr. F.	1995-	R

Van der Grinten-leerstoel (Stichting Onderzoekcentrum Onderneming en Recht)

Solinge, mr. A.G. van	1994-1995	R
Hayton, D.J.	1995-1996	R
Rank, mr. W.A.K.	1997-	R

BIJLAGE IV. *Bestuurders van de Katholieke Universiteit
Nijmegen, 1923-1998*

4A. DE LEDEN VAN HET BESTUUR DER SINT RADBOUDSTICHTING, 1923-1961

A. Vaste leden

Mgr. H. van de Wetering	1923-1929	(voorzitter)
Mgr. A.J. Callier	1923-1928	
Mgr. L.J.A.H. Schrijnen	1923-1932	
Mgr. P.A.W. Hopmans	1923-1945	
Mgr. A.F. Diepen	1923-1943	
Mgr. J.D.J. Aengenent	1928-1935	
Mgr. J.H.G. Jansen	1929-1936	(voorzitter)
Mgr.dr. J.H.G. Lemmens	1932-1953	
Mgr. J.P. Huibers	1936-1960	
Mgr.dr. J. de Jong	1936-1951	(voorzitter)
Mgr. W.P.A.M. Mutsaerts	1943-1960	
Mgr. J.W.M. Baeten	1945-1961	
Mgr.dr. B.J. Alfrink	1951-1961	(voorzitter)
Mgr.dr. J.M.J.A. Hanssen	1953-1958	
Mgr.dr. M.A. Jansen	1956-1961	
Mgr. P.A. Nierman	1956-1961	
Mgr. P.J.A. Moors	1959-1961	
Mgr.dr. J.A.E. van Dodewaard	1960-1961	
Mgr. W.M. Bekkers	1960-1961	

B. Niet-vaste leden

Mgr.dr. G.A.H. Bauduin	1923-1934	
C.L. Bressers	1923-1934	
Jhr. P.J.J.S.M. van der Does de Willebois	1923-1937	
Jhr.mr. P.J.A.A.M. van Nispen tot Sevenaer	1923-1944	
P.P. Wiegman	1923-1926	
Mgr. B.A. de Wit	1923-1926	
Mr. A.J.B. Blaisse	1927-1947	
Mr. A.J.K.G. baron van Oldeneel tot Oldenzeel	1929-1948	
Mgr. D. Huurdeman	1930-1958	
Mr. P.W.H. Truijen	1934-1953	
Mr. F.C.A.M. Tilman	1937-1955	
A.C. de Bruijn	1946-1952	
Mr. A.M. Blaisse	1947	
Mr.dr. J.R.M. van Angeren	1947-1951	
Chr.J.M. Mol	1949-1961	

Mgr.prof.dr. R.R. Post ¹	1948-1961
Mr. W.H. Vroom ¹	1951-1961
H.J. Kuiper ¹	1953-1961
Mr. H.J.M. Loeff ¹	1955-1961
Prof.dr. J.R.M. van den Brink ¹	1956-1961
Dr. F.J.A.M.H. Houben ¹	1956-1961
Dr. L.B.J. Stuyt ¹	1958-1961
Dr.ir. H.J.A. de Goeij ¹	1958-1961

4B. DE SECRETARISSEN VAN HET BESTUUR DER SINT RADBOUDSTICHTING, 1923-1961

Jhr. W.E. Bosch van Oud-Amelisweerd	1923-1933
Mr. H.W.J.M. de Jong	1933-1956
Mr. J.M. Hageman	1956-1961

4C. DE LEDEN VAN HET COLLEGE VAN CURATOREN, 1923-1973

F.M.A. van Schaeck Mathon	1923-1931	(voorzitter)
Dr. W.A. Boekelman	1923-1949	(voorzitter sinds 1932)
Mr. dr. H.J.A.M. Lübbers	1923-1927	
Mr. H.J.J. van den Biesen	1923-1935	
Mr. W.M. van Lanschot	1923-1941	
Dr. F. Banning	1927-1932	
Mr. J.R.A. van Schaik	1931-1957	(voorzitter sinds 1949)
Dr. J.P.A. Hoefnagels	1932-1961	(voorzitter sinds 1957)
Mr.dr. L.F.H. Regout	1935-1948	
Mr. E.H.J. baron van Voorst tot Voorst	1941-1962	
Dr.ir. J.S.J.A.M. van Aken	1949-1964	
Ir. J.B.G.M. ridder de van der Schueren	1949-1969	(voorzitter sinds 1964)
Prof.dr. L.J.M. Beel	1956-1965	
Dr. W.P.J.A. Weebers	1956-1969	
Mr. Ch.M.J.H. Hustinx	1957-1972	
Mgr.prof.dr. R.R. Post	1961-1964	(voorzitter)
Mr. W.H. Vroom	1961-1972	
H.J. Kuiper	1961-1967	
Mr. H.J.M. Loeff	1961-1965	
Prof.dr. J.R.M. van den Brink	1961-1964	
Dr. F.J.A.M.H. Houben	1961-1968	
Dr. L.B.J. Stuyt	1961-1972	
Dr.ir. H.J.A. de Goeij	1961-1972	

¹ Sinds 1961 fungeerde niet meer de Sint Radboudstichting als hoogste bestuurscollege van de Katholieke Universiteit maar het College van Curatoren. Mgr.prof.dr. R.R. Post werd voorzitter van het nieuwe College van Curatoren, de overige met (1) aangeduide personen maakten er deel van uit.

Mr. J.P. Hustinx	1964-1972	
Mr. R.G.A. Höppener	1965-1972	
Mr. V.G.M. Marijnen	1965-1972	
Mr. B.C.F.M. Ingen-Housz	1965-1972	
Mr. Th.M.J. de Graaf	1968-1972	
Dr. J.Ph.M. van Campen	1968-1972	
Prof.dr. A.G.M. van Melsen	1969-1972	(voorzitter)
Prof.dr. J. Kremers	1969-1972	

4D. DE SECRETARISSEN VAN HET COLLEGE VAN CURATOREN, 1923-1973

Mr. C. Prinzen	1923-1938
Mr. F.M.E. Haan	1938-1966
Mr. J.M. Hageman	1961-1972

4E. DE LEDEN VAN HET BESTUUR VAN DE STICHTING KATHOLIEKE UNIVERSITEIT, 1972-HEDEN

Prof.dr. J. Kremers	1972-1987	(voorzitter)
Mr. J.P. Hustinx	1972-1985	
Mr. J.M. Hageman	1972-1982	(secretaris)
Mr. R.G.A. Höppener	1972-1973	
Mr. V.G.M. Marijnen	1972-1975	
Mr. W.H. Vroom	1972-1981	
Mr. Th.M.J. de Graaf	1972-1983	
Mr. B.C.F.M. Ingen-Housz	1972-1977	
Dr.ir. H.J.A. de Goeij	1972-1978	
F. van Bakel	1973-1985	
P.J.S. de Jong	1973-1985	
Mw.mr. J.J.M.S. Leyten-de Wijkerslooth de Weerdensteyn	1975-1988	(voorzitter sinds 1987)
Prof.dr.ir. A.A.Th.M.A. van Trier	1977-1979, 1981-1983	
F.H.P. Trip	1979-1986	
Prof.dr. H.W.J. Bosman	1980-1993	
Ir. J.W.M. van Rooij	1982-1989	
J.L.M. Goossens	1983-1993	(secretaris)
J.P.M. Hendriks	1984-1993	
Dr. J.H. Blaauw	1985-1994	
Mr. Ph.J.I.M. Houben	1985-1990	
M.A. Kwakman	1986-1994	
Prof.dr. E.P. de Jong	1986-	(voorzitter sinds 1988)
Mw. H.J.A.M. Klarenbeek	1988-1989	
Mw.Lic. C.M.A.C. Andriessen-ten Holter	1989-	
Mw.mr. Y.C.M.T. van Rooy	1990	
Prof.drs. J. Weitenberg	1990-	
Mw.mr. H.A.G. Splinter-van Kan	1993-	
Mr. H.B. van Liemt	1993-	

Drs. J.L. Brentjens	1993-	
Drs. J.J.Th.M. Thuis O'carm.	1993-	
Dr. D.A.G.J. Schils	1993-	(secretaris)
Mr. J.J.R. Bakker	1994-	
J.J.J. Grobbée	1995-	
Drs. H.A.L. Lockefer	1995-	
Drs. R.F.M. Lubbers	1995-1997	

4F. DE LEDEN VAN HET COLLEGE VAN BESTUUR, 1972-HEDEN

Prof.dr. A.G.M. van Melsen	1972-1974	(voorzitter)
Drs. J. van der Sommen	1972-1979	
Prof.dr. A. Dymanus	1972-1975	
Prof.mr. F.J.F.M. Duynstee	1972-1976	(rector magnificus)
Prof.dr. J.A. van Kemenade	1972-1973	
Ir. W.C.M. van Lieshout	1973-1991	(voorzitter sinds 1974)
Prof.dr. J.F. Crul	1974-1976	
Prof.dr. B.M.F. van Iersel	1974-1977	
Prof.dr. A.G. Weiler	1976-1980	
Prof.dr. A.J.H. Vendrik	1976-1984	(rector magnificus 1976-1979)
Drs. Th.A.G. van Eupen	1977-1980	
Prof.dr. P.G.A.B. Wijdeveld	1979-1982	(rector magnificus)
Prof.dr. Th.G.G. Bezembinder	1980-1985	
Prof.dr. H.C. de Wolf	1980-1982	
Prof.dr. J.C.F. Nuchelmans	1981-1982	(wnd. secretaris)
Prof.dr. J.H.G.I. Giesbers	1982-1987	(rector magnificus)
Prof.dr. P.R. Wyder	1982-1984	
Drs. F.A.M. Hörmann	1984-1988	
Prof.dr. A. Dymanus	1984-1986	
Prof.dr. J.R.T.M. Peters	1984-	(voorzitter a.i. 1991-1992)
Prof.dr. B.M.F. van Iersel	1987-1990	(rector magnificus)
Prof.dr. R. Burgersdijk	1987-1988	
Prof.dr. A.J.M. Plasschaert	1990-1993	(rector magnificus)
Dr. Th.H.J. Stoelinga	1992-	(voorzitter)
Prof.dr. T.J.M. van Els	1994-	(rector magnificus)

4G. DE SECRETARISSEN VAN HET COLLEGE VAN BESTUUR

Mr. J.M. Hageman	1972-1982	
Drs. R.P.M. Peters	1979-1982	(adj. secretaris)
Mr. R.F.M. van der Weerd	1982-1988	(adj. secretaris)
Drs. A.F. van der Laan	1982-1990	
Mr. Th.M.M. Thurlings	1990-1996	
Dr. M. Kaekebeke	1996-	(secretaris a.i.)

4H. DE LEDEN VAN DE UNIVERSITEITSRAAD**Voorzitters**

Prof.dr. A.G.M. van Melsen	1973-1974	
Prof.dr. B.M.F. van Iersel	1974-1976	(waarnemend)
Dr. F.P. Carpay	1976-1979	
Ir. B.H. Nienhuis	1979-1980	
A.J.J. Dingelstad	1980-1981	(waarnemend)
Dr. P.M.J.E. Tummers	1981-1987	
H.M. Litjens	1987-1993	
Mw.drs. A.C.J. Nolet	1993-1998	

Secretarissen

Mr. J.M. Hageman	1972-1982
Drs. A.F. van der Laan	1982-1990
Mr. Th.M.M. Thurlings	1990-1995

Faculteit der Godgeleerdheid

Prof.dr. W.K.M. Grossouw	1970-1971	
Drs. N.F.M. Schreurs	1970-1971	
Prof.dr. J.C.P.A. van Laarhoven	1971-1983	
Drs. J.H.A. van Tilborg	1971-1972	
Th.A.M. Salemink	1971-1972	(student)
Drs. M.J. Houdijk	1972-1973, 1974-1976	
Prof.dr. B.M.F. van Iersel	1973-1974	
J.J.A.M.M. van Kalmthout	1973-1977	(student)
Prof.dr. P.H.J.M. Camps	1975-1981, 1983-1992	
T.M.G.J. Krabbe	1977-1979	(student)
Dr. E.P.N.M. Borgman	1979-1980	(student)
Dr. H.D. de Loor	1981-1985	
Mw. M. Wolthuis	1981-1984	(student)
P.G. de Rijk	1984-1987	(student)
Prof.dr. W. Dupré	1985-1987, 1992-1995	
Mw.dr. H. Meijer-Wilmes	1995-1998	

Faculteit der Wijsbegeerte

Dr. W.J. van der Dussen	1987-1990
Prof.dr. H.A.G. Braakhuis	1990-1992
Dr. P.M.J.E. Tummers	1992-1993
Dr. G.A.J. Steunebrink	1993-1998

Faculteit der Letteren

Prof.dr. A.G. Weiler	1970-1971
Prof.dr. J.E.A. Th. Bogaers	1970-1971
Drs. P.M.J. de Kort	1970-1971
Drs. Chr. Schrijner	1970-1971
Prof.dr. E.F. van der Grinten	1971-1972
Prof.dr. J.C.F. Nuchelmans	1971-1972
Dr. W.J.M. Bronzwaer	1971-1972

Drs. W.J.M. Knibbeler	1971-1973	
Dr. J.H. Brouwers	1972-1973	
Dr. A. Gruys	1972-1977	
Prof.dr. W.J.Th. Peters	1972-1973	
Prof.dr. J.A.H.G.M. Bots	1973-1975	
Prof.dr. G.J.M. Bartelink	1975-1977	
C.A.L.M. Willemsen	1976-1979	(student)
Dr. H.P.H. Nusteling	1977-1981	
Dr. Th.G.M. van Oorschot	1977-1979	
Prof.dr. W.M.H. Hummelen	1979-1981	
Mw. Y.D.M. van Otterdijk	1979-1980	(student)
L.H.M. Wessels	1980-1984	(student)
Dr. A.C.A.M. Bots	1981-1987, 1993-1998	
Prof.dr. A.M. Hagen	1981-1983	
Drs. G.M. Peerbooms	1983-1987	
E.R.T. Vermeulen	1984-1986	(student)
V. van den Knaap	1986-1987	(student)
Dr. G.A.M. Beekelaar	1987-1992	
Prof.dr. J.H. Brouwers	1990-1992	
Prof.dr. T.J.M. van Els	1992-1993	
Dr. E.J. Zürcher	1992-1993	
Dr. H. Bekkering	1993-1998	

Faculteit der Rechtsgeleerdheid

Prof.mr. A.A.M. van Agt	1970-1971	
Prof.mr. F.J.F.M. Duynstee	1970-1973, 1977-1979, 1980-1981	
Prof.mr. J.A.J. Scheffers	1970-1973	
Mr. M.W. den Boogert	1970-1972	
E.A.M.R. Hondelink	1971-1972	(student)
Prof.mr. W.H.A. Jonkers	1972-1977	
Prof.mr. C.A.J.M. Kortmann	1972-1973, 1987-1990	
Mr. E. Trietsch	1973-1975	
Mr. J.A. Boeren	1975-1979	
M.L.M.B. Slag	1975-1976	(student)
G.P.M. Notten	1976-1977	(student)
Mw. M.A.A. van Dongen	1977-1978	(student)
W.G.H.M. van der Putten	1978-1981	(student)
Prof.dr. mr. C.J.M. Schuyt	1979-1980	
Mr. J.P. van Twist	1979-1981	
Dr. P.F. Maas	1981-1987	
Prof.mr. P.J.P. Tak	1981-1987, 1990-1993	
J.M. Jansen	1981-1983	(student)
H.J.M. Schild	1984-1985	(student)
Prof.mr. L.J.M. de Leede	1985	
J.A.C.M. Knobel	1985-1987	(student)
Prof.mr. A.K.J.M. Strijbosch	1993-1998	

Faculteit der Geneeskunde en Tandheelkunde (Medische Wetenschappen)

Dr. A.M. Stadhouders	1970-1971	
Dr. S.L.H. Notermans	1970-1975	
Dr. P.B. Bierkens	1970-1972	
Drs. A.J. Otto	1970-1973	
P.Y.M. Heitling	1971-1973	(student)
Drs. H.W. Dippel	1972-1973	
Dr. J.H.E.T. Meuwissen	1972-1973	
K.Th. Hulshof	1974-1975	(student)
Dr. H.H. Beneken Kolmer	1975-1977	
Dr. J.J.H.H.M. de Pont	1975-1979, 1993-1998	
L.A.M. Willekens	1975-1976	(student)
J.F.M. Wetzels	1976-1977	(student)
Prof.dr. H.G. Lammers	1977-1979	
J.G.J. Huurman	1977-1979	(student)
Dr. A.J.M. Brakkee	1979-1983	
Mw. A.C. van Reckum	1979-1980	(student)
A.J.G.H. Bindels	1980-1981	(student)
Prof.dr. K.G.C. König	1981-1985	
A.A.W. Franken	1982-1984	(student)
Dr. W.M.C. Eling	1983-1987	
Dr. F.H.M. Corstens	1985-1993	
Mw. E.F. van de Molen	1985	(student)
V. Beckx	1986-1987	(student)
Mw.dr. M.C.R.B. Peters	1987-1992	
Prof.dr. L.H.D.J. Booiij	1992-1993	
Prof.dr. P.C.M. van de Kerkhof	1993-1995	
Prof.dr. J.M.G. Kauer	1995-1998	

Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen

Prof.dr. R.J.F. Nivard	1970-1972	
Dr. J. Reuss	1970-1973	
Ir. G. van den Ende	1970-1971	
Dr. M.D. Stafleu	1970-1971	
Dr. W.J. Hornix	1971-1975	
Drs. I.M. de Schepper	1971-1973	
Prof.dr.ir. J.F.G.M. Wintermans	1972-1973	
Prof.dr.ir. J.J. Steggerda	1973-1975	
Prof.dr. E. de Boer	1975-1979	
Dr. A.F. Croes	1975-1977	
Prof.dr. P.R. Wyder	1977-1981	
W.M.G. Ubachs	1978-1979	(student)
Prof.dr.ir. G.D. Vogels	1979-1983	
M.A. Janssen	1979-1980	(student)
Prof.dr. H.P.J. Bloemers	1981-1985	
J.J.M. Engels	1981-1983	(student)
Prof.dr. J.G.G. Schoenmakers	1983-1987	
J.H. Janssen	1983-1985	(student)
Prof.dr. H.A.M.J.O. Varma	1985-1987	

F.L.M. Spijkers	1985-1987	(student)
Dr. W.L. Meerts	1987-1990	
Dr. G. van de Velde	1987-1990	

Faculteit der Wiskunde en Informatica

Prof.dr. C.H.A. Koster	1990-1992	
Prof.dr. A.C.M. van Rooij	1992-1993	
Dr.ir. M.J. Plasmeijer	1993-1998	

Faculteit der Natuurwetenschappen

Prof.dr.ir. J.J. Steggerda	1990-1993	
Prof.dr. S.E. Wendelaar Bonga	1993-1998	

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Prof.dr. J.M.H. Vossen	1970-1981, 1982-1986, 1987-1995	
Prof.mr. S.F.L. baron van Wijnbergen	1970-1973	
Drs. F.P. Carpay	1970-1975	
Prof.dr. J.W.F. Kok	1970-1971	
Drs. G.P. van Galen	1971-1972	
Dr. A. van Assen	1972-1973	
P.B. Dijkstra	1972-1973	(student)
H.B.A.M. Teunissen	1973-1974	(student)
Drs. A.P. Bergmans	1975-1979	
P.J. Scheffer	1975-1977	(student)
A.P.M. van Daalen	1977-1978	(student)
Mw. Th.M.C. van de Kley-Regtering	1978-1979	(student)
Mw. H.J.M. van Og	1978-1982	(student)
Drs. C.A. Mosselman	1979-1983	
Prof.dr. P.J. in 't Veld	1981-1982	
Mw. J.M.P. Sanders	1982-1984	(student)
Drs. W.T.M. Koot	1983	
Dr. J.L.M. Kerbusch	1983-1987	
Dr. L.G.A. Schellekens	1983-1987	
C.A.M. Peperkamp	1984-1986	(student)
L. Lombaers	1985-1988	(student)
Dr. J.T.A. Bakker	1987-1992	
Dr. A.P. Borsboom	1992-1995	
Dr. D.K.H. Haude	1995-1998	
Dr. P. van der Kley	1995-1998	

Faculteit der Beleidswetenschappen

Drs. H. de Weert	1988-1990	
Drs. D.H. Drenth	1990-1993	
Dr. A.M.A. van Deemen	1993-1998	

Centrale Interfaculteit

Prof.dr. C.M.J. Plat	1970-1971, 1973-1977	
Drs. C.E.M. Struyker Boudier	1970-1973, 1975-1977	
Drs. P. Westerman	1971-1973	

J.A.M.M. van Os	1972-1973	(student)
Dr. P.M.J.E. Tummers	1973-1977, 1981-1987	
P.J. Scheffer	1974-1975, 1978-1979	(student)
G.J.M. van den Brink	1975-1976	(student)
A.J.J. Dingelstad	1976-1978, 1979-1983	(student)
Dr. Th.J. de Jong	1977-1983	
Prof.dr. M.J.L. Karskens	1977-1981	
Dr. P.W. Bosch	1983-1987	
Drs. H.P. Boukema	1983-1984	
C. van der Linden	1983-1985	(student)
R.A.M. Oostdam	1985-1987	(student)
Prof.dr. P.A.M. Seuren	1985-1987	

Interfaculteit der Aardrijkskunde en Prehistorie

Prof.drs. P.J.W. Kouwe	1970-1971, 1977-1979	
Drs. J.M.O. van Genugten	1970-1972	
Dr. J.J.C. Piket	1971-1973	
Drs. P.P.J. Daniëls	1972-1975, 1979-1981	
Drs. A.G.J. Dietvorst	1973-1975	
J.A.G. Slootweg	1973-1974	(student)
B.J.P. Jansen	1974-1975	(student)
Drs. G.J.M. Karnebeek	1975-1977	
Drs. P.T. Spruit	1975-1977	
W. Wassenaar	1975-1976	(student)
J.P.B. Heerings	1976-1977	(student)
Drs. H.J.M. van den Bosch	1977-1983	
K.A. Beks	1977-1978	(student)
B.M.C. Alders	1978-1979	(student)
T.J.E. van Toor	1979-1980	(student)
F.M.C. van Buul	1980-1981, 1982-1983	(student)
Prof.dr. E. Wever	1981-1983	
Drs. A.L. van Naerssen	1983-1987	
Drs. H. de Weert	1983-1988	
H.T.M. Scholten	1983-1984	(student)
M.A.M. Hogenbosch	1984-1985	(student)
M.C. de With	1985-1987	(student)

Overig personeel A-Faculiteiten

B.G.C. Gaalman	1970-1973	
C.T.M. van Eijk	1970-1973	
Drs. J.J.A. Schuld	1970-1971	
Drs. H.M. Borghouts	1971-1976	
H.J. Kouwenhoven	1973-1979	
Mr. P.M. Canoy	1976-1977, 1981-1983	
Drs. R. T.P. van Lijf	1977-1979	
Mr. R.M.G.M. Abels	1979-1981	
Ir. A.J.G.W. Kivits	1979-1982	
Dr. H.J.A. Blaauw	1983-1987	
Drs. J.J.W.G. Lendfers	1983-1987	

Mw.drs. A.C.G. Creemers	1987-1990
Mw.drs. A.C.J. Nolet	1990-1992
Mw.drs. B.J. Boer	1992-1995
Mw.drs. J.M.T. van Alst	1995-1998

Overig personeel Faculteit der Geneeskunde en Tandheelkunde en Sint Radboud-Ziekenhuis (Faculteit der Medische Wetenschappen)

W.A.M. Versluijs	1970-1972
Mw. L.T. Terpstra	1970-1971
M.A.O. van Groningen	1972-1973, 1975-1977
L.G. Ramakers	1973-1981
Ir. J.A. Blanjaar	1977-1978
Drs. R.J. van der Staay	1978-1979
Mr. J.A. Wenneker	1979-1983
Prof.dr. L.H.M. Coenen	1981-1985
F.D.A. Peperzak	1983-1987
Mw. E.J.M. Calis	1985-1987
Mw. J.W.C.M. van der Kemp	1990-1993
Dr. A.L.M. Vogels	1990-1993
Ing. A.G.J. Bles	1993-1998
J.A.J.M. Ditters	1993-1998

Overig personeel Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen

Ir. H.C. den Daas	1970-1972
A.P. Heeres	1970-1973
H.J.M. Spruyt	1970-1971
B.J.M. Hillige	1971-1973
J.J.M. van Bommel	1973-1979
W.J. Koning	1973-1975
S. Adema	1975-1979
L.M.T. Fox	1979-1987
H. van Nieuwkerk	1981-1983
H.G.H.J. Muileman	1983-1986
Ir. M.J. Kaptein	1986-1987
Ir. W.A.B. Muilenburg	1985-1986
Ir. J.J. Zijlstra	1987-1990

Overig personeel B-Faculteiten

Dr. C.P. Keijzers	1990-1995
Ir. J.A. Roeterdink	1995-1998

Overig personeel Algemene diensten Universiteit

W.M.M. Loosen	1970-1979
T.J.F. Peters	1970-1971
Mr. A.A.M. Oomen	1970-1972
G.W. Meijer	1970-1971
Drs. S.J. Bijl	1971-1973
E. de Graaff	1971-1973
H.A.G. Dings	1972-1975

Drs. P. de Laat	1975-1977
Drs. D. Peters	1977-1979
Mr. W.J.M. van Genugten	1979-1983
Th. van Rijn	1979-1981
J.F.M.J. van Hout	1983-1987
H.M. Litjens	1983-1992
Mw.drs. L.A.M.M. Wolters	1987-1988
Drs. J.M.H. Willems	1988-1990, 1992-1993
Dr. A.H.W.M. Pelkmans	1990-1992
Mw.drs. A.C.G. Creemers	1992-1996
Drs. J.B.A. Prins	1993-1998
Mw.drs. M.B.J.E. Sivirsky	1996-1998

Buiten-universitaire leden

Dr. W.J.C. van Gestel	1973-1978
Mr. J. Hekkelman	1973-1977
Dr. G.A. Overbeek	1973-1979
Drs. J.L. Struyk	1973-1977
Drs. Th.H. Wolak	1973-1975
Mw.mr. M. Nuyens	1973-1977
J.L.C. Broens	1974-1977
W.A.H. van Wijck	1976-1977
H.J.A.M. Camps	1977-1979
Drs. C.A. van Dijck	1977-1979
Drs. L.W.H. Lansdorp	1977-1981
Mw.drs. L.M.J. van Pelt-Gooskens	1977-1979
W. Smids	1977-1979
Drs. Th.M.G. van Berkestijn	1978-1983
Mr. H. de Boer	1979-1981
Mw.mr. E.H.J. Egbers-Friebel	1979-1983
Dr. W. Hondius Boldingh	1979-1983
Mr. Th.W.M. Salet	1979-1981
Drs. J.J.W.M. Wagemakers	1979-1983
Mr. A.J.E. Havermans	1981-1985
E. Knol	1981-1985
G.M. Putters	1981-1983
Mw. C. Demmers-Vriens	1983-1987
Drs. J.A.H. Peijs	1983-1985
Mr. M.C.G.M. Ten Hagen	1983
Drs. P.T. Spruit	1983-1985
Dr. T. Vossenaar	1984-1987
H. van der Zee	1984-1987
Drs. L.J. Brinxma	1985-1987
Drs. M. Coolen	1985-1987
Drs. B.C.M. van der Geest	1985-1988
Drs. J.M. Staatsen	1985-1987
Drs. H.A.M. Jans	1987-1992
Mw.drs. N. Leufkens	1987-1992
Drs. A.J.M. van de Maagdenberg	1987-1992

Mw. M.J. de Sutter-Besters	1987-1990
Mw. M.J.C.L.J. van den Heuvel-Seelen	1990-1992
Dr. H.A.M.A. de Vries	1990-1992
Drs. A.S.F. van Asseldonk	1992-1995
Mw.mr. M.C.I.H. Biesart	1992-1995
Dr. J.J. van Soest	1992-1995
Drs. P.J.M. Timmermans	1992-1995

Studentleden

Mw. A.C.C. Hendricks	1987-1990
H.M. Hellebrekers	1987-1988
A. Ragas	1987-1990
J.J. v.d. Heijden	1987-1988
L. Lombaers	1987-1988
Mw. M. Otten	1987-1990
R. Kluin	1988-1990
C. Buisse	1988-1989
W. de Boer	1988-1990
J. Duivesteijn	1989-1991
M. Verhofstad	1989-1991
M. den Hartog	1990-1992
Mw. S. Anzion	1990-1992
Mw. M. ten Butte	1990-1991
Mw. A. Elsen	1990-1991
Mw. C. Vogel	1990-1991
R. Bertram	1991-1993
Mw. C. Kruyen	1991-1992
Mw. M. van de Pas	1991-1992
J. Warps	1991-1992
G. Frederiks	1991-1992
Mw. E. van Alfen	1992-1994
B-J. de Leuw	1992-1993
W. Sanders	1992-1993
E. Haast	1992-1993
C. Mommers	1992-1993
Mw. M. Cobussen	1993-1994
Mw. M. Akkermans	1993-1995
Mw. C. Krops	1993-1994
M. Engel	1993-1994
J. Nieuwenhuis	1993-1995
R. Janssens	1994-1995
Mw. M. de Kroon	1994-1995
Mw. K. Sliker	1994-1996
T. Naaykens	1994-1995
Mw. F. Boshuisen	1995-1996
P. Breukers	1995-1996
P. van Erp	1995-1998
J. Huinink	1995
R. Meijerink	1995-1996

R. Hoeksema	1995-1996
C. Picavet	1995-1996
Mw. C. Dortmans	1996-1998
M. Hilkens	1996-1998
Mw. M. Janse-Witte	1996-1998
E. van Wijgaarden	1996-1997
I. Besselink	1997-1998
J. Kerremans	1997-1998
M. Wetzelaer	1997-1998

BIJLAGE V. *Overige naamlijsten*

5A. DE BIBLIOTHECARISSEN VAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT

Prof.dr. H.E.J.M. van der Velden	1923 (1 juni tot 25 juli)
Prof.dr. W.J.M. Mulder SJ	1923 (25 juli tot 1 november)
Prof.dr. H. de Vries de Heekelingen	1923-1927
Mr.dr. A.J.M. Cornelissen	1927-1941
Dr. Ch.M.J.H.J. Smits	1941-1959
Dr. A.P.M. Kievits	1959-1966
Mr. G.G.A.M. Pijnenborg	1966-1995
Dr. A.H. Laeven	1996-

5B. DE PEDELLEN VAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT

H.M.B. Christen	1923-1932
J.W. Smulders	1932-1935
N.H.C. Christen	1935-1955
P.C.M. Wolf	1955-1972
B.P.M. Bouman	1972-

5C. DE MODERATOREN/STUDENTENPASTORES AAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT

J. van Rijckevorsel SJ	1923-1927
Ch. M. Hoogeweegen SJ	1927-1937
Prof.mr. R.H.W. Regout SJ	1937-1940
Mr.dr. J.J. Beuns SJ ¹	1940-1942
Drs. B.G.M. van Ogtrop SJ	1942-1959
Dr. Th. J. Beening ²	1951
A.W.M. Oremus SJ	1951-1956
Dr. H.P.J.M. van Waesberghe SJ	1956-1967
J.G. van Voorst tot Voorst SJ	1959-1961
Drs. B. Körver OFM	1959-1967
Drs. M. Hensen OP	1961-1965
Dr. W.J. van Haaren OP	1965-1970
Dr. G.W. de Jong ³	1966-1988
Drs. H.A.L.A. Bogers	1967-1971
H.A. Litjens ⁴	1968-1971
Drs. M.P.J. van Knippenberg CM	1971-1978
Drs. A.L.D. Meyer CSSR	1971-1981
Drs. H.J.D. Schaeffer OP ⁴	1972-1976

Luc. Grollenberg OP ⁴	1972-1973
Ir. W. Nielen OP ⁴	1972-1973
J. Görtz OP	1976-1991
C. Nefkens OCarm.	1978-1980
Mw. A. Brugman-van Dranen	1979-1996
J. Huysmans	1982-
Mw. ds. M. van Leeuwen	1990-1995
T. Koster OP	1992-
Mw.ds. F. Smit	1997-

- 1 plaatsvervangend moderator
- 2 hulpmoderator
- 3 studentenpredikant, ten behoeve van vooral de protestantse studenten
- 4 parttime studentenpastor

Register van personen

In dit register zijn niet opgenomen de namen van personen die uitsluitend in de bijlagen worden vermeld.

- Aarts, C.J.M. I: 351, 351f; II: 132
Aarts, J.F.M.C. II: 91, 92n, 268n, 281, 303, 304f
Adorno, Th.W. II: 82n, 181n, 419
Aerden, C.L.A.M. II: 110f
Agt, A.A.M. van I: 323-324, 389; II: 110, 120, 461
Aken, J.S.J.A.M. van I: 292, 349, 351; II: 506
Alberdingk Thijm, J.A. I: 50, 130, 242, 386
Alexander de Grote I: 208
Alfrink, B.J. I: 226, 309, 318-319, 329, 340f, 352, 380, 383, 391; II: 205f, 461, 505
Alkemade JMJ, M. I: 167
Allard, E.M.A.A.J. I: 375-376; II: 164, 208, 213f, 214-215, 461
Ambrosius I: 226
Amorie van der Hoeven, H. des I: 52-53
Andriessen, F. II: 245
Andriessen, H.F. I: 368; II: 462
Anthonisse OFM Cap., Zacharias I: 363; II: 208, 462
Archimedes I: 255
Ariëns, A.M.A.J. I: 61, 242, 386
Ariëns, E.J.A. I: 342; II: 462
Aristophanes I: 208
Aristoteles I: 209, 347; II: 419
Asselbergs, W.J.M.A. I: 310-311, 346-347, 367f, 368, 381-383, 382f; II: 49f, 50, 121, 188, 189f, 191, 193, 462
Asser, T.M.C. I: 63
Assoun, P.L. II: 253, 462

Baader, Th.L.J.A.M. I: 126, 138, 140f, 160-162, 198, 208, 228, 250-252, 250f, 261-262, 268, 270, 276, 278; II: 462
Baart de la Faille, J.M. I: 334
Bacon, F. I: 228
Bakel, J.J.A. van II: 29f, 93, 96f, 121, 462
Ban, A.W. van den II: 287
Banning, F. I: 98-99; II: 506
Barge, J.A.J. I: 245
Bartels, C.P.A. II: 337, 499
Barth, Karl II: 430
Baudrillart, A. I: 74
Bauduin, G.A.H. I: 177n; II: 505
Baumstark, A. I: 120, 125-126, 135, 138, 194, 241; II: 462
Beaufort OFM, L.J.C. I: 369, 379; II: 462
Beel, L.J.M. I: 284, 296, 298-299, 352f, 369, 379, 387, 389; II: 462, 506
Bekkers, W.M. I: 352f; II: 505
Bellefroid, J.H.P. I: 131, 138, 140f, 151, 152f, 174-175, 177, 181, 202, 211, 214, 235; II: 463
Bellon, K.L. I: 140f, 170, 189, 191n, 197-198, 208, 211, 226; II: 463
Benda, J. I: 164
Berendes, H.D. II: 32, 463
Berger, W.J. II: 195, 196f, 206, 245, 463
Bergh, G.C.J.J. van den II: 111, 463
Bertoldi, V. I: 199, 241; II: 463
Besselaar, J.J. van den II: 212, 463
Beijens, J.Th. I: 68, 73, 78, 80n, 89, 93, 124
Biesen, J.W. van den I: 65
Birrell, T.A. I: 368; II: 464
Bisleti, G. I: 113-114, 117-119, 137, 195
Blécourt, A.S. de I: 63
Blij, F. van der I: 375, 377; II: 464
Boekelman, W.A. I: 80n, 93, 131-132, 140f, 157, 346; II: 506
Boekraad, H.C. II: 93, 96f, 97, 136
Boetzelaer van Oosterhout, C.G.W.H. van I: 296
Bogaers, J.E.A.Th. I: 367; II: 464
Boileau, N. I: 208
Bolkestein, G. I: 238, 270, 274-275, 300
Bolland, G.J.P.J. I: 122
Bomans, G.J.A. I: 106
Bonting, S.L. II: 191, 465
Boon-van Ostade, A. II: 127
Bornewasser, J.A. I: 33, 148; II: 412f
Bos, D. I: 63
Bosch, H.J.M. van den II: 294, 294f, 513

- Bosch van Oud-Amelisweerd, jhr. W.E. I: 88-90, 100-102, 155-156, 156f, 185; II: 506
 Bot, Th.H. II: 83
 Bots, J.A.H.G.M. II: 43n, 299-301, 299f, 465
 Bouwdijk Bastiaanse, F.S. I: 332
 Boxtel, J.J.P. van I: 317, 341, 361, 375; II: 48f, 164, 465
 Braak, M. ter I: 252n
 Brandsma O Carm., T. I: 122n, 125, 130, 140f, 163, 180, 206, 209, 214, 233, 243-244, 248-249, 251-253, 259, 263, 263f, 278, 326; II: 465
 Brenninkmeijer, G. II: 31, 113, 116, 225, 291, 291f, 466
 Brink, G.J.M. van den II: 231, 466, 513
 Broens, J.L.C. II: 160, 515
 Broere, C. I: 50, 386
 Broeren, H.W. II: 209, 466
 Brom, G.B. I: 44-45, 64-65, 69-76, 71f, 78-79, 82, 88-90, 93, 96-98, 106, 111, 114, 117, 130, 140f, 141-142, 148-149, 151, 154-155, 159n, 163, 166, 191, 201, 206, 209, 214, 217, 231-232, 240, 252-253, 255, 273, 283, 293n, 303-304, 350, 367-368, 371, 372n, 381, 382f, 386-387; II: 441, 466
 Brom-Struick, W. I: 218f
 Bronzwaer, W.J.M. II: 298, 466
 Brugmans, H. I: 174
 Brus, B.T. II: 25, 79-80, 127, 466
 Bruijn, A.C. de I: 297; II: 505
 Bruyn, L.P.J. de II: 129
 Burg, F.H. van der II: 350
 Burger, J. I: 277
 Burgersdijk, R.C.W. II: 354, 354f, 466
 Buursink, J. II: 320, 466
 Buys, J.T. I: 63
 Buys, L. I: 372
 Buytendijk, F.J.J. I: 310, 337-339, 375; II: 201, 209-210, 466
 Bye, P. de I: 295
- Callier, A.J. I: 61, 95, 100, 102, 108; II: 505
 Calon, P.J.A. I: 340-341, 355; II: 21, 234, 467
 Cals, J.M.L.T. I: 257, 289, 298, 324, 349-350, 352f, 370, 387, 389; II: 65
 Campen, J.Ph.M. van I: 140f, 204f; II: 507
 Camps OFM, P.H.J.M. II: 219f, 251, 467
 Canisius, Petrus I: 144-145, 224
 Carlyle, T. I: 228
 Casamichela, G. I: 199
- Casper, Gerhard II: 73
 Cerutti, F.F.X. I: 369, 378; II: 90, 111, 467
 Chamberlain, A.N. I: 254
 Chorus, A.M.J. I: 259, 284, 356; II: 467
 Christen, H.M.B. I: 140f; II: 518
 Cleveringa, R.P. I: 258
 Coerwinkel, J.C.M. I: 388
 Collette, J.N.C. I: 145, 184f
 Colijn, H. I: 105
 Constantijn de Grote I: 43
 Cohen, M.J. II: 322, 373-374
 Cools, R.H.A. I: 368; II: 224, 467
 Cornelissen, A.J.M. I: 242; II: 518
 Cornelissen, J.D.M. I: 158f, 176, 209, 214, 232, 268-269, 269f, 272, 274, 278; II: 467
 Corstens, F.H.M. II: 408, 408f, 467
 Cramer, W. I: 48
 Creemers, A.C.G. II: 409, 409f, 514
 Crul, J.F. I: 343; II: 468
 Cusanus II: 419
 Custers, M.M.L.G.M. I: 254, 272
- Dagens, J. I: 126, 138-139, 140f, 160, 208, 228, 241, 255, 259, 278; II: 468
 Dam, J. van I: 258, 261, 262n, 264-268, 276
 Damen CSSR, C. I: 195n
 Dante Alighieri I: 208, 231
 Deetman, W.J. II: 264
 Defoe, D. I: 228
 Demosthenes I: 252
 Derrida, J. II: 419
 Dessaur, C.I. II: 33, 468
 Dibon, P.A.G. II: 29, 468
 Dickens, C. I: 228
 Diepen, A.F. I: 89n, 100, 101f, 108-109, 138, 140f, 154, 166, 172-173, 245; II: 505
 Diepenbrock, A.J.M. I: 41
 Diepenhorst, I.A. I: 287; II: 91, 92n
 Dietrich, M. I: 248
 Dingelstad, A.J.J. II: 155, 509, 513
 Dirckx, P.G.M. I: 80n
 Dölger, F. I: 134
 Does de Willebois, jhr. P.J.J.S.M. van der I: 65; II: 505
 Domburg, A.J.P. van I: 367; II: 468
 Donders, F.C. I: 63
 Dostojevski, F. I: 234
 Doyle Davidson, W.A.G. I: 199, 201, 208, 228, 241, 256, 259-260, 278; II: 469

- Drees, W. I: 282, 297, 381
Drehmanns, J.M. I: 89, 114
Drerup, J.Ph.E. I: 126, 135, 138, 140f, 146-148, 151, 158, 161, 171-172, 200, 201n, 208, 227, 240, 252, 259, 278, 302, 372; II: 469
Drion, B.W.M. I: 212f
Duinkerken, Anton van zie: Asselbergs, W.J.M.A.
Dumont, J.J. II: 25, 45, 127, 469
Dupré, W. II: 289f, 407, 418, 469
Durkheim, E. II: 246
Duynstee CSSR, W.J.A.J. I: 137, 140f, 173, 175, 202, 210, 214, 224, 235, 245, 252-253, 261, 276, 314f, 312-316, 333n, 368, 380, 385; II: 442, 469
Duynstee, F.J.F.M. I: 310, 356-358, 360-362, 379-380; II: 110f, 111-112, 115-116, 134, 136, 138, 144f, 147, 172, 224, 248, 469
Dymanus, A. II: 32, 33f, 34n, 38, 43n, 225, 314-315, 469
- Ebner-Eschenbach, M. von I: 167
Eck, D. van I: 175, 214, 287-289, 288f, 368, 378, 386; II: 469
Einstein, A. II: 220, 415-416
Elias, H.J. I: 176
Els, T.J.M. van II: 407, 436f, 470
Enneking, J.A.M.J. I: 343; II: 470
Eras, B.J. I: 89-90, 114-115, 118-119, 137, 196
Erasmus, I: 231
Estourgie, Ch. I: 98
Etzioni, A. II: 434
Eusebius van Caesarea I: 43-44, 83
- Falise, A. I: 143
Faulhaber, M. von I: 138
Felling, A.J.A. II: 247, 412, 470
Ferrini, C. I: 145
Feuchtwanger, L. I: 253n
Fichte, J.G. II: 202
Fock, C. I: 49
Fortnanier-De Wit, A. I: 300
Fortmann, H.M.M. I: 310, 355, 378; II: 80, 111, 195, 201, 205f, 204-206, 221, 234, 245-246, 413, 431n, 434, 470
Foucault, M. II: 419
Franses OFM, H.C.A. I: 120, 130, 140f, 165, 191n, 195-196, 208, 214n, 259, 278, 372; II: 470
- Freud, Sigmund I: 253n, 313, 332; II: 202, 253
Fruin, R. I: 128
Frijhoff, W.Th.M. I: 33
Funneman, J.Th.M. II: 96f, 398n
- Galen, G.P. van II: 127, 316, 512
Galilei, G. I: 318
Galtung, Johan II: 208
Gavin, J.M. I: 295-296
Geer, D. de I: 135
Geerts, S.J. I: 342, 342f, 346, 349; II: 88, 191, 471
Geldens, J. I: 305
Geleynse, H. II: 136
Gemelli, A. I: 179
Gent, W. van I: 249
Gestel, W.J.C. van II: 231, 515
Gielen, J.J. I: 294, 297-301, 299f, 329, 348, 356, 363, 379; II: 30, 208, 210, 471
Giesbers, J.H.G.I. II: 264, 265f, 336f, 398, 471
Gils, P.J.M. van I: 78n, 181, 332
Ginneken SJ, J.J.A. van I: 78, 90, 121-122, 126-127, 140f, 149, 151, 159, 166, 169, 180n, 181, 194, 201n, 209, 214, 217, 224, 228-230, 229f, 240-241, 255n, 278, 366, 368; II: 164n, 471
Giobbe, P. I: 313
Giselbert van Henegouwen I: 207
Goddijn, W.J.J.O. II: 351
Goemans OFM, A.J. I: 330, 372, 378; II: 471
Goossens, J.L.M. II: 93, 96f, 507
Gorkum, J.A.J. I: 212f
Gorris SJ, G.C.W. I: 173-174, 176
Goseling, F.E.A.M. I: 212f
Granpré Molière, M.J. I: 306-308
Grinten, E.F. van der I: 367; II: 190-191, 472
Grinten, J.H.P.M. van der I: 96f, 97-98, 100, 131, 161, 165, 171, 210, 214, 235, 240, 252; II: 472
Grinten, W.C.L. van der I: 368; II: 53, 73, 103, 103f, 110-112, 116, 120, 134, 138, 154, 184, 223n, 224-225, 232, 235, 472
Groot, H. de I: 244
Groot OP, J.V. de I: 60, 62, 73, 78, 89
Grossouw, W.K.M. I: 155, 310, 315-316, 324, 341, 344, 365, 372, 373f, 378, 384-385; II: 111, 118, 119f, 188, 422, 472
Gruyter, L.J.M. de I: 143
Gijsen, J. II: 424

- Haan, F.M.E. I: 157; II: 507
 Haarsma, F. II: 195, 195f, 221, 251, 422, 472
 Habermas, J. II: 106n
 Häring, H.J. II: 426, 427f, 472
 Hageman, J.M. I: 292; II: 90, 93, 96f, 113, 115, 130, 153n, 351n, 506-509
 Hagen, A.M. II: 298, 385, 472
 Hamer, F.H. I: 143
 Hamet, C. I: 104
 Hamilton, W.E.M.C. I: 140f, 204f
 Hanssen, J.M.J.A. I: 355f; II: 505
 Harting, P.N.U. I: 259-260
 Hawking, St. II: 416
 Hazewinkel-Suringa, D. I: 179
 Heere, W.R. I: 358, 368; II: 473
 Hegel, G.W.F. I: 167-168; II: 200, 202, 386, 419
 Heidegger, M. II: 202, 419
 Heinisch, P.M.A.M. I: 120, 138, 151, 196, 207, 226, 278; II: 473
 Heisenberger, W. II: 220, 415
 Hendrik van Veldeke I: 208
 Hentzen OFM, C. I: 95
 Hermans, B.M.J. II: 398n
 Hermans, H.G. I: 358; II: 473
 Hermesdorf, B.H.D. I: 140f, 203, 214, 236, 237n, 241, 254, 269f, 265-272, 275, 282, 306, 368; II: 48f, 473
 Herodotus I: 208
 Heuvel, J.E.A. van den I: 343; II: 473
 Heuvel, C.M. van den II: 400n
 Heuvel, V.A.M. van den I: 65
 Heijden, E.J.J. van der I: 131, 131f, 135, 140f, 145-146, 149, 158f, 161, 163-164, 170-171, 173, 175, 202-203, 207f, 210, 214, 223f, 224, 235, 237, 240-241, 245, 252-253, 259, 278, 368; II: 473
 Hitler, A. I: 253, 270, 295n
 Hoefnagels SJ, H.J.M. II: 45, 289f, 473
 Hoefnagels, J.P.A. I: 186, 337, 339, 342-343, 346, 376-377; II: 506
 Hoenen SJ, P. I: 259
 Hövell van Wezefeld en Westerflier, baron J.F.H.M. van I: 267
 Hoff, J.H. van 't I: 63
 Holder, R. ten II: 383
 Hollak, J.H.A. II: 199f, 200, 202, 221, 474
 Holwerda, A.E.J. I: 63
 Homerus I: 208, 227
 Hommes, O.R. II: 289f, 474
 Hompe, J.A. II: 96f
 d'Hondt, E. II: 338
 Hoof, J.A.P. van II: 81, 285, 474
 Hoogerwerf, A. II: 25, 129, 158, 160, 177, 474
 Hoogeweegen SJ, Ch.M. I: 140f, 163, 204f, 212f, 215f, 218-219; II: 518
 Hoogveld, J.H.E.J. I: 45, 76, 80, 87-94, 96-98, 102, 105, 108, 110, 114-115, 122-125, 132, 140f, 141n, 148, 160, 168-169, 197, 209, 214, 233-234, 240, 252, 256, 259, 263, 278, 310n, 355; II: 474
 Hoover, H. I: 295
 Hopkins, G.M. I: 228
 Hopmans, P.A.W. I: 100, 203; II: 505
 Hornix, W.J. II: 159-160, 289f, 511
 Horsten, G.P.M. I: 342; II: 474
 Houben SJ, J.J.A.M. I: 365; II: 474
 Houten, S. van I: 64, 135
 Hugo, Victor I: 208
 Huibers, J.P. I: 381; II: 505
 Huizer, G.J. II: 167, 474
 Huizinga, J. I: 38, 84, 127, 157, 206, 232
 Humboldt, Wilhelm von I: 35, 110, 153, 163, 210, 236, 345; II: 15, 73, 261, 312, 319
 Hume, R. I: 294
 Husserl, E. II: 202
 Hustinx, Ch.M.J.H. II: 90, 506
 Hurman, J.G.J. II: 156, 511
 Huijbers, H.F.M. I: 128f, 129, 140f, 175, 214, 232; II: 474
 Huijnen, W.J.M. I: 140f, 204f
 Iersel SMM, B.M.F. van II: 104, 104f, 157, 225, 230f, 231, 234, 240, 328, 351n, 475
 Ivens, D.L.J. I: 140f, 204f
 Janner, A.G.M. II: 132n, 133, 400n, 475
 Jansen, J.H.G. I: 155, 160, 162, 197, 219, 245; II: 505
 Jansen OP, R.L.J.J. I: 120, 121f, 137, 140f, 150-151, 170, 197, 207, 226, 274, 278, 372; II: 475
 Janssen, A.E.M. I: 232n
 Janssen, H.H. I: 180, 201, 214, 287, 368, 376, 379f; II: 48f, 211, 475
 Janssen, J.A.P.J. II: 245, 413
 Janssen SJ, L.H. II: 164, 475
 Jong, H.W.J.M. de I: 155-156, 268, 290, 292; II: 506

- Jong, J. de I: 155, 174, 183-185, 189, 196-197, 251, 254, 255f, 256, 258, 262, 264, 268, 270, 277, 289-290, 297, 328f; II: 505
- Jong, L. de I: 269
- Jurgens, J.W.G.P. I: 175, 214, 283-284, 293, 356-358; II: 476
- Kaa, D.J. van de II: 277-278
- Kabel, M. II: 247
- Kallen, G. I: 176
- Kalmthout, J.J.A.M.M. van II: 230-231, 509
- Kamerlingh Onnes, H. I: 63
- Kamphuisen, P.W. I: 165-166, 214, 235, 242, 252, 254-255, 261-262, 264, 266, 276, 278, 375; II: 476
- Kan, A.H.M.J. van I: 177
- Kant, Immanuel II: 200, 202
- Kappeyne van de Coppello, J. I: 53, 138n
- Kapteijn, J.C. I: 63
- Karel de Grote I: 109
- Karskens, M.L.J. II: 421, 476
- Kateman, G. II: 288, 476
- Keesom, W.H. I: 148
- Kemenade, J.A. van II: 31, 57, 68f, 207, 476
- Kernkamp, G.W. I: 84, 206
- Kersten, G.H. I: 239
- Kessel, H. van II: 219
- Keuller, J.M.L. I: 60n, 65-66, 69-70, 88, 102n
- Keijzers, C.P. II: 376, 514
- Kierkegaard, S. II: 419
- Kleffens, E.N. van I: 296
- Klompé, M.A.M. I: 387
- Klop, C.J. II: 421, 501
- Knipping OFM, B. I: 259, 273n, 371-372
- Knoers, A.M.P. II: 195, 477
- Kool, J.F. I: 104-105
- Kors OP, J.A.A.M. I: 120, 120f, 140f, 191n, 197, 207, 214, 217, 226, 243f, 249, 252, 258, 274, 278, 353, 372; II: 477
- Kortmann, C.A.J.M. II: 367, 381-382, 382f, 384, 477
- Kosch, W. I: 126, 136f, 138, 151, 160, 167, 201n, 208, 214n, 228-229, 241, 252, 276; II: 478
- Kouwe, P.J.W. II: 231, 478
- Krabbe, H. I: 84-85, 151
- Kreling OP, G.M.B. I: 140f, 147-148, 147f, 170, 191n, 197, 207, 214, 224-225, 240, 245, 252, 269f, 274, 279, 293n, 308, 327, 372, 385; II: 478
- Kremers, J. II: 91, 92n, 93, 94f, 96f, 102, 111, 115, 130, 140, 233, 303, 387n, 478, 507
- Kropman, G.C.J.D. I: 173
- Kruitwagen OFM, B. I: 95
- Kuyper, A. I: 52, 54, 61, 63-65, 84, 299
- Kuyper, Ch.M.A. II: 116, 478
- Kuijpers, H. I: 200
- Laarhoven, J.C.P.A. van II: 217, 248, 351n, 478
- Lacan, J. II: 419
- Lactantius I: 208
- Lammers, H.J. I: 339n, 342, 342f, 349; II: 218-219, 219f, 225, 479
- Lampen OFM, H.A.F.W. I: 176, 200, 209, 241; II: 479
- Lange, C.C. de I: 179
- Langen Wendels OP, G.J. de I: 120, 139, 181, 190f, 190-191, 225, 242; II: 479
- Lans, J.M. van der II: 245, 413, 479
- Lanschot, W.H. van I: 80n
- Lanschot, W.M. van I: 140f; II: 506
- Lansink, A. II: 90, 93, 96f
- Ledeboer, R.B. I: 139n
- Leemans, E.J. II: 24f, 25, 479
- Leeuw, G. van der I: 286, 293-294, 298
- Leeuw, J. de II: 90
- Leeuwen, A.Th. van II: 197, 252, 479
- Leeuwen OFM, P.A. van II: 197, 479
- Leo de Grote I: 208
- Leo XIII I: 56, 61, 122
- Levelt, A.H.M. II: 132, 133f, 479
- Levelt, W.J.M. II: 166, 440, 479
- Levinas, E. II: 202, 419
- Licinius I: 43
- Liduina van Schiedam I: 209
- Lieftinck, P. I: 301
- Lier, P.J.A. van I: 348
- Lieshout, W.C.M. van II: 38-39, 152f, 240n, 262-264, 263f, 266, 281, 306, 354, 378, 394, 508
- Limburg, J. I: 221n
- Linde, H. van der II: 197, 480
- Linskens, H.F. I: 350; II: 110f, 125, 480
- Lipsius, Justus I: 227
- Litjens, H.M. II: 373, 375, 376f, 509, 515
- Lodewijk Napoleon, koning I: 46-47, 57, 81
- Lokhorst, M. van I: 277
- Loor, H.D. de II: 247, 509

- Lorentz, H.A. I: 63
 Loudon, A. I: 296
 Louwers, A.P. I: 131, 236; II: 480
 Lubbers, R.F.M. II: 412f, 508
 Luns, J.M.A.H. I: 387
 Luyten, E.A.A. I: 371; II: 480

 Maazen, J. van der II: 310
 Mackay, A. I: 61
 Maesen de Sombreff, jhr. P.L.E. van der I: 267
 Maeijer, J.M.M. II: 117, 118f, 120, 138, 480
 Majoor, C.L.H. I: 343; II: 112, 480
 Mali, J.W.H. I: 343; II: 117, 480
 Manning, A.F. II: 29, 216-217, 248, 480
 Marchant, H.P. I: 237-238, 245
 Maris, A. II: 90
 Maritain, J. I: 245, 304
 Marx, Karl II: 202, 246, 253
 Marijnen, V.G.M. I: 389; II: 507
 Meer, F.G.L. van der I: 194, 214, 241, 368; II: 481
 Meillet, A. I: 240
 Melanchton, Philipp II: 67n
 Melsen, A.G.M. van I: 317-318, 340, 345-349, 347f, 351f, 352, 352f, 360-361, 368, 375, 378, 384, 386; II: 54, 115, 130, 135, 141f, 191, 193, 198, 222, 230f, 231-232, 255, 344, 389-390, 417, 481
 Melsen-Bernsen, C.J.M. van I: 352f
 Mercier, D. I: 73
 Merleau-Ponty, M. II: 202
 Mertens, A.Th.L.M. I: 310, 343; II: 78f, 79, 90, 111, 481
 Metz, J.B. II: 196, 426
 Meyer, A. I: 249
 Meijers, E.M. I: 235, 244, 258
 Michels, L.C. I: 231, 367; II: 482
 Mörike, E.F. I: 208
 Moeijs, E.J. I: 343; II: 482
 Mohr, R. I: 365; II: 214-215, 482
 Mohrmann, Chr.A.E.M. I: 148-149, 177-181, 178f, 199, 368, 375-376, 386; II: 482
 Mol, Chr.J.M. I: 292, 335; II: 505
 Molkenboer OP, B.H. I: 130, 139, 140f, 144, 201, 209, 231, 239, 274, 278, 368; II: 482
 Moller, H.W.E. I: 76-78, 239, 300
 Mollerus, J.H. I: 47
 Mommersteeg, P.J.M.H. I: 294, 296-297, 301n, 329n
 Moorman van Kappen, O. II: 38, 482

 Muckermann, F. I: 256
 Mulder SJ, W.J.M. I: 98, 108f, 109, 120, 125, 129-130, 140f, 173, 176, 186n, 195-196, 200, 201n, 207, 232; II: 48
 Mulders, A.J.M. I: 193, 193f, 197, 208, 214, 256, 306, 364-365; II: 482
 Multatuli I: 386
 Mussert, A. I: 249, 270
 Mutsaerts, W.P.A.M. I: 313; II: 505

 Nas, J. II: 189-190
 Nawas, M.M. II: 234, 483
 Nell-Breuning, O. von I: 236
 Nestroij, J.N.E.A. I: 208
 Newman, J.H. I: 73-75, 99, 141, 163, 288, 304; II: 422n, 441
 Nietzsche, Friedrich I: 386; II: 202, 419
 Nieuwenhoven SJ, L.M. van I: 350; II: 483
 Nieuwstadt, M.J. van II: 93, 96f, 97, 136
 Nispen tot Pannerden, jhr. A.J.M. van I: 212f
 Nispen tot Sevenaer, jhr. P.J.A.A.M. van I: 87, 90, 100; II: 505
 Nivard, R.J.F. I: 342, 349; II: 483
 Nolens, W.H. I: 64
 Nolet, A.C.J. II: 376, 378-379, 509, 514
 Noort, L.P.D. op ten I: 265
 Nooteboom, U. I: 249
 Nouwen, L.J.M. I: 370; II: 483
 Noyons, E.C.H.J. I: 337-338, 342, 342f, 348-349; II: 483
 Nuchelmans, J.C.F. II: 33, 38, 82n, 443, 483
 Nuis, A. II: 321
 Nuyens, M. II: 160, 515
 Nuyens, W.J.F. I: 50, 127-129

 Ogtrop SJ, B.G.M. van I: 273, 305n, 321, 324f, 326-327; II: 518
 Oldendorff, A. I: 358-361, 359f; II: 164, 484
 Oosterhoff, P.Th. I: 375, 378; II: 484
 Oppenraay, B. van I: 249, 250n
 Oppermann, O.A. I: 174, 232
 Oremus SJ, A.W.M. I: 327; II: 518
 Ortega y Gasset, J. I: 288
 Os, G.A.J. van I: 342, 349; II: 484
 Os, R. van II: 32, 34n
 Otten, M. II: 400n, 516
 Overmaat, B. I: 253n

 Pasch, H.J. van der II: 335
 Pausanias I: 208

- Peperzak, A.T.B. II: 200, 200f, 202-203, 418, 484
- Perron, E. du I: 252n
- Peters, J. II: 247, 412, 484
- Peters CSSR, J.A.J. I: 317, 375; II: 485
- Peters SJ, J.R.T.M. II: 336f, 363-364, 364f, 372, 382n, 400n, 408-410, 428-429, 436f, 485
- Petit, Ch.J.J.M. I: 368, 375-376; II: 485
- Petronius I: 208
- Pius IX I: 49-50
- Pius X I: 71, 120
- Pius XI I: 118-119, 173, 179, 194, 224, 245
- Plasschaert, A.J.M. II: 278f, 279, 320, 400n, 485
- Plat CM, J. II: 198, 200, 202, 224, 226, 227f, 485
- Plato I: 209
- Plette, J.G. I: 377
- Plöchl, W. I: 259, 295
- Ploeg OP, J.P.M. van der I: 310, 391; II: 485
- Poelhekke, M.A.P.C. I: 56-58, 66, 75, 81, 90, 98, 142, 148, 222, 330, 345, 388
- Poels, H.A. I: 61, 117n, 133n, 154n
- Pol, W.H. van de I: 363; II: 197, 422, 485
- Poll, M. van I: 98
- Pompe, W.P.J. I: 131, 173, 201-202, 214, 241; II: 485
- Pompen OFM, A.C.G.M. I: 126, 127f, 140f, 161, 198, 201, 208, 228-229, 260; II: 485
- Post, R.R. I: 173-176, 200, 214, 232, 290-292, 291f, 301-302, 311n, 326, 330, 331f, 335-336, 340f, 352f, 356-357, 364n, 368, 372, 380, 390-391; II: 76, 203, 412, 486
- Prick, J.J.G. I: 259, 337-340, 338f, 343, 355, 355f; II: 21, 486
- Prigogine, I. II: 416
- Prinzen, C. I: 87n, 88, 140f, 157; II: 507
- Pijnenborg, G.G.A.M. II: 217, 248, 518
- Quay, J.E. de I: 357n
- Raaijmakers SJ, Ch.A.M. I: 131, 140f, 143, 210, 214, 236, 259, 278, 353; II: 486
- Regout SJ, R.H.W. I: 175, 212f, 214, 221, 252-253, 256-257, 257f, 259, 267, 278; II: 486
- Regtien, T. II: 87, 93
- Ricoeur, Paul II: 202, 419
- Rinnooy Kan, A. II: 322
- Ritzen, J.M.M. II: 310, 321-322, 374, 377, 427, 487
- Robbers SJ, H. I: 287-289, 317, 375, 379f; II: 487
- Roebuck, C. I: 228n
- Roëll, J. I: 63
- Roels, F. I: 125, 166n, 234, 241; II: 487
- Roes, J.H. II: 218, 231, 248, 412f, 487
- Röttger, J.F. I: 161; II: 487
- Rogier, L.J. I: 38, 55, 148n, 154-155, 168, 171, 183, 225, 246, 251, 291, 303-304, 311-312, 311f, 319-320, 329, 336-337, 363, 367-368, 385-387, 389, 392; II: 48f, 49f, 203, 412, 487
- Romme, C.P.M. I: 244, 297-298, 379f, 380, 387
- Romunde, L.H. van I: 331-332
- Ros SJ, J.G.A. I: 259; II: 83, 487
- Rossum CSSR, W.M. van I: 89, 113-114, 113f, 117-118, 192
- Roukens, W. I: 199n; II: 487
- Run, H.W.M. van I: 304
- Russel, G.M.G.H. I: 131, 140f, 202, 236, 380; II: 488
- Rutten, F.J.Th. I: 140f, 166-167, 180, 186, 201, 209, 214, 234, 240-241, 262, 264-265, 269f, 273n, 274, 286, 294, 296, 354-356, 357n; II: 21-22, 114, 204, 233-234, 488
- Ruygers, H.J.C.M.G. II: 200-201, 201f, 397n, 488
- Ruijs de Beerenbrouck, Ch.J.M. I: 72, 91
- Rijk, L.M. de I: 375, 378, 383; II: 488
- Rijnberk, G.A. van I: 334
- Sage ten Broek, J.G. I: 46-47, 48f, 52-53, 81, 329
- Samkalden, I. I: 370
- Sante OP, R. van I: 247
- Sassen, E.M.J.A. I: 245
- Sassen, F.K.R.C. I: 212f
- Sassen, F.L.R. I: 135, 139, 161, 167-170, 169f, 209, 210, 214, 233, 240-241, 252-253, 273n, 278, 312, 316, 355; II: 488
- Schaeck Mathon, F.M.A. van I: 41, 97-98, 100, 103f, 140f, 157, 166; II: 506
- Schaepman, H.J.A.M. I: 53-55, 54f, 59, 69n, 81, 143, 145-146, 148-149, 242-243, 283, 386
- Schaik, J.A.S. van I: 41
- Schaik, J.R.H. van I: 80n, 91, 134, 180, 381-382; II: 506
- Scheffer, P.J. II: 152f, 155-156, 163, 230-231, 240, 512-513
- Schellekens OP, J.A.J. I: 372; II: 488

- Schelsky, H. II: 139, 150, 169, 180
 Schermerhorn, W. I: 381
 Schillebeeckx OP, E.C.F.A. I: 225n, 310n, 341, 365, 372; II: 191, 192f, 193, 196-197, 251, 389-390, 422, 428, 430, 489
 Schim van der Loeff, H.J. I: 332n
 Schlichting, L.G.A. I: 358; II: 25, 26f, 164, 207-208, 489
 Schmidt SVD, Wilhelm II: 216
 Schmutzer, J.I.J.M. I: 245
 Scholten, P. I: 235, 237
 Schoonenberg SJ, P.J.A.M. II: 251, 422, 430, 489
 Schreuder, O. II: 31, 33, 173f, 195, 217, 222, 225-226, 247-248, 412, 489
 Schreurs, N.F.M. II: 231, 509
 Schrödinger, E. II: 220, 415
 Schrijnen, J.C.F.H. I: 35, 41-45, 68, 76, 78-80, 81n, 82-83, 85-91, 86f, 93-94, 96-101, 105-119, 122-126, 130, 133-135, 137-139, 140f, 141-142, 148-149, 151, 154, 159, 161, 163, 169, 177-180, 199-200, 201n, 203, 208, 214, 217, 224, 227, 240, 242, 246, 278, 289, 299, 350, 376; II: 441, 444-445, 489
 Schrijnen, L.J.A.H. I: 80, 168; II: 505
 Schrijner, Chr. II: 121, 509
 Schueren, J.B.G.M. ridder de van der II: 90, 93, 96f, 115, 506
 Schulte, J. I: 131-132, 134
 Schwarz, H. I: 258
 Seda, F.X. II: 105-106
 Sertillanges OP, A.D. I: 245
 Seyffardt, H.A. I: 267
 Seys-Inquart, A. I: 256, 258
 Shakespeare, W. I: 228, 234
 Simon van der Aa, J. I: 202
 Simonis, A.J. II: 427f, 428
 Sips, H.T.J.M. II: 93, 96f, 136
 Slegers, J.F.G. II: 38, 490
 Slooff, J.P. I: 343; II: 490
 Slotemaker de Bruïne, J.R. I: 239
 Slijpen SJ, Al.P.H.A. I: 126, 126f, 140f, 147, 149, 200, 201n, 208, 227, 278; II: 490
 Snijders, J. Th. I: 380-381
 Socrates I: 209
 Sommen, J. van der II: 54, 508
 Son, C. van I: 98-99
 Soons, J.J. I: 259
 Sormani, P.V. I: 125, 139, 167, 201n; II: 490
 Spiertz, M.P.G. II: 217, 248, 491
 Spinoza, B. I: 240
 Springorum, Th.P.A.F. II: 300
 Spronck, C.H.A. I: 65, 330n
 Stafleu, M.D. II: 93, 511
 Stadius I: 208
 Steenberghe, M.P.L. I: 295
 Steenhoven, G. van den II: 164-165, 167, 215, 491
 Steenkamp, F. II: 379
 Steffes, J.P. I: 120, 125, 130, 135, 138, 189-190, 191n, 241, 245, 386; II: 491
 Steger, A.M.A.A. I: 200
 Steggerda, J.J. II: 43n, 104, 225, 288, 408, 415-416, 415f, 491
 Steur, K. I: 314
 Stoelinga, Th.H.J. II: 378, 436f, 508
 Stokman, F.N. II: 323
 Stokman OFM, S. I: 302
 Stolte, L.A.M. I: 310, 343; II: 491
 Strasser, S. I: 317, 318f, 341, 356, 368, 375; II: 30, 84, 85f, 209-210, 222, 492
 Struycken, A.A.H. I: 59-60, 59f, 63-64, 93, 134, 235
 Struycken, A.A.M. I: 140f, 204f
 Struycken, A.V.M. II: 110, 120, 492
 Struyker Boudier, C.E.M. II: 400, 402f, 492
 Stuyt, A.M. I: 369; II: 492
 Suhard, E.C. I: 304
 Tagliavini, C. I: 199, 241; II: 492
 Tak, P.J.P. II: 382, 492
 Tammes, T. I: 179
 Terlingen, J.H. II: 187, 210-213, 211f, 492
 Terlouw, J. II: 333
 Terpstra, J. I: 299-300
 Terruwe, A.A.A. I: 313-315
 Tesser SJ, J.H.M. I: 174
 Tex, J. den I: 84n
 Thiel, M.P.I.G. van I: 212f
 Thomas van Aquino I: 115, 143-146, 149, 151, 209, 211, 225, 236, 279, 316; II: 419, 430
 Thomassen, A.J.W.M. II: 127, 492
 Thucydides I: 208
 Thurlings, J.M.G. II: 81, 88, 176, 191, 207, 217, 231, 246f, 247-248, 412, 493
 Thurlings, Th.M.M. II: 436, 508-509
 Tilanus, H.W. I: 300
 Tongeren, J.H.M. van II: 219, 493
 Tongeren, P.J.M. van II: 400n, 418, 493
 Toorop, J.Th. I: 98

- Touraine, Alain II: 74n
 Triebels, L.F. II: 165, 215, 493
 Trier, A.A.Th.M.A. van II: 327, 331-332, 507
 Troelstra, P.J. I: 62, 64, 72
 Tromp SJ, S.P.C. I: 312, 314-315
 Trouwborst, A.A. II: 164-165, 215, 493
 Truijen, P.W.H. I: 184; II: 505
 Tummers, J.H. I: 199n
 Tummers, P.M.J.E. II: 231, 240, 351, 359f, 383, 509, 513

 Uhland, J.L. I: 208
 Uhlenbeck, C.C. I: 240
 Uleyn, A. II: 245

 Vaan, J.G.H. de II: 398n
 Veeger, L. I: 333; II: 219
 Veen, J.F. van der I: 343; II: 494
 Velde, R. van de I: 217
 Velden, H.E.J.M. van der I: 76-80, 88-89, 96-98, 106, 109, III, 129-130, 134, 138, 148; II: 518
 Velema, E. II: 31, 494
 Ven, F.J.H.M. van der I: 369; II: 494
 Ven, J.A. van der II: 429-430, 431f, 494
 Ven, J.J.M. van der I: 369; II: 494
 Ven, W. van de I: 65
 Vendrik, A.J.H. I: 342, 349; II: 32, 38-39, 58, 59f, 90, 93, III, 265, 313, 494
 Verberne, L.G.J. I: 367; II: 494
 Vergoossen II: 398n
 Verhaak, G.Th.M. II: 225, 494
 Veringa, G.H. II: 101, 494
 Vermeulen, G.A. I: 48
 Vétault, A. I: 109
 Vidos, B.M.P.E. I: 199, 208, 228-229, 241, 258-259, 368, 375; II: 495
 Vincent, J. I: 135
 Visser, J.Th. de I: 91, 110
 Vlucht, W. van der I: 62, 64, 84
 Vollebergh, J.J.A. II: 90, 495
 Vondel, Joost van den I: 130, 209, 231, 243, 246, 368, 381
 Vonhoff, H.J.L. II: 301
 Voorst tot Voorst, E.H.J. baron van I: 275; II: 506
 Vos, P.A. I: 343; II: 495
 Vossen, J.M.H. II: 45, 163, 166n, 240, 370f, 371, 376, 400n, 495

 Vosté, F. I: 137
 Vries, H. de I: 63
 Vries de Heekelingen, H. de I: 129, 176, 252, 375; II: 495
 Vroklage SVD, B.A.G. I: 365; II: 496

 Waals, J.D. van der I: 63
 Waarden, C. van der I: 96
 Waele, F.J.M. de I: 200-201, 208, 227, 241, 274, 276-277; II: 496
 Waesberghe SJ, H.P.J.M. van I: 326-327; II: 518
 Walsum, G.E. van I: 300
 Waterschoot van der Gracht, W.S.J. van I: 65
 Weber, Max II: 246, 396
 Wecke, L. II: 209f
 Weerenbeck, B.H.J. I: 126, 161-162, 180n, 208, 228, 243, 278; II: 496
 Weiler, A.G. II: 29, III, 122f, 123, 199n, 225, 400n, 496
 Weima, J. II: 127, 206, 245-246, 496
 Welie, F.A.M. van I: 120, 132, 140f, 147, 171, 197, 208, 214, 227, 302, 303f, 314; II: 496
 Welter, Ch.J.I.M. I: 378-379
 Wendelaar Bonga, S.E. II: 323, 496
 Wennink, J.G.J.M. II: 398n
 Werf, A. van der I: 335, 343
 Wessels, A.J. I: 388
 Wessels, P.B. II: 48f, 497
 Westerdijk, J. I: 178
 Wetering, H. van de I: 41, 43, 61, 65, 68, 87-89, 91, 93-94, 97, 101f, 102, 107, 113n, 137, 141n, 154-155, 164-165, 172-173, 192n, 299; II: 505
 Weve, F.A. I: 293, 360
 Weve, H.J.M. I: 377n
 Wever, E. II: 354, 497
 Weijnen, A.A. II: 29, 90, 123, 497
 Wiegman, P.P. I: 87n, 95, 102; II: 505
 Wilhelmina, koningin I: 145, 245, 281, 305n
 Willem II, koning I: 48
 Willemen, C. II: 95f
 Willibrord I: 243
 Wils, J.A.F. I: 319, 365, 367-368; II: 214-215, 497
 Wimmer, F. I: 269n
 Winkeler, L.G.M. II: 230f
 Winkelman, P.H. I: 367; II: 497
 Winnubst, J. I: 41

- Witlox, J.H.J.M. I: 176
186n, 191, 193, 224-226, 351n, 498
- Woestijne, J. van de II: 379
- Wolf, H.C. de II: 38, 497
- Xenophon I: 208
- Wijck, B.H.C.K. van I: 63-64
- Zeeman, P. I: 63
- Wijdeveld, P.G.A.B. II: 39, 498
- Zeegers, G.H.L. I: 358; II: 206, 498
- Wyers, H.J.G. I: 343, 377; II: 48f, 498
- Zeevalking, H. II: 354
- Wijnbergen, A.I.M.J. baron van I: 80, 88, 91,
97, 164, 183
- Zeil, P.H. van II: 412n
- Wijnbergen, S.F.L. baron van I: 369; II: 49f,
88, 90, 93, 106, 106f, 108-116, 110f, 120n,
Zwanenburg, B. II: 324, 498
- Zweig, S. I: 253n

Register van instellingen

- ABVA-groep KUN II: 238n
Academisch Ziekenhuis Sint Radboud zie:
Sint Radboudziekenhuis
Academische Leken Missie Actie II: 218
Academische Raad II: 31, 90, 93, 96-97, 101,
153
Academische Senaat I: 143, 157-159, 161, 163-
165, 172, 188, 200, 201n, 211, 223, 245, 250-
251, 261, 267-270, 277, 285, 290, 302-303,
310, 316, 327, 349, 374-375, 377-378, 385,
390; II: 76-77, 79, 84, 88, 90, 92-93, 100, 102-
103, 105-115, 117, 130-132, 135-136, 190-191,
208, 217, 222, 226-227
Acht Mei Beweging II: 427
Actie 'Voor God' I: 221
Actieprogramma Regionale Economie II: 334-
335, 338
Alcuin I: 365; II: 192
Algemeen College van Toezicht, Bijstand en
Advies voor het Rijks Tucht- en Opvoedings-
wezen I: 240
Algemeene Bond van RK Rijkskieskringorgani-
saties I: 164
Algemeene Nederlandsche Vereeniging voor
Wijsbegeerte I: 169
Algemene Kunstzijde Unie I: 165
Ambassade van Frankrijk, 's-Gravenhage
I: 293
American Committee to Aid the University of
Nijmegen Inc. I: 294-297
American School of Classical Studies, Athene
I: 227
Anti-Revolutionaire Partij I: 65, 104-105, 239,
299-300; II: 188
Apologetische Vereeniging Petrus Canisius
I: 73, 244
Apostolaat der Hereeniging I: 194, 329
AR(P) zie: Anti-Revolutionaire Partij
- Begeleidingscommissie Discipline-Adviezen
II: 276
De Beiaard I: 72-73, 76, 78-79, 82, 88-90, 92,
96, 106, 304
- Bestuurlijk Overleg Studentenverenigingen
II: 365
Bisschoppelijke Commissie Hoger Onderwijs
II: 428
Bisschoppelijke Commissie voor Latijns Ame-
rika II: 213
Bisschoppelijke Studiecommissie inzake de
spreiding van het hoger onderwijs II: 184
BOS zie: Bestuurlijk Overleg Studentenvereni-
gingen
Bureau Werkende Studenten I: 323
Burgemeester en Wethouders van Nijmegen
I: 94, 103-104
- Canisius-college I: 98, 326
Canoa I: 385
CAOS/CAMM zie: Expertisecentrum Compu-
ter Assisted Organic Synthesis/Computer
Assisted Molecular Modelling
Carmelieten I: 137n
Carolus Magnus zie: Nijmeegs Studenten
Corps Carolus Magnus
Catholic University, Washington DC I: 51,
112, 117
CBS zie: Centraal Bureau voor de Statistiek
CDA zie: Christen-Democratisch Appèl
CEKUN zie: Centrum voor Ethiek van de
Katholieke Universiteit Nijmegen
Center for Language Studies II: 320
Centraal Bureau voor het Katholiek Onderwijs
II: 210
Centraal Bureau voor de Statistiek I: 349;
II: 184, 266n, 273, 367
Centrale Interfaculteit zie: Faculteit der Wijs-
begeerte
Het Centrum I: 59, 66
Centrum voor Duitslandstudies II: 296
Centrum voor Ethiek van de Katholieke Uni-
versiteit Nijmegen II: 393, 403-404, 414,
420, 435, 443
Centrum voor Vrouwenstudies II: 339
Cercle français de l'université de Nimègue
I: 220

- Christelijk-Historische Unie I: 104n, 239, 300;
II: 188
- Christen-Democratisch Appèl II: 146, 242,
421
- CHU zie: Christelijk-Historische Unie
- CLS zie: Center for Language Studies
- Club van Protestantse Studenten I: 220
- Club van Rome II: 287
- College van Bestuur II: 32, 37-39, 42, 54-56,
58-59, 62, 71, 141, 143, 152-163, 167-168,
172, 175, 229, 231-232, 234-241, 244, 248,
255-257, 261-265, 274-277, 279-281, 286,
290, 294, 296, 298, 300-301, 304, 306-310,
313, 317, 322-324, 331-332, 338, 341, 344,
346, 348-350, 352-357, 360-386, 389-390,
393-410, 428-429, 435-437
- College van Curatoren I: 134, 143, 156-157,
161, 165, 172-173, 175-176, 180, 186-187,
199-200, 245, 257, 263, 269, 290, 292, 333,
335, 337, 348, 351, 358, 363, 370-373, 375-
376, 383, 390; II: 44, 76-77, 90, 93, 102-103,
105-106, 109, 113, 115-117, 123, 127, 130,
134-137, 141, 182, 217, 221, 362
- College van Decanen II: 143, 162, 172, 204,
210, 233, 236, 281, 371-372, 384
- College van Rectoren van Nederlandse univer-
siteiten en hogescholen II: 264
- College voor Promoties II: 384
- Collegium Canisianum, Maastricht I: 173
- Comité International Permanent des Linguistes
I: 240
- Comité 'Meer dan genoeg' II: 398
- Comité van Actie tot Stichting eener R.K. Uni-
versiteit I: 92, 113n
- Comité van Waakzaamheid van anti-nationaal
socialistische intellectuelen I: 252n
- Commissie Bestuursstructuren II: 154-155,
348, 350, 371, 383
- Commissie Evaluatie Bestuursstructuur
II: 157
- Commissie-Hoefnagels I: 337, 339, 342, 376-
377
- Commissie-Jongbloed II: 208
- Commissie-Kateman II: 288
- Commissie-Maris II: 90-96, 100-102, 386
- Commissie Personeelsaangelegenheden
II: 409
- Commissie-Plat II: 226-227, 229, 231, 234,
261
- Commissie-Polak II: 154, 156-157, 348
- Commissie-Schillebeeckx II: 191-193, 222-
223, 225-226, 229, 234, 238, 261, 390, 443
- Commissie Spreiding Hoger Onderwijs
II: 11n
- Commissie Spreiding Technisch Hoger Onder-
wijs II: 11n
- Commissie Studenten Beleid II: 365
- Commissie ter voorbereiding van de Wis- en
Natuurkundige Faculteit I: 349-350
- Commissie tot oprichting der faculteit der
geneeskunde zie: Commissie-Hoefnagels
- Commissie tot Reorganisatie van het Hoger
Onderwijs I: 286, 334
- Commissie-Van der Burg II: 350
- Commissie van Organisatie I: 87-88, 157
- Commissie van Voorlichting inzake de Oprich-
ting en Instandhouding eener Medische
Faculteit aan de R.K. Universiteit te Nijme-
gen I: 334-335, 337, 339, 343
- Commissie van Voorlichting inzake de stichting
eener Roomsche Katholieke Universiteit
I: 80, 86, 94, 97-100, 112-113, 117, 122-124,
130-135, 192, 202, 299
- Commissie-Vonhoff II: 301
- Commissie voor Hoger Onderwijswetgeving
I: 286
- Commissie-Wijnen II: 310
- Commissie-Zeevalking II: 353-360, 370, 381
- Communistische Partij van Nederland
II: 146-147, 187-188, 242
- Concilium* II: 197
- Congregatie tot Voortplanting des Geloofs,
Rome I: 192-193
- Congregatie voor de Geloofsleer, Rome I: 313-
315; II: 251
- Congregatie voor de Seminaries en Universitei-
ten, Rome I: 112, 114-119, 167-168, 194-197
- Contact-Commissie Bedrijfsleven — Hoger
Onderwijs II: 65
- Contact-commissie Nijmegen/Tilburg I: 361,
370
- Contactcommissie Studentenaangelegenheden
II: 162
- Contardo Ferrini I: 220
- CPN zie: Communistische Partij van Neder-
land
- CSA zie: Contactcommissie Studentenaangele-
genheden
- CSB zie: Commissie Studenten Beleid

- d'66 zie: Democraten '66
 Democraten 66 II: 146, 188
 Departement van Opvoeding, Wetenschap en
 Kultuurbescherming I: 258, 265-266, 270
 Derde Wereld Centrum II: 147, 164-168, 177
 Deutsche Obergericht I: 273
 Dienst Universiteit en Maatschappij II: 375
 Diogenes zie: Nijmeegse Studentenvereniging
 Diogenes
 Directoraat A-faculteiten I: 352n
 Discipline-Adviescommissie Sociale Weten-
 schappen II: 316
 Dominicanen I: 137, 143-144, 159, 168, 190,
 195, 197, 372
 Dominicus-college I: 98, 279
 DUM zie: Dienst Universiteit en Maatschappij
 Dux I: 309; II: 206
 DWC zie: Derde Wereld Centrum
 De Dijk I: 247

 EARN zie: Europees Academisch Research
 Netwerk
 Ecclesiabeweging I: 309
 Economische Hogeschool, Rotterdam I: 270,
 298
 ECOS zie: Erkenningscommissie voor Onder-
 zoekscholen
 Eerste Kamer der Staten-Generaal I: 61-62,
 64, 294, 301, 383
 82nd Airborne Division I: 294-295, 329n
 EMNID-Instituut II: 305n
 Erkenningscommissie voor Onderzoekscholen
 II: 319-320
 Europees Academisch Research Netwerk
 II: 276
 Europese Unie II: 333, 335
 EXCALIBUR I: 220; II: 84, 86
 Expertisecentrum Computer Assisted Organic
 Synthesis/Computer Assisted Molecular
 Modelling II: 319

 Faculteit der Beleidswetenschappen II: 268,
 270-271, 279, 288-290, 292-295, 302-303,
 307, 312n, 318-320, 323, 330-331, 353, 391,
 405, 414, 433
 Faculteit der Geneeskunde (en Tandheelkunde)
 zie: faculteit der Medische Wetenschappen
 Faculteit der Godgeleerdheid I: 37, 68, 74, 76,
 79, 90, 111-121, 125, 137, 139, 144-145, 147,
 160, 168n, 170, 173-174, 180, 187-198, 201,
 203, 205-208, 225-227, 241, 284, 290, 298,
 302n, 303, 363-365, 371-372, 388-389, 391;
 II: 13-16, 19, 34-35, 39-40, 42, 51-53, 58, 60-
 61, 64, 66, 71, 76, 87, 104, 118-119, 143, 147-
 148, 182, 186, 193-198, 204, 235-237, 242-
 243, 245, 249-252, 256, 268, 270-271, 275,
 303, 312n, 314, 318-320, 330, 344, 369, 375,
 392-393, 396-397, 403-405, 420, 422-433,
 435-436, 443
 Faculteit der Letteren (en Wijsbegeerte) I: 37,
 68, 79, 87, 90, 112, 122-130, 134, 139, 145-
 146, 167-168, 172-174, 176-180, 186, 188,
 194, 198-201, 205-206, 208-210, 214, 223,
 227-235, 277, 284, 323n, 337, 341, 354, 363,
 365-368, 374, 376, 380-383, 388-389; II: 13-
 17, 19, 28-29, 33-35, 39-40, 42, 47-50, 52-53,
 58, 60-62, 64-66, 71, 79, 82-84, 121-124, 143,
 147-148, 154, 170, 182, 186, 188, 198-199,
 210, 212, 215, 217, 236, 242-243, 245, 247,
 256, 268-269, 271, 283, 295-301, 303, 309,
 312n, 313, 318-320, 324-325, 330-331, 341,
 344, 352, 370-371, 375, 383, 385, 392-393,
 397, 405, 411, 419, 425, 433, 435
 Faculteit der Medische Wetenschappen I: 37,
 68, 70, 90, 181, 184, 282, 284-285, 292-293,
 301, 306, 323n, 329-344, 348-351, 363, 377-
 378, 388-389; II: 13-16, 19, 32, 34-35, 40-42,
 51-53, 58, 60-61, 64-66, 71, 105, 124, 132,
 143, 147-149, 182, 186, 209, 218-219, 233,
 236, 242-243, 245, 255, 267-268, 271-272,
 275, 279, 284-285, 289, 302-303, 312n, 315,
 318-319, 323, 330-331, 341, 352, 369, 392-
 394, 397, 404-405, 414, 420
 Faculteit der Natuurwetenschappen II: 268,
 271, 289, 302-303, 312n, 319-320, 323-325,
 330-331, 338, 341, 352, 369, 375, 405, 414
 Faculteit der Rechtsgeleerdheid I: 37, 68, 79,
 90, 112, 130-134, 139, 145, 157, 160, 170-177,
 185, 188, 201-206, 210, 214, 223, 235-236,
 323n, 358, 362-363, 368-370, 388-389; II: 14-
 16, 19, 33-34, 39-40, 42, 51-53, 58, 60-62, 64,
 66, 87, 120-121, 143, 147-149, 154-155, 182,
 186, 218, 235-236, 242-245, 256, 268, 271,
 289, 302-303, 312n, 314, 318-320, 324, 329-
 331, 338, 344, 368, 375, 382, 392-393, 397,
 405, 414, 433

- Faculteit der Sociale Wetenschappen I: 285, 353-362, 388; II: 13-17, 19, 21-26, 29, 32-35, 40-47, 51-56, 58, 60-62, 64-71, 75, 79-82, 84-87, 89, 126-130, 140, 143, 147-148, 154, 158, 160, 164-166, 169-180, 182, 186, 199, 203-215, 233-234, 236, 242-247, 256, 268-271, 274-279, 291, 293, 302-303, 307, 312n, 316, 318-320, 324-325, 329-331, 338, 341, 344-345, 352, 369, 371, 375, 391-394, 397, 405, 411-414, 425, 433, 435
 Faculteit der Wiskunde en Informatica II: 268, 271-272, 282, 285-287, 289, 302-303, 312n, 318-319, 330-331, 338, 353, 362, 405, 414
 Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen I: 37, 90, 181, 184, 282, 284-285, 292-293, 301, 318, 333, 345-353; II: 13-16, 19-20, 27, 29, 32, 34-35, 39, 41-42, 49-53, 58, 60-62, 64-66, 71, 79, 87, 125-126, 132-133, 143, 147-148, 154-155, 159, 170, 185-186, 220-222, 233, 236, 242-245, 255, 267-269, 271-272, 288, 314-315, 318, 325, 341, 344, 353, 392-394, 397-398, 416
 Faculteit der Wijsbegeerte II: 13-16, 19, 34-35, 39-40, 42, 51-53, 58, 60-61, 64, 66, 71, 84, 87, 119-120, 143, 147-148, 186, 198-203, 236-237, 240, 242-243, 245, 252-253, 255, 267-268, 270-271, 276, 303, 312n, 314, 318-320, 325, 330-331, 338, 344, 362, 370, 382-384, 392-393, 397, 404-405, 414, 416-422, 425, 433, 435, 443
 Federatie van Rooms-Katholieke Vrouwenbonden I: 179
 Fédération Internationale des Universités Catholiques I: 179
 Franciscanen I: 137n, 200, 372
 Franciscanessen van de H. Familie I: 211
 Frankfurter Schule II: 196, 202
 FTT zie: Interuniversitair Instituut voor Fundamenteel en Toegepast Taalgedragsonderzoek

 G3 I: 309
 Gedeputeerde Staten van Gelderland I: 104-105
 Geert Grootegezelschap I: 244
De Gelderlander I: 94, 103, 105, 244
 Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij II: 336-337

De Gemeenschap I: 247
 Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie I: 357n; II: 29-30
 Gemeente Nijmegen II: 334
 Gemeentelijke Universiteit, Amsterdam zie: Universiteit van Amsterdam
 Gemeenteraad van Amsterdam I: 78, 173, 241
 Gemeenteraad van Nijmegen I: 79, 94, 103-105
 Georgetown University, USA II: 403
 Gerhard Mercator Universität, Duisburg II: 335
 Germanistenverein Die Wächter I: 220
 Gespreksgroep Universitair Onderzoek II: 31-32, 38
De Geus I: 266
 Gilde 'Achter 't Vercken' I: 220; II: 121
 GITP zie: Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie
 Görres-Gesellschaft I: 134, 138-139, 146
 GOM zie: Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij
 De Gong I: 220
 Gregoriaanse Universiteit, Rome I: 117, 259
 Groot-seminarie 's-Heerenberg I: 46
 Groot-seminarie Rijsenburg I: 174
 Groot-seminarie Warmond I: 46, 314
 GUO zie: Gespreksgroep Universitair Onderzoek

 Han Fortmann Centrum II: 391
Het Handelsblad I: 67
 Hauptabteilung Erziehung und Kirchen I: 258
 Heemvaart I: 217-218, 247
 Het Oudste en Eerste Kroegdispuut I: 218
 Heyendaal Instituut II: 429
 Hitlerjugend I: 273
 HOEK zie: Het Oudste en Eerste Kroegdispuut
 Hoge Raad der Nederlanden I: 272, 274, 389
 Hogeschool Interstudie II: 335
 Hogeschool Katholieke Leergangen I: 76-77, 138, 239; II: 428
 Hogeschool Nijmegen II: 331, 335
 Hoogveld Instituut I: 310n; II: 30

 ICS zie: Institute for Cellular Signalling
 Informatie Dienst Inzake Lectuur I: 381
 Initiatiefgroep Identiteit KUN II: 400
 Institut Catholique, Parijs I: 112

- Institute for Cellular Signalling II: 320
 Instituut voor Onderzoek van het Wetenschappelijk Onderwijs II: 91, 281, 287, 294, 303-304, 306-309, 311
 Instituut voor Onderwijsresearch II: 171
 Instituut voor Oosters Christendom II: 443
 Instituut voor Toegepaste Sociologie II: 31, 67f, 68f, 109, 206-207, 247, 332-333
 Interdisciplinaire Studierichting Onderwijskunde II: 171
 Interfaculteit der Aardrijkskunde en Prehistorie I: 390; II: 13-15, 19, 34-35, 40-42, 52-53, 58, 60-61, 66, 87, 126, 143, 147-148, 186, 236, 242-243, 245, 255, 268, 271, 277, 288, 392-393, 397
 International School of Materials Science II: 319-320
 Interuniversitair Instituut voor Fundamenteel en Toegepast Taalgedragsonderzoek II: 318, 320
 IOWO zie: Instituut voor Onderzoek van het Wetenschappelijk Onderwijs
 ISMS zie: International School of Materials Science
 ITS zie: Instituut voor Toegepaste Sociologie
- Jezuiten I: 93, 136-137, 159, 173-174, 176, 372
Journal of Empirical Theology II: 430
 Juridische Faculteitsvereniging I: 220
- Kamer van Koophandel II: 334-335
 KASKI zie: Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut
 Kathedrale koor, Utrecht I: 41
De Katholiek I: 48
 Katholiek Documentatie Centrum II: 216-218, 248-249, 375, 403, 406, 411-412, 443
 Katholiek Nationaal Bureau voor Geestelijke Gezondheidszorg II: 201
 Katholiek Pedagogisch Centrum II: 210
 Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut I: 358; II: 443
 Katholiek Studiecentrum II: 222, 229-232, 261, 375, 402-404, 406, 414, 432-434, 443-444
 Katholieke Actie I: 302, 309
 Katholieke Arbeidersbeweging I: 297, 310-311
 Katholieke Artsenvereniging I: 331-332, 341-342; II: 218, 232
- Katholieke Centrale Vereniging voor Geestelijke Volksgezondheid II: 205-206
 Katholieke Economische Hogeschool Tilburg zie: Katholieke Universiteit Brabant
 Katholieke Nationale Partij I: 378-379
 Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving II: 232, 351
 Katholieke Radio Omroep I: 244-245, 346, 372
 Katholieke Tweede-Kamerfractie I: 72
 Katholieke Universiteit Brabant I: 102, 183-186, 239, 270, 272, 293, 298, 357-361, 370; II: 36, 184-185, 212, 276, 278-279, 320, 385, 428, 440
 Katholieke Universiteit Leuven I: 46, 51, 61, 112, 114-115, 117, 231-232, 234, 290, 293, 386; II: 422n
 Katholieke Universiteit van Milaan I: 79, 114, 179, 227
 Katholieke Volkspartij I: 173, 297-298, 301-302, 375, 378-381, 387; II: 187-188, 190
 Katholische Akademie in Bayern II: 255n
 De Kavaliers I: 218
 KDC zie: Katholiek Documentatie Centrum
 Kerk en Wereld, vormingscentrum II: 197
 De Klimop I: 220
 KNAW zie: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
 Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen I: 169, 232, 291, 310n; II: 319, 321
 Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst I: 334
 Kritische Universiteit II: 92, 105, 196
 Kritische Universiteit Personeel II: 137-138
 KRO zie: Katholieke Radio Omroep
 KRUP zie: Kritische Universiteit Personeel
 KSC zie: Katholiek Studiecentrum
KUNieuws II: 154, 303, 379
 KVP zie: Katholieke Volkspartij
- Landbouwniversiteit Wageningen I: 266-267, 270; II: 36, 185, 272, 337
 Landelijk College van Studentenfaculteitsorganisaties II: 83
 Landelijk Overleg van Grondraden II: 160-161
 Litterarische Faculteitsvereniging I: 220
 LOG zie: Landelijk Overleg van Grondraden

- De Maasbode* I: 60, 64, 66, 176, 200, 324
 Maatschappij der Nederlandse Letterkunde
 I: 240, 386-387
 Max Planck-Institut für Psycholinguistik
 II: 276, 440
 Medicus Mundi II: 218-219
 Meisjesclub I: 215f, 220
 Mercator Science & Technology Park Nijmegen II: 337
 Ministerie van Economische Zaken II: 335-336
 Ministerie van Financiën I: 183, 335
 Ministerie van Justitie I: 259, 370
 Ministerie van Onderwijs (Kunsten) en Wetenschappen I: 36-37, 39, 91, 169, 172, 183, 239, 275, 286, 293, 298, 335, 349, 353; II: 38, 57, 72, 260-262, 264, 277, 296, 305, 310, 314, 316-318, 320, 322, 335-336, 344, 386, 434
 Ministerie van Sociale Zaken I: 330, 335
 Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting I: 335
Het Missiewerk I: 243
 Missiologisch Instituut I: 364-365; II: 214, 443
Mnemosyne: Bibliotheca classica Batava I: 240
- De Naamloze Vennootschap* I: 235
 Nationaal Front zie: Zwart Front
 Nationaal-Socialistische Beweging I: 249, 250n, 251, 253, 261-263, 276-277, 380
 Nederlands College, Rome I: 189
 Nederlands Comité voor Geschiedkundige Wetenschappen I: 240
 Nederlands Historisch Instituut, Rome I: 174, 176
 Nederlands-Vlaamse School voor Wijsbegeerte II: 320, 422
Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde I: 334
 Nederlandse Juristen Vereniging I: 242
 Nederlandse Katholieke Schoolraad II: 210
 Nederlandse Organisatie voor (Zuiver) Wetenschappelijk Onderzoek I: 287; II: 321-322, 326
 Nederlandse School voor Theologie en Godsdienstwetenschap II: 432
 Nederlandse Studenten Federatie I: 256, 266-267, 270
 Nederlandse Unie I: 261
 Nederlandse Volksbeweging I: 281, 293
- NICI zie: Nijmeegs Instituut voor Cognitie en Informatie
De Nieuwe eeuw I: 243
Nieuwe Rotterdamsche Courant I: 67
 NIKOG zie: Nijmeegs Instituut voor Kennisoverdracht in de Gezondheidszorg
 NIVAS zie: Nijmeegs Instituut voor Academische Studies
 De Noodrem I: 220
De Noord-Brabander I: 51
NRC zie: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*
 NSFV zie: Nijmeegse Sociologische Faculteitsvereniging
 NSB zie: Nationaal-Socialistische Beweging
 NSR zie: Nijmegen SON Research Center
NUB zie: Nijmeegs Universiteitsblad
 NUSB zie: Nijmeegse Universitaire Stichting voor Buitenlandse Studietoelagen
 NWO zie: Nederlandse Organisatie voor (Zuiver) Wetenschappelijk Onderzoek
 Nijmeegs Instituut voor Academische Studies II: 335, 338
 Nijmeegs Instituut voor Cognitie en Informatie II: 318, 320
 Nijmeegs Instituut voor Kennisoverdracht in de Gezondheidszorg II: 331
 Nijmeegs Research Instituut voor Materialen II: 320
 Nijmeegs Studenten Corps Carolus Magnus I: 164, 204f, 212f, 218-221, 223, 244-245, 247, 249, 253, 255-257, 264-265, 267, 274, 304-305, 321, 328; II: 88
Nijmeegs Universiteitsblad I: 321-325, 384; II: 189
 Nijmeegsch Studententoneel I: 245-246
 Nijmeegse Historische Kring Dr. Huijbers I: 220
 Nijmeegse Reünistenkring I: 357
 Nijmeegse RK Kiesvereniging 'Recht voor Allen' I: 164
 Nijmeegse Sociologische Faculteitsvereniging II: 86-87
 Nijmeegse Studentenvereniging Diogenes I: 325
 Nijmeegse Universitaire Stichting voor Buitenlandse Studietoelagen II: 218-219
 Nijmeegse Universiteits Commissie I: 79-80, 97, 104, 106
 Nijmeegse Universiteitsvereniging I: 244
 Nijmegen SON Research Center II: 319-320

- H. Officie zie: Congregatie voor de Geloofs-
leer
- Ondernemingsraad II: 378, 380-381, 383-385
- Onderwijsraad I: 86
- Ons Geestelijk Erf* I: 243
- Onze Taaltuin* I: 243
- Oostpriesterhulp I: 326
- OPKU zie: Overlegorgaan Personeel Katholie-
ke Universiteit
- Organon I: 342
- Overleg van Studenten in Universitaire
Bestuursorganen II: 365
- Overlegorgaan Personeel Katholieke Universi-
teit II: 346
- Pacifistisch-Socialistische Partij II: 146-147,
187-188, 242
- Parochie van de H. Geest, Nijmegen zie: Stu-
dentenkerk
- Partij van de Arbeid I: 297-298, 300, 375, 378,
380-383; II: 146-147, 187-188, 241-242
- Partij van de Vrijheid I: 300
- Partij voor Recht en Vrijheid I: 380
- Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerk-
provincie II: 193, 197, 223, 422
- Paedologisch Instituut Sint Joseph I: 235
- Paulusgesellschaft II: 255n
- Piusconvict I: 224
- Politieke Partij Radicalen II: 146-147, 242
- PPR zie: Politieke Partij Radicalen
- Priestermissiebond I: 192-193, 244
- Progressieve Studentenfractie II: 157, 301,
365, 374, 409
- Projectgroep Identiteit II: 400-402
- Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kun-
sten en wetenschappen I: 239
- Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant*
I: 103
- Provincie Gelderland II: 334
- PSF zie: Progressieve Studentenfractie
- PSP zie: Pacifistisch-Socialistische Partij
- Psychologisch Laboratorium II: 18f
- PvdA zie: Partij van de Arbeid
- PWT zie: Stichting Publieksvoorlichting over
Wetenschap en Technologie
- Raad van Bestuur van de Sint Radboudstich-
ting I: 290, 292, 335, 349, 370-371, 377, 390
- Raad van Negen zie: Nederlandse Studenten
Federatie
- Raad van State II: 322
- Redemptoristen I: 314
- Reichskommissariat I: 266
- Reünistenraad II: 351
- RIM zie: Nijmeegs Research Instituut voor
Materialen
- RK Artsenvereniging zie: Katholieke Artsen-
vereniging
- RK Handelshogeschool Tilburg zie: Katholie-
ke Universiteit Brabant
- RK Leergangen zie: Hogeschool Katholieke
Leergangen
- RK Staatspartij I: 164-165, 184, 239, 243f, 247,
375, 378
- RK Vredesbond I: 241
- RKSP zie: RK Staatspartij
De Rotterdammer I: 67
- Rijksgebouwendienst I: 273, 335
- Rijksnijverheidsdienst II: 333
- Rijksuniversiteit Gent I: 232n, 235
- Rijksuniversiteit Groningen I: 49, 52, 58, 69,
111, 125n, 127, 131n, 179, 188, 202, 213,
222n, 223, 259-260, 270, 293, 334, 344, 349;
II: 11n, 333, 337, 439
- Rijksuniversiteit Leiden I: 49, 52, 58, 84,
125n, 127, 131n, 158, 188, 213, 222, 258-260,
334, 339, 341n, 344; II: 11n, 38, 57n, 101,
337, 439
- Rijksuniversiteit Limburg II: 292
- Rijksuniversiteit Utrecht zie: Universiteit van
Utrecht
- Schola Cantorum van het Groot-seminarie
Haaren I: 41
- SDAP zie: Sociaal-Democratische Arbeiders-
partij
- Secretariaat voor de Niet-gelovigen, Rome
II: 221
- Senaat zie: Academische Senaat
'De Senaat', vereniging van hoogleraren en lec-
toren II: 233
- Senatus Contractus II: 52, 76, 78, 108-110,
114, 125, 129, 143, 190-191, 224-225, 227,
232, 304
- SGK zie: Stichting Gelder-Kennis
- Sicherheidsdienst I: 256, 261, 267
- Sint Canisiusziekenhuis I: 333, 335-337, 343,
377
- Sint Radboudstichting I: 65-72, 76-78, 80, 88,
90-93, 95-96, 100-102, 105, 107-108, 112,

- 114, 134-135, 154-156, 158, 163, 165-167, 172, 175-177, 180-181, 183-186, 192-194, 199-200, 202-204, 245, 258-259, 261-262, 265, 268-270, 272-273, 276-277, 289-294, 297, 301-302, 306, 329-330, 332-333, 344, 357, 377, 383, 391; II: 76, 439-440
- Sint Radboudziekenhuis I: 335; II: 41f, 219, 321, 341, 343
- Sobriëtas I: 98
- Sociaal-Agogisch trainingscentrum II: 171
- Sociaal-Democratische Arbeiderspartij I: 104n
- Sociale Studieclub I: 221
- Socialistische Partij II: 146
- Sociëteit Roland I: 218, 220, 323, 325
- Sodalitium Classicum I: 220; II: 82-83
- SP zie: Socialistische Partij
- Der Spiegel* II: 305n
- Staatkundig Gereformeerde Partij I: 239
- Staatsmijnen I: 292, 351
- Stafconvent II: 90, 93, 118, 135
- De Standaard* I: 67
- Stanford University II: 73
- Stedelijk Gymnasium, Nijmegen I: 72, 98
- Stichting Gelder-Kennis II: 335, 337
- Stichting Katholieke Universiteit Nijmegen I: 391; II: 76, 227-228, 257, 351, 410
- Stichting Publieksvoorlichting over Wetenschap en Technologie II: 333
- Stichting voor Technisch Natuuronderzoek II: 333
- Stichtingsbestuur II: 153, 155-156, 232, 241, 255, 261, 348, 350-352, 354, 356-360, 365, 367, 371, 373-374, 376, 378, 380, 384, 386, 389-390, 394, 396, 399, 403, 408, 410, 435-437
- STOK zie: Studenten Overleg KUN
- Studentenkerk I: 326; II: 391, 403
- Studenten Missieclub I: 221
- Studenten Overleg KUN II: 380-381, 384
- Studentenraad II: 383-384
- Studenten Vakbeweging II: 87, 90, 92
- Studia Catholica* I: 243
- Studiën* I: 257
- Studiecentrum voor Vredesvraagstukken II: 208
- Studium Generale II: 375, 426
- SVB zie: Studenten Vakbeweging
- Te Elfder Ure* I: 309
- Technische Universiteit Delft I: 200, 267, 270; II: 272, 333
- Technische Universiteit Eindhoven I: 349; II: 333, 337
- Technische Universiteit Twente II: 101, 272, 333, 337
- De Tempeliers I: 218
- De Theologische Club I: 220
- Thomas More Academie II: 375, 403, 426
- Thijmgenootschap I: 58-59, 67, 72-73, 76, 88, 134, 139, 146, 149, 177, 225, 244-245, 303-304, 329; II: 232, 351
- De Tijd* I: 66, 173, 324, 381; II: 206
- Titus Brandsma Instituut II: 443
- TNO zie: Stichting voor Technisch Natuuronderzoek
- Transferbureau II: 332-335, 337-338, 375
- Trefcentrum I: 323-325
- Tweede Kamer der Staten-Generaal I: 49, 52, 62, 65-66, 184, 238-239, 294, 297, 381; II: 299, 310, 320, 322, 374, 379
- Tweede Vaticaans Concilie I: 365; II: 197, 422
- UBC zie: Universitair Bedrijvencentrum
- UBO zie: Overleg van Studenten in Universitaire Bestuursorganen
- UBO zie: Werkgroep Universiteit-Bedrijfsleven-Overheid
- UITPO zie: Universitair Instituut voor Toegepast Psychologisch Onderzoek
- UNESCO II: 211
- Unie van Studenten te Nijmegen II: 88-90, 92-93, 102, 105, 107-109, 113, 117, 135-136, 146-147, 149, 155, 160-161, 167, 181-182, 191, 230, 238, 239f, 386
- Universitair Bedrijvencentrum II: 336-337
- Universitair Centrum voor Milieuwetenschappen II: 290
- Universitair Instituut voor Toegepast Psychologisch Onderzoek II: 30
- Universitair Rekencentrum II: 172
- Universitair Sportcentrum II: 375
- Universitaire Restauratieve Dienst II: 375
- Universitaire Onderwijscommissie II: 32, 144, 161, 306
- Universitaire Onderzoekscommissie II: 32-33, 35-37, 39, 57, 71, 144, 313

- Universiteit van Amsterdam I: 52-53, 60, 62, 125n, 127, 131n, 132, 179-180, 184, 188, 213, 222, 232, 241, 259-260, 267, 270, 272, 283, 334, 344, 357, 368, 376n; II: 11n, 36, 57n, 89, 212, 279, 337, 439
 Universiteit van Athene I: 227
 Universiteit van Cambridge I: 293
 Universiteit van Munster I: 192, 386; II: 296
 Universiteit van Fribourg I: 51, 61, 69, 112, 114-115, 117, 191-192, 292, 386
 Universiteit van Lublin I: 79
 Universiteit van Oxford I: 293
 Universiteit van Poitiers I: 386
 Universiteit van Utrecht I: 49, 52, 58, 67-68, 85, 111, 125, 127, 130, 131n, 178-180, 188, 202, 213, 222, 234, 266-267, 270, 272, 283, 334, 341n, 344, 349; II: 11n, 36, 57n, 101, 272, 439
 Universiteit voor Theologie en Pastoraat II: 403
 Universiteitsbibliotheek I: 60, 75, 90, 186-187, 242, 273-274, 364f; II: 248, 375
 Universiteitsraad II: 33, 36, 39n, 42, 54, 56, 58, 100, 131, 140-145, 147-164, 167-169, 172, 180, 224, 229, 231-232, 237-238, 240, 275, 281-282, 286-287, 301, 304, 306, 323, 338, 347-352, 355-356, 359-360, 363-365, 371, 373-374, 376, 378-379, 381, 384-386, 393, 399, 403-404, 406-408, 421
 University of Nijmegen English Circle I: 220
 USN zie: Unie van Studenten te Nijmegen
 UTP zie: Universiteit voor Theologie en Pastoraat

Het Vaderland I: 67
 Vaste Commissie voor Sociale en Politieke Wetenschappen zie: Faculteit der Sociale Wetenschappen
 Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen I: 247, 249
 VERDINASO zie: Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen
 Vereeniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland zie: Thijmgenootschap
 Vereeniging van Hoogleeraren in de Wijsbegeerte, Zielkunde en Paedagogiek I: 240
 Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag I: 51
 Verenigde faculteiten der Letteren en Wijsbegeerte en der Geneeskunde I: 354
 Verenigde faculteiten der Letteren en Wijsbegeerte en der Rechtsgeleerdheid I: 360, 362
 Verenigde faculteiten der Letteren en Wijsbegeerte en der Wis- en Natuurkunde I: 368n
 Vereniging Communicatiewetenschap II: 172
 Vereniging tot bestrijding van slechte lectuur St. Nicolaas I: 60
 Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten II: 266, 276, 305, 317, 321-322, 432, 440
 Vereniging voor Thomistische Wijsbegeerte I: 244, 308
 Vincentius-conferentie van de H. Judas Thadeus I: 221, 326
de Volkskrant I: 324; II: 206, 398
 Volkspartij voor Vrijheid en Democratie II: 146, 188, 242
De Vondel-Kroniek I: 243
Vox Carolina I: 162, 164, 216, 219, 221, 247-249, 250n, 252-253, 264, 321
 Vrouwen en Informatica, themagroep II: 283
 Vrije Universiteit I: 51-54, 61-65, 67-68, 83, 107, 111, 125n, 127, 131n, 179, 182-183, 188, 213, 222n, 239, 258, 270, 272, 344; II: 11n, 36, 161, 185, 210, 255n, 257n, 279, 302, 378, 439, 444
 VSNU zie: Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten
 VVD zie: Volkspartij voor Vrijheid en Democratie

 Werkgroep Beleidsprocedures II: 32-36, 38, 57, 71
 Werkgroep Bestuursstructuur II: 93, 97, 99-100
 Werkgroep-Steggerda II: 234
 Werkgroep Universiteit-Bedrijfsleven-Overheid II: 290, 333, 335
 Wetenschapswinkel II: 339
 Wilhelmina Gasthuis, Amsterdam I: 337

 Zentrum für Niederlande-Studien, Munster II: 296
 'Zin en Religie' II: 375, 403, 407, 420, 435
 Zwart Front I: 249, 276

KDC Bronnen & Studies

Een reeks publicaties van het Katholiek Documentatie Centrum voor de bestudering van het Nederlandse katholicisme in de 19de en 20ste eeuw

1. J.M.G. Thurlings, *De wankelende zuil* (1e druk 1971, 2e druk 1978)
2. *Alternatieve groepen in de kerk*
3. *Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1973. Een documentenboek*
4. Th.A.J. Jansen OFM Cap., *De pater op de pastorie 1853-1966*
5. J.W.M. Peijnenburg, *Judocus Smits en zijn Tijd*
6. P.M. Luykx, *De actie 'Voor God' 1936-1941*
7. *Het goddelijk geheim. Theologisch werk van G.P. Kreling* OP
8. B.R.C.A. Boersema, *De Linie 1946-1963*
9. *Tussen jeugdzorg en jeugdemancipatie [Dux, 1927-1970]*
10. J. Roes (ed.), *Bronnen van de katholieke arbeidersbeweging [A. Ariëns]*
11. J.Th.M. Bank, *Katholieken en de Indonesische revolutie*
12. T. Duffhues, A. Felling en J. Roes, *Bewegende patronen*
13. J. Roes (red.), *Katholieke arbeidersbeweging, deel I*
14. H. Westhoff, *Natuurlijk geboortenregelen*
15. H. Righart, *De katholieke zuil in Europa*
16. A. Felling, J. Peters en O. Schreuder, *Geloven en leven*
17. P. Luykx en J. Roes (ed.), *Een katholiek leven [Gerard Brom]*
18. J. Peet, *Het uur van de arbeidersjeugd*
19. E. Simons en L. Winkeler, *Het verraad der clercken*
20. *De gezegende pers. Aspecten van de katholieke persgeschiedenis*
21. A.F. Manning, *Mensen en situaties*
22. J. Bosmans, *Romme, biografie 1896-1946*
23. A.T.M. Duffhues, *Generaties en patronen*
24. *J.A. Alberdingk Thijm, erflater van de negentiende eeuw*
25. J. Peet, *Katholieke arbeidersbeweging, deel II*
26. J.A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij, 1945-1980, band I Herkomst en groei*
27. M. Smits, *Boeren met beleid [Honderd jaar KNBTB]*
28. J. Peet, *Herwonnen Levenskracht*
29. T. Duffhues, *Voor een betere toekomst [Honderd jaar NCB]*
30. H. Westhoff, *Geestelijke bevrijders*
31. N. Schrama, *Dagblad De Tijd, 1845-1974*
32. J. Korsten, *Standhouden door veranderingen [Honderd jaar LLTB]*
33. Ton H.M. van Schaik, *Alfrink. Een biografie*
34. M. Smits, *Een aardse geschiedenis [Tachtig jaar ABTB]*
35. J. Brabers en O. Schreuder, *Proeven van eigen cultuur [Vijfenzeventig jaar KUN]*

Personalia

Jan Brabers (1959) studeerde geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en was verbonden aan het Europees Universitair Instituut te Florence en de London School of Economics. Sinds 1991 is hij in verschillende functies werkzaam aan de KUN.

O. Schreuder (1925) studeerde filosofie en theologie bij de franciscanen, en daarna sociologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en aan de J.W. Goethe-Universität te Frankfurt am Main. Is emeritus hoogleraar in de cultuur- en godsdienstsociologie van de KUN.